COMISIA NAŢIONALĂ DE ARHEOLOGIE

Secvenţa din
MINISTERUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN ARIA NORD - TRACĂ

I

BUCUREŞTI
1995

INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN ARIA NORD - TRACĂ

I

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă, se vor trimite Colegiului de redacţie pe adresa:

INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE,
70626, strada Schitu Măgureanu 1,
Bucureşti • ROMÂNIA,
Tel./Fax (04) 01 312 03 22

Editat de: S.C. CARO TRADING S.R.L.
Tipărit de: Fabrica de Timbre S.A.
ISBN: 973-95349-20-6

INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN ARIA NORD - TRACĂ

I

BUCUREȘTI
1995

CUPRINS / SOMMAIRE

CUVÂNT ÎNAINTE

Alături de studiile, monografiile, sintezele, informaţiile bibliografice cuprinse în revista Thraco-Dacica, în actele simpozioanelor naţionale şi internaţionale, în Bulletin de Thracologie, în succesiunea din Bibliotheca Thracologica sau din cele în colaborare cu alte instituţii europene, noua serie ***"Cercetări arheologice în aria nord-tracă"*** *reflectă pe de o parte bogata activitate a unora din secţiile Institutului Român de Tracologie, iar pe de alta pune la dispoziţia cercetării izvoare primare rezultate din investigaţiile de teren.*

Nemijlocit, prin asociere sau doar prin sprijin financiar, Institutul Român de Tracologie s-a implicat în numeroase activităţi de teren care au cuprins şi tind să se extindă pe o mare parte a ariei nord-trace de pe teritoriul României şi din afara ei (în principal în R. Moldova şi Ucraina).

În peste 28 de obiective arheologice (vezi harta alăturată) - pe care le enumerăm alfabetic: Babadag, Nicolae Bălcescu, Brăduţ, Butuceni, Capidava, Carei, Căscioarele, Câmiceni, Celei, Coslogeni, Divici, Drăgăneşti, Frumuşeni, Ghidici, Gligoreşti, Mangalia, Mogoşeşti, Morăreşti, Ocniţa, Roşeţi, Rudi, Sacu, Sighişoara, Stolniceni, Şona, Ticvaniu Mare, Trinca, Tureni - Institutul nostru a fost şi a rămas unul dintre investigatorii, iniţiatorii, colaboratorii sau finanţatorii principali.

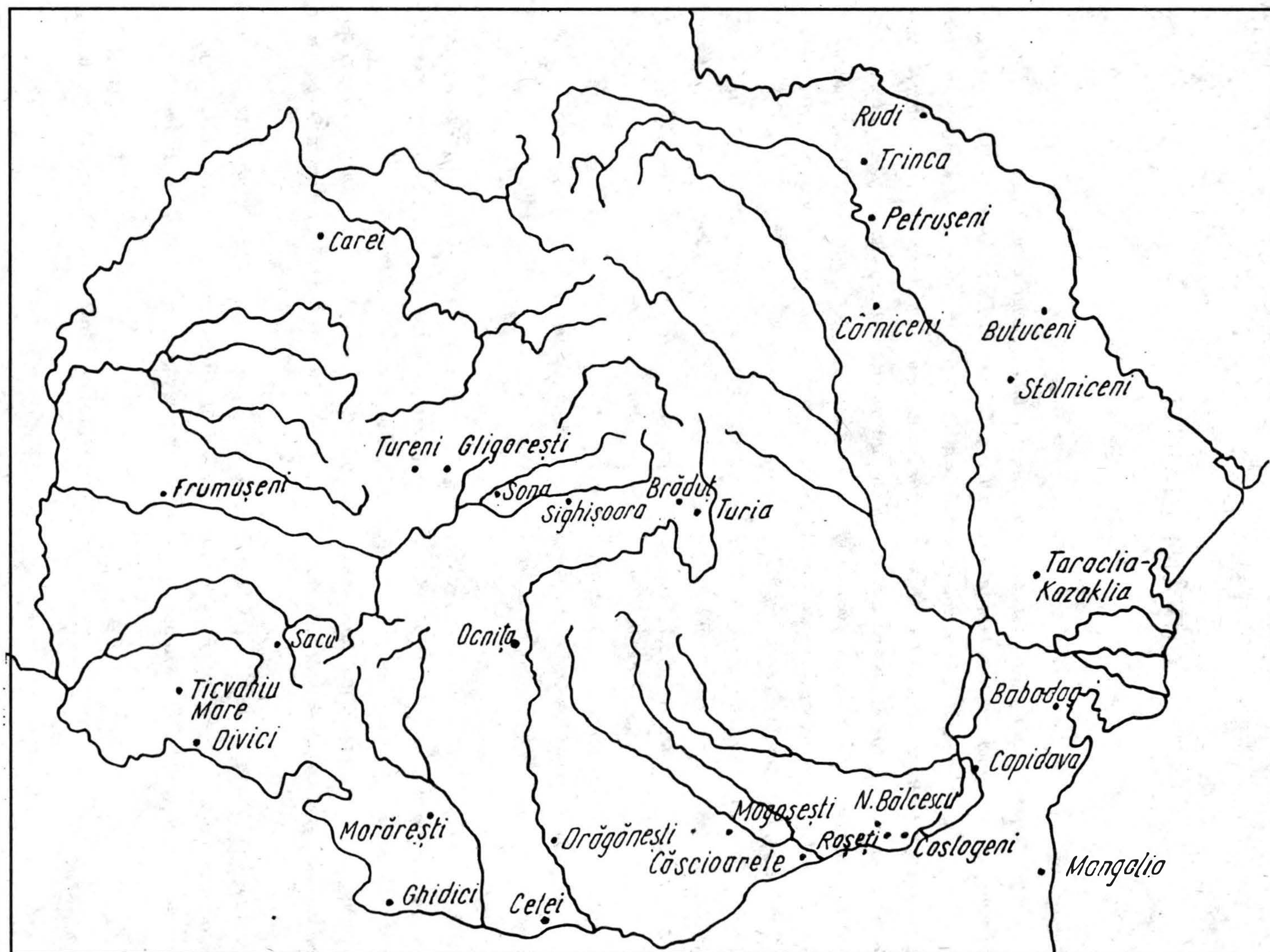
Tematic, marea majoritate a obiectivelor se înscrie în problematica tracă şi traco-dacă. O parte dintre ele se referă la perioada indo-europenizării sau la aceea a contactelor traco-dacilor cu civilizaţiile greacă şi romană.

Volumul cuprinde îndeosebi rapoarte preliminare, note arheologice, studii antropo - şi arheozoologice. Ele sunt inegale ca dimensiuni (celor din R. Moldova acordându-li-se un spaţiu considerabil), ca stadii de cercetare, de analiză, de expunere şi integrare stilistică în cazul celor din stânga Prutului.

Am încredinţat generaţiei mai tinere sau foarte tinere responsabilităţile redacţionale. Singuri sau ajutaţi de aprecierile şi observaţiile cititorilor, aceştia vor sesiza şi păstra părţile bune, renunţând la cele mai puţin reuşite.

Acest prim volum din seria ***"Cercetări arheologice în aria nord-tracă"*** *l-am pus sub egida* ***Comisiei Naţionale de Arheologie*** *- secvenţa din Ministerul Învăţământului - fiind convinşi de necesitatea păstrării şi consolidării acestui for ştiinţific de coordonare şi îndrumare a activităţii arheologice din România.*

Petre ROMAN
(Director al Institutului Român de Tracologie)

Obiective arheologice în care Institutul Român de Tracologie şi colaboratorii săi au efectuat cercetări între anii 1990-1994

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE ÎN TELL-UL GUMELNIŢEANO-SĂLCUŢEAN DE LA DRĂGĂNEŞTI-OLT, - PUNCTUL "CORBOAICA" CAMPANIILE DIN ANII 1993-1994

În perioada 1993-1994 au continuat investigaţiile în tell-ul de la Drăgăneşti-Olt, acordându-se o atenţie deosebită construcţiilor gumelniţeano-sălcuţene, necropolei Sălcuţa IV (?) şi vestigiilor din Bronzul timpuriu, cultura Glina.

I. CAMPANIA DIN 1993.

I.1. Cercetările din zona centrală a tell-ului.

În lunile iulie şi octombrie ale anului 1993, colectivul Muzeului de artă şi istorie din Drăgăneşti-Olt (Traian Zorzoliu) în colaborare cu Institutul de Cercetări Socio-Umane "C.S. Nicolăescu-Plopşor" din Craiova (Marin Nica) şi Institutul Român de Tracologie (Cristian Schuster şi Alexandra Comşa) au continuat cercetările în secţiunea nr.IV (pl. A), săpată parţial în campania anului 1990. S-a urmărit obţinerea de noi date stratigrafice şi deschiderea de noi secţiuni în vederea delimitării necropolei Sălcuţa IV (?) şi a aşezării de tip Glina, cât şi identificarea unui presupus şant de protecţie al tell-ului gumelniţeano-sălcuţean (pl. A).

După decopertarea stratului de umplutură s-a trecut la săparea nivelurilor superioare din secţiunea IV, ajungându-se la adâncimea de 0,80 m (fig. 1,2).

În pătratul 4 al secţiunii IV, la 0,80 m adâncime, s-a observat o umplutură de lut galben, întărit cu cioburi sub forma unui prag înalt de 0,20 m şi lat de 1m (fig. 2/2) – prag obişnuit între capetele locuinţelor (fig. 1/2; 2/2). Materialul arheologic recuperat din acest nivel de locuire este alcătuit din resturi menajere, dintre care evidenţiem numeroase fragmente ceramice (fig. 7/1,3,4,6a,6b; 8/3,8; 9/1,7,10; 10/1,6,8,10; 12/1,3,5-9) şi oase de animale domestice (mai ales bovine) şi sălbatice (în special cerb). În ceramică, predomină fragmentele de buze de străchini arcuite în interior, dintre care, una este ornamentată cu motive liniare şi triunghiuri (fig. 8/3) în tehnica grafitării, specifică culturii Gumelniţa[1]. Ea se constituie într-un argument în plus că pictura cu grafit este folosită şi mai târziu, în nivelurile superioare. În acelaşi nivel (0,80 m) s-au mai găsit două fragmente de săpăligi confecţionate din coarne de cerb (fig. 13/1) şi resturile unei carapace de broască ţestoasă.

În pătratul 1 din secţiunea IV (fig. 2/1-2), stratul de umplutură menajeră de la adâncimile de 0,80-1,60 m, ne-a oferit numeroase fragmente ceramice, un ac de aramă cu capătul terminat în volute spiralice (fig. 15/3), un pahar (fig. 9/2) şi lângă acestea 7 greutăţi de plasă de pescuit (fig. 9/6), răspândite pe o suprafaţă circulară cu raza de 0,50 m. În aceeaşi zonă, pe acelaşi nivel (1,60 m), s-au găsit cochilii de melci şi scoici, fapt ce denotă că acolo era locul de păstrare al uneltelor de pescuit. Tot în pătratul menţionat, s-au mai găsit: o fusaiolă (fig. 13/2), o ceşcuţă întregibilă (fig. 9/3), unelte din silex (fig. 14/1-4) şi un ciocan din corn de cerb (fig. 14/6a-b). Aceluiaşi nivel, mai precis pătratul 2, îi aparţin o ceaşcă cu torţiţă laterală (fig. 10/6) şi numeroase fragmente ceramice provenite de la vase de forme şi mărimi diferite.

Pe profilul şanţului IV, în carourile 1 şi 2, se conturează la 0,80 m adâncime (fig. 3) un nivel de locuire sub forma unui pământ de culoare ocru-cenuşiu, sub care, la 1,60 m adâncime, se iveşte din loc în loc altul, ocru-orange, gros de cca 0,15-0,20 m, care a aparţinut unui strat de locuire. In aceleaşi carou s-au mai găsit doua ace de aramă (fig. 15/1,2), folosite ca obiecte de podoabă pentru păr. Primul, lung de 0,20 m, are capătul plat în formă de romb (fig. 15/1), iar al doilea, la unul din capete se îndoaie brusc în volute spiralice, având o lungime de 0,15 m. (fig. 15/2).

Numeroase fragmente ceramice, dintre care unul pictat cu roşu crud (fig. 12/2) iar un altul cu benzi grafitate (fig. 7/6a-b), au fost descoperite împreună cu 3 vase întregibile şi numeroase oase de cerb şi cornute de dimensiuni mari şi mici în caroul 3 la aceiaşi adâncime (1,60 m).

Intre carourile 3 şi 4, pe nivelul de la adâncimea de 1,40 m, s-au găsit două râşniţe, iar în profilul şanţului IV s-au observat de asemenea urme de chirpici. La adâncimea de 1,10, în caroul 4 s-au observat urme de chirpici. Aici s-au descoperit unelte din piatră (un ciocan cu perforaţie rotundă) (fig. 13/3), săpăligi de os, un craniu şi oase de cerb, un pahar şi alte numeroase fragmente ceramice. In profilul şanţului, la adâncimea de 1,10 m, se observă o lutuire de culoare ocru-gri, groasă de 0,20 m, sub care se află nivelul de călcare nr. 6 (fig. 2).

La adâncimea de 1,20 m, în carourile 5 şi 6 ale secţiunii IV s-a recuperat, de asemenea, un bogat material arheologic, după care, urmează, în adâncime, nivelurile de locuire 5 şi 6 (fig. 2/1-2). Este vorba de o refacere a unei locuinţe cu două niveluri de călcare de la baza stratului superior al tell-ului. Din aceste carouri s-au recuperat: o săpăligă din corn de cerb, 6 vase întregibile, o figurină zoomorfă fără cap şi alte numeroase fragmente ceramice.

Pe peretele de vest, între carourile 3 şi 4 ale secţiunii IV, se observă cu uşurinţă la adâncimea de 1,20-1,50 m, un prag de lut galben, gros de 0,50 m şi lat de 1 m întărit cu oase şi cioburi, reprezentând marginea de sud a locuinţelor de suprafaţă din nivelurile de călcare 5 şi 6 de la baza stratului de locurire al tell-ului (fig. 2/1,2). Din acest prag pornesc spre nord-est două fâşii de lut galben-ocru-cărămiziu, subţiri de 0,50 m grosime, interpuse de straturi subţiri de cenuşă reprezentând refacerile unei lolcuinţe de suprafaţă cu lăţimea de cca 6 m (fig. 2).

Ultima refacere dovedeşte că locuinţa a suferit un incendiu. Cele două podele de lut, separate de stratul de cenuşă, gros de 0,30 m, formează un singur nivel de locuire cu două niveluri de călcare, nr. 6 şi 5, aşa cum se poate observa şi pe profilul săpăturii (fig. 2/1,2). Podina locuinţei nivelului 6, de la adâncimea de 1,10 m a fost acoperită de un strat cenuşiu, gros de 0,65 m (fig. 2/1,2) alcătuit din resturi menajere (cenuşă, oase de animale, cioburi, pietre, unelte fragmentare de os şi silex). Ultimul nivel de locuire, nr. 7, al stratului superior (fig. 2/2) conţine bucăţi de chirpici şi fragmente ceramice, arse secundar, provenite de la o locuinţă de suprafaţă incendiată.

Podina locuinţei nivelului 5 de la 1,50-1,70 m adâncime, suprapune un strat de resturi menajere, gros de 0,60-0,40 m (fig. 2/1,2), alcătuit din cenuşă, ceramică şi oase de animale domestice şi sălbatice.

La adâncimea de 2 m a nivelului 4, între carourile 2 şi 7, s-a putut delimita o locuinţă de suprafaţă de mari dimensiuni, în lungime de 9 m şi lăţimea de 7 m, dimensiune dată de o podea de lut galben, perfect orizontală, în grosime de 0,05 m (fig. 1; 2/1,2). In dreptul ţăruşului 2 (caroul 2) pe lângă latura de sud a locuinţei nivelului 4 au apărut două gropi de pari, circulare, cu diametrul uneia de 0,20 m şi respectiv 0,17 m (fig. 1;2/1,2), iar distanţa dintre ele nu depăsea dimensiunea de 1 m şi în carourile 1 şi 2, la aceiaşi adâncime, împreună cu grupurile de pari a apărut şi o lutuială vineţie, cu nuanţă gălbuie, reprezentând podina unei alte locuinţe alăturată celei dintre carourile 2 şi 7 (fig. 1; 2/1,2) ale secţiunii IV. Între cele două locuinţe există un prag lat de 0,30-0,35 m, alcătuit din lut de culoare cărămizie şi bucăţi mici de chirpici, impregnate în podeaua lutuită, şi un şant lat de 0,60-0,65 m şi adânc de 0,35 m (fig. 1/2). Gropile de pari au adâncimea de 0,30 m faţă de fundul şanţului şi 0,60 m faţă de podeaua locuinţei. Şanţul, împreună cu gropile de pari, delimitează latura de sud a locuinţei orientată est-vest (fig. 1/2). Aceste elemente fac parte din sistemul de construire a locuinţelor de suprafaţă realizate dintr-un schelet de lemn şi o leasă de trestie pe care se aplică lutul, cunoscut astăzi sub numele de paiantă.

La peretele de est, şantul este întrerupt de pământ cărămiziu, constituind colţul de răsărit din care porneşte peretele de nord al locuinţei (fig. 1/2; 2/2), celălalt perete fiind delimitat în acelasi mod ca şi la locuinţele din stratul superior. În dreptul ţăruşului 3 (caroul 6) podina de lut, groasă de 0,05 m, este bine conservată, perfect orizontală pe o distanţă de 1,25 m (fig. 1/2; 2/1,2).

În mijlocul caroului 4, la adâncimea de 2,10 m, pe lângă peretele de est al secţiunii IV s-a conturat un cuptor de copt pâine sub forma unei arsuri cărămizii ce reprezintă bolta prăbuşită din care s-a mai păstrat doar o suprafaţă de 0,80x0,50 m, porţiune surprinsă până în prezent, restul continuându-se în peretele de est, unde urmează a fi săpat (fig. 1/2). La 0,20 m, fată de marginea acesteia s-a conturat o groapă cu diametrul de 0,10 m, săpată pentru fixarea unui par legat de folosirea cuptorului. La baza de est a cuptorului există un brâu gros de 0,12 m, iar în apropierea lui s-a delimitat foarte clar coşul, prăbuşit odată cu bolta (fig. 1/2). În partea de vest se observă o albire ce ar putea reprezenta gura şi vatra acestuia.

Podeaua locuinţei nivelului 4, de la adâncimea de 2-2,10 m, se înclină uşor de la marginea de nord spre sud (fig. 2/1,2), care măsurată între gropile celor doi pari atinge dimensiunea de 7,5 m.

În partea centrală a locuinţei se observă mici albieri, umplute cu resturi mici de chirpici, pentru nivelarea podelei. În caroul 6 podina de lut prezintă o bombare circulară, cu diametrul de 2,20 m, de culoare cărămizie, reprezentând vatra nr. 1 (fig. 1/2; 2/1,2) amenajată pe lângă latura de nord. Crusta cărămizie a vetrei (V.1), în grosime de 0,03 m, este amenajată anume pe podina de lut, bombată, întărită cu fragmente ceramice.

Vatra (V.1) este perforată de o groapă de par (fig. 1/2) care a aparţinut unei locuinţe din nivelurile superioare. La marginea vetrei se observă resturi mărunte de cărbune impregnate în podeaua de lut. Gropile de pari din colţul de nord-vest ale secţiunii IV (fig. 1/2) delimitează latura de nord a locuinţei de la adâncimea de 2 m (fig. 2/2).

Latura de est a fost deja delimitată de şantul surprins în secţiunea nr. III din 1990 (fig. 1/3), în apropierea căruia se afla vatra circulară a nivelului 3 de la 2 m adâncime (fig. 1/3) din cadrul aceleiasi secţiuni.

Distanţa măsurată între groapa de par de pe latura de nord şi cele de pe latura de sud dau lăţimea de 6 m (fig. 1/2; 2/2).

De pe podina locuinţei au fost recuperate puţine resturi arheologice, ceea ce denotă că locuinţa 1, de la adâncimea de 2 m (nivelul 4) a fost părăsită în mod intenţionat, după care pereţii s-au prăbuşit în interior. Aşa se explică stratul de lut galben-vineţiu, lipsit de resturi arheologice, care suprapunea podina locuinţei perforată în 3 locuri de gropile săpate din nivelul superior (fig. 1/2).

După înlăturarea pojghiţei de lut, ce reprezintă ultima refacere a locuinţei nivelului 4, între carourile 4 şi 5, pe lângă peretele de nord al secţiunii IV, s-a conturat vatra nr. 2 (V.2), aflată la adâncimea de 2,05 m (nivelul 3) faţă de nivelul actual de călcare (fig. 1/2). Situată între cuptor şi vatra nr. 1 (fig. 1/2), ea ocupă o poziţie centrală în cadrul locuinţei. De culoare cărămizie, vatra nr. 2 era amenajată din lut galben, în grosime de 0,10-0,15 m (fig. 2/2). Ea are aceiaşi formă, rotundă, cu vatra nivelului 3 din secţiunea nr. III (fig. 1/3), dar este de dimensiuni mai mari (fig. 1/2).

În carourile 3 şi 4, în dreptul ţăruşului 3, a apărut o arsură cărămizie, amestecată cu cărbune, la adâncimea de 2,50 m, care se prelungea pe sub cele două praguri cu găurile de pari până la caroul 2, aparţinând probabil unei locuinţe incendiate (fig. 2/2).

Sub vatra nr. 2 (V.2), la adâncimea de 0,25 m (fig. 1/2), se află o podea de lut groasă de 0,05 m (fig. 2/2), care suprapune vetrele nr. 4 (V.4) şi 5 (V.5) de la adâncimea de 2,45 m (fig. 1/2; 2/2; 4/3) faţă de nivelul de călcare actual (fig. 2/2; 4/3). Vatra nr. 4, de formă ovală, a nivelului 2, cu dimensiuni de 2x1,50 m (fig. 1/2; 4/3), suprapune vatra nr. 6 (V.6) şi se uneşte la marginea de nord cu vatra nr. 5 (fig. 4/3) de la aceiaşi adâncime (*nivelul 2*). De formă ovală şi bombată, cu dimensiunile de 2,75x2,45 m, vatra nr. 5 (fig. 4/3) s-a păstrat sub forma unei bucăţi de crustă în grosime de 0,04-0,06 m. Acoperită de o lutuială foarte subţire, de culoare galben-ocru, vatra nr. 5 suprapusă de vatra 1 a nivelului 4, se află la 0,50 m adâncime faţă de aceasta (fig. 1/2; 2/2, 4/3). Deci, diferenţa dintre cele două niveluri 4 şi 2 este de 0,50 m, reprezentând trei refaceri ale locuinţei.

Ambele vetre, nr. 4 şi nr. 5, suprapun o podea de lut ocru-galben, groasă de 0,05-0,08 m, pe care se află amenajată vatra nr. 6 (fig. 1/2; 2/2;4/3) de formă ovală alungită, cu diametrul maxim de 3 m. Ea se află la 2,50 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare şi a aparţinut, împreună cu vetrele nr. 4 şi 5 aceleiaşi locuinţe de suprafaţă, cu două niveluri de călcare. Podina locuinţei de suprafaţă a nivelului 2, suprapune un strat de umplutură cu rare urme de locuire (fig. 2/2), distingându-se de solul viu care este mai deschis la culoare.

În acest strat gros de 0,25 m, de culoare gri-ocru (vineţiu) de sub podeaua de lut a nivelului 2, se disting două fâşii de cenuşă (fig. 2/2) şi impregnări rare de ceramică fragmentară şi cărbune care aparţin primului nivel de locuire al aşezării, după care urmează solul viu la o adâncime de 2,90 m, uşor denivelat, de culoare vineţie (fig. 2/2).

Recapitulând observaţiile stratigrafice din secţiunile III şi IV, pe baza grupărilor de podele ale locuinţelor de suprafaţă, stratul eneolitic din tell-ul de la Drăgăneşti-Olt s-a format în decursul a trei faze de locuire.

Primei faze (Gumelniţa A.2) îi aparţine stratul inferior între 2 şi 2,90 m adâncime unde s-au identificat cele 4 podele de refacere ale locuinţelor nivelurilor 1-4 care suprapun stratul steril vineţiu (fig. 2/2).

Fazei a doua (Gumelniţa B.1) îi corespunde stratul mijlociu între 1 m şi 2 m adâncime (fig. 2/2) când apar şi primele elemente sălcuţene împreună cu ceramică de tip C. El este format dintr-un strat de resturi menajere gros de 0,40-0,50 m, peste care s-au amenajat podelele locuinţelor din nivelurile 5 şi 6 (fig. 2/2).

Caracteristic pentru ultima fază de evoluţie sunt complexele de locuire descoperite în nivelurile 7 şi 9 din partea superioară a stratului de locuire, gros de 0,80 m (fig. 1/1; 2/2), format dintr-un strat de resturi

menajere de culoare cenuşie-alburie, suprapus de vetrele locuinţelor de suprafaţă cu chirpici incendiaţi (locuinţele 1,2,3), surprinse mai clar în secţiunea III din 1990 (fig. 1/3)[2].

Între carourile 1 şi 4 ale secţiunii IV au fost trasate casetele 1 şi 2, cu dimensiuni de 7x7 m, urmărindu-se obţinerea de noi date stratigrafice, precum şi delimitarea complexelor de locuire apărute din ultima fază a culturii Sălcuţa.

În stratul vegetal, gros de 0,40-0,50 m, au putut fi sesizate pentru prima dată, câteva fragmente tipice culturilor Cernavodă III (fig. 16/1-3), Coţofeni, Verbicioara III (fig. 16/5-6) şi din perioada dacică (fig. 16/7-9). Locuirea din epoca feudală şi modernă şi mai apoi lucrările agricole, au distrus straturile preistorice din partea superioară a tell-ului.

La adâncimea de 0,45 m fată de nivelul actual de călcare a fost descoperit un cuptor, care a aparţinut unui bordei din epoca modernă (fig. 1/2; 3). Groapa bordeiului, de formă dreptunghiulară, era săpată la 1 m faţă de solul actual, iar cuptorul era plasat în colţul de nord. La gura acestuia se afla vatra (0,60x0,60 m), construită din cărămizi pătrate şi dreptunghiulare (fig. 3), de pe care s-au recuperat câteva fragmente ceramice lucrate la roată, specifice perioadei amintite.

În pătratul 1 al C1, la adâncimea de 0,80 m, s-a descoperit mormântul nr.4 (fig. 1/2; 3; 6/1). Este vorba de un individ înhumat în poziţie chircită, cu corpul culcat spre stânga, orientat E-V, având spatele spre sud şi fata spre nord (fig. 6/1). Groapa de formă ovală în care zăcea scheletul a străpuns stratul eneolitic şi a deranjat vatra locuinţei de tip Gumelniţa-Sălcuţa din nivelul de la 0,40 m adâncime (fig. 1/1). Pământul cu care a fost acoperit individul conţinea numeroase fragmente de ceramică gumelniţeano-sălcuţeană şi cenuşă. Înhumatul avea coloana vertebrală uşor curbată, braţele puternic îndoite, cu palmele aduse în faţă, aproape de gură, iar picioarele de asemenea îndoite în faţă, femurul piciorului stâng aproape paralel cu coloana vertebrală, iar cel drept, care suprapune glezna piciorului stâng, formează unghi drept cu centura pelviană şi coloana vertebrală (fig. 6/1).

Mormântul nr.5 a fost descoperit la 4 m nord de cel menţionat anterior, în faţa şi sub vatra cuptorului modern, la adâncimea de 0,90 m (fig. 1/2; 3). Aşa se explică dispariţia capului şi a picioarelor. După poziţia coloanei vertebrale şi a braţelor descoperite sub vatră, înhumatul a avut aceeaşi poziţie ca şi scheletele mormintelor găsite anterior. După demontarea vetrei, s-a constatat că este un înhumat, chircit pe stânga, cu orientarea E-V, faţa la nord şi spatele la sud (fig. 6/2). Scheletul prezenta coloana vertebrală puternic arcuită spre vest, iar partea dorsală dovedea o torsiune în poziţia în sus, având bazinul aplatizat cu poziţia frontală (fig. 6/2). Femurul, fragmentat, era înclinat din articulaţie spre nord. Braţul stâng întins pe lângă corp este suprapus de antebraţul mâinii drepte, care face unghi drept cu şira spinării (fig. 6/2). Mâna dreaptă îndoită din cot la 90 de grade peste capătul braţului stâng ţine în mână un topor de tip lamă din aramă, cu dimensiunile de 7,5x4 cm (fig. 6/2; 15/6). Lama toporului, foarte subţire, cu muchia curbă, este acoperită cu un strat de oxizi de culoare verzuie. Oasele din mormântul nr. 5 au aparţinut unui adult, ca şi ale mormântului nr. 4.

După recuperarea scheletului din mormântul nr. 5, s-a procedat la demolarea cuptorului, pentru a continua săpăturile în adâncime.

Până la adâncimea de 1,75 m, în cadrul casetei nr. 1, nu s-a întâlnit decât un strat de resturi menajere, alcătuit din cenuşă cu numeroase fragmente ceramice, oase de animale sălbatice şi domestice şi alte obiecte caracteristice fazei a II-a a complexului cultural Gumelniţa-Sălcuţa de la Drăgăneşti-Olt.

Printr-o cercetare atentă, la adâncimea de 1,75 m, în cadrul casetei nr. 1, s-a reuşit identificarea resturilor unei locuinţe de suprafaţă, tipic gumelniţeană (fig. 1/2; 3) de formă drept-unghiulară, delimitată în mod clar de gropile de pari care susţineau acoperişul (fig. 1/2, 3; 17/1,2). Pe lângă peretele de sud, am mai avut surpriza să descoperim şi o rogojină împletită din plante de baltă (fig. 1/2,3), pietrificată, care acoperea un pat de lut, lung de 7 m, lat de 2,5 m, şi mai înalt faţă de podea cu 0,20 m (fig. 3; 17/1,2). Pentru delimitarea laturilor de vest şi est ale locuinţei de la adâncimea de 1,75 m, s-au deschis casetele 2 şi 3 (fig. 1/1,2; 3). In stratul superior din caseta nr. 2 s-au identificat la adâncimile de 0,40 şi 0,50 m două vetre suprapuse (V.1 şi V.2) care împreună cu vatra de la adâncimea de 0,80 m (fig. 1/1; 3), deranjată de groapa mormântului nr. 4, au aparţinut la trei locuinţe de suprafaţă, suprapuse, amenajate pe acelaşi plan, în decursul ultimului nivel de locuire, care urmează să fie cercetate în campania anului viitor. Menţionăm că vetrele prezintă mai multe făţuieli, în grosime de 0,05 m. Vatra nr. 1 (fig. 3) suprapune un strat de lut galben, gros de 0,25 m, amestecat cu resturi de vatră, ceea ce reprezintă podina unei locuinţe. Sub acest strat amenajat s-a găsit, la 0,65-0,70 m crusta vetrei nr. 2 (fig. 3), situată pe lângă latura de vest a vetrei nr. 1. Ea s-a conservat pe o suprafaţă de 1x0,55 m, sub forma unei cruste făţuite cu grijă şi mărginită la vest de o gardină, înaltă de 0,05 m (fig. 3).

Vatra nr. 2 a avut un diametru mult mai mare, după cum ne-o indică arsura cărămizie spre partea de sud (1,30 x 2 m). După demolarea s-a observat că arsura cărămizie a vetrei (V.1) avea o grosime de 0,03-0,04 m. Sub ea, stratul menajer, în grosime de 0,20 m, suprapune o podea de lut galben a unei locuinţe, cu vatra nr. 3 de la adâncimea de 0,80 m, distrusă de groapa mormântului nr. 4.

În caroul 2 al casetei nr. 2, o groapă modernă pe peretele de vest, a tăiat mormântul nr. 6 (fig. 1/1; 3). Din mormântul nr. 6, descoperit la 3,5 m vest de mormântul nr. 4 şi la 4 m sud de mormântul nr. 5, nu s-au mai păstrat decât picioarele puternic chircite (fig. 3; 6/3), o porţiune din centura pelviană şi câteva vertebre, care ne indică aceiaşi poziţie E-V, cu faţa la nord şi ceafa la sud (fig. 6/3), asemănător mormântului nr. 7.

Acest mormânt (M.7) a fost identificat la 3 m nord de mormântul nr. 5 şi la 4 m vest de mormântul nr. 3 din cadrul secţiunii IV (fig. 1/2;3). Este interesant de constatat o distanţă aproximativ constantă între mormintele sălcuţene descoperite până în prezent pe tell-ul de la Drăgăneşti-Olt.

În caroul nr. 3 al casetei 2, s-a conturat groapa bordeiului modern nr. 3, precum şi o altă groapă, de provizii, ce ţinea de acelaşi complex major. În caroul 4 au apărut două gropi (G.2 şi G.3) de provizii, pendinte tot de bordeiul nr. 3. Ele au fost săpate până la adâncimea de 1,50 m faţă de solul actual, deranjând complexe de locuire şi chiar morminte de tip Sălcuţa IV.

Între capătul de sud al secţiunii nr. V şi peretele de vest al casetei 1, în colţul de nord, a apărut la adâncimea de 0,80 m, mormântul nr. 7, bine conservat (fig. 1/2; 3; 6/6). Înhumatul este culcat pe partea stângă, orientat cu faţa spre nord şi spatele spre sud, capul spre vest şi picioarele spre est. Este ghemuit, femurul drept suprapune perfect pe cel stâng, iar tibia şi peroneul stâng sunt în faţa celui drept. Şira spinării este în general dreaptă, numai în zona omoplatului este uşor curbată (fig. 1; 6/7). Braţele sunt aduse în faţă. Braţul drept formează unghi drept cu antebraţul, iar falangele mâinii drepte sunt îndreptate spre bărbie. Antebraţul drept suprapune braţul stâng. Ambele mâini şi falangele lor sunt în dreptul frunţii şi ochilor. Este bine conservat şi aparţine unui matur.

Lângă genunchi s-a găsit un omoplat de porc, deranjat din stratul eneolitic (fig. 7/2).

Prin deschiderea celor 3 casete (C.1,2,3) ale secţiunii IV, cu suprafaţa de 7,50x8,50 m s-a reusit decopertarea şi delimitarea dimensiunilor locuinţei gumelniţene de suprafaţă de la adâncimea de 1,95-2 m (fig. 1/2; 3/17).

Forma dreptunghiulară, orientarea şi mai ales dimensiunile locuinţei de 8,50x4 m, ne-au fost date de cele două şiruri de gropi paralele ale parilor, în număr de 12 pe fiecare latură (fig. 17), în lungime de 8,50 m, cu orientarea N-V (fig. 3).

După dimensiunile efectuate între cele două şiruri paralele ale gropilor de pari, latura de est are dimensiunea de 4 m, iar cea de vest se îngustează cu o jumătate de metru, indicându-ne parcă intrarea locuinţei (fig. 3).

Majoritatea gropilor de pari cu diametrul cuprins între 0,15-0,20 m, adâncimea până la 0,50 m şi mai rar până la 1 m, iar distanţa dintre ele variază între 0,40-0,90 m (fig. 3).

Pe latura de sud, şirul gropilor de pari se curbează uşor în afară, iar pe latura de nord ele prezintă uşoare devieri de la linia dreaptă, dispuse parcă în zig-zag (fig. 3), în scopul fixării mai sigure a bârnelor de lemn între pari, cât şi a trestiei sub formă de leasă, peste care se tencuia cu lut.

Numeroase bucăţi de chirpici, de culoare vineţie-gălbuie, descoperite în spaţiul dintre şirul gropilor de pari, păstreză pe una din feţe urme de trestie alburie.

Al treilea şir de gropi de pari, de pe lângă latura de nord, prezintă o uşoară deviere spre vest, delimitând în acelaşi timp latura de sud a unei alte locuinţe de suprafaţă, de la aceiaşi adâncime (fig. 1/2,3) pe podeaua căreia s-au descoperit cuptorul, vetrele nr. 1 şi 2 din secţiunea IV (fig. 1/2). Latura de est este clar delimitată de şantul din secţiunea III care se intersectează cu colţul de nord-est al primei locuinţe (fig. 1/3).

Aşa cum se poate vedea şi în planul săpăturii (fig. 1/2,3), locuinţa a doua, de dimensiuni mai mari, cu mai multe vetre şi un cuptor de copt pâine, de la aceiaşi adâncime, avea o destinaţie mult mai complexă spre deosebire de prima, unde membrii familiei îşi asigurau liniştea şi somnul. Acest lucru este dovedit mai ales de patul de lut de pe lângă peretele de sud al locuinţei, acoperit cu o rogojină pietrificată, împletită din plante de baltă (fig. 18). Patul de lut, mai înalt decât podina locuinţei cu 0,25 m, avea dimensiunile de 6,25x2,25 m. Menţionăm că marginea de sud a rogojinii cobora uşor pe lângă perete, iar cea de nord prezintă întreruperi (fig. 3; 17). În unele locuri rogojina era dublată de petice care umpleau, probabil, unele goluri sau ruperi ale acesteia (fig. 3).

Vatra nr. 3, identificată în colţul de vest al casetei nr. 2, în afara locuinţei, aparţine aceluiaşi nivel de locuire al celor două locuinţe (fig. 1/1).

Un mic sondaj, efectuat, în coltul de sud al casetei 2, a dus la descoperirea, la adâncimea de 2,50 m, vatra nr. 5 (fig. 1/1), care a aparţinut unei locuinţe de suprafaţă cu ceramică specifică stratului inferior al aşezării gumelniţene. Un fragment ceramic descoperit la nivelul acestei vetre (nr. 5) este modelat şi ornamentat cu motive de tradiţie Boian (fig. 7/5).

Vetrele suprapuse, descoperite în caseta nr. 2 (fig. 1/1) au aparţinut, de asemenea, unei locuinţe de suprafaţă, reamenajate pe acelaşi plan şi care urmează a fi cercetate în campania de săpături a anului viitor.

I.2. Cercetările în zona periferică a tell-ului.

La marginea de nord-vest a tell-ului, mai precis la 28 m nord-vest de capătul secţiunii nr. III, a fost trasată secţiunea nr. V, (pl. A) cu dimensiunile de 12x2 m, urmărindu-se surprinderea şantului de protecţie al aşezării neolitice, cât şi identificarea aşezării de tip Glina, de la începutul epocii bronzului (fig. 4/1). Încă de la descoperirea stratului vegetal, gros de 0,20 m, au apărut primele fragmente ceramice de tip Glina, îndeosebi în carourile 5 şi 6, acolo unde s-a săpat şantul pentru conducta de irigaţii care răscolise straturile Gumelnţa şi Glina.

Majoritatea materialului arheologic, îndeosebi fragmente ceramice au fost descoperite între carourile 4 şi 6 unde s-au făcut observaţiile stratigrafice mai clare, deoarece în cadrul acestora ne aflăm în cadrul aşezărilor de tip Glina şi Gumelniţa (fig. 4/1).

Stratul aşezării Glina, este în general gros de 0,30-0,40 m, se confundă cu cel vegetal. El putea fi şi mai gros dacă ne gândim că lucrările agricole şi eroziunea apelor au subţiat pe întreaga întindere a aşezării, lucru observabil de altfel şi în porţiunea înaltă a tell-ului, unde a dispărut din cauza aceluiaşi fenomen natural. Urmează apoi stratul eneolitic Gumelniţa, gros de 1,35 m (fig. 4/1), format din două fâşii; una superioară cu multă cenuşă, în grosime de 0,80 m şi fragmente ceramice sub care se află un strat de 0,50 m grosime, maroniu, cu structură compactă, cu rare fragmente ceramice. De la nivelul acestuia porneşte o groapă adâncă de 0,50 m fată de nivelul de călcare inferior (fig. 4/1). Conţinutul gropii nr. 2 este tipic nivelurilor inferioare. Tot în caroul 6 s-a observat o alveolare adâncă de 0,60 m faţă de nivelul actual cu ceramică Glina.

În caroul 5 al secţiunii V, stratul Glina are o grosime de 0,50 m, în care se observă o fâşie compactă de cioburi în grosime de 0,35 m şi care a aparţinut unui complex de locuire, probabil o locuinţă care urmează să fie delimitată. Ea a fost deranjată de şantul conductei de irigaţii (fig. 4/1), care a scos la suprafaţă numeroase fragmente ceramice de tip Glina şi Gumelniţa.

În caroul 4, stratul Glina de culoare ciocolatie atinge adâncimea de 0,80 m (fig. 4/1) faţă de nivelul actual de călcare şi este format, mai ales, din remanierea materialului arheologic din zona înaltă a aşezării.

Structura acestui strat, gros de 0,60 m, este mai compactă şi s-a format din depuneri aluvionare cu rare fragmente cărămizii, fragmente mici, atipice de ceramică şi vase sub care se află stratul de locuire Glina, gros de 0,20 m, de culoare mai deschisă în care s-au găsit fragmente tipice acestei culturi de la începutul epocii bronzului. Acesta reprezintă de altfel limita exterioară a aşezării Glina. Sub stratul Glina se observă un strat steril subţire, de culoare gălbuie-maronie, de 0,25 m grosime (fig. 4/1) şi reprezintă timpul scurs între cele două aşezări. Sub acest strat steril se află stratul gumelniţean remaniat.

În acelaşi carou, în centrul secţiunii s-a conturat groapa nr. 2 (fig. 4/1) cu diametrul gurii de 1,30 m şi care porneşte de la limita inferioară a stratului Gumelniţa, cu adâncimea de 2 m, plină cu fragmente ceramice, oase de animale şi pietre.

Umplutura gropii nr. 1 este suprapusă şi deranjată de umplutura altei gropi cu ceramică Glina care a tăiat stratul post-gumelniţean.

În caroul 3 (fig. 4/1) ne aflăm în afara aşezării Gumelniţa-Sălcuţa, unde stratul de tip Glina format prin remaniere are o culoare ciocolatie cu pigmenţii cărămizii în care s-au găsit rare fragmente ceramice atipice, Glina şi Gumelniţa. Sub el se află stratul steril gros de 0,45 m de culoare maronie-gălbuie cu rare pigmentaţii cărămizii din cauza infiltraţiilor din stratul superior. Urmează stratul eneolitic, gros de 0,40 m, format prin depunere aluvionară dintr-o bandă vineţie cu rare urme ceramice şi de cărbune.

În caroul 2 se află limita stratului de depunere aluvionară cu materiale Glina, gros de 1 m, cu pietre şi fragmente ceramice la bază. Sub el se află stratul steril, gros de 0,40 m, urmând alt strat de aceiaşi grosime, cu aceiaşi structură descrisă în caroul 3, sub care se află stratul vineţiu în care este infiltrată pânza freatică. În acest loc ne aflăm la marginea mlastinei care înconjura aşezarea de tip tell.

În caroul 1, straturile cu rare urme arheologice, remaniate, suprapun de asemenea solul steril de culoare vineţie, unde pânza freatică începe de la adâncimea de 2 m faţă de solul actual. Sub aceasta pământul este vineţiu-gri, cu miros de mlaştină.

Pentru a cunoaşte mai exact situaţia vestigiilor din Bronzul timpuriu, a împrăştierii acestora pe tell, s-a considerat necesară trasarea a două sonde (notate So A şi B). Prima a avut orientarea est-vest şi se afla la 16 m de secţiunea V (pl. A). Cu toate că dimensiunile ei au fost de 8 x 2 m, nu a fost descoperit nici un complex. Stratigrafia se prezenta astfel (fig. 4/2): a) strat vegetal, cu mult material arheologic din diferite epoci; b) strat feudal, a cărui parte superioară era alterată în unele locuri de material arheologic provenit din alunecări; c) strat Glina; d) strat Gumelniţa. Interesantă a fost o aglomerare de pietre de râu, aflată în partea vestică a sondei. Deasupra pietrelor au fost găsite bucăţi masive de chirpic, şi tot pe acea aglomerare se pare că se "sprijinea" stratul Glina. Deoarece acel brâu de pietre se continua în pereţii sondei, este posibil ca cel puţin respectiva parte a tell-ului să fi fost dotată cu o astfel de construcţie. Mai ales că, în mod cert, movila a fost înconjurat şi în preistorie de o mlaştină a pârâului Sâi, care a putut fi văzută până în anul 1950, când s-au executat lucrări de desecare pentru cultivarea orezului. Aşa se explică lipsa şantului de apărare în această parte a tell-ului protejat de mii de ani de mlaştina pârâului Sâi, afluent al Oltului, care a format în jurul aşezării eneolitice de tip Gumelniţa o baltă numită de localnici "Balta Corboaicei". Urmează ca noi sonde arheologice să fie efectuate la periferia părţilor de sud şi de est ale tell-ului, pentru a ne convinge de lipsa sau existenţa unui eventual şanţ de protecţie, obişnuit în mai toate aşezările gumelniţene cercetate până în prezent.

Sonda B (6x2 m), situată la 10 m de So A (pl. A), având orientarea NE-SV, prezenta o stratigrafie asemănătoare celei descrise anterior. Şi aici nu au fost identificate complexe.

Materialul arheologic din Bronzul timpuriu, cultura Glina, recuperat din secţiunea V şi cele două sonde este constituit dintr-un lot masiv de ceramică (cca 90%) şi unelte litice (fig.22/3-6), os, corn şi lut ars (fig. 22/1-2). *Ceramica*, după pastă, se împarte în trei categorii: *grosieră* (a), *semigrosieră* (b) şi *fină* (c). Printre formele vaselor de categoria *a* şi *b*, un loc principal îl au recipientele în formă de sac, cele borcan, oale pântecoase sau trompetiforme, unele tipuri de străchini (fig. 20/1-3; 21/1-3). Acestea erau prevăzute cu torţi în bandă lată, torţi tubulare, în formă de şa şi de "mosor" neperforat. Principalul decor sunt găurile-butoni, practicate din înăuntru spre afară, ce se găsesc sub buză, formând un brâu sau numai segmente de brâu. Mai apare brâul aplicat sau tras din peretele vasului, dotat cu alveole sau crestături. Buzele erau crestate sau alveolate, imediat de sub ele sau, în puţine cazuri însă, din ele porneau torţile.

Ceramica fină, reprezentată într-un procentaj modest (cca 5%), se compunea din străchini, castroane, farfurii, ceşti şi pahare. Crestăturile, alveolele, butonii aplicaţi, impresiunile făcute cu trestia şi unghia sunt motivele ornamentale ale acestei categorii de ceramică.

Au fost descoperite, mai ales în zona locuinţei de suprafaţă (notată LG 1) din secţiunea V, lame de silex, câteva aşchii şi un "plantator" din corn de cerb, o săpăligă din acelaşi material şi o sulă de os.

II. CAMPANIA DIN 1994.

II.1. Cercetările din zona centrală a tell-ului.

În campania din august şi septembrie 1994 s-au trasat paralel cu caseta 2 (1993) secţiunea VI şi caseta 4 (fig. 1/1,4), urmărindu-se delimitarea complexelor descoperite anterior, cât şi extinderea necropolei.

O mare parte din suprafaţa secţiunii a fost deranjată de gropi moderne care se adâncesc până la 1,50 m (fig. 5/1). Dintre complexele cruţate evidenţiem o vatră în colţul de vest al secţiunii, la adâncimea de 0,65 m (fig. 5/1). De formă ovală (1,75x1,5 m), vatra din nivelul superior al tell-ului a fost deranjată de o groapă de provizii în formă de clopot (fig. 5/1).

Vatra eneolitică a aparţinut unei locuinţe de suprafaţă de dimensiuni mari a cărei podea de lut galben a fost delimitată doar în partea de est (fig. 5/1).

Câteva gropi de pari din nivelul superior, înşirate pe lângă vatră, au perforat podina locuinţei (fig. 5/1).

Sub aceasta, urmează în adâncime un strat menajer, gros de 1 m, cu material arheologic, mai ales ceramică specifică nivelurilor superioare. Stratul menajer suprapune la adâncimea de 1,65 m, o vatră de formă rotundă, cu diametrul de 1 m (fig. 5/2). Aceasta, la rândul ei, suprapune un strat subţire de umplutură, gros de 0,70 m, sărac în resturi arheologice, sub care se află podina unei locuinţe de mari dimensiuni, la adâncimea de 1,85 m (fig. 5/2).

Ea este clar delimitată, în colțurile de est și de vest al secțiunii VI de gropile de pari și de peretele de est care s-a conservat *in situ* pe o înălțime de 0,25 m (fig. 5/2). Podina locuinței de la baza stratului mijlociu al tell-ului (1,85 m adâncime), contemporană cu locuința cu patul de lut acoperit de o rogojină, este suprapusă în cea mai mare parte de un strat foarte subțire de arsură cărămizie amestecată cu cenușă (fig. 5/2), provenită de la prăbușirea acoperișului și a pereților incendiați construiți dintr-o leasă de trestie și lut aplicat.

După modul de dispunere al gropilor de pari din colțurile de est și de vest ale secțiunii VI (fig. 5/2), paralel cu peretele conservat pe o lungime de peste 4 m (fig. 5/2), locuința a avut dimensiuni de peste 10 m, a căror delimitare va fi dificilă, deoarece latura de sud a fost distrusă de săpăturile din 1992 (fig. 1/4; 5/2).

Prin descoperirea locuinței din secțiunea VI (1994) ale cărei limite și dimensiuni vor fi precizate în campaniile viitoare, începe să se contureze modul de dispunere (grupate în planuri paralele și perpendiculare) al complexelor de locuire gumelnițeano-sălcuțene în cadrul tell-ului de la Drăgănești-Olt, asa cum se poate observa, cu usurință și pe planul general (fig. 1). Asamblarea planului general al săpăturilor noastre cu cel realizat înainte de anul 1990, ar putea întregi parțial imaginea dispunerii locuințelor eneolitice în acest tell.

În caseta nr. 4 trasată paralel cu latura de est a casetei nr. 2 (fig. 1/1) au fost descoperite scheletele din două morminte sălcuțene (?)(M.8 și M.9 = fig. 1/1; 6/4,5; 19/1-3). Pe fundul gropii aproximativ de formă ovală, de la adâncimea de 0,90 m fată de nivelul actual, zăcea scheletul din mormântul nr. 8, culcat pe stânga, cu fața la nord și ceafa la vest, puternic chircit, cu brațele și picioarele aduse la piept (fig. 6/5; 19/1,3), lipsit de inventar. El a fost descoperit la 2,5 m est de mormântul nr. 4 din caseta nr. 1 (fig. 1/1). Scheletul din mormântul nr. 9 a fost descoperit la adâncimea de 0,65 m fată de nivelul actual și la 2,5 m sud de mormântul nr. 8 (fig. 6/4; 19/2-3). Asemănător mormântului anterior menționat, scheletul era depus pe fundul unei gropi aproximativ ovale (fig. 6/4), culcat pe stânga, puternic chircit, cu picioarele și brațele aduse la piept, palmele apropiate de bărbie (fig. 6/4; 19/2), iar în spatele craniului se aflau 3 fragmente ceramice de tip Sălcuța. În fata orbitelor oculare s-au găsit 3 cochilii de melci, iar la spate, la mijlocul coloanei vertebrale o altă cochilie. Este interesant de semnalat că în umplutura gropii mormântului nr. 9, la 0,25 m deasupra scheletului s-a descoperit o ceașcă conică, cu toarta supraînălțată ruptă (fig. 16/6) care ar putea să aparțină după formă, culturii Coțofeni ca și alte câteva fragmente recuperate din stratul vegetal. In această situație se complică, în continuare, rezolvarea problemei privind comunitatea căreia i-au aparținut indivizii din mormintele stratului superior al tell-ului. Judecând din punct de vedere stratigrafic, gropile mormintelor străpung nu numai stratul superior sălcuțean, ci și vetrele locuințelor de la adâncimea de 0,40 m. Astfel, groapa mormântului nr. 4 din caseta 1 a deranjat marginea vetrei nr. 1 din caseta 2 (fig. 1/1).

Așa se explică prima noastră încercarea de a încadra cultural și cronologic, primul mormânt descoperit (M.3) în cultura Glina[4], deși situarea unei necropole chiar în cadrul unui tell, unde spațiul este relativ restrâns, nu este un lucru obișnuit. De altfel, secțiunea nr. V, trasată la marginea de nord a așezării a dovedit că suprafața tell-ului este mai mică decât ne apare astăzi datorită aplatizării (120 m diametru).

Judecând după poziția și orientarea scheletelor tipic gumelnițene, după forma toporului de tip lamă de cupru (fig. 15/6) din mormântul 5 (fig. 1/1), care seamănă până la identitate cu un altul descoperit de noi într-o așezare Boian-Gumelnițeană I de la Fărcașu de Sus "Săliște" (fig.15/8) sau cu cel din așezarea de la Varna (fig. 15/7), am putea accepta necropola ca sălcuțeană, dar numai în cazul când individul din mormântul 5 ar fi provenit dintr-o așezare situată în apropierea tell-ului.

Topoare de tip lamă sunt cunoscute și în mediul culturii Coțofeni[5], dar cum în apropierea tell-ului nu a fost identificată decât o așezare de tip Glina, presupunem, în continuare, că indivizii înmormântați pe tell puteau să aparțină eventual acesteia. Numai în cazul că pe terasa inferioară a Oltului, din imediata apropiere a tell-ului, vor fi identificate noi așezări de tip Sălcuța IV, Cernavodă III sau Coțofeni, vom putea face precizări mai clare referitoare la apartenența, culturală și cronologică a indivizilor înmormântați în necropola de pe tell-ul de la Drăgănești-Olt.

Inițial tell-ul eneolitic a fost mult mai înalt, dacă ne gândim că după părăsire au continuat să-l locuiască comunitățile preistorice ca: Cernavodă III, Coțofeni, Glina, Verbicioara finală (fig. 6/5) și mai târziu din epoca dacică (fig. 16/7-9), feudală și modernă. Oricum, tell-ul eneolitic gumelnițeano-sălcuțean și-a încheiat evoluția prin violentă la sfârșitul fazei Sălcuța IV, așa cum demonstrează resturile locuințelor de suprafață puternic incendiate, poate de purtătorii culturii Cernavodă III (fig. 16/1-3) ale căror urme au fost distruse în cea mai mare parte de locuirile ulterioare, de agenții naturali și mai apoi de lucrările agricole. În această situație a fost întreruptă legătura stratigrafică dintre gropile mormintelor necropolei și stratul din care au fost săpate. Numai viitoarele săpături vor da poate un răspuns la întrebările legate de apartenența etnică a indivizilor

din necropola de pe tell-ul gumelniţeano-sălcuţean de la Drăgăneşti-Olt. L-am denumit aşa şi nu invers, deoarece ceramica descoperită în partea inferioară a stratului de locuire, mai precis între 3-1,5 m este tipic gumelniţeană (fig. 7/5,7,8,9: 8/1,4: 9/8,9; 10/5; 12/4,9,10). Ne referim mai ales la fragmente de străchini (fig. 8/1; 7/8a-b) şi castroane (fig. 7/5,12, 4,10) modelate din lut şi resturi vegetale, ai căror pereţi sunt ornamentaţi în tehnică şi cu motive de tradiţie Boian V-Gumelniţa I (fig. 7/5,8a-b, 12/4,10). Pe un fragment de la umărul unui vas de mari dimensiuni s-a scos în relief, prin tehnica exciziei sau scrijelirii spaţiilor largi, tipică ceramicii culturii Gumelniţa, o figură umană stilizată într-o anume poziţie (fig. 9/9) obişnuită pe vasele aceleiaşi culturi[6]. Căsuţa miniaturală pe un fragment de capac (fig. 9/8) descoperită tot în stratul inferior, este identică în ceea ce priveşte forma, cu cele din mediul culturii Gumelniţa[7].

Începând de la adâncimea de 1,5 m în sus, mai precis în stratul mijlociu, împreună cu cele gumelniţene, îşi fac apariţia, într-o frecvenţă destul de săracă şi fragmente ceramice sau vase tipice complexului Sălcuţa-Bubany-Hum (fig. 7/1-4); 8/2,8,9; 9/1,3,4,7,10; 10/1,3-10; 12/1,2,3,5,6,8,9). Ne referim, mai ales la amforele cu umărul bombat, ornamentat cu motivul arcadelor incizate (fig. 7/2) sau canelate (fig. 10/10; 12/3), iar spaţiile rămase libere sunt umplute cu puncte realizate în tehnica specifică ceramicii complexului cultural Sălcuţa-Bubany-Hum[8]. Ceramica sălcuţeană este însoţită, în continuare, până-n ultimul nivel de locuire al tell-ului de cea tipic gumelniţeană, ornamentată cu grafit (fig. 7/6a-b; 8/3) şi mai ales prin excizarea suprafeţelor largi ale vasului (fig. 8/4,5,6-8; 10/9;12/7) prin tehnica de veche tradiţie Boian IV a cruţării motivelor plastice, umplute uneori cu roşu (fig. 8/4; 10/9).

Începând cu adâncimea de 1 m, în sus, creşte în frecvenţă şi ceramica de tip C, ornamentată cu pieptenele (fig. 7/1,3,4, 8/9; 20/8; 12/5,8).

Ceramica ornamentată cu motive incizate de tradiţie Boian V-Gumelniţa I (fig. 10/1,4,7,9) combinate uneori, cu motive plastice cruţate (fig. 8/5,7) cunoaşte o frecvenţă la fel de mare, mai ales în nivelurile superioare (fig. 9/7,10; 10/1; 12/6). Fragmentele ceramice provenite de la străchini tronconice (fig. 10/1) sau de la vase cu umăr bombat, sunt ornamentate cu linii incizate, organizate în dreptunghiuri dispuse în şah (fig. 9/7; 10/1,7), de influenţă Tiszapolgár[9] încep să apară încă de la adâncimea de 1,40 m (fig. 10/7), crescând în ultimele niveluri de locuire. O dovadă în acest sens este şi descoperirea piciorului de cupă, gol în interior şi perforat cu orificii circulare (fig. 9/1) tipic cupelor culturii Tiszapolgár[10].

Motivul liniilor incizate în labirint (fig. 8/2) sau în benzi orizontale umplute cu gropiţe (fig. 10/6) este tipic vaselor din localităţile Sălcuţa[11], Gumelniţa[12], Zaminet[13], Telis[14] etc.

Din totalul de 8 reprezentări plastice descoperite în partea superioară a stratului, 5 sunt antropomorfe (fig. 11/4-9), o zornăitoare stilizată antropomorf (fig. 11/3a-c), un falus (fig. 11/2) şi o reprezentare zoomorfă, probabil un canid (fig. 11/1).

Reprezentările antropomorfe sunt de dimensiuni mici, cu corpul plat sau aproape cilindric, iar capul şi faţa, mai ales, sunt modelate prin tragerea lutului cu două degete (fig. 11/4, 7a-b,8).

Ochii şi gura sunt redate prin mici crestături (fig. 11/4,8), iar urechile şi bărbia prin mici perforaţii (fig. 11/4), tehnică folosită frecvent pe idolii culturilor Sălcuţa şi Gumelniţa. În două cazuri sânii sunt marcaţi prin incizii simbolizând parcă sutienul (fig. 11/4,5). Idolul de la fig. 7a-b are corpul ornamentat cu puncte simbolizând poate îmbrăcămintea sau fertilitatea.

Falusul (fig. 11/2), obişnuit în aşezările din perioadele neoliticului timpuriu (Zăuan) şi mijlociu (Vădastra) îl întâlnim în majoritatea siturilor gumelniţene.

Săpăligile din corn de cerb (fig. 13/1), ciocanul confecţionat din aceiaşi materie primă (fig. 14/6a-b), dălţile de os (fig. 14/5), străpungătoarele (fig. 13/4-6,8), plăselele sau mânerele obiectelor de cupru din os (fig. 13/7; 15/5) sunt comune tuturor aşezărilor sălcuţene şi gumelniţene. De asemena, uneltele de silex, descoperite mai ales în partea superioară a stratului de cultură, respectiv toporul (fig. 14/1), săgeata (fig. 14/2), lama (fig. 14/3) şi gratoarul (fig. 14/4) sunt tipice ambelor culturi.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre piesele de podoabă, respectiv acele de păr (fig. 15/1-3) şi străpungătorul (fig. 15/4,5), confecţionate din cupru care a avut o perioadă de circulaţie de-a lungul fazelor de maximă dezvoltare şi de sfârşit a culturilor Gumelniţa şi Sălcuţa (Vădastra şi Sălcuţa). Alte asemenea descoperiri au fost atestate atât în aşezările gumelniţene de pe teritoriul României (Gumelniţa, Săruleşti, Jilava)[15], precum şi de pe teritoriul Bulgariei (Ruse, Kubrat, Nevski, Zavet, Gabarevo, Telis etc.). Aria de răspândire a acestor piese cuprinde spaţiul ocupat de purtătorii culturii Gumelniţa în faza de maximă dezvoltare şi de sfârşit a ei.

Toporul de tip lamă (fig. 15/6) descoperit în mâna dreaptă a scheletului din mormântul nr. 5 (fig.6/2) despre care am vorbit deja poate fi încadrat după tipologia stabilită de Alexandru Vulpe în varianta Petreşti[16], cu descoperiri la Petreşti[17] (com. Corbii Mari, jud. Dâmboviţa) şi Fărcaşu de Sus "Sălişte" (jud. Olt)[18].

Complexele de locuire tipic gumelniţene, ceramica, uneltele, podoabele de cupru, ritul şi ritualul de înmormântare descrise mai sus sunt elemente convingătoare pentru a susţine caracterul cultural unitar al lumii eneolitice de la Carpaţi la Marea Egee, cu mici particularităţi locale, impuse de mediul geografic al fiecărei aşezări şi de relaţiile cu grupurile sau comunităţile învecinate.

Tell-ul de la Drăgăneşti-Olt, împreună cu celelalte, situate tot pe terasele sau în lunca Oltului (Reşca "Cetate", "Dealul Morii", Brebeni, Slatina-Strehăreţ etc.) au reprezentat, împreună cu cele din vestul Munteniei de la Teiu, Crâmpoaia etc., adevărate "fortăreţe" de rezistenţă la presiunile exercitate de populaţiile stepice, începute încă din prima fază de evoluţie (B.1) a culturii Gumelniţa. Aşa se şi explică necesitatea formării tell-urilor din această zonă, prin concentrarea comunităţilor de tip Boian-Gumelniţa I din numeroase aşezări în câteva puncte, alese anume, pentru a face faţă acestor presiuni. Valea Oltului ca şi pe vremea romanilor a reprezentat "în perioada eneolitică" un adevărat sistem de apărare, care a asigurat o evoluţie neîntreruptă în această zonă, începând din faza Boian V -Gumelniţa I până la sfârşitul fazei Sălcuţa IV când, comunităţi Cernavodă III au incendiat şi distrus locuinţele din ultimul nivel de locuire de pe tell-ul de la Drăgăneşti-Olt. Aşa se şi explică bogăţia inventarului de obiecte arheologice arse secundar, descoperite *in situ* în toate locuinţele ultimului nivel de locuire care prezintă puternice urme de incendiu violent ce nu se întâlnesc însă în stratul mijlociu şi inferior, unde evoluţia paşnică a permis refacerea locuinţelor de câte 4 sau 2 ori pe acelaşi plan, asa cum se poate vedea şi pe profilul săpăturii (fig. 2/1,2).

În stadiul actual al cercetărilor, tell-ul de la Drăgăneşti-Olt reprezintă o adevărată axă cronologică pentru evoluţia eneoliticului din Câmpia Română, începând din faza Boian V-Gumelniţa I, până în ultima etapă a culturii Sălcuţa.

Cu atât mai mult, se impune astfel continuarea săpăturilor, pentru a elucida numeroase probleme legate nu numai de relaţiile cultural-cronologice dintre culturile Gumelniţa şi Sălcuţa, ci şi de planul de dispunere a locuinţelor, pentru prima dată surprins aici, şi mai ales delimitarea necropolei, al cărei caracter etnic şi cronologic continuă să rămână dificil de precizat.

II.2. Cercetările din zona periferică a tell-ului.

Şi în anul 1994, pentru delimitarea cât mai exactă a vestigiilor din Bronzul timpuriu, au fost trasate în partea vestică mai joasă a tell-ului, adică la poalele lui, alte trei sonde (notate So C-E), care să le completeze pe cele din anul precedent (So A-B). Sonda C (8 x 2 m) a fost săpată la 6 m sud de secţiunea V şi 2 m nord de So A (pl. A). Orientarea ei a fost identică secţiunii amintite. Stratigrafia se prezenta astfel: a) stratul vegetal (împănat cu material arheologic din diferite epoci); b) strat neomogen, în care predomină ceramica feudală (cultura Dridu); c) stratul Glina (gros de cca 0,40-0,20 m); d) stratul Gumelniţa. De la adâncimea de -0,90 - 1,17 m (adică deja în pământul viu) nu s-a mai putut lucra pânza freatică inundând sonda. Nu a fost descoperit nici un complex.

Între sondele A şi B (pl. A), la câte 5 m distanţă de fiecare dintre ele, a fost practicată So D (8 x 2 m). De la -0,62 m, adică de la baza stratului Glina, în perimetrul caroului 3 (notaţia pătratelor s-a făcut de la est la vest), pornea o groapă menajeră (GG 1) în formă de pară. Diametrul maxim era de 1,23 m. În schimb, înălţimea nu a putut fi determinată, căci, începând cu 0,97 m, s-a intrat în zona afectată de pânza freatică.

Inventarul gropii se compunea din mult chirpic, ceramică fragmentară, cenuşă şi 3 nuclee de silex.

Cele mai interesante rezultate privind cultura Glina a dat So E (10 x 2 m; pl. A), situată în partea de sud-vest a tell-ului, la 5 m de sonda B. După stratul vegetal şi cel neomogen (cu materiale Dridu, getice, Glina şi Gumelniţa-Sălcuţa), la -0,43 m începe stratul Glina. În carourile 3 şi 4 şi în caseta nr.1 (4 x 4 m) deschisă în partea estică a sondei, paralel cu aceasta, a fost descoperită o locuinţă de suprafaţă (notată LG 2). Chiar dacă dimensiunile exacte nu au putut fi precizate (aprox.4,25 x 3,45 m), după dispunerea mobilierului locuinţei şi a materialului arheologic (chirpic), se poate aprecia că orientarea ei a fost NE-SE.

În partea nord-vestică (pl.A) s-au găsit grupate o vatră de foc (notată VG 1) şi un cuptor menajer (notat CG 1), din care s-au păstrat numai pereţii laterali (fig. 28). Având în vedere grosimea stratul de arsură a VG 1 şi a cuptorului, precum şi lipiturile-reparaţii constatate, putem aprecia că cele două complexe au fost folosite pentru o mai lungă durată.

În dreptul pătratelor 4-6 al secţiunii V (1993) a fost practicată o casetă (notată S V C1) de 4x4 m. S-a urmărit delimitarea locuinţei de suprafaţă Glina (LG 1). În lipsa unor repere sigure, singurul argument fiind răspândirea chirpicului, putem aprecia mărimea ei la aproximativ 4,10x3,20 m. Orientarea probabilă era NV-SE, adică perpendicular pe latura respectivă a tell-ului. Inventarul complexului se compunea din ceramică fragmentară abundentă, câteva aşchii de silex, un fragment de topor de piatră, o rotiţă de car miniatural, oase de animale. Şi aici, ca şi în LG 2 s-au descoperit multe cochilii de melci şi scoici.

Analizând complexele din Bronzul timpuriu de la Drăgăneşti-Olt-Tell, se poate aprecia că locuinţele de suprafaţă şi gropile au funcţionat în aceiaşi periodă. Probabil că, întreagă zonă de la poalele tell-ului a fost folosită de jur-împrejur pentru ridicarea de adăposturi. Viitoarele cercetări vor aduce, sperăm noi, lămuriri şi în această privinţă.

Datorită factorilor de eroziune, ne este greu a aprecia dacă şi zona centrală a tell-ului a fost destinată de comunitatea Glina construirii de locuinţe sau a fost, mai degrabă, destinată adăpostirii animalelor domestice (vitelor).

După cum s-a precizat mai sus, în perimetrul enunţat s-au descoperit până în prezent nouă morminte. În mod cert au fost (sunt?) mai multe dacă avem în vedere şi cercetările arheologice anteriore, ale căror rezultate au fost numai parţial publicate[19]. Iniţial cei care au scris despre ele, le atribuiau culturii Glina[20]. Ajungerea la această primă concluzie fusese favorizată de lipsa unui inventar concludent, de poziţia scheletelor, de pragul de pornire a gropilor mormintelor şi, mai ales, de existenţa materialelor din Bronzul timpuriu din zona periferică a tell-ului. Trebuie precizat că morminte în aşezări preistorice nu sunt o raritate[21], şi acest fapt părea confirmat şi de existenţa unui mormânt în aşezarea Glina de la Căscioarele[22]. Numai că analiza mai atentă a situaţiei mormântului respectiv din Muntenia, din arealul fostului lac Greaca, ne îndeamnă a vorbi de o înhumare ulterioară prezenţei purtătorilor culturii Glina, în perimetrul unei locuinţe din Bronzul timpuriu.

Materialul arheologic Glina, în special ceramica, scos la lumină în campaniile 1993-1994, ne fac să credem că aşezarea de la Drăgăneşti-Olt, punctul Corboiaca aparţine perioadei clasice (=faza a doua) a respectivei culturi.

Marin NICA (Craiova),
Cristian SCHUSTER (Bucureşti),
Traian ZORZOLIU (Drăgăneşti-Olt)

NOTE

* În campania din 1994 a mai participat, ca practician, şi studentul Fântâneanu Cristinel de la Facultatea de Istorie din Alba Iulia, căruia îi mulţumim pentru pasiunea şi efortul depus pentru buna desfăşurare a săpăturii.

1. D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1960, p. 446, fig. 224, p. 400, fig. 228.
2. M. Nica et all., SCIVA, 1, 25, 1994, p. 43, fig. 2/2.
3. P. I. Roman, *Cultura Coţofeni*, Bucureşti, 1976, p. 122, fig. 17/11.
4. M. Nica et all., *op. cit.*, p. 43, 44 fig. 3/2.
5. P. I. Roman, *op.cit.*, p. 113, pl. 8/23.
6. V. Boroneant, *Cercetări arheologice în Bucureşti*, IV, Bucureşti, 1992, p. 16, fig. IV.
7. *Ibidem*, p. 12,, Pl. I/1-7; 13 Pl. II/1-5, p. 14 pl. III/1; D. Berciu, *Contribuţii*, p. 470, fig. 244/1.
8. N. Tasić, *Praistorija Jugoslaviskiu Zemalja, Eneolit*, Sarajevo, 1979, pl. 3/9.
9. V. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, p. 74, fig. 58; V. Georgiev, Arheologija, XXVIII, 4, 1980, p. 46, fig. 4/b.
10. N. Tasić, *op.cit.*, pl. VII/3,7; XI/6; idem, *Praistorija Vojvodina*, Novi Sad, 1974, p. 130, pl. XIII, p. 500, fig. 79; 501, fig. 8.

11. V. Dumitrescu, *op.cit.*, p. 92, fig. 88.
12. Gh. Ştefan, *Dacia*, II, 1925, fig. 20/5, p. 176 fig. 36/5; V. Dumitrescu, SCIV, 1, 17, 1966, p. 86, fig. 23/5,7,11.
13. B. Nikolov, *Zaminet*, Sofia, 1975, fig. 41.
14. V. Georgiev, *Arheologija*, XXVIII,4, 1987, p. 46, fig. 4.
15. E. Comşa, B. Ionescu, SCIV, 1979, 3, 1, p. 365; E. Comşa, *Dacia*, NS, 1965, p. 365-368.
16. A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, II, PBF, München, 1975.
17. *Ibidem*.
18. Menţionăm că piesa a fost descoperită de M. Nica într-o aşezare din punctul "Sălişte", cu ceramică tipică complexului cultural Boian V-Gumelniţa I.
19. M. Butoiu, Tr. Zorzoliu, *Materiale*, I, 1993, p. 73 sqq. La pagina 79 autorii amintesc de alte două maxilare inferioare găsite la Drăgăneşti-Olt "Tell".
20. M. Nica et all., *loc cit*.
21. H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und mittlerem Taurus*, Römisch-Germanische Forschungen, Bd.52, 1993, p. 293 sqq. (evident se referă la diverse perioade, printre care şi la cea avută în vedere de noi).
22. D. N. Basarab, *Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos*, V-VII, 1988-1989, p. 37sqq.

DIE FORSCHUNGEN IM GUMELNIŢA-SĂLCUTA-TELL VON DRĂGĂNEŞTI-OLT, PUNKT "CORBOAICA" - GRABUNGEN 1993-1994
(Zusammenfassung)

Der Tell von Drăgăneşti-Olt hat eine ovale Form (123x78 m; Taf. A) und befindet sich südlich der Stadt mit demselben Namen, in der Aue des Flußes Olt (Deutsch *Alt*).

Unter dem Druck der Steppenvölker des Cernavodă-Typs zogen sich die Boian V-Gumelniţa-Gemeinschaften aus den benachbarten Siedlungen (Dăneasa, Zănoaga usw.), an einen Ort, heute "Corboaica" genannt, zurück, der bis vor kurzem von dem Moor und Wasser des Baches Sâi umgeben war.

Anhand der Schichtlage der Schnitte III und IV und der Anhäufungen der Gumelniţa-Hausböden (Abb. 1;2) wurde festgestellt, daß die 2,90 m dicke archäologische Schicht sich während 3 Phasen gebildet hat:

– der *ersten Phase* (Gumelniţa A.2) gehört die untere Schicht – zwischen 2 und 2,90 m Tiefe – an. Hier wurde Keramik der Boian V-Gumelniţa I-Tradition (Abb. 7/5;8a-b;9/1-8;12/9-10) entdeckt. Weiter wurden 4 Wiederherstellungen der Häuser der Niveaus 1-4, welche über einer archäologisch leeren Schicht lagen, gefunden (Abb. 2).

– der *zweiten Phase* (Gumelniţa B.1) gehört die mittlere Schicht – zwischen 1 und 2 m Tiefe – an (Abb. 2/2). Jetzt sind die ersten Sălcuţa-Elemente (Abb. 7/2,6a-b;8/2;12/2,3,6a), in Begleitung der Keramik des Typs C (Abb. 7/1,3-4;8/9), wahrzunehmen. Diese Schicht ist aus einer 0,40-0,50 m dicken Abfallniederlage, über die die Fußböden der Niveaus 5 und 6 (Abb. 2/2) angelegt wurden, gebildet.

– charakteristisch für die *letzte Phase* (Sălcuţa IV) sind Häuserreste der Niveaus 7-9. In dieser Schicht wurden Steinwerkzeuge (Abb. 13/3;14/1-4), Knochengegenstände (Abb. 14/1,4-7), Spinnwirtel, anthropomorphe und zoomorphe Darstellungen (Abb. 11), Netzgewichte (Abb. 9/6) und eine große Anzahl von Keramikbruchstücke und ganze Gefäße entdeckt. Diese gliedern sich in die letzte Phase der Kultur Gumelniţa-Bubanj-Hum (Abb. 7/9;9/3,7,10;10/1-10;12/1-3,5,8) und Gumelniţa (Abb. 9/3,5-8;12/9) ein. Die Keramik von den Abbildungen 9/1,7 und 10/1,7 weisen klare Tiszapolgár-Elemente auf. In ein und derselben letzten Schicht wurden ein typischer Sălcuţa-Bubanj-Hum Deckel (Abb. 10/10), ein mit spezifischem Gumelniţa-Dekor bemalter Schüsselfragment (Abb. 8/3), ein hohler Schalenfuß (Abb. 9/1) zusammen mit dem Tiszapolgár-Bruchstück (Abb. 9/7) gefunden. Diese Schicht ist aus einer 0,80 m dicken Ablagerung gebildet, über der sich die Spuren der zerstörten Oberflächenhäuser befinden. Diese Zerstörungen wurden möglicherweise durch die Cernavodă III-Träger, deren Keramik zu finden waren (Abb. 16/1-3), hervorgerufen.

Im Rahmen der in den Jahren 1993-1994 erforschten Kassetten (1-4), wurden die Umrisse und Dimensionen mehrerer Oberflächenhäuser, die stratigraphisch in drei Schichten übereinander lagen, entdeckt (Abb. 1/1-4).

Die ersten zwei Häuser – mit Ost-West Orientierung – waren parallel und nebeneinander angelegt, während das dritte eine gegensätzliche, auf das Westende der vorher erwähnten senkrechtgerichtete Orientierung hatte (Abb. 1/1-4). Der ersten Schichtlage ist das Oberflächenhaus, welches in 1,95 m Tiefe (Niveau 4) gefunden wurde, eigen. Es hatte eine rechteckige Form, seine Dimensionen waren 8,50x4 m Abb. 1/2;3), so wie uns die zwei parallelen Pfostenlöcherreihen (jede aus 12 Pfostenlöcher gebildet) erkennen lassen (Abb. 1/2;3). Neben der Südwand befand sich ein Lehmbett, 7 m lang und 2,5 m breit, mit 0,20 m gegenüber dem Fußboden erhöht, auf dem eine versteinerte Matte lag (Abb. 1/2;3).

Das zweite Haus wurde bei den täglichen Tätigkeiten benützt, so wie uns die große Anzahl der Feuerstellen und der Backöffen beweisen (Abb. 1/2;4/3). Dieses Haus war aus derselben Zeit mit jenem in dem Schnitt VI (Abb. 1/4;5/2).

In Drăgăneşti-Olt wurden weiter 9 Körpergräber, zwei Oberflächenhäuser aus der Frühbronzezeit – Glina-Kultur – und mehrere mittelalteriche und moderne Komplexe gefunden.

Die Gräber (Abb. 6; 19) gehören wahrscheinlich dem Sălcuţa IV-Horizont oder der Glina-Kultur an.

Die wichtigsten Glina-Kultur-Spuren wurden am Tellrand entdeckt. Die Keramik (Abb. 20-21) erlaubt uns diese frühbronzezeitliche Siedlung der klassischen, zweiten Stufe der Glina-Kultur zuzuweisen.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Taf. A - Drăgăneşti-Olt "Tell": Plan des Tells.

Abb. 1 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-4 Plan der erforschten Flächen und der entdeckten Komplexe (1993-1994).

Abb. 2 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Profil der Ostwand des Schnittes IV (1993); 2 Profil der Westwand des Schnittes IV.

Abb. 3 - Drăgăneşti-Olt "Tell": Plan des Gumelniţa-Hauses mit dem Bett und der Matte und Plan der Sălcuţa (?)-Gräber.

Abb. 4 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Profil der Nordwand des Schnittes V; 2 Profil der Kassette C; Plan des Schnittes IV und der Niveaus 1 und 2.

Abb. 5 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-2 Plan der Wohnkomplexe aus dem Schnitt VI (1994).

Abb. 6 - Drăgăneşti-Olt "Tell": Plan der Gräber 4-9.

Abb. 7 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3-4,6a-b Keramik aus der oberen Schicht; 2,9 Keramik aus der mittleren Schicht; 5,7,8a-b Keramik aus der unteren Schicht.

Abb. 8 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 3,9 Keramik der oberen Schicht; 1-2,4-8 Keramik der mittleren Schicht.

Abb. 9 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,4-7,10 Keramik der oberen Schicht; 2,8-9 Keramik aus der mittleren Schicht; 8 Keramik aus der unteren Schicht.

Abb. 10 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3-6,8-10 Keramik aus der oberen Schicht; 2,7 Keramik aus der mittleren Schicht.

Abb. 11 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-8 menschliche und Tierdarstellungen der mittleren und oberen Schicht.

Abb. 12 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3,5-8 Keramik aus der oberen Schicht; 2,9-10 Keramik aus der mittleren Schicht; 4 Keramik aus der unteren Schicht.

Abb. 13 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,4-7 Steinwerkzeuge aus der oberen Schicht; 2,8 Spinnwirtel aus mittleren Schicht; 3 Steinaxt aus der oberen Schicht.

Abb. 14 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-4 Steinwerkzeuge aus der oberen Schicht; 5,6a-b Werkzeuge aus Knochen aus der mittleren Schicht.

Abb. 15 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-4 Kupferhaarnadeln aus der oberen Schicht; 4-5 Kupferbohrer aus der oberen Schicht (Varna); 7 Kupferaxt (Fărcaşu de Sus"Sălişte"); 9 Kupferaxt.

Abb. 16 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-4 Cernavodă III-Keramik aus der oberen Schicht;5-6 Coţofeni-Schale aus der oberen Schicht; 7-10 dakische Keramik aus der oberen Schicht.

Abb. 17 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-2 Gumelniţa-Haus mit Bett und Matte aus der unteren Schicht (Details).

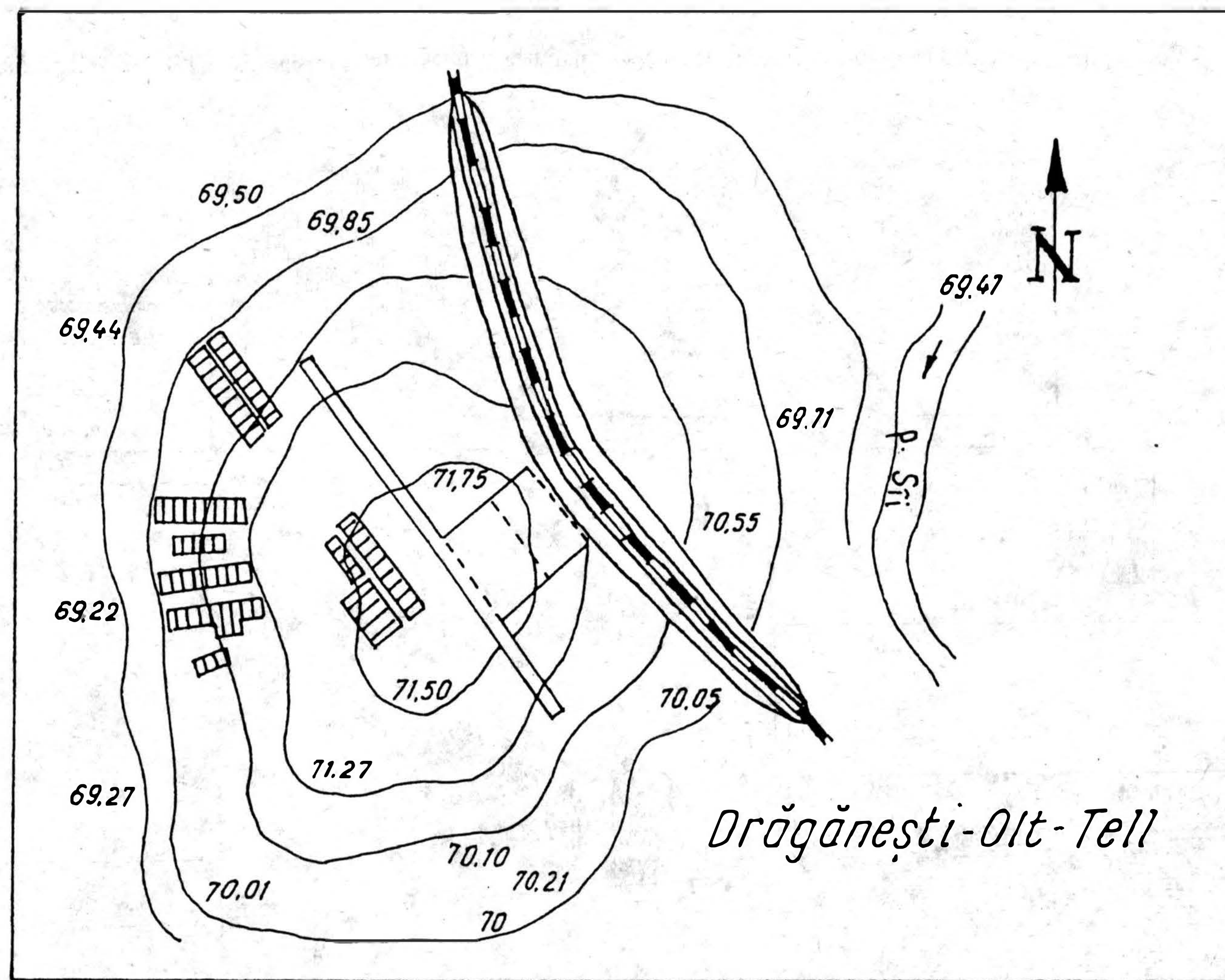
Abb. 18 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-2 versteinerte Matte (Detail).

Abb. 19 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 8 (M8); 2 Grab Nr. 9 (M9); 3 Grab Nr. 8 und 9 (M8 und M9).

Abb. 20 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-3 Keramik der Glina-Kultur.

Abb. 21 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-3 Keramik der Glina-Kultur.

Abb. 22 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-2 Tongegenstände (1 *Phallus*; 2 Spinnwirtel); 3-6 Steinwerkzeuge.

Pl. A - Drăgănești-Olt "Tell": Plan general.

Fig. 1 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-4 Plan general al suprafeţelor săpate şi al complexelor descoperite – 1990-1994.

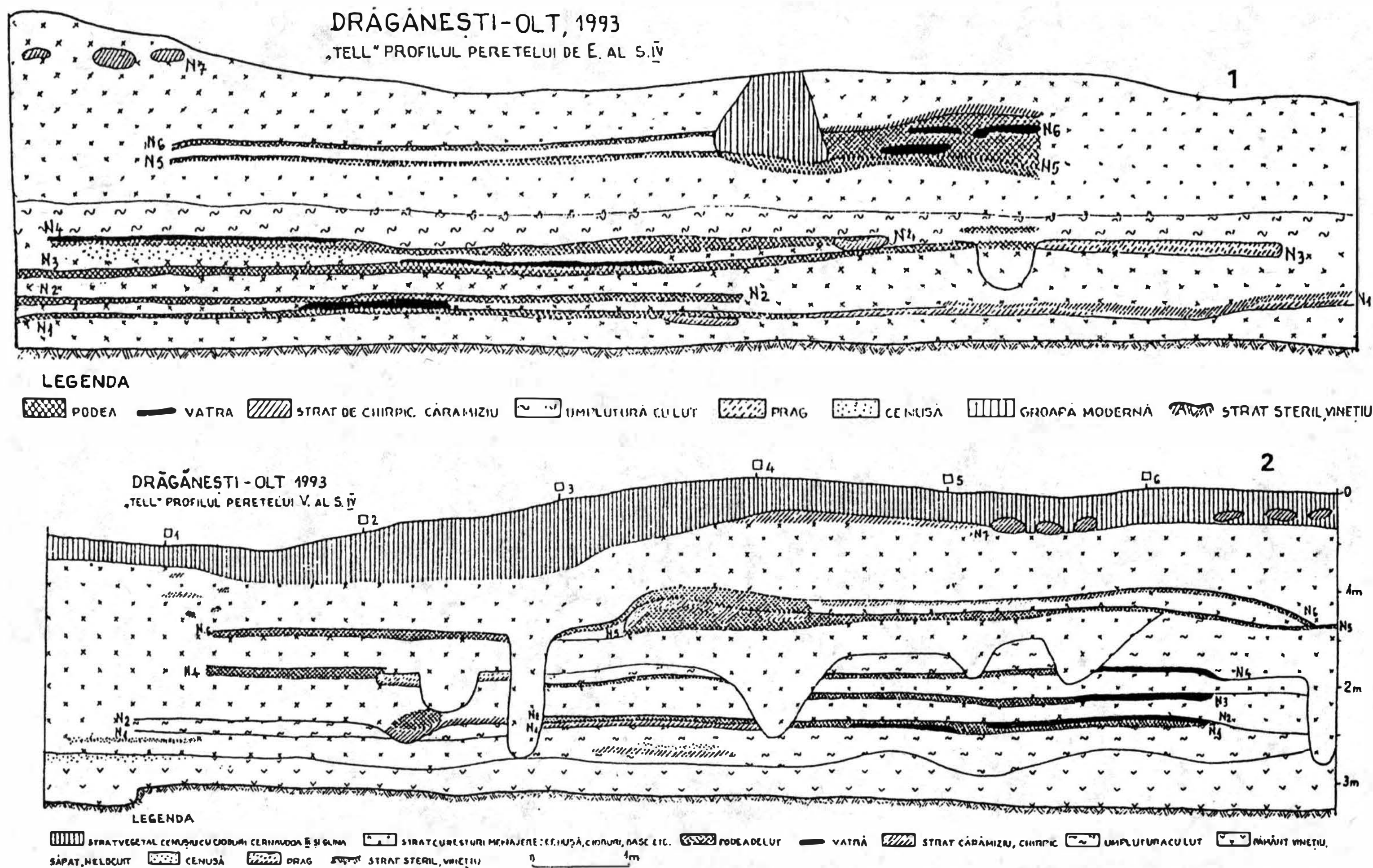

Fig. 2 - Drăgănești-Olt "Tell": 1 Profilul peretelui de est al secțiunii IV (1993); 2 Profilul peretelui de vest al secțiunii IV.

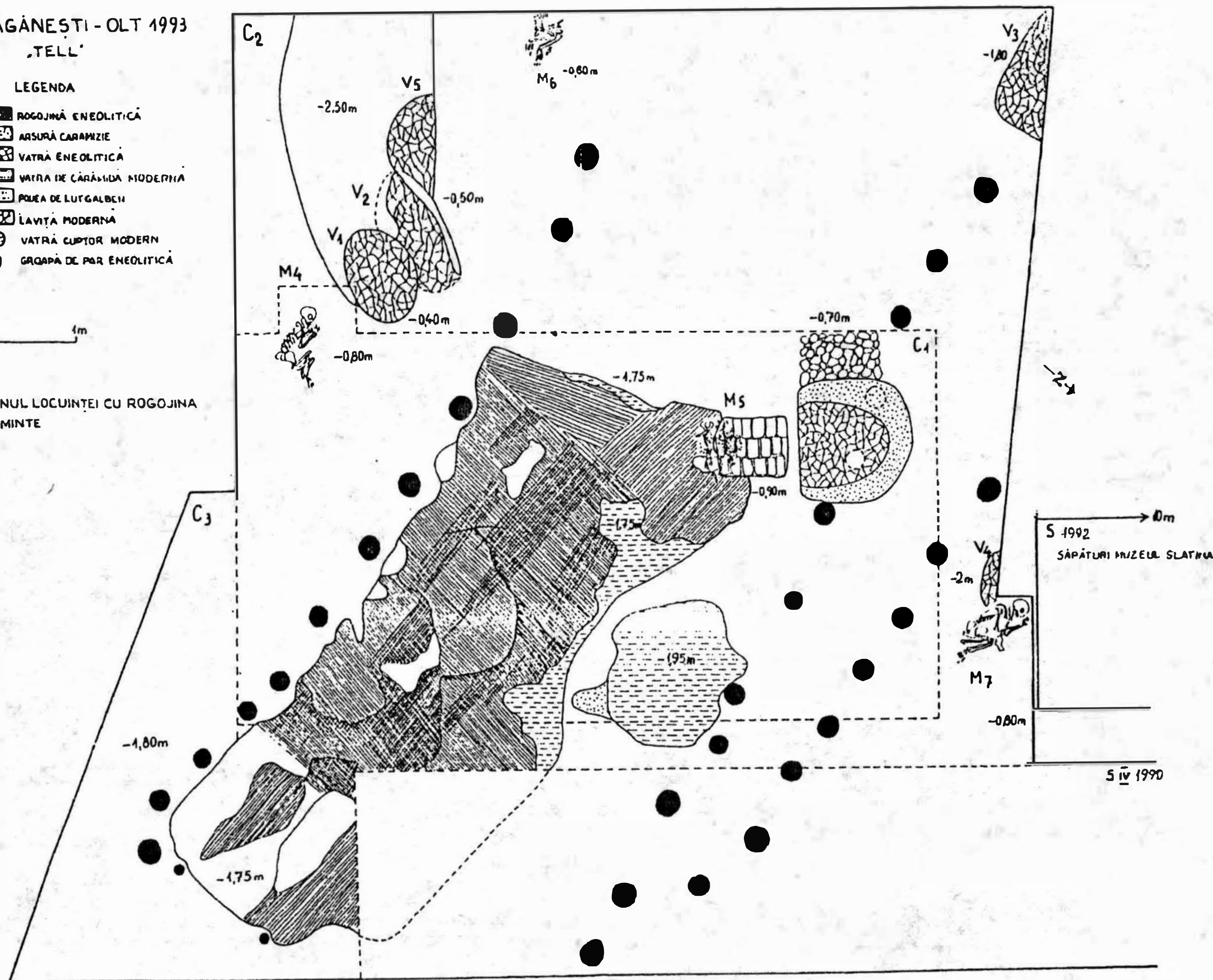
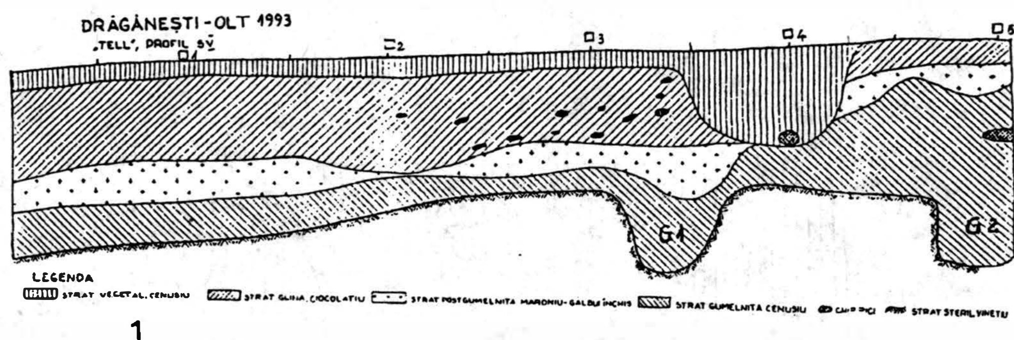
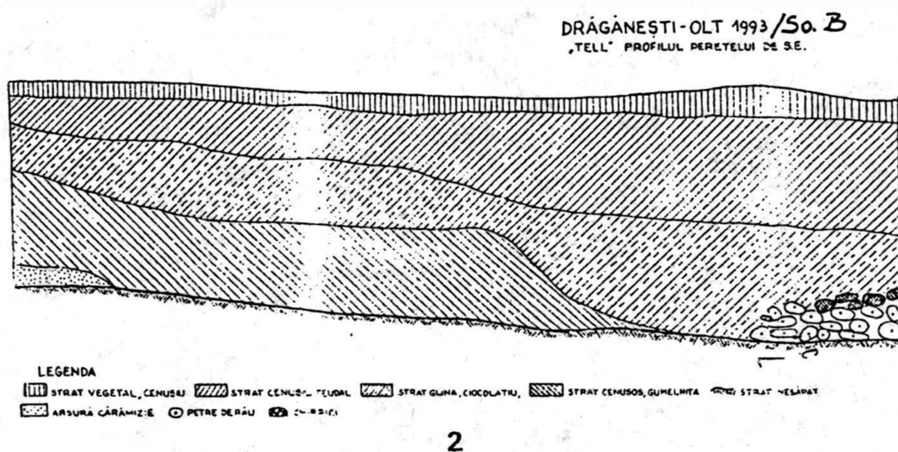

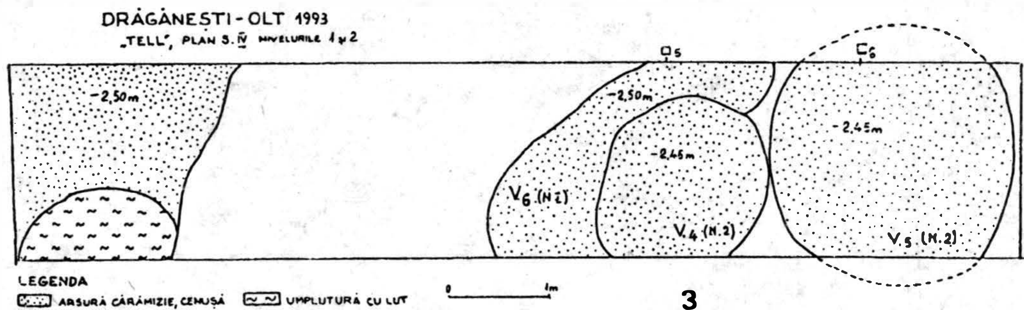
Fig. 3 - Drăgănești-Olt "Tell": Planul locuinței gumelnițene cu pat de dormit, acoperit cu o rogojină, și planul mormintelor sălcuțene.

1

2

3

Fig. 4- Drăgănești-Olt "Tell": 1 Profilul peretelui nordic al secțiunii V; 2 Profilul casetei C; 3 Planul secțiunii IV, vetrele nivelurilor 1 și 2.

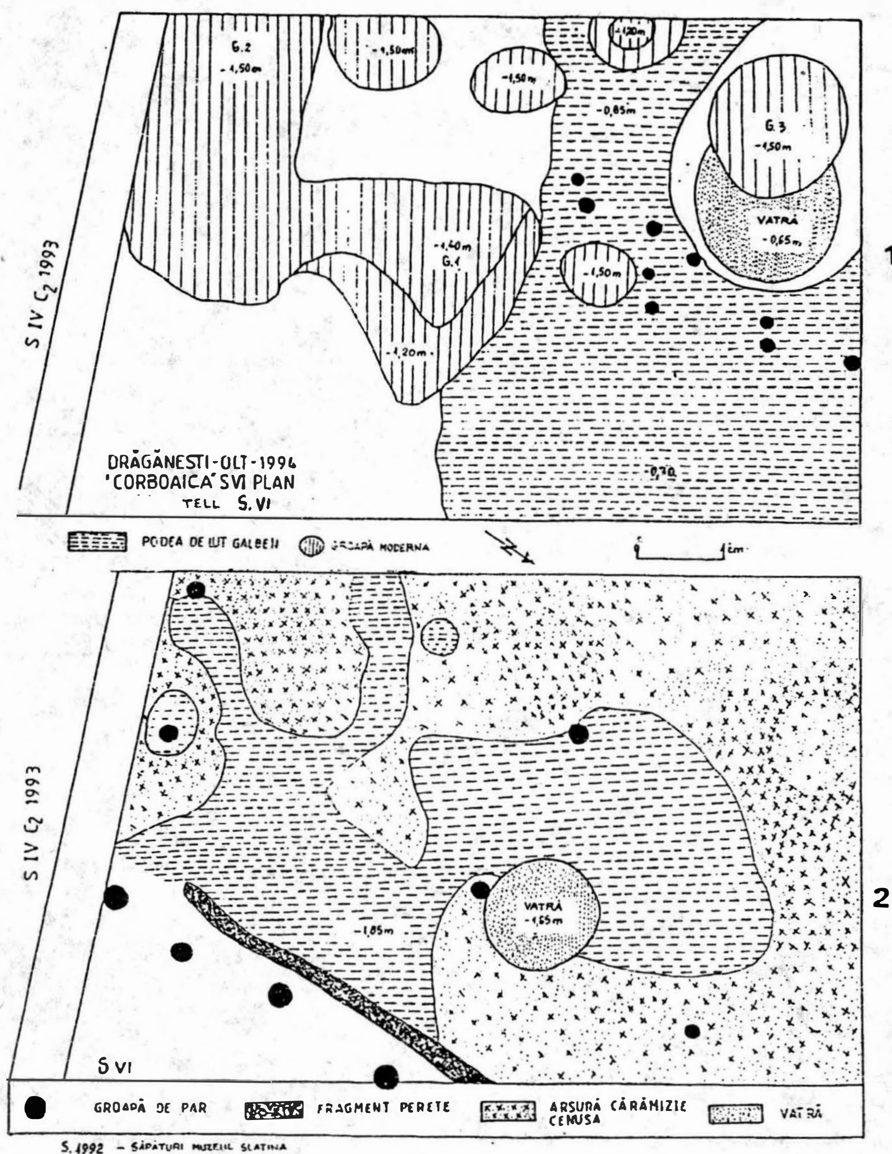

Fig. 5 - Drăgănești-Olt "Tell": 1,2 Planul complexelor de locuire din secțiunea VI (1994).

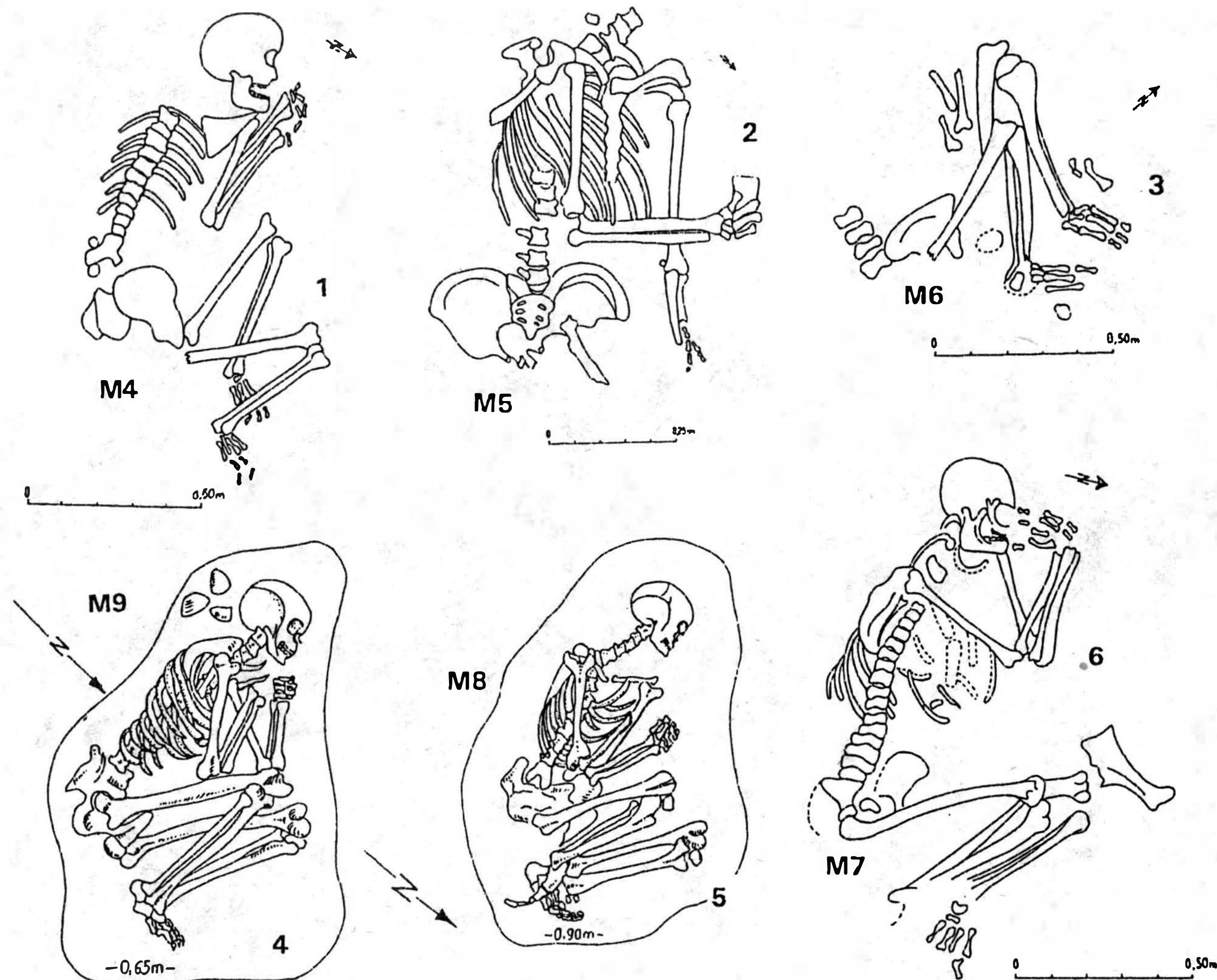

Fig. 6 - Drăgăneşti-Olt "Tell": Planul cu poziţia scheletelor descoperite în mormintele 4-9.

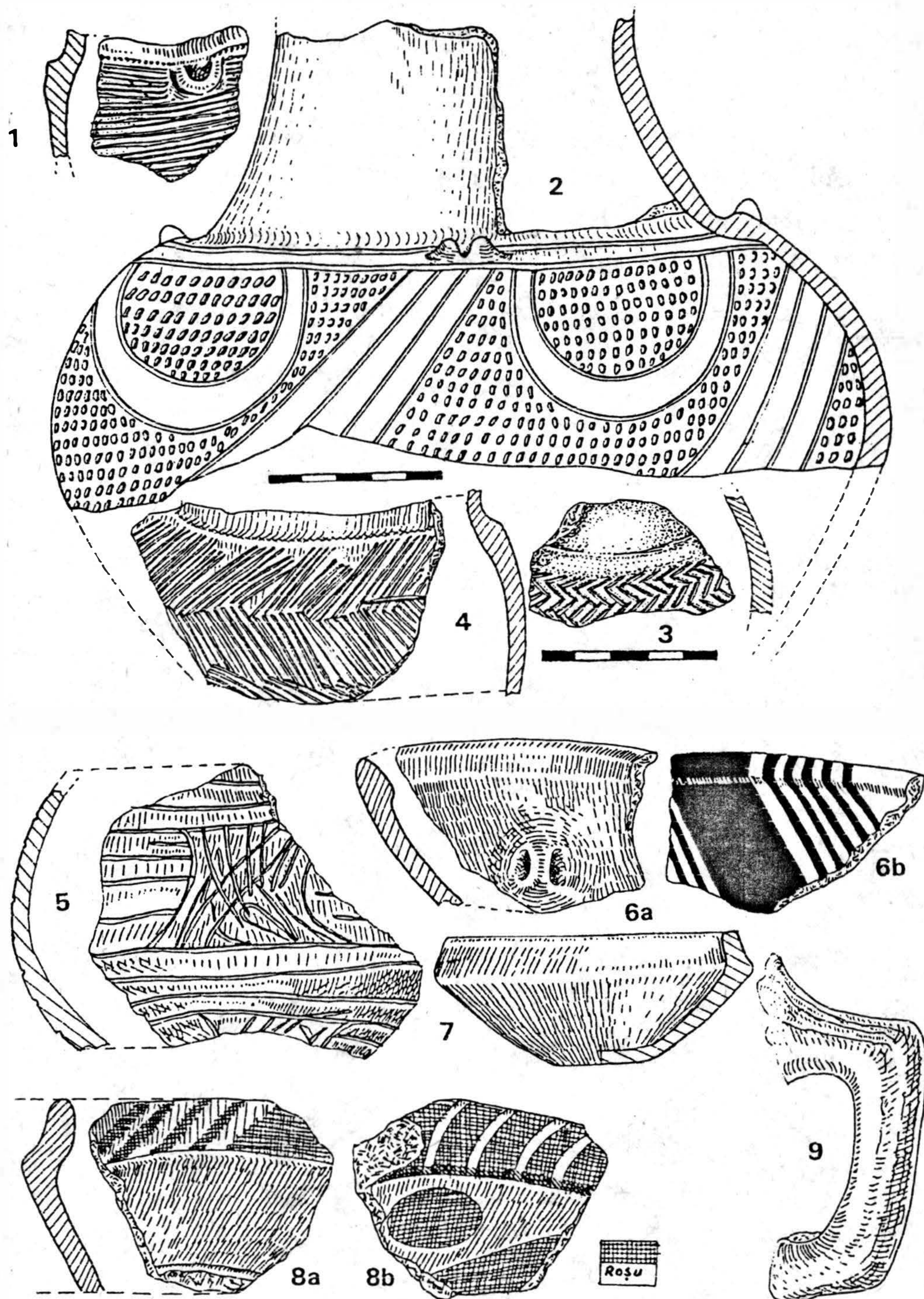

Fig. 7 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3-4,6a-b, ceramică din stratul superior; 2,9 din stratul mijlociu; 5,7,8a-b, din stratul inferior.

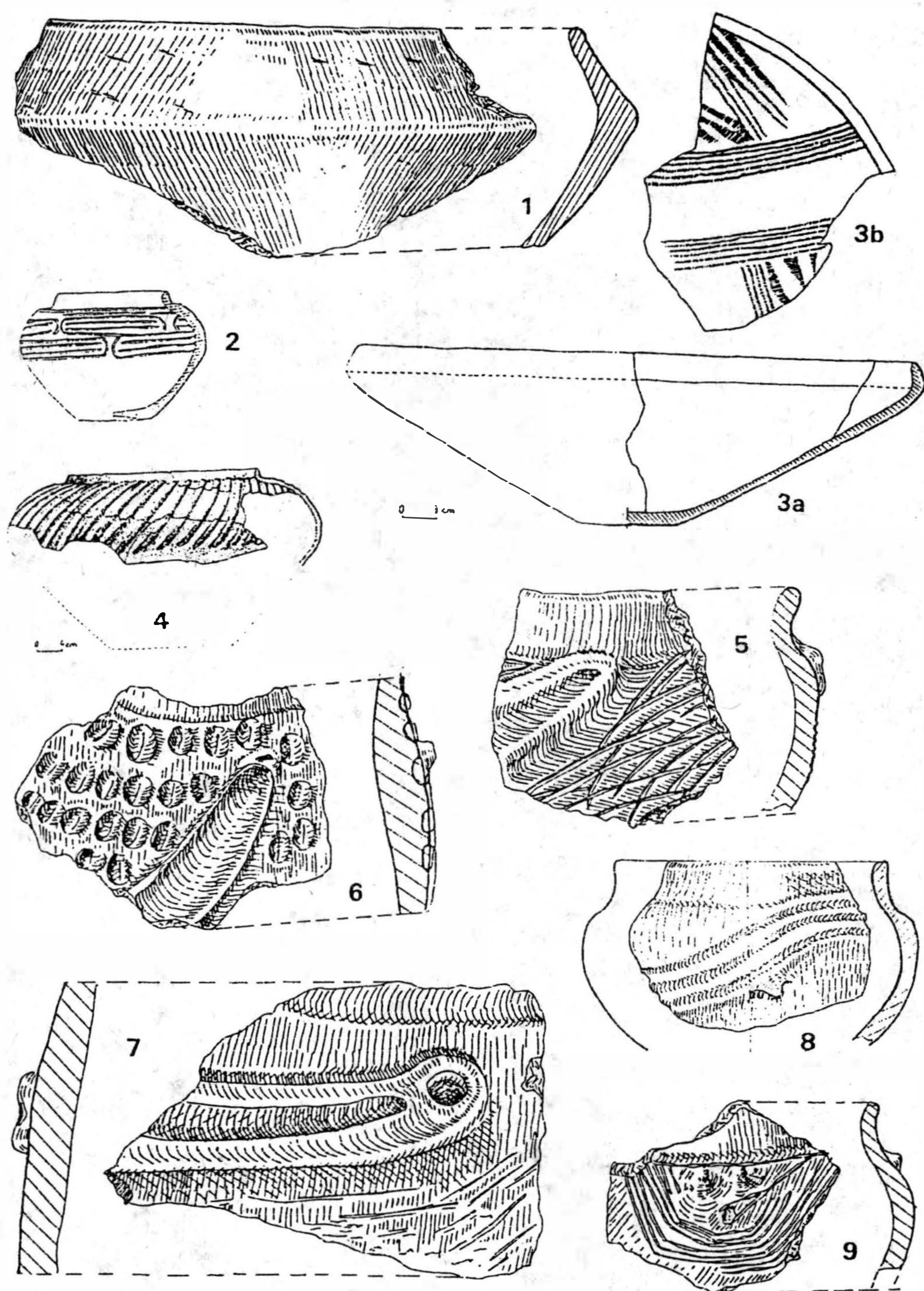

Fig. 8 - Drăgănești-Olt "Tell": 3,9 ceramică din stratul superior; 1-2,4-8 ceramică din stratul mijlociu.

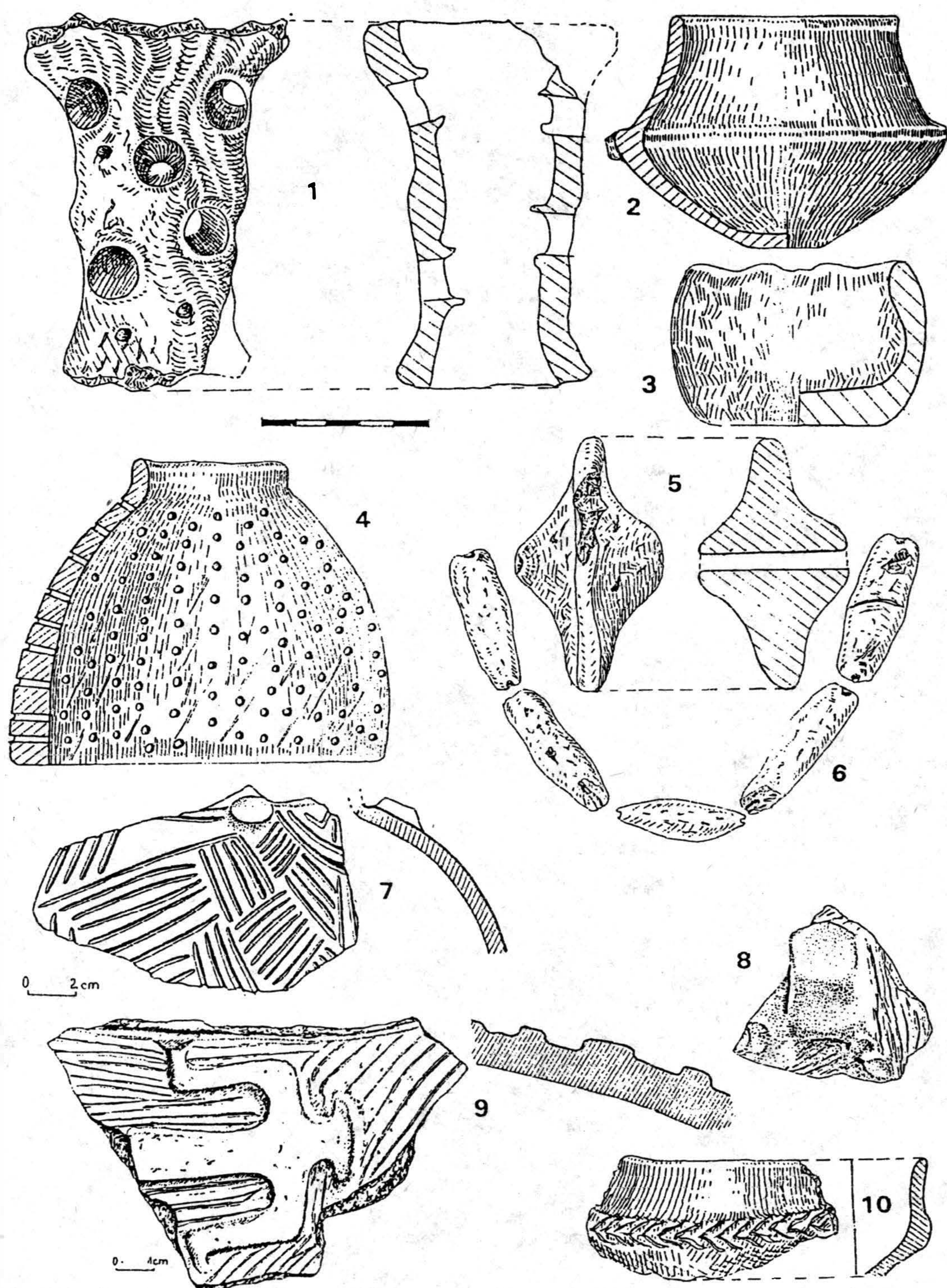

Fig. 9 - Drăgănești-Olt "Tell": 1,4-6,7,10 ceramică din stratul superior; 2,8,9 din stratul mijlociu; 8 din stratul inferior.

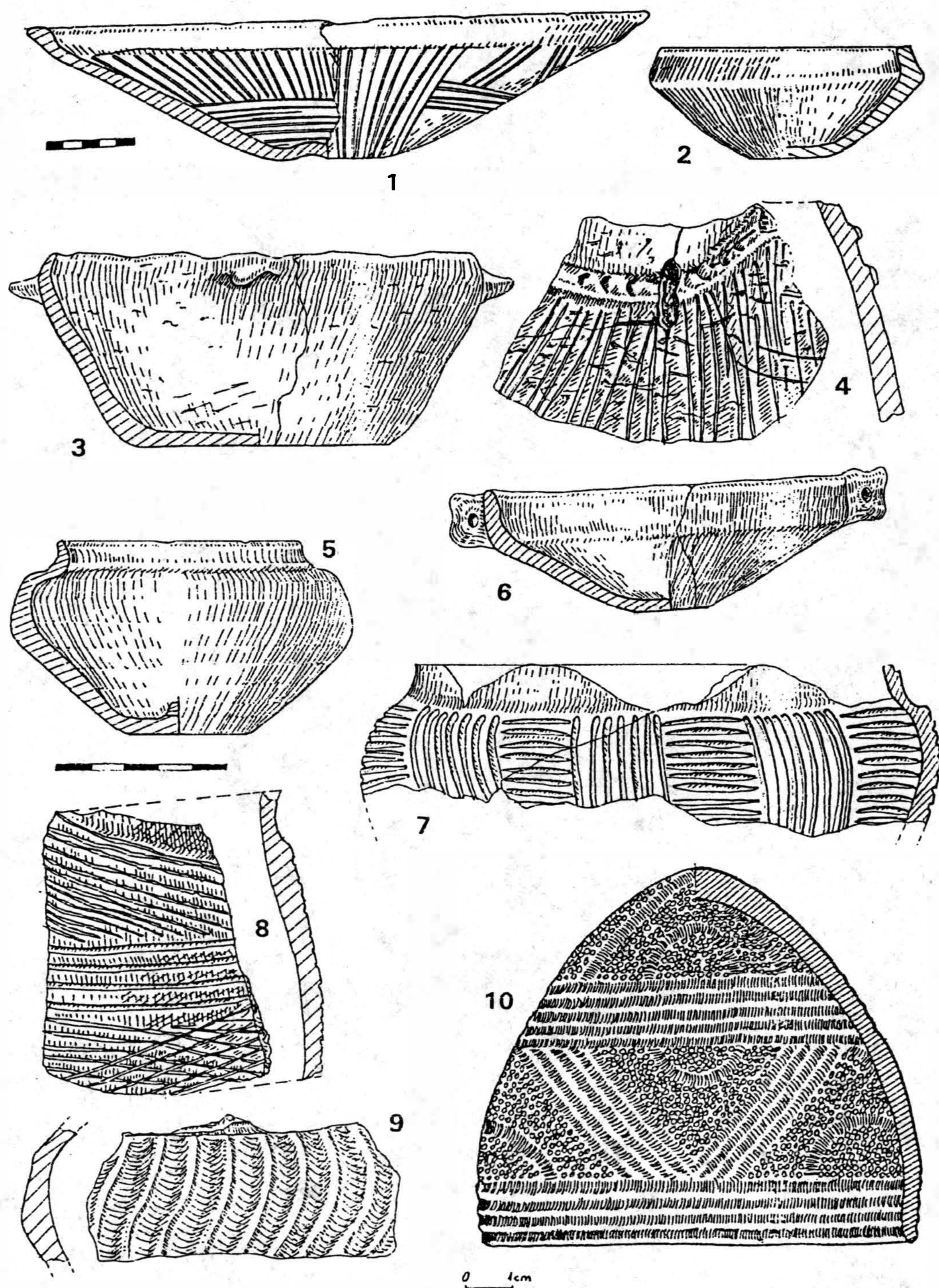

Fig. 10 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3-6,8-10 ceramică din stratul superior; 2,7 din stratul mijlociu.

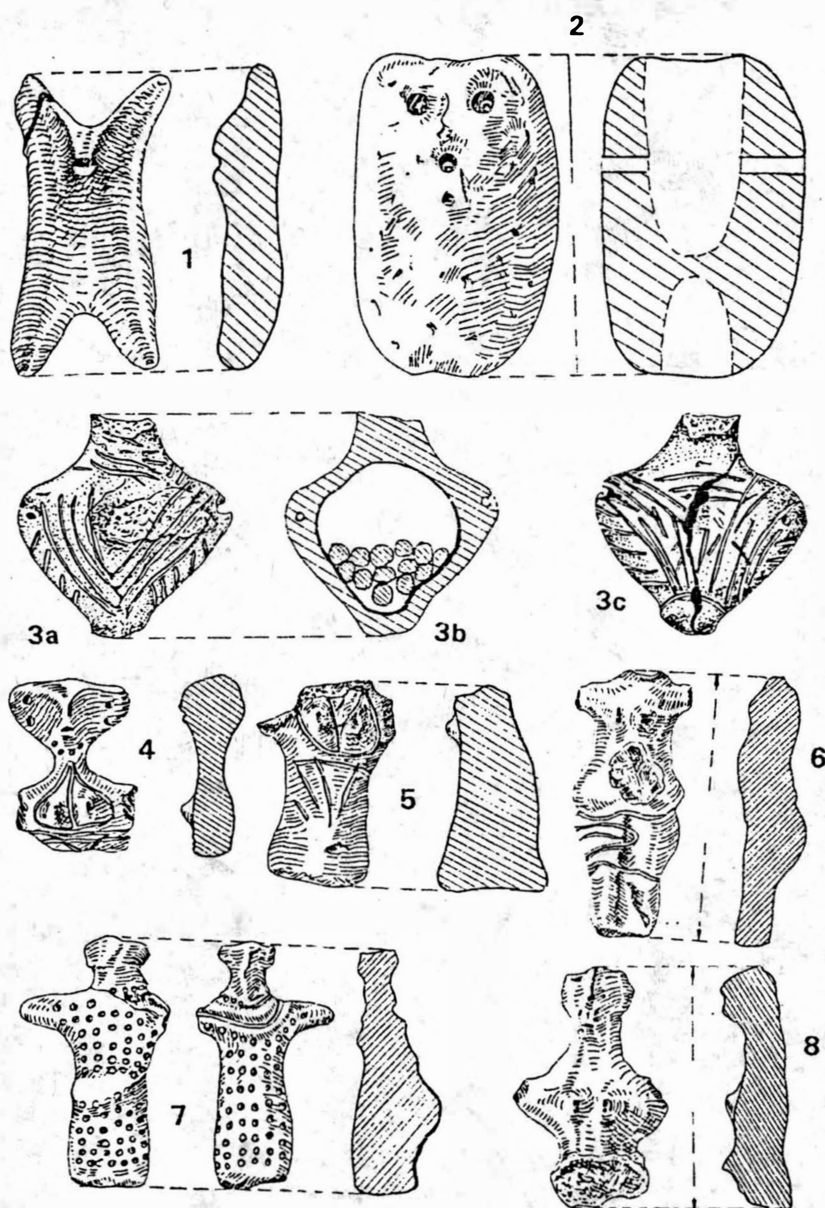

Fig. 11 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-8 reprezentări antropomorfe și zoomorfe din straturile mijlociu și superior.

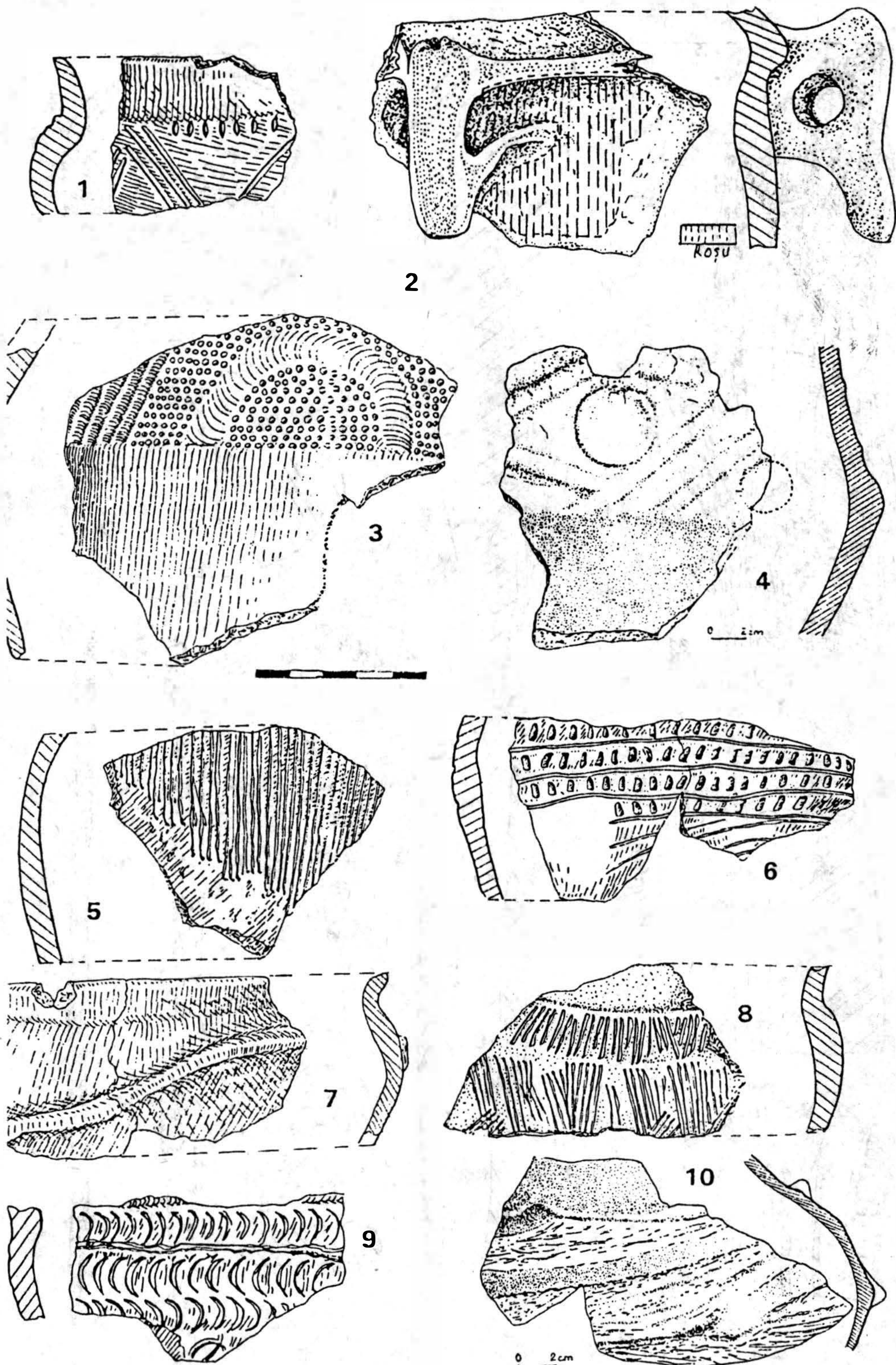

Fig. 12 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1,3,5-8 ceramică din stratul superior; 2,9,10 din stratul mijlociu; 4 din stratul inferior.

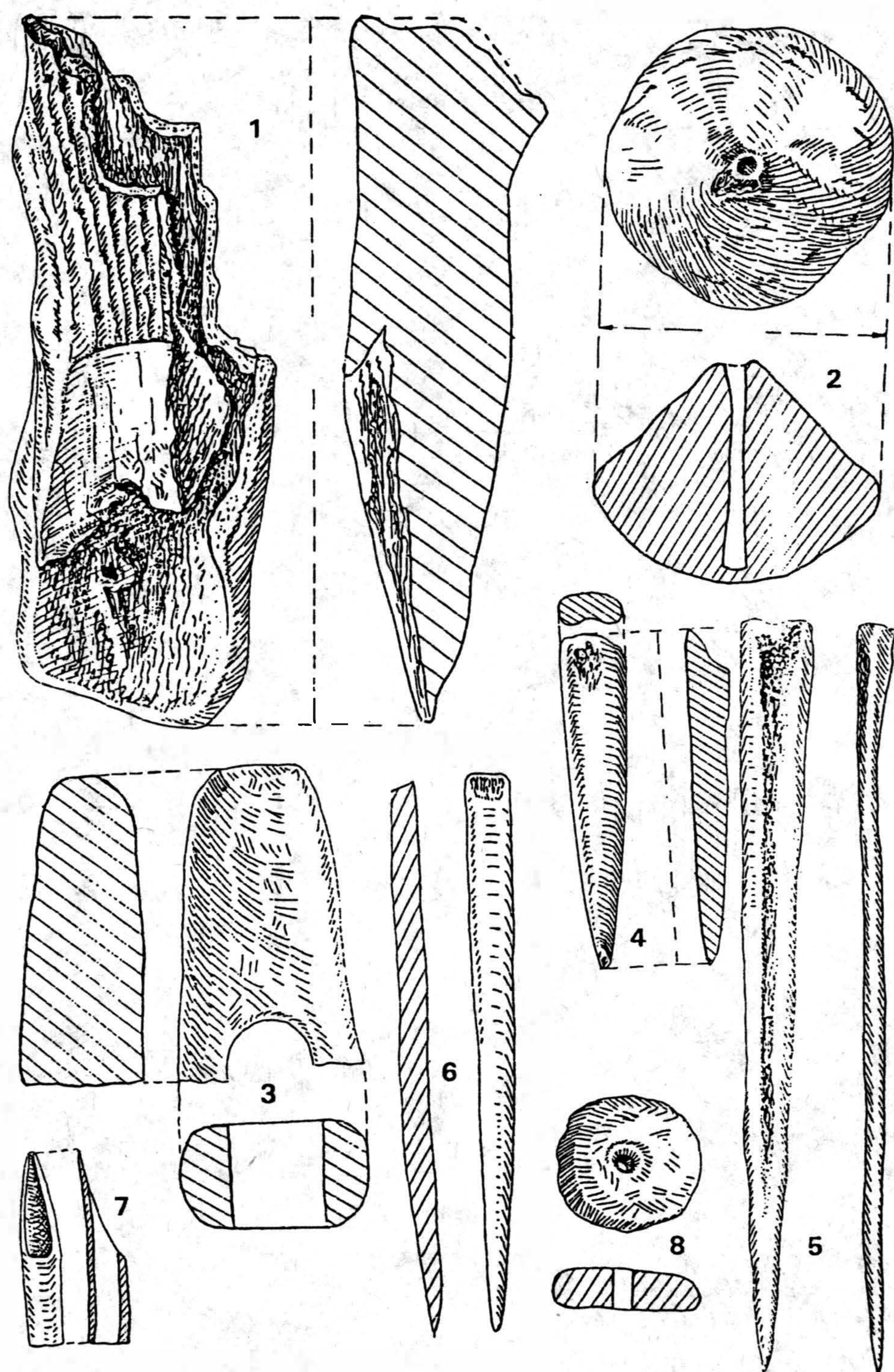

Fig. 13 - Drăgănești-Olt "Tell": 1,4-7 unelte de os din stratul superior și mijlociu; 2,8 fusaiole din stratul mijlociu; 3 topor de piatră din stratul superior

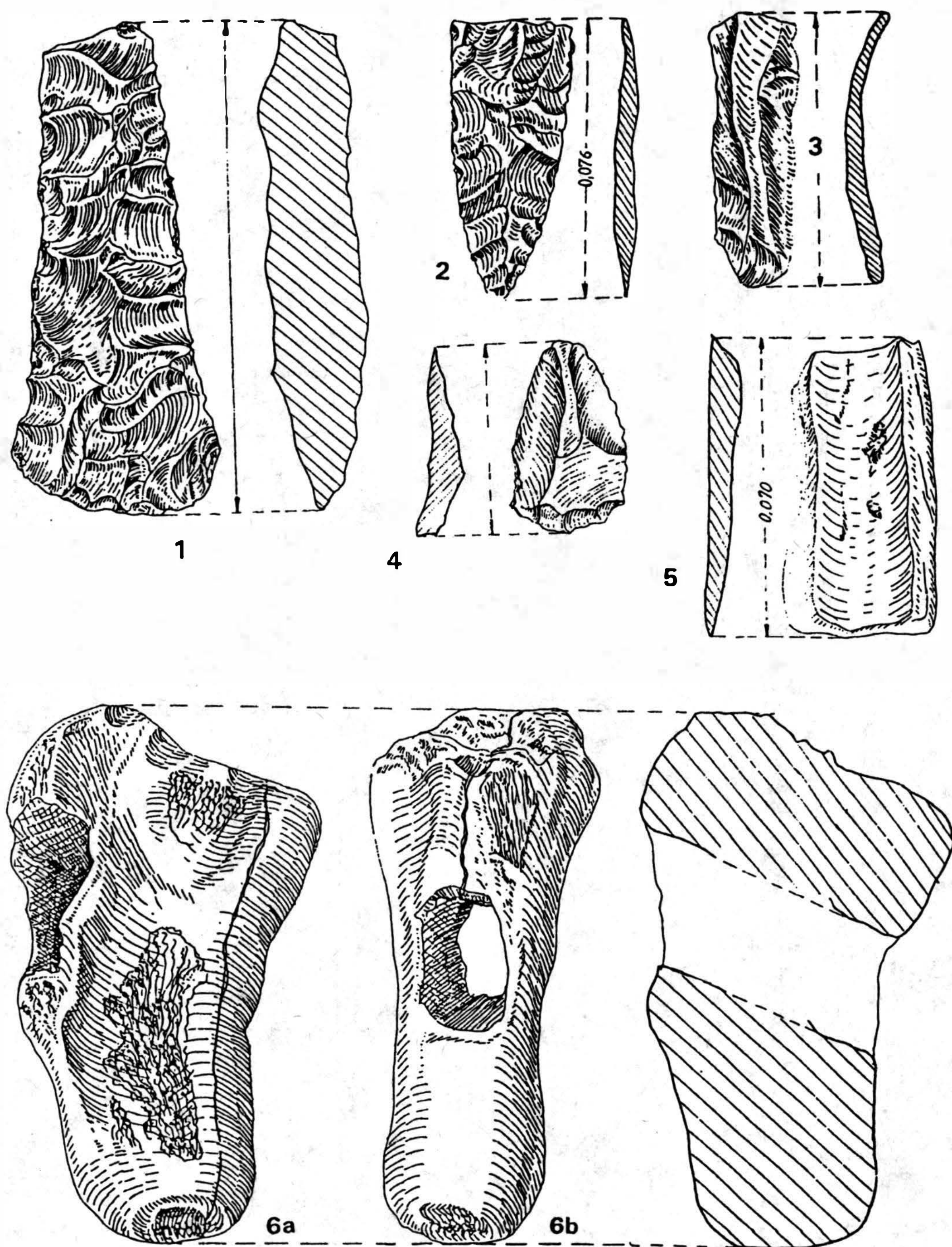

Fig. 14 - Drăgăneşti-Olt "Tell": 1-4 unelte de silex din stratul superior; 5,6a-b unelte de os din stratul mijlociu.

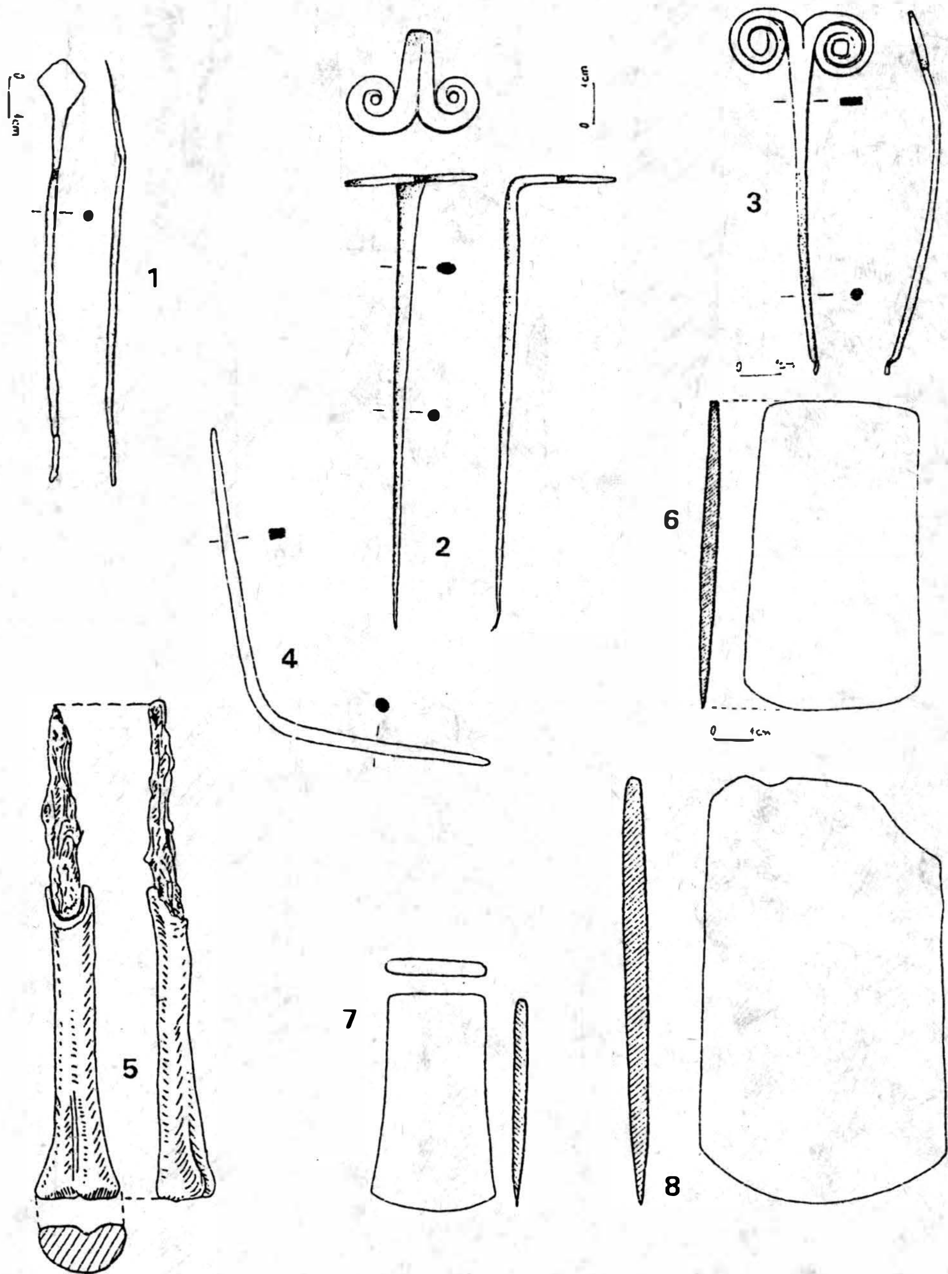

Fig. 15 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-4 ace de păr de cupru din stratul superior; 5,6 străpungătoare de cupru din stratul superior, Varna; 7 topor de cupru, Fărcașu de Sus "Săliște"; 8 topor de cupru, Drăgănești-Olt.

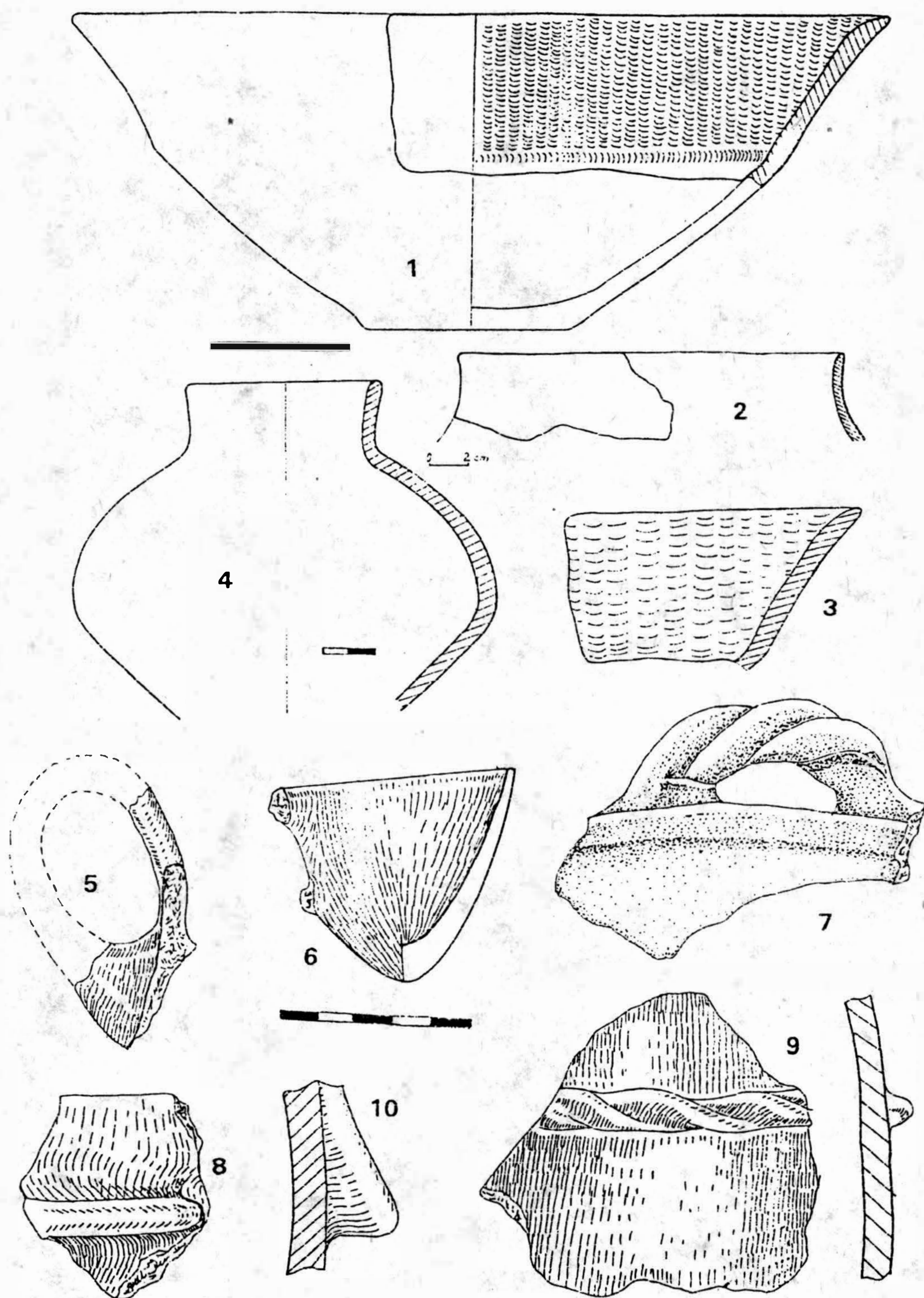

Fig. 16 Drăgănești-Olt "Tell": 1-4 ceramică Cernavodă III din stratul superior; 5 ceramică Coţofeni; 6 ceașcă Coţofeni din stratul superior; 7-10 ceramică dacică din stratul superior.

Fig. 17 - Drăgăneşti Olt "Tell": 1,2 locuinţa gumelniţeană cu pat acoperit de rogojină din stratul inferior (detalii).

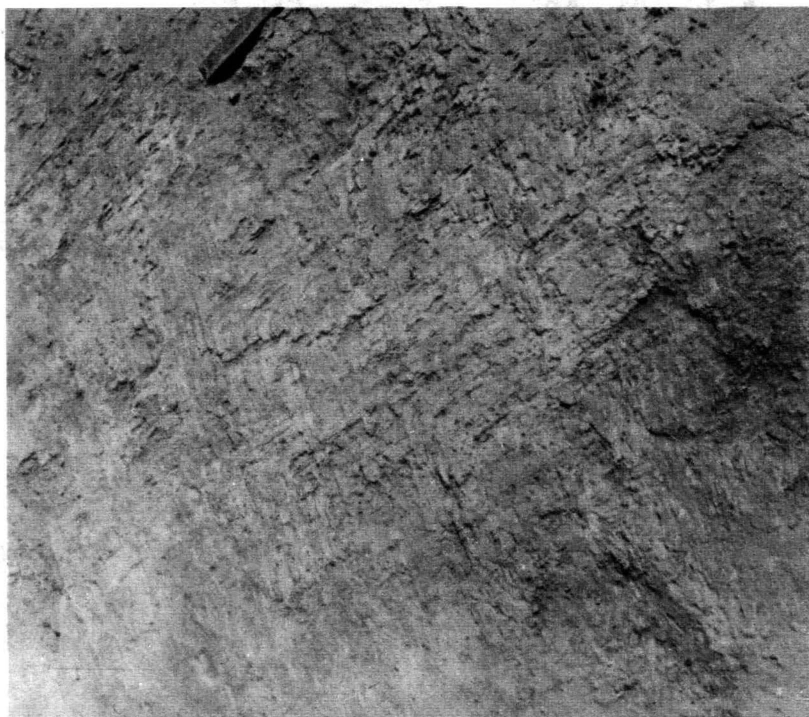
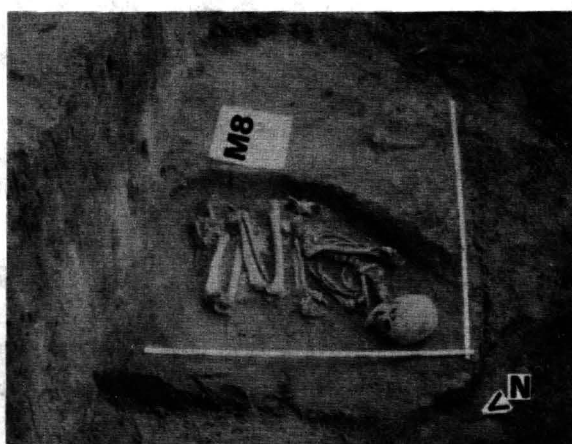

Fig. 18 - Drăgănești-Olt "Tell": 1,2 rogojină fosilizată, detaliu.

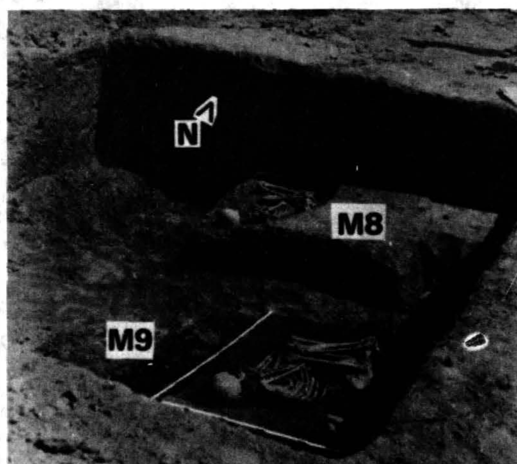

Fig. 19 - Drăgănești-Olt "Tell": 1 mormântul nr.8 (M8); 2 mormântul nr.9 (M9); 3 vedere de asamblu cu mormintele nr.8 și 9.

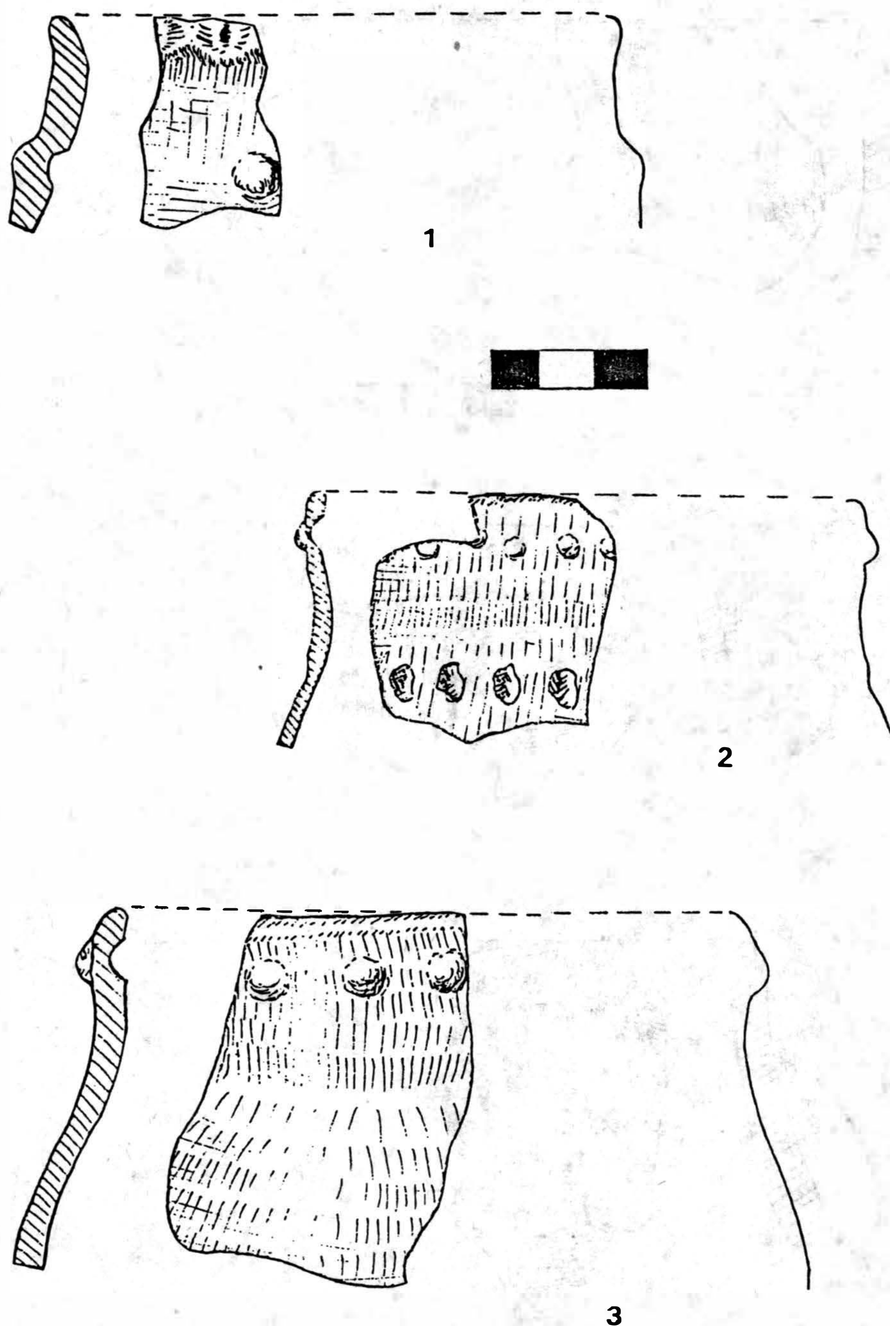

Fig. 20 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-3 ceramică Glina.

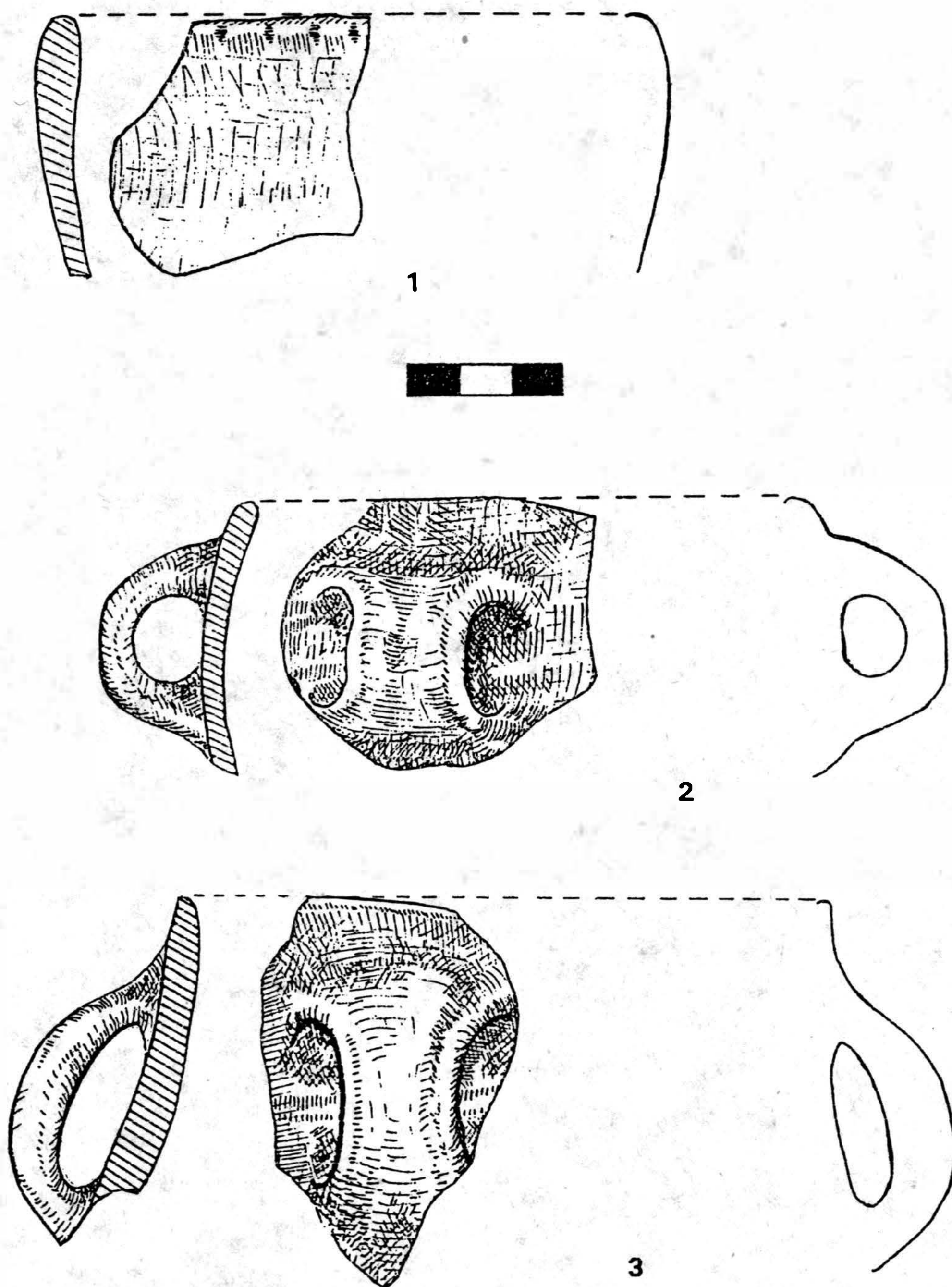

Fig. 21 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-3 ceramică Glina.

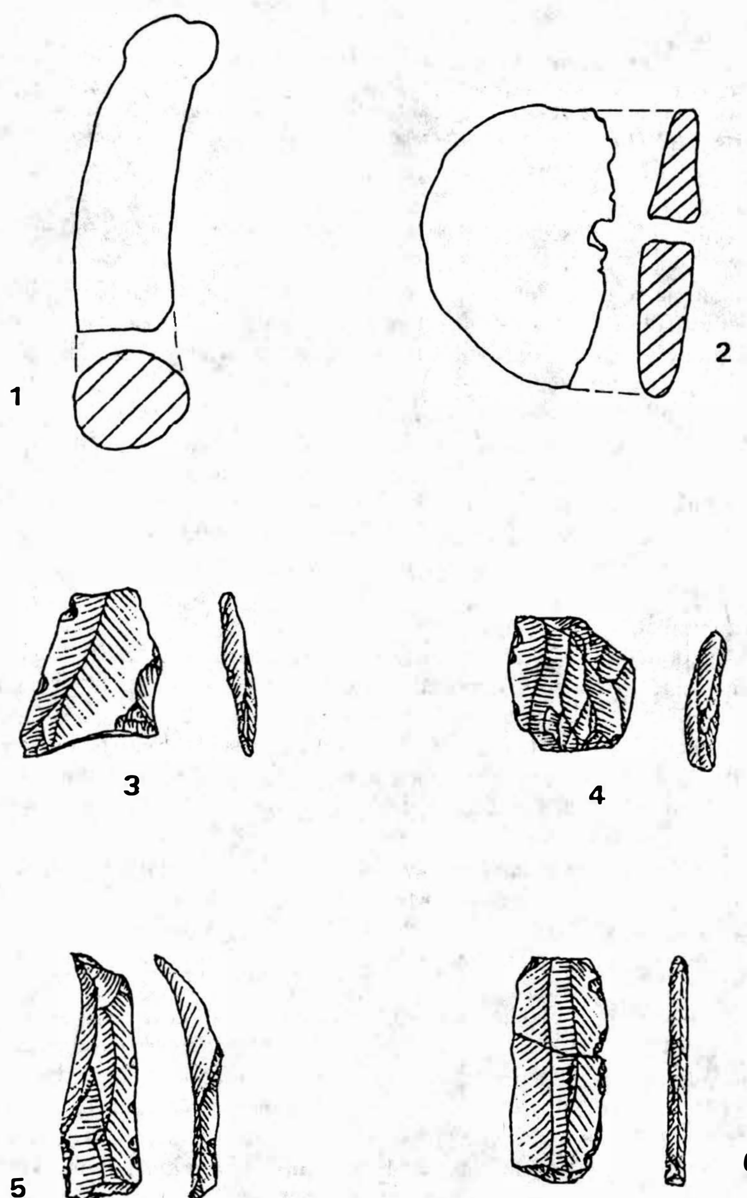

Fig. 22 - Drăgănești-Olt "Tell": 1-2 obiecte din lut ars (1 falus; 2 fusaiolă); 3-6 unelte litice.

DATE ANTROPOLOGICE PRIVIND SCHELETUL DIN MORMÂNTUL NR. 4 DE LA DRĂGĂNEŞTI-OLT

Din lotul de schelete descoperite la Drăgăneşti-Olt-Tell, punctul Corboaica, a fost analizat antropologic cel din mormântul nr. 4. Scheletul respectiv era robust, cu inserţii musculare puternice. El aparţinea unui individ de sex masculin. Craniul său era dolicocran (70,25), hipsicran (65,12) şi acrocran (92,70). Talia sa era de 168,4 cm. Tipologic, a fost încadrat ca protoeuropoid, cu influenţe nordoide, evidenţiate mai ales la nivelul masivului facial.

Scheletul menţionat a fost descoperit în poziţie chircită pe partea stângă, orientat est-vest, având faţa spre nord şi spatele spre sud.

Materialul osteologic se găsea într-o stare bună de conservare, având şi un uşor grad de fosilizare, datorat probabil structurii solului în care s-a efectuat înmormântarea. Totuşi, datorită presiunii solului, s-a putut constata o deformare la nivelul masivului facial, acesta suferind o înfundare în partea stângă şi cu rotirea lui către exterior în cea dreaptă.

Individul avea craniul şi scheletul post cranian aproape complete, ceea ce a facilitat obţinerea unor rezultate relevante pentru caracterizarea sa antropologică. Astfel, ca trăsătură evidentă, s-a remarcat robusteţea la nivelul întregului schelet, concomitent cu existenţa unui relief muscular dezvoltat.

Craniul avea forma ovoidă în norma verticală, în cea occipitală fiind "casă". În regiunea vertexului lipsea un fragment cu o porţiune întinsă din sutura sagitală, zona rămasă nefiind obliterată.

Celelalte suturi erau închise pe porţiunile *pars temporalis* (pentru sutura coronală) şi *pars asterica* (pentru sutura lambdoidă).

Occipitalul era bombat, având înălţimea medie şi lărgime mare.

Craniul era de tip dolicocran (70,25), hipsicran (65,12) şi acrocran (92,70). Masivul facial se încadra în categoria hiperleptenă, cu faţa leptenă la limită cu categoria mezenă. Nasul era liptorin şi orbitele mezoconce (Anexa nr. 1).

Malarele erau frontalizate, glabela dezvoltată (3-4), arcurile supraciliare nu prea pronunţate (1). Dinţii aveau grad de uzură II-III, remarcându-se, de asemenea, un uşor prognatism alveolar. Trei incisivi inferiori s-au pierdut post-mortem, probabil odată cu fragmentarea mandibulei. Lipseşte, de asemenea post-mortem, şi premolarul 1 superior de pe partea dreaptă.

Mandibula avea robusticitate accentuată, iar mentonul, de formă piramidală, proeminent. Ramul ei vertical era scurt şi larg, cu gonioanele eversate. Era prezent torusul mandibular, cel palatin fiind slab evidenţiat.

Apofiza mastoidă era bine dezvoltată (4), având şi un relief puternic conturat.

Scheletul postcranian includea, pe lângă oasele lungi, vertebre din zonele cervicală, dorsală şi lombară, oasele bazinului.

Femurele erau robuste ca şi celelalte oase, ambele fiind de tip hiperplatimer (69,23 dreptul şi 70,00 stângul), fără pilastru (96,42 respectiv 90,00). Ele aveau fosă subtrohanteriană, creastă subtrohanteriană şi trohanter 3. Tibia dreaptă era mezocnemică la limita cu eurycnemia (69,44), iar cea stângă se încadra în categoria eurycnemă (74, 28). Ambele aveau faţete orientale conturate (Anexa 2).

În urma coroborării informaţiilor obţinute, s-a putut stabili că scheletul din mormântul nr. 4 era de sex masculin. Vârsta lui era de circa 40-45 ani, aceasta fiind stabilită pe baza stadiului de obliterare a suturilor craniene, a gradului de abraziune dentară şi a aspectului caracteristic al simfizei pubiene.

Luând în considerare toate caracteristicile sale, individul a fost atribuit tipului protoeuropoid, cu influenţe nordice, care s-au evidenţiat mai pregnant la nivelul masivului facial. El pare să aibă afinităţi mai mari cu populaţiile purtătoare ale mormintelor tumulare cu ocru. Totuşi, nu putem avea certitudinea că acest mormânt aparţine unei populaţii alogene deoarece, atât tipul protoeuropoid, cât şi cel nordoid şi-au făcut simţită prezenţa în ţara noastră încă din neolitic. O astfel de supoziţie ar putea fi confirmată sau infirmată de studiul celorlalte schelete din înmormântările descoperite în tell-ul de la Drăgăneşti- Olt, care urmează a fi supuse analizei antropologice.

Alexandra COMŞA (Bucureşti)

ANTHROPOLOGISCHE DATEN BEZÜGLICH DES SKELETTS AUS DEM GRAB NR. 4 VON DRĂGĂNEŞTI-OLT (Zusammenfassung)

Nur das Skelett aus dem Grab Nr. 4 der Nekropole aus dem Tell Drăgăneşti-Olt wurde anthropologisch untersucht. Das robuste Gerüst und die gut entwickelten Muskeln, erlauben uns von einem Mann zu sprechen. Sein Schädel war Dolichocephal (70,25), Hypsicephal (65,12) und Acrocephal (92,70). Die Größe dieses Mannes betrug 168,4 cm. Anhand der Merkmale seiner Knochen wurde angenommen, daß der Verstorbene 40-45 Jahre alt war. Er gehört dem protoeuropäischen Typ, der einige nordische Einflüsse aufweist an.

BIBLIOGRAFIE

D.H. Ubelaker, *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Washington, 1978, p. 42-47.

D.R. Brothwell, *Digging up bones*, Cornell University Press, New York, 1981, p. 59-72.

O. Necrasov, M. Cristescu, D. Botezatu, G. Miu: *Cercetări paleoantropologice privitoare la populaţiile de pe teritoriul României*. Arh.Mold., XIII, Iaşi, 1990, p. 197-204.

O. Necrasov, M. Cristescu: *Contribuţie la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Brăiliţa*, SCIV VIII, 1-4, 1957, p. 75-88.

M. Perianu, M.St. Udrescu: *Studiul antropologic şi arheozoologic al materialul;ui osteologic din mormântul de la Căscioarele (jud. Călăraşi). Epoca bronzului (cultura Glina III)*, CCDJ V-VI-VII, 1988-1989, p. 55-64.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.1 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 4 (M4) *Norma frontalis* des Schädels; 2 Grab Nr. 4 (M4) *Norma sagitalis* des Schädels.

Abb.2 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 4 (M4) *Norma occipitalis* des Schädels; 2 Grab Nr. 4 (M4) *Norma lateralis* des Schädels.

Abb.3 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 4 (M4) Unterkiefer gesehen von vorne; 2 Grab Nr. 4 (M4) Unterkiefer gesehen von hinten.

Abb.4 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 4 (M4) Unterkiefer gesehen von oben; 2 Grab Nr. 4 (M4) Unterkiefer seitlich gesehen.

Abb.5 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 Grab Nr. 4 (M4) Entwicklung des Muskelreliefs in der Oberschenkelknochenzone.

ANEXA 1

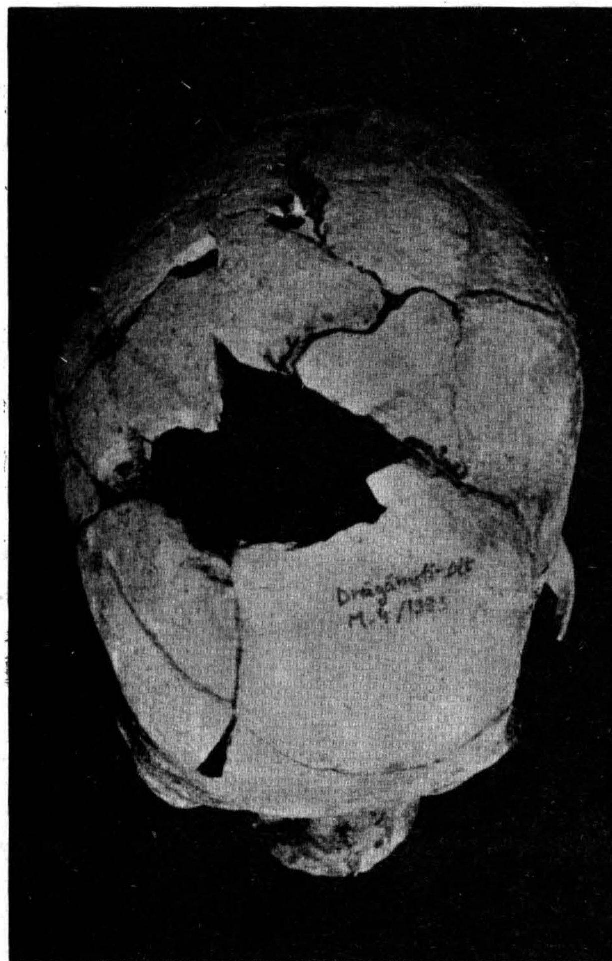
Dimensini şi indici ai craniului

Nr. Martin	Dimensiuni	mm	Nr. Martin	Dimensiuni	mm
1.	g-op	195	54.	al-al	22
2.	g-i	192	55.	n-ns	54
3.	g-l	185	57.	lărg.simot.	21
8.	eu-eu	137	57.(1)	lărg.max.nas.	22
9.	ft-ft	91	62.	ol-st	46
10.	co-co	114	63.	enm2-enm2	36
11.	au-au	103	63.(a)	lărg.bolt.palat.	39
12.	ast-ast	114	66.	go-go	108
13.	ms-ms	106	68.	adâncim.	75
20.	po-b	127	69.	id-gn	35?
23.	circ.oriz.	560	69.(1)	In.la niv.g.n.	16
24.	po-po	350	69.(3)	Gros.la niv.g.n.	12
25.	n-o	308	70.	In ram.vert.	58
28.	l-o	130	70.(3)	In inciz.mdb.	16
28.(1)	l-i	89	71.	Lărg.ram.vert.	33
28.(2)	i-o	41	71.(1)	lărg.inciz.mdb.	36
31.	l-o	105	19.(4)	U bazal	76°
31.(1)	l-i	77	79(a)	U ram.vert.	123°
31.(2)	i-o	39	79.(la)	U mentonier	71°
	l-op	37	Nr. Martin	INDICI	mm
	op-o	80	8/1	ind.ceralic	70,25
43.	fmt-fmt	107	20/1	ind.porio-bregm.long.	65,12
43.(1)	fmo-fmo	99	20/3	ind.porioBregm.tr.	92,70
44.	ck-ck	98	9/10	ind.fr.transv.	79,82
45.	zy-zy	120?	9/8	ind.fronto-pariet.transv.	66,42
46.	zm-zm	90	12/8	ind.pariet.occip.transv.	83,21
	zml-zml	95	31/28	ind.curb.occip.	80,76
48.	n-pr	66	47/45	ind.facial total	96,66
47.	n-gn	116	48/45	ind.facial superior	55,00
50.	mf-mf	23	52/51	ind. orbitar	76,31
51.	mf-ek	38	54/55	ind. nazal	40,74
52.	înălţ.orbit.	29	63/62	ind. palatin	78,26

ANEXA 2

Dimensiunile liniare, indici ai oaselor lungi şi talia scheletului din M4 de la Drăgăneşti-Olt

HUMERUS	Dr.	Stg.
Lung.max.	320	318
Lărg.epic.	65	65
Diam.max.mijl.	220	220
Diam.min.mijl.	19	19
Perim.min.	79	79
Ind.de secţiune	86,36	86,36
RADIUS	Dr.	Stg.
Lung.max.	241	240
Perim.min.	44	45
Diam. a.p.	11	12
Diam.trans.	160	150
Indice de secţiune	68,75	80,00
CUBITUS	Dr.	Stg.
Lung.max.	258	260
Perim.min.	43	43
Diam. a.p.	15	14
Diam.trans	16	15
Indice de secţiune	93,75	93,33
FEMUR	Dr.	Stg.
Lung.max.	460	457
Lung.morf.	456	454
Diam. a.p.	27	27
Diam.transv.	28	30
Perim.mijl.	90	94
Diam.tr.sup.	39	40
Diam. a.p.s.	27	28
Lărg.cond.	82	85
Ind.pilastrie	96,42	90.00
Ind.Platimetrie	69.23	70,00
TIBIA	Dr.	Stg.
Lung.max	378	-
Diam.a.p.m.	31	32
Diam.trans.mijl.	24	24
Diam.a.p.s.	36	35
Diam.tr.sup.	25	26
Perim.min.	81	80
Ind.secţiune	77,41	75,00
Ind.plat.	69,44	74,28
PERONEU	Dr.	Stg.
Lung.max.	-	-
Diam.a.p.	18	18
Diam.trans	16	16
Perim.min.	50	

2

1

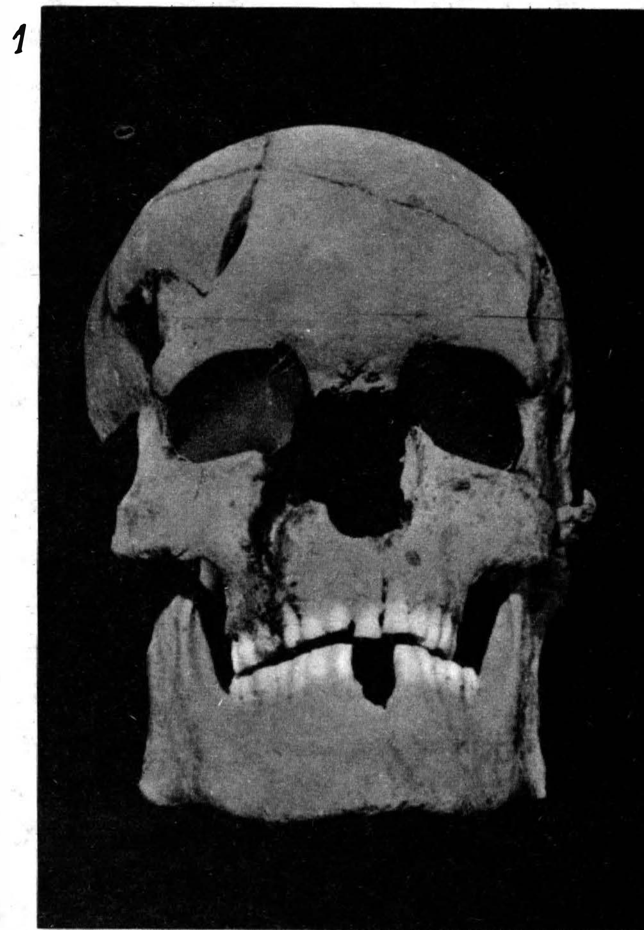
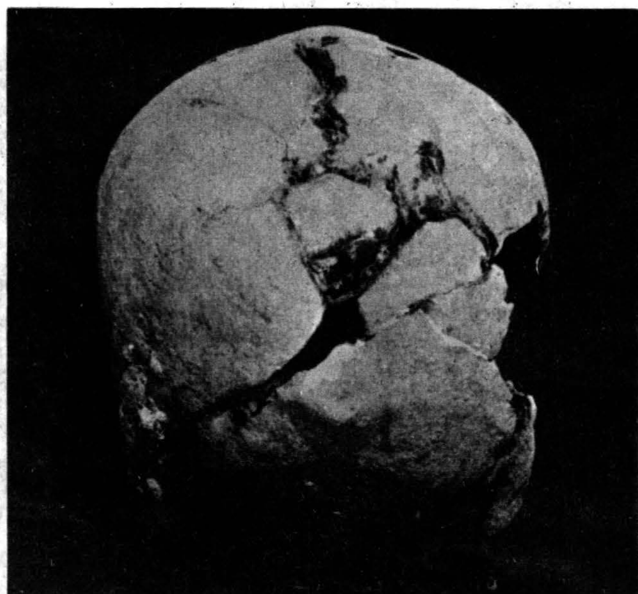

Fig. 1 Drăgănești-Olt “Tell”: 1 M4 norma frontală; 2 M4 norma sagitală.

1

2

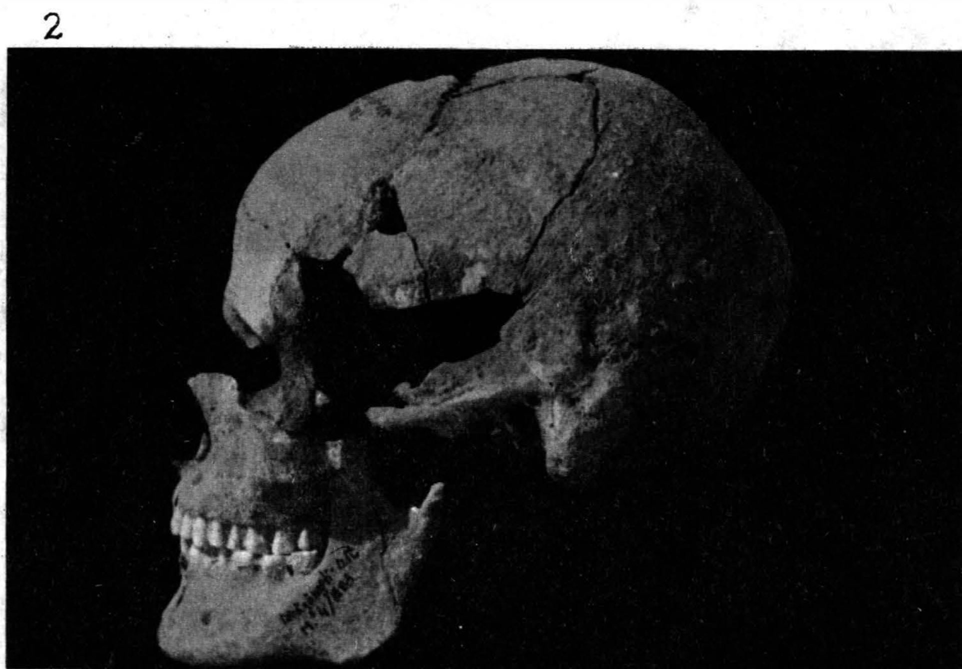
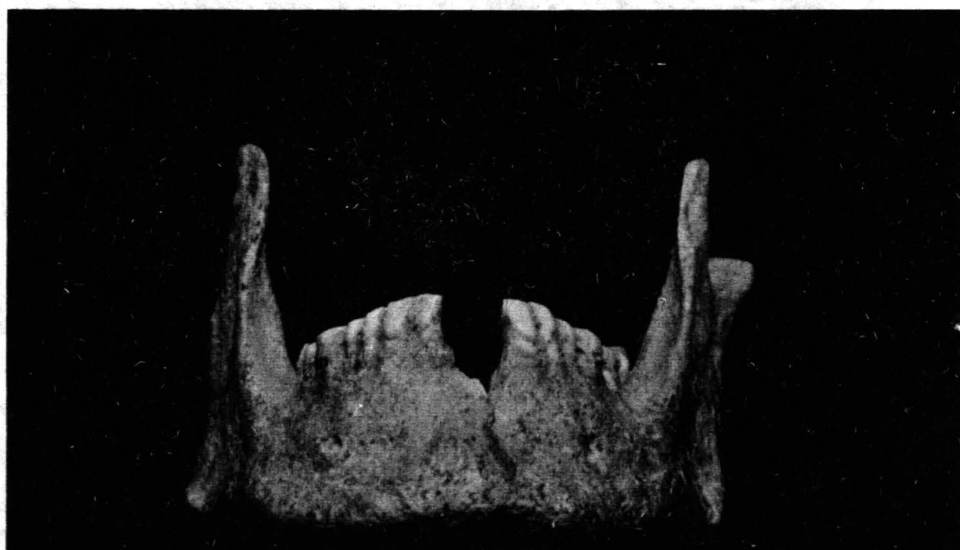

Fig. 2 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 M4 norma occipitală; 2 M4 norma laterală.

1

2

Fig. 3 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 M4 mandibula văzută din faţă; 2 M4 mandibula văzută din spate.

1

2

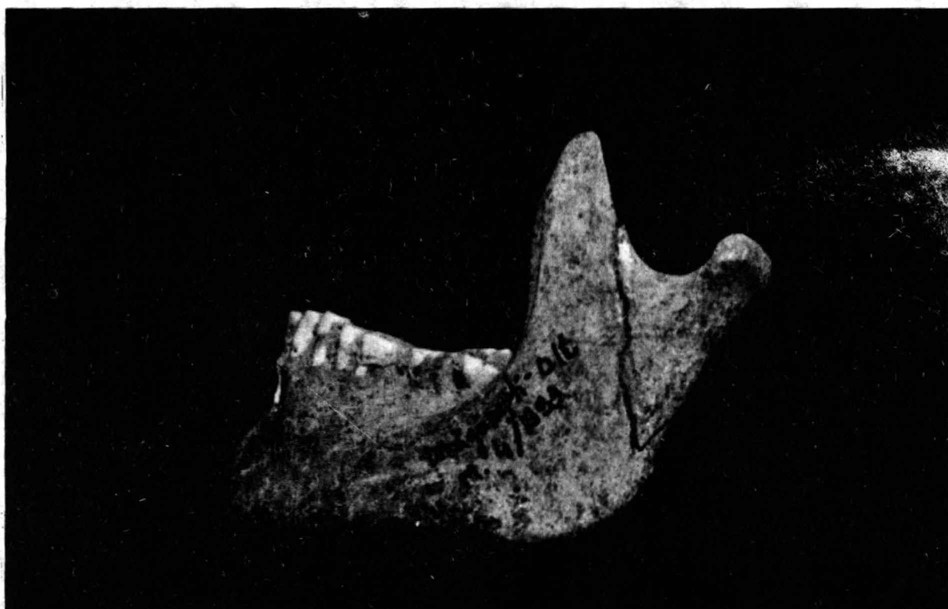

Fig. 4 Drăgăneşti-Olt "Tell": 1 M4 mandibula văzută de deasupra; 2 M4 mandibula văzută lateral.

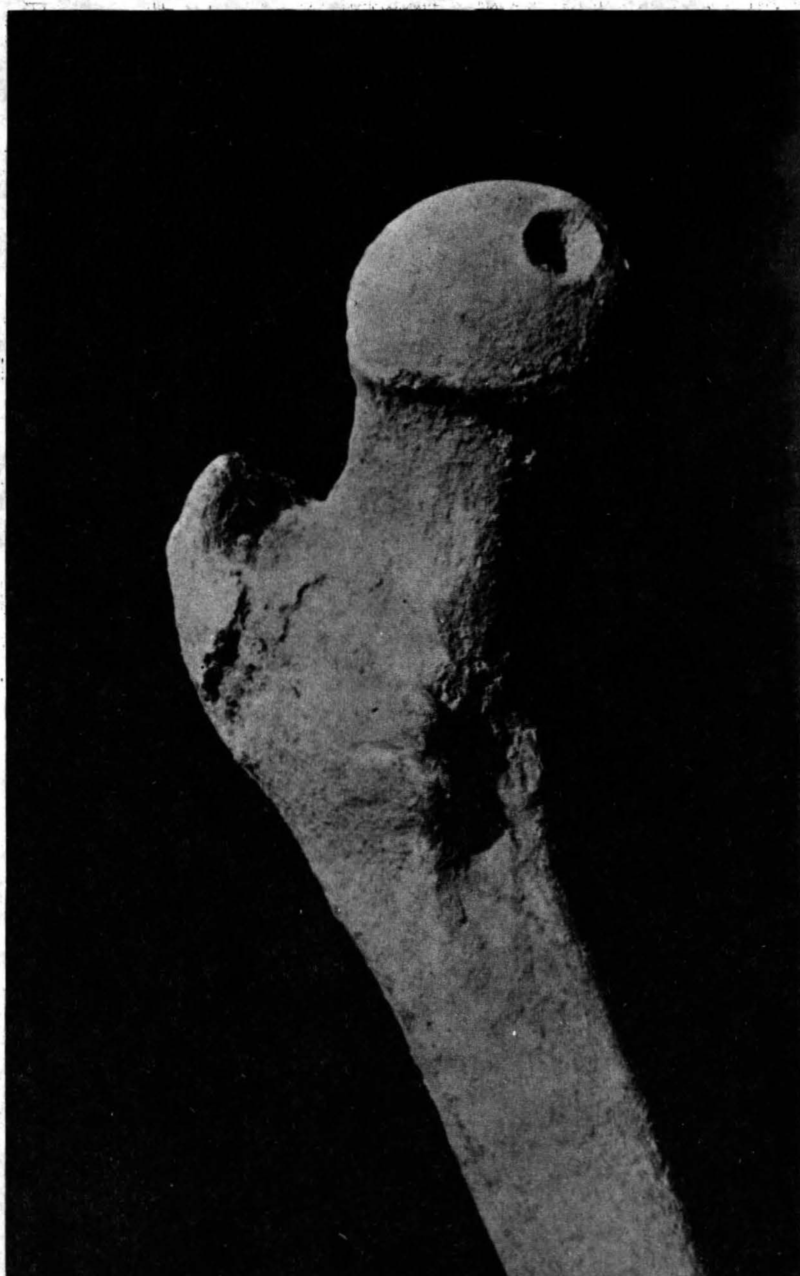

Fig. 5 Drăgăneşti-Olt "Tell": M4 dezvoltarea reliefului la nivelul femurului.

SONDAJE ARHEOLOGICE ÎN ZONA CAREIULUI (1992)

În diferite puncte din perimetrul orașului Carei au fost cercetate așezări de tip Cernavodă III-Boleráz, Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr

Prin cercetări de teren desfășurate în anii anteriori, au fost stabilite puncte de interes arheologic la Carei-Drumul Căminului [1], Stația de epurare [2] și Grădina I.A.S. [3].

I. CAREI-DRUMUL CĂMINULUI

La 300 de m nord de Carei și la 60 de m vest de șoseaua Carei-Berveni, se află o denivelare de aproximativ 0,80 m, aproape circulară, cu dimensiunile de circa 40/45 m. Movila se găsește la marginea unei albii imprimate în teren, cu siguranță o fostă vale mlăștinoasă.

Cercetările de teren au permis localizarea, aici, a unei așezări preistorice, însă nu și încadrarea ei cronologică. Faptul a determinat organizarea unor sondaje arheologice în vara anului 1992.

Pentru efectuarea sondajului s-au săpat 4 secțiuni, după cum urmează: secțiunea I pe direcția S-N, cu lungimea de 12 m, lățimea de 2 m; secțiunea II pe aceeași direcție, în prelungirea primei secțiuni cu aceleași dimensiuni; secțiunea III pe direcția E-V și secțiunea IV în prelungirea acesteia. Dimensiunile ultimelor două secțiuni au fost, de asemenea, de 12 m lungime și 2 m lățime, fiecare.

Partea superioară a movilei, între 0-0,30 m, a fost răscolită de arătură, iar stratul de cultură, observat între 0,30-0,55 m, indică un singur nivel de locuire. La baza stratului de cultură apare solul antic de culoare brună, cu o grosime de 0,20 m suprapunând un strat de lut nisipos.

În secțiunea I au fost găsite numeroase fragmente de chirpici răscolite și împrăștiate de arături care indicau prezența probabilă a unei locuințe de suprafață. În caroul 2 al secțiunii, în profilul ei stâng, s-a conturat o groapă ovală cu diametrul maxim de 0,90 m, cu adâncimea de 1,5 m, coborând în lutul roșcat. Groapa conținea fragmente ceramice și puțină cenușă.

În caroul 8 a fost descoperit un mormânt de inhumație, dezvelit prin caseta A. Dimensiunile acesteia 1,50 x 1,20 m. Scheletul aparține unui adult și era orientat V-E. Era culcat pe spate, cu picioarele întinse și fața îndreptată spre sud. Groapa mortuară se găsea în stratul de cultură, însă, deși era slab conturată, era vădit că era ulterior săpată, solul din groapă fiind mai afânat decât cel din stratul de cultură. Scheletul descoperit are o lungime de 1,70 m. Neavând nici un inventar funerar, nu poate fi datat. Presupunem, pe baza materialului La Tène descoperit la suprafață că aparține, probabil, acestei epoci. Adâncimea mormântului este de numai 0,50 m. Faptul este datorat lucrărilor agricole, care au netezit vârful movilei. Este de menționat faptul că mormântul n-a fost deranjat, în afara unei galerii de animal.

În caroul 7 s-a conturat o altă groapă (groapa nr. 2) cu diametrul de maximum 0,5 m coborând cu 0,25 m în solul viu. Groapa conținea foarte puține fragmente ceramice.

În secțiunea II, caroul 11/12 s-a observat o altă groapă (groapa nr. 3) cu diametrul maxim de 1,90 m. Se adâncea în trepte neregulate în profilul stâng al secțiunii, până la adâncimea de 1,70 m. Pământul din interiorul gropii conținea puține fragmente ceramice, multe bucăți de chirpici și numeroase oase de animale.

În caroul 7, adâncimea 0,40-0,55 s-au găsit fragmente de vase mari, ornamentate cu crestături și impresiuni la buză, fragmente de ceramică fină, cafenie, provenind dintr-un castron, un fragment de vas mic, borcan, cu fundul gros, fragmente de ceramică neagră-cenușie lustruită.

În caroul 9 s-a identificat, în profilul stâng al secțiunii, la adâncimea de 0,5 m, platforma unei arsuri cu lungimea de 0,90 m. Aparținea, probabil, unei vetre (vatra nr. 1).

Secțiunea III a fost trasată perpendicular pe primele două și a atins adâncimea maximă de 0,80 m. În caroul 2, la mijlocul secțiunii, la adâncimea de 0,35 m a apărut o arsură puternică cu dimensiunile de 0,90 x 0,75, având o grosime de 0,10 m. La partea superioară, lipitura era distrusă. Totuși presupunem că ea aparținea unei vetre deschise (vatra nr. 2).

În carourile 4 și 5 s-a conturat în solul viu, având o culoare cenușie, groapa nr. 4, cu dimensiunile 2,20 x 1,40 și adâncimea maximă de 1,65 m. Groapa menajeră avea o formă neregulată și se adâncea în trepte. Conținea multe fragmente ceramice și numeroase oase de animale.

În secțiunea IV, în carourile 3-4 s-a descoperit, la adâncimea de 0,45-0,50 m, o vatră circulară (vatra nr. 3). Lipitura acesteia a fost distrusă. A rămas in situ doar o arsură puternică cu diametrul maxim de 1,05 m. În această secțiune, stratul de cultură se subțiază. Au fost găsite relativ multe fragmente de chirpici, care probabil aparțineau unei locuințe de suprafață, deranjată de lucrări agricole adânci.

În general, stratul de cultură, cercetat, este unitar, relativ pigmentat cu fragmente de cărbuni și chirpici.

Materialul arheologic

În secțiunea I, într-o proporție apreciabilă, materialul arheologic este ceramic. Se deosebesc, în general, două categorii: prima o alcătuiesc fragmentele unor vase mari, de provizii, de culoare brună-cărămizie, pe suprafața exterioară fiind barbotinate. A doua categorie include ceramica semifină și fină lustruită.

Culoarea acestor fragmente este cenușie și cafenie. Se deosebesc fragmente aparținând unor cești, căni cu torți late ce pornesc din buza evazată în exterior. De asemenea, se întâlnesc borcane de dimensiuni mici și mijlocii cu buza teșită spre interior.

Vasele de provizii, de diferite dimensiuni sunt ornamentate prin crestături pe buza vasului, impresiuni mici, rotunde, sub buza vasului, brâuri alveolare, de asemenea, sub buza vasului cu crestături. Mai rar, apar și torți perforate orizontal. Un fragment este ornamentat cu incizii adânci dispuse unghiular.

De asemenea, din secțiunea I, pe lângă materialul ceramic de mai sus și numeroase oase de animale, fragmente de chirpici, provine și un fragment de fusaiolă, un frecător de lamă de obsidian.

În secțiunea II apar numeroase oase de animal, fragmente de chirpici, iar în privința materialului ceramic aceleași forme. Uneltele descoperite sunt: ceafa unui topor de piatră șlefuită, cu gaură de înmănușare, 2 fragmente de râșniță, 2 fragmente de fusaiolă, 2 greutăți de lut.

În secțiunea III, materialul ceramic își păstrează, în general, același aspect. Se remarcă fragmentul unei cești cenușii din categoria ceramicii fine, cu toarta pornind din margine până la umărul accentuat tronconic al ceștii și un fragment de oală cu trei proeminențe grupate pe umărul acesteia. Buza acestui vas este ușor îngroșată și evazată. De asemenea, fragmentul unui vas cenușiu cu gâtul mai profilat. De remarcat o lamă din colț de mistreț și un șlefuitor dintr-un os de animal și un fragment de râșniță.

În secțiunea IV, caroul 2, la adâncimea de 0,40-0,60 m, apar fragmente de vase cu torți tubulare, fragmente de castroane cu torți în bandă, fragmente de vase mari, grosiere, ornamentate cu alveole la marginea exterioară a buzei, cu buzele crestate, cu incizii fine, perpendiculare sub buză, delimitate în partea inferioară de o linie fin incizată, orizontală. De asemenea, au apărut oase de animale mari.

În caroul 4 s-a descoperit un fragment ceramic al unui fund de vas ornamentat în interior cu caneluri fine alcătuind un desen rotund împărțit în 4 registre, grupate câte două cu linii perpendiculare pe celelalte două. La fel, fragmente de vase mari barbotinate, numeroase oase de animale și un fragment de topor de piatră șlefuită.

În caroul 2 s-a conturat o groapă menajeră, mică, abia adâncită în lut (groapa nr. 5) din care consemnăm: un topor de piatră șlefuită, fragmentar, câteva oase de animale, fragmente de vase mari, cu buza alveolată.

În caroul 3, la adâncimea de 0,40-0,50 m s-au găsit, de asemenea, fragmente de vase mari barbotinate cu crestături pe buză și brâuri, crestate sub buză. De remarcat un umăr de vas de dimensiuni mici, cu o nervură interioară perpendiculară și cu două orificii pe partea exterioară, la capetele acestei nervuri.

În carourile 1-6, la adâncimea de 0,40-0,80, deși puține fragmente ceramice, se evidențiază un fragment de vas mic cu umărul rotund ornamentat cu 2 proeminențe organice. La fel, aici au apărut un frecător de piatră și câteva oase de animale.

În caroul 6 s-au remarcat la adâncimea de 0,40-0,60 m fragmente de vase mari, unele ornamentate cu impresiuni aplicate pe partea exterioară a buzei îngroșate în exterior. De asemenea, fragmente dintr-un castron cu buza evazată.

În secțiunea IV caroul 1 la 0,40-0,60 m s-au aflat 2 bucăți de chirpici pietrificat care păstrează, imprimate, urme de nuiele. La fel, fragmente ceramice, mici, unul având crestături oblice pe bază.

În caroul 1-6 la 0,30-0,45 m s-au descoperit puține fragmente de vase mari, dar ornamentate cu crestături la buză și brâuri alveolate; un fragment de castron și unul de oală cu gâtul mai lung; o bucată de chirpici pietrificată, cu urme de nuiele și un fragment de piatră cu urme de cioplire.

Încadrarea culturală

În monografia "Cultura Baden în România", autorii au constatat că perioada timpurie a fenomenului Baden din vestul ţării noastre conţine şi elemente caracteristice pentru cultura Cernavodă III - Boleráz. Descoperirile cunoscute la Dubova, Gornea, Arad-Gai, Sînpetru German "Cărămidărie", Şeitin, Pecica - La Vii, Sînnicolau Mare, deşi puţine, pot fi comparate cu descoperirile Cernavodă III[4].

Pentru zonele de la nordul Crişului Repede, cele mai vechi materiale, încadrate în faza Baden B-Fonyod, sunt cele cunoscute la Ciumeşti 4 B, Berea 13 şi Văşad Lutărie, având puţine elemente care amintesc de Cernavodă III-Boleráz.

Descoperiri mai recente din zona Careiului, Cămin-Malul Crasnei, Carei - Drumul Căminului, Pişcolt - Cărămidărie SM şi Portiţa-Vatra Satului[5] argumentează prezenţa în zonă a unor locuiri din faza mai veche a fenomenului Baden sau chiar anterioare acestuia, din faza Cernavodă III - Boleráz.

Materialul ceramic descoperit la Carei - Drumul Căminului, atât prin formele cât şi prin motivele sale ornamentale, are analogii în mediul Cernavodă III de la Dobroteşti, Slobozia, Malul Roşu - Giurgiu şi Cernavodă III[6].

Astfel la Carei - Drumul Căminului sunt prezente forme similare: vase mari de provizii cu partea superioară ornamentată cu crestături la bază şi brâuri alveolate sub buză. Castroane cu partea superioară evazată, oale cu profil rotunjit şi cu torţi perforate orizontal.

Pentru ceramica de la Carei - Drumul căminului putem menţiona ca analogii unele descoperiri de la est de Tisa: Ketegyhaza, Mezobereny, Szeghalom - Dioer[7], Poroszlo, Tiszaluc, Holotyan[8].

Analogii mai găsim în Slovacia de Est, legate de grupul Boleráz. Cele mai semnificative sunt cele de la Šturovo, Svodin, Červenihradoc[9].

Prin descoperirile de tip Cernavodă III - Boleráz de la Carei - Drumul Căminului şi din celelalte puncte din zona Creiului, se completează cunoştinţele noastre privind evoluţia fenomenului Baden în spaţiul dintre Crasna şi Bereteu.

2 CAREI - STAŢIA DE EPURARE

La acest punct, aflat la cca. 800 m de Carei, în direcţia nord-est, s-a efectuat un sondaj trasându-se secţiunile I, II, III, IV şi V, fiecare de 12 x 2 m şi o casetă de 2 x 1,65 m.

În secţiunea I, situată la colţul nordic al staţiei, nu s-a descoperit material arheologic datorită lucrărilor de îndiguire a bazinelor staţiei.

În secţiunile II, IV şi V, s-au găsit puţine fragmente ceramice,probabil aparţinând culturii Bodrogkeresztúr. Secţiunile au fost trasate în apropierea unor gropi menajere, o vatră de lut şi un cuptor de copt pîine datat din secolele XI - XIII.

În secţiunea III de la nord-nord-vest de Staţia de epurare, la o adâncime de 0,60 m, în caroul I, s-a conturat o groapă şi s-a deschis o casetă pentru dezgolirea ei integrală. Dimensiunile gropii au fost de 1,65 x 1,60 m, iar adâncimea de 1,25 m.Avea o formă ovală şi se adâncea treptat. Conţinea: fragmente ceramice, bucăţi de piatră de obsidian, oase de animale, cenuşă. Materialul ceramic aparţine culturii Tiszapolgár având fragmente de vase ornamentate cu cioc de pasăre, impresiuni circulare, butoni verticali, proeminenţe, perforaţii.

Sondajul a confirmat în punctul cercetat, de pe valea râului Poştei, existenţa unor locuiri dintr-o fază mai timpurie a culturii Tiszapolgár şi, de asemenea, existenţa unei aşezări Bodrogkeresztúr cu elemente Hunyadihalom, ca şi existenţa unei aşezări feudale din secolele XI-XIII. Aceste situri au fost în cea mai mare parte distruse de lucrări de la Staţia de epurare.

3 CAREI - GRĂDINA I.A.S.

În acest punct s-au trasat trei secţiuni, fiecare de 10/2 m. Stratul de culură între 0,30-0,50 m conţinea un material foarte fragmentar, cu elemente puţine de datare. După factura ceramicii, cafeniu-roşietică, materialul descoperit s-ar încadra cronologic la începutul orizontului cultural Bodrogkeresztúr.

Ioan NÉMETI (Carei),
Ilie SĂLCEANU (Satu-Mare)

NOTE

1. Încă din anii 70, Ioan Németi a descoperit la suprafață segmente ceramice, chirpici, fragmente de vase celtice și fragmente dintr-o brățară celtică tubulară. Materialele aflate în Muzeul din Carei sunt inedite.

2. Materialele rezultate au fost publicate de Ioan Németi, *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul tîrziu*, AMP, XII, Zalău, 1988, pag. 121-122.

3. Cercetare de teren efectuată de Ioan Németi.

4. Petre I. Roman, Ioan Németi, *Cultura Baden în România*, București, 1978, pag. 41. V. și Petre I. Roman, Ziridava, 6, 1976, pag. 31-38.

5. Identificarea acestor puncte s-a realizat prin cercetări de teren efectuate de Ioan Németi

6. Sebastian Morintz, Petre Roman, *Aspeckte des Ausgangs des Äneolithikums und der Übergangsstufe zur Bronzezeit im Raum der Niederdonau*, Dacia, N.S., XII, 1968, pag. 81-106.

7. Ecsedy István, *Ujabb adatok a tiszántúli rézkor törtenetéhez*, BMK 2, fig. 11/A, 18, 19, 22.

8. Korek, I., AÉ 1985, 2, fig. 1, 3, 5, 6, 8.

9. Viera Nemejkova-Pavúkova, *Pciatky-boleràszkey skupiny na Slovensku*, SlovAch XXVII, 1, 1979, fig. 2-8, 13, 14, 15.

ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN BEI CAREI
(Zusammenfassung)

Am Ort Carei "Drumul Căminului" wurde eine Siedlung des Typs Cernavodă-Boleráz erforscht. Weiter wurde der Tiszapolgár- und der Bodrogkeresztúr-Siedlungen von Carei "Stația de epurare", bzw. Carei "Grădina I.A.S." die nötige Aufmerksamkeit geschenkt.

URME MATERIALE ALE CULTURII CERNAVODĂ I DIN PUNCTUL "FERMA 7 IAS ROŞEŢI" (JUD. CĂLĂRAŞI)

Se prezintă cercetările arheologice, care au dus la identificarea unei aşezări aparţinând culturii Cernavodă I şi Cernavodă III, suprapuse de un nivel getic, în care s-au găsit fragmente de amfore (Heracleea Pontica) datate în sec. III î. Chr.

Lucrările de amenajare a unei platforme betonate pentru uscarea cerealelor chiar în incinta fermei mai sus amintite, au făcut imperioasă intervenţia noastră în cursul anului 1987.

Situat pe un martor natural de eroziune, în Balta Ialomiţei, la aproximativ 3 km de Dunăre şi 1 km de şantierul Grădiştea Coslogeni, punctul era cunoscut prin descoperiri de epocă La Tène - ceramică geto-dacică, amfore, monede elenistice.

Săpătura noastră s-a concretizat printr-o secţiune de 80 x 1,5 m, cu orientarea ENE-VSV. Descoperirile din timpul cercetărilor au făcut necesară deschiderea casetelor C1 - 2 x2 m, C2 - 2 x 2 m, C3 - 2 x 2 m, C4 - 6 x 5 m şi C5 - 4 x 2 m.

Nivelul Cernavodă I apare la adâncimi cuprinse între 0,50 m şi 1,25 m, fiind marcat de depuneri de scoici în sectorul vestic. El a fost afectat de lucrări ulterioare.

Descoperirile au un caracter izolat, singurul punct în care s-au concentrat câteva fragmente Cernavodă I fiind C4, unde, la -0,80 m, s-au găsit mai multe fragmente ceramice.

Caracteristica ceramicii din punctul cercetat, este prezenţa masivă a scoicilor pisate în pastă, cantitatea de ceramică cu scoici pisate depăşind 50% din totalul materialului, chiar dacă avem de-a face cu o cantitate relativ mică de ceramică. Ornamentul cel mai frecvent întâlnit la această categorie este şnurul răsucit aplicat în pasta crudă[1] - pe buză, sub buză, pe umeri, în cordoane circulare simple sau duble, paralele. În afară de acest decor găsim uşoare crestături pe buză - în acest caz este dreaptă - şi crestături adânci legate între ele. De asemenea, s-a descoperit un fragment dintr-un vas de mari dimensiuni, decorat în tehnica barbotinării şi cu buza alveolată. Interesant de remarcat că olarul a lăsat decorul neterminat, pe buză găsindu-se 3 alveole şi 12 crestături ce urmau a fi lărgite. Striuri fine, verticale sau oblice, găsim numai la vasele decorate cu şnur. Acestei categorii ceramice îi aparţine şi o toartă rectangulară în secţiune.

Ceramica fără scoică pisată în pastă, este reprezentată de un fragment de vas cu toartă uşor supraînălţată - rectangulară în secţiune. Sub buza vasului este aplicat un brâu crestat. Un fragment de vas asemănător celor cu scoică pisată în pastă are ca decor butoni subţiri, lungi, retezaţi precum şi un buton lat, uşor curbat, aplicat pe vas.

În general, analogiile pe care le putem găsi se află la Olteniţa-Renie, Chirnogi, Ulmeni-Tăuşanca[2], Cernavodă etc.

Uneltele sunt reprezentate de un percutor sferic din piatră, şi mai multe piese de silex lucrate pe aşchii.

În cursul cercetărilor, au mai fost descoperite - nu în poziţie stratigrafică - câteva fragmente ceramice aparţinând culturii Cernavodă III.

Menţionăm că în cursul campaniei arheologice au mai fost scoase la lumină un complex - probabil contemporan cu fragmentele ceramice Cernavodă I - alcătuit dintr-o groapă cu oseminte animale şi o piatră circulară de mari dimensiuni cu pete mari de ocru roşu, un mormânt de înhumaţie - apărut la adâncimea de 1,10 m, groapa circulară la bază cu un diametru de 1,20 m. Din schelet nu a fost depus în groapă decât craniul şi câteva oase[3]. În jurul lor s-au găsit bucăţele mici de tăciune, ocru foarte fin şi câteva fragmente ceramice atipice, de mici dimensiuni. O reţea de şanţuri ce apar la adâncimea de 0,50-0,60 m, cu o lăţime de 0,60-0,70 m la partea superioară şi 0,40-0,50 m pe fund, care se găseşte la -1,10 m, a cărui semnificaţie ne scapă pentru moment, mai multe gropi aparţinând nivelului geto-dacic, precum şi ceramică geto-dacică şi fragmente de torţi de amfore - Heracleea Pontică - databile la sfârşitul sec. IV şi începutul sec. III î. Chr.

Mircea MUNTEANU (Călăraşi)

NOTE

1. În privința tehnicii de ornamentare, credem că articolul lui A. László din MemAnt, I, 1969, p. 319-325, merită o atenție deosebită.
2. S. Morintz, B. Ionescu, SCIV, 19, 1968, 1, p. 95-128; S. Morintz, P. Roman, SCIV, 21, 1970, 4, p. 557-570.
3. Morminte cu depuneri parțiale - scheletul incomplet, deși mormântul nu a fost deranjat, apar încă din Wietenberg I - I. Andrițoiu, Sargetia, XX, 1986-1987, p. 43-63 - , având un caracter mai frecvent în cadrul culturii Noua: Archiud, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud - M22 - oasele depuse în urnă - , M 37, 38, 40, 48 (G. Marinescu, Thraco-Dacica, VII, 1986, 1-2, pp. 46-58); Târnava, jud. Sibiu, M 25, 34, 35 (I. Andrițoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, pp. 553-561); Săbăoani - cel puțin MII și MIV, dacă acceptăm că celelalte au fost deranjate de crotovine (V. Ursachi, Carpica, II, 1969, p. 35-48). Ele continuă, se pare, și după această cultură, cum o dovedesc mormintele de la Meri - com. Vedea, jud. Teleorman (E. Moscalu, MemAnt, IX-XI, 1985, p. 164-169).

Frecvența mai mare a acestui ritual în cultura Noua, coroborat cu existența unei necropole getice pe Grădiștea Coslogeni, ne determină să atribuim mormântul, cu foarte mari rezerve, orizontului Coslogeni-Noua-Sabatinovka.

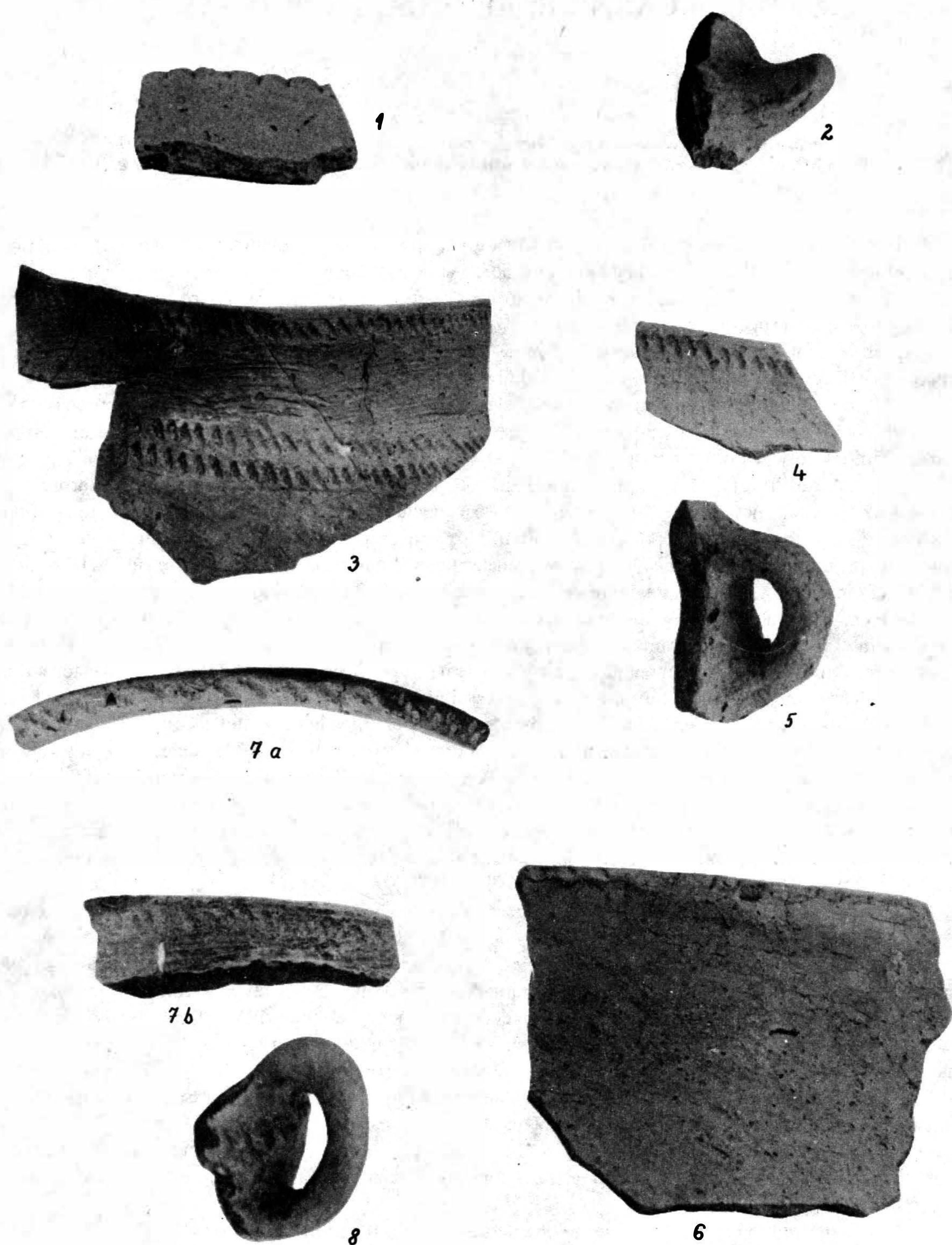
Noi credem că acest fenomen trebuie analizat separat, pentru că este foarte extins. După cunoștiințele noastre, el este prezent și în Asia - vezi A.M. Tallgren, *Collection Tovostine,* Helsingfors, 1917, p. 13-17 - , unde se consideră că avem de-a face cu o abandonare a leșurilor pe câmp și o înhumare ulterioară, ceea ce explică prezența doar a unei părți a scheletului în groapă. Dar Charles Darwin a observat în Țara de Foc - vezi *L'Origine des Espèces,* Paris, 1906, p. 36 - că fuegienii, în perioade de foamete omorau și mâncau femeile bătrâne, pentru că le considerau mai puțin utile decât câinii. Or, fuegienii sunt originari tot din Asia, trecerea lor prin Alaska având loc cândva între 40.000-10.000 î. Chr. În concluzie, noi credem că prezența scheletelor incomplete în mormintele nederanjate, poate fi și datorită antropofagiei -rituale sau conjuncturale -.

SPUREN DER CERNAVODĂ I-KULTUR BEI "FERMA 7 IAS ROȘEȚI" (BEZIRK CĂLĂRAȘI)
(Zusammenfassung)

Der Vefasser gibt einige Erklärungen bezüglich den Grabungen bei "Ferma 7 IAS Roșeți". Es wird die Cernavodă I-Keramik hervorgehoben. Die entdeckten Gräber werden mit einigen Reserven dem Coslogeni-Noua-Sabatinovka-Komplex zugewiesen.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNG

Taf. I, 1-8 Cernavodă I-Keramik.

Planşa I, 1-8, ceramică aparţinând culturii Cernavodă I.

STAŢIUNEA DIN PERIOADA DE TRANZIŢIE DE LA ENEOLITIC LA EPOCA BRONZULUI DE LA CÂRNICENI-PE COASTĂ, JUD. IAŞI

Pentru o mai bună cunoaştere a vestigiilor din perioada de tranziţie de la eneolitic la epoca bronzului în Moldova, au început în 1994 săpături arheologice ce vor căpăta în anii următori un caracter de permanenţă.

0. Satul Cârniceni, comuna Ţigănaşi este situat în Câmpia Moldovei, subunitatea Câmpia Jijiei inferioare şi a Bahluiului[1]. Localitatea se află la 22 km nord-nord-est de municipiul Iaşi, pe şoseaua interjudeţeană Iaşi-Botoşani, iar staţiunea "*Pe coastă*" pe latura de nord-est a satului. Din punct de vedere geografic ocupă unul din platourile terasei superioare din dreapta Prutului, cu o diferenţă de nivel faţă de şesul acesteia de aproximativ 20-30 m. În prezent, pe terasă sunt gospodării ţărăneşti, cu grădini. În una dintre acestea s-au început cercetările arheologice sistematice din anul 1994 (1-30 octombrie).

1.1. Istoricul cercetărilor începe cu semnalarea ei în 1958 de către N. Zaharia[2], împreună cu alte puncte din com. Ţigănaşi de care aparţine. Cunoaşterea arheologică şi a acestei zone se încadra într-un plan mai larg iniţiat de Muzeul de istorie a Moldovei şi de Comisia pentru studiul originii poporului şi limbii române[3]. Culoarul Prutului făcea parte, atunci, din zonele geografice investigate intens[4]. La Cârniceni, în urma acestor cercetări de suprafaţă, au fost semnalate trei puncte: Şcoala Veche (constituie o parte din staţiunea "*Pe coastă*", cunoscută până în prezent în grădinile a patru gospodării apropiate), Cimitirul vechi şi "*Pe Holm*"[5]. În punctul "*La şcoala veche*" au fost menţionate atunci următoarele urme de locuire: cultura Horodiştea-Folteşti, exemplificată printr-un fragment ceramic lucrat din pastă fină-gălbuie, acoperit cu un decor pictat cu brun în reţea; 4 fragmente de vase din tipul cu corpul bombat şi cu gâtul relativ înalt, mai mult sau mai puţin drept, lucrate dintr-o pastă cu şamotă, arse incomplet şi ornamentate pe buze cu crestături sau alveole; o strachină cu buza lăţită şi ornamentată cu şnur înfăşurat, dispus în bandă circulară şi, tot acestei culturi, credem că îi aparţine, prin analogie cu săpătura, şi o fusaiolă[6]; apoi se menţionează probabilitatea unei locuiri din Hallstatt; locuirea Sântana de Mureş a fost încadrată prin ceramică la începutul secolului IV; evul mediu, secolele XV-XVI completează stratigrafia[7]. Publicarea unui repertoriu arheologic al judeţului Iaşi a adus din nou în discuţie comuna Ţigănaşi, prin cercetările realizate aici de V. Chirica şi I. Grădinaru în anii '80. Pentru satul Cârniceni sunt menţionate şapte descoperiri, din care trei erau deja cunoscute. Un loc aparte ocupă punctul numit tot *Şcoala Veche*[8]. Cele mai vechi şi mai bogate urme de locuire aparţin şi acum aşezării Horodiştea-Erbiceni, după care cronologic sunt date perioadele: Noua de tradiţie Costişa[9], Hallstatt, La Tène, secolul IV e.n. cu amfore romane, secolele XIV şi XIV-XV[10].

Pentru cultura Horodiştea-Erbiceni descoperirile arheologice prezentate în repertoriu sunt numeroase, în primul rând ceramică, dar şi unelte din os, topoare şi plastică[11]. Ceramica a fost împărţită în trei categorii principale: a) aparţine celei fine pictate "în asociere cu ceramica nepictată" cu forme specifice de ceşti, căni cu corpul globular din pastă fină gri-cenuşie, străchini, decorate cu şnur simplu, alveole, crestături sau adâncituri diferite[12], b) cuprinde forme derivate din cele precedente, străchini cu umăr rotunjit şi buza trasă înafară şi borcane cu gât înalt şi arcuit, pe buză sau umăr cu ornamente din alveole, şi c) este grupa borcanelor cu gât înalt drept sau înclinat ornamentate cu aceleaşi alveole sau uşoare crestături[13].

1.2. Un alt moment important în istoricul staţiunii Cârniceni-"*Pe coastă*" îl constituie înfiinţarea în anul 1985 a unui muzeu şcolar[14]. Din inventarul acestuia nu lipseau descoperirile de "*Pe coastă*". Astfel, s-au concentrat într-un singur loc toate piesele arheologice, unele importante şi rare pentru această perioadă, apărute în timpul lucrărilor agricole, a realizării construcţiilor anexe ş.a. şi care în alte împrejurări s-ar fi risipit.

Vom prezenta în continuare această colecţie pe categorii funcţionale.

Uneltele, în primul rând cele din piatră, 4 topoare din roci diferite, 1 frecător şi 2 toporaşe din lut, ce pot fi datate şi mai târziu[15]. Din silex apar mai multe tipuri, cu retuşe pe una sau pe ambele părţi, dar şi numeroase lame fără retuşe pe una sau pe ambele părţi, dar şi numeroase lame fără retuşe a căror utilitate este

probabilă (fig. 4-5). Din os și corn s-au lucrat împungătoare de diferite mărimi, croșete, dăltițe, mânere (fig. 6-8). Fusaiolele au forme și ornamente diferite (fig. 9). Imitații de rotițe de car constituie o altă grupă de obiecte. În colecție sunt trei exemplare (fig. 10). În săpătura din anul 1994 s-a descoperit încă un exemplar. În această formă ele apar și în stațiunile de la Horodiștea, pe Prut, la Erbiceni sau la Dărăbani pe Nistru[16], precum și în culturile vecine contemporane[17].

Ceramica fină este reprezentată de grupele ε și ζ (fig. 3), dar în proporție sensibil mai mare de categoria pictată în stilul Horodiștea-Erbiceni[18] (fig. 14/3-5). Ceramica cu șamotă în pastă este mai numeroasă. Ca degresant ea mai are nisip și foarte rar scoică pisată. Între forme, primul loc îl ocupă străchinile și castroanele. Străchinile au mărimi diferite, înălțimi mici, buza lățită; au fost ornamentate de cele mai multe ori cu două rânduri de alveole, unul pe buză și altul pe umăr (fig. 11/1; 12/4, 6-8, 12) sau cu șnur răsucit (fig. 15/2, 4). Formele cu pereții mai rotunjiți le-am inclus în categoria castroanelor. Pe un exemplar s-au realizat linii verticale, paralele, trasate-imprimate neglijent, pe toată zona bombată (fig. 12/5). Trei vase tronconice au buzele mai subțiate, cu ușoare șănțuiri la bază. Unul are limita de jos a vasului decorată cu crestături (fig. 11/2, 7; 12/1). Un vas miniatural - bol - a fost decorat la bază cu crestături. Alegerea acestui mod de ornamentare apare destul de des (fig. 11/4, 6).

Ultima categorie de forme prezentă în expoziția școlară este a vaselor cu gât mai mult sau mai puțin înalt și cu corpul bombat. Prima variantă este a vaselor cu gâtul relativ drept cu înălțimi variabile, cu buza aplecată spre exterior și cu corpul mai lung în raport cu deschiderea de la gura vasului (fig. 12/11). A doua variantă are gâtul mai marcat, buza puternic aplecată spre exterior și corpul mult mai bombat în raport cu exemplarele anterioare. Ornamentele sunt însă aceleași, alveole și crestături pe buza vaselor, iar pentru a doua variantă îndeosebi pe corp. Pe un exemplar apare forma de decor ce asociază alveolele cu benzile imprimate (fig. 12/3). În număr mare au apărut și torțile modelate din bandă lată, cu sau fără proeminențe, ornamentate sau nu, dar niciodată prinse de vas (fig. 11/5, 8-9; 12/9).

Stratigrafia verticală a stațiunii Cârniceni-"*Pe coastă*", surprinsă în campania arheologică din anul 1994, în grădina locuitoarei Stroescu Adela, începând de la bază - pământul viu, spre suprafața solului - pământul arabil, se prezintă astfel: baza este formată de loessul de vârstă pleistocenă, urmat de un strat mai gros de culoare brună, ce reprezintă nivelul preistoric. Acesta din urmă constituie depunerea antropică cea mai veche și mai bogată și aparține culturii Horodiștea-Erbiceni. Din cauza ușoarei pante a terasei, datorată cu deosebire locuirii medievale și moderne, dar și eroziunii, nivelul la care apar complexele de locuire eneolitice este diferit. Astfel, în partea de est, spre ruptura terasei, adâncimea lor nu depășește 0,40-0,50 cm, pentru ca spre vest ea să fie de 0,70-0,80 cm, iar a gropilor construcțiilor de 1,20-1,30 (1,40 m). Și grosimea acestei locuiri este variabilă, nu prea mare, nu depășește 30 cm, iar această situație se întâmplă numai în cazul colibelor de suprafață. Urmează, fără a fi o depunere distinctă stratigrafic, urme ceramice hallstattiene, apoi un nivel din secolele II-III cu fragmente sporadice de ceramică, între care și unul de cană cu angobă roșie; din punct de vedere pedologic el suprapune brunul și are o nuanță cenușie. Tot în acest strat s-au descoperit un număr mic de fragmente ceramice Dridu clasic. Evul mediu dezvoltat, secolele XIV-XV (XVI), se documentează prin numeroase aglomerări ceramice, nu prin complexe, masate în partea de vest. Spre est, întreaga stațiune a fost distrusă de bordeie moderne, târzii, sec. XVIII-XIX. Urmele lor materiale apar pe toată suprafața, de la nivelul de călcare până la 20-30 cm spre est și până la 0,40-0,50 cm spre vest (fig. 1; 2).

2.2. Sistemul de săpătură practicat a fost al secțiunilor de 1 m. Prima s-a trasat în partea de sud-est (lungimea 15,5 m). La metrul 5,5-6,7 și la adâncimea de 0,75 m a apărut un complex care se continua în perete, dar care nu s-a cercetat complet. În suprafața șanțului el se adâncește până la 1,20 m. Inventarul este format din ceramică fină de tradiție Cucuteni, dar și din ceramică cu șamotă. Următoarele șase secțiuni s-au trasat perpendicular pe prima, dar între ele nu s-a săpat o porțiune de 3 m. Din secțiunile VI-VII au rămas părți nesăpate.

Secțiunea a II-a (lungimea 25 m) a tăiat o aglomerare ceramică între m 0,10-3,70 și alta între m 15,10-18,30 după profilul peretelui de sud-est. Ultima, credem că a aparținut unei construcții de suprafață, cu vatră și pereți lutuiți, fapt pentru care am și deschis o casetă.

Secțiunea III (lungimea 27 m) nu a tăiat complexe. Aglomerarea de materiale spre vest, se datorează distrugerilor moderne menționate.

3.1. Secțiunea IV (lungimea 27,70 m) taie un complex de habitație în dreptul m 7,60-12,30, conform profilului de sud-est (fig. 2). Dimensiunile acestui complex s-au surprins greu, datorită solului brun deschis și gălbui de la bază. Nivelul de locuire Horodiștea-Erbiceni a fost marcat între 0,50-0,70 m. De la baza acestuia

se adânceşte groapa locuinţei până la 1,05 m, cu o alveolare în partea de est de 0,20 m. Tot în această zonă s-au descoperit şi fragmentele de vatră, începând de la adâncimea de 0,85 la 1 m, în poziţie secundară, deranjate din vechime. Spre est, la marginea complexului, într-o alveolare cu baza la 0,78 m, a apărut detaşat un complex de oase. De aici s-a recoltat o probă pentru analiză C14[19].

3.2. Inventarul complexului.

Din categoria ceramicii fine pictate în stil Horodiştea-Erbiceni menţionăm două vase de acelaşi tip cu corpul globular, cu gâtul scurt şi buza rotunjită ce crează un suport pentru capac. Pe corp au tortiţe modelate în forma unui patrulater, perforate vertical. Ornamentul este diferit, primul are trasat pe corp un zig-zag din fascicole - benzi de şase linii, mărginite sus şi jos de alte benzi de nouă respectiv două linii, iar al doilea a fost decorat cu suprafeţe geometrice haşurate (fig. 13/3-4). Tot aici s-au descoperit şi două capace, care, nu este exclus să formeze perechile vaselor amintite. Astfel, unul este decorat cu aceleaşi fascicole din linii, iar altul cu suprafeţe în reţea (fig. 13/1-2). Motivele decorative prezentate apar şi în alte combinaţii, pe acelaşi tip de vas (fig. 14/1).

3.3. A doua grupă ceramică, a cărei proporţie depăşeşte de cel puţin trei ori pe cea de tradiţie Cucuteni, este împărţită şi ea în mai multe specii[20]. O caracteristică pentru toate acestea ar putea fi prezenţa în pastă a şamotei, deşi se cunosc şi exemplare fără acest degresant. În ordinea calităţii arderii şi a pastei, am stabilit mai multe specii. Prima este reprezentată de ceramica arsă la cărămiziu-gălbui cu şamotă măruntă, rar fără, modelată cu mâna, îngrijit, dar cu pereţii de grosimi diferite, netezi‚i neuniform. Uneori au la exterior un slip galben sau galben-cărămiziu, lustruit uşor, sau cu o îngrijire specială, şi ardere oxidantă uniformă, alteori arderea puternică a cuprins doar interiorul şi exteriorul, miezul rămânând cenuşiu, chiar negru. Formele realizate din această pastă sunt în genere cele obişnuite, de dimensiuni diferite, de obicei medii, mici sau aproape miniaturi: castroane (fig. 16/3,5,7,11-12; 17/7), străchini (fig. 16/1,4,6,8,13; 17/11), vase cu gât înalt şi corp bombat (fig. 16/2; 17/3,10), vase cu gât mai puţin înalt, mai răsfrânt spre exterior, corp bombat (fig. 16/10,16; 17/3,10), un vas ce avea probabil capac (fig. 16/9) şi o ultimă formă, vase cu buza crestată, dreaptă, dar cu pereţii curbaţi spre interior (fig. 16/15). Bazele acestor vase sunt evazate (fig. 17/1-2,4-5,9). Majoritatea dintre ele au urme de plante pe bază, mai rar urme de împletituri sau ţesături. În complexul pe care-l prezentăm, complexul 4, nu apar decât urme de plante (fig, 17/4-5,9).

Ceramicii arse oxidant prezentată anterior îi corespunde şi o variantă arsă reducător, în nuanţe de brun-cenuşiu sau negricioase, cu degresant şamotă dar şi mult nisip, exemplarele sunt aspre la pipăit. Formele sunt reprezentate de străchini şi vase cu gât mai puţin înalt, răsfrânt spre exterior şi corp bombat (fig. 18).

O altă distincţie în cadrul acestei specii o reprezintă şi ceramica, ce are în pastă deosebit de multă şamotă, care-i dă şi un aspect specific, cu pereţii neuniformi. Din această pastă, arsă reducător s-au modelat mai ales vase cu gât înalt, mai drept şi corp bombat, ornamentate cu proeminenţe sau cu crestături alungite (fig. 19). Bazele evazate şi denivelate ale acestor forme explică predilecţia, în unele cazuri, de a realiza crestături sau alveole pe marginea lor (fig. 19/6).

Specia ceramicii arse oxidant, sau parţial oxidant, cu şamotă foarte măruntă în pastă sau fără, uneori ca degresant, are numai nisip, iar la pipăit pasta este moale, prăfoasă chiar lutoasă. Majoritatea exemplarelor au şi nuanţe maro-roşietice, iar grosimea pereţilor este subţire sau foarte subţire (3-4 mm). Formele sunt puţine, mai ales străchini, vase cu gât înalt, dar şi cu partea superioară mult adusă spre interior (fig. 20). Un castronaş lucrat din pastă asemănătoare cu a ceramicii Cucuteni, dar cu mai mult nisip, are o formă tradiţională (fig. 20/10). Un fragment de la un vas, probabil de tipul cu corp bombat, gât scurt, pentru capac, prezintă un ornament unic. Sub gât are un şir de pastile aplicate, iar pe corp a fost ornamentat cu adâncituri, ordonate la fel în şiruri verticale ce alternează cu grupe de 5-6 linii orizontale (fig. 20/7).

O ultimă specie ceramică ce apare în toate complexele, dar în proporţie redusă, uneori acoperită cu decor incizat, în complexul 12, a fost arsă într-o nuanţă de brun deschis, cu pete gălbui, rar roşietice şi a fost modelată dintr-o pastă cu mai puţin degresant, de obicei nisip fin, foarte rar şamotă. Este moale la pipăit, iar ca forme predomină castronaşele. De obicei nu sunt ornamentate, sau au doar un rând de alveole, sau cu incizii (fig. 21). Analogii pentru această specie cunoaştem în inventarul mormântului de la Mereşovka-Cetăţuia[21].

Câteva consideraţii cu privire la inventarul ceramic al complexului 4 se impun. În primul rând, acesta nu se deosebeşte prea mult de celelalte complexe. L-am prezentat aproape în întregime din cauza nevoii de a detalia, până la amănunt, caracteristicile acestei ceramici, ce păstrează numeroase elemente ale culturii Cucuteni, dar care, în acelaşi timp, vădeşte o predilecţie mult mai puternică spre înnoire. Nu ne-am oprit mai

mult asupra ceramicii cu scoică în pastă, din cauza rarității ei, 4 fragmente în complexul 4, din care unul de la o strachină, altul de la un vas cu gât scurt și două atipice. În secțiunea I, apare un fragment din pastă Cucuteni, ars oxidant, nu și interiorul, ce are ca degresant scoică și care a fost decorat cu un rând de linii scurte, verticale incizate.

4.1. Secțiunea V (lungimea 27,70 m) taie alte patru complexe, 6-8 și 9. Mai întâi un cuptor cu un diametru de aproximativ 1,5 m, distrus parțial din vechime și care, suprapune, intenționat probabil un schelet uman, ars parțial. Ca ofrandă acesta avea un vas, depus în apropierea capului, spre vest, și spre est câteva oase de la un bovideu. Apoi un complex de locuire, adâncit ca și primul, cu vatră și gardină în preajma acesteia. Gropile 8-9, surprinse, au forme aproximativ circulare. Numai una avea inventar ceramic caracteristic culturii Horodiștea-Erbiceni, a doua conținea doar un fragment de silex, atipic.

Următoarele două secțiuni VI și VII (lungimi 27 m) nu au fost terminate. Ele surprind alte complexe, între care o locuință adâncită, nr. 12, o groapă, nr.10, dar și numeros material arheologic, între care, într-o alveolare apare izolat o figurină antropomorfă în poziție șezândă, bine conservată, cu excepția capului, care lipsește din vechime (fig.22).

4.2. O privire detaliată a materialului arheologic era necesară. Ea a fost realizată pentru complexul 4, urmând ca și celelalte complexe să fie investigate, în scurt timp, la fel. Analizarea comparativă a inventarului așezării Cârniceni-*Pe coastă* cu a descoperirilor mai vechi Horodiștea-*Mălăiște* și Erbiceni-*Dealul Săraturilor* relevă numeroase apropieri culturale[22]. Publicarea parțială a descoperirilor mai vechi, stadiul de început al cercetărilor din această stațiune ne fac să fim încă prudenți în stabilirea unor cronologii relative a așezării.

Ruxandra ALAIBA (Iași),
Iulian GRĂDINARU

NOTE

1. I. Șandru, V. Băcăuanu, Al. Ungureanu, *Județul Iași*, București, 1972, p. 15-22, fig. 4; V. Băcăuanu, N. Barbu, M. Pantazică, Al. Ungureanu, D. Chiriac, *Podișul Moldovei*, București, 1980, p. 297, fig. 42.

2. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 271-272.

3. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, op. cit., p. 17.

4. *Ibidem*, p. 37, unde sunt semnalate numai pentru Câmpia Jijiei un număr de 20 localități cu 22 puncte încadrate în cultura Horodiștea-Foltești, pintre care se numără și cele de la Horodiștea- *În mălăiște* și *În bâtcă*.

5. *Ibidem*, p. 271-272, nr. 199 a-c. S-au descoperit urme de locuire în principal Horodiștea-Erbiceni la Stroescu Adela, unde s-a realizat săpătura, dar și în grădinile locuitorilor Cobzan Petre, Butnaru Ion și Cobzan Mihai.

6. *Ibidem*, pl. CXLIII, 9-11; CXLIV, 1-2, 4, 6.

7. *Ibidem*, pl. CXLIV, 3, 5, 7-8.

8. V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. 2, Iași, 1984, p. 433-434.

9. *Ibidem*, fig. 43/10; 44/34. Sunt menționate în ilustrații un fragment ceramic decorat cu triunghiuri incizate și un toporaș din lut perforat fragmentar. Motivul acesta, într-o formă mult mai neglijentă, apare pe un fragment ceramic în săpătură. A fost realizat în tehnica inciziei în interior, pe un ciob din pastă moale, lutoasă, complexul 12. Același ornament este întâlnit și pe ceramica pictată în complexul 4.

10. *Ibidem*, fig. 43/10.

11. *Ibidem*, fig. 43/9, 13, 18; fig. 30/6; 38/33.

12. *Ibidem*, fig. 32/5, 11; 42/3. Primul este un fragment de la un vas cu corp sferoidal (?), ornamentat în registre, cu benzi de linii și triunghiuri (?) din linii în rețea. Celelalte două sunt capace aflate azi în colecția Școlii generale 42 - Iași.

13. *Ibidem*, p. 434. Din formele ultimelor două categorii se desprind: străchinile, uneori ornamentate cu șnur simplu, cf. fig. 38/ 2, 9, 12; 39/20, boluri fig. 39/2 ornamentate cu adâncituri în formă de stea; vase cu buza întoarsă spre exterior cu un unghi de aproximativ 90°, fig. 38/18, 26 și borcane fig. 38/13-14, 25, 31 ornamentate cu incizii, crestături și alveole. Autorii apropie fragmentul ornamentat pe corp și cu incizii din benzi scurte, ordonate în triunghiuri, de ceramica speciei C, fig. 38/25.

14. Muzeul a apărut sub îndrumarea dr. Vasile Chirica de la Institutul "A.D. Xenopol" Iași, iar "custode" al acestuia a fost profesorul de istorie din comună Iulian Grădinaru. Plecarea acestui profesor la Iași a făcut ca muzeul să-și reducă mult din exponate, ele fiind transferate la Școala generală 42 - Iași, unde pot fi vizitate în permanență. Colecția acestui muzeu școlar se îmbogățește continuu prin cercetările de suprafață realizate de cercul de arheologie de aici în împrejurimile orașului Iași.

15. V. Chirica, M. Tanasachi, *op.cit.*, p. 434, ilustrează unul din toporașe, fig. 43/10, în cadrul materialelor culturii Noua, iar în text este dat la unelte ce pot fi atribuite și altei perioade.

16. Marin Dinu, *Le complexe Horodiștea-Foltești et le problème de l'indoeuropéanisation de l'espace carpato-danubien*, in Actes du IIe Congrès International de Thracologie, I, București, 1980, p. 43, fig. 3-4.

17. *Ibidem*, fig. 5.

18.A. Niţu, *Continuitatea ceramicii pictate între culturile Cucuteni-Tripolie şi Gorodsk-Usatovo (Horodiştea-Folteşti)*, CI, Iaşi, 1977, p. 183 şi urm.

19.Mulţumim şi pe această cale colegei Cornelia-Magda Mantu pentru bunăvoinţa cu care ne-a ajutat.

20.A. Niţu, *op. cit.*

21.V. Ia. Sorokin, *Tripol'skoe pogrebenje na mnogosloinom poselenii Mereşovka-Cetăţuie*, Pervobâtnâe drevnosti Moldavii. Kişinev, 1983, p. 213-214.

22.Marin Dinu, *Complexul cultural Horodiştea Folteşti*, Rezumatul tezei de doctorat, Iaşi, 1978, cu bibliografia respectivă.

x Desenele au fost realizate de Plugariu Elena în colaborare cu R. Alaiba.

DIE GRABUNGEN IN DER SIEDLUNG DER ÜBERGANGSPERIODE VOM ÄNEOLITHIKUM ZUR FRÜHBRONZEZEIT BEI CÂRNICENI-PE COASTĂ, BEZIRK IAŞI (Zusammenfassung)

Den archäologischen Spuren des Dorfes Cârniceni, Gemeinde Ţigănaşi, wurde seit 1958 die nötige Aufmerksamkeit geschenkt. 1994 wurde durch mehrere Schnitte der Ort *Pe Coastă* erforscht. Die gefundenen Komplexe und das archäologische Gut läßt uns verschiedene Ansiedlungsetappen und Einflüße erkennen: Cucuteni, Horodiştea-Erbiceni.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.1 Grabungsplan der Siedlung bei Cârniceni-*Pe Coastă*: 1 Keramik; 2 Steine; 3 Knochen; 4 Lehmbewurf; 5 Herdstelle; 6 Asche und Kohle; 7 Silex; 8 geschliffener Wetzstein und Äxte; 9 Knochengegenstände; 10 Spinnwirtel; 11 Tongegenstände; 12 anthropomorphe Plastik; 13 ungegrabene Zone.

Abb.2 Cârniceni-*Pe Coastă*: Profil der Südostwand des Schnittes IV: 1-6 s. Abb. 1; 7 Ackererde und mittelalterliche Schicht; 8 Hallstattniveau und Niveau des I. Jts; 9 gelber Lehm; 10 Horodiştea-Erbiceni-Schicht.

Abb.3 Cârniceni-*Pe Coastă*: bemalte Keramik. *Passim.*

Abb.4 Cârniceni-*Pe Coastă*: 1-2 Tonäxte; 4-6 Steinäxte; 5 Reiber. *Passim.*

Abb.5 Cârniceni-*Pe Coastă*: Silexgegenstände. *Passim.*

Abb.6 Cârniceni-*Pe Coastă*: Knochen- und Geweihgegenstände. *Passim.*

Abb.7 Cârniceni-*Pe Coastă*: Knochengegenstände. *Passim.*

Abb.8 Cârniceni-*Pe Coastă*: Knochengegenstände. *Passim.*

Abb.9 Cârniceni-*Pe Coastă*: Spinnwirtel. *Passim.*

Abb.10 Cârniceni-*Pe Coastă*: Miniaturwagenräder. *Passim.*

Abb.11 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik. *Passim.*

Abb.12 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik. *Passim.*

Abb.13 Cârniceni-*Pe Coastă*: Feine, im Horodiştea-Erbiceni-Stil bemalte Keramik aus dem Komplex Nr. 4.

Abb.14 Cârniceni-*Pe Coastă*: Feine, im Horodiştea-Erbiceni-Stil bemalte Keramik: 1 aus dem Komplex Nr. 4; 2,6 aus dem Komplex Nr. 12; 3-5 *Passim.*

Abb.15 Cârniceni-*Pe Coastă*: 1,3 Keramik aus dem Komplex Nr. 12; 2,4 Keramik, *Passim.*

Abb.16 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik mit Schamotte.

Abb.17 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik mit Schamotte.

Abb.18 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik mit Schamotte.

Abb.19 Cârniceni-*Pe Coastă*: Keramik mit Schamotte.

Abb.20 Cârniceni-*Pe Coastă*: ungleich gebrannte Keramik, guter Ton.

Abb.21 Cârniceni-*Pe Coastă*: braun gebrannte Keramik, relativ guter Ton.

Abb.22 Cârniceni-*Pe Coastă*: anthropomorphe Plastik.

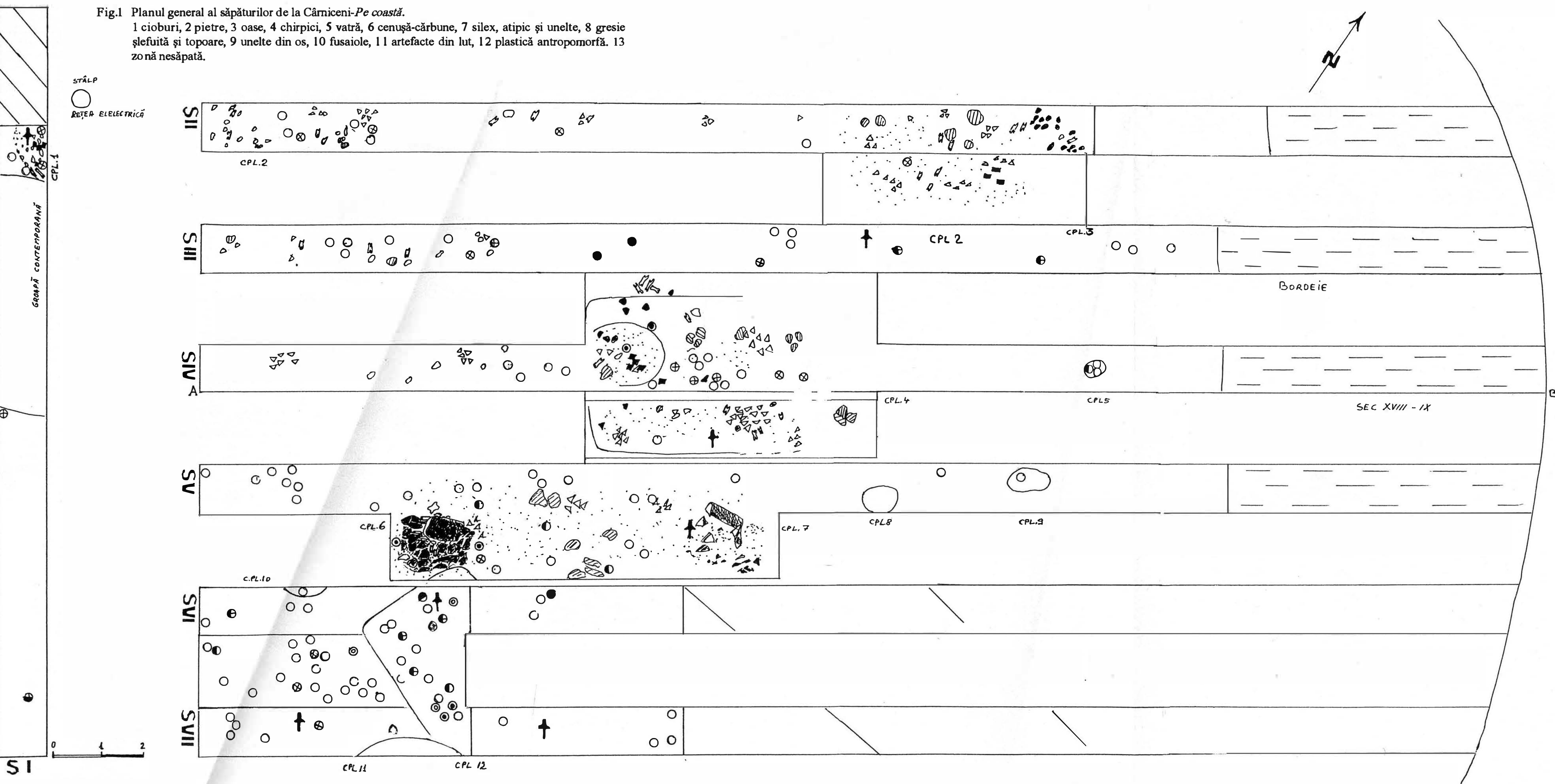

Fig.1 Planul general al săpăturilor de la Cârniceni-*Pe coastă*.
1 cioburi, 2 pietre, 3 oase, 4 chirpici, 5 vatră, 6 cenușă-cărbune, 7 silex, atipic și unelte, 8 gresie șlefuită și topoare, 9 unelte din os, 10 fusaiole, 11 artefacte din lut, 12 plastică antropomorfă. 13 zonă nesăpată.

Fig.1 Planul general al săpăturilor de la Cârniceni-*Pe coastă.* 1 cioburi, 2 pietre, 3 oase, 4 chirpici, 5 vatră, 6 cenuşă-cărbune, 7 silex, atipic şi unelte, 8 gresie şlefuită şi topoare, 9 unelte din os, 10 fusaiole, 11 artefacte din lut, 12 plastică antropomorfă, 13 zonă nesăpată.

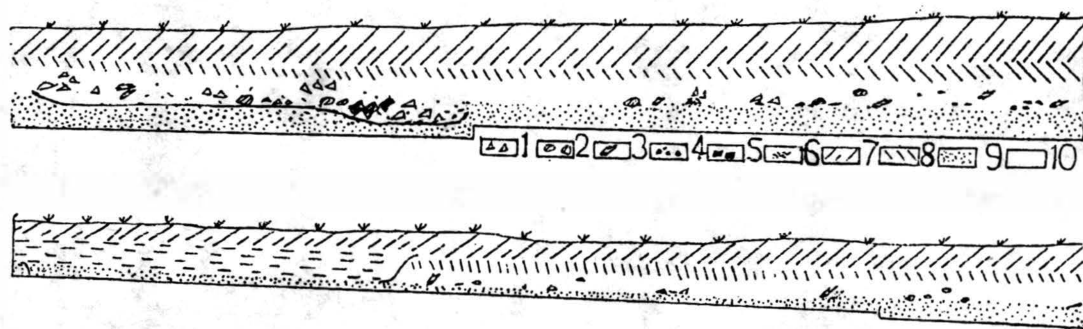

Fig.2 Cârniceni-*Pe coastă*, profilul peretelui de sud-est, secțiunea IV., 1-6 cf. fig. 1, 7 sol arabil și nivel medieval, 8 nivel Hallstatt și mileniul I, 9 lut galben, 10 nivel Horodiștea-Erbiceni.

Fig.3 Cârniceni-*Pe coastă*, Ceramică pictată în stil ε și ξ. Passim.

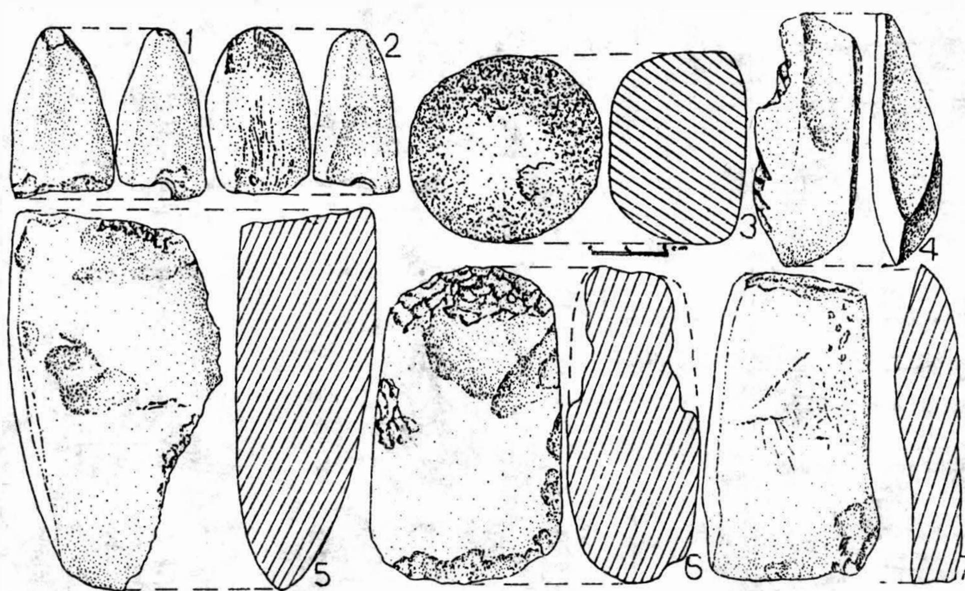

Fig.4 Cârniceni-*Pe coastă*, 1-2 topoare din lut, 4-7 topoare din piatră; 5 frecător, passim.

Fig.5 Cârniceni-*Pe coastă*, artefacte din silex, passim.

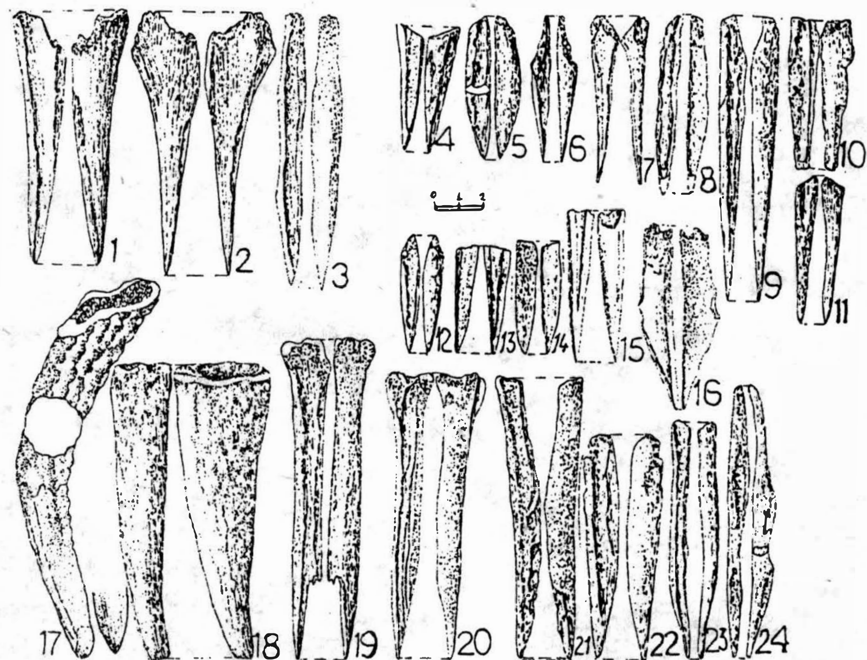

Fig.6 Cârniceni-*Pe coastă*, unelte din os și corn, passim.

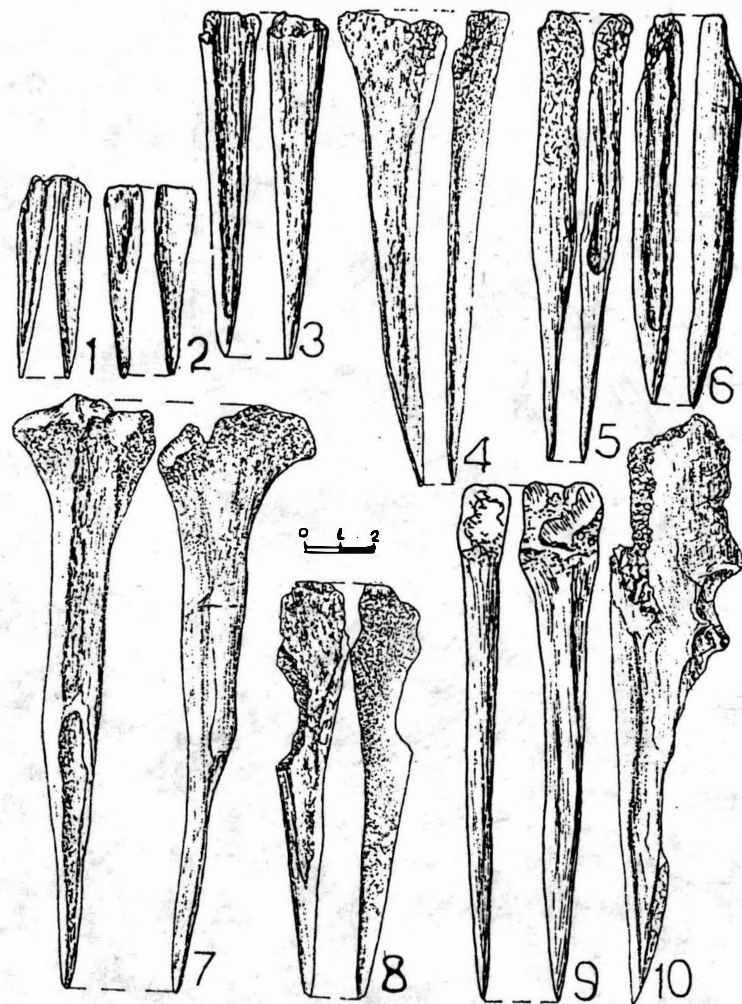

Fig.7 Cârniceni-*Pe coastă*, unelte din os, passim.

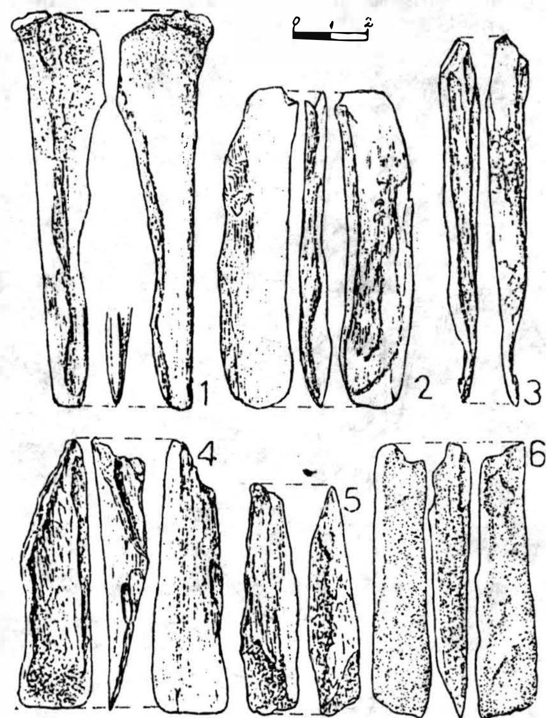

Fig.8 Cârniceni-*Pe coastă*, unelte din os, passim.

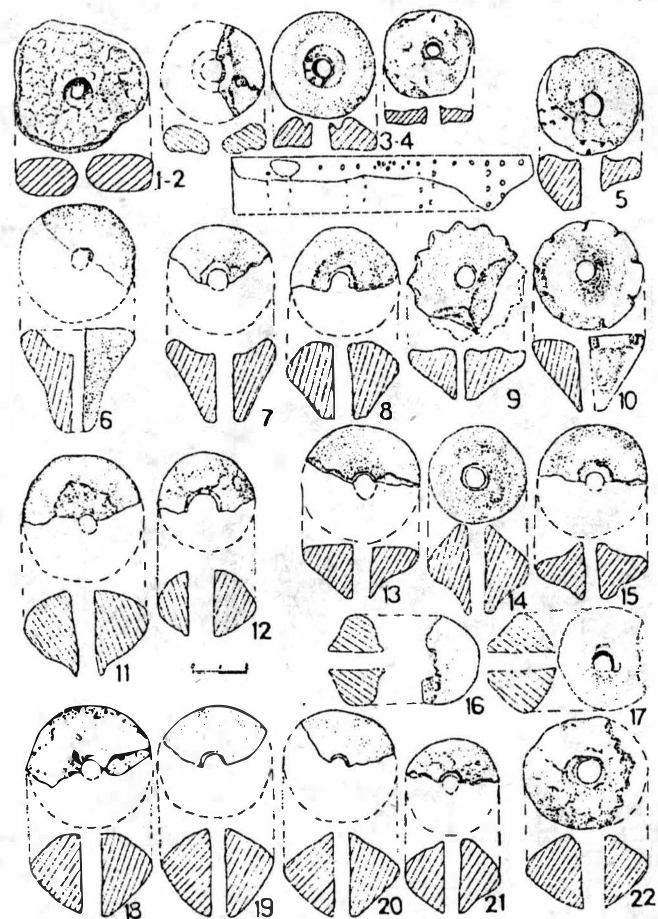

Fig.9 Cârniceni-*Pe coastă*, fusaiole, passim.

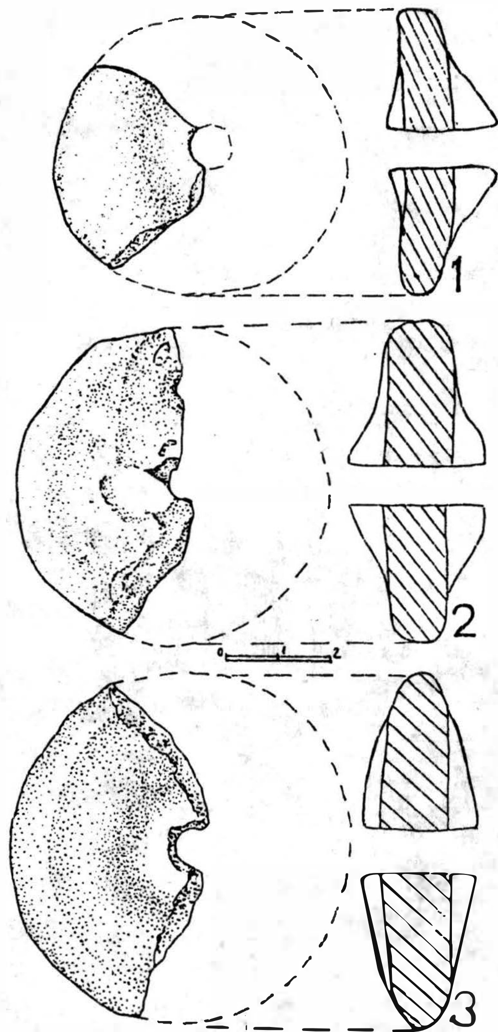

Fig.10 Cârniceni-*Pe coastă*, roţi de car, passim.

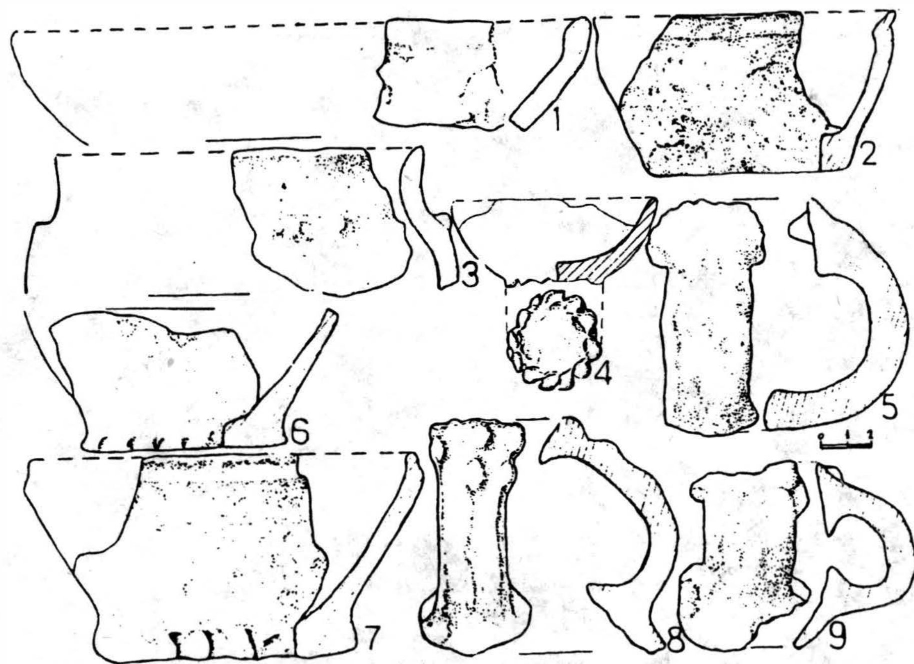

Fig.11 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică, passim.

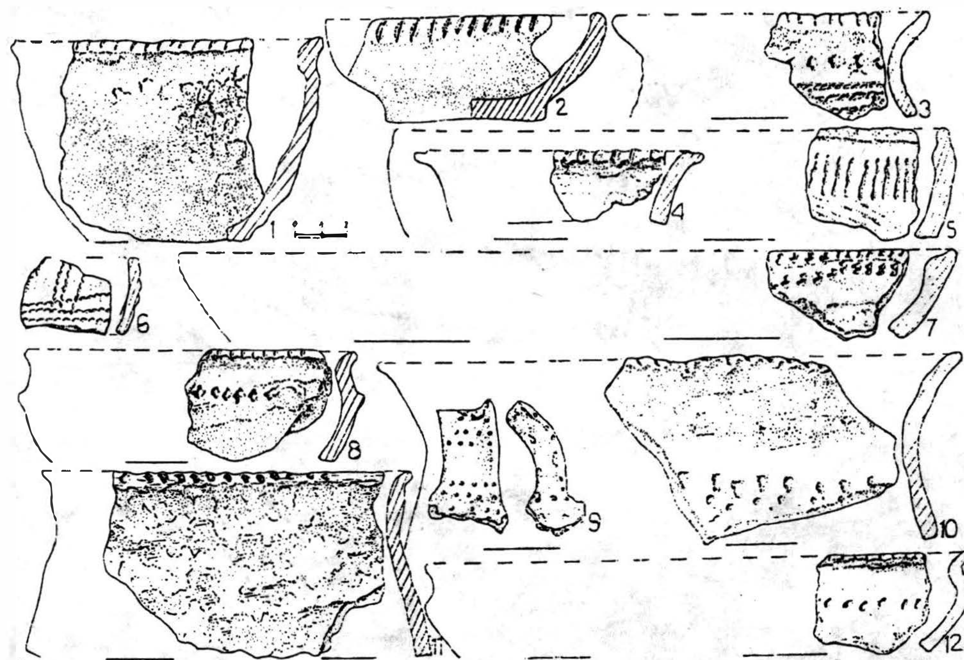

Fig.12 Câmiceni-*Pe coastă*, ceramică, passim.

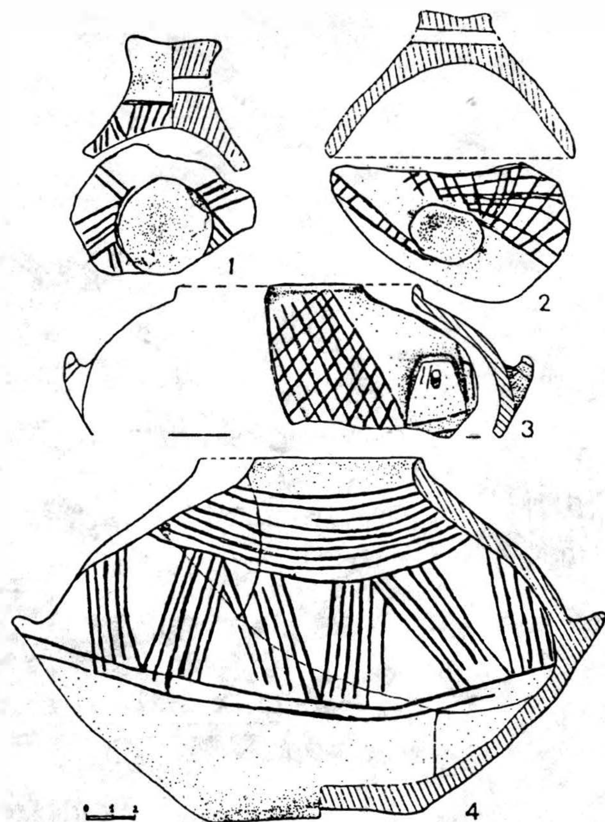

Fig.13 Câmiceni-*Pe coastă*, ceramică fină, pictată în stil Horodiștea-Erbiceni, 1-4 complex 4.

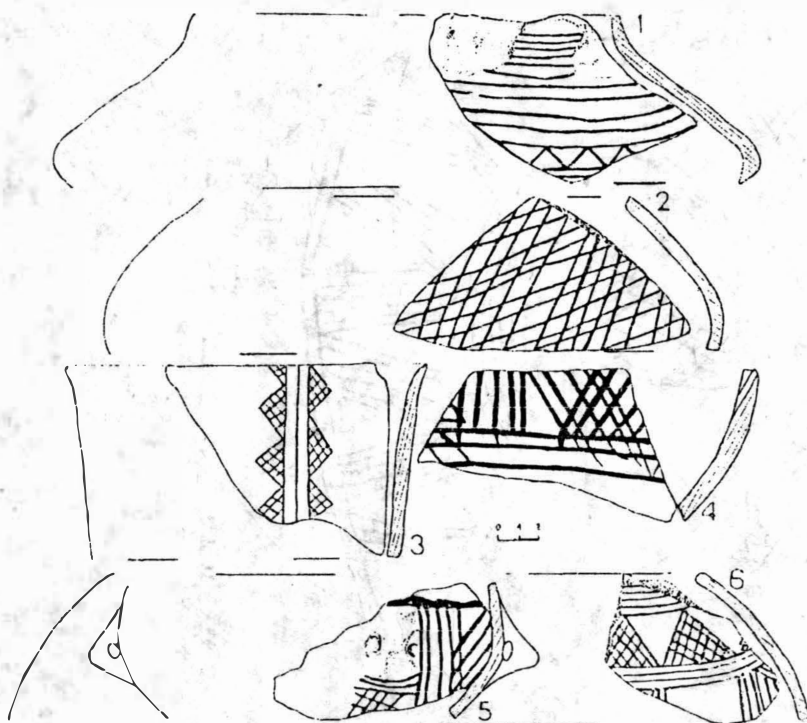

Fig.14 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică fină, pictată în stil Horodiștea-Erbiceni, 1 complex 4; 2, 6 complex 12; 3-5 passim.

Fig.15 Cârniceni-*Pe coastă*, 1,3 complex 12; 2, 4 passim.

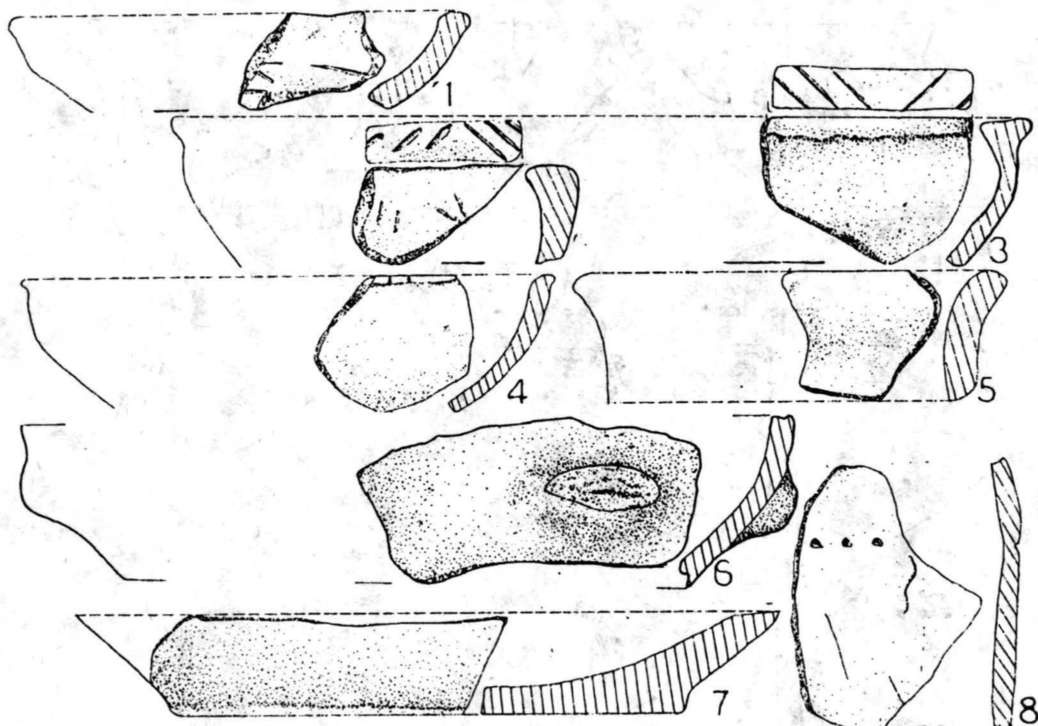

Fig. 16 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă oxidant, cu şamotă.

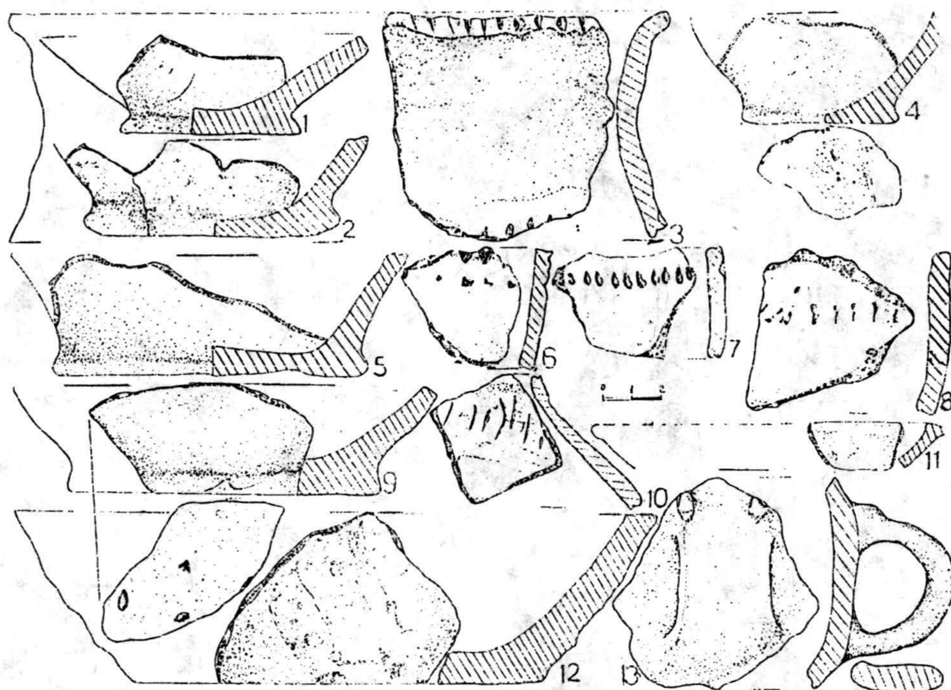

Fig.17 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă oxidant, cu şamotă.

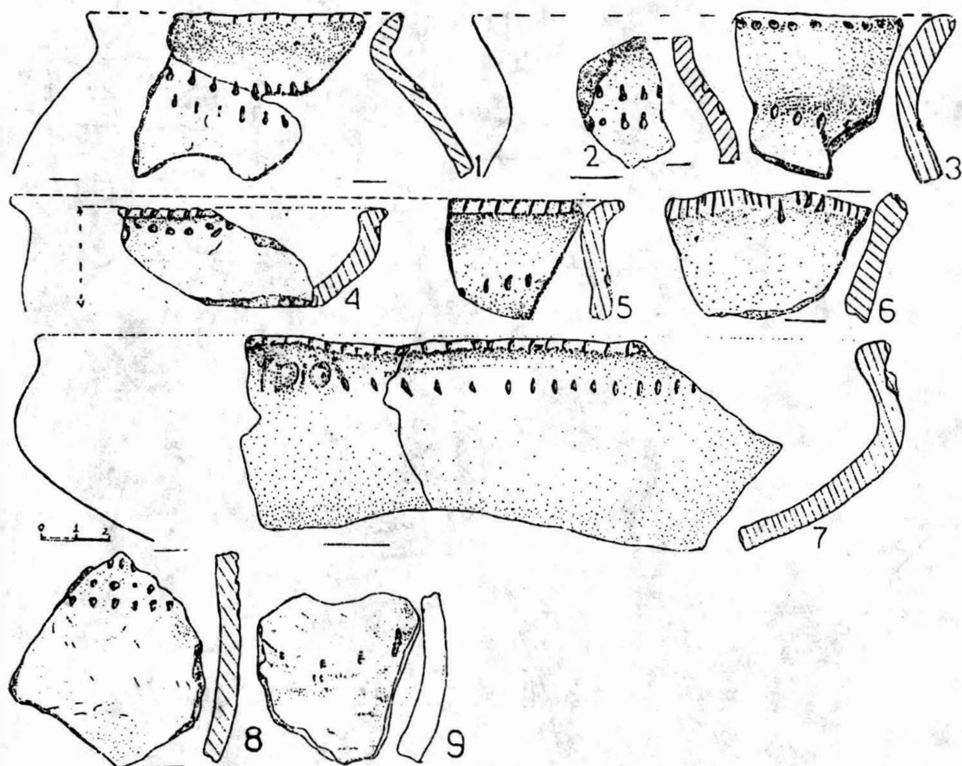

Fig.18 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă reducător cu șamotă.

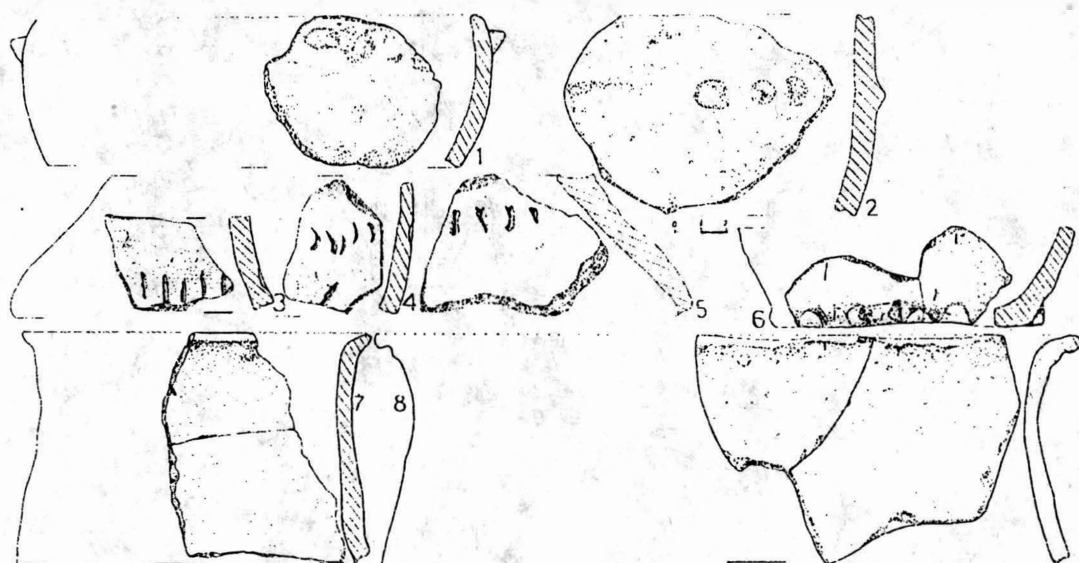

Fig.19 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă reducător cu șamotă.

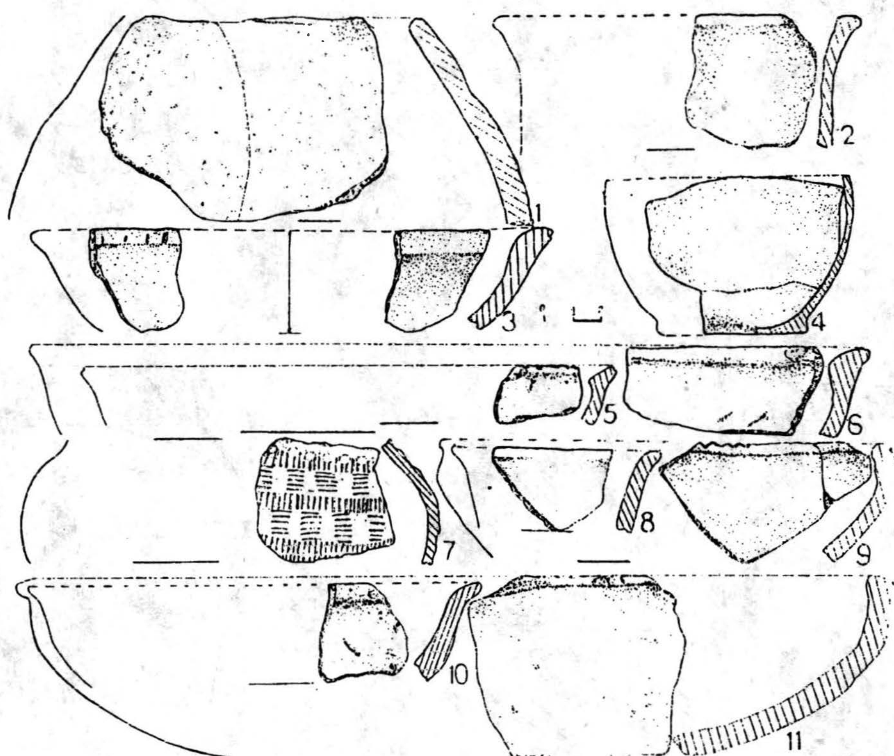

Fig.20 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă neuniform, pastă bună.

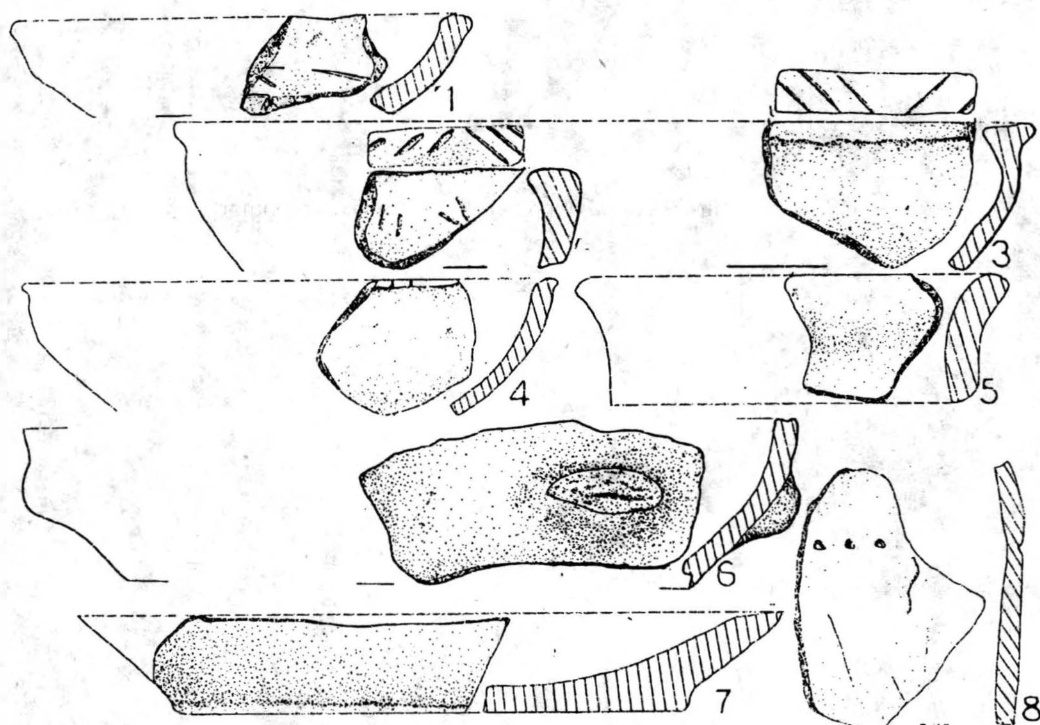

Fig.21 Cârniceni-*Pe coastă*, ceramică arsă brun, pastă relativ bună.

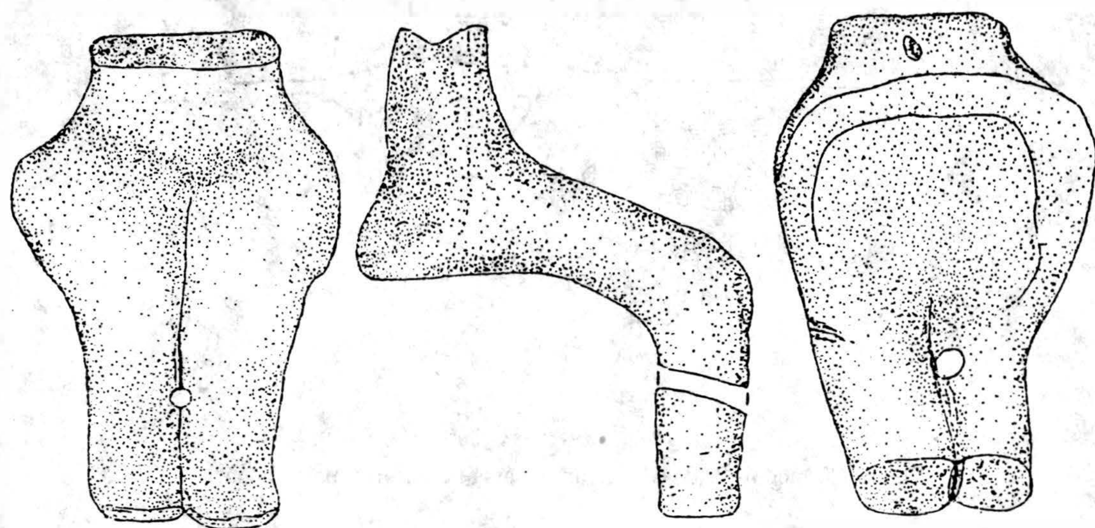

Fig.22 Cârniceni-*Pe coastă*, reprezentare plastică antropomorfă.

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC CÂRNICENI (JUDEŢUL IAŞI) ANALIZA ARHEOZOOLOGICĂ

Campania efectuată în toamna anului 1994 a furnizat, pe lângă material arheologic, şi un important eşantion faunistic, însumând 800 oase, dintre care 582 determinabile. Starea avansată de fragmentare, urmele de ardere, rosături, încadrează lotul studiat în categoria deşeurilor menajere. Analiza reflectă prezenţa în cadrul faunei a mamiferelor domestice, sălbatice şi, pe lângă acestea, a moluştelor (scoici din genul Unio). Numărul fragmentelor de la acest gen se ridică la 337, dintre care 172 prezintă urme de arsură (51,03%). De asemenea, în fauna aşezării studiate era prezentă şi broasca ţestoasă de lac (Emys orbicularis), cu un număr de 14 fragmente. Eşantionul nu conţine resturi de peşti şi păsări.

Mamiferele au cele mai numeroase resturi, provenite de la cinci specii domestice (taurine, ovicaprine, porcine, cal, câine) şi opt specii sălbatice (cerb, căprior, mistreţ, bour, lup, vulpe, urs, castor). Raportul dintre speciile domestice şi sălbatice este, conform procentelor stabilite pe baza NMI (număr minim de indivizi) calculat per specie, de 71, 43/28, 57.

Mamifere domestice:

Taurine: NR (număr resturi) = 292 (50,17%); NMI = 14 (28,57%).

Talia acestora, estimată pe baza a trei metapodale întregi (două metacarpe de la doi indivizi femeli şi un metatars de la un individ mascul castrat), prezintă o valoare medie de 115,6 cm. Sacrificarea se făcea cu preponderenţă între 2 şi 4 ani, cu un vârf la 3,5-4 ani.

Ovicaprinele: NR = 173 (29,72%); NMI = 7 (14,25%).

Au fost evidenţiate ambele genuri: *Ovis* şi *Capra*, genul *Ovis* fiind predominant. În cadrul acestui gen semnalăm prezenţa unor specimene de talie mai înaltă decât a celor caracteristice perioadei neolitice. Intervalul de sacrificare la această specie este cuprins între 9 luni şi 7 ani, cu un vârf al tăierilor în jurul vârstei de 4-5 ani după dentiţie şi 2,5-3,5 ani după oasele lungi.

Porcine: NR = 57 (9,79%); NMI = 8 (16,33%).

Numărul relativ ridicat de indivizi este determinat de prezenţa masivă în eşantion a fragmentelor de maxilare. Sacrificarea porcinelor se făcea cu precădere înainte ca acestea să atingă vârsta de 2 ani.

Cal: NR = 20 (3,43%); NMI = 4 (8,17%).

După gradul de uzură a suprafeţei ocluzale la nivelul unui incisiv, a putut fi stabilită vârsta unui individ, aceasta fiind de circa 17 ani. Un alt individ avea circa 15-18 luni, vârstă stabilită pe baza gradului de epifizare la nivelul oaselor lungi. Caracteristicile evidenţiate la nivelul unor dinţi izolaţi şi al extremităţilor, arată apartenenţa la un tip de cal estic, cu extremităţile destul de gracile, probabil domesticit.

Câine: NR = 11 (1,89%); NMI = 2 (4,08%).

Prin apreciere somatoscopică, putem spune că această specie era de talie medie.

Mamifere sălbatice:

Cerb: NR = 12 (1,72%); NMI = 5 (6,13%).

Căprior: NR = 5 (0,86%); NMI = 2 (4,08%).

Mistreţ: NR = 4 (0,68%); NMI = 2 (4,08%).

A fost identificat un rest de mandibulă provenit de la un individ mascul ce prezenta oligodonţie, neavând dezvoltat M1.

Bour: NR = 4 (0,68%); NMI = 2 (4,08%).

Lup: NR = 3 (0,52%); NMI = 2 (4,08%).

Vulpe: NR = 1 (0,18%); NMI = 1 (2,04%).

Urs: NR = 1 (0,18%); NMI = 1 (2,04%).

Castor: NR = 1 (0,18%); NMI = 1 (2,04%).

Fragmentul determinat provine din mandibulă, incisivul fiind prezent şi rupt *in situ*. Specia este comestibilă. Prezenţa sa demonstrează existenţa unei păduri de arbori de esenţă moale, precum şi a unui curs de apă lentă.

Materialul prezentat oferă unele date asupra speciilor consumate în aşezarea studiată, frecvenţele stabilite pe grupele de animale fiind pasibile de modificări. Campaniile următoare vor aduce cu siguranţă noi elemente în caracterizarea economiei animaliere a acestei populaţii.

Carmen TARCAN-HRIŞCU (Iaşi)

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS FROM CÂRNICENI (IAŞI COUNTY) ARCHAEOZOOLOGICAL ANALYSIS (Abstract)

During the archaeological campaign in 1994, besides other materials, have been discovered 800 animal bones, out of which 582 could be identified.

The sample consisted of domestic and wild animals, molluscs and turtle (Emys orbicularis). There were no remnants of fish and birds. The bones belonged to cattle, sheep, goat, pig, horse and dog, out of the domestic species and to deer, wild boar, auroch, wolf, fox, bear, beaver, roe deer out of the wild species.

IMPORTURI DE PE CURSUL INFERIOR AL DUNĂRII ÎN COMPLEXELE ARHEOLOGICE ALE BRONZULUI TIMPURIU DIN STEPA BUGEACULUI.

Sunt prezentate trei complexe tumulare ce fac parte din grupele tumulare Taraclia II și Kazaklia I. În acest context au putut fi sesizate importuri de pe cursul inferior al Dunării în complexele Bronzului timpuriu din stepa Bugeacului.

Săpăturile arheologice efectuate în anii '80-'90 în zona lucrărilor de ameliorare a solului și de irigații din sudul Moldovei, au avut drept rezultat acumularea unui bogat și important material arheologic tumular. Monumentele funerare ale vechilor culturi păstorești sunt reprezentate de o serie de morminte tumulare care se întind în timp din perioada eneolitică și până în Evul Mediu târziu.

Majoritatea tumulilor existenți în spațiul dintre Prut și Nistru aparțin culturii mormintelor tumulare cu ocru în groapă. Aceștia au fost deja publicați într-o serie de monografii și articole datorate unor cercetători din Moldova și Ucraina. În acest context au fost stabilite cu claritate caracteristicile de bază ale ritului funerar, culturii materiale, activității economice și ale diverselor aspecte ținând de religia triburilor care reprezentau cultura mormintelor tumulare cu ocru în groapă din această regiune (*Iarovoi*, 1985; *Dergacev*, 1986; *Šmaglii-Černeakov*, 1970 ș.a.).

Cercetătorii menționați au semnalat anumite categorii caracteristice de inventar pentru fiecare etapă a culturii mormintelor tumulare cu ocru din zona menționată. De asemenea, în aceste lucrări au fost stabilite și importuri răsăritene sau vestice prezente în complexele atribuite purtătorilor acestei culturi din stepa Bugeacului.

În articolul de față sunt prezentate trei complexe tumulare care conțineau o ceramică necaracteristică pentru zona de stepă dintre Nistru și Prut.

Toate aceste trei înmormântări, datând din perioada timpurie a epocii bronzului și conținând un inventar ieșit din comun, au fost descoperite în săpăturile efectuate între anii 1982-1985 sub egida Academiei de Științe din Republica Moldova. Ele fac parte din grupele tumulare Taraclia II și Kazaklia I, plasate pe culmea dintre râul Ialpuh și râul Lunguța, în raioanele Taraclia și Ciadâr-Lunga din Republica Moldova. Aceste grupe, însumând mai mult de 50 de tumuli, sunt reprezentate prin câteva șiruri de tumuli dispuse pe direcția N-S. Pe parcursul celor trei ani de săpături au fost cercetați 45 de tumuli, având o înălțime cuprinsă între 0,50 și 10 m.

Înălțați încă din epoca eneolitică, majoritatea acestora conțineau morminte din perioade diferite, aparținând culturii Iamnaia, culturii mormintelor "în formă de catacombă", culturii "Mnogovalikovaia" (caracterizată printr-o ceramică ornamentată cu mai multe brâuri în relief), culturii Belozerka, culturilor scitică și sarmatică (*Grosu-Agulnikov-Haheu*, 1984; *Sava-Agulnikov-Manzura*, 1985; *Agulnikov-Cirkov*, 1986; *Agulnikov*, 1987; *Agulnikov*, 1986).

I- Taraclia II, tumulul 14 a, mormântul 1; cultura mormintelor tumulare cu ocru de tip Iamnaia (Pl. I/1).

Acest tumul se găsea în lunca râului Ialpuh, pe promontoriul format de râurile Ialpuh și Lunguța, la 3,5 km spre SV de orășelul Taraclia. Înălțimea tumulului era de 3 m, el având un diametru de 60 m.

Mormântul nr. 1 se găsea în sectorul de nord-vest al tumulului, la 25,6 m de centru și la o adâncime de 1,75 m. Groapa funerară, cu treaptă, a fost orientată pe direcția SSV-NNE. Treapta avea dimensiunile de 2,4 x 2 m, fiind situată la adâncimea de 0,80 m. La nivelul treptei au fost semnalate urme de acoperământ din lemn. Dimensiunile gropii funerare propiu-zise erau de 1,80 x 1,40 m, adâncimea sa de la nivelul treptei fiind de 0,65 m.

Pe fundul gropii funerare se găsea scheletul, destul de prost conservat. S-au păstrat numai oasele bazinului și ale picioarelor. Acestea din urmă, puse inițial cu genunchii în sus, au căzut ulterior spre stânga. După poziția lor, scheletul a fost orientat cu capul către SV. Picioarele erau puternic îndoite din genunchi, tibia piciorului drept formând un unghi ascuțit față de femur. Fundul gropii era acoperit de putregai de

culoare brun-închisă. La 0,1 m în dreapta bazinului a fost descoperită o pată rotundă de ocru, cu diametrul de 0,15 m. Toate oasele erau colorate cu ocru roşu (de nuanţa zmeurei).

Inventarul se prezenta astfel: La 0,35 m în dreapta de picioarele scheletului se găsea o ceaşcă lustruită, cu fundul plat, având corpul tronconic cu umărul reliefat, gâtul larg şi buza răsfrântă. Suprafaţa vasului avea o culoare gri închis- şi era bine lustruită. Lateral, avea două mânere profilate aşezate vertical, umărul vasului fiind decorat cu două perechi de butoni aplicaţi, de formă rotundă. Pe umăr şi pe buză a fost aplicat un decor în formă de triunghiuri imprimate. Pasta vasului avea în compoziţie cioburi pisate mărunt. Înălţimea vasului - 15,5 cm; diametrul fundului - 11 cm; diametrul corpului 25 cm; diametrul buzei 27 cm (pl. I/2).

Din cauza infiltraţiilor de ape subterane (tumulul aflându-se în lunca râului Ialpuh) săpăturile au fost oprite, tumulul fiind recultivat. Din acest motiv, mormântul principal al tumulului nr. 14 de la Taraclia nu a putut fi identificat. În funcţie de locul în care se afla plasat mormântul nr. 1, se poate considera că el este ulterior mormântul principal, acesta din urmă putând să aparţină fie culturii mormintelor tumulare, fie epocii eneolitice.

II- Kazaclia, tumulul nr. 8, mormântul nr. 5; cultura mormintelor tumulare cu ocru de tip Iamnaia (pl. I/11).

Mormântul a fost găsit în sectorul sud-estic al tumulului, care avea înălţimea de 1,5 m şi diametrul de 40 m. El a fost un mormânt ulterior înmormântării principale din epoca eneolitică. Mormântul nr. 5 a tăiat cromlehul tumulului, care înconjura mormântul principal (central). El se găsea la o distanţă de 9,20 m de centrul tumulului, la o adâncime de 1,67 m. Groapa funerară, cu treaptă, avea o formă dreptunghiulară cu axa lungă orientată SV-NE. Dimensiunile treptei erau de 3 x 2,5 m, adâncimea ei (de la nivelul în care a fost surprins mormântul) fiind de 0,60 m. Dimensiunile camerei funerare erau de 2,05 x 1,30 m, adâncimea acesteia (de la nivelul treptei) fiind de 0,80 m. La nivelul treptei, camera funerară a fost acoperită cu jumătăţi de bârne puse de-a latul gropii, acestea având lungimea de 1,85 m şi diametrul de 0,40 m.

Scheletul a fost culcat pe spate cu picioarele îndoite, capul fiind orientat spre SV. Acesta se găsea aşezat pe diagonala camerei funerare. Craniul era aşezat cu faţa spre stânga. Oasele mâinilor erau plasate de-a lungul corpului, picioarele fiind îndoite din genunchi şi căzute spre stânga. Oasele scheletului erau vopsite cu ocru roşu (de nuanţa zmeurei), cel mai puternic colorat fiind craniul. Fundul camerei funerare a fost acoperit cu o rogojină de culoare gri deschisă, sub care se afla un strat subţire de putregai de culoare brun-închisă.

Inventarul era compus din următoarele obiecte: în colţul de nord-vest al camerei funerare se găsea o ceaşcă lucrată cu mâna, cu fundul tronconic şi umerii proeminenţi, gura largă şi buza răsfrântă. Pe buza şi umerii vasului a fost aplicat un decor compus dintr-un şir de mici imprimeuri semilunare. De asemenea, tot pe umărul vasului au fost aplicate două perechi de câte trei butoni rotunzi având zona centrală alveolată. Suprafaţa vasului, de culoare gri-deschisă, era lustruită; în secţiune, pereţii aveau o culoare neagră, conţinând cioburi mărunt pisate în pastă. Dimensiuni: înălţimea vasului 15 cm; diametrul fundului 10 cm; diametrul corpului 24 cm; diametrul buzei 26,5 cm (pl. I/3).

III- Tumulul nr. 14 de lângă Taraclia, avea o înălţime de 5,5 m şi diametrul de 55 m.

Mormântul central nr. 23 aparţine etapei timpurii a culturii mormintelor tumulare cu ocru.

Aici vom prezenta doar *mormântul nr. 16* aparţinând perioadei timpurii a epocii bronzului (pl. I/1), care se afla în sectorul sud-estic al tumulului, la o adâncime de 5,2 m, fiind un mormânt secundar. Groapa funerară avea o formă dreptunghiulară cu colţurile uşor rotunjite, cu axa mare orientată pe direcţia E-V. Dimensiunile ei erau: lungimea 1,65 m; lăţimea 1,20 m; adâncimea 0,45 m (de la nivelul la care ea a fost surprinsă). Scheletul era aşezat parţial pe partea dreaptă, cu capul către vest. Craniul era dispus cu faţa spre sud. Mâna dreaptă a fost puţin îndoită din cot şi avea palma îndreptată spre sud. Mâna stângă era, de asemenea, îndoită, având palma aşezată pe cotul mâinii drepte. Picioarele erau îndoite spre stânga. Scheletul avea o culoare brună, din cauza ocrului care acoperea trupul în momentul înmormântării cele mai intens colorate fiind craniul, bazinul şi picioarele. Bucăţi mari de ocru au fost găsite lângă umărul stâng, în apropiere de bazin şi lângă peretele sudic al gropii. Pe întreg fundul gropii au fost descoperite urme de putregai de culoare brună închisă.

Inventarul se prezenta astfel: pe radiusul mâinii stângi se găsea o piesă de formă tubulară realizată din foaie de bronz, lungă de 4,5 cm şi având diametrul de 0,5 cm (pl. I/8). La cotul mâinii stângi se afla o altă plăcuţă din bronz îndoită în formă de dreptunghi, cu dimensiunile de 2,5 x 0,5 cm (pl. I/7). Lângă peretele sudic al gropii, în grămăjoara de ocru, au fost descoperiţi trei dinţi şlefuiţi de cerb, unul dintre ei având un

orificiu cu diametrul de 0,3 cm (pl. I/6, 9, 10). În colțul de sud-vest al gropii funerare s-a aflat o cană cu corpul rotunjit și gâtul cilindric puțin lărgit spre buză. Aceasta avea pe gât două apucători plate, perforate vertical, prin care trecea lațul de care era suspendat vasul. Acesta a fost decorat sub buză cu două rânduri de împunsături triunghiulare, un ornament identic fiind aplicat și pe umărul vasului. Suprafața sa, de culoare gri-neagră, a fost lustruită. Dimensiuni: înălțimea 18,5 cm; diametrul fundului 7 cm; diametrul corpului 14 cm; diametrul gurii 10 cm (pl. I/5).

Înmormântările din mormântul nr. 1 (tumulul 14 a) și mormântul nr. 5 (tumulul 8) au fost efectuate după ritualul funerar caracteristic culturii mormintelor tumulare cu ocru. Dacă în cazul mormântului nr. 1 din tumulul nr. 14 a chircirea scheletului așezat pe spate poate fi mai mult prezumată, în cazul mormântului nr. 5 din tumulul nr. 8 de la Kazaklia poziția acestuia poate fi integrată în tipul I, după clasificarea lui E.V. Iarovoi. Acest tip de ritual funerar din cadrul culturii mormintelor tumulare cu ocru se caracterizează prin chircirea pe spate, cu mâinile așezate de-a lungul corpului (*Iarovoi*, 1985). Acest tip de înmormântări aparține grupei "nistriene" din cadrul culturii mormintelor tumulare cu ocru, după clasificarea lui V.A. Dergacev (*Dergacev*, 1986), unele caracteristici auxiliare ale acesteia (prezența construcției funerare cu treaptă, acoperirea gropii cu bârne masive din lemn, presărarea ocrului și prezența rogojinii) fiind prezente atât în varianta "nistriană" cât și în cea din Bugeac a culturii mormintelor tumulare cu ocru.

Vasele din primele două morminte amintite mai sus aparțin grupului de tip Foltești-Stoicani, din partea dreaptă a Prutului și de la Dunărea de Jos (*Petrescu-Dâmbovița, Dinu*, 1974).

Cana din mormântul nr. 16, aparținând tumulului nr. 14 de lângă Taraclia, poate fi încadrată în tipologia ceramicii specifice pentru cultura Coțofeni.

Așa cum a fost stabilit de alți cercetători, grupa "nistriană" a culturii mormintelor tumulare cu ocru este sincronă cu culturile Foltești și Cernavodă II (*Dergacev*, 1986).

O relație similară a fost stabilită și pentru cultura Coțofeni din zona Dunării de Jos (*Roman*, 1986).

Ținând cont de mobilitatea deosebită a purtătorilor culturii mormintelor tumulare cu ocru, aceste contacte cu culturile de la Dunărea de Jos reprezintă un fenomen firesc (*Manzura-Sava*, 1994).

Un alt aspect specific culturii mormintelor tumulare cu ocru, din zona cuprinsă între Nistru și Dunăre, îl constituie și prezența unor anumite legături cu cele mai îndepărtate comunități de acest tip din stepele euro-asiatice.

Serghei AGULNIKOV (Chișinău)

BIBLIOGRAFIE

Agulnikov S.M. - *Issledovania kurganoi grupy u s. Karaklia*, AO, 1985, Moskva, 1987, p. 512.

Agulnikov S.M. - *Raboty Karakliiscogo otriada*, A.O., 1984, Moskva, 1986, p. 381.

Agulnikov S.M., Čirkov A.I. - *Itoghi issledovanii Budžakscoi novostroečinoi expediţii v baseine r. Ialpuh. Tezisy Conf. "Problemy arheologhii Nijnego Podunavia"*, Reni, 1989, p. 28.

Dergaciov V.A., *Moldavia sosednie teritorii v epohu encolita-bronzy*, Chişinău, 1986.

Grossu V.I., Agulnikov S.M., Haheu V.P., *Otciot o polevyh issledovaniiah kurganov u p. Taraclia v 1983 g.*, Chişinău, 1984, Arhiv. I.A. A.N. R.M., nr. 9/195.

Iarovoi E.V., *Drevneišie scotovodčeskie plemena Iugo-Zapada SSSR*, Chişinău, 1985.

Manzura, I., Sava E. - *Interacţiuni "Est-Vest" reflectate în culturile eneolitice şi ale epocii bronzului din zona de nord-vest a Mării Negre (Schiţă istorică)*, MemAnt, XIX, Piatra Neamţ, 1994, p. 143-192.

Petrescu-Dâmboviţa M., Dinu M. - *Nouvelles fouilles archéologique a Folteşti*, Dacia, N.S., XVIII, 1974, p. 70-71.

Roman P., *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, SCIVA, 37, 1, 1986, p. 18.

Sava E.N., Agulnikov S.M., Manzura I.V. - *Otciot o polevyh issledovaniiah Budžakskoi novostroečinoi arheologhičeskoi expediţii v 1984 g.*, Chişinău, 1985, Arh. I.A. A.N. R.M., nr. 212.

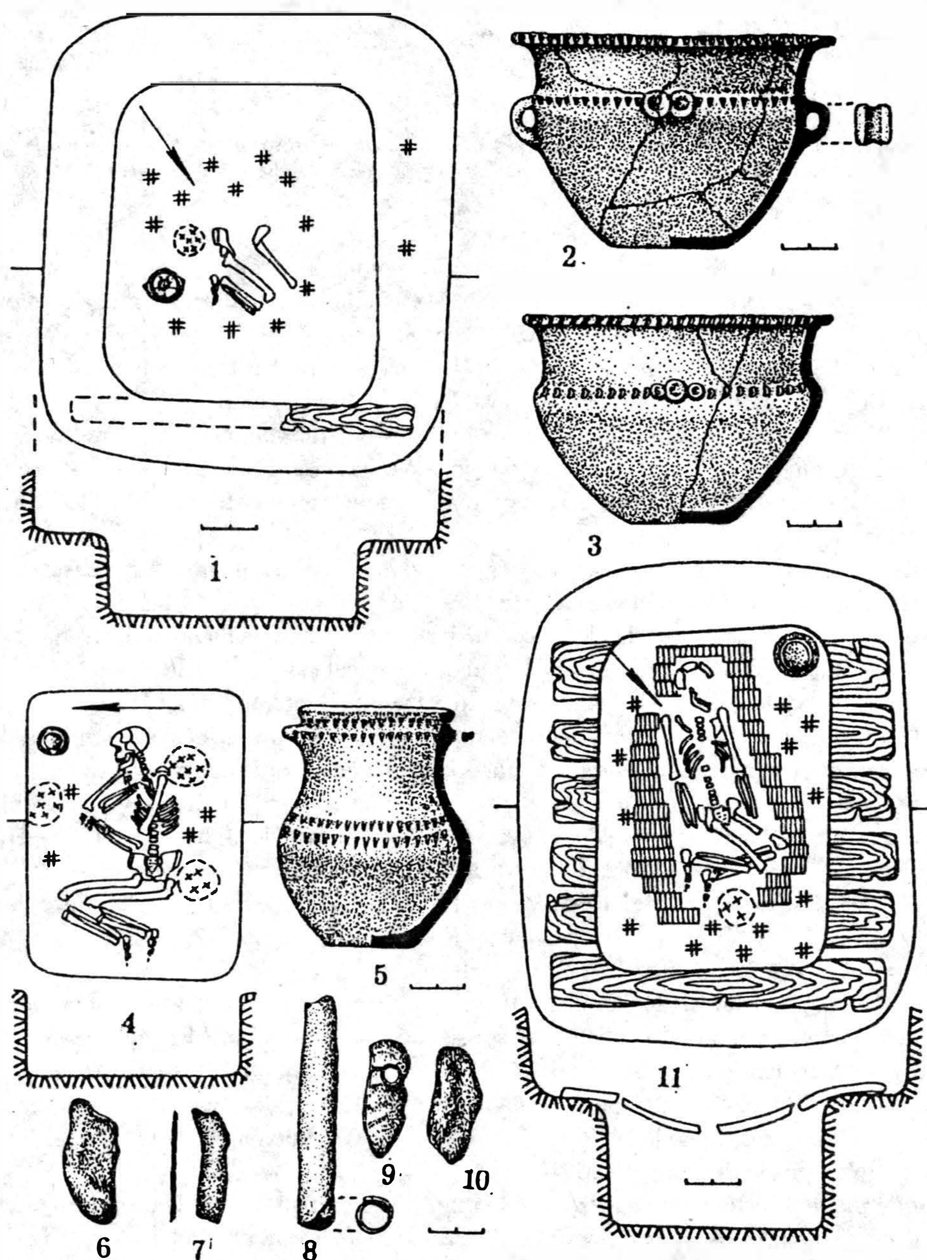
Šmaglii N.M., Černiakov I.T., *Curgany stepnoi čiasti meždurečia Dunaia i Dnestra*, Odesa, 1970.

UNTERE DONAU-IMPORTE IN DEN FRÜHBRONZEZEITLICHEN FUNDEN DER BUGEAC-STEPPE
(Zusammenfassung)

Der Verfasser beschäftigt sich mit drei Gräberhügel der Hügelgräbergruppen Taraclia II und Kazaklia I. In dem Gräberinventar wurden auch Importstücke gefunden, die von Beziehungen der frühbronzezeitlichen Steppenkulturen (aus dem Bugeac-Gebiet) mit dem Unteren Donau-Raum bezeugen.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNG

Taf. I: 1 Taraclia I, Tumulus 14 a, Grab Nr. 1; 2 Gefäß aus dem Grab Nr. 1, Tumulus 14 a; 3 Gefäß aus dem Grab Nr. 5, Tumulus 8 bei Kazaklia; 4 Grab 16, Tumulus 14 a bei Taraclia; 5 Gefäß aus dem Grab Nr. 16, Tumulus Nr. 14 bei Taraclia; 6-10 Inventar des Grabes Nr. 16, Tumulus 14 bei Taraclia; 11 Grab Nr. 5, Tumulus Nr. 8 bei Kazaklia.

Planșa I: 1 Taraclia I, tumulul 14 a, mormântul nr. 1; 2 vasul din mormântul nr. 1, tumulul 14 a; 3 vasul din mormântul nr. 5, tumulul 8 de la Kazaklia; 4 mormântul 16, tumulul 14 a de la Taraclia; 5 mormântul nr. 16, tumulul nr. 14 de la Taraclia. Vasul-cană; 6-10 inventarul mormântului nr. 16, tumulul 14 de la Taraclia; 11 Mormântul nr. 5, tumulul nr. 8 de la Kazaklia.

SĂPĂTURI ŞI PROSPECTĂRI ÎN NECROPOLELE TUMULARE DIN ZONA CHEILOR TURZII (1992-1994)

Se prezintă cercetările efectuate în 1993 şi 1994 în Cheile Turzii. Au fost investigaţi tumuli din perioada de tranziţie de la eneolitic la epoca bronzului (cultura Coţofeni). Atenţia a fost acordată şi analizei obiectelor din cupru cât şi surselor de aramă din zonă.

În cadrul proiectului de cercetări etno-arheologice, iniţiat între anii 1982-1986, printr-o colaborare româno-engleză au fost depistate, înregistrate şi verificate mai multe obiective arheologice (Lazarovici Maxim, 1987-1988, p. 949-969; 997-1009; 1994). Proiectul a continuat apoi prin cercetarea unor obiective, activitate coordonată de către Institutul Român de Tracologie şi a unor săpături finanţate de acesta sau realizate în colaborare cu Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei, în Munţii Petrindului.

Munţii Petrindului sunt o formaţiune calcaroasă ivită în hotarul satului Tureni, lungă de cca 7 km, care coboară în adâncime, în zona satului Petreştii de Sus, între acesta şi satul Borzeşti. Munceii au o altitudine de 750-793 m, fiind străbătuţi de două dintre cele mai frumoase zone carstice ale judeţului Cluj: Cheile Turzii şi Cheile Turenilor.

Săpături sistematice în zonă au fost iniţiate în mai multe perioade, multe dintre acestea au rămas însă nepublicate. Dintre cele mai importante sunt cele realizate de N. Vlassa la Cheile Turzii între anii 1966-1970. Acesta a început o mare monografie arheologică a Cheilor Turzii, rămasă în manuscris, cu ample descrieri ale istoricului cercetărilor şi situaţiei arheologice a carstului. Un bogat şi valoros material ilustrativ color despre locuirile neolitice există de la N. Vlassa. Rapoartele sale concise şi clare, informaţiile ştiinţifice şi descrierile materialelor au totuşi unele lacune care au necesitat unele verificări stratigrafice sau ample săpături, acolo unde descoperirile ofereau materiale deosebit de importante dar observaţii ştiinţifice puţine pentru elucidarea unor probleme atât de importante. Primele rapoarte referitoare la problematică sau civilizaţiile din zonă, privind săpături în tumuli, sunt de la N. Vlassa (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986; 1987), H. Ciugudean (Ciugudean 1977; 1986; 1991), Gh. Lazarovici, Z. Maxim şi M. Meşter (Lazarovici-Maxim 1987-1988, p. 949-969; 997-1008; Lazarovici-Meşter 1995; Meşter 1995). Publicări de materiale ceramice contemporane (Lazarovici 1992, p. 195-197) sau lucrări de sinteză (Roman-Opriţescu-Pal 1992; Lazarovici-Maxim 1994; Rotea 1993) există, dar multe probleme au rămas neelucidate.

Dintre acestea precizăm că au fost încheiate cercetările la tumulii din zona de est, aflată între Cheile Turzii şi Cheile Turenilor. În acest moment s-au reluat săpăturile din Munţii Petrindului, la Tumulul 1, în zona de sud, spre Borzeşti, unde între anii 1985-1986 s-a săpat în tumulul 2 de la *Alace* sau pe *Grădini* (Lazarovici-Maxim 1994, p. 13-16). Săpături la un tumul a efectuat şi M. Rotea, în zona de ieşire din Cheile Turzii, la *Morile Sparte* (inf. amabile M. Rotea; referiri Lazarovici-Maxim 1994, p. 13, 17-18).

Săpăturile de pe Dealul Sănduleşti (fig. 1).

Dealul Sănduleşti este denumirea zonei Munţilor Petrind aflată între Cheile Turzii şi cariera de la Săndulești. Zona săpăturilor este pe o falie calcaroasă care străjuieşte satul Săndulești, aflându-se în islazul satului. Islazul este mărginit pe de o parte de creasta principală a muntelui (*Dealul Sândului*), străbătută de un drum turistic de creastă marcat, aflat între cele două chei. O a doua creastă, mai ascuţită şi mai scundă, pe care se află tumulii, este singura care se vede din văile şi zonele învecinate. Aici se mai află şi un drum, care trece prin islazul cu mai multe fântâni grupate (pe hărţi este toponimul *Fîntînele*) şi izvoare, în a căror vecinătate se află mici aşezări Coţofeni.

Între cele două creste se află o poiană lungă, cu izvoare, la al cărei capăt din aval porneşte o vale ce coboară în zona de nord a Cheilor Turzii. La capătul acestei văi, spre Cheile Turzii, se află fie o întinsă aşezare Coţofeni, fie mai multe aşezări mici răspândite pe terasele naturale sau realizate de om, poate încă din epoca neolitică. Aceleaşi terase sunt locuite şi în epoca romană.

Tumulul de la Suliheghi.

Tumulul se află la jumătatea distanței dintre Cheile Turzii și Cheile Turenilor, în hotarul satului Săndulești. Dealul este numit de unii *Dealul Ludoanii*. Pe acesta au fost depistați 2 tumuli de către echipele româno-engleze la prospectarea Munților Petrindului (Lazarovici-Maxim 1987-1988, p. 949-969; 997-1008) (fig. 1). Sub deal se află două izvoare (*Cherebort* și *La Friguri*).

Tumulii fac parte dintr-un sistem de morminte tumulare ce mărginesc la est Munții Petrindului. Pe aceeași parte a munților sunt vizibili și alți tumuli, pe dealurile care străjuiesc zona de la gura văii Hășdate, în aval de Cheile Turzii. Tumulul de la *Suliheghi* este cel mai mare din zonă și are diametrul de 13 m și înălțimea de 0,6 m. În vârful tumulului se află o bornă de beton.

Cercetarea tumulului a început în vara anului 1993 și a fost încheiată în anul 1994. Săpăturile au început prin săparea jumătății de nord, lăsându-se un profil în formă de cruce, pe direcția coordonatelor geografice. În anul următor a fost săpată și jumătatea de sud. Urmele arheologice sunt grupate în trei dintre cadrane, mai puțin în cel de nord-vest. Cele ma: multe urme arheologice și morminte se află în cadranul de sud-est.

Cadranele de nord-vest și sud-vest ale tumulului au fost afectate de săparea unor cuiburi de mitraliera, în vremea celui de-al doilea război mondial. Această lucrare a necesitat dislocarea unor pietre din mantaua tumulului, din jumătatea de vest. În stratul foarte subțire de iarbă din mantaua tumulului, mai ales în cadranul de SV, s-au găsit schije, gloanțe și patroane. Un tranșeu militar cobora de la tumul la un sistem de adăposturi, făcute pe pantele vestice ale vârfului *Suliheghi*.

Cercetarea amplasamentului acestor obiective militare era necesară pentru a se vedea în ce măsură aceste lucrări au afectat mantaua tumulului și depunerile arheologice. Astfel s-a putut constata că în afară de cadranele amintite celelalte cadrane nu au fost afectate de lucrările militare, humusul în zona lucrărilor fiind mai afânat și răscolit. Mai precizăm că humusul dintre pietrele de calcar, din cele două cadrane neafactate de lucrări militare, are depunerile la fel ca în structura dealurilor identică cu cea din ceilalți tumuli săpați de noi (la *Căcăniș, Alace, Cheile Turenilor*) sau de N. Vlassa și M. Takacs (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986; 1987).

În zona afectată de lucrările militare pietrele erau sparte, pământul afânat, *ovele* de calcar deranjate. Aceste *ove* sunt formațiuni geologice formate în jurul pietrelor nederanjate de mâna omului. Ele s-au format în timp prin dizolvarea calcarelor sau a nisipurilor calcaroase. Acestea au straturi diferite, determinate de majore oscilații geografice. În zona mormintelor rareori ovele sunt deranjate.

Pe creasta naturală, prevăzută cu multe crăpături, găuri și adânciri de sub tumul, au fost așezate pietre de calcar rulate, aflate în zonă (pl. II.3; 33.1). În general, se observă că tumulii aveau o formă circulară sau ușor ovală, mai ales după aspectul mantalei. Pietrele erau așezate pe 2-3 rânduri iar unde sunt morminte sunt ceva mai multe rânduri de pietre.

Depunerile arheologice.

Urmele arheologice s-au găsit numai după îndeoărtarea stratului de humus și ridicarea primelor rânduri de pietre. Acestea constau din sute de fragmente mici de oase umane, descompuse de humusul destul de acid, fărâmițate, măcinate, toate însă cu rupturi vechi. La cele crăpate sau rupte de-a lungul vremii sau după înhumare, se observau cu ușurință rupturile. Studiul acestor rupturi ne-a permis să constatăm deosebirile între oasele fărâmițate înainte de înhumare și cele zdrobite sau rupte după înhumare.

Sub diferitele rânduri de pietre (al doilea și al treilea rând) s-au găsit fragmente de la cele mai variate oase umane, în special de la oasele mari (membre, craniu, cutia toracică). În câteva cazuri fragmente de la același craniu sau os s-au aflat la 40-60 cm, fiind îngropate sub pietre.

Am insistat asupra acestor date, aparent detalii neimportante, deoarece situația ne-a frapat. Aceasta concordă cu cea de la unele schelete umane, deranjate sau aparent ciopârțite, îngropate în această stare.

Descrierea mormintelor.

Mormântul 1 se află în caroul 5 al cadranului de SE. Defunctul a fost depus incomplet, descarnat, fiind depuse doar membrele inferioare, într-o albiere mare dintre pietre (pl. III/1-2). Acestea se aflau în poziție anatomică, fiind depuse împreună cu o parte din oasele de la bazin. Din poziția oaselor rezultă că acesta nu a fost chircit, ci în poziție întins pe spate (pl. III/3). Lângă femurul drept se afla o parte dintr-un vas din pastă cărămizie, în formă de borcan, decorat pe umăr cu un brâu alveolat.

Mormântul 2 se afla la cca 2 m sud de M1, fiind păstrate doar porțiuni de la bazin, un fragment de femur și o parte din coloana vertebrală (pl. III/4). Spațiul dintre pietre unde a fost așezat permitea depunerea

doar a acestor fragmente, ceea ce arată câte oase erau în vremea depunerii. Situaţia este similară cu cea de la M1.

Mormântul 3 se afla lângă profilul de sud, o parte intrând sub acesta, fiind situat aproape de centrul tumulului. De la acesta s-au păstrat oasele de la bazin şi un peroneu, precum şi câteva fragmente de oase. Membrele inferioare se aflau în poziţie anatomică (pl. I/4).

Mormântul 4 conţinea oase grupate, destul de fărâmiţate, depuse într-o cutie de piatră, adunate de pe o targă sau de sub aceasta (pl. I/2; II/1). Trebuie remarcată starea fragmentară a oaselor din momentul când au fost depuse în groapă şi acoperite cu pietre. Mai trebuie remarcată starea lor de degradare în momentul depunerii şi puţinele rupturi petrecute după înhumare.

Mormântul 5 era format din resturi de la un craniu, împreună cu un antebraţ. Acesta se afla lângă profilul de est, între două pietre puse în cant care formau o cutie. Deasupra oaselor craniene se afla un radius (pl. I/3), iar alături de ele fragmente de la maxilarul superior.

Mormântul 6 era format dintr-un fragment de bazin şi femurul stâng.

Printre pietre, în cadranul IV (de SE), s-au găsit sute de fragmente de oase umane sparte, împrăştiate, aflate printre pietre sau sub pietre.

Materialul arheologic. Acesta este puţin şi sărac. Ici, colo apar fragmente ceramice atipice, din pastă cărămizie ce pot fi Coţofeni, sau de epoca bronzului. În cadranul de SV (cadranul I) au fost descoperite două buze de vas, caracteristice pentru bronzul timpuriu, precum şi o aşchie de silex. În cadranul de NV (cadranul II) a fost descoperit un cuţit de fier. Acesta nu a fost asociat cu alte obiecte şi a fost descoperit după ridicarea primului rând de pietre. Piesa ar putea aparţine epocii romane (ideea aparţine colegului M. Wietemberger). În cadranul III, spre marginea tumulului, au fost descoperite fragmente ceramice hallstattiene.

Analizând situaţia şi depunerile resturilor de schelete din tumul constatăm foarte clar existenţa unui ritual în care scheletele erau ţinute o anumită perioadă pentru descărnare iar apoi, ceea ce rămânea, era înhumat sub unul sau două rânduri de pietre.

Studiind felul în care sunt răspândite oasele umane, în unul dintre sferturile tumulului (cadranul de SE), am ajuns la concluzia că scheletele la descărnare erau ţinute deasupra tumulului, în zona cadranului de est, foarte probabil pe tărgi sau instalaţii de lemn, o anumită perioadă de timp, după care erau înhumaţi. În perioada descărnării oasele se împrăştiau, fiind duse de ploi şi vânturi sau erau împrăştiate de păsările cerului. După o anume perioadă de timp, ceea ce era pe tărgi sau în vecinătatea lor era înhumat printre pietrele tumulului, din care erau ridicate unele pietre şi depuse resturile scheletului, adăugate apoi alte pietre pentru acoperirea completă a scheletelor. Uneori, se construiesc mici casete din pietre între care se depun oasele, mai ales de la mormintele cu oasele înprăştiate, aflate în poziţie neanatomică.

Zona de la Cariera romană-Piatra Tăiată.

Zona se află la sud de izvoarele *Fântânele sau Ciurgaie*, pe dreapta drumului de ţară ce duce de la Săndulești la Cheile Turzii, la cotitura drumului spre *Dealul Alb*, pe terasele cele mai înalte. În continuarea drumului care vine din Săndulești se observă un vechi drum ce taie perpendicular drumul turistic, semnalat de noi cu prilejul primelor cercetări româno-engleze, drum folosit în epoca romană, refolosit, foarte probabil, în evul mediu. Drumul merge la o carieră romană şi coboară în vecinătatea castrului, din vechea Potaissa, cariera fiind refolosită şi mai recent. Pe terasele ce dau în carieră au fost descoperite materiale ceramice Coţofeni, din epoca bronzului şi romane. Materiale medievale sau recente nu au fost găsite.

În literatura arheologică se precizează că, cariera este folosită la exploatarea cvarţului terţiar, marnelor şi gresiilor. Urmele de exploatare romană se mai vedeau în sec. al XIX-lea. De aici a fost dusă la biserica din Cheia o coloană de piatră, înaltă 1,5 m, groasă de 34 cm. În vecinătatea carierei au fost descoperite mai multe monede: o tethradrahmă, un denar de la Domiţian, doi denari romani imperiali şi un denar de la Macrinius (RepCluj, p. 381).

Sondajele deschise (în număr de trei), pentru elucidarea locuirii Coţofeni, în zona în care au fost descoperite cele mai multe fragmente ceramice şi unelte (topor perforat), au confirmat prezenţa materialelor semnalate la suprafaţă dar nu au dus la descoperirea unor complexe mai deosebite.

Cele trei secţiuni au fost amplasate pe cele două din terasele tăiate de cariera romană. Două au fost amplasate pe direcţia EV şi una pe direcţia NS. Distanţa între secţiuni era de 10, respectiv 40 m. Secţiunea 1 a fost amplasată pe a patra terasă de sus în jos.

Situaţia stratigrafică din cele trei secţiuni nu ne-a permis, decât în unele zone, să constatăm că materialele romane apar la mijlocul stratului de humus negru, în vreme ce materialele Coţofeni apar spre baza stratului

negru, deasupra celui negru-brun. Am mai sesizat, la nivelul materialelor romane, mai multe pietre, prezenţa lor fiind rezultatul unei lucrări mai intensive a terenului sau determinată de activităţile din carieră. În caroul 1 al secţiunii 1 au fost semnalate două albieri, două gropi cu puţine materiale Coţofeni.

În secţiune au fost descoperite fragmente ceramice din epoca bronzului, din pastă cărămizie şi brună, similare descoperirilor din tumuli, considerate Coţofeni târziu - bronz timpuriu. Amestecate cu acestea sau în depunerile superioare apar fragmente ceramice hallstattiene fără vreo ordine prea riguroasă. Locuirile au fost deranjate, ici-colo, de lucrările agricole.

Locuirea Coţofeni se întinde pe cca 3 ha dar este, după cât se pare, o locuire sezonieră sau complexele au fost distruse de lucrările agricole. Materialul ceramic descoperit deasupra acestor terase, pe stânci, în vecinătatea locului numit Cingău, *Laburi*, sau *La Trei Fântâni*, cu prilejul expediţiei etno-arheologice, socotit pe atunci preistoric, aparţine unei faze târzii a culturii Coţofeni (IIIb-IIIc). Cele mai numeroase fragmente au fost descoperite pe primele terase, în marginea drumului turistic ce vine de la Tureni. Pe terasa a 5-a, cea din jos de secţiunea 1, a fost descoperit un fragment de topor perforat, caracteristic descoperirilor Coţofeni târzii (asemenea topoare apar în descoperirile lui N. Vlassa din Cheile Aiudului) (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986, pl. VIII/4-5).

Tumulul de la Căcăniş.

Tumulul se află deasupra izvorului *Sândul Mic*, pe creasta paralelă cu *Dealul Sândului*, pe vârful *Căcăniş*, fiind situat într-o zonă cu vizibilitate mare (SE 25 km, E 25 km, SV cca 15 km) (pl. V).

Iniţial, au fost deschise 4 carouri lăsându-se un profil în cruce (fig. 3). Descoperirea unor oase şi materiale arheologice, în zona profilului de E, ne-a determinat să-l desfiinţăm. Toate materialele arheologice au fost descoperite în cadranul de sud-est şi în profilul de est.

Alegerea locului pentru tumul a fost favorizată de peisajul şi situaţia pe care locul le oferă: vizibilitate, roci de calcar, vânt, o creastă ascuţită, drumuri şi cărări. Toate aceste elemente la un loc se regăsesc şi au fost căutate la multe locuri de amplasare a tumulilor din fazele târzii ale culturii Coţofeni (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986; 1987).

Creasta naturală pe care era aşezat tumulul avea numeroase adâncituri şi scobituri între care se aşează de obicei mormintele (fig. 2). Aspectul ei era mai colţuros decât se vede azi, cum de altfel se poate observa în cadranele de vest (pl. I). În cadranul de nord-est se afla o "masă" dintr-un mare bloc, neted, de calcar (pl. V/ 1-3). La cca 1 m de această zisă "masă" au fost depuse oasele care au fost adunate grămadă (fig. 3, legenda 6). Nici unul din oasele umane nu erau în poziţie anatomică. Defunctul a fost aşezat undeva la descărnat iar oasele au fost măcinate şi împrăştiate de vreme, poate şi de animale sau păsări. Spaţiul în care au fost depuse oasele era similar cu o mică vatră, fiind de formă rotundă (fig. 3.M1; pl. IV/4 - săgeata indică locul), aflată lângă un bolovan rotund. "Masa" credem că putea servi ca loc pentru depunerea scheletelor sau se afla dedesubtul unor tărgi pe care bănuim că erau defuncţii lăsaţi la descărnare. În vecinătatea oaselor (la cca. 30-50 cm) au fost descoperite câteva fragnmente ceramice de factură Coţofeni, precum şi o unealtă de obsidian (fig. 3, legenda 3, 5).

Concluzii privind mormintele.

Săpăturile şi observaţiile noi au adus un surplus de informaţii privind ritul şi ritualul funerar. Analizele noastre au avut în vedere şi analogii etnologice şi etno-arheologice. Nu dezvoltăm aici aceste probleme, nefiind locul lor într-un prim raport. Dorim însă, prin aceste concluzii, să atragem atenţia celor care sapă asemenea morminte despre existenţa unor ritualuri, cu elemente de ritual diferite de la o zonă la alta, de la un tumul la altul, de la un mormânt la altul.

Sesizăm astfel următoarele elemente de ritual:

- înhumarea scheletelor după o perioadă de descărnare;
- posibila dezînhumare, deşi este greu de precizat în tumulii cu mantaua din pietre unde observaţiile stratigrafice sunt dificile sau imposibile;
- depunerea separată a craniilor în cutii de piatră, ritual întâlnit şi mai târziu, în înmormântările din zona Cheilor Aiudului (Herepely 1901);
- depunerea oaselor împrăştiate în cutii din pietre.

Factura ceramicii, la puţinele fragmente de vase, este asemănătoare cu ceştile Coţofeni târzii, publicate de N. Vlassa (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986, IX.1,3; XI.6; 1987, pl. VII.1-2, IX.1). Forma şi decorul vasului, nerestaurat încă, sunt similare celor din Cheile Aiudului (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986, XI.5; XII.4; 1987, pl. IX.6; X.4). Asemenea forme şi decor sunt întâlnite şi în tumulul 2 din necropola de la Petreştii

de Sus - *La Alace* (Lazarovici-Maxim 1994, fig. 13.4). Şi în acel loc a fost descoperit un fragment ceramic din pastă Coţofeni, cu factură şi decor caracteristică pentru etapele târzii ale culturii Coţofeni. Unele elemente se întâlnesc şi în descoperirile grupului Copăceni (Rotea 1993).

Descoperirile lui M. Rotea conţin ceramică şnurată (inf. amabile M. Rotea) şi o factură a ceramicii ce se deosebesc net de descoperirile Coţofeni târzii. De altfel şi la alte descoperiri cu ceramică şnurată - cele de la Cheile Turenilor - Poderei sau cele descoperite în Crişana (Emödi 1987-1988; 1992), factura ceramicii diferă de cea Coţofeni.

Uneltele descoperite în tumuli au caracteristici comune şi uneori sursele de materie primă sunt aceleaşi, deşi un studiu geologic asupra lor nu există încă. Reţinem materialul de proastă calitate şi tehnica cioplirii nu prea bună. Asemenea unelte apar în mai toţi tumulii din Munţii Petrindului: la Petreştii de Sus, la Tureni - *La Furci* (în M3: Rotea 1993, fig. 3; în *cercul central*: Lazarovici-Maxim 1994, p. 17).

Descoperirea unui mormânt (e vorba despre M3 sau *cercul central*) în tumulul mare de la Tureni, cu caracteristicile uneltelor din tumuli, deasupra construcţiilor de piatră, ridicate începând cu fazele târzii ale culturii Coţofeni, confirmă datarea post Coţofeni a unora din înmormântările din tumulii cu mantaua din pietre.

Analizele obiectelor şi surselor de aramă din zonă. (vezi anexa).

În zonă, la Vâlcele (fost Baniabic), a fost descoperit cel mai mare depozit de topoare de aramă, 43 de securi din care 32 se află în Muzeul din Cluj-Napoca (Vulpe 1970, p. 27; RepCluj, 429). O parte din ele, cele păstrate la MNIT au fost analizate prin activare cu neutroni (Beşliu-Lazarovici-Olaru 1986; 1992). Ulterior, au fost analizate şi un număr de 32 de surse de cupru nativ, din probele aflate în Muzeul Mineralogic din Cluj-Napoca (Lazarovici-Popa-Beşliu-Olaru 1995). În zonă, asemenea topoare s-au mai găsit la Cheile Turenilor, Cubleşul Someşan, Colţeşti (Vulpe 1970, 17), unde sunt orizonturi din vremea culturii Coţofeni până în bronzul timpuriu. În aceeaşi zonă sunt mari concentraţii de tumuli cu mantaua din pietre sau de pământ, cu materiale arheologice contemporane cu descoperirile de topoare de aramă, acestea aparţinând bronzului timpuriu.

Datele rezultate în urma analizelor (73 de probe la care au fost determinate 14 elemente) au fost clasificate cu ajutorul calculatorului şi, în funcţie de elementele depistate, a fost realizată dendrograma de mai jos. Aceasta cuprinde o clasificare a probelor (numărul de ordine este din baza de date) constând din topoare şi surse de cupru nativ.

```
cls. 0-+—B+—+B2+—B2.1———      45-46, 50, 56, 59-60, 64, 71-72
     |     |
     |     +————————B2.2——      1-9, 11-13, 17-21, 23-26, 27-29*, 30, 31-33*,
     A                          34-36, 40, 47, 49, 54-55, 57, 62, 63, 65-67
     |     B1
     |     +————————————————    10 14 15 16 22 37-39, 41 42-43 48 73
     |
     +- - - -+————A2————————    44, 51, 52, 53, 58, 68, 69
          A1
           +-+—— A1.1——————     61 (Szomolnok)

             +———A1.2—— ——      70 (Alghero-Sassari, Italia)
```

Piesele de la Vîlcele sunt marcate cu *

Clusterul 0 ar cuprinde toate probele analizate. Din el se desprinde, în urma clasificărilor efectuate cu toate elementele analizate, clusteri A şi B, cu mai mulţi subclusteri (notaţi cu cifre) cuprinzând obiecte şi surse sau doar surse.

Din dendrograma de mai sus observăm că piesele din Vîlcele (marcate cu *), de la numerele 26-29, 31-33 sunt cuprinse în clusterul B2.2 şi se asociază unor surse foarte variate: Sîndominic, Criscior, Recs, Szomonlok, Spani Dolina şi Banska Stiavica. Marea majoritate a obiectelor par a fi corelate geochimic cu unele zăcăminte aparţinând, cu excepţia provinciei neogene Baia Mare, tuturor celorlalte provincii metalogenetice mai importante din ţara noastră (provincia neogenă a Munţilor Apuseni, provincia banatitică, provincia epimetamorfitelor din Carpaţii Orientali) sau din vecinătate, din Ungaria, Slovacia şi Iugoslavia (Spani Dolina, Iugoslavia; Recsk, Ungaria; Szomolnok şi Banska Stiavnica din Cehoslovacia) (Lazarovici-Popa-Beşliu-Olaru 1995).

Reanalizând clusterul cu piesele de la Vîlcele, obținem o clasificare mai fină în care descoperirile de la Vîlcele se combină cu: o secure, o brățară și unul din pandantivele din Cheile Aiudului împreună cu: 1 toporul de la Ugruțiu, 3 toporul-tîrnăcop de la Cetatea de Baltă, 4 toporul-tîrnăcop de la Șincai, 5-6, 19-20 topoare și descoperiri cu loc de proveniență necunoscut; 7 toporul-tîrnăcop de la Lacu, 21 toporul-tîrnăcop de la Turdaș, 23 brățara de la Turdaș, 26 securea de la Vîlcele, 39 pandantivul de la Cheile Aiudului; împreună cu sursele: 47 mina Bălan, 54, 57 Recsk, 62 Szomolnok și 67 Banska Stiavița.

După analizele prin fluorescență de raze X se obține următoarea situație: securile de la Vîlcele includ: sursa Bucium (UC 11), jud. Alba, proba de minereu care nu este cupru nativ și are conținut ridicat de fier; străpungătorul de la Balomir care este în aceeași grupă cu sursa de la Criscior (UC 8); proba UC 12 Cavnic se situează în afara graficului, prin concentrații mari de aur și argint; probele L 10 topor, Transilvania (loc necunoscut) și L 15, daltă tot Transilvania se situează și ele separat de clusterele construite mai sus fiind, după cât se pare din clasificare, o clasă separată determinată probabil de tehnici diferite de metalurgie; clusterul topoarelor plate (L 14 și L 15) se intersectează cu clusterul minereurilor din Transilvania incluzând, în special, sursa Sîndominic (UC 6) și mina Bălan din Harghita.

În ceea ce privește obiectele din cupru, respectiv bronzuri cu arseniu, în urma unor analize spectrale cantitative, efectuate de E. Stoicovici (Stoicovici 1967) acesta separa și clasifica în următoarele categorii de elemente:

- principale: Sn, Cu;
- de aliere: Pb, Ag, Zn;
- impurități: Fe, Mn, Al, Mg, Ca, Si, Na, N;

ultimele reprezentând un aport de alumosilicați din rocile din care s-a topit minereul, putând fi astfel un indiciu privind paleomineritul și paleometalurgia obiectelor respective.

Asocierile cuprului nativ sunt importante pentru cunoașterea sursei și importanței prezenței elementelor principale, a celor de aliere sau a rolului pe care îl joacă impuritățile. Unele surse pot fi analizate prin alte metode care însă nu mai dau rezultate la fel de sigure ca activarea cu neutroni, la acelea intervenind măsurători statistice.

Asocierea surselor de cupru analizate.

Proba	Inv.	Ocurența	Contingent mineralogic
UC1	1/26	Băița (Bh)	cupru nativ
UC2	col. reg	Băița (Bh)	cupru nativ cu calcit
UC3	polita	Băița (Bh)	cupru nativ, malachit
UC4	1/3	Sîndominic-Mina Bălan	cupru nativ
UC5	15/31	Sîndominic-Mina Bălan	cupru nativ
UC6	15/51	Sîndominic-Mina Bălan	cupru produs de furnal
UC7	1/5	Sîntimbru Băiuțului	cupru nativ
UC8	1/6	Criscior	cupru nativ
UC9	15/4	Banat	cupru nativ, pe cuarț
UC10	15/43	Moldova Nouă	cupru nativ, cuprit, malachit
UC11	15/36	Bucium - mina de cupru	cupru nativ
UC12		Cavnic	cupru nativ
UC13	1/52	Recsk, Masiv Matra	cupru nativ
UC14	1/27	Recsk, Masiv Matra	cupru nativ + malachit
UC15		Recsk, Masiv Matra	cupru nativ + malachit
UC16	15/53	Recsk, Masiv Matra	cupru nativ + malachit
UC17	497	Recsk, Masiv Matra	cupru nativ + malachit
UC18	15/41	Gömör, Ungaria	cupru nativ + malachit
UC19	/9	Szomolnok, Slovacia	cupru nativ
UC20	841	Szomolnok, Slovacia	cupru nativ
UC21	15/39	Szomolnok, Slovacia	cupru nativ
UC22	15/34	Spani Dolina	cupru nativ
UC23	15/48	Spani Dolina	cupru nativ
UC24	15/46	Spani Dolina	cupru nativ
UC25	15/47	Spani Dolina	cupru nativ

UC26	-	Banska Stiàvica	cupru nativ
UC27	15/13	Betzdorf Grube	cupru nativ, pe cuprit
UC28	1/14	Hetzdorf	cupru nativ
UC29	1/15	Alghero Sasari, Sardinia	cupru nativ, oxidat
UC30	1/18	Bogoslowsk, Urali	cupru nativ
UC31	1/17	Nijni Taghil, Urali	cupru nativ
UC32	1/19	Siberia	cupru nativ
UC33-50 de la 33 la 50 este doar chalcopirit			
UC51	86/1	Baia Sprie	chalcopirit, covelin
UC52	83/8	Baia Sprie	chalcopirit
UC53	86/14	Baia Sprie	chalcopirit
UC54	86/60	Băiuţ, Tg. Lăpuş	chalcopirit, covelin
UC55	86/12	Bălan	chalcopirit
UC56	86/11	Bălan	chalcopirit
UC57	83/66	Bucium, mina de Cu	chalcopirit
UC58	83/10	Bucium, mina de Cu	chalcopirit
UC59	83/45	Roşia Montană	chalcopirit, covelin
UC60	83/108	Deva - str. Ceangăilor	chalcopirit, cuarţ (mină)
UC61	86/5	Botes	chalcopirit
UC62	86/6	Botes	chalcopirit + cuarţ
UC63	83/2	Botes	chalcopirit + cuarţ
UC64	86/13	Vulcoi	chalcopirit, covelin
UC65	83/80	Vulcoi	chalcopirit, covelin
UC66	83/65	Cristur - V: Morii	chalcopirit, cuarţ (patru)
UC67	83/56	Băiţa (Bh)	chalcopirit
UC68	83/46	Băiţa (Bh)	chalcopirit
UC69	83/48	Băiţa (Bh)	chalcopirit
UC70	83/82	Căzăneşti	chalcopirit, pirit, limonit, azurit, malachit
UC71	83/62	Tchecherău (Sf. Gh.)	chalcopirit, blendă, galenă
UC72	93/62	Ocna de Fier - V. Seacă	chalcopirit
UC73	83/55	Banska Stiavica	chalcopirit, malachit, azurit
UC74	83/73	Banska Stiavica	chalcopirit, blendă
UC75	83/53	Szomolnok, Slovacia	chalcopirit
UC76	83/72	Alsosajo - Gömör, Ungaria	chalcopirit
UC77	-	Bor - Tîlva Roşie, Jugoslavia	chalcopirit
UC78	86/27	Smolnik, Slovacia	chalcopirit
UC79	86/30	Westfalia, RFG	chalcopirit cu irizaţii violete
UC81	86/30	Westfalia, Grosenbach RFG	chalcopirit foarte puţin

Gh. LAZAROVICI - M. MEŞTER (Cluj-Napoca)

BIBLIOGRAFIE

Ciugudean 1977 - H. Ciugudean, *Noi contribuţii la cercetarea necropolelor din munţii Trascăului şi ai Bedeleului. ActaMN*, XIV, p. 43.

Ciugudean 1986 - *Grupul tumular Bedeleu şi câteva consideraţii privind epoca timpurie a bronzului în vestul Transilvaniei, Apulum*, XXI, p. 67-82.

Ciugudean 1991 - *Zur frühen Bronzezeit in Siebenbürgen in Lichte der Ausgrabung von Ampoiţa, PZ*, 66, I, p. 79-118.

Herepely 1901 - K. Herepely, *Asoféhér vármegye öskora*, în *Alsoféhér vármegye monografiája*, II, 1, Aiud, 1901.

Emödi 1987-1988 - I. Emödi, *Ceramica ornamentată cu şnurul din peşterile Igriţa şi Izbândiş (jud. Bihor), ActaMN*, XXXIV-XXXV, p. 458-489.

Emödi 1992 - *Die Schnurkeramik aus der Igriţa und Izbândiş-Höhle*, in *Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Komm. Vorg. Balkan, III.

Lazarovici-Popa-Beşliu-Olariu 1995 - Gh. Lazarovici, Dana Pop, C. Beşliu, Agatha Olariu, *Conclusions to the Geochemical Analyses of some Copper Sources and Objects, ActaMN*, 32, 1995 ms.

Lazarovici-Maxim 1987-1988 - Gh. Lazarovici, Z. Maxim-Kalmar, *Săpăturile arheologice de salvare şi cercetările etno-arheologice în Munţii Petrindului în anul 1986, ActaMN*, XXIV-XXV, p. 949-969.

Lazarovici-Maxim 1987-1988a *Necropolele tumulare din Munţii Petrindului şi Dealurile Feleacului, ActaMN*, XXIV-XXV, p. 997-1009.

Lazarovici-Maxim 1994 - *Despre necropolele tumulare din Banat şi Transilvania, ActaMN*, 31, p. 11-35.

Lazarovici 1992 - *Die Schnurkeramik in der Tureni-Klamm, în Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Komm. Vorg. Balkan, III.

RepCluj 1992 - *Repertoriul arheologic al judeţului Cluj*, realizat de Institutul de Istorie şi Arheologie, ed. MNIT, *BMN*, V.

Roman-Opriţescu-Pal 1992 - P. Roman, Ann Dodd-Opriţescu, J. Pál, *Beiträge zur Problematik der Schnurverzierten Keramik Südosteuropas*, Komm. Vorg. Balkan, III.

Rotea 1993 - M. Rotea, *Contribuţii privind bronzul timpuriu în centrul Transilvaniei, Thraco-Dacica*, XIV, 1-2, p. 65-86.

Stoicovici, E. 1967 - E. Stoicovici, *Compoziţia şi textura unor coliere de bronz de la Coldău, Apulum*, VI, p. 101-104.

Stoicovici, E. 1977 *Câteva date metalurgice privind cuprul eneolitic (topoarele de la Păsăreni), Marisia*, VII, p. 447-448.

Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986 - N. Vlassa, Matilda Takacs, Gh. Lazarovici, *Mormintele tumulare din Banat şi Transilvania din perioada eneolitică târzie, ActaMN*, XXII-XXIII, p. 59-76.

Vlassa-Takacs-Lazarovici 1987 - *Die Hügelgräber aus dem Banat und aus Siebenbürgen aus der Spätäneolithische Periode*, în *Hügelbestattung in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone während der Äneolithiscen Periode*, Internaţionale Symposium Donji Milanovac 1985, p. 107-119.

Vulpe 1970 - Al. Vulpe, *Äxte und Beile in Rumanien*, I, München.

FOUILLES ET PROSPECTIONS DANS LES NÉCROPOLES TUMULAIRES DE LA RÉGION CHEILE TURZII (1992-1994)
(Résumé)

Pendant le projet de recherches étnoarchéologiques, initié entre 1982 et 1986, dans une collaboration roumaine-anglaise, on a depisté, puis enregistré et verifié plusieurs objectifs archéologiques. Le projet a été continué par l'étude d'autres objectifs, coordonnée par l'Institute Roumain de Thracologie et par des fouilles financées par cet Institute, ou réalisés, en collaboration avec Le Musée National d'Histoire de la Transylvanie dans les montagnes Petrindului.

Les Monts Petrindului sont une pièce de relief calcaireuse d'environ 7 km de longueur, qui descend en altitude vers le village Petreştii de Sus. Ces basses montagnes ont 750 m d'altitude, étant parcourus par deux très belles régions carstiques: Cheile Turzii et Cheile Turenilor.

Des fouilles systémathiques dans la région ont été commencées par N. Vlassa à Cheile Turzii entre 1966-1970, suivies par les nôtres à Cheile Turenilor et les collègues Zoia Maxim, M. Rotea et M. Wiettenberger à Cheile Turenilor à de différents endroits aussi que à Copăceni. Les premiers rapports de la région sont sur les problèmes spécifiques ou les civilizations de la region, concernant les fouilles des tumulus, la publication des matériaux céramiques contemporraines à celles-là, ou des travaux de synthèse.

Jusqu'à présent on a achevé les recherches sur les tumulus de la zone qui se trouve entre Cheile Turzii et Cheile Turenilor. Des fouilles à un tumulus a effectué aussi M. Rotea dans la zone de sortie de Cheile Turzii, appellée *Morilor Sparte*.

La colline Sănduleşti est le segment des Montagnes Petrind entre Cheile Turzii et la carriere Sănduleşti. Là, on a fouillé *le tumulus de Suliheghi*.

Le tumulus fait partie d'un système de tombes tumulaires qui bordent à l'est les montagnes Petrindului, etant le plus grand de la région, avec un diamètre de 13 m et l'hauteur d'environ 60 cm.

Les traces archéologiques ont apparu seulement après avoir enlevé la couche d'humus et les premières couches de pierre. Ces traces comptaient de centaines de petits fragments d'os humains, décomposés par la terre assez acide, brisés, effrités, mais toutes ayant de vieilles ruptures. Sous de diffèrentes couches de pierres (la deuxième et la troisième) on a trouvé des fragments provenant des plus variés os humaines, surtout des os grands, éffrités par le temps (des membres, du crâne, du torace). Dans certains cas des fragments du même crâne ou os ont été trouvés à 40-60 cm loin les unes des autres, enfouies sous les pierres.

Nous avons insisté sur ces détails apparement pas importantes parce que la situation concorde avec certains dépôts de certaines squellettes humaines derangés ou apparement dépecés, enterrés dans cet état. Dans le tumulus, on a étudié 6 tombes.

La tombe no. 1 se trouvait dans le carré 5, du cadran de SE. Le défunct y a été déposé incomplet, décharné, on en a déposé seulement les membres inférieures, dans un creux dans la surface entre les pierres (pl. III/1-2). Mais ces membres se trouvaient dans la position anatomique, ce qui signifie qu'ils y ont été déposés avec une portion du bassin. De la position des os s'ensuit que le squellette n'avait pas été recroquevillé mais allongé sur le dos (pl. III/3). À côté du fémour droit se trouvait une partie d'un pot en pâte couleur brique, en forme de bocal avec bande appliquée sur l'épaule.

La tombe 2 se trouvait à environ 2 m sud de M1, le squellette n'étant conservé que sur des portions du bassin, un fragment de fémour et la colonne vertébrale (fig. III/4).

La tombe 3 se trouvait à côté du profil sud, partiellement sous celui-ci, près du centre du tumulus. De celui-ci il nous reste des os du bassin et un peronné aussi que quelques fragments d'os. Les membres inférieures se trouvaient dans la position anatomique (pl. I/4).

La tombe 4 des os groupés, assez émiettés, déposés dans une boîte de pierre (pl. I/2; II/1). Il faut remarquer l'état fragmentaire des os au moment où ils ont été déposés dans la fosse et couvertes de pierres. Il faut aussi remarquer leur état de dégradation à ce moment-là.

La tombe 5, tête et avant-bras. Celui-ci à côté du profil d'est, entre deux pierres posés en forme d'arête, qui formaient une boîte. Au dessus de ces os se trouvait un radius (pl. I/3) et à leur côté des fragments du maxilaire supérieur.

La tombe 6 fragment de bassin plus le fémour gauche.

Parmi les pierres du cadran IV (de SE) on a trouvé des dizaines de fragments d'os humaines, cassés, éparpillés, se trouvant entre les pierres, sous les pierres, à chaque couche de pierres.

Le materiel archéologique. Celui-ci est peu et pauvre. Ici-là apparaîssent des fragments céramiques atipiques, en pâte couleur brique qui peuvent être soit Coţofeni soit l'époque de la bronze. Dans le cadran Sud-Ouest (le cadran I) on a trouvé deux lèvres de pot caractéristiques pour la bronze ancienne, aussi qu'un copeau de silex. Dans le cadran Nord-Ouest (le cadran II) on a aussi découvert un couteau en fer. Celui-ci n'a pas été associé avec d'autres objets et a été découvert dans la première couche de pierres. La pièce pourrait appartenir à l'époque romaine. Dans le cadran III on a découvert vers la péripherie du tumulus des fragments céramiques Hallstatt.

En analysant la situation et la déposition des restes de squellettes dans le tumulus on constate très clairement l'existance d'un rituel où les morts étaient gardés une certaine période à l'air, pour le décharnage, et puis, ce qu'il en restait était inhumé sous une ou deux couches de pierres.

En étudiant la façon dont les os humaines s'éparpillent dans l'un des quarts du tumulus (le cadran de SO), nous avons conclu que les corps étaient gardés pour le décharnage au dessus du tumulus, très probablement sur des brancards ou des installations en bois, une certaine periode, après quoi on les enterrait. Alors, ce qu'il était sur les brancards ou autour était inhumé entre les pierres du tumulus, dont quelques étaient soulèvés pour déposer les os. Parfois, on construit des petites cassettes en pierre dans lesquelles on met les os.

La zone de la carriére romaine ou Piatra Tăiată. Dans la littérature archéologique apparaît la carrière comme zone d'exploitation du quartz tertiaire, des marnes et des grès. Les sondages ouvertes pour ellucider l'habitation Coţofeni n'ont pas mené à la découverte de complexes quelque spéciales.

La stratigraphie dans les trois sections nous a permis de constater que les materiaux romaines apparaîssent au milieu de la couche de humus, pendant que celles Coţofeni sont à la base de la couche noire, au dessus de celle noire-brune. Dans le carré 1 de la section 1 on a signalé deux vagues creux appartenant à la culture Coţofeni, phase III.

Dans la section on a découvert des fragments céramiques en pâte couleur brique et brune, similaires aux découvertes des tumulus, considérés Coţofeni tardif - bronze ancienne, melangés avec ceux-ci, ou dans les couches supérieures apparaîssent des fragments céramiques du Hallstatt. L'habitat Coţofeni s'étend sur environ 3 hectares. Le matériel céramique decouvert au dessus de ces térasses, sur les roches, dans le voisinage

de l'endroit nommé *Cirgău, Laburi,* ou *La trei Fântâni* appartient à une phase tardive de la culture Coţofeni (IIIb-IIIc).

Le tumulus de Căcăniş se trouve au-dessus de la source Sândul Mic, sur la crête parallèle avec *Dealul Sândului*, sur le sommet *Căcăniş*. La crête naturelle, sur laquelle se trouvait le tumulus avait de nombreux fosses et creux, très propices, d'habitude pour y mettre les tombes (fig. 2). Son aspect était plus anguleux qu'on peut voir maintenant, comme, d'ailleurs, on peut remarquer dans les cadrans d'ouest (pl. I). Dans le cadran nord-est se trouvait une véritable "table", comptant d'un gros bloc de calcaire (pl. V/1-3). À environ 1 m de cette dite table ont été déposés les os ramassés en tas (fig. 3, légende 6). Les os humains n'étaient la position anatomique. Ils avaient été déposés quelque part, où ils se sont décharnés, ont été éffrités par le temps, peut-être même par les animaux et les oiseaux. L'endroit où on avait déposé les os était rond (fig. 3. M1; pl. IV/4 la flèche indique l'endroit). La "table" on le croit, pourrait servir pour y deposer les squellettes, ou se trouvait au dessous d'un brancard. Dans le voisinage des os, à environ 30-50 cm, on a trouvé quelques fragments céramiques de facture Coţofeni, aussi qu'un outil en obsidienne (fig. 3, légende 3, 5).

Conclusions concernant les tombes.

Les nouvelles fouilles et observations ont rapporte un surplus d'informations concernant le rite et le rituel funéraire. Nos analyses ont aussi tenu compte des analogies étnologiques et étnoarchéologiques. Mais nous désirons, par ces conclusions, attirer l'attention à ceux qui fouillent des tombes pareilles, sur l'existence des rituels avec des éléments différents d'une région à l'autre, d'un tumulus à l'autre, d'une tombe à l'autre.

Donc, on peut saisir les suivants éléments de rituel:

- l'inhumation des squellettes, après une certaine période de décharnage;
- le possible déterrement, bien que c'est difficile à preciser pour les tumulus au manteau de pierre, où les observations stratigraphiques sont difficiles ou impossibles;
- la déposition séparée des crânes dans des boîtes en pierre, rituel rencontré aussi plus tard, dans les inhumations de Cheile Aiudului (Herepely 1901).

La facture de la céramique est pareille aux tasses Coţofeni tardives (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986, IX/1, 3; XI/6; 1987, pl. VII/1-2, IX/1). La forme et la décoration du pot, pas encore restauré, sont similaires aux celles de Cheile Aiudului (Vlassa-Takacs-Lazarovici 1985-1986, XI/5; XII/4; 1987, pl. IX/6; X/4). De telles formes et décorations on rencontre aussi dans le tumulus 2 de Petreştii de Sus - *La Alace* (Lazarovici-Maxim 1994, fig. 13, 4). Là aussi on a découvert un fragment céramique en pâte Coţofeni avec décoration tardive. Certains éléments on rencontre aussi dans les découvertes du groupe Copăceni (Rotea 1993).

Les analyses des objets et des sources de cuivre de la région.

Dans la région, à Vâlcele (l'ancien Baniabic) a été découvert le plus grand dépôt de haches en cuivre: 43 cognées desquelles 32 se trouvent dans le Musée de Cluj-Napoca (Vulpe 1970, p. 27; RepCluj, 429). Une partie de celles-ci, celles qu'on garde à MNIT ont été analysées par activation avec des neutrons (Beşliu-Lazarovici-Olariu 1986-1992). Les données résultées à la suite des analyses (73 échantillons dans lesquelles on a déterminé 14 éléments) ont été classifiées à l'aide de l'ordinateur et en fonction des éléments dépistés on a réalisé une dendrogramme.

De la dendrogramme d'en haut on peut remarquer que les pièces de Vâlcele (marquées avec *) sont comprises aux numéros 26-29, 31-33 sont comprises dans le cluster B2.2 et s'associent à des sources très variés: Sîndominic, Criscior, Recsk, Szomonlok, Spani Dolina et Banska Stiaviţa. La plupart des objets semblent être corélés geochimiquement avec certains gisements appartenant - la province néogene Baia Mare excepté - à toutes les autres provinces métalogénetiques importantes pour le cuivre de notre pays (la province néogène de Monts Apuseni, la province banatitique, la province des épimétamorphytes des Carpates Orientaux) ou du voisinage, d'Hongrie, Slovaquie et Yougoslavie (Spani Dolina, Yougoslavie; Recsk, Hongrie; Szomolnok, Banska Stiavnica, Tchécoslovaquie) (Lazarovici-Popa-Beşliu-Olariu 1995).

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Les montagnes de Petrindu, la zone Est, esquisse avec l'emplacement des tumules.

Fig. 2. Les montagnes de Petrindu, la colline"Dealul Căcănişului" (- "Dealul Căcădării" ou "Dealul Măcieşilor"), coupe AR par le tumule 2.

Legenda: 1. humus actuel; 2. cailloux en calcaire; 3. inventaire archéologique et des os; 4. outils en silex; 5. rendzine.

Fig. 3. Les montagnes de Petrindu, "Dealul Căcănişului", plan des fouilles. Legenda: 1. grands blocs en calcaire; 2. rendzine; 3. inventaire archéologique, céramique; 4. outils en silex; 5. obsidienne; 6. os humains; 7. nivelement.

Pl.I. Les montagnes de Petrindu, la colline "Dealul Suliheghi". 1. vue générale; 2. tumule 1, tombe 4 (abrégé T1, M4); 3. T1, M5; 4. T1, M3.

Pl.II. Les montagnes de Petrindu, la colline "Dealul Suliheghi":1. T1, M3; 2. vue général vers le Sud; 3. carré Nord-Ouest.

Pl.III. Les montagnes de Petrindu, la colline "Dealul Suliheghi", tumule 1 (=T1);1-3. T1; 4. T1, M2.

Pl.IV. Les montagnes de Petrindu, la colline "Dealul Căcănişului" (="Dealul Căcădării), tumule 2: 1. carrés Sud; 2. carré Est; 3. carrés Ouest; 4. carré Nord-Ouest.

Pl.V. Les montagnes de Petrindu, la colline "Dealul Căcănişului": 1-4. le tumule 2, carré Est, "la table" en pierre et la zone de la tombe.

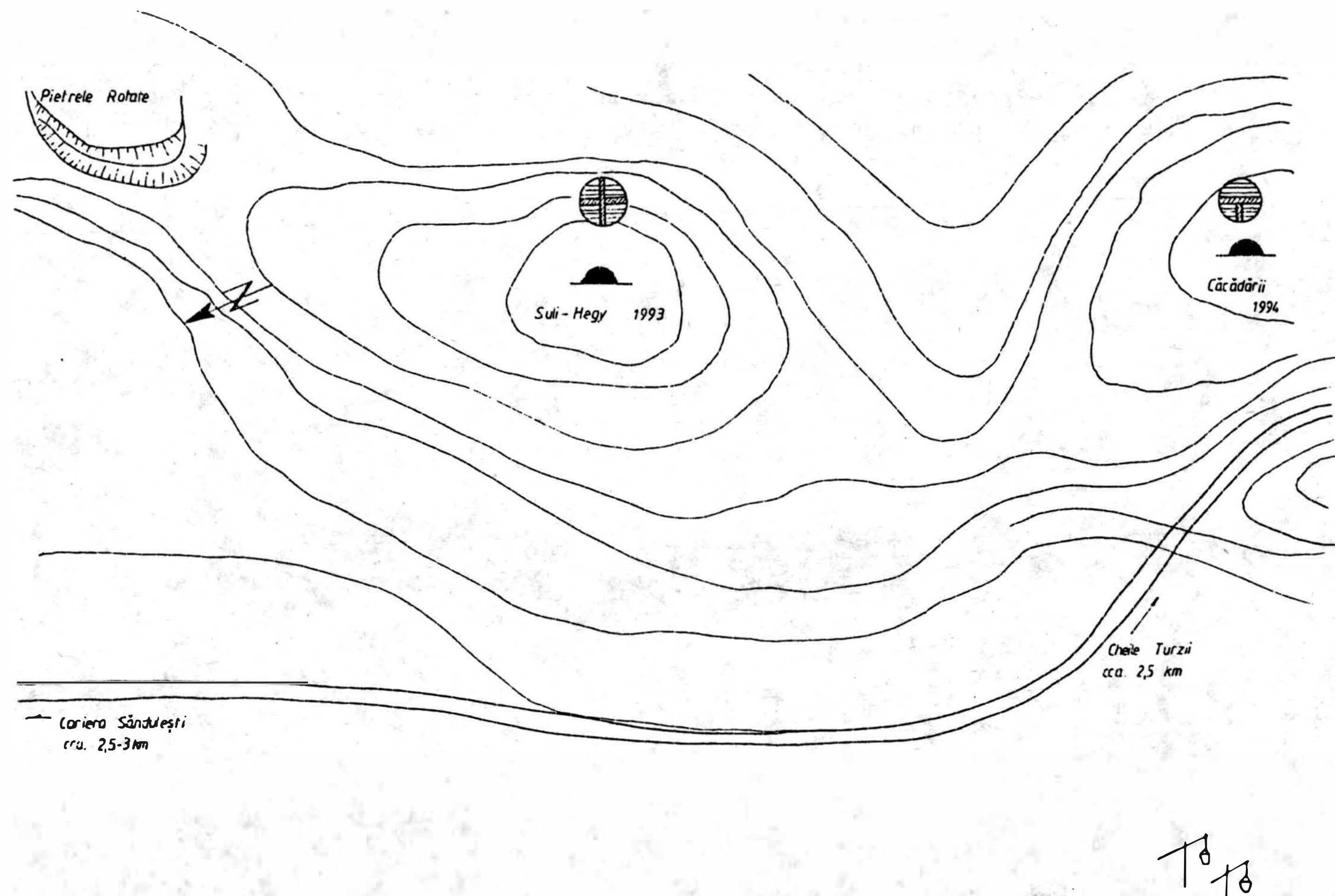

Fig.1 Munţii Petrindului, zona de est, schiţa cu amplasarea tumulilor.

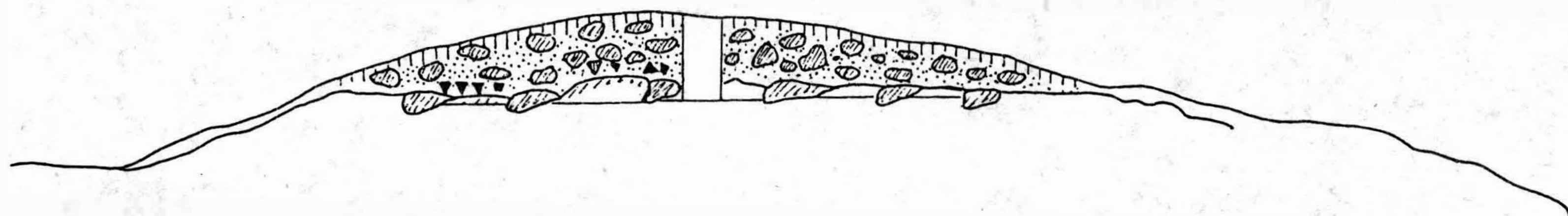

Fig.2 Munţii Petrindului, Dealul Căcănişului (=Dealul Căcădării sau Dealul Măcieşilor), profilul AB prin tumulul 2. Legenda: 1 humus recent; 2 bolovani de calcar; 3 obiecte arheologice şi oase; 4 unelte de silex; 5 rendzină.

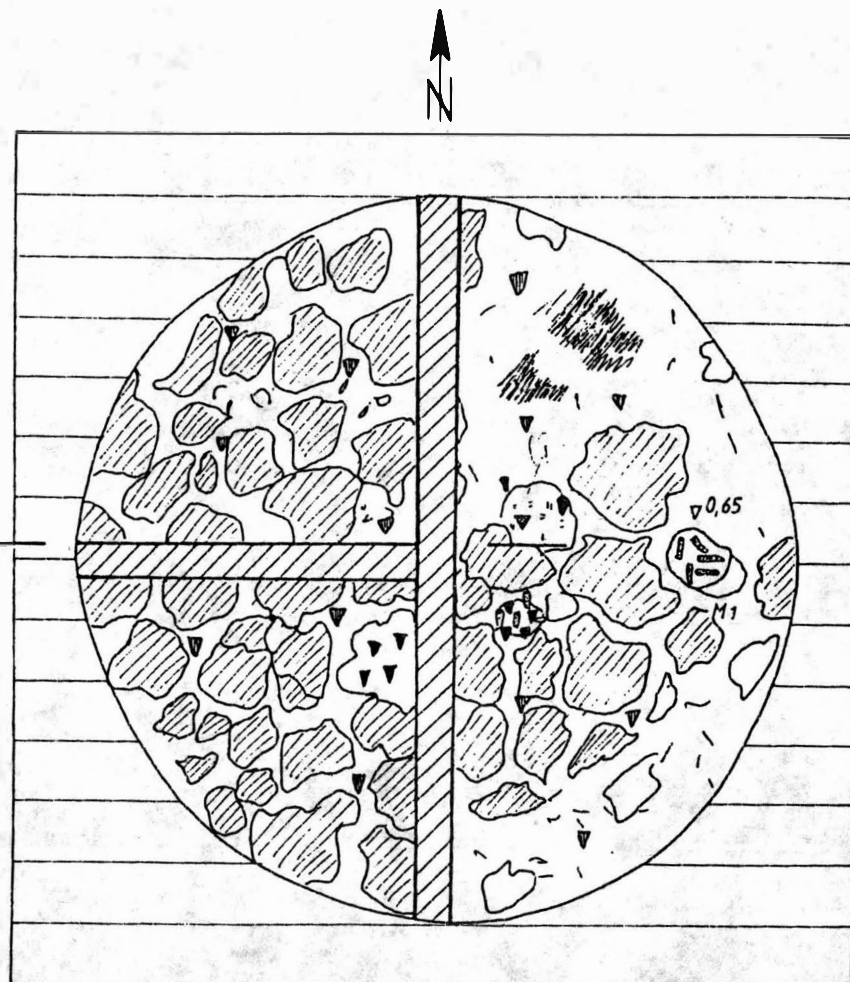

Fig.3 Munţii Petrindului, Dealul Căcănişului, planul săpăturii. Legenda: 1 bolovani de calcar; 2 rendzină; 3 obiecte arheologice, ceramică; 4 unelte de silex; 5 obsidian; 6 oase umane.

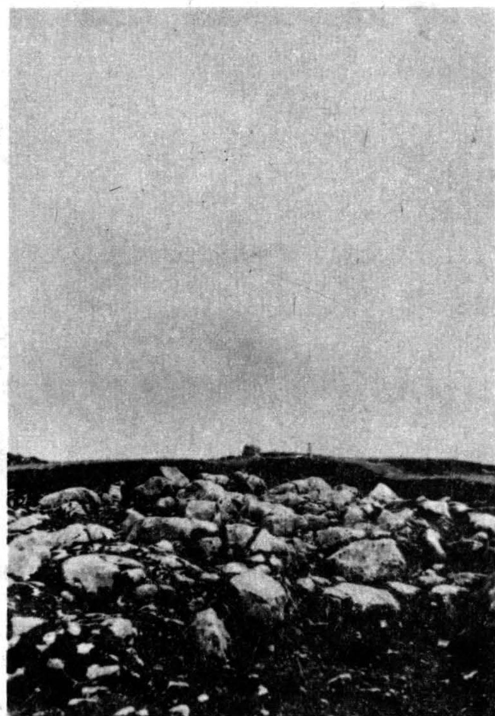

Pl. I Munţii Petrindului, Dealul Suliheghi: 1 vedere generală; 2 Tumulul 1, mormântul 4 (prescurtat T1, M4); 3 T1, M 5; 4 T1, M3.

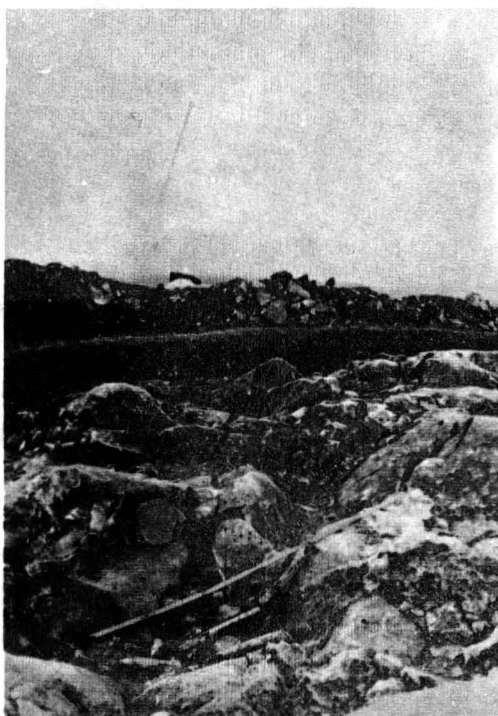

Pl. II Munții Petrindului, Dealul Suliheghi: 1 T1, M3; 2 vedere generală spre sud; 3 caroul de NV.

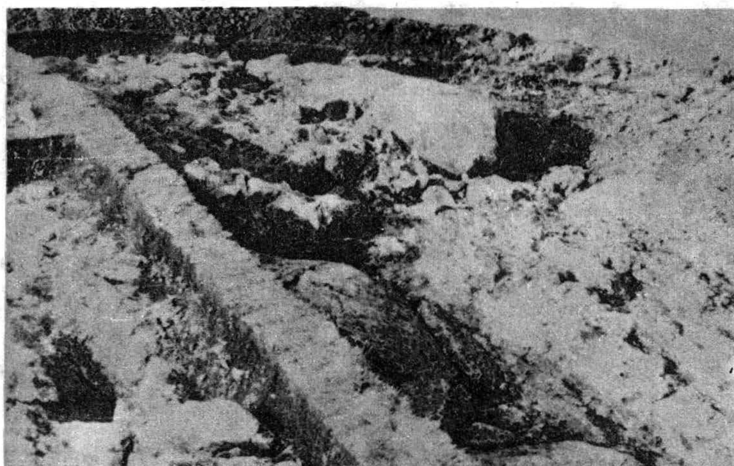

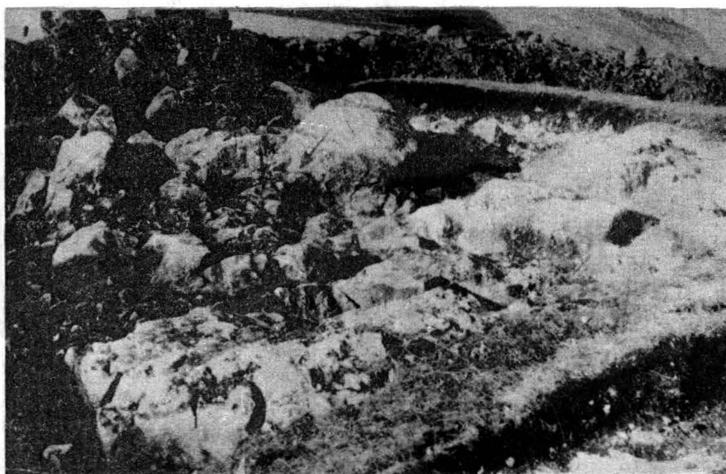

Pl. III Munţii Petrindului, Dealul Suliheghi tumul 1 (=T1): 1-3 T1, M1; 4 T1, M2.

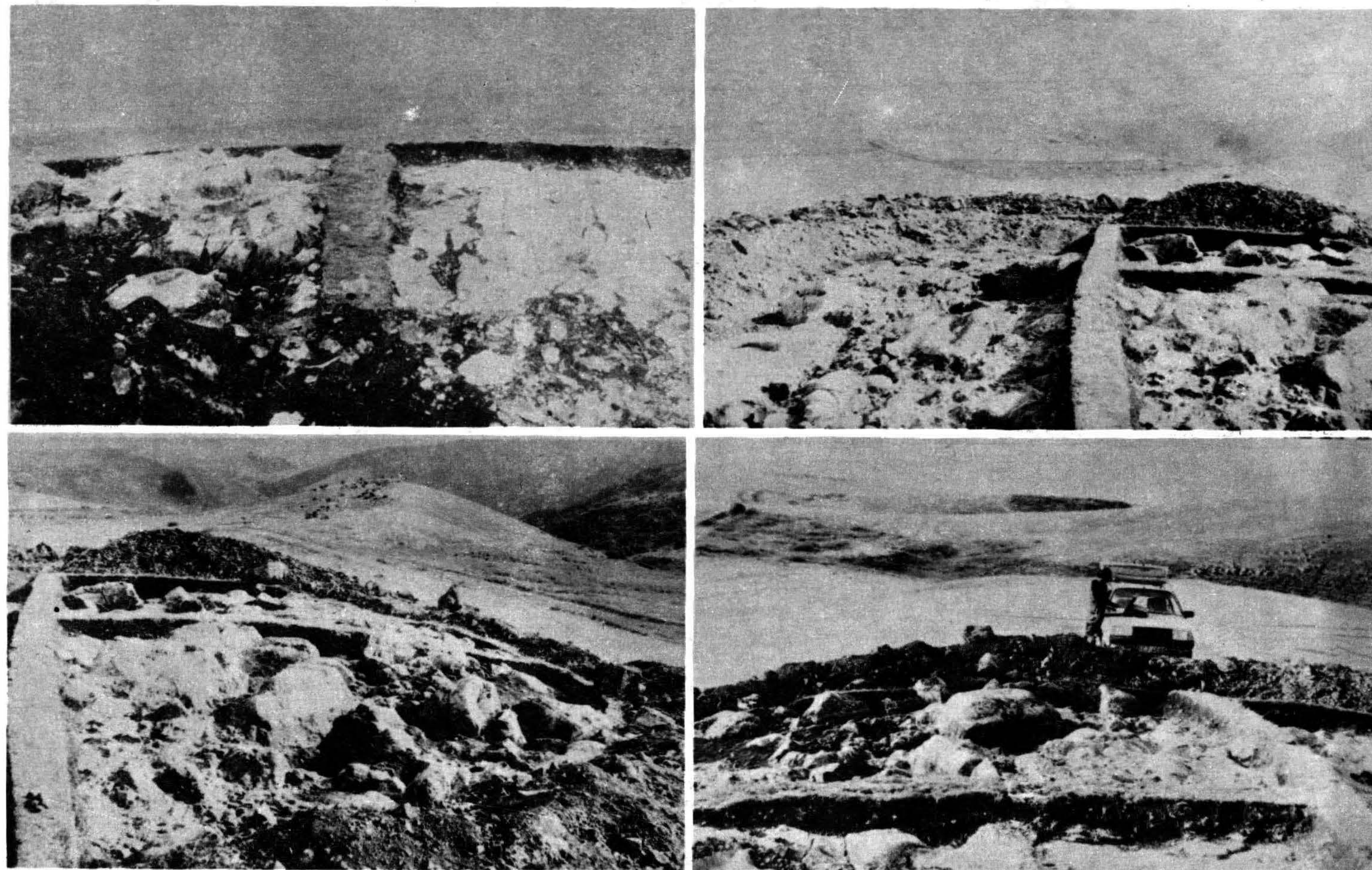

Pl. IV Munţii Petrindului, Dealul Căcănişului, tumulul 2 (= Dealul Căcădării): 1 carourile dinspre sud; 2 caroul dinspre est; 3 carourile dinspre vest; 4 caroul de NV.

Pl. IV Munţii Petrindului, Dealul Căcănişului, tumulul 2 (= Dealul Căcădării): 1 carourile dinspre sud; 2 caroul dinspre est; 3 carourile dinspre vest; 4 caroul de NV.

Pl. V Munţii Petrindului, Dealul Căcănişului: 1-4 tumulul 2, caroul de est "masa" de piatră şi zona mormântului.

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC BRĂDUŢ, JUDEŢUL COVASNA - ZONA TUMULILOR

Începute în anul 1867, investigaţiile din tumulii de la Brăduţ au fost reluate în 1994 sub egida Institutului Român de Tracologie. Au fost cercetaţi integral tumulii nr. 1 şi 3, şi parţial T2 şi T4. Ceramica găsită în mantaua tumulilor aparţine primei faze a culturii Coţofeni, dar s-au descoperit şi unele fragmente care sunt caracteristice Bronzului timpuriu - cultura Schneckenberg.

În judeţul Covasna, între Brăduţ şi Biborţeni, la graniţa celor două localităţi, pe vârful Dealului Rotund şi pe Dealul cu Cioturi, se află un complex arheologic format din mai mulţi tumuli (pl. I/1).

Zona a fost cercetată pentru prima oară de baronul Dániel G. din Vârghiş, care, în anul 1867, a efectuat unele sondaje ce aveau drept scop găsirea unor comori. Cu această ocazie, din tumulii existenţi în perimetrul respectiv, au fost investigaţi un număr de nouă, dintre care, în trei au fost descoperite şase morminte din lespezi de piatră ce adăposteau înhumaţii.

Mormintele erau repartizate astfel: într-un singur tumul un mormânt, în al doilea două şi în al treilea trei. Pe baza materialului ceramic recuperat, s-a considerat că vestigiile aparţin perioadei de tranziţie de la eneolitic la Bronzul timpuriu, respectiv primei faze a culturii Coţofeni.

Rezultatele cercetărilor întreprinse de Dániel G. au fost descrise de B. Orbán[1], informaţie preluată ulterior de K. Gooss[2] şi G. Westen[3], care a publicat şi un plan de situaţie cu modul de dispunere şi dimensiunile tumulilor. Aplecându-se asupra materialului de la Brăduţ, H. Schroller[4] a publicat şi câteva fragmente ceramice.

M. Roska[5] ilustrează de asemenea mai multe fragmente ceramice descoperite la Brăduţ şi aflate în inventarul Muzeului de Istorie al Transilvaniei (nr. inv. 2185-2235), piese ce sunt încadrate în aşa-zisa "cultură a ceramicii şnurate". Întregul material recuperat din sit se află la Cluj-Napoca, şi în afara ceramicii se mai găsesc oase umane, precum şi de animale, lame de silex şi fragmente de opal alb etc.

Monumentul arheologic de la Brăduţ, deşi constituie subiectul unei bibliografii de specialitate destul de bogate, din punct de vedere al încadrării cronologice şi culturale constituie o problemă încă nerezolvată. De aceea, în vara anului 1994, după 127 de ani, au fost reluate - sub egida Institutului Român de Tracologie - cercetările de aici.

Complexul este situat la 4 km est de localitatea Brăduţ şi 3,5 km nord de Biborţeni, pe Dealul Rotund şi pe Dealul cu Cioturi, la o altitudine de 676-696 m (pl. II). Pe platoul Dealului Rotund, la graniţa dintre cele două sate, au fost identificaţi 13 tumuli, din care în anul 1867 au fost deranjaţi 8, iar pe platoul Dealului cu Cioturi se găsesc doi, din care unul a fost afectat în trecut (pl. III). Pentru o cunoaştere mai exactă a fost făcută o ridicare topografică şi un inventar al tuturor tumulilor existenţi.

Pe latura nord-vestică a Dealului Rotund a fost cercetat în mod exhaustiv un mic tumul (notat T.1), nederanjat anterior, cu diametrul de 14 m şi înălţimea de 0,73 m. Din mantaua tumulului, aflat sub un strat de *humus* gros de 0,20 m, au fost scoase la lumină mai multe lame de silex. La o adâncime de 0,25 m, în centrul tumulului, a fost descoperit un mormânt de incineraţie, acoperit cu mai multe pietre, de diferite dimensiuni (pl. I/2), între care era şi o piatră de pisat (pl. IV/2) şi altele două patrulatere de măcinat, ca şi un topor mic, fragmentar, confecţionat din opal alb, fără gaură de înmănuşare (pl. V/5). La 3 m vest de centrul tumulului, la o adâncime de 0,30 m, în manta, a fost găsit un fragment ceramic din buza unui vas mare, de culoare neagră. Buza era dreaptă şi îngroşată, partea de jos fiind mai subţire (pl. V/7). Sub pietrele aşezate fără nici o ordine au fost scoase la iveală osemintele carbonizate ale mortului, amestecate cu multă cenuşă.

Tumulul nr. 2, aflat la capătul sud-estic al platoului de pe Dealul Rotund a fost secţionat în direcţia est-vest cu un şanţ lat de 1 m. Acest tumul, cu diametrul de 16 m şi înălţimea de 1,35 m, deoarece fusese distrus din secolul trecut, a fost cercetat pe singura suprafaţă rămasă nederanjată. Din şanţul de cercetare, care a secţionat mantaua tumulului, au rezultat mai multe fragmente ceramice, precum şi câteva oseminte umane deranjate.

La capătul nord-estic al acestui platou a fost cercetat un mic tumul (T.3), care a avut diametrul de 8 m şi înălţimea de 1,10 m. Acest tumul nu conţinea nici un fel de material arheologic. Mantaua are multe concreţiuni ferosiderifice, iar la mijlocul tumulului, la o adâncime de 0,42 m, a fost identificată o pată de cenuşă, neexistând alte vestigii arheologice (pl. I/3).

La est de T.1, a fost cercetat parţial tumulul T.4, care a fost distrus în secolul trecut. Ne-am concentrat atenţia asupra sfertului din partea nord-estică a tumulului. Mantaua a fost bogată în material ceramic fragmentar.

Datorită faptului că până în prezent nu a fost descoperit nici un mormânt, în afara oaselor carbonizate din T.1, şi acestea neconcludente, pentru încadrarea cronologică a complexului ne stă la dispoziţie numai materialul ceramic. Acesta, cum s-a văzut, este fragmentar şi se poate împărţi în două categorii: ceramică decorată şi cea nedecorată.

Materialul ceramic nedecorat constituie 80% din întregul lot descoperit. Sunt fragmente din peretele vaselor făcute din pastă zgrumţuroasă, cu multe pietricele, de culoare neagră sau brun-cenuşie. În unele cazuri, pasta este amestecată şi cu paie. Fragmentul de vas descoperit în mantaua T.1 face parte din buza unui recipient mare, ce avea marginea dreaptă şi îngroşată, iar spre pântec peretele se subţia. Pasta a fost arsă până la negru şi conţinea şi nisip ca degresant, precum şi paie (pl. V/7).

Ceramica decorată este foarte fragmentară. O oală păstrată fragmentar, făcută din pastă fină, de culoare brun cărămizie, cu pete, are pântecul bombat, iar sub gât este decorată cu un şir de incizii verticale. Forma vasului corespunde cu cel publicat de M. Roska[6]; decorul fiind însă diferit - acela având o bandă formată din şnur. Un singur fragment mic, din buza unui vas ars la negru are decorul făcut cu şnur (pl. V/4). În rest, fragmentele ceramice au ca decor benzi incizate, motive unghiulare (pl. IV/2), triunghiuri incizate (pl. IV/3), brâul alveolar (pl. V/2), decor făcut cu măturica (pl. V/1; IV/5-7); o toartă în bandă, uşor ridicată deasupra buzei (pl. V/6).

Pe baza materialului ceramic se poate spune că acest complex ritual de la Brăduţ are aspectul primei faze a culturii Coţofeni. Toporul plat este făcut din opal alb şi are forma cunoscută încă din neolitic (pl. V/5). Varianta lui perforată apare la Sf. Gheorghe - Cetatea Cocostârcilor[7]. Lamele de diferite dimensiuni, descoperite în mantaua tumulilor, au fost confecţionate din hidrocuarţit gri sau din opal alb. Unele fragmente de vase - buze drepte - sunt caracteristice pentru epoca bronzului timpuriu şi se găsesc în materialul ceramic aparţinând culturii Schneckenberg, descoperit în sud-estul Transilvaniei.

Întrucât materialul arheologic descoperit până în prezent la Brăduţ nu este destul de concludent, cercetările trebuie să fie continuate, pentru ca problema acestui complex să fie rezolvată în mod corespunzător.

Zsolt SZÉKELY (Braşov)

NOTE

1.B. Orbán, *A Székelyföld leirása*, vol. I, Pest, 1868, p. 221-223.

2.C. Gooss, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1876, p. 112, 158; idem, AÉ 1914, p. 387.

3.G. Westen, *Über die Hügelgräber hinter Bardócz, nächst Barót im Udvarhelyer Stuhl*, ASL.N.F., XI, p. 18-27.

4.H. Schroller, *Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 75 şi p. 24, pl. XXI/1-8.

5.M. Roska, *A zsinegdiszes agyagmüvesség Erdélyben*, Debrecen, 1939, p. 4-5; vezi şi: idem, *A Székelyföld öskora*, Emlékkönyv, Cluj, 1929, p. 20-21.

6.Idem, *A zsinegdiszes agyagmüvesség Erdélyben*, Debrecen, 1939, pl. 2/2.

7.Z. Székely, *Cercetări arheologice la Sf. Gheorghe, Gémvára-Avasalja (Cetatea Cocorului)*, Materiale V, 1959, p. 715, pl. IV/3-4.

THE TUMULI ZONE OF THE BRĂDUŢ ARCHAEOLOGICAL SITE (Abstract)

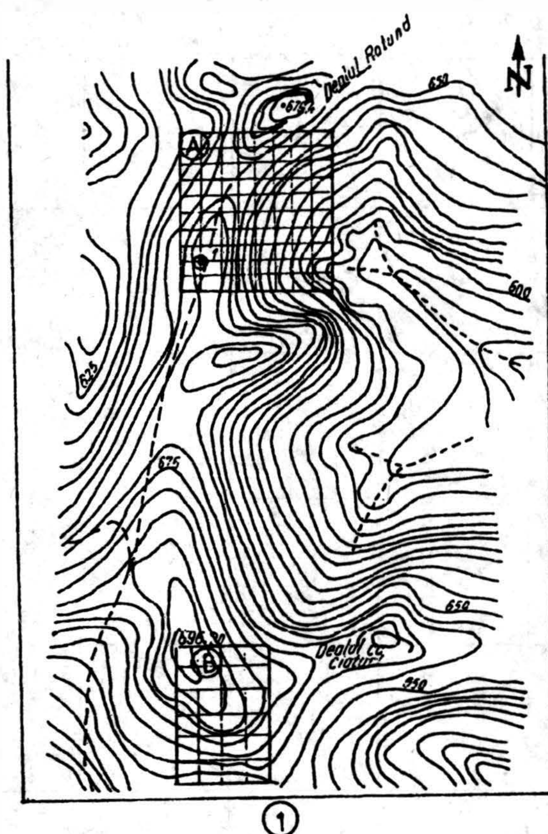
In the district of Covasna, between Brăduţ and Biborţeni, at the border of the two villages, on the top of the "Dealul Rotund" and on the "Dealul cu Cioturi" there are several tumuli. The area was dug by the baron Dániel Gábor from Vârghiş, in the year of 1867, who searched for treasures. On this occasion, nine tumuli were excavated, in three of them being discovered six graves, consisting of cists with skeletons, and some fragments of vessels, belonging to the Early Bronze Age, the so-called "Schnurkeramik Culture". After the notes of B. Orbán, interpreted by K. Goose, G. Westen, H. Schroller and M. Roska, these tumuli were un unsolved problem for specialists.

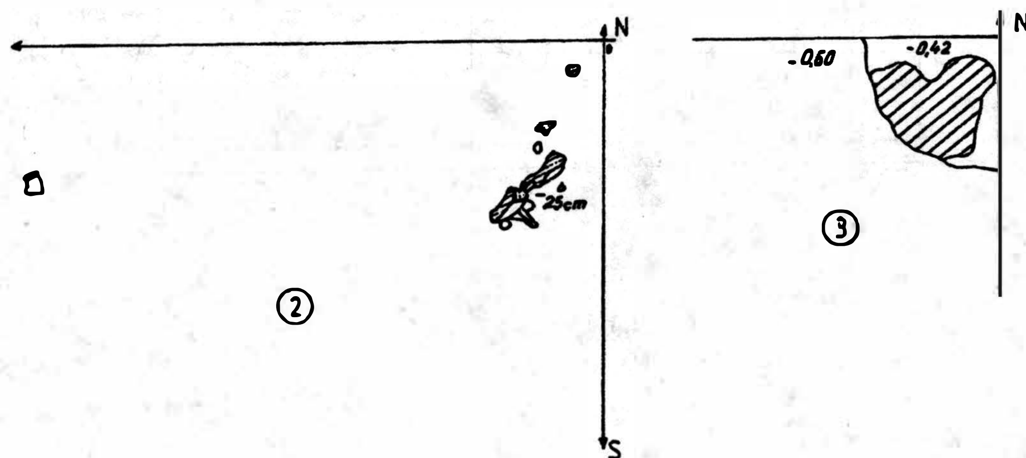
In the summer of 1994, after 127 years, under the aegis of the Romanian Institute of Thracology, the investigations were undertaken again, resumed at Brăduţ. There have been made a chart and an inventory of all the existent tumuli. So, on the plateau of "Dealul Rotund", 13 tumuli have been found, eight of them being disturbed in the year of 1867 and two on the plateau of "Dealul cu Cioturi", one of them being distrubed. During the diggings carried out in 1994, 4 tumuli have been investigated, one of them being undisturbed and three disturbed in the XIX-th century.

Owing to the fact that up to now we couldn't discover any grave except for the burnt bones from the first tumulus, for the chronological dating of this archaeological complex we have only the ceramic material discovered. This is fragmentary and can be divided into 2 categories: decorated and undecorated ceramics.

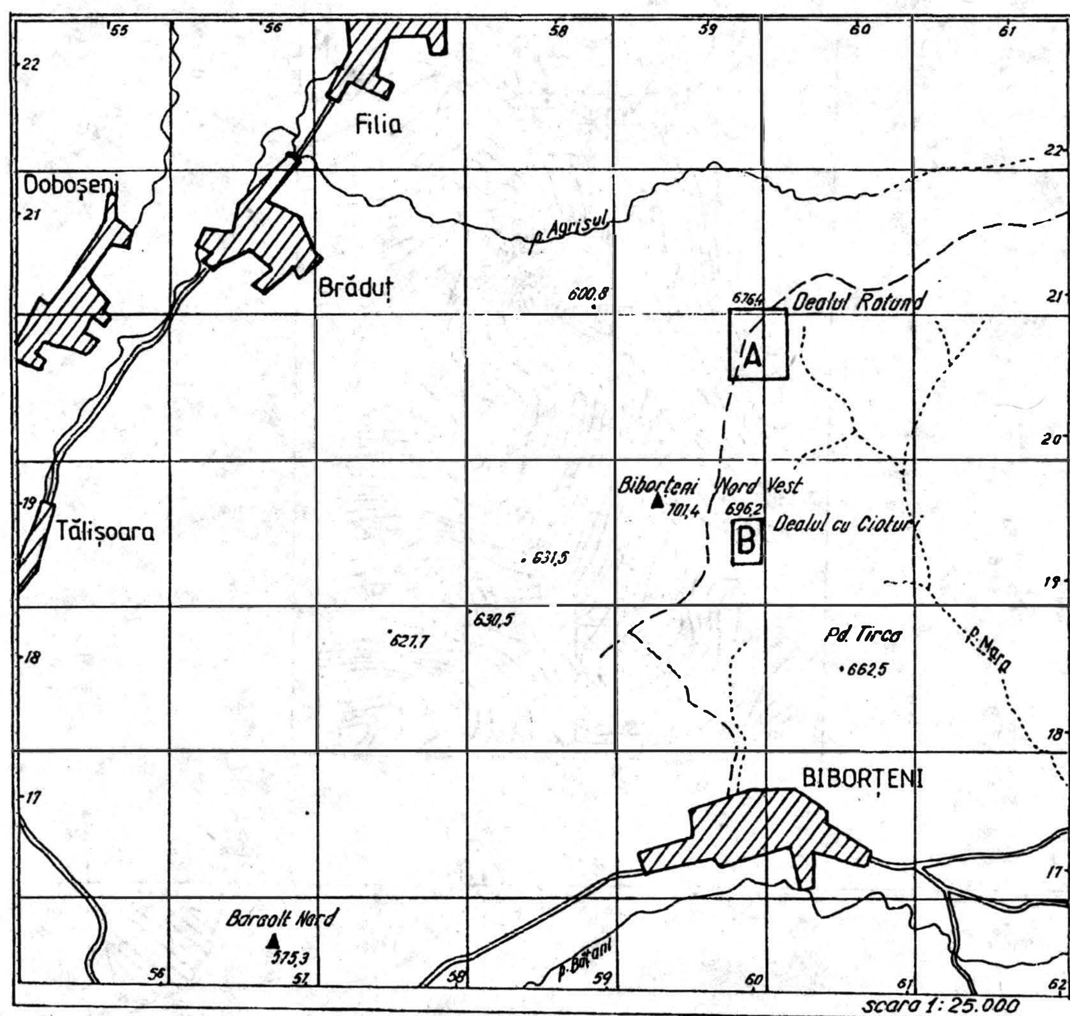
Based on the ornamental motifs, we can say that this ritual archeological complex has the aspect of the first phase of the Coţofeni culture.

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

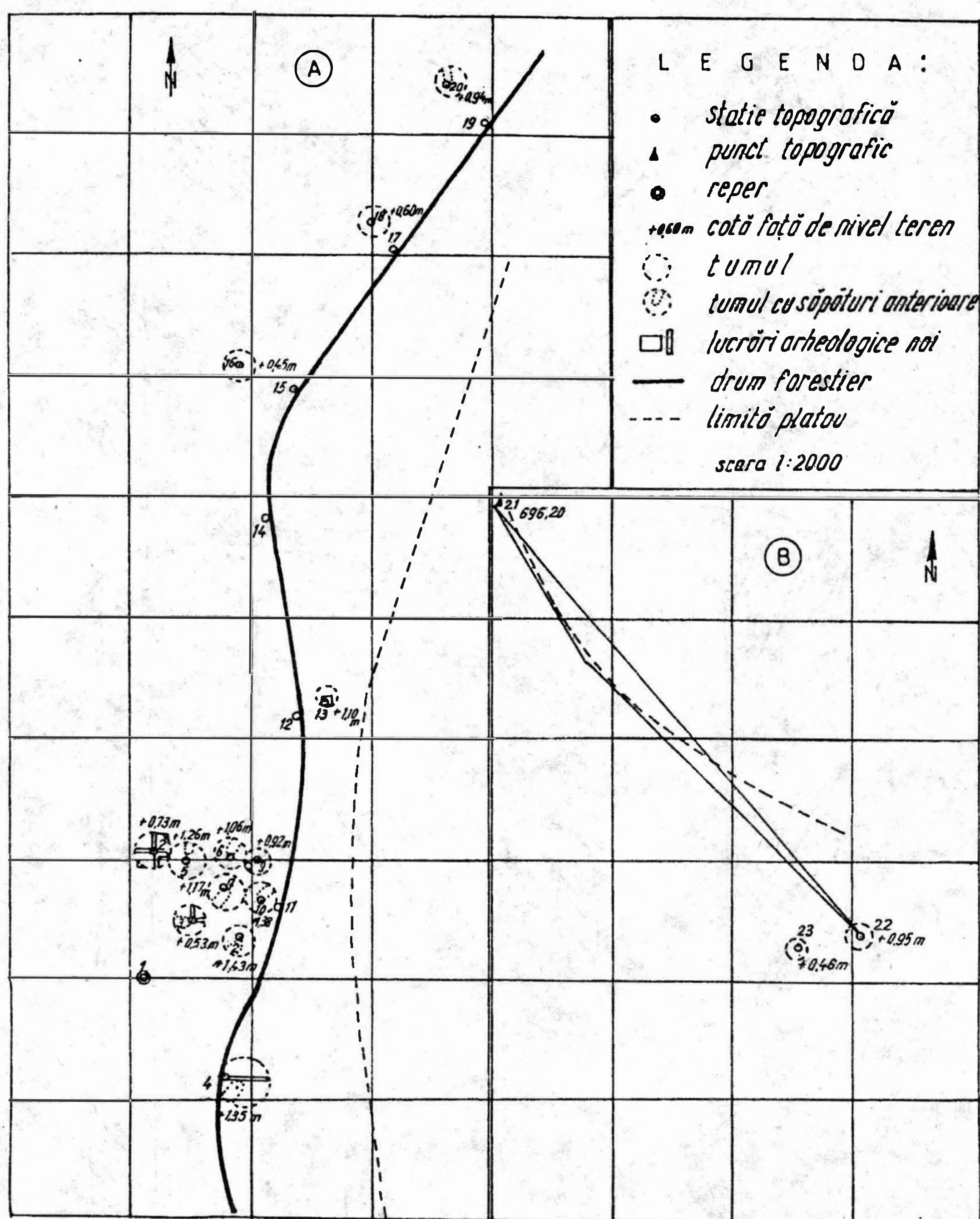

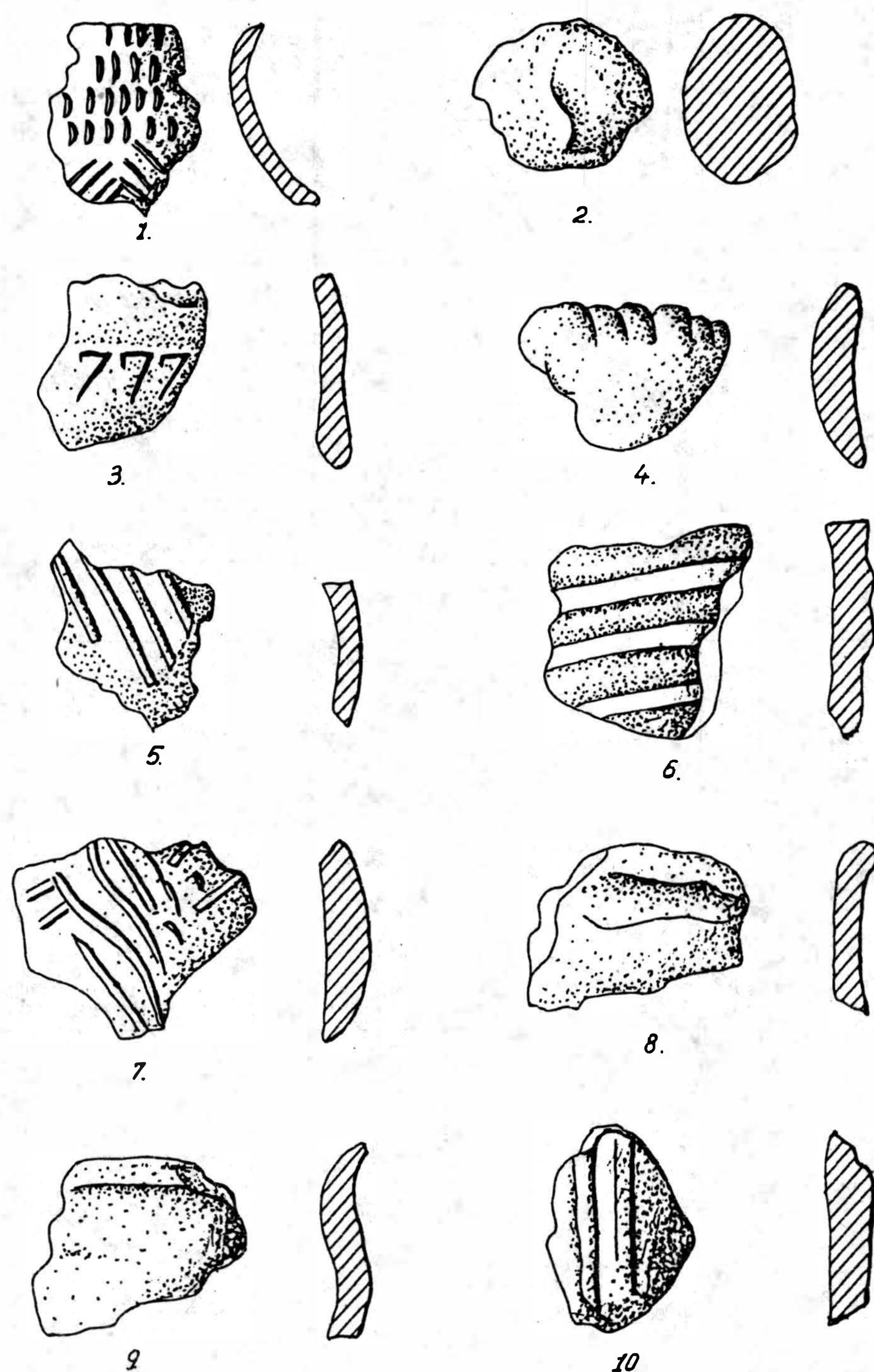
Pl. I 1 Harta complexului arheologic Brăduţ; 2 Tumulul 1; 3 Tumulul 3.

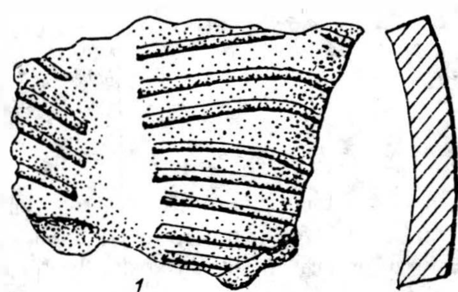
Pl. II Plan de situație.

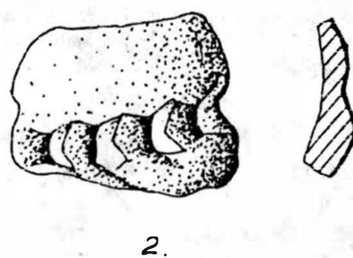

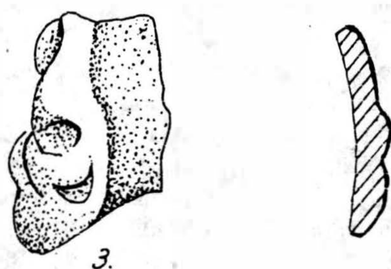
Pl. III Planul săpăturilor

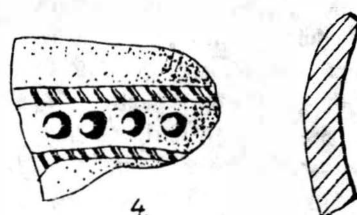

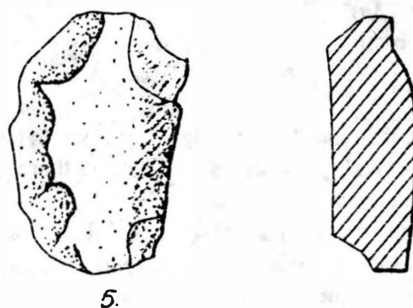
Pl. IV Ceramică descoperită la Brăduţ.

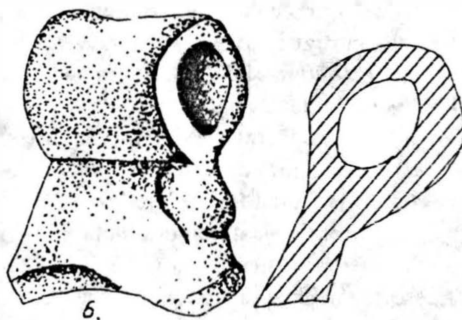

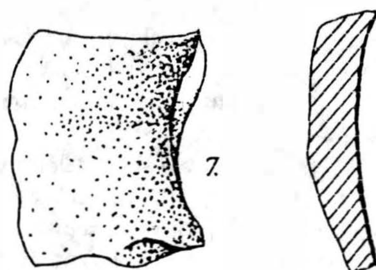

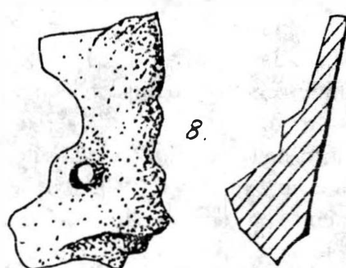

Pl.V Ceramică descoperită la Brăduţ.

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA MORĂREŞTI, JUDEŢUL DOLJ (1993)

Pentru cunoaşterea vestigiilor de la Morăreşti, care datorită alunecărilor de teren sunt în pericol de a dispare, au fost efectuate în 1993 cercetări în punctul "La Fântâni". Au fost descoperite complexe şi material arheologic din perioada feudalismului târziu, din sec. 4 d.Chr., Bronzul timpuriu (cultura Glina) şi târziu (cultura Verbicioara).

I. *Introducere.*

În anul 1993, cu sprijinul financiar al Institutului Român de Tracologie, în colaborare ştiinţifică cu Institutul de Cercetări Socio-Umane din Craiova, s-au desfăşurat la Morăreşti, com. Brădeşti, judeţul Dolj, în punctul "La Fântâni" investigaţii cu caracter de salvare, care au urmarit în special vestigiile din Bronzul timpuriu – cultura Glina.

II.1. *Amplasamentul.* Punctul se află la cca 500 m vest de satul Morăreşti şi la aproximativ 1 km sud de localitatea Brădeşti, fiind amplasat pe terasa înaltă din stânga ce a străjuit cândva râul Jiu.

La vest este delimitat de o vale adâncă (fig. 1/1), în acest loc malul având tendinţa să alunece, iar la est de una mai puţin pronunţată. În prezent, la poalele vestice la terasei se găsesc trei izvoare.

Condiţiile din teren, proasta aplicare a Legii fondului funciar, au impus trasarea a trei secţiuni (notate S_{1-3}), dintre care S_1 şi S_3 au fost orientate perpendicular spre valea Jiului, adică nord-sud, iar S_2 perpendicular pe valea din partea vestică. S_1, (fig. 1/1; 2/1) amplasată exact pe malul vestic, a fost împărţită în două (S_{1a} şi S_{1b}) şi a avut o lungime totală de 14,50 m şi o lătime variabilă (între 1,20 m şi 3,15 m).

La trei metri est de S_1, şi paralelă cu aceasta, începând din dreptul caroului 4 al ei, a fost trasată S_3, lungă de 15 m şi lată de 1,50 m. S_2, în schimb, a fost săpată la o distanţă de 183 m de secţiunile menţionate. Datorită culturilor agricole ea a avut dimensiunile de: 13x1,25 m.

În vederea întregirii imaginii privind *situl* de la Morăreşti, au fost trasate şi două sonde (notate So_{1-2}). Prima era situată la 9,20 m sud de S_2 şi era de 2,50x1,50 m. So_2 (fig. 2/2) a fost săpată la 15 m sud-est de S_2 şi a avut dimensiunile de: 2x1,50 m.

II.2. *Stratigrafia.* Depunerile din secţiunile şi sondele deschise nu sunt identice. Dacă în cazul S_1 (fig. 2/1) şi S_3 situatia este similară, adică imediat după stratul vegetal (gros de 0,25-0,30 m), a fost identificat un strat subţire (0,10 m) feudal târziu, precum şi o locuinţă din aceiaşi perioadă, în S_2 şi So_{1-2} nu au putut fi sesizat urme similare. Constatarea este valabilă şi în ceea ce priveşte straturile şi complexele din secolul 4 p.Chr. şi cele din Bronzul târziu-cultura Verbicioara surprinse în S_1 şi S_3, şi inexistente în restul secţiunilor deschise. Acest fapt ne face să credem că purtătorii manifestărilor amintite au preferat zona descrisă, mai bine apărată natural şi mai putin supusă vânturilor.

În schimb, comunitatea (comunităţile?) Glina a folosit întreagă terasă, urme ale ei fiind descoperite în toate secţiunile şi sondele. Dar şi în acest caz, trebuie precizat că perimetrul S_1 şi S_3 denotă o locuire mai intensă, aici putându-se vorbi de un stat relativ gros (0,25-0,30 m), de locuinţe, gropi şi, important, de două faze în care a fost în "uz" aşezarea.

Conform informaţiilor primite de la săteni şi autorităţile locale, în arealul S_2 şi sondelor, în anii '50 s-a decapat un strat de aproximativ 0,15-0,20 m de pământ, folosit la construirea unei rampe la C.A.P. Morăreşti. Acest fapt a influenţat probabil situaţia stratigrafică, dar suntem de părere că nu în mod decisiv. Aici stratul vegetal este plin de material arheologic Glina, şi imediat sub el, la 0,30-0,35 m a fost sesizat un strat subţire (max. 0,10 m) aparţinând aceleiaşi culturi. În So_2 a fost descoperită şi o groapă menajeră Glina.

Stratigrafia în S_1 şi S_3 se prezintă astfel: după pământul vegetal şi stratul feudal târziu, apare unul de secol 4 p.Chr., gros de 0,25 m, urmat în S_{1b} de unul subţire, de 0,07 m Verbicioara, şi apoi de cel Glina.

Vestigiile din Bronzul timpuriu ne îndeamnă a vorbi de două momente când perimetrul în cauză, a fost locuit de purtătorii culturii Glina. Grosimea stratului variază de la 0,25 la 0,43 m, iar în capătul de nord al S_1, acolo unde se găsea groapa bordeiului, ajunge până la 1,18 m.

La baza S_{1b}, imediat deasupra pământului viu, au fost descoperite şi două fragmente ceramice Criş.

II.3. Complexele.

II.3.1.Locuinţele:

II.3.1.a.: În S_1, la capătul de nord al ei, au fost surprinse resturile unui semibordei (notat L_1) din secolul 18 (fig/1/1; 2/1). În afară de mult chirpic, cenuşă şi ceramică, mai ales fragmentară, nu a fost găsit nici element de mobilier.

II.3.1.b: Locuinţa feudală era amplasată deasupra unui bordei Glina (notat $G_1 = L_4$; fig. 2/1; 3). Chiar dacă acesta nu s-a păstrat în întregime, putem aprecia că groapa bordeiului avea probabil o formă ovală. Şi acest complex nu adăpostea nici un fel de mobilier.

II.3.1.c: Tot un bordei a fost şi adăpostul din secolul 4 d.Chr. (notat L_2; fig. 1/1). Bine conservat a fost un cuptor menajer (notat C_1), o vatră de foc (notată V_1) şi un mic perimetru format din pietre de râu (fig. 3).

II.3.1.d: A mai fost descoperită o locuinţă de suprafaţă din Bronzul timpuriu – cultura Glina (notată L_3). Orientarea ei probabilă, identică dealtfel cu a celorlalte adăposturi, a fost vest-est, adică perpendicular pe malul dealului. Datorită alunecărilor de teren, dar şi tipului de construcţie nu s-au putut determina cu precizie dimensiunile locuinţei. În perimetrul ei a fost descoperită o vatră de foc (notată V_2; fig. 3) de dimensiuni apreciabile.

II.3.2. Gropile.

II.3.2.a: În S_{1b} a fost cercetată o groapă (notată G_3) ce aparţinuse purtătorilor culturii Verbicioara (fig. 1/1; 3), perioada ei târzie, faza a IV-a. Ea semăna cu o pâlnie, partea subţire găsindu-se la baza ei. Inventarul compus din chirpic, cenuşă, oase de animale (în special domestice) şi ceramică fragmentară ne arată că ea a avut o funcţie menajeră.

II.3.2.b: Groapa numărul patru (G_4) a fost surprinsă în So_2 (fig. 2/2) şi a avut o formă aproape cilindrică.

II.3.2.c: În S_3 s-a descoperit o altă groapă (notată G_5), de data aceasta în formă. Atât G_4 cât şi G_5 au fost gropi menajere şi au aparţinut culturii Glina.

II.4: Materialul arheologic.

II.4.1: Ceramica:

II.4.1.a. Ceramica din Bronzul timpuriu. În stratul şi complexele Glina s-a descoperit o cantitate relativ însemnată de ceramică. Ea reprezintă cca 95% din totalul materialului arheologic din Bronzul timpuriu.

Grosul lotului îl constituie ceramica grosieră (*a*), ale cărei vase sunt mai ales de dimensiuni mari şi mijlocii (fig. 1/4,6; 5/6; 6/3,5).

Alături de această categorie de ceramică, apare şi cea semigrosieră (*b*) şi fină (*c*). Dintre vasele tipului b se remarcă mai ales cele de dimensiune mijlocie (fig. 5/1-3, 7; 6/ 1-2,4) sau mică (fig.1/2).

Ceramica fină este cantitativ slab reprezentată, recipientele ei sunt de mici dimensiuni (fig.5/5).

Trebuie subliniat că, torţile tubulare sunt în număr redus faţă de alte aşezări Glina, în special cele din Muntenia. La fel, şi decorul caracteristic de găuri-butoni, practicaţi dinspre interiorul spre exteriorul vasului scade cantitativ în mod drastic.

II.4.1.b. Ceramica din Bronzul târziu. Ceramică Verbicioara IV a fost găsită numai în groapa amintită (G_3). Dintre fragmentele recuperate se remarcă cele din pastă fină (4/1-5).

II.4.1.c. Ceramică din sec. 4 d.Chr.* Deoarece vestigiilor din perioada amintită li se vor acorda într-o viitoare intervenţie o atenţie specială, vom aminti aici numai că, ceramica se împarte în două categorii: cea lucrată cu mâna (a), de factură mai grosolană, şi cea lucrată la roată (c), de calitate mai bună.

II.4.1.d. Ceramica de secol 18. Ea este reprezentată de recipiente de dimensiuni mici (căni, pahare) lucrate, evident, toate la roată.

II.4.2 Obiecte din lut ars. Au fost recuperate mai multe piese care au aparţinut comunităţii(ilor) Glina: fusaiole, greutăţi (fig. 1/5), linguri (fig. 1/3).

II.4.3. Obiecte din os şi corn. În perimetrul locuinţelor Glina şi a gropilor din Bronzul timpuriu şi târziu au fost descoperite câteva sule din os, un ciocan din corn de cerb, un dorn din os.

II.4.4. Obiecte din piatră. În bordeiul Glina a fost găsit un fragment de topor din piatră. Lame de silex au fost descoperite în toate în stratul Glina şi complexele din epoca bronzului.

III. Concluzii.

III.1. Vestigiile din Bronzul timpuriu, mai ales ceramica, ne indică un moment mai recent când comunitatea Glina s-a aşezat la Morăreşti (faza a III-a ?).

III. 2. Dacă stratul Glina nu este prea gros, el se regăsește pe o aria destul de întinsă, fapt ce ne permite, coroborat cu observația stratigrafică din S_1, de a vorbi de cel puțin de două momente când purtătorii acestei culturi au poposit aici.

III. 3. Cu toate încercările noastre, nu a putut fi identificat stratul arheologic din Bronzul târziu (cultura Verbicioara). Groapa nr. 3 fiind astfel o apariție singulară.

Cristian SCHUSTER (București),
Marin NICA (Craiova)

* Mulțumim domnului dr. Gheorghe Popilian pentru sprijinul acordat în datarea exactă a materialului de secol 4 d. Chr.

DIE RETTUNGSGRABUNGEN BEI MORĂREȘTI, BEZIRK DOLJ (1993) (Zusammenfassung)

Nicht weit entfernt vom Dorf Morărești, Gemeinde Brădești, wurden auf der hochgelegenen Terrasse, die früher den Wasserlauf des Flußes Jiu überragte, im Sommer 1993 die archäologischen Spuren mehrerer Gemeinschaften verschiedener Perioden erforscht. Es wurden Häuser aus der Frühbronzezeit – Glina-Kultur (dritte Stufe?), aus dem 4. Jh. n. Chr. und aus dem 18 Jh. entdeckt. Dazu muß man auch die Müllgruben der Bronzezeit – Glina- und Verbicioara-Kultur – hinzurechnen.

Die Keramik ist leider meistens in Bruchstückform zu finden. Trotz dessen konnten mehrere Tonarten (grob, halbgrob und fein: bei der Glina-Keramik), Kategorien (mit der Hand oder an der Drehscheibe gearbeitet: Keramik des 4.Jh. n. Chr.), Formen und Dekorelemente erkannt werden.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 Morărești: 1 S_1 (Detail); 2 Glina-Gefäß; 3 Glina-Tonlöffel; 4 Glina-Keramik; 5 Glina-Tongewicht.

Abb. 2 Morărești: 1 S_1 Profil der Ostwand; 2 So_2 Profil der Ostwand.

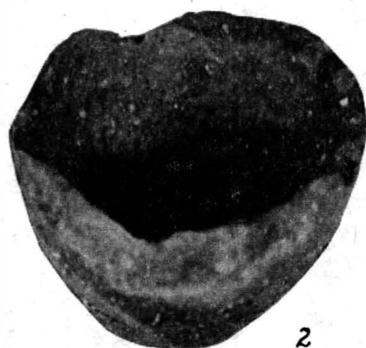
Abb. 3 Morărești: S_1 Plan.

Abb. 4 Morărești: 1-5 Verbicioara IV-Keramik.

Abb. 5 Morărești: 1-7 Glina-Keramik.

Abb. 6 Morărești: 1-5 Glina-Keramik.

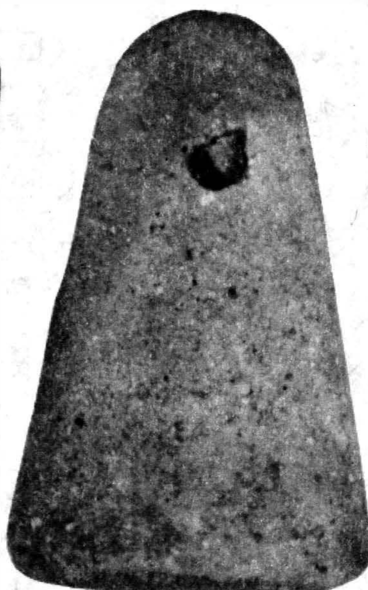

Fig. 1 Morăreşti: 1 S_1 (vedere parţială); 2 ceramică semigrosieră Glina; 3 lingură de lut Glina; 4 ceramică grosieră Glina; 5 greutate de lut Glina.

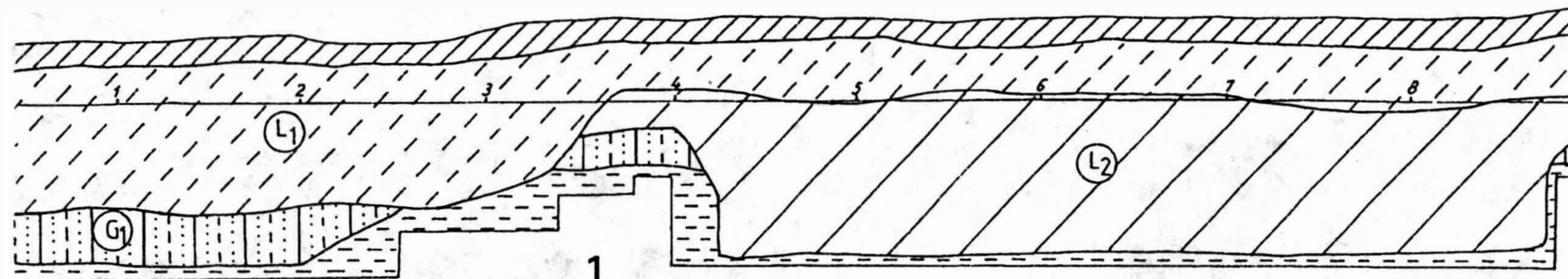

Fig. 2 Morărești: 1 S_1 profilul peretelui de est; 2 So_2 profilul peretelui de vest.

MORĂREȘTI – „LA FÂNTÂNI" 1993

com. Brădești, jud. Dolj

SECȚIUNEA I

SECȚIUNEA II Partea a II-a

cm 20 0 20 40 60 cm

0,80 (șanț modern)

Fig. 3 Moărești: planul S_1.

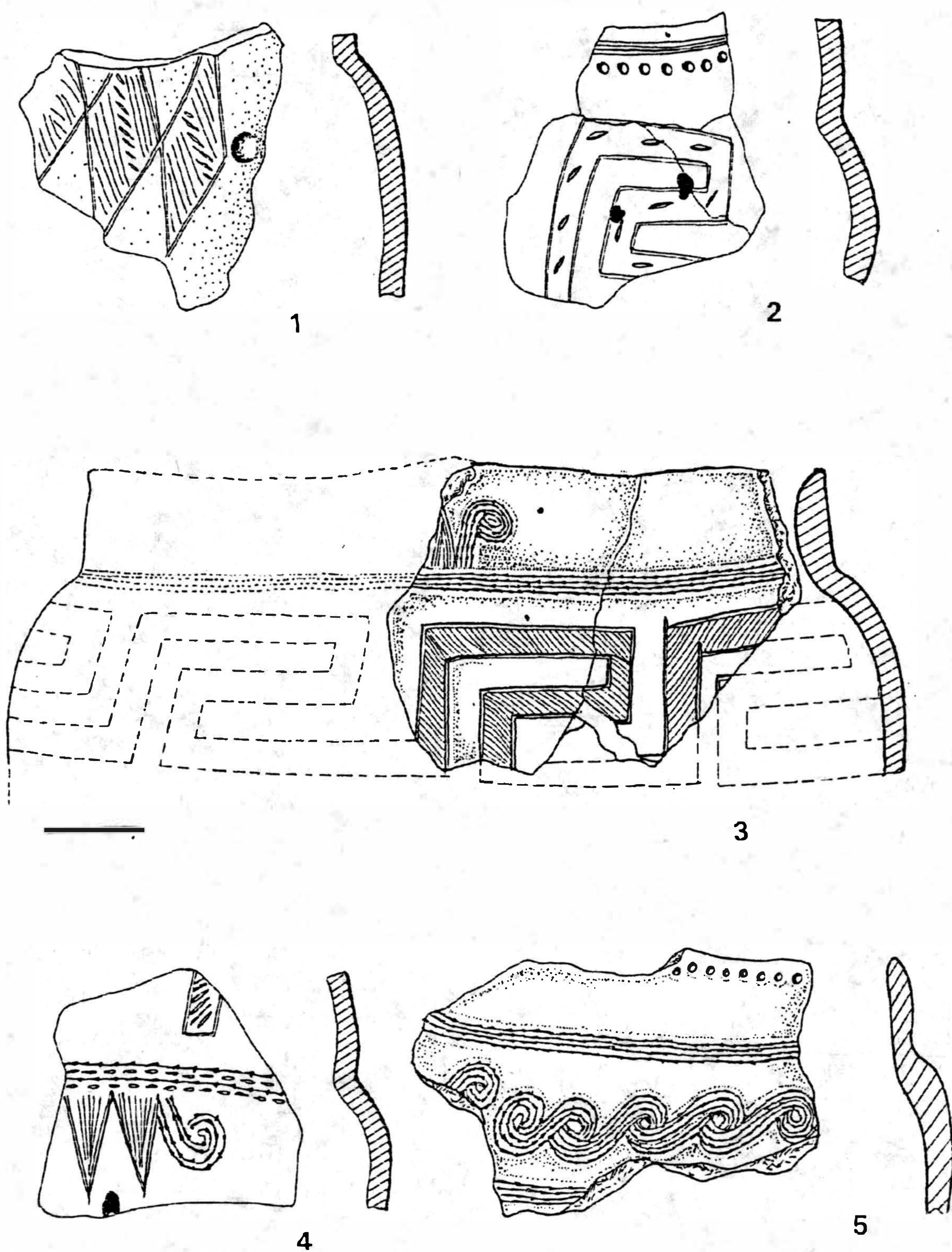

Fig. 4 Morărești: 1-5 ceramică Verbicioara IV.

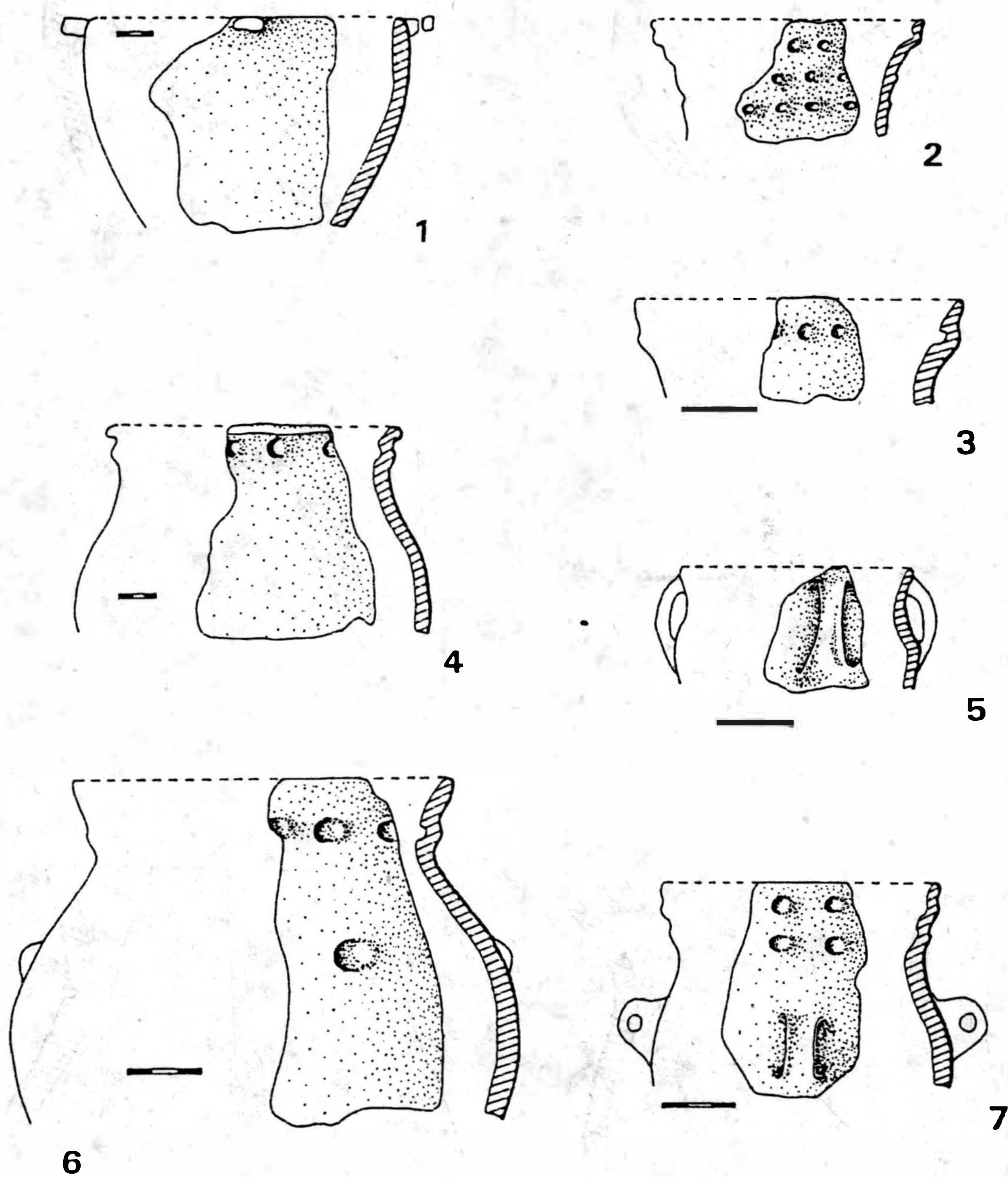

Fig. 5 Morăreşti: 1-7 ceramică Glina.

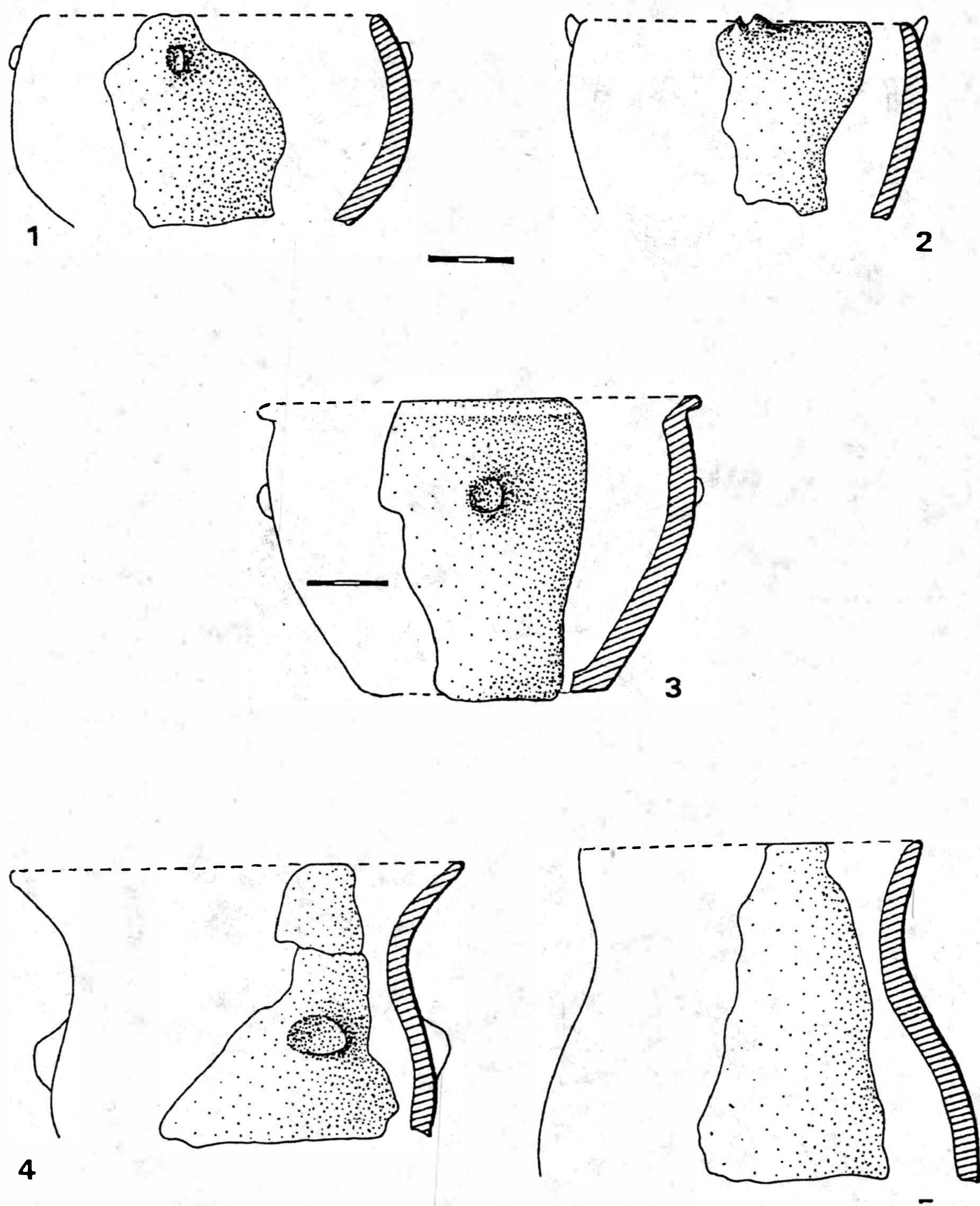

Fig. 6 Morărești: 1-5 ceramică Glina.

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA CAREI - BOBALD (JUD. SATU MARE) ÎN ANUL 1994

Sunt prezentate cercetările arheologice de la Carei-Bobald din anul 1994. În tell-ul de aici au fost identificate fragmente ceramice ale culturilor Herpály, Nir (faza Sanislău) și Otomani.

Din cauza unor motive obiective cercetarea sitului de la Carei-Bobald, situat la cca. 4 km sud-est de oraș, s-a sistat în anul 1990 și a fost reluată doar în anul 1994. Săpăturile arheologice au fost conduse de subsemnatul, șeful șantierului fiind dl. Roman, directorul Institutului Român de Tracologie. La această cercetare a participat și dl. Neța Iercoșan din partea muzeului din Carei[1]. Datorită faptului că acest sit arheologic se află pe un promontoriu acoperit de o livadă, am fost nevoiți să continuăm cercetările în zona nordică a așezării prin secțiuni. Am prelungit secțiunea din 1990 (a VI-a) cu o secțiune având dimensiunile de 22 m x 2 m (a VII-a), lăsând un perete median de 0,40 m. Secțiunea a VII-a a fost orientată est-vest și a atins ușor sondajul de verificare din anul 1966, menționat pe plan cu litera "E". Secțiunea a VIII-a a fost trasată în zona centrală a tell-ului, orientată sud-nord, având dimensiunile de 10 m x 1,50 m.

Pe baza observațiilor în secțiunea a VII-a s-a constatat următoarea succesiune stratigrafică: la adâncimea de 2,30-2,20 m apare lutul roșcat, deasupra căruia se observă o depunere de sol vegetal, de culoare neagră. Deasupra humusului antic, fără să se distingă clar, s-a observat o slabă depunere ce conținea puține fragmente ceramice de culoare roșiatică fără ornament, de la sfârșitul epocii neolitice. La caroul 12 s-a observat și o groapă neolitică ce s-a adâncit ușor în lutul roșcat, având o formă neregulată, cu diametrul maxim de 1,20 m și adâncimea de 0,45 față de nivelul antic. Conținutul gropii (câteva fragmente ceramice și de chirpici) ne permit doar o datare vagă în faza târzie a neoliticului (cultura Herpály-Csöszhalom ?). Asemenea materiale au apărut mai consistent în secțiunea A-1966; presupunem că o locuire mai însemnată din această perioadă s-ar situa în partea centrală a promontoriului[2].

Stratul de cultură din epoca bronzului are la bază o depunere din cultura Nir - faza Sanislău[3] cu o grosime de 0,20/0,30 m, care dispare treptat spre pantele tell-ului (spre vest), formată dintr-o cantitate însemnată de cenușă, oase de animale, cărbuni și relativ puține fragmente ceramice. La acest nivel nu au fost descoperite urme de locuințe (vatră sau depuneri de chirpici), ele se aflau probabil spre zona centrală a tell-ului. Această zonă nordică și nord-vestică a promontoriului se pare că la începutul epocii bronzului n-a fost locuită, în schimb aici - așa cum s-a observat și în S. V și S. VI, au fost săpate gropi pentru obținerea lutului și umplute treptat cu resturi menajere. O asemenea groapă (gr. nr. 2) cu dimensiuni mari a fost dezvelită și în S. VII având lungimea de 5,8 m în profilul sudic al secțiunii și 1,40 m lățimea șanțului. Forma gropii a fost neregulată cu adâncimea diferită, scobită în mai multe locuri, atingând o adâncime maximă de 3,80 m față de nivelul actual. Groapa n-a fost dezvelită integral din motive obiective (secțiunea fiind trasată printre două rânduri de pomi fructiferi). Groapa a fost umplută cu cenușă și bucăți de cărbuni, oase de animale și foarte puține fragmente ceramice. Destinația gropii este evidentă; a fost săpată pantru obținerea lutului necesar la construirea locuințelor sau la confecționarea diferitelor vase. În partea opusă a secțiunii (nord), în profil s-a conturat o altă groapă de mică proporție - 1,10 m, adâncindu-se în lut (3,20 m față de nivelul actual). Groapa a fost umplută numai cu cenușă, fără să conțină alte materiale arheologice (gr. nr. 1). Ambele complexe se coboară din stratul de cultură care aparține epocii bronzului timpuriu, groapa mare având fragmente ceramice specifice pentru această fază. Fragmentele de vase cu pereții groși aparțin unor recipiente mari și sunt ornamentate cu scrijelituri adânci, brâu alveolar și crestături pe buza vasului. Ceramica din categoria fină este reprezentată prin fragmente de ulcioare și amfore de diferite mărimi, de culoare cenușie închisă, ornamentate cu mici împunsături triunghiulare, ca motivistică specifică. Aceste fragmente ceramice, relativ mai puține față de secțiunile anterioare, asocierea tipurilor de ornamente 2b + 3 - după Petre I. Roman[4], au analogii perfecte în descoperirile de la Pișcolt - "Nisipărie" și Sanislău - "Nisipărie", aparținând unor așezări sau morminte de incinerație în urnă[5].

Suprapusă stratigrafic nivelului din bronzul timpuriu apare o depunere care, deși conține puține fragmente ceramice, totuși, atât ca formă cât și ca ornament diferă de nivelul anterior. Oalele mari sunt ornamentate cu

frânturi de linii paralele incizate, executate cu "pieptenul", ornamentul striat are un aspect mai îngrijit, apare un început de ornament geometric: arcade, ogive, motive în relief, caneluri în formă de capete de spirale, însoţite de linii incizate, împreună cu o cantitate mare de oase de animale. Între nivelul din bronzul timpuriu (Nir II-Sanislău) şi cel care-l suprapune, pe toată lungimea secţiunii, în special între carourile 1-10, la adâncimea de 1,50-1,55 m, s-a observat o arsură şi o depunere de cenuşă, care indică incendierea vegetaţiei din nivelul de calcare.Nici la acest nivel nu s-au constatat însă urmele unor locuinţe de suprafaţă. Fragmentele ceramice au analogii cu ceramica cunoscută din complexul de la Andrid - curtea grajdurilor (foste C.A.P.).

În adâncimea de 1,45-1,40 m (carou nr. 7) s-a conturat în secţiune o platformă de lut ars cu diametrul maxim de 1,50 m, de formă ovală. La baza vetrei se observă o depunere mai groasă de cenuşă (0,10-0,12 m) suprapusă de un strat subţire de lut albicios, gros de 0,3 m, urmat de o lipitură arsă la roşu dar distrusă în bună parte. În jurul vetrei s-a observat o depunere mai groasă de cenuşă şi scrum de culoare cenuşie-negricioasă, pigmentată cu cărbuni (bucăţi mai mici şi mai mari). În jurul vetrei, sub nivelul platformei de lut, au fost depuse în poziţie verticală vase de tip borcan (butoiaş) lucrate destul de grosolan. Trei vase formau o mică grămăjoară (aşezate unul lângă altul), fără conţinut alimentar. Una din aceste oale mici a fost acoperită de un frecător de piatră. Un alt borcănaş avea drept conţinut o bucată de os de animal cu urme de ardere. Grupate sau aşezate singure s-au mai găsit încă alte vase mici, unele acoperite cu capac. Tot aici s-a mai găsit şi o fusaiolă arsă la roşu. Aceste văscioare au fost aşezate (îngropate) în jurul vetrei intenţionat, fără îndoială ca un ritual, fără să putem explica în acest moment al cercetării semnificaţia lor.

În S. VII-a au fost surprinse două locuinţe, ambele în stratul de cultură specific pentru epoca bronzului mijlociu, cultura Otomani. *Locuinţa nr. 1/1994* s-a conturat bine la adâncimea de 1,00-1,20 m. În secţiune s-a extins pe o lungime de 5,10 m. Podina locuinţei este formată dintr-un strat de lut aşternut, de 0,15 m grosime, bine bătut şi netezit la nivelul de călcare. Locuinţa avea şi o vatră interioară formată dintr-o platformă făţuită şi arsă tare având grosimea 0,8-0,10 m. Vatra avea o formă circulară cu diametrul maxim de 1,10 m. N-au fost descoperite urmele gropilor de pari pentru susţinerea acoperişului şi nici urme de chirpici sau dărâmăturile zidurilor. A fost dezvelită partea locuinţei care s-a conturat în secţiune, orientată NNV-SSE; n-a avut nici-un inventar arheologic. *Locuinţa nr. 2/1994*, descoperită la acelaşi nivel cu prima locuinţă, s-a conturat la capătul vestic al secţiunii pe o lungime de 4,20 m. Dărâmăturile pereţilor construiţi din bârne, pari şi nuiele lipite cu lut s-au transformat în chirpici cu ocazia incendierii locuinţei. Urmele, amprentele părţilor lemnoase ale locuinţei se vedeau clar în chirpici, care au acoperit cu un strat gros (0,15-0,20 m) podina locuinţei şi inventarul arheologic. Podina era formată dintr-un strat subţire de lut aşternut (0,5-0,6 m) bine bătut şi netezit. Pe podină s-a depus un strat de cenuşă şi scrum căzute cu ocazia arderii acoperişului. O parte din inventarul locuinţei s-a păstrat "in situ", fiind acoperit de dărâmăturile pereţilor. Surprinsă în secţiune s-a conturat bine şi o vatră interioară cu diametrul de 0,60 m lângă care s-a găsit o ceaşcă mică cu toarta ruptă încă în antichitate. Într-o grămadă, căzute una peste alta, au fost găsite 18 bucăţi de greutăţi din lut de diferite forme (tronconice, piramidale), toate perforate. Unele dintre ele au fost ornamentate cu crestături. La capătul vestic al secţiunii au apărut încă trei greutăţi, iar în profilul nordic a mai fost găsită încă o greutate (în total 22 de greutăţi). Din inventarul locuinţei mai face parte şi un vas mare de tip borcan, o sulă din os (arsă la negru), un cuţit curb cioplit din obsidian şi o ceaşcă mică ruptă în bucăţi. Datorită faptului că plantaţia de pomi fructiferi împiedica deschiderea unei casete mai mari, locuinţa n-a fost dezvelită în întregime, deci nu putem cunoaşte dimensiunile ei precum şi alte detalii ale construcţiei (orientarea intrării, împărţirea interioară etc.). N-au fost surprinse nici gropile de pari.

Partea vestică a secţiunii a fost mult deranjată de gangul unui animal (probabil de bursuc), fiind răscolită şi o parte a locuinţei nr. 2. Cele două locuinţe aparţin fazei evoluate a culturii Otomani, datate în epoca mijlocie a bronzului clasic. În inventarul ceramic descoperit în partea inferioară a stratului de cultură sunt frecvente străchinile cu ornamente spiraliforme, ceştile cu gâtul scund şi cu toarta uşor supraînălţată, vase mari de tip "sac" (borcan) şi diferitele oale ornamentate cu motive geometrice incizate. Olăria din partea superioară a stratului de cultură Otomani reflectă, prin forme şi ornamente, o tendinţă de evoluţie spre faza târzie a culturii. Cele mai frecvente sunt: fragmente din vase mari ornamentate cu proeminenţe conice şi motive incizate, vase mari ornamentate cu striuri şterse, ceşti şi căni cu gâtul cilindric, înalt, bine detaşat, ornamentate cu caneluri oblice, fragmente mari din vetre portative. Atât faza clasică a culturii Otomani, cât şi faza mai evoluată reprezintă contacte strânse cu cultura Wietenberg, cu forme de vase şi motive ornamentale cunoscute de la Derşida din Sălaj[6]. Uneltele mai frecvente sunt: săpăligi din corn de cerb, ace şi sule din os, numeroase fragmente de râşniţe şi frecătoare din piatră, prâsnele şi greutăţi din lut. Au fost găsite şi câteva

modele de roți de căruțe, întregi sau fragmentare. În partea superioară a stratului Otomani s-au găsit un ac din bronz fragmentar cu capul rotund și o statuetă simplă, fragmentară din lut. Partea superioară a stratului de cultură, ultimul nivel de locuire, este distrusă de lucrările agricole, de diferite gropi moderne.

Tot în S. VII în caroul nr. 1, în stratul superior al culturii Otomani, la adâncimea de 1,10 m, s-a găsit o parte dintr-un schelet uman (mormântul 2) fără o conexiune anatomică. Din scheletul uman s-a păstrat doar bazinul împreună cu cei doi femuri, cinci vertebre, câteva coaste, falangele de la o mână și falangele de la un picior. Complexul are un aspect neobișnuit, se pare că un corp uman a fost ciopârțit și o parte din el a fost aruncată într-o groapă, care evident în stratul de culoare cenușie nu se poate observa. Pe baza observațiilor stratigrafice aceste resturi de schelet uman în mod cert sunt contemporane cu stratul din cultura Otomani (depunerea groasă de cenușă pietrificată pe oase) și în nici un caz nu face parte din cimitirul feudal, care se află tot pe acest promontoriu. Nu este exclus să avem de-a face cu o practică magico-religioasă (sacrificări umane ?), care probabil a fost practicată de purtătorii culturii Otomani. Cu ocazia sondajelor de verificare din 1966 în secțiunea notată cu "B", într-o groapă umplută cu resturi menajere, s-a găsit și o mandibulă umană. Fenomenul nu este izolat; asemenea cazuri sunt menționate la complexul cultic de la Andrid sau putem face referiri la înmormântările de craniu de la Tiream-Movilă și Pișcolt-"Nisipărie"[7].

Secțiunea a VIII-a a fost trasată în zona centrală a promontoriului, orientată nord-sud, având dimensiunile 10 m x 1,50 m. În această zonă se află și cimitirul feudal al fostului sat Bobald[8], mormintele în unele zone apar chiar pe două nivele. În S. VIII-a au fost dezvelite trei morminte de adulți și trei morminte de copii. În profilele secțiunii au apărut alte morminte care însă n-au fost cercetate. Mormintele sunt orientate vest-est cu mâinile așezate pe bazin. Este neobișnuit că două morminte au avut orientare deosebită: un mormânt a fost orientat nord-sud, altul tocmai invers sud-nord. Un mormânt de adult a avut ca inventar funerar un ac de păr lucrat din argint aurit, cu cap sferic, format prin sudarea a două emisfere și o monedă de argint mică, deteriorată. Un alt ac de păr lucrat din argint a fost găsit într-un mormânt deranjat și răscolit de o groapă modernă. Mormintele feudale deranjează depunerile din epoca bronzului până la adâncimea de 1,50-1,60 m. În această secțiune s-a surprins pe lângă o groapă recentă și alta (între carourile 1-4) plină de fragmente de cărămidă sau chiar cărămizi intacte fără să fie legate între ele (n-au format un zid). Acele de păr erau podoabe funcționale larg răspândite și folosite în portul femeiesc medieval din zonele noastre. Cu ajutorul lor se fixa vălul de părul femeilor. Aceste piese de la Bobald prezintă multe asemănări cu acele de păr cunoscute din Transilvania sau din Ungaria, datând din secolele al XVI-XVII-lea[9].

În această secțiune (caroul 9-10), la adâncimea de 1,20 m, s-au conturat platforma unei locuințe, propriu-zis podina ei, formată din lut așternut gros de 0,17-0,20 m, netezit și bine bătut. Lungimea locuinței în profilul secțiunii este de 4,65 m și cuprindea toată lățimea șanțului. Podina locuinței a fost perforată în mai multe locuri de gropile mormintelor feudale, de ganguri de animale. O groapă probabil rotundă reprezintă urma unui stâlp pentru susținerea acoperișului. Nici această locuință, din motivele sus-menționate, n-a fost dezvelită integral. În profilul secțiunii (carou nr. 1) s-a surprins o groapă ovală care a intrat adânc în lutul roșcat, având adâncimea de 0,75 m față de nivelul antic. Groapa coboară din nivelul de locuire care aparține epocii bronzului timpuriu și conținea puține fragmente ceramice, oase de animale, bucăți de cărbuni și puțină cenușă. Dimensiuni: diametrul maxim în secțiune este de 1,20 m, lungimea în secțiune este de 1,25 m. Se adâncește oblic, baza este mai lată ca buza, au fost bine lustruiți atât baza cât și pereții gropii. A fost amenajată pentru un scop bine chibzuit, poate avea funcția inițială ca depozit de alimente. În stratul din epoca bronzului timpuriu s-a observat o vatră foarte slab conservată (fără lipitură) cu diametrul maxim de 0,70 m. La adâncimea de 1,70 m se constată o arsură puternică (cenușă și scrum), un nivel clar de locuire, care probabil indică sfârșitul bronzului timpuriu. La acest nivel de locuire apar puține fragmente ceramice de tip Nir II-Sanislău.

Secțiunile a VII și a VIII-a au dat un material arheologic similar celui anterior. Se constată că cercetarea tell-ului prin secțiuni late nu dă rezultate așteptate, fiindcă nu se pot urmări problemele principale ale așezării: tipuri de locuințe, nivele clare de locuire etc. Numai o săpătură pe suprafețe mai mari ar da rezultatele așteptate, de aceea propunem continuarea cercetării sub acest aspect.

Ioan NÉMETI (Carei)

NOTE

1. I. Németi, StCom Satu Mare, V-VI (1981-1982), p. 167-175; T. Bader, *Epoca bronzului din nord-vestul României*, București, 1978, p. 121; P. Roman, I. Németi, Thraco-Dacica, XI, 1-2, 1990, p. 39-47.

2. I. Németi, StCom Satu Mare, V-VI (1981-1982), p. 170.

3. T. Bader, *op. cit.*, Bucureşti, 1978, p. 30; P. Roman, I. Németi, SCIVA, 37, 3, 1986, p. 198-230; Idem, Praehistorica, XV-XVI, Praha, 1989, p. 243-248; Idem, Symposia Thracologica, 8, Satu Mare - Carei, 1990, p. 39-40.

4. P. Roman, SCIVA, 35, 3, 1984, p. 266-272.

5. I. Németi, StCom Satu Mare, I, 1969, pl. XVII/1-6; P. Roman, I. Németi, SCIVA, 37, 3, 1986, p. 198-218.

6. N. Chidioşan, *Contribuţii la istoria tracilor din nord-vestul României. Aşezarea Wietenberg de la Derşida*, Oradea, 1980, pl. 30-32; Nikolaus G.O. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, Bonn, 1994, p. 37-38.

7. I. Németi, StCom Satu Mare, I, 1969, p. 57-71; Idem, SCIVA, 30, 4, 1979, p. 527-536.

8. Bobad, Budat, Bobald este numele unei localităţi dispărute, menţionată în documentele medievale prima dată în anul 1329 aparţinând domeniului feudal al familiei Károlyi (C. Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, p. 299; Fr. Maksai, *A középkori Szatmár megye*, Budapesta, 1940, p. 117.

9. I. Németi, StCom Satu Mare, V-VI (1981-1982), p. 172-175 (vezi şi bibliografia referitoare la aceste podoabe).

ARCHEOLOGICAL RESEARCHES IN CAREI-BOBALD, SATU MARE COUNTY, YEAR 1994
(Preliminary Report)
(Abstract)

The archeological researches in Carei-Bobald, for objective reasons were suspended in 1990 and continued in summer of 1994. The activities were directed by Mr. Ioan Németi while the chief of the excavation was Mr. Petre Roman, the director of Romanian Institute of Thracology.

The trench opened in 1990 (S. VI.) was extended over a further 22x2 m, east-west oriented area (S. VII.) in 1994. Trench 8 (S. VIII) was opened in the centre of the tell, towards south-north having a dimension of 10x1,5 m. The stratigraphic succession of trench 7 (S. VII.) was the following: the red clay level appeared at a depth of 2,30-2,20 m that was overlapped by the ancient vegetal soil of black colour. A hardly dinstincted thin deposit was found above the humus layer containing some pottery fragments from the end of Neolithic Age. Bronze Age layer begins with a deposit of Nir culture, Sanislău phase, being 0,20-0,30 m thick that vanished gradually towards the slope of the promontory. The deposit that stratigraphically overlapped the early Bronze Age level yielded some sherds that differed both in form and ornamentation from the previous deposit. These fragments are analogous with the material excavated in Andrid.

An oval fire-place was found at the depth of 1,45-1,40 m having a maximal diameter of 1,50 m. Some small vessels made of rough clay were placed vertically near the fire-place. These vessels were put there, no doubt, with ritual purpose.

Two houses were discovered in trench 7 (S. VII.) both on the level specifical of middle Bronze Age, Otomani culture. It was found twenty-two clay weights, a clay jar, a punch made of bone, curved knife made of obsidian and the fragments of a small cup in house 2 (L. 2). A part of a human skeleton (grave ?) was recovered in a totally disordered state (from an anatomical point of view) at a depth of 1,10 m, on the upper level of Otomani culture. This complex has an unusual aspect. A human body seems to have been hacked and a part of it was thrown into a pit. This could be interpreted as the remains of a magic-religious act.

Three adults' graves and other three of children were found in trench 8 (S. VIII.); one of them had some funeral objects (a hairpin, feudal coins) from the 16th-17th century.

Trench 7 and trench 8 yielded archeological materials that correspound to the former excavations. The largest quantity of the recovered sherds belong to the pottery specific of the intermediate and advanced phase of Otomani culture. The most frequent tools were the followings: weed hooks made of the horn of deer, bone pins and punches, fragments of scraping and grinding stones, clay weights, fragments of stone axes and a curved knife made of obsidian. A part of a round - headed bronze pin and a fragment of a little, simple clay idol were recovered on the upper level of Otomani culture layer.

NECROPOLA DE INCINERAŢIE ÎN URNE DE LA TURIA JUDEŢUL COVASNA

La Turia au fost cercetate 26 de morminte de incinerație în urnă, care, pe baza inventarului, sunt atribuite unei perioade ce probabil se încadrează în Bronzul târziu - Hallstatt-ul timpuriu.

Pe teritoriul comunei Turia, jud. Covasna, între anii 1981-1988, au fost executate săpături arheologice sistematice şi au fost descoperite aşezări din următoarele culturi: cultura Criş-Starčevo, cultura cu ceramică liniară, cultura Boian, cultura Precucuteni, cultura Ariuşd din neolitic, apoi cultura Coţofeni din epoca de tranziţie, cultura Schneckenberg din epoca bronzului, un bordei din epoca bronzului mijlociu, care pe baza materialului ceramic se încadrează în ultima fază a culturii Wietenberg[1], din prima vârstă a fierului (Hallstatt), din a doua vârstă a fierului, La Tène-ul dacic şi o aşezare din feudalismul timpuriu, sec. XII-XIII.

În afară de acestea, au mai fost descoperite două morminte izolate; primul a fost un "*Kistengrab*" din cultura Schneckenberg, iar al doilea un mormânt de incinerație în urnă, care aparține epocii bronzului târziu.

Cadrul geografic

Un teren plat, traversat de un pârâu cu maluri înalte şi abrupte, a oferit condiţii favorabile pentru stabilirea omului în aceste locuri, din cele mai vechi timpuri. Ambele maluri ale pârâului Turia, care traversează comuna, au fost locuite din neolitic. Malul stâng al pârâului, care este mai ridicat şi formează un platou vast, cu orientare sudică şi care se întinde până la marginea comunei Sânzieni, a fost mai bogat în aşezări. Pe această terasă plată, ridicată, folosită ca teren agricol şi care poartă toponimul de "Județ - Vármegye", a fost descoperită în anul 1988 o necropolă de incinerație în urne.

Malul ridicat al pârâului Turia este traversat în direcţia est-vest de un drum de ţară, care duce la Sânzieni (fig. 1). În cursul cercetărilor de suprafaţă, pe partea stângă a drumului, au fost adunate, din arătură, mai multe fragmente ceramice aparținând culturii Boian. Pe acest loc, la 10 m nord de drum, paralel cu pârâul, în direcţia est-vest, a fost săpat un şanţ de verificare, lung de 8 m (S.I), din care nu a rezultat nici un strat de cultură; au fost găsite numai fragmente ceramice răzleţe, aparţinând culturii Boian (fig. 2). Şanţul prezintă următoarea stratigrafie: sub humusul gros de 0,15-0,20 m este un strat de lut galben, gros de 0,30 m, urmat de un strat de tuf vulcanic, care s-a depus în urma erupţiei vulcanului în al cărui crater s-a format lacul Sfânta Ana.

Perpendicular pe latura sudică a şanţului nr. 1, pe la mijlocul lui, a fost executat un alt şanţ (S.II), lung de 10 m, în care, la o adâncime de 0,40 m, au fost descoperite trei morminte de incinerație în urne din epoca bronzului (M.1-3). Pe latura vestică a şanţului nr. II (S.II) a fost deschisă o casetă (C. 1) cu dimensiunile de 5x5 m, în care au fost descoperite încă trei urne funerare (M. 4, 5, 7). Pe latura vestică a casetei nr. 1 (C. 1), a fost săpat şanţul nr. III (S.III), lung de 16 m, în care a fost găsită o singură urnă (M. 6), iar în rest, numai fragmente de vase aparţinând culturii Boian şi Ariuşd. Pe latura estică a şanţului nr. II (S.II), au mai fost săpate două casete cu dimensiunile de 5x5 m (C. 2-3), în care au fost descoperite alte unsprezece morminte cu treisprezece urne funerare (M. 8-18). Spre est, terenul a mai fost cercetat cu încă patru casete cu dimensiunile de 2,5x2,5 m (C. 4-7), dintre care numai într-o singură casetă, în cea sud-vestică, au fost găsite încă două morminte (M. 19-20). Pe latura sudică a casetelor, au mai fost deschise trei casete mici cu dimensiunile de 2,5x2,5 m (C. 8-10), în care au fost găsite mormintele nr. 21 şi 22. Spre est, terenul a mai fost cercetat cu încă un şanţ, săpat pe drumul de ţară (S.IV), în care au mai fost găsite încă trei morminte deranjate (M. 23-25) (fig. 3).

Descrierea mormintelor

1.M.1 Vas făcut din pastă cu nisip fin, ars la negru, cu gură largă, buză dreaptă, care este decorată cu linii largi oblice, ce cuprind două triunghiuri cu vârful în sus sau în jos. Vasul are gât cilindric, pe umăr decorat cu un şănţuleţ de jur împrejur, urmat de două şiruri de alveole. Pântecul este decorat cu caneluri late, oblice, sub care sunt două butoane, care se prezintă ca două urechiuşe neperforate. Corpul bombat se sebţiază spre fund. În vas erau oase umane carbonizate, fără alt inventar. Dimensiunile vasului: înălţimea 20 cm, diametrul fundului 10 cm, diametrul gurii 14 cm. Groapa: adâncime 40 cm, diametrul 60 cm.

Urna a avut şi un capac, un vas făcut din pastă amestecată cu nisip fin, ars în culoare sur închisă-brună, buza răsfrântă în afară, pântec bombat, fund plat, pe umăr, jur împrejur un şir de alveole, urmat de caneluri diagonale late, pornite dintr-o alveolă. Vasul are înălţimea de 25 cm, diametrul gurii 15 cm, diametrul fundului 11 cm, pl. XI/4.

2.M.2 S-a păstrat numai fundul vasului, restul fiind distrus de fierul plugului. Fragmentele ceramice păstrate arată că a fost un vas de culoare sură, fără decor, cu fundul destul de larg. Mormântul a avut probabil şi un capac, un alt vas, care a fost confecţionat din pastă mai puţin amestecată cu nisip. În urnă au fost găsite oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Groapa avea adâncimea de 40 cm, diametrul de 60 cm.

3.M.3 Urnă de culoare neagră, fără decor, cu pântec bombat, partea de sus lipseşte, mormântul fiind deranjat de fierul plugului. Peretele vasului are diametrul de 0,3 cm, înălţimea păstrată de 21 cm, diametrul fundului de 11 cm. În vas erau oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Mormântul a avut adâncimea de 35 cm, diametrul gropii circulare fiind de 60 cm (pl. III/2; V/2).

4.M.4 Vas mare din pastă amestecată cu nisip ars, de culoare brun-neagră, cu pântec puternic bombat, pe umăr decorat cu proeminenţe rotunde, pe gât un şir de alveole, pe pântec două toarte în bandă. Vasul are înălţimea de cca 35-40 cm, diametrul pântecului 35 cm, diametrul fundului 13 cm (pl. XI/1). Lângă oasele carbonizate ale înhumatului, mormântul a avut în inventar şi un mic topor din piatră de culoare albă, foarte moale, fără gaură de înmănuşare. Toporul are lungimea de 6,5 cm, lăţimea de 1,5-2,4 cm, iar grosimea de 0,6 cm. Groapa circulară a mormântului a avut adâncimea de 46 cm, diametrul de 80 cm.

5.M.5 Urnă - făcută din pastă amestecată cu nisip - cu pântec bombat, ars, în culoare cenuşie, decorat pe umăr cu triunghiuri cu vârful în sus şi în jos alternativ. Un triunghi e gol, sus în vârf se termină într-o proeminenţă. La mijlocul triunghiului gol cu vârf în jos vertical e un şir de alveole. Buza vasului lipseşte. Înălţimea păstrată 22 cm, diametrul fundului 10 cm (pl. XI/2). Groapa circulară în care a fost găsit vasul a avut adâncimea de 0,50 m şi diametrul de 0,60 m.

6.M.6 Mormântul este format dintr-o urnă de culoare neagră, parţial păstrată. Fragmentele ceramice sunt dintr-un vas din pastă cu nisip, cu peretele gros de 1 cm (pl. IX/16). Din capac s-au păstrat numai câteva fragmente de culoare cărămizie. În urnă s-au păstrat oasele calcinate ale înhumatului şi un idol fragmentar. Idolul făcut din lut ars la roşu are înălţimea de 7 cm şi reprezintă un bărbat. Îi lipseşte capul şi braţele, la brâu buricul iese în relief, are suprafaţa netedă şi este finisat cu măiestrie artistică (pl. VIII/4-5). Groapa circulară a avut adâncimea de 35 cm, diametrul de 50 cm[2].

7.M.7 Mormântul deranjat de fierul plugului; s-au păstrat numai oasele calcinate şi groapa circulară, urna probabil lipseşte. Mormântul este fără inventar. Adâncimea 28 cm, diametrul 45 cm.

8.M.8 Mormânt deranjat de fierul plugului; s-a păstrat numai partea de jos a vasului, care are culoarea neagră şi este nedecorată. Înăuntru erau oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Groapa a avut adâncimea de 40 cm, diametrul de 60 cm.

9.M.9 Urnă făcută din pastă amestecată cu nisip fin, ars în brun închis, buza răsfrântă în afară între gât şi umăr un şănţuleţ, pe pântec decorat cu caneluri late în formă de spic, pe partea de jos a pântecului opus aşezate două butoane lunguieţe. Vasul are înălţimea de 25 cm, diametrul gurii 19 cm, diametrul fundului 10 cm (pl. XI/3). Înăuntru erau oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 0,45 m, diametrul de 0,61 m.

10.M.10 Mormânt triplu, format din trei urne funerare, după cum urmează:

M.10/a Urnă făcută din pastă bine arsă în culoare neagră-sură, amestecată cu nisip fin, gură largă, răsfrântă în afară, pe umăr un şir de alveole, urmat de o bandă de caneluri late, oblice, după care urmează o bandă cu triunghiuri umplute cu caneluri oblice cu vârf în sus, între ele triunghiuru cu vârf în jos, alternativ, unul gol, la celălalt, la mijloc, o linie formată din alveole, închide banda un şir de alveole şi urmează o altă bandă umplută cu triunghiuri orizontale, formate din caneluri. Mai jos este un şir de urechiuşe, câte una, câte două, neperforate. Urna conţinea oasele carbonizate ale înhumatului. Înălţimea 27 cm, diametrul gurii 15 cm, diametrul fundului 10 cm (pl. III/5; V/5).

În urnă a fost un vas mai mic, făcut din pastă fină, amestecată cu nisip fin de culoare neagră, cu gură largă, margine dreaptă, pântec bombat, decorat cu două butoane plate, circulare. Buza vasului are, în două puncte opuse, marginea ridicată. Înălţimea 11,5 cm, diametrul gurii 12 cm, diametrul fundului 8 cm (pl. V/6).

M.10/b Urnă cu gură largă, cu margine dreaptă şi îngroşată ca un guler, răsfrântă în afară, făcută din pastă cu nisip fin, arsă cărămiziu-închis, pe umăr cu un şir de alveole mari, pântec bombat, nedecorat, spre

fund subțiat, prevăzut cu două butoane plate - țunguiețe. Vasul are înălțimea de 24 cm, diametrul gurii de 14,5 cm, iar diametrul fundului de 10 cm (pl. III/3; V/3).

În urnă a fost așezat un vas mic, confecționat din pastă amestecată cu nisip, ars în culoarea cărămizie, cu peretele gros de 1 cm, buză largă și dreaptă, corp globular, jumătatea laturii spre fund îi lipsește. Vasul are înălțimea de 7 cm, iar diametrul gurii este de 7 cm (pl. V/4).

M.10/c Un vas mic din pastă amestecată cu nisip, cu boabe mari, arsă negru-cărămiziu. S-au păstrat numai câteva fragmente neîntregibile. Acest mormânt triplu a fost așezat într-o groapă circulară cu adâncimea de 38-48 cm, iar diametrul de 1 m (pl. I/4; IX/2).

11.M.11 Vas mic, cu gură largă, margine dreaptă, făcută din pastă cu mult nisip, ars negru, pântecul bombat este decorat cu 2 butoane rotunde, plate. Înăuntru erau multe oase carbonizate. Vasul are înălțimea de 11,5 cm, diametrul gurii de 13 cm, diametrul fundului de 8 cm (pl. III/6; V/7).

Urna a fost acoperită cu un capac, reprezentat de un vas mare, din pastă cu nisip ars negru-cărămiziu, buza puțin evazată, fără decor. Numai pe pântec a avut o toartă de bandă. Vasul a avut fund plat și este neîntregibil, mormântul fiind deranjat de fierul plugului. Groapa circulară a avut adâncimea de 42 cm, iar diametrul de 60 cm.

12.M.12 Urnă funerară făcută din pastă cu nisip, arsă brun-negru, cu buza răsfrântă în afară, pe umăr decorată cu 2 butoane rotunde, pe pântec spre fund cu 2 butoane plate, lunguiețe. Mormântul a fost fără alt inventar, înăuntru fiind numai oasele carbonizate ale înhumatului. Groapa circulară a avut adâncimea de 41 cm, diametrul de 65 cm (pl. III/7; VI/1).

13.M.13 Mormânt deranjat de fierul plugului. S-a păstrat numai fundul plat al vasului și un strat subțire de oase carbonizate. Groapa circulară a avut adâncimea de 28 cm, iar diametrul de 40 cm.

14.M.14 Mormânt deranjat de fierul plugului. S-a păstrat numai partea de jos a urnei și puține oase carbonizate. Groapa circulară a avut adâncimea de 44 cm, diametrul de 50 cm.

15.M.15 Urnă cu capac. Capacul are formă de sac, de culoare sură, fără decor. Urna așezată dedesubt, este făcută din pastă amestecată cu nisip fin, arsă negru, cu buza răsfrântă în afară, pe umăr are un șănțuleț și un șir de alveole de jur împrejur. Vasul are pântec bombat, care spre fund se subțiază și este decorat cu două butoane lunguiețe, încovoiate la mijloc. Urna era plină de oase carbonizate, fără alt inventar. Vasul are înălțimea de 22,5 cm, diametrul gurii de 16 cm, iar al fundului de 10 cm (pl. IV/1; VI/2). Groapa circulară a avut adâncimea de 60 cm, iar diametrul de 65 cm (pl. II/1).

16.M.16 Urnă cu capac. Capacul este făcut din pastă cu nisip, ars negru-cărămiziu, cu gura largă, marginea buzei fiind decorată cu alveole, iar pe pântecul bombat, spre fund cu două butoane lunguiețe. Vasul are înălțimea de 25 cm, diametrul gurii de 22 cm, iar diametrul fundului de 10 cm (pl. VI/3).

Urna era făcută din pastă cu nisip, ars sur-negru, la umăr, de jur împrejur este un brâu în relief. Vasul este fragmentar. Înăuntru erau oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 38 cm, diametrul de 55 cm.

17.M.17 Urnă cu capac. Capacul are gură largă, corp zvelt și fund plat. Marginea buzei este decorată cu alveole. Este făcută din pastă de culoare sură și a fost așezată cu fundul în sus (pl. VI/4). Dedesubt a fost o urnă de culoare neagră, cu pântec bombat, gât subțire, buza evazată iar înăuntru, în afară de oasele calcinate ale înhumatului, nici un alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 40 cm, iar diametrul de 60 cm.

18.M.18 Urnă cu capac. Capacul este un vas făcut din pastă amestecată cu nisip fin, arsă în culoare galben închis, cu gură largă, răsfrântă în afară. Fundul capacului lipsește, mormântul fiind deranjat de fierul plugului. Diametrul gurii capacului este de 19,5 cm (pl. IX/4).

Urna este făcută din pastă fină, de culoare neagră, cu pântec bombat, gât cilindric, margine dreaptă. Înăuntru erau oasele carbonizate ale înhumatului, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 40 cm, diametrul de 50 cm (pl. IV/3; VII/1).

19.M.19 Urnă cu capac. Capacul așezat cu fundul în sus este deranjat de fierul plugului. S-a păstrat fragmentar. Este făcut din pastă cu mult nisip și este ars în culoare sură. Are gura largă și dreaptă, fără decor.

Urna este făcută din pastă bine arsă în culoare neagră, amestecată cu nisip fin, are gură largă, buza răsfrântă în afară, gât cilindric. Pe umăr este decorată cu un șir de alveole, urmat de o bandă de caneluri late oblice, după care urmează o bandă cu triunghiuri umplute cu caneluri oblice cu vârf în sus, între ele triunghiuri cu vârf în jos, alternativ, unul gol, iar la celălalt la mijloc o linie formată din alveole. Închide banda un șir de alveole, după care urmează o altă bandă umplută cu triunghiuri orizontale, formate din caneluri. Mai jos, spre

fund este un şir de urechiuşe, câte una, câte două, toate neperforate. În urnă erau oase carbonizate, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 40 cm, diametrul de 55 cm (pl. X/1).

20.M.20 Urnă cu capac. Capacul este un vas mare, din pastă cu nisip, arsă în culoare galben-cărămiziu, cu buză dreaptă, îngroşată spre exterior, cu pântec bombat, care spre fund se subţiază şi este prevăzut cu 4 butoane plate. Are înălţimea de 20 cm, diametrul gurii de 37 cm, diametrul fundului de 7 cm (pl. IV/4; VII/2; IX/5).

Urna este făcută din pastă cu nisip, arsă de culoare neagră, buza răsfrântă în afară, cu pântec bombat, spre fund se subţiază. Are înălţimea de 22 cm, diametrul gurii este de 7,5 cm, iar diametrul fundului de 10 cm (pl. IV/5; VII/4). Înăuntru a fost plin cu oseminte carbonizate, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 40 cm, diametrul de 50 cm.

21.M.21 O urnă mică, întreagă, făcută din pastă cu nisip, arsă brun închis, cu gura largă, pe umăr are un şănţuleţ de jur împrejur, prevăzut cu patru butonaşe perforate orizontal, iar pe pântec este decorat cu linii oblice, care formează caneluri. Corpul este globular, iar pe fund are patru piciorușe. Vasul are înălţimea de 8 cm, iar diametrul gurii de 4 cm (pl. IV/6; VII/3). Înăuntru erau câteva oase carbonizate, foarte sfărmate, fiind vorba probabil de un mormânt de copil, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 35 cm, iar diametrul de 40 cm.

22.M.22 Mormânt deranjat de fierul plugului. S-a păstrat numai fundul vasului şi un strat subţire de oase carbonizate, fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 30 cm, iar diametrul de 40 cm.

23.M.23 Mormânt deranjat, format dintr-un singur vas, făcut din pastă fină, arsă în culoare brună, fără decor. Înăuntru puţine oase carbonizate. Fără alt inventar. Groapa circulară a avut adâncimea de 60 cm, iar diametrul de 40 cm.

24.M.24 Mormânt deranjat, format dintr-un singur vas, cu toartă de bandă, fără decor. Înăuntru puţine oase carbonizate. Groapa circulară a avut adâncimea de 30 cm, iar diametrul de 40 cm. Mormântul a fost fără alt inventar.

25.M.25 Mormânt deranjat de fierul plugului. S-au păstrat numai câteva fragmente ceramice şi puţine oase carbonizate, fără alt inventar (pl. IX/3). Groapa circulară a avut adâncimea de 30 cm, iar diametrul de 40 cm.

26.M.26 La o distanţă de cca 300 m vest de necropolă a fost descoperit un mormânt izolat. Urna este făcută din pastă bună, cu nisip fin, arsă negru. Buza evazată la margine este decorată cu mici cercuri imprimate, gât cilindric, pe umăr este un şir de cerculeţe, iar pe pântec are caneluri late, oblice. Înăuntru erau oasele calcinate ale înhumatului (pl. VIII/1). Ca inventar a fost găsit un mic toporaş plat, cu gaură de înmănuşare (pl. VIII/2). Urna a fost acoperită cu o lespede de piatră şi avea înălţimea de 25 cm, diametrul gurii 20 cm, iar diametrul fundului de 10 cm.

x x
x

Necropola de incineraţie în urne de la Turia a fost situată la marginea unui platou, care cu timpul a devenit povârnos, stratul de pământ de sus fiind spălat spre valea pârâului. Din această cauză, multe urne au fost aproape de suprafaţa pământului. La această eroziune a mai contribuit şi cultivarea pământului, chiar din epoca feudalismului timpuriu, fapt dovedit de un pinten cu rotiţă, din sec. XIII-XIV, care a fost găsit cu ocazia săpăturilor, la o adâncime de 30 cm. După cum se vede şi pe planul de situaţie al cercetărilor, necropola s-a extins spre sud mai mult, unde terenul este în pantă şi mai aproape de pârâu.

Resturile celor incineraţi, cenuşa, oase carbonizate rămase după incinerare, au fost aşezate în urne şi în cele mai multe cazuri acoperite cu un alt vas, folosit drept capac. Arderea cadavrelor nu s-a făcut în acest loc, ci undeva în altă parte, fiindcă pe teritoriul cercetat al necropolei nu au fost găsite nici urmele unui rug, nici locul sacru al arderii. Resturile incinerării au fost adunate şi aşezate în urne, care au fost depuse în gropi circulare, simple, fără să fi fost protejate de pietre. Îngroparea urnelor s-a făcut la întâmplare, fără nici o ordine, excepţie făcând mormântul nr. 10, în care au fost îngropate trei urne la un loc, toate cu resturi de incineraţie (pl. I/4). În total, au fost dezvelite 26 de morminte, din care 25 în cadrul necropolei, iar mormântul nr. 26 la o distanţă de 300 m vest de celelalte. În cele 26 de morminte au fost găsite 28 de urne funerare. În cele mai multe cazuri urnele au fost acoperite cu un alt vas folosit drept capac. În cazul mormântului nr. 10, urnele 10/a şi 10/b, au fost aşezate într-un alt vas. În urne, sau lângă ele, nu s-a găsit nici un fel de inventar, cu excepţia mormintelor nr. 4 şi nr. 6. În urna mormântului nr. 4, printre oase carbonizate, a fost găsit un mic toporaş plat, fără gaură de înmănuşare, confecţionat din opal alb. În urna mormântului nr. 6, printre resturile incinerării, a fost găsit un idol plat, fragmentar, de sex masculin (pl. VIII/4-5). Nu a fost găsit nici un obiect din metal, în morminte; în afară de urne nu întâlnim nici un fel de alt inventar funerar. Din cauza terenului

deranjat de fierul plugului, puţine morminte s-au păstrat intacte, aşa încât nu s-a pututstabili numărul urnelor care au fost acoperite cu capac. Vasele descoperite au fost în stare destul de răvăşită, astfel că numai un număr de 18 au fost întregibile.

Ceramica. Cea mai mare parte a vaselor sunt de factură fină, în pastă au folosit ca degresant nisip fin, cu boabe mici, albe, pasta fiind arsă bine în culoare neagră, brună sau sură. Au forme variate şi în bună parte sunt şi ornamentate. Tipul dominant este vasul mare cu buza răsfrântă lat în afară, cu gât cilindric, cu umăr şi pântec bombat, bine dezvoltat, cu fund plat. Unele urne sunt decorate pe umăr cu caneluri late, oblice (M.1, 21, 26), sau cu triunghiuri umplute cu caneluri oblice şi cu şiruri de alveole. Pe pântec sunt prevăzute cu butoane plat-lunguieţe, sau cu urechiuşe mici, neperforate (M. 10/a). Din acest tip de vas, unele, care au culoare neagră fără luciu, sunt nedecorate (M. 20). Un alt tip de vas, frecvent întâlnit, este făcut din pastă arsă brună sau sură, cu margine îngroşată, cu corp zvelt, decorat pe umăr cu un şir de alveole de jur împrejur şi cu butoane late (M.10/b; 15), sau nedecorat (M.18; pl. VII/1). Vasele care au gură largă şi sunt decorate pe buză cu alveole, au pe partea de jos a corpului butoane plate (M.16) sau sunt fără butoane (M. 17). Unele vase de acest tip sunt fără decor de alveole, ornamentate însă cu proeminenţe rotunde pe umăr şi cu butoane plate pe pântec (M.12). Din grupa vaselor mari face parte o strachină cu gură largă, cu marginea buzei îngroşată, pe pântec decorată cu butoane plate (M.20). Vasele cel mai bogat ornamentate sunt urna "a" din mormântul nr. 10 şi urna mormântului nr. 19. Sunt făcute din pastă bine arsă în culoare neagră, amestecată cu nisip fin. Au gură largă, buză răsfrântă în afară şi gât cilindric. Pe umăr au un şir de alveole, urmat de o bandă de caneluri late, oblice, după care urmează o bandă cu triunghiuri umplute cu caneluri oblice, cu vârful în sus, între ele triunghiuri cu vârful în jos, alternativ, unul gol, iar celălalt la mijloc are o linie formată din alveole. Închide banda un şir de alveole, după care urmează o altă bandă, umplută cu triunghiuri orizontale, formate din caneluri. Spre fund se află un şir de urechiuşe, câte una, câte două, toate neperforate.

În afară de aceste vase mari au mai fost găsite şi vase mici, cu gură largă, cu buză dreaptă, cu corp zvelt (M.10/b) sau cu pântec bombat, cu proeminenţe rotunde (M.11), sau fără decor, (M.10/a). Un mic vas cu margine dreaptă, pe umăr este prevăzut cu patru urechiuşe perforate orizontal, pe pântec are caneluri late, oblice, iar pe fund are 4 piciORUşe (M.21). Unele vase care au fost fragmentare au avut buză dreaptă, toarte în bandă, care pornesc din umăr, cu corp zvelt şi fundul plat. Acest tip de vas este cunoscut din aşezarea din epoca bronzului târziu de la Ozun (pl. VIII/3) care este contemporană cu necropola de la Turia.

În lipsa altor elemente, cum ar fi obiecte din metal, încadrarea cronologică a necropolei o vom face pe baza materialului ceramic descoperit. După forme şi decor, vasele au un aspect al epocii bronzului târziu şi începutul primei vârste a fierului (Hallstatt A), material ceramic, care deocamdată este necunoscut în sud-estul Transilvaniei din aşezări şi necropole.

Vasele mari, cu buza răsfrântă în afară, cu gât cilindric, cu pântec bombat (M.1, 10/a, 15, 20), sunt cunoscute din aşezările culturii Wietenberg de la Sighişoara[3], de la Derşida[4], dar sunt frecvente şi la Reci[5], din Hallstatt. Vasul cu corp zvelt (M.3) este cunoscut din cultura mormintelor tumulare de la Sânzieni[6], din Ungaria de la Battonya[7] şi de la Ózd-Köalja[8], toate din cultura mormintelor tumulare şi din cultura câmpurilor de urne, dar şi din cultura Wietenberg de la Derşida[9], din Transilvania. Vasul cu gură largă, cu corp zvelt, pe umăr decorat cu un şir de alveole este cunoscut tot din aria de răspândire a culturii mormintelor tumulare[10]. Decorul cu un şir de alveole pe marginea buzei vasului este cunoscut din cultura Wietenberg, de la Derşida[11], din grupa Coslogeni[12] şi de la Füzesabony[13]. Analogia pentru vasul mic, cu buza ridicată, se găseşte în grupa Gáva-Holihrady[14], precum şi pentru vasul cu buza dreaptă şi prevăzutăcu toartă, deasemenea şi pentru vasul mic, cu peretele gros, cu gura dreaptă şi prevăzut cu o proeminenţă rotundă[15]. Vasul mic, cu corp globular, cu buză dreaptă, prevăzut cu 4 urechiuşe este cunoscut din aşezarea culturii Wietenberg de la Sighişoara[16], din cimitirul de incineraţie de cultura Wietenberg de la Bistriţa[17], din epoca bronzului din Ungaria (Br. IV, Pákozdvár)[18], dar şi din prima vârstă a fierului (Hallstatt), din aşezarea de la Reci[19]. Strachina cu gura largă şi cu fund plat este cunoscută din epoca bronzului, din cultura Wietenberg de la Derşida[20], dar şi din prima vârstă a fierului (Hallstatt), faza Reci[21].

Materialul ceramic prezentat mai sus nu se încadrează în categoria ceramicii cunoscută din culturile din epoca bronzului târziu, ca faza târzie a culturii Wietenberg, cultura Noua şi din faza de început a culturii Gáva[22], sau din faza dezvoltată a Hallstatt-ului de la Reci sau Cernat. Sunt anumite forme de vase, caracteristice pentru cultura Wietenberg, ca vasul mare cu buza răsfrântă în afară lat, cu pântec bombat, sau vasul mic, cu patru urechiuşe, care figurează în această cultură, dar acestea se găsesc şi în aşezarea hallstattiană de la Reci şi în materialul culturii Val[23]. Lipsesc însă vasele cu forme caracteristice pentru cultura Wietenberg, cum ar fi cana cu toartă, strachina cu patru colţuri şi motivele de decor spiralice şi meandrice[24].

Numai ritul de înmormântare prin incinerare, care se practică în Transilvania în epoca bronzului este caracteristic şi pentru purtătorii culturii Wietenberg. În ceea ce priveşte cultura Noua, care este considerată ca o perioadă de tranziţie la prima vârstă a fierului (Hallstatt), din epoca bronzului târziu, nu se poate lua în considerare. În Transilvania, în urma descoperirii aşezării de la Nicoleni, s-a dovedit că la dezvoltarea acestei culturi a contribuit, în afara culturii Monteoru, şi cultura Wietenberg[25].

Din materialul ceramic al necropolei de la Turia lipsesc vasele caracteristice pentru cultura Noua, ca de exemplu: vase în formă de sac, ceşti cu toarte cu butoni sau cu creste, iar ritul de înmormântare este cel al înhumaţiei[26].

Începutul primei vârste a fierului (Hallstatt) şi în sud-estul Transilvaniei este reprezentat tot de cultura Gáva, cunoscută deocamdată dintr-o singură aşezare, de la Sf. Gheorghe, care nu a fost cercetată sistematic. Au fost adunate de pe suprafaţa pământului fragmente ceramice caracteristice pentru această cultură. Nu se poate lua în considerare nici cultura Gáva, nici fazele I-II de la Reci, nici aspectul ceramicii de la Cernat. Faza Reci I-II este caracteristică prin vase cu gât cilindric, cu corp etajat şi decor care nu se găseşte în materialul necropolei de la Turia, cum ar fi marginea buzei faţetată la vase şi brâul puternic reliefat.

Datorită faptului că multe forme de vase, precum şi mai multe motive de decor, mai ales butoanele plate, arată un aspect de sfârşit al epocii bronzului (Reinecke BD, prima jumătate a Hallstattului, H.A.), necropola de la Turia trebuie s-o încadrăm în această epocă. Locul ei este într-o fază a bronzului târziu, care deocamdată este greu de stabilit. Trebuie să luăm în considerare pătrunderea culturii mormintelor tumulare şi în această regiune, după cum arată mormântul descoperit la Sânzieni. Purtătorii culturii Wietenberg, foarte probabil, la pătrunderea lor, s-au retras în muntele Turia, unde şi-au construit o cetate, apărându-se contra atacurilor[27]. Prezenţa însă a unor vase în materialul ceramic al necropolei arată că şi în această zonă geografică, ca şi în Ungaria[28], au contribuit purtătorii culturii mormintelor tumulare la dezvoltarea unei culturi, care s-a format prin contopirea culturii populaţiei locale. Această schimbare, pentru prima dată, a fost descoperită la Turia. Aşezarea populaţiei, aparţinând acestei necropole, care se află la locul "Judeţ-Vármegye", de la Turia, nu este cunoscută deocamdată. Materialul arheologic al unui bordei, descoperit pe malul drept al pârâului Turia, care, se pare, aparţine populaţiei mormintelor câmpurilor de urne (Urnenfelder Kultur), precum şi necropola de incineraţie în urne de la "Judeţ-Vármegye", ridică multe probleme, care se referă la sfârşitul epocii bronzului în această regiune. Rămâne o problemă deschisă, de lămurit, dacă cultura de care aparţine necropola se situează cronologic înainte, sau după cultura Noua. O constatare mai precisă în această privinţă, credem, va aduce descoperirea şi cercetarea aşezării, care aparţinea acestei necropole.

Zsolt SZÉKELY (Braşov)

NOTE

1.Zs. Székely, *O locuinţă din epoca bronzului de la Turia*, Cronica cercetărilor arheologice, campania 1993, Satu Mare, 1994, p. 69.

2.Zs. Székely, *O figurină de lut din cultura Wietenberg de la Turia, judeţul Covasna*, Symp.Thrac. Nr. 8, Satu Mare - Carei, 1990, p. 111-114.

3.K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, Dacia, N.S.IV. 1960, fig. 12/A, 1-2, 7.

4.N. Ghidioşan, *Aşezarea Wietenberg de la Derşida*, 1980, pl. 12, A. 3, 1.

5.Zs. Székely, *Aşezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, 1966, pl. III/4, IV/7.

6.Idem, *Cultura mormintelor tumulare în sud-estul Transilvaniei*, SCIVA, T. 28, nr. 1, fig. 1/2.

7.A. Kállay, *Késö bronzkori halomsíros kultúra idöszakának leletei Battonya határában*, Arch. Ért. 109 évf. 1983, nr. 1, fig. 2/6.

8.T. Kemenczey, *Urnengräberfeld von Ózd-Köalja, Prähistorische Archäologie in Südost Europa*, B. 1, *Südost Europa Zwischen 1600 und 1000. v.Chr.*, Berlin, 1982, fig. 5/13.

9.N. Chidioşan, *op.cit.*, pl. 30/1-3.

10.A. Kállay, *op.cit.*, fig. 11/6, 12/13.

11.N. Chidioşan, *op.cit.*, pl. 10/1-2.

12.M. Irimia, *Die Bronzezeit in der Dobrudscha im Lichte neuerer Entdeckungen, Südost* Europa zwischen 1600 und 1000 v.Chr., Berlin, 1982, fig. 2/5.

13.T. Kovács, *Einige neue Angaben zur Ausbildung und inneren Gliederung der Füzesabony Kultur*, Südosteuropa zwischem 1600 und 1000 v.Chr., Berlin 1982, p. 291, fig. 2/5.

14.G.I. Smirnova, *Complexele de tip Gáva-Holohrady - o comunitate cultural istorică*, SCIVA, 3, T. 25, 1974, fig. 7/1.

15.*Ibidem*, fig. 6/12; 4/6.

16.K. Horedt, *op.cit.*, fig. 12/A 9.

17.B. Hänsel, *Südosteuropa Zwischen 1600 und 1000 v.Chr.*, Berlin, 1982, p. 25, fig. 14.

18.Fr. Tompa, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912-1936*, 24/25, 1934/35, pl. 47/15.

19.Zs. Székely, *Aşezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, 1966, pl. II/5.

20.N. Ghidioşan, *op.cit.*, pl. 30/10.

21.Zs. Székely, *Aşezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, 1966, pl. III/5-6.

22.Zs. Székely, *Le début de l'âge de fer dans le sud-est de la Transylvanie*, AMN, 31/1, 1994, p. 173-599.

23.E.F. Petres, *Neuere Beiträge zur Geschichte der Spätbronze und Frühei senzeit des mittleren Donaubeckens*, Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche, II, Roma, 1962, pl. CXLVIII, fig. 23/1.

24.xxx, *Istoria României*, I, 1960, p. 113.

25.Zs. Székely, *Contribuţii la dezvoltarea culturii Noua în sud-estul Transilvaniei*, Muzeul Brukenthal, St.Com., 12, Sibiu, 1965, p. 31.

26.xxx, *Istoria României*, 1960, p. 113-114, vol. I, A.C. Florescu, *Des éléments est-européens sur le territoire de la R.P. Roumaine à la fin de l'Âge du Bronze*, Atti del VI Congrêsso Internazionale delle Scienze preistoriche e protoistoriche, II, Roma, 1962, 438-445.

27.Zs. Székely, *The Early and Middle Bronze Age from the South-East Transylvania*, comunicare prezentată la Congresul din Szolnok, R. Ungară, 1991.

28.E.F. Petres, *op.cit.*, 435, T. Kemenczei, *Adatok a Kárpát-medencei halomsiros kultúra vándorlásának kérdéséhez*, Arh.Ért. 95, évf. 1968, nr. 2, p. 166-185; O. Trogmayer, *A szegedi nagytáj bronz- és koravaskorának néhány kérdéséről*, Acta Universitates de Attila József Nominatae, AAA, Supplem V, Szeged. 1985, p. 5-7.

DAS URNENGRÄBERFELD VON TURIA, BEZIRK COVASNA (Zusammenfassung)

Der Verfasser gibt Erläuterungen bezüglich den 26 Urnengräbern von Turia. Anhand dem Grabinventar wird die Nekropole der späten Bronzezeit oder der frühen Hallstattzeit zugewiesen.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 Das Grägerfeld.

Abb. 2 Plan des Gräberfeldes.

Abb. 3 Plan der Grabungen.

Taf.I 1-4 Gräber Nr. 1, 5, 8, 10. *In situ.*

Taf.II 1-2 Gräber Nr. 15-17. *In situ.*

Taf.III Urnen der Gräber: 1 M.1; 2 M.3; 3 M. 10/b1; 4 M.10/b2; 5 M. 10/a; 6 M.11; 7 M.12.

Taf.IV Urnen der Gräber: 1 M.13; 2 M.16; 3 M.18; 4-5 M.20; 6 M.21.

Taf.V Urnen der Gräber: 1 M.1; 2 M.3; 3-4 M.10/b; 5-6 M.10/a; 7 M.11.

Taf.VI Urnen der Gräber: 1 M.12; 2 M.15; 3 M.16; 4 M.17.

Taf.VII Urnen der Gräber: 1 M.18; 2 M.20; 3 M.21; 4 M.20.

Taf.VIII 1 die Urne des Einzelgrabes Nr. 26; 2 Steinaxt aus dem Grab Nr. 26; 3 Urne von Ozun-Lisnău; 4-5 Idol aus dem Grab Nr. 6.

Taf.IX 1 Urne aus dem Grab M.1; 2 Kleingefäß aus dem Grab M.10/c; 3 Keramikbruchstück aus dem Grab M.25; 4 Keramikbruchstück aus dem Grab M.18; 5 Keramikbruchstück aus dem Grab M.20; 6 Keramikbruchstück aus dem Grab M.6.

Taf.X Urne aus dem Grab M.19.

Taf.XI Urnen aus der Necropole.

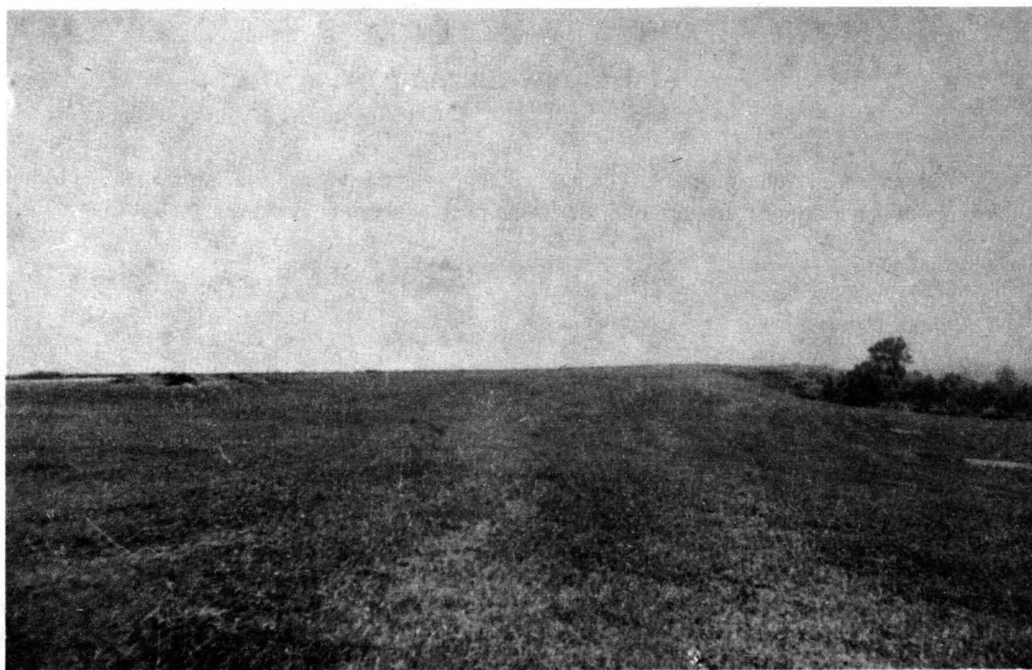

Fig. 1 Necropola: vedere generală.

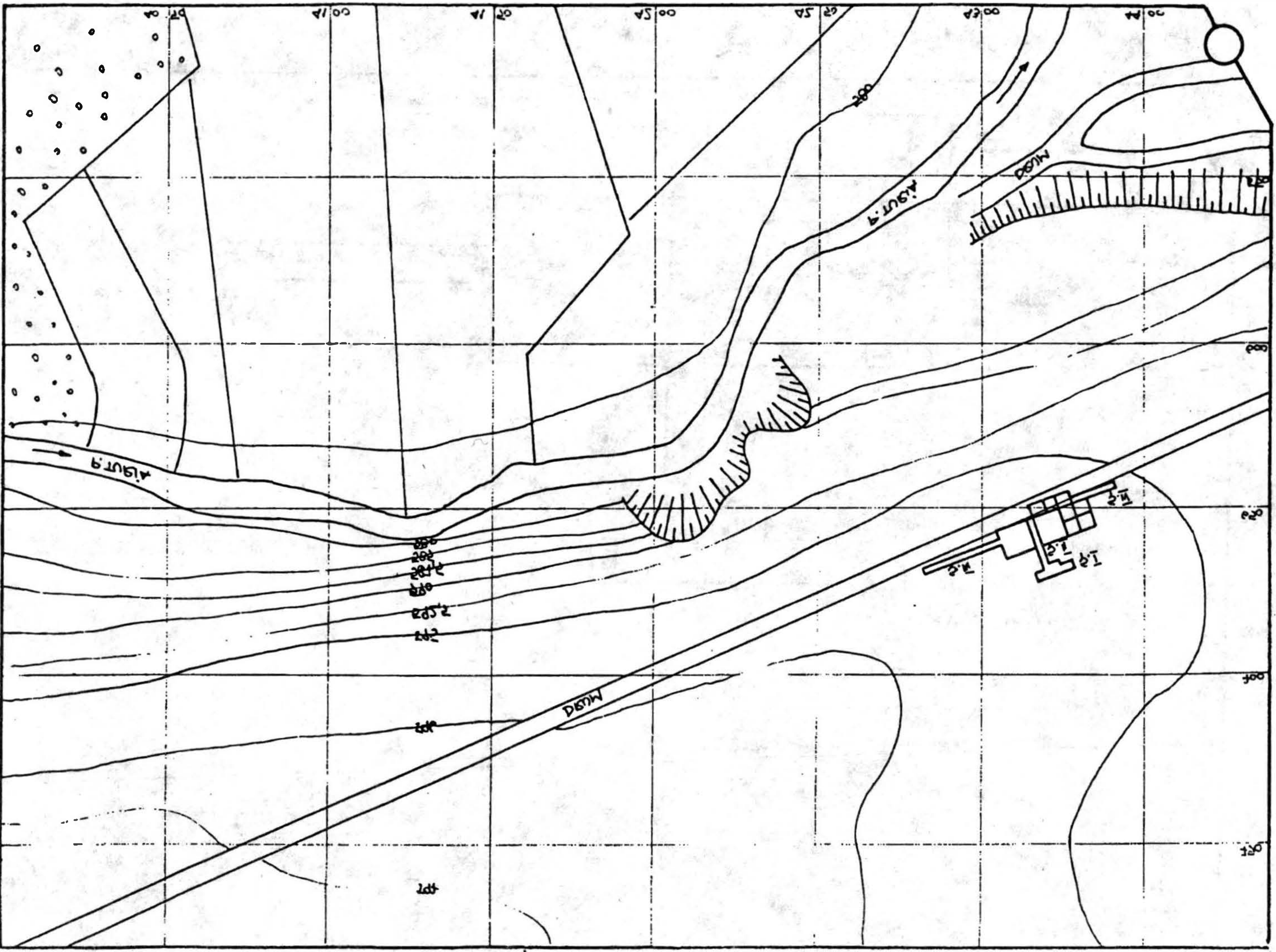

Fig. 2 Plan de situaţie.

TURIA - 1988 NECROPOLĂ

SC. 1:100

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

LEGENDA

GROAPĂ

URNĂ

OASE CARBONIZATE

S. I

S. II

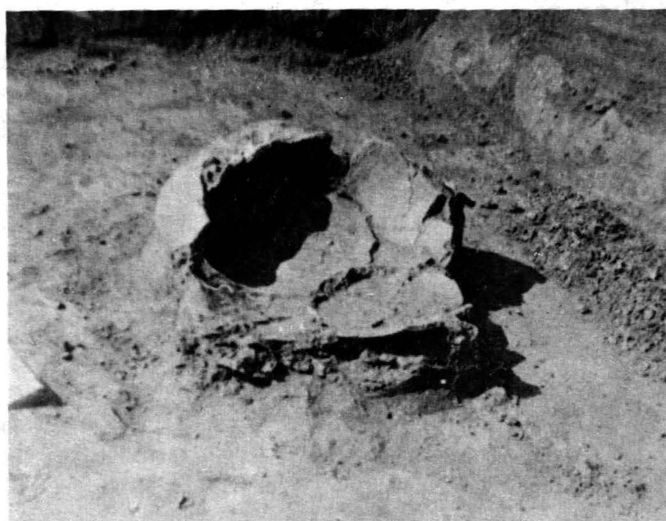
S. III

S. IV

Fig. 3 Planul săpăturilor.

1

2

Pl. I Mormintele 1, 5, 8, 10 in situ.

3

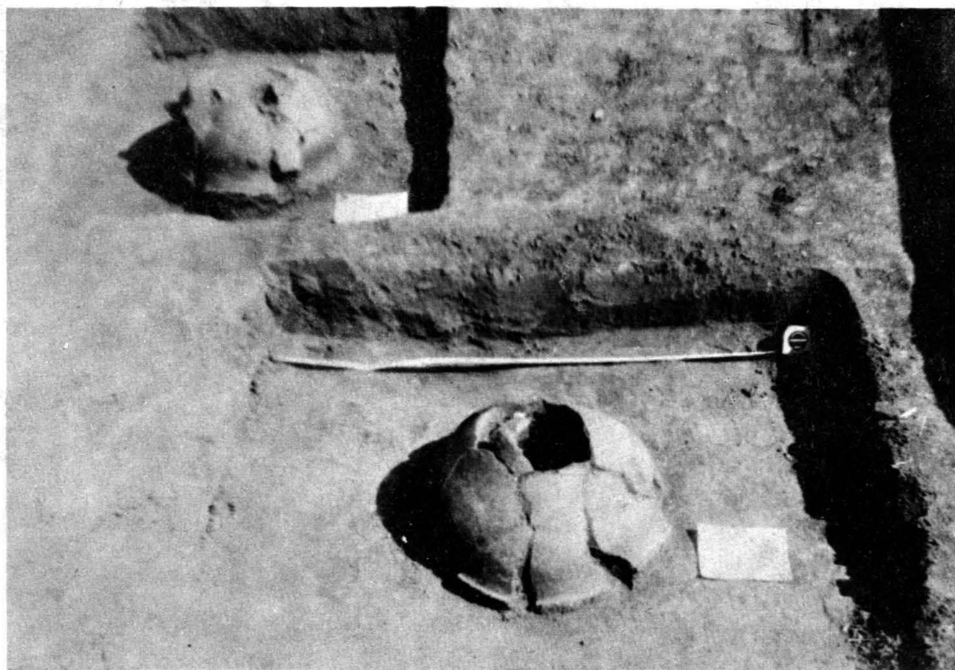

4

Pl. I Mormintele 1, 5, 8, 10 in situ.

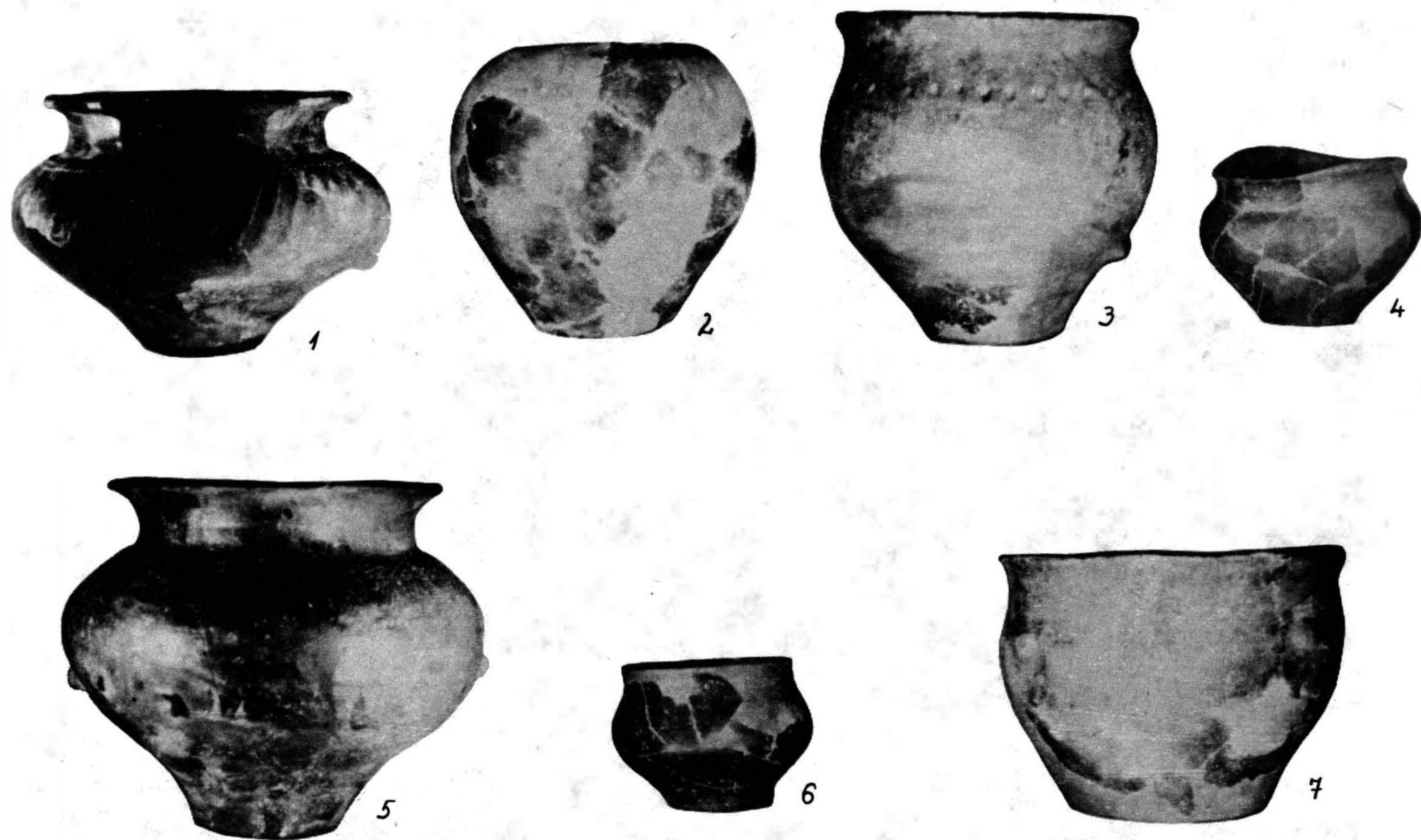

1

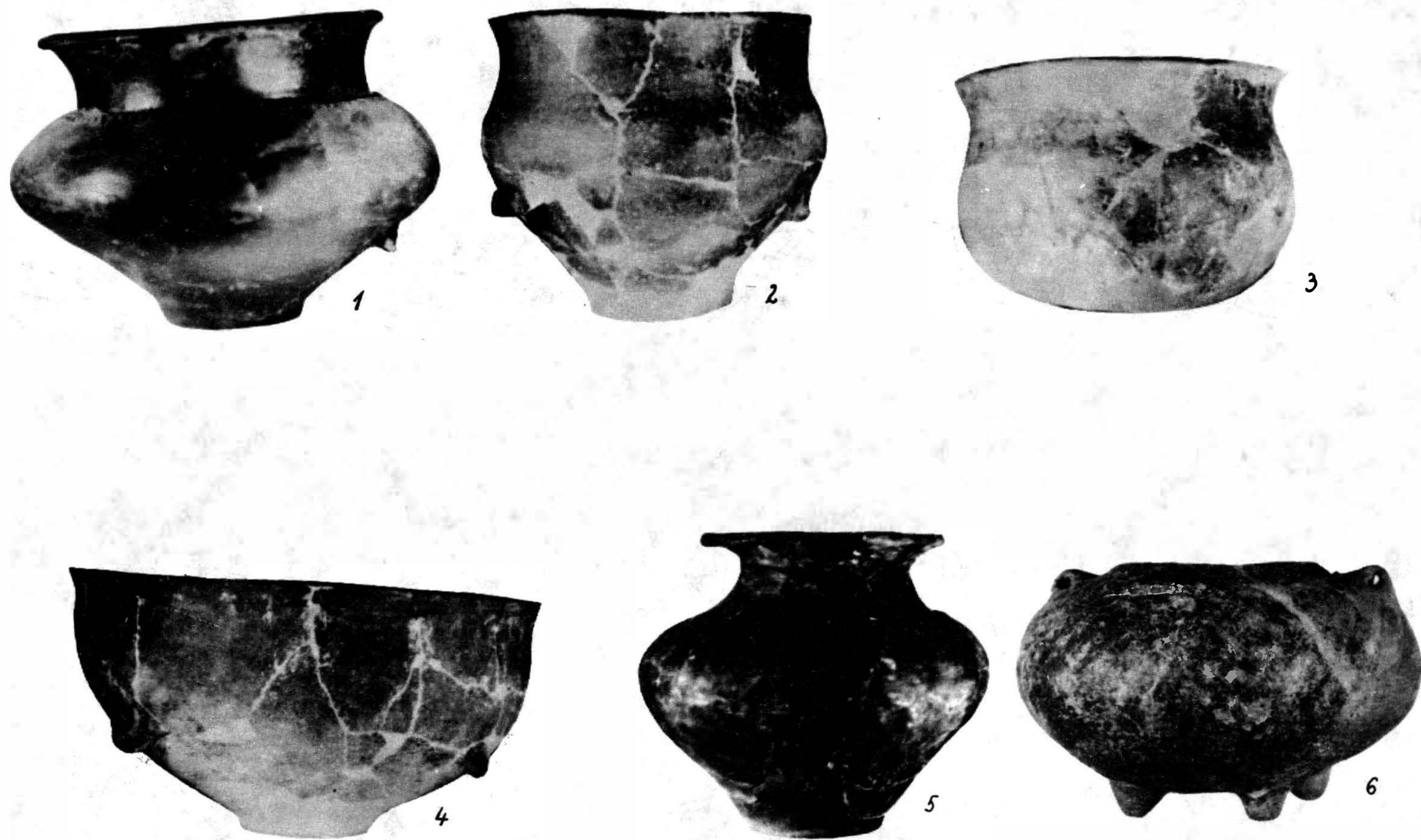

2

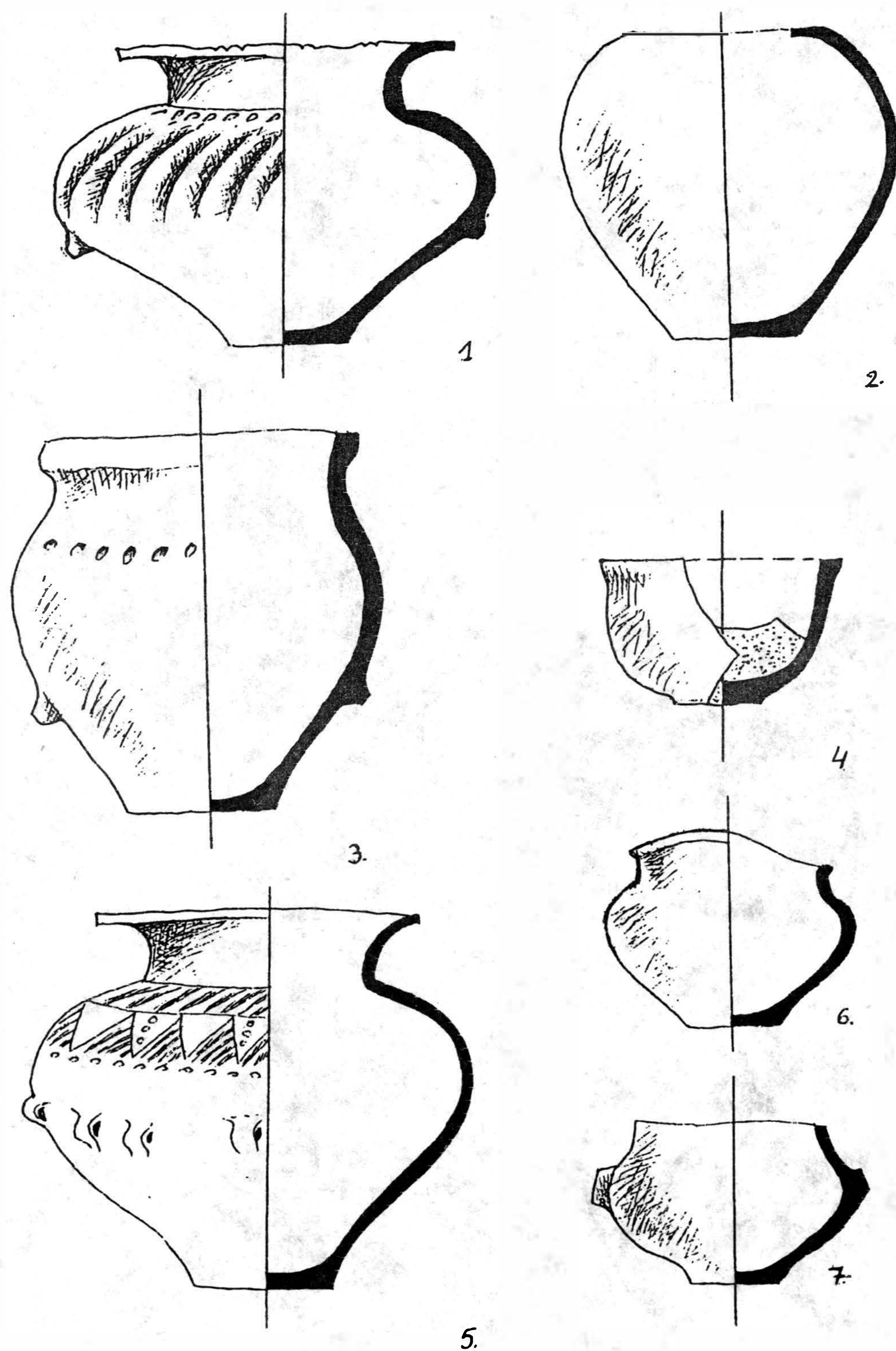
Pl. II Mormintele 15, 16-17 in situ.

Pl. III Urne funerare din mormintele: 1 M.1; 2 M.3; 3 M.10/b1; 4 M.10/b2; 5 M.10/a; 6 M.11; 7 M.12.

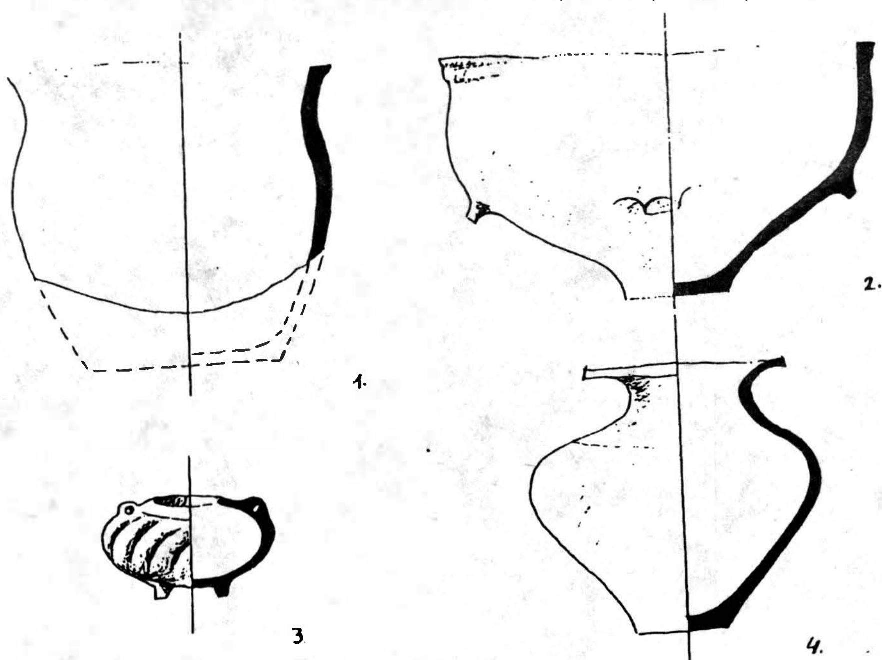

Pl. IV Urne funerare din mormintele: 1 M.13; 2 M.16; 3 M.18; 4-5 M.20; 6 M.21.

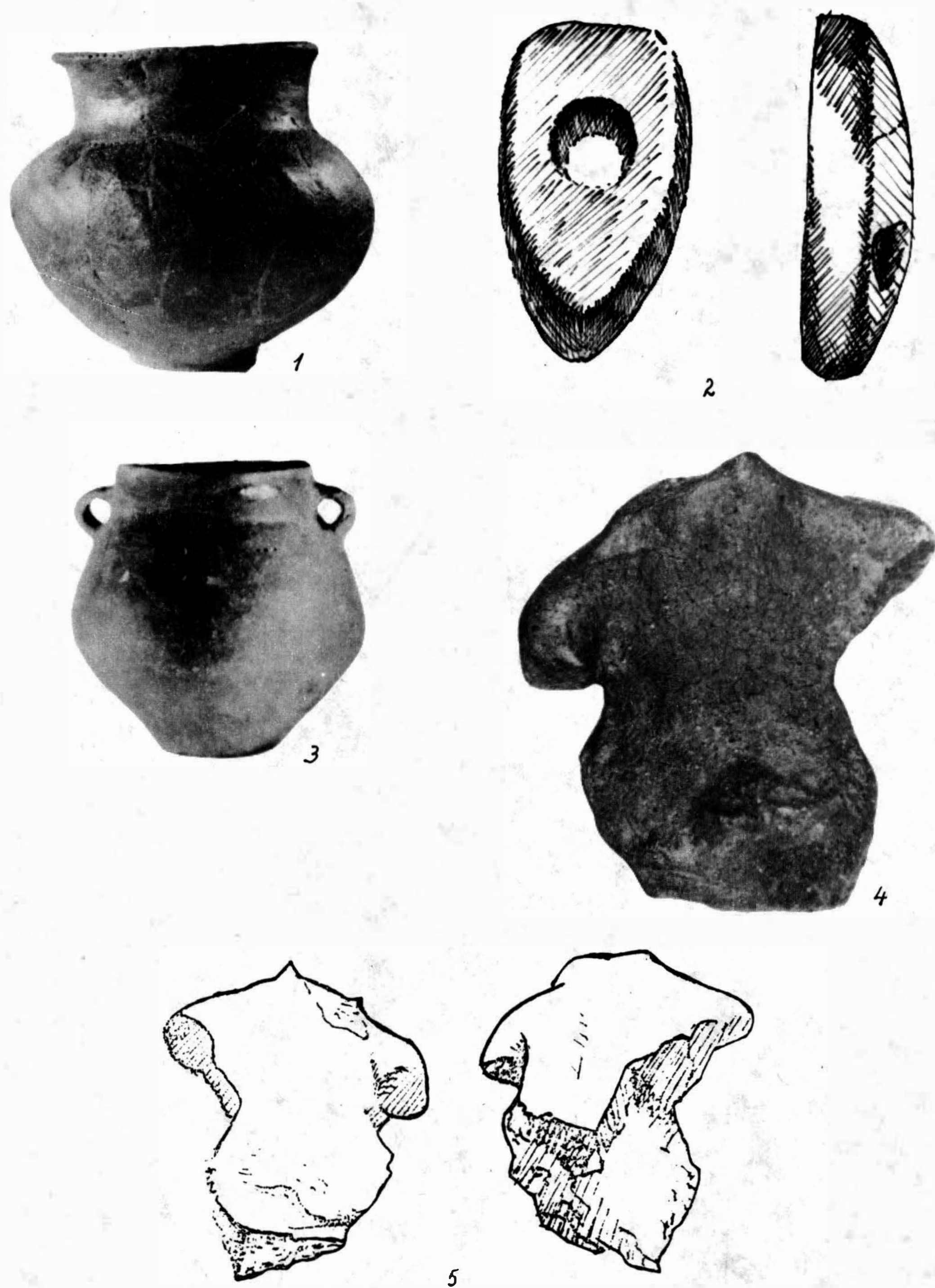

Pl. V. Urne funerare din mormintele: 1 M.1; 2 M.3; 3-4 M.10/b; 5-6 M.10/a; 7 M.11.

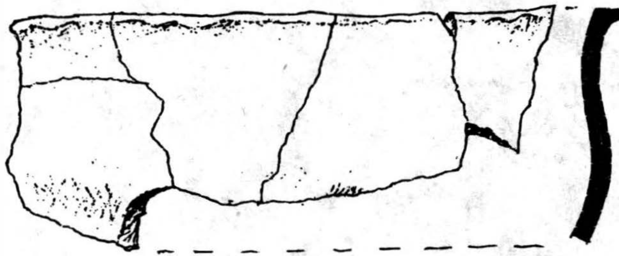
PL. VI. Urne funerare din mormintele: 1 M.12; 2 M.15; 3 M.16; 4 M.17.

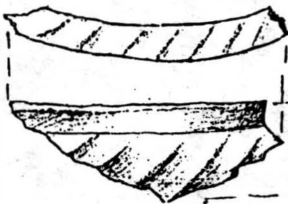

PL. VII. Urne funerare din mormintele: 1 M.18; 2 M.20; 3 M.21; 4 M.20.

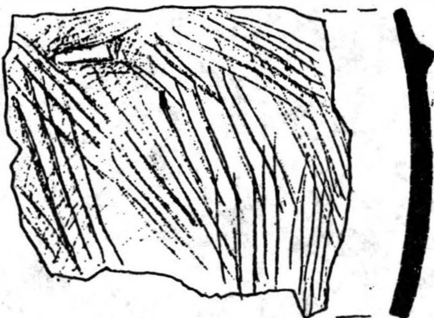
Pl. VIII. Urna mormântului izolat nr. 26: 2 Topor de piatră din inventarul mormântului nr. 26; 3 Urnă funerară de la Ozun-Lisnău; 4-5 Idol din inventarul mormântului nr. 6.

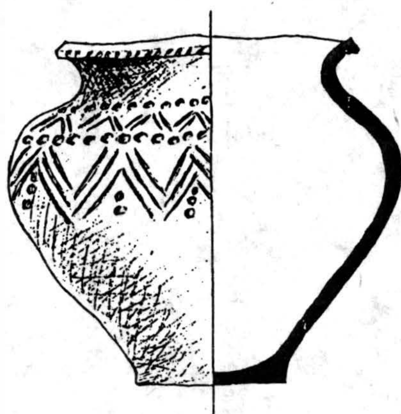

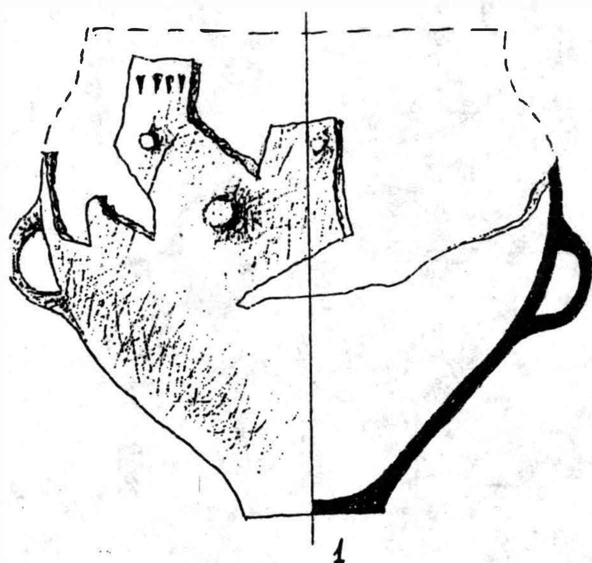

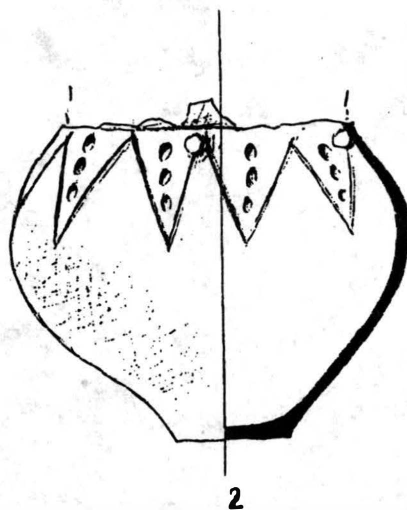
Pl. IX. Urna din M.1; 2 Vas mic din M.10/c; 3 Fragment ceramic din M.25; 4 fragment ceramic din M.18; 5 Fragment ceramic din M.20; 6 Fragment ceramic din M.6.

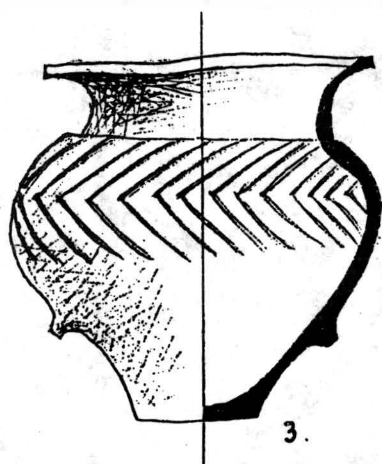
Pl. X. Urna din M.19.

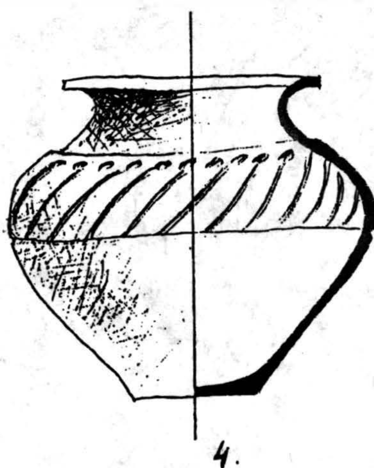
1

2

3.

4.

Pl. XI. Urne din necropolă.

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND SĂPĂTURILE DE LA MOGOŞEŞTI, JUDEŢUL GIURGIU

Având inițial (1989) un caracter de salvare, săpăturile în așezarea Tei de la Mogoșești, datorită importanței monumentului au continuat și în anul 1993. Printre descoperiri se remarcă o locuință de suprafață, o clădire foarte mare (cercetată numai parțial), a cărei destinație nu poate fi încă deslușită, câteva gropi, multă ceramică, obiecte din bronz și argint, piese din os, corn și lut ars. Vestigiile de aici par să ilustreze momentul de trecere de la faza Tei II la faza Tei III.

I. *Introducere.*

În cadrul programului de eliberare de sarcină istorică a zonelor ce urmau să fie afectate de lucrările de pe ceea ce se dorea a fi Canalul Dunăre-Bucureşti, a fost supus unor intense cercetări de teren şi segmentul cursului râului Argeş ce traversează de la nord- vest la sud-est judeţul Giurgiu[1].

La intrarea dinspre Varlaam, în stânga drumului judeţean Adunaţii-Copăceni – Comana, la 7 km est de şoseaua Bucureşti – Giurgiu, în spatele primelor case ale satului Mogoşeşti (com. Adunaţii-Copăceni, jud. Giurgiu), au fost identificate vestigii din epoca bronzului, hallstatt, perioada getică şi post-getică[2].

II. *Cercetările din anii 1989 şi 1993.*

II.1. *Amplasamentul.* Zona de interes arheologic este situată pe un bot al terasei înalte din dreapta văii Argeşului. Aşezarea este ferită natural din trei părţi (est, nord şi vest) de văi adânci. În stânga acestui promontoriu, despărţit de o vale, se găseşte botul de terasă pe care a fost descoperită aşezarea Glina[3] şi Sântana de Mureş[4] de la Varlaam . Datorită configuraţiei terenului, dar mai ales situaţiei sale juridice – declarat dealtfel rezervaţie arheologică – izvorâtă în urma aplicării Legii 18, cercetările au trebuit să se concentreze asupra spaţiului vestic al promontoriului.

În prima campanie au fost trasate nouă secţiuni (notate S_{1-9}) paralele, având $S_{2-7,9}$ 0,60 m între ele, iar între S_1 şi S_2 şi S_7 şi S_8 existând o distanţă de 5 m, respectiv 6 m. Toate secţiunile erau orientate perpendicular pe latura de vest a botului de terasă. Prin S_1 şi S_8 am încercat delimitarea perimetrului locuit, iar celelalte secţiuni (opt secţiuni având dimensiunea de 10 x 2 m, iar S_9 de 20 x 2 m) fiind trasate pentru cercetarea unei constructii foarte mari.

Investigaţiile au fost continuate în 1993 prin trei secţiuni (notate $S_{1/1993} = S_{10}$, $S_{2/1993} = S_{11}$, $S_{3/1993} = S_{12}$) şi o casetă ($C_{1/1993}$) la S_{10}. Datorită condiţiilor neprielnice amintite, numai S_{10} şi S_{12} au putut fi orientate optim, perpendicular, V-E, pe latura de vest a promontoriului, în schimb S_{11} a fost trasată paralel cu latura respectivă. Dimensiunile secţiunilor au fost S_{10}= 10 x 2 m, S_{11}= 12 x 2m, S_{12} = 6 x 2m. Caseta a fost de 6 x 2 m.

II.2. *Stratigrafia.* Imediat sub pământul vegetal (gros de 0,30-0, 40 m), care conţine o sumedenie de materiale arheologice din diverse epoci (feudal-târzii, getice, hallstattiene şi bronz), a fost surprins stratul Tei. În unele locuri, fără a exista straturi ca atare - numai în S_{11} descoperindu-se o groapă menajeră aparţinând culturii Basarabi, au putut fi recuperate de deasupra stratului Tei, ceramică Basarabi (fig. 2/ 5a-b) şi getică. Stratul Tei are o grosime de 0,50-0,76 m. Sub el urmează pământul viu. La baza stratului Tei au fost descoperite câteva fragmente ceramice Glina.

II.3. *Complexele.* La Mogoşeşti au fost descoperite până în prezent urmele a două construcţii, dintre care cea cercetată (parţial) în 1993 era un bordei (L_2), care a avut orientarea NV-SE (fig.1). Clădirea (notată de noi L_1) investigată tot parţial (dimensiunile sesizate în 1989 au fost: latura scurtă nord-estică = 10,20 m, latura lungă estică = 14,50 m, latura lungă vestică = 14,30 m), prin dimensiunile sale, prin materialul arheologic adăpostit, denotă caracterul ei aparte.

În partea investigată de noi, au fost găsite trei *vetre de foc* (notate V_{1-3}), amplasate oarecum simetric, fiecare pe o latură, ce prezentau mai multe refaceri. Forma lor era ovală, erau ridicate pe un soclu din fragmente ceramice şi aveau o lungime de 1/1,5 m şi o lăţime de 0,50/0,70 m. Lângă ele au fost descoperite cantităţi impresionante de cenuşă, iar în aceasta recipiente din pastă fină, în special ceşti şi pahare. În total au fost recuperate din L_1 101 vase întregi, sparte *in situ* sau lesne întregibile. Toate sunt recipiente de mici dimensiuni

(ceşti, pahare, vase miniaturale, farfurioare, castroane de agăţat). Chiar dacă ele au fost găsite mai ales în stratul de cenuşă, nu dovedeau urme, care să ne permită a vorbi de ardere pe vetrele de foc din clădire.

Alături de ceramică au fost descoperite piese din os şi corn şi din metal (bronz şi argint). De asemenea, de lângă vetre au fost scoase la lumină piese din lut ars (fragment de idol, fragment de car miniatural, rotiţe de car).

Este greu a preciza în prezentul stadiu de cercetare rolul clădirii. Se poate avansa ipoteza unui spaţiu destinat cultului, adunării bărbaţilor, a luptătorilor.

Nu departe de cele două construcţii au fost descoperite două *gropi* menajere. Ambele au o formă de sac, sunt adânci de 1,25 m, şi pornesc de la acelaşi nivel. Inventarul lor se compune din chirpic, cenuşă, ceramică fragmentară, oase de animale.

II.4. *Materiale arheologice.*

II.4.1. *Piese litice.* Din lotul masiv de obiecte litice, bine reprezentate sunt lamele de silex (36 buc.), găsite atât în complexe, cât şi în strat. Au mai fost recuperate gratoare (2 buc.), burine (1 buc.), fierăstraie (3 buc.) şi foarte multe aşchii. În G_1, situată la nord de L_1, au fost descoperite trei nuclee şi partea din faţă (tăişul) a unui topor din piatră.

II.4.2. Obiecte din lut. În L1, lângă vetrele de foc numărul 2 şi 3 (V2,3), au fost găsiţi patru <căţei> de vatră. Tot din aceiaşi clădire au fost recuperate patru fusaiole decorate (fig. 4/1-4) şi mai multe nedecorate (fig. 5/3), piciorul (laba şi glezna) decorat în tehnica împunsăturilor succesive al unei statuete antropomorfe, care a avut probabil dimensiuni apreciabile (înăltime: cca 0,50 m?), un fragment decorat (colţ) al unui car miniatural, două roţi de car miniatural, o <roată> de scripete (?)(fig. 4/5a-b).

Restul complexelor adăposteau o fusaiolă întreagă nedecorată (fig. 5/4), altele trei fragmentare, două greutăţi fragmentare în formă de peramidă, o lingură (căuşul; fig. 5/2).

II.4.3. *Ceramica.* Această categorie de material constituie 90% din întregul lot recuperat. A fost descoperit mai ales în cele două clădiri şi în gropile menajere. În L_1 au fost găsite 80% din *ceramica fină* (*b*), iar în restul complexelor aproape numai *ceramică grosieră* (*a*).

Pasta ceramicii de categoria *a* este plină de impurităţi şi era folosită la confecţionarea vasele de dimensiuni mari: oalele bombate cu două torţi, vasele sac, recipientele de tip borcan, unele străchini şi castroane. *Decorul* acestora este compus din *Besenstrich*, alveole şi crestături pe buză, brâu aplicat pe gât sau în zone de maximă rotunjime a vasului, butoni aplicaţi. Torţile sunt în bandă, altele diferite în secţiune, în formă de şa.

Ceramica fină este reprezentată de vasele de dimensiuni reduse: ceşti (fig. 2/1-4; 3/1-5; 4/6,9; 6/1-4), pahare (fig. 4/8; 5/5; 7/1-2, 4-5), farfurioare, castroane şi străchini, piese miniaturale (fig. 4/7; 5/1; 7/3, 6-9). Majoritatea recipientelor erau decorate în Stich-kanaltechnik, motivistica compunându-se din triunghiuri, romburi, şirul de <S>-uri, valuri, brâuri. Toate spaţiile vaselor erau folosite: buza, gura, gâtul, corpul, fundul. Adânciturile create erau umplute cu o pastă albă (fig. 2/1-4; 6/1-3).

Alături de aceste două categorii de ceramică trebuie amintită şi una intermediară - *semifină* (*c*)-, care avea o pastă fină, dar cu unele impurităţi notabile (nisip, pietricele, calcar, cioburi pisate fin). Formele ar fi: străchini şi castroane, vase bombate cu gâtul scurt şi două torţi.

II.4.5. *Piese din os şi corn.* Dintre piesele descoperite, se remarcă un topor din corn de cerb, găsit lângă vatra de foc numărul 3 (V_3) din L_1, 6 ace din os (unele rupte din vechime), descoperite în L_1 şi L_2 şi în G_1, un dorn din os (în L_2), un tub din os cu un capăt astupat cu un <dop> din lut şi cu celălalt capăt <filetat>, recuperat din apropierea celor două ace din bronz, având 0,09 m. Posibil să fi fost destinat tocmai adăpostirii respectivelor ace.

Interesant este şi un alt tub din os, care este prevăzut la un capăt o deschizătură, practicată prin tăiere. Obiectul, descoperit în L_1, nu departe de vatra de foc (V_1), a fost folosit probabil ca fluier.

II.4.6. *Piese din metal.* În perimetrul investigat al L_1 (Marea Casă) şi în jurul acestei construcţii, au fost descoperite o serie de piese din bronz şi argint [5].

Dintre unelte menţionăm un *cuţit* întreg, realizat prin turnare şi apoi finisat prin ciocănire, o *daltă* şi *trei ace de cusut*. Cuţitul a fost, pe ambele feţe ale lamei, sub nervură cu secţiune triunghiulară ce întăreste spinarea, gravat fin un decor compus dintr-o linie paralelă cu marginea lamei şi flancată cu un şir de semicercuri. La cca 2 cm de mâner, perpendicular pe decorul descris anterior, se găsesc două semicercuri care fac legătura dintre ornamentul de sub nervură şi o linie ce se desfăşoară paralel cu tăişul cuţitului.

Din bronz mai sunt un *pumnal* şi câteva obiecte de podoabă: un *inel* realizat dintr-un ac de bronz, cu piciorul spiralat de tip Hülsenkopf, căruia partea de sus, capul, i-a fost îndepărtată (ţinând seama de destinaţia L_1, poate chiar ritual?); o *mărgică tubulară*.

În L_1 a fost descoperit şi un *cercel din argint* de formă ovală, realizat dintr-o sârmă ce are capetele lăţite prin batere, în locurile respective practicându-se câte o gaură de prindere.

Interesant, dar foarte semnificativ, este faptul că, în L_2, sau în apropierea ei, în gropile menajere G_{1-2}, nu au fost găsite nici un fel de obiecte din metal. Acest lucru întăreşte ipoteza privind destinaţia deosebită ce va fi avut L_1.

III. *Încadrare cronologică.*

Analiza ceramicii, scoasă la lumină din această aşezare, aflată în centrul ariei de răspândire a culturii Tei[6], denotă puternice legături cu faza a II-a a fenomenului cultural respectiv, dar, totodată, prezintă caracteristici semnificative ale fazei următoare (III). Este posibil să avem de-a face cu o comunitate care reflectă momentul de trecere de la Tei II la Tei III. Viitoarele cercetări ne vor lămuri în aceasta privinţa.

Cristian SCHUSTER (Bucureşti),
Traian POPA (Giurgiu)

NOTE

1. Cf. V. Barbu, SympThrac, 6, Piatra Neamţ, 1988, p. 173; idem, SympThrac, 7, Tulcea, 1989, p. 379-380; idem, SympThrac, 8, Satu Mare-Carei, 1990, p. 205-206; C. Schuster, SympThrac, 7, Tulcea, 1989, p. 236-237; idem, SympThrac, 8, Satu Mare-Carei, 1990, p. 103-105; idem, Thraco-Dacica, 13, 1992, 1-2, p. 35-41; idem, SCIVA, 33, 1992, 1, p. 81-83; idem, Culture et civilisation au Bas Danube, 10, 1993, p. 199-206; idem, Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos, 13-15, 1995, p. 53-63; T. Popa, SympThrac, 9, Bucureşti, 1992, p. 156-157.
2. C. Schuster, SympThrac, 8, Satu Mare-Carei, 1990, p. 103-105.
3. Idem, Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos, 13-15, 1995, p. 53-63.
4. V. Barbu, SympThrac, 8, Satu Mare-Carei, 1990, p. 205-206.
5. C. Schuster, SCIVA, 43, 1992, 1, p. 81-83.
6. Despre aria de răspândire v. mai nou C. Schuster, Analele Banatului, S.N., III, 1994, p. 171-178.

VORLÄUFIGER BERICHT BEZÜGLICH DEN GRABUNGEN VON MOGOŞEŞTI, BEZIRK GIURGIU (Zusammenfassung)

Die Verfasser beziehen sich auf die Forschungen, die 1989 und 1993 in der Tei-Siedlung bei Mogoşeşti, Bezirk Giurgiu, am rechten Argeş-Ufer durchgeführt wurden. Unter den Funden sind ein großes Haus (nur teilweise ausgegraben), eine Erdwohnung, mehrere Gruben, Keramik–viele ganze Tassen, Ton-, Stein-, Knochen-, Horn- und Metallgegenstände zu nennen. Die Keramik, insbesondere die durch Stichkanaltechnik dekorierte, scheint auf den Übergangsmoment von der Tei II- zur Tei III-Stufe hinzuweisen.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1: Mogoşeşti, Plan der Erdwohnung (L_2).
Abb. 2: Mogoşeşti: Keramik: 1-4 Tei-Kultur; 5a-b Basarabi-Kultur (Fotos Dan Perianu).
Abb. 3: Mogoşeşti: Keramik: 1-5 Tei-Kultur (Fotos Dan Perianu).
Abb. 4: Mogoşeşti: Gegenstände aus gebrannter Tonerde 1-5; Keramik 6-9 (Fotos Dan Perianu).
Abb. 5: Mogoşeşti: Keramik: 1,5; Gegenstände aus gebrannter Tonerde 2-4 (Fotos Dan Perianu).
Abb. 6: Mogoşeşti: Keramik: 1-5 Tei-Kultur (Zeichnungen Cătălina Toma).
Abb. 7: Mogoşeşti: Keramik: 1-9 Tei-Kultur (Zeichnungen Cătălina Toma).

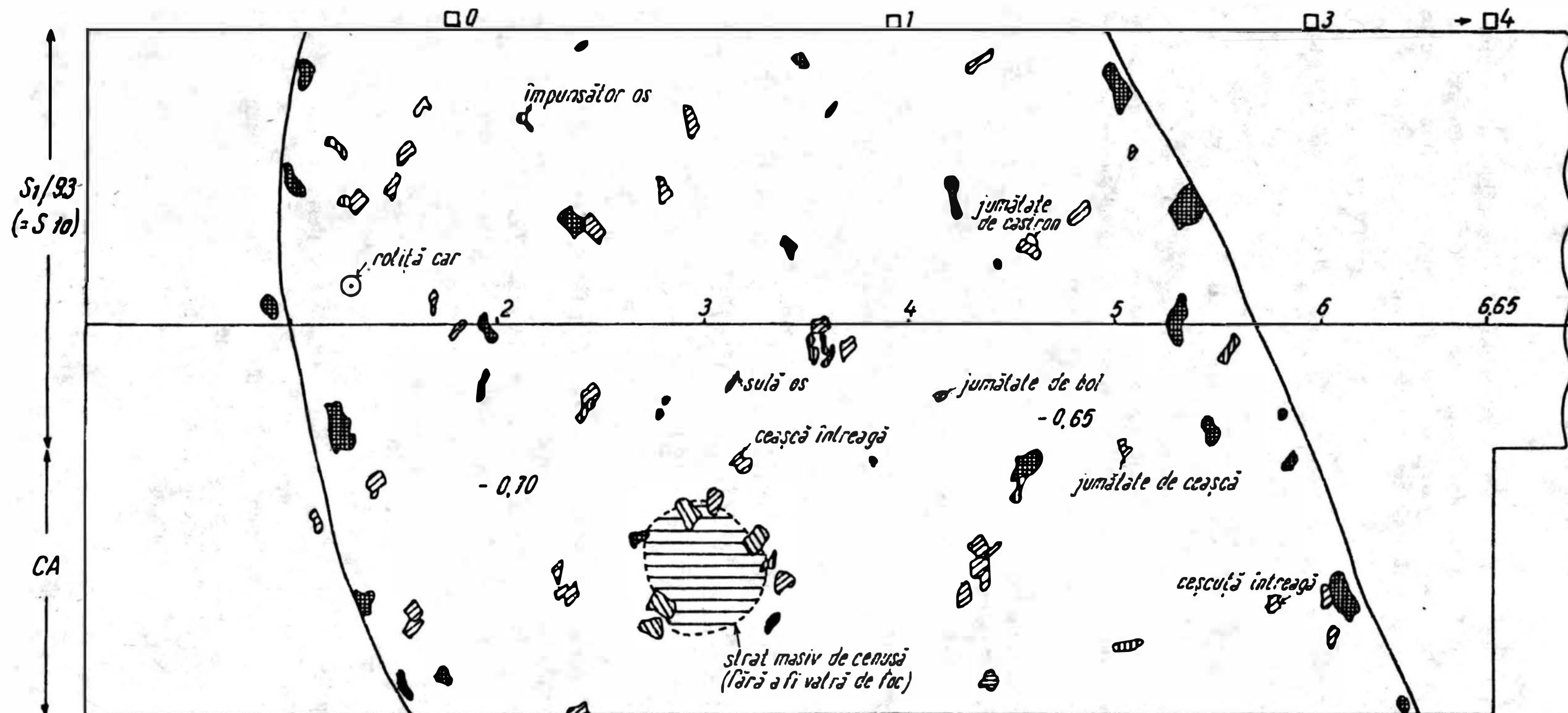

Fig. 1: Mogoșești, Planul bordeiului (L_2).

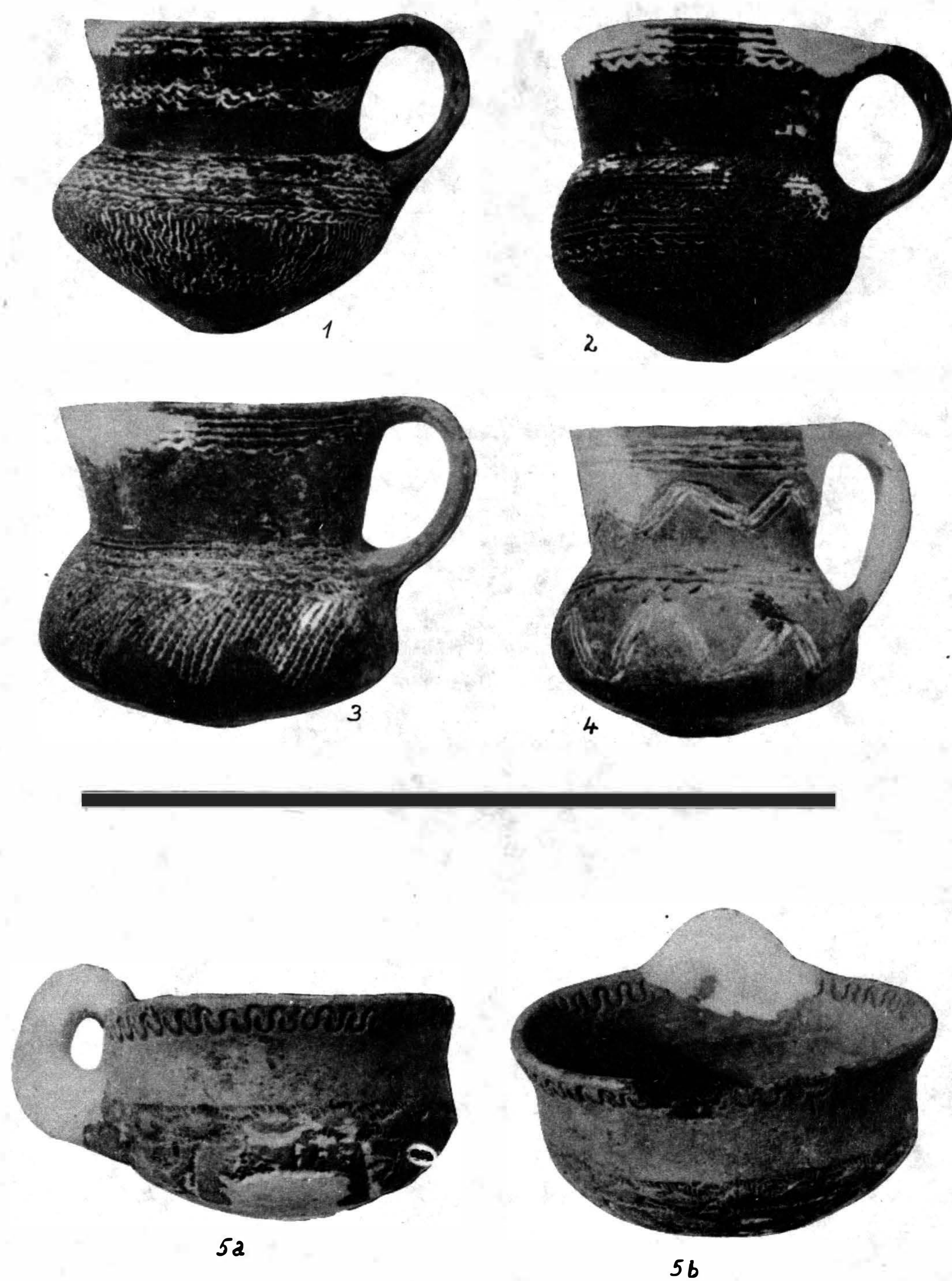

Fig. 2: Mogoşeşti: ceramică = 1-4 cultura Tei; 5a-b cultura Basarabi (fotografii Dan Perianu).

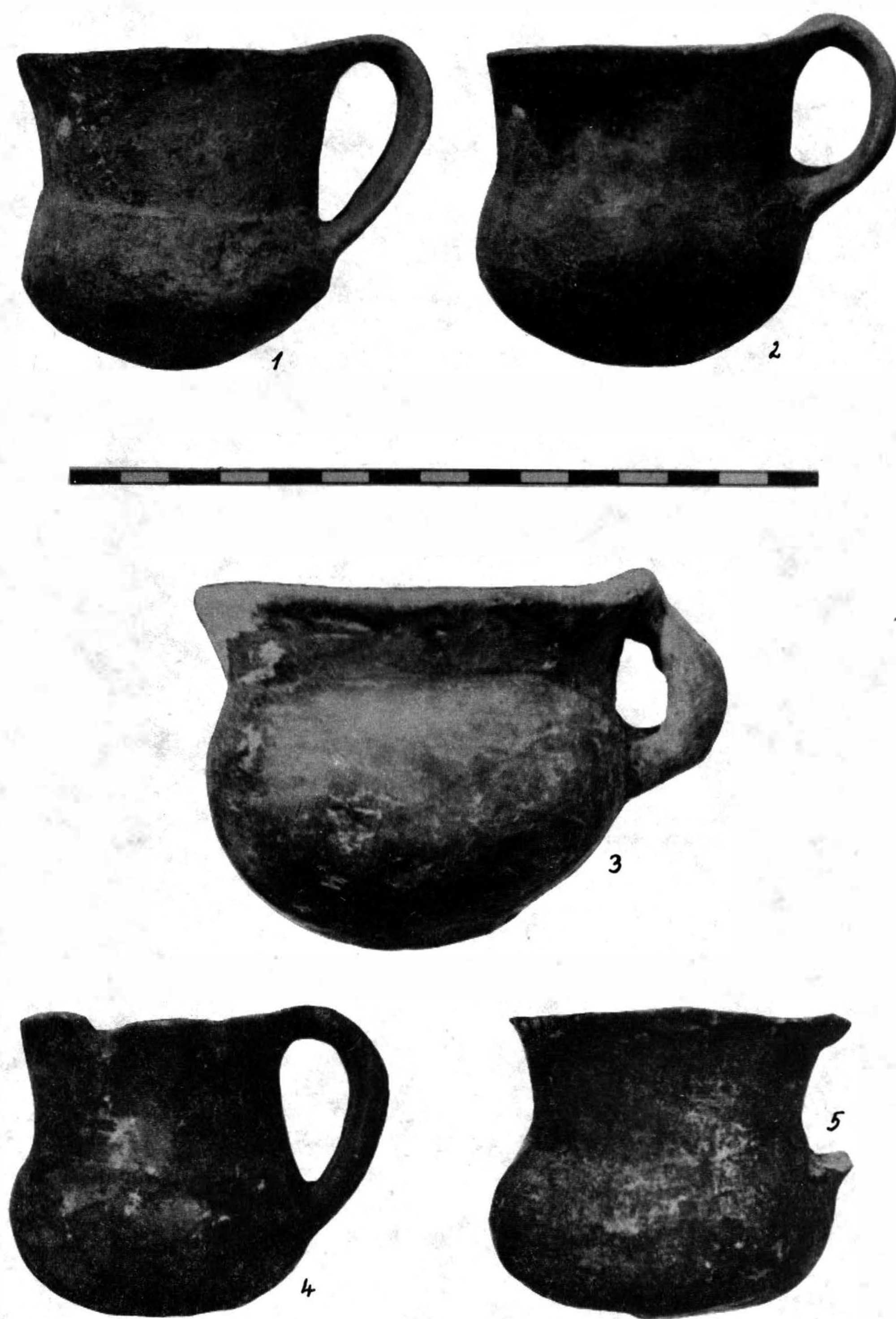

Fig. 3: Mogoşeşti: ceramică 1-5 cultura Tei (fotografii Dan Perianu).

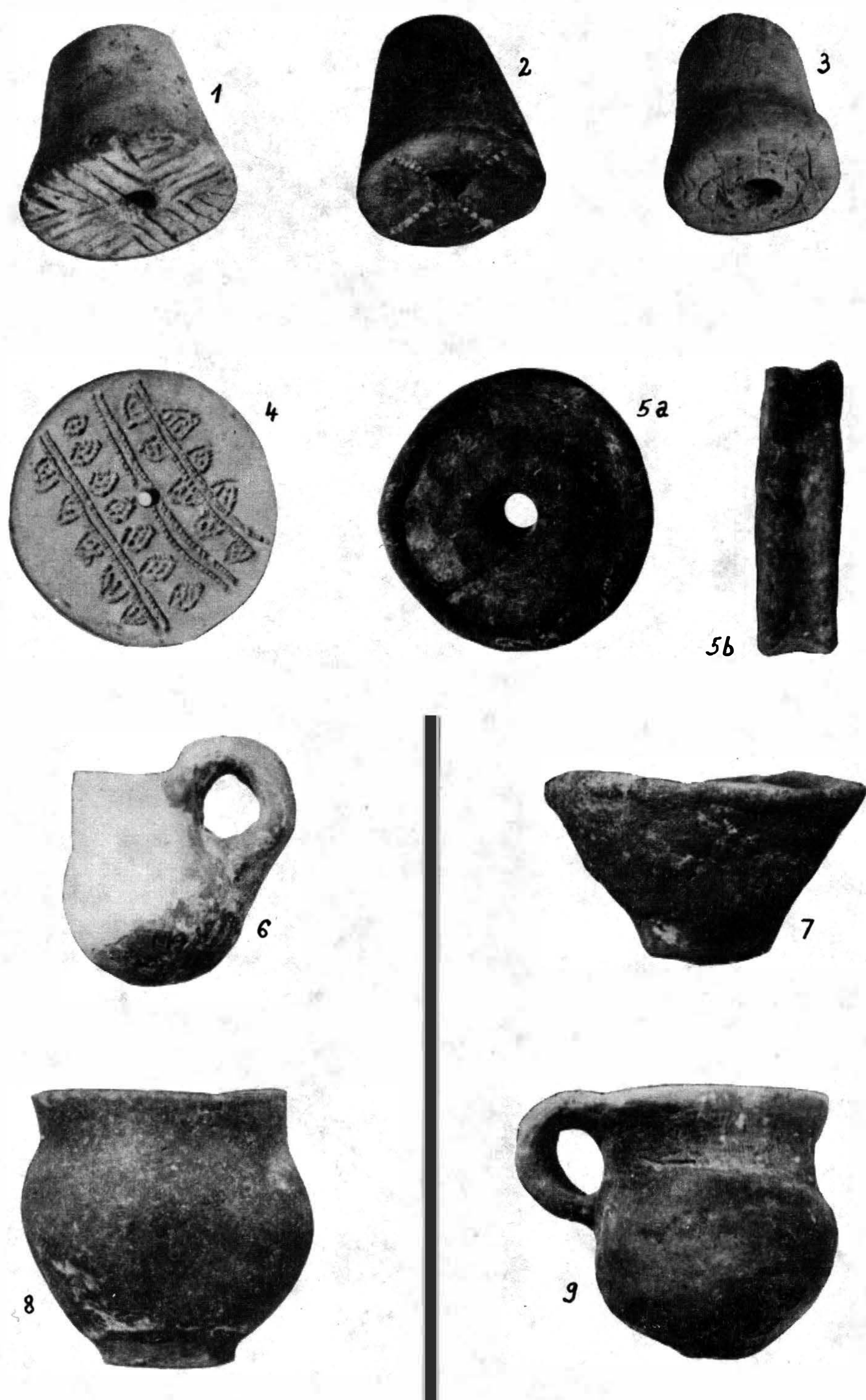

Fig. 4: Mogoșești: obiecte din lut ars 1-5; ceramică 6-9 (fotografii Dan Perianu).

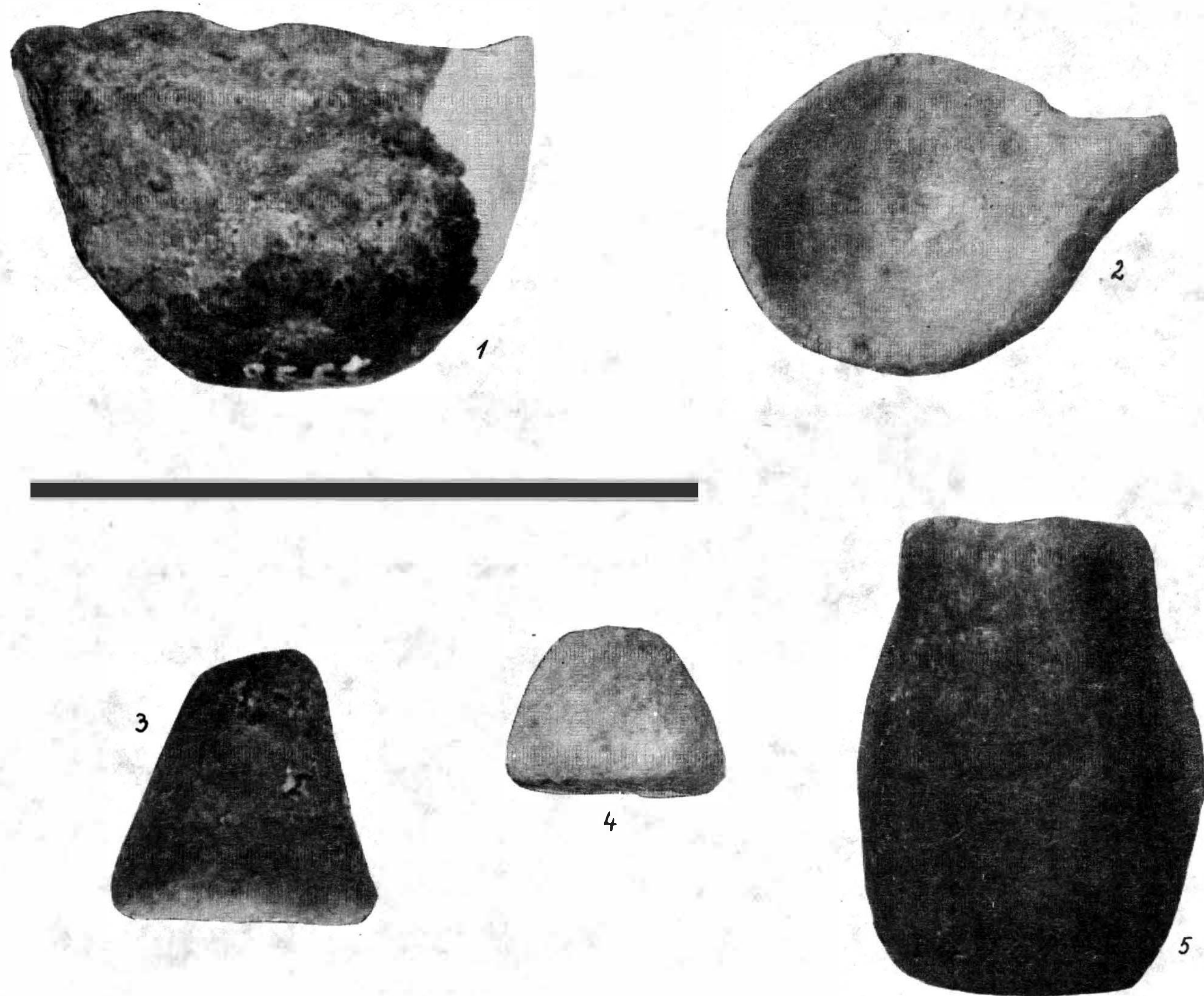

Fig. 5: Mogoșești: ceramică 1, 5; obiecte din lut ars 2-4 (fotografii Dan Perianu).

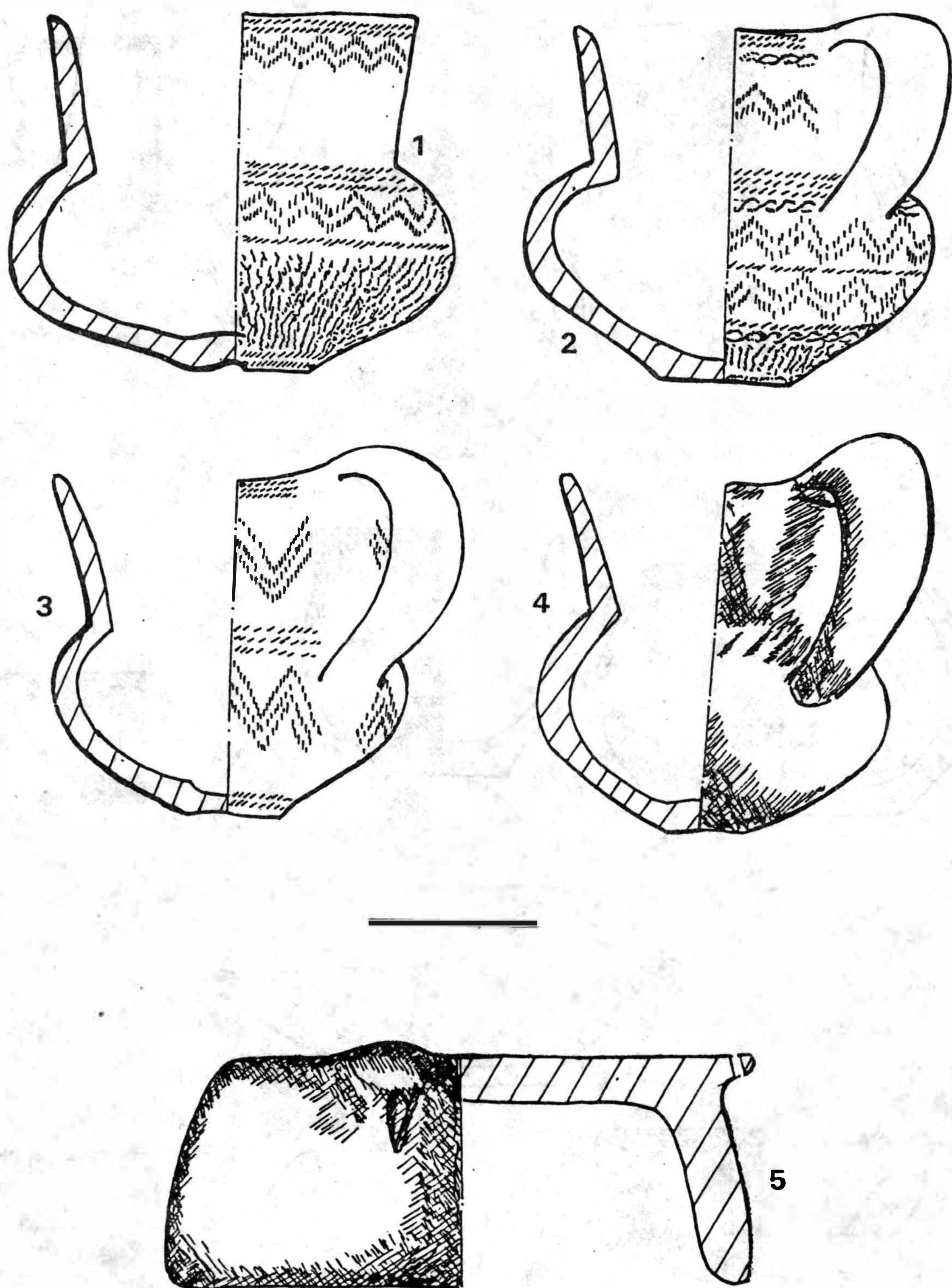

Fig. 6: Mogoşeşti: ceramică 1-5 cultura Tei (desene Cătălina Toma).

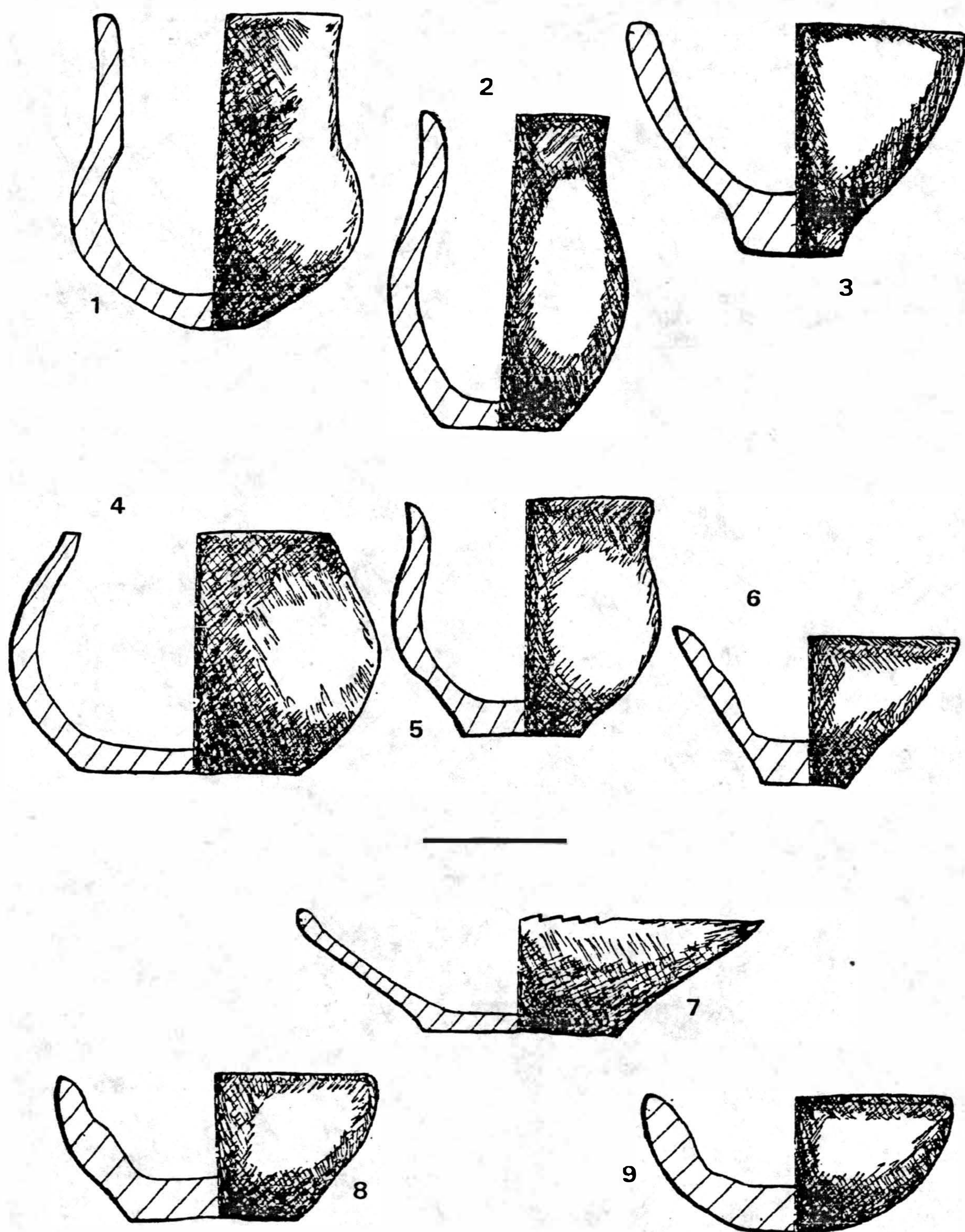

Fig. 7: Mogoşeşti: ceramică 1-9 cultura Tei (desene Cătălina Toma).

AŞEZAREA CULTURII NOUA PETRUŞENI "LA CIGOREANU" (INVESTIGAŢII DE ŞANTIER DIN ANUL 1991)

Cercetările au avut drept obiectiv trei monumente arheologice: o aşezare a culturii Noua, una hallstatt-ul tracic timpuriu şi alta aparţinând culturii Cucuteni-Tripolie. S-a constatat că, cultura Noua este prezentă printr-un strat şi în zona intercenuşare, materialul arheologic fiind identic celui din cenuşare.

În anul 1984 cercetătorul ştiinţific O. Leviţki a descoperit lângă satul Petruşeni (Râşcani) trei obiective arheologice: aşezarea culturii Noua; aşezarea Hallstattului tracic timpuriu; aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie. În acelaşi an, în lunile iunie-noiembrie, s-au efectuat în zonă săpături arheologice[1]. În anul 1984 au fost săpate patru suprafeţe, dintre care două - Nr. 1 şi Nr. 4 - erau situate pe locul aşezării culturii Noua, Nr. 3 - pe locul aşezării culturii Hallstattului tracic timpurie, iar suprafaţa Nr. 2 - pe locul aşezării culturii Cucuteni-Tripolie[2] (fig. 1). În acelaşi an, sub conducerea O. Leviţki au fost explorate suprafeţele Nr.1 (cenuşarul nr. 1) şi Nr. 4 (cenuşarul nr. 2), cu o suprafaţă totală de 576 mp (fig. 1, 2).

Iniţial, în 1991 s-a prevăzut efectuarea de săpături în zona aşezării culturii Noua, în cadrul suprafeţei Nr. 2 (cenuşarul nr. 6) şi Nr. 3 (o porţiune de teren de lângă cenuşarul nr. 8). Însă, din cauza imposibilităţii de a explora suprafaţa Nr. 2 (terenul era semănat cu porumb) s-a luat decizia de a se efectua săpături doar în limita suprafeţei Nr. 3[3].

CARACTERIZAREA GENERALĂ A MONUMENTULUI ŞI POZIŢIA LUI GEOGRAFICĂ

Aşezarea culturii Noua de lângă satul Petruşeni (Râşcani) este situată în limitele teritoriale ale gospodăriei agricole din satul Petruşeni, pe locul numit de localnici "La Cigoreanu". Aşezarea se află la o distanţă de cca 3,5-4 km sud-est de satul Petruşeni (fig. 2), pe o pantă a promontoriului orientat în direcţia nord-vest - sud-est. Anual, suprafaţa terenului este arată şi supusă cultivării cu diferite plante agricole. Pe suprafaţa actuală a terenului se evidenţiază destul de bine petele cenuşarelor. Unele cenuşare sunt puţin supraînălţate (15-20 cm) de la nivelul actual al solului, iar majoritatea dintre ele se evidenţiază numai prin pete de cenuşă aplanate. Petele de cenuşă au forma ovală sau semiovală cu o suprafaţă de la 10x18 m până la 24x30 m. În total, s-au putut evidenţia, vizual, 9 cenuşare (fig. 3). Pe suprafaţa cenuşarelor se observă foarte bine fragmente de ceramică a culturii Noua şi, mai puţin, ceramica din perioada Hallstattului tracic timpuriu. În afară de ceramică, în limitele cenuşarelor se găsesc din abundenţă unelte de os, oase de animale, pietre, bucăţi de lut ars. Zona dintre cenuşare conţine mult mai puţine materiale arheologice. Cenuşarele care au putut fi evidenţiate vizual sunt situate în două rânduri paralele curbate (fig. 3). Distanţa dintre rânduri este de cca 40-50 m, iar distanţa dintre cenuşare - 50-70 m.

Terenul, în cadrul căruia se găseşte aşezarea, este traversat de un drum de ţară. Din partea de sud (V-E), paralel cu drumul, se plasează două rânduri de nuci (fig. 3). Deoarece, în anul 1984 au fost investigate suprafeţele nr. 1 şi 4, în anul 1991 au fost trasate pentru săpături suprafeţele nr. 2 şi 3. Suprafaţa nr. 3 a fost plasată la o distanţă de 28,15 m la nord (15°) de la nucul numerotat convenţional cu cifra 8 din primul rând de la marginea drumului (fig. 3). Pentru a fixa precis poziţia suprafeţei nr. 3 la o distanţă de 4,40 m la sud de nucul nr. 9 a fost instalat un reper convenţional (fig. 3).

Pentru a verifica ipoteza prezenţei stratului cultural în zona intercenuşarelor şi pentru a contribui mai temeinic la investigaţia semnificaţiei cenuşarelor, în anul 1991 s-au efectuat săpături în zona dintre cenuşare (suprafaţa nr. 3).

METODICA SĂPĂTURILOR

Suprafaţa nr. 3 a fost plasată în zona intercenuşarelor, lângă cenuşarul nr. 8 (fig. 3). Suprafaţa totală de săpătură, iniţial, a constituit 288 mp fiind împărţită în carouri cu dimensiunea 2x2 m. Linia orientată în direcţia NNE (20°) a fost notată cu cifre de la 1 la 8. Astfel, această linie (NNE) iniţial, a avut în total 16 m (8 carouri). Linia opusă SSV (200°), având în total 18 m (9 carouri) a fost notată cu literele alfabetului latin A-I. În procesul săpăturilor am fost nevoiţi să lărgim suprafaţa iniţială. Au fost adăugate încă două

carouri în direcţia NVV (1A şi 2A), iar în direcţia SEE - cinci carouri. Astfel, suprafaţa totală s-a mărit la 382 mp (fig. 4).

Solul se scotea pe straturi cu grosimea de 20-25 cm. Toate materialele evidenţiate pe straturi se fixau pe carouri în tabela statistică, iar materialele speciale (unelte, arme, podoabe, vase întregi) şi toate construcţiile au fost plasate în mod grafic pe planul general (fig. 4).

Materialele evidenţiate au fost divizate convenţional pe categorii: pietre; lut ars; oase de animale; zgura; ceramica; obiecte speciale etc. Prezenţa lor în fiecare carou şi strat de săpătură este reflectată în tabelul stratigrafic, în registrul şi planul general.

După fiecare strat de săpătură pentru evidenţierea construcţiilor se făcea răzuirea suprafeţei dezvelite. Toate complexele (locuinţă, gropi, vatră, cuptor) evidenţiate au fost numerotate separat şi fixate grafic pe planul general la scara 1:50. În afară de fixarea lor pe planul general, toate complexele au fost desenate la scara 1;10 în mod individual.

Materialele descoperite în complexe au fost fixate şi descrise separat de cele găsite în straturile de săpătură. Adâncimea tuturor descoperirilor se fixa de la nivelul actual al solului, cu excepţia unor cazuri, când măsurătorile verticale şi orizontale au fost efectuate de la punctul de legătură (unghiul de SV al caroului A-2A), care a servit drept reper. În aceste cazuri, în text se fac notele respective.

Pentru efectuarea observaţiilor stratigrafice, suprafaţa a fost separată cu doi martori perpendiculari (fig. 4).

DESCRIEREA SĂPĂTURILOR ŞI A MATERIALULUI ARHEOLOGIC

Pentru prezentarea succesivă a materialului vom face descrierea la început pe straturi de săpătură şi complexe, apoi separat se va efectua analiza detaliată a ceramicii şi a orizonturilor cultural-cronologice evidenţiate.

Stratul de săpătură I (0,0-0,25)

A fost săpat pe carouri pe toată suprafaţa. Stratul a fost compus dintr-un sol de tip humus de culoare neagră. Deoarece, acest strat a fost intensiv arat, obiectele arheologice nu erau în poziţia "in situ". În acest strat de săpătură au fost găsite: pietre-55; oase de animale-236[4]; silexuri-6; fragmente de lut ars-5; fragmente de ceramică-123; obiecte de material special-7.

Tabelul Nr. 1

Statistica ceramicii din stratul de săpătură I

Cultura	Cultura Noua		Cultura Hallstattului tracic		Cucuteni-Tripolie	Sântana de Mureş	Amfore	Neidentificată	În total
Categoria	Ceramică fină	Ceramică grosieră	Ceramică grosieră	Ceramică fină					
Buze	5	2	-	2	-	-	-	1	10
Buze cu ornament	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Pereţi	39	14	13	6	13	7	4	-	96
Pereţi cu ornament	3	-	-	5	-	-	-	-	8
Torţi	2	-	-	-	-	-	2	-	4
Funduri	3	-	-	-	-	-	1	-	3
În total:	53	16	13	13	13	7	7	1	123

MATERIAL SPECIAL

1. *Omoplat crestat* din os (inventariat după registrul materialelor speciale cu nr. 1). A fost găsit la adâncimea de 0,24 m în caroul C-4 (fig. 4). Pe marginea cavităţii glenoidale sunt aplicate crestături, care formează un semicerc (fig. 5/4). Corpul piesei este şlefuit. O mare parte din crestături sunt frânte. S-au păstrat doar trei dintre acestea. Dimensiunile omoplatului: lungimea-11 cm, diametrul max.-6 cm, diametrul părţii crestate-5 cm. Aparţine orizontului culturii Noua.

2. *Râşniţa* din piatră (fragment) (nr.inv. 2). A fost găsită în caroul A-4 (fig. 4) la adâncimea de 0,22 cm. Fragmentul are în plan forma unui triunghi cu baza rotundă, care reprezintă o secţiune din muchia râşniţei. Suprafaţa de utilizare este netedă (fig. 6/2). Dimensiunile: lungimea-7,5 cm, lăţimea-6,7 cm, grosimea-5,3 cm. Aparţine orizontului culturii Noua.

3. *Fusaiola* din lut ars (nr.inv. 3). A fost găsită în caroul A-8 (fig. 4), la adâncimea 0,25 m. Obiectul are o formă biconică. Este confecţionat din lut. Pasta conţine degresanţi de ceramică pisată şi nisip. Suprafaţa fusaiolei este netedă, de culoare cenuşie. Dimensiunile: H-2,2 cm, D-4 cm, D perfor.-1 cm (fig. 7/1). Cultura Noua.

4. *Râşniţa* din piatră-gresie de culoare roşietică (fragment) (nr.inv. 4). A fost găsită în caroul E-7 (fig. 4) la adâncimea de 0,24 m. În plan, are forma unui patrulater neregulat, iar în secţiune forma unui dreptunghi (fig. 6/1). Suprafaţa de utilizare a râşniţei este netedă şi puţin şlefuită. Dimensiunile fragmentului: lungimea-9 cm, lăţimea max.-9 cm grosimea 4 cm. Cultura Noua (?).

5. *Greutate* din lut ars (fragment) pentru războiul vertical de ţesut (fragment) pentru războiul vertical de ţesut (nr.inv. 5). A fost găsită în caroul E-7 la adâncimea de 0,2 m (fig. 4). Obiectul este confecţionat din pasta de lut cu degresanţi de nisip şi pleavă (?). Piesa are forma conică în plan şi ovală în secţiune (fig. 7/4). Suprafaţa obiectului este netedă, de culoare cărămizie, pe alocuri cu pete cenuşii. În partea superioară s-a păstrat orificiul transversal cu diametrul de 0,5 cm. Dimensiunile: lungimea- 7,5 cm, diametrul max.-3,5 cm; diametrul minim-2,0 cm. Cultura Noua (?).

6. *Rondela* (nr.inv. 6). A fost găsită în caroul G-5 (fig. 4), la adâncimea de 0,25 m. Obiectul este confecţionat din perete de vas (ceramica) cu suprafaţa canelată şi bine şlefuită. Are în plan forma discoidală, iar în secţiune este plată (fig. 7/6). Pasta de lut conţine degresanţi de ceramică pisată şi pleavă. Are suprafaţa canelată, de culoare neagră, suprafaţa interioară de culoare cărămizie. Dimensiunile: diametrul-4,8x5,0 cm, grosimea- 1,3 cm. Aparţine orizontului culturii Hallstattului tracic timpuriu.

7. *Ciocan* (?) de piatră (nr.inv. 7). Fragmentat. A fost găsit în caroul A-7 (fig. 4) la adâncimea de 0,24 m. Este confecţionat din piatră-gresie de culoare roşietică. În plan şi în secţiune are o formă semiovală (fig. 6/3). Capătul rotunjit păstrează urme de utilizare. Dimensiunile fragmentului: lungimea- 7,5 cm, lăţimea max.-7,0 cm, grosimea-5,0 cm. Cultura Noua (?).

În total, în primul strat de săpătură au fost descoperite 123 fragmente de ceramică, care, după criteriul tehno-morfologic, aparţin cu precădere (69 de fragmente) culturii Noua (vezi tabela nr. 1). Din 7 obiecte de material special, 6 pot fi atribuite, cu certitudine, orizontului culturii Noua.

După scoaterea primului strat, până la adâncimea de 0,25 m, toată suprafaţa şanţului a fost răzuită. Însă, în afara câtorva fragmente de lut ars, depistate la adâncimea de 0,25 m în caroul A-4, vestigii de construcţii în acest strat nu s-au găsit. Concentraţia neînsemnată de fragmente de lut ars din caroul A-4 s-a dovedit a fi partea superioară a unei construcţii terestre (platforma nr. 3) care a fost dezvelită complet în limitele stratului de săpătură II.

Stratul de săpătură II (0,25-0,50 m)

Solul acestui strat a avut o culoare neagră-cenuşie şi conţinea mult mai multe obiecte, pietre, oase, ceramică, lut ars, silex etc.

În acest strat au fost găsite: 580 pietre; 511 fragmente de lut ars; 12 fragmente de silexuri; 21 bucăţi de zgură (?) de lut; 1094 de fragmente de oase de animale şi 248 fragmente de ceramică.

Tabelul Nr. 2

Ceramica din stratul de săpătură II

Cultura	Cultura Noua		Cultura Hallstattului tracic		Cucuteni-Tripolie	Sântana de Mureş-Cerneachov	Amfore	Neidentificată	În total
Categoria	Ceramică fină	Ceramică grosieră	Ceramică fină	Ceramică grosieră					
Buze	6	7	-	1	-	-	-	-	14
Buze cu ornament	9	-	-	-	1	-	-	-	10
Pereţi	75	22	24	28	28	1	2	4	132
Pereţi cu ornament	4	-	3	11	1	-	-	-	19
Torţi	5	7	-	1	-	-	-	-	13
Funduri	3	1	1	1	4	1	-	-	10
Total:	102	37	28	43	31	2	2	4	248

În stratul de săpătură II au fost descoperite 19 obiecte de material special şi 5 construcţii (1 cuptor şi 4 platforme).

MATERIALUL SPECIAL

1. *Străpungător* din os (nr.inv. 8). A fost găsit în caroul E-8, la adâncimea de 0,45 m (fig. 4). Este confecţionat dintr-o aşchie de os (fig. 8/4), cu vârful ascuţit. Suprafaţa obiectului este bine şlefuită. Dimensiunile: lungimea-7,5 cm, diametrul-0,7-1,8 cm. Cultura Noua.

2. *Dalta* (?) de os (nr.inv. 9). A fost găsită în caroul E-8 la adâncimea de 0,45 m (fig. 4). În plan, obiectul are forma unui trapez, iar în secţiune - formă conică (fig. 8/2). Obiectul este confecţionat din os tubular. Are corpul puţin şlefuit. Partea uzuală este prelucrată şi şlefuită intens. Dimensiunile: lungimea-11 cm, lăţimea corpului-3,2 cm, lăţimea lamei-3,2 cm. Cultura Noua.

3. *Rondela* (?) din piatră (nr.inv. 10). A fost descoperită în caroul E-8, la adâncimea de 0,40 m (fig. 4). Este confecţionată din gresie de culoare cenuşie-gălbuie. În plan, are forma de cerc, iar în secţiune - triunghiulară (fig. 6/7). Dimensiunile: diametrul-5,0x5,5 cm, grosimea în secţiune-2,2 cm. Cultura Noua.

4. *Dalta* (?) din os (nr.inv. 11). A fost găsită în caroul F-5 la adâncimea 0,45 m (fig. 4). Suprafaţa obiectului este şlefuită. Vârful ascuţit poartă urme de utilizare intensă (fig. 9/9). Un colţ al vârfului a fost frânt în vechime. Dimensiunile: lungimea- 11,5 cm, lăţimea lamei-1,6 cm. Cultura Noua.

5. *Obiect* din os cu tăietură triunghiulară la capăt (nr.inv. 12). A fost descoperit în caroul F-5, la adâncimea de 0,45 m (fig. 4). Este confecţionat din coastă de animal (fig. 8/6). Suprafaţa obiectului este bine şlefuită. Dimensiunile: lungimea- 10 cm, lăţimea- 0,5 cm, adâncimea tăieturii-1,7 cm. Cultura Noua.

6. *Râşniţa* (?) din piatră (fragment) (nr.inv. 13). A fost găsită în caroul F-5 la adâncimea de 0,50 m (fig. 4). Reprezintă o bucată de granit de culoare neagră, aşchiată din părţi. Două faţete sunt prelucrate prin cioplire şi şlefuire (fig. 9/5). Dimensiunile: 5,8x3,8x3,1 cm. Cultura Noua.

7. *Cute* (?) - *pisălog* (?). A fost găsit în caroul F-8 la adâncimea 0,5 m (fig. 4). În plan şi în secţiune obiectul are formă dreptunghiulară. Este lucrat prin şlefuire din piatră de râu de culoare cenuşie cu pete gălbui. Ambele capete păstrează urme de utilizare (fig. 6/5). Dimensiunile: 5x4,4x3,0 cm. Cultura Noua.

8. *Topor-ciocan* din piatră (nr.inv. 15). A fost găsit în caroul I-7 la adâncimea 0,40 m (fig. 4). Fragmentat (fig. 9/3). În plan, piesa are formă hexagonală, iar în secţiune - elipsoidală. Este bine şlefuit, cu urme de utilizare la capete. În partea de mijloc s-a păstrat o parte a orificiului de înmănuşare. Unealta este confecţionată din rocă neagră (granit). Dimensiunile: 7x3x3 cm, diametrul orificiului-2 cm. Cultura Noua.

9. *Râşniţa* din piatră de culoare cenuşie-roşietică (nr.inv. 16) (fragment). A fost găsită în caroul I-4 la adâncimea de 0,5 m (fig. 4). Partea inferioară are forma concavă (fig. 9/1) şi este bine şlefuită în scopul utilizării. Dimensiunile: 11,8x10,0x5,0 cm. Cultura Noua.

10. *Obiect de os* ("patina") (nr.inv. 17). A fost găsit în careul E-4 la adâncimea de 0,45 m (fig. 4). Obiectul reprezintă un fragment de os tubular (fig. 10/2). Dimensiunile: 8,5x6x4 cm. Cultura Noua.

11. *Omoplat crestat* (nr.inv. 19). A fost găsit în caroul F-4 la adâncimea de 0,54 m (fig. 4). Pe marginea cavităţii glenoide s-au păstrat doar 7 crestături (fig. 5/5). Dimensiunile: 13x5,5x4,5 cm. Cultura Noua.

12. *Percutor* din silex de culoare cenuşie-roşietică (nr.inv. 20). A fost găsit în caroul C-4 la adâncimea de 0,52 m (fig. 4). Dimensiunile: 5,5x5x4 cm. Cultura Noua (?) (fig. 9/7).

13. *Os prelucrat* ("patina" ?). Nr.inv. 21. A fost găsit în caroul G-5 la adâncimea de 0,50 m (fig. 4). Piesa este confecţionată din os tubular (femur de bovină), prevăzută cu un orificiu orizontal (fig. 10/1). Dimensiunile: 9x7x4,5 cm; diametrul orificiului 2 cm. Cultura Noua.

14. *Obiect din os* (nr.inv. 22). A fost găsit în caroul D-3 la adâncimea de 0,48 m (fig. 4). Obiectul este confecţionat dintr-un fragment de coastă de animal (bovina-?). Capetele osului sunt tăiate orizontal, iar marginile laterale sunt puţin ascuţite. Corpul obiectului este şlefuit (fig. 8/1). Dimensiunile: 17x2,7x0,6 cm. Cultura Noua (?).

15. *Dalta* (?) de os (nr.inv. 32). A fost găsită în caroul E-2 la adâncimea de 0,40 m (fig. 4). Este confecţionată din os tubular de bovină (?). Pe partea neutilizată are un buton-proeminenţă de origine naturală. Corpul obiectului este şlefuit (fig. 8/9). Dimensiunile: 9x3,2x2,6 cm. Cultura Noua.

16. *Râşniţa* din gresie de culoare cenuşie-roşietică (fragment) (nr.inv. 33). A fost găsită în caroul B-5 la adâncimea 0,32 m (fig. 4). În plan, fragmentul are forma triunghiulară, iar în secţiune - dreptunghiulară (fig. 9/2). Ambele părţi şi faţetele râşniţei sunt şlefuite. Dimensiunile: 11x9,4x4,5 cm. Cultura Noua.

17. *Fusaiola* din lut ars (fragment) (nr.inv. 36). A fost găsită în caroul C-IA la adâncimea de 0,35 m. Este confecţionată din lut amestecat cu nisip şi puţină pleavă. Are suprafaţa uşor şlefuită (fig. 7/5). Dimensiunile: 3x2,7x1,8 cm. Hallstattul tracic timpuriu (?).

18. *Râşniţa* din piatră de culoare cenuşie (fragment) (nr.inv. 38). A fost găsită în caroul A-IA (fig. 4), la adâncimea 0,40 m. În secţiune şi în plan are o formă semicirculară (fig. 6/4). Dimensiunile: 13x8x3 cm. Cultura Noua (?).

Cuptorul Nr. 1

A fost descoperit la intersecţia carourilor H-7/8 şi I-7/8 (fig. 4), la adâncimea între 0,26-0,44 m. Cuptorul reprezintă o îngrămădire de lut ars. Parţial, s-a reuşit o reconstituire. În plan, cuptorul a avut, probabil, forma unui patrulater cu muchiile rotunjite, iar în secţiune - forma unui semicerc (fig. 11). Suprafaţa superioară a cuptorului avea forma boltită cu înălţimea de cca 18-20 cm. Unele părţi ale bolţii s-au păstrat în poziţia iniţială (fig. 11). Stratul de pământ ce acoperea vatra cuptorului avea grosimea de 20-22 cm. În acest strat, compus din bucăţi de lut ars, fărâmicios, de culoare roşie şi galbenă, au fost găsiţi cărbuni de lemn şi zgură (?) de lut. Sub acest strat a fost evidenţiată o parte relativ bine păstrată a vetrei cu o formă dreptunghiulară în plan, având următoarele dimensiuni: 30x45x60 cm. Suprafaţa vetrei reprezintă o porţiune de lut ars bine netezit şi puternic corodat până la stare de zgură. În cadrul cuptorului au fost descoperite 4 fragmente de ceramică de tip grosier, aparţinând culturii Noua (3 pereţi, 1 buză). Construcţia poate fi atribuită orizontului culturii Noua.

Platforma Nr. 1

A fost descoperită la intersecţia carourilor C-5/6 - C-5/6 (fig. 4), la adâncimea 0,30-0,35 m. Construcţia reprezintă vestigiile unei platforme de piatră, situate în forma unui semicerc cu diametrul de cca 1,5 m (fig. 12). Pietrele din platformă aveau dimensiunile variind între 4-5 cm până la 10-12 cm. În total, în platformă s-au găsit 108 pietre, 8 bucăţi de lut ars (foarte mici şi fărâmicioase) şi un fragment de os de animal (Bus scrofa domestica L). Din cauza lipsei materialului ceramic, identificarea culturală şi cronologică este imposibilă.

Platforma Nr. 2

A fost descoperită în carourile A-1/A-2 la adâncimea 0,30-0,47 m (fig. 4). Reprezintă o îngrămădire de pietre şi lut ars. Platforma avea forma unui cerc cu diametrul maxim de 1,3 m (fig. 13). În secţiune, construcţia era plată, iar partea sa inferioară se găsea la adâncimea de 0,42-0,50 m de la suprafaţa actuală a solului (fig. 13). Dimensiunile pietrelor variază între 1,5-2 cm până la 15 cm. Fragmentele de lut erau foarte mici şi sfărâmicioase.

În total, în construcţie au fost depistate 250 pietre, 55 fragmente de lut ars, 7 oase de animale (Capra şi Ovis, Bus scrofa domestica L), 1 fragment de zgură (?) de lut şi 7 fragmente (pereţi) de ceramică grosieră a culturii Noua.

Platforma Nr. 3

A fost descoperită în carourile A-3/4 la adâncimea de 0,38-0,43 m (fig. 4). Era o îngrămădire de fragmente de lut ars şi pietre (fig. 14). În plan, construcţia avea forma unui cerc cu diametrul 1,0x1,1 m, cu grosimea stratului de lut şi pietre de 18-24 cm (fig. 14). Fragmentele de lut aveau diferite dimensiuni, cele mai mari fiind de 20-22 cm în diametru. Unele din ele păstrau amprente de nuiele. În această construcţie, între fragmentele de lut ars şi pietre, au fost găsite 9 fragmente (pereţi) de ceramică grosieră, aparţinând culturii Noua şi 1 fragment de os de animal (Capra sau Ovis).

Platforma Nr. 5

A fost descoperită în carourile D-1A/2A la adâncimea de 0,36-0,54 m (fig. 4). Platforma reprezintă o îngrămădire de fragmente de lut ars (fig. 15), multe din ele păstrând amprente de nuiele. Concentraţia fragmentelor de lut este evidentă în partea de nord-est a construcţiei (caroul D-1A). În partea de sud platforma conţinea mici fragmente de lut, puţine la număr (fig. 15). Din această cauză este dificil de restabilit forma şi suprafaţa iniţială a platformei. Suprafaţa totală a platformei evidenţiate este de aproximativ 14 mp (fig. 15). În secţiune, platforma a fost situată pe o porţiune de sol (fără o amenajare specială) cu înălţimea puţin evidenţiată în direcţia sud-estică (fig. 15). Nivelul inferior al platformei se găsea la adâncimea de 0,44-0,56 m de la suprafaţa actuală a solului (fig. 15). În partea de nord-est a platformei, în carourile D-1A - E-1A au fost evidenţiate două gropi de stâlpi de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 17x19 cm şi 18x20 cm (fig. 15). Adâncimea gropilor de la nivelul de evidenţiere este de 7 şi 23 cm, iar de la nivelul actual al solului respectiv 96 şi 73 cm. În caroul B-2A a fost găsit un vas de tip grosier (fig. 16/1). Pe toată suprafaţa platformei s-au găsit 130 fragmente de oase de animale (Vezi tabela determinărilor), 50 fragmente de ceramică şi o statuetă de lut ars (fig. 7/2).

Ceramica poate fi împărţită astfel: cultura Noua - 32 fragmente; cultura Hallstattului tracic timpuriu - 15 fragmente; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov - 1 fragment; antichitate - 2 fragmente de amfore greceşti.

În partea de nord-est (caroul D-1A), la adâncimea de 0,45 m, a fost găsită o statuetă (?) de teracotă (fig. 7/2). Statueta are în plan forma dreptunghiulară, iar în secţiune - elipsoidală. Este confecţionată din pastă de lut cu degresant de nisip. Suprafaţa statuetei este de culoare cărămizie şi este ornamentată cu împunsături (fig. 7/2). Este prevăzută ca o perforaţie cu diametrul de 0,5 cm. Dimensiunile statuetei: 8x4,4x2,7 cm. Având în vedere contextul arheologic - poziţia stratigrafică a platformei Nr. 5 faţă de complexele culturii Noua (spre exemplu, faţă de platforma Nr. 4, care a fost descoperită în stratul de săpătură III), prezenţa în limitele platformei a unei cantităţi mari de ceramică hallstattiană şi, în special, a statuetei ornamentate în stil hallstattian, acest complex poate fi atribuit culturii Hallstattului tracic timpuriu. Probabil, platforma Nr. 5, reprezintă, de fapt, vestigiile unei locuinţe de suprafaţă, la construcţia căreia a fost aplicat sistemul de stâlpi (piloni) pentru susţinerea acoperişului (fig. 15).

Stratul de săpătură III (0,50-0,75 m)

Solul de culoare brună la adâncimea de 0,65-0,75 m era urmat de un strat de argilă sterilă. În comparaţie cu straturile precedente (I şi II), în acest strat au fost depistate puţine materiale arheologice: 6 obiecte de material special, o platformă şi 6 gropi menajere, 184 fragmente de ceramică, dintre care 125 aparţin culturii Noua, 29-Hallstattului tracic timpuriu, 22-Cucuteni-Tripolie, 7-neidentificate.

În stratul de săpătură III au fost găsite 140 de pietre fără urme de prelucrare, 321 fragmente de oase de animale (Vezi tabela determinărilor osteologice), 77 fragmente de lut ars, 8 fragmente de silex şi 9 fragmente de zgură (?) de lut ars.

Tabelul Nr. 3

Ceramica din stratul de săpătură III

Cultura	Cultura Noua		Hallstattul tracic timpuriu		Cucuteni-Tripolie	Sântana de Mureş-Cerneahov	Amfore	eidentificată	În total
Categoria	Ceramică grosieră	Ceramică fină	Ceramică grosieră	Ceramică fină					
Buze	1	2	-	-	3	-	-	-	6
Buze cu ornament	11	-	-	1	-	-	-	-	12
Pereţi	61	40	19	8	18	-	-	7	153
Pereţi cu ornament	3	-	-	-	1	-	-	-	4
Torţi	2	3	-	-	-	-	-	-	5
Funduri	1	2	1	-	-	-	-	-	4
În total:	79	47	20	9	22	-	-	7	184

MATERIALUL SPECIAL

1. *Percutor din silex* (nr.inv. 23). A fost depistat în caroul H-3 la adâncimea de 0,55 m (fig. 4). Are o formă sferică (fig. 9/4) cu diametrul de 5,7 cm. Are suprafaţa parţial aşchiată. Cultura Noua (?)2.
Omoplat crestat (nr.inv. 24). A fost găsit în caroul F-1 la adâncimea de 0,75 m (fig. 4). Pe marginea cavităţii glenoide a omoplatului s-au păstrat 5 crestături (fig. 5/3). Suprafaţa omoplatului este şlefuită. Dimensiunile: 16x7x5,5 cm. Cultura Noua.

3. *Secera* ("tupic") din os de bovină (nr.inv. 25). A fost depistată în caroul B-4 la adâncimea de 0,75 m (fig. 4). Are forma unui unghi drept (90°), cu laturile bine şlefuite. Dimensiunile: lungimea laturilor este de 14 şi 17 cm; înălţimea până la 5 cm. Cultura Noua.

4. *Omoplat crestat* (nr.inv. 31). A fost depistat în caroul B-2 la adâncimea de 0,72 m (fig. 4). Pe marginea cavităţii glenoide s-au păstrat 9 crestături (fig. 5/1). Suprafaţa omoplatului este bine şlefuită. Dimensiunile: 13x6x4,5 cm. Cultura Noua.

5. *Astragal* cu urme de prelucrare (nr.inv. 34). A fost depistat în caroul E-5 la adâncimea de 0,50 m (fig. 4). Una din părţile laterale ale astragalului este scobită şi şlefuită (fig. 4). Dimensiunile: 3,5x6 cm. Cultura Noua (?).

6. *Obiect din os* cu urme de prelucrare (nr.inv. 35) (răzuitor-?). A fost depistat în caroul E-5 la adâncimea de 0,60 m (fig. 4). Este confecţionat din coastă de animal. Are suprafaţa şlefuită iar o muchie este prevăzută cu 5 crestături cu adâncimea de 4-5 mm (fig. 8/3). Dimensiunile: 3,5x12,5 cm. Cultura Noua.

Platforma Nr. 4

În stratul de săpătură II, în caroul B-2, la adâncimea de aproximativ 0,40 m, s-a evidenţiat nivelul superior al unei îngrămădiri de lut ars şi pietre amestecate cu un număr mic de oase de animale şi fragmente de ceramică (fig. 17). Platforma avea proporţii alungite orientate în direcţia SVV-NEE (fig. 4). Dimensiunile platformei depistate erau de aproximativ 2x4 m. La adâncimea de 0,56 m, în zona de sud-vest a platformei, a fost descoperită o vatră, care s-a păstrat parţial (fig. 17). Vatra a fost amenajată pe un strat de pietre, pe care a fost suprapus un strat subţire (2-3 cm) de lut crud. La distanţa de aproximativ un metru spre sud de vatră, la adâncimea 0,65 m, a fost evidenţiat un strat subţire de cenuşă (fig. 17).

În platformă au fost depistate 447 pietre, 224 fragmente de lut ars, dintre care unele păstrau amprente de nuiele, 29 fragmente de oase de animale (vezi tabela determinărilor osteologice), 5 fragmente de zgură (?) de lut şi 22 fragmente de ceramică.

Ceramica din platforma Nr. 4 se repartizează astfel: Cultura Noua - 18 fragmente de ceramică de tip grosier; Hallstattul tracic timpuriu - 4 fragmente de ceramică fină. Ţinând cont de poziţia stratrigafică şi prezenţa cu precădere a ceramicii de tip Noua, platforma Nr. 4 poate fi atribuită culturii Noua.

Groapa Nr. 1

Conturul gropii a fost observat după răzuirea efectuată la adâncimea de 0,60 m în caroul C-7 (fig. 4). În plan, groapa avea forma unui pătrat cu dimensiunile de 1,10x1,20 m (fig. 18). A fost descoperită la adâncimea de 2,07-2,15 m de la reperul central (fig. 18/1). În secțiune, pereții gropii erau drepți și coborau vertical până la nivelul de jos al gropii. Umplutura gropii consta din sol de tip cernoziom. În groapă au fost găsite 10 pietre fără urme de prelucrare, 15 oase de animale (vezi tabela determinărilor osteologice), 4 fragmente de lut ars, 7 fragmente de ceramică. Ceramica din groapa Nr. 1 poate fi distribuită pe următoarele orizonturi: cultura Cucuteni-Tripolie - 2 fragmente; Cultura Noua - 4; epoca evului mediu - 1. Construcția este identificată cu epoca evului mediu.

Groapa Nr. 2

A fost descoperită în carourile H-3/H-4 la adâncimea de 2,03-2,17 m de la nivelul reperului central sau la 0,65 m de la nivelul actual al solului (fig. 4). În plan, groapa avea o formă rotundă cu diametrul de 1,03x1,20 m (la nivelul descoperirii), iar în secțiune avea forma de clopot cu diametrul de 1,20x1,30 m (fig. 18/2). Fundul gropii era puțin încovoiat și se găsea la adâncimea de 0,92-1,00 m de la nivelul actual al solului (fig. 19). Umplutura gropii era alcătuită din sol brun în amestec cu pietre (32), oase de animale (30), fragmente de lut ars (12) și un fragment de zgură (?) de lut. În groapă au fost depistate 2 râșnițe, un vas-pâlnie (fig. 7/3) și un vas-borcan (fig. 7/10).

1. *Fragment de râșniță* din gresie (nr.inv. 26). A fost găsit la o adâncime de 0,70 m de la nivelul actual al solului. În plan, obiectul este triunghiular, iar în secțiune - dreptunghiular (fig. 6/6). Suprafața de utilizare este netedă. Dimensiunile: 28x8,5x4 cm. Cultura Noua.

2. *Fragment de râșniță* din gresie (nr.inv. 30). A fost găsit la o adâncime de 0,85 m de la nivelul actual al solului. Fragmentul are formă de semicerc în plan și de dreptunghi în secțiune (fig. 9/6). Suprafața de utilizare este netedă. Dimensiunile: 14x6,5x5 cm. Cultura Noua.

3. *Vas* (?) în formă de pâlnie (nr.inv. 39). A fost găsit la adâncimea de 0,85 m de la nivelul actual al solului. Este confecționat din pastă de lut cu degresanți de nisip, ceramică pisată și pleavă (?). Capătul îngust al obiectului a fost supus (?) arderii suplimentare astfel că marginile lui sunt zgurificate. Dimensiunile: înălțimea-12 cm, diametrul cavității înguste-5 cm, diametrul cavității largi-11x12 cm 9 (fig. 7/3). Cultura Noua.

4. *Vas-borcan*. A fost supus, probabil, arderii suplimentare, fapt ce a dus la deformarea lui (fig. 7/10). Vasul este modelat din pastă de lut cu amestec de ceramică pisată, nisip și pleavă (?). Sub buză este ornamentat cu un brâu neted (fig. 7/10). Culoarea vasului la exterior și interior este brună, cu suprafața exterioară bine șlefuită. Dimensiunile: înălțimea-35 cm; diametrul maxim-33 cm; diametrul fundului - 12-13 cm. Cultura Noua.

Groapa Nr. 3

A fost descoperită în carourile B-6/C-6 la adâncimea de 1,41-1,61 m (fig. 4). În plan, la nivelul depistării, avea forma unui cerc cu diametrul 1,26x1,30 m, iar în secțiune în formă de clopot (fig. 18/3). Diametrul gropii la fund este de 1,96x1,99 m. Adâncimea gropii de la nivelul descoperirii este de 0,65-0,69 m. Umplutura gropii - cernoziom amestecat cu cenușă. La adâncimea de 10-15 cm de la nivelul descoperirii a fost evidențiat un strat de cenușă cu grosimea de aproximativ 2-3 cm, care conținea mai multe fragmente de oase de animale, calcinate. Mai jos de stratul de cenușă, la adâncimea de 30 cm, se găsea un strat de lut sfărâmicios, neuniform ars. Grosimea stratului nu depășea 3 cm. În groapă au fost găsite: 12 pietre; 7 oase de animale; 2 fragmente de zgură de lut (?); 17 fragmente de ceramică, dintre care 15 aparțin ceramicii grosiere a culturii Noua; 1 fund de vas; 2 fragmente aparținând culturii Cucuteni-Tripolie. În afară de aceste fragmente de ceramică în groapă au fost găsite și fragmente de la un vas-castron, care a fost reconstituit parțial (fig. 10/3). Suprafața inferioară a vasului este unsă cu un strat de angobă. Pasta de lut conține bucăți de silex pisat. Aparține culturii Noua.

Au mai fost găsite și 3 obiecte:

1. *Dalta de os* (nr.inv. 27). Suprafața obiectului este șlefuită până la luciu. Capătul de utilizare este ascuțit (fig. 5/6). Dimensiunile: 12,5x5x4 cm. Cultura Noua.

2. *Străpungător de os* (nr.inv. 28). Este confecționat dintr-o așchie subțire, care a fost ascuțită la un capăt (fig. 8/7). Suprafața obiectului este bine șlefuită. Dimensiunile: 6x0,7x0,5 cm. Cultura Noua.

3. Obiect de os cu urme de prelucrare (nr.inv. 29).Suprafața obiectului este șlefuită (fig. 8/8). Dimensiunile: 5,4x1,7x1,1 cm. Cultura Noua (?).

4. Având în vedere materialul arheologic prezent, caracteristic culturii Noua, complexul în cauză poate fi atribuit acestei culturi.

Groapa Nr. 4

A fost descoperită în caroul B-2 (fig. 4), la adâncimea de 0,65 m. În plan, groapa era rotundă cu diametrul de 1,0x1,05 m (fig. 18/4). În secţiune, pereţii gropii erau puţin înclinaţi spre fund. Diametrul fundului era de 0,9 m. Adâncimea gropii de la nivelul descoperirii era de 22-24 cm. Umplutura gropii consta din sol brun în amestec cu cernoziom. În groapă au fost depistate: 5 pietre; 2 fragmente de oase de animale; 3 fragmente de lut ars; 1 fragment de silex şi 19 fragmente de ceramică. Ceramica se împarte astfel: Cultura Noua - 5 fragmente de pereţi de vase grosiere; Hallstattul tracic timpuriu - 14 fragmente, inclusiv 2 fragmente ornamentate (fig. 19/2, 3). Complexul poate fi atribuit culturii Hallstatului tracic timpuriu.

Groapa Nr. 5

A fost descoperită în intersecţia a 4 carouri: A-1a, A-2a, B-1a, B-2a (fig. 4), la adâncimea de 0,70 m. În plan, era semiovală, cu diametrul 0,70x0,85 m (fig. 18/5). Adâncimea gropii era de 20 cm de la nivelul descoperirii. În groapă au fost depistate 3 pietre, 6 fragmente de lut ars, 4 fragmente de ceramică, dintre care 2 aparţin culturii Noua, iar 2 - culturii Hallstattului tracic timpuriu (fig. 19/5). Complexul poate fi atribuit culturii Hallstattului tracic timpuriu (?).

Groapa Nr. 6

A fost descoperită în caroul A-2a (fig. 4), la adâncimea de 0,70 m. În plan, groapa era semiovală, cu dimensiunile de 0,49x0,55 m (fig. 18/6). Adâncimea gropii era de 10-15 cm de la nivelul descoperirii. În groapă au fost depistate: 3 pietre şi 2 fragmente de ceramică grosieră, ce aparţin culturii Noua.

În limitele suprafeţei III au fost depistate 5 platforme (locuinţe de suprafaţă ?), 6 gropi menajere, un cuptor, 39 obiecte din categoria materialului special. În afară de aceste complexe şi materiale arheologice, descrise mai sus, în suprafaţa III au mai fost găsite 3 vase, 555 fragmente de ceramică[5], dintre care 334 aparţin culturii Noua, 125 - culturii Hallstattului tracic timpuriu, 8 - culturii Sântana de Mureş - Cerneahov, 9 fragmente de amfore greceşti, 1 - epocii evului mediu, 12 - neidentificate, 66 - culturii Cucuteni-Tripolie.

CERAMICA CULTURII NOUA

Au fost depistate 464 fragmente de ceramică şi 2 vase ale culturii Noua (inclusiv fragmentele de ceramică din complexe).

După aspectul tehnologico-morfologic, ceramica culturii Noua poate fi divizată în două grupe principale: ceramica grosieră şi ceramica fină.

Ceramica grosieră (350 fragmente), este reprezentată, cu precădere, prin fragmente, care, din punct de vedere morfologic, se împart astfel: fragmente de buze ornamaentate cu brâu alveolat (fig. 8/11, 10/11, 19/1-4), cu incizii oblice (fig. 9/8), neted în secţiune (fig. 7/7-10) sau puţin crestat (fig. 10/8-10, 12). Unele fragmente sunt ornamentate şi cu un şir de orificii, care sunt plasate direct sub buze (fig. 7/7, 19/4). În general, din punct de vedere statistic predomină vasele de tip borcan sau de tip sac (fig. 7/10), întrucât majoritatea fragmentelor de ceramică, ornamentate cu brâu provin de la acest tip de vase(fig. 10/8-12, 19/1-4). Un număr mic de fragmente, probabil, provin de la vase de tip castron, ornamentate cu brâu incizat (fig. 9/8) şi de la vase cu toartă simplă, crestată sau cu buton (fig. 20/10-14).

Ceramica grosieră a culturii Noua este confecţionată din pastă de lut cu amestec de ceramică pisată, nisip şi pleavă (?). Suprafaţa este uşor lustruită (mai evidenţiată partea exterioară) şi, de obicei, au o culoare brun-galbenă, uneori cu pete negre şi gri. În secţiune ceramica este de culoare neagră.

Ceramica fină (114 fragmente), este reprezentată cu precădere prin fragmente de ceramică, provenind, probabil, de la vase de tip ceaşcă, cu una sau două torţi simple crestate sau butonate, supraînălţate deasupra buzei (fig. 20/1-9). Un număr relativ mic de fragmente provin de la vase mari cu buza evazată (fig. 21/1, 3-6).

Ceramica fină a culturii Noua este confecţionată din pasta de lut bine purificat, cu amestec de ceramică bine pisată şi nisip. Culoarea ceramicii la exterior şi interior este, de obicei, neagră-gri, mai rar brun-gălbenă. Suprafaţa exterioară este foarte bine lustruită. În secţiune, fragmentele au o culoare neagră.

CERAMICA CULTURII HALLSTATTULUI TRACIC TIMPURIU

În total, au fost depistate 156 fragmente şi un profil al unui vas, parţial reconstituit, al culturii Hallstattului tracic timpuriu. Ceramica este divizată în două grupe: grosieră şi fină.

Ceramica fină (72 fragmente) este confecționată din pastă de lut cu amestec de ceramică pisată. Suprafața fragmentelor este foarte bine lustruită, până la luciu negru sau gri. Sunt evidențiate vase (urne) bitronconice, castroane, polonice.

Urnele bitronconice sunt reprezentate prin fragmente bicolore (negre la exterior și roșu-oranj - la interior), sau monocolore, foarte bine lustruite. Corpul acestui tip de vase este bitronconic, cu buza evazată, iar fundul cu diametrul relativ mic. Partea superioară a vaselor este ornamentată cu caneluri (fig. 22/3,7). În unele cazuri, canelurile sunt însoțite de ornament geometric incizat (fig. 22/5). Deseori, umerii urnelor se ornamentau cu caneluri amplasate diagonal, însoțite de "mameloane"-suporturi (fig. 22/3,6). Castroanele au gura largă, cu buza evazată în interior (fig. 22/1, 8). Partea superioară a acestui tip de vase, deseori, este ornamentată cu caneluri. Tipul de vase, numite convențional polonice, este reprezentat printr-un număr redus de fragmente (fig. 22/4).

Ceramica grosieră (84 fragmente) este confecționată din pastă de lut cu amestec de ceramică pisată, gresie pisată și nisip. Suprafața este neglijent netezită. Morfologic, sunt de evidențiat, cu certitudine, numai vase de tip borcan, ornamentate cu brâu alveolar și proeminențe în formă de buton (fig. 22/2; 16/1).

După trăsăturile sale tehnologice și morfologice, ceramica hallstattiană aparține orizontului Hallstattului tracic timpuriu cu ceramică canelată de tipul Chișinău-Corlăteni și poate fi identificată cu ceramica așezării hallstattiene "La Cigoreanu", care este situată în partea de nord-est a promontoriului (fig. 1,2).

În concluzie, săpăturile din campania anului 1991 au descoperit noi materiale de tip Noua și din perioada Hallstattului tracic timpuriu și au dovedit că așezările culturii Noua conțin strat cultural (inclusiv diferite sisteme de construcții) și în zona intercenușarelor, iar materialul descoperit este absolut identic cu materialul din cenușare.

E. SAVA și O. LEVIȚKI (Chișinău)

NOTE

1. O. Levițki, *Otciot o polevyh issledovaniah Frachiiskoi novostroečnoi arheologhičeskoi expediții.* Arhiva MA I.A.I.V., A.S., Chișinău, 1984.
2. Săpături efectuate de V. Sorochin.
3. Suprafața nr. 2 a fost rezervată pentru anul 1992, însă din lipsă de finanțare lucrările de șantier au fost suspendate.
4. Determinările osteologice au fost efectuate de Doctor habilitat în biologie A. David (Anexa nr. 1) și Doctor în biologie G. Cemârtan (Anexa nr. 2).
5. Statistica dată include fragmente de ceramică depistate numai în straturile de săpătură. Ceramica din complexe este calculată separat.

THE NOUA-CULTURE PETRUȘENI SETTLEMENT, "LA CIGOREANU" SITE (1991 FIELD INVESTIGATIONS) (SUMMARY)

The Noua-Culture settlement of Petrușeni "La Cigoreanu" was discovered in 1984; two "ash-pans" were excavated in the same year. In 1991, investigations were resumed by marking a 382 m2 area in between ash-pans. It was proved, by diggings, that the cultural layer contained two chronologic-cultural horizons: the Noua Culture, and the period of early Thracian Hallstatt (the Chișinău-Corlăteni Culture). The same stratigraphy was established by excavation of ash-pans 1 and 2 in 1984.

In area III, 5 platforms of stone and burnt clay, 6 garbage pits, 1 oven, 464 pottery sherds and 2 pots of the Noua Culture were discovered, as well as 156 pottery sherds and 1 pot of the Chișinău-Corlăteni Culture, and 39 other objects (spindle-whorls, querns, shoulder blades etc.).

The rough-type pottery (350-sherds = 75 %) is mainly represented by jar-shaped pots, or by bag-shaped ones, ornamented under the rim by an even, alveolated, or incised balt. Some sherds have holes under the rim. The fine-type Noua pottery (114 sherds = 26 %) is represented by cup shaped pots, with one or two buttoned or nicked handles.

The pottery of the early Thracian Hallstatt is also divided into rough and fine (84 and 72 sherds, respectively).

Diggings in between ash-pans demonstrated that the finds of that area were identical with the material discovered within ash-pans. It is significant that traces of certain buildings, including platforms (dwellings ?), were discovered outside ash-pans too, which, in the authors' opinion, confirms the votive character of ash-pans.

LEGEND FOR DRAWINGS

Fig. 1 Topographic plan. Conventional signs: A - the Noua-Culture Petruşeni settlement ("La Cigoreanu"); B - the early Thracian Hallstatt "La Cigoreanu" settlement; C - the Cucuteni Tripolie settlement; D - bridge; E - road; F - the Noua settlement, area II; G - the early Thracian Hallstatt settlement, area III; H - the Noua settlement, areas I, IV; I - the Cucuteni-Tripolie settlement area I; J - the Noua settlement, area III, K - precipice.

Fig. 2 The geographic position of the Noua settlement Petruşeni "La Cigoreanu". Conventional signs: A - site area; B - borders of the Petruşeni collective farm; C - wood.

Fig. 3 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Visually marked location of ash-pans and of the areas excavated in 1984 and 1991. Conventional signs: A - ash-pans; B - areas I and IV; C - area III; D - area II; E - road; F - nut grove; G - landmark.

Fig. 4 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. General plan.

Fig. 5 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1-5 nicked shoulder-blades; 6 - bone chisel (1-6 bone).

Fig. 6 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1-2, 4, 6 - quern fragments; 3 - hammer; 5 - whetstone; 7 - striker (1-7 stone).

Fig. 7 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1,5 - spindle whorls; 2 Hallstatt statuette; 3 - funnel-pot; 4 - weight; 6 - small disc; 7-9 rough pottery with even belt and holes under the brim; 10 - bag-shaped pot of pit 2 (1-2, 4, 5 - baked clay; 6-10 - pottery).

Fig. 8 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1-3 - scrapers (?); 2,9 chisels; 4,7 - awls; 5 - astragalus with traces of usage; 6,8 - bones with traces of usage; 10 - "tupic" sickle; 11 - sherd of rough-type pot with alveolated belt (1-10 bone; 11 - pottery).

Fig. 9 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1-2, 5-6 - quern fragments; 3 - hammer-axe; 4,7 - strikers; 8 - sherd of rough-type pot with slant-incised belt; 9 - chisel (1-7 - stone: 8 - pottery; 9 - bone).

Fig. 10 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: 1-2 - "skates"; 3 - rough-type pot of pit 3; 4-7 - sherds of jar-shaped pots; 8-10 - sherds of pots ornamented with even belts; 11 - sherd of pot with alveolated belt (1-2 - bone; 3-12 - pottery).

Fig. 11 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Oven 1.

Fig. 12 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 1.

Fig. 13 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 2.

Fig. 14 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 3.

Fig. 15 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 5.

Fig. 16 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 5. Noua pottery (5-9) and early Thracian Hallstatt pottery (1-4).

Fig. 17 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Platform 4.

Fig. 18 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III: pits 1,2,3,4,5,6.

Fig. 19 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Rough-type pottery with alveolated belts (1-4), and fine-type pottery (5-6).

Fig. 20 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Rough-type (10-15) and fine-type (1-9) Noua pottery.

Fig. 21 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Rough-type even-belted (2) and fine-type (1, 3-6) Noua pottery.

Fig. 22 The Noua settlement of "La Cigoreanu". Area III. Early Thracian Hallstatt pottery.

ANEXA 1

Rezultatele determinărilor osteologice din așezarea culturii Noua Petrușeni “La Cigoreanu”. Suprafața III (gropile 1-4; platformele 1-5; straturile de săpătură I-III)

Animalele	Gr.1	Gr.2	Gr.3	Gr.4	Platf.1	Platf.2	Platf.3	Platf.4	Platf.5	Str.1	Str.2	Str.3
	Evul mediu	Noua	Noua	Halls-tatt	Neiden-tif	Noua	Noua	Noua	Halls-tatt	Mixt	Mixt	Mixt
Vite mari cornute (Bos Taurus L)	7/1*	3/1	-	1	-	-	-	19/2	86/4	168/5	900/8	469/7
Caprine și ovine (Capra și ovis)	-	-	4/1	-	-	6/1	1	5/2	8/2	10/2	79/3	82/4
Porc domestic (Sus scrofa domestica L)	6/1	9/1	2/2	1	1	1	-	4/1	26/2	22/3	152/5	125/6
Cal domestic (Equus caballus domestica L)	-	-	-	-	-	-	-	-	3/1	4/1	43/2	57/3
Câine (Cania familiaris L)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Cerb nobil (Cervus elaphus L.)	-	5/1	-	-	-	-	-	-	-	-	2/1	4/1
Zimbru sau bour (Bizon sau Bos)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2/1	-
Porc sălbatic (Sus scrofa ferus L.)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2/1

* La numărător = numărul de oase; la numitor = numărul de indivizi.

Determinările efectuate de Dr. habilitat în biologie paleozoolog Anatol David.

ANEXA 2

Rezultatele determinărilor osteologice din aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III (Straturile de săpătură I-III şi groapa Nr. 1).

1.	Sus scrofa f. (mistreţul) -	2/1*	
2.	Cervus elaphus (cerbul Nobil)	-	9/2
3.	Capreolus capreolus (căprioara)	-	8/2
4.	Canis familiaris (câine) -	3/2	
5.	Equus caballus (calul domestic)	-	94/6
6.	Sus scrofa domestica (porcine)	-	30/5
7.	Ovis et capra (ovicaprine) -	48/5	
8.	Bos taurus (bovide) -	196/12	
9.	Ovis ariens (oae domestică)	-	1/1
10.	Vertebrate nedeterminabile	-	175
11.	Unio crasus (scoica de râu)	-	1/1

* La numărător - numărul de oase, la numitor - numărul de indivizi

Determinările efectuate de Dr. în biologie, paleozoolog Grigore Cemârtan.

ANEXA 3

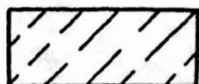
Rezultatele determinărilor paleobotanice din aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III

Au fost selectate şi studiate 8 fragmente de ceramică cu amprente uşor vizibile. S-au identificat:
1. Triticum dicoccum L.
2. Panicum miliacem K.
3. Setaria Sp.
4. Rumix Sp.

Determinările efectuate de cercetătorul ştiinţific, paleobotanist Natalia Kuzminova.

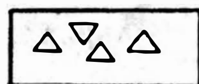
SEMNE CONVENŢIONALE

- HUMUS (CERNOZIOM)

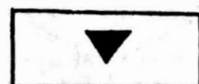

- SOL BRUN

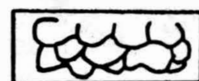

- ARGILĂ NATURALĂ

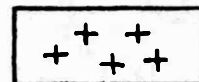

- PIETRE

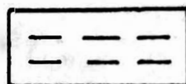

- CERAMICĂ

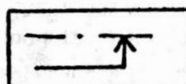

- ADÂNCIMEA DE LA SUPRAFAŢA ACTUALĂ A SOLULUI

- ADÂNCIMEA DE LA REPER

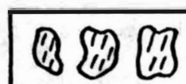

- CUPTOR, VATRĂ

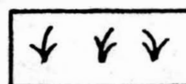

- ZGURĂ

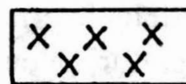

- MARTORI

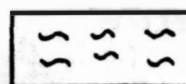

- PROFILUL MARTORULUI DESENAT

- LUT ARS (ÎN SECŢIUNE)

- LUT ARS (ÎN PLAN)

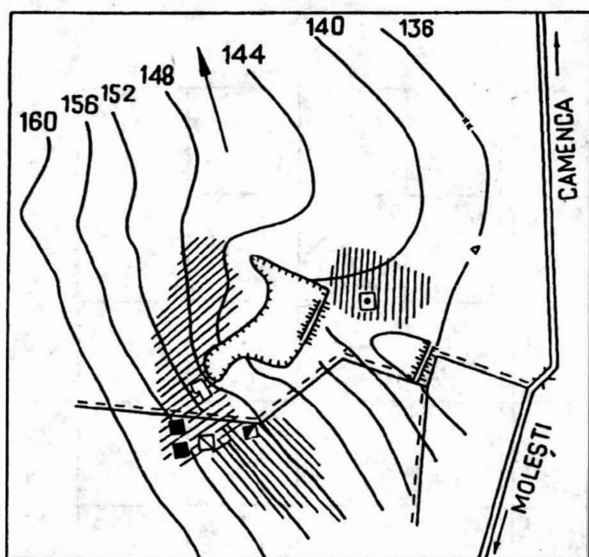

- SUPRAFAŢA ACTUALĂ A SOLULUI

- CĂRBUNI

- CENUŞĂ

- OASE DE ANIMALE

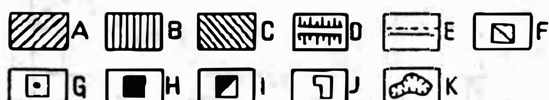
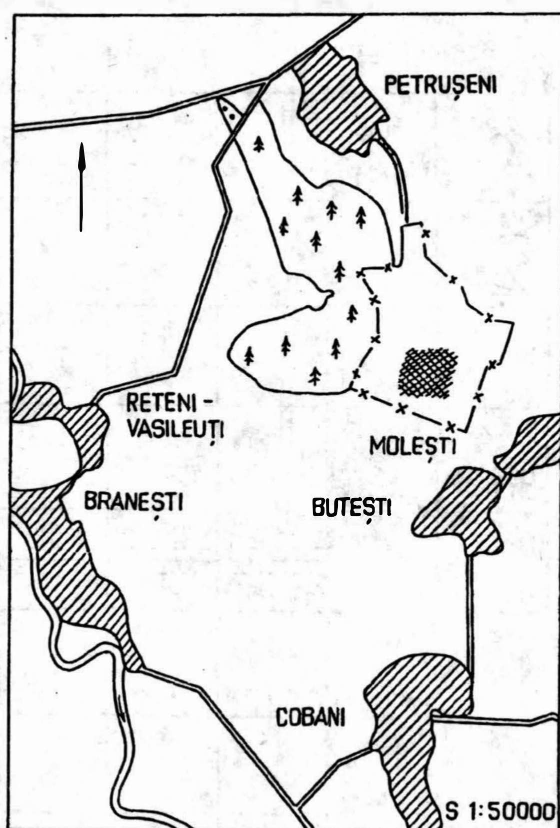

Fig. 1 Plan topografic "Semne convenţionale: A - aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu" ; B - aşezarea culturii Hallstattului tracic timpuriu "La Cigoreanu"; C - aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie; D - pod; E - drum; F - aşezarea culturii Noua, Suprafaţa II; G - aşezarea culturii Hallstattului tracic timpuriu, Suprafaţa III; H - aşezarea culturii Cucuteni-Tripolie, Suprafaţa I; J - aşezarea culturii Noua, Suprafaţa III; K - râpă.

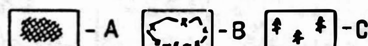
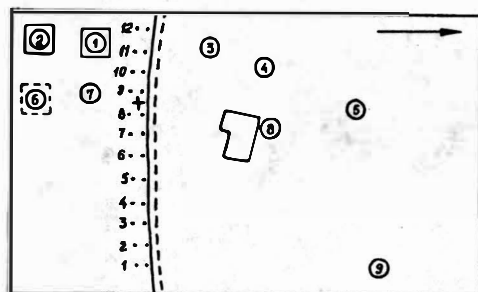

Fig. 2 Poziţia geografică a aşezării culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Semne convenţionale: A - suprafaţa sitului; B - hotarele gospodăriei agricole Petruşeni; C - pădure.

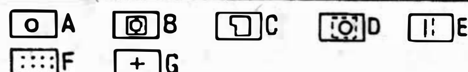

Fig. 3 Aşezarea culturii Noua "La Cigoreanu". Plan de situaţie a cenuşarelor evidenţiate vizual şi a suprafeţelor săpate în 1984 şi 1991. Semne convenţionale: A - cenuşare; B - suprafaţa I şi IV; C - suprafaţa III; D - suprafaţa II; E - drum; F - nuci; G - reper.

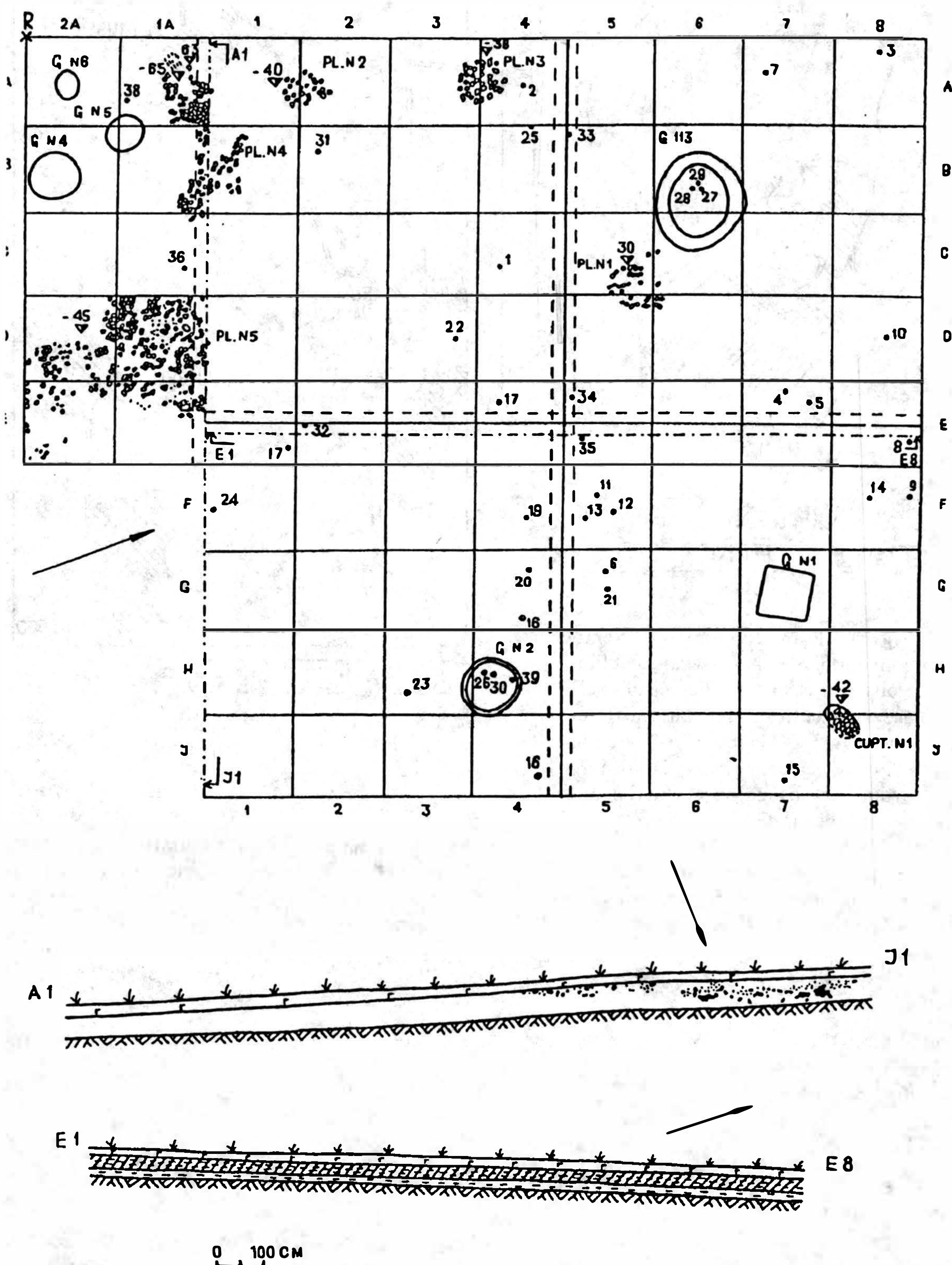

Fig. 4 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Planul general.

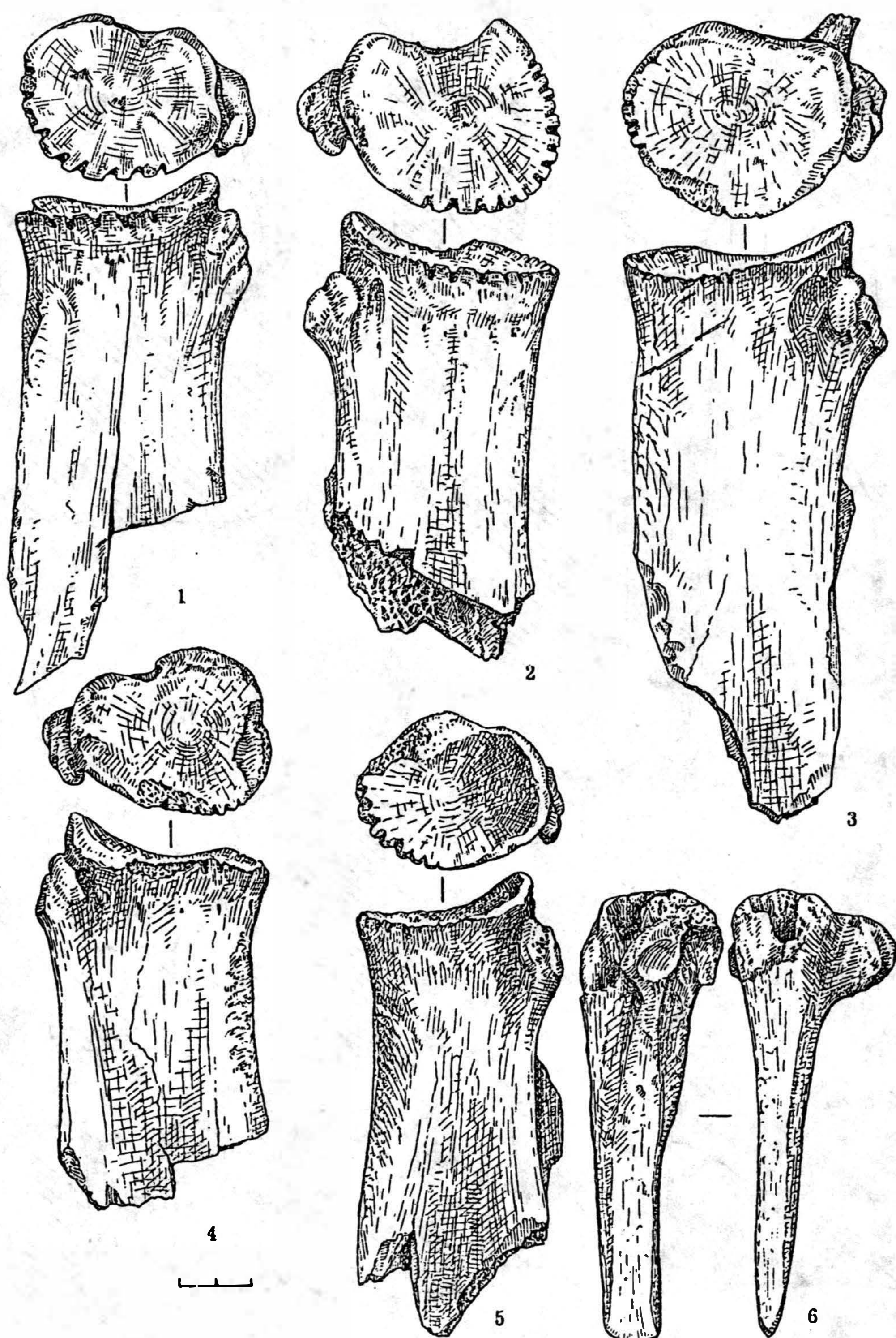

Fig. 5 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III: 1-5 omoplaţi crestaţi; 6 - daltă de os; (1-6 - os).

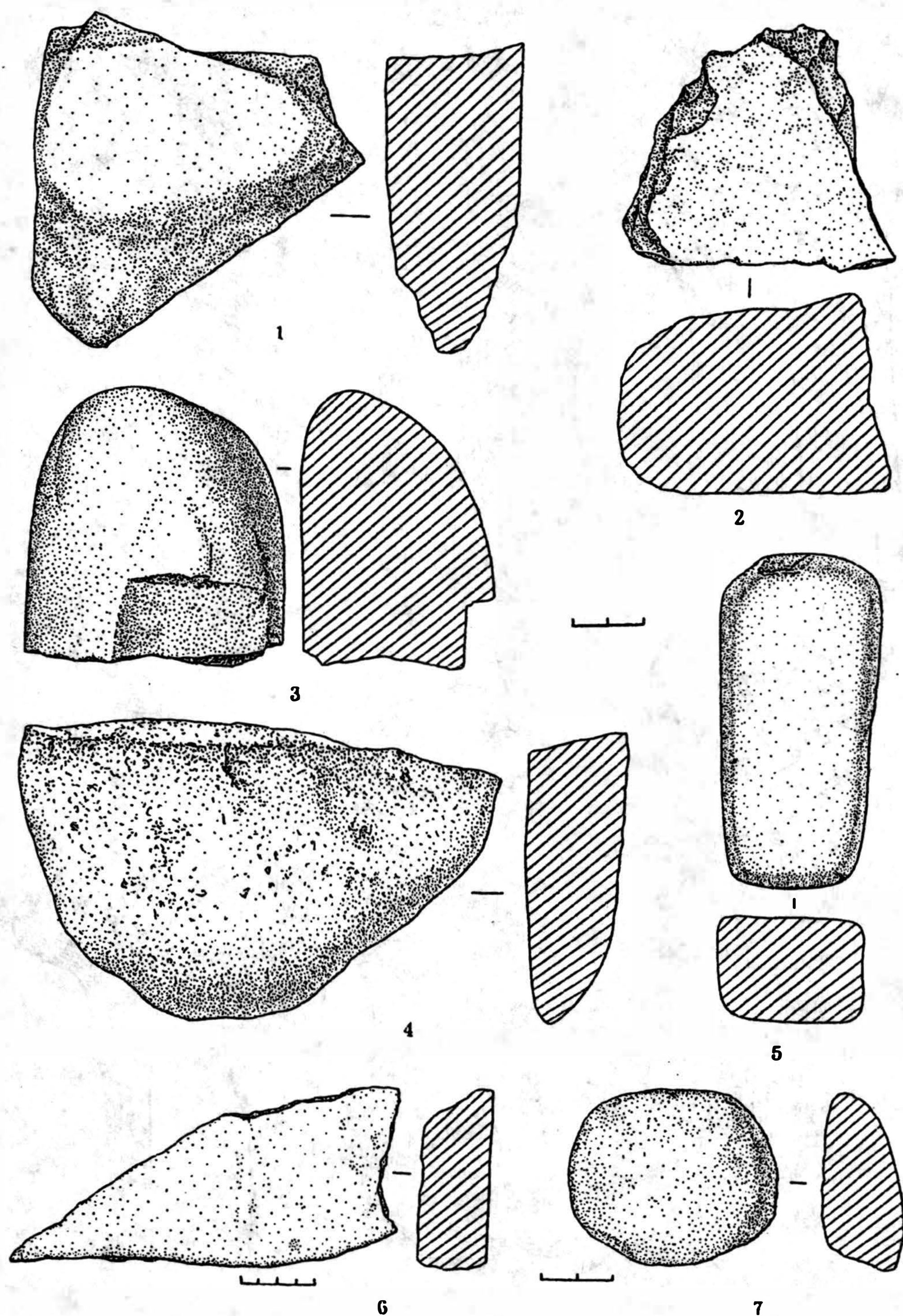

Fig. 6 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III: 1-2, 4, 6 - fragmente de râşniţă; 3 - ciocan; 5 - cute; 7 - percutor; (1-7 piatră).

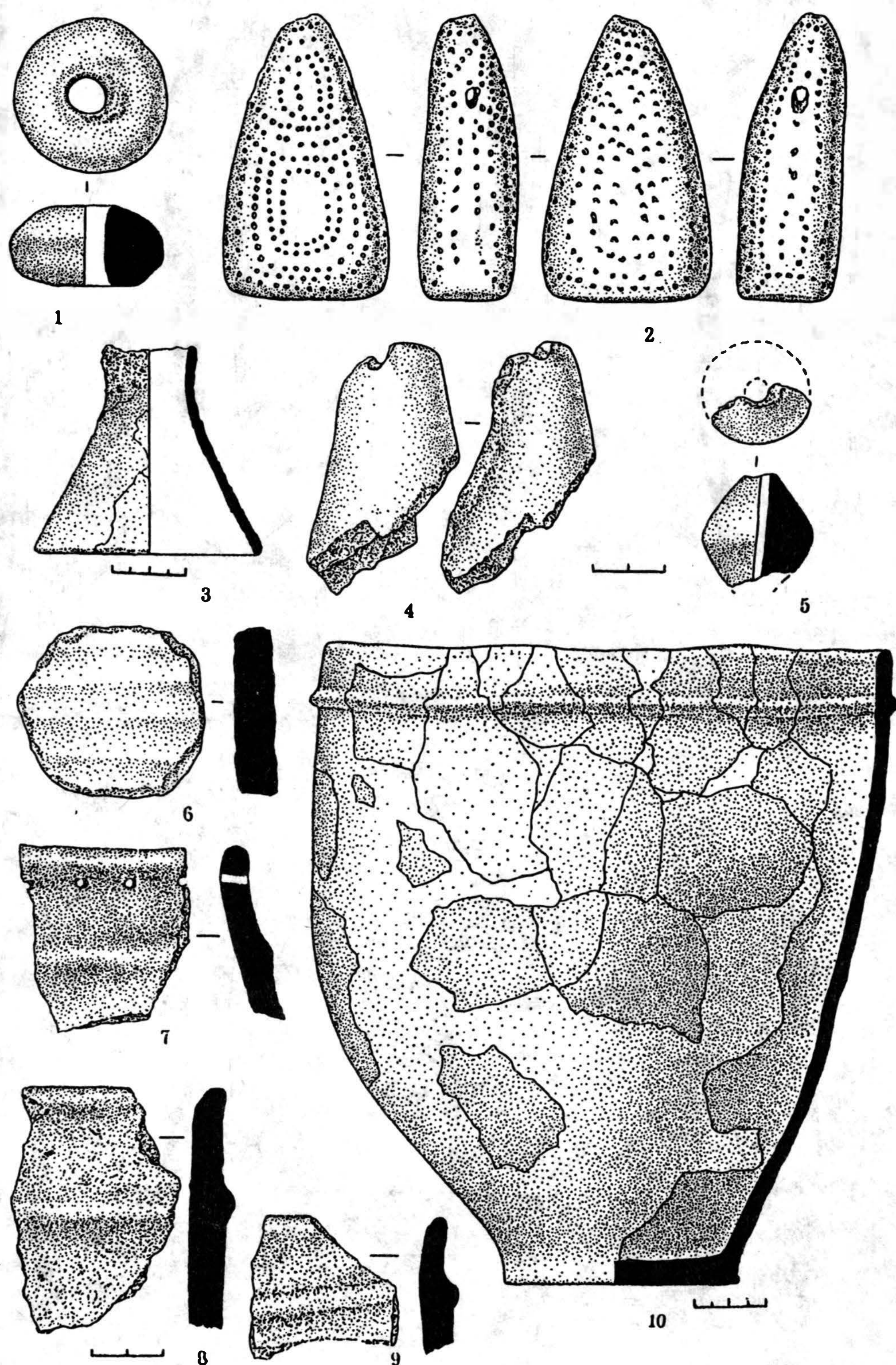

Fig. 7 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III: 1,5 - fusaiole; 2 - statuetă hallstattiană; 3 - vas pâlnie; 4 - greutate; 6 - rondelă; 7-9 ceramică grosieră cu codon neted şi orificii sub buză; 10 - vas în formă de sac din groapa Nr. 2 (1-2, 4,5 - lut ars; 6-10 - ceramică).

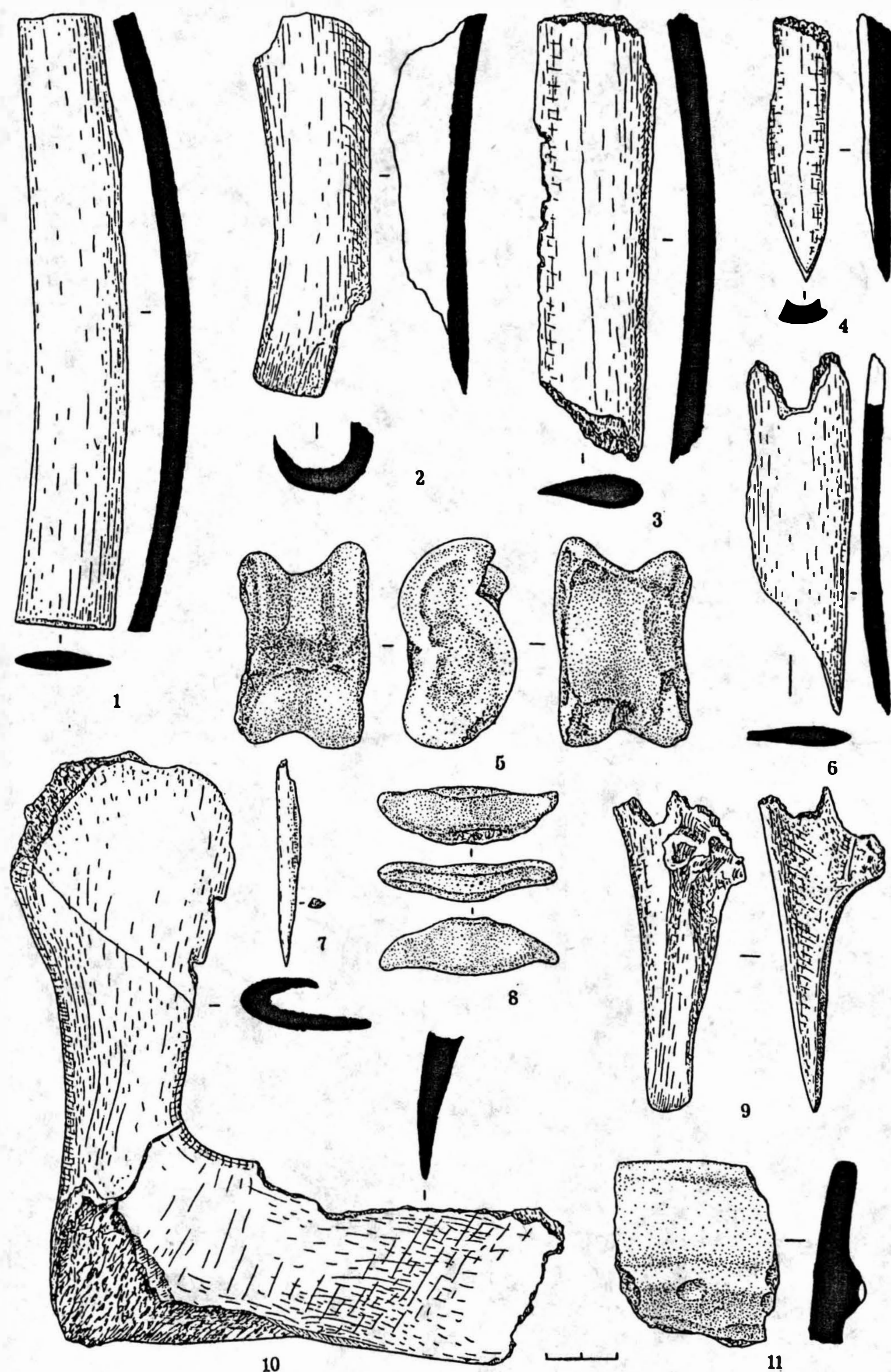

Fig. 8 Așezarea culturii Noua Petrușeni "La Cigoreanu". Suprafața III: 1,3 - răzuitoare (?); 2,9 - dălți; 4,7 - străpungătoare; 5 - astragal cu urme de utilizare; 6,8 - oase cu urme de utilizare; 10 - secera "tupic"; 11 - fragment de ceramică de tip grosier cu brâu alveolat (1-10 os; 11 - ceramică).

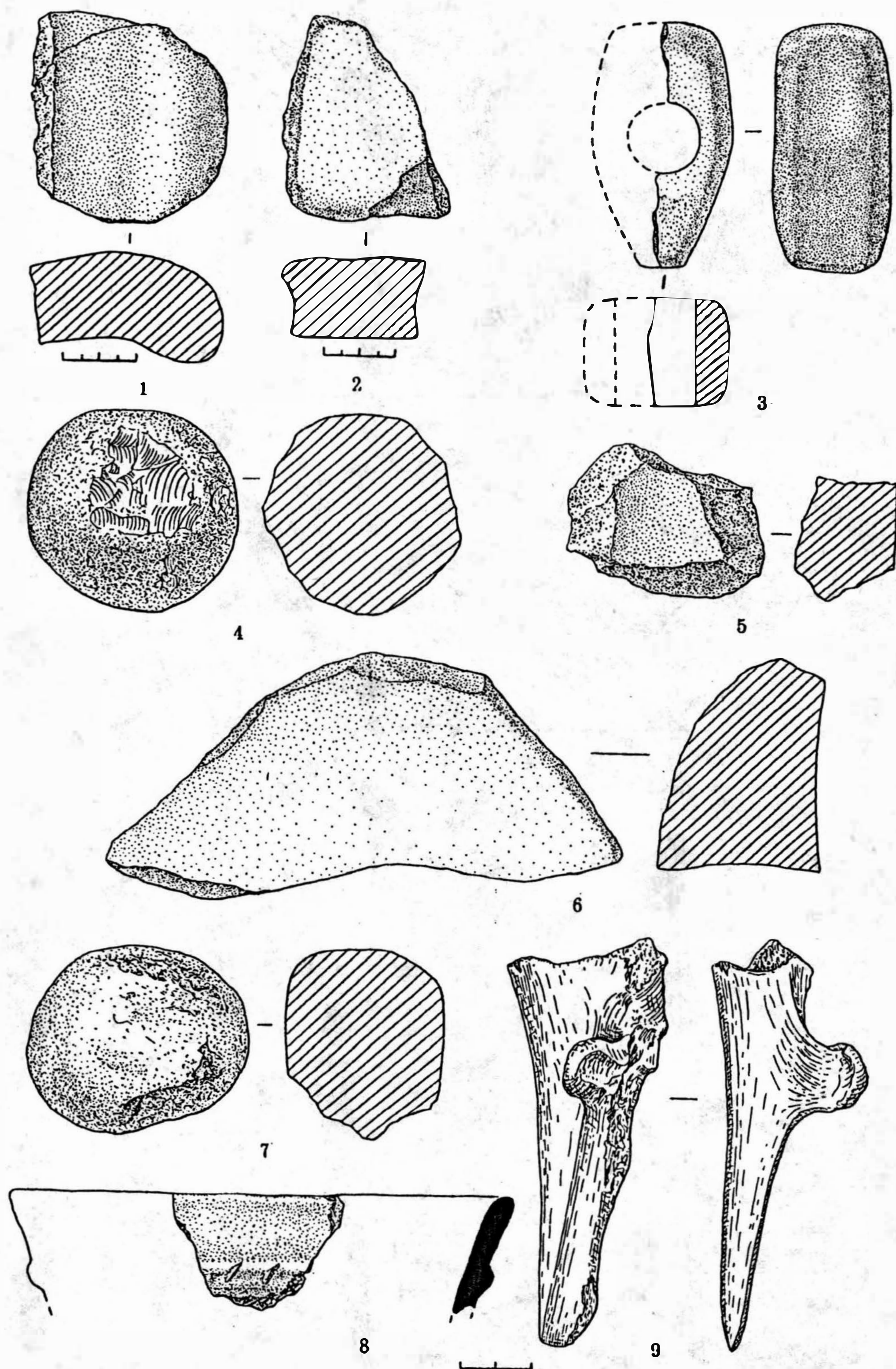

Fig. 9 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III: 1-2,5-6 - fragmente de râşniţe; 3 - topor ciocan; 4,7 - percutoare; 8 - fragment de ceramică grosieră cu brâu incizat oblic; 9 - daltă (1-7 - piatră; 8 - ceramică; 9 - os).

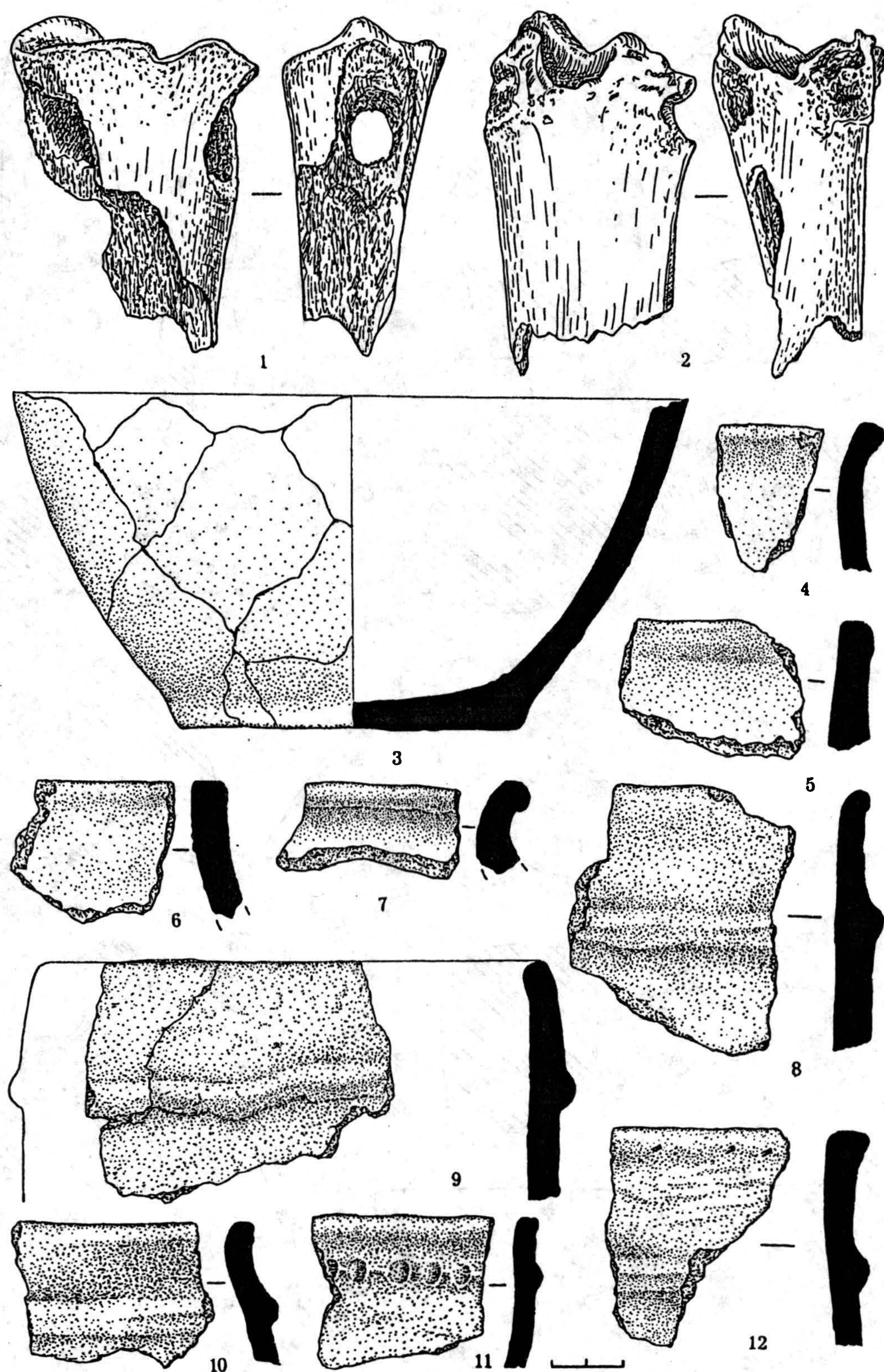

Fig. 10 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III: 1-2"patine"; 3 - vas tip grosier din groapa Nr. 3; 4-7 - fragmente de vase de tip borcan; 8-10 - fragment de vas ornamentate cu cordon neted; 11 - fragment de vas cu cordon alveolat (1-2 - os; 3-12 - ceramică).

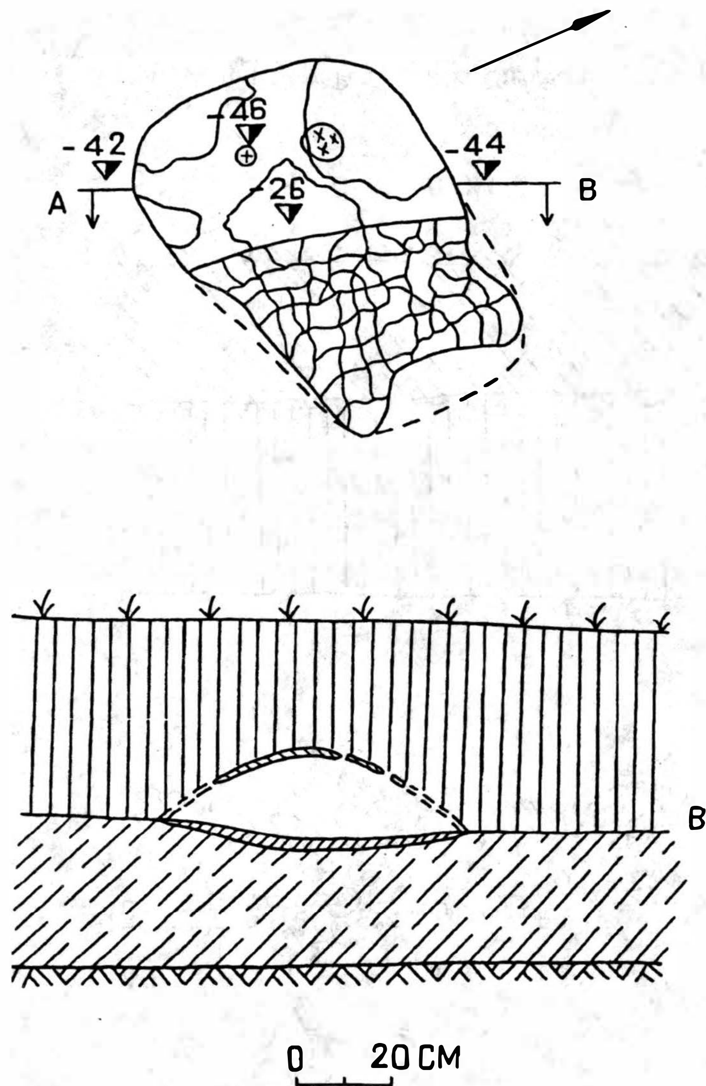

Fig. 11 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Cuptorul Nr. 1.

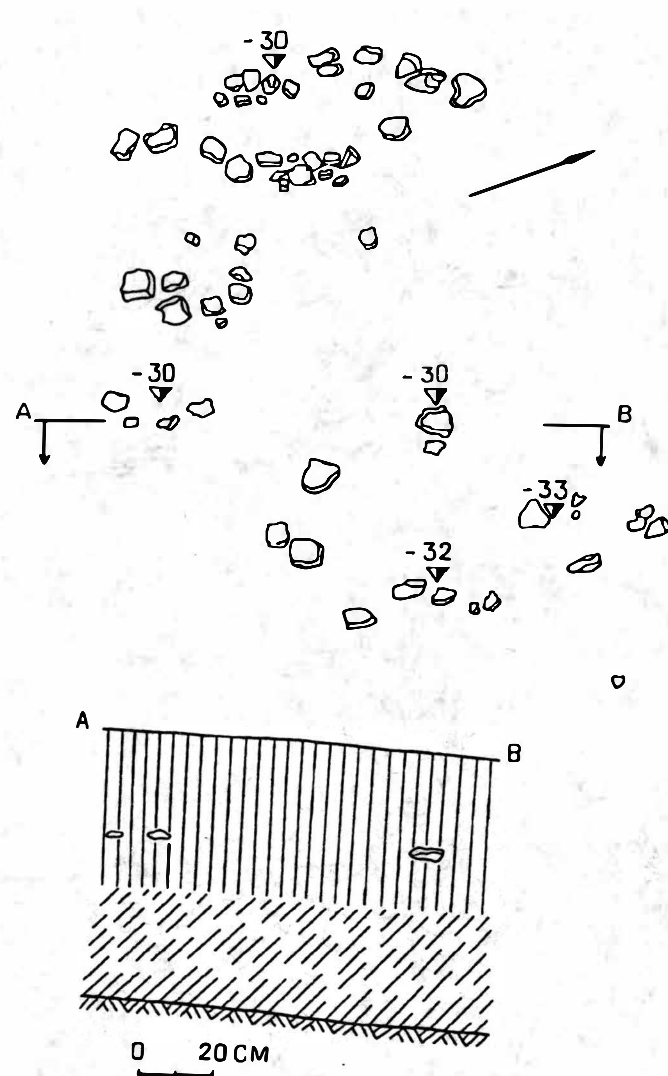

Fig. 12 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Platforma Nr. 1.

Fig. 13 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Platforma Nr. 2.

Fig. 14 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Platforma Nr. 3.

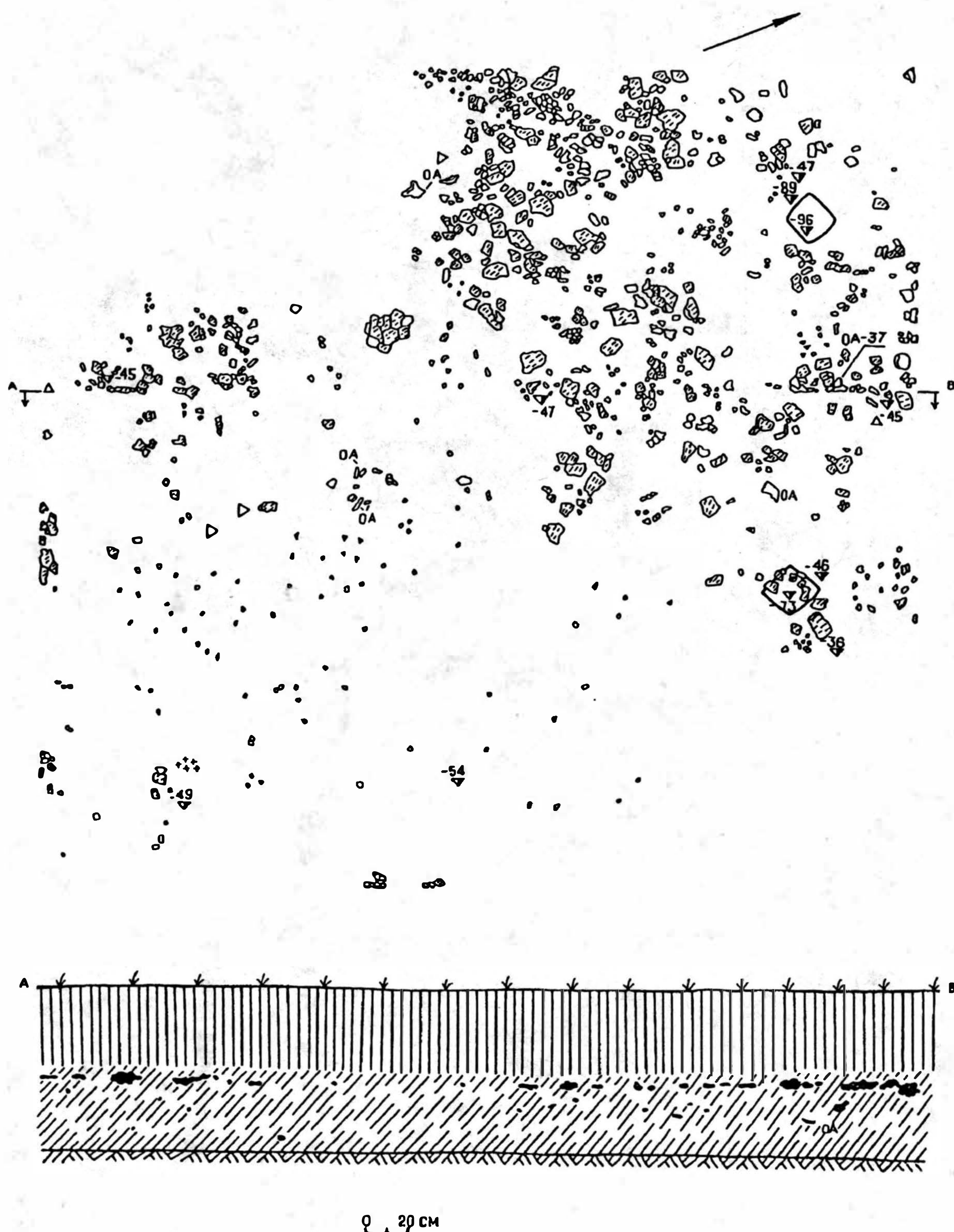

Fig. 15 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cîgoreanu". Suprafaţa III. Platforma Nr. 5.

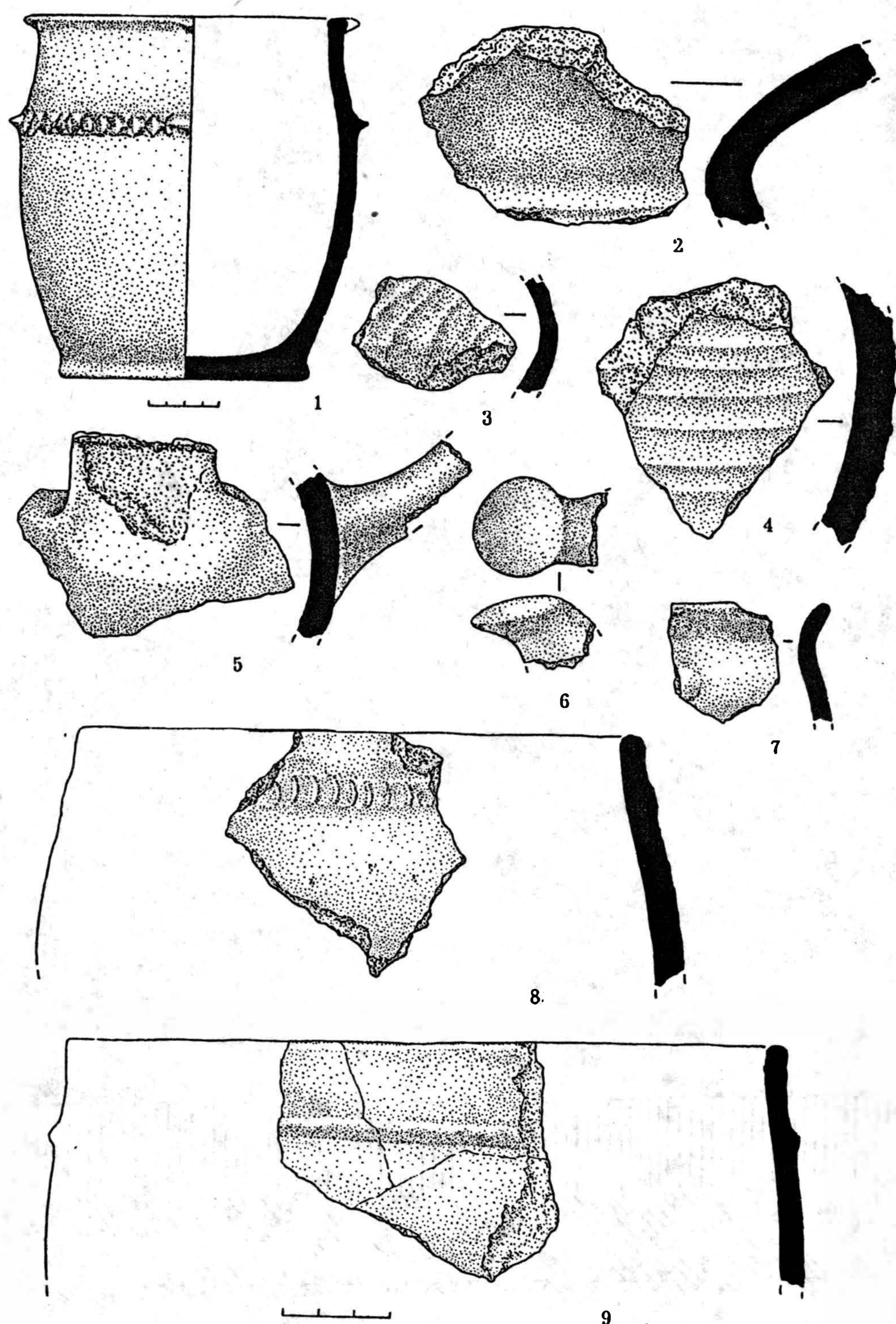

Fig. 16 Așezarea culturii Noua Petrușeni "La Cigoreanu". Suprafața III. Platforma Nr. 5. Ceramica culturii Noua (5-9) și Hallstattului tracic timpuriu (1-4).

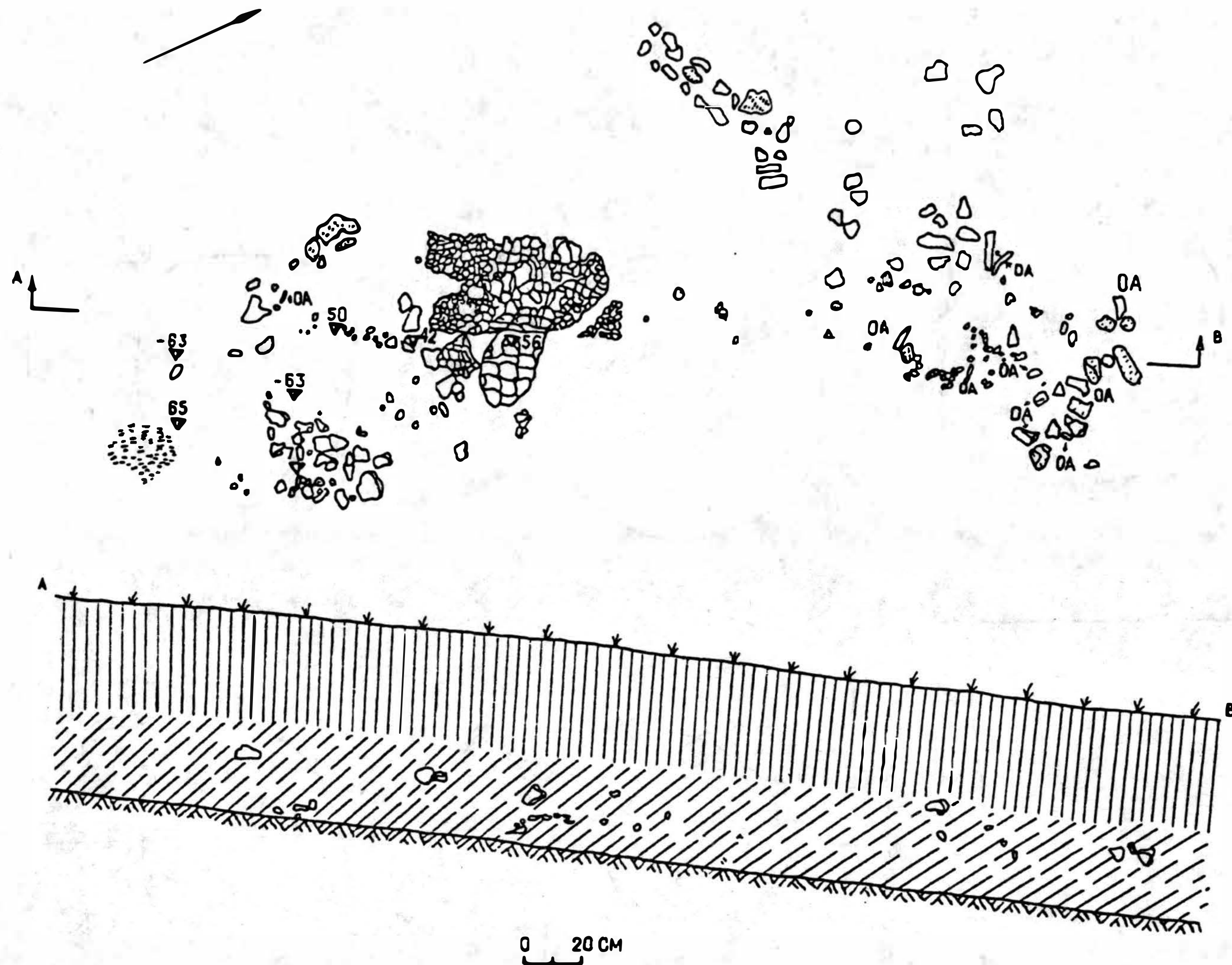

Fig. 17 Aşezarea culturii Noua Petruşeni “La Cigoreanu”. Suprafaţa III. Platforma Nr. 4.

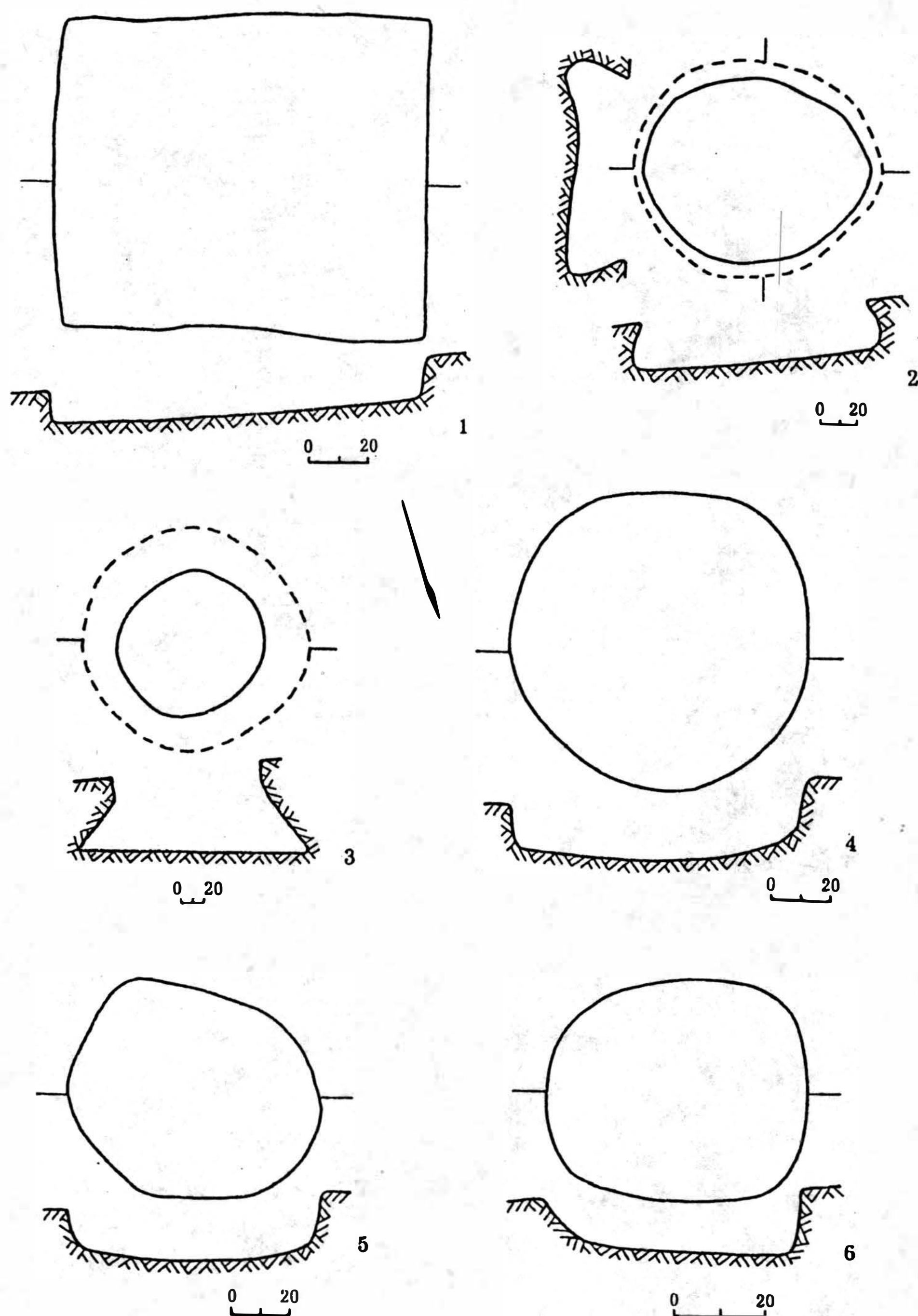

Fig. 18 Așezarea culturii Nouą Petrușeni "La Cigoreanu". Suprafața III: 1 - gropa Nr. 1; 2 - groapa Nr. 2; 3 - groapa Nr. 3; 4 - groapa Nr. 4; 5 - groapa Nr. 5; 6 - groapa Nr. 6.

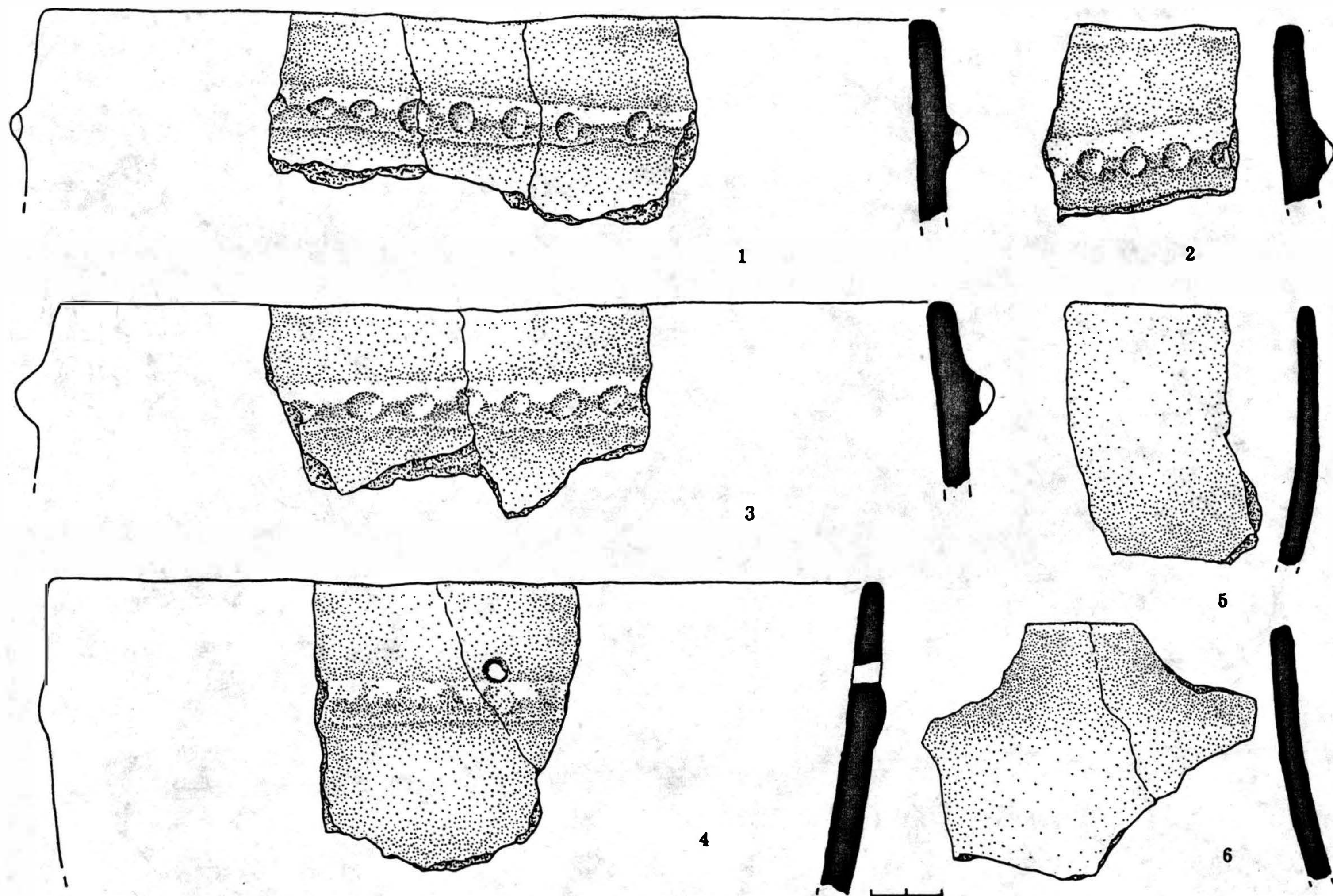

Fig. 19 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Ceramică grosieră cu cordon alveolat (1-4) şi ceramică fină (5-6).

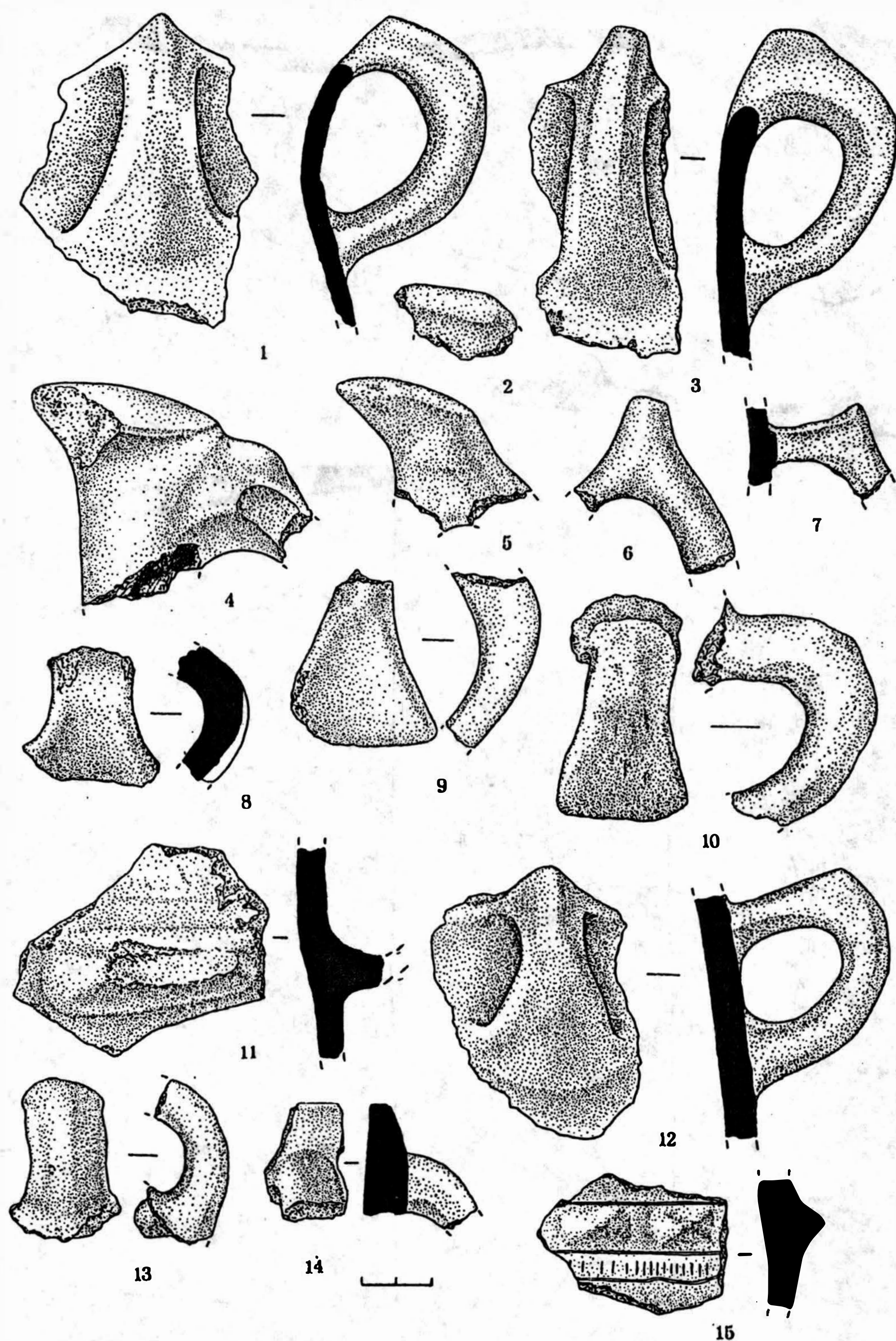

Fig. 20 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Ceramica culturii Noua de tip grosier (10-15) şi fin (1-9).

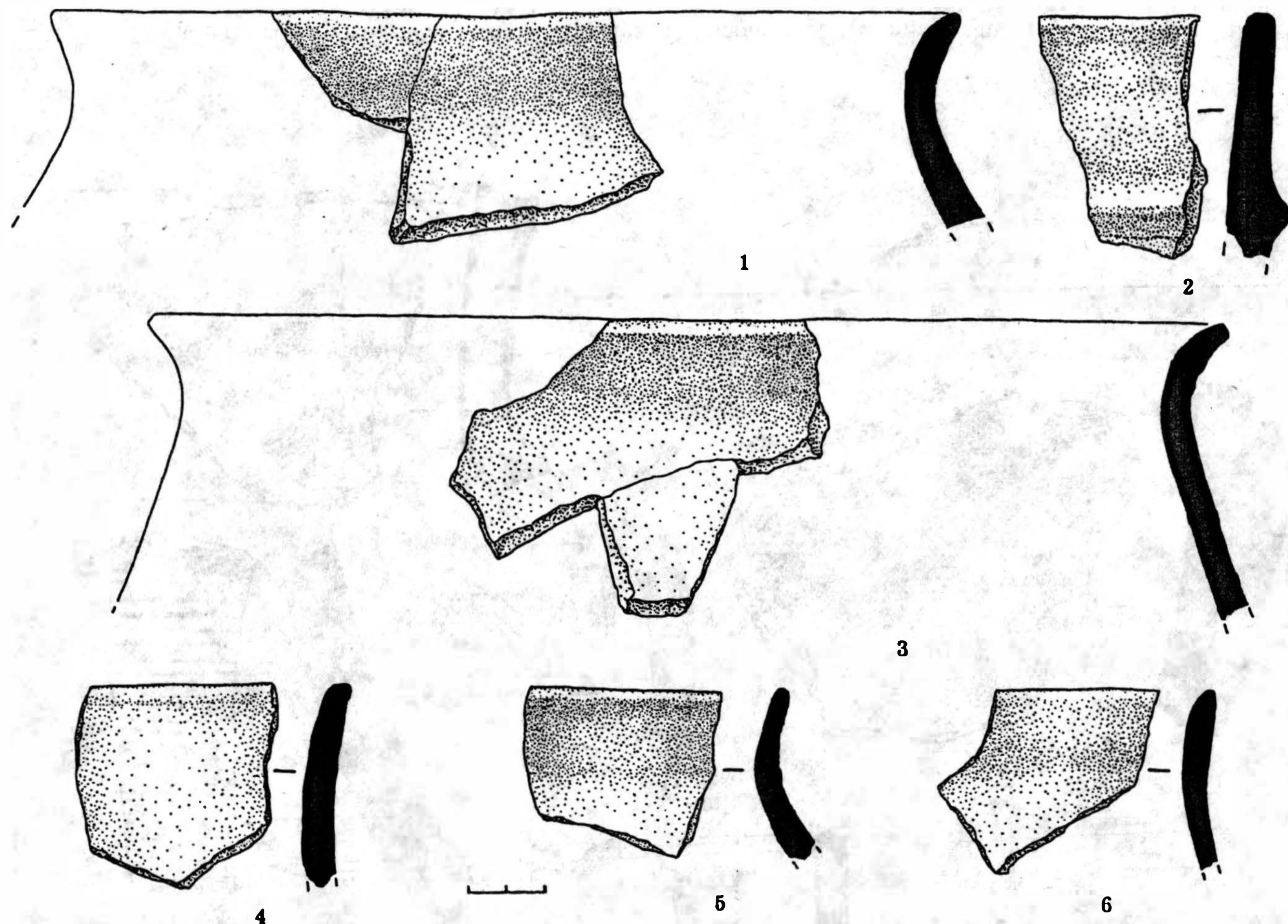

Fig. 21 Aşezarea culturii Noua Petruşeni "La Cigoreanu". Suprafaţa III. Ceramică grosieră cu cordon neted (2) şi fină (1,3-6) a culturii Noua.

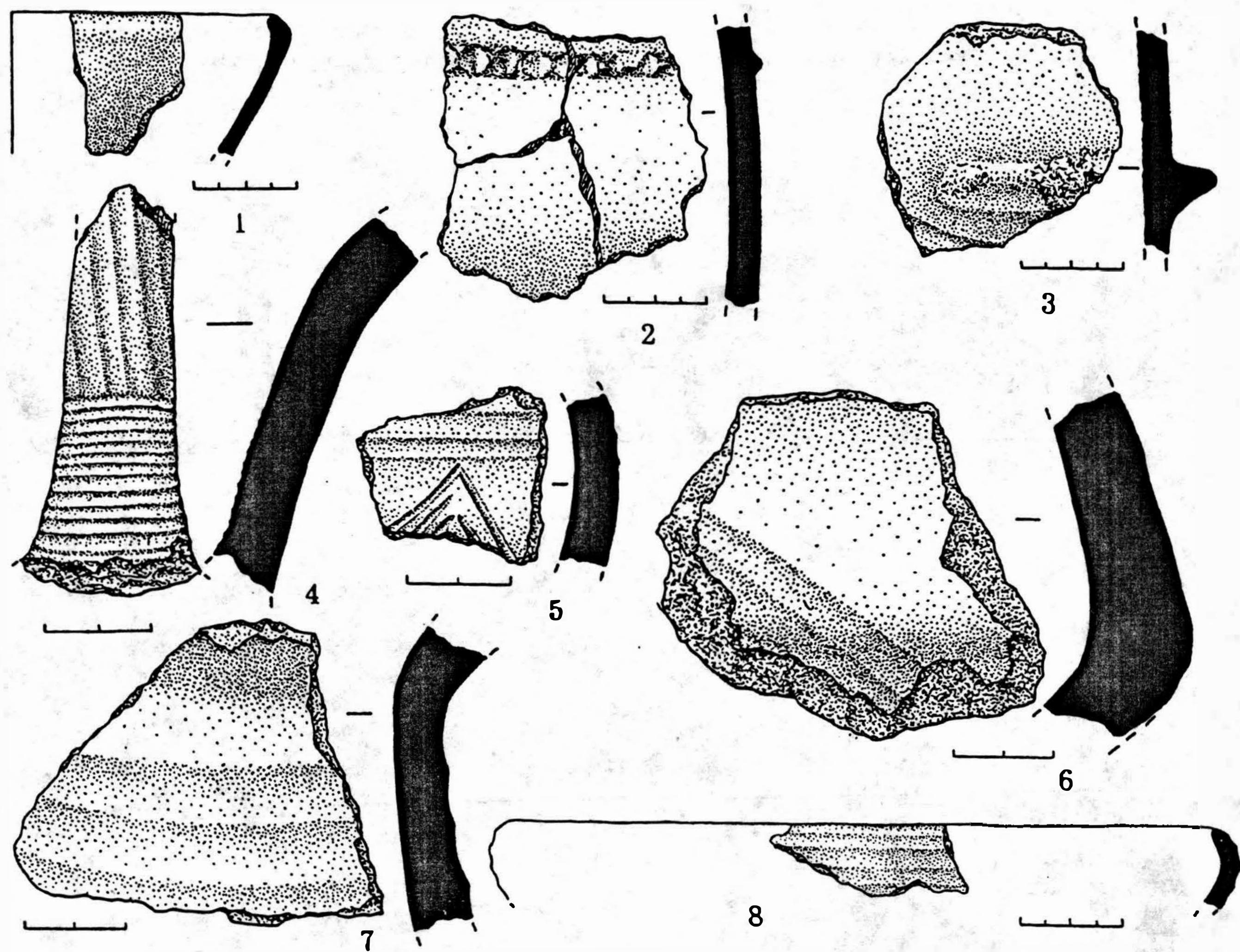

Fig. 22 Așezarea culturii Noua Petrușeni "La Cigoreanu". Suprafața III. Ceramica culturii Hallstattului tracic timpuriu.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 1994 DE LA SACU (JUD. CARAŞ-SEVERIN)

Cercetările din 1994 efectuate în punctul Ţărinioară-Pelcea, din hotarul comunei Sacu (judeţul Caraş-Severin) au avut ca obiectiv două aşezări parţial suprapuse: una din epoca bronzului (grupul cultural Balta Sărată) şi cealaltă din prima epocă a fierului (cultura Basarabi).
Alături de dezvelirea câtorva complexe de locuire în ambele aşezări, conţinând ceramică tipică, se remarcă descoperirea unui inel de buclă din aur ("Lockenring") în nivelul atribuit grupului Balta Sărată din epoca bronzului.

În cursul anului 1994 au fost reluate cercetările arheologice iniţiate în 1987, în punctul "*Ţărinioară-Pelcea*", din hotarul comunei Sacu, jud. Caraş-Severin. În 1987 a fost identificată o aşezare datând din epoca bronzului, aparţinând grupului cultural Balta Sărată[1], care este suprapusă de o aşezare aparţinând culturii Basarabi[2] (pl. I).

Au fost trasate trei secţiuni, cu dimensiunile de 10 x 2 m: S 1/1994 şi S 2/1994, orientate E-V şi S 3/1994, orientată N-S.

Stratigrafia. În cele trei secţiuni stratigrafia este următoarea: între adâncimea de 0-0,30 m, solul actual; între 0,30-0,60 m, nivelul hallstattian mijlociu (c. Basarabi); între 0,60-0,80 m, nivelul aparţinând epocii bronzului (grupul cultural Balta Sărată), după care urmează solul viu.

În S 1/1994 (pl. II/1, 3), nivelul aparţinând grupului cultural Balta Sărată este străpuns, între m 5-10, de un semibordei aparţinând culturii Basarabi (B 1/1994), care se adânceşte până la 0,80 m. În el s-au aflat fragmente mari de chirpici (probabil de la pereţi) şi o bucată de lemn carbonizat, alături de fragmente ceramice caracteristice fazei clasice a culturii Basarabix.

În S 3/1994 (pl. II/2, 4), între m 0-2,10, apare un semibordei (B 2/1994), iar între m 5-8,40, un alt semibordei (B 3/1994), în care s-au găsit fragmente ceramice care se încadrează în faza a II-a a grupului cultural Balta Sărată (Br C)[3]. În B 2/1994 a fost descoperit, la adâncimea de 0,75 m, un inel de buclă din aur "*Lockenring*"[4] (pl. IX) de tip B 1d ("*Sibiner Typ*"). Este confecţionat din foiţă de aur, din trei "bărcuţe", bătute în formă de "V", cu mici puncte (pe partea mediană), realizate în tehnica "*au repousse*". Lungimea desfăşurată a inelului de buclă este de 7,5 cm, greutatea fiind de 1,340 gr. Acest inel de buclă din aur ("*Lockenring*") se datează în Br C-D.

Descrierea materialului arheologic.

1. Funduri inelare de străchini (fragmente), ornamentate cu linii paralele incizate (pl. III/1-3); de culoare neagră, din pastă semifină, cu nisip şi cioburi pisate. S 3/1994, c. 8-9, -0,60 - 0,70 m.

2. fragment de calapod (cute ?), din grandiorit (pl. II/4). S 3/1994, B 2, c. 0-1, -0,60 - 0,70 m.

3. Oale (fragmente)

- oală de tip sac (pl. IV/1), de culoare brun-cărămizie, pastă semifină cu pietricele, cu o proeminenţă lăţită plasată imediat sub buză. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0, 60 -0,70 m;
- oală de tip sac (pl. IV/2), de culoare cărămizie, pastă semifină cu pietricele, având pe buză mici crestături iar sub buză o proeminenţă conică. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- oală de tip borcan (pl. VIII/2), de culoare brun-gălbuie, pastă semifină cu pietricele, având sub buză o mică proeminenţă conică iar pe pântec - linii incizate în ghirlandă şi o impresiune circulară, înconjurată de puncte imprimate. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m;
- oală de tip borcan (pl. VIII/8), de culoare brună, pastă semifină, cu pietricele, cu umărul proeminent, decorat cu linii incizate în reţea. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- oală de tip borcan (pl. VIII/9), de culoare brună, pastă fină cu nisip, ornamentată pe umăr cu caneluri înguste orizontale. S 3/1994, B 2, c. 0-1, -0,60 -0,70 m;
- oală de tip borcan (pl. VII/9), de culoare brun-cărămizie, pastă semifină cu nisip şi cioburi pisate; pe buză, mici alveole alungite iar sub buză o perforaţie sub care se află o mică proeminenţă conică. S 3/1994, B 2, c. 2-3, -0,60 -0,70 m.

4. Vas de provizii, fragment (pl. V/2), de culoare cărămizie, pastă groasă, cu pietricele. S 3/1994, B 2, c. 0-1, -0,60 -0,70 m.

5. Vas bitronconic, fragment (pl. VI/2), de culoare neagră, din pastă fină, cu nisip, având pe umăr o proeminenţă conică şi trei linii incizate paralele. S 3/1994, B 2, c. 2-3, -0,60 -0,70 m.

6. Vas cu gâtul cilindric şi pântecul bombat, fragment (pl. VI/3), de culoare neagră, din pastă semifină cu nisip şi cioburi pisate. Pe gât are incizate linii în ghirlandă, pe pântec are linii verticale incizate, grupate trei câte trei, o impresiune circulară înconjurată de puncte imprimate şi o mică proeminenţă conică. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m.

7. Castroane (fragmente):
- castron (pl. V/1), cu buza evazată şi proeminenţe conice pe umăr, de culoare brun închisă, pastă fină cu nisip. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- castron (pl. VII/2), cu buza evazată şi umărul profilat, de culoare brun-cărămizie, pastă semifină cu pietricele. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- castron (pl. VII/1), cu buza evazată, umărul profilat cu o proeminenţă conică; pe pântec, ornamentat cu linii incizate circulare şi în ghirlandă; de culoare brun-neagră, pastă semifină cu pietricele. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- castron (pl. VIII/1), cu o tortiţă perforată; sub ea, linii incizate în ghirlandă, de culoare cărămizie, pastă fină cu nisip. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- castron (pl. VIII/4), cu buza evazată şi umăr profilat, culoarea brun-cărămizie, pastă semifină cu nisip şi cioburi pisate. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m.

8. Străchini (fragmente):
- strachină (pl. VIII/3), cu umărul profilat, de culoare brună; pastă semifină cu pietricele. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m;
- strachină (pl. VI/1), cu buza dreaptă şi umărul profilat; pe umăr - linii incizate vertical iar sub buză - linii incizate în ghirlandă; de culoare neagră, pastă semifină cu nisip şi cioburi pisate. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m.

9. Căni (fragmente):
- cană (pl. VIII/5), cu o toartă perforată "trasă" din buză; decorată cu linii verticale paralele, de culoare neagră, pastă semifină cu nisip şi pietricele. S 3/1994, B 2, c. 0-1, -0,60 -0,70 m;
- cană (pl.VII/5), cu o tortiţă perforată; decorată cu linii incizate în ghirlandă şi puncte imprimate; de culoare neagră, pastă fină cu nisip. S 3/1994, B 2, c. 2-3, -0,60 -0,70 m;
- cană (pl.VII/7), cu o tortiţă neperforată; ornamentată cu linii incizate şi puncte imprimate; de culoare neagră, pastă semifină, cu nisip şi cioburi pisate. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m.

10. Ceşti (fragmente):
- ceaşcă (pl. VII/9), de culoare brună la exterior şi brun-neagră la interior; din pastă fină cu nisip; decorată cu patru incizii late oblice şi puţin adâncite, plasate pe pântec. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- ceaşcă (pl. VII/6), cu buza dreaptă; din ea este "trasă" o proeminenţă lată; spre pântec apar trei perforaţii; de culoare neagră, pastă fină cu nisip. S 3/1994, B 3, c. 6-7, -0,60 -0,70 m;
- ceaşcă (pl.VIII/7), cu buza uşor evazată; decorată sub buză cu linii incizate în ghirlandă iar pe pântec cu linii adâncite vertical; de culoare neagră, pastă fină cu nisip. S 3/1994, B 3, c. 5-6, -0,60 -0,70 m.

Considerăm că acest material arheologic vine să confirme, încă o dată, încadrarea cronologică a acestei aşezări aparţinând grupului cultural Balta Sărată, de la Sacu, în faza a II-a (Br C). Acest material arheologic face legătura dintre faza I şi faza a III-a, respectiv cu descoperirile de la Româneşti (Peştera cu Apă)[5].

Petru ROGOZEA (Timişoara)

NOTE

1.P. Rogozea, SympThrac, IX, 1992, p. 23, fig. 1; idem, Thraco-Dacica, XIII, 1-2, 1992, p. 49-51, fig. 1, 2/1.

2.M. Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bibliotheca Thracologica IV, 1993, p. 163, 215, nr. 34, fig. 8.

3.P. Rogozea, AB, s.n., III, 1994, p. 179-183, pl. I.

4.E. Zaharia, Dacia N.S., III, 1959, p. 109, 118-119, fig. 2/5; E. Shalk, *Das Gräberfeld von Hernadkak*, UPA, 9, 1992, p. 133-135, fig. 52/10; P. Rogozea, AU (sub tipar).

5.Idem, AB, s.n., III, 1994, p. 179-183, pl. I.

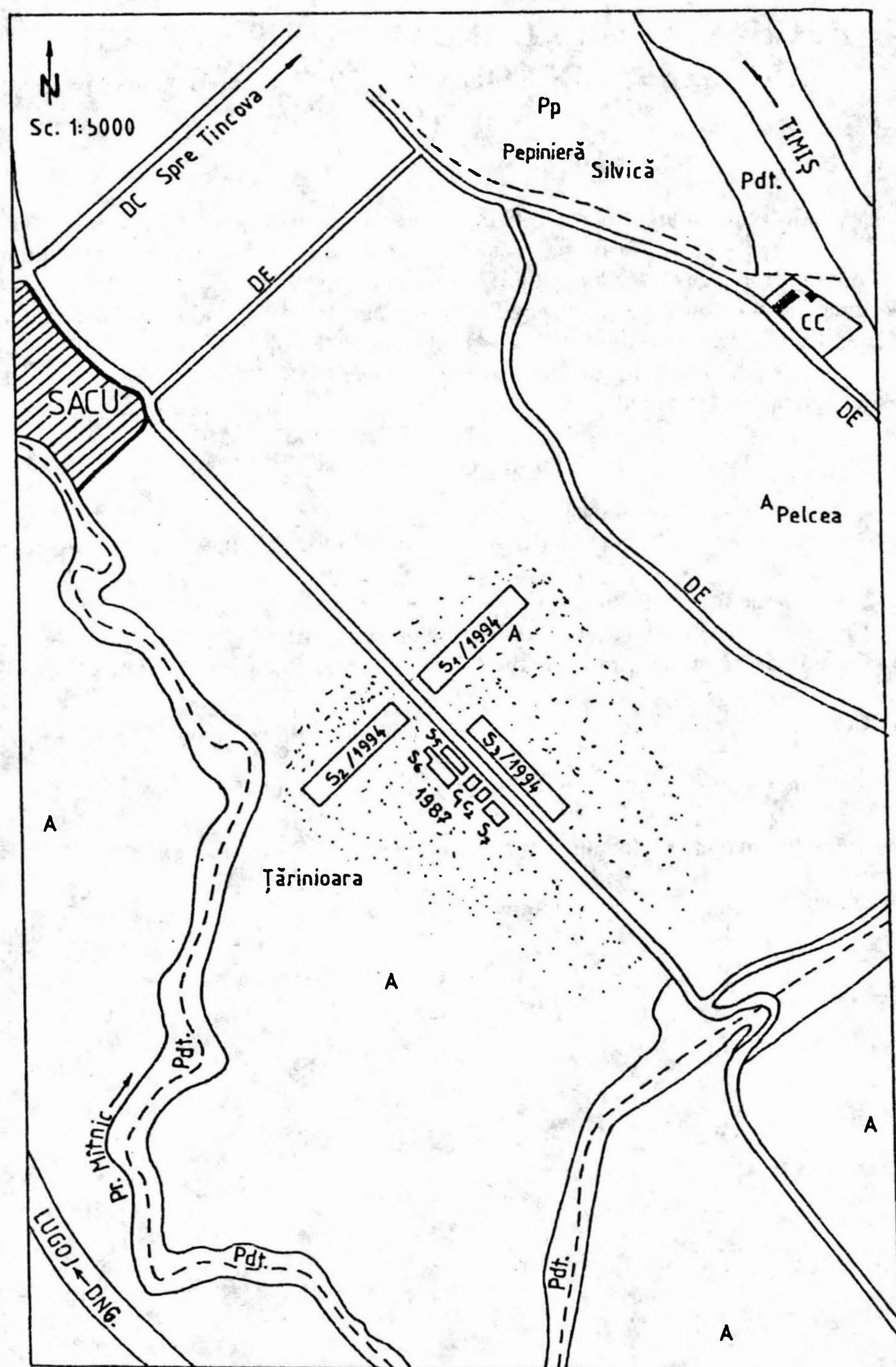
6.* Inf. amabilă dr. M. Gumă, care va prelucra materialul aparţinând culturii Basarabi.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SACU (CARAŞ-SEVERIN COUNTY) 1994 CAMPAING (Abstract)

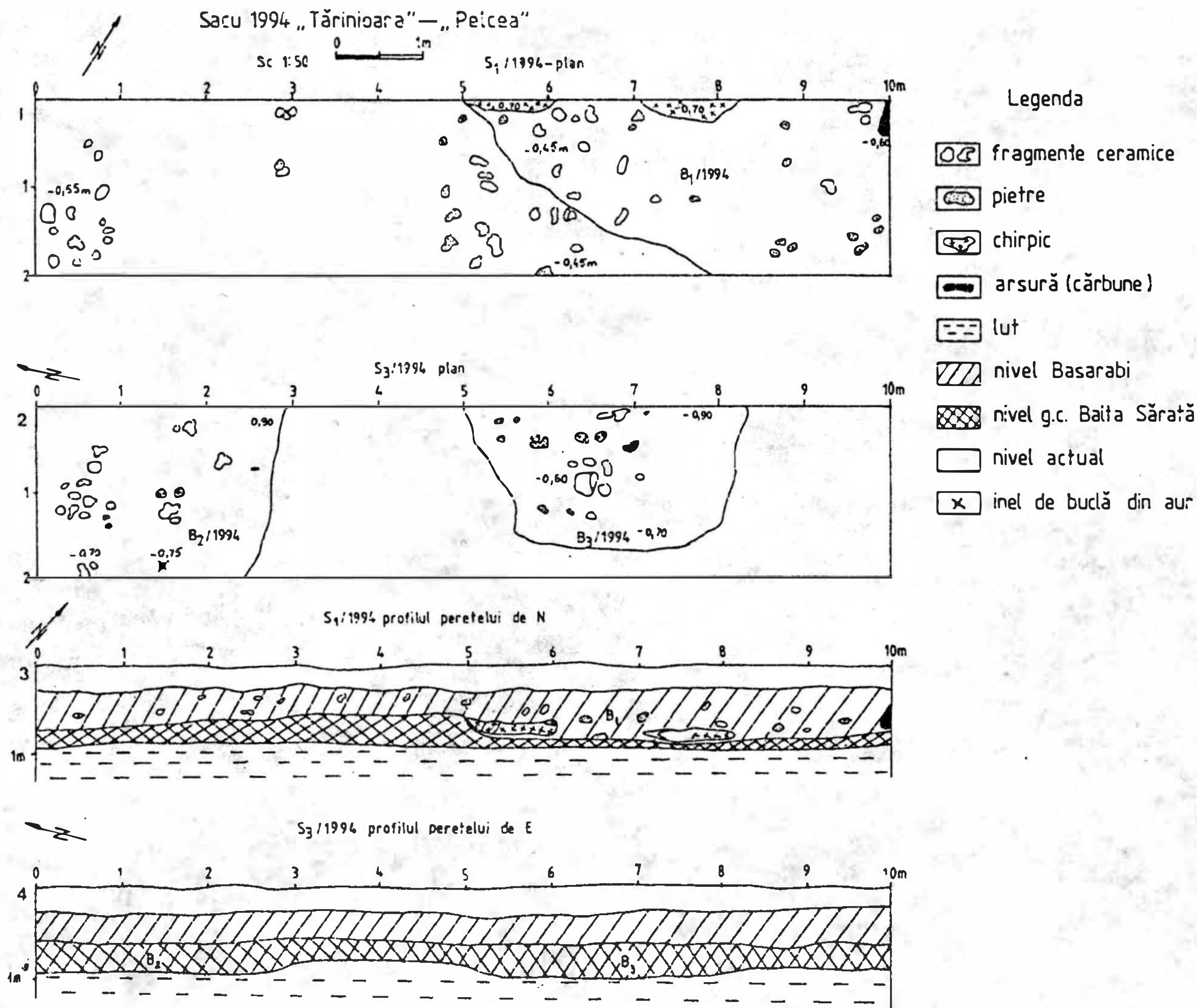
The archaeological excavations from 1987 in the point "Ţărinioară-Pelcea", village Sacu, Caraş-Severin county, pointed out the existance of a Bronze Age settlement, belonging to Balta Sărată cultural group, superposed by an Early Iron Age (Basarabi culture) settlement.

In 1994 three semi-dugous were discovered: two of them (B 2/1994 and B 3/1994) belonged to the Balta Sărată cultural group, while the third (B 1/1994) belonged to the Basarabi culture. All the Bronze Age archaeological materials (including the golden lock ting uncoverd in B 2/1994) belong to the second (II) phase of the Balta Sărată cultural group.

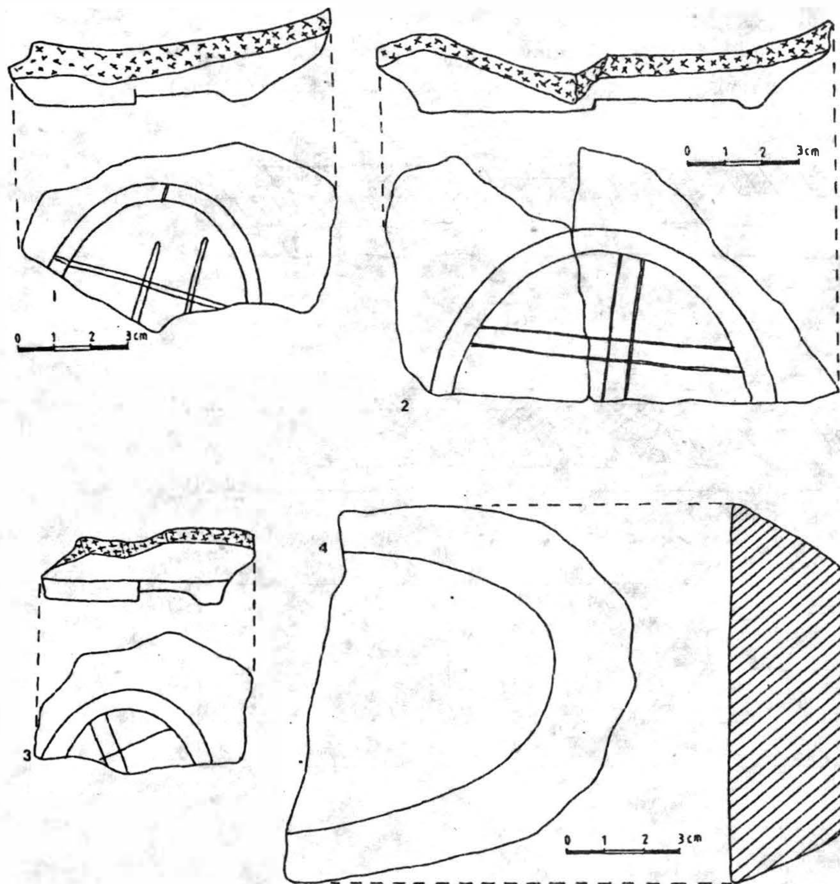
LIST OF ILLUSTRATIONS

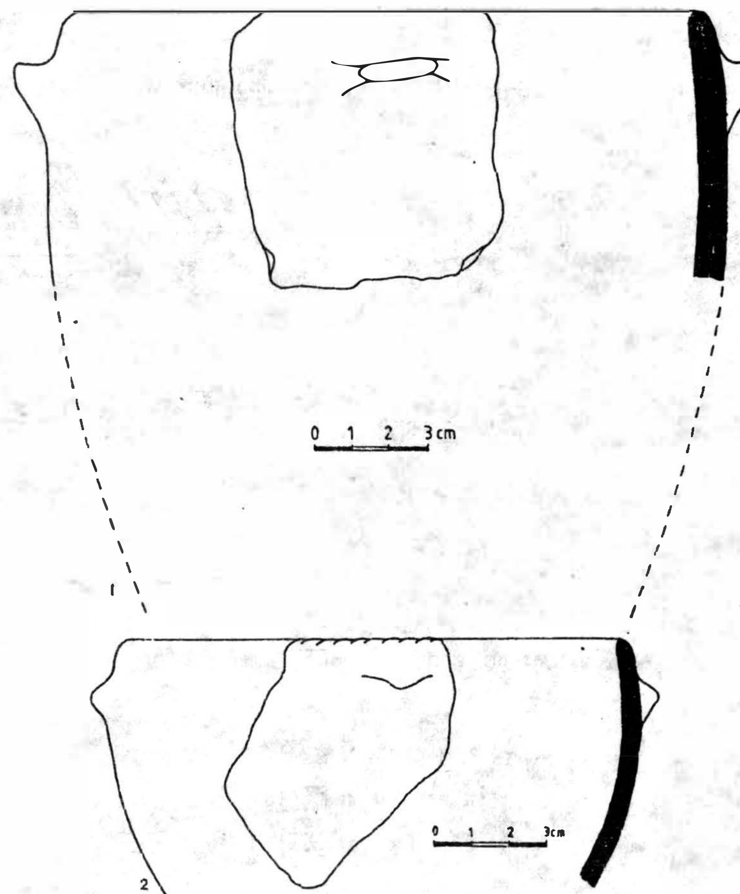
Pl.I Sacu - localizarea săpăturilor arheologice.

Pl. II Sacu - 1. Planul secţiunii S1/1994. 2. Planul secţiunii S3/1994. 3. Profilul peretelui de nord al secţiunii S1/1994. 4. Profilul peretelui de est al secţiunii S3/1994.

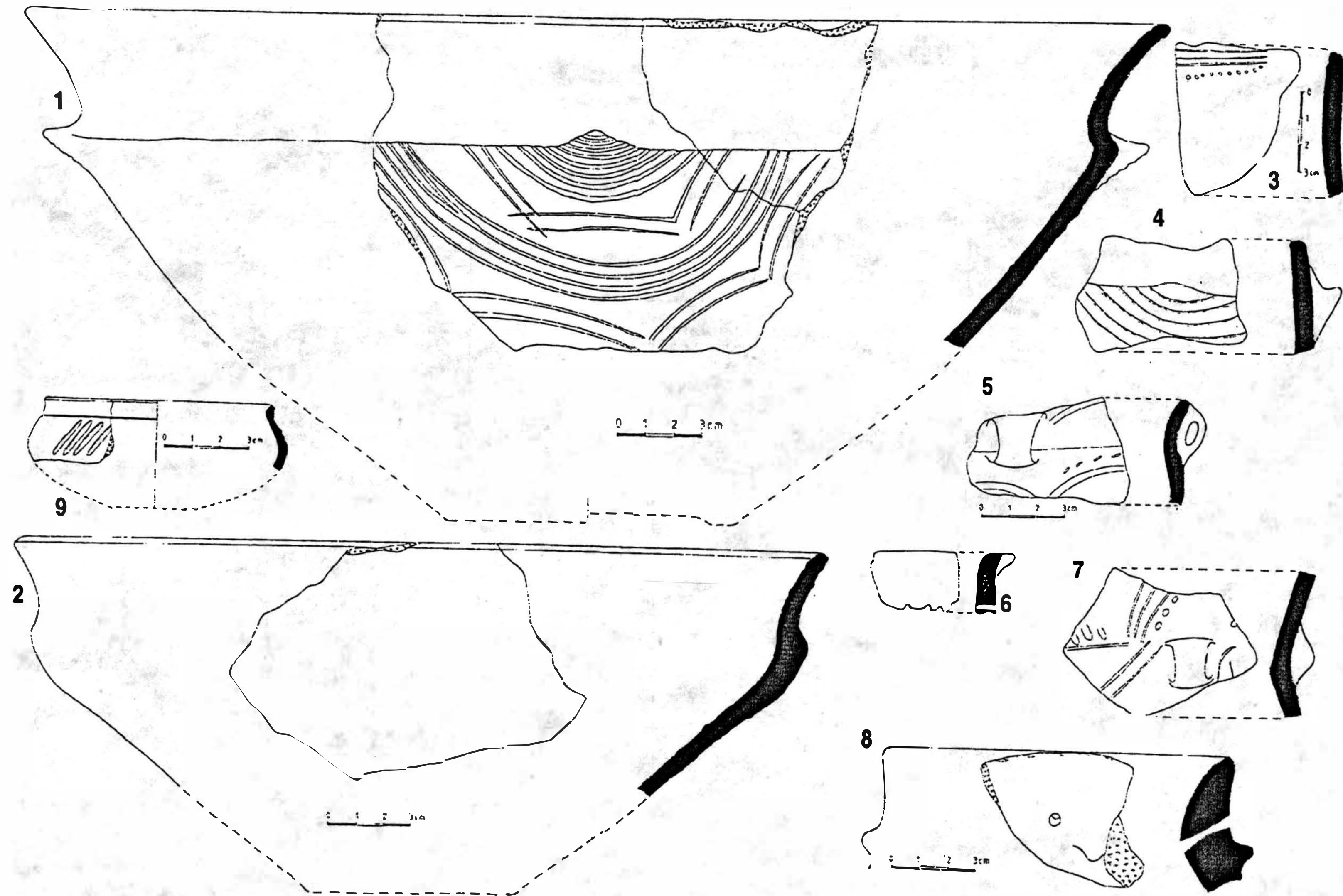
Pl. III Sacu 1-3. Fragmente de funduri de vase ceramice cu incizii, din S3/1994. 4. Fragment de calapod (?) din grandiorit din B2/1994.

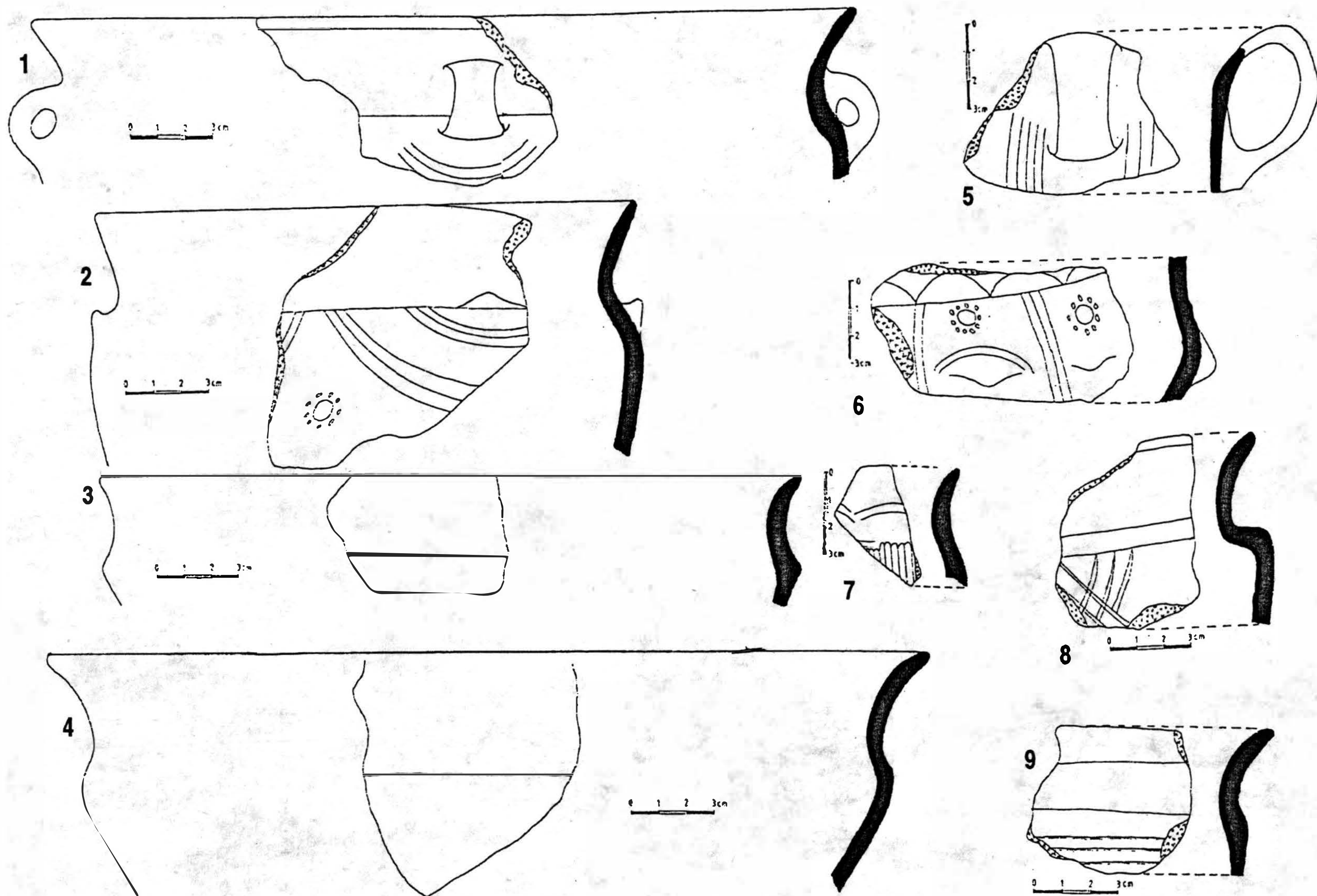
Pl. IV Vase ceramice aparținând grupului cultural Balta Sărată, din B3/1994.

Pl.V Sacu - Fragmente ceramice aparţinând grupului cultural Balta Sărată, 1 - din B3/1994; 2 - din B2/1994.

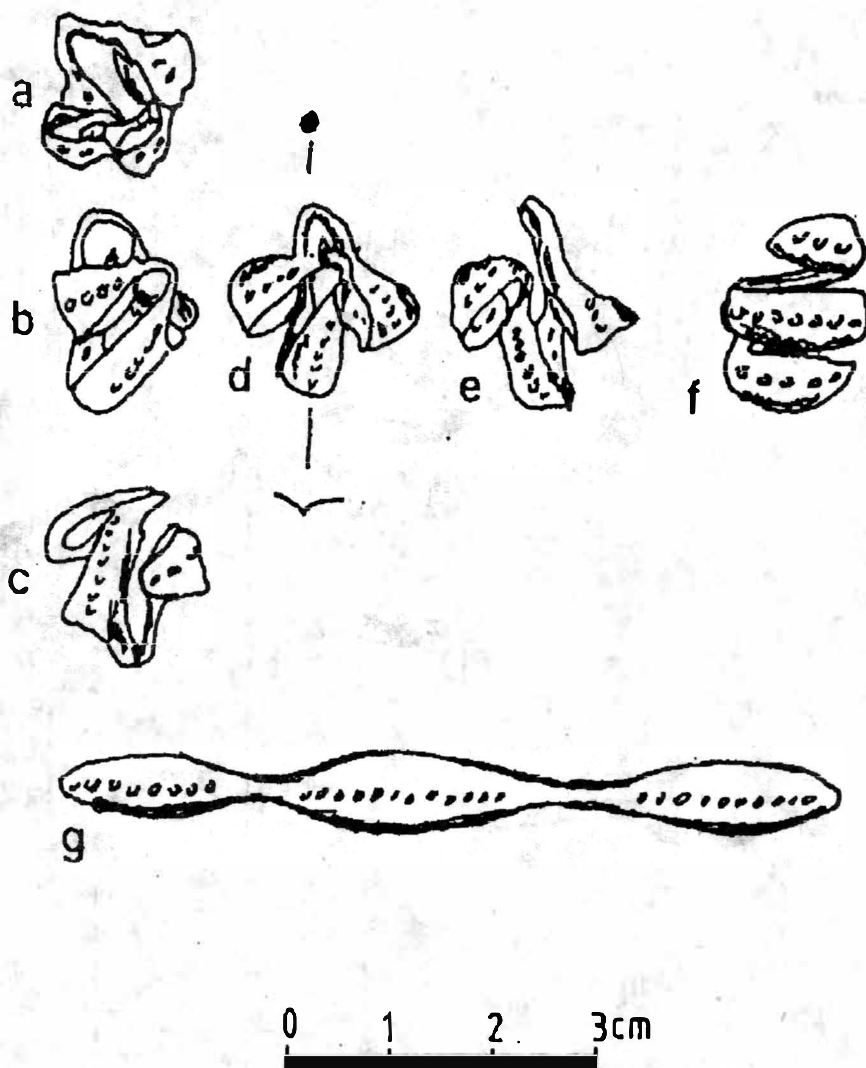
Pl.VI Sacu - Fragmente ceramice aparţinând grupului cultural Balta Sărată, 1-3 - din B3/1994; 2 - din B2/1994.

Pl. VII Sacu - Fragmente ceramice aparţinând grupului cultural Balta Sărată, 1-2, 7, 9 - din B3/1994; 3-6, 8 - din B2/1994.

Pl. VIII Sacu - Fragmente ceramice aparținând grupului cultural Balta Sărată, 1-4, 7-8 - din B3/1994; 5-6, 9 - din B2/1994.

PL. IX Sacu. Inel de buclă din aur (*"Lockenring"*) de tip B1 d (*"Sibiner Typ"*) din B2/1994.

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC GHIDICI PUNCTUL "BALTA ŢAROVEI" CAMPANIA 1994

Prezentul articol prezintă cercetările arheologice efectuate la Ghidici - "Balta Ţarovei I" în anul 1994, când au fost studiate aşezări aparţinând culturii Gârla Mare III (faza Cârna), grupului cultural Bistreţ-Işalniţa, aspectului Vârtop şi culturii Basarabi.

La o distanţă de cca 12 m vest de marginea locuinţei hallstattiene nr. 7 s-a trasat caseta nr. 1, cu dimensiunile de 7,50 x 7 m (fig. 1/1; 2), urmărindu-se decopertarea resturilor unei locuinţe de suprafaţă (L 11), surprinsă într-un sondaj efectuat în campania din anul 1993.

În caroul 1 al casetei, la adâncimea de 0,60 m, s-a conturat o aglomerare de chirpic cu lăţimea de 0,60 m şi lungimea de 2,50 m, reprezentând limita de nord a locuinţei nr. 11, de tip Gârla Mare III (Câma) (fig. 2). Este vorba de fragmente mici de chirpici cu urme de amprente de trestie. Lăţimea îngustă a acestei aglomerări de chirpici constituie o dovadă că pereţii locuinţei nr. 11 aveau o înălţime mică (cca 1,25 m), acoperişul fiind din trestie. În cazul în care pereţii ar fi fost mai înalţi şi mai groşi s-ar fi descoperit un strat de chirpici mai gros şi extins pe o suprafaţă mai mare. De altfel, grosimea redusă a pereţilor este dovedită şi de dimensiunile bucăţilor de chirpici, cu o grosime de 0,08 m.

În caroul 2 al casetei C 1, în mijlocul casetei şi spre marginea de NV a locuinţei L 11 a apărut o vatră, la adâncimea de 0,70 m (fig. 2). Ea era situată în apropierea perctelui de N, la 1,60 m faţă de aceasta. Vatra s-a păstrat sub forma unei cruste puternic arsă şi crăpată pe o suprafaţă de 0,90 x 0,60 m, având forma de potcoavă, curbată la capătul de NV şi dreaptă spre SE (fig. 2). Gura vetrei era orientată spre SE, adică spre intrarea locuinţei. Capătul de NV şi latura de E nu s-au mai păstrat, însă arsura cărămizie de sub crustă ne indică forma şi dimensiunea reală, de 0,90 x 0,60 m (fig. 2). În jurul vetrei se află o mare cantitate de cenuşă, câteva fragmente ceramice tipice culturii Gârla Mare III şi rare bucăţi de chirpici de mici dimensiuni.

L 11 a fost suprapusă de un strat de culoare cenuşie, cu fragmente ceramice hallstattiene, gros de 0,35 m (fig. 3/1, 2).

Datorită poziţiei geografice a aşezării - situată într-o regiune cu dune de nisip - nivelurile de depuneri arheologice ale celor trei aşezări nu formează un strat uniform pe întreaga suprafaţă a sitului. Astfel, pe profilul peretelui vestic al C 1, stratul din epoca bronzului este întrerupt în caroul 3 de o lentilă de nisip steril (fig. 3/1), suprapusă de stratul hallstattian în grosimea de 0,35-0,25 m. Aceeaşi situaţie se repetă şi pe peretele de SV, unde stratul halstattian, în grosime de 0,40-0,75 m, suprapune un strat de nisip steril, sub care se află cel al epocii bronzului (fig. 3/2).

Pe profilul peretelui vestic al C 1, stratul de cultură gros de 0,70 m este compact, de culoare cenuşie şi aparţine ambelor civilizaţii ale bronzului şi fierului, cu diferenţa că cel din epoca bronzului este mai subţire (0,20 m pentru ultima fază), are o culoare cenuşiu-deschisă şi este pigmentat cu fragmente de chirpic în dreptul locuinţei (fig. 3/2). Stratul de locuire măsurat de la podeaua locuinţei L 11 are o grosime de 0,70 m. În partea superioară a stratului s-au găsit numai fragmente ceramice hallstattiene, iar la bază fragmente din epoca bronzului. Situaţia stratigrafică surprinsă - suprapunerea directă a stratului hallstattian peste o locuinţă din faza finală a culturii Gârla Mare III - elucidează raporturile cronologice dintre cele două civilizaţii.

După trasarea şi decopertarea casetelor nr. 2 şi 3 s-a reuşit delimitarea suprafeţei locuinţei L 11 de tip Gârla Mare, orientată N-S, cu dimensiunile de 11-6 m (fig. 2). Ea avea o formă de pungă, cu latura de N arcuită în forma unei abside cu diametrul de 6 m. Lăţimea L 11 către ieşire era de 4,60 m, îngustându-se în continuare spre S. Podeaua din nisip bătut a locuinţei prezenta o uşoară înclinare de la N spre S şi de la E spre V, determinată de panta dunei de nisip pe care s-a construit locuinţa, în decursul ultimei faze a grupului cultural Gârla Mare.

Stratul de umplutură al L 11, destul de subţire, se prezenta sub forma unei aglomerări de fragmente mici de chirpici cu amprente de trestie şi nuiele, concentrate mai compact pe lângă laturile de E şi N şi în jurul vetrei (fig. 2). În jurul vetrei, stratul de umplutură era de culoare cenuşie, ca rezultat al resturilor provenite în urma arderii materialelor vegetale folosite la vatră. Doar în colţul de N s-a mai păstrat o centură densă de

chirpici provenit de la pereţii de lut, nu prea înalţi, prăbuşiţi în urma incendierii locuinţei. Această aglomerare avea lăţimea de 0,60 m, dovedind, ca şi în cazul locuinţelor descoperite anterior, că pereţii aveau o înălţime mică (1,25 m); pe lângă peretele de N, la o distanţă de 3 m spre S de aceasta, a apărut o aglomerare de chirpici, fragmente ceramice şi vase fragmentare (fig. 2), din care amintim: vase de provizii (oale, borcan), o cană din care se păstrează cca o jumătate, un castron şi o ceaşcă, tipice ultimei faze a culturii Gârla Mare. Pe restul suprafeţei nu a mai fost descoperită nici o aglomerare de cioburi, ci doar resturi sporadice. În continuare stratul de umplutură de pe podea se prezenta sub formă de pigmentaţie cărămizie într-un strat cenuşos rezultat în urma arderii suprastructurii locuinţei, respectiv a pereţilor şi acoperişului alcătuit din materiale vegetale, mai precis trestie, papură şi alte plante de baltă.

Latura de V, în apropiere de intrare, a fost deranjată de o groapă hallstattiană de formă ovală, cu diametrul maxim de 3 m, săpată la 1,60 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare şi la 0,70 m faţă de cel antic. În umplutura gropii nr. 2, de culoare cenuşiu-vineţie, s-au găsit rare fragmente atipice şi câteva resturi de oase sparte. În imediata apropiere a acestei gropi (la 0,40 m) s-a săpat, în aceeaşi epocă, o altă groapă (nr. 1), de formă circulară, cu diametrul de 1,90 m la gură şi 1,70 m la fund. Fundul gropii hallstattiene nr. 1 se află la 1,90 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare şi la 1,20 m faţă de cel antic. În umplutura de culoare cenuşie a acestei gropi s-au găsit câteva fragmente ceramice, dintre care două aparţin unor căni, modelate din pastă fină cenuşie, lustruite şi ornamentate sub buză cu un registru de caneluri fine, specifice Hallstattianului timpuriu (fig. 12/6, 8). Forma perfect circulară a gropii (fig. 2), adâncimea şi fundul ei perfect neted ridică numeroase semne de întrebare asupra scopului în care a fost săpată (fig. 3/3).

Ambele gropi hallstattiene au deranjat suprafaţa locuinţei Gârla Mare în apropiere de intrare, astfel încât dimensiunile acesteia nu au putut fi determinate în întregime (fig. 2).

Pe lângă latura de NE a casetei şi pe lângă peretele locuinţei s-a conturat o suprafaţă de 2x2 m de arsură cărămizie (fig. 2), care, deşi este la acelaşi nivel cu podeaua locuinţei L 11, nu credem să aibă vreo legătură cu aceasta, deoarece în continuare spre E, sub umplutura de steril, continua o aglomerare de chirpici incendiat, aparţinând unui alt nivel de locuire, care va fi urmărit în campania viitoare.

Stratul de umplutură al L 11, în grosime de 0,15 m, se afla la adâncimea de 1,15 m faţă de nivelul actual în partea de NE şi la adâncimea de 1,45-1,60 m pe laturile de S şi de V, ceea ce indică înclinarea dunei pe care s-a construit locuinţa. Sub podeaua acesteia urmează un strat de nisip steril de culoare gălbuie.

Pe peretele de V al casetei C 1 stratul hallstattian timpuriu, gros de 0,20 m, este suprapus de un strat steril gros de o,70 m.

Deasupra locuinţei L 11 stratul de cultură hallstattian împreună cu cel al epocii bronzului este gros de 0,60 m, din care: stratul hallstattian de culoare cenuşiu-închis - 0,40 m şi stratul epocii bronzului - o,20 m, sub care apare nisipul steril.

Pe peretele de S s-au putut observa contururile a trei gropi hallstattiene, care pornesc din nivelul corespunzător acestei epoci, gros aici de 0,30 m. Diametrele acestor gropi sunt cca 1 m. Împreună cu gropile hallstattiene nr. 1 şi 2, care perforează podeaua locuinţei L 11, toate acestea formează un complex de gropi grupate pe o suprafaţă limitată, situaţie mai rar întâlnită în campaniile anterioare. Ele se află în apropierea locuinţei hallstattiene nr. 7 (fig. 1/1). Poziţia gropii circulare hallstattiene, în imediata apropiere a laturii de N şi a colţului de V ale locuinţei nr. 7 pune problema folosirii acesteia într-un anumit scop (groapă de provizii ?; de conservare a alimentelor ?; de păstrat obiecte ?). De asemenea, şi groapa hallstattiană nr. 2, de formă ovală şi nu prea adâncă, putea fi folosită pentru protejarea animalelor.

S-a trecut apoi la decopertarea stratului de umplutură al L 11. Pe lângă latura de E, la mijlocul acesteia, s-a descoperit o grupare de vase fragmentare tipice culturii Gârla Mare şi anume: o cană tronconică cu toarta supraînălţată ruptă (fig. 9/5), fragmentele unui vas de tip solniţă (fig. 12/10), o ceaşcă cu contur pătrat, fără toartă şi ornamente (fig. 12/9), un fragment de la un vas borcan (fig. 9/2) cu proeminenţă tipică pentru cultura Gârla Mare, un fund de ceaşcă ornamentat cu motive şi în tehnica specifice culturii Gârla Mare faza Cârna (fig. 7/1) şi alte fragmente de la vase de uz comun (fig. 6/5; 8/3). Pe porţiunea golită până în prezent se constată fragmente mici de chirpici, care se întind sporadic pe toată suprafaţa podelei.

După decopertarea stratului de umplutură al L 11, aceasta a căpătat dimensiunile reale de 9x5,50 m, aşa cum ne-a indicat şi concentraţia de chirpici, mai clar conturată pe laturile de N, S şi V. Spre ieşire locuinţa se îngustează sub formă de "pungă", căpătând dimensiunea de 4,50 m.

În apropierea laturii de V a vetrei s-a conturat o groapă cu diametrul de 0,30 m, iar pe latura de E o groapă cu diametrul de 0,70 m, adâncă de 0,40 m faţă de podea, plină cu cenuşă şi fragmente de chirpici

(fig. 2). În general, umplutura de pe toată suprafaţa locuinţei este formată din fragmente de chirpici, uneori foarte mărunte amestecate cu cenuşă şi urme rare de cărbune. Stratul de umplutură, bombat la mijloc, are o grosime de 0,20 m până la pământul galben; el provine din prăbuşirea pereţilor şi acoperişului incendiate. În afară de o grupare mai clar conturată pe latura de N, pe întreaga suprafaţă s-au descoperit puţine fragmente ceramice, de dimensiuni mici, de tip Gârla Mare.

După decopertarea stratului steril al suprafeţei de 20x20 m în zona centrală a aşezării, în apropiere de capătul de V al locuinţei nr. 9, s-a trasat secţiunea S1/1994, cu dimensiunile de 18x2 m (fig. 1/1; 5/1, 2).

În caroul 1 al S1/1994, la adâncimea de 1,10 m, a apărut un strat gros de 0,60 m de nisip negricios amestecat cu cenuşă, în care s-a descoperit jumătatea unui castron hallstattian (fig. 11/8) aparţinând nivelului 2 al acestei culturi. Pe peretele de S al caroului 1, la acelaşi nivel, se observă resturi menajere, îndeosebi oase de animale şi fragmente ceramice amestecate cu cenuşă ca o dovadă că în această parte a aşezării stratul s-a format din resturi menajere provenite din locuinţele hallstattiene situate pe panta înaltă a dunei. Stratul hallstattian, cu două niveluri de locuire (Vârtop şi pre-Basarabi), de culoare cenuşiu-maronie, suprapune pe cel de tip Bistreţ-Işalniţa şi Gârla Mare, gros de 0,20 m şi la fel de cenuşos (fig. 4/1).

Între carourile 2 şi 3 (în dreptul ţăruşului 2) a apărut o vatră, din nivelul hallstattian 2, la adâncimea de 0,70 m, cu dimensiunile de 0,80x0,70 m (fig. 5/1). Făţuiala vetrei suprapune un strat de pietriş gros de 0,03 m. Sub vatră se află un strat de locuire gros de 0,50 m, alcătuit din două niveluri, respectiv cel hallstattian, gros de 0,30 m şi stratul Gârla Mare, gros de 0,20 m. Stratul hallstattian se deosebeşte de cel de Gârla Mare prin culoare: primul este cenuşiu-maroniu iar cel de-al doilea cenuşiu deschis.

Între carourile 3 şi 4 stratul hallstattian este gros de 0,40 m iar cel de Gârla Mare atinge grosimea de 0,25 m(fig. 4/1).

Între carourile 5 şi 6 s-a conturat o groapă hallstattiană de formă ovală, cu diametrul de 2 m (fig. 5/2), săpată la adâncimea de 0,75 m faţă de nivelul 1 hallstattian (fig. 4/1, 2). În umplutura de culoare neagră a acestei gropi a apărut, la adâncimea de 1,50 m faţă de nivelul actual şi la 0,40 m mai sus de fundul gropii, o aglomerare de cioburi şi oase de animale depuse pe acelaşi nivel (fig. 5/2) şi anume: o porţiune din coloana vertebrală a unui animal, probabil ovicaprin, cu cinci vertebre şi partea coccigiană, un femur, o tibie, o coastă, iar în jurul acestora fragmente ceramice provenind de la următoarele tipuri de vase: o cană (fig. 11/5), fundul unui castron, buza unui vas borcan (fig. 11/1), câteva fragmente de străchini tipice Hallstattului timpuriu (fig. 7/15; 8/1; 11/2), un fragment din gâtul unei amfore (fig. 11/3) precum şi câteva fragmente atipice. Ar putea fi vorba deci de o groapă rituală în care se depuneau resturile provenite de la anumite ceremonii, obişnuite în prima epocă a fierului. Groapa rituală a fost deranjată de o groapă recentă, cu diametrul de 1,30 m şi adâncă de 1,60 m (fig. 4/1).

În caroul 8, pe peretele de E, se observa clar profilul unei gropi recente cu diametrul de 1m, săpată la adâncimea de 2 m. O groapă asemănătoare, dar de dimensiuni mici, se observă şi pe peretele de V (fig. 4/2).

În caroul 9 stratul de cultură (Hallstatt şi Gârla Mare) are o grosime de 1,10 m (fig. 4/2), fiind format din cenuşă şi resturi menajere aruncate din imediata apropiere a locuinţelor Hallstatt şi Gârla Mare, situate pe coama înaltă a dunei, cercetate în campaniile anterioare. Partea superioară a stratului de cultură, gros de 0,50 m, este de culoare cenuşiu-maronie, cu cioburi hallstattiene, iar partea inferioară, cu aproximativ aceeaşi grosime, de culoare cenuşiu deschis, aparţine culturii Gârla Mare.

Nu este exclus ca descoperirea în cadrul secţiunii S1/1994 numai a unei vetre hallstattiene, nivelul 2, o groapă rituală din acelaşi nivel pre-Basarabi, să reprezinte dovezile cele mai convingătoare că suprafaţa necercetată, cu diametrul de 50 m, de la baza dunei, să reprezinte o zonă de resturi menajere. Stratul de cenuşă cu resturi menajere, gros de peste 1 m, din apropierea locuinţelor descoperite anterior pe coama dunei este convingător în acest sens.

Continuarea cercetărilor şi în această zonă se impune, cu atât mai mult cu cât în lipsa complexelor distruse de pe coama dunei, secţiunea S1/1994 ne-a oferit două situaţii stratigrafice clare, respectiv vatra şi groapa rituală cu ceramică corespunzătoare nivelului 2 hallstattian de tip pre-Basarabi, care confirmă observaţiile noastre anterioare.

Reprezentative pentru faza pre-Basarabi sunt străchinile fragmentare joase, cu buza arcuită în interior, cu două caneluri-fațete late, orizontale (fig. 11) sau oblice (fig. 7/15), apropiate ca realizare de cele descoperite în așezarea de tip Gornea-Kalakača de la Satchinez[1] și Dejani[2] sau Giroc[3]. Strachina de la fig. 11/8 descoperită chiar pe ultimul nivel de locuire din apropierea vetrei reprezintă prototipul străchinilor din cultura Basarabi[4], pe care se va realiza o motivistică bogată și complicată în tehnica imprimării și încrustației, caracteristică acesteia.

Este interesant de amintit că nici un fragment de strachină sau de alt vas hallstattian descoperite în complexele de locuire sau în stratul de cultură din așezarea de la Ghidici nu prezintă motive incizate, imprimate și incrustate care să indice existența unui nivel de locuire Basarabi evoluat. Singurul fragment de la gâtul unei amfore (fig. 11/3) prezintă "S"-uri oblice imprimate sub marginea buzei evazată scurt. Este vorba mai degrabă de o imitație sau manifestare sporadică pe o formă protitip a culturii Basarabi[5], Pšeničevo[6], Rabiša[7] etc.

Singurul motiv dominant, de tradiție Vârtop, continuă să rămână canelura, care se extinde diversificat pe gâtul și umărul cănilor (fig. 6/14; 7/10; 11/5; 12/6, 8) al ceștilor (fig. 11/2), pe buza evazată a vaselor bitronconice (fig. 11) și chiar pe toartele acestora (fig. 10/2, 5; 11/6).

Prin modul de dispunere orizontală și în zig-zag a canelurilor subțiri sub gâtul și pe umărul cănii de la fig. 11/5, a canelurilor-fațete pe buza puternic invazată (fig. 8/1; 11/8) sau pe buza evazată a vaselor bitronconice (fig. 11/1) și pe toartele acestora (fig. 10/2, 5; 11/6), ceramica din groapa rituală (fig. 11), ca și numeroase alte fragmente descoperite în nivelul 2 hallstattian sunt mai apropiate cronologic de aspectul Gornea-Kalakača[8], anterior culturii Basarabi, drept pentru care am denumit acest nivel pre-Basarabi. Fragmentul de strachină cu corpul înalt și buza puternic invazată prin două caneluri-fațete orizontale (fig. 8/1) se apropie ca formă tot de cele de tip Gornea-Kalakača[9] și reprezintă prototipul clasic al străchinilor culturii Basarabi[10], Pšeničevo[11] etc. Aceleași aprecieri sunt valabile și pentru fragmentele ceramice descoperite în stratul de cultură hallstattian care provin de la vase borcan de formă tronconică (fig. 8/6, 8; 9/1, 3, 4; 12/1, 3, 5) și amfore cu buza îngroșată sau teșită și gâtul arcuit în afară (fig. 8/5; 12/2, 4).

Vasele borcan sunt ornamentate cu crestături sau linii incizate pe buză (fig. 9/1, 3, 4; 12/15), brâuri alveolate plasate la 3 cm sub buza vasului și mai rar cu caneluri (fig. 12/1).

Proeminențele în formă de limbă (fig. 10/3, 4, 6, 8), care au aparținut unor vase de tip amforă de dimensiuni mari, ar putea reprezenta evoluția acelorași forme de la începutul Hallstattului și, în același timp, prototipul apucătoarelor din La Tène-ul timpuriu.

Încadrarea culturală și cronologică a acestora, ca și a fragmentelor de cană de la fig. 10/7 rămâne încă dificilă. Fragmentele a trei cești de formă pătrată cu toartele puternic supraînălțate (fig. 7/9, 12, 13a, 13b), descoperite în nivelul de tip Bistreț-Ișalnița, provin din locuințele de pe partea înaltă a dunei (fig. 1/1).

Dintre obiectele descoperite în stratul Gârla Mare evidențiem: o ceașcă cu toarta ruptă (fig. 7/8), câteva toarte fragmentare (fig. 7/2, 4, 7, 11), un fragment de strachină cu buza invazată (fig. 10/1), unelte de silex (fig. 7/3, 6) și os (fig. 8/9; 11/4), o pintaderă (fig. 8/11), care puteau fi folosite și la ornamentarea ceramicii.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă obiectul de lut (fig. 6/1 a-e), modelat în formă de cizmuliță, cu detalii anatomice impresionante, marcate prin motive curbe și liniare incizate fin, în tehnica culturii Gârla Mare. Capătul piciorului, de formă circulară, ușor albiat, are marginea crestată și perforată anume (fig. 6/1 c-d) pentru a fi folosit probabil la ornamentarea vaselor cu motivul rozetelor și mai apoi va fi fost folosit ca amuletă. Aceeași funcție dublă a avut-o probabil și obiectul de lut (ornitomorf) cu perforație de la fig. 7/5. Obiectul de os din fig. 11/4 a fost folosit numai pentru ornamentarea ceramicii.

Ceramica fragmentară descoperită pe podina locuinței L 11 (fig. 6/2-15, 15-18 b; 12/7-10) prezintă caracteristici tipice ultimei faze a culturii Gârla Mare, contemporană cu necropola de la Cârna.

Evidențiem mai ales ceștile cu contur pătrat (fig. 6/2; 12/9) și vasul dublu fragmentar (fig. 12/10), în general sărace în ornamente. Doar ceașca de la fig. 6/2, 12 prezintă pe partea bombată motivul ***Stichkanaltechnik*** și canelat sumar, tipic ceramicii grupului cultural Balta Sărată[12].

Cu excepţia fragmentelor de vas de la fig. 6/8, ornamentat cu motive incizate specifice fazei Gârla Mare II, toate celelalte fragmente ceramice descoperite în locuinţa L 11 aparţin ultimei faze, de tip Cârna, a acestei culturi.

Ceramica hallstattiană descoperită în cele două complexe din secţiunea S1/1994 aparţine fazei pre-Basarabi şi poate fi încadrată cronologic între grupul Gornea-Kalakača şi prima fază a culturii Basarabi.

În stadiul actual al cercetărilor, descoperirea complexelor de locuire cu ceramică specifică Gârlei Mari, Bistreţ-Işalniţa, Vârtop şi pre-Basarabi în punctul "Balta Ţarova" reprezintă o situaţie arheologică fericită, care permite, în perspectivă, rezolvarea problemelor legate de geneza şi evoluţia civilizaţiilor amintite. Continuarea cercetărilor în punctele "Balta Ţarova" I şi II se impune, cu atât mai mult cu cât acestea ne oferă situaţiile cele mai inedite necesare rezolvării problemelor epocilor bronzului şi fierului în zona dunăreană a Olteniei.

Marin NICA (Craiova),
Petru ROGOZEA (Timişoara)

NOTE

1 Marian Gumă, *Civilizaţia primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Bibliotheca Thracologica, IV, 1993, pl. XI/2.
2 *Ibidem*, pl. XL/4, 5.
3 *Ibidem*, pl. XLI/1.
4 Alexandru Vulpe, Dacia NS, XXX, 1-2, 1986, p.83, fig. 12/1.
5 *Ibidem*, p. 79, fig. 8/1.
6 Bernhard Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, II, Bonn, 1978, pl. 70/1.
7 *Ibidem*, pl. 60/1, 4; 61/3.
8 M. Gumă, *op. cit.*, pl. XI/4, 5; XLII/6; XLVII/1-4.
9. *Ibidem*, pl. XLIII/4.
10. A. Vulpe, *op. cit.*, p. 85, fig. 14/6, 7.
11. B. Hänsel, *op. cit.*, pl. 72/1, 4.
12. M. Gumă, *op. cit.*, pl. II/7.

GHIDICI "BALTA ŢAROVEI" 1994 ARCHAEOLOGICAL CAMPAIGN (Summary)

The archaeological researches at Ghidici, in the point "Balta Ţarova I" (fig. 1/2), at the west edge of the prehistoric settlement (fig. 1/1), led to the identification of a surface dwelling house - no. 11 (fig. 2), containing Gârla Mare final phase pottery (fig. 6). The house no. 11 had a "bag" shape, with its north side curved apsis-like, was N-S orientated and had 11 by 6 metres.

A hearth was located in the north-west corner, while the ceramic fragments were concentrated along the east edge of the house (fig. 2). The Gârla Mare layer had 0,25 m in thickness and was superposed by the 0,35 m trick Hallstatt layer (fig. 3/1-2).

In the section S1/1994 a hearth has been uncovered, connected with pottery belonging to the Hallstatt final dwelling level (fig. 4; 5) and also a cult pit containing pre-Basarabi vessels and ceramic fragments (fig. 11/1-8; 12/6, 8).

Within the Bistreţ-Işalniţa stratum 3 fragmentary cups with over-raised handles have been discovered (fig. 7/9-13 b).

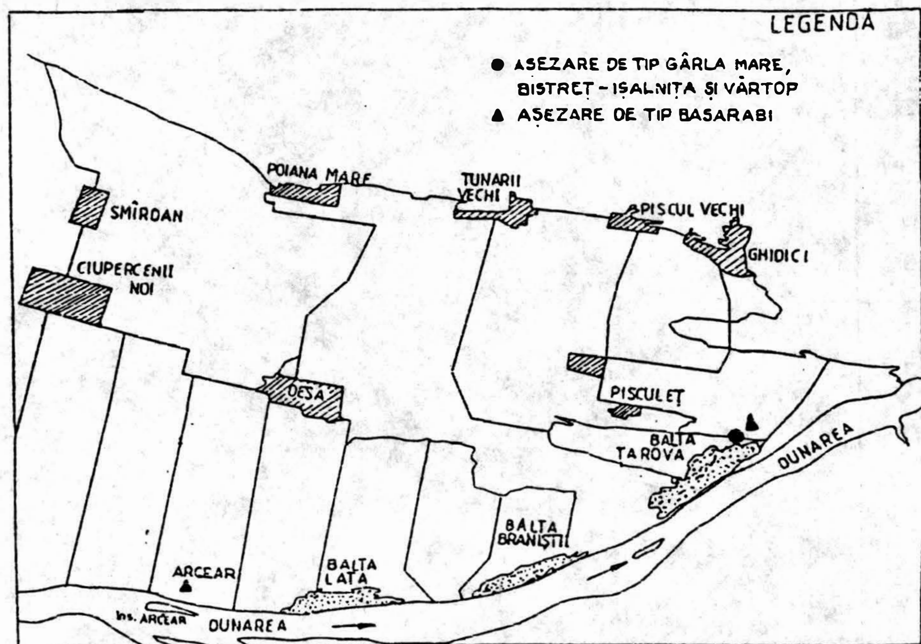
The identification of the Gârla Mare, Bistreţ-Işalniţa, Vârtop and pre-Basarabi dwelling complexes in the point "Balta Ţarova I" at Ghidici offers up the chances to illustrate the origin and evolution of these civilizations.

LIST OF ILLUSTRATIONS

GHIDICI „BALTA ŢAROVEI"
PLANUL GENERAL AL AŞEZĂRII

L1 L2 L3 L4 L5 L6 L7 L8 L9 L11 C1
PANTĂ
1994
SI 1994
BALTA ŢAROVEI
0 2 4 6 8 10m
LOCUINŢE HALLSTATT
SUPRAFAŢA DE NORD A AŞEZĂRII DISTRUSĂ DE AGENŢI NATURALI
LOCUINŢE GÂRLA MARE
LOCUINŢE BISTREŢ-IŞALNIŢA

1

2

Fig.1 Ghidici "Balta Ţarova 1": 1 Planul general al aşezării; 2 Harta cu aşezările din epoca bronzului şi fierului.

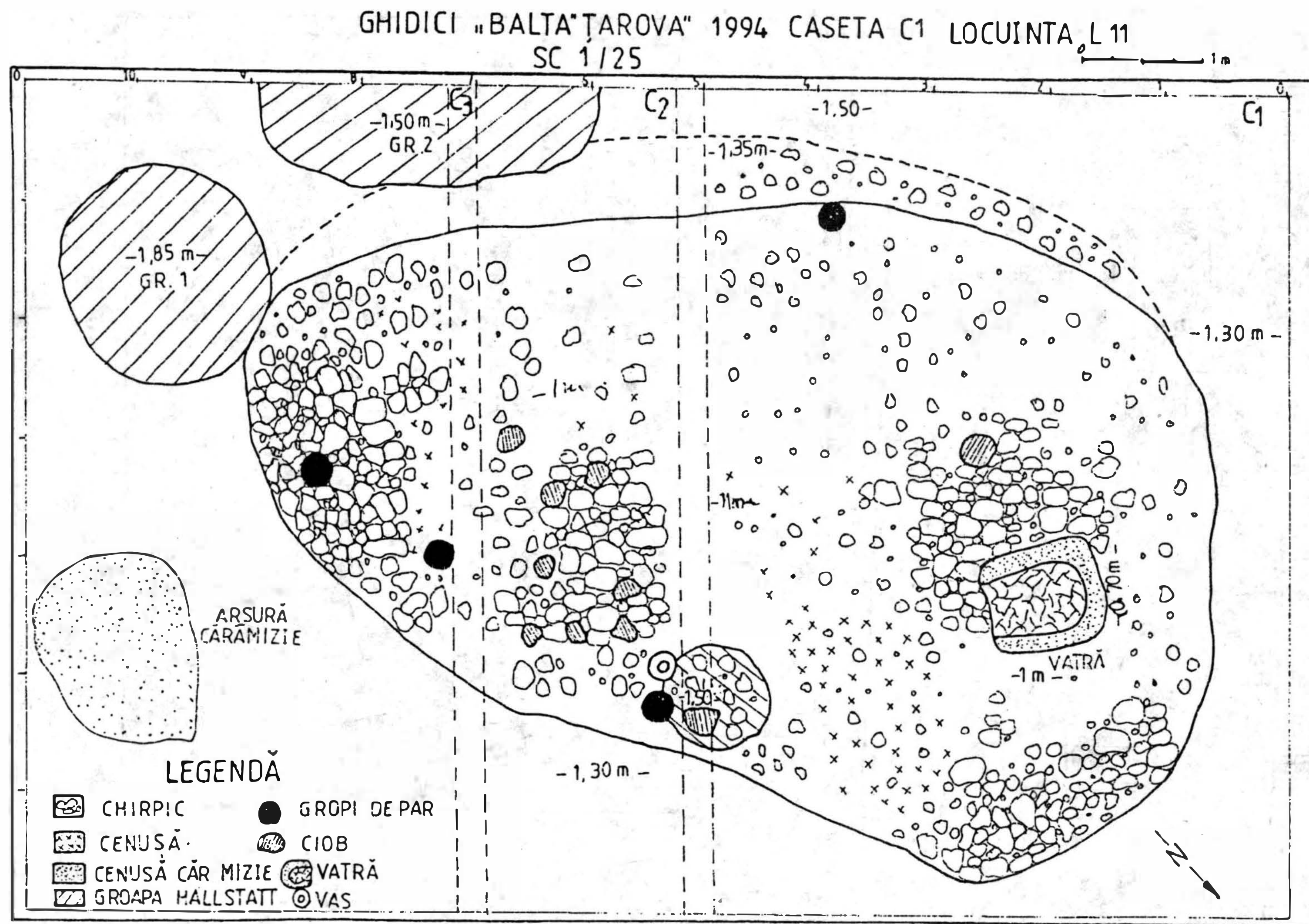

Fig.2 Ghidici "Balta Țarova I" - Planul locuinței nr. 11.

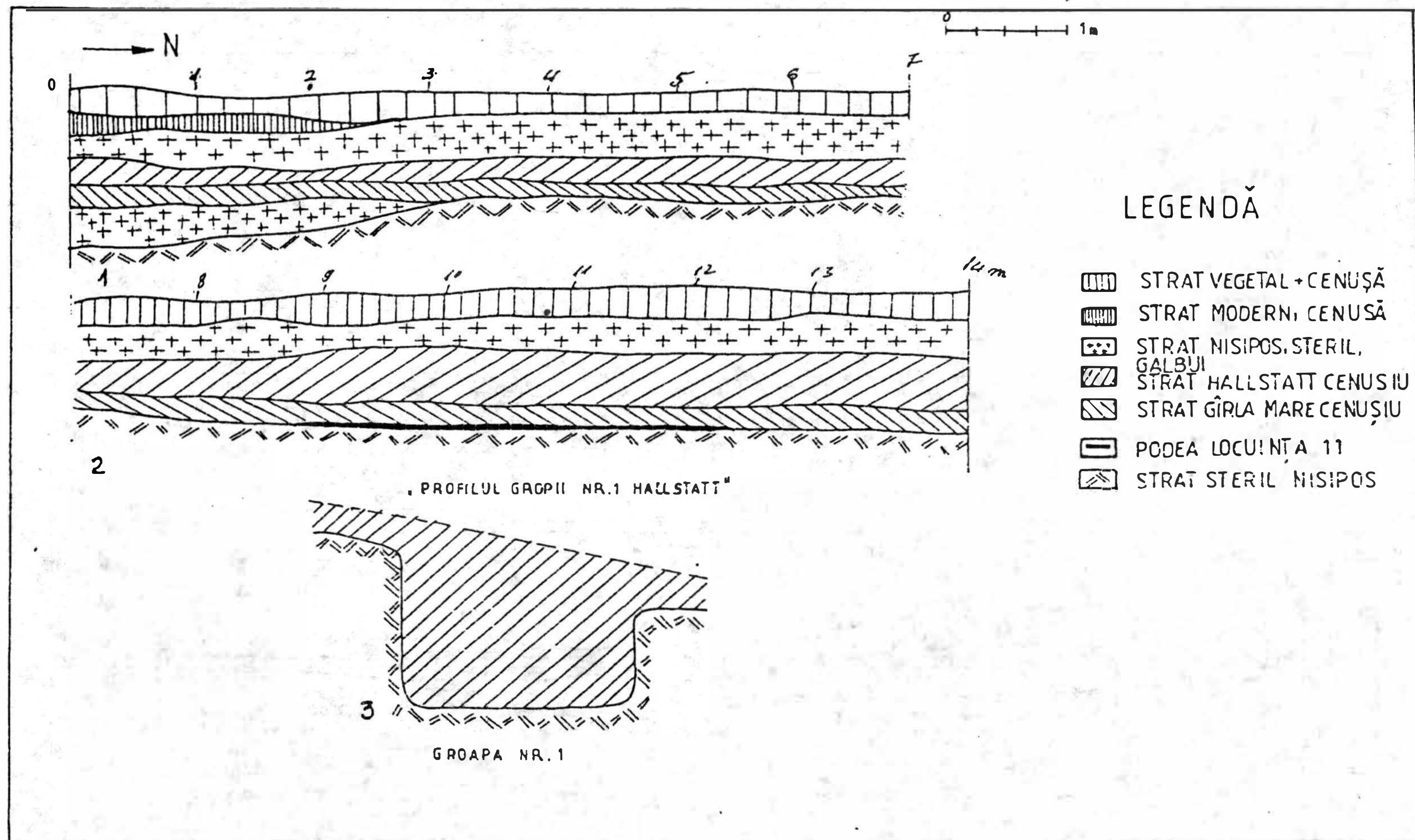

Fig.3 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-2 Profilul peretelui vestic al casetei nr. 1; 3 Profilul gropii hallstattiene nr. 1.

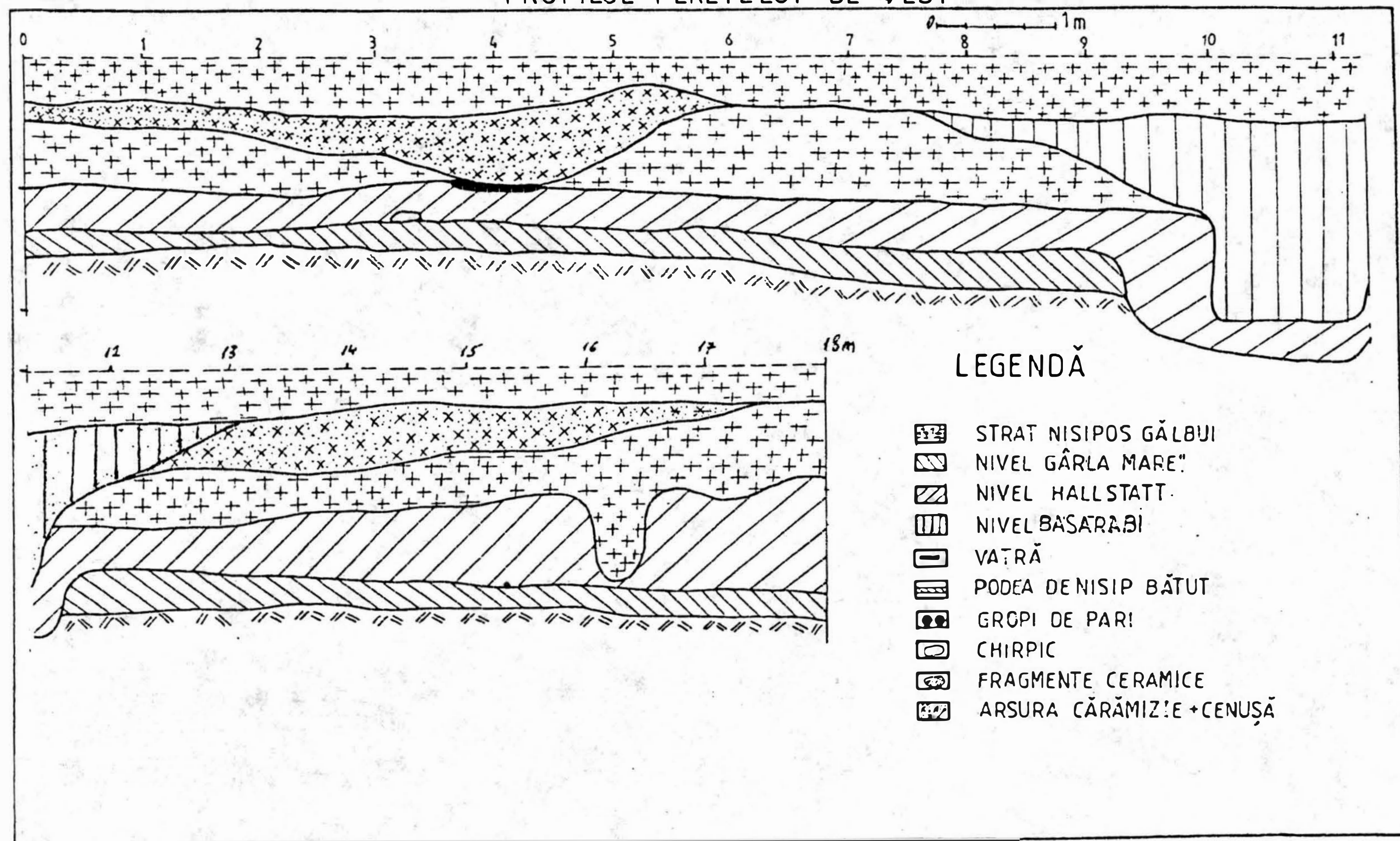

Fig.4 Ghidici "Balta Țarova I" - Profilul peretelui de est al secțiunii S1/1994.

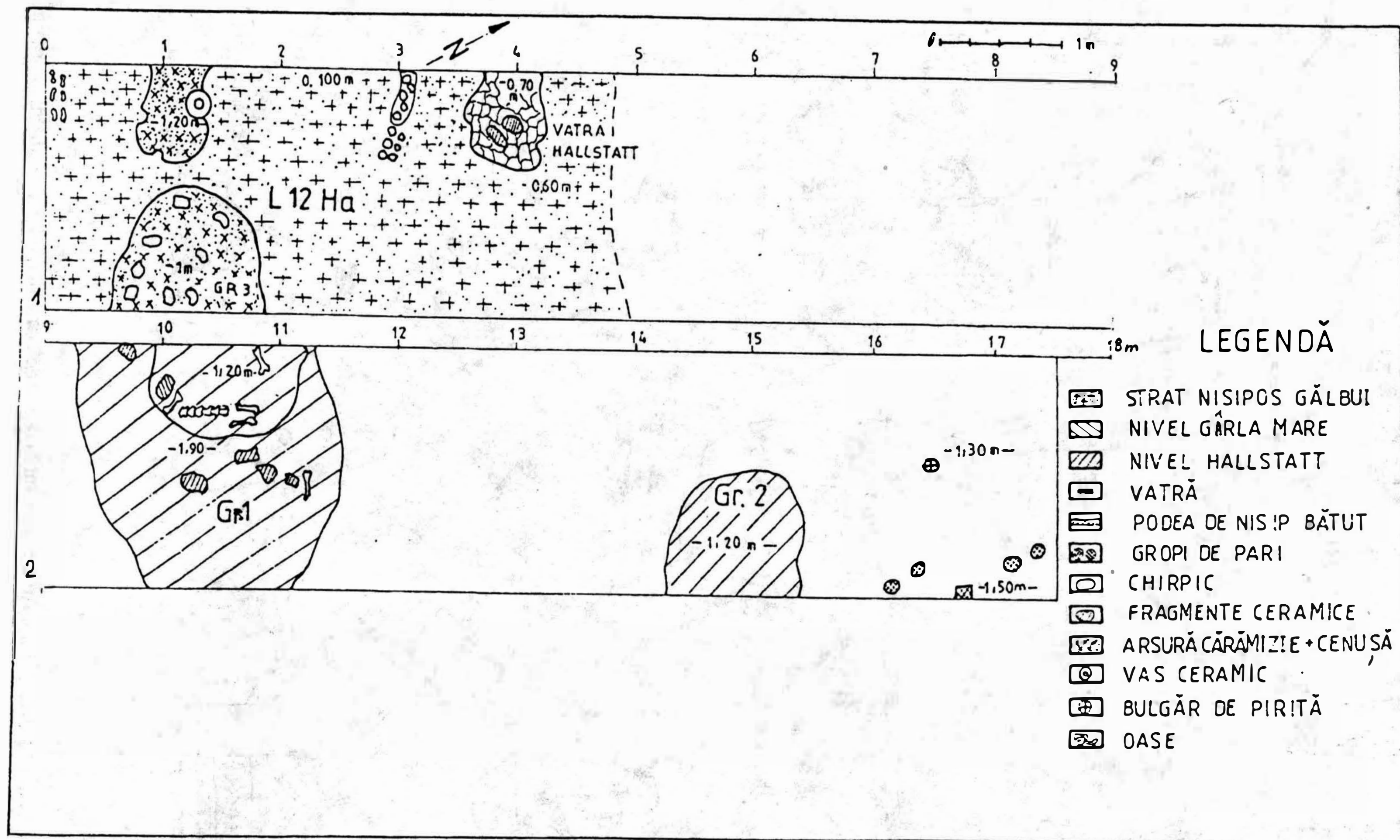

Fig.5 Ghidici "Balta Ţarova I" Planul complexelor arheologice din S1/1994.

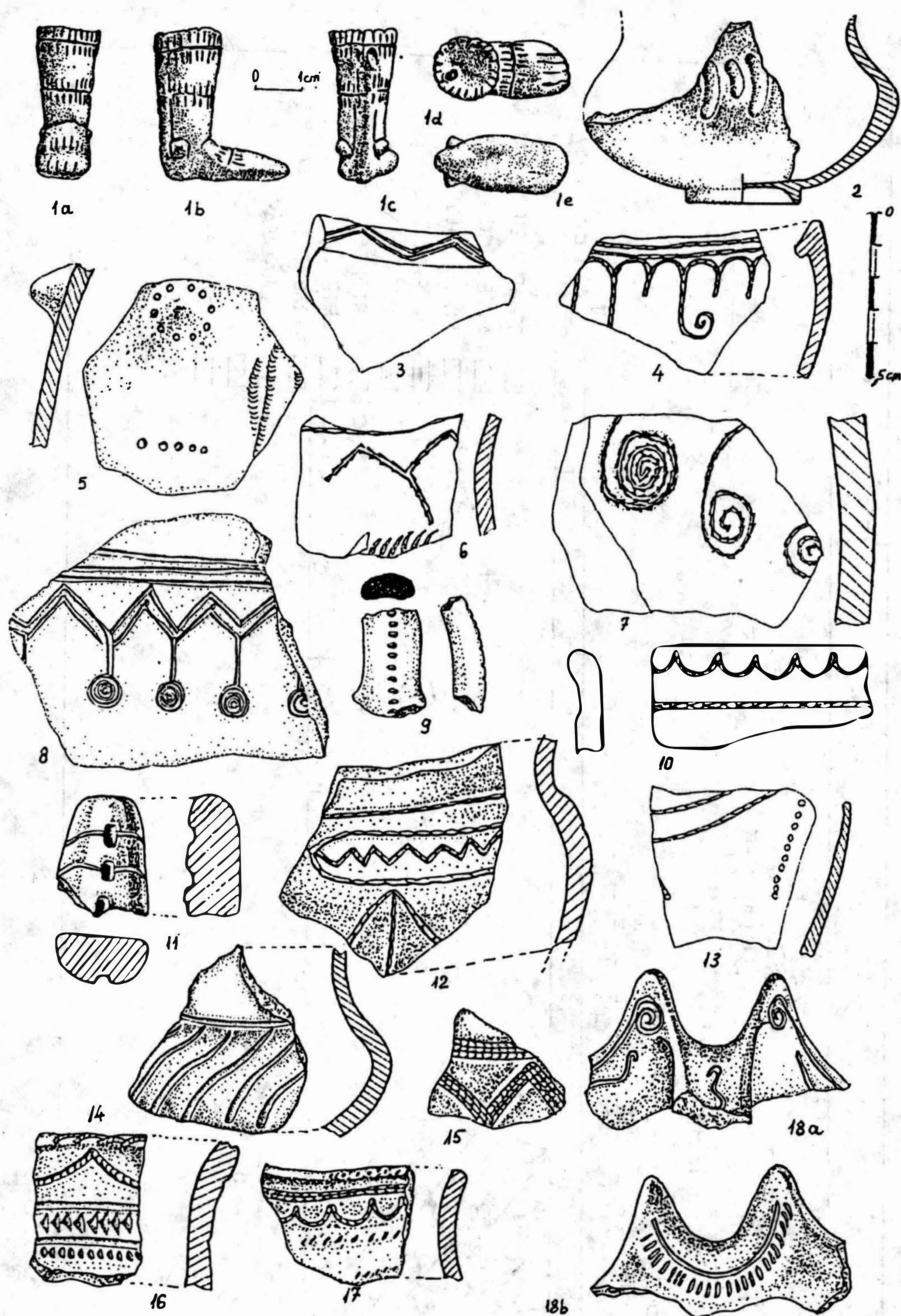

Fig. 6 Ghidici "Balta Ţarova I": 1 a-e Amuletă din lut în formă de cizmuliţă, folosită probabil la ornamentarea vaselor; 2-10, 12-18 Ceramică ornamentată Gârla Mare III din L 11; 11 "Brotleib Idol", fragment din L 11.

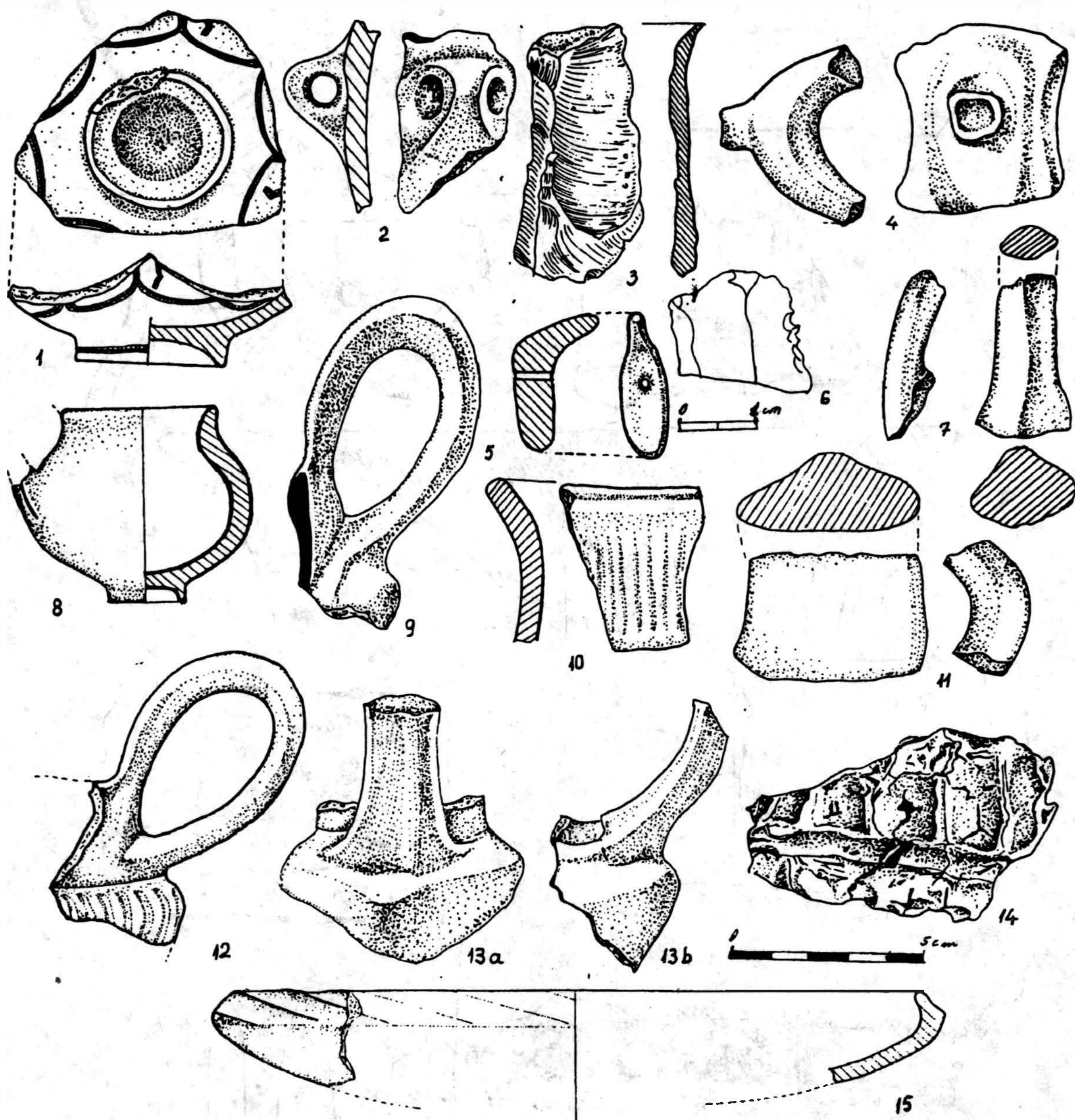

Fig. 7 Ghidici "Balta Ţarova I": 1, 2, 4, 7, 8, 10, 11 Ceramică Gârla Mare din strat; 5 Amuletă ornitomorfă din lut; 9, 12, 13 a-b fragmente de ceşti de tip Bistreţ-Işalniţa; 15 Fragment de strachină pre-Basarabi; 3, 6 Unelte de silex; 14 Fragment de chirpici.

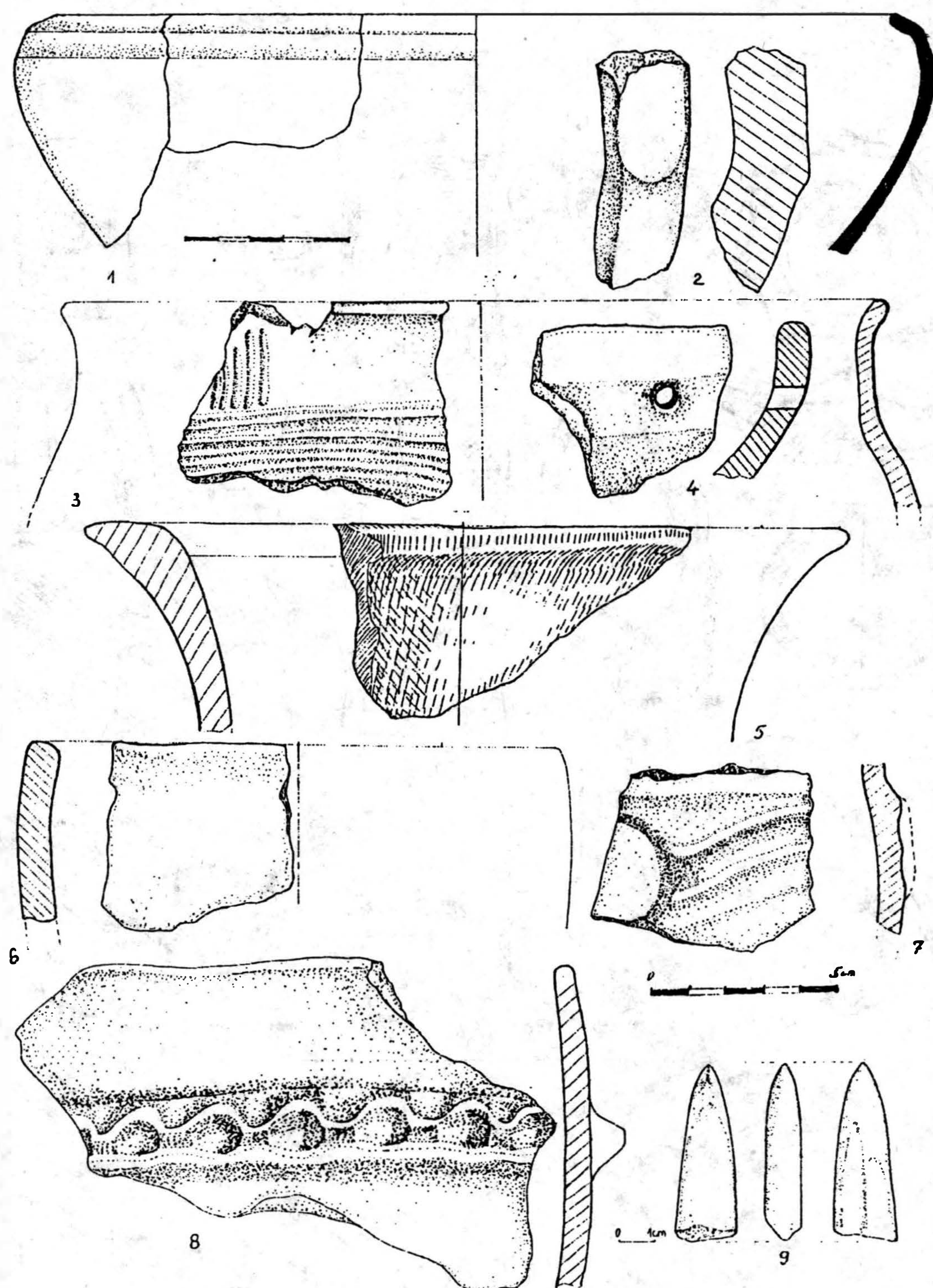

Fig. 8 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-8 Ceramică hallstattiană pre-Basarabi.

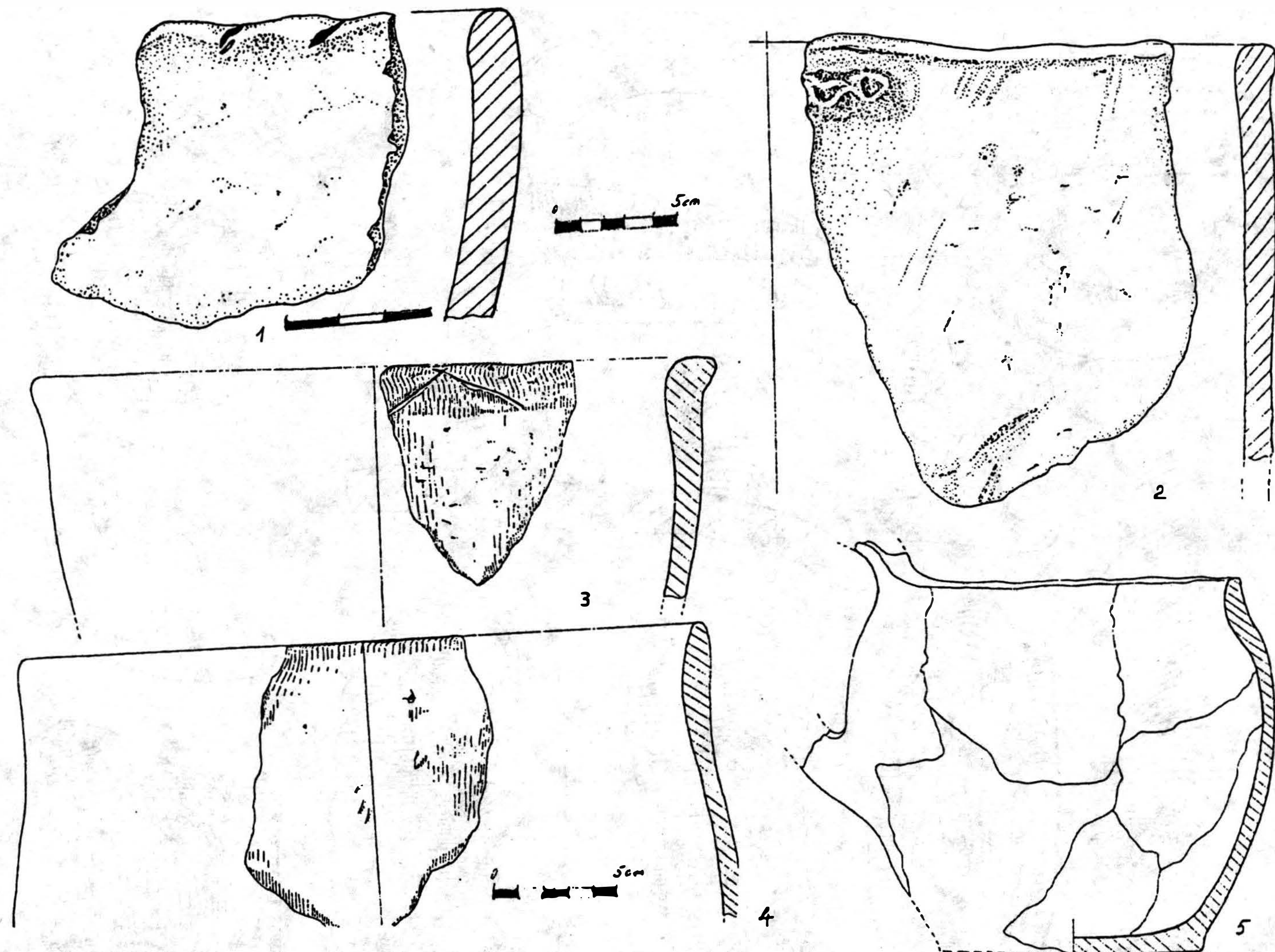

Fig. 9 Ghidici "Balta Ţarova I": 1, 3, 4 Ceramică hallstattiană pre-Basarabi; 2, 5 Ceramică Gârla Mare din locuinţa L 11.

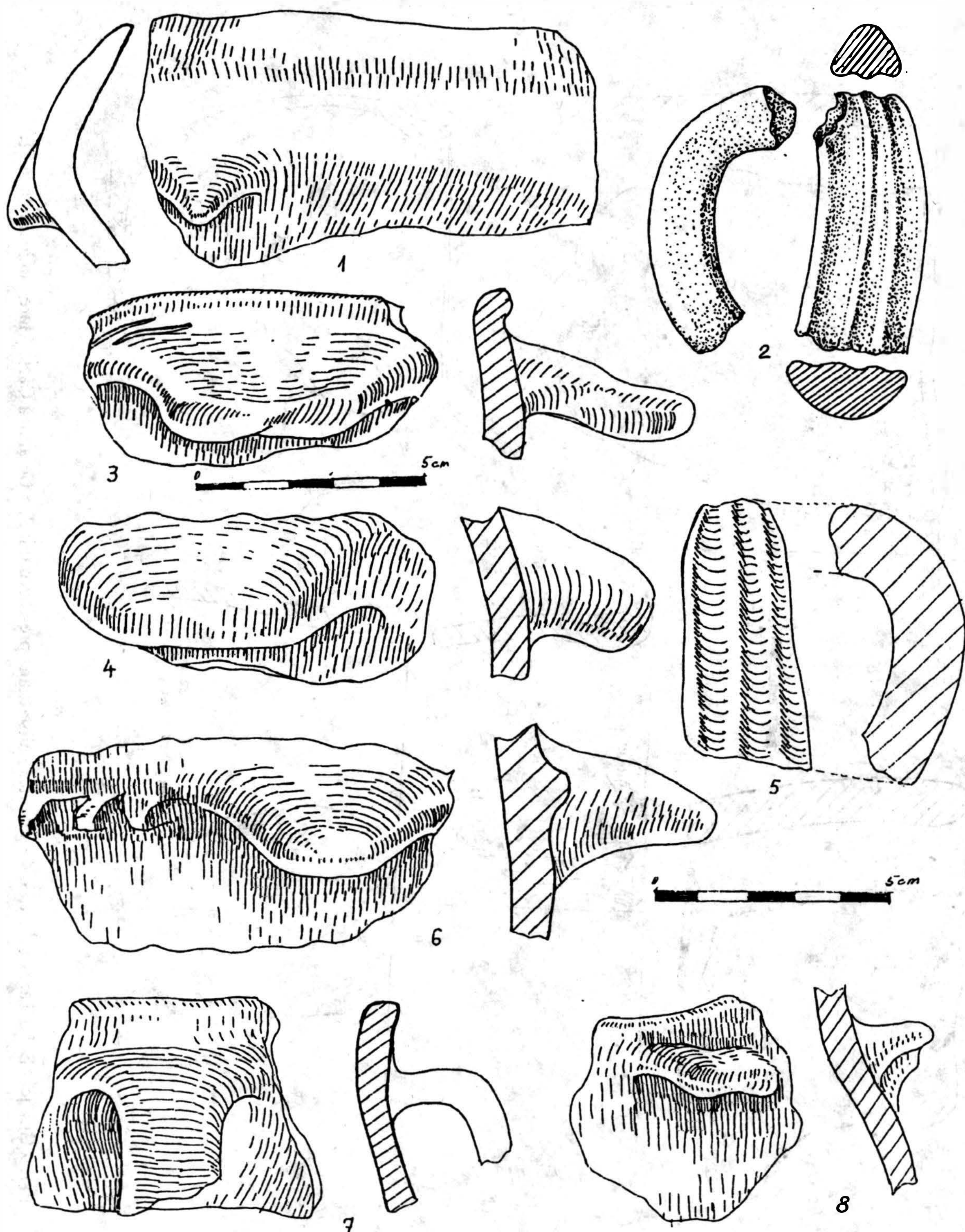

Fig. 10 Ghidici "Balta Țarova I": 1-8 Ceramică hallstattiană pre-Basarabi din strat.

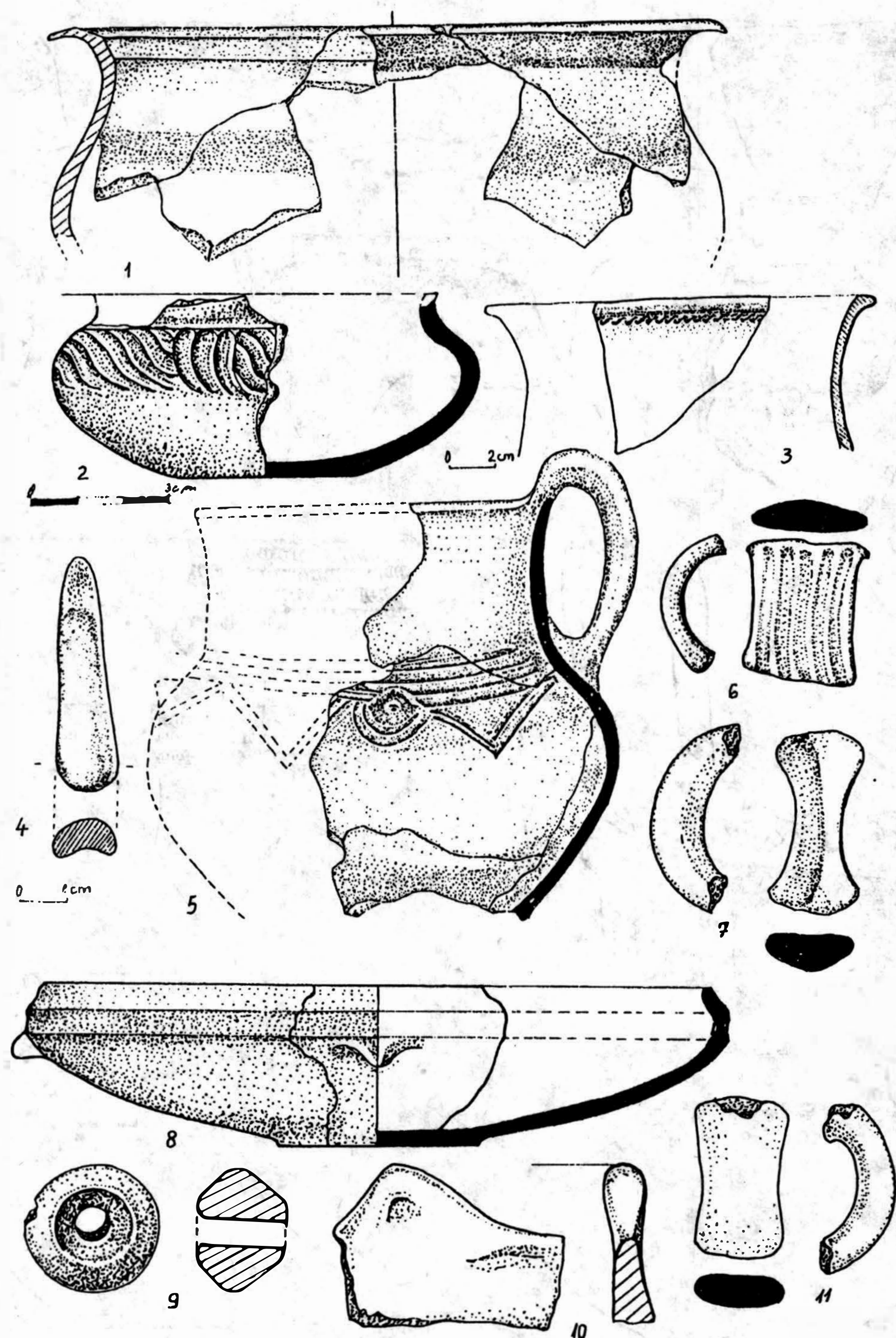

Fig. 11 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-3, 5-11 Ceramică pre-Basarabi din groapa nr. 1; 4 Instrument de os pentru ornamentarea vaselor; 9 Prâsnel.

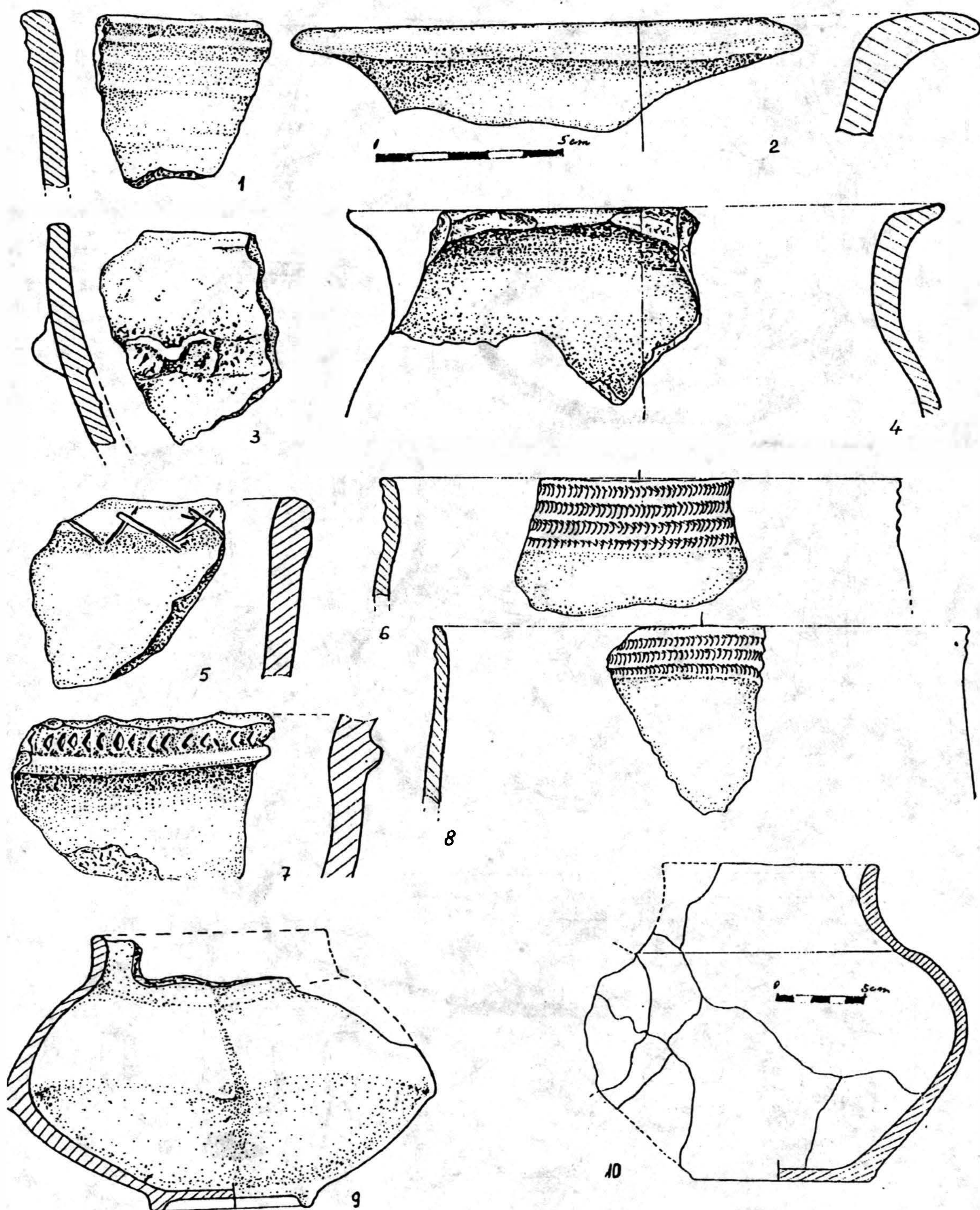
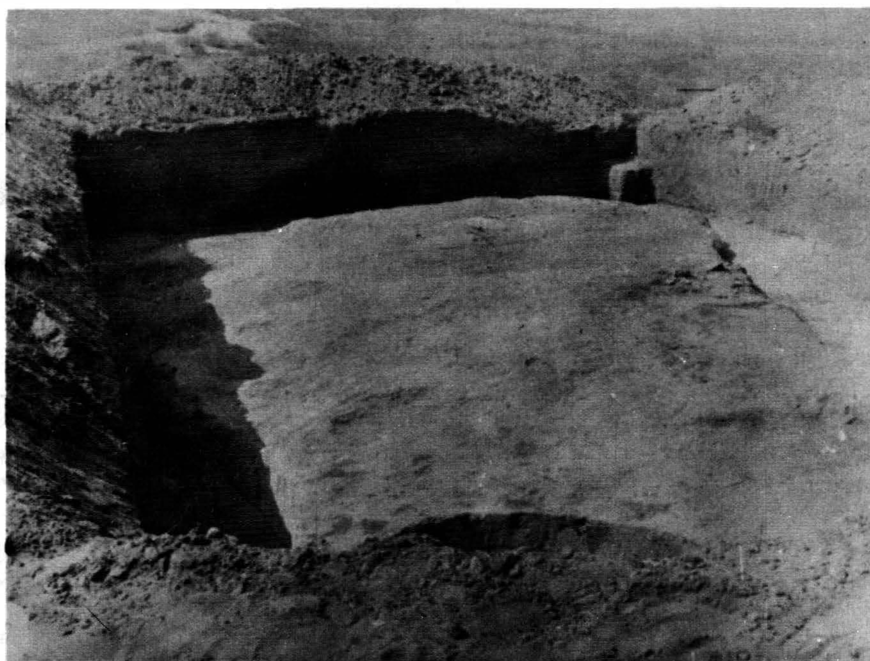
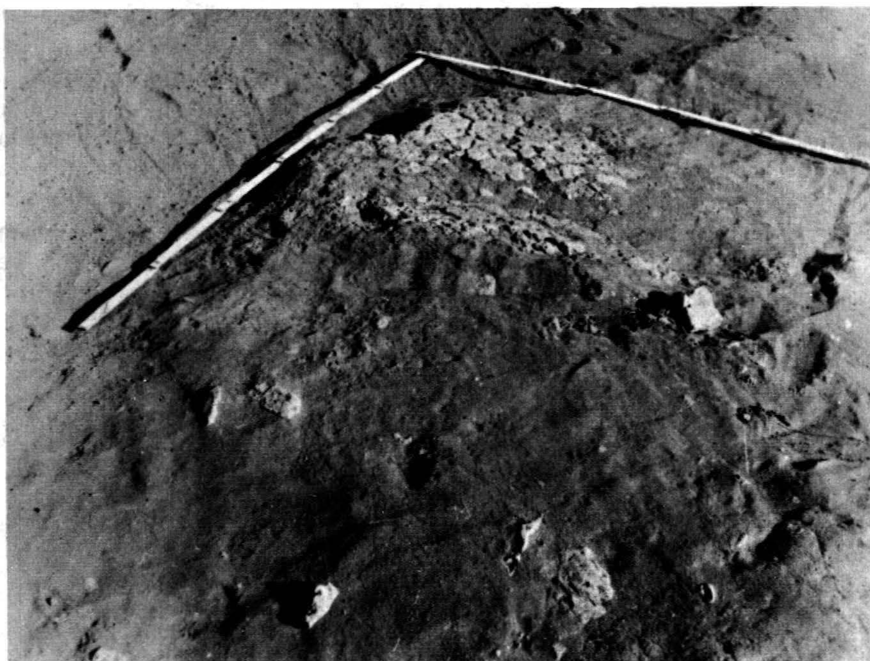

Fig. 12 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-8 Ceramică hallstattiană pre-Basarabi; 9-10 Vase Gârla Mare din locuinţa L 11.

1

2

Fig. 13 Ghidici "Balta Ţarova I": 1 Vedere de ansamblu a locuinţei L 11; 2 Detaliu al vetrei din locuinţa L 11.

CERCETĂRILE DIN 1994 DE LA FRUMUŞENI, JUD. ARAD

Aşezarea fortificată de la Frumuşeni a fost cercetată şi încadrată de arheologi în Bronzul târziu sau Ha.A. Ceramica nu oferă elementele unei atribuiri mai exacte.

În cadrul cercetărilor efectuate în 1948 la Frumuşeni, D. Popescu menţiona la cca. 1,5 km nord-est de sat, anume pe terasa înaltă a Mureşului, în punctul numit "Cocoaşa Caprei", o aşezare de 30 x 40 m, fortificată cu şanţ, aşezare în care apare ceramică hallstattiană şi prefeudală[1]. Amintind aşezarea, M. Rusu o consideră, datorită dimensiunilor foarte reduse, drept un sediu al aristocraţiei gentilice[2]. În treacăt, aşezarea este menţionată de Şt. Ferenczi[3] şi Egon Dörner[4]. K. Horedt o include de asemenea printre aşezările fortificate din Transilvania, plasând-o cronologic în Hallstatt A (etapă pe care o atribuie Bronzului final), amintind totodată şi sărăcăcioase materiale prefeudale[5].

Bazat pe aceste menţiuni, ca şi pe dimensiunile foarte reduse ale aşezării (şi ale altor aşezări, menţionate în literatura anterioară), la clasificarea aşezărilor fortificate am admis ipoteza existenţei unor fortificaţii hallstattiene, utilizate drept sedii ale aristocraţiei tribale, dar sub rezerva unor verificări şi confirmări ulterioare[6]. Iată, deci, motivul pentru care am considerat necesară o săpătură de verificare în punctul amintit de la Frumuşeni.

Precizez că în punctul respectiv terasa superioară a Mureşului se prezintă ca un pinten (un ieşind), care la sud este delimitat de restul terasei printr-o viroagă adâncă, iar la vest şi nord se termină în pantă abruptă, greu accesibilă, ce coboară (cca. 30-40 m) până în lunca Mureşului (vezi fig. 1/1-2). Acest bot de terasă, de o formă aproximativ ovală (vezi fig. 2), beneficiază deci la sud, vest şi nord de condiţii prielnice de apărare. Spre est, unde există legătura cu restul terasei înalte a Mureşului, se află urme ce pot indica un şanţ de apărare (dinspre această direcţie), dar aceste urme sunt vizibile actualmente numai spre capătul de nord. Aşa cum apare în prezent, şanţul (?) are o lăţime de cca. 14 m, deci dublu faţă de cifra indicată de D. Popescu, după care o menţionează şi K. Horedt. De asemenea, dimensiunile aşezării sunt mai mari (faţă de cele date de D. Popescu), respectiv 45 x 65 m, terenul fiind uşor înclinat spre sud. În continuare vor fi menţionate rezultatele sondajului efectuat în 1994.

Datorită culturii de porumb, s-a putut executa doar o secţiune de 15 m, plasată la limita de vest a terasei (vezi fig. 2). Sub humusul vegetal, gros de 0,30-0,35 m, de culoare neagră, urmează un strat brun, cu pigmentaţie galbenă, gros de 0,40 -0,45 m (foarte tasat şi de aspect lutos), reprezentând stratul de cultură. Sub stratul de cultură urmează sterilul, de culoare gălbui-roşcată (vezi profilul în fig. 2, jos). În stratul de cultură s-au aflat fragmente ceramice feudale, databile în secolele XII-XIV d. Ch. (dar unele par şi mai târzii)[7], precum şi pigmentaţie de cărbune, fără să poată fi sesizat vreun complex (fig. 3/4-10). Spre baza acestui strat, la adâncimea de 0,60-0,70 m, au apărut fragmente ceramice din epoca bronzului, caracteristice acestei zone (fig. 3/1-3), precum şi fragmente atipice, printre care un fragment de vas sac şi un mic fragment de la un vas cu buton apucătoare, ce ar putea aparţine primei epoci a fierului. Notăm totuşi că în secţiunea executată nu a apărut nici un fragment ceramic care să poată fi atribuit cu certitudine, adică să fie caracteristic primei epoci a fierului.

Deoarece sondajul nu a adus clarificările necesare, se impune o nouă verificare (inclusiv în zona şanţului), pentru a depăşi ambiguitatea ce persistă asupra datării acestui obiectiv.

Valentin VASILIEV (Cluj-Napoca)

NOTE

1. D. Popescu, Studii, II, 1, 1949, p. 91.
2. M. Rusu, Dacia, N.S., VII, 1963, p. 188.
3. Şt. Ferenczi, Apulum, V, 1965, p. 121.
4. Egon Dörner, Ziridava, VI, 1976, p. 41, 46.
5. K. Horedt, *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*, Bratislava, 1974, p. 222, nr. 11.
6. V. Vasiliev, SympThrac, 7, Tulcea, 1989, p. 59.
7. Determinarea materialului feudal a fost făcută de colegii Şt. Matei şi P. Iambor.

DIE ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN BEI FRUMUŞENI, BEZIRK ALBA
(Zusammenfassung)

Der Kontrollschnitt auf der Anhöhe Cocoaşa Çaprei führte zur Entdeckung von Keramik der Bronzezeit und des Mittelalters.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.1 Frumuşeni, Ort "Cocoaşa caprei": 1 Westsüdwest Sicht; 2 Sicht aus südlicher Richtung.
Abb.2 Frumuşeni, Ort "Cocoaşa caprei": oben = Plan; unten = Profil (Nordwand).
Abb.3 Frumuşeni, Ort "Cocoaşa caprei": 1-3 Keramik aus der Bronzezeit; 4-10 Keramik aus dem Mittelalter.

Fig. 1 Frumuşeni, punctul "Cocoaşa caprei": 1, vedere dinspre VSV; 2, vedere dinspre sud.

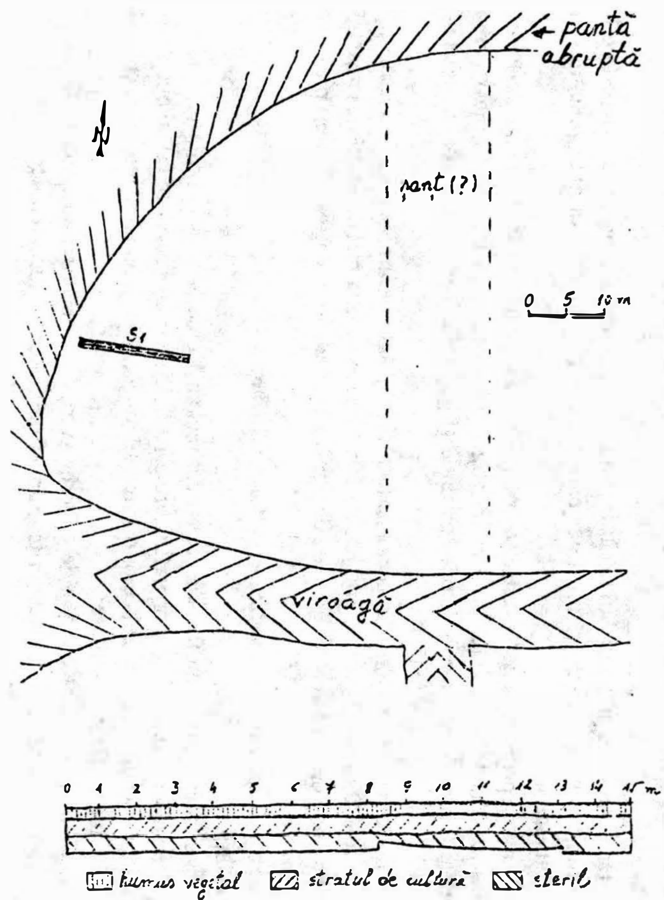

Fig. 2 Frumușeni, punctul "Cocoașa caprei": sus, plan-schiță; jos, profilul secțiunii (peretele de nord).

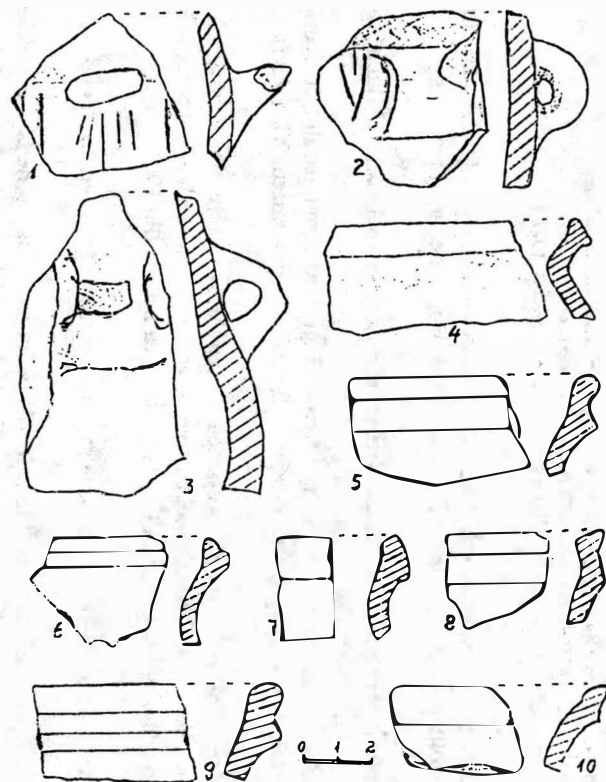

Fig. 3 Frumușeni: 1-3, ceramică din epoca bronzului; 4-10, ceramică feudală.

AŞEZAREA DIN PRIMA EPOCĂ A FIERULUI DE LA BABADAG

În campaniile din anii 1993-1994 au fost continuate investigaţiile în sectorul V al aşezării de la Babadag. Săpăturile în secţiunea T - paralelă cu lacul Babadag, au scos la lumină numeroase complexe, care, pe baza materialului ceramic, au putut fi încadrate în fazele II-III ale culturii Babadag (sec. X-VII î. Chr.).

Cercetările arheologice efectuate de mai bine de trei decenii în aşezarea eponimă de la Babadag au oferit importante date referitoare la evoluţia civilizaţiei tracice la Gurile Dunării, în decursul primei epoci a fierului[1].

Ritmul alert în care - anual - porţiuni mari din faleza aşezării se prăbuşesc în apele lacului Babadag (fig. I), a impus continuarea cercetărilor de salvare din sectorul V (fig. II).

În anii 1991-1992 au fost trasate secţiunile V_2, V_3 şi Y - formând un aliniament paralel cu lacul Babadag, acestea fiind cercetate integral, rezultatele obţinute urmând a fi publicate în numărul XI al revistei PEUCE[2].

În campaniile ce au urmat (1993-1994) a fost trasată secţiunea T - paralelă cu secţiunile V_2 şi V_3 (la sud-est de acestea), având dimensiunile de 30/2 m. Datorită unor motive obiective, secţiunea T a fost cercetată integral pe o porţiune de 20 m, urmând ca restul secţiunii să fie cercetată în campania din 1995.

Stratigrafia (fig. III)

Sub stratul vegetal se află un nivel de umplutură ce conţine materiale amestecate aparţinând epocilor elenistică şi respectiv romană târzie.

Urmează două nivele de locuire suprapuse - sub forma unor lentile de lut galben tasat (de fapt podelele unor locuinţe de suprafaţă) - datate pe baza materialului ceramic în faza Babadag III.

În fine, patru şi respectiv trei nivele de locuire suprapuse constând din lentile de lut galben tasat- aparţinând fazei Babadag II, întregesc imaginea asupra stratigrafiei secţiunii T.

De remarcat este dispunerea acestor lentile suprapuse din secţiunea T pe trei tronsoane-indiciu evident al unei încercări de sistematizare a spaţiului de locuit.

Între care trei tronsoane de locuinţe de suprafaţă se pot observa câteva gropi tronconice şi cilindrice dar şi două bordeie suprapuse. Nu lipsesc gropile săpate direct în podelele locuinţelor de suprafaţă.

Descrierea complexelor

Dacă epocii romane târzii nu i-am putut atribui decât fragmente ceramice izolate, epocii elenistice îi aparţin două complexe, şi anume o groapă menajeră plină cu cenuşă fină şi fragmente ceramice, precum şi o aglomerare de pietre legate cu pământ.

Groapa menajeră surprinsă în peretele de nord-vest al secţiunii T conţinea interesante fragmente ceramice aparţinând unor amfore elenistice - datate în secolele IV-III î. Chr., (fig. IV/5-6) precum şi un mic vas bitronconic prevăzut cu două apucători în formă de potcoavă, dispuse pe umăr (fig. IV/4). Vasul are culoare cenuşiu-negricioasă, suprafaţa sa exterioară fiind lustruită.

În ceea ce priveşte al doilea complex elenistic, acesta consta dintr-o aglomerare de pietre nefasonate, legate cu pământ, probabil urmele unui zid (fig. V). Complexul a fost surprins transversal de secţiunea noastră având lăţimea de 1,90 m în peretele de nord-vest şi respectiv de 1,60 m în peretele de sud-est. Printre pietre se aflau câteva fragmente de amfore.

În continuare vom prezenta complexele aparţinând culturii Babadag.

1. Locuinţe de suprafaţă

În cele trei tronsoane mai sus amintite au fost descoperite urmele a 13 locuinţe de suprafaţă.

Podoabele din lut galben tasat - cu o grosime ce varia între 0,10-0,25 m, erau acoperite fie cu bucăţi de pereţi, pietre, cioburi, cenuşă, oase (mai ales în cazul celor din nivelele superioare), fie numai cu oase, cenuşă şi cioburi (în cazul locuinţelor din nivelele inferioare).

Pe podelele a cinci locuinţe de suprafaţă au fost descoperite vetre de formă circulară sau ovală.

Mai menţionăm că în trei locuinţe au fost descoperite gropi ce conţineau resturi menajere. Probabil că iniţial, aceste gropi erau destinate păstrării alimentelor.

În ceea ce priveşte încadrarea cronologică a acestor complexe, am constatat următoarele:

a) cinci dintre locuinţele de suprafaţă (dispuse în trei şi respectiv două etape succesive) aparţineau fazei Babadag III.

b) Opt locuinţe de suprafaţă (dispuse în trei şi respectiv două etape succesive) aparţineau fazei Babadag II.

2. Bordeie

Au fost descoperite trei bordeie - două dintre ele parţial suprapuse - situate între primul şi al doilea tronson de locuinţe de suprafaţă în timp ce al treilea bordei se afla în nivelul de la baza aşezării sub al doilea tronson de locuinţe de suprafaţă. Bordeiul nr. 1 - aflat în nivelul final al locuirii hallstattiene, aparţinea fazei Babadag III, în timp ce bordeiele 2 şi 3 aparţineau fazei Babadag II.

3. Gropi (fig. VI)

Au fost descoperite 13 gropi dintre care 11 tronconice şi 2 cilindrice. O groapă aparţinea perioadei elenistice (gr. 12), două fazei Babadag III, restul aparţinând fazei Babadag II.

4. Cuptor de ars ceramica (fig. VII)

În carourile 6-7 ale secţiunii T, la numai 0,40 m adâncime, am descoperit urmele unui cuptor în formă de U. Suprafaţa cuptorului - mult deteriorată era alcătuită dintr-o platformă perforată, arsă puternic, mărginită de pereţi din lut cu o înălţime păstrată de 0,05-0,10 m. Lungimea cuptorului era de 2,21 m în timp ce lăţimea (la gură) era de 1,60 m.

În absida cuptorului (fig. VII/2) se aflau două vase sparte, întregibile: un vas bitronconic de mari dimensiuni, negru, cu pete cenuşii-maronii, cu suprafaţa bine lustruită, având gâtul prelung şi pântecul puţin arcuit, decorat pe diametrul maxim cu un şir de butoni mici conici (fig. VIII, IX/1-2); o ceaşcă prevăzută cu două torţi supraînălţate (late în secţiune), neagră, lustruită, decorată pe umăr cu două perechi de butoni conici (fig. VIII/2, IX/2).

Cele două vase erau aşezate pe un pat de fragmente ceramice, multe dintre acestea aparţinând la două vase sac de factură grosieră (fig. IX/3-4). În cuptor au mai fost descoperite, împrăştiate, patru lustruitoare din piatră (fig. IX/5-8), precum şi un dop din lut - destinat astupării orificiilor grătarului cuptorului (fig. IX/9).

Groapa de alimentare a fost sesizată în peretele de sud-est al secţiunii, aceasta fiind plină cu cenuşă şi fragmente ceramice.

În campania din 1995 ne propunem demontarea grătarului cuptorului pentru a putea cerceta focarul acestuia.

Poziţia stratigrafică cât şi vasele descoperite, constituie argumente convingătoare în privinţa încadrării acestui complex în ultima etapă constructivă a fazei Babadag III.

Deşi în aşezările Babadag materialul ceramic este abundent - situaţie ce ar implica şi descoperirea unor instalaţii de ardere a ceramicii, paradoxal, cuptorul descris mai sus reprezintă deocamdată, un unicat.

Descrierea materialului ceramic.

Aparţine celor trei categorii binecunoscute în aria culturii Babadag[3], şi anume: ceramica grosieră, ceramica de factură bună şi ceramica fină.

a) Ceramica grosieră.

Vasele din această categorie sunt lucrate dintr-o pastă amestecată cu pietricele şi cioburi prost mărunţite. Suprafaţa vaselor - de culoare cărămizie, gălbuie, maronie, are un aspect neîngrijit, sau este acoperită cu barbotină.

Foarte numeroase sunt *vasele sac* cu pereţii mai mult sau mai puţin arcuiţi şi fundul plat, vase decorate de obicei cu brâuri alveolate sau torsionate - dispuse pe buză sau pe pântec (fig. X/1, XII/3, 5, 7; XIV/9), fie cu serii de incizii oblice (fig. XII/1; XIII/6).

Tot acestei categorii îi aparţin *vasele strecurătoare* - unele din ele în formă de bol (fig. XIV/5).

Nu lipsesc *paharele* de mici dimensiuni, cu pereţii oblici şi fundul plat (fig. XII/6).

O formă aparte o constituie un *vas globular*, cu buza evazată, gâtul scurt şi corpul puternic arcuit, prevăzut pe umăr cu două perechi de butoni conici. Vasul are o culoare cărămizie-maronie (fig. XI/3).

b) Ceramica de factură bună.

Vasele din această categorie sunt lucrate dintr-o pastă bine frământată, în amestec cu cioburi mărunţite, nisip, şi mai rar pietricele. Suprafaţa vaselor - neagră, maronie sau gălbui-cărămizie - este bine lustruită.

Acestei categorii îi aparţin: *vasele bitronconice* de dimensiuni mari şi mijlocii, cu buza evazată, gâtul prelung şi pântecul mai mult sau mai puţin arcuit (fig. X/2-4, 6, 7; XII/2, 4; XIV/1-4); *ceştile* cu una sau două

torţi supraînălţate, de dimensiuni mici şi mijlocii (fig. VIII/2; IX/2; X/8; XI/1, 2, 4; XII/8; XIII/10-13; XIV/6-8); *străchinile* tronconice cu buza invazată (fig. X/10; XI/5-7; XIII/1, 3, 5, 7; XIV/10).

c) Ceramica fină.

Îi aparţin *ceştile* cu una sau două torţi supraînălţate (fig. X/8; XI/1, 2, 4; XII/8; XIV/8), precum şi *bolurile* cu buza invazată sau evazată (fig. X/5; XIV/7).

În privinţa decorului vaselor din categoria ceramicii de factură bună şi fină, acesta consta dintr-o bogată gamă de motive incizate, imprimate şi canelate.

Motivele incizate sunt redate sub forma unor benzi de linii paralele şi ghirlande - combinate cu "brăduţi" cu vârful în sus (fig. XI/1), benzi de linii paralele suprapuse de "brăduţi" cu vârful în sus (fig. X/8), romburi şi triunghiuri (fig. XIV/3), serii paralele de alveole (fig. XIV/6), precum şi a unei interesante combinaţii unicat de grupuri în forma literei E dispuse pe o parte şi cealaltă a unor linii orizontale şi verticale (fig. X/2).

Motivele imprimate constau din: cercuri concentrice şi tangente, simple sau încadrate de benzi de linii paralele (fig. X/4; XIII/9, 10; XIV/2, 3), cercuri concentrice ce suprapun ghirlande alcătuite din cercuri concentrice cu fascii din linii oblice (fig. XIV/1), linii orizontale (fig. XIII/9); linii orizontale paralele - ce suprapun ghirlande (fig. XI/2).

Canelurile sunt dispuse oblic (mai late sau mai înguste) - pe buza străchinilor (fig. XI/5; XIII/1, 3, 5, 7; XIV/10), sau pe pântecul unor ceşti (fig. XI/4).

Concluzii

1. Atât în faza Babadag II cât şi în faza Babadag III au existat mai multe etape constructive.

2. În ceea ce priveşte faza Babadag I, nu am descoperit în secţiunea T un nivel sau măcar un complex care să-i aparţină, ci numai fragmente ceramice, împrăştiate pe mai multe nivele - inclusiv pe cele superioare.

3. Numeroasele refaceri ale locuinţelor (de fiecare dată locuinţele noi fiind ridicate peste cele vechi - acest fapt implicând o curăţire şi o nivelare a suprafeţelor), precum şi întretăierea gropilor, au determinat amestecarea materialului ceramic într-o proporţie mare, astfel încât suntem nevoiţi să tratăm cu prudenţă asemenea situaţii.

Sebastian MORINTZ (Bucureşti),
Gabriel JUGĂNARU (Tulcea),
Mircea MUNTEANU (Călăraşi)

NOTE

1. S. Morintz, Dacia, N.S., 30, 1964, p. 101-118; idem, Peuce, II, 1971, p. 19-25; idem, Materiale, XVI, 1986, p. 58-64; idem, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 39-71.
2. S. Morintz, G. Jugănaru, Peuce XI (sub tipar).
3. S. Morintz, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 46-50.

DIE SIEDLUNG DER ERSTEN PERIODE DER EISENZEIT VON BABADAG.
(Zusammenfassung)

In der Zeitspanne 1993-1994 wurden die Forschungen im Sektor V der gleichnamigen Siedlung von Babadag fortgesetzt. Die Grabungen im Schnitt T führten zur Entdeckung einer großen Anzahl von Oberflächen- und Grubenhäuser, Vorrats- und Abfallgruben, als auch ein interessanter Ofen für Keramik. Alle diese Funde, gehören anhand der Keramik und insbesondere der stratigraphischen Korrelationen der II. and III. Stufe der Babadag-Kultur (X.-VII. Jh. v. Chr.).

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.I Babadag: Die hallstattzeitliche Siedlung. Sicht von Nordosten.

Abb.II Babadag: 1 Generalplan der Forschungen; 2 Plan der Forschungen im Sektor V.

Abb.III Babadag: Schnitt T. Nordwestprofil.

Abb.IV Babadag: 1-3 Keramik des I. Niveaus (Babadag III - Stufe); 4-6 Keramik der Grube Nr. 1 (Hellenistische Epoche).

Abb.V Babadag: 1-2 Mauer aus ungeschliffenen Steinen, die mit Erde zusammengehalten werden. Hellenistische Epoche.

Abb.VI Babadag: Schnitt T. Abfall- und Vorratsgruben.

Abb.VII Babadag: 1 Keramikofen; 2 Detail der Ofenabside.

Abb.VIII Babadag: 1-2 Gefäße die in der Ofenabside gefunden wurden (Babadag III - Stufe).

Abb.IX Babadag: 1-9 Keramik und Gegenstände die im Keramikofen gefunden wurden (Babadag III - Stufe).

Abb.X Babadag: 1-5 Keramik des I. Niveaus (Babadag III - Stufe); 6-10 Keramik des IV. Niveaus (Babadag II - Stufe).

Abb.XI Babadag: 1-7 Keramik die in der Grube Nr. 3 gefunden wurde (Babadag II - Stufe).

Abb.XII Babadag: 1-9 Keramik gefunden in Grube Nr. 3 (Babadag II - Stufe).

Abb.XIII Babadag: 1-13 Keramik gefunden in der Grube Nr. 2 (Babadag II - Stufe).

Abb.XIV Babadag: 1-10 Keramik gefunden in der Erdhütte Nr. 3 (Babadag II - Stufe).

Fig. I Babadag: Aşezarea hallstattiană. Vedere dinspre NE.

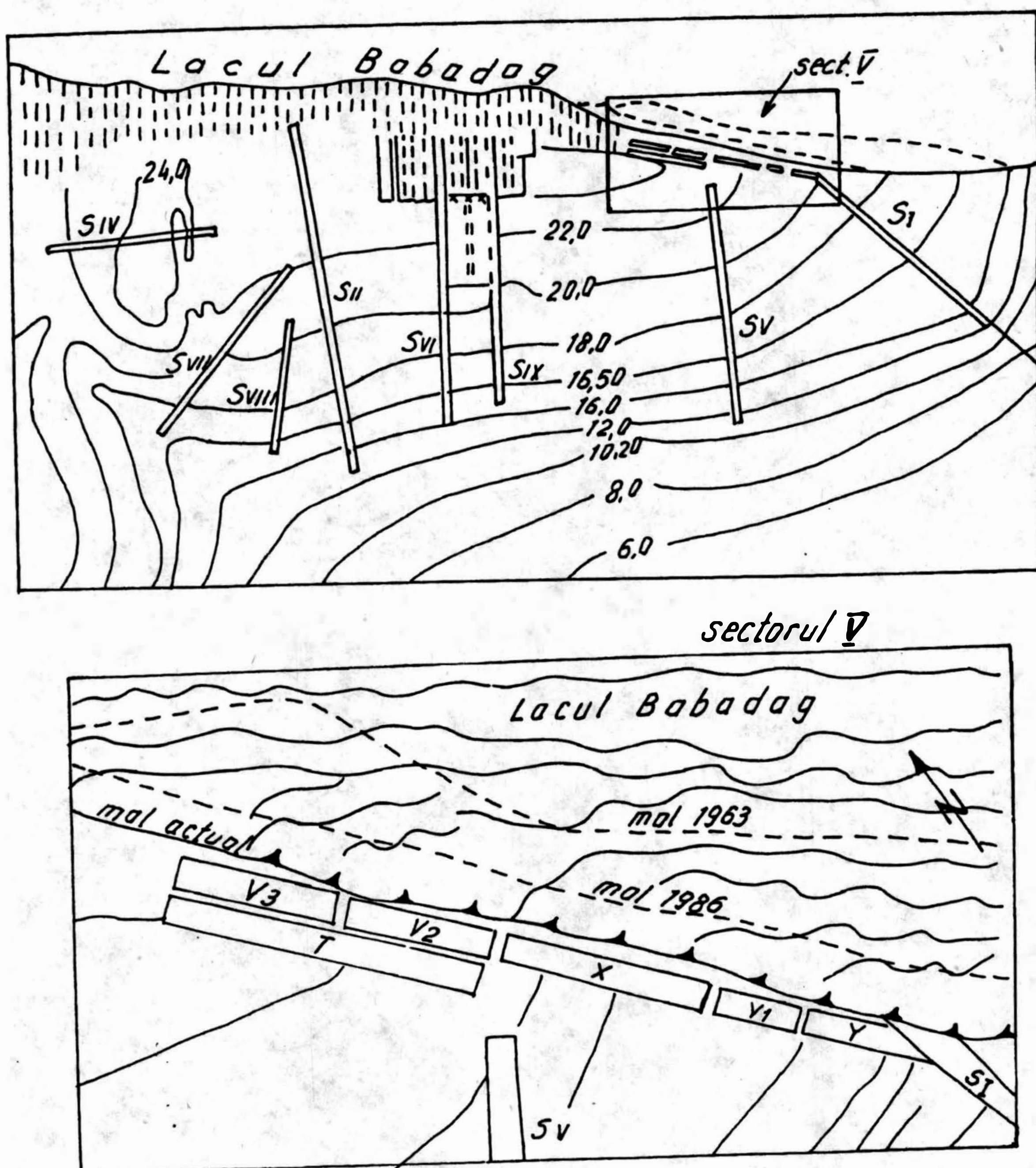

Fig. II Babadag: 1 Planul general al cercetărilor; 2 Planul cercetărilor din sectorul V.

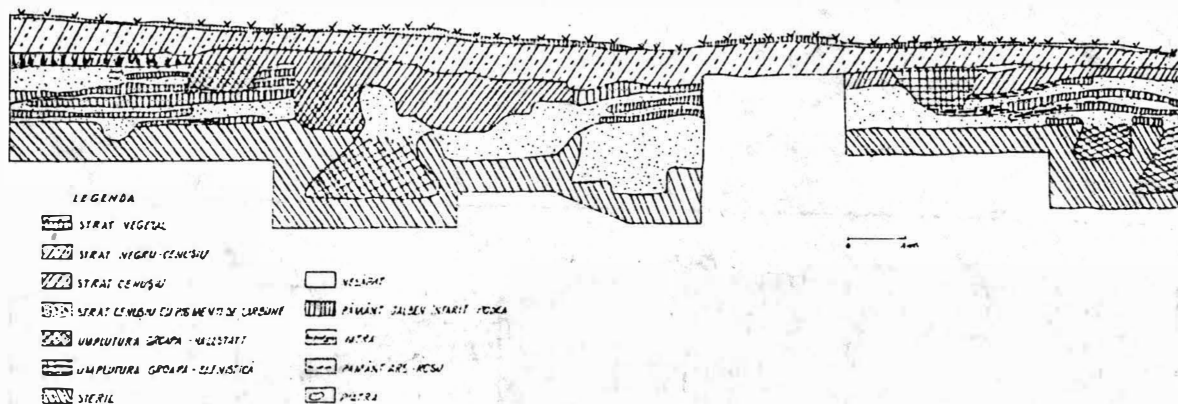

Fig. III Babadag: Secțiunea T. Profil nord-vest.

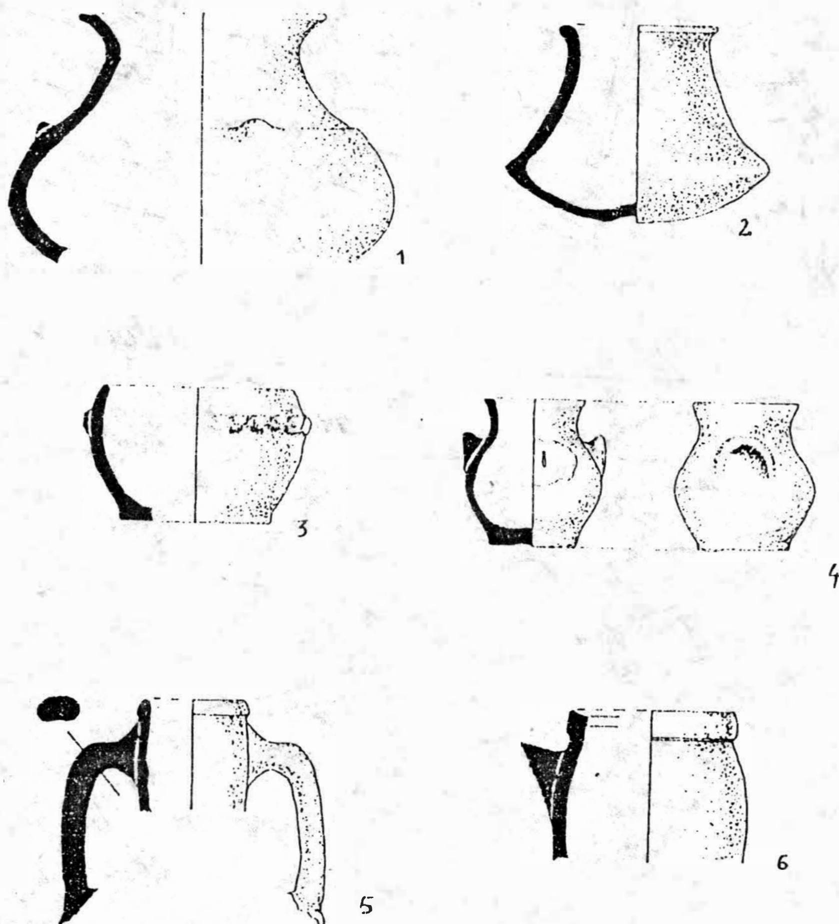

Fig. IV Babadag: 1-3 ceramică descoperită în nivelul I (faza Babadag III); 4-6 ceramică descoperită în groapa nr. 1 (epoca elenistică).

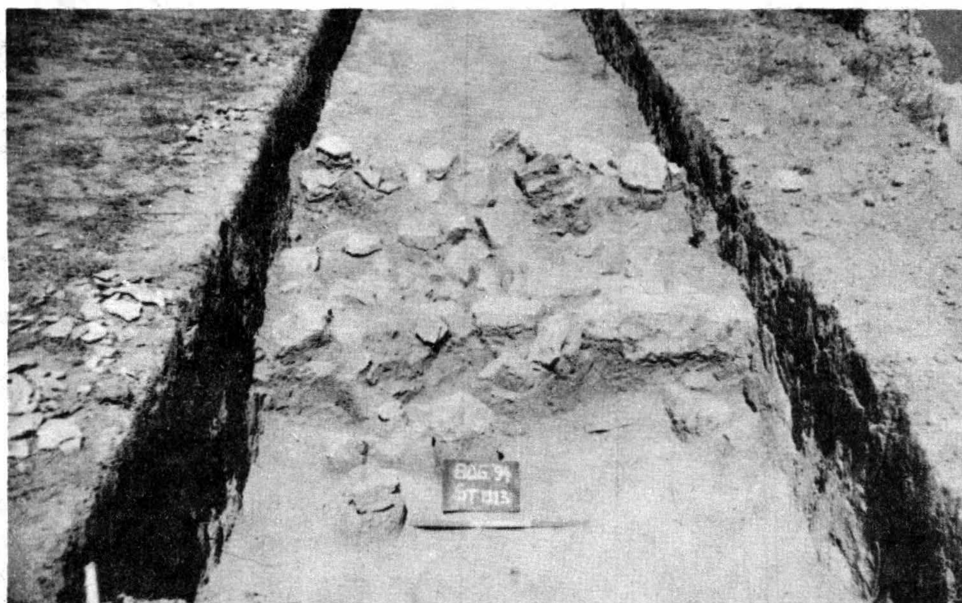

Fig. V. Babadag: 1-2 Zid de piatră nefasonată legat cu pământ, aparţinând epocii elenistice.

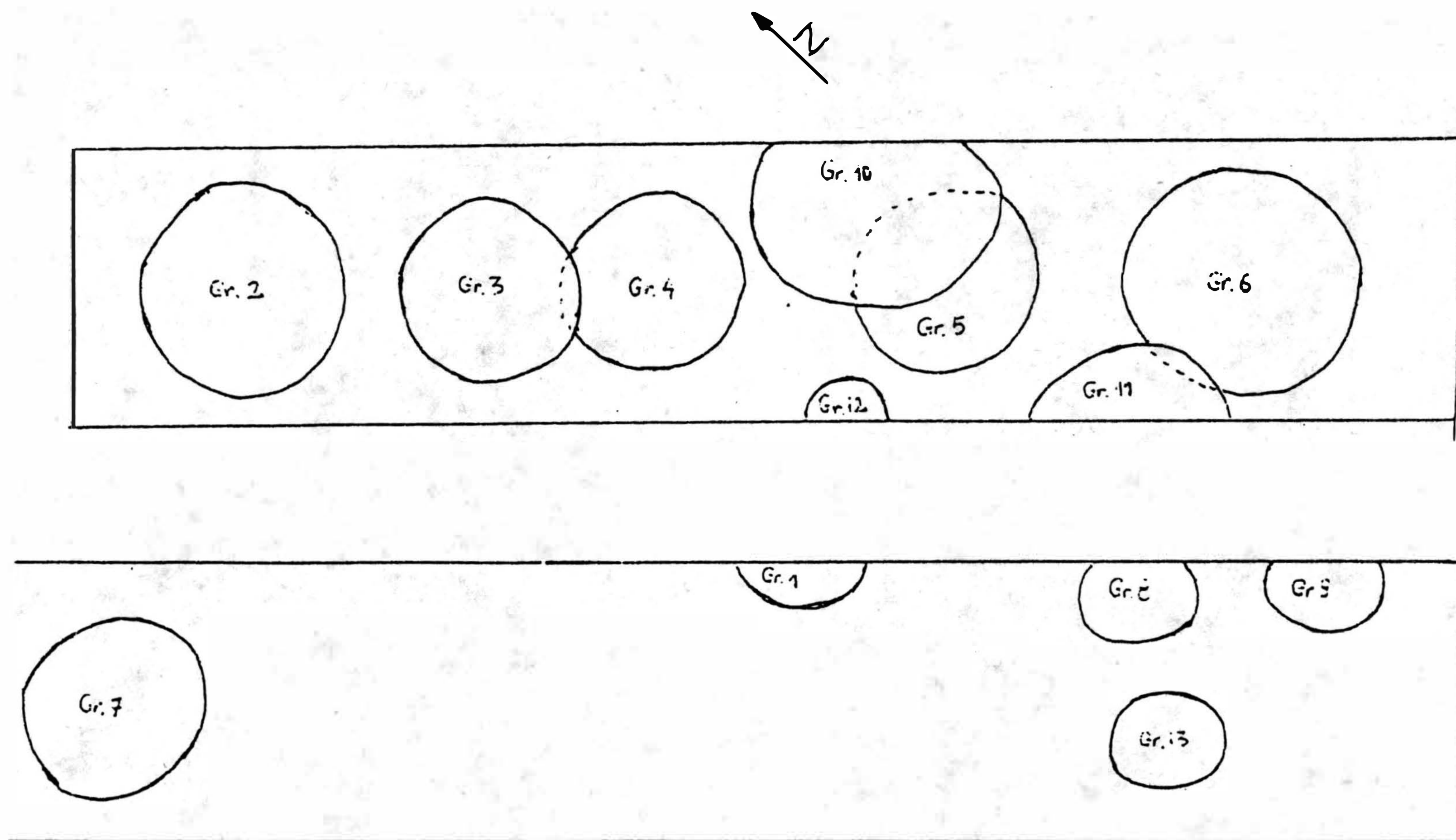
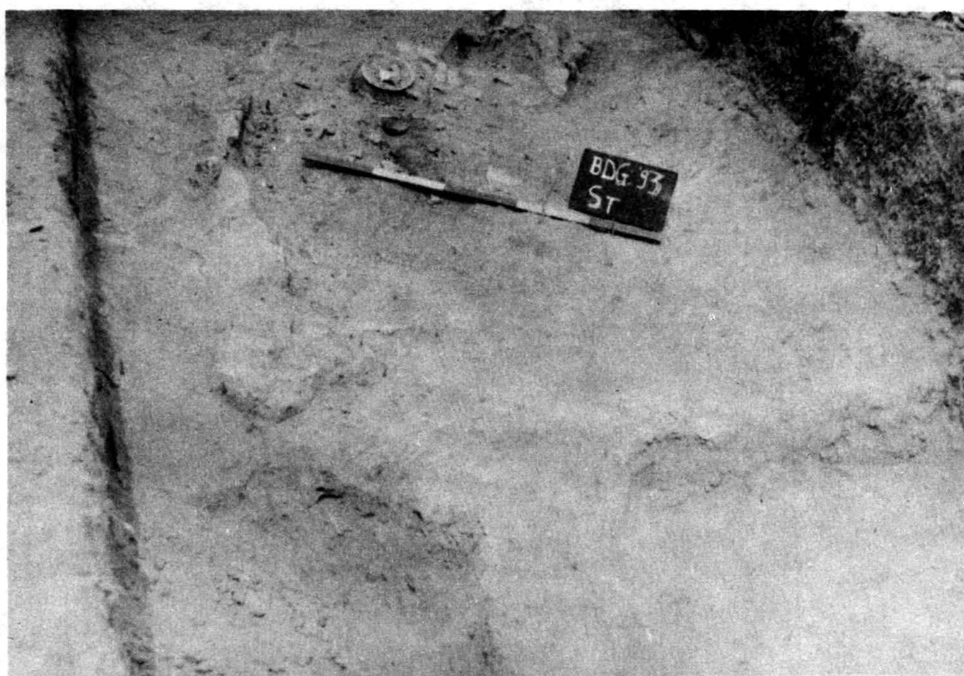
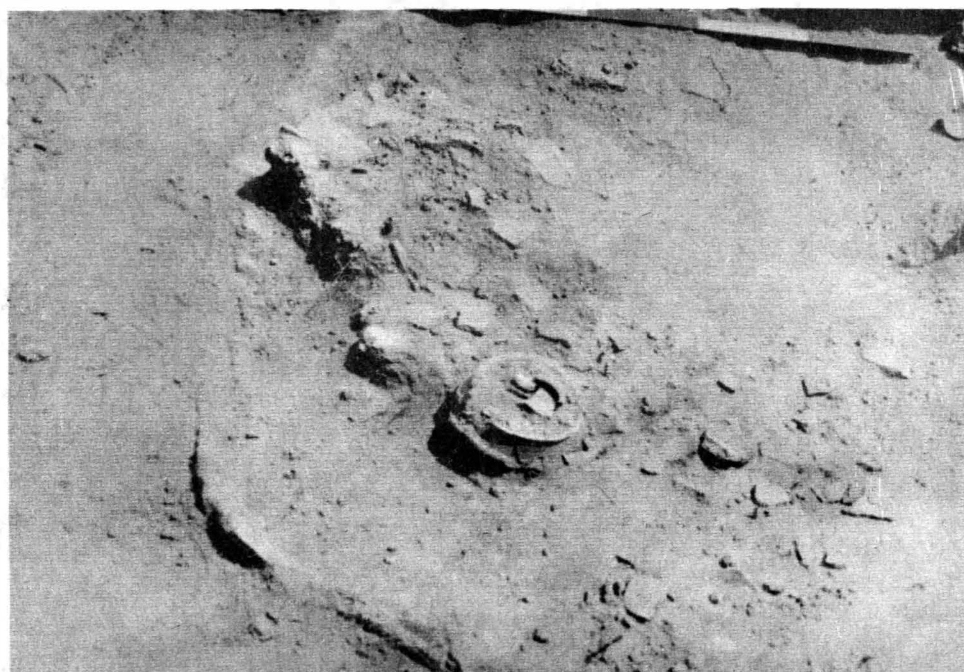

Fig. VI Babadag: Secțiunea T. Gropi menajere/de provizii.

1

2

Fig. VII Babadag: 1 Cuptorul de ars ceramică; 2 detaliu din absida cuptorului.

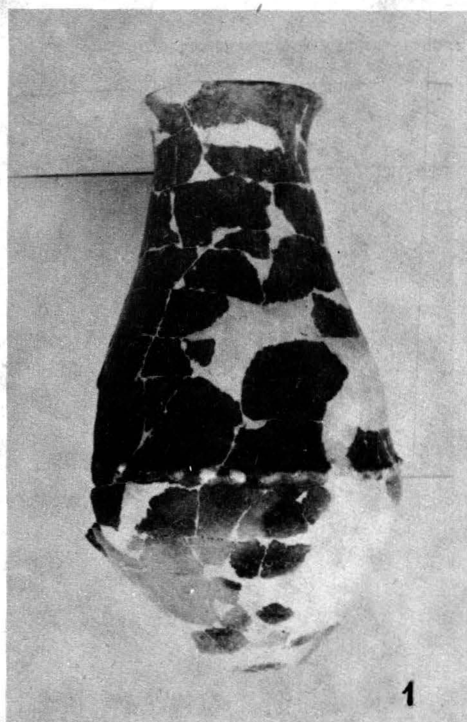

Fig. VIII Babadag: 1-2 Vase descoperite în absida cuptorului (faza Babadag III).

Fig. IX Babadag: 1-9 Ceramică şi obiecte descoperite în cuptorul de ars ceramică (faza Babadag III).

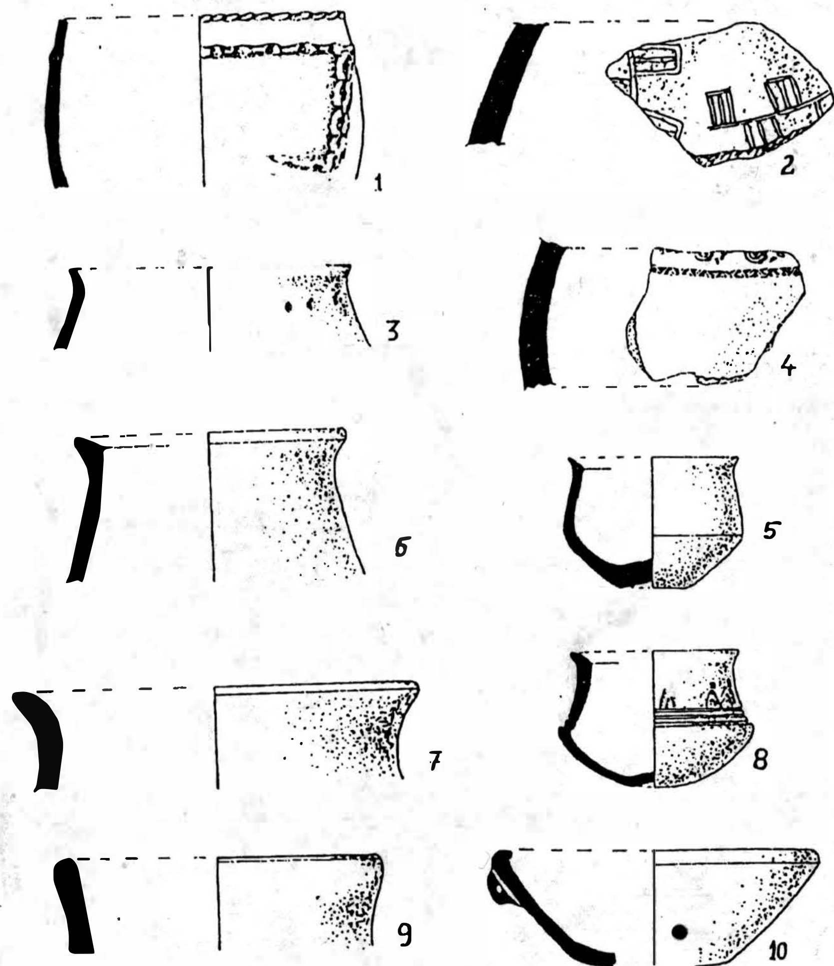

Fig. X Babadag: 1-5 Ceramică descoperită în nivelul I (faza Babadag III); 6-10 ceramică descoperită în nivelul IV (faza Babadag II).

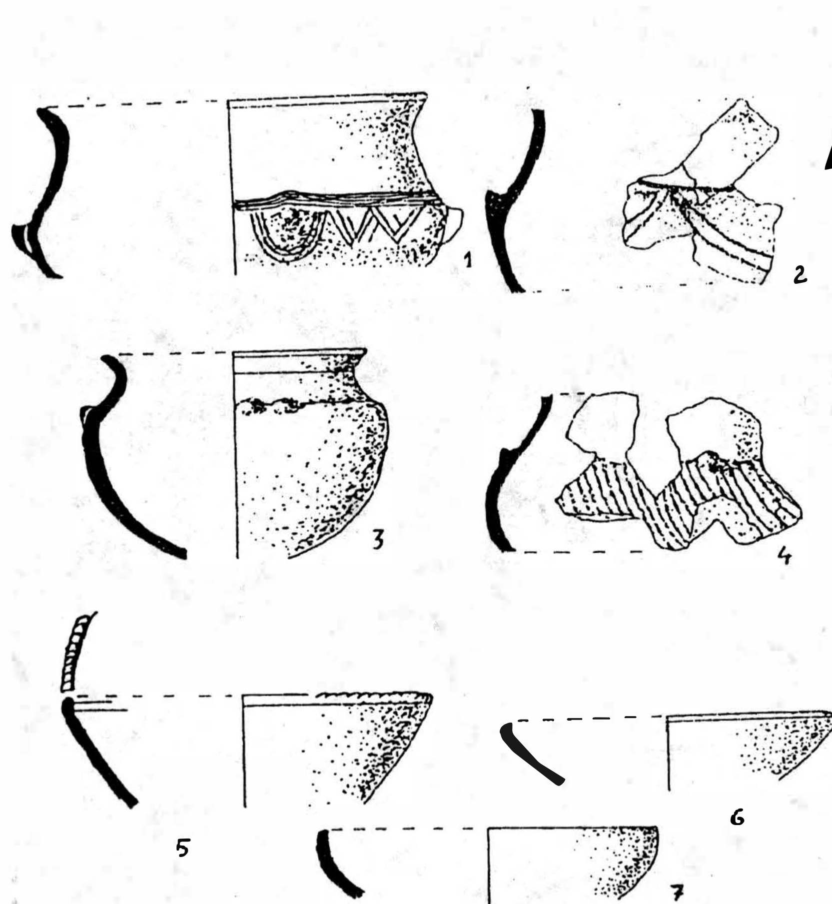

Fig. XI Babadag: 1-7 Ceramică descoperită în groapa nr. 3 (faza Babadag II)

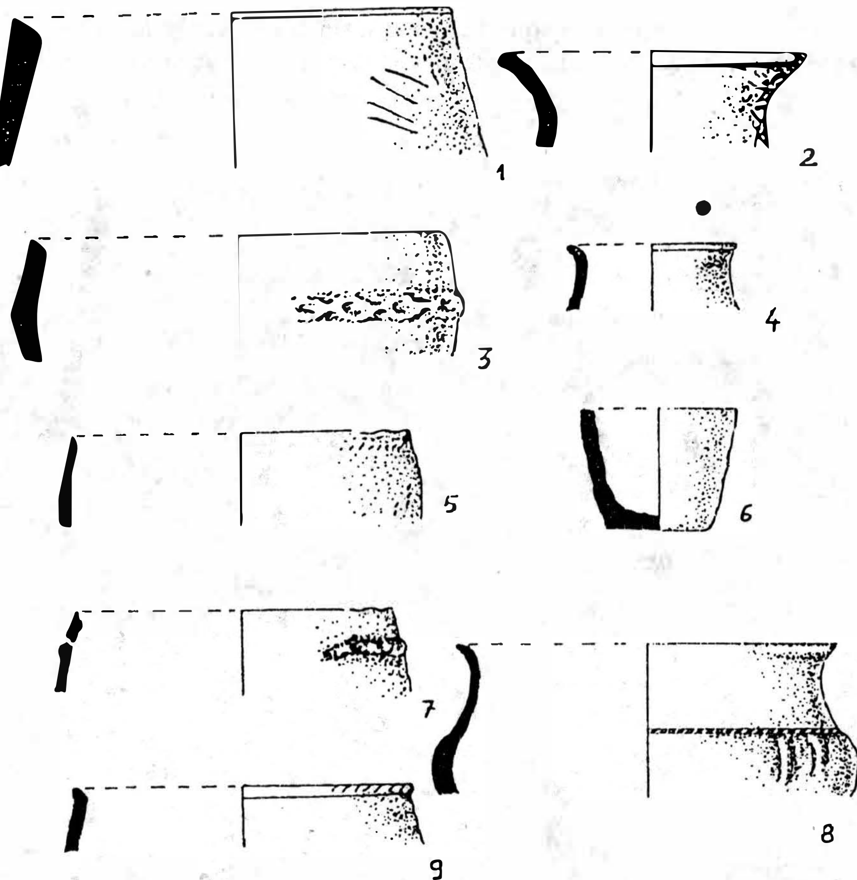

Fig. XII Babadag: 1-9 Ceramică descoperită în groapa nr. 3 (faza Babadag II).

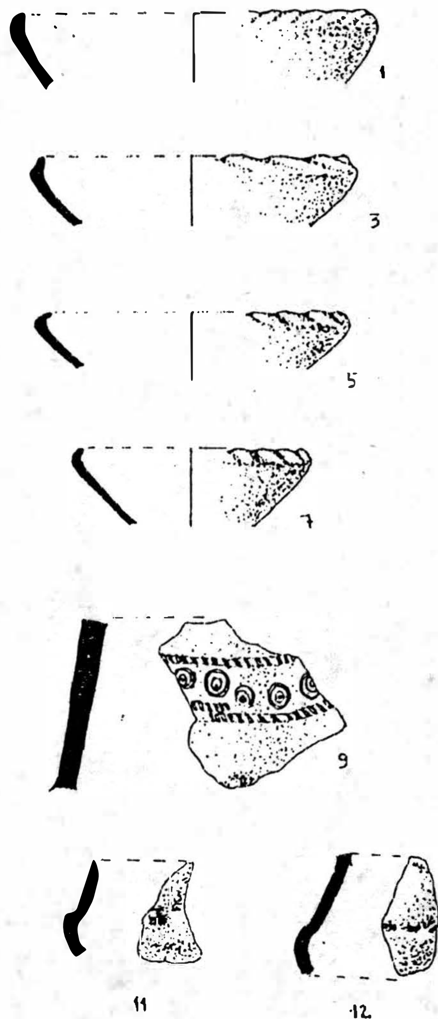

Fig. XIII Babadag: 1-13 Ceramică descoperită în groapa nr. 2 (faza Babadag II).

Fig. XIV Babadag: Ceramică descoperită în bordeiul nr. 3 (faza Babadag II).

CÂTEVA DATE DESPRE NECROPOLA ȘI LOCUINȚELE DIN AȘEZĂRILE HALLSTATTIENE TIMPURII DE LA GHIDICI PUNCTUL "BALTA ȚAROVA" (JUDEȚUL DOLJ)

Sunt prezentate cu acest prilej mormântul hallstattian nr. 1 (atribuit grupului Vârtop) și două locuințe, respectiv nr. 1 și nr. 7 (cu inventar asemănător mormântului amintit mai sus), cercetate în cadrul necropolei de incinerație și în așezarea cu mai multe nivele din Bronzul târziu și începutul primei epoci a fierului, de la Ghidici - "Balta Țarova I și II".

Cu excepția mormântului conținând obiecte de aur, descoperit în necropola hallstattiană timpurie de la Hinova[1], și a câtorva vase și fragmente ceramice de tip Vârtop publicate de D. Berciu[2] și B. Hänsel[3], datele referitoare la așezările și necropolele de la începutul epocii fierului din Oltenia continuă să rămână sărace.

Cercetările noastre din anii 1981, 1984-1994, efectuate în necropola de incinerație de lângă "Digul lui Milu", precum și în așezările de tip Gârla Mare (cu patru niveluri de locuire), Bistreț-Ișalnița și Hallstatt timpuriu (cu două niveluri: Vârtop și, respectiv, Basarabi timpuriu) care se suprapun în punctele "Balta Țarova I și II" (fig. 1/1, 2), s-au soldat cu descoperirea a 37 morminte de incinerație aparținând culturii Gârla Mare (corespunzătoare la trei faze de înmormântare), a unui mormânt de incinerație cu vase tipice Bistreț-Ișalnița (fig. 4/1, 2), a unui mormânt de incinerație cu vase ce pot fi atribuite aspectului cultural Vârtop (fig. 3/1-11) și a resturilor unui număr de 11 locuințe de suprafață (fig. 1/2; 2/1, 2). Dintre acestea din urmă, șase aparțin culturii Gârla Mare (fig. 1/2)[4], două aspectului cultural Bistreț-Ișalnița (fig. 1/2)[5], patru Hallstattului timpuriu (fig. 1/2; 2/1, 2), la care se adaugă alte câteva vetre și resturi de locuințe cu ceramică tipică primei faze a culturii Basarabi (fig. 5/2, 4 a-b, 6-10).

Ambele așezări (Balta Țarova I și II), conservate doar pe o suprafață de 150 m x 60 m (fig. 1/2), respectiv 40 m x 60 m, se află situate pe două dune de nisip existente în imediata apropiere a Bălții Țarova, la 6 km nord de satul Ghidici (fig. 1/2), vis-à-vis de vărsarea râului Lom în apele Dunării.

Deoarece în legătură cu cele două necropole am făcut până acum unele referiri ocazionale, în continuare ne propunem să prezentăm amănunțit caracteristicile mormântului nr. 1 (cu inventar tipic pentru aspectul cultural Vârtop; fig. 3/1-11) și câteva date despre locuințele nr. 1 și nr. 7 (cu ceramică sincronă sau apropiată cronologic de vasele mormântului hallstattian).

Dintre resturile locuinței hallstattiene nr. 1 din punctul "Balta Țarova II" s-au conservat parțial doar vatra (1,5 m x 1 m), podina (4 m x2,50 m) și numeroase resturi de chirpici incendiat care încing, ca o centură cu lățimea de 1 m, marginile locuinței în formă de pungă (7 m x 7,5 m), de tradiție Gârla Mare și Bistreț-Ișalnița (fig. 2/1). Crusta vetrei, puternic arsă și crăpată, era amenajată pe un pat de cioburi mărginit de o bordură de cenușă întărită cu nisip și lut, în grosime de 0,50 m (fig. 2/1).

Podina, conservată parțial, se prezintă ca o crustă lutuită, arsă puternic și perforată de o gropiță special amenajată prin lutuire. Spre sud, podina se pierde într-un strat de cenușă bătută (fig. 2/1). Din marginea de nord s-a mai păstrat o mică porțiune din umplutura de chirpici căzut, sub care s-au găsit fragmente ceramice și două văscioare întregi, dintre care cel de la fig. 5/1 reprezintă o formă evoluată a "*kantharos-ului*" de tip Bistreț-Ișalnița (fig. 4/1, 2) și prototipul celui de tip Vârtop (fig. 5/4 a-b). Forma de pungă a locuinței nr. 1 și caracteristicile ceramicii, îndeosebi "*kantharos*-ul" de formă ușor pătrată cu toartele puternic supraînălțate, plasează cronologic respectivul complex din punctul "Balta Țarova II" între aspectul Bistreț-Ișalnița și Vârtop.

Locuința nr. 7 (fig. 2/2), de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite (10 m x 9 m), este clar conturată de o centură compactă de chirpici, lată de 0,80 m - 1 m și groasă de 0,10 m. Aceasta presupune că pereții, construiți dintr-o împletitură de plante de baltă (trestie ?) și nuiele fixate pe un schelet de pari și acoperiți apoi cu un strat de lut gros de 0,80 m, nu aveau o înălțime mai mare de 1,50 m.

Vatra, de formă aproximativ circulară (1 m diametru), situată spre centrul locuinței, era amenajată direct pe nisip. Ea a fost prevăzută cu o bordură înaltă de 0,06 m. Crusta acesteia, frumos lustruită sau fățuită, prezintă crăpături puternice care dovedesc o folosință îndelungată (fig. 2/2), ea prelungindu-se uneori în afară

- spre vest - cu încă 0,30 m. Conturul vetrei este clar delimitat de o centură de cenuşă bătută, lăsată anume pentru protejarea bordurii.

Inventarul locuinţei, alcătuit din numeroase fragmente ceramice aparţinând mai ales unor vase mari de uz comun şi greutăţi de lut (provenind de la două războaie de ţesut verticale), era concentrat spre laturile de nord-est şi sud-vest ale acesteia (fig. 2/2).

Aglomerarea de cioburi din imediata apropiere a vetrei (fig. 2/2) provine de la amfore bitronconice şi străchini frumos lustruite, canelate, incizate şi încrustate (fig. 4/3-9).

Prezenţa unui atelier de ţesut format din două războaie verticale (unul cu 10 greutăţi piramidale de mari dimensiuni şi bile de lut în colţul de sud-vest, iar celălalt - şi mai mare - cu 25 de greutăţi plasate pe lângă latura de nord-est, pe o suprafaţă de 5 x 1,5 m, fig. 2/2) presupune o anumită specializare a unei familii mai înstărite, aşa cum o demonstrează atât dimensiunile locuinţei nr. 7 (10 m x 9 m) cât mai ales bogăţia inventarului descoperit, pe care nu am mai întâlnit-o la restul locuinţelor cercetate.

În colţul de nord-est, sub centura de chirpici, se observă un strat de arsură de circa 10-15 cm grosime, format - probabil - odată cu incendierea războiului vertical de ţesut. După demontarea chirpiciului de pe latura de sud-est, unde se află intrarea, au mai fost găsite trei greutăţi de lut, mai multe fragmente ceramice, cochilii de melci, câteva oase de animale şi un prâsnel de fus.

Stratul de cărbune şi cenuşă fină, gros de 0,20 m, de sub chirpici, concentrat mai ales în partea centrală, provine de la incendierea plantelor de baltă folosite la construirea acoperişului în două ape. Identificarea gropilor de pari înşirate pe laturile de vest, sud şi pe centrul locuinţei, este elocventă în acest sens (fig. 2/2).

Pentru o cât mai reuşită interpretare cultural-cronologică a inventarului ceramic din locuinţa nr. 7, vom prezenta în continuare caracteristicile şi conţinutul mormântului hallstattian nr. 1.

Dacă necropola de tip Gârla Mare se află pe o dună de nisip situată la 300 m vest de aşezare, cea hallstattiană timpurie şi Bistreţ-Işalniţa (în cea mai mare parte distrusă de agenţii naturali) este plasată în aceeaşi direcţie, dar la o distanţă ce nu depăşeşte 40 m.

Mormântul de incineraţie hallstattian nr. 1, situat la 35 m vest faţă de aşezare, a fost descoperit la 0,80 m adâncime faţă de nivelul actual. Este vorba de o grupare de zece vase aşezate ritual pe fundul unei gropi (0,90 x 1 m) săpată la mică adâncime faţă de nivelul de călcare antic, de culoare maronie închisă, a cărei grosime nu depăşeşte 0,25 m. Fundul vaselor stătea chiar pe stratul nisipos, steril, de culoare gălbuie (fig. 6/1, 2). Au fost depuse ritual, într-o anumită ordine, cinci categorii de vase şi anume: un număr de şase străchini de mărimi diferite (fig. 3/1-5, 7, 13; 6/1, 2; 7/2 a-b, 4, 5), o amforă bitronconică (fig. 3/10; 6/1, 2; 7/1), un vas dublu de tip "solniţă" (fig. 3/11, 13; 6/1, 2; 7/7), un vas bitronconic cu căpăcel (fig. 3/8, 9, 13; 6/1, 2; 7/3) şi o ceşcuţă bitronconică cu două proeminenţe perforate (fig. 3/6, 13; 7/6). Ultimele două categorii (vasul cu căpăcel, ambele prevăzute cu perforaţii, şi ceşcuţa), lucrate cu deosebită grijă, erau - de asemenea - depuse ritual pe fundul uneia din străchini frumos lustruită şi canelată pe buză (fig. 3/2, 13; 6/2).

Oasele incinerate, aparţinând probabil unui număr de doi defuncţi erau depuse - de asemenea - ritual pe fundul a două străchini de dimensiuni mai mari (28 cm diametru), frumos lustruite şi canelate (fig. 3/1, 4, 13; 6/1, 2; 7/2 a-b, 4). Printre oasele incinerate din strachina de la fig. 3/1, 13; 6/2; 7/4 se mai aflau: o pietricică albă, cuarţitică, frumos lustruită (fig. 3/12 a-b, 13; 6/2), ca simbol al oului universal cu rol purificator, şi o sârmă provenind - probabil - de la o fibulă.

Pietricica de culoare albă (fig. 3/12 a-b), ca simbol al purificării sufletului, împreună cu vasul bitronconic cu căpăcel (fig. 2/8, 9) şi ceşcuţa bitronconică (fig. 2/6) cu puternice urme de arsură secundară, au constituit pentru defunct obiectele cele mai apropiate, simbolice, atât în timpul vieţii cât şi în momentul incinerării pe rug.

Obiceiul depunerii rituale a vaselor învecinate pe fundul străchinilor şi nu în amfore bitronconice cu capac, însoţite şi de vase duble tip "solniţă" (fig. 3/11; 7/7) se întâlneşte mai timpuriu, în mormintele de incineraţie de tip Gârla Mare din aceeaşi staţiune de la "Balta Ţarova I" (vezi mormântul nr. 12 de la fig. 6/3; 7/8). Diferenţa de formă dintre cele două vase duble (fig. 7/7, 8) de tip "solniţă" din cele două culturi - Gârla Mare (fig. 7/8) şi Vârtop (fig. 7/7) este foarte mică, ea fiind - mai degrabă - rezultatul unei evoluţii locale a acesteia din urmă.

Este interesant de amintit că străchinile în care erau depuse oasele incinerate şi obiectele simbolice, cu o anumită destinaţie cultică, au fundurile perforate intenţionat dinspre interior spre exterior (fig. 3/1, 2, 4, 7;

7/2 a), respectivul orificiu reprezentând "fereastra sufletului" prin care defunctul trebuie să comunice cu lumea exterioară.

Privită în plan, dispunerea obiectelor în groapa mormântului nr. 1 hallstattian (fig. 6/1, 2) este apropiată cu cea a vaselor din mormântul nr. 12 (fig. 6/3), de tip Gârla Mare, din cadrul aceleiaşi staţiuni. La ambele morminte se observă o anume ordonare în cerc, din care nu lipsesc - şi pentru viaţa de dincolo - vasele de strictă necesitate: strachina, ceaşca, amfora (ca vas de provizii) şi obiectele cultice de care defunctul a fost legat în timpul vieţii. Şi din acest punct de vedere continuitatea evolutivă, locală, în cadrul aceleeaşi staţiuni, dintre cele două civilizaţii (Gârla Mare şi Vârtop) din epoci diferite, dar apropiate în timp şi spaţiu, nu mai poate fi pusă la îndoială.

Ca şi în cazul ceramicii descoperite în aşezare, caracteristicile tehnice şi ornamentale ale vaselor din mormântul nr. 1 de la Ghidici - "Balta Ţarova I" sunt tipice - din punct de vedere cultural şi cronologic - grupului cultural Hinova-Vârtop. Amfora bitronconică cu gâtul strâmt şi buza uşor răsfrântă în afară, ornamentarea zonei de maximă rotunjire a vasului cu caneluri oblice şi asocierea sa cu vasul dublu de tip "solniţă", de tradiţie Gârla Mare, sunt elemente esenţiale pentru ambele morminte de la Ghidici şi Vârtop.

Comparativ cu vasele mormântului hallstatian nr. 1, ceramica din locuinţa hallstattiană nr. 7 (fig. 4/3-9), cercetată în aceeaşi staţiune, prezintă anumite caracteristici tipologice şi ornamentale mai evoluate care o ridică - cronologic - cu cel puţin o etapă faţă de ceramica aspectului cultural Vârtop din staţiunea eponimă.

Ne referim, mai ales, la cele două amfore fragmentare (fig. 4/3, 7) şi la amforeta întreagă de la fig. 4/4 care - pe lângă bitronconismul mai mult sau mai puţin accentuat - prezintă aceleaşi motive canelate (dar combinate într-o varietate mult mai mare; vezi fig. 4/4, 5), asociate uneori cu motive incizate şi încrustate cu o substanţă albă (fig. 4/7). Aceste motive vor deveni esenţiale viitoarei culturi Basarabi, ale cărei forme ceramice şi tehnici ornamentale îşi au rădăcinile în această etapă de la sfârşitul aspectului Vârtop, aşa cum o dovedesc şi caracteristicile vaselor fragmentare de la fig. 5/4 a-b, 6-10).

Amforeta bitronconică cu toarte mediane (fig. 4/3) reprezintă o evoluţie locală a aceloraşi forme din cultura Gârla Mare.

Acelaşi lucru se poate afirma şi despre străchinile fragmentare din locuinţa nr. 7. Aici, pe lângă formele tipice Vârtop, ornamentate cu caneluri oblice sau paralele pe buză (fig. 4/5, 6; 5/2, 8) sau dispuse în ghirlandă pe peretele interior (fig. 4/9), apar şi primele străchini cu umăr canelat (fig. 4/8; 5/5), acestea reprezentând o evoluţie locală a străchinii cu buza arcuită uşor în afară de la fig. 3/4.

Descoperirea - în aşezarea de la Ghidici - a complexelor de locuire cu ceramică tipică calei mai vechi faze a culturii Basarabi (fig. 5/4 a-b, 6-10) constituie dovezi în plus pentru a susţine concluziile colegului Marian Gumă cu privire la geneza acestei culturi în zonele sudice şi sud-vestice ale României, mai precis pe valea Dunării oltene.

Publicarea amănunţită a întregului material descoperit în complexele de locuire aparţinând aşezărilor care se suprapun în punctele "Balta Ţarova I şi II" va întregi tabloul evoluţiei istorice de la sfârşitul epocii bronzului până în Hallstattianul mijlociu în această zonă.

Marin NICA (Craiova)

NOTE

1. M. Davidescu, Thraco-Dacica II, 1981, p. 7-22; idem, AO I, S.N., 1981, p. 41-44.

2. D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 302-304, fig. 189-194; p. 308, fig. 199; idem, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti, 1966, p. 196, pl. XVIII/1-5.

3. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 101, 104, 105.

4. M. Nica, în vol. *Relations thraco-illyro-helléniques*, 1994, Bucureşti, p. 193-194, fig. 2-3.

5. *Ibidem*, p. 195-196; fig. 4, 5.

EINIGE DATEN BEZÜGLICH DEM GRÄBERFELD UND DEN HÄUSERN DER FRÜHHALLSTATTZEITLICHEN SIEDLUNG VON GHIDICI - "BALTA ŢAROVA" (BEZIRK DOLJ)
(Zusammenfassung)

Die in den Jahren 1981, bzw. 1984-1994 durchgeführten Forschungen in der Einäscherungsnekropole bei "Digul lui Milu", wie auch jene in den Siedlungen des Typs Gârla Mare (mit ihren vier Wohnniveaus), Bistreţ-Işalniţa und Frühhallstattzeit (mit zwei Wohnniveaus: Vârtop und Früh-Basarabi), hatten als Resultat das Entdecken von 37 Gârla Mare-Brandgräbern, ein Bistreţ-Işalniţa-Brandgrab, ein Vârtop-Brandgrab und Reste von 11 Oberflächenwohnungen (6 gehörten der Gârla Mare-Kultur, 2 der Bistreţ-Işalniţa-Kulturerscheinung und die weiteren der Frühhallstattzeit an).

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.1 1 Entdeckungen des Typs Gârla Mare, Bistreţ-Işalniţa und Vârtop; 2 Ghidici-Balta Ţarova - Plan der Siedlung.

Abb.2 Ghidici-Balta Ţarova: 1 Plan des hallstattzeitlichen Hauses Nr. 1; 2 Plan des hallstattzeitlichen Hauses Nr. 7.

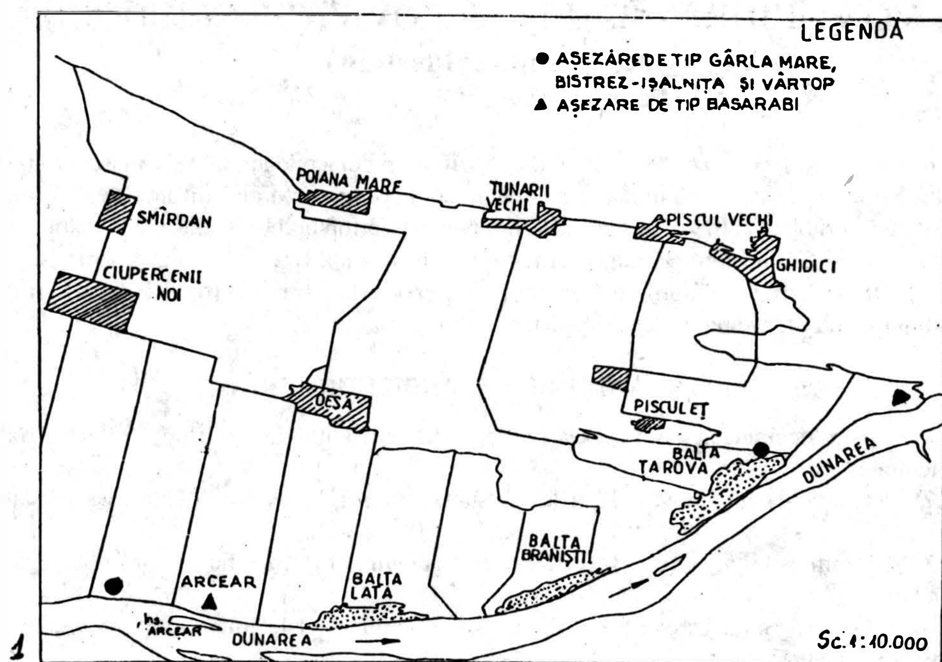
Abb.3 Ghidici-Balta Ţarova: 1-12 Keramik aus dem hallstattzeitlichen Grab Nr. 1; 13 Plan des Brandgrabes Nr. 1.

Abb.4 Ghidici-Balta Ţarova I: 1-2 Keramik aus dem Bistreţ-Işalniţa-Grab; 3-9 Keramik aus dem hallstattzeitlichen Haus Nr. 7.

Abb.5 Ghidici-Balta Ţarova II: 1 Gefäß aus dem Haus Nr. 1 von Balta Ţarova I; 2-3, 5 Keramik aus dem Haus Nr. 7; 4, 6-10 Keramik der ersten Stufe der Basarabi-Kultur.

Abb.6 Ghidici-Balta Ţarova I: 1 das hallstattzeitliche Grab Nr. 1; 2 das hallstattzeitliche Grab Nr. 1 (Detail); 3 Gârla Mare-Grab Nr. 12 (Detail).

Abb.7 Ghidici-Balta Ţarova I: 1-7 Keramik aus dem hallstattzeitlichen Grab Nr. 1; 8 Zwilingsgefäß aus dem Gârla Mare-Grab Nr. 12.

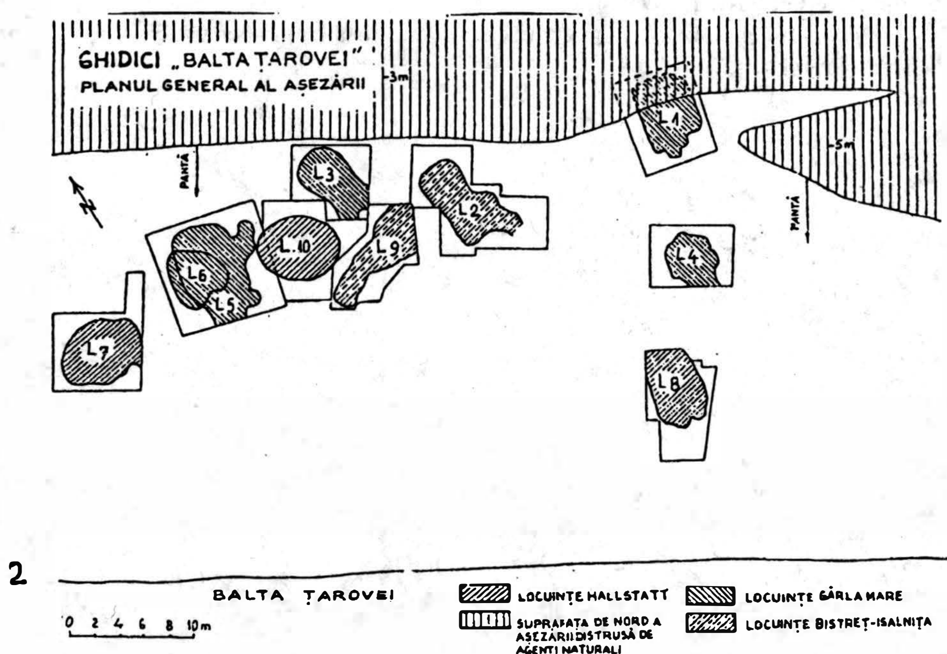

Fig. 1 1 Harta răspândirii stațiunilor de tip Gârla Mare, Bistreț-Ișalnița și Vârtop; 2 Ghidici "Balta Țarova" - planul general al așezării.

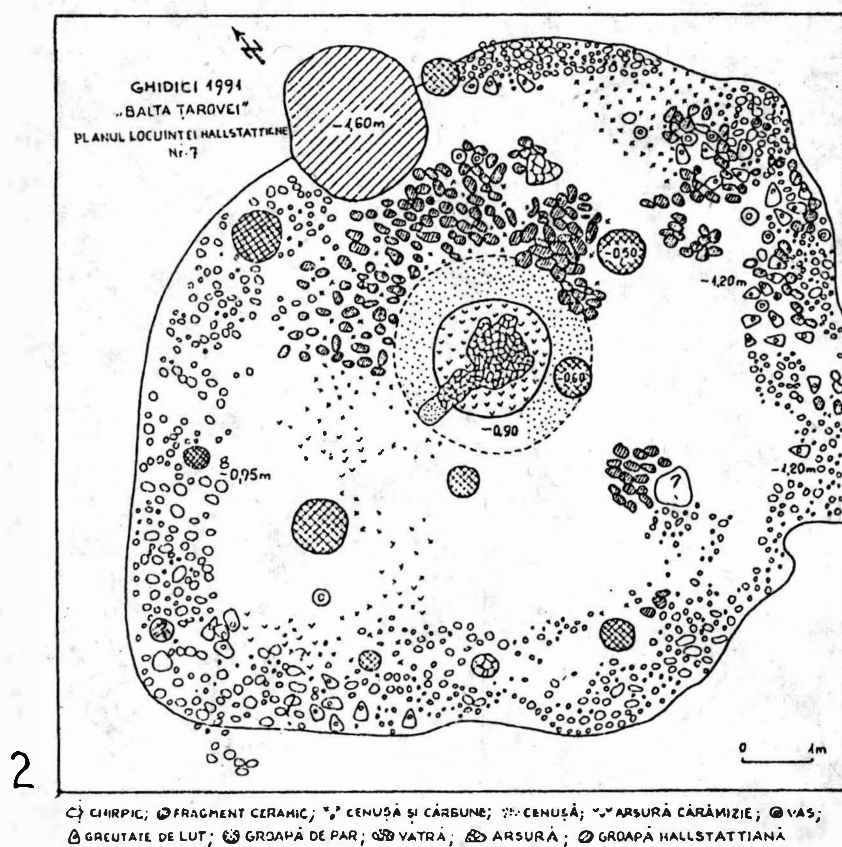

Fig. 2 Ghidici "Balta Ţarova": 1 planul locuinţei hallstattiene nr. 1; 2 planul locuinţei hallstattiene nr. 7.

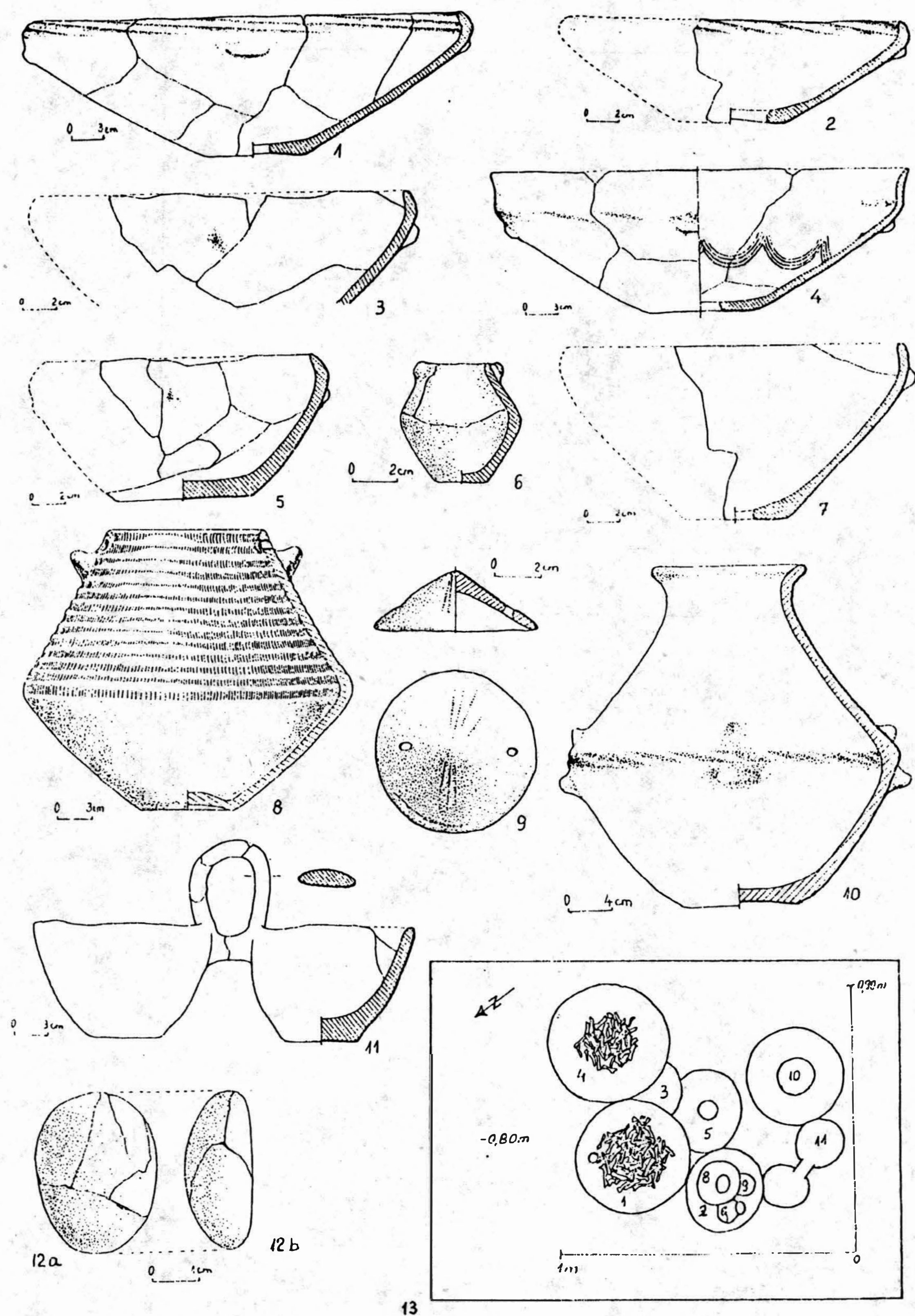

Fig. 3 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-12 b inventarul ceramic al mormântului hallstattian nr. 1; 13 planul mormântului de incineraţie nr. 1.

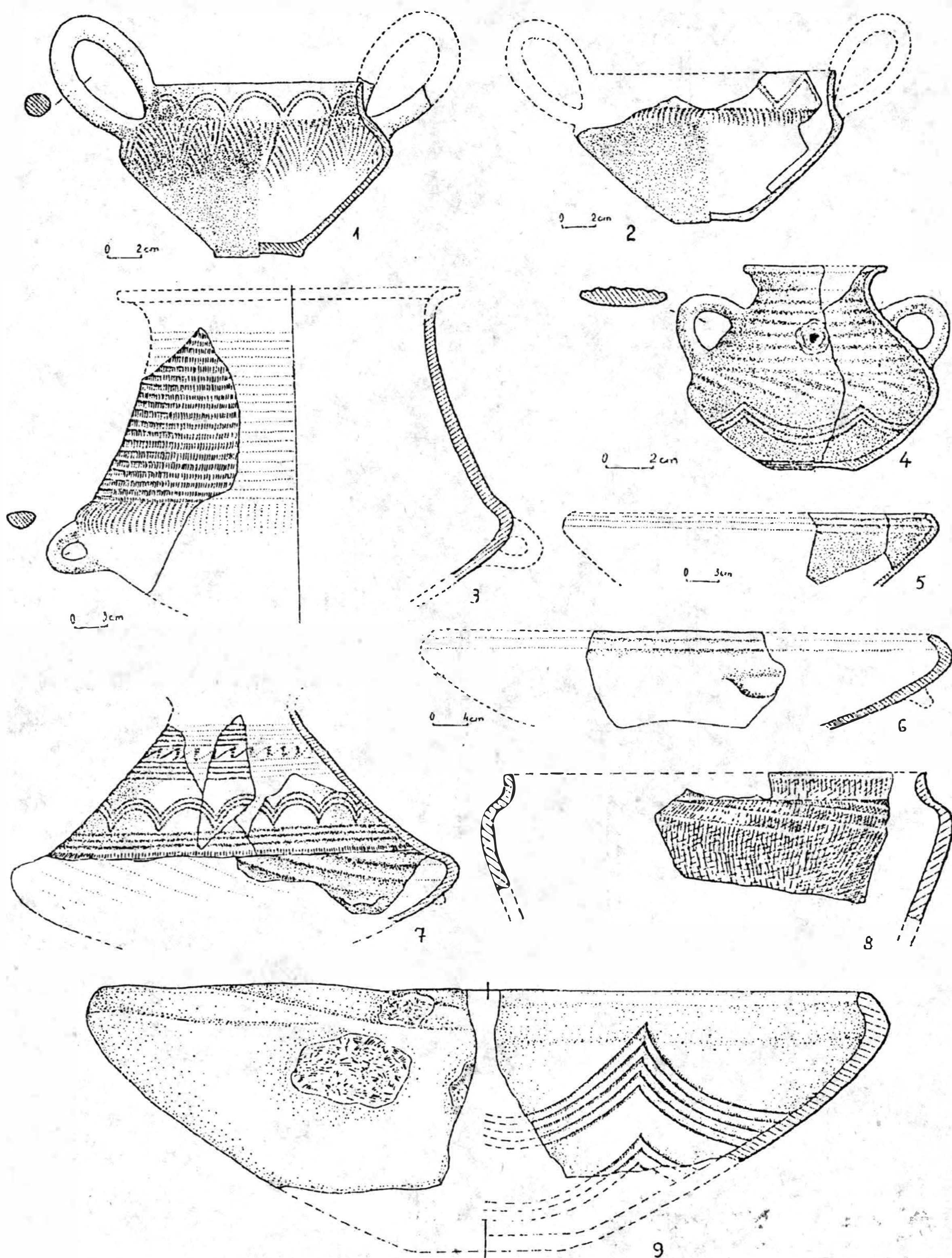

Fig. 4 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-2 vase din mormântul de incineraţie de tip Bistreţ-Işalniţa; 3-9 vase din locuinţa hallstattiană nr. 7.

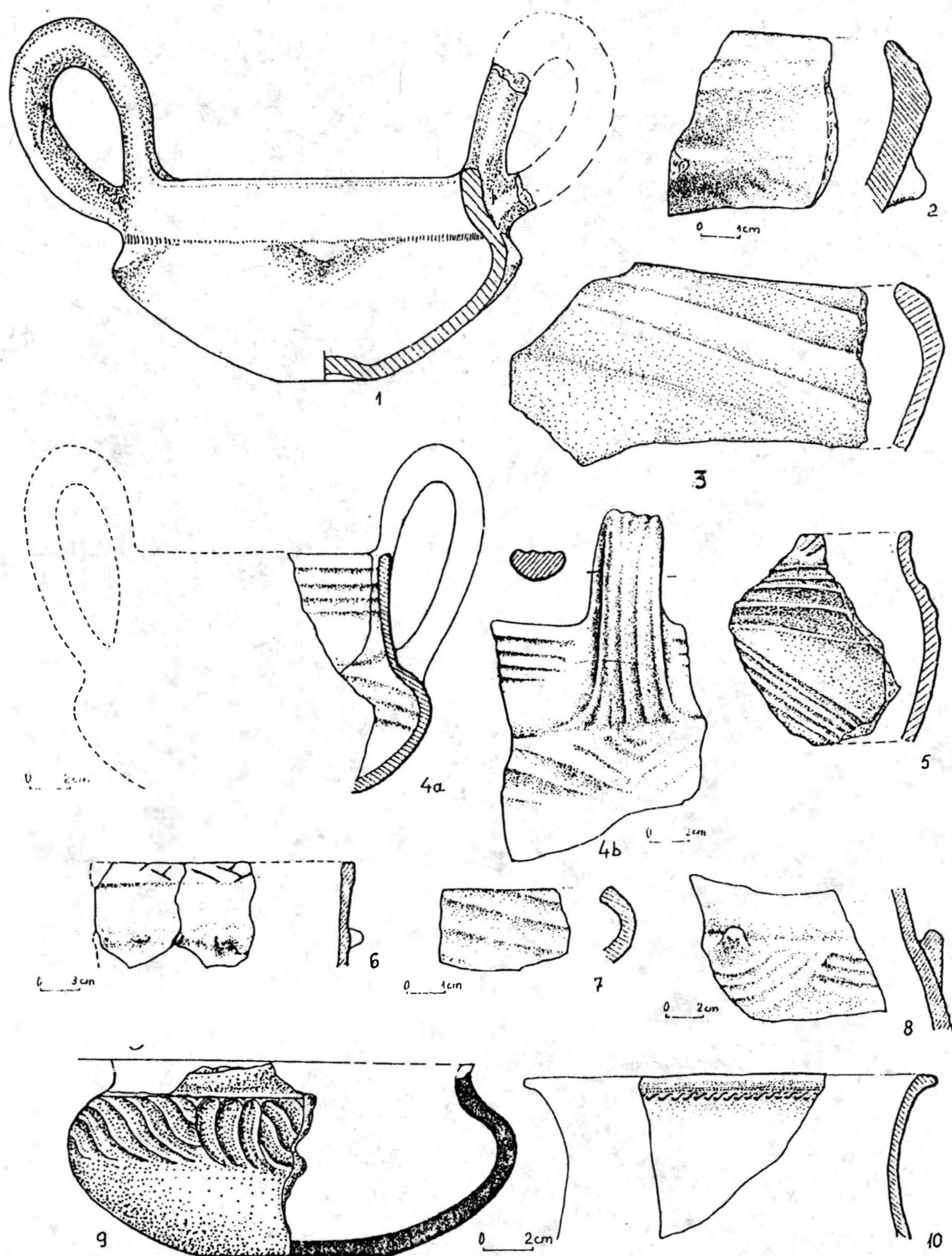

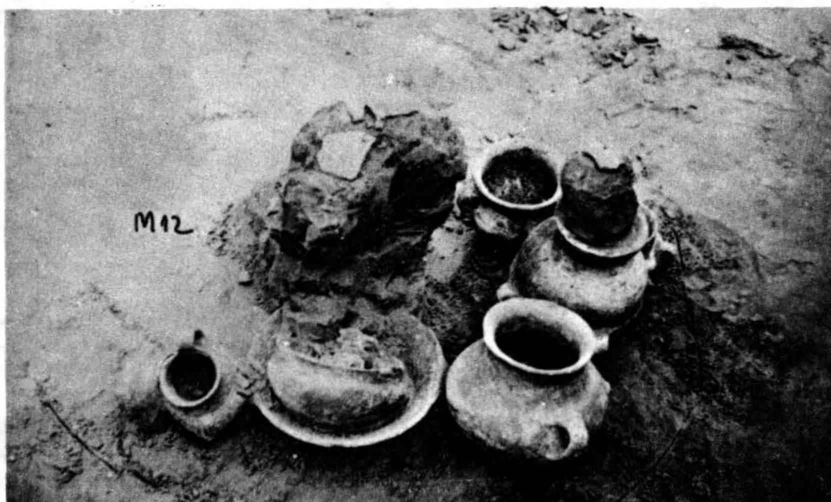
Fig. 5 Ghidici "Balta Ţarova II": 1 vas din locuinţa nr. 1 "Balta Ţarova I"; 2, 3, 5 ceramică din locuinţa nr. 7; 4 a-b, 6-10 ceramică din prima fază a culturii Basarabi.

1

2

3

Fig. 6 Ghidici "Balta Ţarova I": 1 mormântul hallstattian nr. 1, vedere de ansamblu; 2 vedere în detaliu; 3 mormântul de incineraţie de tip Gârla Mare nr. 12, vedere în detaliu.

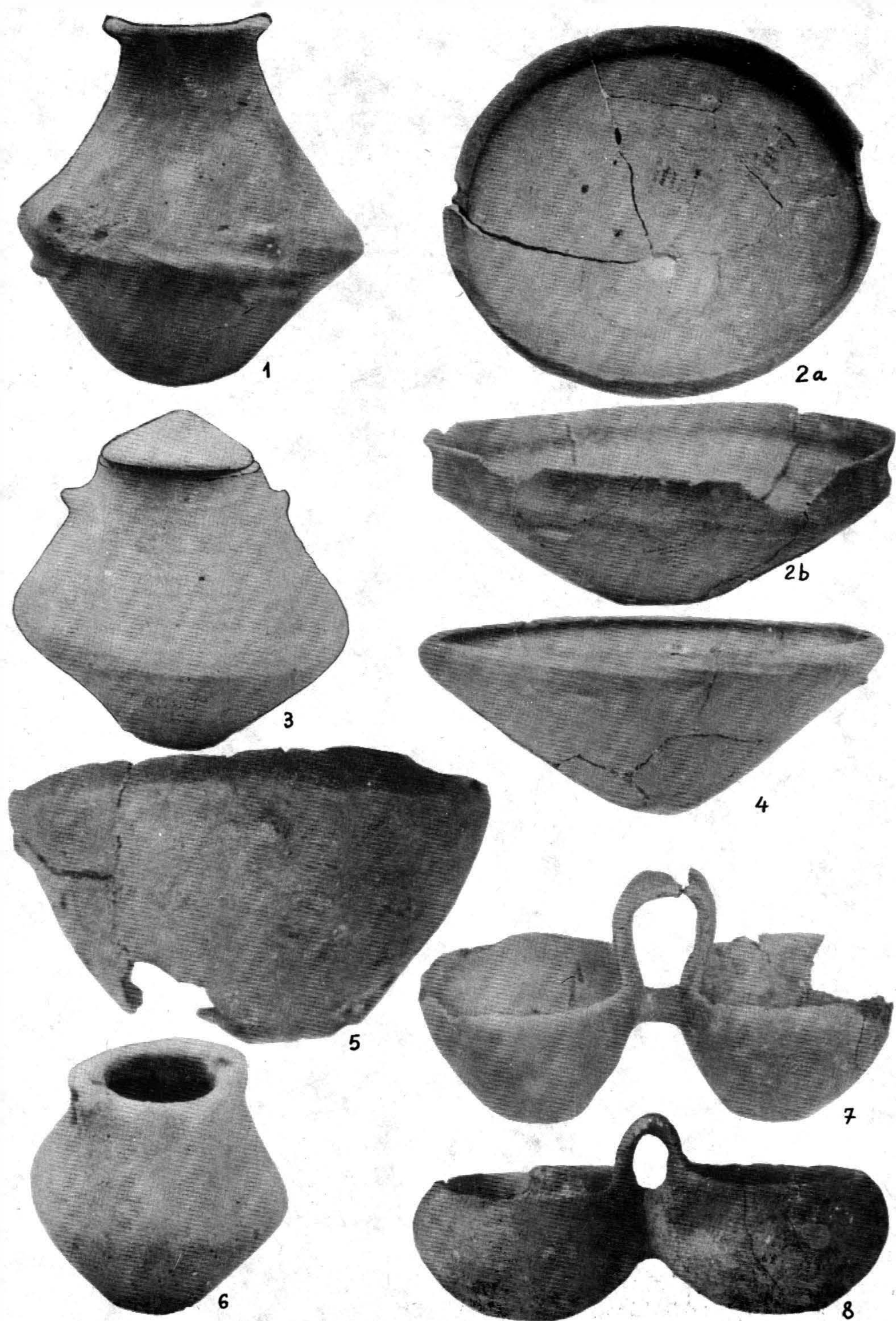

Fig. 7 Ghidici "Balta Ţarova I": 1-7 vase din mormântul hallstattian nr. 1; 8 vas dublu din mormântul nr. 12 de tip Gârla Mare.

INVESTIGAŢIILE ARHEOLOGICE DE LA TRINCA, RAIONUL EDINEŢ, REPUBLICA MOLDOVA.

În anul 1994, în cadrul programului de colaborare ştiinţifică dintre Institutul Român de Tracologie şi Institutul de Arheologie şi Istorie Veche al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, au fost reluate investigaţiile în aşezarea pluristratigrafică Trinca "Izvorul lui Luca" şi în necropola tumulară din perioada hallstattiană târzie Trinca "Drumul Feteştilor" - obiective la care au fost efectuate săpături şi în anii precedenţi şi care prezintă un deosebit interes ştiinţific.

INVESTIGAŢII ÎN AŞEZAREA TRINCA "IZVORUL LUI LUCA"

Localizarea monumentului. Aşezarea pluristratigrafică de la Trinca este situată la 2,5 km spre sud de periferia sud-vestică a satului, în punctul "Izvorul lui Luca". Situl ocupa aproape toată suprafaţa unui promontoriu format de un meandru al râuleţului Draghişte, pe malul lui drept. Promontoriul este orientat longitudinal de la nord-vest spre sud-est, cu altitudinea maximă la extrema de nord-vest de 213,3 m, la cea de sud - 183,3 m, suprafaţa lui fiind înclinată spre sud-est cu 2,7°. Înălţimea promontoriului faţă de nivelul luncii râuleţului Draghişte este: extrema de nord - 40 m, de sud-est - 30 m, cea de sud - 30 m. Din partea de nord-vest promontoriul este apărat de un podiş calcaros masiv cu altitudinea de 248,1 m. În general, locul unde este amplasată aşezarea este protejat de malul opus, înalt (altitudine 238,3 m), stâncos şi acoperit de pădure.

Istoricul cercetărilor. Aşezarea Trinca "Izvorul lui Luca" a fost descoperită în anul 1981 de către dr. Ilie Borziac. În momentul descoperirii, teritoriul sitului se ara anual. La suprafaţă, erau clar vizibile pete de culoare cenuşie, de formă ovală, care reprezentau aglomeraţii de pietre, fragmente de ceramică, oase de animale, aşchii de silex, lipitură ş.a. În afara petelor, vestigiile arheologice se întâlnesc mai rar sau lipsesc. Dimensiunile petelor sunt de 16 x 18 m. Distanţa dintre ele - 20-25 m şi sunt amplasate astfel: 5 se află de-a lungul extremei de nord-est a promontoriului; 4 - de-a lungul celei de sud-vest; 3 dintre ele sunt dispuse sub un unghi de 45° faţă de pata din extremitatea sud-vestică spre nord-est, iar în centrul promontoriului se afla încă o pată[1].

Ceramica, cât şi unele obiecte adunate de pe suprafaţa petelor indică datarea aşezării în prima epocă a fierului. Sporadic, se întâlnesc fragmente de ceramică specifică culturilor: Cucuteni-Tripolie (varianta locală Hordineşti); slavă timpurie (de tip Korčak-Praga, secolele V-VII e.n.) şi rusă veche (de tip Echimăuţi-Alcedar, secolele IX-XI e.n.).

Săpăturile din aşezarea Trinca "Izvorul lui Luca" au fost începute în anul 1982 prin cercetarea unei pete situate la extrema de nord-est a sitului, dezvelindu-se o suprafaţă de circa 180 mp. Ca urmare, s-a stabilit că pata corespunde unui complex locativ-gospodăresc alcătuit dintr-o locuinţă de suprafaţă, o platformă circulară din pietre şi o vatră portativă. Materialele arheologice depistate (ceramică, piese diverse) au permis încadrarea cultural-cronologică a aşezării (cu anumite rezerve) în grupul hallstattian timpuriu de tip Chişinău-Corlăteni[2]. În acelaşi timp, s-a constatat că ceramica de uz comun atesta prezenţa unor clare influenţe răsăritene din dreapta Niprului, de origine Belogrudovka-Cernoles[3].

În anul 1984, studierea aşezării a continuat prin investigarea unei pete de la extrema de nord-est a monumentului, situată la 50-60 m spre sud-est de cea cercetată în anul 1982. Specificul săpăturilor era de explorare, având ca scop concretizarea semnificaţiei petelor de cenuşă şi încadrarea cultural-cronologică a aşezării în general. A fost dezvelită o suprafaţă de circa 384 mp. Vestigiile rezultate au confirmat că petele vizibile la suprafaţă corespund complexelor locative-gospodăreşti. Complexul studiat era alcătuit dintr-o locuinţă de suprafaţă similară celei depistate anterior, o încăpere auxiliară (probabil, coliba cu podeaua de lut crud, lipită deasupra cu o făţuială subţire) şi o groapă de proporţii cu o construcţie complicată.

Materialele depistate lărgesc mult cunoştinţele noastre privind repertoriul formelor şi motivelor ornamentale ale ceramicii, numărul de sortimente ale pieselor.

N-au fost încă evidenţiaţi acei parametri ce ar fi contribuit la concretizarea poziţiei cronologice a aşezării[4].

Rezultatele deosebite în cercetarea așezării au fost obținute în campania anului 1989. Ca obiectiv de cercetare a servit pata de la extrema sud-estică a promontoriului, situată la 50-55 m spre sud-est de suprafața săpată în anul 1984. Pe o suprafață de 160 mp a fost descoperită o locuință având ca sistem de încălzire un cuptor cu boltă și o groapă menajeră - construcții ce formează un al treilea complex locativ-gospodăresc. Ceramica rezultată prezintă un indicator important în privința apartenenței culturale a sitului. Categoriile tehnologice, tipurile morfologice și îmbinările compoziționale ale elementelor ornamentale (modul și maniera de aplicare a lor), demonstrează prezența majorității covârșitoare a veselei fine și de uz comun specifice culturii Hallstatt-ului canelat de la est de Carpați[5].

Ceramica de uz comun, ilustrează în același timp, influențe răsăritene de tip Belogrudovka-Cernoles, atestate anterior. Psalia de corn descoperită în locuință, având orificii rotunde la capete și ovale în centru, ornamentată cu cerculețe concentrice[6], este identică unei psalii din așezarea culturii Belozerka de la Fontani, considerată drept una dintre cele mai timpurii a acestei culturi și care se datează în ansamblu cu mijlocul secolului XII - secolul X î.e.n.[7].

Prin această descoperire a fost posibilă determinarea celui mai timpuriu nivel hallstattian prezent în această așezare - orizontul Hallstattului canelat de tip Chișinău-Corlăteni; a doua jumătate a secolului XII î.e.n., constituind perioada de început a interferențelor culturale la periferia nord-estică a masivului tracic cu culturile estice vecine, sincrone.

În același an, în conformitate cu programul de colaborare științifică dintre Academia de Științe a Republicii Moldova și cea a Ucrainei, suprafața așezării a fost explorată prin metoda cartării magnitometrice (determinarea rezistivității solului), rezultatul contribuind la alcătuirea planului organizării interne a așezării. Confruntarea planului întocmit de specialiștii de la Kiev cu planul amplasării aglomerațiilor vizibile, schițat de autor în anul 1982, confirmă corespondența petelor cenușii neinvestigate cu unele complexe locativ-gospodărești. În plus, investigațiile geofizicienilor au semnalat și alte complexe, nesesizabile vizual. Secțiunea nr. IV, trasată la 8 m spre sud-est de secțiunea nr. III, a confirmat veridicitatea planului întocmit prin metoda cartării magnitometrice. În cadrul suprafeței studiate (circa 200 mp) au fost descoperite două locuințe de suprafață situate la 2,5-3 m una față de alta, un gard din pietre de calcar (diametrul de 4 m) care împrejmuiește o groapă de proporții, și alte 8 gropi, dintre care unele se găseau și în perimetrul locuințelor. Materialul arheologic, îndeosebi ceramica, indică un nivel de locuire mult mai târziu decât cele deja atestate, preventiv datat de autor cu Hallstattul mijlociu-târziu[8].

Săpăturile întreprinse în anul 1990, au avut ca scop concretizarea stratigrafiei orizontale a așezării și, în al doilea rând, verificarea planului întocmit în urma explorării geofizice.

În 1990 a fost trasată secțiunea nr.V, în suprafață de 200 mp, situată la 8 m sud-est de cea precedentă. În partea de nord a secțiunii s-a găsit periferia vestică a unei locuințe de suprafață, restul fiind acoperit de pădure. Materialele obținute aparțin aceluiași orizont cronologic ca și materialele din secțiunea IV.

Secțiunea nr. VI, din același an, a fost amplasată la periferia sud-vestică a sitului pe una dintre aglomerațiile evidențiate anterior. În cadrul unei suprafețe de circa 300 mp au fost atestate resturile unei locuințe de suprafață și o groapă menajeră. Mult mai relevante din punct de vedere cultural-cronologic s-au dovedit a fi materialele arheologice depistate. În primul rând, aceasta se referă la ceramica fină și anume lipsa ornamentului canelat și prezența sporadică a celui incizat și imprimat, similar ornamentului ceramicii fine din secțiunile nr I și II. Descoperirea în această secțiune a unei psalii cu trei orificii ovale atribuită aceluiași tip ca și piesele din așezarea de la Chișinău[9], cetățuia Subbotovo[10] și așezarea Usatovo[11], a căror limită cronologică este hotarul secolelor X-IX î.e.n.[12], permite încadrarea materialelor din secțiunile I, II, și VI în aceeași perioadă de timp. Această încadrare este confirmată și de prezența vaselor în formă de lalea, a căror compoziție ornamentală predominantă o constituie îmbinarea brâului alveolat plasat pe umăr și a găurilor sub buză, care apare la începutul fazei a doua a culturii Cernoles, respectiv mijlocul secolului X î.e.n. și care persistă până în prima jumătate a secolului VIII î.e.n. inclusiv[13].

Așadar, particularitățile ceramicii în asociere cu anumite piese cronologic determinate (psaliile) s-au dovedit relevante pentru delimitarea a două orizonturi cultural-cronologice ale complexelor locative-gospodărești sesizabile la suprafață prin pete cenușii și înglobarea lor în ansamblu, în perioada Hallstattului timpuriu (mijlocul sec. XII - hotarul secolelor IX-VIII î.e.n.). Primul nivel corespunde complexului hallstattian cu ceramica canelată de tip Chișinău-Corlăteni (mijlocul sec. XII-sec. X î.e.n.), al doilea, probabil, complexului hallstattian cu ceramică incizată și imprimată (sec. X-hotarul sec. IX-VIII î.e.n.).

Poziţia cultural-cronologică a orizontului identificat prin metoda rezistivităţii solului, atestat în secţiunile nr. IV şi V, coroborat paralelelor locale, vestice şi îndeosebi estice (Cernoles târziu, etapa Jabotin, cultura Visotkaia şi grupul Podolia de Vest), preventiv, poate fi încadrat în intervalul de timp corespunzător sfârşitului etapei târzii a culturii Cernoles - grupul Podolian de Vest (secolele VIII-hotarul sec. VII/VI î.e.n.). Existenţa aşezării până la hotarul secolelor VII/VI î.e.n. se argumentează şi prin ceramica cenuşie lucrată la roată, cunoscută în literatură ca "ceramică sud-tracică", a cărei apariţie în bazinul Nistrului Mijlociu este fixată în ultimul sfert al secolului VII î.e.n.[14]. O asemenea datare este confirmată şi de materialele depistate în necropola tumulară Trinca "Drumul Feteştilor" atribuite grupului Podolian de Vest, situată la 1,2 km spre nord-est de aşezare, pe malul opus al râuleţului Draghişte[15]. În materialele necropolei îşi găsesc analogii directe o parte considerabilă de tipuri ceramice caracteristice nivelului ilustrat de vestigiile provenite din secţiunile nr. IV şi V.

Astfel, către anul 1994, în aşezarea Trinca "Izvorul lui Luca" a fost dezvelită o suprafaţă de circa 1200 mp identificându-se trei orizonturi cultural-cronologice din epoca hallstattiană.

Săpăturile din anul 1994. Sectiunea nr. VII a fost trasată la extrema de sud a aşezării, la 14 m spre sud-est de secţiunea nr. VI, pe cea mai de sud-vest aglomeraţie de materiale arheologice de pe marginea de sud-vest a promontoriului. Secţiunea consta din două casete dreptunghiulare cu o suprafaţă de câte 160 mp, despărţite de un martor cu grosimea de 1m. Laturile casetelor sunt orientate conform punctelor cardinale. Terenul pe care a fost trasată secţiunea este înclinat de la nord spre sud şi de la est spre vest (fig. 2, 3).

Stratul de cultură este deteriorat parţial de arătură. El începe de la nivelul actual al solului şi constă dintr-un strat vegetal, urmat de un strat de cenuşă (fig. 3/A-A, B-B), sau de pământ negru-cenuşiu (fig. 3/C-C, E-E) care la rândul lor suprapun lutul cenuşiu steril. Grosimea stratului de cultură în partea de sud a secţiunii este de circa 0,5 m, în cea de nord de 0,8-0,9 m. Resturile culturale (pietre, lipitură, silexuri,. oase de animale, ceramică) se întâlnesc pe toată grosimea stratului, dar cantitativ predomină în sectoarele ce suprapun nemijlocit complexele de locuit şi gospodăreşti.

În spaţiul cercetat au fost identificate resturile unei locuinţe de suprafaţă, o vatră deschisă şi o groapă.

Locuinţa de suprafaţă. Resturile unei locuinţe distruse de lama plugului au fost depistate în stratul de cenuşă, la adâncimea de circa 0,3-0,35 m de la suprafaţa actuală a solului. S-au păstrat doar câteva aglomeraţii răzleţe de lipitură, pietre, oase de animale, ceramică, printre care s-au găsit şi câteva frecătoare din pietre de râu (fig. 13/5, 6). Dat fiind faptul că aglomeraţiile sunt informe şi situate la distanţe mari între ele, observaţiile referitoare la forma, orientarea, particularităţile constructive ale locuinţei n-au fost posibile.

Vatra deschisă. A fost depistată la adâncimea de 0,37-0,4 m de la suprafaţa actuală a solului. Baza vetrei este situată la adâncimea de 0,52 m pe axa est-vest şi la adâncimea de 0,47 m la extrema ei nordică şi 0,57 la cea sudică, fiind înclinată de la nord spre sud cu aproximativ 0,1 m. Vatra este de formă ovală cu lungimea de circa 2,2 m, lăţimea maximală de 1,4 m, grosimea în centru de circa 0,14-0,16 m şi este orientată pe axa sud-nord (fig. 4). A fost amenajată dintr-un strat de pietre de râu cu dimensiunile de la 22 x 16 x 8 cm până la 6 x7 x 2,4 cm, toate destul de arse, deasupra căruia se situează un strat de lespezi cu dimensiunile de la 24 x 18 x 3 cm, până la 16 x 12 x 4 cm, care, la rândul lor, au fost acoperite de un strat de lipitură din lut şi nisip cu grosimea de circa 3-4 cm. Ultimul este puternic deteriorat de lama plugului şi s-a păstrat doar parţial în partea de sud şi centrală. Pe alocuri, lama plugului a afectat şi stratul de lespezi, iar în alte sectoare, chiar şi partea de jos, stratul de pietre de râu. Printre pietre se găsea o cantitate considerabilă de cenuşă, cărbuni de lemn, oase de animale şi fragmente de ceramică (fig. 12/1-3). O cantitate mai mare de materiale arheologice a fost înregistrată în nemijlocita apropiere a construcţiei. La baza vetrei, la adâncimea de 0,52-0,57 m, la nivelul pe care a fost amenajată vatra, au fost sesizate 8 gropi de pari care formau un oval ce repeta întocmai conturul vetrei (fig. 5). Diametrele gropilor variază de la 16 până la 24 cm, adâncimea 22-30 cm. În umplutura lor se găsea cenuşă, fragmente mici de lipitură, pietricele arse de calcar. Vatra cercetată, probabil în antichitate, era prevăzută cu un acoperiş ce se sprijinea pe 8 pari. În apropierea vetrei, la nivelul amplasării ei, au fost găsite şi câteva obiecte, precum două frecătoare lucrate din pietre de râu (fig. 9/ 8, 9) şi trei piese de calcar tortonian (fig. 10/1, 4, 2).

Groapa Nr.I. A fost evidenţiată la adâncimea de 0,85-0,95 m. La nivelul depistării, groapa avea o formă rotundă-ovală cu diametrele 1,4-1,45 m. Pereţii gropii până la adâncimea de 0,58-0,62 m (respectiv nord şi sud) sunt relativ verticali. La adâncimea indicată, sectoarele de nord şi de sud formează trepte cu

lăţimea de 0,15 şi respectiv 0,25 m înclinate spre fund cu 0,05 m. Mai jos, groapa se lărgeşte treptat spre fundul orizontal dându-i secţiunii gropii formă de clopot. Adâncimea gropii este de 1,8 m, faţă de nivelul depistării, diametrul fundului fiind de 2,35 m (fig. 6).

Umplutura gropii până la adâncimea de circa 1,24 m constă din sol negru granulat cu o neînsemnată cantitate de cenuşă, pietre mărunte, fragmente de ceramică, fragmente de oase de animale, lipitura puternic arsă (zgură), aşchii de silex, cărbuni de lemn. La nivelul indicat, întreg perimetrul gropii alcătuieşte o aglomeraţie compactă din lipitura cu amprente de nuiele, pietre de râu de diferite dimensiuni intensiv arse, oase de animale, ceramică, fragmente de ceramică arse secundar, cenuşă şi o mare cantitate de cărbune de lemn. Grosimea acestei depuneri este de circa 0,25-0,3 m. Tot din acest strat provin bucăţi mari de la trei vetre portative şi patru piese diferite. Ultimele sunt reprezentate de o aplicaţie de silex pentru seceri (fig. 9/4), două frecătoare (fig. 9/3, 5), dintre care una din gresie şi una din calcar şi un lustruitor de os (fig. 9/1).

Vetrele portative, în plan, probabil, erau rotunde, fiind prevăzute cu o margine înaltă înclinată spre exterior. Erau modelate din lut prost frământat cu amestec de nisip. Diametrele lor sunt de 82, 61, 42 cm, înălţimea 21, 20, 13 cm (fig. 11).

Inventarul. Cercetările efectuate au dat la iveală o anumită cantitate de obiecte de uz casnic, unelte, podoabe, arme, precum şi obiecte cu destinaţie rituală. Printre acestea, există piese confecţionate din lut, silex şi piatră, os şi mai rar din bronz.

Obiectele de lut sunt reprezentate de ustensile - 13 fusaiole de formă rotundă în plan şi bitronconică în secţiune (fig. 7/7, 9; 8/6); o piesă de podoabă - mărgică (pandantiv) de formă conică prevăzută cu un orificiu vertical (fig. 7/1) şi două piese de cult - statuete zoomorfe reprezentând calul (fig. 7/3).

Obiecte de silex. Cantitativ, predomină uneltele de muncă, printre care cele mai reprezentative sunt aplicaţiile de silex pentru seceri, retuşate pe margini şi cu urme de utilizare intensă (fig. 8/8; 9/2, 4, 6; 10/3). Alte tipuri de unelte de silex sunt reprezentate prin lame de cuţit, străpungătoare, aşchii, nuclee ş.a. Din silex se confecţionau şi piese de armament - vârfuri de săgeţi (fig. 7/4, 5).

Obiectele de piatră sunt relativ mai puţine. Printre ele, se deosebesc frecătoarele de formă ovală sau rotundă din pietre de râu (gresie) (fig. 9/3, 5, 8, 9; 10/5, 6); obiecte rotunde plate cu orificiu central de calcar (rondele ?) (fig. 7/10); un topor-ciocan şlefuit cu orificiu pentru coadă, din granit (fig. 7/10), cât şi trei piese de calcar tortonian (fig. 10/1, 4, 2), două dintre ele sunt de formă trapezoidală cu aceleaşi dimensiuni (18,5 x 9,5 x 5 cm) având câte o latură netedă bine şlefuită, a treia este în formă de pană (14 x 4,5 x 3,5 cm).

Obiectele de os sunt reprezentate printr-o fusaiolă confecţionată din epifiza secţionată a unui os (fig. 7/6); un străpungător lucrat dintr-o aşchie de os tubular (fig. 8/2); un lustruitor lucrat dintr-o coastă de bovină (fig. 9/1) şi un omoplat crestat cu partea activă uzată aproape complet (fig. 8/7).

Obiectele de bronz sunt reprezentate prin două ace fragmentare: unul cu gămălia ruptă în vechime, prevăzut cu o gaură verticală de la măciulie spre tija cu lungimea de 21 cm (fig. 8/5), altul, în formă de cui ornamentat în partea de sus cu linii incizate paralele întrerupte de benzi de linii dispuse în unghi cu lungimea de 7,5 cm (fig. 8/3).

Materialul de masă, descoperit în secţiunea nr. VII, se prezintă în tabelul sinoptic de mai jos:

Categoria materialelor	stratul I	stratul II	stratul III	groapa I	vatra	în total
Ceramica din epoca fierului timpuriu	2o83	1667	413	177	21	4361
Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie	67	56	47	-	-	170
Oase de animale	925	1066	320	260	32	2603
Silexuri	597	661	229	20	-	1507
Pietre	2092	1579	455	40	-	4156
Lipitura	902	801	115	30	-	1858

Ceramica din epoca fierului timpuriu. Colecţia de ceramică din prima epocă a fierului alcătuieşte 4361 de fragmente, dintre care 4163 provin din stratul de cultură, 177 din groapa Nr. I şi 21 de pe vatră. Ceramica din strat cât şi cea din complexe, din punct de vedere tehnologic, morfologic şi stilistic, atestă un caracter omogen, ceea ce permite examinarea ei în ansamblu.

Ceramica, conform caracteristicilor ei tehnologice, se împarte în două categorii convenţionale: fină şi de uz comun. În cadrul primei categorii se include ceramica confecţionată din pastă bine frământată având ca degresant cioburi mărunt pisate cu ardere bine controlată, cu suprafaţa îngrijit netezită, culoarea variind de la negru până la galben-cenuşiu, uneori cu pete. În cadrul ceramicii de uz comun se include ceramica lucrată dintr-o pastă mai grosieră cu amestec de cioburi pisate cu granulaţie mare, cu ardere şi cu prelucrarea suprafeţei de calitate inferioară, având culoare galbenă, cenuşie sau cărămiziu-cafenie cu pete cenuşii. Pasta a circa 2,7% din cantitatea ceramicii fine, alături de şamotă, conţinea şi degresanţi de altă natură. Cioburile pisate, în asociere cu silex mărunţit, au fost atestate în 8 cazuri (44,44%); cu microprundişuri - 8 cazuri (44,44%); cu granule de calcar - 2 (11,11%). Fragmentele de ceramică de uz comun, a căror pastă conţinea şi alţi degresanţi, constituie circa 3,25%. 58 de fragmente (50,8%) în afară de şamotă mai conţineau şi silex mărunţit; 34 de fragmente (29,8%) - microprundişuri; 13 fragmente (11,4%) - granule de calcar; 8 fragmente (7%) - silex mărunţit şi granule de calcar; un fragment - mică.

Neomogenitatea ceramicii ambelor categorii este atestată şi din punct de vedere al culorii şi prelucrării suprafeţei. În funcţie de culoarea suprafeţei şi minuţiozitatea netezirii ei în cadrul ceramicii fine, se deosebesc: vase bicromatice (suprafaţa exterioară este neagră iar cea interioară galben-oranj, deosebit de îngrijit lucrată fiind partea exterioară şi vase negre la interior şi cenuşiu-închisă la exterior, mai minuţios lucrată fiind partea interioară); vase cu lustruire pe ambele părţi, de culoare neagră, cenuşiu-închisă sau galben-deschisă. În ce priveşte ceramica de uz comun, se deosebesc: vase cu suprafaţa mai puţin îngrijit lucrată, cu suprafaţa netezită şi şlefuită şi vase cu suprafaţa zgrunţuroasă-aspră.

Raportul procentual dintre ceramica fină şi cea de uz comun constituie: cea fină - 15,9% (663 fragmente) şi cea de uz comun - 84,1% (3500 fragmente), după cum reiese din tabelul de mai jos:

RAPORTUL PROCENTUAL DINTRE CERAMICA DE UZ COMUN
ŞI CEA FINĂ, FIXAT PE STRATURI.

stratul / categoria	I		II		III		raport
	nr. de fr.	%	nr. de fr.	%	nr. de fr.	%	%
de uz comun	1695	81,4	1434	86,02	371	89,8	84,1
fină	388	18,6	233	13,97	42	10,1	15,9

Ceramica fină. Relevante din punct de vedere al tipului morfologic de vase din masivul de ceramică fină depistat sunt numai 284 de fragmente (44,86%). Se identifică următoarele tipuri:

I chiupuri 102 fragmente (35,9%);
II străchini 96 fragmente (33,8%);
III cupe 47 fragmente (16,54%);
IV căni 37 fragmente (13,0%);
V fructiere 2 fragmente (0,7%).

Tipul I. C h i u p u r i (vase bitronconice de proporţii). Forme întregi, întregite s-au reconstituite grafic, lipsesc. Totodată, pornind de la fragmentele existente, şi ţinând cont de vasele întregite depistate anterior, se poate afirma că aceste vase se caracterizează printr-un corp cu contururi bitronconice, gât în formă de pâlnie, buza evazată şi fundul relativ îngust. Particularitatea specifică a chiupurilor o constituie bicromismul - suprafaţa exterioară este neagră, îngrijit prelucrată, iar cea interioară este de culoare galbenă sau oranj. În ceea ce priveşte dimensiunile acestor vase, luând în consideraţie diametrul buzei (până la 40 cm) şi grosimea pereţilor, se poate afirma doar că ele erau de proporţii (fig. 12/1; 13/1). Partea de sus a acestor vase este ornamentată cu caneluri orizontale paralele (fig. 14/6). Uneori, lor li se asociază proeminenţe-suporturi (fig. 14/2, 3).

Tipul II. S t r ă c h i n i . Această formă este una dintre cele mai reprezentative. Totodată, fragmentele de care dispunem permit a identifica doar un singur tip al acestor vase - străchini larg deschise

de formă tronconică cu corpul rotunjit către gură, cu fundul neprofilat (fig. 15/10) sau evidențiat (fig. 12/7; 14/8, 9), în cadrul cărora, după formarea buzei, se evidențiază următoarele variante:

a) străchini cu marginea invazată-42,7% (fig. 13/7; 14/4, 5, 7; 15/1-2);

b) străchini cu buza tăiată oblic-27% (fig. 15/4), dintre care la unele formează în partea interioară o mică platformă (fig. 15/3-5);

c) străchini cu buza dreaptă-22,9%, a căror margine este tăiată orizontal (fig. 15/7-8) sau rotunjită (fig. 15/9).

Ornamentul acestor vase consta exclusiv din caneluri orizontale în partea superioară a corpului. La fel se orna și partea interioară a platformelor unor străchini cu buza tăiată oblic.

Tipul III C u p e . Acest tip este reprezentat de vase cu profilul în formă de "S" mai mult sau mai puțin pronunțat (fig. 16/6). Umerii sau partea lor proeminentă sunt ornamentați prin incizie (fig. 16/3, 5), imprimare (fig. 16/1,4) și caneluri (fig. 16/2).

Tipul IV. C ă n i . Se deosebesc două variante:

a) căni scunde cu toarta supraînălțată (fig. 16/9);

b) căni cu corpul profilat, a căror toartă coboară de la buză pe umăr (fig. 16/8, 10-12).

Torțile cănilor primei variante se ornamentau cu caneluri (fig. 16/7).

Tipul V. F r u c t i e r e . Se evidențiază doar după câteva fragmente de funduri (fig. 16/13, 14).

Ceramica de uz comun. Relevante din punctul de vedere al tipului morfologic de vase din tot lotul de ceramică de uz comun sunt numai 306 fragmente (circa 8%). Se deosebesc următoarele tipuri:

I vase în formă de lalea (71,7%);
II vase fără gât evidențiat (tip borcan) (26%);
III vase cu gât evidențiat (oale) (2%);
IV vase cu corpul bitronconic (0,33%);
V strecurătoare - 3 fragmente.

Tipul I. V a s e î n f o r m ă d e l a l e a . Aceste vase sunt ornamentate cu: un șir de orificii dispuse sub buză (82%) (fig. 17/3-5; 18/3, 8); orificii sub buză în asociere cu un brâu alveolat orizontal pe umăr (4,47%) (fig. 17/6); orificii sub buză în asociere cu brâu continuu (1,49%) (fig. 17/7); brâu alveolat (7,46%) (fig. 19/1); apucători-suporturi (2,98%) (fig. 18/9); segment în relief alveolat (fig. 19/2); șir de alveole pe umăr (1,49%) (fig. 18/10).

Tipul II. V a s e d e t i p b o r c a n . Sunt ornamentate cu: un șir de alveole dispuse sub margine (fig. 19/4); șir de orificii sub buză (fig. 18/6); orificii sub buză în îmbinare cu brâu continuu (fig. 17/9); suporturi-apucători pe buză (fig. 19/7); brâu alveolat întrerupt de apucători-suporturi (fig. 19/3); sau prevăzute cu torți (fig. 19/5).

Tipul III. O a l e . Sunt ornamentate cu brâu alveolat pe umăr (fig. 18/11) sau sunt prevăzute cu torți.

Tipul IV. V a s e c u c o r p u l s l a b b i t r o n c o n i c . Unele dintre ele mai jos de buză erau prevăzute cu torți (fig. 17/1).

Tipul V. S t r e c u r ă t o a r e . Sunt de formă tronconică cu buza tăiată orizontal sau rotunjită (fig. 19/6).

Tipurile morfologice ale ceramicii de uz comun, luând în considerație pereții cu ornament, erau împodobiți cu: brâie alveolate orizontale (58,85%) (fig. 12/4, 5); brâie alveolate orizontale de la care atârnă două brâie verticale similare (0,38%) (fig. 19/9); brâie continui orizontale (4,21%); brâie alveolate orizontale întrerupte de mânere-suporturi (0,38%); mânere-suporturi ovale sau rotunde (3,34%) proeminențe conice (fig. 18/4); prevăzute cu torți (7,27%) (fig. 12/6); acoperite cu striuri (24,52%) (fig. 18/1).

Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie. A fost depistată exclusiv în stratul de cultură. Este reprezentată de circa 170 de fragmente. În majoritate, ele sunt atipice, puternic corodate. Preventiv, ceramica eneolitică poate fi atribuită variantei locale Hordinești.

Oasele de animale. În stratul de cultură și în complexele descoperite au fost depistate numeroase fragmente de oase de animale (2603). Relevante în privința determinării speciilor de animale sunt numai circa 623 de fragmente (24%), dintre care 583 (93,5%) aparțin animalelor domestice și numai 40 (6,42%) celor sălbatice*. Analiza paleofaunistică a fragmentelor de oase studiate a arătat existența a șapte specii de animale domestice și opt specii sălbatice. Animalele domestice sunt reprezentate de ovicaprine (47,85%),

bovine (32,24%), porcine (7,89%), cal (8,23%), câine (2,57%), pisica domestică (0,85%), găina (0,34%), cele sălbatice - căprioara (37,5%), cerbul nobil (17,5%), iepurele de câmp (15%), taurul, bourul (10%), mistreţul (7,5%, vulpea (5%), hârciogul comun (5%), lupul (2,5%).

TABELUL SINOPTIC AL MATERIALULUI OSTEOLOGIC

Specia	oase	indivizi	%	total oase / %
domestice				
Ovis et capra (ovicaprine)	279	22	47,85	583/ 93,57%
Bos taurus (bovine)	188	16	32,24	
Equus caballus (calul)	48	8	8,23	
Sus. scrofa dom. (porcine)	46	11	7,89	
Canis familiaris (câine)	15	9	2,57	
Felys catus (pisica domestică)	5	2	0,85	
Gallus domesticus (găina)	2	2	0,34	
sălbatice				
Capreolus capreolus (căprioara)	15	7	37,7	40/ 6,42%
Cervus elaphus (cerbul nobil)	7	2	17,5	
Lepus europaeus (iepure de câmp)	6	3	15,0	
Bos primigenius (taur, bour)	4	4	10,0	
Sus scrofa ferus (mistreţul)	3	3	7,5	
Vulpes vulpes (vulpe)	2	1	5,0	
Cricetus cricetus (hârciog com.)	2	1	5,0	
Canis lupus (lupul)	1	1	2,5	
Vertebrate nedeterminate	547			

* Determinările osteologice au fost efectuate de dr. în biologie Grigore Cemîrtan, căruia şi pe această cale ţin să aduc mulţumiri.

Rezultatele campaniei din anul 1994, în ansamblu, diferă cu puţin de cele depistate în aşezarea anterioară. Totodată, se cere de menţionat aportul săpăturilor în cauză la o mai amplă cunoaştere a ei.

Referitor la complexele cercetate atragem atenţia, în primul rând, asupra sistemelor de încălzire, constând atât din vetre deschise prevăzute cu acoperiş, în aşezare, până acum necunoscute, cât şi asupra varietăţii vetrelor portative, caracteristice şi pentru alte locuinţe cercetate. În al doilea rând, asupra semnificaţiei gropii Nr. I, căreia nu-i găsim construcţii similare (proporţii, particularităţi constructive) cunoscute anterior.

Privitor la inventarul depistat vom constata următoarele: exemplarele plasticii de cult din lut (figurine zoomorfe - bovine, ovicaprine şi ornitomorfe - pasăre neidentificată) deja cunoscute s-au completat cu două fragmente de statuete zoomorfe reprezentând calul; printre obiectele de piatră se evidenţiază cele trei piese de calcar tortonian, care, după opinia noastră, este posibil să reprezinte ustensilele unui meşter turnător de piese de metal (cele două trapezoidale identice după dimensiuni) ce alcătuiesc o matriţă bivalvă nefinisată, iar a treia - o mostră conform căreia urma să fie tăiat negativul unei piese; unicat pentru aşezare este omoplatul crestat, piesă caracteristică în speial pentru cultura anterioară Noua şi culturii parţial sincronice vecine Belogrudovka; acele de bronz, atât ca tip morfologic, cât şi al ornamentului, anterior în aşezare nu au fost găsite.

Cât priveşte ceramica, se cuvine remarcat, că atât categoriile tehnologice prezente, cât şi repertoriul şi ponderea tipurilor morfologice şi a motivelor ornamentale caracteristice sunt similare celor proprii ceramicii deja studiate din aşezare. În acelaşi timp, menţionăm, că în cadrul ceramicii fine au fost identificate două tipuri morfologice noi - cănile cu corpul profilat, a căror toartă coboară de la buză pe umăr, şi fructierele.

Materialele depistate în anul 1994, în linii generale sunt analoge vestigiilor caracteristice primelor două orizonturi hallstattiene proprii aşezării Trinca "Izvorul lui Luca" şi pot fi încadrate în perioada de timp HaA-HaB_1.

INVESTIGAȚII ÎN NECROPOLA TUMULARĂ TRINCA "DRUMUL FETEȘTILOR"

Localizarea monumentului. Necropola tumulară Trinca "Drumul Feteștilor" este situată la 700-800 m spre sud de periferia sudică a satului, pe un promontoriu format de albia râulețului Draghiște cu vâlceaua unui pârâu din dreapta. Situl ocupă panta lină de sud-vest a promontoriului, orientarea sa este de la sud-est spre nord-vest; altitudinea este de 245,2 m, iar înălțimea față de lunca râulețului Draghiște de circa 75 m (fig. I/B). La extremitatea de nord-vest a promontoriului se găsește cunoscutul obiectiv musterian - grota Trinca III[16]. Partea de sud-est a promontoriului este ocupată în prezent de pădure. În general, necropola suprapune o așezare a culturii Cucuteni-Tripolie.

Istoricul cercetărilor. Necropola a fost descoperită în anul 1990 de către O. Levițki și T. Demcenko. Explorarea sitului a început în anul 1991. În urma unei cercetări vizuale a fost alcătuit planul organizării interne a necropolei. S-a constatat că necropola este alcătuită din 8 tumuli dispuși în trei rânduri axați pe linia sud-vest - nord-est. Primul rând, cel de nord-vest, conține doi tumuli (Nr. 1 și 2), al doilea -trei (Nr. 3, 4, 5), al treilea, la fel trei (Nr. 7, 8, 9) și un tumul (movilă) situat în afara oricărui rând. Distanța dintre tumuli, în cadrul rândurilor, variază de la 25 până la 70 m, iar între rânduri - de la 30 până la 75 m (fig. 20).

Tumulii Nr. 1 și 2, practic, erau complet distruși de arătură și se evidențiau la suprafață prin aglomerații din pietre de calcar. La trei tumuli erau arate numai marginile, părțile centrale fiind înțelenite. Alți patru nu au fost afectați de lama plugului și sunt complet înțeleniți. Ultimii au diametrul de circa 8-10 m și înălțimea de până la 0,5 m.

Starea deteriorată a tumulilor Nr.1 și 2 a determinat obiectivele de cercetare din anul 1991. Investigațiile acestor tumuli au demonstrat că: mantalele lor sunt înălțate din pietre de calcar neprelucrate, acoperite cu un strat de pământ; pentru necropolă este caracteristic biritualismul - incinerația și înhumația la nivelul orizontului antic; tumulii erau predestinați unei singure înmormântări; incinerația avea loc nemijlocit pe locul unde ulterior se ridica tumulul, fără depunerea resturilor cinerare în urne; poziția și orientarea înhumației nu au fost identificate. Inventarul mormintelor consta din vase de lut și mici piese de podoabă - mărgele de sticlă și de ceramică. Incinerația a fost însoțită și de un cercel de bronz, vârfuri de săgeți de os, piese de tolbă și de un cuțit de fier.

Particularitățile constructive ale tumulilor, ritul și ritualul funerar practicat și inventarul depistat au permis determinarea poziției cultural-cronologice a tumulilor investigați - grupul Podolian de Vest (secolele VII-VI î.e.n.)[17].

Ulterior, în primăvara anului 1992, teritoriul ocupat de necropolă a fost supus unei noi explorări vizuale. S-a stabilit faptul că necropola este alcătuită nu numai din 9 tumuli evidențiați anterior, ci dintr-un număr mai mare, starea de conservare a acestora fiind destul de avariată. Tumulii evidențiați în anul 1992 sunt totalmente aplatizați și se deosebesc numai prin aglomerații de dimensiuni similare tumulilor Nr. 1 și 2 din pietre de calcar, dintre care unele sunt arse puternic. Doi dintre tumulii noi descoperiți se încadrează în rândul doi, între tumulii Nr. 3 și 4, și au fost desemnați 3a și 3b. Al treilea este dispus în ultimul rând, spre sud-vest de tumulul Nr. 9 și este desemnat 9a (fig. 20).

Săpăturile din anul 1994. În anul 1994 au fost cercetați tumulii Nr. 3 și 3b.

Tumulul Nr. 3 este situat la extrema nord-estică a rândului 2. La începutul săpăturilor partea centrală a tumulului era înțelenită, marginile fiind afectate de arătură. Terenul pe care a fost ridicată mantaua tumulului este înclinat de la nord spre sud și, mai puțin vizibil, de la est spre vest. Înălțimea tumulului de la nivelul actual de călcare atinge 0,42 m, diametrul mantalei, parțial deteriorată, pe axa sud-nord este de circa 10 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,2-0,25 m), alcătuit dintr-un strat vegetal și pietre, a fost evidențiată o aglomerație compactă de pietre calcaroase neprelucrate (A). O altă aglomerație (B) de proporții mai mici a fost descoperită la 3 m spre sud de prima (fig. 21).

Aglomerația A corespunde mantalei de pietre a tumulului. Are forma ovală neregulată, cu diametrele de 5,6 x 4,4 m, orientată de la est spre vest. Înălțimea, de la nivelul orizontului antic, este de circa 0,4 m. Conturul mantalei consta din pietre mari de calcar (60 x 25 cm, 60 x 35 cm) și din pietre de dimensiuni mai mici dispuse în mai multe straturi. Mantaua de pietre s-a păstrat relativ bine, cu excepția unei porțiuni din sectorul de nord-est. După înlăturarea pietrelor s-a stabilit că sectorul menționat,

suprapune întocmai mormântul. Mantaua tumulului a fost amenajată de la nivelul orizontului antic, a cărui linie lizibilă nu a fost fixată în nici un martor (fig. 21).

Mormântul I (principal) a fost depistat la baza mantalei de pietre, în sectorul ei de nord-est, la nivelul orizontului antic. Mormântul este deteriorat în mare măsură, probabil de o reînhumare sau de către devastatori. S-au păstrat două cranii parţial distruse, ceea ce ne dă posibilitatea să presupunem că mormântul a fost dublu, fapt adeverit şi de prezenţa printre oasele răvăşite a două mandibule, cât şi a oaselor mâinilor şi ale picioarelor de dimensiuni diferite. Poziţia şi orientarea înhumaţilor nu se poate stabili (fig. 22).

Inventarul.

1. Vas de lut depus cu gura în sus la 0,1 m spre vest de craniul Nr. I. Are forma bitronconică cu buza neevidenţiată. Este modelat dintr-o pastă având ca degresant şamota. Suprafaţa îngrijit netezită este de culoare galben-cenuşie cu pete negre. Diametrul gurii este de 10,8 cm, al fundului - 8,4 cm, înălţimea 15,9 cm (fig. 23/5).
2. Vas de lut descoperit la 0,15 m spre est de craniul Nr. I. Prezintă o strachină de formă tronconică larg deschisă cu marginea învazată şi fundul plat. Este modelată dintr-o pastă cu degresanţi de şamotă. Suprafaţa este netezită până la luciu. Culoarea părţii interioare este neagră, a celei exterioare cafeniu-închisă cu pete negre. Diametrul buzei este de 30 cm, al fundului - 10,5 cm, înălţimea - 13,2 cm (fig. 23/6).
3. La est de strachină a fost găsită o piesă fragmentară de fier puternic corodată (nedeterminată).
4. La 0,4 m spre nord de craniul Nr. I a fost găsit un ac de bronz în formă de cui cu gămălia conică. Lungimea piesei este de 12 cm (fig. 23/3).
5. La 0,52 m spre nord-vest de craniul Nr. I s-a găsit o mărgică de sticlă de culoare verzuie şi formă bitronconică (fig. 23/1a).
6. Lângă partea de est a craniului II a fost găsit un ac de bronz în formă de cui cu gămălie conică. Lungimea piesei este de 12,5 cm (fig. 23/4).
7. La vest de craniul II se găsea o mărgică biconică de sticlă de culoare verzuie (fig. 23/1b).
8. La circa 1 m spre nord-est de craniul II a fost găsit un cercel de bronz în formă de spirală cu un capăt prevăzut cu o măciulie conică. Diametrul măciuliei este de 2,2 cm (fig. 23/2).
9. În procesul dezvelirii mormântului în diferite locuri au fost găsite 14 mărgele de sticlă de formă bitronconică, unele dintre ele fiind prevăzute cu caneluri (fig. 23/1).

La marginea de sud-est a mantalei de pietre, la nivelul de amenajare, a fost evidenţiată o groapă de formă ovală, orientată pe axa sud-est - nord-vest. Secţiunea gropii este tronconică cu o treaptă în partea de nord-vest. Lungimea gropii este de 0,8 m, lăţimea maximă - 0,34 m, adâncimea 0,4 m. Umplutura gropii constă din pământ cenuşiu şi pietre de calcar (fig. 21).

Aglomeraţia B. Este deteriorată în mare măsură de lama plugului. Este de formă ovală (2x1,5 m) şi orientată pe axa est-vest. A fost amenajată la nivelul orizontului antic din pietre de calcar de dimensiuni mijlocii şi mici.

După înlăturarea pietrelor, la nivelul orizontului antic, a fost depistată o concentraţie de fragmente de ceramică şi o cantitate nu prea mare de fragmente de oase umane calcinate. Fragmentele de ceramică provin de la un vas de tip borcan modelat dintr-o pastă ce conţinea şamotă de granulaţie mare. Arderea este insuficientă. Suprafaţa neglijent prelucrată este de culoare cafenie deschisă. Diametrul gurii este de circa 13,5 cm (fig. 24).

Parametrii identificaţi: platformă de pietre amenajată la nivelul orizontului antic asupra unei singure înmormântări; lipsa urmelor de ardere (atât a pietrelor, cât şi a solului); prezenţa vasului ceramic şi a unei cantităţi de oase umane calcinate - în opinia noastră - atestă un mormânt făcut după ritul incineraţiei efectuate în afara locului înmormântării nemijlocite, cu depunerea resturilor cinerare în urna fără capac (?).

Tumulul Nr. 3b face parte din rândul 2 de la extremitatea de nord-vest a necropolei. Este situat la 70-75 m la sud-vest de tumulul Nr. 3 şi la 30-35 m la nord-est de tumulul 4. Către începutul săpăturii prezenta o aglomeraţie de pietre de calcar, arse intensiv, puţin proeminentă la suprafaţa solului actual din cauza deteriorării de lama plugului. Înălţimea tumulului de la nivelul actual de călcare este de circa 0,28 m, diametrul de circa 8 m.

După dezvelirea primului strat (grosimea de 0,2-0,25 m), alcătuit dintr-un strat vegetal şi pietre răvăşite, a fost evidenţiată o concentrare de pietre de calcar arse, mărunţite de plug.

Mantaua tumulului, ieşind din conturul aglomeraţiei de pietre, probabil iniţial, a avut o formă circulară cu diametrul de circa 5 m. Observaţii asupra modului de amenajare a mantalei, dat fiind faptul că arătura a afectat şi nivelul orizotului, pe care a fost ridicată aceasta, nu au fost posibile. Arătura a distrus şi mormântul descoperit în sectorul ei de sud-vest (fig. 25).

Mormântul I (principal) a fost depistat în sectorul de sud-vest al tumulului, la adâncimea de 0,52 m de la reper şi 0,15 şi 0,3 de la suprafaţa solului, respectiv pe axa sud-nord şi vest-est.

Mormântul prezintă o incineraţie efectuată la nivelul orizontului antic, pe o platformă de lut ars de formă ovală (0,9 x 0,7 m) orientată pe axa sud-nord, cu grosimea de 0,05 m. Pe suprafaţa platformei se găsea un strat răvăşit de fragmente mici de oase umane calcinate, fragmente de ceramică din categoria grosieră şi cărbuni de lemn. Se cere de remarcat că fragmentele de ceramică nu au fost supuse unei arderi secundare. Grosimea stratului de pământ ars acoperit de platformă este de circa 0,08 m.

Platforma de lut la nivelul de depistare era înconjurată de 6 gropi ce formează trei grupe alcătuite dintr-o groapă de proporţii mai mari şi una mai mică. Prima este situată la 0,5 m spre sud-est de platformă, a doua la 0,18 m spre nord-est şi a treia la 0,8 m spre nord-vest. Adâncimea lor nu atinge lutul galben. Dimensiunile gropilor mai mari variază de la 0,64 x 0,5 şi adâcimea fixată 0,22 m până la 0,38 x 0,25 şi adâncimea fixată 0,08 m, a celor mici - de la 0,24 x 0,16, adâncimea fixată 0,1 m până la 0,2 x 0,16 şi adâncimea fixată 0,06 m.

Umplutura gropilor consta în general din pământ ars cu incluziuni de cenuşă, cărbuni de lemn şi pietre arse. Gropile primei grupe sunt complet umplute cu pietre printre care se întâlnesc şi fragmente mici de oase calcinate; în celelalte gropi sunt mai puţine pietre.

Ceramica depistată pe platformă constituie unicele mărturisiri despre inventarul mormântului. După caracteristicile tehnologice nu se deosebesc cu nimic de ceramica depistată în cei trei tumuli deja cercetaţi. Circumstanţa permite admiterea sincronismului cronologic şi atribuirea culturală a acestui obiectiv cu tumulii ce au o poziţie cultural-cronologică sigură.

x x
x

Cercetările efectuate în anul 1994 în necropola tumulară Trinca "Drumul Feteştilor" au relevat noi informaţii atât referitoare la practicile funerare, cât şi la concretizarea poziţiei cultural-cronologice a ei.

S-a constatat că necropola este alcătuită nu numai din tumuli cu manta de pietre şi pământ vizibile, ci şi din morminte acoperite cu platforme de pietre de dimensiuni mult mai mici, deasupra cărora nu se ridicau mantale de pământ sau iniţial erau de o înălţime mai mică şi nu s-au păstrat.

În cadrul ritului de înhumaţie, probabil, se practicau şi reînhumările.

Incineraţiile efectuate la nivelul orizontului antic pe locul unde ulterior se amenaja tumulul aveau loc nu numai direct pe pământ, ci şi pe platforme de lut special amenajate înconjurate de gropi (probabil de la parii unei construcţii de lemn ulterior arse).

Caracteristice pentru necropolă sunt şi incineraţiile efectuate în afara locului unde avea loc înmormântarea nemijlocită, resturile cinerare fiind adunate şi aşezate în urne peste care se amenaja o platformă din pietre.

Aceste practici funerare atestate în anul 1994, prezintă caracteristici specifice ale ritului şi ritualului funerar propiu grupului Podolian de Vest din bazinul Nistrului de Mijloc şi monumentelor de tip Kustanovice din Ucraina Transcarpatică[18].

Inventarul depistat în tumulul Nr. 3 prezintă argumente incontestabile în favoarea datării acestui complex în secolele VII-VI î.e.n.[19] şi atribuirii lui la grupul Podolian de Vest.

O.G. LEVIŢKI (Chişinău)

NOTE

1. Leviţki O.G., *Poselenie rannego železnogo veka u s. Trinca*, AIM v 1982 g., Kişinev, 1986, p. 55.

2. Leviţki O.G., *Poselenie rannego železnogo veka u s. Trinca*, AO v 1982 g. M. 1984, p. 413-414; Idem, AIM v 1982 g., p. 54-71.

3. Leviţki O.G., *O vostočnyh vlianiach na kul'turu rannego frakijkogo gal'stata Dnestrovsko-Prutskogo meždurec'ja.*, Molodez, Nauka, Proizvodstvo. Kişinev, 1986, p. 86-87.

4. Leviţki O.G., *Otciot o raskopkah v 1984 g.*, Arhiv IADI, Kişinev, 1984.

5. Leviţki O.G., *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpaţi*, Bucureşti, 1994, p. 79-108.

6. Ibidem, p. 115.

7.Otroscenko V.V., *Belozerskaja kul'tura , Kul'tury epochi bronzy na territorii Ukrainy*, Kiev, 1986, p. 142.

8.Leviţki O.G., *La situation culturelle et historique dans l'espace Carpato-Dniestrien a l'epoque du Hallstatt*, SympThrac, Nr. 9, Bucureşti, 1992, p. 120-121.

9.Meljukova A.I., *Kul'tury predskifskogo perioda v lesostepnoj Moldavii*, MIA, 96, M. 1961, fig. 17/3.

10.Terenozkin A.I., *Predskifskij period na Dneprovskom Pravoberez'e*, Kiev, 1961, fig. 63/1, 2.

11.Patokova E.F., *Kostjanye i rogovye izdelija iz Usatovo*, MASP, 4, Odessa, 1962, fig. I/30.

12.Leviţki O.G., Demcenko T.I., *K voprosu o final'nyh rubežah rannegal'statskoy kul'tury Kišinev-Corlăteni Dnestrovsko-Siretskogo meždurec'ja, Drevnejšie obşčnosti zemledel'čev i skotovodov Severnogo Pričernomor'ja / V tys.do n.a. - V v.n.a.*, Kiev, 1991, p. 147-149

13.Smirnova G.I., *Osnovy chronologii predskifskih pamjatnikov Jugo-Zapada SSSR*, SA, 4, M. 1985, fig. 4.

14.Smirnova G.I., *Pameatniki Srednego Podnestrov'ja v chronologhiceskoi sheme ranneskifskoj kul'tury*, RA, 2, M. 1993, p. 111.

15.Leviţki O.G., Sava E.N. , Cioban L.F., *Issledovanie kurgannogo moghil'nika rannego železnogo veka u sela Trinca*, Anuarul MNIM, I, Chişinău, 1992, p. 95-107.

16.Anisiutkin N.K., Borziac I.A., Ketraru N.A., *Pervobytnuj celovek v grotach Trinca I-III*. Kišinev, 1986, fig. I.

17.Leviţki O.G., Sava E.N., Cioban L.F., *op.cit.*

18. *Starodavne naselennja Prikarpattja i Volini*, Kiiv, 1974, p. 240-245; 263-268; Smirnova G.I., Bernjakovic K.V., *Proischoždenie i chronologhia pameatnikov Kustanovickogo tipa Zakarpat'ja*, ASGA, 7, Leningrad, 1965, p. 89-115; Smirnova G.I., *Naselenie Srednego Podnestrov'ja v VI-V vv. do n.a.* i *ego zapadnye sosedi*, Actes du IIe Congres international de Tracologie, I, Bucureşti, 1980, p. 235-251; *Arheologhia Prikarpat'ja, Volyni i Zakarpat'ja (eneolit, bronza i rannee železo)*, Kiev, 1990, p. 151-162.

19.Petrenko V.G., *Ukrašenija Skifii VII-III vv. do n.a.*, SAI Vyp. D 4-5, M.1978, p. 16, Tabl. 10/32-36; p. 21-22, Tabl. 16/4, 10, 11.

DIE ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN BEI TRINCA, RAYON EDINEŢ, REPUBLIK MOLDAWIEN (Zusammenfassung)

Im Jahre 1994, im Rahmen der wissenschaftlichen Zusammenarbeit des Rumänischen Instituts für Thrakologie und des Instituts für Archäologie und Alte Geschichte der Wissenschaftlichen Akademie der Republik Moldawien, wurden die Forschungen in der mehrschichtigen Siedlung Trinca *Izvorul lui Luca* und in dem späthallstattzeitlichen Hügelgräberfeld bei Trinca *Drumul Feteştilor* neu aufgenommen.

Die Forschungen in der Siedlung Trinca Izvorul lui Luca.

Das archäologische Interesse wurde 1981 I. Borziac erweckt. Ab 1982 ist die Siedlung durch O. Leviţki erforscht worden. Die in den Jahren 1982, 1984, 1989, 1990 durchgeführten Grabungen legte eine Fläche von ca. 1200 m2 frei. Die Funde und Befunde lassen uns von drei nacheinanderfolgenden hallstattzeitlichen Schichten sprechen, wobei auch östliche Belogrudovka und Cernoles-Einflüße sichtbar sind. Die erwähnten Schichten liegen über einer tieferen neolithischen Schicht (Tripolie-Kultur, Hordineşti-Stufe) und wenig reichen spätpaleolithischen Spuren.

Im Jahre 1994 wurde eine Fläche von 340 m2 freigelegt. Die Dicke der Kulturschicht beträgt zwischen 0,5 und 0,9 m. Es wurden die Reste eines Oberflächenhauses, eine freie ovale Herdstelle (2,2x1,4 m), die in ihrer Funktionszeit ein Dach besaß, und heute 8 Pfahlgruben aufwies, eine große Grube, die zahlreiche archäologischen Güter beherbergte, Bruchstücke zweier tragbaren Herde, eine beträchtliche Menge von Keramik, Tierknochen, Werkzeuge, Kult- und Schmuckstücke aus Silex, Stein, Knoche, Ton, Bronze entdeckt.

Die Materialien gehören dem ersten und zweiten hallstattzeitlichen Niveaus der Siedlung an, und müßen im großen Rahmen der HaA-HaB1 zugerechnet werden.

Die Forschungen in dem Gräberfeld Trinca Drumul Feteştilor.

Das Denkmal wurde 1990 von O. Leviţki entdeckt. Es ist aus 12 *Tumuli* mit Steinmäntel gebildet. Die Grabhügel wurden in vier - in Richtung Südwest-Nordost - Reihen angelegten. Ihre Höhe überschreitet nicht 1 m und der Durchmesser beträgt 8-10 m. Im Jahre 1991 wurden zwei *Tumuli* erforscht. Es wurde festgestellt,

daß dem Gräberfeld der Biritualismus eigen ist. Die Nekropole gehört der West-Podolischen Gruppe an (VII-VI Jh. v. Chr.).

Im Jahre 1994 wurden weitere zwei *Tumuli* der Analyse unterzogen (Nr. 3 und 3b).

T.3 - hat eine Höhe von 0,5 m und einen Durchmesser des Steinmantels von 6 m. Der Grabhügel beherbergte ein Doppelgrab, das teilweise von einer Neubegrabung beschädigt wurde. Es wurden drei Gefäße, zwei Bonzenadeln und ein Bronzeohrring und mehrere Glasperlen entdeckt.

T.3b (stark beschädigt) - die Steinanhäufung hatte einen Durchmesser von ca. 5 m und eine Höhe von 0,25 m. Sie beherbergte die Reste einer Verbrennung, die auf der Oberfläche des antischen Schreitniveaus durchgeführt wurde. Der Ort der Verbrennung wurde von mehreren ovalen Gruben (2x1,5 m) umgeben. Es wurden einige Gefäßscherben gefunden.

Auch diese Gräberhügel gehören der West-Podolischen Gruppe an.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb.1 Topographische Lage der archäologischen Denkmäler: A-die Siedlung bei Trinca "Izvorul lui Luca"; B-das Gräberfeld "Drumul Feteştilor".

Abb.2 Trinca 1994: Plan der Schnitte VII (1-Gruben, 2-Knochen, 3-Steine, 4-Lehmbewurf, 5-Gegenstände).

Abb.3 Trinca 1994: Wandprofil (1-heutiges Schreitniveau, 2-Humus, 3-schwarz-graue Erde, 4-Ascheschicht, 5-gelb-graue Erde, 6-archäologisch sterile Schicht).

Abb.4 Trinca 1994: Plan und Profil der Herdstelle (1-Steine, 2-Lehmschicht, 3-Gruben, 4-schwarz-graue Erde, 5-gelb-graue Erde, 6-archäologisch sterile Schicht, 7-Tiefe, 8-Knochen).

Abb.5 Trinca 1994: Plan und Profile der Gruben, die Herdstelle konturierten.

Abb.6 Trinca 1994: Plan und Profile der Gruben Nr. I (1-Steine, 2-Lehmschicht, 3-Knochen, 4-Holzkohle, 5-archäologisch sterile Schicht).

Abb.7 Trinca 1994: verschiedene Gegenstände (aus 1-3 Ton, 4-5 Silex, 6 Knoche, 7,9-Ton, 8 Granit, 10 Kalkstein).

Abb.8 Trinca 1994: verschiedene Gegenstände (aus 1-2,7 Knoche, 3,5 Bronze, 4,8 silex, 6 Ton).

Abb.9 Trinca 1994: verschiedene Gegenstände (aus 1 Knoche, 2,4,6 Silex, 3,7-9 Sandstein, 5 Kalkstein).

Abb.10 Trinca 1994: verschiedene Gegenstände (aus 1-2,4 Kalkstein, 3 Silex, 5-6 Sandstein).

Abb.11 Trinca 1994: Tragbare Herde aus der Grube Nr. I.

Abb.12 Trinca 1994: Keramik von der Herdstelle (1-3) und aus der Grube Nr. I (4-7).

Abb.13 Trinca 1994: Keramik aus der Grube Nr. I.

Abb.14 Trinca 1994: feine Keramik (1-3,6 großes Vorratsgefäß, 4-5,7-9 Schüsseln).

Abb.15 Trinca 1994: feine Keramik (Schüsseln).

Abb.16 Trinca 1994: feine Keramik (1-6 Schalén, 7-12 Kannen, 13-14 Fußschalen).

Abb.17 Trinca 1994: gewöhnliche Keramik.

Abb.18 Trinca 1994: gewöhnliche Keramik.

Abb.19 Trinca 1994: gewöhnliche Keramik.

Abb.20 Trinca 1994: Plan des Gräberfeldes "Drumul Feteştilor" a - im Jahre 1991 erforschten Gräberhügel, b - im Jahre 1994 erforschten Gräberhügel, c - im Jahre 1992 entdeckte Gräberhügel.

Abb.21 Trinca 1994: Plan und Wandprofile des Gräberhügels 3.

Abb.22 Trinca 1994: Grab I des Grabügels 3.

Abb.23 Trinca 1994: Inventar des Grabs I (1-Glas, 2-4 Bronzegegenstände, 5-6 Keramik).

Abb.24 Trinca 1994: 1-Silex aus dem Mantel des Grabhügels 3b, 2-"Urne" aus dem Komplex B des Grabhügels 3.

Abb.25 Trinca 1994: Plan und Wandprofile des Grabhügels 3b.

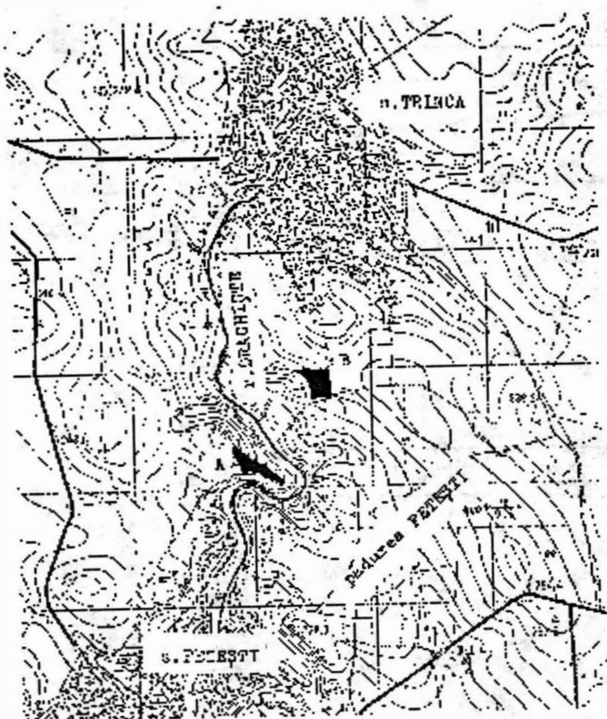

Fig. 1 Condiţiile topografice de amplasare a obiectivelor arheologice; A-aşezarea Trinca "Izvorul lui Luca", B-necropola "Drumul Feteştilor".

Fig. 2 Trinca 1994. Planul secţiunilor VII (1-gropi, 2-oase, 3-pietre, 4-lipitură, 5-obiecte individuale).

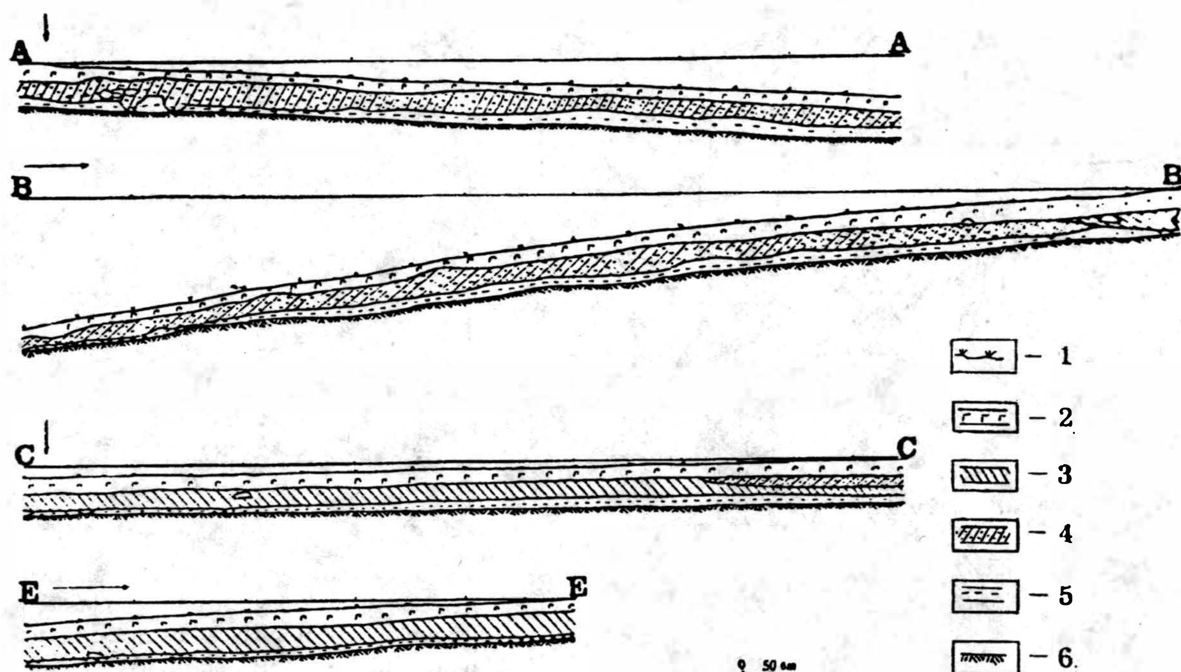

Fig. 3 Trinca 1994. Profilele martorilor (1-nivelul actual de călcare, 2-strat vegetal actual, 3-pământ negru cenușiu, 4-strat de cenușă, 5-pământ galben cenușiu, 6-lutul galben viu).

Fig. 4 Trinca 1994. Planul și secțiunile vetrei (1-pietre, 2-lipitură, 3-gropi, 4-pământ negru cenușiu, 5-pământ galben cenușiu, 6-lutul galben viu, 7-adâncimea de la reper, 8-oase).

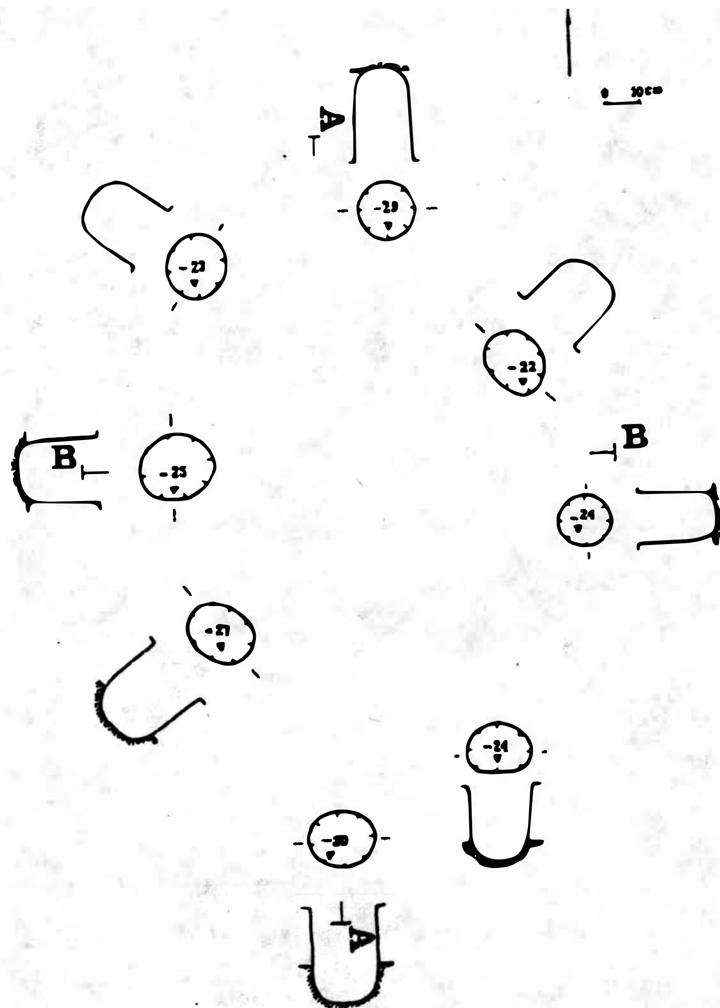

Fig. 5 Trinca 1994. Planul şi secţiunile gropilor ce conturau vatra.

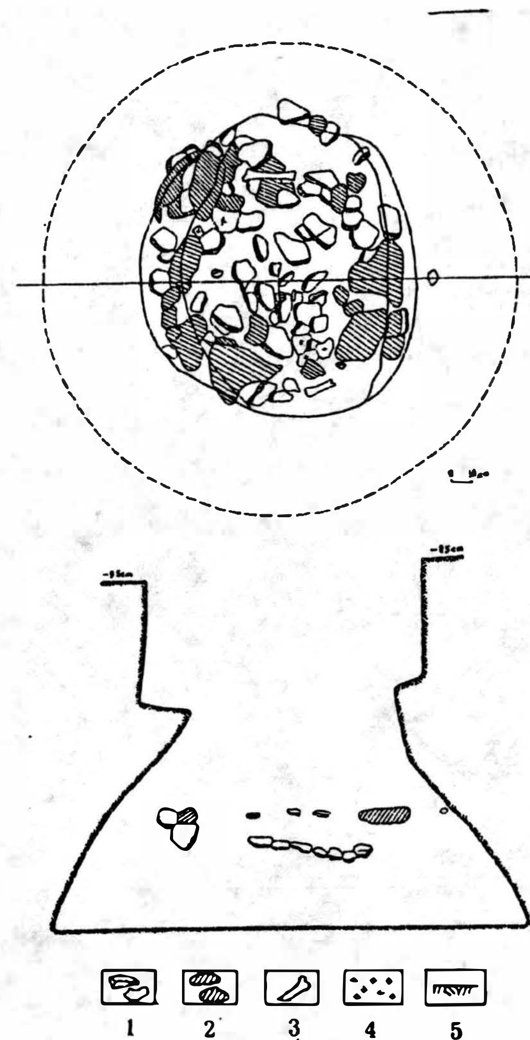

Fig. 6 Trinca 1994. Planul şi secţiunea gropii Nr. I (1-pietre, 2-lipitură, 3-oase, 4-cărbuni de lemn, 5-lutul galben viu).

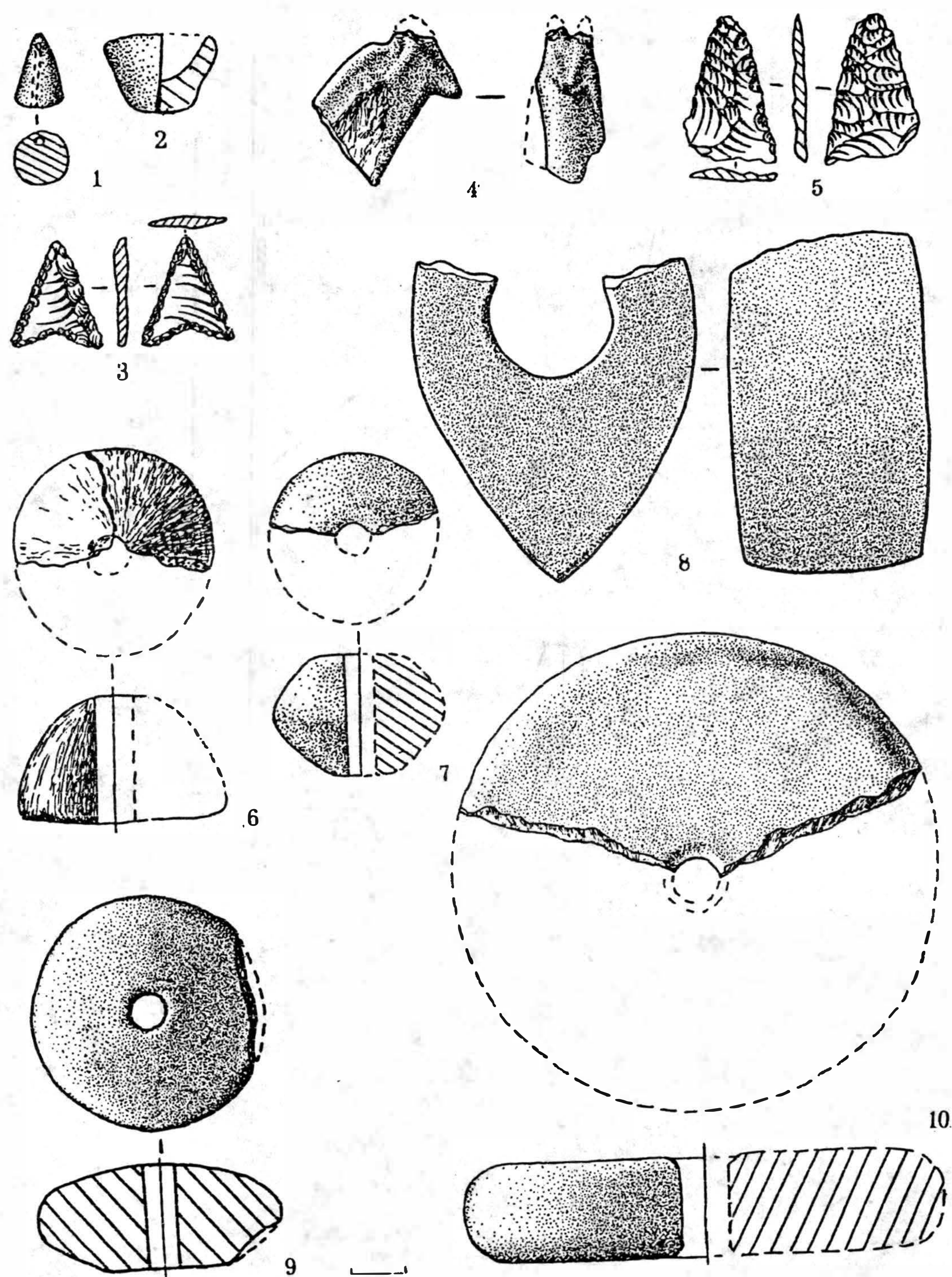

Fig. 7 Trinca 1994. Diverse obiecte (1-3 lut, 4-5 silex, 6-os, 7,9-lut, 8-granit, 10-calcar).

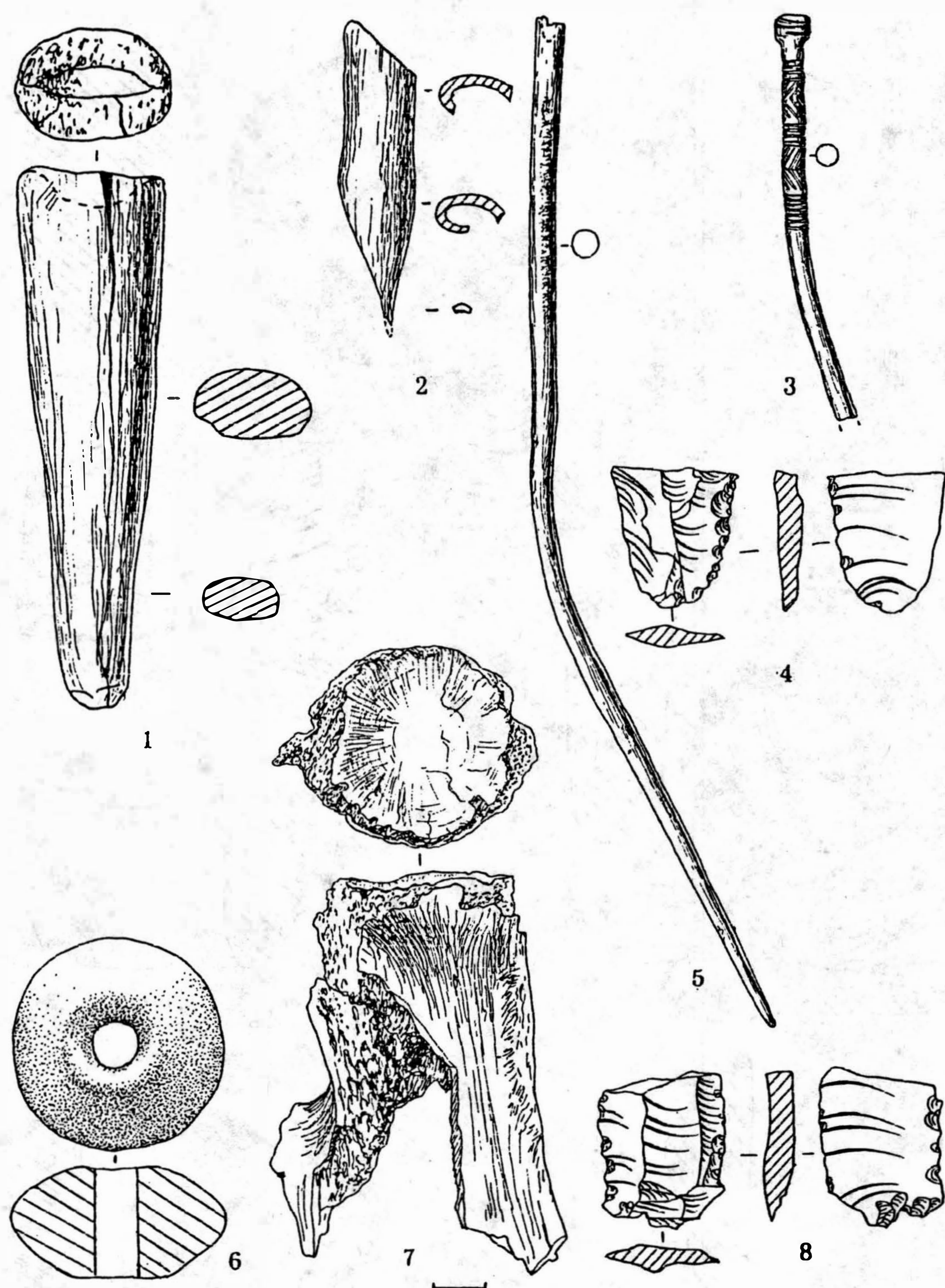

Fig. 8 Trinca 1994. Diverse obiecte (1,2,7-os, 3,5-bronz, 4,8-silex, 6-lut).

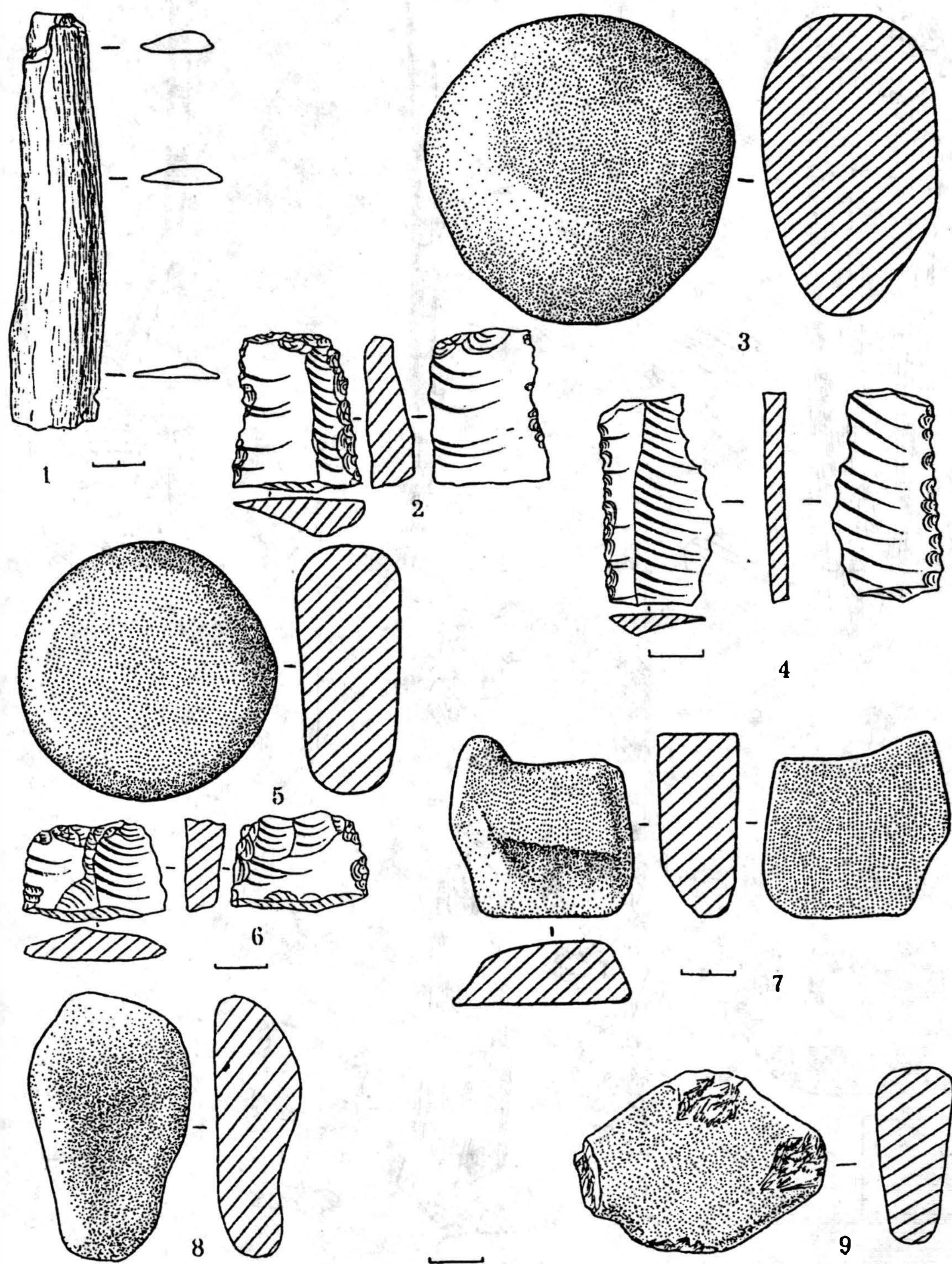

Fig. 9 Trinca 1994. Diverse obiecte (1-os, 2,4,6-silex, 3,7-9-gresie, 5-calcar).

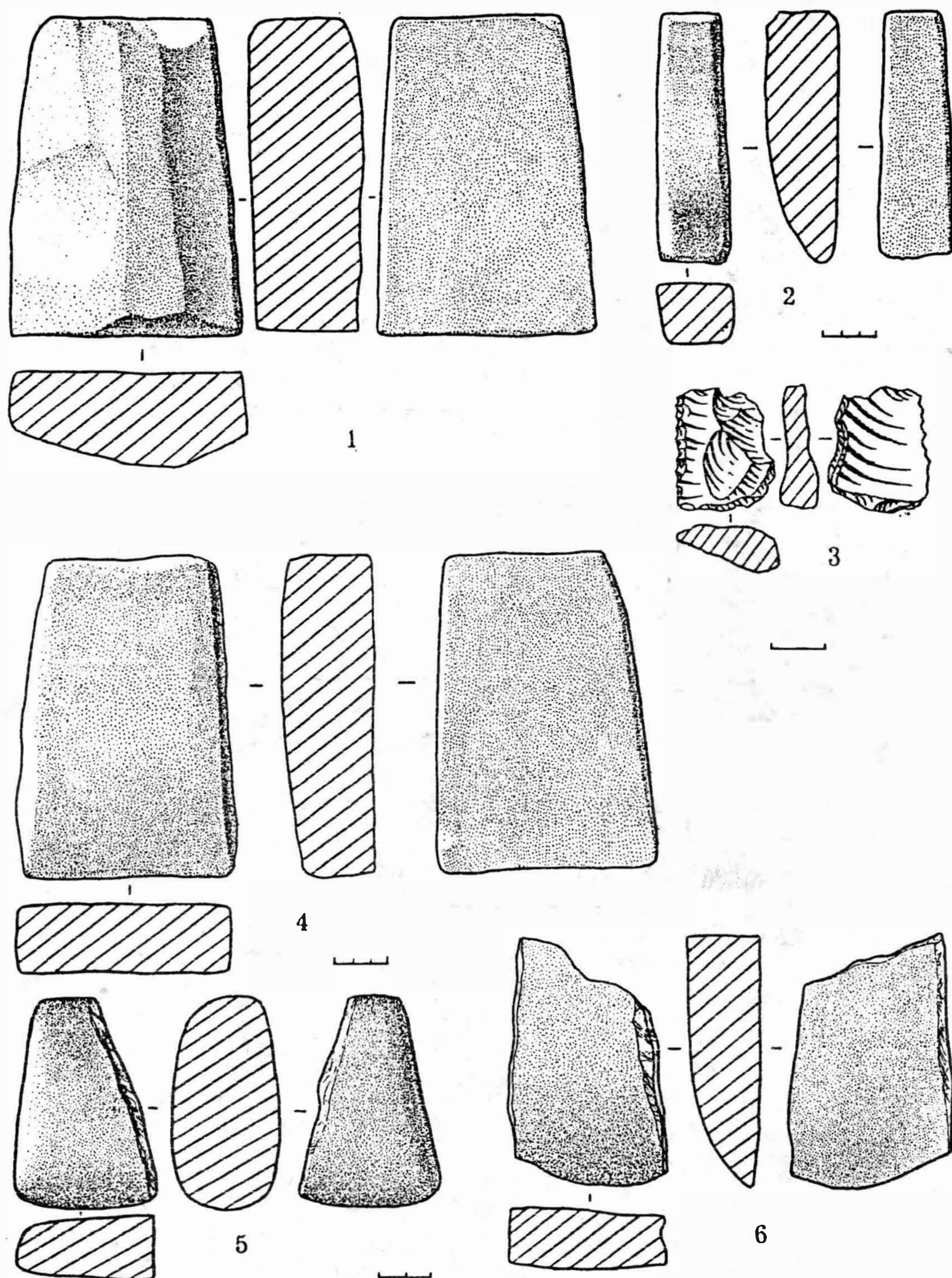

Fig. 10 Trinca 1994. Diverse obiecte (1,2,4-calcar tortonian, 3-silex, 5,6-gresie).

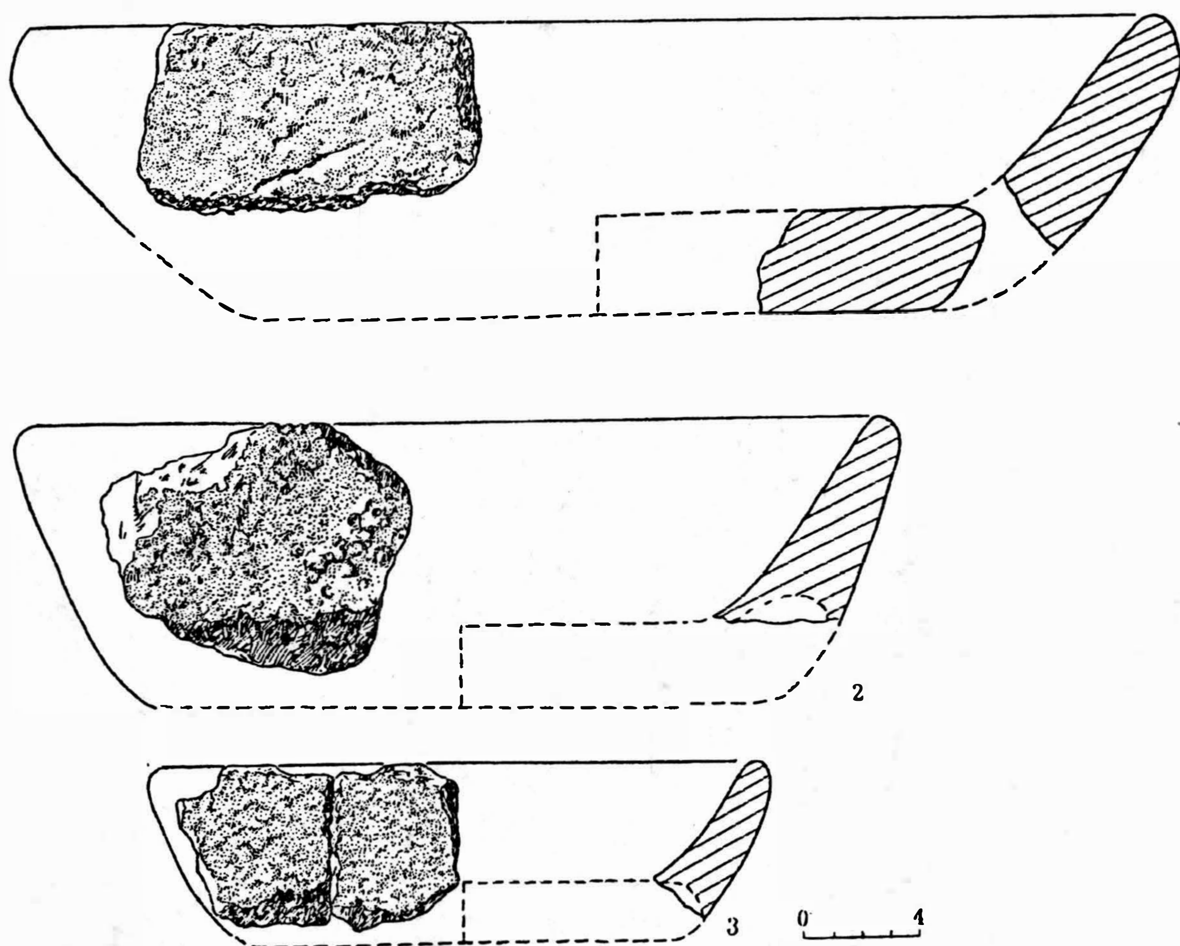

Fig. 11 Trinca 1994. Vetre portative din groapa Nr. I.

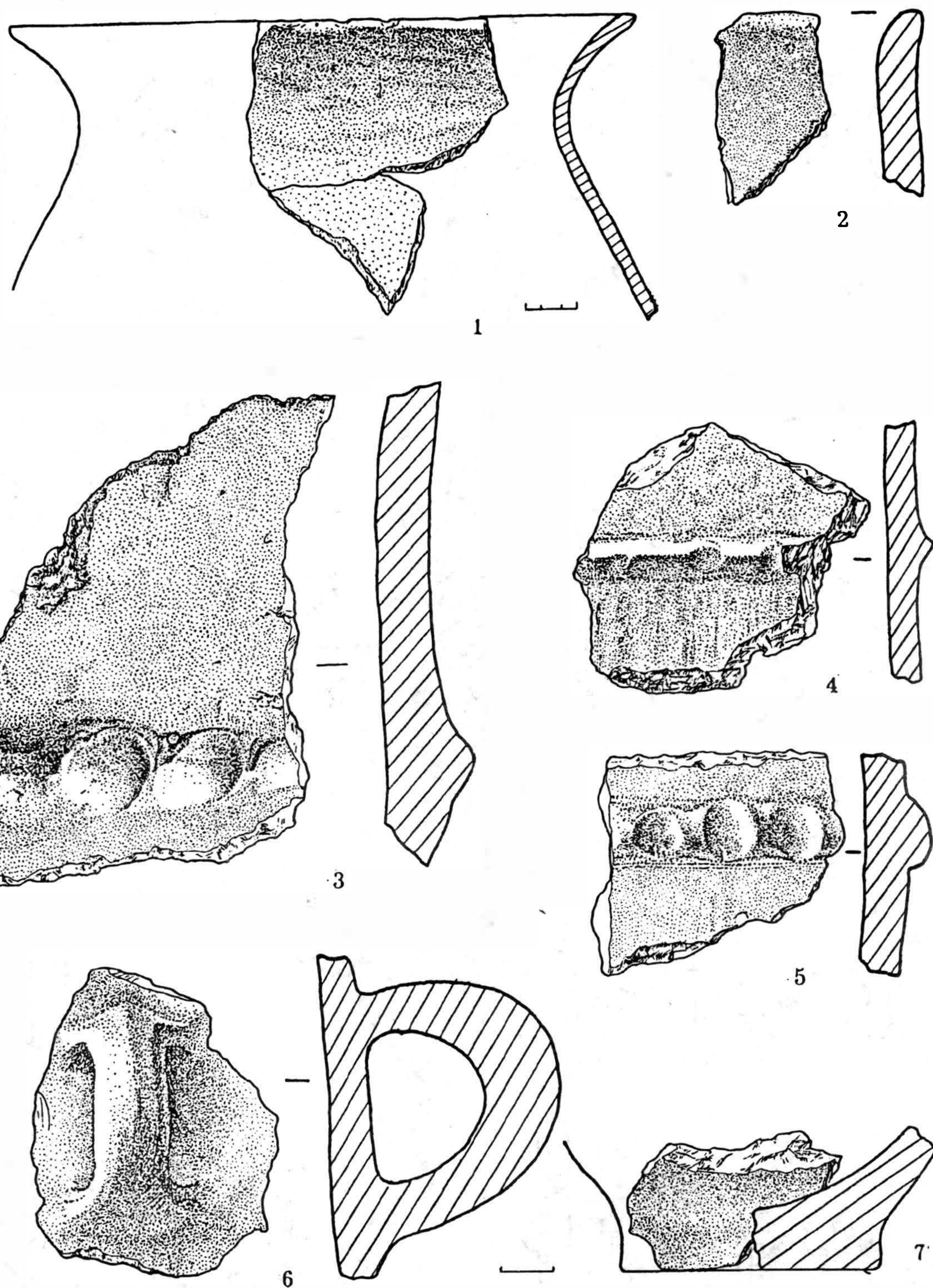

Fig. 12 Trinca 1994. Ceramica de pe vatra (1-3) şi din groapa Nr. I (4-7).

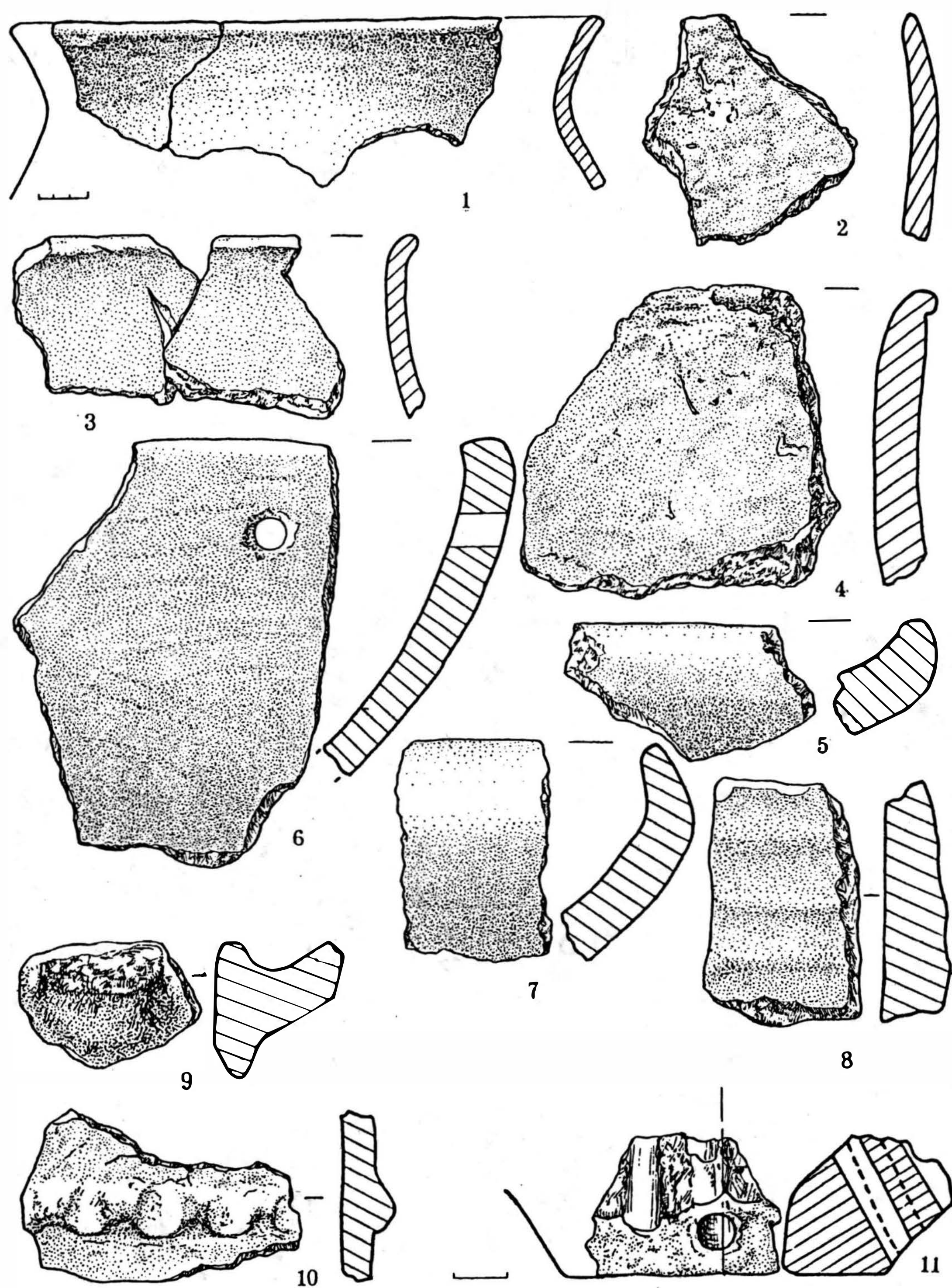

Fig. 13 Trinca 1994. Ceramica din groapa Nr. I.

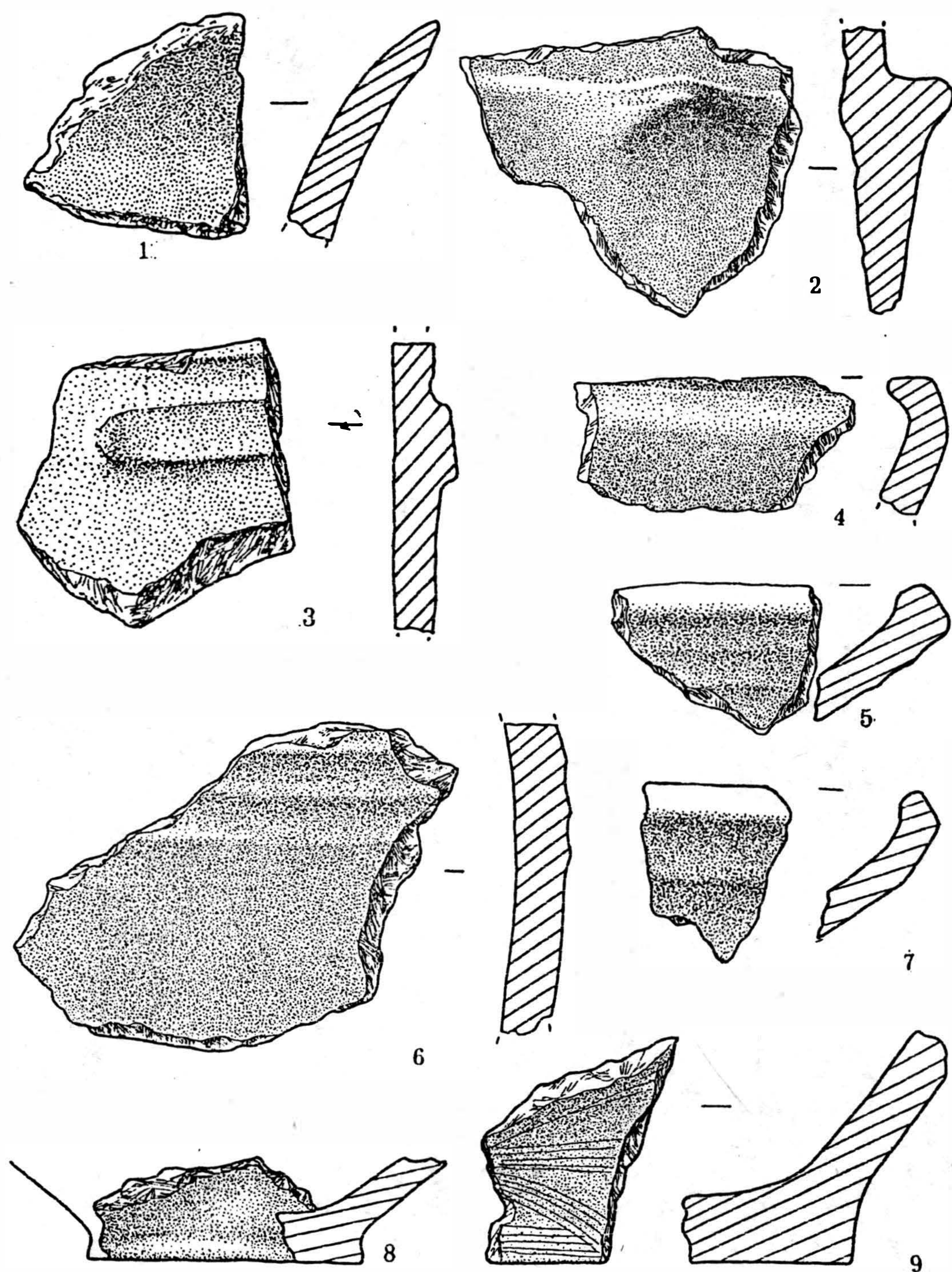

Fig. 14 Trinca 1994. Ceramică fină (1-3,6-chiupuri, 4,5,7-9-străchini).

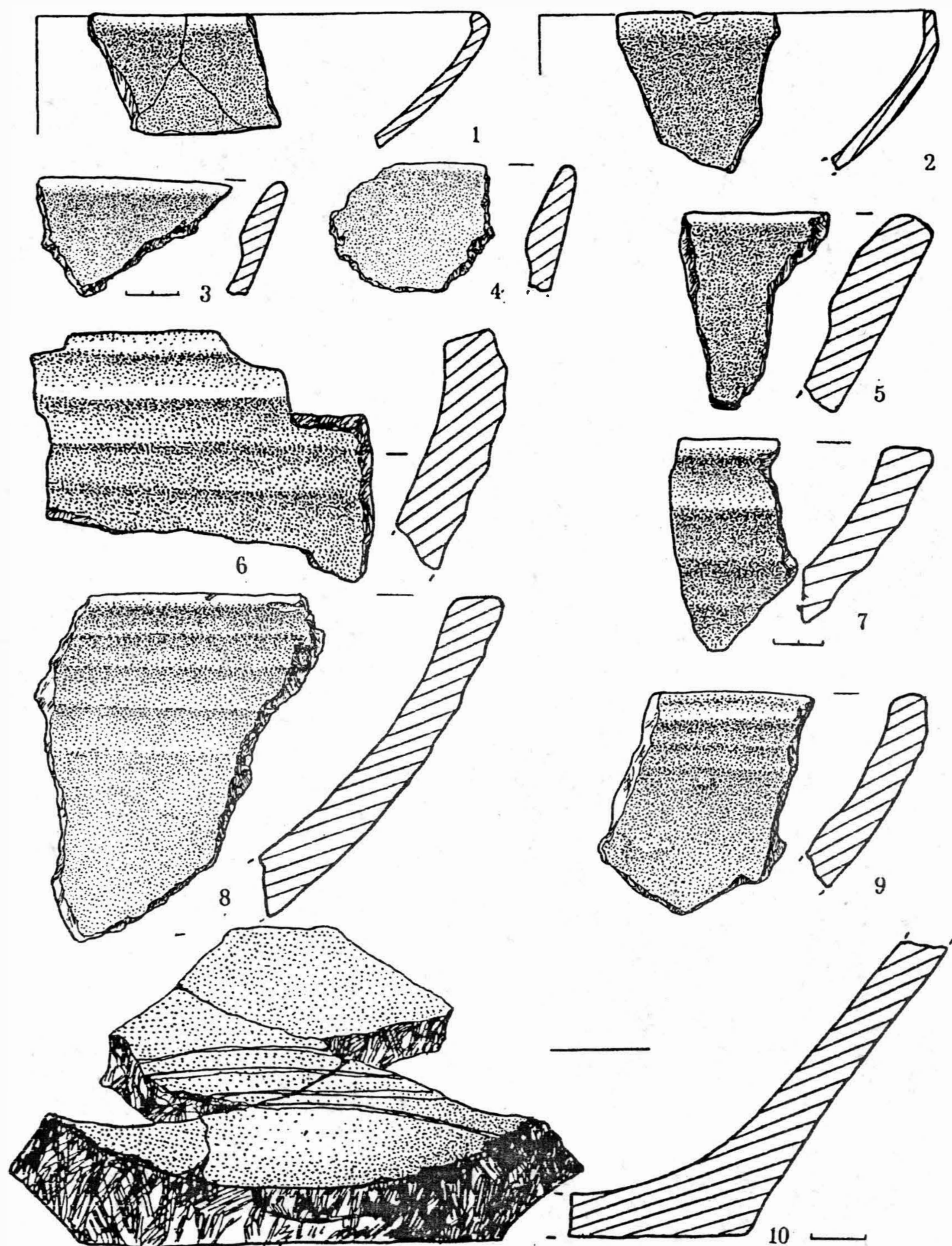

Fig. 15 Trinca 1994. Ceramică fină (străchini).

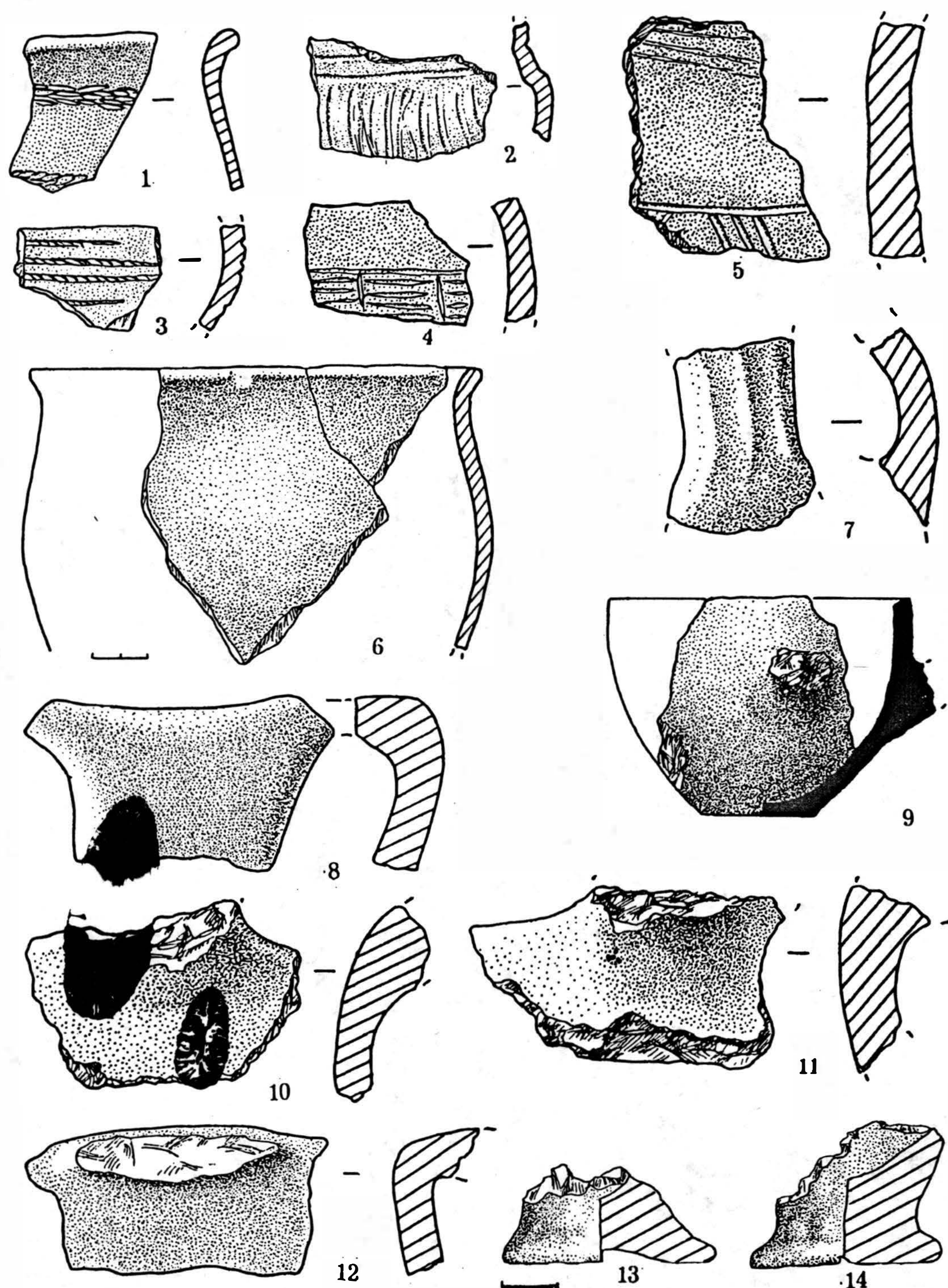

Fig. 16 Trinca 1994. Ceramică fină (1-6 cupe, 7-12 căni, 13-14 fructiere).

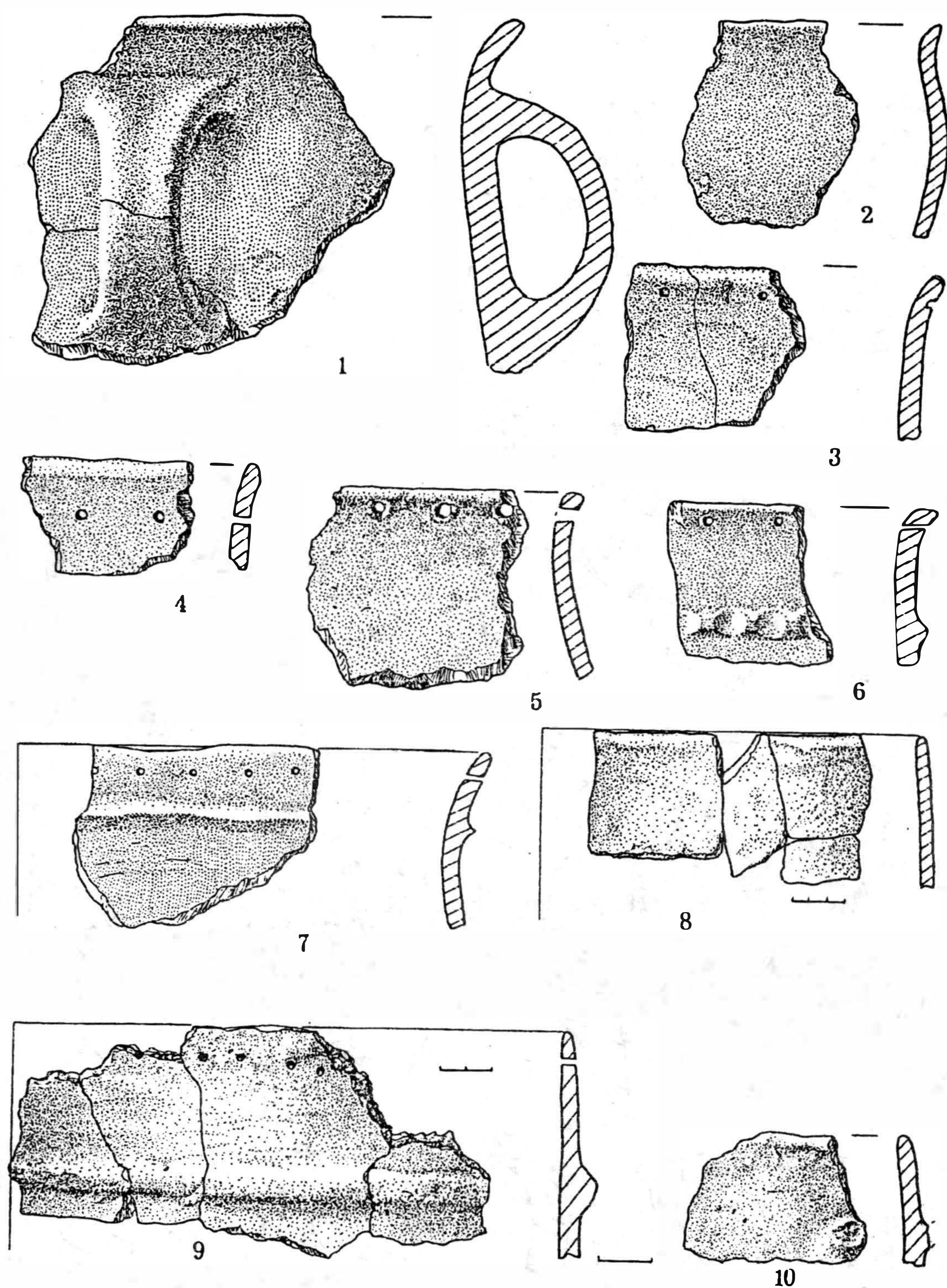

Fig. 17 Trinca 1994. Ceramică de uz comun.

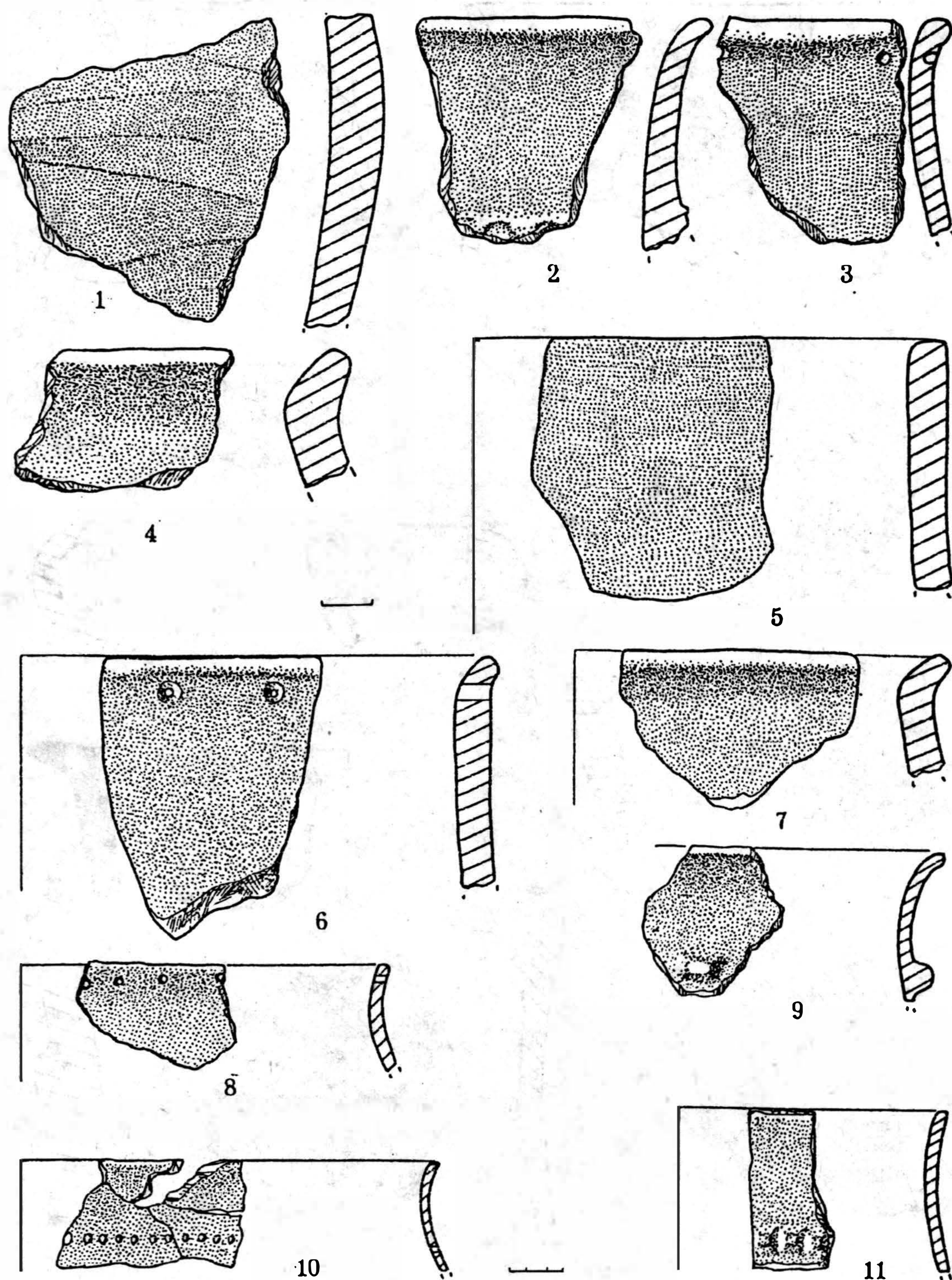

Fig. 18 Trinca 1994. Ceramică de uz comun.

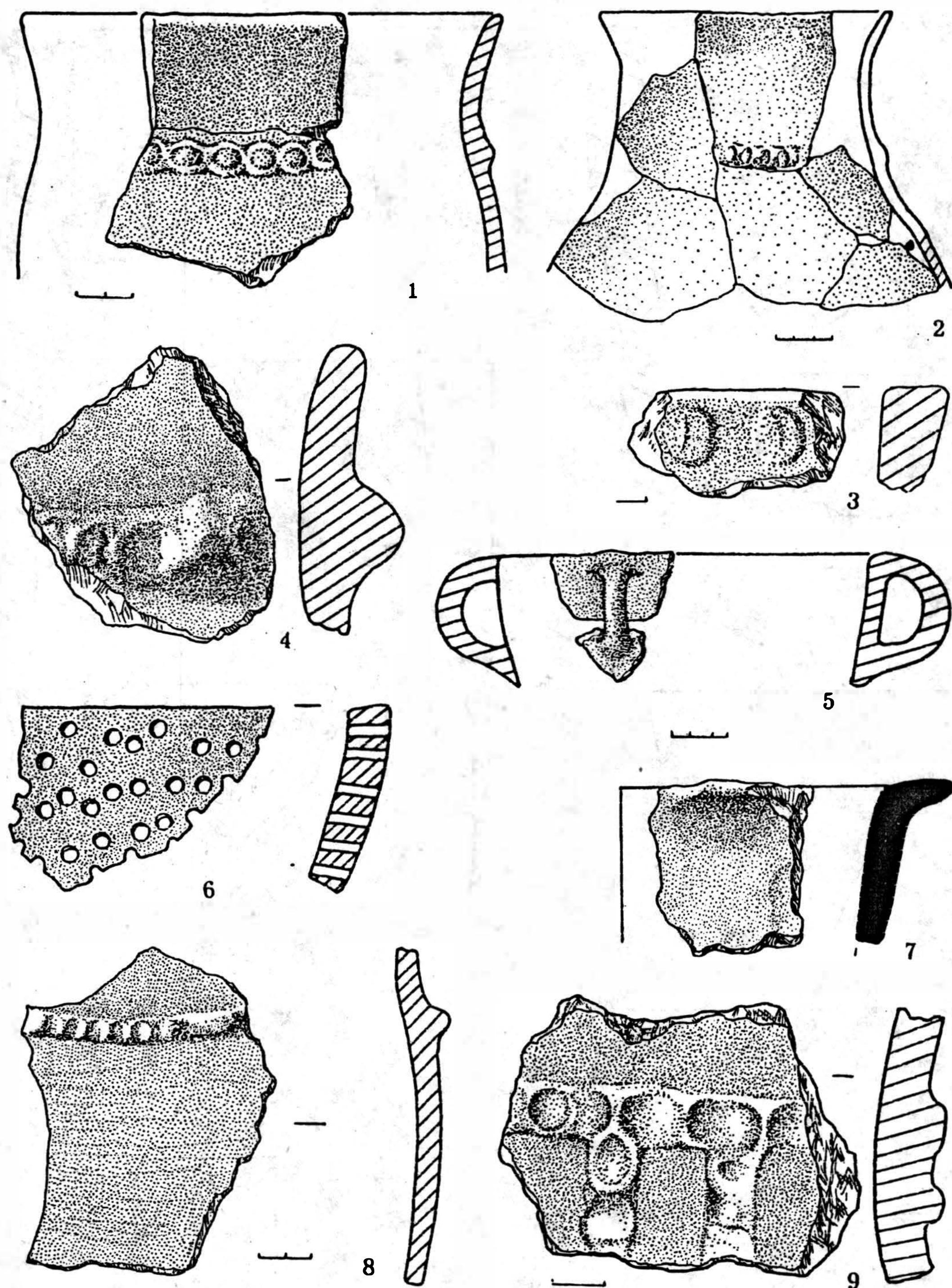

Fig. 19 Trinca 1994. Ceramică de uz comun.

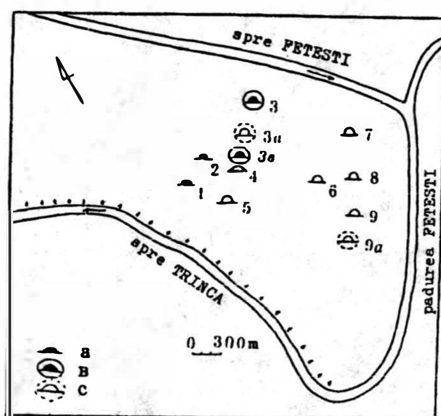

Fig. 20 Trinca 1994. Organizarea internă a necropolei tumulare "Drumul Feteştilor" a-tumuli cercetaţi în anul 1991, b-tumuli cercetaţi în anul 1994, c-tumuli evidenţiaţi în anul 1992.

Fig. 21 Trinca 1994. Planul şi profilele martorilor tumulului 3.

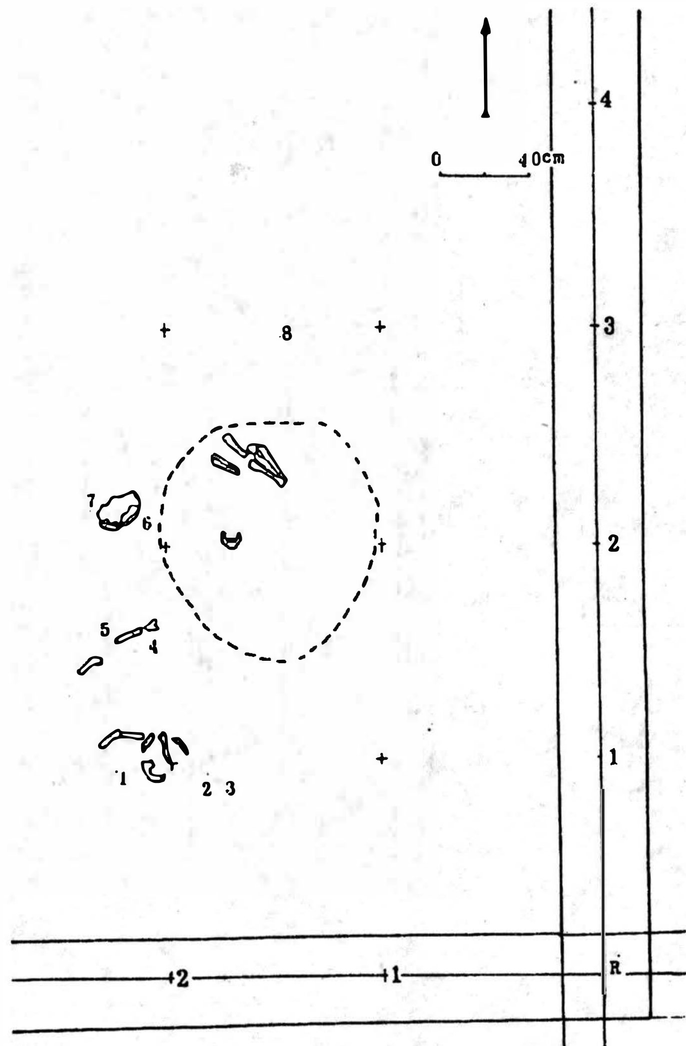
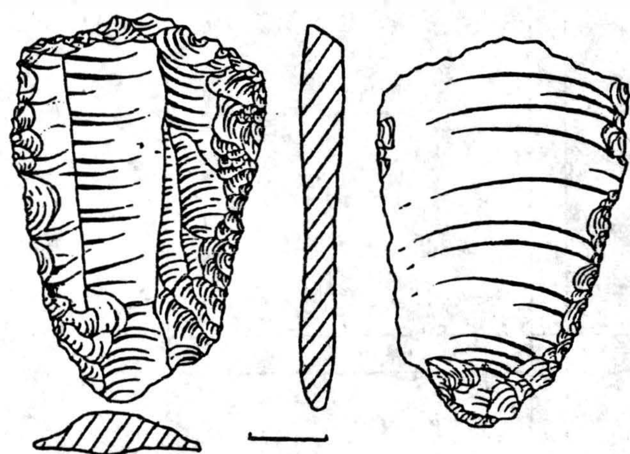

Fig. 22 Trinca 1994. Mormântul I din tumulul 3.

Fig. 23 Trinca 1994. Inventarul mormântului I (1-sticlă, 2-4 bronz, 5-6 ceramică)

1

2

Fig. 24 Trinca 1994. 1-silex din mantaua tumului 3b, 2-vas "urna" din aglomerația B din tumulul 3.

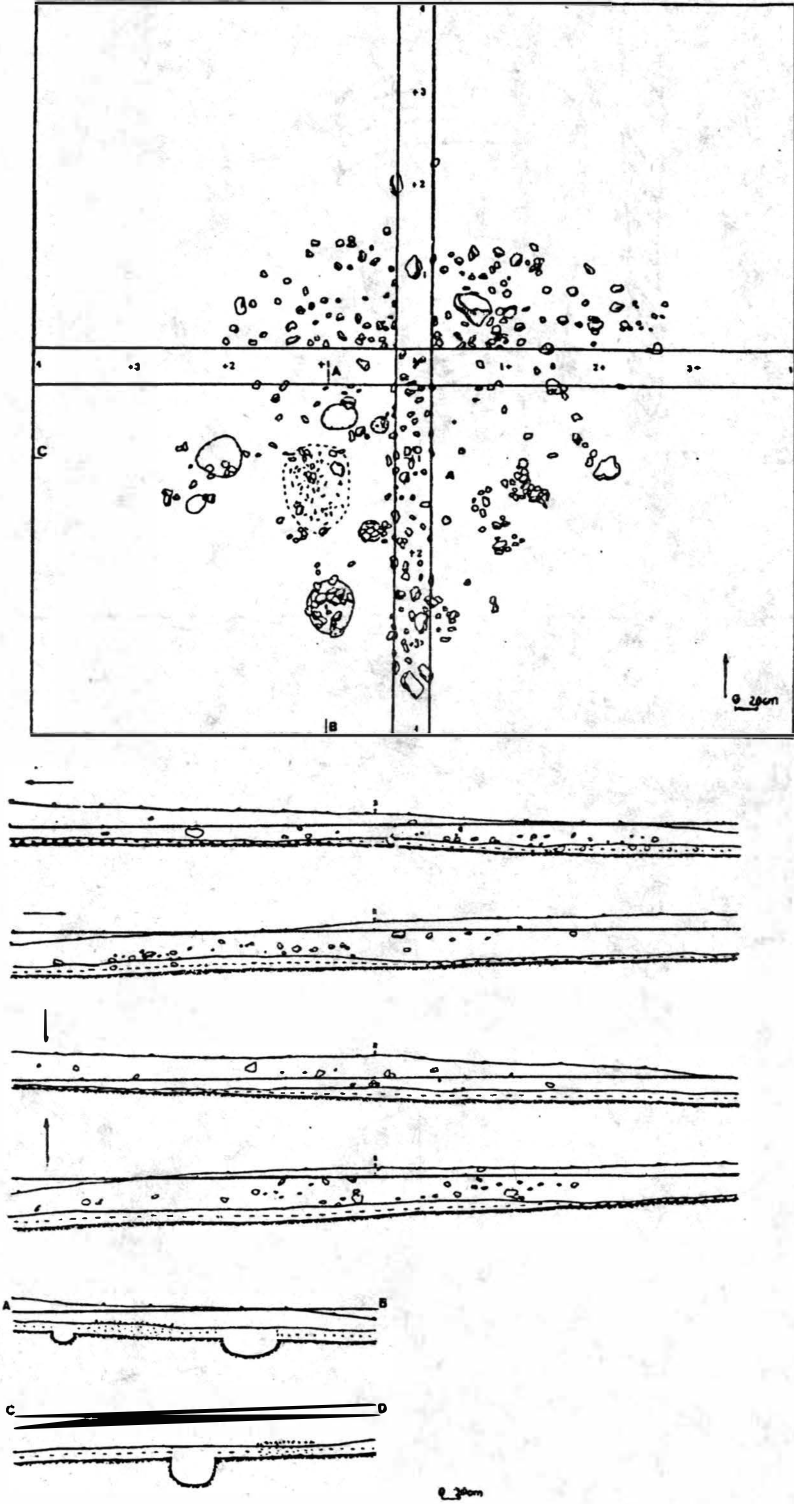

Fig. 25 Trinca 1994. Planul şi profilele martorilor tumulului 3b.

AŞEZAREA FORTIFICATĂ DE LA ŞONA, JUD. ALBA*

Investigaţiile arheologice de la Şona au fost reluate cu scopul de a aduce date suplimentare privind sistemul defensiv al cetăţii şi pentru precizarea cronologiei acesteia.

Aşezarea fortificată este situată la cca. 7 km sud de localitatea Şona, pe un pinten de deal ce se înscrie în şirul de înălţimi care separă bazinul Târnavei Mari de cel al Târnavei Mici. Respectivul pinten de deal este separat la sud, de restul platoului, printr-un val masiv cu şanţ în faţă, iar la est, nord şi vest se termină în pante abrupte, pe alocuri inaccesibile.

Pe baza unor sondaje reduse, efectuate în 1949 (împreună cu M. Rusu) şi în 1965, K. Horedt oferă, foarte pe scurt, primele informaţii concrete despre acest obiectiv arheologic, pe care-l datează, ipotetic, în Ha. D[1]. Datarea atribuită de K. Horedt a constituit motivul principal care a determinat reluarea cercetărilor de la Şona[2].

Suprafaţa delimitată de fortificaţie este apreciată de K. Horedt la 0,3 ha (3000 m²). Pentru sistemul defensiv K. Horedt dă următoarele date: val lung de 100 m, înalt de 3,8 m şi lat de 14 m; şanţ lat de 17 m, diferenţa de nivel dintre icul şanţului şi coama valului fiind apreciată la 5,8 m[3].

Cercetările pe care le-am efectuat arată că K. Horedt (deşi nu a executat o secţiune prin val şi şanţ) a apreciat relativ exact dimensiunile fortificaţiei, cu excepţia şanţului, care, fiind săpat în stâncă, are în realitate o lăţime de aproape patru ori mai mică. Trebuie notat că şanţul a fost plasat pe traectul unei mici viroage, care străbate pintenul de deal de la est la vest. În consecinţă, această viroagă a fost doar adâncită puţin în stâncă vie, care apare la cca. 0,50 m sub nivelul de călcare actual. Aşadar, terenul stâncos explică adâncimea şi lăţimea redusă a şanţului de apărare, dar şi cantitatea apreciabilă de piatră ce apare mai ales în jumătatea inferioară a mantalei valului[4]. Ulterior, la supraînălţarea valului, a fost adus pământ (adunat de la suprafaţa terenului) din interiorul şi exteriorul fortificaţiei, care conţinea mai puţină piatră. În jumătatea inferioară a valului a fost sesizată o lentilă de pământ ars şi lemn carbonizat. Peste aceste urme de arsură se situează partea superioară a valului, în care au apărut bârne dispuse orizontal şi vertical. Deşi unele din aceste bârne se aflau direct pe stratul de arsură, ele nu erau arse, ci putrezite. Situaţia stratigrafică constatată indică deci două faze în construcţia valului, fiecare fază fiind prevăzută cu palisadă. În prima fază valul a avut dimensiuni reduse. După un incendiu, ce a distrus palisada acestei faze (afectând şi pământul în care a fost încastrată), valul a fost mult amplificat. Bârnele putrezite, aflate în partea superioară a valului (peste lentila de arsură), reprezintă urmele substrucţiei palisadei celei de-a doua faze de construcţie a valului, ce pare a nu fi fost afectată de incendiu (cel puţin în zona secţionată). Cercetările efectuate arată deci că la Şona nu poate fi vorba de un "...Trockensteinmauer, 2 m breit und mit gebrannter Erdhinterschüttung..."[5], ci de un val obişnuit, construit în două faze, fiecare fază fiind prevăzută cu palisadă. Cât priveşte abundenţa pietrei din mantaua valului, ea se explică (şi la Şona) prin natura stâncoasă a terenului. Ca şi în cazul altor fortificaţii, cercetările de la Şona infirmă de asemenea şi ipoteza conform căreia valurile de apărare antice se ardeau din interior[6].

Pentru a epuiza problema fortificaţiei, menţionăm că secţiunea prin valul şi şanţul de pe latura de sud a fost prelungită prin întreaga aşezare, precum şi pe o porţiune a pantei ce delimitează aşezarea la nord. Prin aceasta s-a urmărit nu numai secţionarea întregii aşezări, ci şi depistarea urmelor unei eventuale substrucţii de palisadă şi pe latura de nord. Deşi, în secţiune, astfel de urme nu s-au găsit, este de presupus că şi pe laturile mărginite de pante trebuie să fi existat palisadă, pentru că panta în sine, oricât de abruptă ar fi, nu oferă o protecţie suficientă. Dar, probabil, aici există o palisadă simplă, de dimensiuni reduse, ancorată din loc în loc prin stâlpi înfipţi în pământ, care sunt mai greu de depistat[7].

Pentru a obţine cât mai mult material, care să permită încadrarea cronologică a aşezării, pe lângă secţiunea magistrală au fost executate încă 11 secţiuni şi 10 casete. Stratigrafia din aşezare oferă următorul tablou: sub humusul de pădure, de 10-15 cm, se află stratul de cultură, gros de 20-25 cm, sub care urmează stânca nativă. Exploatarea periodică a pădurii a bulversat pe multe porţiuni suprafaţa aşezării, diminuând posibilităţile de observaţie şi amestecând materialul arheologic.

Au fost cercetate opt locuinţe. Toate sunt de suprafaţă, aceasta datorându-se faptului că roca nativă se află sub stratul de cultură. Probabil din acelaşi motiv nu au fost depistate urme de pari pentru susţinerea pereţilor şi acoperişului. Judecând mai ales după aglomerarea ceramicii, locuinţele aveau o formă aproximativ ovală şi o suprafaţă între 10-13 m. Prezenţa unor fragmente de chirpici, unele cu amprente de nuiele, arată că locuinţele erau destul de bine amenajate şi nu pot fi considerate simple colibe.

Materialul arheologic. Cu excepţia unui cuţit de fier, puternic corodat, de o formă modernă, dar pentru care se pot indica analogii destul de apropiate din epoca La Tène, restul materialului constă din ceramică. Din păcate, ceramica descoperită se află într-o accentuată stare de fragmentare şi corodare, datorită solului acid şi răvăşirii terenului prin exploatarea pădurii.

Fragmentele ceramice din prima epocă a fierului evidenţiază trei categorii: vase bitronconice, străchini şi vase de tip sac. Vasele bitronconice prezintă coloritul specific (roşu în interior, negru la exterior), sunt prevăzute cu caneluri în zona mediană şi au suprafaţa exterioară lustruită. Fragmentele de străchini evidenţiază tipul caracteristic, cu buza invazată. Mai numeroase sunt fragmentele de la vase de tip sac, de culoare roşie, în diferite nuanţe, executate din pastă grosieră şi prevăzute cu butoni sau brâu (simplu ori alveolar).

În cadrul materialului hallstattian trebuie semnalat un fragment dintr-un obiect de lut, de formă patrulateră, provenind, foarte probabil, de la un car votiv, categorie bine cunoscută în prima epocă a fierului.

Majoritatea ceramicii descoperite la Şona aparţine însă La Tène-ului târziu dacic. Predomină net fragmentele lucrate cu mâna, provenind de la vase borcan, vase de tip sac şi vase bitronconice zvelte. Fragmentele lucrate la roată, de culoare cenuşie sau portocalie, executate din pastă fină, reprezintă cca. 7-8% şi provin de la străchini cu buza profilată sau de la fructiere.

Ceramica dacică descoperită se datează în secolele I î. de Ch. şi I d. Ch., dar pentru unele forme pot fi avute în vedere antecedente ceva mai timpurii. Menţionăm de asemenea că unele fragmente de funduri pot fi atribuite unor ceşti de tip dacic.

Materialele descoperite indică deci o prezenţă hallstattiană şi, ulterior, una din La Tène târziu. Deşi secţiunea prin sistemul defensiv nu a oferit vreun element cronologic de sprijin, trebuie apreciat că cel puţin prima fază a valului a aparţinut unei fortificaţii din prima epocă a fierului. Ulterior, după mai multe secole, o comunitate dacică din zonă şi-a instalat centrul fortificat aici, reutilizând sistemul de apărare construit în perioada hallstattiană.

Plecând de la informaţiile lui K. Horedt, cercetările întreprinse au contribuit deci la mai buna cunoaştere a sistemului defensiv, precum şi la precizarea cronologiei acestui obiectiv arheologic[8].

Valentin VASILIEV (Cluj-Napoca)

NOTE

* Prezentarea de faţă constituie forma abreviată a studiului despre aşezarea fortificată de la Şona, ce va apare în volumul Fortificaţii de refugiu şi aşezări fortificate din prima epocă a fierului de pe teritoriul Transilvaniei.

1. K. Horedt, *Befestigte Siedlungen der Spätbronze- und der Hallstattzeit im innerkarpatischen Rumänien*, Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa, Bratislava, 1974, p. 225, nr. 23 şi p. 211, fig. 4/2.

2. Cercetările s-au desfăşurat pe parcursul a trei campanii, în anii 1992-1994. În primele două campanii, fondurile au provenit de la Institutul de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca. În ultima campanie fondul de cercetare a fost asigurat de Institutul Român de Tracologie. Rezultatele fiecărei campanii au fost prezentate la sesiunile anuale de rapoarte arheologice din 1993-1995 (ultima în cadrul Institutului Român de Tracologie).

3. K. Horedt, *op. cit.*, p. 225, nr. 23.

4. O situaţie identică la Ciceu-Corabia. Vezi V. Vasiliev, C. Gaiu, AMN, XVII, 1980, p. 37; V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizaţia dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuţii arheologice*, Cluj-Napoca, 1991, p. 20.

5. K. Horedt, *loc. cit.*

6. Pentru o discuţie mai detaliată pe această temă vezi V. Vasiliev, I.Al. Aldea, H. Ciugudean, *op. cit.*, 27.

7. Idem, *op. cit.*, p. 29-31.

8. Deşi datarea în Ha. D (presupusă de K. Horedt) nu se confirmă, considerăm că precizările obţinute sunt preferabile incertitudinii, pe care, adesea, se clădesc teorii.

L'HABITAT FORTIFIE DE ŞONA, DEP. D'ALBA
(Résumé)

Les recherches ont identifié une fortification hallstattiènne, reutilisée puis, dans la phase La Tène tardive, par les daces. Une présentation détaillée va paraître dans le volume Fortifications de refuge et habitats fortifiés hallstattiéns de Transylvanie.

INVESTIGAŢIILE ISTORICO-ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN MICROZONA ISTORICO-NATURALĂ RUDI-TĂTĂRĂUCA NOUĂ-ARIONEŞTI (RAIONUL DONDUŞENI, REPUBLICA MOLDOVA)

În zona Rudi-Tătărăuca Nouă-Arioneşti au fost localizate 70 de obiective de interes arheologic, din care în 6 au fost efectuate săpături de sondaj. Un interes deosebit a fost acordat cetăţii de pământ de la Tătărăuca Nouă V - Piscul Gol, *care era apărată de trei valuri. Investigaţiile întreprinse pe o suprafaţă de 156 mp, au dus la descoperirea unei diversităţi de material ceramic din eneolitic, Hallstatt B şi perioada romană târzie. Altă cetate de pământ, cea de la Tătărăuca Nouă -* Germanaria, *a fost şi ea cercetată parţial, în diferitele complexe găsindu-se ceramică din sec. VII-VIII şi secolul X.*

INTRODUCERE

Microzona istorico-naturală Rudi-Tătărăuca Nouă-Arioneşti este un complex de concentraţie a monumentelor istorico-arheologice şi naturale unicat. Aici, în limita comunelor şi satelor Arioneşti, Pocrovca, Rudi, Totocăneşti, Tătărăuca Nouă, Tătărăuca Veche, Decebal, Slobozia Nouă, Niorcani, sunt concentrate o suită de monumente istorico-arheologice ce reprezintă succesiv toate perioadele de evoluţie a societăţilor umane din epoca paleoliticului până în evul mediu târziu.

Pentru cercetarea complexă a microzonei - conform unui program ştiinţific de lungă durată - a fost organizată Fundaţia ştiinţifică obştească "Rudi-Maetonium" (înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 15.01.1993). Fundaţia este o organizaţie profesionist-obştească, are statutul său, cont bancar şi un program concret de investigaţii ştiinţifice.

Conform Hotărârii Colegiului Ministerului Culturii al Republicii Moldova din 24.06.1993 şi în baza contractului de cercetări ştiinţifice în vederea evidenţierii, studierii şi punerii în valoare a monumentelor istorico-naturale din microzonă încheiat la 02.07.1993 între Ministerul Culturii al Republicii Moldova şi Fundaţia "Rudi-Maetonium", colectivul de cercetători ştiinţifici, membrii Fundaţiei au început în 1993 efectuarea programului aprobat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova.

În 1993, conform programului de investigaţii, s-a prevăzut efectuarea următoarelor lucrări:
- evidenţierea complexă, cartarea topografică a tuturor monumentelor istorico-arheologice din microzonă şi întocmirea repertoriului general;
- determinarea stării de conservare actuale a monumentelor, întocmirea repertoriului monumentelor care necesită de urgenţă instalarea zonelor de protecţie şi efectuarea săpăturilor arheologice de salvare;
- determinarea zonelor de protecţie (inclusiv extragerea obiectivelor din circuitul lucrărilor agricole) a celor mai importante monumente;
- cercetări arheologice de prospectare (cercetări de suprafaţă) inclusiv sondaje pe monumentele ce necesită intervenţii de salvare sau cu scopul de a stabili apartenenţa lor cultural-cronologică;
- investigaţii de prospectare a mediului ambiant împreună cu specialişti geologi, geografi, pedologi, palinologi, paleobotanişti ş.a. (vezi Anexa 1 şi 2);
- elaborarea, în baza datelor obţinute, a unui program ştiinţific de lungă durată (1994-2005) cu detalierea şi concretizările necesare, pe etape.

Direcţia Monumente, Arhitectură, Arte Plastice şi Desing a Ministerului Culturii* a finanţat desfăşurarea programului pe anul 1993 în baza contractului semnat (02.07.1993) de prim-viceministrul Iacob Burghiu, din partea Ministerului Culturii, iar din partea Fundaţiei de preşedintele acesteia Eugeniu Sava.

Baza financiară pentru efectuarea investigaţiilor în microzonă a fost întărită prin alocări financiare din partea Institutului Român de Tracologie (contractul semnat la 27.07.1993 de către directorul Institutului Român de Tracologie, dr. Petre Roman, şi de către dr. Valentin Dergačev, directorul Institutului de Arheologie şi Istorie Veche al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova).

Totodată, Fundaţia a beneficiat de sprijin financiar în formă de sponsorizare şi din partea unor firme comerciale, în primul rând a firmei "Iscander" (director-general Valeriu Zelinschii).

Cele sus menţionate au facilitat în mod efectiv derularea programului de investigaţii. Lucrările de şantier au durat două luni (02.08.93 - 04.10.93). Echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" a fost compusă din: E. Sava - şeful şantierului (autorizaţia nr. 27 eliberată la 02.08.93 de Comisia arheologică a Ministerului Culturii al Republicii Moldova), I. Manzura, S. Kurciatov, V. Bubulici, M. Tcaciuc, V. Guchin, R. Rabinovici, T. Diaconescu, A. Gangan - arheologi; E. Fraseniuc - desenatoare. La lucrările de şantier au mai participat în diferite perioade: V. Kireev - topograf; C. Mihăilescu - geograf-geolog; V. Moţoc - pedolog; S. Medeanic - palinolog.

La investigaţiile de şantier, din partea Institutului Român de Tracologie a participat cercetătorul ştiinţific Ruxandra Alaiba, iar din partea Muzeului de Istorie al Transilvaniei arheologul-muzeograf Mihai Bădău-Wittenberger.

Un ajutor considerabil şi o atenţie deosebită a primit echipa de şantier din partea primarului comunei Rudi, d-l Valeriu Ţâmbalist.

I. REPERTORIUL MONUMENTELOR ISTORICO-ARHEOLOGICE

Echipa de cercetători ştiinţifici (I. Manzura, S. Kurciatov, V. Bubulici, M. Tcaciuc şi topograful V. Kireev) a efectuat cercetări de suprafaţă detaliate, cartarea şi ridicarea topografică a monumentelor depistate în microzonă. Cercetările s-au efectuat pe toată suprafaţa microzonei, de la nord spre sud, respectiv de la limita de nord a comunei Arioneşti până la graniţa cu raionul Soroca (fig. 1). Numerotarea pe hartă s-a efectuat succesiv de la nord spre sud.

Până la 2 august 1993, conform datelor de arhivă şi a rezultatelor perieghezei efectuate în luna mai a.c. de cercetătorul Institutului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, dr. I. Manzura şi de către E. Tcaciuc, în microzonă erau cunoscute 54 obiective arheologice. Pentru confirmarea datelor precedente şi totodată pentru evidenţierea şi cartarea noilor monumente descoperite, echipa Fundaţiei a început la 3 august 1993 reverificarea detaliată a monumentelor din microzonă.

Descrierea monumentelor conţine informaţii generale despre poziţia geografică, apartenenţa cultural-cronologică, starea de conservare actuală, recomandări pentru instalarea zonelor de protecţie sau despre necesitatea efectuării săpăturilor de salvare, istoric şi autorul descoperirii, autorul săpăturilor arheologice, bibliografia selectivă.

Comuna Arioneşti

1(4)**. *Arioneşti I*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în partea de N a comunei, pe malul râpei numite Valea Bradului (fig. 2). Este acoperită complet de case contemporane şi deteriorată definitiv. A fost descoperită în 1969 de V. Marchevici.

Bibliografia: V. Marchevici, *Arheologhiceskaia carta...*, nr. 2, Chişinău, 1973, p. 80.

2(10a). *Arioneşti II* (în bibliografie a fost indicată fără marcare); aşezare; epoca evului mediu; cultura Proto-Dridu. Este situată pe terasa a doua a Nistrului, la 0,85 km est de Arioneşti în localitatea numită "*Arioneşti Stânca*". În prezent este acoperită parţial de pădure şi construcţii rurale (fig. 2). Se deteriorează.

Bibliografia: I. Rafalovici, *Slaviane VI-IX vv. v Moldavii*, Chişinău, 1972, p. 12-13.

3(5). *Arioneşti III*: staţiune; epoca paleolitică. Este situată la 0,25 km NE de comună, pe o terasă a malului abrupt al Nistrului în locul numit "*Arioneşti-Stânca*" (fig.2). A fost descoperită în 1993 de echipa Fundaţiei.

4(7). *Arioneşti IV*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată la SE de sat, la 0,6 km de ferma de vite, în locul numit "*Pârâul Sec*", pe ambele pante ale unei văi orientate N-S (fig. 2). Anual este arată. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *Arheologhiceschie pamiatnichi v zonah novostroec severa i ţentra Moldavii*, AIM,v 1977-78 g., Chişinău, 1982, p. 179.

5(8). *Arioneşti V*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în hârtopul "*Tufarii Ciuţachi*", pe panta de vest a văii orientate N-S, la distanţa de 1,5 km sud de marginea satului Arioneşti şi la 0,5-0,6 km est de drumul Soroca-Otaci (fig. 2). Anual se ară pentru culturi agricole. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1977, de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 179.

6(10). *Arioneşti VI*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată la sud de marginea satului Arioneşti, la 1,75 km vest de şoseaua Otaci-Soroca şi la 0,35 km sud-est de şoseaua Arioneşti-Donduşeni. Este plasată pe o pantă puţin înclinată spre sud, formată de un pârâu având cursul apei de la NNV spre SSE şi un afluent al lui ce curge din direcţia NE (fig. 2). Este arată anual. Starea este satisfăcătoare. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1977-78.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 179.

7(6). *Arioneşti VII*: aşezare pluristratigrafică; epoca eneolitică (cultura Cucuteni-Tripolie), Hallstattul tracic timpuriu, cultura getică, cultura Sântana de Mureş - Cerneahov, evul mediu timpuriu (sec. VI-IX). Lungimea aşezării este de aproximativ 1000 m în direcţia N-S. Este plasată la 0,3-0,5 km SE de sat, pe o pantă a hârtopului "*Pârâul Sec*", la nord de 5 iazuri mici orientate succesiv unul după altul pe axa V-E (fig. 2). În limita suprafeţei ocupate de obiectiv se găseşte un izvor şi o fântână. Sistematic se ară. Starea actuală este satisfăcătoare. Descoperit în 1977-1978 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, op. cit., p. 186.

Note: Obiectivele Arioneşti VII şi Arioneşti XII (conform datelor de arhivă) constituie de fapt un singur monument şi astfel sunt marcate ca Arioneşti VII.

8(1). *Arioneşti VIII*: aşezare pluristratigrafică; epoca bronzului tardiv (?), cultura getică. Este plasată pe un promontoriu orientat NS, cu pante puternic înclinate, în punctul numit "*La Prisacă*". Aşezarea este localizată la distanţa de 0,9-1,0 km VSV de marginea vestică, şi la 0,5 km spre SV de ferma de păsări (situată între sat şi şoseaua Soroca-Otaci), în imediata apropiere a hotarului silvic dintre raionul Donduşeni şi Ocniţa (fig. 2). Sistematic se ară. Starea este satisfăcătoare. Descoperită de I. Vlasenco în 1977-78.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 182.

9(9). *Arioneşti IX*: aşezare; epoca fierului târziu, cultura getică. Este situată în hârtopul "*Tufarii Ciulachi*", la distanţa de 1,5 km sud de marginea satului şi la 0,5 km est de drumul Soroca-Ortaci (fig. 2). Este plasată în partea dreaptă a văii mlăştinoase, pe o pantă uşor înclinată spre SV. Este arată permanent. Starea actuală este satisfăcătoare. Descoperită în 1977-78, de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 185.

10(2). *Arioneşti X*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este plasată pe ambele pante lin înclinate ale văii orientate NV-SE, între sat şi şoseaua Soroca-Ortaci, la distanţa de aproximativ 0,3 km SE de ferma de păsări. În partea de sud a văii, aşezarea este limitată de un lac (fig. 2). Suprafaţa obiectivului este arată sistematic. Starea actuală este satisfăcătoare. Descoperit în 1977-78 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 186.

11(3). *Arioneşti XI*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la distanţa de 0,3 km SV de marginea satului şi la 0,8 km spre est de şoseaua Soroca-Otaci, pe un promontoriu orientat VE (fig. 2). Este arat sistematic. Starea este satisfăcătoare. Descoperită de I. Vlasenco în 1977-78.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 186.

Comuna Pocrovca

12(14). *Pocrovca I*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în locul "*Hârtopul Munteanu*", la 1,0 km SV de intersecţia drumurilor Soroca-Pocrovca-Otaci-Izvoara-Crişcăuţi, care se găseşte în partea de SV a satului Pocrovca (fig. 3) şi la 0,8 km NE de brigada agricolă a gospodăriei. Obiectivul este situat pe un promontoriu orientat în direcţia EV, care este format de un râuşor ce se varsă în râul Căinari din direcţia NE şi de un altul ce se varsă în râul Căinari de la NV. Aşezarea este puternic deteriorată de arături adânci (0,9-0,8 m). A fost descoperită de I. Vlasenco şi V. Sorochin.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188.

13(11). *Pocrovca II*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată pe un promontoriu format de râul Căinari şi un afluent al său ce se varsă dinspre NE, la distanţa de 2,5 km SV de sat (fig. 3). Obiectivul este puternic deteriorat de arătură adâncă (0,6-0,8 m). A fost descoperit de I. Vlasenco în 1977.

Bibliografia: : I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 189.

14(17). *Pocrovca III*: aşezare; cultura getică. Este situată la distanţa de 1 km NE de biserica din Pocrovca şi la 0,8 km NNV de biserica satului Rudi, pe un promontoriu orientat N-S şi format de râuleţul Rudi (fig. 3). A fost răvăşită de arătura adâncă (0,6-0,8 m) şi acoperită de livadă. În prezent livada nu există, iar suprafaţa obiectivului este arată pentru culturi anuale. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: : I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 189.

15(18). *Pocrovca IV*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată în locul numit "*Săcara*" la 1,5 km NNE de biserica satului Pocrovca, pe panta de NE a unei văi orientate NV-SE şi care se

termină la capătul de nord cu un lac, format de râuleţul Rudi (fig. 3). Suprafaţa sitului este arată pentru culturi agricole anuale. Starea actuală: se deteriorează. A fost descoperit în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 189.

16(13). *Pocrovca V:* aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată în locul numit "*Hârtopul Munteanu*", la distanţa de aproximativ 0,75 km de centrul satului (fig. 3). Obiectivul este plasat pe o pantă lină a malului nord-estic al unui râuşor ce se varsă în râul Căinari. În limita aşezării se găsesc două izvoare şi o fântână. Obiectivul este total acoperit cu livadă şi puternic deteriorat. A fost descoperit în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: : I. Vlasenco, V. Sorochin, op.cit., p. 189.

17(12). *Pocrovca VI*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată pe panta lină din partea de NV a văii unui râuşor ce se varsă dinspre NE în râul Căinari, la 1,3 km SV de sat (fig. 3). Suprafaţa obiectivului a fost arată cu plugul, adânc (0,6-0,8 m). În prezent, situl este acoperit cu livadă şi puternic deteriorat. A fost descoperit în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, op.cit., p. 189.

18(19). *Pocrovca VII*: aşezare pluristratigrafică; cultura getică şi cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată în hârtopul "*Baza*", la 0,9 km NE de sat şi 1,5 km NNE de biserica din sat (fig. 3). Obiectivul este plasat pe ambele pante ale văii orientate NV-SE, prin care curge un afluent al râului Rudi. Suprafaţa aşezării a fost deteriorată de arături adânci (0,6-0,8 m) şi în prezent este acoperită cu livadă. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, *Novie archeologhiceschie pamiatnichi v Moldavii, AIM v 1981 g.*, Chişinău, 1985, p. 202.

19(16). *Pocrovca VIII*: aşezare pluristratigrafică; cultura getică şi cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la distanţa de 0,7 km ENE de biserica satului şi 0,2 km de marginea de est a satului, pe malul de N a două lacuri din care se formează cursul râului Rudi (fig. 3). Anual, este arată pentru cultur agricole. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, op.cit., p. 202.

20(15). *Pocrovca IX*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în locul numit '*Lozian*", la 1,3 km VSV de atelierul agricol, la 2,0 km SSV de sat şi 2,3 km SV de clădirea şcolii generale din sat (fig. 3). Obiectivul ocupă un platou al promontoriului orientat NE-SV şi care este format de cursul unui afluent ce se varsă dinspre est în râul Căinari. Obiectivul este puternic deteriorat de arături adânci (0,9-0,8 m) şi în prezent este acoperit de livadă. A fost descoperit în 1987 de locuitorul A. Demidov din satul Pocrovca.

Comuna Rudi

21(31). *Rudi* (grup din 3 tumuli); tumulul nr. 2: H-2,5 m; D-30 m. Este situat la 200 m sud de intersecţia drumurilor Soroca-Rudi-Otaci (fig. 3). Pe tumul este plasat un punct geodezic. Poalele tumulului se ară anual şi în prezent sunt acoperite cu livadă. Se deteriorează.

Bibliografia: *Svod pamiatnikov...*, p. 219; *Delo po obsledovaniiu...*, nr. 6.

22(31). *Rudi*; tumulul 3: H-0,5 m; D-20 m. Este situat la distanţa de 50 m SSV de tumulul 2 şi 100 m NV de staţia de pompare a apei. Este acoperit de livadă (fig. 3). Se deteriorează.

Bibliografia: *Svod pamiatnikov...*, p. 219; *Delo po obsledovaniiu...*, nr. 6.

23(31). *Rudi*; tumulul 4: H-0,5 m; D-25 m. Este situat la 250 m NV de tumulul 2, fiind parţial distrus de drumul Rudi-Sudarca (fig. 3). Este acoperit de livadă. Se deteriorează. A fost descoperit în 1993 de S. Kurciatov şi V. Bubulici.

24(43). *Rudi I ("La Şanţuri")*, cetăţuie de pământ (fig. 3; 5), cu 4 valuri, câteva şanţuri şi zona extramurală; conţine mai multe orizonturi culturale: Hallstattul tracic mijlociu; epoca La Tène; cultura dacică (sec. I-III p.Chr.). Este situată la distanţa de 2 km ESE de marginea satului, pe un bot de deal înconjurat dinspre nord şi sud de râpe adânci şi stâncoase, iar la est de valea Nistrului. În prezent, obiectivul este în întregime acoperit cu pădure (salcâmi), din care cauză ridicarea topografică (fig. 5) a fost efectuată dificil şi incomplet. Obiectivul se deteriorează. A fost descoperit în 1956 de N. Chetraru. În 1964, I. Hâncu a efectuat săpături de sondaj. În 1969, Gh. Fiodorov a început săpăturile, iar între 1970-76 acestea au fost continuate de M. Romanovskaia. Rapoartele ştiinţifice, cu excepţia raportului din 1976, se păstrează în arhiva Muzeului de arheologie al Academiei de ştiinţe a Republicii Moldova din Chişinău. O mică parte din colecţii se păstrează în aceeaşi instituţie, însă majoritatea au fost expediate încă în anii '70 la Moscova şi în prezent sunt dispersate prin depozitele Institutului de Arheologie din Moscova***. În bibliografie, obiectivul în cauză este marcat "Rudi-I", iar zona extramurală marcată ca "Rudi-II", însă în realitate ele constituie un singur monument şi în

raportul prezent sunt marcate Rudi I. În zona extramurală, în 1993, echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" a efectuat o săpătură de sondaj. Caseta de sondaj (1x2 m) a fost orientată în direcţia nord-sud. Stratul cultural, cu adâncimea de 0,5 m, conţinea un sol de tip cernoziom puternic amestecat cu pietre de dimensiuni mici şi mari. În săpătură au fost găsite 7 fragmente de amfore romane. Obiectivul necesită investigaţii de amploare şi de lungă durată.

Bibliografia: N. Chetraru, *Materiali k arheologhicescoi carte Moldavii*, TGICMM, tom I., Chişinău, 1960; M.Romanovskaia, *Rascopchi na ghetscom gorodişce Rudi*, AO, 1970, Moskva, 1971; Idem, AO, 1971, Moskva, 1972; T. Zlatkovskaia, L. Polevoi, *Gorodişča Pruto-Dnestrovscogo mejdurečia IV-III v.v. do n.e. i voprosî politicescoi istorii ghetov*, în *Drevnie Frachiiţî v Severnom Pricemomorie*, Moskva, 1969; V. Lăpuşnean, I. Niculiţă, M. Romanovskaia, *Pamiatnichi rannego jeleznogo veka*, ACM, tom 4, Chişinău, 1974; M. Romanovskaia, *Otcioti o rascopcah ghetscogo gorodişča Rudi v 1970-1975 g.g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie; nr.inv.: 59, 65, 69, 84, 977.

25(44). *Rudi II*: aşezare; cultura geto-dacică (sec. IV î.e.n. - II e.n.). Este situată la distanţa de 1,8 km ESE de marginea de est a satului (ferma de vite), pe panta de VNV a defileului Tătărăuca Nouă şi la 300 m NE de cordonul silvic (fig. 3). Este arată pentru culturi agricole anuale. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1971 de M. Romanovskaia şi A. Lăpuşnean.

Bibliografia: V. Lăpuşnean, I. Niculiţă, M. Romanovskaia, AKM, tom 4, 1974, p. 11; V. Lăpuşnean, M. Romanovskaia, *O rabote ghetskogo otriada*, AO, 1971, Moskva, 1977.

26(38). *Rudi III*: aşezare pluristratigrafică; Hallstattul tracic; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov; epoca modernă (sec. XVIII-XIX). Este situată la distanţa de 2,1 km NNE de ferma de vite de la marginea de est a satului (fig. 3). Este plasată pe terasa Nistrului, la gura unei râpi, fiind limitată de panta ei nordică. Anual este arată. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită de M. Romanovskaia în 1969.

Bibliografia: V. Lăpuşnean, I. Niculiţă, M. Romanovskaia, AKM, tom 4, p. 11.

27(27). *Rudi IV*: *("Farfuria Turcească")*: cetăţuie de pământ cu val concentric (H-5 m) şi şanţ de apărare. Cetăţuia şi zona "extra muros" conţine mai multe orizonturi culturale: cultura Cucuteni-Tripolie; cultura getică (sec. IV-III a.Chr.); evul mediu, aspectul Alcedar-Echimăuţi (sec. X-XII); cultura moldovenească (sec. XVII-XVIII). Este situată la distanţa de 1,5 km NE de biserica satului Rudi şi 1 km NNE de mănăstirea Rudi din valea Nistrului, la aproximativ 0,25 km vest de albia acestuia din urmă, pe malul de sud al pârâului Rudi (fig. 3). În prezent, cetăţuia este complet acoperită cu pădure, fiind puternic deteriorată în timpul plantării arborilor. A fost descoperită în 1968 de Gh. Fiodorov, studiată de acesta în 1969-1970 şi 1981-1983, apoi de V. Beilecci în 1989. Colecţiile arheologice şi rapoartele ştiinţifice se păstrează în Muzeul Institutului de Arheologie şi Istorie Veche al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (documentaţia de teren lipseşte).

Bibliografia: Gh. Fiodorov, *Raboty Pruto-Dnestrovskoi expediţii*, AO v 1968 godu, Moskva, 1969; Idem, *Drevnerusskoe poselenie Rudi*, AO v 1969 godu, Moskva, 1970; Idem, *Raskopki Pruto-Dnestrovskoi expediţii*, AO, 1970, Moskva, 1971; Idem, *Drevnerusskoe poselenie na severe Moldavii*, AIM v 1968-1969 gg., Chişinău, 1972; Gh. Fiodorov, Gh. Cebotarenco, AKM, Nr. 6, 1976, p. 74-76; V. Beilecci, *Raskopki slavianskogo poselenia Rudi v 1981-82 gg.*, AIM v 1982 g., Chişinău, 1986; R. Rabinovici, *Gonciamii gom na poselenii X-XII vv. u s. Rudi*, în *Hoziaistvennie komplexi drevnih abşcenstv Moldavii*, Chişinău, 1991.

28(28). *Rudi V*: aşezare pluristratigrafică; Hallstattul tracic; evul mediu (sec. X-XI). Este situată la distanţa de 0,25 km ENE de *"Farfuria Turcească"* şi la 1,2 km NE de mănăstirea Rudi, pe un platou limitat la NE de malul abrupt al Nistrului (fig. 3). Situl este arat pentru culturi anuale. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperit în 1968 de Gh. Fiodorov, care a efectuat aici săpături arheologice în 1969-70.

Bibliografia: Gh. Fiodorov, *Drevnerusskie poselenia na severe Moldavii*, AKM, 1968-69, Chişinău, 1972; M. Roşali, Gh. Fiodorov, *Jilie i proizvodstvennie soorujenia drevnerusskogo poselenia Rudi*, AIM v 1970-1971 gg., Chişinău, 1973; Gh. Fiodorov, Gh. Cebotarenco, *Pamiatniki drevnih slavian*, Chişinău, 1974, p. 24.

29(26). *Rudi VI*: aşezare pluristratigrafică; Hallstattul tracic; cultura geto-dacică; evul mediu (sec. X-XI; XIV-XV). Este situată pe malul stâng al râului Rudi, lângă izvor, la distanţa de 0,75 km NE de mânăstirea Rudi şi 0,20 km SV de cetăţuia Rudi IV "Farfuria Turcească" (fig. 3). Este arată pentru culturi anuale. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1982 de E. Tcaciuc. A fost studiată de V. Beilecci (1982) şi R. Rabinovici (1989). Materialele se păstrează în Muzeul de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

Bibliografia: V.S. Beilecci, I.G. Vlasenco, *Otciot o rascopcah posada gorodişča Rudi v 1982 g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Nr.inv. 177; R. Rabinovici, *Otciot ob issledovaniah Drevnerusscoi arheologhicescoi expediţii v 1989 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1990, Nr.inv. 292.

30(36). *Rudi VII*: sistem de fortificaţie în forma unui val de pământ cu înălţimea de 0,5-1,0 m, orientat în direcţia NE-SV. Este situat pe panta de nord a unei depresiuni, în locul numit " *Vâlceaua Chihana*", la 1,2 km ENE de satul Rudi (fig. 3). În partea de NE, valul se uneşte probabil cu încă un val (aproape invizibil actualmente), formând o configuraţie în formă de potcoavă, cu diametrul de aproximativ 200 m. Capătul de

NE al valului este parţial distrus de carieră (fig. 3). Capătul său de SV continuă până la malul abrupt al luncii Nistrului. Anual este arat. Atribuirea culturală nu este stabilită. A fost descoperit în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" (S. Kurciatov, V. Bubulici, M. Tcaciuc).

31(37). *Rudi VIII*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată la 1,5 km ENE de satul Rudi, ocupând un platou al promontoriului format de "Vâlceaua Chihana" orientată spre lunca Nistrului (fig. 3). Partea de NV a obiectivului este acoperită de pădure. În această zonă, se observă mici depresiuni ovale (3x5 m) cu adâncimea până la 30 cm şi care sunt aranjate în forma tablei de şah în jurul unei construcţii de pământ de formă tubulară. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" (S. Kurciatov, V. Bubulici, M. Tcaciuc).

32(21). *Rudi IX*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în hârtopul *"Roşcana"*, la distanţa de 1,3 km NE de biserica satului Rudi şi 0,5 km NE de promontoriul format de malul Nistrului şi relieful defileului Rudi. Aşezarea este acoperită de livadă şi pădure. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *Arheologhiceskie pamiatniki...*, 1982, p. 186.

33(42). *Rudi X*: aşezare fortificată (?) pluristratigrafică; cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată pe un platou mic plasat pe muchia de nord a defileului Tătărăuca Nouă, la distanţa de o,75 km SE de satul Rudi şi 0,6 km NE de satul Tolocăneşti. Este arată pentru culturi agricole anuale. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 186.

34(40). *Rudi XI*: cetăţuie de pământ cu un sistem de fortificaţii în forma unui val segmentat cu înălţimea de 0,5 m. Probabil că formează un sistem de apărare unitar împreună cu obiectivele Rudi X şi Rudi XII. Pluristratigrafică: cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică. Este situată la 0,5 km sud de satul Rudi, la 0,25 km NNV de Tolocăneşti şi 0,6 km est de şoseaua Soroca-Otaci (fig. 3). Obiectivul este plasat pe panta lină, de nord şi vest a văii ce se uneşte la NNV cu defileul Tătărăuca Nouă. Suprafaţa obiectivului este puternic deteriorată de plantări şi în prezent este acoperită cu livadă. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco. În 1993, echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" a descoperit sistemul de fortificaţie care include probabil, de asemenea, obiectivele Rudi X şi Rudi XII, în jurul cărora valurile pot fi observate foarte greu.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 187.

35(41). *Rudi XII*: aşezare fortificată (?) pluristratigrafică: cultura geto-dacică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată între obiectivele Rudi X şi Rudi XI, la distanţa de 0,8 km sud de satul Rudi, la 0,3 km nord de satul Tolocăneşti, şi 0,1 km vest de casa pădurarului. Obiectivul este plasat pe panta promontoriului văii ce se uneşte cu defileul Tătărăuca Nouă (fig. 3). Este arat pentru culturi anuale. Starea actuală este satisfăcătoare.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 187.

36(39). *Rudi XIII*: aşezare pluristratigrafică; cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată pe panta de nord a văii ce se uneşte cu defileul Tătărăuca Nouă, la distanţa de 1 km SSV de satul Rudi (fig. 3) şi la 0,5 km NV de satul Tolocăneşti. Este puternic determinată de fierul plugului şi în prezent este acoperită cu livadă. A fost descoperită de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 187.

37(33). *Rudi XV*: aşezare; cultura geto-dacică. Este situată în hârtopul *"Spirea"*, pe panta lină a promotoriului văii, pe malul lacului format de cursul pârâului ce se revarsă în defileul Tătărăuca Nouă. Obiectivul este plasat la distantanţa de 2,5 km SSE de la încrucuşerea drumurilor Soroca-Otaci-Rudi şi la 1,7 km SSV de marginea de SV a satului Rudi (fig. 3), respectiv 0,75 km de marginea nord-vestică a satului Tolocăneşti. Este arată pentru culturi agricole. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 187.

38(23). *Rudi XVI*: aşezare; cultura geto-dacică. Este situată pe panta depresiunii *"Râpa satului"*, la distanţa de 0,8 km SV de biserică şi 0,8 km NV de şcoala generală din sat. Anual se ară. În prezent este acoperită cu livadă, este puternic deteriorată de fierul plugului. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1977.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188.

39(24). *Rudi XVII*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la 0,9 km SV de biserică şi la 0,5 km NV de şcoala generală, pe panta de est a depresiunii "Râpa satului" (fig. 3). A fost descoperită de I. Vlasenco în 1977.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188.

40(25). *Rudi XVIII*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată între satul Rudi şi satul Pocrovca, la distanţa de 0,25 km NE de drumul Soroca-Pocrovca şi 0,8 km NV de intersecţia drumului Soroca-Pocrovca cu drumul spre Rudi (fig. 3). A fost deteriorată de fierul plugului. În prezent este acoperită cu livadă. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188.

41(32). *Rudi XIX*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată în hârtopul "*Spirea*", la distanţa de 2 km SV de sat şi 1 km vest de şoseaua Soroca-Otaci, pe panta lină a văii prin care curge un pârâu ce se varsă în defileul Tătărăuca Nouă (fig. 3). A fost deteriorată de fierul plugului. În prezent este acoperită cu livadă. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188.

42(20). *Rudi XX*: aşezare pluristratigrafică; evul mediu timpuriu; cultura proto-Dridu (sec. VIII-IX) şi Dridu (sec. X-XI). Este situată în hârtopul "*Roşcana*", la 0,5 km NV de biserica satului Rudi şi la 0,25 km SV de mânăstire (fig. 3), pe pantă abruptă. Din partea de nord a depresiunii curge râul Rudi ce se varsă în Nistru. Unele zone ale obiectivului sunt mlăştinoase. Anual se ară pentru culturile agricole. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită în 1977 de I. Vlasenco. În anul 1980 a fost studiată de V. Beilecci, iar în 1982 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *op.cit.*, p. 188; V. Beilecci, N. Ţelnov, I. Vlasenco, *Rascopchi slavianscogo poselenia...*, 1983, p. 171-183; Idem, *Svod pamiatnicov...*, p. 222.

43(35). *Rudi XXI*: aşezare pluristratigrafică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov; evul mediu timpuriu (sec. VII-IX). Este situată la distanţa de o,45 km est de sat şi o,35 km NE de digul lacului, pe panta de nord a văii "Chihana" ce coboară în lunca Nistrului (fig. 3). Este arată pentru culturile agricole anuale. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită în 1980 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, *Novie arheologhiceschie pamiatnichi...*, 1985, p. 202.

44(29). *Rudi XXII ("La Trei Cruci")*: cetăţuie de pământ cu şanţ şi 4 valuri de apărare, pluristratigrafică; cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică; evul mediu (sec. VII-IX). Este situată la 1,2 km NE de ferma de vite de la marginea de est a satului, pe un bot de deal înconjurat din trei părţi (N-V-E) de pante abrupte şi stâncoase formate de defileul Rudi şi lunca Nistrului (fig. 3). Valurile de apărare au înălţimea de la 0,2-0,5 m până la 2,0 m. Toată zona "intramuros" a cetăţii este în prezent acoperită de pădure, stratul cultural fiind puternic deteriorat. Partea "extramuros" este arată anual pentru culturile agricole. A fost studiată prin săpături de sondaj în 1981 (I. Vlasenco) şi 1993 (echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium"). Materialele depistate se păstrează în fondurile Muzeului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Caseta de sondaj (2x2 m) a fost plasată în zona "intramuros", între valurile nr. 1 şi nr. 2, în partea de nord-vest a cetăţuii. În casetă au fost găsite 11 fragmente de ceramică aparţinând culturii Cucuteni-Tripolie, epocii dacice (sec. I-II p.Chr.) şi din evul mediu timpuriu (sec. VII-IX). Straturile culturale sunt foarte puternic deranjate.

Bibliografia: I. Vlasenco, *op.cit.*, 1985, p. 202-203; Idem, *Svod pamiatnikov...*, p. 219; Gh. Fiodorov, *Otciot o rabote Pruto-Dnestrovskoi expediţii v 1969-70 gg.*, Arhiva Muzeului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, p. 20, nr.inv. 55; I. Hâncu, *Drevneişie pamiatniki rodnogo kraia*, Chişinău, 1985, p. 14.

45(22). *Rudi XXIII*: aşezare pluristratigrafică; Hallstattul tracic timpuriu (Saharna-Solonceni); evul mediu timpuriu (sec. VIII-IX); cultura moldovenească medievală (sec. XIV-XV); (fig. 6/1-6). Este situată lângă biserica satului Rudi, fiind parţial acoperită de cimitirul contemporan, iar zona de SV este arată pentru culturi agricole anuale. A fost descoperită de E. Tcaciuc în 1989.

46(30). *Rudi XXIV*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată în partea de SV a satului, la 0,2 km nord de fabrica de prelucrare a fructelor (filiala firmei "Bucuria") şi la 0,2 km est de casa-muzeu "E. Sârbu". Aşezarea ocupă panta de vest a depresiunii ce se uneşte cu valea "Chihana". În prezent, suprafaţa obiectivului este ocupată de gospodării agricole particulare. A fost descoperită în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium".

Comuna Tolocăneşti

47(61). *Tolocăneşti I*: aşezare; evul mediu (sec. XIV-XV). Este situată la distanţa de 0,6 km NE de satul Tolocăneşti şi 1 km NNE de staţia de pompare a apei, care este plasată în partea dreaptă a şoselei

Soroca-Otaci. Obiectivul ocupă panta de est a văii în care se găseşte un lac uscat. Partea de SSE a văii se uneşte cu defileul Tătărăuca Nouă (fig.4). Este arată pentru culturi agricole anuale. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium".

48(62). *Tolocăneşti II*: staţiune sezonieră (?); epoca paleolitică. Este situată la distanţa de 1 km NE de sat şi la 1,3 km NNE de staţia de pompare a apei care este situată în partea dreaptă a şoselei Soroca-Otaci (fig. 4). Anual se ară pentru culturi agricole. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium".

49(34). *Tolocăneşti III* (denumirea veche Rudi-XIV); aşezare; cultura geto-dacică. este situată la 0,8 km SV de satul Tolocăneşti şi 0,5 km vest de şoseaua Soroca-Otaci (fig. 4). Este deteriorată de fierul plugului şi acoperită în prezent cu livadă. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1977.

Bibliografia: I. Vlasenco, V. Sorochin, *Arheologhiceskie pamiatniki...*, 1982, p. 187.

Comuna Tătărăuca Veche, satul Tătărăuca Veche,
satul Tătărăuca Nouă, satul Slobozia Noua, satul Decebal (Tătărăuca Mică)

50(55). *Tătărăuca Veche*: tumulul 1, H-2,5 m; D-30 m. Este situat la distanţa de 0,25 km NE de sat, pe linia de despărţire a apelor. Tumulul este puternic deteriorat de fierul plugului. În prezent este acoperit de gunoaie.

Bibliografia: *Delo po obsledovaniiu...*, nr. 6.

51(57). *Tătărăuca Veche I*: aşezare; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată la 0,9 km sud de biserica satului Tătărăuca Veche şi 0,3 km NV de satul Decebal (Tătărăuca Mică), pe panta lină a văii orientate SE-NV (fig. 4). Este arată pentru culturile agricole anuale. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1980.

Bibliografia: I. Vlasenco, *Novîe arheologhiceskie pamiatniki...*, 1985, p. 203.

52(56). *Tătărăuca Veche II*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată în partea de SV a satului, aproximativ la 0,5 km SV de biserica satului, pe panta de nord, a văii orientate EV, lângă drumul ce duce de la şoseaua Soroca-Otaci spre Tătărăuca Veche (fig. 4). a fost descoperită în 1980 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, *op.cit.*, p. 203-204.

53(54). *Tătărăuca Veche III*: aşezare pluristratigrafică; epoca paleolitică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la distanţa de 1,3 km NNE de biserica satului şi 0,3 km NE de marginea satului Balinţii Noi (fig. 4). Oiectivul este plasat pe un platou mic format dinspre vest de defileul Tătărăuca Veche, iar la nord de o depresiune care se termină în partea de est cu un lac mic. Este arată pentru culturile agricole anuale. Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium".

54(52). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă*: tumulul I, H-1,2 m, D-40 m. Este situat la distanţa de 2 km SV de biserica satului Tătărăuca Nouă şi 0,5 km. SE de obiectivul Tătărăuca Nouă V - "Piscul Gol" (fig. 4). Este arat. Se deteriorează. A fost descoperit de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993.

55(47). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă I:* aşezare pluristratigrafică; cultura Cucuteni-Tripolie; Hallstattul tracic timpuriu; evul mediu (sec. XIV-XV). Este situată la 0,7 km NV de sat, respectiv la 1,5 km NV de biserica acestuia (fig. 4). Este plasată pe un platou înconjurat de râpă cu malurile abrupte în partea de est, de terasa superioară a Nistrului la NE şi defileul Tătărăuca Nouă la NV, la 0,15 km vest de drumul din Tătărăuca Nouă spre staţia de pompare. Partea de NV a obiectivului este acoperită de pădure, iar restul se ară anual. Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperit de V. Lăpuşneanu în 1971.

Bibliografia: V. Marchevici, *Arheologhicescaia carta...*, 1973, p. 84.

56(53). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă II*: aşezare pluristratigrafică; epoca paleolitică; Hallstattul tracic timpuriu; cultura geto-dacică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la distanţa de 0,6 km NNE de biserica satului Tătărăuca Nouă şi 0,2 km est de marginea de NE a satului, pe un mic platou format de terasa Nistrului şi depresiunea ce înconjoară satul Tătărăuca Nouă în partea de NE (fig. 4). Starea de conservare este insuficientă, deoarece se plasează în zona alunecărilor de teren. A fost descoperită de M. Romanovskaia în 1971.

Bibliografia: V. Lăpuşnean, I. Niculiţă, M. Romanovskaia, *Arheologhicescaia carta...*, 1974, p. 12.

57(48). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă III*: aşezare pluristratigrafică; epoca paleolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Este situată la 1,3 km vest de Tătărăuca Nouă, pe un promontoriu înalt înconjurat la SV,

NV şi NE de râpe adânci cu maluri abrupte şi care se unesc cu defileul Tătărăuca Nouă (fig. 4). Este arată anual. Starea actuală de conservare este insuficientă. Se deteriorează din cauza lucrărilor agricole. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1980.

Bibliografia: I. Vlasenco, *Novie arheologhiceschie pamiatnichi...*, 1985, p. 203.

58(45). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă IV ("Germanaria")*: cetăţuie de pământ cu şanţ, val de apărare şi zonă extramurală. Forma - concentrică (fig. 4). Înălţimea valului - până la 8 m. Epoca - evul mediu timpuriu (sec. IX-XIII). Este situată în locul numit "Germanaria", în pădure, la distanţa de 1,2 km NV de marginea nord-vestică a satului Tătărăuca Nouă, pe terasa joasă a defileului Tătărăuca Nouă, la 0,15 km SV de drumul din Tătărăuca Nouă spre staţia de pompare (fig. 4). A fost descoperită de E. Tcaciuc în 1990. Săpături arheologice au fost efectuate în 1990 (R. Rabinovici) şi în 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" (vezi infra pp. corespunzătoare).

59(50). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă V ("Piscul Gol")*: cetăţuie de pământ cu şanţ şi trei valuri, pluristratigrafică; cultura Tripolie; faza finală YII-CII, tip Gordineşti-Horodiştea; Hallstattul tracic mijlociu (HaB); cultura geto-dacică (sec. I î.e.n.(?) - III e.n.). Este situată la 1,7 km vest de Tătărăuca Nouă, pe platoul înalt al terasei superioare a Nistrului, limitat la SV de râpă cu maluri stâncoase şi abrupte şi la NV de stâncile defileului Tătărăuca Nouă (fig. 4). Înălţimea valurilor este de 0,4-0,5 m. Suprafaţa obiectivului este deteriorată de lucrările agricole.

A fost descoperită de I. Manzura şi E. Tcaciuc în 1993. Săpăturile arheologice au fost efectuate în 1993 de Fundaţia "Rudi-Maetonium". Materialele se păstrează în arhiva Muzeului de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

60(49). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă VI*: aşezare fortificată (?) cu un val (H-1,0 m) şi şanţ de apărare. Este situată la distanţa de 1,65 km vest de marginea dinspre NV a satului. Valul şi şanţul sunt orientate în direcţia N-S. În partea de nord, valul coboară până la locul numit "Boarta Turcului", iar la sud ocupă panta abruptă a defileului Tătărăuca Nouă, ieşind cu capătul său sudic pe platoul pe care este situat obiectivul Tătărăuca Nouă V - "Piscul Gol" (fig. 4). Probabil, valul şi şanţul fac parte din complexul menţionat. La vest de val, vizual, pot fi observate foarte bine adâncituri concentrice şi înălţimi (0,3-0,5 m) în forma unor tumuli mici, care reprezintă probabil vestigii de locuinţe. Obiectivul este acoperit în totalitate de pădure. A fost descoperit de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993. Tot în 1993 au fost efectuate săpături de sondaj în urma cărora s-a depistat material arheologic (2 fragmente de ceramică) care poate să fie atribuit preliminar evului mediu timpuriu (sec. VIII-IX). Materialele se păstrează în Muzeul de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

61(51). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă VII*: aşezare fortificată (?) ; cultura Cucuteni-Tripolie (?). Este situată la 1,2 km nord de satul Niorcani şi 2,8 km VSV de biserica satului Tătărăuca Nouă (fig. 4). Se observă două valuri (0,5-1,0 m) orientate N-S, plasate la 300-400 m unul de altul. Este arată anual. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993.

62(66). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă VIII*: cetăţuie cu un val de pământ; cultura geto-dacică (?). Este situată la distanţa de 1,8 km ENE de biserica satului Tătărăuca Nouă, pe platoul unui bot de deal, format de terasa superioară a Nistrului şi depresiunea cu maluri abrupte orientată NV-SE (fig. 4). Se deteriorează prin lucrări agricole. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993.

63(63). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă IX*: aşezare; evul mediu (?). Este situată la distanţa de 1,5 km nord de satul Niorcani şi 2,5 km vest de Tătărăuca Nouă (fig. 4). Obiectivul ocupă o terasă mică pe panta de sud a defileului Tătărăuca Nouă. La est şi vest, terasa este înconjurată de râpe adânci şi stâncoase. Este acoperită cu pădure. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993. În acelaşi an, au fost efectuate săpături de sondaj. Materialele se păstrează în Muzeul de Arheologie al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

64(64). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă X*: aşezare; apartenenţă cultural-cronologică nedeterminată. Este situată la nord de obiectivul Tătărăuca Nouă V - "Piscul Gol", pe terasa pantei de sud a defileului Tătărăuca Nouă, la distanţa de 2,5 km vest de biserica satului Tătărăuca Nouă şi 1,9 km nord de satul Niorcani (fig. 4). Vizual, se pot evidenţia adâncituri ovale în sol (0,20-0,30 m) şi movile cu înălţimea de 20-30 cm, care reprezintă probabil vestigii de locuinţe. Este acoperită de pădure. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993 şi studiată prin săpături de sondaj. N-au fost depistate materiale arheologice.

65(65). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă XI*: aşezare pluristratigrafică; cultura geto-dacică; evul mediu târziu (sec. XVI-XVII). Este situată pe o terasă a pantei defileului Tătărăuca Nouă, la distanţa de 0,15

km NV de obiectivul Tătărăuca Nouă IV - "Germanaria" şi la 2,5 km VNV de biserica satului Tătărăuca Nouă (fig. 4). Starea actuală - satisfăcătoare. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993.

66(46). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă XII*: aşezare pluristratigrafică; cultura Cucuteni-Tripolie; evul mediu (?). Este situată la distanţa de 1 km NE de satul Tătărăuca Nouă, în locul contopirii defileului Tătărăuca Nouă cu terasa superioară a Nistrului (fig. 4). Starea actuală este satisfăcătoare. A fost descoperită de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" în 1993.

67(67). *Tătărăuca Veche - Tătărăuca Nouă XIII*: staţiune; epoca paleolitică. Este situată la marginea de NE a satului Tătărăuca Nouă, pe un mic platou, format de terasa Nistrului (fig. 4). Anual este arată. Starea - satisfăcătoare. A fost descoperită de I. Mazura în 1993.

68(60). *Tătărăuca Veche - Slobozia Nouă I*: staţiune; epoca paleolitică. Este situată la distanţa de 0,5 km est de satul Slobozia Nouă şi 2,8 km SE de intersecţia şoselei Soroca-Otaci cu drumul spre Slobozia Nouă. În 1993 n-a fost identificată pe teren. A fost descoperită în 1980 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, *Novie arheologhiceschie pamiatnichi...*, p. 204.

69(59). *Tătărăuca Veche - Slobozia Nouă II*: aşezare; cultura geto-dacică (?). Este situată pe un promontoriu format de două depresiuni orientate N-S şi E-V, respectiv, la distanţa de 1 km est de satul Slobozia Nouă şi 1 km SV de pădure. În 1993 n-a fost identificată pe teren. A fost descoperită în 1980 de I. Vlasenco.

Bibliografia: I. Vlasenco, *op.cit.*, p. 204.

70(58). *Tătărăuca Veche - Slobozia Nouă III*: aşezare; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Este situată la distanţa de 0,3 km NE de satul Slobozia Nouă şi 1,6 km SE de intersecţia drumurilor Soroca-Otaci-Slobozia Nouă (fig. 4). Anual este arată. A fost descoperită de I. Vlasenco în 1980.

Bibliografia: I. Vlasenco, *op.cit.*, p. 204.

Lista monumentelor arheologice care necesită intervenţii urgente de salvare

1. *Rudi I* ("La Şanţuri"): cetăţuie; Hallstattul tracic mijlociu (HaB); epoca La Tène; cultura dacică (sec. I-III e.n.). Deteriorat din cauza pădurii care acoperă toată suprafaţa obiectivului.
2. *Rudi VII*: sistem de fortificaţie. Apartenenţa cultural-cronologică nu este stabilită. Se deteriorează prin lucrări agricole şi de carieră de extragere a pietrei.
3. *Rudi XI*: cetăţuie; epoca encolitică; cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică (?). Se deteriorează prin lucrări agricole.
4. *Rudi XXII* ("La Trei Cruci"): cetăţuie; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie; cultura geto-dacică; evul mediu timpuriu (sec. VII-IX). Se deteriorează de lucrări agricole.
5. *Tătărăuca Nouă V* ("Piscul Gol"): cetăţuie; epoca eneolitică, cultura Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte; perioda Hallstattului tracic mijlociu (HaB); sec. I a.Chr. - III p.Chr. Se deteriorează prin lucrări agricole.
6. *Tătărăuca Nouă VIII*: cetăţuie; epoca encolitică; epoca La Tène. Se deteriorează prin lucrări agricole.
7. *Tătărăuca Nouă II*: aşezare; epoca paleolitică; perioada Hallstattului tracic timpuriu (HaA); cultura geto-dacică; cultura Sântana de Mureş - Cerneahov. Se deteriorează prin alunecări de teren.
8. *Arioneşti II*: aşezare; epoca evului mediu, cultura Proto-Dridu. Se deteriorează.
9. *Rudi XXIV*: aşezare; epoca eneolitică; cultura Cucuteni-Tripolie. Deteriorată parţial de construcţii rurale.

Lista monumentelor arheologice care necesită instalarea zonelor de protecţie

1. *Rudi I*-"La Şanţuri", cetăţuie de pământ.
2. *Rudi IV*-"Farfuria Turcească", cetăţuie de pământ.
3. *Rudi VII*, sistem de fortificaţii.
4. *Rudi VIII*, sistem de fortificaţii.
5. *Rudi X*, aşezare fortificată (?).
6. *Rudi XI*, aşezare fortificată (?).
7. *Rudi XII*, aşezare fortificată (?).
8. *Rudi XII*-"La Trei Cruci", cetăţuie de pământ.
9. *Tătărăuca Nouă III*, aşezare.

10. *Tătărăuca Nouă IV*-"Grmanaria", cetăţuie de pământ.
11. *Tătărăuca Nouă V*-"Piscul Gol", cetăţuie de pământ.
12. *Tătărăuca Nouă VI*, aşezare fortificată (?).
13. *Tătărăuca Nouă VII*, aşezare fortificată (?).
14. *Tătărăuca Nouă VIII*, cetăţuie de pământ.
15. *Tătărăuca Nouă X*, aşezare.

Aşadar, rezultatele cercetărilor de suprafaţă în microzona Rudi-Tătărăuca Nouă-Arioneşti au întrecut cele mai optimiste aşteptări. Faptul că pe o suprafaţă de aproximativ 85 kmp au fost cartate 70 de puncte cu vestigii arheolgice din diverse epoci, este o dovadă a necesităţii studierii aprofundate şi minuţioase a acestei microzone istorico-naturale unicat.

Cele 70 de obiective din diferite epoci sunt răspândite pe toată suprafaţa terenului cuprins între Arioneşti şi Slobozia Nouă pe partea dreaptă a Nistrului, având ca limită nord-estică terasele şi valea acestui râu. Cele mai multe obiective ocupă poziţiile înalte de pe terasele Nistrului sau ale defileurilor Rudi, Tătărăuca Nouă, Tătărăuca Veche (fig. 1-4).

Se constată o locuire intensă în epoca eneolitică, în perioada Hallstattului, în faza finală a epocii La Tène şi epoca antică târzie (romană târzie).

Sunt evidenţiate următoarele categorii de monumente: cetăţui de pământ - 6; aşezări fortificate (sisteme de fortificaţii) - 4; aşezări - 53; staţiuni paleolitice - 2; tumuli - 5.

Din 53 de aşezări, un număr de 20 conţin mai multe straturi culturale. După criteriul cultural-cronologic aceste aşezări pot fi divizate preliminar pe următoarele perioade cronologice: epoca paleolitică - 4; epoca eneolitică, cultura Cucuteni-Tripolie - 12; epoca fierului şi faza finală a epocii La Tène - 7; epoca antică târzie - 9; evul mediu - 3.

SĂPĂTURI DE SONDAJ

În campania cercetărilor de teren au fost efectuate şi săpături de sondaj. S-au studiat 6 obiective. După efectuarea lucrărilor de sondaj s-a stabilit că unul din ele nu este monument arheologic, deoarece în locul supus sondajului s-au găsit vestigiile unei transee militare. Săpături de sondaj au fost efectuate pe monumentele Rudi I-"*La Şanţuri*", Rudi XXII-"*La Trei Cruci*", Tătărăuca Nouă VI, Tătărăuca Nouă IX, Tătărăuca Nouă X.

Rudi I-"*La Şanţuri*" (cetăţuie)

În partea de sud a primului val (zona "extramuros"), pe o suprafaţă de aproximativ 10 ha, se observă o concentrare neuniformă de piatră (calcar) şi un număr redus de material arheologic (fragmente de ceramică, oase de animale). Probabil că această zonă se integra în partea "extramuros" a cetăţuii "La Şanţuri". Pentru a verifica această ipoteză, s-a decis efectuarea unor săpături de sondaj. Caseta de sondaj (1x2 m), orientată nord-sud, conţinea până la adâncimea de 45-50 cm un strat de sol humos (cernoziom), amestecat cu pietre (calcar) mici şi mari. Mai jos de acest strat n-a fost găsit material arheologic. Solul steril reprezintă un strat de argilă şi calcar. Au fost găsite 6 fragmente de amfore romane, alături de un alt fragment ceramic care poate fi identificat probabil cu ceramica culturii Sântana de Mureş - Cerneahov. Ţinând cont de importanţa acestui obiectiv, se impune efectuarea unor săpături sistematice de amploare.

Rudi XXII-"*La Trei Cruci*" (cetăţuie)

În partea de nord a cetăţuii, în zona intramurală, a fost plasată caseta de sondaj cu dimensiunea de 2x2 m. Stratul de cultură, cu o grosime de aproximativ 30 cm, a fost distrus prin cultivarea pădurii încă din anii '60. Acest strat de cernoziom este amestecat cu pietre mici şi praf calcaros. Mai jos de 30 cm de la nivelul actual al solului urmează un strat de sol brun humos şi abundent amestecat cu calcar. Materialul arheologic a fost găsit şi în acest strat, însă nu mai adânc de 60 cm, de unde începe stratul de sol steril de calcar şi argilă. În casetă au fost găsite mai multe fragmente de ceramică: cultura Cucuteni-Tripolie faza C-II - 3; epoca romană târzie - 7; evul mediu timpuriu, cultura Proto-Dridu - 1.

Ţinând cont de importanţa monumentului şi necesitatea datării fortificaţiilor identificate, se impune efectuarea unor săpături arheologice sistematice de amploare.

Tătărăuca Nouă VI (aşezare fortificată-?)

Pe suprafaţa obiectivului, acoperit complet cu pădure, pot fi sesizate vizual adâncituri circulare (1,5x2,0 m), însoţite de movile de pământ uşor supraînălţate, dispuse în forma tablei de şah. Pentru a verifica semnificaţia acestor construcţii, în limitele unei astfel de adâncituri a fost efectuată o săpătură de sondaj. Caseta de sondaj (1x2 m), orientată NE-SV a demonstrat că, din punct de vedere stratigrafic, până la 0,65 m de la nivelul actual al solului în stratul de cernoziom lipseşte materialul arheologic. Stratul de cernoziom depus lent este urmat de un strat de sol brun amestecat cu cărbune de lemn. Tot în acest strat de săpătură a fost găsit un fragment de ceramică de tip Proto-Dridu (?).

Tătărăuca Nouă IX (aşezare)

Pe suprafaţa obiectivului, care este acoperit de pădure, au fost observate 5-6 adâncituri circulare (2x3 m), dispuse în forma tablei de şah. Pentru a clarifica semnificaţia acestor construcţii, pe una din ele a fost efectuată o săpătură de sondaj. Caseta de sondaj (1x2 m) a fost orientată în direcţia est-vest. Stratul de cernoziom, cu o grosime de 70-75 cm, nu conţinea material arheologic. Mai jos de el la 75-115 cm, stratul de sol brun era amestecat cu fragmente mici de cărbune, ceea ce indică - probabil - prezenţa urmelor de locuire.

Tătărăuca Nouă X (aşezare)

Pe suprafaţa obiectivului, acoperit cu pădure, se observă vizual adâncituri circulare şi movile uşor supraînălţate lângă ele. Caseta de sondaj (1x2 m), orientată nord-sud, a demonstrat că aceste adâncituri sunt identice cu construcţiile (locuinţele-?) studiate prin sondaj pe obiectivele Tătărăuca Nouă VI şi IX.

II. ŞANTIERE ARHEOLOGICE

ŞANTIERUL: comuna Tătărăuca Veche, satul Tătărăuca Nouă.

Obiectivul: cetăţuia de pământ cu trei valuri Tătărăuca Nouă V- "Piscul Gol".

Deschiderea şantierului în cauză a fost posibilă datorită aportului financiar al Institutului Român de Tracologie din Bucureşti şi cu participarea nemijlocită la săpăturile arheologice a co-responsabilului - cercet.şt.pr. III Ruxandra Alaiba - de la Institutul Român de Tracologie. La lucrările de şantier a luat parte şi Mihai Bădău-Wittenberg, arheolog-muzeograf de la Muzeul Naţional de Istorie al Transilvaniei.

Istoria monumentului

Obiectivul a fost descoperit în campania de periegheză în raionul Donduşeni (mai 1993) de către cercetătorul ştiinţific superior al Institutului de Arheologie şi Istorie Veche al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. dr. Igor Manzura şi Eugeniu Tcaciuc. Pe suprafaţa monumentului au fost culese fragmente de ceramică din etapa finală a culturii Tripolie (faza C-II după periodizarea lui T. Passek). Obiectivul a fost iniţial datat în epoca eneoliticului final. Însă, în campania cercetărilor de teren efectuate în vara anului 1993 de echipa Fundaţiei "Rudi-Maetonium" (E. Sava, V. Bubulici, S. Kurciatov, E. Tcaciuc) s-a stabilit că obiectivul conţine mai multe niveluri cultural-cronologice: epoca eneolitică, cultura Tripolie (faza târzie, tip Gordineşti-Horodişte); Hallstattul tracic timpuriu (după efectuarea săpăturilor s-a constatat că materialul poate fi datat în perioada Hallstattului tracic mijlociu HaB); perioada romană (sec. I a.Chr. - III p.Chr.). Pentru a confirma aceste observaţii, s-a decis a se efectua iniţial o săpătură de sondaj (S-I). După finalizarea acestui sondaj, s-a săpat o suprafaţă mai mare (S-II).

Suprafaţa obiectivului este supusă anual acţiunii distrugătoare a lucrărilor agricole şi astfel este iminentă primejdia unei distrugeri complete a sistemului de fortificaţii, care şi în prezent este dificil de sesizat vizual. Numai o ridicare topografică minuţioasă a reliefat sistemul de fortificaţii (fig. 7).

Localizarea monumentului

Obiectivul, cetăţuia de pământ Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*, se plasează la distanţa de 2 km vest de Tătărăuca Nouă şi la 1,5 km nord de Niorcani, pe un platou uşor înclinat de la sud spre nord şi care este înconjurat din trei părţi (sud, nord, vest) de râpi abrupte, terasate şi acoperite cu pădure de stejari, frasini şi salcâmi.

Descrierea vizuală a monumentului

Observaţiile vizuale efectuate înainte de începutul săpăturilor arheologice ne permit să încadrăm obiectivul în categoria monumentelor de tipul cetăţuilor de pământ cu sistem de fortificaţie constituit din valuri de pământ şi şanţuri. Pe obiectivul în cauză se observă vizual trei valuri de pământ. Cel mai bine pronunţat este valul nr. 1 (numerotarea valurilor este efectuată de la est spre vest), care bloca în antichitate accesul liber de la est (fig. 7). Acest val se evidenţiază în partea superioară, pe toată lungimea sa, printr-o culoare galbenă. Capetele de nord şi de sud ale valului nr. 1 se unesc cu malurile abrupte ale râpelor. Valul nr. 2 este paralel cu valul nr. 1, însă capătul său de sud se uneşte cu capătul de sud al valului nr. 1 (fig. 7). Valul nr. 1 are înălţimea de 1,5-2 m, iar valul nr. 2 de 0,6-1 m. distanţa maximă dintre valurile nr. 1 şi nr. 2 este de 95 m. Valul nr. 3 (H-1,0 m) este situat la 100 m vest de valul nr. 2. Capetele de nord şi sud ale valului nr. 3 se unesc cu malurile abrupte ale râpelor (fig. 7). Şanţul de apărare se observă foarte bine sub poala de est a valului nr. 1.

De pe toată suprafaţa monumentului (mai ales după ce terenul a fost arat) au fost culese fragmente abundente de ceramică, oase de animale, pietre. În partea de vest şi nord a platoului, s-a observat o concentraţie de pietre de dimensiuni mici în forma unor cercuri neuniforme. Tot aici s-a surprins o aglomeraţie vizibilă de fragmente de ceramică.

Descrierea săpăturilor şi a materialului descoperit

Suprafaţa I (S-I; fig. 8)

Suprafaţa I, în forma unei casete dreptunghiulare cu dimensiunile de 2x20 m, orientată pe axa V-E (90°), a fost plasată la vest de primul val (fig. 7). În acest loc terenul este în pantă lină, cu o coborâre uşoară în direcţia NV-NE. Suprafaţa I a fost împărţită în carouri de 2x2 m, marcate de la est spre vest cu cifre de la 1 la 10, iar capătul de est cu litera "A" (fig. 8).

Din cauză că stratul de cultură este practic distrus de lucrări agricole, s-a decis a se utiliza metoda de săpătură pe straturi cu grosime nu mai mare de 20-30 cm. Straturile de sol se scoteau succesiv în toate carourile. După fiecare ridicare de strat se efectua răzuiala nivelului deschis. Ceramica se marca şi se împacheta în carouri. Materialul special (unelte, podoabe, vase) a fost marcat şi fixat pe planul general al suprafeţei săpate (fig. 8). Metoda de mai sus a fost utilizată cu scopul de-a stabili în finalul săpăturilor stratigrafia orizontală, având în vedere că stratigrafia verticală este imposibil de fixat cu certitudine.

În funcţie de cele sus menţionate, materialul arheologic se prezintă pe straturile de săpătură, după cum urmează:

Stratul de săpătură 1 (0,00-0,30 cm)

Reprezintă un strat de cernoziom puternic deteriorat de lucrări agricole, amestecat cu pietre mici şi un număr redus de oase de animale, fragmente mici de lut ars şi fragmente de ceramică. În acest strat de săpătură au fost găsite 167 fragmente de ceramică, care sunt divizate în trei perioade cultural-cronologice: epoca eneolitică (cultura Tripolie, faza C II); Hallstattul tracic mijlociu (HaB); epoca romană (sec. I-III e.n.).

Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie (grupul Gordineşti-Horodişte) - 21 frgmente (buze - 6, pereţi - 15). Toate fragmentele au o culoare cărămizie sau galbenă şi sunt uniform arse. Majoritatea fragmentelor au fost găsite în caroul A-I.

Ceramica hallstattiană este reprezentată prin 128 fragmente (buze - 9, pereţi - 119, toartă cu buton - 1). Ceramica este lucrată cu mâna. Lutul conţine ca degresanţi ceramică pisată, calcar sau cuarţit pisat, nisip. Unele fragmente sunt ornamentate cu brâu continuu şi un rând orizontal de perforaţii sub el. Ceramica este lustruită pe partea exterioară. Concentrarea ceramicii hallstattiene s-a observat în carourile A-5, 7, 10. Tehnologic, această ceramică se divizează în două grupe: ceramica produsă după tehnologia neoxidantă - fragmente de culoare neagră-gri; ceramica realizată prin ardere oxidantă - fragmente de culoare brun-palid, cărămizie sau gălbuie.

Ceramica din perioada romană - 18 fragmente (pereţi - 9, toartă - 1, fragmente de amfore romane - 8).

În afară de ceramica susmenţionată, în stratul de săpătură I, în caroul A-I, a fost găsită o fusaiolă (fig. 9/1). Fusaiola este confecţionată din lut ars oxidant. Culoarea - galbenă. Are o formă tronconică, la bază uşor

cilindrică. Diametrul max. - 2,2 cm; diametrul - 0,9 cm, diametrul orificiului - 0,7 cm, H - 2,9 cm. Nr. inv. - 1****. Tot în acest strat s-au găsit 13 fragmente de lut ars, 6 oase de animale, 11 aşchii de silex neprelucrat.

Stratul de săpătură 2 (0,30-0,60 cm)

Reprezintă un strat subţire de cernoziom, care se schimbă lent într-un sol brun, puţin humos. Acest strat de săpătură conţinea un număr redus de pietre mici, aşchii şi nuclee de silex neprelucrate (14), oase de animale (6),fragmente de lut ars (13), 271 fragmente de ceramică şi 9 obiecte din categoria materialului special.

Cultura Tripolie (C II) - 109 fragmente (oxidant - 101, reductibil - 8). Predomină fragmente de la pereţii vaselor (99), mai puţine buze (6) şi funduri (4). Ceramica cneolitică din stratul 2 a fost concentrată în caroul A-7.

Hallstattul tracic mijlociu (HaB) - 133 fragmente (119 - oxidant, 14 - reductibil). Din 133 fragmente - 123 sunt de la vase (pereţi) fără ornament, 6 buze, 2 torţi cu buton, 1 fund. Ornamentul preponderent constă din brâie şi un rând de orificii sub buză. Un fragment de vas (buză) este ornamentat cu caneluri orizontale. Majoritatea fragmentelor hallstattiene au fost găsite în caroul A-9 şi A-10.

Ceramica din perioada romană - 28 fragmente (10 de la pereţi şi o toartă de amforă, alte 15 de la pereţi şi un fund provenind de la vase-borcan din categoria ceramicii grosiere).

Materialul special din stratul de săpătură 2

1. Lamă de silex alb (fig. 9/2). Caroul A-3, la adâncimea 0,45 m. Lungimea lamei - 3,1 cm; lăţimea - 1,5-2,0 cm; grosimea - 0,4-0,7 cm. Nr.inv. 2.

2. Lamă(?) de silex brun-cenuşiu (fig. 9/3). Caroul A-3, la adâncimea de 0,47 m. Lungimea - 7,5 cm; grosimea - 1,1-1,4 cm. Nr.inv. 3.

3. Lamă de silex brun-gri (fig. 9/4). Caroul A-6, adâncimea - 0,35 m. Lungimea - 5,2 cm; lăţimea - 1,2-1,8 cm; grosimea - 0,2-0,6 cm. Nr.inv. 4.

4. Silex alb cenuşiu, pătat (fig. 9/5). Caroul A-8, la adâncimea de 0,45 m. Unifacial, cu puţine retuşe. Lungimea - 8 cm. Nr.inv. 5.

5. Silex negru, uşor pigmentat. Bifacial, cu mai multe retuşe spre vârf (fig. 9/6). Caroul A-5, la adâncimea 0,45 m. Lungimea - 5,0 cm. Nr.inv. 6.

6. Lamă (?) de silex. Prelucrat pe toată suprafaţa, bifacial (fig. 9/12). Caroul A-2, la adâncimea de 0,40 m. Lungimea - 3,0 cm, lăţimea - 1,5-2,0 cm, grosimea max. - 0,5 cm. Nr.inv. 12.

7. Cute (?) de lut ars reductibil. Caroul A-2, la adâncimea de 0,45 m. Lungimea - 6,5 cm, lăţimea - 4,2 cm, grosimea - 1,5 cm (fig. 9/13). Nr.inv. 13.

8. Percutor de silex negru, prelucrat pe toate părţile (fig. 9/14). Caroul A-2, adâncimea 0,40 m. Lungimea - 5,5 cm; lăţimea max. - 4,2 cm. Nr.inv. 14.

9. Fusaiolă de lut ars (fig. 9/16). Caroul - 5, adâncimea 0,35 m. D. orificiului - 0,4 cm. D. - 3,4 cm. Nr.inv. 16. Cultura Cucuteni-Tripolie (C II).

10. Tot în acest nivel, în caroul A-4, la adâncimea de 0,45-0,50 m s-au găsit câteva fragmente mari de oase de animal (fig. 8).

Stratul de săpătură 3 (0,50/0,60 - 100)

Reprezintă un strat de sol brun şi galben, amestecat în cantităţi mari cu pietre mici, aşchii şi nuclee de silex neprelucrate (54), oase de animale (6), şi 105 fragmente de ceramică.

Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie - 71 fragmente (buze-6, pereţi-61, funduri-4). Este identică cu ceramica din straturile de săpătură precedente. A fost concentrată în carourile A-4, 5, 7, unde a fost descoperită o groapă menajeră (fig. 10), datată în epoca encolitică.

Ceramica hallstattiană - 26 fragmente (buze-1, pereţi-25).

Ceramica din perioada romană - 8 fragmente (buze-1, pereţi-6, fragment de amforă-1).

Materialul special din stratul de săpătură 3

1. Silex alb. Unifacial (fig. 9/7). A fost găsit la adâncimea de 0,70 m, în caroul A-4. Nr.inv. 7.

2. Fragment de lamă de silex (fig. 9/15). A fost găsit la adâncimea de 0,70 m, în caroul A-10. Nr.inv. 15.

În S-I, la nivelul 3 au fost descoperite două gropi menajere şi un mormânt.

Groapa nr. 1

A fost descoperită la adâncimea de 0,66 m, în caroul A-5 (fig. 8). Iniţial a fost conturată partea superioară (gura gropii), în forma unui cerc cu D. - 60 cm. Pe parcursul săpării s-a stabilit că pereţii gropii se lărgesc spre fund şi astfel groapa are în secţiune forma unui clopot (formă tronconică). Din cauza ploilor de lungă durată (fiind aproape finisată săpătura) groapa a fost puternic deteriorată. Forma gropii a fost ulterior reconstituită în mod grafic (fig. 10).

Groapa nr. 1, cu diametrul gurii de 60 cm şi diametrul pe fund de 160x190 cm, avea adâncimea de 1,68 m de la nivelul actual al solului (fig. 8; 10). Groapa avea un strat de sol brun, puternic presat la toate nivelurile de săpătură . În complex au fost găsite peste 150 de fragmente de nuclee neprelucrate, fragmente de scoici reofile de râu ("Unio-tumidus" şi "Unio-pictorum"). Scoicile aparţin unor forme reofile de râu, care preferau substraturi relativ dure şi ape limpezi, bogate în oxigen*****. Se adaugă fragmente mici şi mari (cu grosime până la 3-4 cm) de lut ars, cărbune de lemn, pietre (calcar) mici, fragmente de ceramică şi obiecte din categoria materialului special.

Fundul gropii era acoperit cu un strat (2-3 cm) de argilă verde, amestecată cu pietre (calcar) mici.

În groapa nr. 1 au fost găsite 296 fragmente de ceramică. Unul este hallstattian şi altul provine de la o amforă romană. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie (faza C II) este reprezentată prin 294 fragmente, care provin probabil de la mai multe vase de tip Gordineşti (fig. 11; 12).

Majoritatea fragmentelor (253) conţin în pastă degresanţi de scoică pisată. Unele sunt ornamentate cu şnur (fig. 11/1).

Ceramica din groapa nr. 1 se împarte în două categorii de bază, numite convenţional fină şi de uz comun (grosieră). La rândul său ceramica fină constă din două grupe, distribuită neproporţional din punct de vedere statistic.

Ceramica fină din prima grupă este modelată din pastă fină, fără impurităţi vizibile. Arderea este de înaltă calitate, ca rezultat pasta fiind densă şi dură. Culoarea suprafaţei exterioare variază de la galbenă până la roşietică. Este bine netezită, uneori cu urme de lustruire. De regulă, suprafaţa interioară este de asemenea îngrijit netezită.

Din punct de vedere morfologic, ceramica este reprezentată prin amfore sferice (fig. 12/1), vase cu corpul rotunjit, cu umărul slab evidenţiat (fig. 12/2) şi străchini emisferice (fig. 12/3). Materialul foarte fragmentat nu ne permite însă determinarea exactă a formelor şi dimensiunilor vaselor.

Decorul, care acoperă de obicei partea superioară a vaselor, este executat cu vopsea cafenie închisă. Din punct de vedere stilistic, decorul constă din compoziţii geometrice de câte patru-şase dungi (fig. 12/1, 2).

Vasele din grupa a doua a primei categorii sunt modelate, de asemenea, din pastă fină şi foarte bine arse. Pasta este densă şi omogenă, de culoare cenuşie şi cenuşie-brună. Ambele suprafeţe sunt bine netezite, uneori cu urme de lustruire pe cea exterioară. Din punct de vedere morfologic, vasele au rămas nedeterminate, ca rezultat al stării fragmentare a acestora. Particularităţile stilistice dovedesc prezenţa probabilă a decorului geometric, foarte greu de observat însă. Ornamentul constă din linii subţiri incizate (fig. 11/2, 3).

Ceramica din cea de-a doua categorie (grosieră) este modelată din pastă cu degresanţi din scoici pisate şi se evidenţiază printr-o ardere de înaltă calitate. Ambele suprafaţe sunt netezite neuniform. Gama de culori le include pe cele cafenie şi cenuşie, cu diferite nuanţe. Particularităţile morfologice nu au fost stabilite. Se evidenţiază fundurile plate de vase cu marginea proeminentă (fig. 11/4-6). Decorul este efectuat cu şnurul răsucit şi, după câte se pare, reprezintă compoziţii geometrice (fig. 11/1).

Materialul special din groapa nr. 1

1. Percutor de silex şlefuit. Prelucrat pe toată suprafaţa (fig. 9/9). Diametrul - 5,5 cm. A fost găsit la adâncimea de 0,35 m de la nivelul de descoperire a gropii (fig. 8). Nr.inv. 9.

2. Străpungător de os. Şlefuit. Lungimea - 5,6 cm. Are vărful rupt (fig. 9/10). A fost găsit la adâncimea de 0,45 m de la nivelul de descoperire a gropii (fig. 8; 10). Nr.inv. 10.

3. Lamă de silex albăstriu, fragmentat. Unifacial (fig. 9/11). Lungimea - 6,0 cm. A fost găsită la adâncimea de 0,30 m de la nivelul descoperirii gropii (fig. 8;10). Nr.inv. 11.

4. Percutor de piatră. Dimensiunile: 6,0x8,3x4 cm (fig. 9/17). A fost găsit la adâncimea de 0,45 m de la nivelul de descoperire a gropii (fig. 8; 10). Nr.inv. 17.

5. Fusaiolă de lut ars, de formă tronconică, uşor cilindrică la buză (fig. 9/18). A fost găsită la adâncimea de 0,30 m de la nivelul de descoperire a gropii (fig. 8; 10). Nr.inv. 18.

6. Percutor de silex. Dimensiunile: 3,8x4,3 cm (fig. 9/19). A fost găsit la adâncimea de 0,80 m de la nivelul de descoperire a gropii (fig. 8; 10). Nr.inv. 19.

7. Percutor de silex. Dimesiunile: 4,2-7,8x11,2 cm (fig. 9/20). A fost găsit la adâncimea de 0,80 m de la nivelul de descoperire a gropii. Nr.inv. 20.

8. După deteriorarea parţială (din cauza torentului de apă) a gropii, în peretele de sud s-a dezvelit o parte a unui craniu uman. Pentru a clarifica situaţia creată s-a deschis încă o casetă mică, fiind marcată B-5 (fig. 8).

Mormântul nr. 1

A fost descoperit la adâncimea de 0,94 m de la nivelul actual al solului, în caroul B-5 (fig. 8). Forma gropii n-a fost stabilită. Scheletul, în poziţie întinsă pe spate, cu un grad moderat de chircire, era orientat cu craniul spre nord-est (fig. 8). În mormânt au fost descoperite 5 mărgele şi o oglindă de bronz (fig. 13).

1. Oglindă de bronz cu un mâner perforat (fig. 9/21), a fost găsită pe oasele antebraţului drept (fig. 13). Diametrul oglinzii - 7,0 cm. Lungimea mânerului - 2,1 cm. Diametrul orificiului de pe mâner - 0,5 cm. Nr.inv. 21.

2. Trei mărgele integre sunt confecţionate din pastă de sticlă albastră şi două mărgele fragmentare din pastă de sticlă albă (fig. 9/22-25). Diametrul mărgelelor: 0,5x0,7 cm (nr.inv. 22); 0,3x0,5 cm (nr.inv. 23); 0,5 cm (nr.inv. 24).

Groapa nr. 2

A fost descoperită la adâncimea de 0,70 m, în caroul A 6-7 (fig. 8). Complexul în cauză a fost surprins doar în partea de jos (fundul gropii). În interiorul său a fost găsit un fragment de lamă (?) de silex alb. Prelucrarea unilaterală cu puţine retuşe (fig. 9/8). Lăţimea - 5,8 cm. Nr.inv. 8.

TĂTĂRĂUCA NOUĂ V-"PISCUL GOL"
SUPRAFAŢA II (S-II)

Materialele descoperite în S-I au demonstrat că monumentul în cauză conţine trei orizonturi cultural-cronologice: epoca eneolitică - cultura Cucuteni-Tripolie (etapa finală, tip Gordineşti-Horodişte); Hallstattul tracic mijlociu (HaB) şi perioada romană. Având în vedere importanţa monumentului şi ţinând cont că rezultatele săpăturilor din S-I nu sunt suficiente pentru concluzii certe, s-a decis a se efectua săpături pe o suprafaţă mai mare.

Suprafaţa II a fost plasată în zona intramurală a cetăţuii, în locul unde la suprafaţa solului se observă o concentraţie evidentă a materialului arheologic (fragmente de ceramică, fragmente mici de lut ars şi pietre), în partea de sud-vest a platoului, la distanţa de 30 m de la valul nr. 3 (fig. 7).

S-II a fost săpată pe carouri, cu păstrarea în centru a martorilor perpendiculari (fig. 14). Martorii aveau o grosime de 40-50 cm. Astfel, au fost obţinute patru sectoare mari (5x5 m). Caroiajul S-II s-a realizat prin pătrate de 2x2 m, cu jalonarea pe axa nord-sud cu literele A, B, C, D, E, iar axa est-vest cu cifrele 1, 2, 3, 4, 5. Astfel s-au format 25 carouri de 2x2 m, cu o suprafaţă totală de 100 mp. Pe parcursul săpăturilor suprafaţa a fost mărită, prin săparea a încă patru carouri, până la 116 mp (fig. 14). Aceste carouri au fost marcate A10, A0, B0, A1 (fig. 14). Ca tehnică de săpătură s-a stabilit că un strat de săpătură să nu depăşească grosimea de 25-30 cm. Materialul descoperit a fost fixat pe adâncimea unui strat de săpătură, cu excepţia materialului special, care s-a fixat separat pe carouri, cu indicaţia numărului de inventar şi a adâncimii absolute de la nivelul suprafeţei actuale a solului (fig. 14).

Complexele depistate în S-II au fost indicate pe planul general al săpăturii şi desenate liniar în planuri individuale la scara 1:20 cm.

Descrierea săpăturilor

Prin săpăturile întreprinse în campania din 1993 au fost cercetaţi 116 mp în suprafaţa II. Din punct de vedere stratigrafic, în S-II s-a constatat că succesiunea straturilor de sol este, practic, identică cu S-I. Grosimea lor şi repartizarea materialului arheologic pe straturile de săpătură sunt însă deosebite. Dacă în S-I materialul arheologic s-a găsit până la adâncimea de 0,70 m de la nivelul stratului actual, în S-II - la adâncimea de 0,45-0,50 m - după un strat de cernoziom urma un strat de sol brun argilo-nisipos, cu grosimea de 0,10-0,20 m, steril arheologic. Acest strat argilo-nisipos nu acoperea uniform toată suprafaţa S-II, deoarece în unele carouri, şi mai ales în A4, 5-B4, 5-C4, 5-D4, 5-E4, 5 s-a constatat că, între stratul de cernoziom şi stratul de sol brun, se găsea un strat subţire de pietre (calcar). De fapt, şi stratul de sol brun este amestecat abundent cu pietre calcaroase (pietriş; fig. 15). Sub stratul de pietre şi sol argilo-nisipos urmează un strat stâncos, absolut steril arheologic (fig. 15). În procesul de dezvelire a stratului de pietre, în carourile C4, 5-D4, 5-E4, 5, s-a conturat o "platformă" de pietre "aranjate" relativ uniform. Iniţial, se părea că este o construcţie artificială. Însă, după finisarea procesului de cercetare şi răzuirea stratului dezvelit, urmate de trasarea unui profil prin locul de concentraţie al pietrelor, s-a constatat că ele au o provenienţă naturală şi nu sunt altceva decât partea superioară a stratului natural de calcar amestecat cu sol argilo-nisipos. Întrucât - aşa cum am menţionat - stratigrafia arheologică este distrusă, vom încerca să prezentăm rezultatele săpăturii din S-II în mod deosebit, ceea ce - după părerea noastră - va facilita expunerea şi, totodată, va contura mai clar contextul arheologic.

Stratul cultural din limita suprafeţei II a fost aproape complet distrus de arătură. Ca atare a fost imposibil de stabilit arheologic stratigrafia orizonturilor culturale, impunându-ne să ne limităm numai la analiza contextului arheologic, care - în cazul dat - este sprijinit de metoda de săpătură pe carouri şi fixarea poziţiei materialului pe straturile de săpătură. Aceste dificultăţi au înregistrat evident şi analiza materialului ceramic. Este clar că stratul cultural al obiectivului conţine trei orizonturi cultural-cronologice: epoca eneolitică - cultura Cucuteni-Tripolie (tip Gordineşti-Horodişte); Hallstattul tracic mijlociu (HaB) şi sec. I-III e.n.

Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie din stratul de săpătură I (0,0-0,30 m) este reprezentată prin 49 fragmente de ceramică confecţionată din pastă având ca degresant scoică pisată (fig. 18).

În stratul de săpătură 2 (0,30-0,60 m) au fost găsite 141 fragmente de ceramică identice cu ceramica din primul strat (fig. 16-18).

După particularităţile tehnologice, ceramica eneolitică descoperită în stratul cultural al cetăţuii este similară cu cea din groapa nr. 1. Constă tot din două categorii: fină şi de uz comun, cu divizarea primei în două grupe. Procedeele de modelare sunt identice cu cele menţionate mai sus. În acelaşi timp, varietatea particularităţilor morfologice se lărgeşte, ca rezultat al prezenţei vaselor cu gâtul cilindric sau îngustat, având buza răsfrântă sau rotunjită (fig. 16/12, 4), a capacelor emisferice cu toartă în formă de ciupercă şi perforaţii orizontale (fig. 16/1), a fundurilor plate cu marginea proeminentă sau rotunjită (fig. 17/1-5). Decorul este pictat şi reprezintă compoziţii geometrice (fig. 16/3-5). Ca şi în primul caz, ceramica din cea de-a doua grupă a primei categorii nu permite determinarea formei vaselor. Decorul incizat de pe umărul vaselor reprezintă scheme geometrice (fig. 18/8, 9).

Din cea de-a doua categorie de vase fac parte fragmente de gâturi cilindrice de la vase mari, având uneori buza decorată cu împunsături ovale sau cu decor arcuit executat cu şnurul în jurul bazei (fig. 18/1-5). Deasemenea şi pereţii vaselor sunt decoraţi cu şnur şi ovaluri incizate (fig. 18/6, 7).

Conform multitudinii de particularităţi, ceramica din cetăţuia "Piscul Gol" are analogii exacte în materialele grupului Gordineşti-Horodişte, care încheie evoluţia culturii Cucuteni-Tripolie.

Este mai dificil de evidenţiat cu certitudine ceramica orizontului hallstattian şi a celui din perioada romană. Prezenţa materialului care poate fi datat cu sec. I-III e.n. este certă, deoarece cercetările de teren, iar mai apoi şi săpăturile din S-I şi S-II au evidenţiat amfore romane (fig. 6/9, 10, 13). În straturile de săpătură din S-II au fost găsite 157 fragmente de amfore (stratul I - 67; stratul 2 - 90). Prezenţa acestui orizont a fost confirmată şi prin materialul ceramic din groapa nr. 1. În această groapă, împreună cu câteva fragmente de amfore romane au fost găsite un văscior (fig. 19/2) şi fragmente de vase în formă de pâlnie (fig. 19/3), care sunt identice cu ceramica grosieră din săpăturile efectuate de M. Romanovskaia la Rudi I-"La Şanţuri" (vezi rapoartele lui M. Romanovskaia din anii 1970-76). Tot în groapa nr. 1 a fost găsit un ulcior fragmentar (fig. 19/1), care este confecţionat la roată şi are o culoare cenuşie.

Evidenţierea ceramicii din perioada romană a fost efectuată îndeosebi pe baza datelor stratigrafiei orizontale. În acest caz, fragmentele de ceramică au fost divizate în 5 tipuri, care se deosebesc prin prelucrarea

suprafeţei (lustruit exterior, interior sau pe ambele părţi etc.), care nu prezintă însă diferenţieri din punct de vedere morfologic, alături de alte 5 tipuri care prezintă diferenţieri morfologice (buze cu brâu, buze cu orificiu, torţi cu buton, etc).

După o clasificare preliminară, aceste tipuri au fost divizate convenţional pe carouri, conform poziţiei lor în straturile de săpătură (1 şi 2). Astfel, s-a constatat că ceramica hallstattiană se concentrează în carourile C, D, E-3, 4, 5 şi cu precădere în E-5. O altă grupă de ceramică era concentrată în jurul gropii nr. 1, în carourile A1, A, B, C-0, 1, 2, 3. În zona acestor carouri au fost descoperite şi fragmente de castroane din perioada romană (fig. 20). Perioadei romane îi sunt atribuite şi fragmente de vase cu buza puternic răsfrântă (fig. 19/3; fig. 21).

Descrierea tipologică a ceramicii din S-II poate fi efectuată numai sumar. O mare parte din fragmente nu sunt ilustrative pe plan morfologic. Este foarte dificil de reconstituit profilul şi dimensiunile vaselor, tipologia lor morfologică şi funcţională. Drept urmare, în raportul de faţă nu se propune o clasificare detailiată. Informaţia preliminară a fost ordonată în tabele statistice şi a fost desenată numai ceramica reprezentativă morfologic (fig. 22-37). Majoritatea fragmentelor de ceramică sunt caracteristice culturii Ciornolesie (Ciornâi Les) - II. Ceramica acestui orizont este reprezentată prin fragmente de culoare neagră lustruite interior şi exterior, fragmente de culoare brun-deschisă lustruite interior şi exterior, fragmente de culoare gri, cărămizie şi brun, cu suprafeţe netezite. Fragmentele conţin degresanţi de natură organică şi ceramică pisată. Grosimea pereţilor variază, însă componenţa pastei este aproximativ identică. Aceste detalii tehnologice ne permit, în unele cazuri, să divizăm ceramica în două grupe: ceramica grosieră şi ceramica fină.

În categoria ceramicii grosiere intră, cu certitudine, fragmentele de ceramică de la vasele tronconice cu suprafaţa exterioară netezită şi uşor zgrunţuroasă, sub buza cărora se plasează un rând de perforaţii. Ceramica fină este reprezentată de un număr considerabil de fragmente de castroane şi fragmente de vase de tipul ceştilor sau cupelor. Ornamentarea vaselor constă, cu precădere, din brâie (cu amprente digitale sau incizii oblice), mai rar mameloane, caneluri, incizii (compoziţii geometrice) şi ornamente ştampilate sau în combinaţie (ştampilate-incizate).

Materialul ceramic din acest orizont are cele mai evidente analogii în acela care provine din cetăţuile plasate în zona cursului mijlociu al Nistrului (G. Smirnova, 1983).

Lipsesc analogii directe pentru ceramica orizontului roman târziu. Unele fragmente de castroane (fig. 20) au analogii în ceramica de tip Postzarubineţk din Ucraina de Vest şi Bielorusia (Oblomskii, 1993). Tipul de vase cu gura în formă de guler (fig. 21) are analogii perfecte cu ceramica de la Rudi I****** şi cu ceramica de tip Etulia-Alcedar, care se datează cu sec. I-III p.Chr.

Cele sus menţionate impun ipoteza că avem la dispoziţie un material arheologic care, preliminar, poate fi încadrat în perioada romană târzie (sec. I-III p.Chr.), apartenenţa sa culturală rămânând încă nesigură. Dacă este vorba de o cultură arheologică necunoscută până acum sau este cazul să interpretăm materialul ca o variantă a culturilor deja cunoscute, aceasta se poate constata numai prin alte săpături de amploare pe obiectivele Tătărăuca Nouă V-"Piscul Gol" şi Rudi I-"La Şanţuri".

Este regretabil că nici analiza materialului special n-a facilitat rezolvarea problemei. Cu rare excepţii (acul de bronz - fig. 38/20), inventarul depistat în S-II este nereprezentativ şi nu permite avansarea unor concluzii cultural-cronologice.

În continuare, materialul special se prezintă pe straturile de săpătură în ordinea descoperirii şi numerotării (marcării) în catalogul de inventariere:

1. Fragment de fusaiolă (fig. 38/1). Cercetare de suprafaţă (C.S.) în limitele S-II. Nr.inv. 1.
2. Fusaiolă (fig. 2). C.S. - S-II. D. max. - 4,0 cm; D. orificiului - 0,7 cm; H - 2,7 cm. Nr.inv. 2.
3. Fragment de râşniţă (?) (fig. 39/2). Marnă gri, silicioasă de origine Devoniană (?). C.S. S-II. Nr.inv. 3.
4. Percutor (?) de piatră (calcar) arsă. C.S. - S-II. Nr.inv. 4. Fig. 39/7.
5. Fragment de râşniţă (?) (fig. 39/4). Calcar. Caroul A-I, stratul I. Nr.inv. 5.
6. Fragment de topor de granit (fig. 39/10). Caroul B-I, stratul 1. Nr.inv. 6.
7. Fragment de greutate (?). Lut ars (fig. 38/3). Caroul C-3, stratul 1. Nr.inv. 7.
8. Lamă de silex gri pigmentat. Bicefială, cu retuşe mici pe o muchie (fig. 38/4). Caroul C-3, stratul 1. Nr.inv. 8.
9. Lamă de silex (?) gri-negru, fragmentat (fig. 38/5). Caroul C-3, stratul 1. Nr.inv. 9.

10. Fusaiolă, lut ars. Forma tronconică (fig. 38/6). Caroul A-I, stratul 1. Nr.inv. 10.
11. Lamă de fier. Fragment (fig. 38/10). Caroul A-3, stratul 2. Nr.inv. 11.
12. Lamă de silex. Unicefal (fig. 38/11). Caroul A-3, stratul 2. Nr.inv. 12.
13. Fragment de râşniţă. Granit (fig. 39/1). Caroul E-2, stratul 1. Nr.inv. 13.
14. Fragment de cute (?). Granit (fig. 39/8). Caroul E-2, stratul 1. Nr.inv. 14.
15. Fragment de sceptru (?). Granit (fig. 38/9). Caroul D-4, stratul 2. Nr.inv. 15.
16. Lamă de silex gri pigmentat. Unicefală, cu retuşe pe o muchie (fig. 38/12). Caroul D-4, stratul 2. Nr.inv. 16.
17. Fusaiolă. Lut ars. Formă conică (fig. 38/8). Caroul D-5, stratul 1. Nr.inv. 17.
18. Pandantiv-colţ cu un orificiu mic (fig. 38/7). Caroul D-5, stratul 2. Nr.inv. 18.
19. Fragment de cute (?). Granit (fig. 39/12). Caroul B-4, stratul 2. Nr.inv. 19.
20. Fragment de râşniţă (fig. 39/3). Granit. Caroul E-2, stratul 1. Nr.inv. 20.
21. Fragment de râşniţă (fig. 39/6). Granit. Caroul E-2, stratul 1. Nr.inv. 21.
22. Fragment de percutor (?) (fig. 39/5). Granit(?). Caroul E-2, stratul 1. Nr.inv. 22.
23. Fragment de fusaiolă (fig. 38/16). Lut ars. Caroul D-5, stratul 2. Nr.inv. 23.
24. Fusaiolă. Lut ars. Forma tronconică. C.S. - S-II. Nr.inv. 24 (fig. 39/13).
25. Fusaiolă. Lut ars. Forma tronconică (fig. 38/15). Caroul B-2, stratul 1. Nr.inv. 25.
26. Rondelă (?) din perete de vas (fig. 38/13). C.S. S-II. Nr.inv. 26.
27. Fragment de săgeată (?) de silex alb. Bifacial, prelucrat pe toată suprafaţa (fig. 38/9). Caroul B-2, stratul 2. Nr.inv. 27.
28. Ac de bronz cu o perforaţie mică. Partea superioară este ornamentată cu linii incizate (fig. 38/20). Lungimea acului - 17 cm. Caroul B-2, stratul 2. Nr.inv. 28.
29. Fragment de fusaiolă (fig. 38/17). Lut ars. Caroul E-3, stratul 1. Nr.inv. 29.
30. Fragment de lamă de silex gri-brun. Unifacial, cu uşoare retuşe pe muchii (fig. 38/18). Caroul E-3, stratul 2. Nr.inv. 30.
31. Fragment de lamă de silex gri-negru. Bifacial, prelucrat pe toată suprafaţa (fig. 38/14). Caroul D-3, stratul 2. Nr.inv. 31.
32. Fragment de topor-ciocan (?) (fig. 39/11). C.S. - S-II. Nr.inv. 32.
33. Fragment de fusaiolă. Lut ars (fig. 38/22). C.S. - S-II. Nr.inv. 33.
34. Fragment de lamă de silex gri-negru. Unicefal, cu uşoare retuşe pe o muchie (fig. 38/23). C.S. - S-II. Nr.inv. 34.
35. Fragment de lamă (?) de silex. Unicefal (fig. 38/19). C.S. - S-II. Nr.inv. 35.
36. Fragment de lamă (?) de silex. Unicefal (fig. 38/21). C.S. - S-II. Nr.inv. 36.
37. În suprafaţa II (fig. 14) au fost descoperite trei gropi menajere şi o vatră (?).

Groapa nr. 1

A fost descoperită în caroul A, B-1, la adâncimea de 0,45 m de la nivelul actual al solului (fig. 14). Diametrul gropii era de 70x80 cm. Groapa avea adâncimea de 0,15 m de la nivelul de descoperire. Umplutura sa era constituită din sol argilo-nisipos, amestecat cu calcar. În groapă s-au găsit fragmente de la 3 tipuri de vase din perioada romană (fig. 19/1-3).

Groapa nr. 2

A fost descoperită în caroul A-2, la adâncimea de 0,48 m (fig. 14). Diametrul gropii - 40 cm, adâncimea 40 cm de la nivelul de descoperire. În groapă s-au găsit 8 fragmente (pereţi-7, fund-1) de ceramică hallstattiană fără ornamente.

Groapa nr. 3

A fost descoperită în caroul A-I, la adâncimea de 0,42 m (fig. 14). Diametrul gropii era de 40x47 cm şi adâncimea de 10 cm de la nivelul de descoperire. În groapa nr. 3 nu s-a găsit material arheologic.

Vatra (?) nr. 1

A fost descoperită în carourile A, B-0, 1 (fig. 14) la adâncimea de 0,45 m. Vatra (?) reprezintă un strat de lut ars, puternic deteriorat, cu grosimea de 4-5 cm. Lângă porţiunile mici de lut ars au fost găsite câteva fragmente de ceramică hallstattiană şi din perioada romană.

TĂTĂRĂUCA NOUĂ IV-"GERMANARIA"

Istoria monumentului şi poziţia geografică

Cetăţuia de pământ cu zonă extramurală este situată la distanţă de aproximativ 1,0 km NV de satul Tătărăuca Nouă (comuna Tătărăuca Veche), pe o pantă a defileului Tătărăuca Nouă, la ieşirea lui în valea Nistrului (fig. 1). La 100 m de cetăţuie, spre nord-est, se găseşte şoseaua care uneşte staţia de pompare a apei din Nistru cu satul Tătărăuca Nouă. Cetăţuia şi zona extramurală ocupă malul abrupt din dreapta pârâului fără denumire, al cărui curs trece prin defileul Tătărăuca Nouă şi se varsă în Nistru (fig. 40). În partea de NE zona extramurală este limitată de valea Nistrului, iar în SV de râpa numită de localnici "Borta Turcului". Spre NV de cetăţuie, pe partea opusă a defileului, pe un platou înalt, este situată cetăţuia de pământ Rudi I-"La Şanţuri". Toată suprafaţa obiectivului este acoperită de pădure.

Cetăţuia "Germanaria" este de tipul cetăţuilor medievale, circulare. În plan, are formă ovală, cu dimensiunea de 36x38 m. Înălţimea valului este neuniformă, deoarece constructorii au ţinut cont doar de relieful natural.

Se pare că acest obiectiv a fost descoperit încă în anii '70 de M. Romanovskaia şi V. Lăpuşneanu, însă date certe, care pot confirma aceasta lipsesc. Putem afirma cu certitudine, că cetăţuia "Germanaria" a fost descoperită în anul 1990 de E. Tcaciuc.

În 1993 au fost continuate săpăturile obiectivului Tătărăuca Nouă IV-"Germanaria" (cetăţuia de pământ din evul mediu), începute încă din anul 1990. Au fost trasate iniţial trei suprafeţe. În suprafeţele I şi II s-au descoperit şi studiat câte o locuinţă (semibordei). În suprafaţa 3 a fost depistată şi studiată o vatră, 2 gropi menajere şi 2 cuptoare de reducere a minereului de fier[1]. Tot în această suprafaţă au fost descoperite următoarele construcţii: 2 gropi; o locuinţă-semibordei; un complex de cuptoare de reducere a minereului de fier. Aceste construcţii n-au fost definitiv săpate în anul 1990 deoarece lucrările de şantier au fost suspendate, iar complexele evidenţiate au fost conservate cu intenţia de a fi studiate în anul viitor. În vara anului 1991, zona şantierului a suferit puternic în urma unei inundaţii şi lucrările de şantier s-au sistat. Cauza principală constă, totuşi, în faptul că în 1991-1992 n-au fost alocate fonduri pentru continuarea şantierului început în 1990. Abia în 1993 s-au reluat săpăturile arheologice.

Descrierea săpăturilor

Scopul principal al investigaţiilor din 1993 l-a constituit terminarea săpăturilor începute în 1990. În limita suprafeţei 3 au fost studiate: o locuinţă; 3 gropi; un complex format din 6 cuptoare de reducere a minereului de fier (fig. 41). Complexul în cauză a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei 3. Iniţial, el avea forma unei movile ovale (5x6 m), uşor alungite spre nord. Înălţimea movilei, de la nivelul actual al solului, era de 0,95 m. Partea superioară a movilei era constituită din pietre acoperite cu un strat subţire (3-5 cm) de cernoziom. Pietrele, unele din ele fiind arse, erau aranjate în forma unei carapace. Construcţia în cauză conţinea un strat de pietre mai gros în zona sectoarelor "B" şi "C" (fig. 41). Printre pietre s-a găsit din abundenţă zgură de fier. Sub pietre, într-un strat de sol presat şi ars, amestecat cu cărbuni de lemn, fragmente de lut, pietre de calcar şi granit ars precum şi zgură de fier, au fost descoperite 6 cuptoare de reducere a minereului de fier.

Cuptoarele erau aşezate unul peste altul (fig. 42). În suprafaţa nr. 3 au mai fost deja cercetate astfel de complexe - cuptoarele nr. 1 şi 2 (vezi Raportul din 1990). Cuptorul din stratul inferior al complexului în cauză a fost numerotat drept cuptorul nr. 3 (fig. 42).

Cuptorul nr. 3 (fig. 42, 43) a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei 3, în carourile IA-IB-IC-ID, la intersecţia martorilor NS-VE (fig. 41). Acest cuptor este cel mai mare din cele 8 descoperite şi studiate în suprafaţa 3. Cuptorul nr. 3 a fost demolat încă în antichitate, fapt confirmat prin suprapunerea sa succesivă de către cuptoarele nr. 4, 5, 6, 7, 8 (fig. 42). Vatra cuptorului nr. 3 s-a păstrat aproape integral şi se găsea la 50 cm mai jos de nivelul "zero"[2]. Ea era puţin supraînălţată (48 cm mai jos de "zero") în centru şi uşor înclinată spre margine (51-53 cm mai jos de "zero"). Vatra s-a păstrat relativ bine, ceea ce permite o reconstituire aproape deplină. Aceasta avea forma ovală (133x105 cm), alungită în direcţia NE-SV. Ca şi la cuptoarele nr. 1 şi 2, sub vatra cuptorului nr.3 erau instalate pietre plate acoperite cu un strat de lut ars. S-au evidenţiat două straturi de lut cu grosimea de 0,7 şi respectiv 2,1 cm. Stratul inferior, de o calitate proastă, slab ars şi care - probabil - nici n-a fost utilizat, a fost acoperit de al doilea strat mai bun calitativ şi care a şi fost utilizat în continuare. Pereţii cuptorului constau din pietre întărite cu umplutură de lut. Aceste elemente constructive au

fost observate în secţiunea pereţilor vetrei. De fapt, în înălţime, pereţii nu se ridicau practic deasupra vetrei. În schimb lăţimea lor, în locul unde s-au păstrat mai bine, era de la 10 până la 25 cm (fig. 57). S-a putut stabili şi direcţia în care a fost plasată gura cuptorului (la sud-vest). Dimensiunile acesteia sunt aproximative: lungimea - 14 cm; lăţimea - 20/30 cm. Nivelul gurii era plasat cu 50,5 cm mai jos de "zero". Solul din jurul vetrei cuptorului era puternic ars, în unele locuri până la 12-15 cm. Este necesar de menţionat că partea superioară a cuptorului nr. 3 nu se deosebeşte prin nimic de cuptoarele nr. 1 şi 2, bolta fiind construită din pietre şi două straturi de lut, deasupra unui strat de pietre plate. Deosebiri constructive au fost observate doar în partea inferioară (sub vatră) a cuptorului. Într-un sol de cernoziom, a fost săpată iniţial o groapă (180x160 cm) cu adâncimea de 15-20 cm. Groapa a fost apoi acoperită cu un strat de sol brun, amestecat cu calcar. Deasupra acestui strat a fost construit, mai apoi, cuptorul nr. 3.

Cuptorul nr. 4 a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile IB-IC. El a fost construit deasupra cuptorului nr.3 (fig. 42). Cuptorul nr. 4 a fost demolat în antichitate. Vatra cuptorului s-a păstrat parţial (115x80 cm) şi avea formă dreptunghiulară, cu un apendice în partea de est. În partea centrală vatra era uşor adâncită (38 cm mai jos de "zero"), iar spre margini uşor bombată (34 cm mai jos de "zero"). Ea avea doar două straturi de lut, lipsind stratul de pietre plate. În partea inferioară, în stratul de lut, a fost descoperit un strat de zgură de fier. Stratul de zgură (mici fragmente) acoperea toată suprafaţa vetrei şi avea grosimea de 2-4 cm. Pereţii cuptorului, construiţi din pietre şi lut, avea grosimea de 7-10 cm în partea de nord şi est, unde s-au păstrat mai bine. Solul din jurul vetrei era puternic ars.

Cuptorul nr. 5 a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile IA-IB-ID, la intersecţia martorilor. Cuptorul nr. 5, s-a suprapus practic vertical peste cuptorul nr. 4 (fig. 42). Cuptorul nr. 5 a fost demolat în antichitate. Vatra cuptorului s-a păstrat parţial: lungimea - 80 cm; lăţimea - 20x40 cm. Aceasta era plasată cu 32 cm mai jos de nivelul "zero" şi avea două straturi de lut. Primul strat, inferior, avea grosimea de 4-5 cm şi suprapunea nemijlocit cuptorul nr. 4. Stratul superior avea grosimea de 3 cm. Probabil că pereţii cuptorului au fost construiţi din pietre, care au fost găsite în mari cantităţi lângă vatra acestuia.

Cuptorul nr. 6 a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile IA-IB-ID, la intersecţia martorilor (fig. 42). El a fost demolat în antichitate. Partea vetrei, care s-a păstrat, avea dimensiunile de 30x86 cm. Cuptorul a fost descoperit la 29 cm mai jos de nivelul "zero". Vatra cuptorului era construită dintr-un strat de lut (2-3 cm), suprapus peste un strat (5-6 cm) de pietre plate, care acopereau parţial cuptorul nr. 5.

Cuptorul nr. 7 a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile IA-IB-ID, la intersecţia martorilor (fig. 42). S-a păstrat "in situ" numai o mică porţiune (25x40 cm). Vatra cuptorului a fost descoperită cu 7 cm mai jos de nivelul "zero". Construcţia cuptorului Nr. 7 este identică cu cea a cuptorului nr. 6, cu o mică deosebire, şi anume aceea că pietrele de sub vatra cuptorului nr. 7 au fost aranjate pe un strat de sol puternic ars.

Cuptorul nr. 8 a fost descoperit în partea centrală a suprafeţei 3, în carourile IA-IB. Cuptorul nr. 8 a fost demolat în antichitate. El se plasa la nivelul cel mai de sus din punct de vedere stratigrafic şi era cel mai târziu din complexul de cuptoare (fig. 42). De la cuptor s-a păstrat o mică porţiune (44x65 cm). Vatra a fost descoperită la 3,2 cm mai jos de nivelul "zero". Este identic cu coptorul nr. 6.

Deci, complexul de cuptoare s-a format treptat, prin suprapunerea succesivă a 5 cuptoare.

Pentru datarea acestora este importantă analiza ceramicii descoperite în complexul respectiv. La nivelul cuptorului nr. 5 au fost găsite 11 fragmente ceramice (3 de buze, 8 de pereţi) lucrate la roată şi care se încadrează în sec. X. În partea de vest a complexului, la nivelul cuptoarelor nr. 4 şi 5 au fost descoperite 28 fragmente de ceramică, confecţionată la roată (3 de buze, 24 de pereţi, 1 fund). Ceramica este de calitate bună, arsă însă neuniform. Unele fragmente conţin ca ingredienţi nisip sau şist pisat. Câteva sunt ornamentate cu linii orizontale în formă de valuri. În partea de nord a complexului au fost găsite 16 fragmente (pereţi) cu o consistenţă dură, fără ingredienţi uşor vizibili şi uniform arse. În partea de est au fost găsite 18 fragmente (1 buză, 1 fund, 16 pereţi) de ceramică din sec. X.

O importanţă deosebită pentru datarea complexului de cuptoare are ceramica depistată în stratul de cernoziom, sub vatra cuptorului nr. 3. Aici au fost găsite 23 fragmente (3 buze, 2 funduri, 18 pereţi) de ceramică, confecţionate la roată şi care pot fi datate nu mai târziu de sec. X. Toate buzele sunt de acelaşi tip - cu muchia răsfrântă, tăiată oblic. În pasta unor fragmente apar bucăţele de calcar, uneori chiar şist pisat. Unul din fragmente conţine ca degresant ceramică pisată, fapt ce constituie un element generalizator pentru ceramica datată la începutul sec. X. Ca atare, ceramica depistată sub cuptorul nr. 3 permite datarea întregului complex la începutul sec.X. Cele 8 cuptoare de reducere a minereului de fier descoperite în suprafaţa nr. 3,

indică existenţa unei metalurgii evoluate a fierului. Acest lucru este confirmat şi de prezenţa zgurei de fier în cadrul complexului respectiv (mai mult de 6 kg). În partea de nord a complexului au mai fost depistate 3 bucăţi de zgură de 0,5 kg, 0,6 kg şi, respectiv, 1 kg.

După demontarea arheologică a complexului de cuptoare, sub cuptorul nr. 3 a fost depistată groapa nr. 3 (fig. 41).

Groapa nr. 3 a fost descoperită în partea centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile IA-IB-IC-ID, la adâncimea de 0,75 m de la nivelul "zero". Groapa avea o formă circulară (D-200 cm) şi adâncimea de 2,55 m de la nivelul "zero". Groapa avea o formă tronconică în secţiune, cu diametrul fundului plat de 140 cm. Construcţia avea o treaptă de piatră, care era situată la 60 cm de la nivelul "zero", pe solul steril. Piatra avea dimensiunile de 45x56x15 cm. Lângă această piatră, la distanţa de 80 cm au fost găsite încă două pietre, care probabil serveau tot ca trepte pentru a coborî în groapă. O piatră (60x60x15) se găsea la adâncimea de 0,95 m de la nivelul "zero", iar alta (45x50x5 cm) la 0,70 m de la nivelul "zero".

Umplutura gropii nr. 3 era compusă dintr-un sol neuniform. Partea superioară (30-35 cm de la nivelul de descoperire) era constituită din sol brun, amestecat cu cărbuni de lemn. Mai jos se afla cernoziom, amestecat cu sol brun şi silex. Grosimea acestui strat era de 30-35 cm. Partea inferioară a gropii conţine un sol brun şi galben.

În groapa nr. 3 au fost descoperite 41 fragmente de ceramică (buze-9; pereţi-30; fund-1). Buzele sunt de 3 tipuri: a) în formă de manşetă cu brâu (fig. 44/2, 5); b) cu marginea uşor răsfrântă şi tăiată oblic, puţin rotunjită (fig. 44/1, 4); c) cu marginea răsfrântă în exterior, tăiată vertical (fig. 44/3). Majoritatea fragmentelor conţin ca degresant şist pisat. Această ceramică poate fi datată în sec. X-XI. În groapă au mai fost găsite şi 7 fragmente (pereţi) de vase, confecţionate la roată din pastă cu şist pisat şi 2 fragmente (o buză şi un perete) de vase confecţionate cu mâna, care pot fi datate în sec. VIII. Ceramica confecţionată cu mâna conţine ca degresant ceramică pisată.

Locuinţa nr. 3 (fig. 45). A fost descoperită în partea de sud-est a suprafeţei nr. 3, în carourile 2A, 3A, 4A, 5A, 6A, 8A, 9A (fig. 41), la adâncimea de 0,54 m de la nivelul "zero". Locuinţa avea o formă trapezoidală, cu dimensiunile de 380x380x365 cm. Podeaua locuinţei era orizontală, însă cu o adâncire neînsemnată în centru (1,28 m de la nivelul "zero"), iar lângă pereţi - 1,11 m de la nivelul "zero" (fig. 45). Este necesar de menţionat că podeaua locuinţei a fost lipită cu un strat de lut având grosimea de 5-7 cm, care nu s-a păstrat "in situ" pe toată suprafaţa. Pe fundul locuinţei s-au găsit 10 gropi de stâlpi (fig. 45) din care 9 sunt plasate pe perimetrul locuinţei, iar una în centru. Diametrul gropilor era de 20-25 cm, iar adâncimea lor de 30-35 cm. În partea de sud-est a locuinţei a fost depistată o groapă ovală (80x60 cm) cu adâncimea de 15 cm de la nivelul de jos al locuinţei. În partea sa de nord-vest, la adâncimea de 0,78-1,13 m de la nivelul "zero" s-a găsit un cuptor-"pietrar", care nu s-a păstrat "in situ". Vatra cuptorului avea o formă trapezoidală cu colţurile rotunjite. Dimensiunile vetrei erau de 75/100 cm şi grosimea sa de 3 cm. Vatra a fost descoperită la adâncimea de 1,25 m de la nivelul "zero". Gura cuptorului era probabil orientată spre colţul de nord-est al locuinţei, spre intrare. În partea de nord-est, locuinţa avea o intrare-tambur de formă semiovală (60x90 cm) cu două trepte înclinate (fig. 41, 45). În partea sudică a intrării era instalată o piatră (40x50 cm), care limita parţial accesul în tambur.

Locuinţa avea următoarea stratigrafie a solului: partea superioară era compusă din cernoziom; acesta era urmat până la fund de un alt strat de cernoziom amestecat cu sol gri-galben.

Inventarul din locuinţa nr. 3

1. Obiect de os (fig. 46/2). A fost găsit la nivelul depistării locuinţei. Lungimea - 7,0 cm, lăţimea la mijloc - 1,7 cm, lăţimea la margini - 0,8 cm. Suprafaţa obiectului este bine lustruită.

2. Cuţit de fier (fig. 46/1). A fost găsit la adâncimea de 0,85 cm de la nivelul "zero". Lungimea max. - 14,1 cm, lungimea lamei - 9,2 cm, lungimea mânerului - 4,9 cm, lăţimea max. a lamei - 1,4 cm, lăţimea max. a mânerului - 0,7 cm.

3. Străpungător de os (fig. 46/3). A fost găsit la adâncimea de 0,8 m de la nivelul "zero". Lungimea - 7,5 cm.

4. Străpungător de os (fig. 46/5). A fost găsit la adâncimea de 0,75 m de la nivelul "zero". Lungimea - 10,1 cm.

5. Obiect de os (fig. 46/6). A fost găsit la adâncimea de 0,9 m de la nivelul "zero". Lungimea - 7,0 cm, diametrul orificiului - 0,3 cm. are suprafaţa bine lustruită.

6. Obiect de os (pieptene ?). Fig. 46/4. A fost găsit la adâncimea de 1,10 m de la nivelul "zero". Este fragmentar.

În locuinţă au mai fost găsite 316 fragmente de ceramică, confecţionată la roată (buze-25, funduri-15, pereţi-276). Pasta acestui grup de ceramică este fină, cu amestec de nisip, mai rar calcar pisat sau şist. Majoritatea nu este ornamentată, însă unele fragmente sunt decorate cu pieptenele sau prin linii orizontale reliefate, mai rar în zig-zag (fig. 47-51).

Toată ceramica confecţionată la roată se datează în sec. X-XI e.n. În partea inferioară a locuinţei a fost descoperită exclusiv ceramica confecţionată la roată, care poate fi datată în sec. X. Astfel de ceramică a fost găsită şi în gropile pilonilor (buze-1, pereţi-3, funduri-2).

În zona intrării (tambur), a fost găsită, de asemenea, astfel de ceramică (fig. 51). Ceramica confecţionată la roată a fost găsită şi în zona cuptorului-"pietrar" (buze-2, pereţi-28). Ceramica confecţionată cu mâna este mai puţin numeroasă. Prin urmare, pe baza materialului pe care-l conţinea, locuinţa nr. 3 se poate data în sec. X-XI p.Chr.

Groapa nr. 4 a fost surprinsă în partea de nord a suprafeţei nr. 3, în carourile IB-IC-3B-3C (fig. 41), la adâcimea de 1,45 m de la nivelul "zero". Groapa, de formă semiovală (145x230 cm), orientată E-V, avea o adâncime de 1,75 m de la nivelul "zero".

Groapa nr. 5 a fost descoperită în zona centrală a suprafeţei nr. 3, în carourile 4B-5B (fig. 41), la adâncimea de 1,10 m de la nivelul "zero". Groapa, de formă ovală (130x160 cm), avea adâncimea de 1,95 m de la nivelul "zero". În groapă au fost găsite 6 fragmente (buze-1, pereţi-3, funduri-2) de ceramică, confecţionate cu mâna. Ceramica poate fi datată în sec. VIII e.n.

Aşadar, în campania anului 1993, pe obiectivul cetăţuia de pământ din epoca evului mediu Tătărăuca Nouă IV-"Germanaria", au fost cercetate următoarele complexe: o locuinţă din sec. X, 6 cuptoare de reducere a minereului de fier datate în sec. X, groapa nr. 3 (sec. VII-VIII), groapa nr. 5 (sec. VII) şi groapa nr. 4 (?).

Este necesar să menţionăm că, în campania de cercetări din anul 1993, în microzonă au mai fost descoperite şi studiate preventiv:

1. Cruce de piatră (piatră funerară ?), cu inscripţie în slavonă veche, parţial ilizibilă. A fost descoperită în zona extramurală a cetăţuiei Rudi XXII-"La Trei Cruci".

2. Cruce de piatră cu inscripţie în slavona veche. A fost descoperită la marginea satului Rudi, lângă aşezarea cucuteniană Rudi XXIV.* Însă, conform informaţiei primite de la localnici, s-a constatat că această cruce a fost deplasată din altă parte în locul unde a fost găsită, provenienţa ei fiind necunoscută.

3. Primarul satului Rudi, D-l Valeriu Ţâmbalist ne-a comunicat că locuitorul Nicolae Rudi păstrează uricul lui Ştefan cel Mare. Conform studierii preliminare s-a constatat că acest document este inclus în lista documentelor false (DRH, vol. II, 1976, p. 438-443; XIII, 1470 (6978) noiembrie 23, Suceava, Ştefan cel Mare, voievod întăreşte lui Eustafie Rughi şi rudelor sale satul Samaleuca Mare şi Samaleuca Mică pe Nistru şi Şalviri, între Cubolta şi Căinari, indicându-le hotarul). Importanţa acestui document nu poate fi subapreciată, chiar dacă admitem că este fals, ceea ce este o dovadă a necesităţii studierii aprofundate şi minuţioase din partea specialiştilor din domeniu.

E. SAVA, I. MANZURA, M. TCACIUC, S. KURCIATOV, V. BUBULICI, R. RABINOVICI, V. GUCHIN (Chişinău), R. ALAIBA (Iaşi), M. BĂDĂU-WITTENBERGER (Cluj-Napoca)

NOTE

* Şi pe calea aceasta mulţumim Ministerului Culturii al Republicii Moldova, d-lui Ion Ungureanu; Directorului Direcţiei Monumente, Arhitectură, Arte Plastice şi Desing, d-lui Tudor Braga şi inspectorului acestei Direcţii; d-nei Silvia Ciubotaru, pentru sprijinul acordat în 1993.

** În paranteză se indică numărul obiectivului marcat pe hărţi (fig. 1-4).

*** Unele materiale separate din colecţiile anilor 1970-76 au fost selectate la Moscova de către E. Sava şi A. Gângan şi reîntoarse în 1992-93 la Chişinău.

**** Numărul de inventar este marcat pe toate obiectele din categoria materialului special, care sunt înregistrate în catalogul materialului special şi coincide cu numărul de pe planul general (fig. 8).

***** Aprecierea a fost efectuată de d-l Constantin Mihăilescu, doctor în ştiinţe geografice.

****** Cercetări de şantier efectuate de M. Romanovskaia. Este necesar de subliniat că M. Romanovskaia a confundat această ceramică cu ceramica culturii Poieneşti-Lucaşeuca.

1. R. Rabinovici, *Otciot o raskopkah Donduşenscoi arheologhiceskoi expediţii gorodişcea "Gennanaria" (Tătărăuca Nouă IV) v 1990 godu*, Arhiva, Chişinău, 1993. Nr.inv. 347.

2. Toate măsurătorile în limita suprafeţei nr. 3 s-au efectuat de la nivelul "zero" - reper convenţional, fixat provizoriu în colţul de sud-vest al suprafeţei nr. 3, la distanţa de 130 m SV de cetăţuie şi 45 m sud de pârâul fără denumire.

BIBLIOGRAFIA

1. Beilecci V., *Rascopchi slaveanscogo poselenia Rudi v 1981-1982 g.* AIM v 1982 g. Chişinău, 1986.

2. Beilecci V., *Otciot o rascopcah vostocinoi ciasti gorodişca Rudi v 1981 g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1982. Nr.inv. 163.

3. Beilecci V., Telinov N., Vlasenco I., *Rascopchi slavianscogo poselenia Rudi-XX v 1980 g.*, AIM v 1979-1980 g.g., Chişinău, 1983.

4. Beilecci V., Telinov N., Vlasenco I., *Otciot o rascopcah poselenia Rudi-XX v 1980 g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1981. Nr.inv. 153.

5. Beilecci V., Vlasenco I., *Otciot o rascopcah posada gorodişca Rudi v 1982 godu.* Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1983, Nr.inv. 177.

6. Beilecci V., Vlasenco I., *Otciot o rascopcah u slaveanscogo gorodişca Rudi v 1983 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1984, Nr.inv. 204.

7. Chetraru N., *Materialî k arheologhičeschoi carte Moldavii*, TGICMM, T.I., Chişinău, 1960.

8. Delo po obsledovaniu Kurgannîh nasîpei, Chişinău, 1986, Arhiva Muzeului de Arheologie, Nr.inv. 6.

9. Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, vol. II., Bucureşti, 1976.

10. Fiodorov G., *Otciot o rabote Pruto-Dnestrovscoi expediţii v 1969-1970 g.g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1970, Nr.inv. 55.

11. Fiodorov G., *Rabotî Pruto-Dnestrovscoi expediţii*, AO v 1968 g., Moskva, 1969.

12. Fiodorov G., *Rascopchi Pruto-Dnestrovscoi expediţii*, AO v 1970 g., Moskva, 1971.

13. Fiodorov G., *Drevnerusscoe poselenie Rudi*, AO v 1969 g., Moskva, 1970.

14. Fiodorov G., *Drevnerusschie poselenia na Severe Moldavii*, AIM v 1969-70 g.g., Chişinău, 1972.

15. Fiodorov G., Cebotarenco Gh., *Pamiatnichi drevnih slavean*, AKM, nr. 6, Chişinău, 1974.

16. Hâncu I., *Drevneişie pamiatnichi rodnogo craia*, Chişinău, 1988.

17. Lăpuşnean V., Niculiţă I., Romanovskaia M., *Pamiatnichi rannego jeleznogo veka.*, AKM, nr. 4, Chişinău, 1974.

18. Lăpuşnean V., Romanovskaia M., *O rabote ghetscogo otriada*, AO v 1971 g., Moskva, 1972.

19. Marchevici V., *Pamiatnichi epohi neolita i eneolita*, AKM, nr. 2, Chişinău, 1973.

20. Marchevici V., Bicbaev V., Damcenco T., *Otciot o polevîh issledovaniah arheologo-etnograficescoi expediţii v 1984 godu*, ArhivaMuzeului de Arheologie, Chişinău, 1984, nr.inv. 219.

21. Oblomskii A., *Postzarubineţchie pamiatnichi. Slaveane i ih sosedi*, Moskva, 1993.

22. Rabinovici R., *Otciot ob issledovaniah Drevnerusscoi arheologhicescoi expediţii v 1989 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1990, nr.inv. 292.

23. Rabinovici R., *Otciot o rascopcah Donduşanscoi arheologhicescoi expediţii gorodişca "Gennanaria" v 1990 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1993, Nr.inv. 347.

24. Rabinovici R., *Gonciarnîi gorn na poselenii X-XII v.v. u s.Rudi, Hoziaistvennîe complexî drevnih obşestv v Moldavii*, Chişinău, 1991.

25. Rafalovici I., *Slaviane VI-IX v.v. v Moldavii*, Chişinău, 1972.

26. Roşali M., Fiodorov G., *Jilîe i proizvodstvennîe sooruşenia drevnerusscogo poselenia Rudi*, AIM v 1970-71 g.g., Chişinău, 1973.

27. Romanovskaia M., *Rascopchi na ghetscom gorodişce Rudi*, AO v 1970 g., Moskva, 1971.

28. Romanovskaia M., *Rascopchi na ghetscom gorodişce Rudi*, AO v 1971 g., Moskva, 1972.

29. Romanovskaia M., *Otciot o rascopcah ghetscogo Rudi v 1970 g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1970, Nr.inv. 59.

30. Romanovskaia M., Lăpuşnean V., *Otciot o rascopcah ghetscogo gorodişca Rudi v 1971 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1971. Nr.inv. 65.

31. Romanovskaia M., *Otciot o rascopcah ghetscogo gorodişca Rudi v 1972 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1972. Nr.inv. 69.

32. Romanovskaia M., *Otciot o rascopcah, provedennîh na gorodişče Rudi Donduşanscogo raiona MSSR v 1973 godu*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1973. Nr.inv. 84.

33. Romanovskaia M., *Otciot o rascopcah, provedennîh na gorodişče Rudi Donduşanscogo raiona MSSR v 1974-1975 g.g.*, Arhiva Muzeului de Arheologie, Chişinău, 1975. Nr.inv. 97.

34. Smirnova G., *Materialnaia cultura Grigorovscogo gorodişca*, ASGE, 23, Leningrad, 1983.

35. Svod pamiatnicov istorii i culturi MSSR. Sevarnaia zona. Machet, Chişinău, 1987.

36. Vlasenco I., Sorochin V., *Arheologhiceschie pamiatnichi v zonah novostroec severa i ţentra Moldavii*, AIM v 1977-1978 g.g., Chişinău, 1982.

37. Vlasenco I., *Novîe Arheologhiceschie pamiatnichi v Moldavii*, AIM v 1981 g., Chişinău, 1985.

38. Zlatkovskaia T., Polevoi L., *Gorodişča Pruto-Dnestrovscogo mejdurecia IV-III v.v. do n.e. i voprosî politicescoi istorii ghetov, Drevnie frachiiţî v Severnom Pricernomorie.* Moskva, 1969.

HISTORICAL-ARCHAEOLOGIC INVESTIGATIONS DONE IN 1993 IN THE NATURAL-HISTORICAL MICROZONE RUDI-TĂTĂRĂUCA NOUĂ-ARIONEŞTI (DONDUŞENI COUNTY, REPUBLIC OF MOLDOVA) (Summary)

During the period August-November 1993, in the natural-historical microzone of Rudi-Tătărăuca Nouă-Arioneşti, a complex investigation was done in keeping with a long-term plan (1993-2005). Along the lines of that plan, the following field investigations were performed in 1993.

A general scanning of the microzone was meant to re-check already documented finds and, at the same time, to detect new ones. It was established that, until May 1993, 54 objective points had been marked in the area under discussion (archive documentation and scanning done by I. Manzura). Surface investigations, done in August-October 1993, brought to light 16 more archaeologic monuments, among which: 1 small earthen-walled fortress; 1 system (?) of fortification in the shape of an earthen wall, 150-meter long and 0.5-meter high (with no archaeologic finds in its area); 12 settlements, 2 of which show artificial fortification, i.e. earthen walls.

At present, 70 archaeologic points have been documented in that microzone: 7 earthen-walled fortresses; 1 system (?) of fortification; 57 settlements, of which 2 show elements of artificial fortification; 5 burial mounds (tumuli).

Of the 70 sites, 2 are severely deteriorated: the settlement of Arioneşti I (Cucuteni-Tripolije) lies under contemporary houses; the settlement of Rudi XXIII (Early Thracian Hallstatt, and Middle Ages of the 14th-15th centuries) is almost totally covered by the contemporany churchyard and graveyard of the Rudi village. 13 sites (1 small fortress - Rudi XI, 9 settlements, and 3 tumuli) have been deteriorated by ploughing, so that cultural strata have been destroyed to a depth of 0,8 m. All 13 sites are now covered by orchards. The surface of other 44 sites is tilled yearly, including the 2 earthen-walled fortresses (Tătărăuca Nouă V - "Piscul Gol", and Tătărăuca Nouă VII). 9 sites are wooded, including 4 earthen-walled fortresses.

Soundings, through sounding cases of 1 x 2 or 2 x 2 m, were done on 6 sites, especially of the newly discovered ones.

A topographic survey was also carried out, resulting in map-drafts:

- a general topographic map of the microzone, scale 1:1000 (1 copy);
- a topographic map shewing a sector-division of sites, scale 1:25000 (3 copies)
- individual topographic maps, scale 1:1000 (3 fortresses).

At present, a preliminary inventory of sites in need of protection is being done.

The team of natural-science specialists (a geographer, a pedologist, a palinologist) have preliminarily investigated the sites and collected 50 samples for laboratory tests (see Addenda 1-2).

Archaeologic excavation has also been done in two of the sites.

At Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol" (a fortress with 3 earthen walls) investigations covered a total surface of 156 square meters. The pottery fragments discovered there represent the following ages: Aeneolithic (final stage, Gordineşti type); Iron (HaB); Late Roman (1-st-2nd centuries). Other finds include: spindle-whorls, flint blades, 1 white-flint arrowhead, 1 bronze needle, 1 fragment of a hammer-axe.

At Tătărăuca Nouă IV "Germanaria" (an earthen-walled fortress of 36 x 38 m) there have been investigated : 1 dwelling (half-dug, of the 10th century), 3 pits (7th-8th centuries), a complex of 6 iron-smelting furnaces (10th century). The inventory of dwelling No. 3 includes bone objects and pottery fragments.

LEGEND FOR DRAWINGS

Fig. 1 General plan of situation. Conventional signs (valid on all maps - Figs. 1-4): 1 - fortresses; 2 - settlements and sites; 3 - tumuli; 4 - earthen walls; 5 - contemporary villages; 6 - road; 7 - wood; 8 - precipices and narrow passes. Sites: 1-Arioneşti VIII; 2-Arioneşti X; 3-Arioneşti XI; 4-Arioneşti I; 5-Arioneşti III; 6-Arioneşti VII; 7- Arioneşti IV; 8-Arioneşti IX; 9-Arioneşti IX;10-Arioneşti VI; 10a-Arioneşti II; 11-Pocrovca II; 12-Pocrovca VI; 13-Pocrovca V; 14-Pocrovca I; 15-Pocrovca IX; 16-Pocrovca VIII; 17-Pocrovca III; 18-Pocrovca IV; 19-Pocrovca VII; 20-Rudi XX; 21-Rudi IX; 22-Rudi XXIII; 23-Rudi XVI; 24-Rudi XVII; 25-Rudi XVIII; 26-Rudi VI; 27-Rudi IV "Farfuria Turcească"; 28-Rudi V; 29-Rudi XXII "La Trei Cruci"; 30-Rudi XXIV; 31-Rudi, grup din 3 tumuli (Nr. 1,2,3); 32-Rudi XIX; 33-Rudi XV; 34-Tolocăneşti III; 35-Rudi XXI; 36-Rudi VII; 37-Rudi VIII; 38-Rudi III; 39-Rudi XIII; 40-Rudi XI; 41-Rudi XII; 42-Rudi X; 43-Rudi I "La Şanţuri"; 44-Rudi II; 45-Tătărăuca Nouă IV "Germanaria"; 46-Tătărăuca Nouă XII; 47-Tătărăuca Nouă I; 48-Tătărăuca Nouă III; 49-Tătărăuca Nouă VI; 50-Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol"; 51-Tătărăuca Nouă VII; 52-Tătărăuca Nouă, tumulul Nr. 1; 53-Tătărăuca Nouă II; 54-Tătărăuca Nouă III; 55-Tătărăuca Veche, tumulul Nr. 1; 56-Tătărăuca Veche II; 57-Tătărăuca Veche I; 58-Slobozia Nouă III; 59-Slobozia Nouă II; 60-Slobozia Nouă I; 61-Tolocăneşti I; 62-Tolocăneşti II; 63-Tătărăuca Nouă IX; 64-Tătărăuca Nouă X; 65-Tătărăuca Nouă XI; 66-Tătărăuca Nouă VIII; 67-Tătărăuca Nouă XIII.

Fig. 2 Plan of situation. The Arioneşti commune (1-10A). Conventional signs: 1 - wood; 2 - landslides; 3 - well; 4 - spring; 5 - marsh; 6 - salt marsh; 7 - steep bank; 8 - brook; 9 - highway; 10 - dirt-road; 11 - pasture; 12 - settlement; 13 - earthen wall; 14 - tumulus; 15 - orchard.

Fig. 3 Plan of situation (numbers coincide with the ones of the general plan in Fig. 1). The Rudi commune (20-33, 35-44); the Pocrovca commune (11-19).

Fig. 4 Plan of situation. The Tătărăuca Veche commune (villages of Tătărăuca Nouă and Slobozia Nouă - 45-60, 63-67).

Fig. 5 Rudi I - "La Şanţuri". A topographic plan.

Fig. 6 Pottery and objects from surface investigation: 1-4 - Rudi XXIII; 5 - Tătărăuca Nouă VII; 6-8 - Tătărăuca Nouă III; 9-14 Tătărăuca Nouă V.

Fig. 7 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". A topographic plan.

Fig. 8 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area I. Horizontal and profile plans.

Fig. 9 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area I. Special material (Inventory Nos. 1-25): excavation layer 1 (1); excavation layer 2 (2-6, 12-14, 16); layer 3 (7, 15); pit 1 (9-11, 17-20); pit 2 (8); grave 1 (21-25).

Fig. 10 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area I. Pit 1. Conventional signs; 1 - outline of niche; 2 - reconstructed outline; 3 - depth (from today's surface); 4 - depth from original surface; 3-4 - location of special material.

Figs. 11-12 Tătărăuca Nouă "Piscul Gol". Area I. Pit 1. Cucuteni-Tripolije pottery, phase YII-CII, Gordineşti-Horodişte type.

Fig. 13 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area I. Grave 1 (1,2,3,5,6 - beads; 4 - bronze mirror).

Fig. 14 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Surface II. A horizontal plan.

Fig. 15 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Surface II. A vertical plan.

Figs. 16-18 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II. Cucuteni-Tripolije pottery, phase YII-CII, Gordineşti-Horodişte type.

Fig. 19 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II. Pit 1: 1st-3rd centuries pottery (1-3); Hallstatt bowl (4) from layer 2.

Fig. 20 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II. Layer 2. 1st-3rd centuries pottery.

Fig. 21 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II. 1st-3rd centuries pottery.

Figs. 22-37 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II. Layers 1 and 2. Hallstatt B pottery.

Fig. 38 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II special material: surface investigation (1-2, 13, 19, 21-23); layer I (3-6, 8, 15, 17); layer 2 (7, 9-12, 14, 16, 18, 20).

Fig. 39 Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol". Area II special material: surface investigation (3, 7, 13, 32): layer 1 (1, 3-6, 8, 10); layer 2 (9, 12).

Fig. 40 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". A topografic plan.

Fig. 41 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". A plan of area III.

Fig. 42 Tătărăuca Nouă V "Germanaria". Area III. The complex furnces (3,4,5,6,7,8) for iron-ore reduction. A profile (from the south): 1 - furnace hearth; 2 burnt soil; 3 - stones; 4 - burnt stones; layer of brown soil and ground limestone; 6 - humus; 7 - ashes; 8 - iron slag.

Fig. 43 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Furnace 3. A plan: 1 - hearth; 2 - burnt soil; 3 - stones; 4 - border of sectors A, B, C, D, along the north-south and west-east lines.

Fig. 44 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Pit 3, Pottery.

Fig. 45 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Dwelling 3. Plan and section.: 1 - black earth; 2 - black earth mixed with brown earth; 3 - brown earth; 4 - beaten earth mixed with charcoal particles; 5 - stones; 6 - clay platform; 7 - stone-based hearth; 8 - stone-furnace section; 9 - sterile soil; 10 - level of clay platform; 11 - level of sterile soil; 12 - level of stones in the stone-furnace; 13 - level of the stone-furnace.

Fig. 46 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Dwelling 3 special material: 1 - iron knife; 2 - bone object; 3,5 - bone awls; 4 - comb (?); 6 - holed bone object.

Fig. 47 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Potery from dwelling 3, level I.

Fig. 48 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Pottery from dwelling 3, level II.

Fig. 49 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Pottery from dwelling 3, level III.

Fig. 50 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Dwelling 3. Pottery: 1,2,3,4 - floor; 5 - post hole.

Fig. 51 Tătărăuca Nouă IV "Germanaria". Area III. Dwelling 3. Pottery: 1,2,5,6 - drum-entrance; 3,4 - stone-furnace.

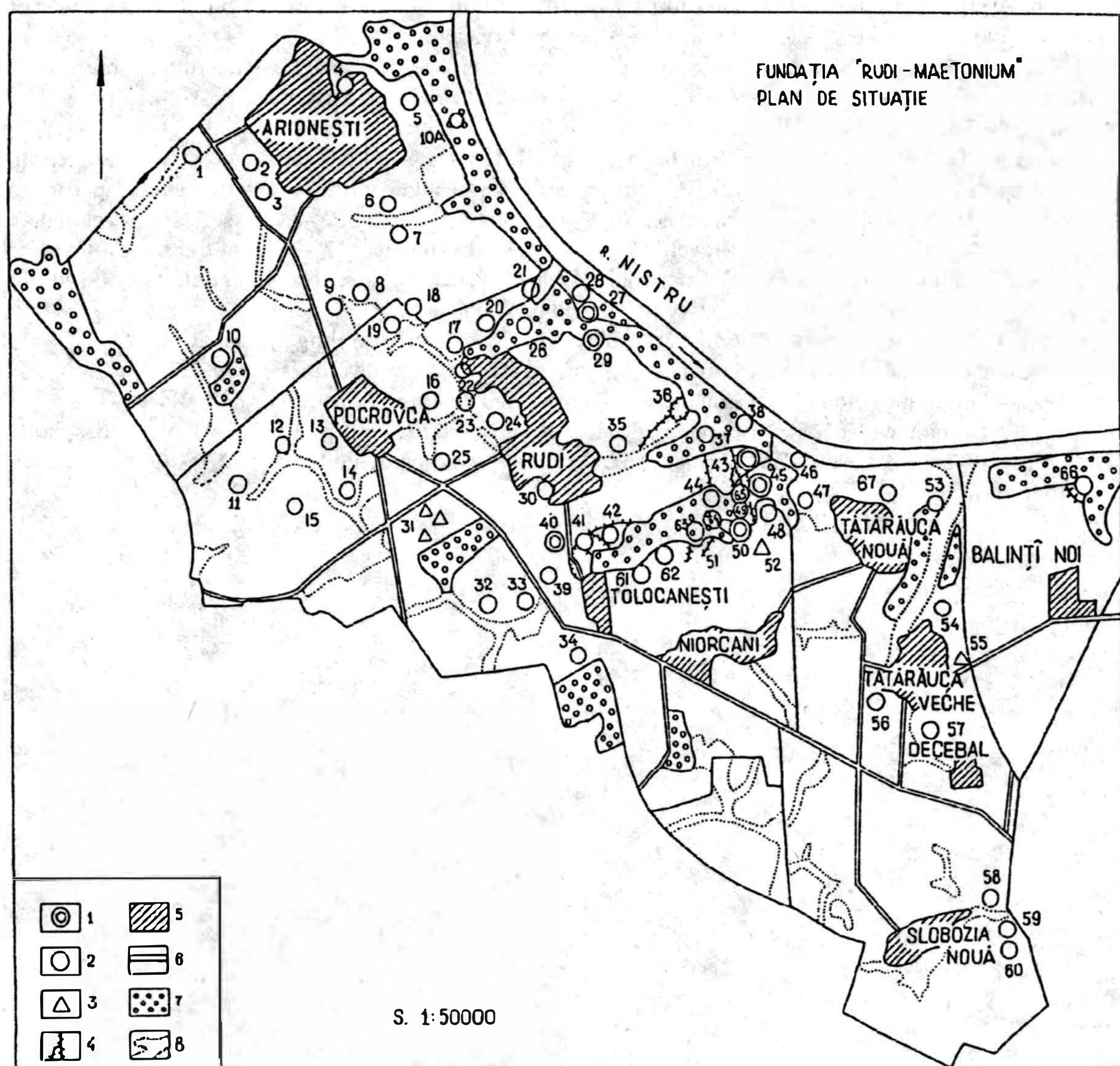

Fig.1 Planul general de situaţie. Semne convenţionale*: 1-cetăţui; 2-aşezări şi staţiuni; 3-tumuli; 4-valuri; 5-aşezări rurale contemporane; 6-drum; 7-pădure; 8-râpe şi defileuri. Monumente: 1-Arioneşti VIII; 2-Arioneşti X; 3-Arioneşti XI; 4-Arioneşti I; 5-Arioneşti III; 6-Arioneşti VII; 7- Arioneşti IV; 8-Arioneşti IX; 9-Arioneşti IX;10-Arioneşti VI; 10a-Arioneşti II; 11-Pocrovca II; 12-Pocrovca VI; 13-Pocrovca V; 14-Pocrovca I; 15-Pocrovca IX; 16-Pocrovca VIII; 17-Pocrovca III; 18-Pocrovca IV; 19-Pocrovca VII; 20-Rudi XX; 21-Rudi IX; 22-Rudi XXIII; 23-Rudi XVI; 24-Rudi XVII; 25-Rudi XVIII; 26-Rudi VI; 27-Rudi IV "Farfuria Turcească"; 28-Rudi V; 29-Rudi XXII "La Trei Cruci"; 30-Rudi XXIV; 31-Rudi, grup din 3 tumuli (Nr. 1,2,3); 32-Rudi XIX; 33-Rudi XV; 34-Tolocăneşti III; 35-Rudi XXI; 36-Rudi VII; 37-Rudi VIII; 38-Rudi III; 39-Rudi XIII; 40-Rudi XI; 41-Rudi XII; 42-Rudi X; 43-Rudi I "La Şanţuri"; 44-Rudi II; 45-Tătărăuca Nouă IV "Germanaria"; 46-Tătărăuca Nouă XII; 47-Tătărăuca Nouă I; 48-Tătărăuca Nouă III; 49-Tătărăuca Nouă VI; 50-Tătărăuca Nouă V "Piscul Gol"; 51-Tătărăuca Nouă VII; 52-Tătărăuca Nouă, tumulul Nr. 1; 53-Tătărăuca Nouă II; 54-Tătărăuca Nouă III; 55-Tătărăuca Veche, tumulul Nr. 1; 56-Tătărăuca Veche II; 57-Tătărăuca Veche I; 58-Slobozia Nouă III; 59-Slobozia Nouă II; 60-Slobozia Nouă I; 61-Tolocăneşti I; 62-Tolocăneşti II; 63-Tătărăuca Nouă IX; 64-Tătărăuca Nouă X; 65-Tătărăuca Nouă XI; 66-Tătărăuca Nouă VIII; 67-Tătărăuca Nouă XIII.

* **Semnele convenţionale sunt identice pe toate hărţile (fig. 1-4).**

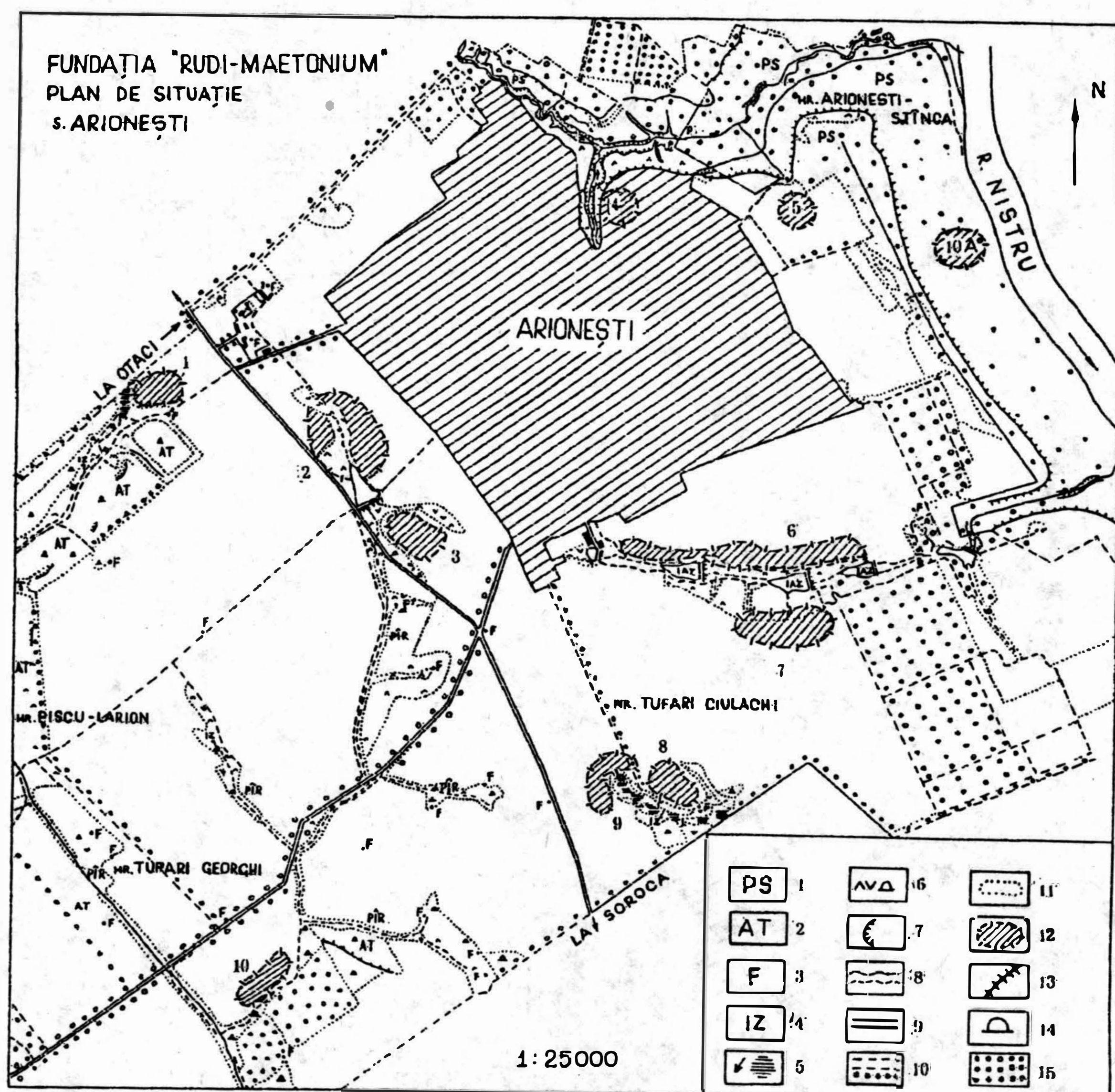

Fig. 2 Plan de situaţie*. Comuna Arioneşti (1-10A). Semne convenţionale: 1-pădure; 2-alunecări de teren; 3-fântână; 4-izvor; 5-mlaştină; 6-sărătură; 7-mal abrupt; 8-pârâu; 9-şosea; 10-drum de ţară; 11-imaş; 12-aşezare; 13-val; 14-tumul; 15-livadă.

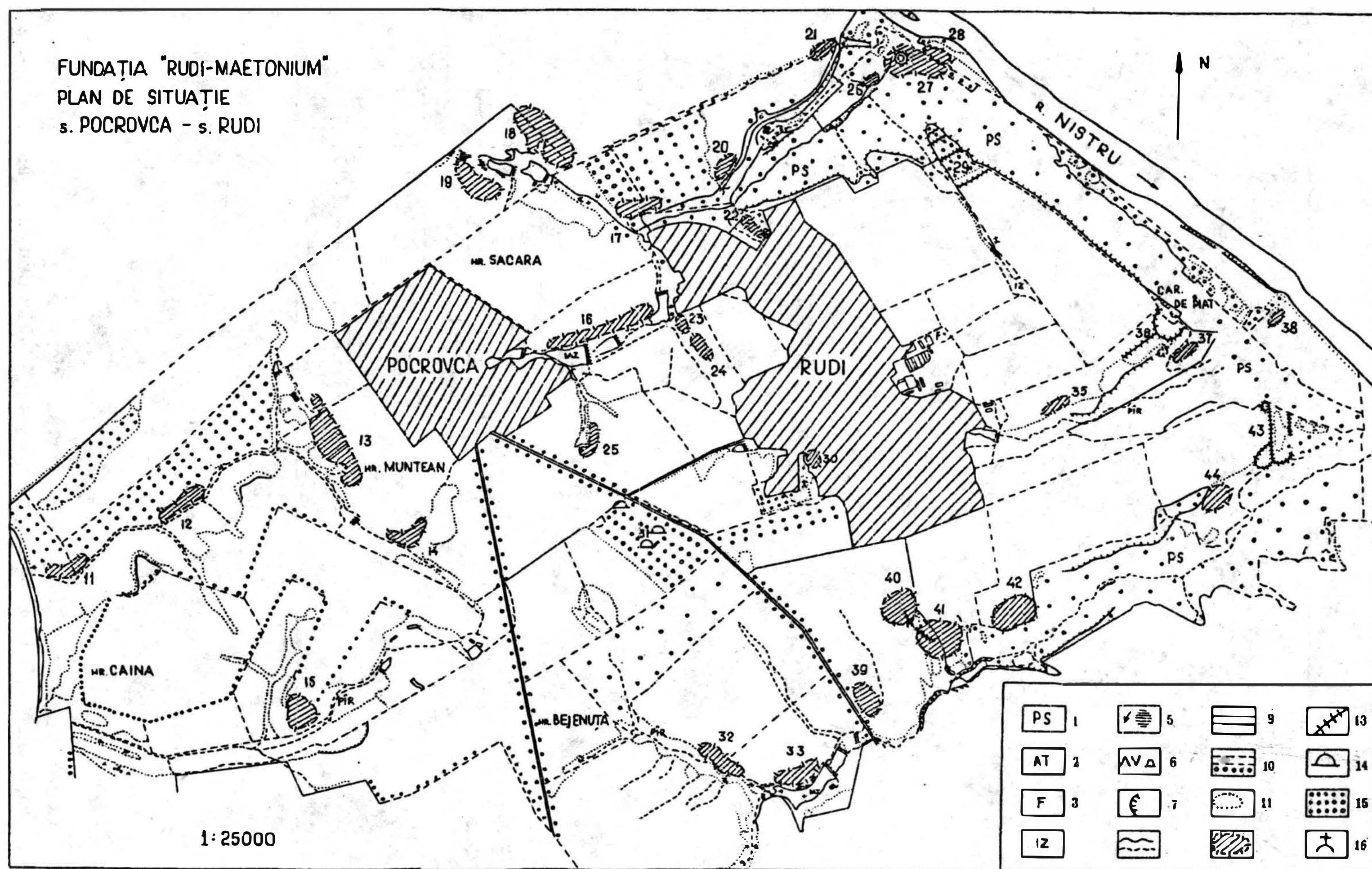

Fig. 3 Plan de situație*. Comuna Rudi (20-33, 35-44); comuna Pocrova (11-19).

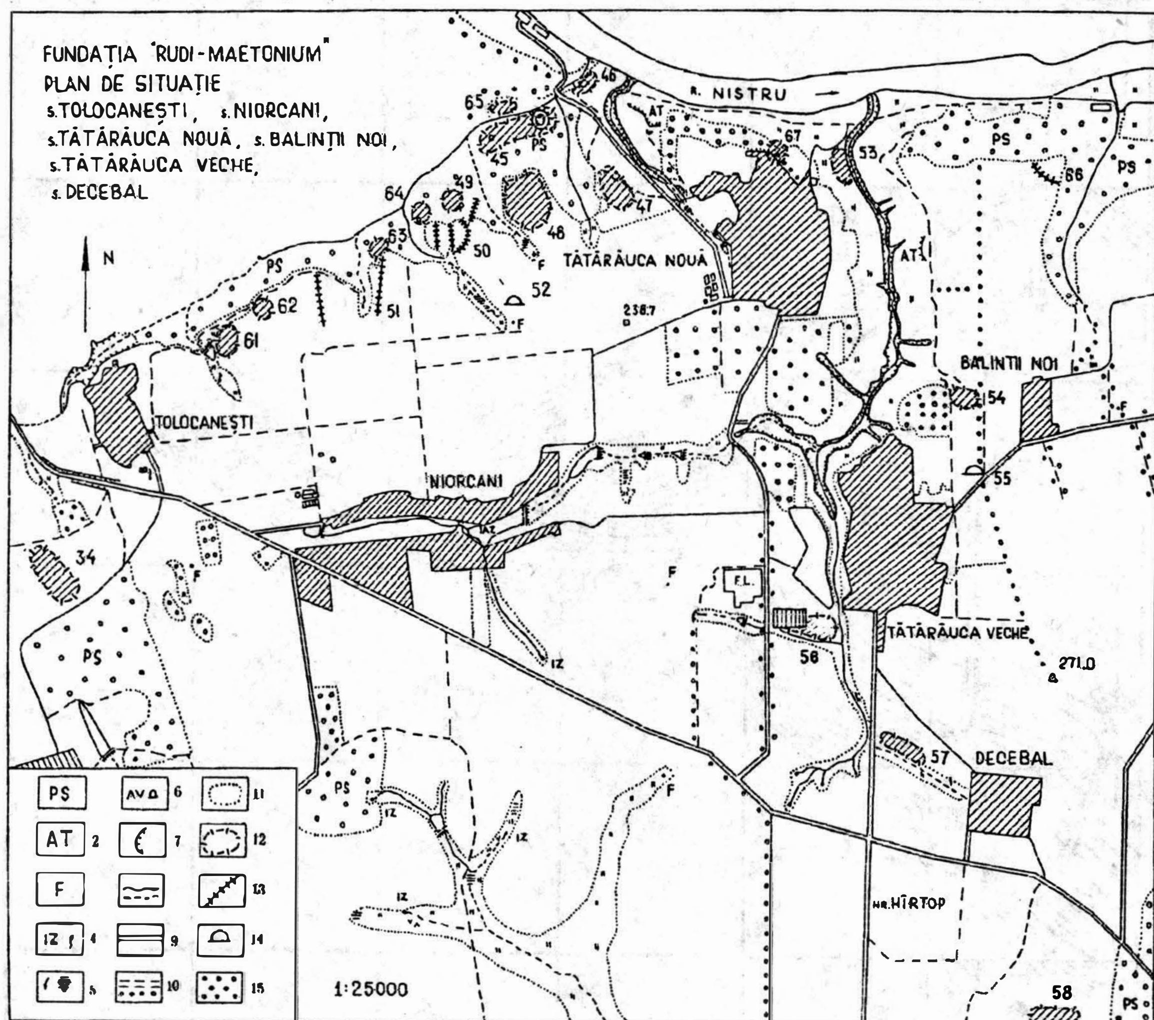
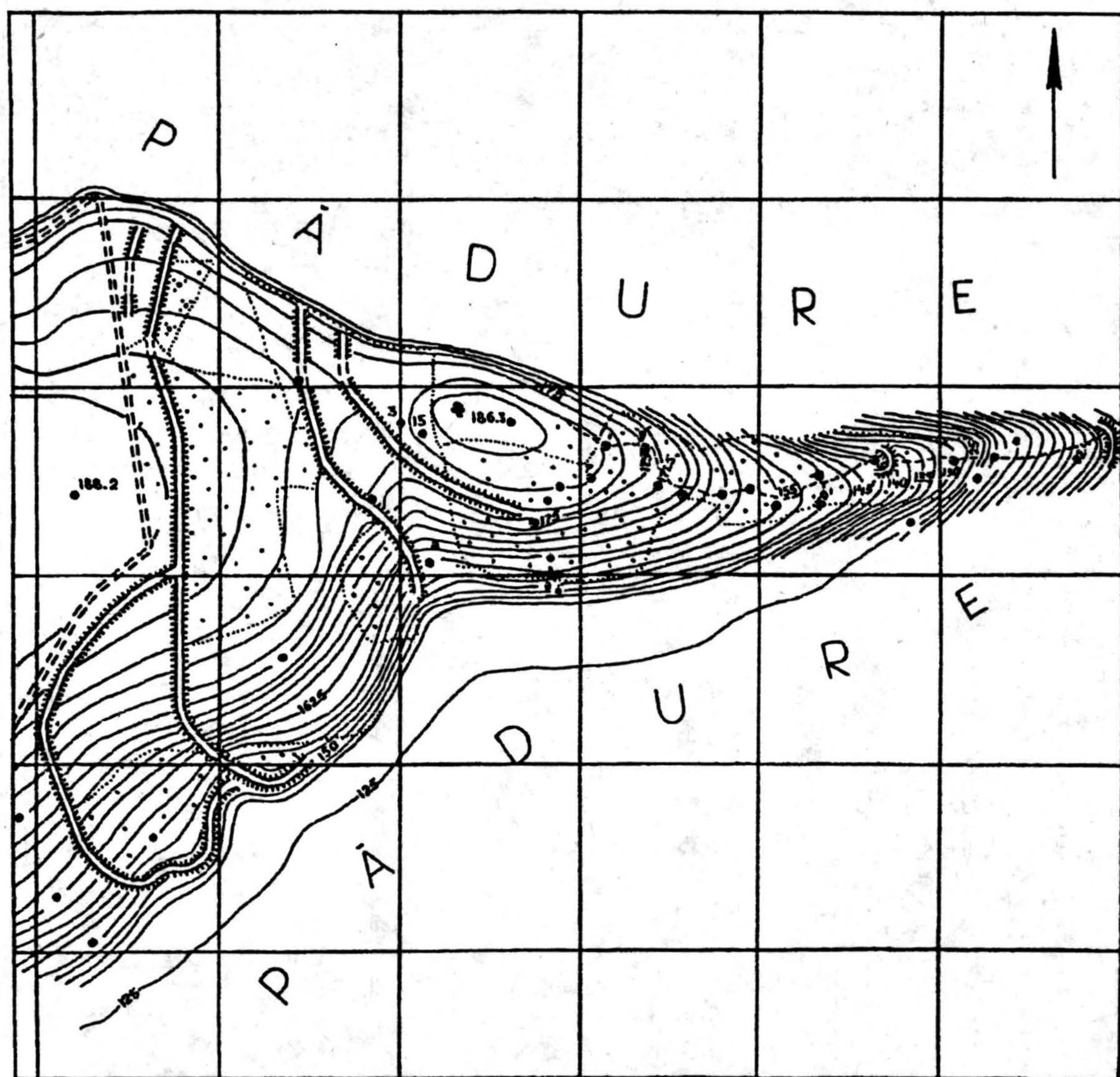

Fig. 4 Plan de situaţie*. Comuna Tătărăuca Veche (satul Tătărăuca Nouă, satul Slobozia Nouă) (45-60, 63-67).

1:2000 cm

Fig. 5 Rudi I- *"La Şanţuri"*. Plan topografic.

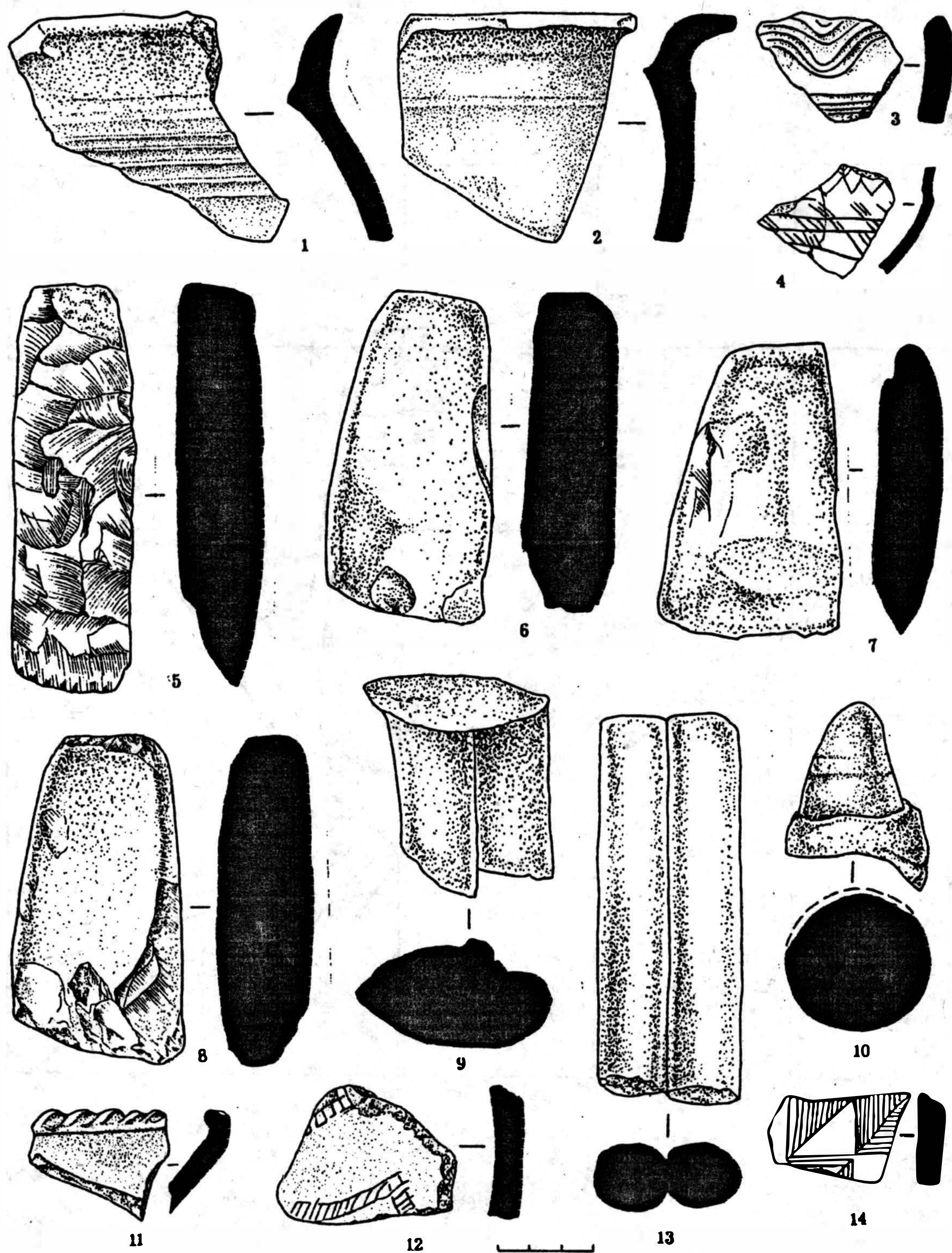

Fig. 6 Ceramică şi obiecte din cercetări de suprafaţă: 1-4 - Rudi XXIII; 5 - Tătărăuca Nouă VII; 6-8 - Tătărăuca Nouă III; 9-14 - Tătărăuca Nouă V.

1 : 1000 cm

Fig. 7 Tătărăuca Nouă V-"*Piscul Gol*". Plan topografic.

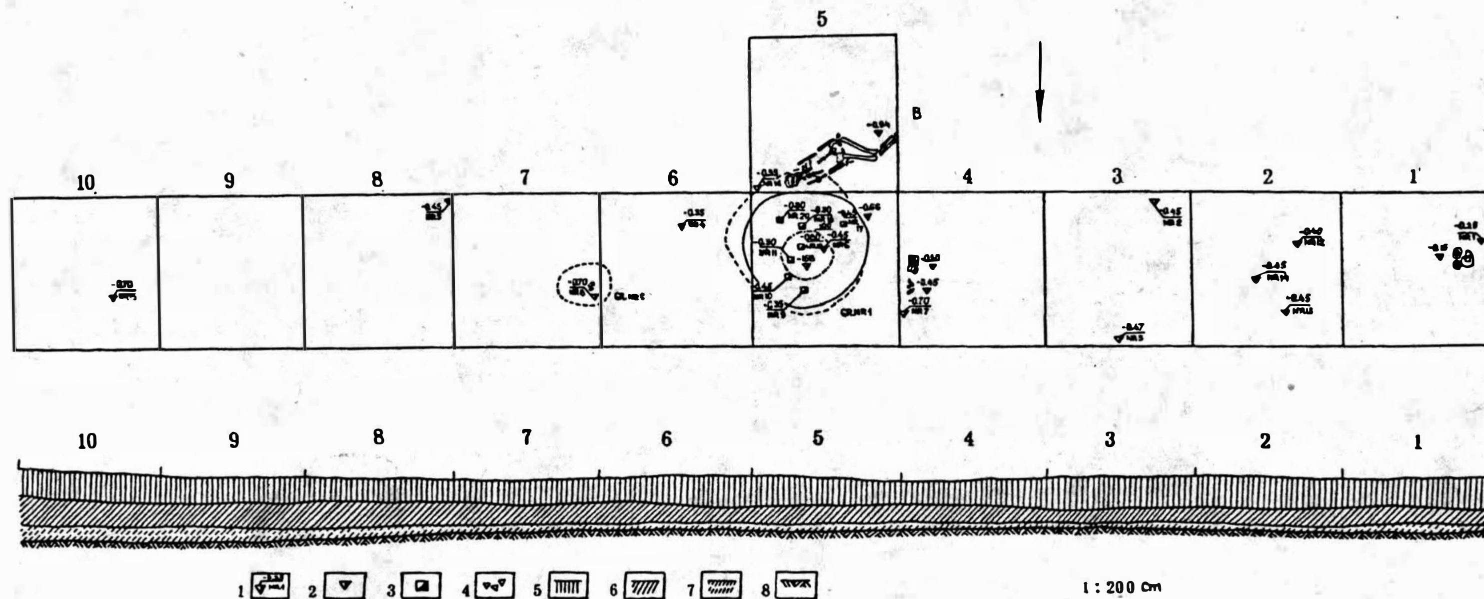

Fig. 8 Tătărăuca Nouă V-"*Piscul Gol*". Suprafaţa I. Plan orizontal şi profil.

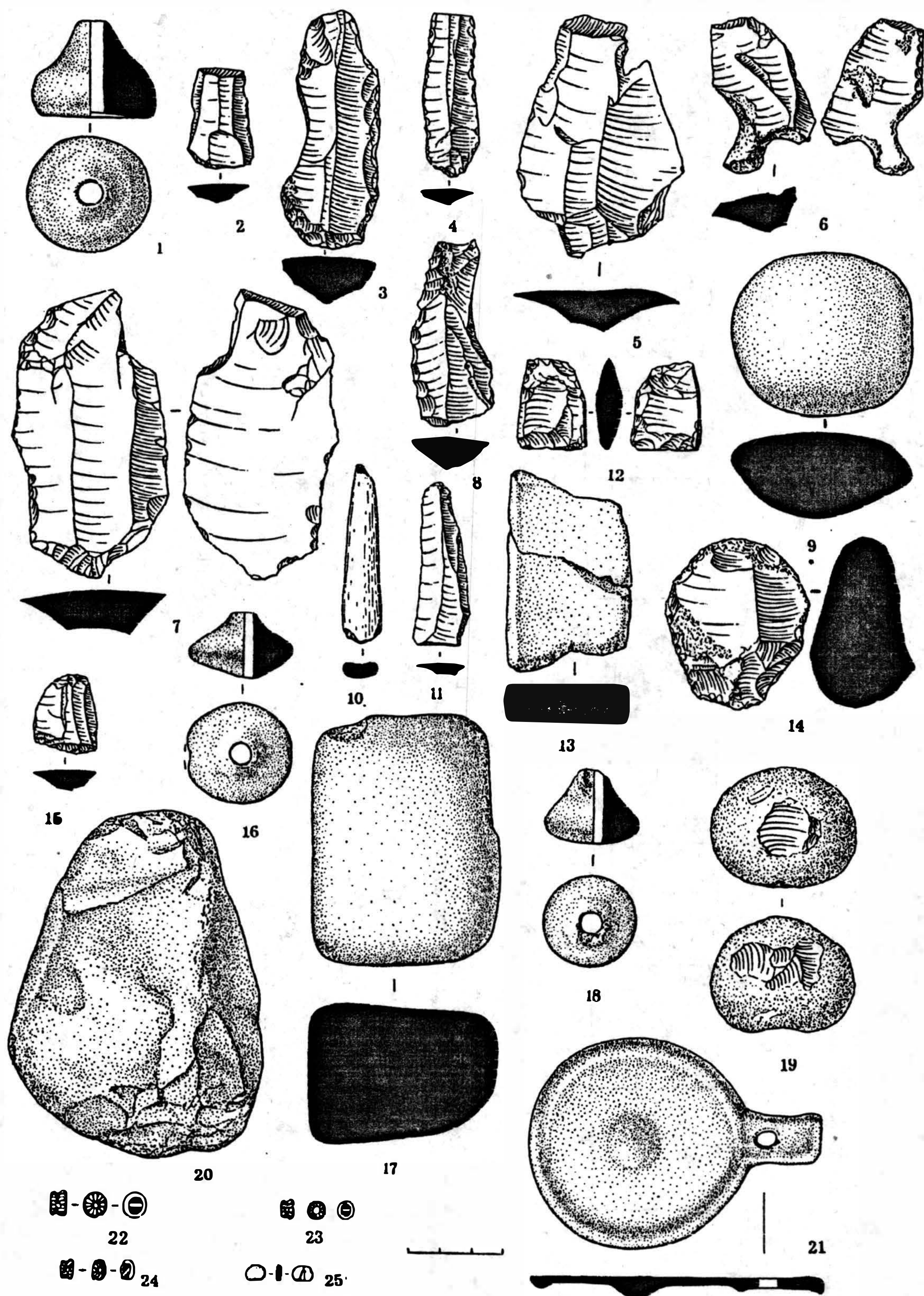

Fig. 9 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa I. Material special (Nr. inventar 1-25): stratul de săpătură 1(1); stratul de săpătură 2 (2-6, 12-14, 16); stratul de săpătură 3 (7, 15); groapa nr. 1 (9-11, 17-20); groapa nr. 2 (8); mormântul Nr. 1(21-25).

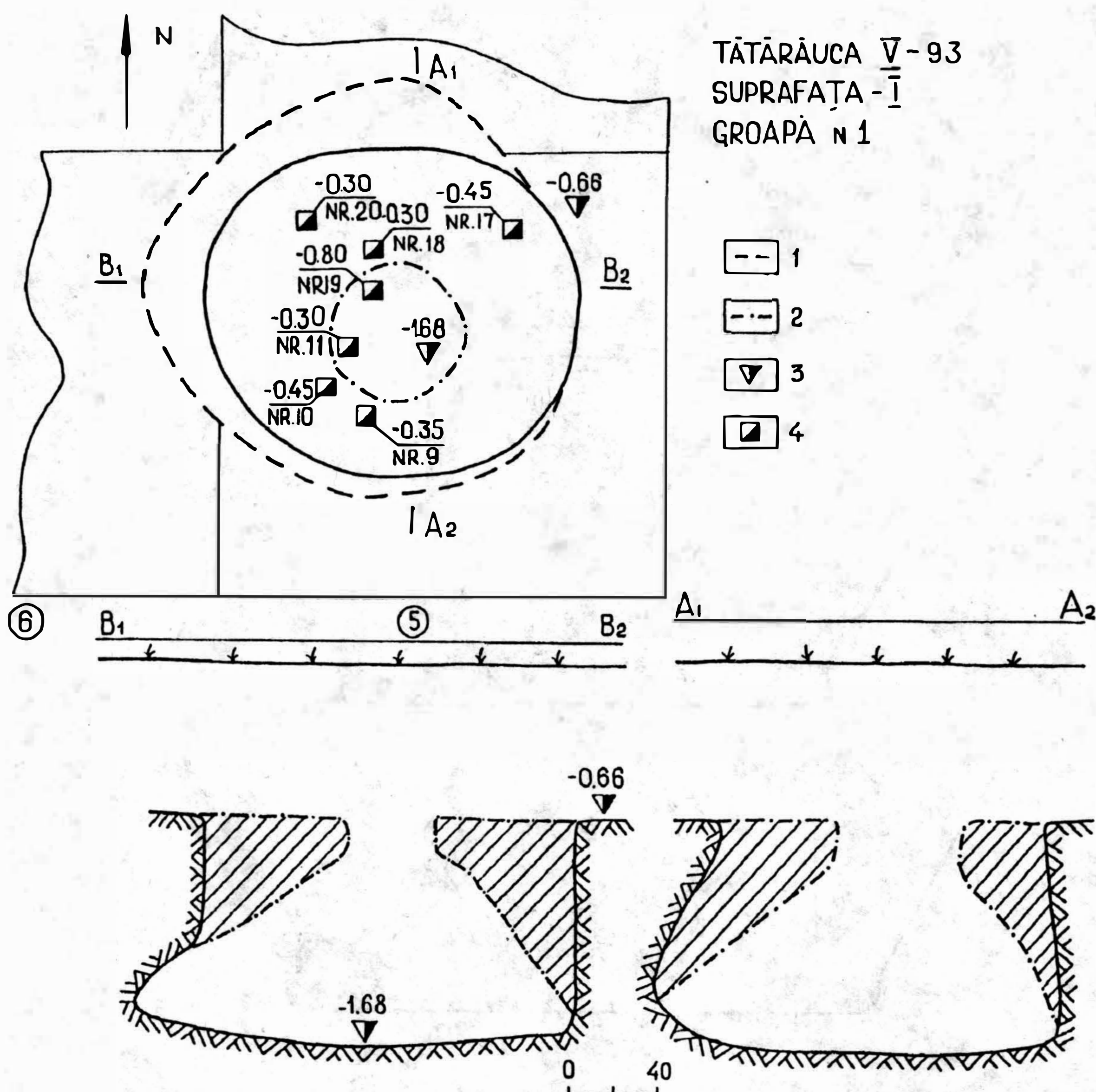

Fig. 10 Tătărăuca Nouă V-"*Piscul Gol*". Suprafaţa I. Groapa nr. 1. Semne convenţionale: 1-conturul cotlonului; 2-conturul reconstituit; 3-adâncimea de la nivelul actual al solului; 4-adâncimea de la nivelul de descoperire a gropii; 3-4, poziţia materialului special.

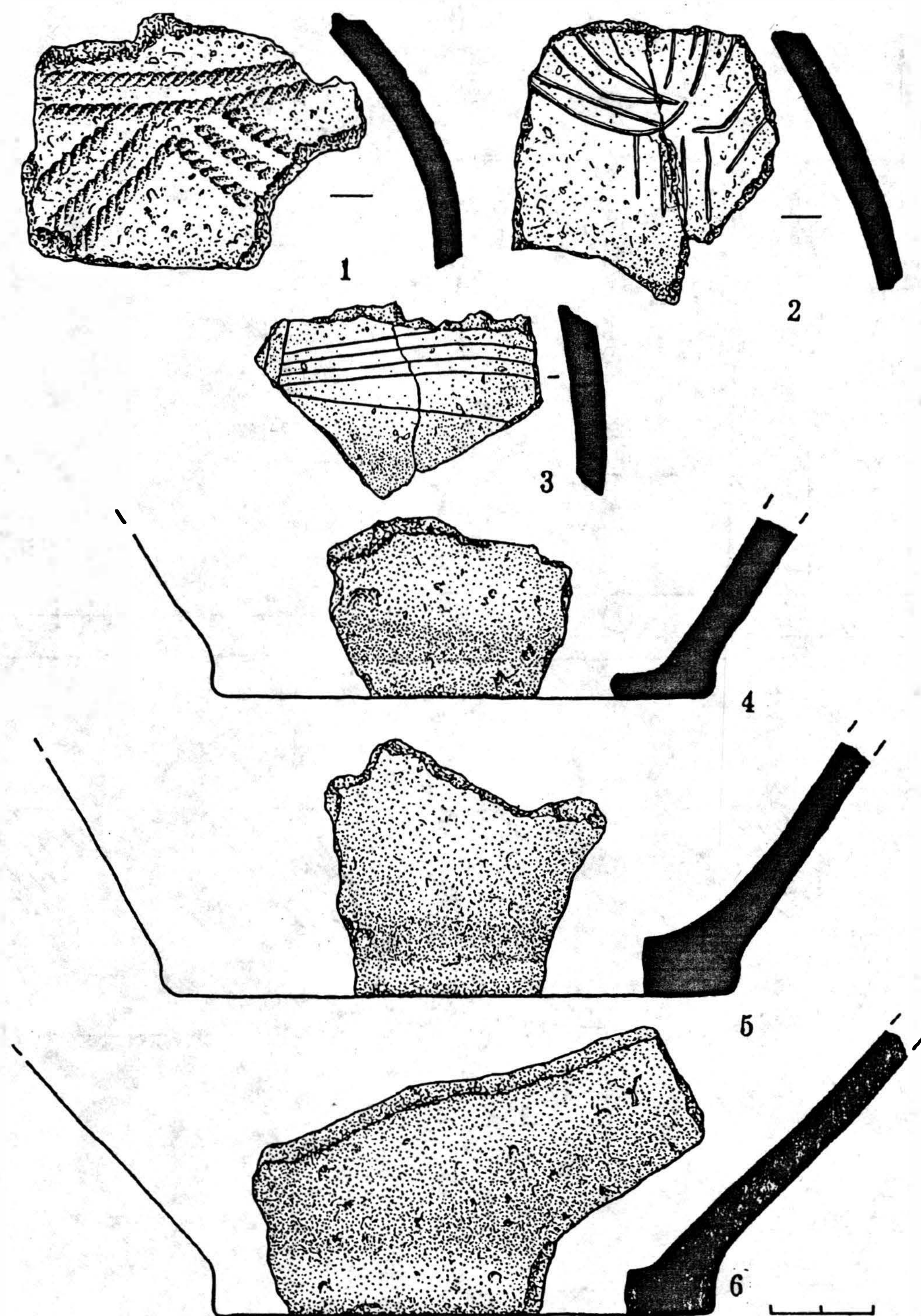

Fig. 11 Tătărăuca Nouă - *"Piscul Gol"*. Suprafaţa I. Groapa nr. 1. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte.

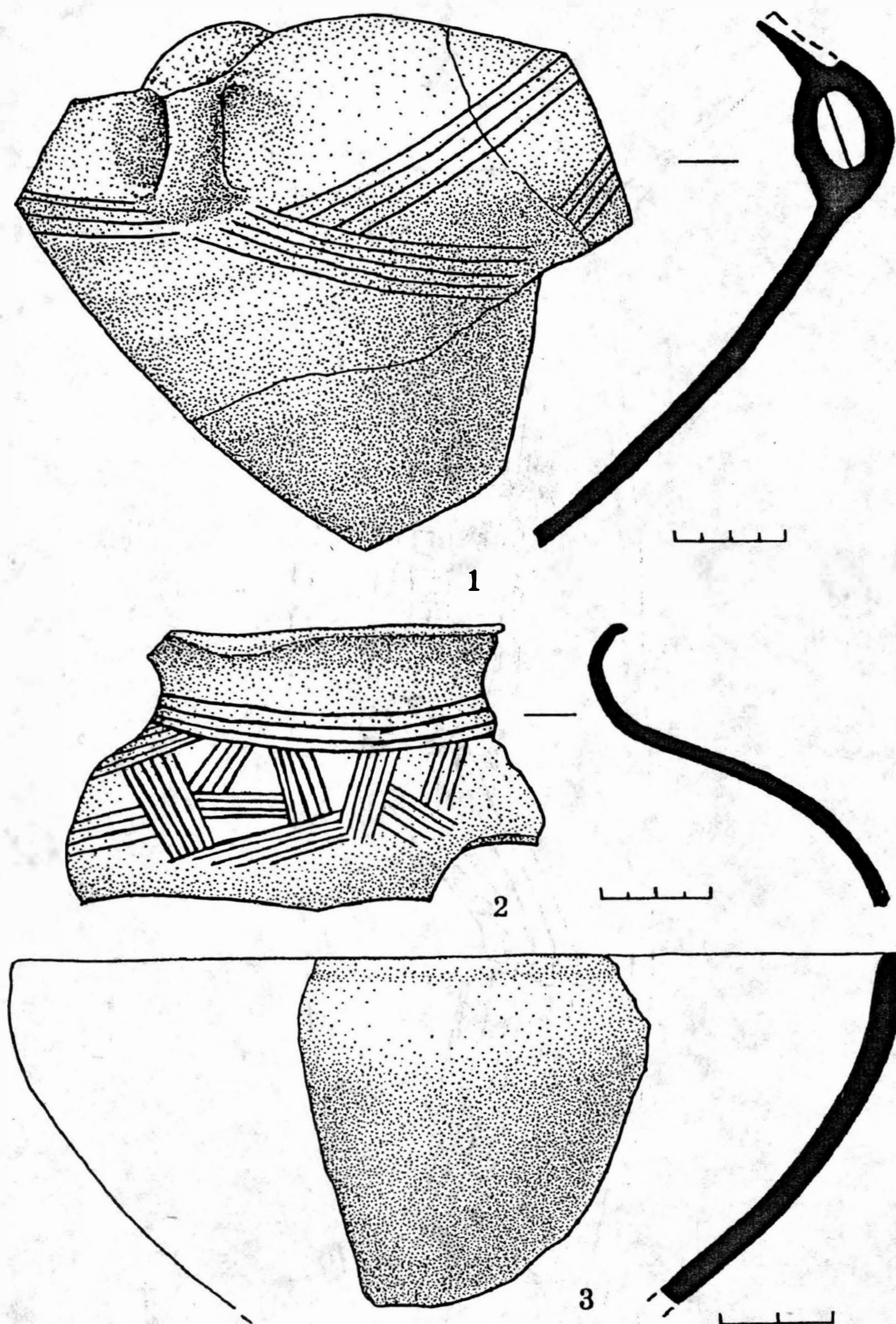

Fig. 12 Tătărăuca Nouă - *"Piscul Gol"*. Suprafaţa I. Groapa nr. 1. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte.

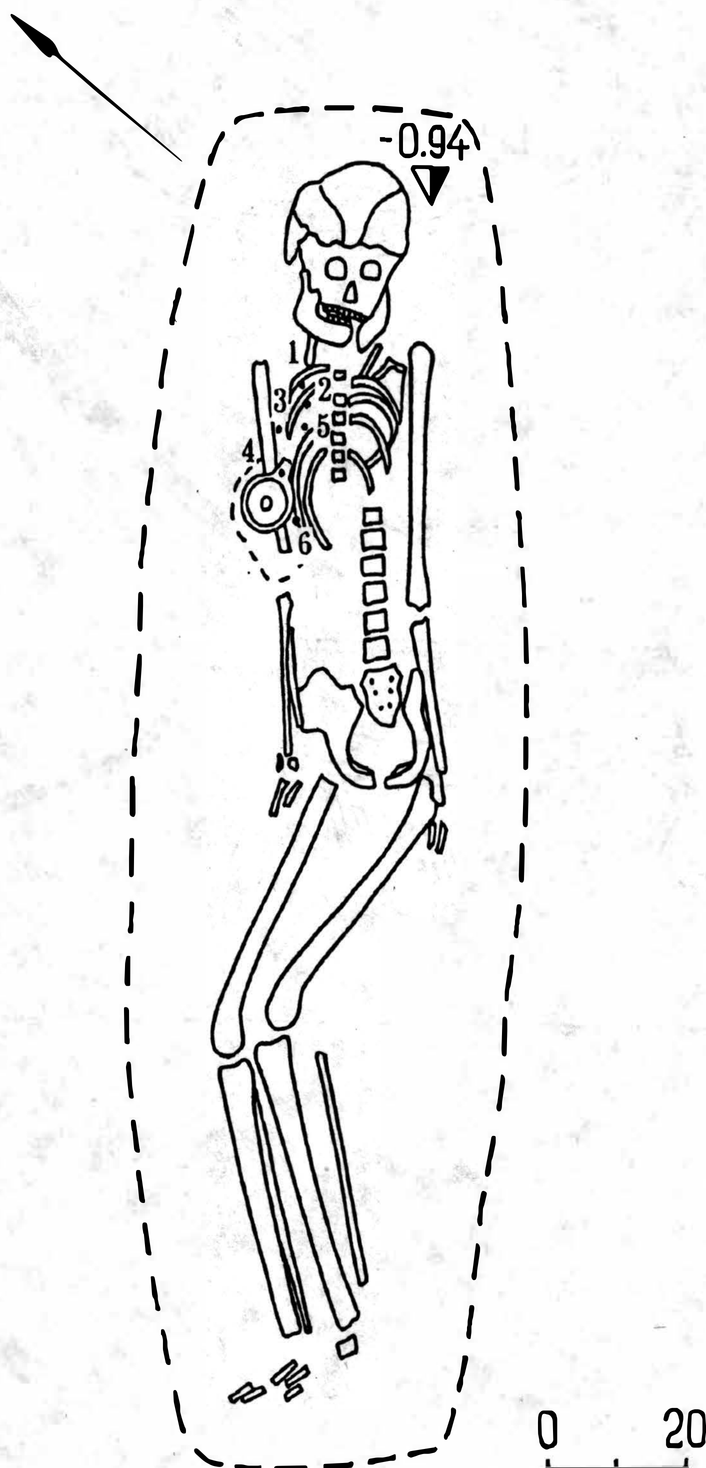

Fig. 13 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa I. Mormântul nr. 1 (1,2,3,5,6-mărgele; 4-oglindă de bronz).

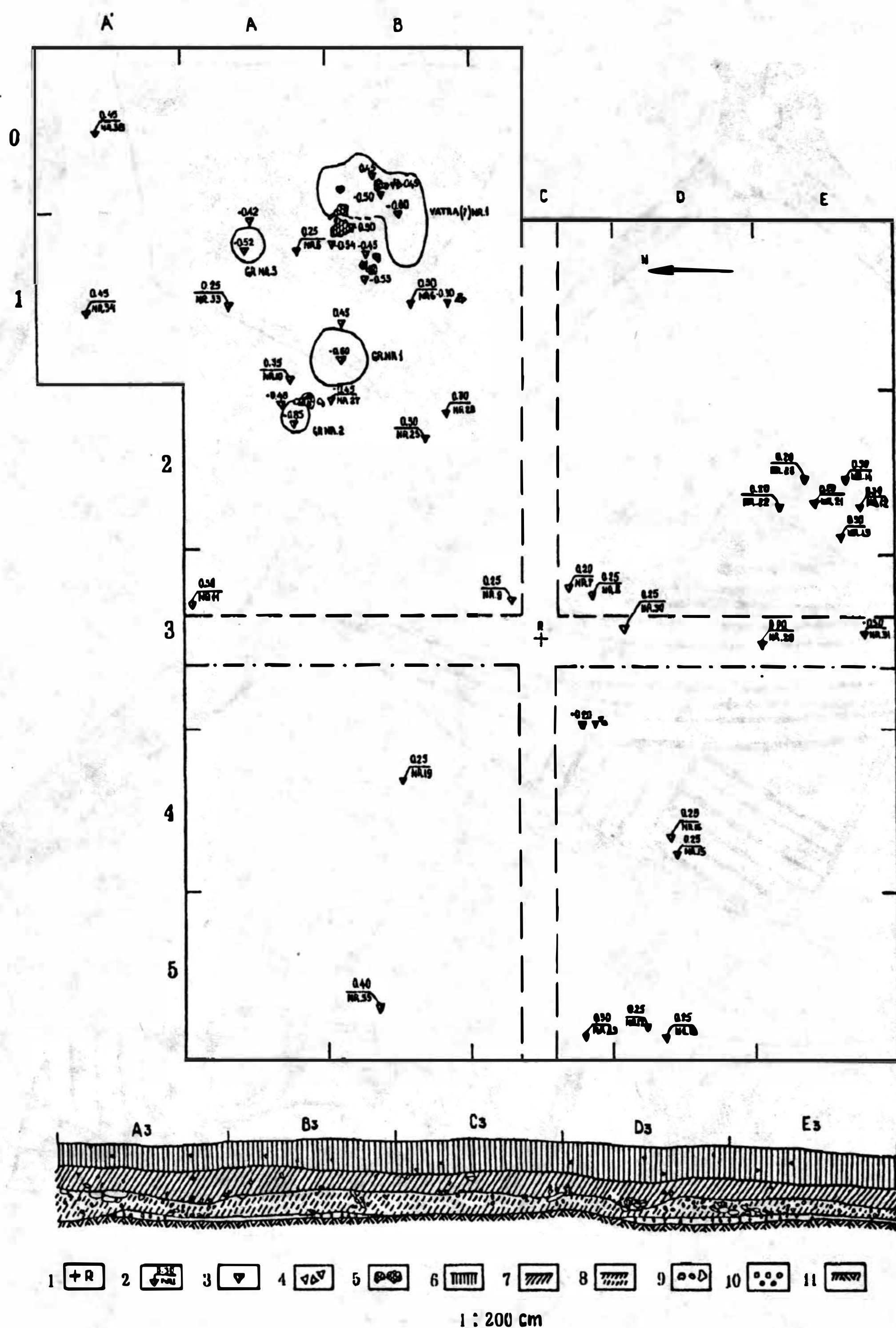

Fig. 14 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Planul orizontal.
Fig. 15 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Planul vertical.

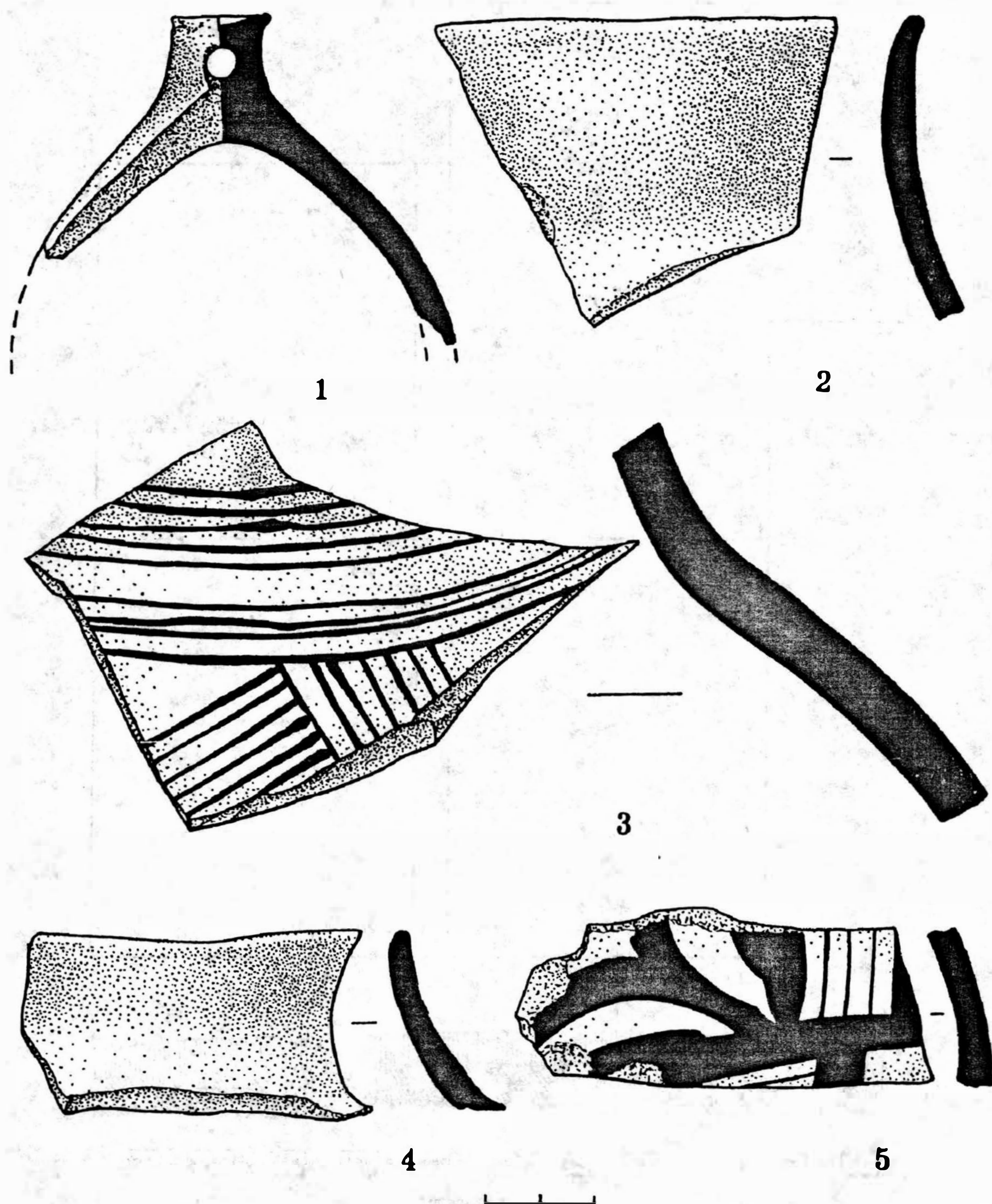

Fig. 16 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte.

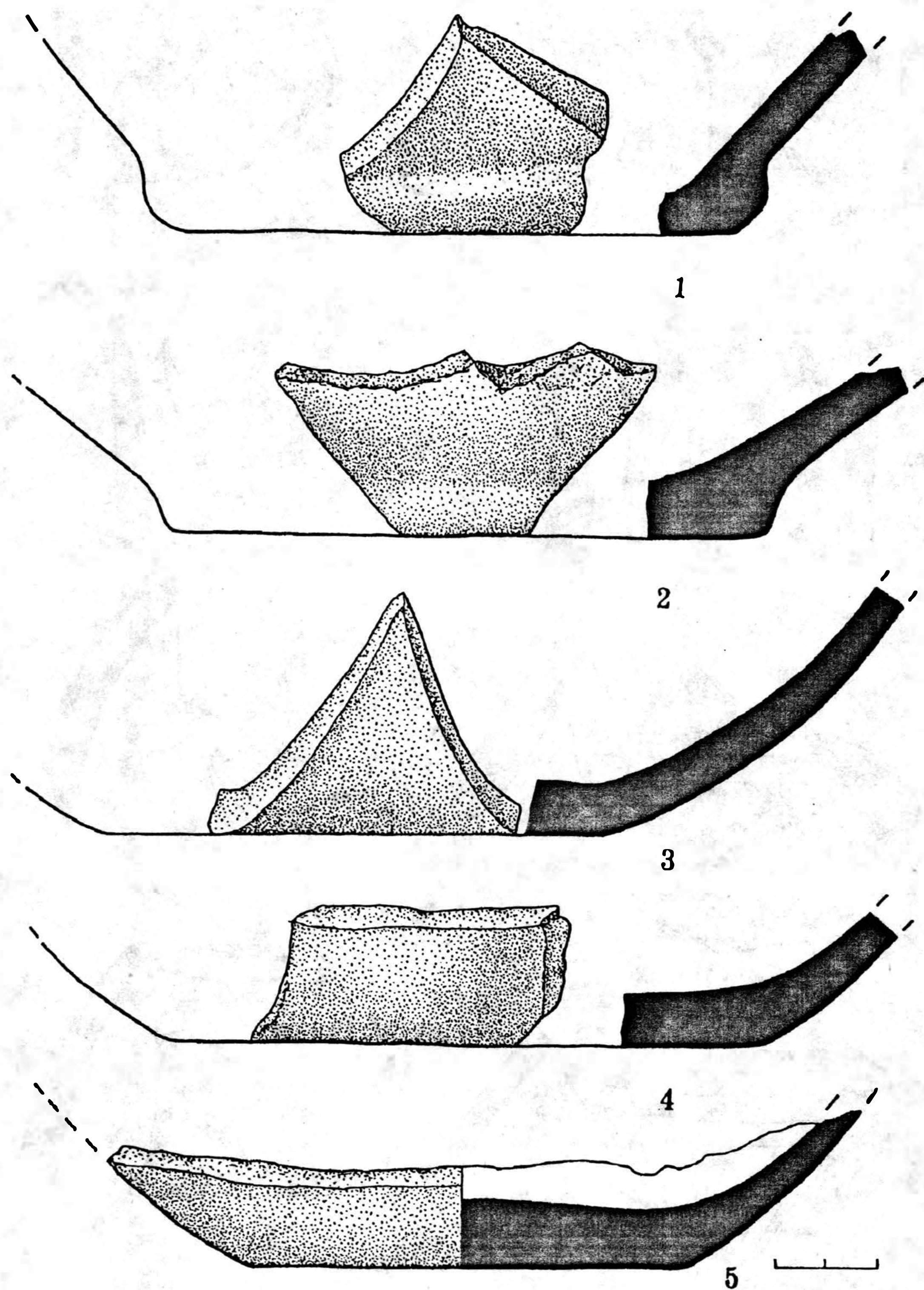

Fig. 17 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte.

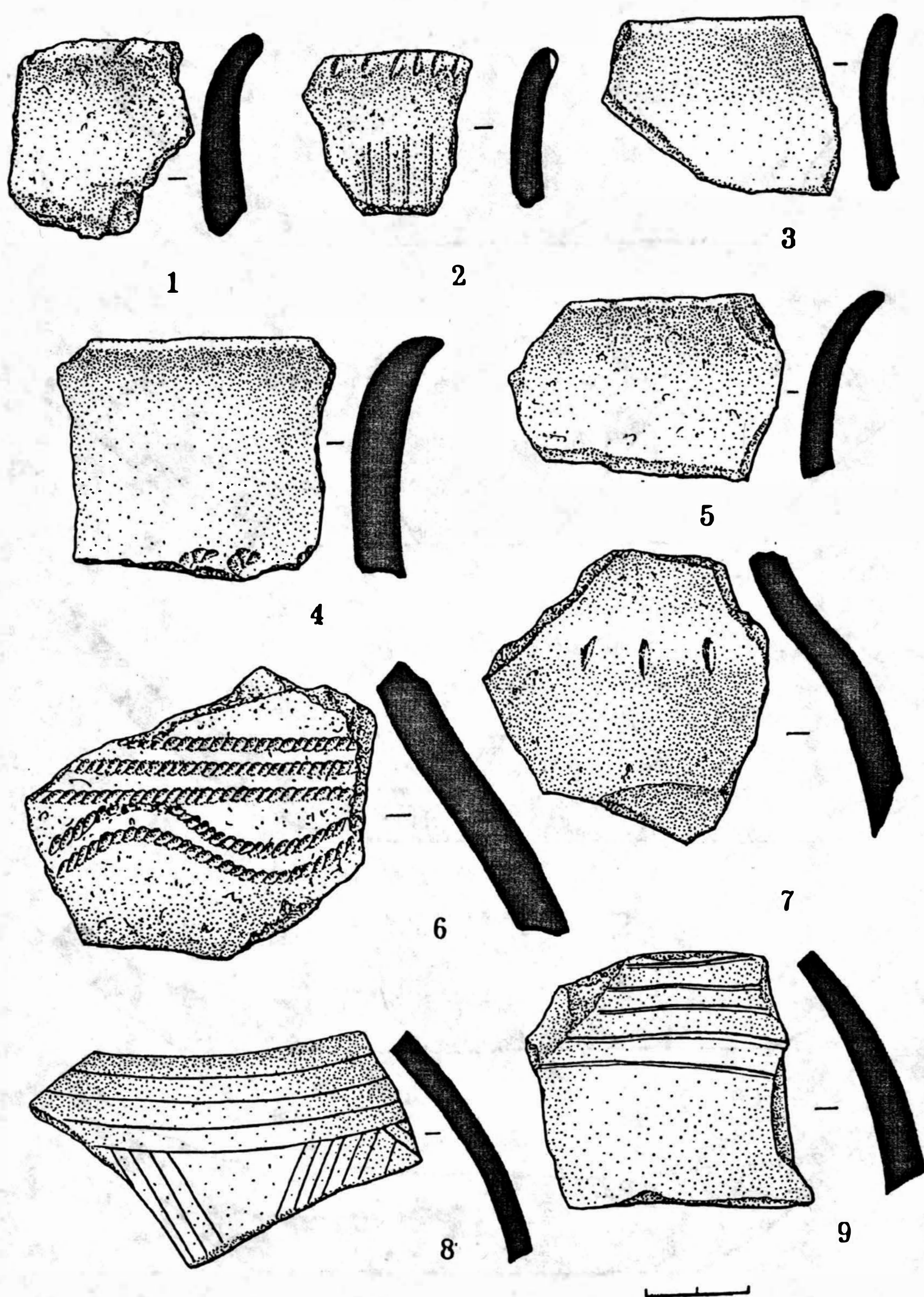

Fig. 18 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Ceramica culturii Cucuteni-Tripolie, faza YII-CII, tip Gordineşti-Horodişte.

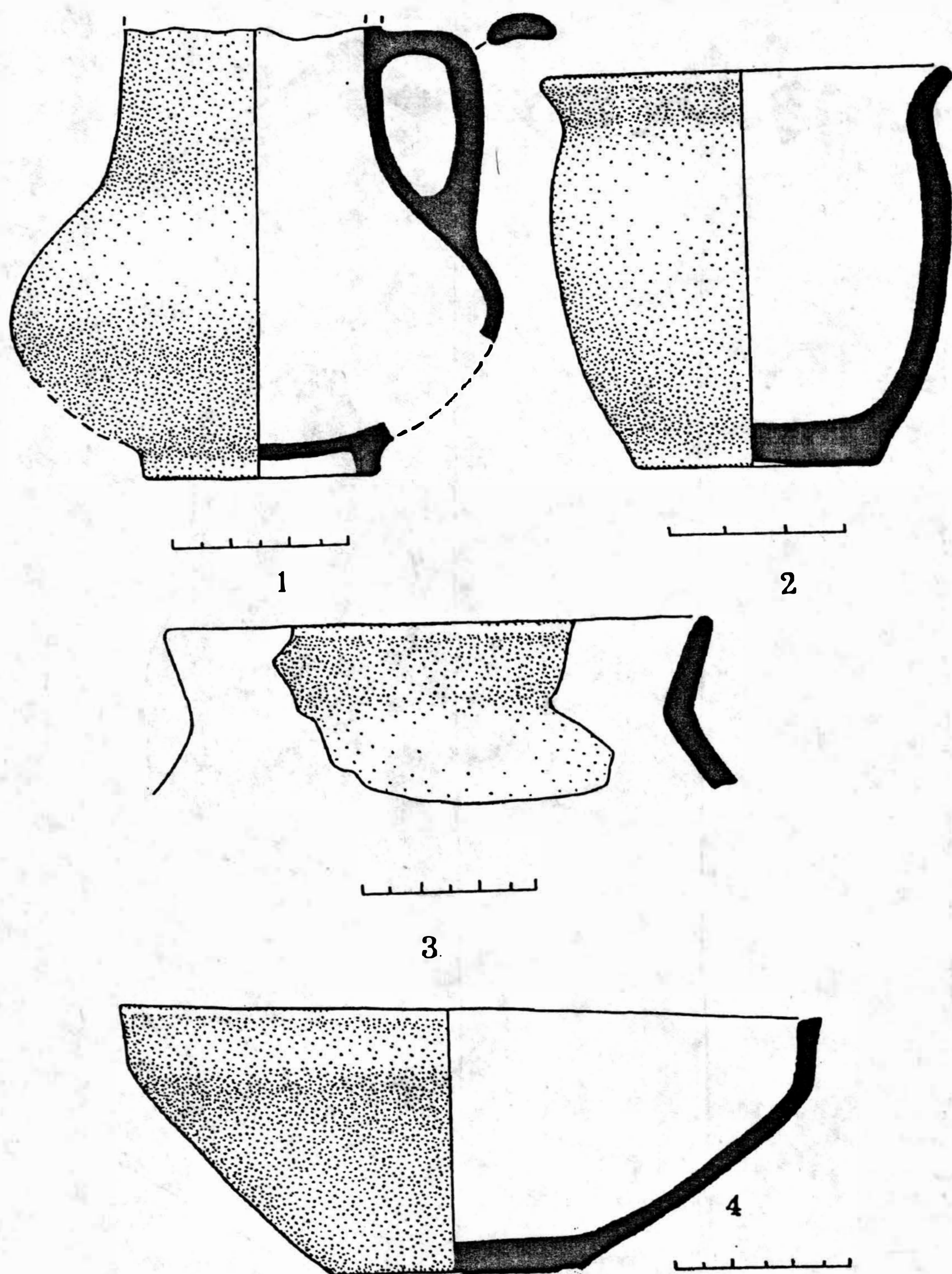

Fig. 19 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II: groapa nr. 1-ceramică din sec. I-III p.Chr. (1-3); castron hallstattian (4) din stratul de săpătură 2.

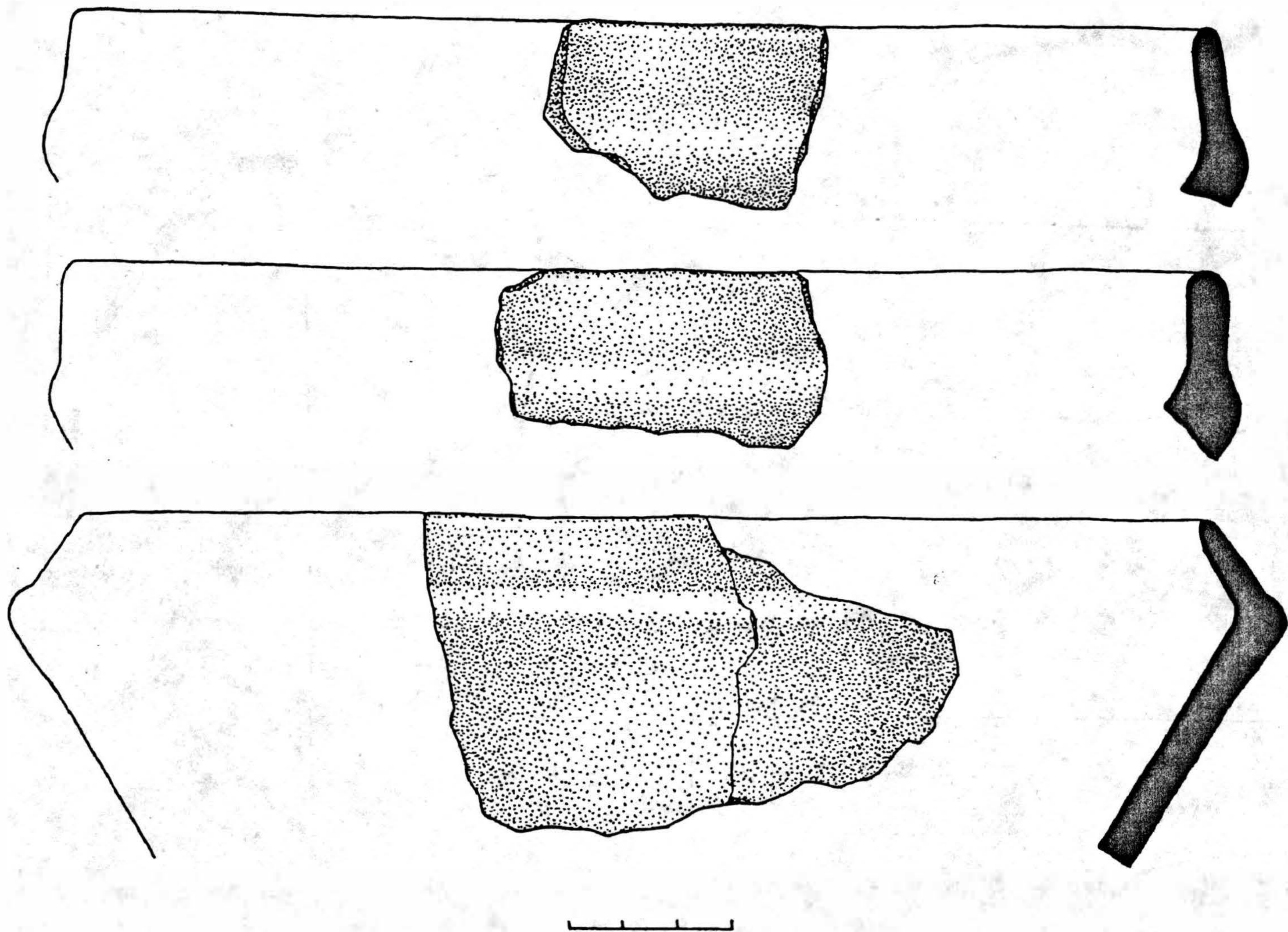

Fig. 20 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II, stratul de săpătură 2. Ceramică din sec. I-III p.Chr.

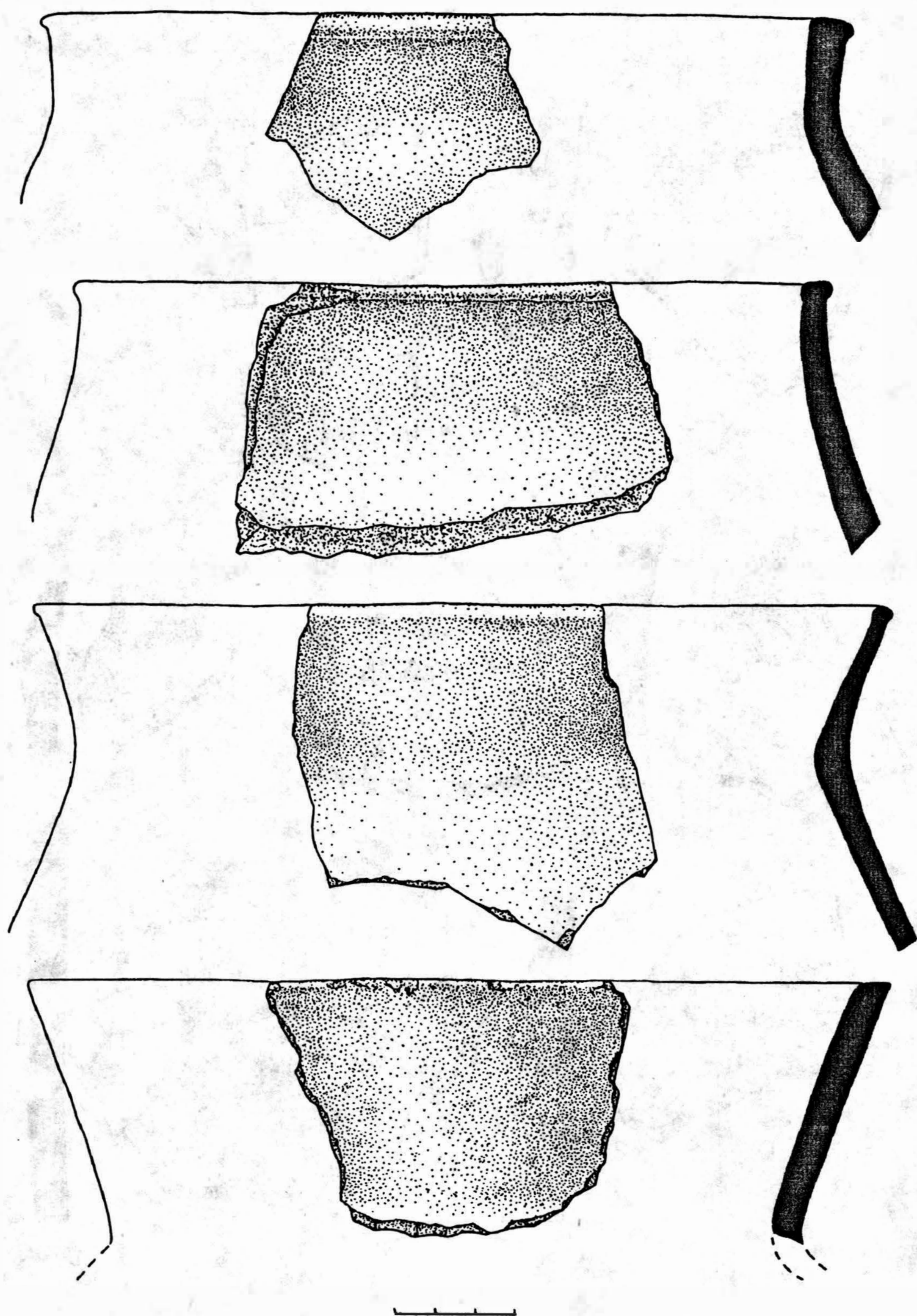

Fig. 21 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II, stratul de săpătură 2. Ceramica din sec. I-III p.Chr.

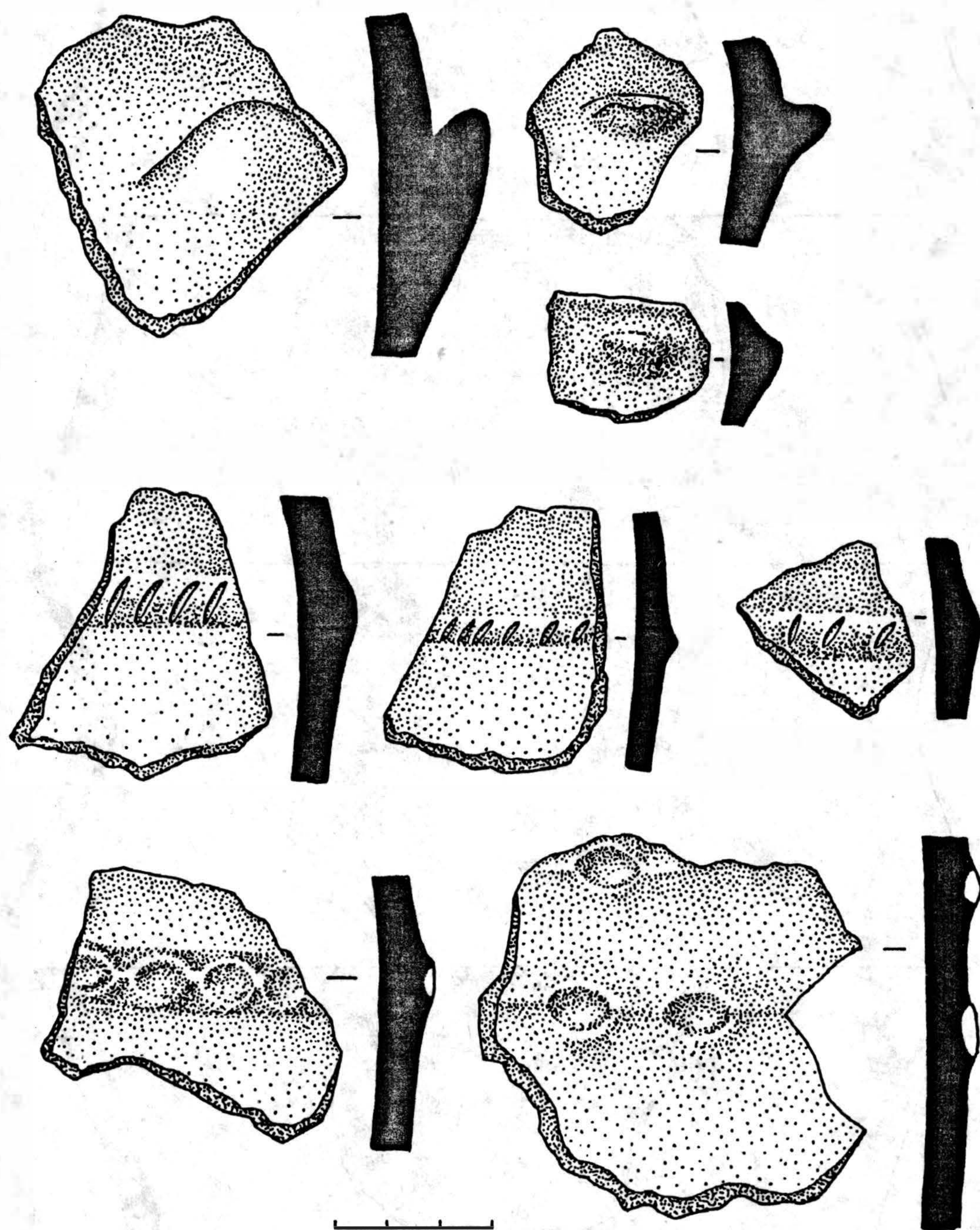

Fig. 22 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

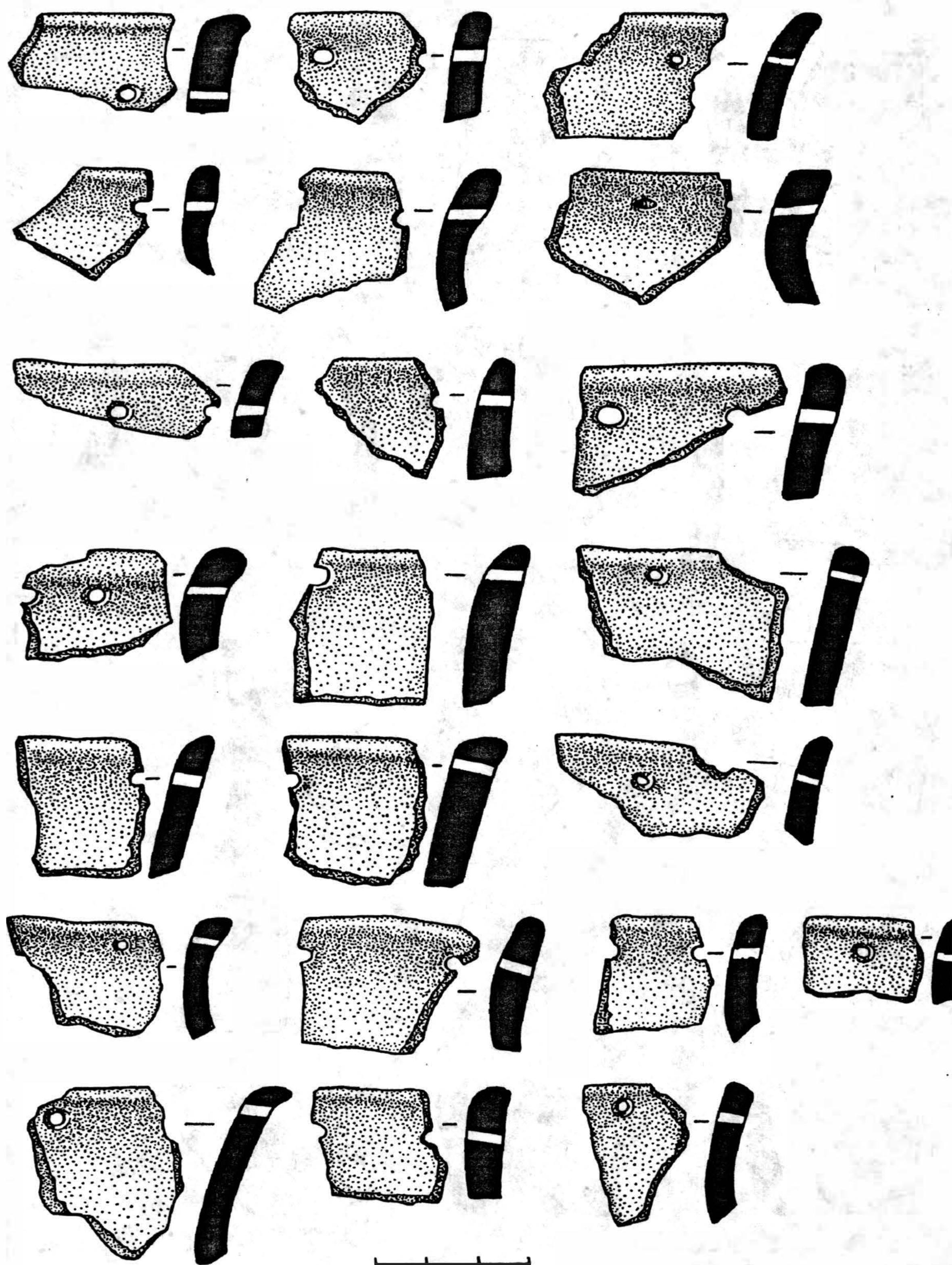

Fig. 23 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

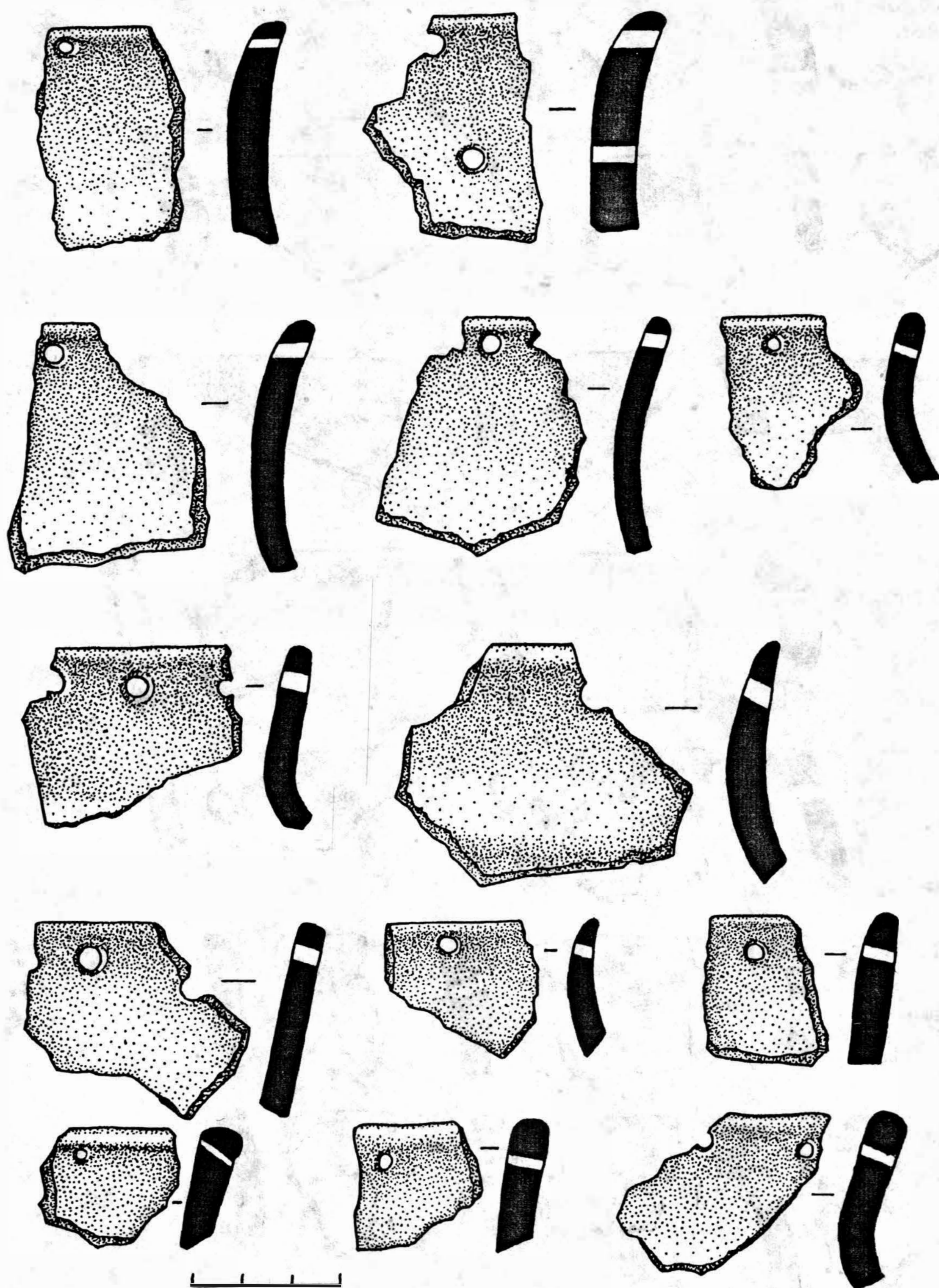

Fig. 24 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

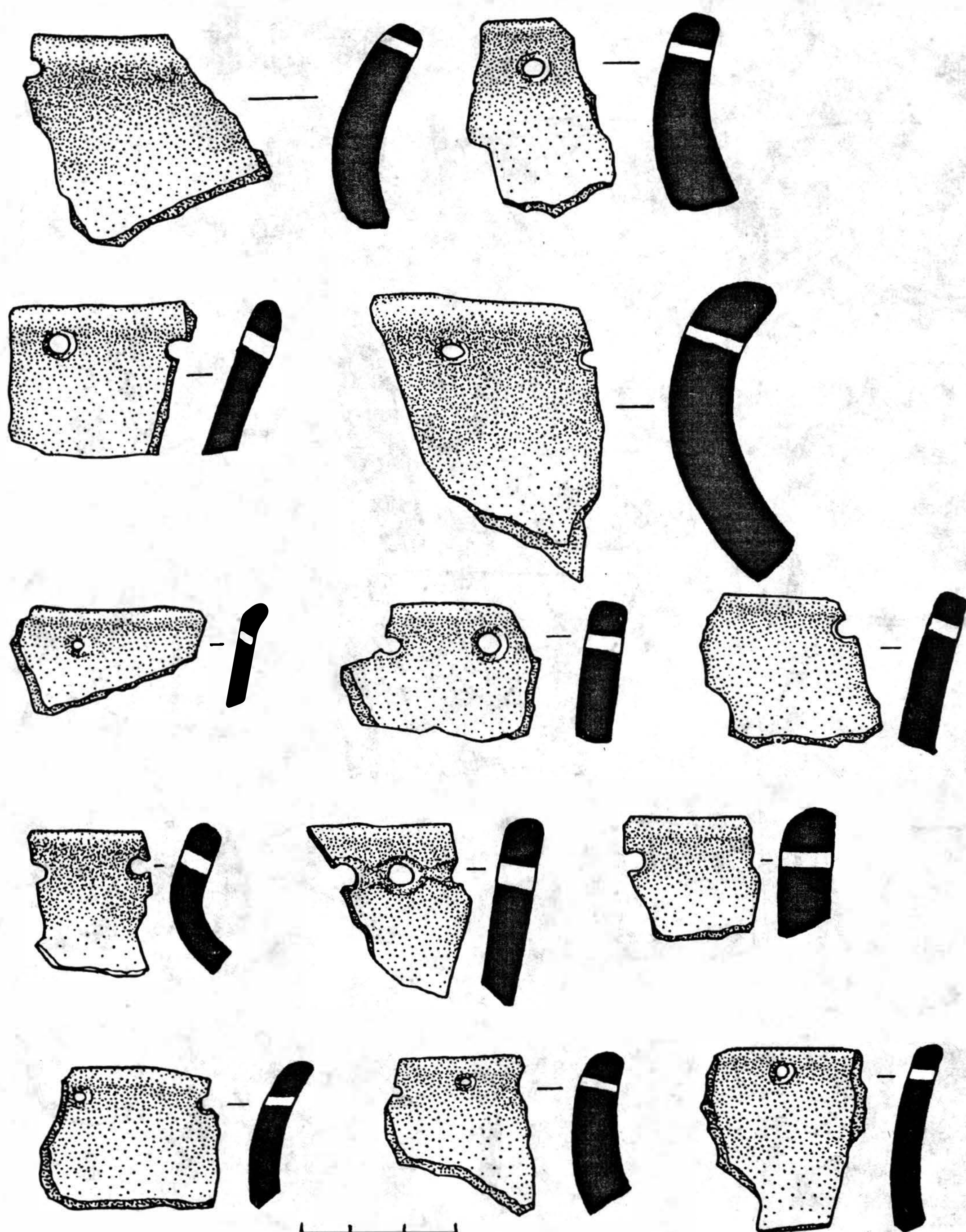

Fig. 25 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

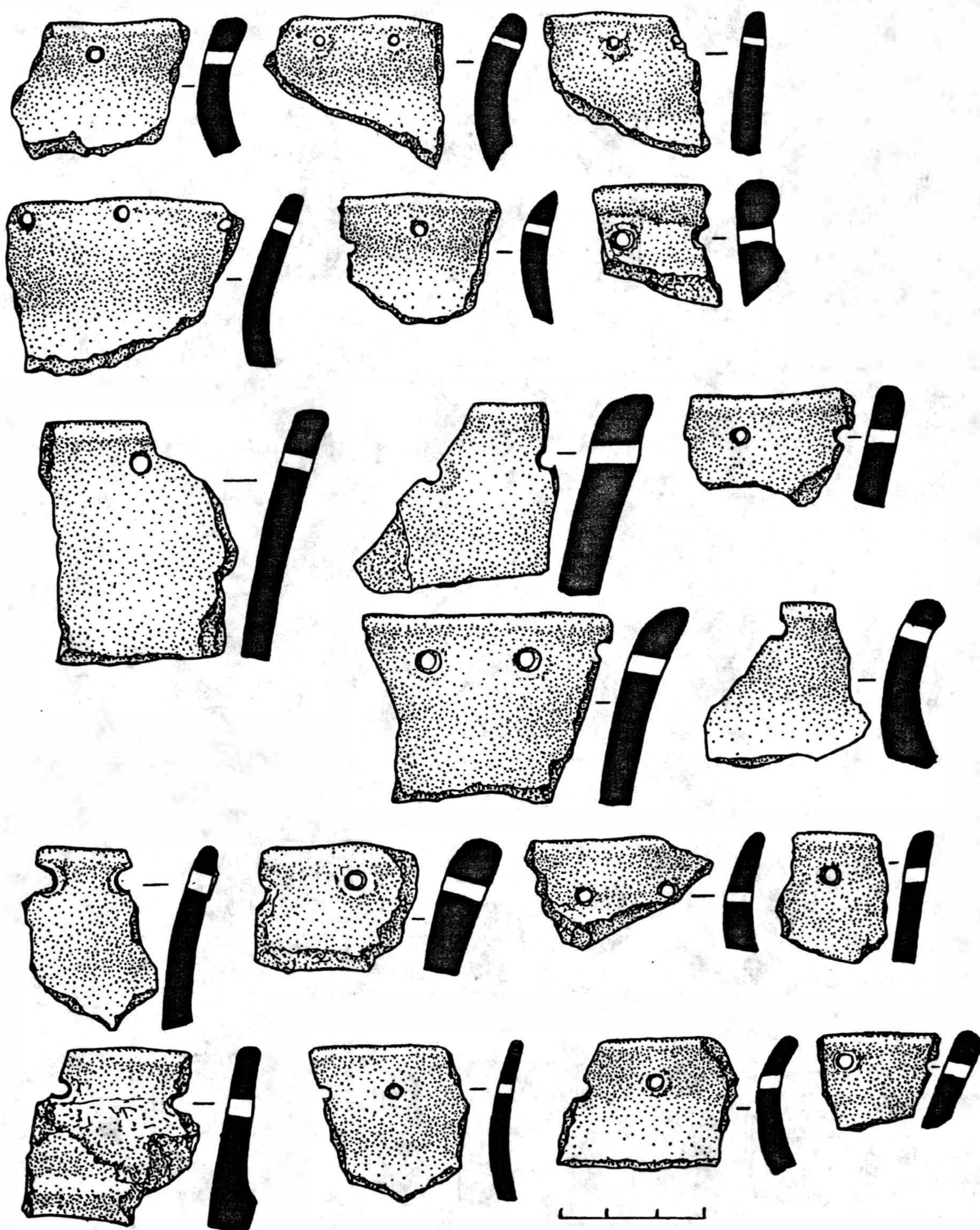

Fig. 26 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

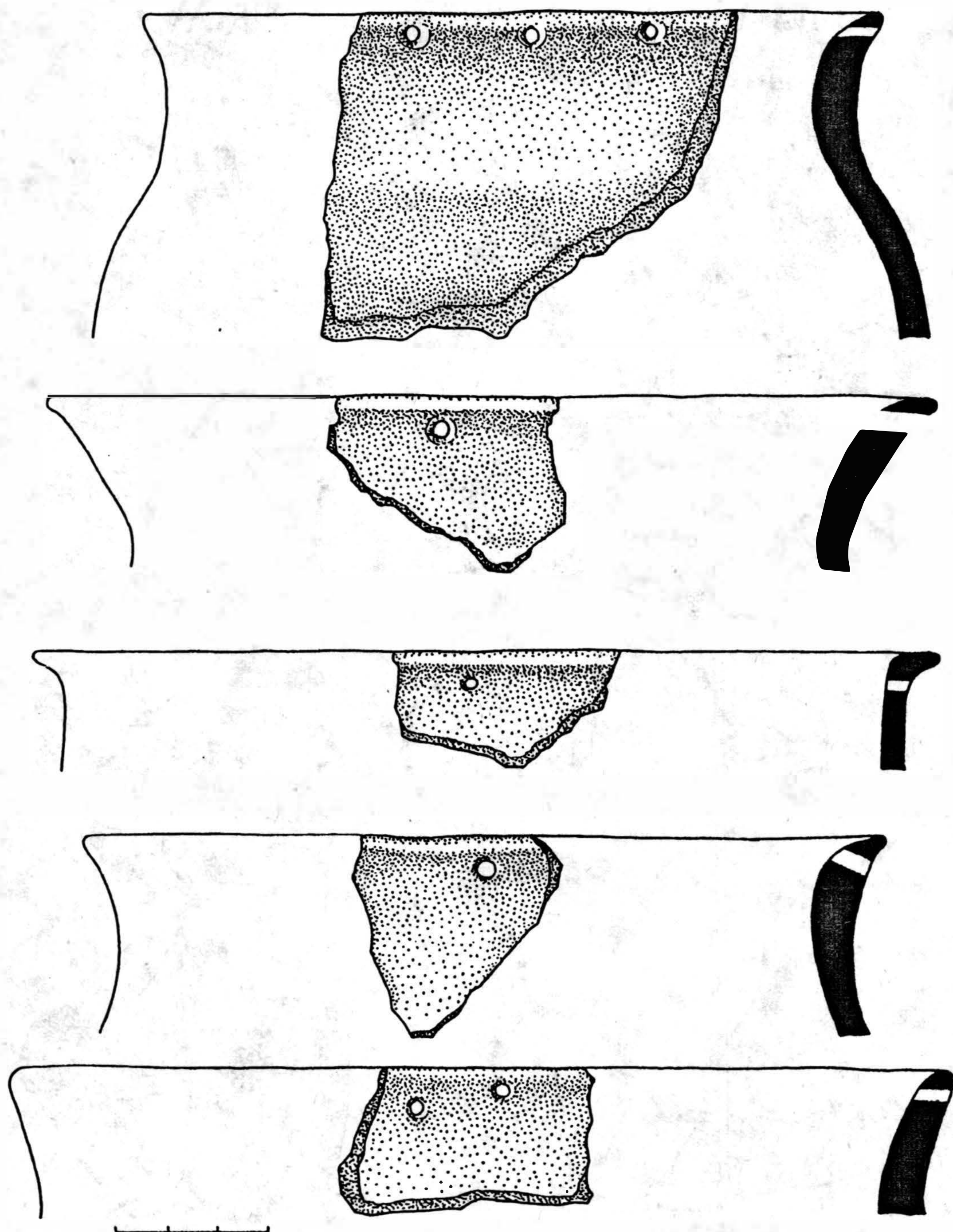

Fig. 27 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

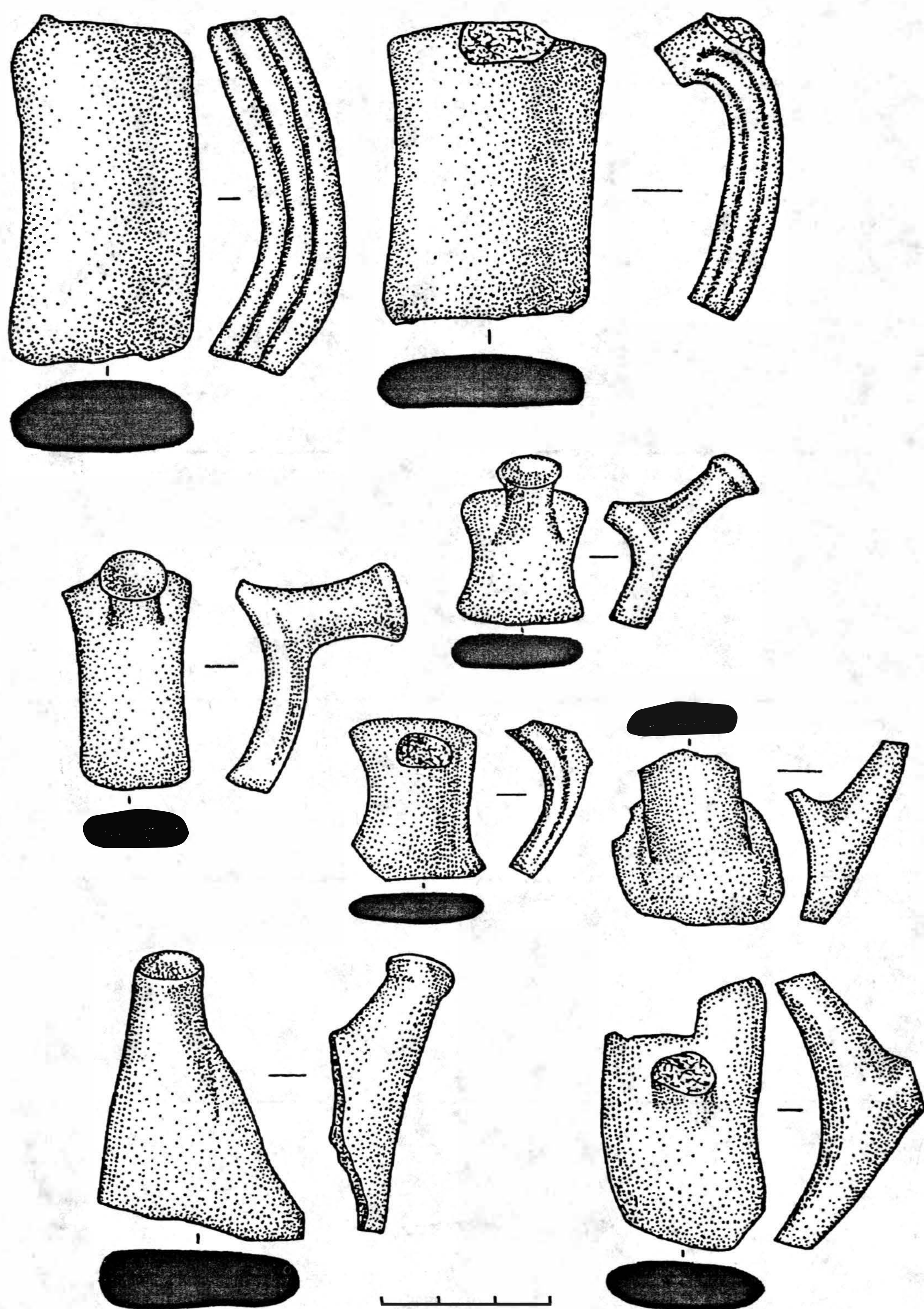

Fig. 28 Tătăruca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

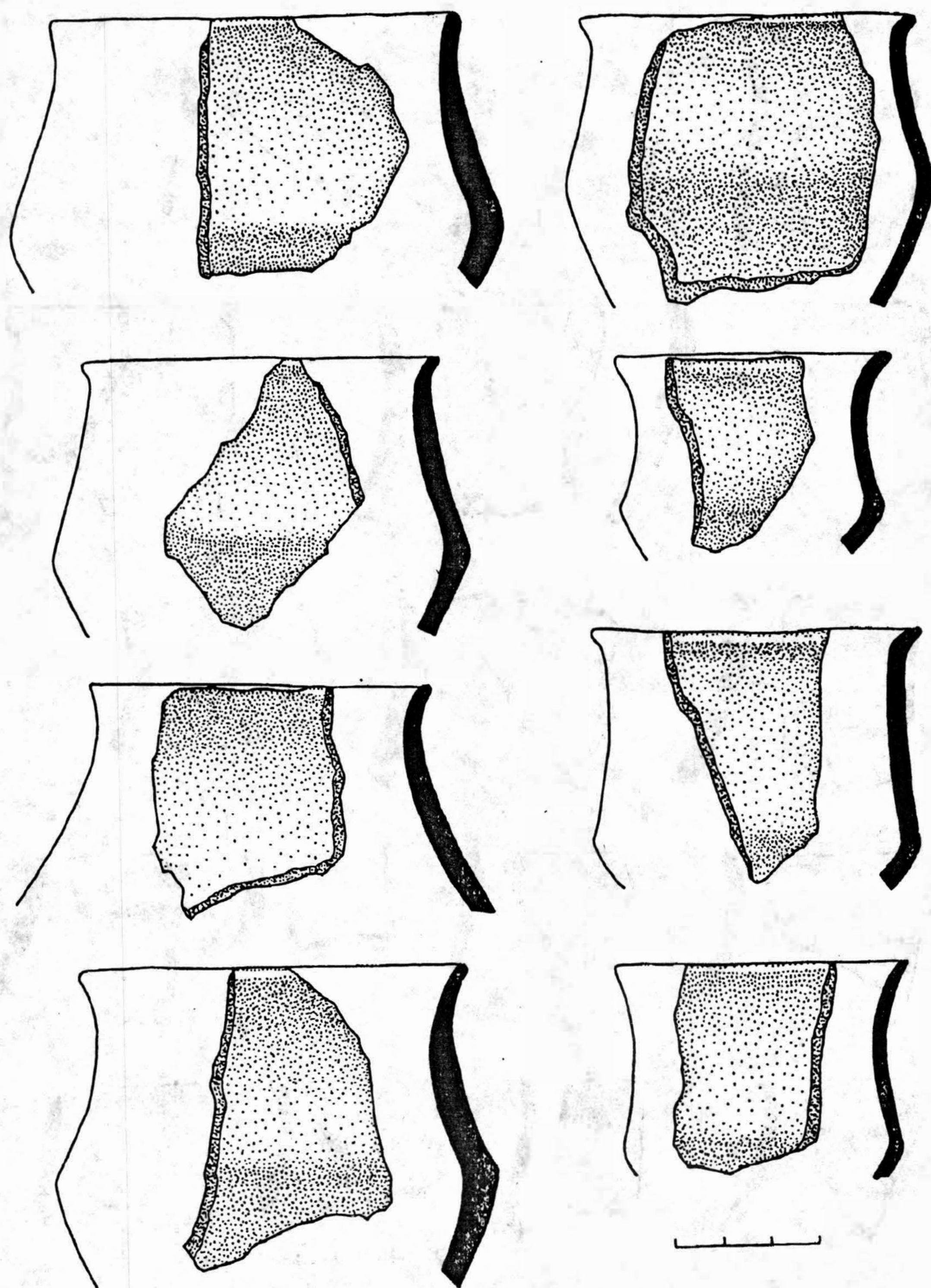

Fig. 29 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

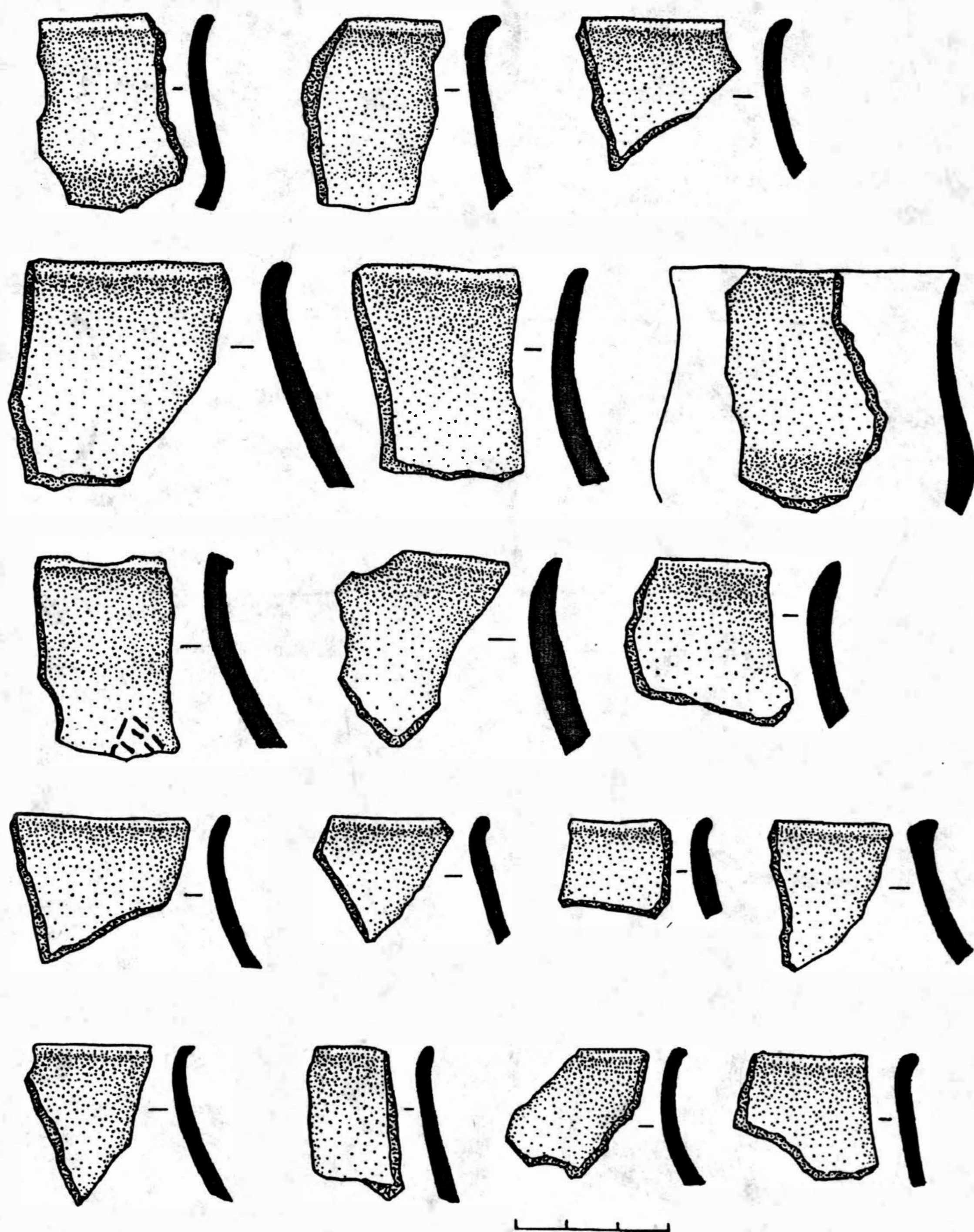

Fig. 30 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

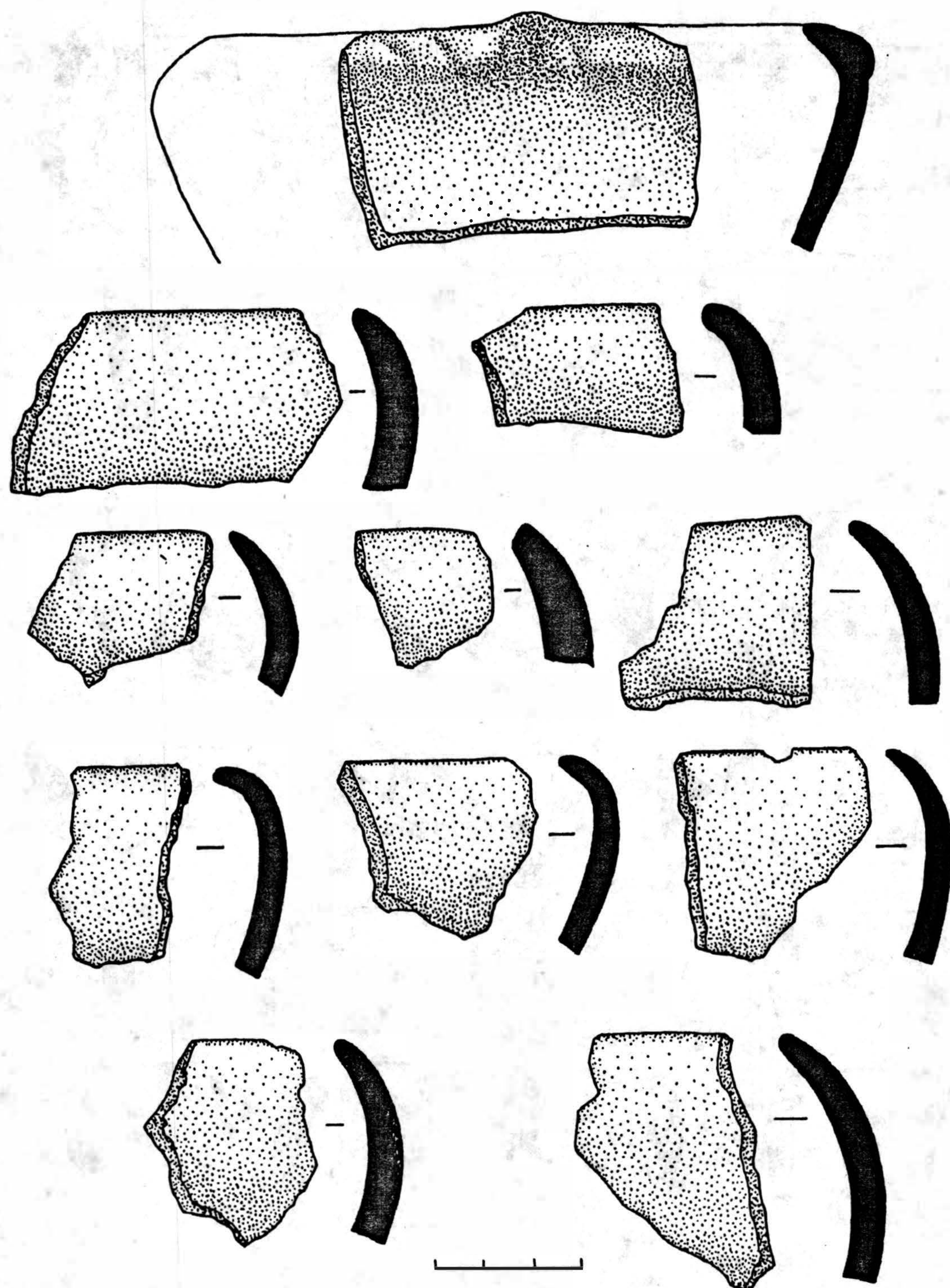

Fig. 31 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

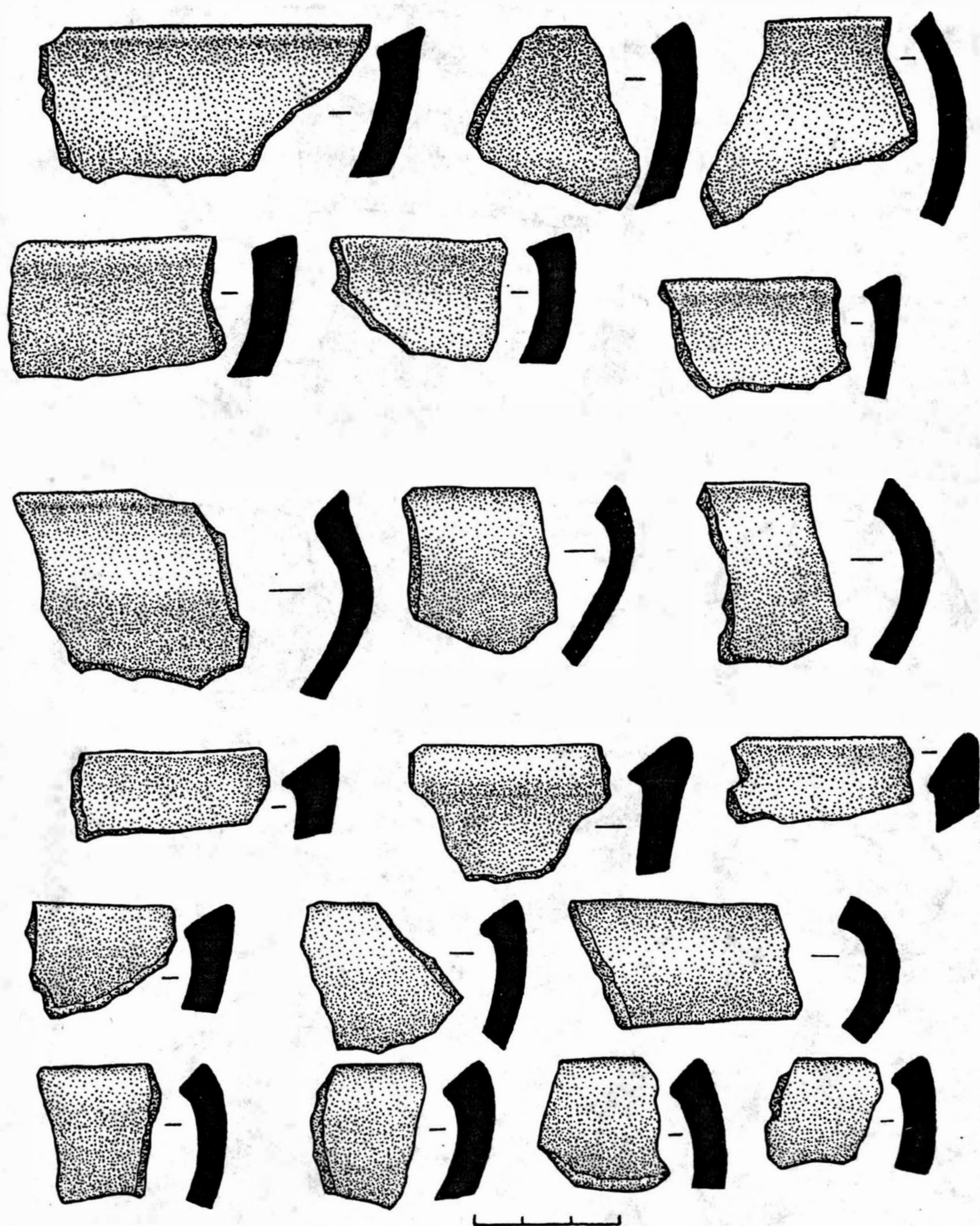

Fig. 32 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

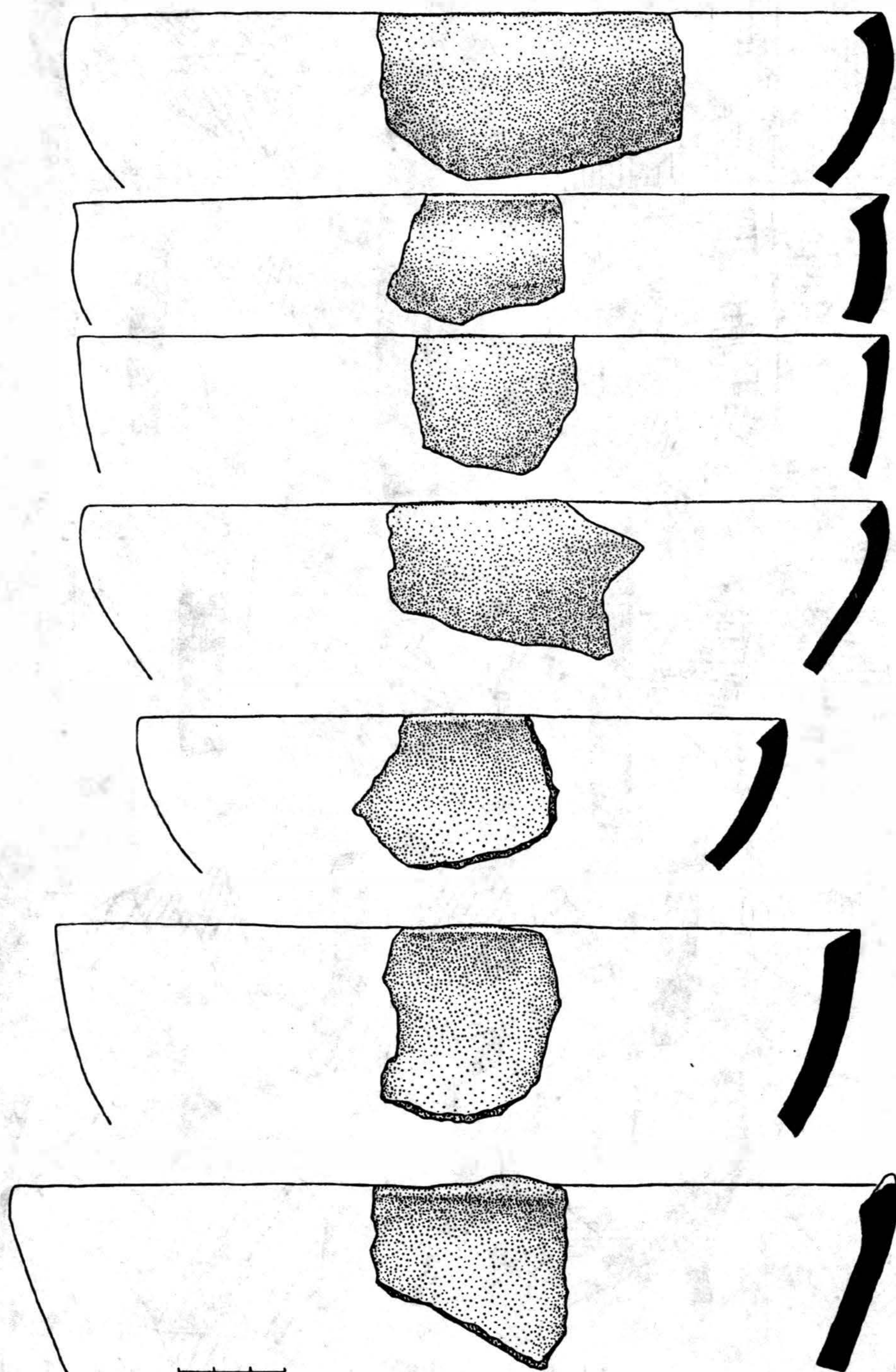

Fig. 33Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

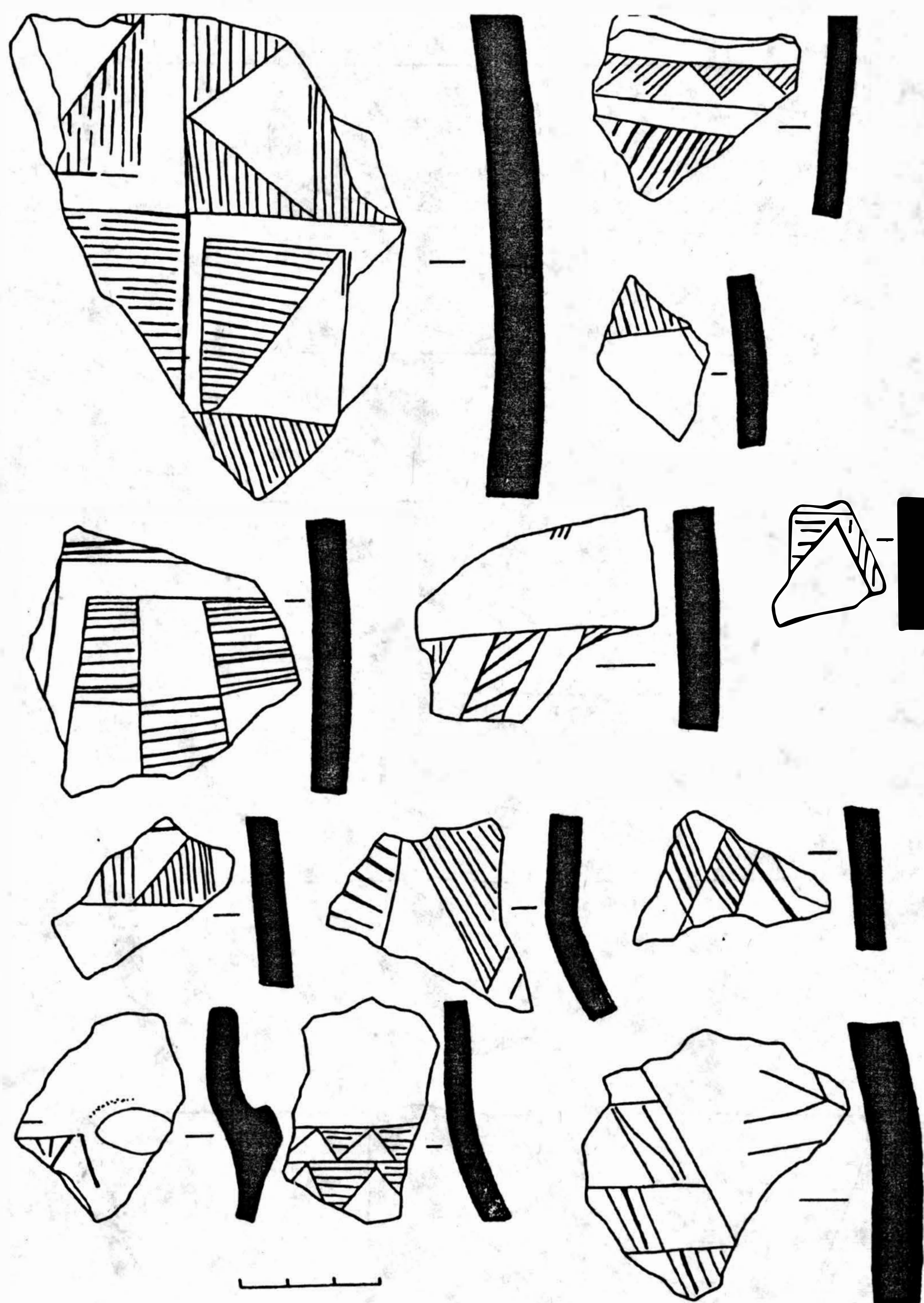

Fig. 34 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

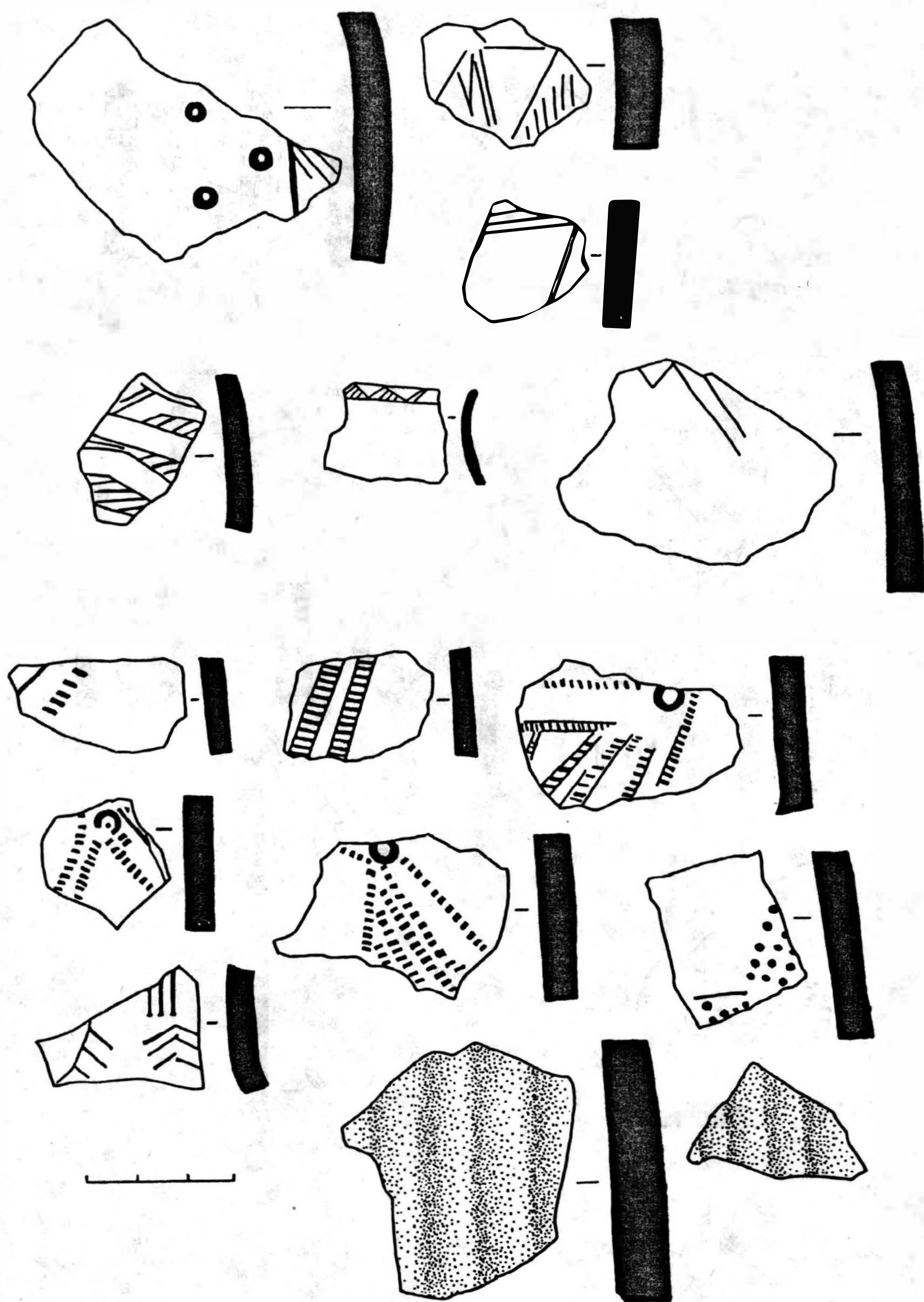

Fig. 35 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

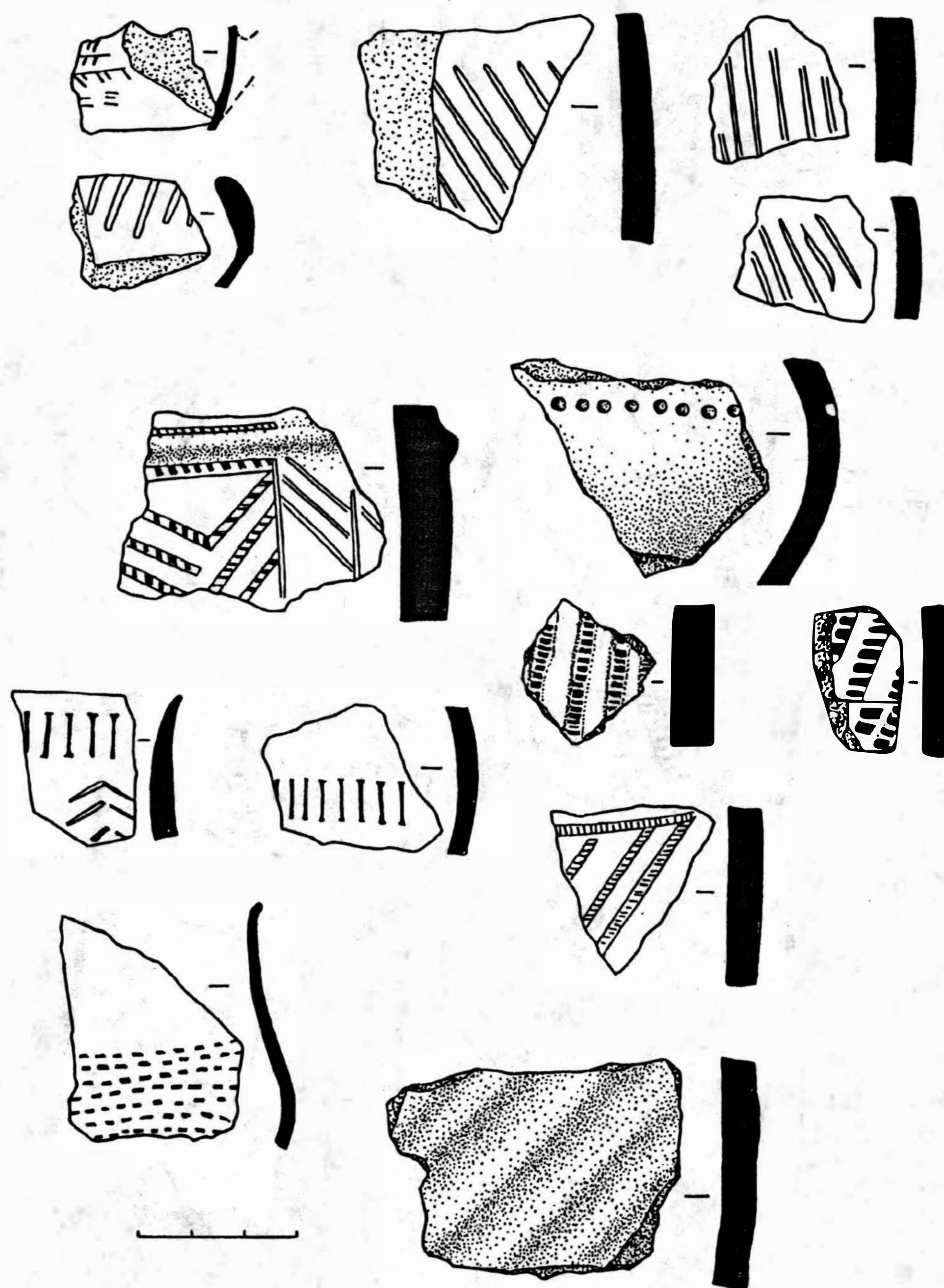

Fig. 36 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

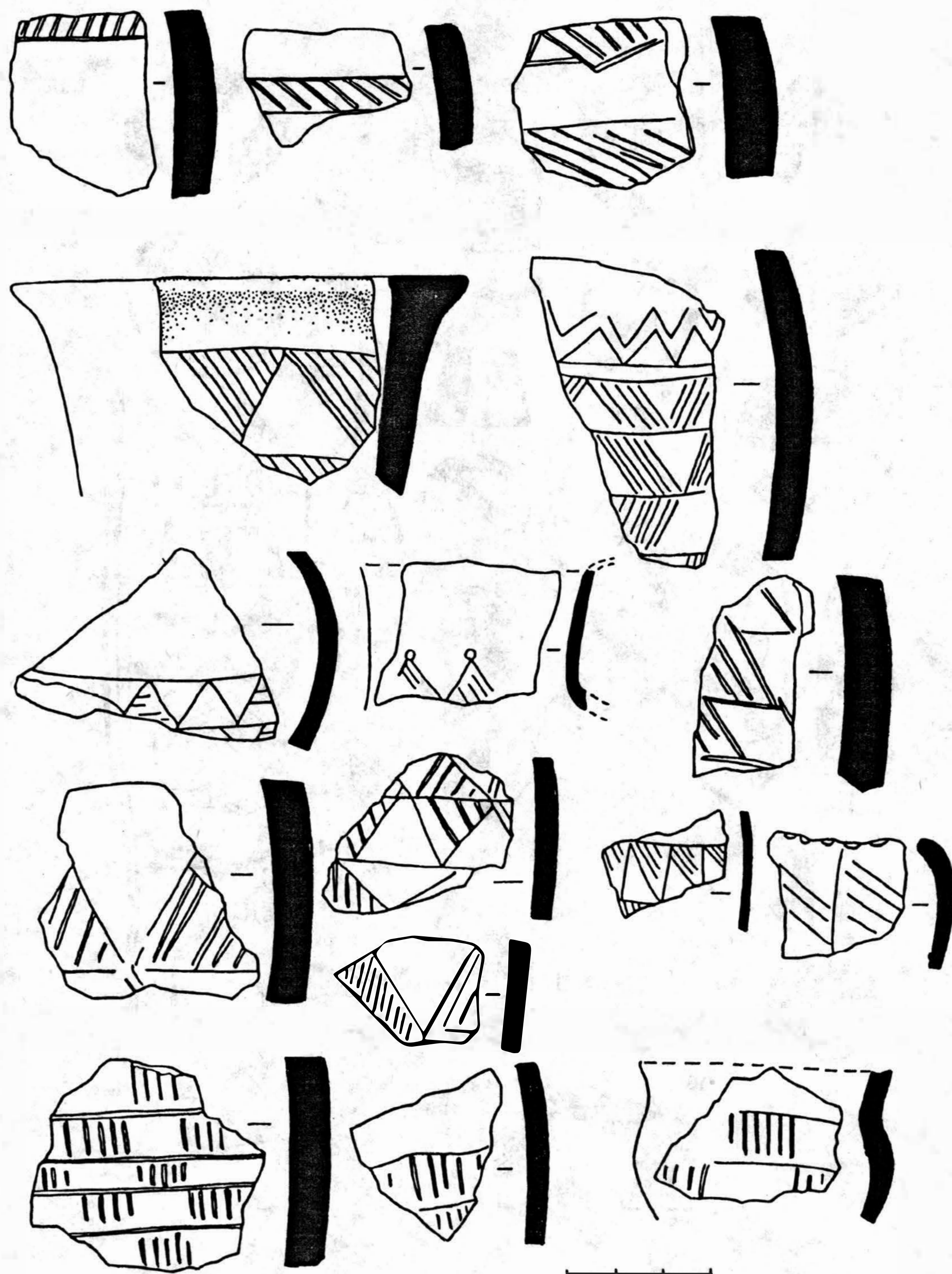

Fig. 37 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Suprafaţa II. Straturile de săpătură 1 şi 2. Ceramica din perioada Hallstatt B.

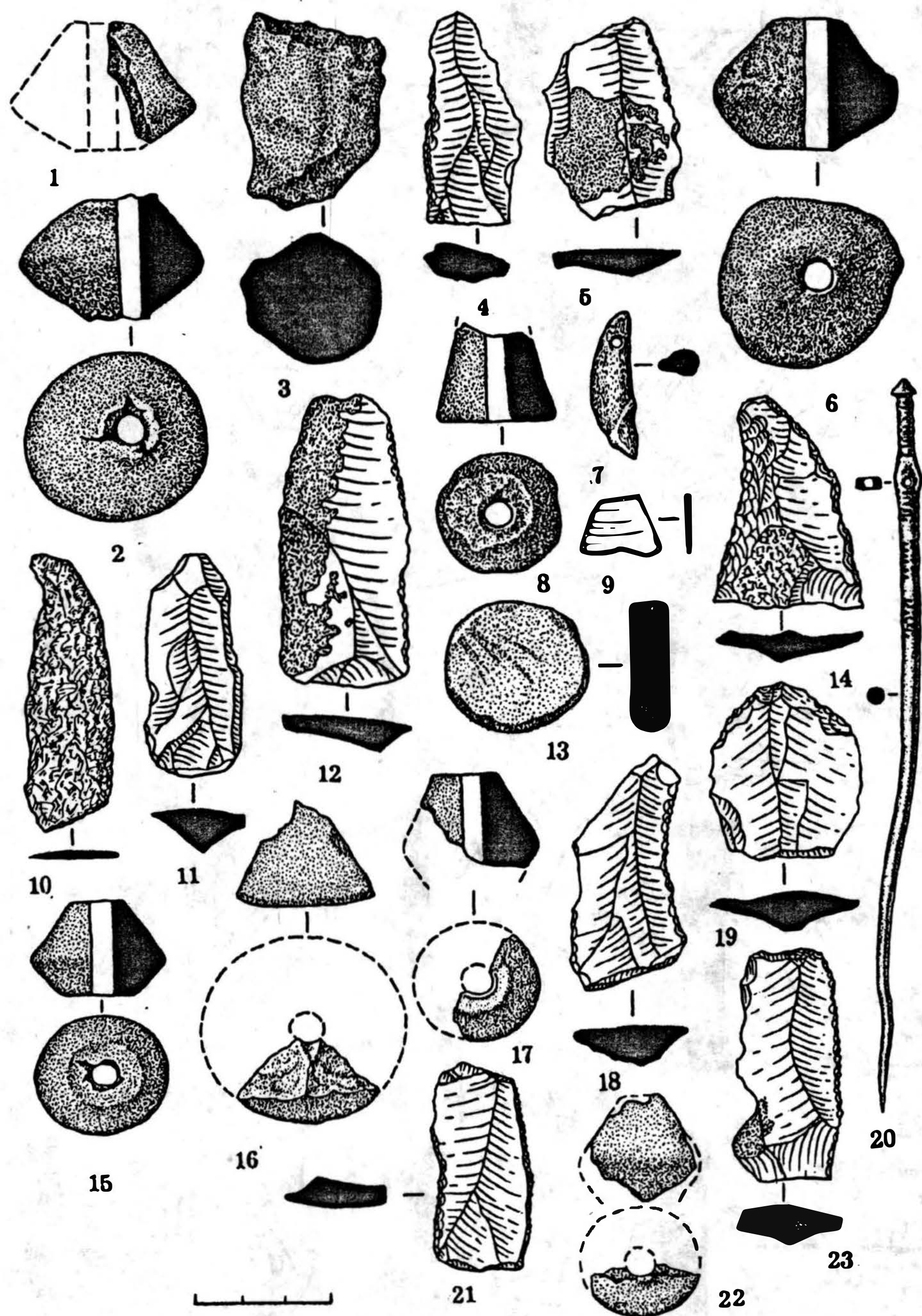

Fig. 38 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Materialul special din suprafaţa II: cercetări de suprafaţă (1-2, 13, 19, 21-23); stratul de săpătură 1 (3-6,8, 15, 17); stratul de săpătură 2 (7,9-12, 14, 16, 18, 20).

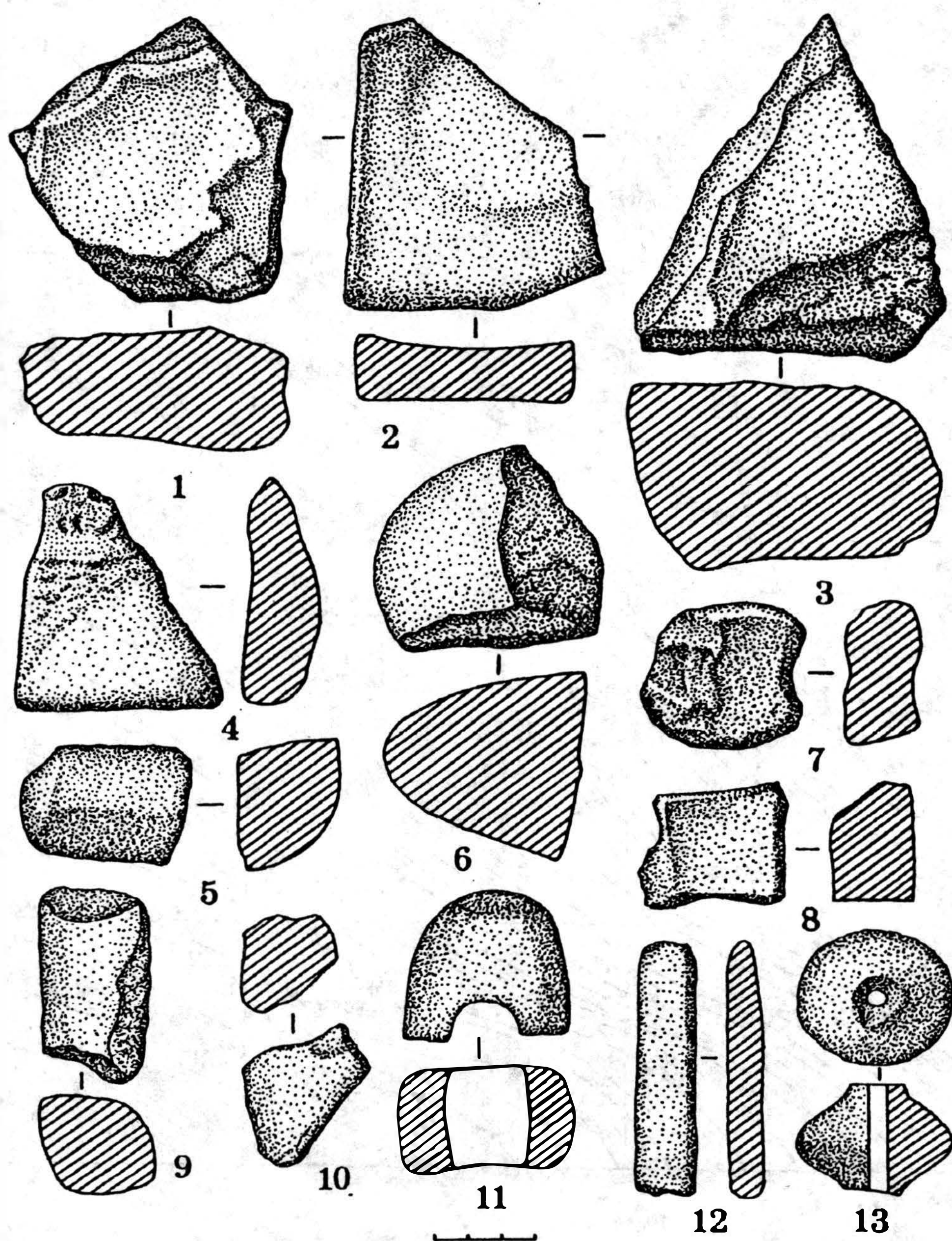

Fig. 39 Tătărăuca Nouă V- *"Piscul Gol"*. Materialul special din suprafaţa II: cercetări de suprafaţă (3,7, 13, 32); stratul de săpătură 1 (1,3-6,8,10); stratul de săpătură 2 (9,12).

FUNDAŢIA "RUDI - MAETONIUM"
TĂTĂRĂUCA NOUA - IV "GERMANARIA"
PLAN TOPOGRAFIC S 1:1000

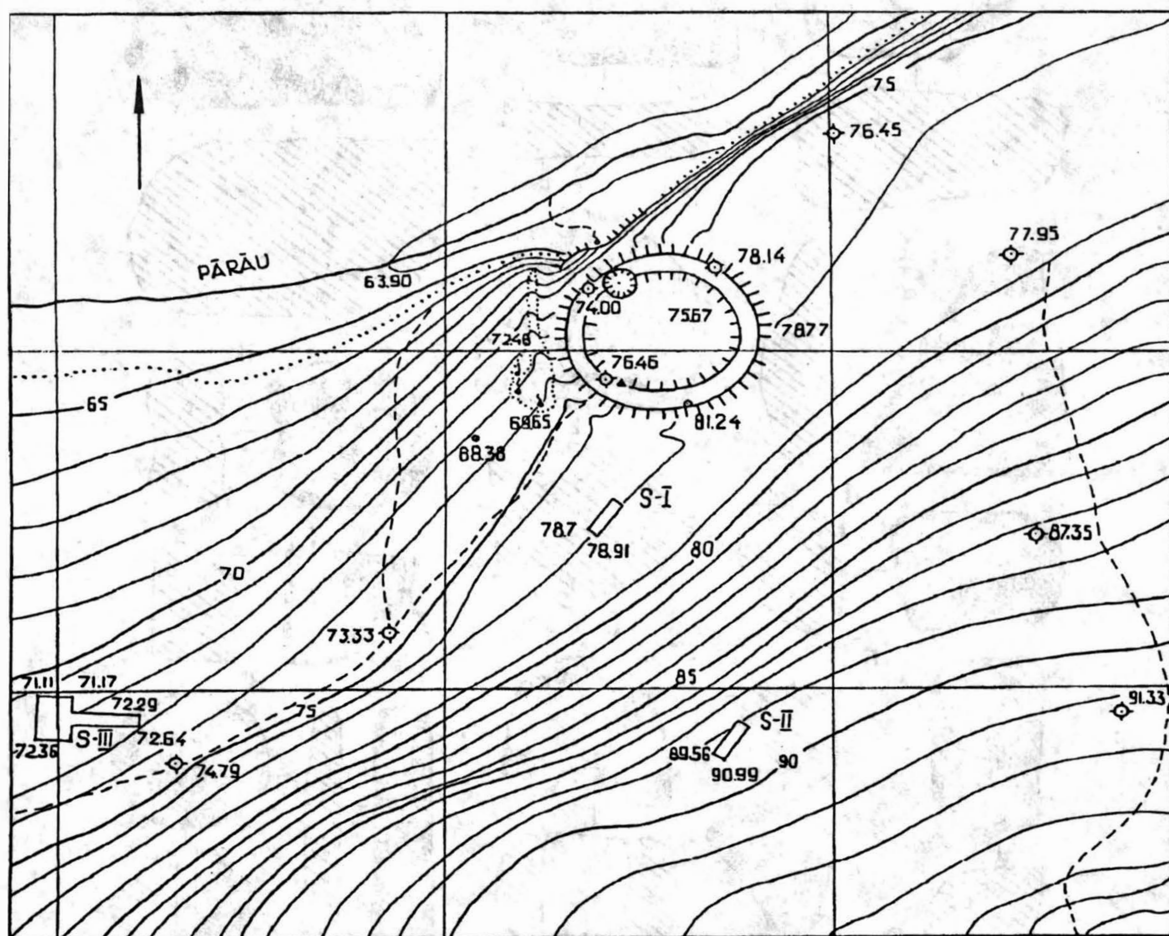

Fig. 40 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Plan topografic.

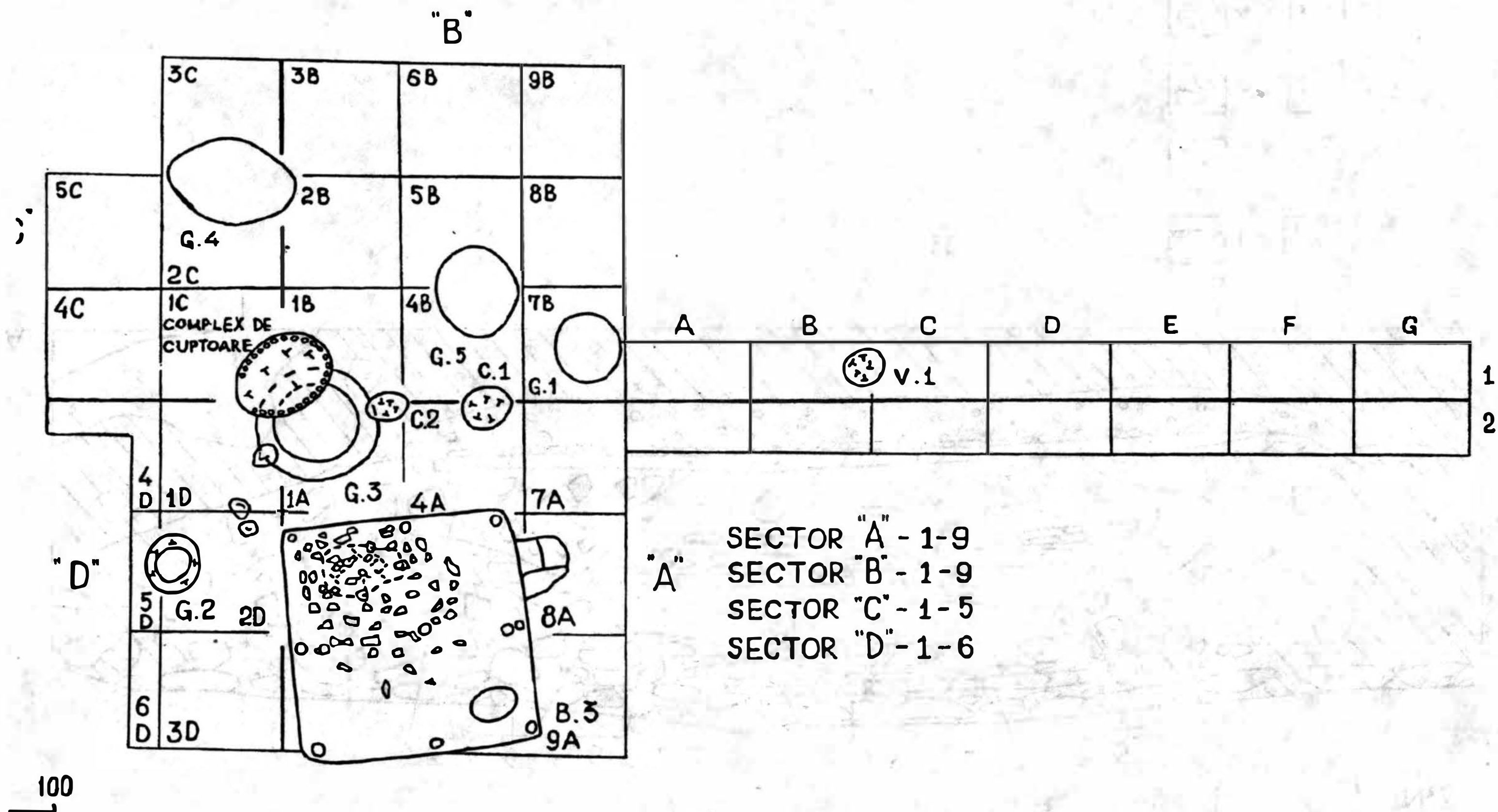

Fig. 41 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*.Planul de săpătură a suprafeței 3.

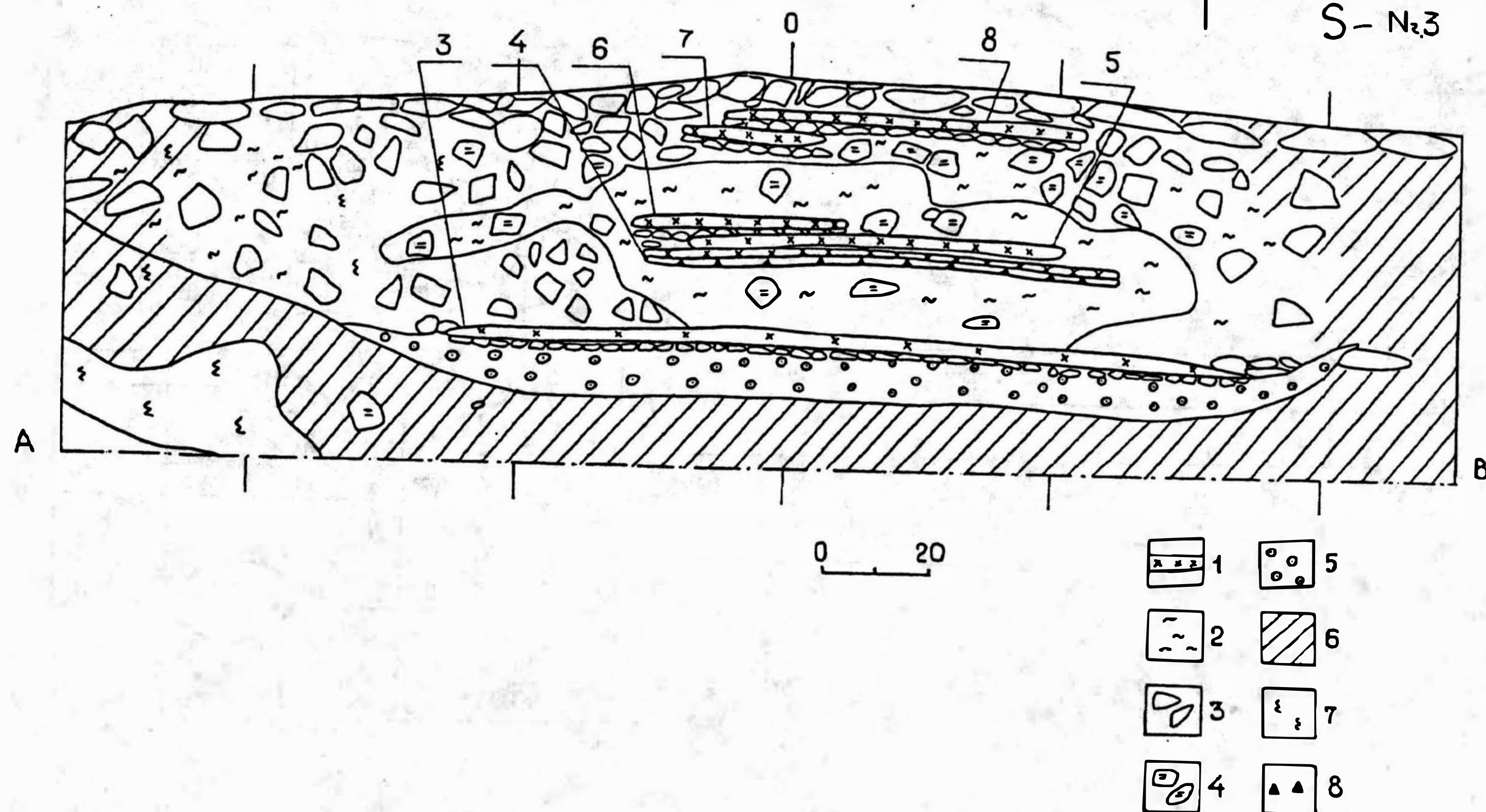

Fig. 42 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Complexul de cuptoare (nr. 3,4,5,6,7,8) de reducere a minereului de fier. Profil (vedere din partea de sud); 1-vatra cuptoarelor; 2-sol ars; 3-pietre; 4-pietre arse; 5-strat de sol brun şi calcar pisat; 6-humus; 7-cenuşă; 8-zgură de fier.

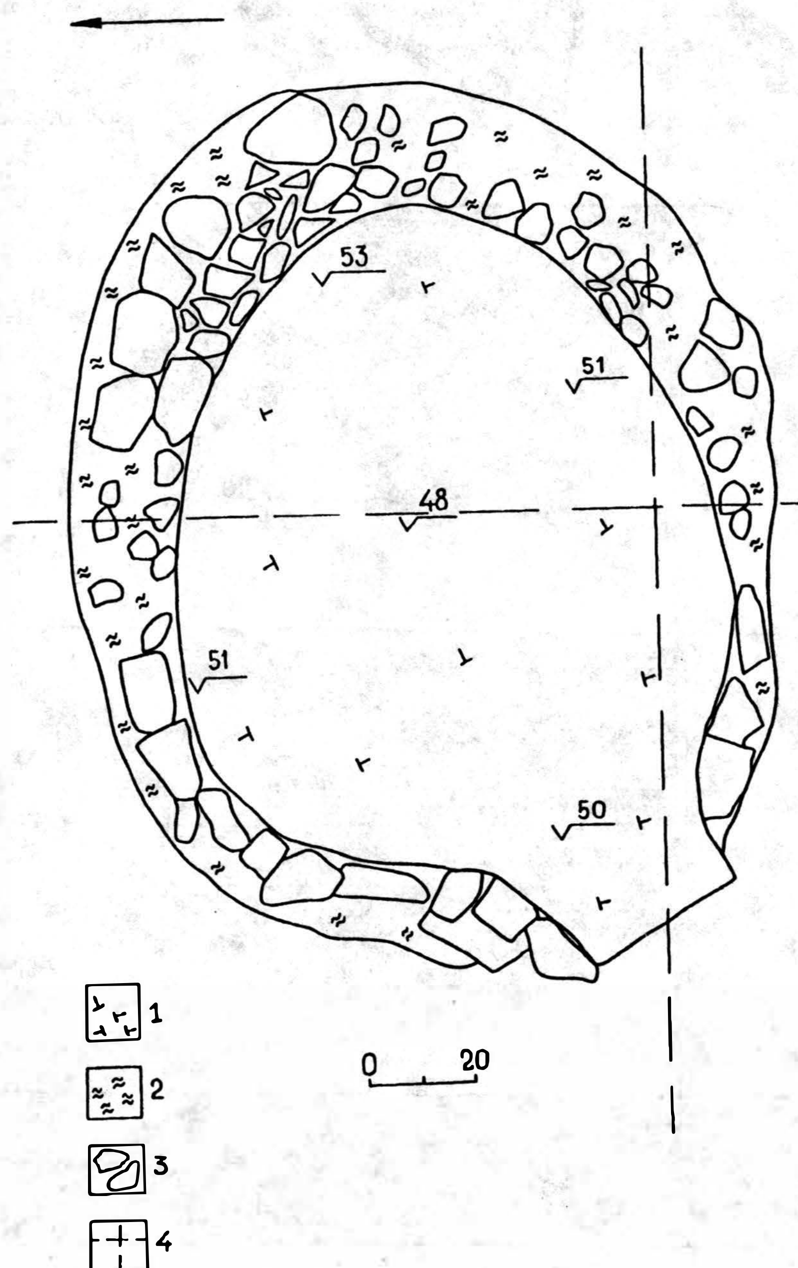

Fig. 43 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Cuptorul nr. 3. Plan. 1-vatra cuptorului; 2-sol ars; 3-pietre; 4-graniţa sectoarelor A,B,C,D pe linia martorilor "nord-sud" şi "vest-est".

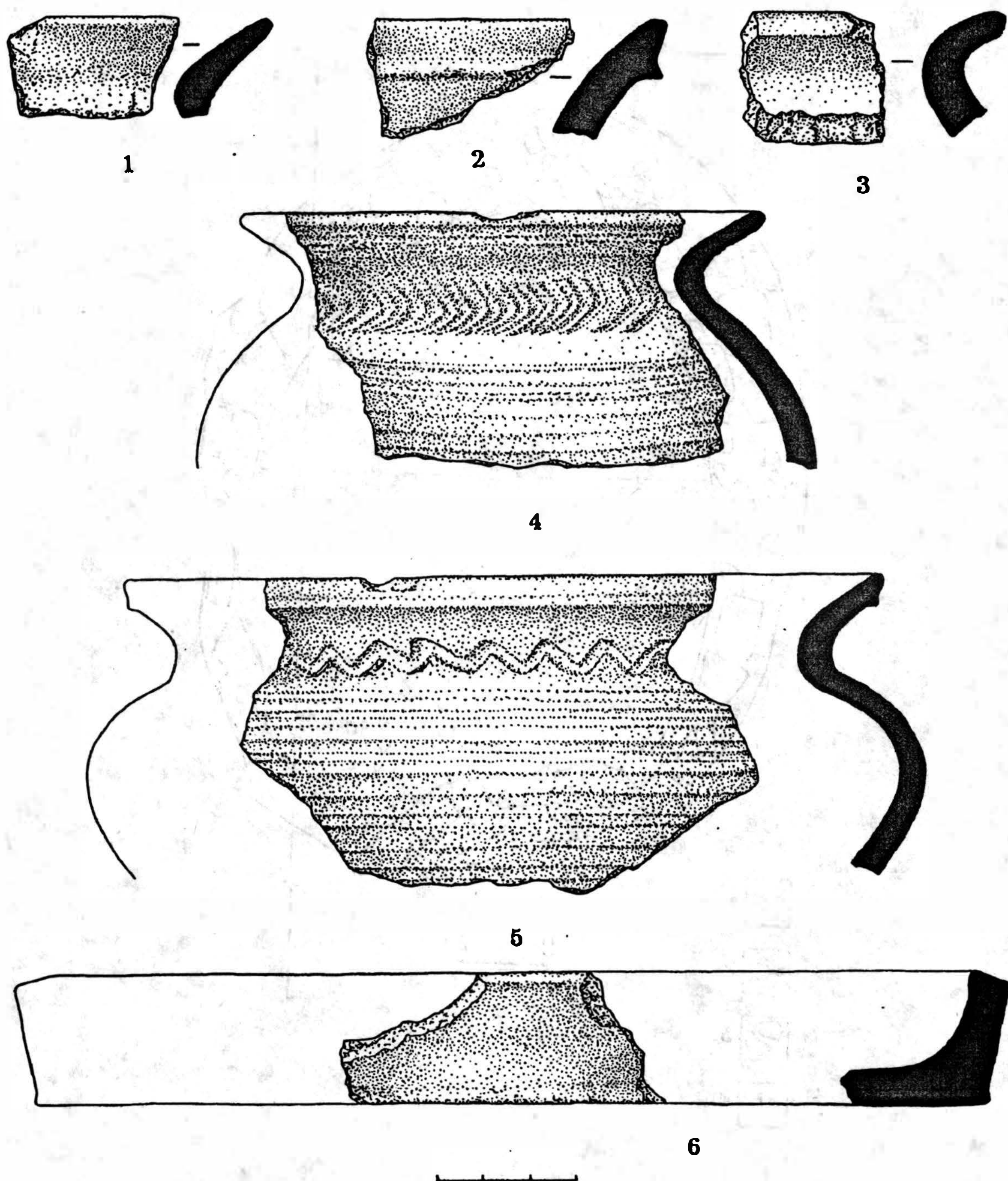

Fig. 44 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Groapa nr. 3. Ceramică.

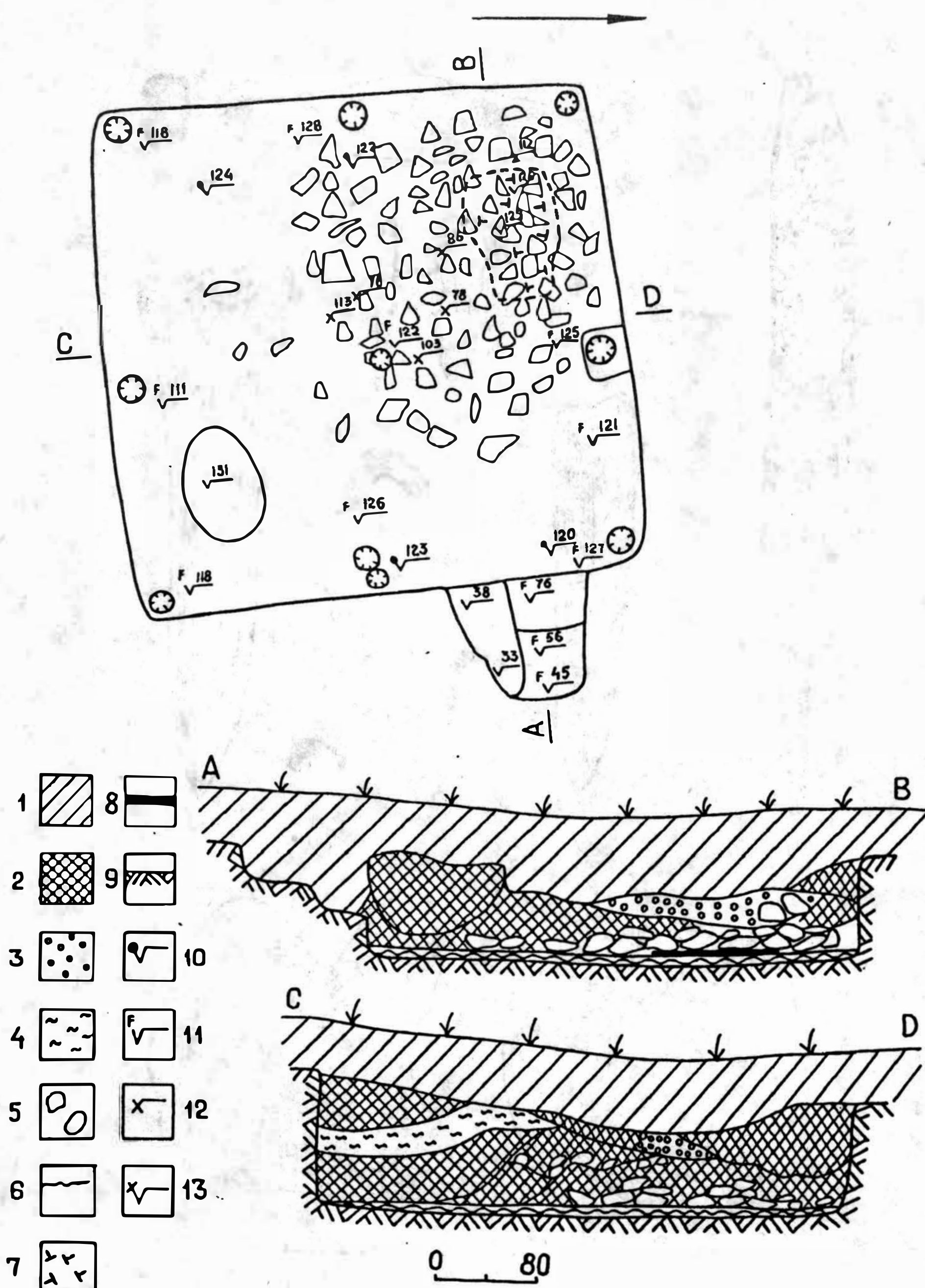

Fig. 45 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Locuinţa nr. 3. Plan şi secţiune: 1-cernoziom; 2-cernoziom amestecat cu sol brun; 3-sol brun; 4-sol presat şi amestecat cu fragmente mici de cărbune; 5-pietre; 6-podeaua de lut; 7-vatra cuptorului-"pietrar" în plan; 8-cuptorul-"pietrar" în secţiune; 9- sol steril; 10-nivelul podelei lustruite; 11-nivelul solului steril; 12-nivelul pietrelor din cuptorul-"pietrar"; 13-nivelul cuptorului-"pietrar".

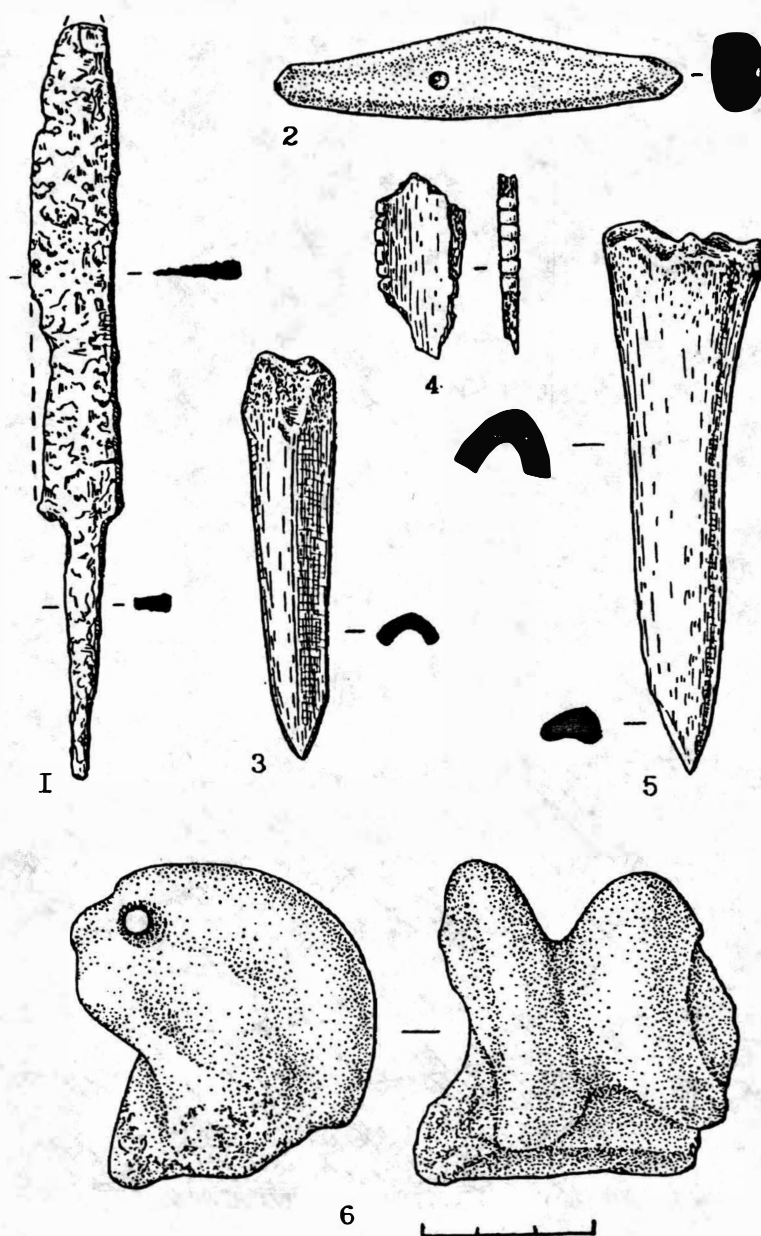

Fig. 46 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Locuinţa nr. 3. Material special: 1-cuţit de fier; 2-obiect de os; 3,5-străpungător de os; 4-pieptene (?); 6-obiect de os cu orificiu.

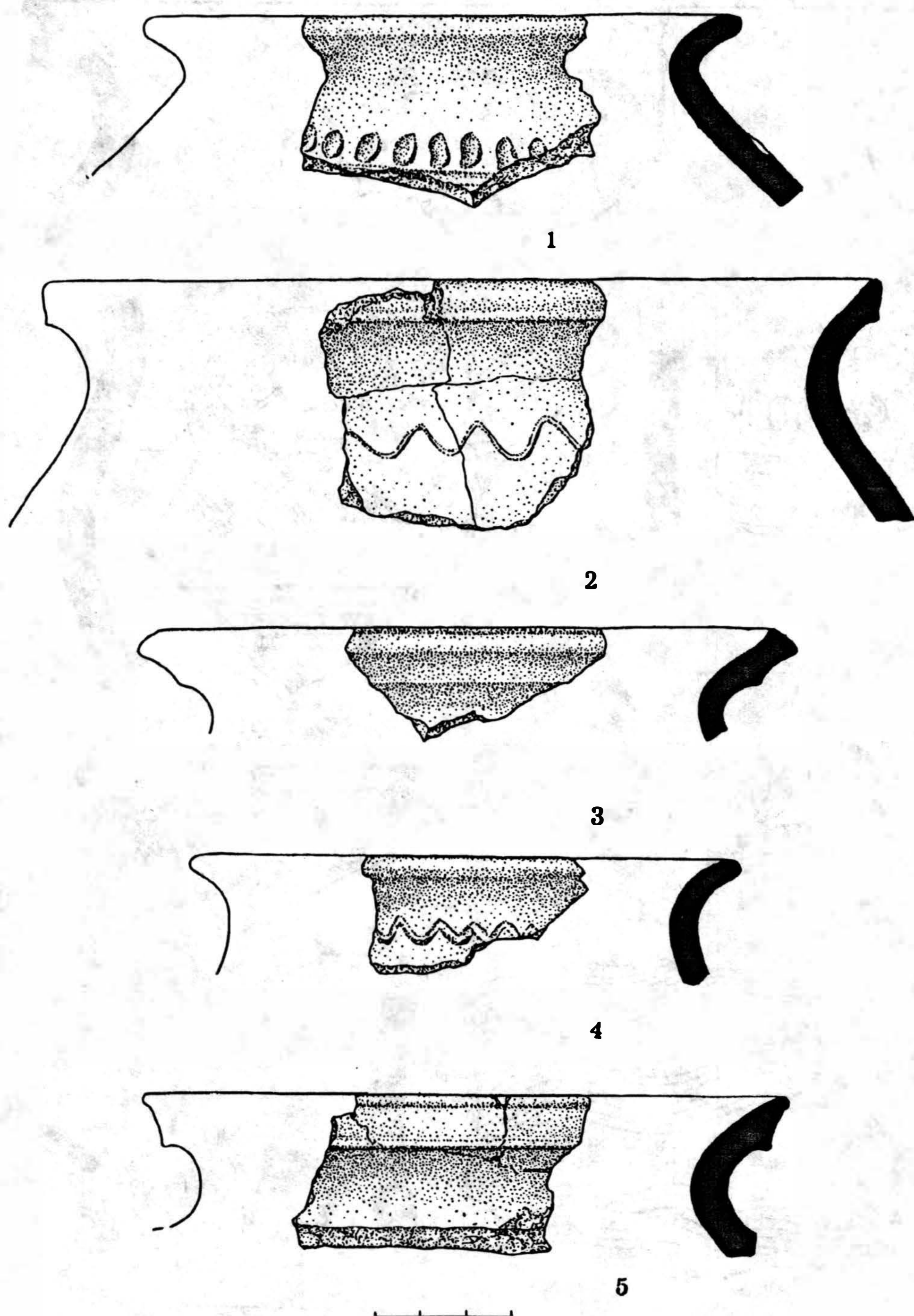

Fig. 47 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Ceramică din nivelul I al locuinţei nr. 3.

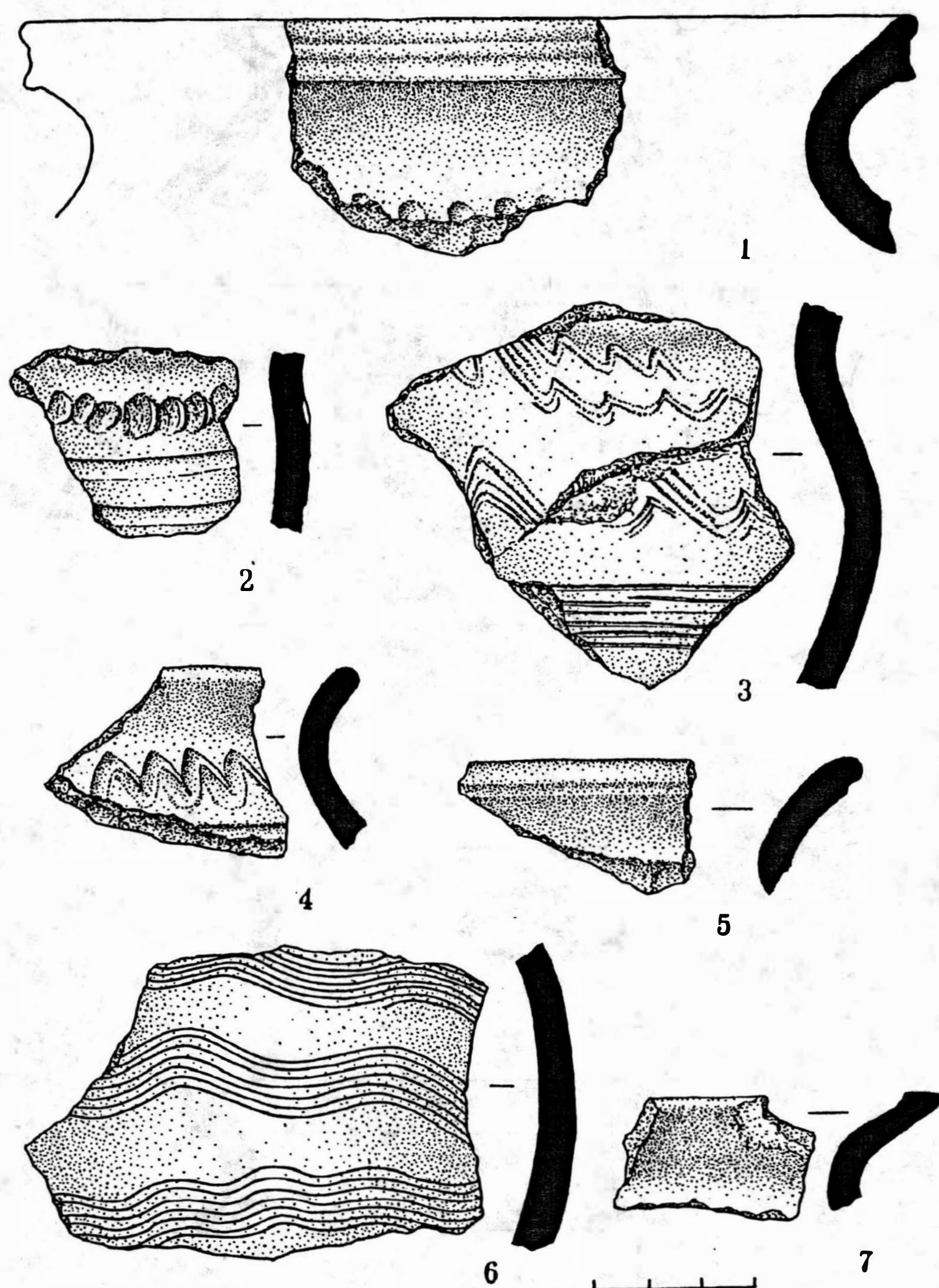

Fig. 48 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Ceramică din locuinţa nr. 3 (nivelul II).

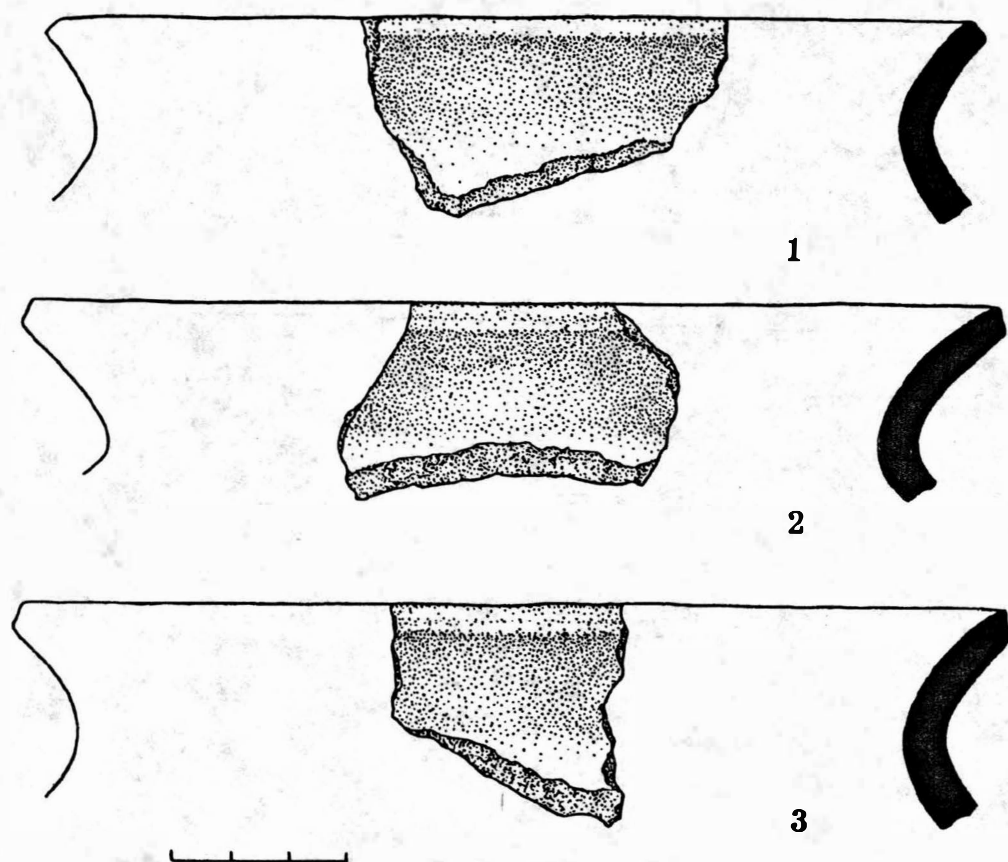

Fig. 49 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Ceramica din locuinţa nr. 3 (nivelul III).

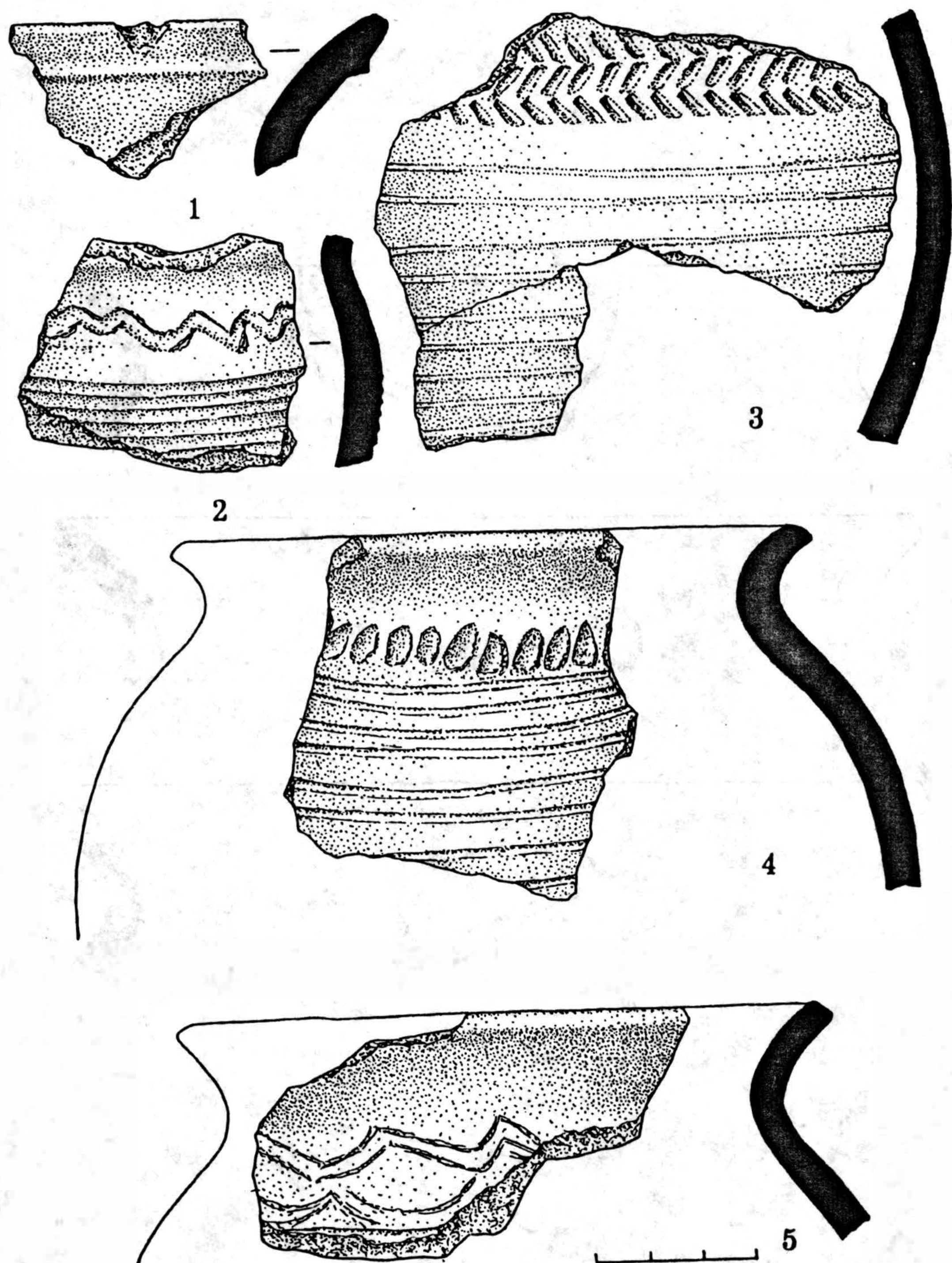

Fig. 50 Tătărăuca Nouă - *"Gennanaria"*. Suprafaţa 3. Locuinţa nr. 3. Ceramica (1,2,3,4-podeaua locuinţei; 5-groapa de stâlp).

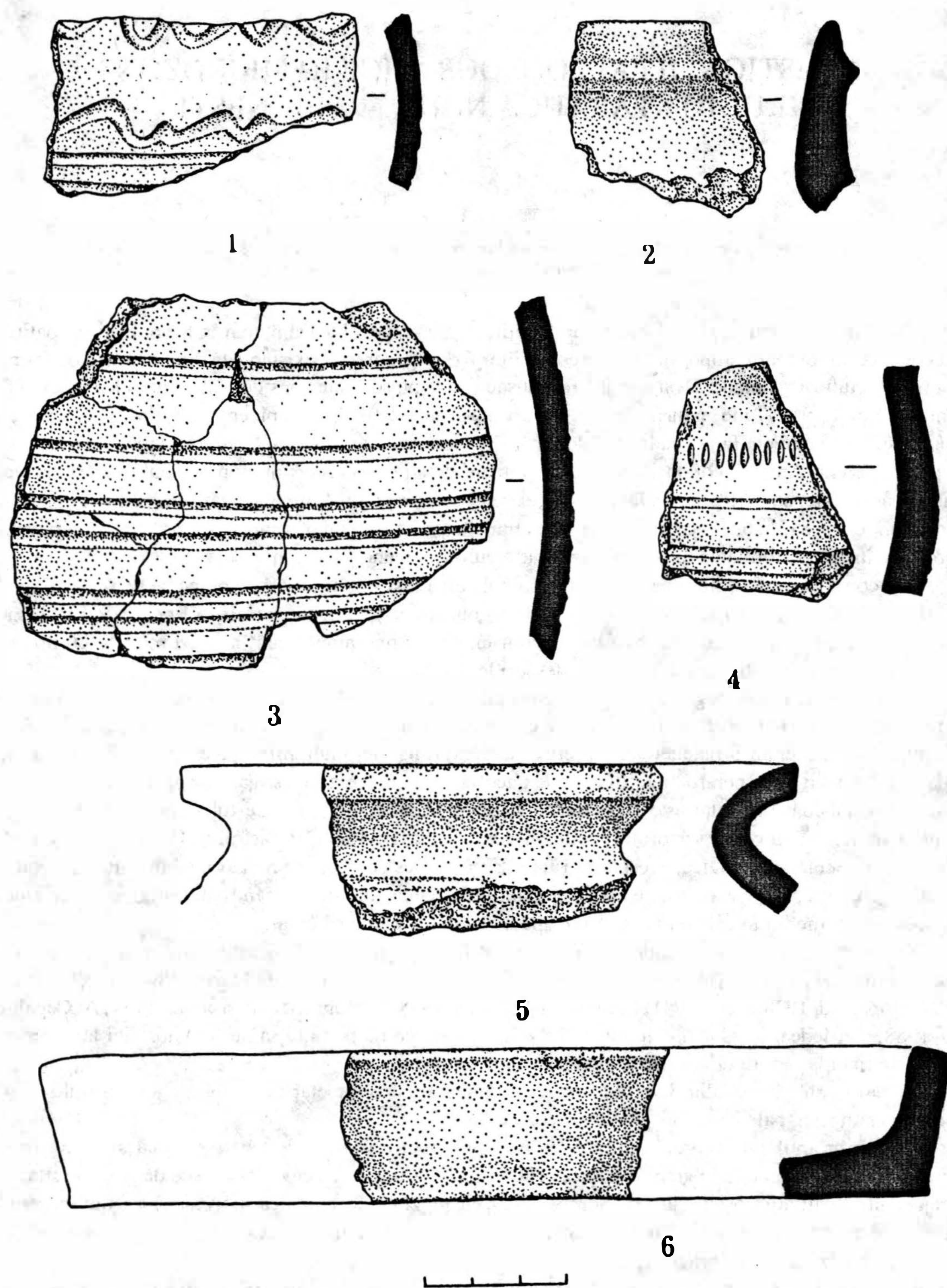

Fig. 51 Tătărăuca Nouă - *"Germanaria"*. Suprafaţa 3. Locuinţa nr. 3. Ceramică (1,2,5,6-intrare-tambur; 3,4-cuptor-"pietrar").

INVESTIGAŢII PALEOGEOGRAFICE ÎN MICROZONA RUDI-TĂTĂRĂUCA NOUĂ - ARIONEŞTI

Investigaţiile paleo-geografice de la Tătărăuca Nouă-Piscul Gol, Trei Cruci, La Şanţuri, au permis reconstituirea principalelor stadii de evoluţie regională a vegetaţiei holocenului mijlociu şi târziu.

Este bine cunoscut faptul că orice cultură arheologică nu evoluează numai în timp, ci şi în spaţiu. În acest context, un rol foarte important revine condiţiilor fizico-geografice existente la diferite etape de formare şi evoluţie a culturilor umane. Deşi nici în prezent societatea nu se poate considera absolut independentă faţă de multiplele "capricii" ale naturii (secete, geruri mari, inundaţii vaste, epidemii, molime, cutremure de pământ etc.), este evident faptul că la etapele timpurii de construire a ei mediul geografic juca un rol cu mult mai preponderent. Anume, condiţiile mediului ambiant determină deseori nu numai tipul aşezărilor vechi, modul de activitate, sursele principale de hrană, dar şi starea sănătăţii oamenilor, iar uneori durata vieţii lor. Considerăm chiar că, în unele cazuri, condiţiile climatice, care oscilau permanent pe parcursul holocenului determinau însăşi posibilitatea existenţei continue a culturii umane în regiunea dată.

Din considerentele amintite s-a apelat la completarea investigaţiilor arheologice de pe sectorul mediu al văii Nistrului prin aplicarea metodelor paleogeografice: geologice, stratigrafice, paleozoologice, paleobotanice, geomorfologice etc. Acestea permit un studiu mai amplu, atât al orizonturilor cu urme de cultură umană, cât şi al straturilor sterile, ce deseori le despart.

Investigaţiile paleogeografice din împrejurimile localităţilor Rudi-Tătărăuca (Basarabia de Nord) au fost realizate în vara anului 1993, în cadrul colectivului expediţional, organizat de Fundaţia ştiinţifică Rudi-Maetonium. Considerăm o plăcută datorie etică de a exprima aici mulţumiri sincere preşedintelui acestei Fundaţii, dr. Eugen Sava pentru ajutorul complex acordat în realizarea investigaţiilor pe teren.

Teritoriul luat în studiu este amplasat în zona de silvostepă din nord-estul Republicii Moldova, în limitele Colinelor Sorocei şi sectorului mediu al versantului drept al văii Nistrului. Datorită concentraţiei mari de monumente arheologice, acest teritoriu prezintă interes deosebit nu numai în plan cultural-evolutiv, ci şi paleogeografic, fiind una din cele mai importante zone cheie din Europa pentru investigarea interferenţei între societate şi mediu în cele mai timpurii etape de evoluţie a culturii umane.

Structura geologică şi geomorfologică a sectorului mijlociu al văii Nistrului este detaliat descrisă în numeroase lucrări de profil (N. Florov, 1930; N. Moroşan, 1938; N. Barbot de Marni, 1896; R. Vârjicovski, 1928; G. Brătescu, 1938; idem, 1941; L. Lungher-Shauzen, 1938; O. Bobrinschaia şi colab. 1964; A. Cepalâga, 1967-1988; S. Medeanic, C. Mihăilescu, 1992 si alţii), fapt ce ne permite să ne limităm aici la descrierea succintă a principalelor tipuri de roci constitutive.

În majoritatea izvoarelor de profil sunt evidenţiate următoarele etape de evoluţie a teritoriului luat în studiu: precambrian, paleozoic, mezozoic şi neozoic.

Precambrianul este reprezentat în zona dată prin roci cristaline de vârstă arhaică şi proterozoică. Rocile arhaice, prezentate prin granite, gabronorite şi gneisuri, aflorează ceva mai la sud de zona de studiu în împrejurimile localităţii Coşăuţi (judeţul Soroca). Aici, ele prezintă extremitatea sud-vestică a scutului cristalin ucrainean, care este traversat şi aflorat de albia Nistrului. Drept mărturie a acestui fapt, pe sectorul dat albia Nistrului formează multiple praguri.

În proterozoic s-au manifestat mişcări tectonice de coborâre, care au provocat o vastă transgresiune a mării. Ultima a contribuit la formarea rocilor sedimentare, reprezentate prin gresii de Coşăuţi şi şisturi argiloase de Gailacovsc. În zona de studiu, gresiile de Coşăuţi aflorează în mai multe locuri la baza văii Nistrului,

inclusiv în împrejurimile cetăţuii "La Şanţuri". E necesar de menţionat faptul că, în ultimul caz, aflorismentul acestora poartă urme evidente de explorare, adică poate fi de provenienţă artificială (o carieră veche).

Paleozoicul este reprezentat prin depozite maritime cambriene, ordoviciene şi siluriene. Evoluţia îndelungată a teritoriului în regim de platformă era însoţită de mişcări lente oscilatorii. Deşi acestea nu aveau amplitudine mare pe verticală, ele cuprindeau suprafeţe destul de vaste. Astfel, transgresiunea mării în paleozoicul inferior a contribuit la acumularea straturilor mari de gresie şi şisturilor de Mereşeuca*, de Naslavcea şi de Filipovsc.

În anumite orizonturi ale şisturilor de Naslavcea este destul de mare concentraţia diferitor oxizi şi hidroxizi de fier (hematit - Fe_2O_3, limonit - $Fe_2O_3 \cdot nH_2O$, gheotit - FeO, hidrogheotit - FeOOH etc.), datorită cărora aceste orizonturi capătă culoarea violet-brună, iar pe alocuri maro-roşietică. În aflorismentele "Carpov iar", Rudnâi iar" etc. (spre nord de satul Naslavcea), în asemenea orizonturi sunt semnalate numeroase concreţiuni sferice de fosforite (până la 10 cm în diametru) şi incluziuni "con-în-con" constituite din material bogat în oxizi şi hidroxizi de fier. Este posibil ca aceste concreţiuni să fi atras atenţia oamenilor preistorici servind mai apoi în calitate de materie primă, ori prim-zăcământ de fier, pentru cuptoarele siderurgice preistorice din valea Nistrului. Admitem această ipoteză ţinând cont de faptul, că zăcămintele indicate sunt amplasate mai la nord de zona de studiu, facilitând întrucâtva eventuala transportare a minereului în jos, pe cursul Nistrului. Rezolvarea definitivă a acestei probleme necesită studii speciale, inclusiv de ordin geochimic şi petrografic, care ar include şi compararea compoziţiei chimice a zgurei (cenuşei) din şantier cu cea a sedimentelor indicate.

În partea superioară a şisturilor argiloase paleozoice sunt prezentate câteva lentile de bentonite, formate în rezultatul acumulării cenuşei vulcanice (Simionescu, 1920; idem, 1927). Prezenţa lor indică o activitate vulcanică destul de intensă în paleozoicul inferior.

Mezozoicul este reprezentat prin depozitele creacicului superior (marea cenomana), care acoperă discontinuu formaţiunile paleozoice pe tot teritoriul raionului de studiu. Litologic, aceste sedimente sunt reprezentate prin marne de culoare albă-gri, cu numeroase concreţiuni de silex. Straturile de marnă ating grosimea de 40-50 m, având concentrarea maximă a concreţiunilor în partea superioară a lor.

Deoarece silexul le servea oamenilor străvechi drept materie primă pentru confecţionarea primelor arme şi instrumente, considerăm necesar să descriem mai detaliat condiţiile de formare a acestor concreţiuni. În cretacicul superior (cenomanian), teritoriul studiat prezenta un mediu foarte favorabil pentru înflorirea diferitelor organisme cu schelet silicios. Rolul predominant revenea coloniilor de spomgieri silicioşi, foraminiferi, radiolarilor şi, probabil, algelor diatomei. Un indiciu în acest sens îl constituie prezenţa intercalaţiilor de spongiolite, care despart stratele de marnă. Probabil că, în condiţiile unei mări epicontinentale nu prea adânci, o influenţa mare asupra acestor organisme o aveau oscilaţiile climatice, schimbarea ritmică a regimului gazos şi a mineralizării apei ori alţi factori. Ei dădeau evoluţiei faunei un caracter fluctuant. Astfel, pe fundul mării cenomaniene se acumulau straturi bogate în siliciuni biogene (bioxid de siliciu - SiO_2) şi straturi bogate în carbonaţi (predominant calcică - $CaCO_3$). Datorită diferenţei evidente de aciditate (Ph) între straturile vecine, materialul silicios se dizolva şi se infiltra prin fisuri şi pori în adâncime, unde înlocuia treptat carbonaţii şi alte minerale solubile mai uşor (Peres, 1964). Aici, concentrându-se în mase amprfe, a dat naştere concreţiunilor de silex. Drept mărturie a acestui fapt stă diversitatea mare a formei concreţiunilor: noduroase, tubulare, rotunjite, cu suprafeţe cavernoase, deseori bizare etc.

Analiza microstratigrafică a secţiunilor de marnă pune în evidenţă concentrarea formaţiunilor de silex la contactele dintre straturile cu diferentă consistenţă litologică. Probabil că suprafeţele dure ale straturilor mai vechi prezentau o piedică în calea infiltrării materialului organogen silicios, provocând concentrarea şi cristalizarea lui. Astfel se poate explica şi formarea intercalaţiunilor continui de cremene.

Deosebit interes prezintă numeroasele concreţiuni de marcasită (FeS_2) întâlnite din abundenţă în partea superioară a straturilor de marnă. După ploile torenţiale, talvegul râpelor din zonă pare a fi semănat cu astfel de concreţiuni de mărimea 5-10 cm în diametru şi până la 1 kg greutate. Prezenţa lor în cantităţi mari pe anumite sectoare ale canionului Rudi ne permite să admitem ipoteza că şi marcasita putea fi utilizată de oamenii preistorici în calitate de minereu de fier pentru numeroasele cuptoare siderurgice descoperite în zonă.

Neozoicul este prezentat în limitele raionului studiat prin depozite terţiare (neogene) şi cuaternare. Majoritatea geologilor explică lipsa sedimentelor de vârstă paleologică prin exondarea teritoriului de sub nivelul mării şi predominarea proceselor de denudaţie asupra celor de acumulare. Mediul marin s-a restabilit

abia în miocenul mediu, când aici pătrund la început apele mării badeniene, iar apoi a celei sarmațiene. Depozitele badeniene sunt dispuse discordant pe suprafața celor cretacice, fiind reprezentate prin câteva orizonturi litologice. Primul atinge grosimea de 6-8 m și este constituit din conglomerate bazale cu silex. Al doilea (cu grosimea de 3-5 m) este constituit din nisipuri cuarțoase cu lentile de argile marnoase și resturi de Lithotamnium. Ele sunt mai accesibile pentru studiere în partea de nord a raionului, respectiv în împrejurimile localităților Arionești, Călărășauca și Ungheni.

Deasupra badenianului urmează buslovianul. El este reprezentat prin calcare detritice (iar mai spre est și recifale, din care sunt formate toltrele) substituite lateral de argile marnoase. Acestea nu depășesc grosimea de 5-6 m și includ intercalații subțiri de nisipuri și bentonite (Simionescu, 1927). În literatura de profil unii autori tratează buglovianul în calitate de etaj de sine stătător al miocenului (Vășcăuțanu, 1928; Macarovici et Jeanrenaud, 1958), alții îi atribuie rolul de prim subetajat al sarmațianului inferior (Bica Joneși, 1963; Bobrinscaia și colab., 1964; Băcăuanu și colab., 1980 etc.).

Deasupra sedimentelor bugloviene, Marea Sarmațiană a depus nisipuri albicioase cuarțoase (pe alocuri cimentate în gresie) și calcare cochilifiere, ce ating o grosime de până la 7-8 m. În unele aflorismente ca de exemplu pe versantul drept al canionului Rudi, în apropierea șantirului "La Trei Cruci", în calcarele sarmațianului inferior pot fi observate câteva orizonturi litologice cu grosimea de 2-2,5 m fiecare:

a) mai nisipos, relativ slab cimentat la baza stratului;
b) mai argilos și puternic cimentat în partea medie a stratului;
c) slab cimentat și cu multiple cochilii în partea superioară a stratului.

În limita unor sectoare, de exemplu spre vest de Tătărăuca Nouă, ultimul orizont a fost expus pe o perioadă îndelungată proceselor de alterție (sub influența apelor subterane, abundente aici, a oscilațiilor bruște de temperatură și a altor factori), transformându-se în material afânat, asemănător moluzei. Acest orizont, în varianta sa descrisă anterior, formează stratul de bază (soclu) al șantierului arheologic din apropierea localității Tătărăuca Nouă. Prezența, pe suprafața lui, a unor acumulări de pietre evident orientate în spațiu, pare a fi greu explicabilă ținând cont numai de factorii naturali.

În majoritatea cazurilor, orizontul "b", mai puternic cimentat, formează cornișa pantei superioare a văii Nistrului. Pe unele sectoare, datorită fracturării evidente, din acest strat se rostogolesc în jos pe pantă blocuri enorme de calcar, așa cum se întâmplă în canionul Rudi, în preajma Mânăstirii.

Pe versantul drept al canionului Rudi (în preajma bisericii din sat), în calcarele sarmațiene sunt foarte bine păstrate microforme eoliene de relief. Ele seamănă cu niște cornișe mici, strșini subțiri și cseste înguste, amplasate de-a lungul orizonturilor de calcar cu consistență litologică diferentă. Deși nu dețin vreo importanță arheologică, acestea a fi amintite aici datorită faptului că sunt dislocate pe un sector împădurit și au o răspândire largă pe tot sectorul superior al versantului, inclusiv până la rădăcina arborilor bătrâni. În plan paleogeografic, acest fapt are o deosebită importanța fiindcă permite determinarea vârstei relative a sectorului împădurit, atestând și existența unei epoci reci (adică vânturi puternice, ce suflau din direcție nordică).

În zonele interne ale platoului, o răspândire largă o au depozitele volhinianului. Ele sunt reprezentate prin argile și nisipuri cu intercalații de conglomerate și gresii. Sedimentele volhiniene sunt cele mai răspândite depozite precuaternare, ele constituind veșmântul litologic extern al interfluviilor. Acestea aflorează larg pe sectoarele superioare ale versanților râpelor mari și a văilor afluenților de drapta ai Nistrului, începând cu înălțimea relativă de 130-140 m și mai sus. În majoritatea cazurilor, argilele volhiene servesc în calitate de strat impermeabil pentru cel mai tânăr orizont de ape subterane, contribuind pe alocuri la apariția alunecărilor de teren. Către sfârșitul sarmațianului inferior zona de studiu a fost expusă unor mișcări tectonice de ridicare, ce au determinat restabilirea condițiilor de uscat existente în pliocen și cuaternar.

Cuaternarul. După retragerea mării sarmațiene spre sud, pe teritoriul studiat a început formarea rețelei hidrografice și a reliefului actual. Caracterul lor a fost determinat de interacțiunea continuă a două grupe mari de factori - endogeni și exogeni. Etapele evolutive ale acestui proces complicat sunt detaliat descrise, cu multiple exemple locale în remarcabilele lucrări ale renumiților geologi cuaternariști: N. Barbor de Marni (1869), R. Varjicovskii (1928), N. Moroșan (1938), L. Lunghershauzen (1938), A. Cepalâga (1967-1989), P. Bucatciuc, V. Pocatilov (1964-1990), O. Adamenco și colab. (1986) etc.

Simplificând evident problema în cauză ne limită doar la constatarea faptului că rolul predominant în formarea reliefului actual al raionului aparține mișcărilor tectonice și proceselor de eroziune. Primele au contribuit la apariția fracturilor tectonice de direcție și vârstă diferită. Străbătând și deformând straturile

cuverturii sedimentare, acestea au pregătit condiţii prielnice pentru dezvoltarea largă a eroziunii plane şi liniare, favorizând dezvoltarea unui relief colinar cu versanţii puternic dezmembraţi.

Sursele literare de profil şi analiza hărţilor topografice pun în evidenţă faptul că mişcările tectonice au determinat în mare măsură şi caracterul puternic ramnificat al reţelei hidrografice a zonei. Majoritatea văilor afluenţilor Nistrului, şi însăşi albia Nistrului, au la bază fisuri tectonice de rang diferit. Despre acestea ne mărturiseşte paralelismul evident al văilor afluenţilor de pe ambele maluri şi amplasarea lor una în faţa alteia. Ultimul fenomen se explică prin formarea acestor văi pe una şi aceeaşi fisură tectonică, ce a traversat cândva valea Nistrului, care are şi ea la bază o fisură de prim rang.

Contrar mişcărilor tectonice, al căror rol predominant s-a manifestat în etapele iniţiale de evoluţie a reliefului actual şi a reţelei hidrografice, procesele de eroziune au desăvârşit şi au continuat acest lucru în etapele finale, inclusiv în holocen. Ultimile au dat naştere multiplelor forme de relief erozional şi acumulativ, cum sunt terasele conurilor de dejecţie, văile, vâlcelele, râpele etc. Paralel cu morfosculpturile de altă geneză (alunecările de teren, formele carstice, sufozionale, eoliene, biogene, antropice etc.), acestea complică evident suprafaţa reliefului colinar al ţinutului, atribuind versanţilor un caracter puternic dezmembrat. Este evident că diversitatea excesivă a formelor de relief în limitele unui teritoriu relativ restrâns a asigurat în trecut formarea diverselor peisaje cu condiţii foarte prielnice pentru existenţa comunităţilor umane. Schimbarea frecventă şi esenţială a condiţiilor climaterice a determinat amplasarea predominantă a aşezărilor neolitice în apropierea nemijlocită a văilor de râu ori chiar pe terasele tinere ale acestora. Datorită poziţiei sale geografice, valea Nistrului are o importanţă semnificativă pentru corelarea culturilor paleolitice, mezo- şi neolitice, precum şi a evenimentelor naturale cuaternare din Europa Centrală şi de Est.

E dificil de subapreciat vecinătatea directă a acestui raion cu zona Mării Negre, care dispune de o stratigrafie bine argumentată şi foarte avansată, îndeosebi pentru holocen. Acest fapt atribuie văii Nistrului un rol deosebit şi în corelarea veridică a fenomenelor naturale pe uscat şi în mare. Deoarece nivelul Mării Negre servea şi în trecut drept baza de eroziune a râurilor ce se scurg în ea, oscilaţiile de nivel ale acesteia influenţau evident şi procesul de formare a văii Nistrului. Anume, oscilaţiilor de nivel ale mării Negre li se datorează formarea sistemului de terase ale Nistrului. Originea eustatică a teraselor fluviatile a fost iniţial argumentată pe coasta franceză a Mării Meditarane de generalul Lamothe şi Gh. Deperet (1922), autori ai teoriei eustatice a genezei teraselor de râu. Conform acesteia, în perioadele reci ale cuaternarului nivelul mării scădea datorită formării calotelor glaciare continentale, iar în cele calde, când gheţarii se topeau, avea loc transgresiunea mării. Datele disponibile, publicate anterior, mărturisesc că în pleistocen amplitudinea acestor oscilaţii în bazinul Mării Negre depăşea 100-110 m, iar în holocen 15-20 m (Balabanov, Izmailov, 1988; Mihăilescu, 1990-1992 etc.).

În valea Nistrului, inclusiv pe sectorul ei mediu, sunt evidenţiate şi argumentate paleontologic 12 terase de versant, care au fost detaliat descrise în diverse perioade de diferiţi autori (Moroşan, 1938; Brătescu, 1940; Lunghershauzen, 1940; Cepalâga, 1967-1986; Bucatciuc şi colab., 1988 etc.). Primele cinci terase mai înalte s-au format în pliocenul superior şi eopleistocen, iar celelalte şapte sunt de vârstă cuaternară. Fiecare din cele 12 terase de versant dispune de denumire locală, număr de ordine în sistem şi argumentare paleontologică a vârstei relative a aluviunilor ei, precum şi de caracteristica palinologică a condiţiilor climatice în care s-au acumulat aluviunile ei (Medeanic, Mihăilescu, 1992). Numărul de ordine al teraselor creşte corespunzător vârstei, altitudinei şi locului lor în sistem, iar denumirea fiecăreia provine de la localitatea în preajma căreia a fost descris aflorismentul etalon al depozitelor ei.

În structura teraselor Nistrului se semnalează apariţia succesivă a următoarelor serii sedimentare. Pe soclu se aşterne un strat de bază constituit din aluviuni grosiere de prund, pietriş şi nisip microgranular. El are o stratificare diagonală şi s-a format în condiţii de albie. Acesta e acoperit de sedimente cu consistenţa granulometrică mai fină (aleurite, argile, nisip microgranular etc.), care au o stratificare orizontală şi s-au acumulat în condiţii de luncă. Deasupra aluviunilor de albie şi de luncă urmează seria subaerală, care în plus faţa de solul actual-poate include câteva orizonturi de loess şi soluri fosile. Numărul acestora creşte paralel cu vârsta teraselor, fapt relevat pe larg în lucrările de cartare şi investigaţiile geologice.

Holocenul. Pe lângă terasele de versant, se disting bine în relieful actual şi trei nivele de luncă: a) joasă, cu înălţimea relativă de 1-2 m, expusă inundaţiilor sezoniere; b) medie (3-4 m), inundabilă doar în vremea celor mai ploioase anotimpuri, o dată în 3-4 ani; c) înaltă (5-6 m), expusă inundaţiilor doar în cei mai ploioşi ani, o dată în 8-10 ani.

Aceste nivele corespund teraselor holocenice ale râului, care sunt în curs de formare şi în prezent, pe baza acumulării materialului fin în vremea inundaţiilor. Diferenţierea lor în relieful actual se explică prin oscilaţiile recente ale nivelului Mării Negre în calitatea sa de bază de eroziune a Nistrului.

Pentru culturile neolitice din sectorul mediu al văii Nistrului o influenţa mai semnificativă a avut-o regresiunea Fanagoria şi, îndeosebi, condiţiile climaterice ce au însoţit-o. Conform majorităţii absolute a izvoarelor de profil (Balabanov, Izmailov, 1988; Mihăilescu, 1990-1994; Chirica, 1993 etc.) această regresie s-a manifestat în intervalul de timp 2.400-2.700 ani în urmă şi a atins nivelul de 12-15 m. În zona de studiu, precum şi în raioanele mai sudice, ea a foast însoţită de răcirea evidentă şi aridizarea excesivă a climei. Schimbarea bruscă, pe parcursul doar a câteva decenii, a condiţiilor climatice a avut o influenţă foaret largă nu numai asupra colectivelor de agricultori din regiunea luată în studiu, dar şi asupra crescătorior de vite din zonele vecine.

În perioada indicată s-a micşorat evident debitul Nistrului şi a multor afluenţi ai săi. Nu e exclus nici faptul ca unii dintre aceştia să fi secat complet, la fel ca multe pârâie şi bazine mai mici. Micşorarea cantităţii de precipitaţii anuale şi coborârea bruscă a albiei Nistrului la un nou nivel (datorită regresiei marine) a contribuit la scăderea debitului ori dispariţia totală a unor orizonturi de apă subterană, îndeosebi a celor mai tinere ape freatice amplasate deasupra calcarelor sarmatice. Acestea erau intens folosite anterior de comunităţile umane în diferite scopuri (ca apă potabilă, la adăpatul vitelor, posibil la irigare etc.).

Nu este exclus faptul ca tocmai aceste orizonturi de ape subterane să fi avut o importanţă vitală pentru agricultorii străvechi din zona studiată. Probabil că nu întâmplător majoritatea aşezărilor neolitice din regiune sunt amplasate în sedimentele de vârstă postsarmaţiană. Despre importanţa primordială a acestor izvoare ne mărturiseşte şi faptul că acestea sunt protejate în unele cazuri de fostele întărituri ori "şanţuri de apărare". Considerăm că ultimile puteau servi şi în calitate de diguri pentru captarea şi acumularea apei pluviale şi subterane, foarte necesară în perioadele secetoase.

E verosimil şi evident faptul că oscilaţiile climaterice aveau o influenţă semnificativă şi asupra crescătorilor de vite. În perioadele secetoase, de exemplu, scădea brusc calitatea şi productivitatea păşunilor, impunând migrarea în locuri noi. Dependenţa directă între oscilaţiile climei şi migraţiile diferitelor popoare (şi nu numai a celor nomade) a fost detaliat descrisă de M. Bogolepov (1923) în renumita sa lucrare "Fluctuaţiile climei şi viaţa popoarelor şi a Pământului", precum şi mai recent de L. Gumilev în numeroase monografii (1989, 1990 etc.). În sprijinul acestei teorii sunt aduse multiple exemple din perioadele istorice, de aceea noi ne limităm doar la a admite că şi migraţiile mai vechi pot fi explicate prin aceeaşi cauză. Analiza complexă a datelor paleologice disponibile (inclusiv pe raionul dat) şi corelarea lor cu cele arheologice şi istorice din zonele limitrofe, fac ca această versiune să pară verosimilă.

Zona studiată, ca şi Moldova în general, se caracterizează prin condiţii de climă continentală-moderată, cu ierni blânde şi veri calde îndelungate, dar cu o cantitate insuficientă de precipitaţii. Amplasarea geografică a Moldovei în extremitatea de sud-vest a câmpiei Est-Europene a determinat faptul că pe teritoriul republicii sunt foarte frecvente procesele climatice frontale. Acestea apar în urma interacţiunii directe dintre masele de aer mediteraneene venite de la sud-vest, cele atlantice de la nord-vest şi cele continental-estice ce pătrund de pe marele continent asiatic.

În anotimpul rece, o influenţă predominantă o are maximul atmosferic siberian, care contribuie deseori la stabilirea condiţiilor reci şi relativ uscate pe o durată îndelungată. În asemenea perioade temperatura poate coborî la -20° -30°C, deseori fiind însoţită de vânturi şi viscole puternice din direcţie nord-estică.

În scopul comparării componenţei fitocenozelor recente cu cele fosile, considerăm necesar să descriem aici succint vegetaţia actuală a zonei studiate. Ea constă din două tipuri principale de fitocenoze: a) fitocenoza de stepă şi b) fitocenoza pădurilor de foioase. Fitocenoza de stepă este reprezentată prin asociaţii ierboase cu o componenţă foarte variată ce se schimbă evident în funcţie de litologia rocilor, de formele de relief şi de condiţiile topoclimatice existente. Deoarece cantitatea de precipitaţii anuale este destul de mare, depăşind în unii ani 550-600 ml, ea condiţionează o umiditate suficientă pentru dezvoltarea stepelor cu ierburi mezofile, îndeosebi pe suprafeţele puţin înclinate ale platoului precum şi în luncile râurilor. În peisajele de stepă mezofilă pot fi întâlnite mai frecvent gramineele, figuţa, iarba şarpelui, patlagina, sulfina, lumânărica, păpădia, pojarniţa, coada racului, salvia, odoleanul, coada şoricelului, căpşunile, negara, timoftica, sovârful etc.

Pe versanţii cu expunere sudică şi cei cu înclinare mai mare de 20-40°, care suferă de insuficienţă evidentă de umezeală, pot fi observate fitocenoze specifice stepelor uscate în componenţa cărora predomină

pelinul, cicoarea, ridichioara sălbatică, sărăţelele, traista ciobanului, cimbrişorul, diferiţi ciulini, specii de spini etc.

Fitocenozele de stepă au suferit mult în urma desţelenirii şi valorificării terenurilor în agricultură. Din vechile stepe s-au păstrat fragmente, amplasate predominant pe versanţii priporoşi ai văilor cu expunere sudică şi a râpelor mari, îndeosebi pe sectoarele superioare ale acestora, deoarece mai jos stepele au fost substituite de păduri.

Bucăţile de pădure reprezentate prin păduri de foioase, care sunt amplasate predominant în văile râurilor şi pe versanţii cu expunere nordică şi estică, precum şi pe cele mai înalte sectoare (peste 200-250 m) ale reliefului actual. Deşi pădurile actuale au avut de suferit mult în urma defrişării lor şi antrenării noilor teritorii în agricultură, despre răspândirea lor largă în trecutul nu prea îndepărtat ne mărturiseşte existenţa solurilor cenuşii de pădure, care depăşesc evident arealul de răspândire a pădurilor actuale. Din punct de vedere al vârstei asociaţilor arboricole o răspândire largă în zona studiată o au următoarele tipuri de pădure: păduri vechi (relicte) constituite din arbori maturi de carpen, stejar, arţar tătăresc, cireş, măr sălbatic, arţar, păr etc. Astfel de păduri ocupă văile adânci ale râurilor şi râpele mari, urcând mai sus pe versanţii cu expunere nordică şi estică, care dispun de condiţii climatice mai prielnice pentru păstrarea umezelii în sol.

Evident mai tinere sunt pădurile amestecate de stejar, carpen, salcâm, arţar etc., de pe sectoarele superioare ale versanţilor şi chiar de pe marginea platoului. Acestea sunt păduri tinere, care şi-au extins arealul relativ nu demult (pe parcursul ultimului mileniu, datorită îmbunătăţirii relative a condiţiilor climatice). Ele dispun de subarboret foarte bogat şi divers, constituit din: corn, măceş, sorb, alun, călin, coacăză neagră, lemn câinesc, scumpie etc. Etajul ierbos este alcătuit din ierburi de pădure: grâuşor, lăcrămioare, rostopască, crânceş, pecetea lui Solomon, urzică moartă, toporaşi etc. Pe suprafaţa solului, ca şi în pădurile vechi, pot fi întâlnite diverse specii de ciuperci, muşchi şi licheni.

Fitocenoze deosebite (artificiale) constituie sectoarele de pădure de salcâm (pe alocuri cu conifere şi specii de arbori şi arbuşti) plantate de om în ultimile decenii. Deşi acestea n-au schimbat în mod evident înfăţişarea naturală a peisajelor din zonă, ele au lărgit într-o oarecare măsură suprafaţa pădurilor tinere, mai ales pe versanţii cu expunere sudică şi pe unele sectoare de pe marginea platoului. La acestea atribuim şi sectorul de pădure tânără din apropierea şantierului "La Trei Cruci", ca şi cel de pe teritoriul cetăţuii "La Şanţuri".

Pe solurile primare scheletice şi chiar pe pereţii stâncilor recent despicate se întâlneşte o fitocenoză săracă de stâncă, reprezentată prin colonii de muşchi, licheni ori plante solitare de firuţă anuală şi alte specii rezistente la secetă. Pe sectoarele de luncă abundent umezite se întâlnesc fitocenoza de luncă cu asociaţii ierboase foarte diverse, constituite din plante bine dezvoltate de patlagină, mentă, lucernă sălbatică, trifoi, măzăriche, coada racului, coada calului, sulfină, odolean, urzică, podbal, bărboasă, broscariţă etc.

Una din sarcinile principale ale investigaţiilor paleogeografice constă în reconstituirea peisajelor de stepă şi pădure existentă în neolitic în zona studiată. La baza delimitării sectoarelor împădurite de cele de stepă au fost utilizate materialele cercetărilor hidrogeologice (distribuirea primului orizont de ape subterane), pedogeografice şi agropedologice, îndeosebi "Harta solurilor actuale" la scara 1:10 000. Luând în consideraţie faptul că solul se raportează la componenţii conservativi ai peisajelor, distribuirea actuală a solurilor reflectă în linii generale amplasarea fitocenozelor fosile şi subfosile, inclusiv a celor neolitice.

Pentru verificarea arealelor evidenţiate şi estimarea componenţei floristice a fitocenozelor, din principalele orizonturi culturale au fost selectate probe pentru analiza palinologică. În total au fost prelucrate peste 30 de probe, însă în unele probe cantitatea şi starea grăuncioarelor de polen a fost nesatisfăcătoare. Rezultatele primite sunt reflectate în palinodiagramele (fig. 1 şi 2) şi tabelele anexate. În continuare redăm descrierea succintă a spectrelor polenice identificate din eşantioanele şantierelor arheologice: Tătărăuca Nouă ("Piscul Gol", "Germanaria") şi Rudi (cetăţuia "La Şanţuri").

TĂTĂRĂUCA NOUĂ V - "PISCUL GOL" - SUPRAFAŢA I

De jos în sus aflorează:

Nivelul 4. Argilă gri-fumurie, densă, fără structură, amestecată abundent cu carbonaţi. Grosimea 15 cm.

Spectrul palinologic al probei I (tab. 1 şi 2) conţine un număr considerabil de grăuncioare de polen ce aparţin foioaselor (55,7 %). Componenţa spectrului palinologic şi coraportal procentual al componenţilor

demonstrează că teritoriul studiat se afla în zona de silvostepă. Preponderența revine pădurilor de *Quercus sp.*, *Ulmus cf. laevis Pall.* Nu este exclus ca pe pantele stâncoase să fi crescut *Pinus sylvestris L.* Această afirmație rămâne însă discutabilă, deoarece polenul de *Pinus sylvestris L.* poate fi ușor transportat în cantități considerabile pe cale eoliană sau acvatică. Prezența acestor grăuncioare (1-10%) poate fi explicată și prin transportarea lui din zonele silvice limitrofe (Aleșinskaia, Șumova, 1973). În proba I polenul de *Pinus silvestris L.* constituie 13,9% (tab. 2). Componența pădurilor de foioase era asemănătoare celor contemporane din zonă. Uneori, probabil, în lunci, se întâlnea și *Picea sp.* Existența unor porțiuni de terenuri mlăștinoase cu *Picea sp.* se confirmă și prin prezența sporilor mușchilor verzi - *Sphangum sp.*

În probă au fost identificate de asemenea grăuncioare de *Botrychium sp., Lycopodisceae, Polypodisceae.* Prezența în cantități mari a polenului de *Cichoriaceae* (20,3 %), *Convolvulaceae* (3,5 %) și *Asteraceae* (4,7 %) confirmă manifestarea unei activități umane intensive îndreptate spre lărgirea terenurilor necesare pentru activitatea economică a omului. Deși în proba dată polenul de tip *Cerealia* este în procent foarte mic (0,3 %), el poate servi drept mărturie că în apropierea imediată a stațiunii existau terenuri arabile. În zona solonețurilor și a terenurilor salinizate, care aveau o răspândire relativ mică, creșteau forme halofile de *Artemisia* și *Chenopodiaceae.* Unele cereale sălbatice - *Asteraceae* și *Caryophyllaceae* - formau cenoze de stepă mezofilă și luncă.

Nivelul 3. Sediment argilo-nisipos, greu, granulat, galben cu rare încorporări de pietriș și carbonați. în partea inferioară, stratul argilo-nisipos este de culoare galben-brună cu nuanțe verzui și amestecat cu carbonați. Grosimea - până la 90 cm.

În probele 2 și 3 au fost identificate spectre palinologice asemănătoare, pentru care este specifică absența totală a foioaselor. Acestea indică, probabil, fie înrăutțirea condițiilor climatice fie defrișarea artificială a pădurii. Procentul înalt al polenului de conifere, cu precădere de *Pinus sylvestria L.* (45,8-76,9 %), face mai plauzibilă prima versiune, conform căreia pădurile s-au retras și și-au schimbat componența sub influența răcirii climei. Nu poate fi însă negată complet nici influența presingului antropic, căci despre existența unor suprafețe defrișate ne vorbește prezența în cantități mari a polenului de *Asteraceae, Centaurea sp., Dipsacaceae* și *Cichoriaceae.* Generalizând cele de mai sus, putem afirma că predominau terenuri deschise de stepă, fără păduri compacte de foioase, cu excepția doar a unor crânguri mici de conifere, amplasate predominant în lunci.

În aspectul palinologic al probei 4 apar din nou grăuncioarele de polen de foioase: *Fagus sylvatica L., Ulmus cf., laevis Pall., Tillia sp., Quercus sp.* (*robur+ petraea*). Acest fenomen poate fi explicat prin schimbarea climei spre încălzire și umezire, ceea ce a determinat restabilirea treptată a pădurilor retrase ori parțial defrișate în perioada precedentă. Probabil că în această perioadă în zona de investigații existau în cantități foarte mici și conifere (*Pinus sylvestris L.*).

Spațiile deschise ale cumpenelor de ape erau ocupate de asociații de plante ierboase care atestă o influență sporită a prestigiului antropic (*Asteraceae, Cichoriaceae*). În păduri, ale căror suprafețe erau limitate, erau răspândite fitocenoze cu *Botrychium sp., Polypodiaceae, Lycopodiaceae.* În cenozele de luncă și stepă predominau *Artemisia, Cerealia, Chenopodiaceae.* În proba 4 sunt prezente și multe "fragmente" de *organica calcinata* (40-80 microni în diametru).

Nivelul 2. În proba 4, spectrul palinologic se caracterizează prin evoluția florei de silvostepă. Pădurile aveau o răspândire limitată, iar în componența lor intrau *Carpinus betulus, Tilia, Quercus* (*robur + petraea*). În zonele cu elemente de relief negative se întâlneau rareori sectoare mlăștinoase, ceea ce este confirmat prin prezența în proba 5 a polenului de *Picea sp.* și a sporilor *Sphangum sp.* Rar se întâlnea *Pinus sylvestris L.*

Este necesar de menționat în mod deosebit prezența polenului de *Juglans regia L.* A fost găsită numai o sămânță de polen a acestei plante. Este cunoscut faptul că dispariția naturală a acestei plante de pe teritoriul Moldovei a avut loc în perioada post glaciară târzie, de aceea presupunem că prezența ei în această perioadă este o urmare a reintroducerii sale de către oameni.

Componența asociaților de ierburi mezo- și xerofile constituie un indiciu în favoarea lărgirii zonei cu strat de sol afectat în urma activității umane, fapt confirmat și de prezența polenului de *Asteraceae* (26,7 %), *Cichoriaceae* (5,3 %), *Centaurea sp.* (0,7 %), *Urtica sp.* (0,7 %) etc.

Sectoarele naturale intacte ale florei de silvostepă erau acoperite predominant de *Poaceae* și *Asteraceae.* Unele porțiuni erau ocupate de *Artemisia* și *Chenopodiaceae*, care creșteau pe solonețuri.

În proba 6 au fost identificate 46 grăuncioare de polen, inclusiv: *Pinus sylvestria* (21), *Picea sp.* (1), *Carpinus sp.* (1), *Poaceae* (1), *Apiaceae* (1), *Artemisia* (1), *Cichoriaceae* (1), *Asteraceae* (18), *Botrychium sp.* (1).

O asemenea cantitate mică de polen nu ne permite să tragem concluzii certe despre tipul de vegetație și componența florei.

Nivelul 1. Argilos-nisipos, brun-negru, granulat, pătat cu pete galben-verzui, care sunt formate din sol mai argilos. Spectrul palinologic 7 demonstrează prezența unei flore de silvostepă. Pădurile de foioase și mixte aveau o răspândire limitată și erau constituite din : *Tilia, Fagus sylvatica* etc. Este evidentă și prezența lui *Pinus sylvestris L.*, deoarece în spectru polenul are un procent considerabil (49,3). Existența zonelor mlăștinoase este confirmată prin prezența sporilor de *Sphangum sp.* și a polenului *Picea sp.* Sectoarele de stepă erau ocupate de asociații bogate de *Asteraceae, Artemisia sp., Poaceae, Cichoriaceae, Chenopodiaceae, Convolvulaceae, Dispsacaceae.*

Conponența spectrului palinologic confirmă existența terenurilor naturale afectate de activitatea economică a omului. Suprafața acestor teritorii s-a mărit considerabil mai târziu (proba 8), odată cu reducerea suprafeței pădurilor. Concomitent, s-a majorat ponderea diferitelor fitocenoze ierboase și printre ele acele tipuri care evoluează tocmai pe substraturile afectate. În pădure creștea *Ulmus cf. laevis Pall., Fagus sylvatica L., Tillia, Carpinus betulus L.* Pe pantele stâncoase, probabil cele cu expunere nordică, creștea *Pinus sylvestris L.*

În toate probele, cu excepția probei I, n-a fost găsit polen de *Cerealia*, care - de obicei - se păstrează mai rău decât polenul altor ierburi. Însă prezența polenului unor plante ca *Cichoriaceae, Asteraceae, Convolvulaceae, Centaurea sp., Dipsacaceae* etc., indică existența sectoarelor valorificate de om.

SUPRAFAȚA II. Caroul A-I

De jos în sus s-a dezvelit:

Nivelul 2 (orizontul B; tab. I), sol argilo-nisipos, brun întunecat, amestecat în abundență cu fragtmente mici de calcar. Se acționează la HCL prin fierbere pe toată suprafața profilului. Grosimea - 26 cm.

Spectrul polinologic al probei I (prezentat în tabelele 1 și 3) caracterizează evoluția unor asociații vegetale de silvostepă, cu preponderența celor de stepă. În componența pădurilor mixte, limitate ca suprafață, se întâlneau *Tilia sp., Quercus (robur+ petraea), Corylus sp.,* mai rar *Pinus sylvestris L.* Existența terenurilor mlăștinoase este confirmată prin prezența în cantități nu prea mari a polenului de *Picea sp.* și a sporilor de *Sphangum sp.* O trăsătură caracteristică a acestui spectru polenic constă în predominarea printre ierboase a polenului de *Artemisia sp.* Lărgirea considerabilă a arealului acestei plante în pleistocen e condiționată de creșterea gradului de aridizare și continentalizare a climei. În holocen, sporirea cantității de polen de *Artemisia sp.* indică de obicei vecinătatea terenurilor afectate de activitatea omului. În cazul dat, ultima afirmație este confirmată și de răspândirea largă a plantelor ruderale, specifice așezărilor umane străvechi. Zonele de luncă și stepă naturale erau acoperite predominant de *Poaceae și Asteraceae.*

Nivelul 1. Argilos-nisipos, bogat în carbonați, de culoare gri până la nigru, cu nuanțe verzui.

Spectrul palinologic al probei 2 se deosebește de cel precedent prin majorarea procentului de polen al plantelor ierboase (71,5 %). Concentrarea polenului în sediment este mică. Se micșorează radical cantitatea polenului de *Artemisia sp.* și sporește semnificativ ponderea plantelor din familiile *Asteraceae, Cichoriaceae, Centaurea* etc. Prezența sectoarelor de luncă și stepă, evident afectate de activitatea umană, se confirmă și prin răspândirea largă a polenului de *Poaceae și Echinops sp.* Terenurile asimilate din preajma locuințelor se acopereau în primul rând de *Plataginaceae și Polygonaceae.*

În această perioadă de timp pădurile ocupau sectoare mici, ceea ce poate fi explicat nu numai prin micșorarea suprafețelor ocupate de ele sub influența aridizării climei, dar și prin defrișarea lor artificială.

SUPRAFAȚA II. Caroul E-I

În aspectul palinologic al probei 3 se constată majorarea contității polenului de arbori și tufăriș (47,7 %). Plantele foioase sunt reprezentate de *Ulmus cf. laevis Ball., Tilia sp., Alnus sp.* Mai rar, se întâlnește *Pinus sylvestris L.* Sectoarele de luncă și stepă erau acoperite cu *Asteraceae, Poaceae, Brassicaceae* și *Fabaceae.*

Prezența unui număr neînsemnat de grăuncioare de *Cichoriaceae* (14,4 %) și *Asteraceae*, poate fi explicată probabil prin vecinătatea terenurilor afectate de aviditatea omului.

Este posibil ca în perioada aceasta teritoriul în cauză să fi fost puțin împădurit decât în prezent.

SUPRAFAȚA II. Groapa nr. 1 (conținutul vasului)

În această probă polenul arborilor și arbuștilor constituie 18,1 %, al ierburilor și tufarilor mici - 80,4 % și al sporilor - 1,5 %. Spectrul polenic se caracterizează prin răspândirea largă a elementelor de stepă cu un grad înalt de transformare sub influența presingului antropic. Acest fapt este confirmat de procentul înalt de grăuncioare de *Cichoriaceae* și de *Asteraceae* (până la 10 % din suma totală) precum și de răspândirea largă a polenului cerealelor agricole și buruienilor ce le însoțesc (*Centaurea sp.,* unele *Cichoriaceae* ș.a.). Genul *Artemisia* e reprezentat atât de specii ruderale (în apropierea locuințelor, pe suprafețele cu îngrășăminte organice), cât și de specii din cenoze naturale, specifice zonelor de soloneț și sărături. În cadrul cenozelor de luncă și stepă întâlnim specii de *Poaceae, Chenopodiaceae, Polygonaceae* ș.a.

Speciile arboricole din pădurile foarte limitate ca suprafață sunt reprezentate de *Tilia sp., Corylus sp.* Conținutul neînsemnat de *Betula* (până la 1 %) poate fi explicat prin transportul ei de pe teritoriile situate mai la nord. Prezența polenului de *Pinus sylvestris* (până la 9,5 %) atestă, probabil, transportul lui pe cale eoliană din Carpați. Pe lângă bazinele de apă creștea *Salix*. Conținutul mic de polen de arbori poate fi, eventual, explicat prin intensificarea activității economice a omului.

SUPRAFAȚA I. Groapa nr. 1, H=0,30 m

În această probă polenul de arbori și arbuști este de 32,0 %, iar cel al ierburilor și tufarilor constituie 65,6 %, spori - 2,4 %.

Suma polenului de arbori și arbuști este mai mare decât în proba anterioară. Crește conținutul polenului de *Pinus sylvestris* până la 21,7 %, apare polenul de *Picea*, fapt ce arată că în zonă se întâlneau reprezentanți ai acestor specii. Totuși această afirmație rămâne discutabilă din cauza productivității mari a polenului acestor plante și a capacității lui largi de a fi transportate, de vânt sau apă. Puțin mai mare decât în proba anterioară este și conținutul de polen de *Tilia*. În general, arealul pădurilor era foarte redus. O mare parte a teritoriului era transformată sub influența activității economice a omului. Conținutul foarte înalt de polen de *Cichoriaceae* (Până la 45,1 %) confirmă schimbările evidente intervenite în peisajele naturale. Prezența polenului de cereale și a buruienilor ce le însoțesc *Dipsacaceae, Convolvulaceae*, câteva specii de *Asteraceae* și *Cichoriaceae* pot fi considerate drept indice veridic al dezvoltării agriculturii în această zonă.

Zonele naturale de luncă și stepă erau reprezentate de asociații ierboase de *Poaceae, Asteraceae, Apiaceae* ș.a. Vegetația ierboasă xero-halofilă era reprezentată de *Chenopodiaceae* și *Artemisia sp.,* ce creșteau atât pe terenurile afectate de activitatea omului, cât și pe solonețurile și pe sărături, ce se formau în condițiile climei calde și uscate. Dar conținutul lor în probă nu este mare (în total 6 %), ceea ce nu ne permite să tragem concluzii sigure.

TĂTĂRĂUCA NOUĂ IV - "GERMANARIA", SUPRAFAȚA III

Au fost colectate 11 probe. A fost analizat palinologic peretele de sud al suprafeței de săpătură, martorul și cuptorul. În toate probele analizate a fost depistată prezența polenului și a sporilor, dar concentrația lor în diferite probe este diferită. Rezultatele cercetărilor sunt reflectate în tabela și diagramele anexate. În continuare, redăm descrierea palinologică a fiecărei probe.

PERETELE DE SUD

În proba 1, polenul de arbori și arbuști constituie 9,8%, cel de ierburi și tufari - 90,2 %.

Pe acest teritoriu suprafețele împădurite erau mici. Pădurile erau constituie din *Tilia sp., Corylus sp.* Procentul mic de polen de pinus poate fi explicat prin transportul lui de pe teritoriile mai nordice împădurite, unde se afla arealul lui natural de răspândire. Predominau plantele ierboase, care constituiau cenozele naturale diverse de luncă și stepă mezofilă: *Asteraceae, Poaceae,* câteva specii de *Cichoriaceae* ș.a. În această probă polenul multor plante este rău păstrat. Din această cauză determinarea convențională a polenului de cereale agricole este aproximativă. Concluziile despre activitatea economică a omului și zonele afectuate de această activitate în cazul dat nu sumt sigur confirmate și necesită studierea altor probe din acest strat.

În proba 2 polenul şi sporii se întâlnesc într-o cantitate mai mare decât în proba anterioară, iar păstrarea lor este cu mult mai bună. Polenul arborilor şi arbuştilor constituie 11,4 %, iar al ierburilor şi tufarilor - 88, 6 %. Predominau suprafeţele lipsite de păduri. Sectoarele împădurite, evident limitate ca suprafaţă, erau constituite din *Tilia sp., Quercus sp.* şi *Corylus sp.* Grăuncioarele de polen de *Pinus* (până la 5,7 %) şi *Picea* (până la 0,8 %) au fost transportate probabil din alte zone. Procentul mare de *Cichoriaceae* (64,6 %) arată că mari suprafeţe de teritoriu erau afectate de activitatea omului. Peisajele naturale de luncă-stepă erau ocupate de *Poac*... *Asteraceae, Polygonaceae, Chenopodiaceae,* unele *Cichoriaceae*. Au fost depistate şi 2 granule de polen de cereale, ceea ce confirmă că aceste cereale erau cultivate în această zonă.

Concentraţia polenului şi a sporilor în proba 3 este scăzută, însă granulele au o păstrare bună.

Polenul arborilor şi arbuştilor este de 28,1 %, al ierburilor şi arbuştilor mici - 71,9 %. Se observă o mărire a arealului pădurilor. În păduri se întâlneau *Carpinus sp., Tilia sp., Ulmus sp., Quercus sp.,* principalele specii ce se întâlnesc şi în pădurile contemporane. Scăderea procentului de *Cichoriaceae* indică o scădere evidentă a suprafeţei teritoriilor afectate de activitatea omului. Sporirea procentului de cereale agricole confirmă însă angrenarea directă a sectoarelor cercetate în agricultură. Cenozele de luncă-stepă erau constituite din diverse specii de *Cichoriaceae, Artemisea, Chenopodiceae, Poaceae.* Relativ mare (până la 14,4 %), este cota parte a polenului de *Chenopodiaceae.* Cauza acestui fenomen poate fi creşterea speciilor ruderale din această familie sau lărgirea suprafeţelor de sărături şi a altor terenuri salinizate, ca rezultat al aridizării climei.

În proba 4 este consemnată scăderea conţinutului polenului de arbori şi arbuşti până la 9,0 %. Polenul de ierburi şi tufari ajunge la 90,4 %, iar sporii la 0,6 %. Polenul de *Pinus sylvestris* din această probă constituie până la 3,2 %, fiind probabil transportat din alte zone. Pădurile, limitate ca suprafaţă, aveau în componenţa lor *Quercus sp., Tilia sp.*, unele specii de *Rosaceae*. Lângă bazinele de apă creştea *Alnus sp.* Cantitatea mare de polen de *Cichoriaceae* arată că zonele naturale erau puternic afectate de activitatea omului. Peisajele de luncă şi stepă erau alcătuite din *Poaceae, Asteraceae,* unele specii de *Cichoriaceae* ş.a. Intensa activitate agricolă a omului este confirmată prin cantitatea mare de polen de culturi agricole.

În proba 5, polenul orborilor şi arbuştilor este de 51 %, al ierburilor şi tufarilor - 44,4 %, al sporilor - 4,6 %. Spectrul polinologic caracterizează dezvoltarea vegetaţiei de silvostepă. Se lărgesc substanţial suprafaţele acoperite de păduri, în componenţa cărora dominau speciile cu frunza lată - *Quercus sp., Carpinus sp., Tilia sp., Fagus sp., Corylus sp., Ulmus sp.,* care constituie principalele specii şi în pădurile contemporane. A fost descoperită o granulă de polen de *Juglans regia L.*, prezenţa sa confirmând troducerea acestei specii către perioada dată. Suprafeţele afectate de activitatea omului s-au micşorat. A scăzut şi cantitatea de polen de *Cichoriaceae, Centaurea sp.*, care servesc drept indicatori ai sporirii prestigiului antropic în zonă. Cenozele naturale de luncă-stepă au devenit mai diverse şi în componenţa lor întâlnim *Laminaceae, Apiaceae, Achinopa, Brassicaceae, Poaceae* ş.a. A fost depistat polenul cerealelor agricole (până la 6,9 %) şi al buruienilor însoţitoare - *Convolvulaceae, Centaurea* ş.a., ceea ce ne permite să presupunem cultivarea acestor cereale.

În proba 6, polenul de arbori şi arbuşti constituie 58,3 %, al ierburilor şi tufarilor - 37,5 %, al sporilor - 4,2 %.

Cantitatea mare (până la 17,5 %) de polen de Pinus poate fi explicată sau prin depistarea acestei specii în această zonă, sau prin deplasarea arealului ei spre sud, condiţionată de răcirea climei. Principalele specii de arbori aparţineau *Quercus, Carpinus* cu elemente de *Tilia sp., Ulmus sp.* Dintre arbuşti se întâlneau *Corylus sp.* În păduri creşteau *Lycopodium sp., Polypodiaceae* etc. Comunităţile naturale de luncă-stepă erau alcătuite din poaceae, *Asteraceae, Artemisia sp., Apiaceae, Laminaceae* ş.a. Procentul mic (2,1 %) de *Cichoriaceae* şi de cereale (1,3 %) arată transformarea neînsemnată a peisajelor naturale sub influenţa activităţii umane. E posibilă prezenţa în păduri a unor sectoare mici mlăştinoase, unde creştea din abundenţă *Sphagnum*.

MARTORUL

În proba 1, polenul de arbori şi arbuşti este de 22,9 %, al ierburilor şi tufarilor - 75,5 %, al sporilor - 1,6 %. În componenţa pădurilor limitate ca suprafaţă se întâlneau *Tilia, Fagus sp., Quercus sp., Ulmus sp.* cu *Corylus sp.* şi *Rosaceae* în tufăriş. Polenul de *Pinus* şi *Betula* a fost transportat probabil din zonele nordice. Lângă bazinele de apă se întâlneau *Salix sp., Alnus sp.* Cenozele de luncă-stepă erau alcătuite din *Poaceae, Asteraceae, Chenopodiaceae, Apiaceae, Urticaceae, Polygonaceae, Fabaceae, Brassicaceae* ş.a. Întâlnim polen de cereale agricole şi buruieni însoţitoare - *Convolvulaceae, Centaurea sp.*

În proba 2, polenul arborilor şi arbuştilor constituie 19,1 %, al ierburilor şi tufarilor - 78,2 %, al sporilor - 2,7 %. După componenţa polenului de arbuşti, spectrul polenic este analog celui din proba 1. În acest caz, însă, este cu mult mai mare conţinutul de *Cichoriaceae* (17,1 %) şi cereale agricole (20,1 %), fapt

ce confirmă influenţa puternică a factorului antropic. Componenţa cenozelor naturale de luncă-stepă este identică cu cea din proba 1.

Din proba 3 a fost identificată o componenţă asemănătoare a spectrului polenic. Aici lipseşte însă polenul de *Quercus sp.* În general, repartizarea polenului ierburilor şi tufarilor după apartenenţa fitocenotică este similară cu cea din proba anterioară.

În proba 4, polenul de arbori şi arbuşti constituie 16,3 %, al ierburilor şi tufarilor - 81,9 %, al sporilor - 1,8 %. Polenul de arbuşti este reprezentat de *Quercus sp., Tilia sp., Corylus sp., Rosaceae.* Prezenţa polenului de *Pinus sylvestris* poate fi explicată prin transportarea lui eoliană din alte zone mai nordice. Componenţa cenozelor naturale de luncă-stepă este asemănătoare cu cea din probele 1,2,3. În această probă rămâne relativ mare conţinutul polenului de cereale agricole (10,9 %) şi *Cichoriaceae* (10,4 %), ceea ce indică o activitate agricolă intensă.

CUPTORUL

Proba 1 este colectată din stratul de sol peste care se afla un strat de lut ars al cuptorului. Conţinutul polenului de arbori şi arbuşti este de 16,7 %, de ierburi şi tufari - 80,3 %, al sporilor - până la 3 %.

În componenţa arborilor şi arbuştilor înţâlnim *Tilia sp., Ulmus sp., Corylus sp., Carpinus sp., Quercus sp.* Polenul de *Pinus sylvestris L.* (4,9 %) este transportat din alte zone.

În componenţa cenozelor de luncă-stepă întâlnim *Asteraceae, Poaceae, Polygonaceae, Echinops, Artemisia, Fabaceae, Brassicaceae, Scrophulariaceae, Linaceae.* Conţinutul mare al polenului de *Cichoriaceae*, cereale agricole şi al sporilor de buruieni însoţitoare (*Convolvulaceae*), confirmă o activitate economică intensă, care a condiţionat importante schimbări în peisajele naturale din zona de studiu.

Compararea componenţei procentuale şi taxonomice a polenului şi sporilor din această probă cu analiza apartenenţei lor fitocenotice permite să stabilim asemănarea acestei probe cu probele 3,4 din peretele de sud al şantierului şi să afirmăm că ele pot avea aceeaşi vârstă.

RUDI I - "LA ŞANŢURI"

Probele au fost colectate din baza ultimului val al cetăţuii. Solul îngropat din care au fost colectate probele se află indiscutabil în poziţia "in situ" (adică în poziţia sa naturală de până la construirea valului).

În proba 1 (partea inferioară a solului) se constată o dominare evidentă a foioaselor (tab. 1 şi 4). Principalele tipuri de vegetaţie sunt silvostepele cu dominarea pădurilor. Arealul pădurilor era probabil mult mai mare decât în prezent. Proba conţine polen de *Tilia sp., Malus sp., Acer sp., Quercus* (*robur* + *petraea*), *Ulmus cf. laevis Pall., Carpinus betulus L.* Tufărişul era compus din *Corylus sp., Rhamnaceae,* unele *Rosaceae.* Este prezent *Pinus sylvestris L.* Cenozele de luncă şi stepă erau puţin răspândite.

Zonele afectate de activitatea umană sunt relativ mici, ceea ce este confirmat şi prin ponderea neînsemnată de *Cichoriaceae* (11,7 %) şi *Asteraceae.*

Cenozele naturale de luncă şi stepă erau compuse din *Poaceae, Caryophyllaceae, Laminaceae, Chenopodiaceae* ş.a.

Componenţa probei 2 din partea superioară a solului subfosil se deosebeşte considerabil. Datele palinologice demonstrează micşorarea arealului pădurilor şi a procenturlui de *Tilia, Fagus sylvatica L., Quercus, Ulmus cf. laevis Pall., Acer sp., Malus sp.*

Probabil că micşorarea suprafeţelor de pădure a fost condiţionată de activitatea economică a omului şi de schimbările climatice intervenite. În acest timp, au fost răspândite pe larg cenozele de luncă şi stepă. În componenţa cenozelor ierboase era mare procentul de plante ruderale şi de gunoi, fapt care ne vorbeşte despre răspândirea largă a terenurilor afectate de activitatea omului. Un număr considerabil de polen de *Cerealia* (10,8 %) demonstrează practicarea pe larg a agriculturii în zonă. Acest fapt este confirmat şi prin prezenţa polenului de *Cichoriaceae* şi *Dipsaceae.* În apropierea aşezării erau răspândite plantele rurale (*Artemisia, Chenopodiaceae*), iar solurile valorificate ori călcate în picioare erau acoperite în primul rând de *Polygonaceae.*

Rezultatele palinologice descrise anterior sunt preliminare şi ne permit să estimăm doar condiţiile unor etape solitare de evoluţie a mediului geografic, dar nu reflectă succesiunea deplină a modificărilor climatice perindate în zonă din neolitic până în prezent. În acest scop au fost întreprinse investigaţii complexe în trei aflorismente de reper a sedimentelor holocenice din vecinătatea directă a şantierului arheologic. În aflorismentele indicate se dezvelesc la zi serii de sedimente holocenice cu grosimea de peste 3,5 metri. Ele

conţin câte 2-3 orizonturi de soluri subfosile holocenice, fapt care ne permite să considerăm că diagramele polenice, care urmează a fi realizate pe baza investigării lor vor fi mai ample şi, posibil, vor reflecta un interval mai îndelungat de timp.

Rezultatele obţinute permit să se constate următoarele:

a) arealele largi ocupate de soluri cenuşii de pădure indică faptul că, la anumite etape ale neoliticului, suprafeţele împădurite predominau evident asupra celor de stepă;

b) pădurile ocupau preponderent luncile şi văile adânci ale afluenţilor Nistrului, partea superioară a versanţilor cu expunere nordică şi nord-estică, precum şi colinele mai înalte din zona cumpenelor de ape;

c) fitocenozele de stepă erau amplasate predominant în partea medie şi superioară a versanţilor cu expunere sudică şi sud-vestică, precum şi depresiunile în formă de amfiteatru (partea superioară a văilor nu prea adânci) de pe platou;

d) majoritatea staţiunilor sunt amplasate pe teritoriile împădurite din nemijlocita apropiere a hotarului acestora cu stepele.

De obicei, vestigiile de locuire sunt amplasate pe sectoarele împădurite, iar majoritatea fortificaţiilor la contactul pădurii cu stepele ori chiar pe sectoarele de stepă, aşa cum sunt - de exemplu - valurile vechi din punctele "La Trei Cruci" şi "La Şanţuri". Este posibil ca acestea să fi avut o menire multiplă: de apărare, de protejare a izvoarelor cu apă potabilă şi a terenurilor agricole de influenţă erozională a apelor de suprafaţă, iar - în unele cazuri - şi de acumulare a apelor pentru irigaţie.

C.D. MIHĂILESCU,
S.I. MEDEANIC,
V.E. MOŢOC (Chişinău)

BIBLIOGRAFIA

1.Băcăoanu V., Barbu N., Pantazica M. şi alţii, *Podişul Moldovei*, Bucureşti, 1980, 347 p.

2.Bobrinskaia O., Bobrinski N., Bucatciuc P. şi alţii, *Stratigrafia formaţiunilor sedimentare ale Moldovei*, Chişinău, 1964, 130 p.

3.Brătescu G., *Contribuţii la cunoaşterea văii Nistrului*, Bucureşti, 1941.

4.Bucatciuc P., Bliuc I., Posaliov V., *Harta geologică a RSSM (sc. 1-200 000) şi descrierea ei*, Chişinău, 1988, 280 p.

5.Chirică L., *Evoluţia limanelor din zona litorală a Mării Negre (Nord-Vest) în pliestocenul superior - holocen şi starea lor actuală*, (Autoreferat de doctor în geografie), Chişinău, 1993.

6.Deperet Ch., *La classification du Quaternaire et sa correlation avec les niveaux prehistoriques*, Bull. Soc. Geol. Fr., serie IV, t.XXI. Paris, 1921, pp. 125-127.

7. Florov N. *Cuaternarul în Basarabia*, Darea de seamă a Şedinţei Inst. Geol. Rom., 1930.

8.Ionesi Bica, *Contribuţii la studiul buglovianului din partea de nord a Platformei Moldoveneşti (Regiunea Vicşani - oraşul Siret-Grămeşti)*, ASUI, t.IX, secţ. a II-a, Iaşi, 1963.

9.Macarovici N., Jenrenaud P., *Revue generale du Neogene de platforme de la Moldavie*, ASUI, t.IV, secţ. a II-am F.2. Iaşi, 1963.

10 Medeniak S. Mihăilescu C., *Etapele paleogeografice de evoluţie a florei Moldovei în antropogen*, Chişinău, 1992, 132 p.

11.Mihăilescu C., *Evoluţia limanelor Deltei Dunării*, Chişinău, 1990, 161 p.

12.Mihăilescu C., Marcova A., *Etapele paleogeografice de evoluţie a faunei Moldovei de Sud în antropogen*, Chişinău, 1992, 311 p.

13.Moroşan N., *Le Pleistocenen et le Paleolithique de la Roumanie de NE*, An. Inst. Geol. Rom., t.XIX, Bucureşti, 1938.

14.Petres F., *Formaţiunile de silex din depozitele cretacice din sectorul de Nord-Est al RSS Moldoveneşti, Materiale privitoare la geologia şi minereurile utile ale Moldovei*, Chişinău, 1964.

15.Simionescu I., *Tratat de geologie cu exemple luate îndeosebi din România*, Bucureşti, 1927, 409 p.

16.Simionescu I., *Sur la prezence des cendres andesitiques à la base du Sarmatien de Dorohoi*, Bull. secţ. Acad. Rom., t.VI, Bucureşti, 1920.

17.Văşcăuţeanu Th. *Fauna argilelor sarmatice de la Ungheni*, An. Inst. Geol. Rom. XIII, Bucureşti, 1928.

18.Barbot de Marni N.P., *Otciot o poezdche v Galiţiu i Podoliu v 1865 g.* Iubileinii sbornic Mineraloghicescogo obşestva, Tom 5, Sankt-Petersburg, 1867.

19.Adamenco O., Alecsandrova L., Anisiutkin N. i drughie, *Putevoditeli excursii YI vsesoiuznogo sovesceania po izkučeniu četvertičnogo perioda*, Chişinev, 1986.

20.Balabanov I., Izmailov Ia, *Izmenenie urovennogo i ghidrohimičescogo rejima Ciornogo i Azovscogo morei za poslednie 20 tisiace let*, Vodnîe resursî, nr. 6, Moskva, "Nauka", 1988, s. 54-63.

21.Bogolepov M.A., *Vazmuscenie klimata i jizni Zemli i narodov*, Berlin, Gos. izatelstvo, 1923.

22.Vîrjikovskii R.R., *Kratkii geologhiceschii ocerc Moghilevscogo Pridnestrvia,* Vestnic Ukr. geol.-razved. upravlenia, vîp. 14, 1928.

23.Gumilev L.N., *Drevniaia Rusi i Velikaia stepi,* "Mîsli", Moskva, 1989.

24.Lunsghersgauzen L.F., *Fauna Dnestrovschih terras,* Geologia AN USSR, T.5, nr. 4, 1938.

25.Ceaplîga A.L., *Antropoghenovîe presnovodnîe molliuschi iuga Russchoi ravninî i ih stratigraficescoe snacenie,* Trudî GIN. AN SSSR, Vîp. 166, 1967. 222 s.

* Denumirea straturilor de șanțuri argiloase este dată după localitățile, în preajma cărora se află aflorismentul etalon.

PALEOGEOGRAPHY OF THE NEOLITHIC SITES ON THE RUDY MAETHONIUM ZONE
(Abstract)

The palaeogeographical approach to the investigation of several neolithic sites from the North of Moldova were utilized. It includes the complex study of the history of the regional landscapes evolution and their main components: relief, soils, water basines, vegetation, fauna and climatical fluctuations during last 5-6 thousand years. Both Holocene sediments which contain the palaeontological remains and also the results of different kinds of analyses (spores and pollen, palaeopedological etc.) served as principal sourses of information for the reconstruction of ancient landscapes. Palaeogeographical investigations of the neolithic sites (Tătărăuca Nouă, Piscul Gol, Trei Cruci, La Șanțuri etc.) permits us to reconstruct the main stages of the regional vegetation evolution during the Middle and Late Holocene. The results of palynological, palaeozoological and palaeopedological analyses elucidate a large number of the climatical and hydrological oscillations in this zone. They provoked very significant changes in the forest and steppe landscapes distribution.

During the Middle Holocene in this region predominated forest associations, which include a great number of arboreal species. During the Late Holocene, the climate aridity and increase of antropogenic influence determined considerable decrease of area and diversity of forest associations. It provoked significant extention of herbaceous associations where xerophylous and ruderal speceas were predominant.

TABELA 1

ANALIZA PROBELOR PALINOLOGICE (%). TĂTĂRĂUCA NOUĂ V - "PISCUL GOL". SUPRAFAȚA I

Componența	Nr. probelor							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Suma totală de grăuncioare de polen și spori identificate	316,0	246,0	155,0	203,0	150,0	46,0	146,0	240,0
Polen de arbori și arbuști, %	55,7	80,5	45,8	45,3	54,0	*23	56,2	27,1
Polen de ierburi și tufăriș	40,2	18,3	52,3	49,8	43,3	*22	39,7	72,5
Spori, %	4,1	1,2	1,9	4,9	27,0	*1	4,1	0,4
Pinus sylvestris L.	13,9	76,9	45,8	40,4	48,0	21	49,3	24,2
Picea sp.	1,9	3,3	-	1,0	1,3	*1	2,1	0,4
Ephedra sp.	-	-	-	0,5	-	-	-	-
Ulmus cf. Laevis Pall.	2,5	-	-	0,5	-	-	-	0,8
Fagus sylvatica L.	1,9	-	-	0,5	-	-	0,7	0,8
Quercus (robur+petraea)	3,2	-	-	0,5	1,3	-	-	
Betula sp.	0,9	-	-	-	-	-	-	
Corylus sp.	3,8	-	-	-	-	-	-	
Carpinus betulus L.	6,3	-	-	-	1,3	*1	-	
Alnus sp.	1,3	-	-	-	0,7	-	2,1	0,4
Tilia sp.	19,6	-	-	2,0	0,7	-	1,4	0,4
Phamnaceae	-	-	-	-	-	-	0,7	
Celastraceae	0,3	-	-	-	-	-	-	
Juglans regia L.	-	-	-	-	0,7	-	-	
Chenopodiaceae	4,1	3,3	3,9	3,0	2,0	-	4,1	3,8
Cichoriaceae	20,3	2,4	7,3	10,3	5,3	*1	6,8	5,8
Asteraceae	4,7	10,6	37,4	34,5	26,7	*18	17,1	58,3
Poaceae	4,4	-	0,6	0,5	4,0	*1	3,4	2,9
Cerealia	0,3	-	-	-	-	-	-	
Centaurea sp.	-	0,4	0,6	-	0,7	-	-	
Dipsacaceae	-	0,4	1,3	-	-	-	0,7	1,4
Convulvulaceae	3,5	-	-	-	-	-	0,7	
Urticaceae	-	-	-	-	0,7	-	-	
Apiaceae	-	-	-	-	-	*1	-	
Artemisia sp.	1,3	1,2	0,6	1,5	3,3	*1	6,8	0,4
Laminaceae	0,6	-	-	-	-	-	-	
Carypophyllaceae	0,3	-	-	-	-	-	-	
Gentianaceae	-	-	-	-	0,7	-	-	
Typhaceae	-	-	0,6	-	-	-	-	
Sphagnum sp.	0,9	0,8	-	-	0,7	-	0,7	
Bryles	0,3	-	-	1,0	-	-	0,7	
Botrychium sp.	0,9	0,8	1,3	2,5	1,3	*1	0,7	
Lycopodiaceae	0,6	-	0,6	1,0	0,5	-	1,4	
Polypodiaceae	2,2	-	0,6	1,0	0,7	-	1,4	

* Polen și spori în cifre absolute.

TABELA 2

ANALIZA PROBELOR PALINOLOGICE (%) TĂTĂRĂUCA NOUĂ V - "PISCUL GOL". SUPRAFAȚA II

Componența	Nr. probelor		
	Caroul A-I		Caroul E-I
	1	2	3
Suma totală de grăuncioare de polen și spori identificate	221,0	281,0	153,0
Polen de arbori și arbuști, %	39,8	27,0	47,7
Polen de ierburi și tufăriș	57,9	71,5	49,0
Spori, %	2,3	1,5	3,3
Pinus (sylvestris+cembra)	25,3	21,4	35,3
Picea sp.	1,4	-	0,7
Betula sp.	-	-	0,7
Corylus sp.	9,0	2,1	3,9
Alnus sp.	-	-	0,7
Ulmus sp.	-	-	0,7
Tilia sp.	-	2,1	5,2
Quercus sp.	1,8	1,4	-
Rosaceae I	-	-	0,7
Chenopodiaceae	6,8	7,1	5,2
Asteraceae	18,1	28,5	24,2
Poaceae	4,1	7,1	2,6
Artemisia	22,6	3,1	1,3
Cichoriaceae	5,4	17,8	14,4
Polygonaceae	-	1,4	0,7
Echinops sp.	-	2,8	-
Plataginaceae	-	0,7	-
Rosaceae 2	-	1,4	-
Centaurea sp.	-	1,1	-
Fabaceae	-	-	0,7
Brassicaceae	-	-	0,7
Gentianaceae	0,9	-	-
Bryles	-	-	0,7
Sphagnum sp.	0,5	0,4	-
Lycopodium sp.	-	-	1,3
Botrychium sp.	-	-	0,7
Polypodiaceae	1,8	1,1	0,7

TABELA 3

ANALIZA PROBELOR PALINOLOGICE (%). LOCUINŢA Nr. 3. TĂTĂRĂUCA NOUĂ IV - "GERMANARIA"

Componenţa	Profilul de sud						Martor				Cuptor
	Nr. probelor										
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	1
Suma totală de grăuncioare de polen şi spori identificate	204,	263	139	157	306	240	245	339	251	226	203
Polen de arbori şi arbuşti, %	9,8	11,4	28,1	9,0	51,0	58,3	22,9	19,1	21,9	16,3	16,7
Polen de ierburi şi tufăriş, %	90,2	88,6	71,9	90,4	44,4	37,5	75,5	78,2	74,1	81,9	80,3
Spori, %	-	-	-	0,6	4,6	4,2	1,6	2,7	4,0	1,8	3,0
Pinus sylvestris L.	7,3	5,7	10,8	3,2	9,2	17,5	10,2	5,9	15,1	7,1	4,9
Picea sp.	-	0,8	1,4	-	0,7	0,8	-	0,9	-	-	-
Quercus (robur+petraea)	-	0,8	2,9	3,2	18,3	15,4	0,8	3,5	-	1,3	1,5
Fagus sylvatica L.	-	-	3,6	-	1,4	-	-	0,3	-	-	-
Tilia sp.	2,0	3,8	5,8	1,3	3,9	0,4	6,5	2,4	4,4	2,7	3,9
Ulmus Laevis Pall.	-	-	-	-	0,3	0,4	0,8	-	0,4	-	0,5
Carpinus betulus L.	-	-	3,6	-	10,1	15,0	-	0,3	0,4	-	1,0
Corylus sp.	0,5	0,4	-	-	5,9	8,3	0,8	3,5	1,6	1,8	4,9
Betula sp.	-	-	-	-	-	-	0,4	-	-	0,9	-
Alnus sp.	-	-	-	0,6	-	-	0,4	0,3	-	-	-
Salix sp.	-	-	-	-	1,0	0,4	0,4	1,8	-	1,6	-
Rosaceae I	-	-	-	0,6	-	-	1,6	0,3	-	0,9	-
Chenopodiaceae	-	6,1	14,4	8,3	7,5	10,8	10,2	4,7	4,8	4,9	7,2
Artemisia sp.	-	-	1,4	2,5	2,6	2,5	5,3	5,3	3,4	1,3	3,0
Asteraceae	29,4	11,4	14,4	6,4	4,9	6,7	9,4	8,3	7,2	22,1	11,8
Echinops	-	-	-	-	0,3	-	-	-	-	-	0,5
Centaurea sp.	2,0	-	-	-	0,7	-	2,9	-	0,4	1,8	-
Cichoriaceae	19,6	64,6	8,6	30,6	11,8	2,1	26,7	17,1	19,9	20,4	29,6
Poaceae	24,5	3,8	21,6	17,8	7,5	12,5	-	10,6	18,3	19,0	6,9
Cerealia	11,8	1,1	11,5	22,9	6,9	1,3	10,6	20,6	13,5	10,6	16,3
Dipsacaceae	-	-	-	-	-	-	-	0,3	-	-	-
Convulvulaceae	2,9	-	-	-	0,7	-	0,4	-	0,4	-	1,5
Brassicaceae	-	-	-	-	0,3	0,4	0,4	-	0,4	-	0,5
Plantaginaceae	-	-	-	1,9	-	0,4	-	-	-	1,8	-
Polygonaceae	-	0,4	-	-	0,3	-	0,8	1,8	2,4	-	0,5
Urticaceae	-	-	-	-	-	-	0,4	-	-	-	0,5
Apiaceae	-	-	-	-	0,3	0,4	0,4	1,2	1,4	-	-
Laminaceae	-	-	-	-	0,3	0,4	-	6,2	-	-	-
Fabaceae	-	-	-	-	-	-	2,0	0,9	-	-	1,0
Valerianeceae	-	-	-	-	-	-	0,4	-	1,2	-	-
Linaceae	-	-	-	-	-	-	-	-	0,4	-	0,5
Scrophulariaceae	-	-	-	-	-	-	-	-	0,4	-	0,5
Bogarinaceae	-	-	-	-	-	-	-	0,6	-	-	-
Typhaceae	-	-	-	-	0,3	-	0,4	-	-	-	-
Gentinaceae ?	-	1,1	-	-	-	-	-	0,6	-	-	-
Bryales	-	-	-	-	1,0	2,5	-	1,2	-	1,8	-
Sphagnum sp.	-	-	-	0,6	3,3	0,8	1,6	1,5	1,2	-	2,0
Polypodiaceae	-	-	-	-	-	0,4	-	-	2,0	-	-
Lycopodium sp.	-	-	-	-	0,3	0,4	-	-	0,8	-	-

TABELA 4

ANALIZA PROBELOR PALINOLOGICE (%) SOL FOSIL. RUDI I - "LA ȘANȚURI"; PRIMUL VAL

Componența	Nr. probelor	
	1	2
Suma totală de grăuncioare de polen și spori identificate	316	266
Polen de arbori și arbuști, %	30,7	68,4
Polen de ierburi și tufăriș	65,2	25,2
Spori, %	4,1	6,4
Pinus (sylvestris+cembra)	16,1	16,9
Picea sp.	1,4	1,4
Abies ? sp.	-	0,4
Betula sp.	0,6	-
Corylus sp.	3,6	2,6
Carpinus betulus L.	-	5,3
Fagus sylvatica L.	0,3	1,5
Quercus (robur+petraea)	0,6	2,3
Tilia sp.	6,4	20,3
Acer sp.	0,3	7,9
Ulmus laevis Pall.	0,3	0,4
Phamnaceae	-	0,5
Rosaceae (Malus)	1,4	9,0
Chenopodiaceae	1,4	2,3
Cichoriaceae	16,8	11,7
Asteraceae	19,6	4,9
Artemisia	0,3	1,1
Poaceae	14,6	3,8
Caryophyllaceae	-	3,8
Cerealia	10,8	0,4
Apiaceae	0,9	-
Polygonaceae	0,9	-
Dipsaceae	0,3	-
Laminaceae	-	0,8
Sphagnum sp.	2,2	1,5
Lycopodium sp.	0,9	0,4
Botrychium sp.	-	0,8
Polypodiaceae	0,6	3,0
Equistaceae	0,3	-

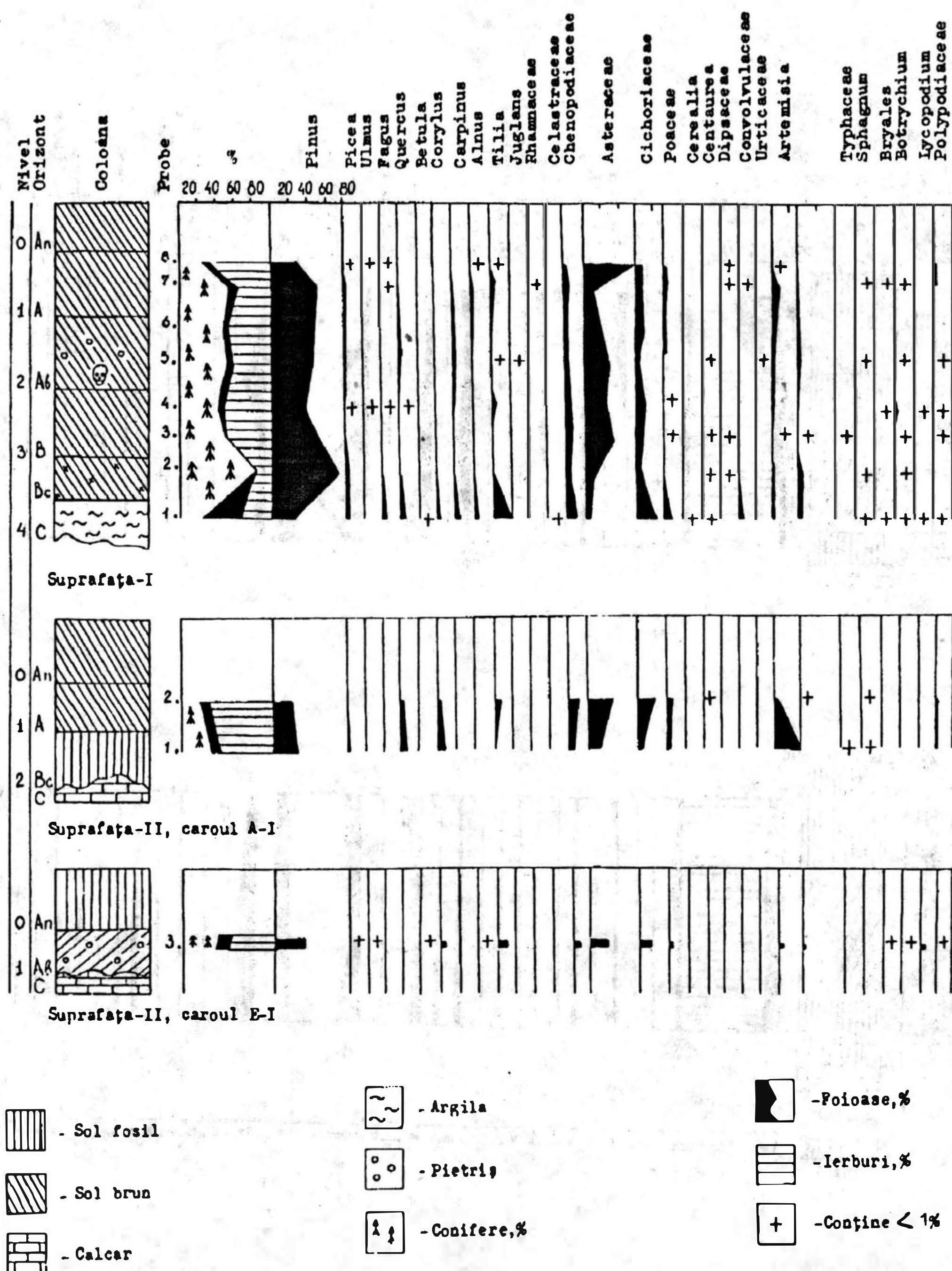

Fig. 1 Diagrama palinologică, Tătărăuca Nouă V - "Piscul gol". Suprafaţa I şi II.

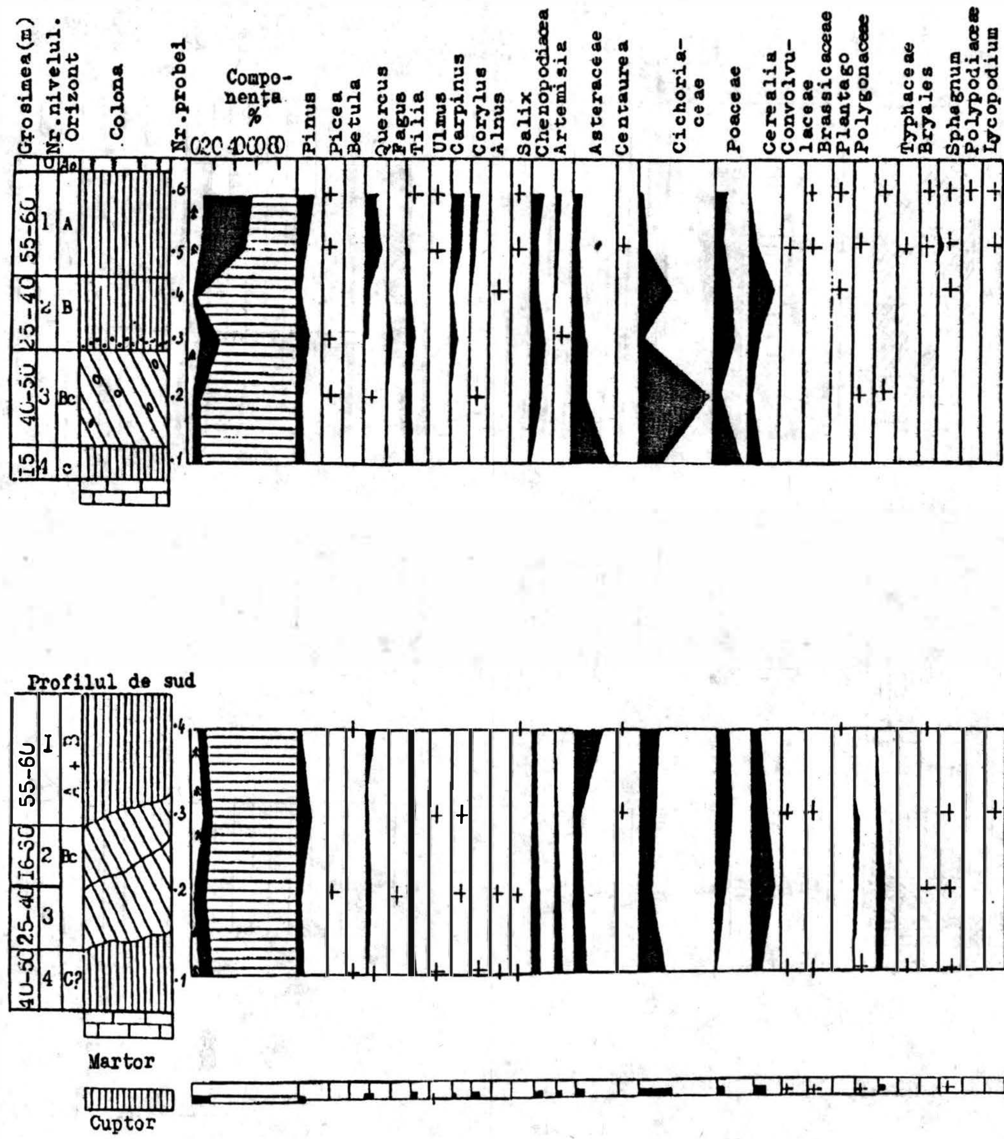

Fig. 2 Palinodiagrama probei din locuinţa Nr. 3. Tătărăuca Nouă IV, "Germanaria".

ANEXA 2

DETERMINĂRI PALEOZOOLOGICE. ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TĂTĂRĂUCA NOUĂ - "PISCUL GOL". CAMPANIA 1993

DR. GRIGORE CEMÂRTAN

Nr. d/o	SPECIA	SI	SUPRAFAȚA II																								
		Complexe			CAROURI Straturile de săpătură 1 și 2																						
		Gr Nr1	Vatra	Gr Nr I	A0	A1	A2	A3	B0	B1	B2	B3	B4	B5	C1	C2	C4	C5	D1	D2	D4	D5	E1	E3	E4	E5	TOTAL
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
I.	Equus caballus	1/1*	1/1		5/2	11/3	1/1	1/1	6/1	5/1	1/1					1/1			5/1	2/1	2/1	5/2	3/1	2/1	3/2	3/1	58/23
2.	Sus scrofa domesticus		3/2		3/2	5/2	2/1		3/1	3/2			1/1						1/1	1/1	3/1	3/2	4/1				32/17
3.	Bos taurus	5/1	6/2	8/1	1/1	10/3	5/2	4/2	11/2	13/3	3/1		I/I	2/1	2/1	1/1		I/I	I/I	3/1	3/1	5/2			3/1	12/2	100/30
4.	Ovis et capra	3/1	10/2	10/2	3/2	16/4		8/2	7/1	14/2	4/1	4/1		6/1	6/2		1/1	1/1	2/1	6/2	2/1	6/1		2/1	6/2	1/1	118/32
5.	Canis familiaris		I/I		I/I	2/1			1/1					I/I													6/5
6.	Bos primigenius										1/1																I/I
7.	Gallus domesticus			I/I																							I/I
8.	Păsări					I/I			3/1		1/1						I/I										6/4
9.	Lepus europaeus	I/I	I/I	2/1		3/1																					7/4
10.	Cervus elaphus	I/I							4/1						2/1												7/3
11.	Capreolus capreolus	I/I																						2/2		2/1	5/4
12.	Cricetus cricetus								I/I																		1/I
13.	Sus scrofa fenus					I/I																			1/1		2/2
14.	Vertebrate nedeterminate	7		8					73																		88
15.	Unio crasus														I/I												1/1

* La numărător numărul de oase, la numitor numărul de indivizi.

INCINTA FORTIFICATĂ DE LA STOLNICENI, RAIONUL HÂNCEŞTI - REP. MOLDOVA*

Cercetările au avut în vedere un monument care se întinde pe o suprafaţă de 7 ha. Respectiva aşezare fortificată cuprinde 20 de tumuli de diferite dimensiuni, din care o parte sunt aplatizaţi.

I. POZIŢIA GEOGRAFICĂ. OBSERVAŢII GENERALE

Incinta fortificată din locul numit "Cetate" se află pe un platou dominant (cota absolută de 348 m), la poalele căruia curge pârâul Vişina, din Podişul Central Moldovenesc, situat la circa 2,5 km est de Stolniceni. Pe partea sud-vestică a acestui platou dominant, mărginit spre nord şi sud de două râpe adânci, iar spre vest de o pantă abruptă, într-o zonă acoperită acum cu păduri de foioase, se observă vestigiile, încă impresionante, ale unei incinte fortificate cu o suprafaţă de peste 7 ha (fig. 1).

Elementele principale ale sistemului de fortificare includ două valuri şi două şanţuri: pe latura sudică se întind pe o distanţă de circa 200 m (pe o lăţime cuprinsă între 33,27 m şi 35,20 m, cu o diferenţă a valului exterior faţă de fundul şanţului interior de circa 3-4 m), o cotesc spre nord, latura estică având 350 m şi, apoi, spre vest, cu latura nordică de circa 220 m, unde lăţimea sistemului atinge 45-50 m, cu o diferenţă de nivel a valurilor faţă de şanţul interior de circa 11,5 m şi, respectiv, 9,5 m (fig. 1). Deoarece pe ultimii 70-80 m ai laturii nord-vestice zona rămasă în afara incintei este mai înaltă, sistemul defensiv a fost întărit, pe ambele părţi, cu câte un nou val, a căror înălţime este acum de circa 1 m. Latura de vest a incintei, spre pârâul Vişina, este mărginită de o pantă cu un unghi înalt de înclinare (60°). În partea sud-vestică a incintei se află trei izvoare, ce puteau asigura apa necesară. Nu putem estima, evident, dacă, şi cât anume, sistemul defensiv continua şi în zona unde acum este râpa. În partea estică terenul are aceeaşi înălţime ca şi în interiorul incintei.

De menţionat că pe latura estică sistemul de fortificaţie are un traseu ondulat.

Se poate, deci, constata că sistemul de fortificaţie şi condiţiile naturale propice ar fi putut asigura condiţii avantajoase de apărare. Acest condiţional "ar fi putut" va fi explicat în finalul raportului.

După cum se observă (fig. 1), aproape tot interiorul incintei este plin de tumuli, până în prezent identificându-se 20. Tumulii din partea nordică sunt acum mult mai evidenţi, având diametre de 25-35 m şi înălţimi de 1,00-1,50 m, pe când cei din partea sudică sunt aplatizaţi, cu înălţimi de 0,40-0,60 m, unii aproape confundându-se cu terenul din jur. Nu putem aprecia, deocamdată, dacă aceasta a fost şi situaţia iniţială, sau tumulii din zona sudică au fost aplatizaţi de lucrări moderne. Datorită aplatizării, a copacilor şi stufărişului, considerăm că n-am putut identifica toţi tumulii, astfel că apreciem că numărul lor este mai mare decât cel menţionat (20 ex.).

II. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Deşi în această impozantă incintă fortificată săpăturile arheologice, executate de amatori sau arheologi, au peste şase decenii, caracterul monumentului nu este încă lămurit.

În septembrie 1929, sub conducerea profesorului I. Adiassevici, un grup de cercetaşi de la Şcoala Comercială din Chişinău au efectuat aici săpături arheologice, materialele păstrându-se o vreme în muzeul şcolii. Constanţa Dumitriu-Niculiţă menţionează 10 fragmente de vase din argilă poroasă, friabile, unele arse incomplet (probabil de la borcane şi vase tronconice şi bitronconice - n.n.), altele dintr-o pastă mai omogenă, dar toate modelate cu mâna, probabil getice, plus câteva fragmente de vase greceşti[1]. Menţionarea faptului că s-au găsit materiale arheologice până la adâncimea de 2 m ne face să apreciem că, foarte probabil, săpăturile s-au efectuat într-un tumul.

În toamna lui 1929 şi primăvara lui 1932, Petre Constantinescu-Iaşi şi Şt. Ciobanu, sub auspiciile Comisiei Monumentelor Istorice, au făcut observaţii asupra monumentului, ca şi un sondaj într-un tumul din colţul sud-vestic (T. 1)[2]. Au intervenit asupra tumulului din două direcţii (est şi sud), săpând două secţiuni cu

lăţimea de 2 m, până la adâncimea de 1,5 m şi apoi o zonă circulară în centrul tumulului. Se menţionează următoarele observaţii: o zonă de pământ ars (vatră ?), multe fragmente de vase (nici un vas întreg !) modelate cu mâna, de la variate recipiente, arse îndeosebi la roşu, geto-dacice, un fund de amforă grecească şi un alt fragment ceramic, fin, de vas grecesc.

În 1946, G.D. Smirnov face un sondaj, prin două secţiuni, săpate la 45 m distanţă de fortificaţia de pe latura estică, menţionează ceramică poroasă rudimentară, dar şi fină, lustruită, pe care o consideră însă scitică, apoi importuri greceşti, plus o fusaiolă şi o mărgică din pastă sticloasă cu decor în "ochi" negri[3].

În 1949, G.B. Fiodorov întocmeşte o schiţă topografică şi efectuează în incintă un sondaj de 20 m x 1 m, orientat nord-sud, la 50 m vest de fortificaţia de pe latura sudică. G.B. Fiodorov menţionează următoarele date stratigrafice: până la adâncimea de 0,20 m sunt fragmente de vase getice şi de amfore greceşti, la 0,25 m găseşte un os uman, presupunând o înhumare, apoi, între 0,40-0,60 m, fragmente de lut ars (vatră ?), de vase getice şi oase[4] (umane ? animale ? - n.n.).

În 1990, profesoara de geografie din comună, d-na Zenaida Mardari, cu ajutorul unui grup de şcolari, efectuează mai multe sondaje. Într-o groapă, din şanţul interior al fortificaţiei, de pe latura nordică, situată la circa 20 m dreapta de drumul silvic ce intră în incinta fortificată, la adâncimea de circa 1,60-1,80 m, descoperă un schelet uman, de matur, în decubit dorsal, orientat est-vest, ce avea la tâmpla stângă o piatră de râu de mărime mijlocie, la şoldul drept o piesă din metal, lungă de 20-25 cm şi curbată (de tip sica ?), iar la circa 30-40 cm deasupra un vas întreg[5]. Din păcate, doar oasele scheletului s-au recuperat, fiind reîngropate[6], căci inventarul defunctului a dispărut ulterior.

Un alt sondaj executat în zona izvoarelor a dus la descoperirea mai multor fragmente de amfore greceşti[7].

Deşi pe parcursul a circa şase decenii, amatori şi arheologi, au efectuat observaţii şi săpături în monumentul de la Stolniceni, caracterul monumentului n-a fost definit. Nu numai că planurile şi dimensiunile publicate ale sitului sunt diferite, dar este surprinzător că nu s-a menţionat că incinta este plină cu tumuli, situaţie atât de evidentă în partea nordică[8].

Două concluzii sunt, totuşi, comune tuturor: a) toate materialele aparţin epocii La Tène, b) nu s-au descoperit in situ complexe de locuire (locuinţe de suprafaţă, bordeie, gropi etc.) şi nici resturi ale acestora, deşi săpăturile s-au efectuat în vestul, estul şi sudul incintei, în tumuli sau în spaţiul dintre tumuli.

III. CAMPANIA DIN 1993

Având în vedere importanţa monumentului, reluarea săpăturilor arheologice era absolut necesară, pentru a se stabili: planul general al incintei, modul de construcţie şi dimensiunile fortificaţiei, situaţia din incintă, cronologia etc[9].

Din aceste considerente, ne-am propus atât o secţionare a fortificaţiei, cât şi săparea unui tumul, într-o zonă care nu mai fusese sondată şi unde situaţia din teren ne-a permis (am fost autorizaţi să tăiem doar 5 copaci), respectiv pe latura estică a sitului.

III.A Sistemul de fortificaţie

Secţiunea S.1 (L=45 m, l=2 m) a avut menirea să ofere date atât asupra fortificaţiei, cât şi a raportului acesteia cu incinta. Întrucât datele strict tehnice sunt reliefate în desene (fig. 2), ne vom rezuma la interpretarea lor şi la concluzii de ordin general.

Metodologic, s-a săpat în straturi succesive de circa 20 cm, pe toată suprafaţa secţiunii, pentru a se reliefa atât succesiunea de straturi, cât şi conexiunile dintre elementele fortificaţiei.

În zona cercetată, sistemul de fortificaţie este constituit din două valuri şi două şanţuri.

Şanţul exterior (Ş.1) are la gură o deschidere de circa 5-5,5 m şi o adâncime de circa 2 m, cu profilul semioval, cu fundul şi malurile line.

Valul exterior (V.1) are la bază o lăţime de circa 14 m, înălţimea de circa 4 m faţă de nivelul antic, dar faţă de şanţul exterior înălţimea este de circa 6 m, iar faţă de şanţul interior de aproape 9 m. Pentru a-i asigura stabilitatea, s-a folosit o succesiune de straturi din löess galben, adus din apropiere, cât şi de nisipuri şi pământ rezultat din săparea şanţurilor. Nu s-a folosit piatră.

Urmele de lemn sau arsură sunt firave: în caroul 5, la 1,50 m, resturile unei bârne arse (dimensiuni 9x12 cm, pe o lungime de 0,25 m), iar la 2,50 m adâncime o bandă de cărbune cu cenuşă (l=0,25 m, G=0,20 mm). Deci, lemnul a fost doar sporadic identificat în structura valului. Nu s-au identificat urme de palisadă.

Materialele arheologice constă din: 5 fragmente ceramice (4 getice modelate cu mâna), unul la 0,70 m, două la adâncimea de 1,15-1,17 m, apoi alte două (între care unul de amforă grecească) aflate la adâncimea de 2 m, plus un os de animal, parţial ars, la 1,40 m adâmcime.

Şanţul dintre valuri (Ş.2) avea la gură deschiderea de circa 6 m şi adâncimea de circa 4 m, cu profilul semioval, fundul şi marginile fiind line. Menţionăm depunerea şi pe fundul său a unui strat gros de löess, astfel încât adâncimea a fost diminuată cu peste 1 m! La adâncimea de 0,17 m s-a găsit un fragment de vas getic modelat cu mâna.

Valul interior (V.2) avea lăţimea de circa 10 m şi înălţimea de circa 2,20 m faţă de nivelul de călcare. Deoarece el era mai puţin impozant, succesiunea de straturi de pământ este mai puţin complicată. În schimb, sunt ceva mai multe alte elemente: în caroul 16, la minus 0,20-0,30 m, chiar pe coama valului, o aglomeraţie de pietre nisipoase (astfel de pietre se găsesc în straturile de nisip din această zonă), la 0,25 m mici urme de arsură, la 0,40 m o zonă cu cenuşă şi lut ars, la 0,65 m o zonă de arsură, cărbune şi un os de animal nears, iar la 0,85-0,90 m o bandă de 0,25-0,30 m de arsură şi cărbune. Nu s-au identificat urme sigure de palisadă şi nu s-a folosit piatra în construcţie. S-au descoperit cioburi getice modelate cu mâna (8 ex.), la adâncimile: 0,35 m şi 0,40 m.

Se poate, deci, afirma că, în zona cercetată, în ridicarea sistemului de fortificaţie nu s-a folosit piatră, iar urmele de lemn sunt sporadice, mai degrabă ajunse întâmplător aici. Nu s-au identificat urme de palisade la nici unul din valuri. Având în vedere, însă, zona mică cercetată, concluzia nu poate fi definitivă.

Pentru a asigura soliditatea valurilor s-a adus löess dintr-o zonă aflată în apropiere. Interesant este că löessul s-a depus într-un strat continuu nu numai în structura valurilor, unde are grosimi de peste 2 m, ci şi pe fundul ambelor şanţuri , deşi astfel adâncimea lor se micşora evident (cu peste 1 m).

Observaţiile stratigrafice ne fac să opinăm că valurile şi şanţurile s-au săpat şi s-au ridicat simultan şi că nu s-a sesizat nici o refacere ulterioară; concluzii valabile, evident, numai pentru zona cercetată.

Pot fi considerate ca surprinzătoare următoarele observaţii: valul exterior este mult mai solid şi mai înalt decât cel interior, forma semiovală a fundurilor şanţurilor, depunerea unui strat gros de löess pe fundul ambelor şanţuri, poate şi traseul ondulat al sistemului pe latura estică (fig. 1, 2).

În întreg sistemul de fortificaţie s-au descoperit 13 cioburi getice modelate cu mâna (borcane, vase mari, castroane şi străchini) şi unul de amforă grecească. Cele mai numeroase s-au găsit până la adâncimea de 0,40 m (9 ex.) şi pe valul interior (8 ex.). Prezenţa doar a 4 fragmente de vase, la adâncimi mai mari de peste 1 m, împreună cu două oase de animale (unul ars), ne îndeamnă să apreciem că ele ar putea proveni mai degrabă de la lucrătorii ce au construit sistemul de fortificaţie, decât din zona de unde s-a luat pământul.

III.B Incinta

S.1, carourile 18-23. Incintă. În secţiunea lungă de 11 m, săpată în incintă, nu s-au descoperit complexe de locuire sau urme ale acestora şi nici un strat de cultură. Stratigrafia sugerează, cel puţin în această zonă, că sistemul de fortificaţie este ridicat de la început. În zona cercetată s-au descoperit 30 de fragmente de vase getice, în exclusivitate modelate cu mâna (borcane şi vase cu brâuri alveolate şi proeminenţe, vase negre - cenuşii şi străchini) şi de amfore greceşti. Ar fi de menţionat că în ultimul carou (23), la adâncimea de 0,30 m, s-a descoperit o mică aglomeraţie de mici pietricele (D = 0,40 x 0,45 m) şi două cioburi getice.

B.1 Tumulul II

a) *Formă. Dimensiuni. Mantaua*

De formă uşor ovală (diametrele de circa 25x20 m) şi puternic aplatizat (înălţimea maximă de 0,60 m), tumulul se află la circa 40 m vest de caroul 23 al secţiunii din val. Tot din cauza restricţiei de a tăia copacii, am fost obligaţi să adaptăm sistemul de săpătură. Deoarece zona cea mai propice de săpat era partea nordică a tumulului, s-au trasat trei suprafeţe de 4 x 4 m, cu martori intermediari, la mijloc, în fiecare suprafaţă. Acest mod de săpare s-a dovedit inspirat, având în vedere complexele descoperite.

Întrucât există planuri şi profile cu datele tehnice ale complexelor (fig. 3), ne vom referi la observaţii generale şi la interpretarea lor.

Până la adâncimea de 0,10 m, în solul cenuşiu de pădure, s-au descoperit puţine materiale arheologice, respectiv câteva fragmente de vase.

Între 0,10-0,20 m, în stratul de cernoziom, cantitatea de inventar arheologic (cioburi de vase, fragmente de vetre, oase de animale) a început să crească, dar fără a forma vreun complex.

Între 0,20-0,40 m, tot în stratul de cernoziom, numărul de vestigii arheologice (fragmente de vase și de vatră, oase de animale, piese individuale) devine mai numeros, descoperindu-se, totodată, 7 schelete și 4 aglomerări de vetre fragmentate.

b) Scheletele

b.1) Analiza Nu s-au observat urmele gropilor, deși câteva schelete sunt intersectate de profile (M.1, M.2, M.4, M.7). Se observă o evidentă concentrare a depunerii defuncților spre centrul movilei. Sunt depuneri intenționate ale defuncților, cu destulă grijă, nefiind vorba de aruncarea lor. Toți defuncții au fost, cu două excepții, maturi [10]. Cadavrele au fost depuse atât în decubit dorsal, cât și chircite, pe stânga sau pe dreapta; au orientări diferite, practic spre toate punctele cardinale.

Deși dislocarea unor oase se datorează, evident, rădăcinilor copacilor, lipsa unor părți ale scheletului este mai greu de explicat. Numai o analiză antropologică poate da un răspuns corect acestei situații. Ar fi de menționat că toți defuncții se află depuși între 0,23-0,40 m, în funcție de grosimea mantalei. De asemenea, absolut toate scheletele se află în stratul cu aglomerații de vestigii arheologice (fragmente de vase, vetre fragmentate), nici unul dintre ele nedepășind acest nivel. Pozițiile mâinilor sunt diverse, ele fiind fie întinse pe lângă corp, fie depuse pe bazin, pe piept sau aduse în zona umerilor (fig. 3).

b.2) Catalogul

M.1, la 0,32 m adâncime, indeterminabil, s-au dezvelit doar oasele picioarelor de la genunchi în jos, probabil orientat SV-NE; 7 fragmente de vase getice modelate cu mâna.

M.2, la 0,31-0,37 m adâncime, așezat pe o aglomerație de fragmente de vatră; femeie, în decubit dorsal, orientat E-V, cu privirea la sud, picioarele și mâna dreaptă sunt întinse; lipsesc o serie de oase ale scheletului; 9 fragmente de vase getice modelate cu mâna.

M.3, la 0,25-0,35 m adâncime, bărbat, în decubit dorsal, întins, orientat NE-SV; lipsesc oase ale scheletelui, iar altele sunt dislocate; 7 fragmente de vase getice modelate cu mâna.

M.4, la 0.29-0,37 m adâncime, s-a dezvelit doar partea inferioară a scheletelui, orientat NE-SV, femeie, probabil în decubit dorsal, cu picioarele întinse; oase rupte și dislocate; în jur, 55 de fragmente de vase getice modelate cu mâna și 3 de amfore grecești; M4a, copil (*Infans I*).

M.5, la 0,27-0,38 m adâncime, bărbat, așezat pe dreapta, chircit, orientat N-S, genunchii ridicați până spre bazin, craniul spart, lipsesc sau sunt dislocate diverse oase ale scheletelui; în jur, 55 de fragmente de vase getice modelate cu mâna și 2 mici pietre nisipoase.

M.6, la 0,23-0,40 m adâncime, femeie, așezat pe dreapta, orientat N-S, privirea spre vest, mâna stângă îndoită și așezată pe piept, iar dreapta arcuită, dar cu oase lipsă; lipsesc sau sunt dislocate diverse părți ale scheletului, îndeosebi de la picioare; în jur, 59 de fragmente de vase getice modelate cu mâna.

M.7, la 0,33-0,43 m adâncime, bărbat, s-a dezvelit doar partea inferioară a scheletului, aflat pe o aglomerare de fragmente de vatră; orientat S-N, cu oasele picioarelor fracturate și dislocate, altele lipsă; în jur, 30 de fragmente de vase getice modelate cu mâna.

M.8 (în Gr.1), la 0,20 m craniul de copil, iar la 0,25 m oase din bazin; în umplutura gropii, 32 de fragmente de vase getice modelate cu mâna și 3 de la amfore grecești.

c) Vestigiile arheologice sunt formate din fragmente de vase getice și grecești, din vetre fragmentate, câteva piese individuale și din oase de animale. Surprinzător este faptul că nu putem vorbi de inventar sau ofrande individuale, pentru vreun defunct, ci de o generală răspândire a acestor vestigii în zona scheletelor (sub ele, la nivelul lor și peste ele). În nici un caz acest fapt nu poate fi pus pe seama rădăcinilor copacilor sau a rozătoarelor, deoarece, în această situație, aceeași soartă ar fi trebuit s-o aibă și defuncții. Chiar dacă se observă anumite aglomerări de fragmente de vase sau, îndeosebi, de vetre fragmentate, ele se află răspândite pe toată suprafața.

Sunt de semnalat patru aglomerări de vetre (A.1, A.2, A.3, A.4), pe două din ele așezându-se defuncții. Este vorba de vetre cu grosimea de 4-7 cm, bine fățuite și puternic arse, ce au funcționat în altă parte, apoi au fost fragmentate și depuse aici. Resturile focurilor (cărbuni, cenușă) sunt nesemnificative. Poate ar fi de semnalat o mai mare concentrare și de fragmente de vase în zona lor.

Între 0,40-0,60 m, tot în stratul de cernoziom, continuă să apară, dar mai rar, fragmente de vase, de vetre fragmentate, oase de animale, dar nici un complex și nici vreun obiect individual de altă natură.

De la 0,50-0,60 m stratul de cernoziom, pornind de la marginea tumulului, începe să dispară fiind înlocuit cu un strat de argilă nisipoasă de culoare gălbuie, în care vestigiile arheologice încep să lipsească.

Spre periferia tumulului (S.1 a-b), la adâncimea de 0,60-0,65 m, deci la baza tumulului, au apărut două gropi, în afara zonei cu schelete și cu depuneri compacte.

d) Gropile

În GR.1, de formă rotundă în plan (D = 1 m), cu fundul înclinat de la nord spre sud (A = 0,30-0,57 m); în partea nordică s-au găsit părți din craniul și din bazinul unui copil (fig. 3; 11/2). În umplutura gropii s-au găsit 32 de fragmente de vase getice modelate cu mâna, îndeosebi de borcane cu brâuri alveolate și cu proeminențe, și 3 fragmente de amfore grecești.

GR.2, de formă cilindrică (D = 0,85 m), avea adâncimea de 0,85 m, în umplutura ei descoperindu-se 10 fragmente de vase getice modelate cu mâna, plus o măsea de rumegător mare.

De la 0,65-0,75 m, deci de la baza tumulului, continua stratul de argilă nisipoasă gălbuie, steril din punct de vedere arheologic, ce făcea parte din structura normală a solului de aici.

e) Inventarul arheologic

e.1 Ceramica getică. S-au descoperit 1175 de fragmente, din care numai 9 sunt modelate cu roata! Nu s-a găsit nici un vas întreg, nici măcar fragmentar (adică peste 50% din el). Dacă unele vase se vor întregi, vom afla abia după săparea întregului tumul.

În cadrul ceramicii modelate cu mâna, majoritatea o formează borcanele și vasele bitronconice din argilă poroasă, arse oxidant, decorate cu brâuri alveolate sau crestate, proeminențe, alveole, aplicații în relief în formă de potcoavă, apoi vasele negre-cenușii (fig. 5, 6/1-14, 16), cănile, din care una avea toarta torsionată (fig. 6/15), apoi străchinile și castroanele cu gura invazată, buza lată și oblică, sau cu gura verticală și buza ușor rotunjită (fig. 7/1-12), ceștile, un vas cu picior (fig. 4/3) și o strecurătoare (fig. 7/17) etc. Este de evidențiat un fragment de vas din argilă poroasă, modelat cu mâna și ars oxidat, ce este decorat cu benzi late, verticale, de vopsea de culoare închisă.

Ceramica modelată cu roata, extrem de puțină (9 fragmente - 0,75%), este reprezentată prin cănițe sau cești, vase mari cenușii, castroane sau străchini, de obicei de culoare cenușie (fig. 7/13-16). Deci, este vorba de forme specifice olăriei getice din sec. V-III î. de Chr.[11].

Sunt de evidențiat următoarele: prezența, aproape exclusivă, a ceramicii modelate cu mâna, predilecția pentru anumite forme - borcane și vase tronconice, decorate cu brâuri în relief alveolate, nici un vas întreg.

e.2 Ceramica grecească este reprezentată prin 90 de fragmente, din care 86 provin de la amfore! După pastă și formă s-au identificat amfore din Thasos (fig. 8/1-4) și unele centre pontice (poate Heraclea și "Soloha")[12]. De semnalat două fragmente din corpul unor amfore, unul cu litera "*Γ*" și altul cu litera "*Φ*", executate cu vopsea (fig. 8/5-6), o toartă cu ștampilă, din păcate ilizibilă. Restul ceramicii grecești este reprezentat de un fragment din gura și umărul unui kantharos de culoare cărămizie și cu angobă neagră, cu prag proeminent la umăr (fig. 8/8)[13], un fragment din gura unui lekythos (urcior ?) cărămiziu cu vopsea roșie la gură, cu un prag sub buză (fig. 8/7), apoi un mic fragment din corpul unui văscior și o torțiță de la un alt văscior. După tipul amforelor și, îndeosebi, a kantharosului, este vorba de produse ce pot fi datate pe la mijlocul sec. IV î. de Chr. (mai probabil în intervalul 350-325 î. de Chr.).

e.3 Piese individuale

În cadrul pieselor individuale, sunt de menționat: un vârf de săgeată din bronz cu trei aripioare (L = 35 mm) (fig. 4/4)[14], un fragment (L = 40 mm) din lama unui cuțit din fier (fig. 4/5), un fragment din corn de cerb în curs de prelucrare (fig. 4/2), 3 "fusaiole", două bitronconice și una ușor ovală (fig. 4/6-8) și 4 rondele, trei din vase getice și una din amforă, un fragment de *cute* din gresie (fig. 4/1).

Deci, inventarul arheologic este extrem de sărac.

e.4 Oasele de animale sunt prezente în cantitate moderată, atât în apropierea scheletelor, cât și răspândite pe toată suprafața cercetată. Până la o expertiză paleozoologică, putem doar afirma că sunt oase de rumegătoare mari, dar și de ovicaprine. În ce măsură este vorba de ofrandă de carne pentru defuncți sau, mai probabil, de resturi ale "ospățului funerar" se va putea preciza numai după cercetarea întregului tumul și a expertizei arheozoologice[15].

f) Cronologia. Pe baza ansamblului inventarului, cu precădere a câtorva importuri grecești, vestigiile descoperite se datează după mijlocul sec. IV î. de Chr. (mai probabil între 350-325 î. de Chr.).

g) Încercare de reconstituire a ritualului. Deși concluzii ferme se vor putea enunța numai după cercetarea întregului tumul, noi trebuie să găsim o explicație logică și coerentă a descoperirilor, indiferent de stadiul de cercetare. Chiar dacă vor fi amendate în viitor, noi trebuie să ne exprimăm punctele de vedere în funcție de datele existente.

Vom începe cu ceea ce nu poate fi.

Este evident că mantaua tumulului n-a putut fi ridicată înainte de epoca La Tène, întrucât tot inventarul arheologic din ea este din această vreme.

Este foarte puțin probabil ca defuncții să fi fost depuși într-o epocă post La Tène, deoarece observațiile stratigrafice se opun.

În primul rând, cele două gropi, una cu craniul și bazinul unui individ, sunt săpate de la nivelul antic de ridicare a tumulului, conțin materiale La Tène și sunt suprapuse de mantaua tumulului cu materiale La Tène.

În al doilea rând, chiar dacă n-au putut fi observate gropile în manta, trebuie să reamintim că nici unul dintre defuncți nu străpunge stratul cu depunerile din epoca La Tène. Dimpotrivă, majoritatea sunt depuși pe aglomerații de fragmente de vetre și de vase ceramice.

Este exclusă și o reînălțare a mantalei, deoarece depunerile umane și inventarul se opun categoric unei asemenea interpretări.

Dacă materialele din zona defuncților ar proveni din adunarea unui strat arheologic, atunci ele ar fi trebuit să se afle în mod aleatoriu în toată mantaua tumulului, nu să lipsească la baza mantalei sau să se concentreze doar la un anumit nivel și în anumite zone (vezi și aglomerările de vetre). Astfel, din totalul de 1175 de fragmente ceramice descoperite în manta, doar 51 s-au descoperit până la adâncimea de 0,15 m și doar 23 de mai jos de 0,50 m, restul de 1101 s-au aflat în stratul cu schelete umane și cu aglomerări de vatră.

Desigur, situația din acest tumul prezintă multe elemente insolite:

a) toți defuncții sunt înhumați, într-o vreme când geto-dacii practicau, aproape exclusiv, incinerația[16];

b) nu se poate sesiza vreo regulă nici în orientarea indivizilor, nici în modul cum au fost depuși[17];

c) nu s-au depus piese de inventar, iar ofrandele nu sunt individuale, ele aflându-se în toată suprafața cercetată;

d) lipsa unui inventar normal - arme, podoabe etc. - este frapantă;

e) numărul indivizilor trebuie să fie mare, dacă doar într-un sfert de tumul s-au găsit 9 (de altfel, 3 schelete continuă în suprafața nesăpată);

f) nu putem preciza dacă lipsa unor părți ale corpului poate fi atribuită doar unor factori ulteriori (copaci, gropi, arături) sau este vorba de sacrificii umane sau de practici funerare specifice (de ex., expunerea/descompunerea defuncților, tranșarea cadavrelor)[18], dar numai expertizele antropologice vor avea cuvântul hotărâtor.

Dar, în același timp, sunt și observații ferme:

a) nu este vorba de indivizi aruncați neglijent, ci de depuneri respectând anumite norme;

b) sunt maturi, bărbați și femei, dar și copii;

c) absolut tot inventarul aparține epocii La Tène, mai precis sec. IV î. de Chr.;

d) cele două gropi se află spre periferia mantalei, pe când ceilalți defuncți și depunerile arheologice se concentrează spre centrul tumulului.

Rămâne ca prin viitoarele cercetări să se precizeze dacă există sau nu un mormânt principal și dacă situația din această zonă se extinde în toată mantaua tumulului.

Evident, nu trebuie exclusă, *ab initio*, și posibilitatea ca depunerile arheologice din manta să provină dintr-un strat arheologic, deși situația observată în zona acum săpată n-ar susține o asemenea interpretare. Numai săparea întregului tumul va putea stabili cu exatitate realitatea.

IV. TUMULUL I

Sondat în 1933 de P. Constantinescu-Iași și Șt. Ciobanu[19], este unul din cei mai bine păstrați, având un diametru de peste 25 m și o înălțime de aproape 1,5 m. În 1993, noi am verificat doar în secțiunea dinspre NE, începută în 1933, ce are o lățime de circa 2 m. În pământul de umplutură, rămas pe loc, ca și în cel rezultat din căderea malurilor, s-au descoperit peste 100 de fragmente de vase getice și de amfore grecești și numeroase oase de animale. Fragmentele de vase getice, aproape în exclusivitate modelate cu mâna, sunt de la borcane și vase tronconice și bitronconice, decorate cu brâuri în relief alveolate, proeminențe, impresiuni, apoi de la castroane și străchini etc. (fig. 7/18-19). Ele provin de la recipiente similare cu cele descoperite în Tumulul

nr. 2 şi în sistemul de fortificaţie. *Grosso modo*, pot fi datate tot în sec. IV î. de Hr., mai ales pe baza câtorva fragmente de amfore greceşti.

V. CONCLUZII FINALE

Ipoteze de interpretare a monumentului

Pe baza săpăturilor arheologice întreprinse până acum se pot avansa cinci ipoteze privitoare la natura monumentului:

a) aşezare nefortificată, aşezare fortificată, apoi necropolă;
b) aşezare nefortificată, cetate de refugiu, apoi necropolă;
c) aşezare nefortificată, apoi necropolă fortificată;
d) aşezare fortificată sau cetate de refugiu, apoi necropolă;
e) necropolă fortificată *ab initio*.

În privinţa epocii când s-au înălţat tumulii şi sistemul de fortificaşie, există trei posibilităţi:

a) înainte de epoca La Tène;
b) în epoca La Tène;
c) post epoca La Tène.

Dincolo de probabilele opinii controversate privind natura monumentului de la Stolniceni, datorate, în principal, stadiului incipient al cercetărilor, dar şi caracterului insolit al descoperirilor în sine, câteva observaţii sunt totuşi clare.

a) Întrucât atât în sistemul de fortificaţie, cât şi în mantaua celor doi tumuli s-au descoperit materiale arheologice din La Tène-ul timpuriu este evident că acestea nu pot aparţine unei epoci anterioare.

b) Toate materialele arheologice descoperite în săpăturile din 1929, 1933, 1946, 1949 şi 1993 au fost încadrate în epoca La Tène.

c) În nici una din campaniile de săpături nu s-au descoperit complexe de locuire *in situ* (locuinţe de suprafaţă, bordeie, vetre etc.).

d) Este primul caz cunoscut în care o incintă fortificată este acoperită cu tumuli.

e) Din observaţiile de până acum e puţin probabil ca în interiorul incintei ar fi putut exista o locuire contemporană cu necropola.

f) Tumulii se întâlnesc numai în interiorul incintei fortificate; deocamdată nici unul nu s-a găsit în afara ei, încât există o legătură indiscutabilă între tumuli şi fortificaţie.

g) Este o regulă în istoria comunităţilor umane arhaice de a nu-şi stabili necropola în aşezări, deoarece separaţia între spaţiul destinat celor vii şi celor morţi este net distinctă, fiind un *tabu* ce nu putea fi încălcat[20]. Excepţiile se pot întâlni, eventual, în lumea greco-romană (vezi, de exemplu, mormintele tumulare din agora Atenei[21].

După informaţiile noastre, nicăieri în lumea "barbară" din această parte a Europei nu s-a cercetat vreo incintă fortificată acoperită de tumuli, indiferent de epoca căreia i-ar putea aparţine.

De asemenea, asupra eficienţei şi utilităţii sistemului defensiv de la Stolniceni se pot enunţa mai multe obiecţii, deoarece: a) şanţul exterior nu era un obstacol serios; b) acoperirea cu löess şi a şanţurilor, concomitent cu ridicarea valurilor (prezenţa stratului de löess, ca o bandă continuă şi groasă, atât în şanţuri, cât şi în valuri, nu poate fi explicată printr-o "scurgere" din valuri în şanţuri); c) apropierea dintre valuri şi faptul că valul exterior este mult mai solid şi mai înalt sunt neobişnuite, întrucât valul exterior n-avea un şanţ eficient în faţă, iar după cucerirea acestuia valul interior nu mai avea nici o eficienţă (fig. 2).

O asemenea asociere de elemente neobişnuite nu se mai întâlneşte la nici o altă fortificaţie, indiferent dacă este vorba de cetate de refugiu sau aşezare fortificată, încât este necesar să ne gândim şi la alte posibile utilizări.

Prezenţa materialelor arheologice, getice sau greceşti, atât în sistemul de fortificaţie, cât şi în Tumulii nr. 1 şi 2, ne demonstrează contemporaneitatea lor relativă.

Deoarece în sistemul de fortificaţie s-au găsit puţine fragmente de vase (13 exemplare în 34 mp), este posibil ca ele să nu provină neapărat dintr-o aşezare nefortificată aflată tot aici, ci fie dintr-o zonă din apropiere de unde s-a luat pământ, fie de la lucrători.

Numărul mare de fragmente ceramice găsite, însă, în secţiunea prelungită în incintă (30 de exemplare în 22 mp) ar sugera existenţa, pe loc sau în apropiere, a unui strat arheologic sau a unei zone unde anumite ritualuri implicau distrugerea recipientelor.

Prezenţa a numeroase fragmente ceramice şi de vetre în mantaua tumulilor poate fi explicată în două moduri: a) provin din stratul arheologic din care s-a ridicat movila şi b) sunt depuneri rituale legate de

înmormântări, ele fiind aduse din locul unde se efectuau o parte din actele culturale. Nu mai revenim asupra opţiunii noastre pentru ultima ipoteză, deşi nici prima nu poate fi total exclusă.

Dacă iniţial a fost aici aşezarea nefortificată şi s-a dorit fortificarea ei, de ce sistemul de apărare are anomaliile enunţate ? Evident, observaţii valabile, deocamdată, numai pentru zona cercetată de noi.

Posibilitatea ca pe locul unei aşezări nefortificate să se stabilească o necropolă fortificată trebuie luată, desigur, în considerare.

Este de semnalat că materialele din fortificaţie, din incintă şi mantalele tumulilor aparţin, deocamdată în totalitate, sec. IV-III î. Hr.[22].

Ipoteza că este vorba de o incintă sacră fortificată *ab initio* este la fel de plauzibilă. Astfel de sanctuare şi necropole fortificate se întâlnesc în lumea "barbară" europeană, îndeosebi la celţi[23], dar chiar şi în lumea tracică[24].

Întrucât peste 90% din ceramică este getică, iar restul grecească, monumentul poate fi atribuit, cu multă probabilitate, populaţiei getice.

Obiecţia că o astfel de incintă fortificată getică nu mai cunoaştem în acest areal nu este relevantă, întrucât monumente de acest tip nu se mai întâlnesc nici la alte popoare din această zonă, contemporane sau nu cu geţii.

Şi atunci de ce, în acest stadiu de cercetare, n-am atribui monumentul populaţiei autohtone - getice, fapt pentru care pledează tot inventarul arheologic ?

Evident, ridicarea fortificaţiei şi a tumulilor pot fi atribuite şi unor *epoci post La Tène*, dar, deocamdată, *nu avem nici o piesă arheologică şi nici o observaţie arheologică indubitabilă care să ne oblige la o asemenea interpretare*. Desigur că e posibil ca unii tumuli sau unele înmormântări secundare să aparţină şi altor epoci.

O serie de observaţii din T.2, deja menţionate, ar putea sugera că nu este vorba de o necropolă obişnuită, fapt ce ar putea explica şi fortificarea ei.

Incinte sacre cu înhumări rituale de oameni şi animale, cu depuneri de ofrande - de recipiente ceramice, unelte şi ustensile, de arme şi podoabe etc. se cunosc în lumea tracică în epoca La Tène[25].

Indiferent de epoca şi de populaţia căreia îi atribuim monumentul de la Stolniceni, importanţa sa este deosebită, întrucât *existenţa unei necropole tumulare într-o impozantă incintă fortificată este de necontestat.*

De ce aceşti defuncţi au fost depuşi într-o incintă fortificată ? Trebuiau cei vii să fie apăraţi/izolaţi de cei morţi ? Sau ce morţi apăraţi/izolaţi de ceva anume ?

Numai prin ample cercetări de viitor, care se impun dată fiind *unicitatea monumentului*[26], şi printr-o minuţioasă analiză şi interpretare a datelor arheologice, antropologice şi paleozoologice vom desluşi enigmele "fortificate" în incinta de la Stolniceni.

Valeriu SÎRBU (Brăila),
Tudor ARNĂUT (Chişinău)

NOTE

* Săpături întreprinse de Tudor Arnăut şi Valeriu Sîrbu, în august-septembrie 1993. Au mai participat la săpături:

I. Bercu, asistent la Facultatea de Istorie din Chişinău şi Valentina Diviza, studentă a aceleiaşi facultăţi.

Ridicarea topografică şi cartografierea s-a efectuat cu ajutorul lui G. Burciu şi al Zenaidei Mardari.

Analiza şi prelucrarea materialelor a fost făcută de V. Sîrbu şi T. Arnăut.

Redactarea textului aparţine lui V. Sîrbu.

Prin prezentul raport de săpături arheologice ne propunem să aducem la cunoştiinţă cercetătorilor datele esenţiale ale campaniei din 1993 şi câteva ipoteze de interpretare a monumentului, dată fiind unicitatea şi importanţa incintei fortificate de la Stolniceni.

1.C. Dumitriu, Arhivele Basarabiei, V, 4, 1933, p. 288-295.

2.P. Constantinescu-Iaşi, *Basarabia arheologică şi artistică*, Chişinău, 1933, p. 28.

3.G.D. Smirnov, *Itoghi arheologhiceskih issledovanii v. Moldavii v 1946 g. Ucioniezapiski*, Kishinev, 1949, t II, p. 33.

4.G.B. Fiodorov, *Otcisto polevyh rabotah slaviano-dnestrovskoi ekspediţii za 1950 g*, Kishinev, 1950.

5.Informaţii de la profesoara de geografie Zenaida Mardari şi de la elevii care au efectuat sondajul, toţi din Stolniceni.

6.Resturile scheletului au fost recuperate de noi şi predate spre analiză Alexandrei Comşa, de la Institutul Român de Tracologie.

7.Informaţii de la d-na Zenaida Mardari.

8.Doar P. Constantinnnescu-Iaşi, *op. cit.*, menţionează că a săpat într-un tumul din nord-vestul fortificaţiei.

9.Săpături finanţate de Institutul Român de Tracologie din Bucureşti. În autorizaţia eliberată de Ministerul Culturii al Republicii Moldova s-a aprobat ridicarea topografică a incintei şi efectuarea unui sondaj.

10.Observaţie bazată pe mărimea scheletelor. Doar analiza antropologică, ce va fi efectuată de Alexandra Comşa, va aduce precizările necesare.

11.Pentru tipologia ceramicii getice din sec. V-III î. Hr., vezi, îndeosebi, I.H. Crişan, *Ceramica daco-getică*, Bucureşti, 1969; E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, Bucureşti, 1983; G. Simion, Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 143-163; I.T. Niculiţă, *Gety IV-III vv do n.e.v Dnestrovsko Karpatskih zemliah*, Kishinev, 1977 etc.

12.Pentru orientare în tipologia amforelor greceşti şi elenistice, vezi şi V. Canarache, *Importul amforelor ştampilate la Istria*, Bucureşti, 1957; I.B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, MIA, 85, Moskva, 1960; I.B. Braşinsky, *Greceskii keramiceskii import na Nijnem Donu v V-III vv. do n.e.*, Leningrad, 1980.

13.B.A. Sparkes, L. Talcott, *Black and plain pottery*, The Athenian Agora, 12, 1970, p. 286, nr. 698-709.

14.Vârf de săgeată de tip "scitic", *Stepi evropeiskoi čiasti SSSR v skifosarmatskoe vremia*, Moskva, 1989, p. 369, pl. 64, dar asemenea piese se găsesc în mod obişnuit şi în monumentele tracice în sec. V-III î. Hr.

15.Analiza paleozoologică a resturilor faunistice va fi efectuată de Carmen Tarcan de la Institutul Român de Tracologie.

16.Vezi, de exemplu, Exp. Bujor, MCA, 5, 1957, p. 373-378; G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 63-129; B. Mitrea, C. Preda, MCA, 7, 1961, p. 283-290; A.D. Alexandrescu, Dacia, N. S., 24, 1980, p. 19-126; Em. Moscalu, *op. cit.*, p. 187; M. Irimia, Thraco-Dacica, 6, 1985, p. 75-85; I.T. Niculiţă, SA 2, 1973, p. 27-44. La Dunărea de Jos sunt două excepţii - în cimitirul plan de la Stelnica (jud. Ialomiţa), unde înhumaţia reprezintă circa o treime din numărul mormintelor (Cercetări N. Conovici şi Gh. Matei) şi la Isaccea - "Staţia de gaz metan" (Jud. Tulcea), unde s-au descoperit exclusiv 27 de morminte de înhumaţie (I. Vasiliu, Fl. Topoleanu, SympThrac 7, Tulcea, 1989, p. 266-267). Pentru raportul înhumaţie-incineraţie la traco-geţii din sec. V-III î. Hr., vezi V. Sîrbu, *Credinţe şi practici funerare religioase şi magice în lumea geto-dacilor*, Brăila-Galaţi, 1993, p. 41-42.

17.După cum se cunoaşte, riturile şi ritualurile funerare reprezintă o sumă de norme precise, de acte intenţionate privind modul de tratare a defuncţilor. Aceste constante funerare se reflectă în forma şi dispunerea gropilor, în depunerea şi orientarea defuncţilor, în tipul şi structura inventarului şi a ofrandelor etc. - V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 252-253; Idem, Istros, 7, 1994, p. 121, fig. 10.

18.V. Sîrbu, *Credinţe şi practici funerare ...*, p. 31-36.

19.Vezi nota 2.

20.J.-F. Breuiller, *Organisation sociale/organisation spatiale. Société et nécropole*, Université de Paris I- Panthéon- Sorbone, 1991-1992; C.E. Wilson, Bulletin, Institute of Archaelogy, 18, London, 1981, p. 127-169; V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 31-36.

21.U. Knigge, *Der Kerameikos von Athen*, Krene Verlag, 1991, p. 95-169.

22.Materialele descoperite în incinta fortificată, indiferent de locul săpăturii, sunt similare şi, *grosso modo*, ele se datează în sec. IV-III î. Hr.

23.J.-L. Brunaux, *Les Gaulois, Sanctuaires et rites*, Paris, 1986; W. Unverzagt, în *Siedlung, Burg und Stadt*, Berlin, 1969, p. 335-341; *Gifts to the Gods*, Uppsala, 1977.

24.De altfel, sanctuarele sunt, de regulă, în incinte fortificate; vezi, de exemplu, H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 205-218. Există şi alte incinte fortificate, cu trăsături specifice, ce conţin oseminte umane şi de animale, vetre, "depozite" de vase, de unelte şi ustensile, de podoabe, de armament etc. (V. Sîrbu, *Un nouveaux type de monument sacré chez les Gèto-Daces*, sub tipar în AMN, 1995), ca cele de la Sboryanovo - "Kamen Rid", din nord-estul Bulgariei (D. Gergova, Helis, 2, Sofia, p. 9-22) sau de la Pietroasele - "Gruiul Dării" (Cercetări V. Dupoi şi Fl. Preda).

25.V. Sîrbu, *op. cit.*, passimus.

26.În spaţiul tracic nord-balcanic nu se mai cunoaşte, până în prezent, nici o incintă fortificată "acoperită" cu morminte, tumulare sau plane. A.C. Florescu, CercIst 2, Iaşi, 1971, p. 103-118; N. Conovici, Istros, 4. 1986, p. 71-87; I.T. Niculiţă, *Gety IV-III vv. do n.e. v Dnestrovsko-Karpatskih zemliah*; V. Sîrbu, G. Trohani, *Fortifications gétes des Ve-IIIe siécles av. J.C. entre les Carpates, le Danube et la Mer Noire* (sub tipar).

L'ENCEINTE FORTIFIÉE DE STOLNICENI, ARRONDISSEMENT DE HÂNCEŞTI (République de Moldavie) (Résumé)

L'enceinte fortifiée du lieu dit "*Cetate*", ayant une superficie de plus de 7 hectares, se trouve sur un plateau dominant (la côte absolue de 348 m) du Plateau Moldave Central.

Les éléments essentiels du système de fortification comprennent deux *valli* et deux fossés, qui s'étendent sur les côtés sud-est et nord; sur la dernière partie du côté nord-occidental le système défensif a été renforcé, des deux côtés, avec deux autres *valli*. Le côté occidental et sud-occidental est bordé par un abîme profond et, ensuite, par une pante abrupte, de sorte que l'on ne peut pas apprécier si, et en quelle mesure, le système de fortifications continuaient ici également.

Toute l'enceinte fortifiée est couverte de tumuli dont nous n'avons identifié, jusqu'à présent, qu'une vingtaine; nous considérons que leur nombre est plus grand; mais à cause de leur aplatissement et de la végétation forestière, nous n'avons pas pu les dépister tous.

Bien qu'en 1929, 1932, 1946 et 1949 on y ait entrepris des sondages systématiques, auxquels nous ajoutons les excavations des amateurs, le caractère du monument n'a pas été défni, et les plans et les dimensions publiés de l'enceinte fortifiée sont différents.

On peut y déceler, pourtant, deux conclusions communes à tous: a) tous les matériels découverts appartiennent à l'époque La Tène et b) on n'a pas découvert, *in situ*, de complexes d'habitation.

L'importance du monument a imposé la reprise des fouilles mais, faute des fonds financiers nécessaires, nous n'avons réussi qu'un relevé topographique sommaire, un sectionnement de la fortification sur le côté oriental (90 m2) et l'excavation d'un quart du tumulus no. 2 (48 m2).

Le système de fortification

Sur le côté oriental de la zone fouillée, le système de fortification a la structure suivante : a) le fossé extérieur, à profil semi-oval, a une ouverture à la bouche de 5-5,5 m et la profondeur de 2 m; b) le vallum extérieur a à la base la largeur de 14 m, la hauteur de 4 m par rapport au niveau antique, de 6 m par rapport au fossé extérieur et de 9 m environ par rapport au fossé intérieur; c) le fossé entre les valli, toujours à profil demi-oval, a une ouverture à la bouche de 6 m environ et la profondeur de 4 m environ et d) le vallum intérieur a la largeur de la base de 10 m environ et la hauteur de 2,20 m par rapport au niveau de transgression. Pour la zone fouillée, dans l'élévation du système de fortification, on n'a pas employé de rocher, et les restes de bois sont rares; on n'y a pas identifié de restes de palissade.

La solidité du vallum a été assurée par une succession de couches différentes de löess et sable; à signaler que le löess a été apporté du voisinnage.

Dans le système de fortification on a découvert 13 fragments de vases gètes modelés à la main et un fragment d'amphore grecque, qui date des IV-IIIe siècles av. J.C.

Les observations stratigraphiques nous font apprécier que les valli et les fossés ont été creusés et élevés dans une seule étape et l'on n'a pas remarqué de reprises ultérieures.

Les observations suivantes peuvent être considérées supprenantes: la forme demi-ovale des profils des fossés, le dépôt d'une couche épaisse de löess, y compris dans les fossés, qui anulait pratiquement leur efficacité, le rapprochement entre les valli, le fait que le vallum extérieur est plus solide et plus haut que celui de l'intérieur, le trajet ondulé des valli sur le côté oriental.

Dans la zone fouillée de *l'enceinte*, dans la continuation du sectionnement de la fortification, on n'a pas découvert de complexes d'habitation *in situ* mais seulement une trentaine de fragments de vases gètes, tous modelés à la main et d'amphores grecques, provenant toutes des IV-IIIe siècles av. J.C.

Le tumulus no. 2, a forme légèrement ovale, avait les diamètres de 25x20 m et la hauteur de 0,50-0,50 m, puisqu'il était fortement aplati.

Sur la superficie de 48 m2 fouillée on a identifié 7 squelettes humains, 4 agglomérations d'âtres et 2 fosses (dans l'une d'elles on a trouvé les restes du crâne et du bassin d'un individu). A noter que les squelettes humains, les agglomérations d'âtres, de même que presque tous les matériels archéologiques se trouvaient à 0,23-0,40 m de profondeur.

Les cadavres ont été déposés autant adossés que recroquevillés sur la gauche ou sur la droite, ils ont des orientations différentes, pratiquement vers tous les points cardinaux et les positions des mains sont diverses; tous les individus semblent être des adultes.

Bien que la dislocation de certains os du squelette soit due aux racines des arbres, il est plus difficile à expliquer l'absence de certaines parties de squelette. Il n'y a que l'expertise anthropologique qui va en donner la réponse exacte.

Les vestiges archéologiques sont formés par des fragments de vases gètes et grecs, d'âtres fragmentés, quelques pièces individuelles et os d'animaux. Ce qui est surprenant c'est le fait que nous ne pouvons pas parler d'inventaire ou d'offrandes individuelles, pour quelque défunt que ce soit, mais d'un répandissement général de ces vestiges dans la zone des squelettes.

La céramique gète est représentée par 1175 fragments, dont 9 exemplaires seulement sont tournés (!), en identifiant les types suivants de récipients: bocaux de diverses dimensions et vases noire- grisâtres, écuelles et bols, cruches et tasses, une passeoire et un vase à pied.

La céramique grecque est représentée par 90 fragments, dont 86 proviennent d'amphores thasiennes et des centres pontiques, ensuite d'un Kantharos brique à angobe noire, d'un lekytos brique, un fragment du corps d'un petit vase et une petite anse.

Les pièces individuelles sont représentées par une pointe de flèche à trois ailettes, en bronze, par un couteau en fer, par un fragment de corne de cerf en cours de transformation, par une grès en pierre, par 3 "fusaïoles" et 2 rondelles.

L'inventaire découvert dans la couverture du tumulus peut être daté au IVe siècle av. J.C., surtout reposant sur les importations grecques.

Il est clair que la situation de ce tumulus présente plusieurs éléments insolites: a) tous les défunts sont inhumés, à une époque où les Gètes pratiquaient presque'exclusivement l'incinération; b) on n'a pas saisi de normes précises concernant le dépôt et l'orientation des individus; c) l'absence des pièces habituelle d'inventaire (parures, armement, vases entiers etc.); d) l'absence de certaines parties des squelettes; e) le grand nombre des individus etc.

Du *Tumulus no. 2*, sondé en 1932 par P. Constantinescu-Iaşi et St. Ciobanu, on a ramassé des fragments de vases gètes et grecs, toujours des IV-IIIe siècles av. J.C.

Au-delà des probables opinions controversées concernant la datation et le type du monument de Stolniceni, dues autant à l'étape incipiente des recherches, qu'au caractère insolite des découvertes, quelques observations sont pourtant très claires: a) tous les matériels archéologiques découverts jusqu'à présent appartiennent aux IV-IIIe siècles av. J.C.; b) on n'a pas découvert de complexes d'habitation *in situ* (habitations, huttes, âtres etc.); c) on ne rencontre les tumuli qu'à l'intérieur de l'enceinte, et non pas en dehors; d) il est peu probable qu'il ait existé dans l'enceinte une habitation contemporaine à la nécropole.

Etant donné que plus de 90% des matériels archéologiques sont gètes, et le reste des importations grecques, le monument peût être attribué à la population autochtone, à savoir aux Gètes.

Il est évident que l'élévation de la fortification et des tumuli peut être attribuée, théoriquement parlant, à une époque post-La Tène aussi, mais, pour le moment, il n'y a aucune piéce archéologique et aucune observation stratigraphique indubitable qui nous oblige à une telle interprétation.

La découverte de fragments de vases gètes et grecs dans le système de fortification indique une habitation gète dans la zone (établissement non-fortifié ?).

Les matériels gètes et grecs de la couverture des tumuli no. 1 et 2 peuvent provenir soit d'une couche La Tène de la zone, soit ils sont le résultat des actes rituels effectués à l'occasion du dépôt des défunts. Ce n'est que l'excavation de plusieurs tumuli qui nous en donnera la réponse exacte.

En ce qui concerne le type du monument, il y a, donc, trois hypothèses possibles principales: a) établissement non-fortifié-cité-nécropole, b) établissement non-fortifié-nécropole fortifiée et c) nécropole fortifiée *ab initio*.

L'importance du monument est donnée par *son unicité*, quelle-que soit l'époque ou la population à laquelle nous l'attribuons, car *l'existence d'une nécropole tumulaire dans une imposante enceinte fortifiée est incontestable.*

EXPLICATION DES FIGURES

Fig.1 L'enceinte fortifiée - relevé topographique

Legende: 1 vallum de terre, 2 vallée naturelle, 3 contour tumulus, 4 source, 5 côté hauteur, 6 fouilles exécutées.

Fig.2 Profil et plan de la fortification du côté oriental (SI, carreaux 1-23)

Legende: 1 sol grisâtre de forêt, 2 sol argileux-sablonneux, 3 glaise jaune foulée, 4 humus grisâtre sablonneux, 5 loëss jaune à sable rouge-jaunâtre, 6 sable brun-rougeâtre, 7 sable jaune, 8 couche de cendre, 9 sable à pierres calcaires, 10 fragments céramiques, 11 pierres, 12 argile brun-rougeâtre, 13 argile cuite, 14 argile à sable jaune, 15 couche archéologiquement stérile.

Fig.3 Tumulus no. 2. Les superficies S1-S2-S3. Profils et Grundiss. Les tombes T1-T8 et Agglomérations d'âtres A1-A4, Les Fosses no. 1 et 2.

Legende: 1 sol grisâtre de forêt, 2 tchernoziom, 3 glaise à sable jaune, 4 couche archéologiquement stérile, 5 cendre, 6 fragments d'âtre, 7 fragments céramiques, 8 os humains, 9 os d'animaux.

Fig.4 Pièces du Tumulus no. 2: 1 grès, 2 fragment de corne de cerf, 3 pied de vase, 4 points de flèche en bronze, 5 couteau en fer, 6-8 "fusaïoles".

Fig.5 Tumulus no. 2. Fragments de bocaux modelés à la main

Fig.6 Tumulus no. 2. Fragments de bocaux, modelés à la main (1-14, 16) et anses de vases (15, 17)

Fig.7 Fragments céramiques de bols, écuelles, bocaux, cruches et passeoires du Tumulus no. 2 (1-17) et du Tumulus no. 1 (18-19); 1-12 et 17-19 modelés à la main, et 13-16, tournés.

Fig.8 Importations grecques du Tumulus no. 2. 1-6 amphores, 7 petite cruche, 3 kantharos

Fig.9 Le système de fortification: 1 les valli et le fossé intérieur sur le côté de sud-est, 2 les valli et le fossé intérieur sur le côté oriental

Fig.10 Le système de fortification sur le côté oriental vu de l'enceinte: 1 le fossé entre les valli et le vallum extérieur, 2 les valli et le fossé intérieur

Fig.11 1 Les valli et le fossé intérieur sur le côté nord-est; 2 Tumulus no. 2, Fosse no. 1 (crâne et bassin humain)

Fig.12 Tumulus no. 2. 1-2 Les Tombes no. 5-6.

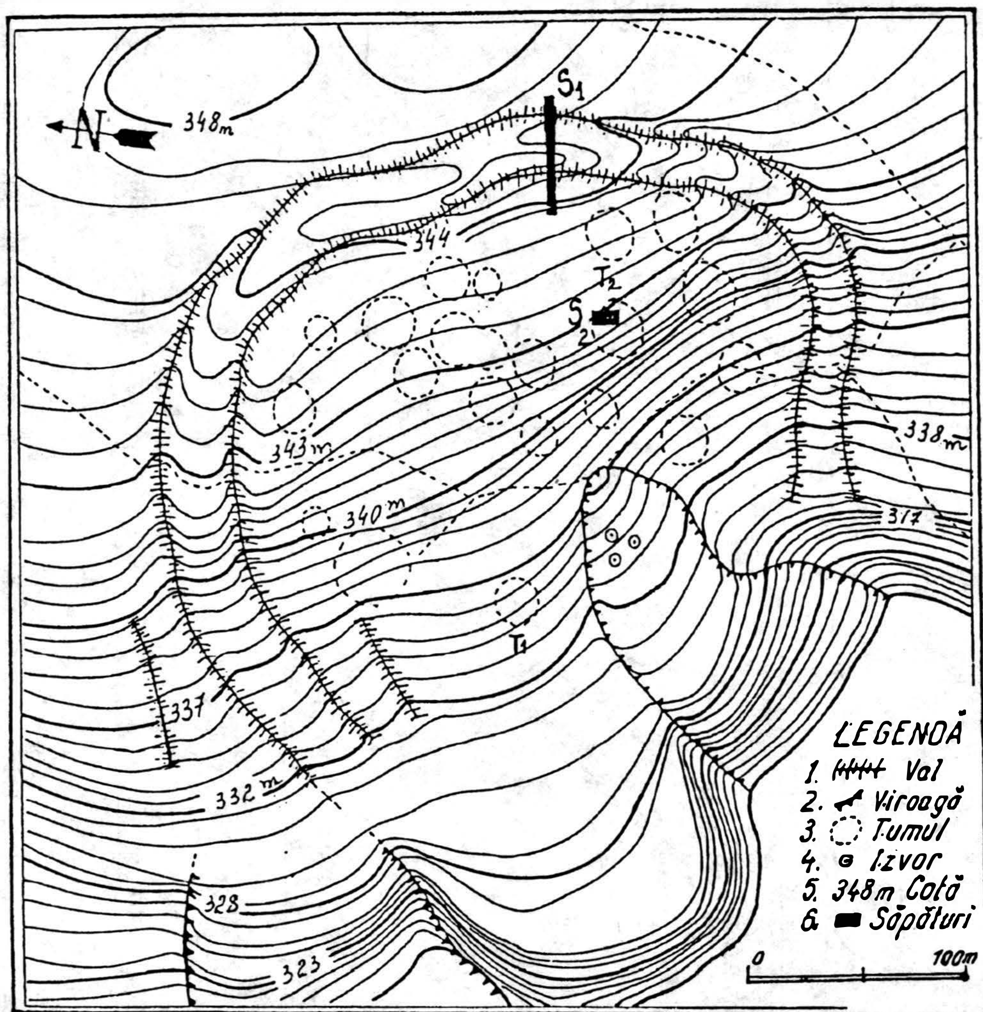

Fig. 1 Incinta fortificată - ridicare topografică.
Legendă: 1 val de pământ, 2 viroagă naturală, 3 contur tumul, 4 izvor, 5 cotă înălțime, 6 săpături executate.

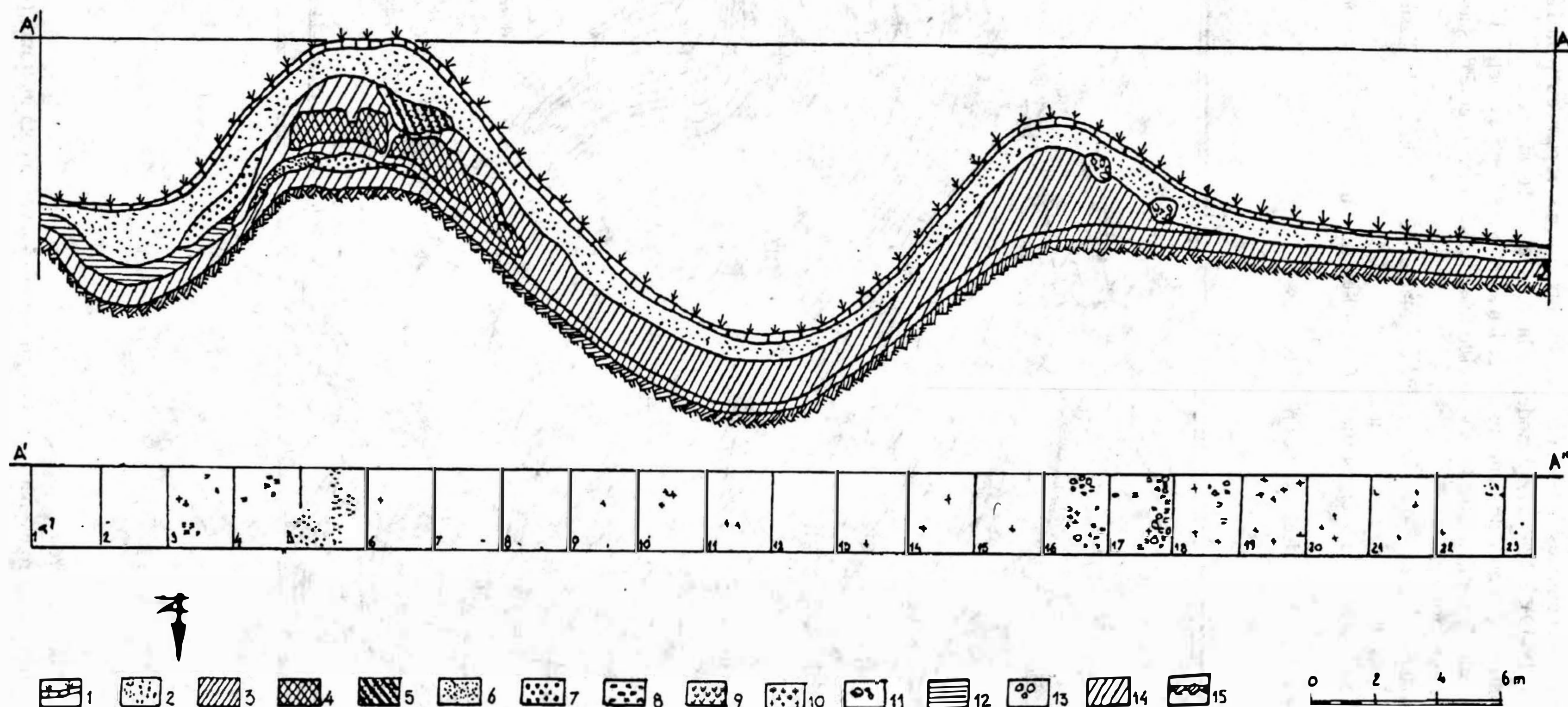

Fig. 2 Profilul și planul fortificației de pe latura de est (S.I, carourile 1-23) .
Legendă: 1 sol cenușiu de pădure, 2 sol argilo-nisipos, 3 lut galben bătătorit, 4 humus cenușiu-nisipos, 5 löess galben cu nisip roșu-gălbui, 6 nisip brun-roșcat, 7 nisip galben, 8 strat de cenușă, 9 nisip cu pietre calcaroase, 10 fragmente ceramice, 11 pietre, 12 lut brun-roșcat, 13 lut ars, 14 lut cu nisip galben, 15 strat steril arheologic.

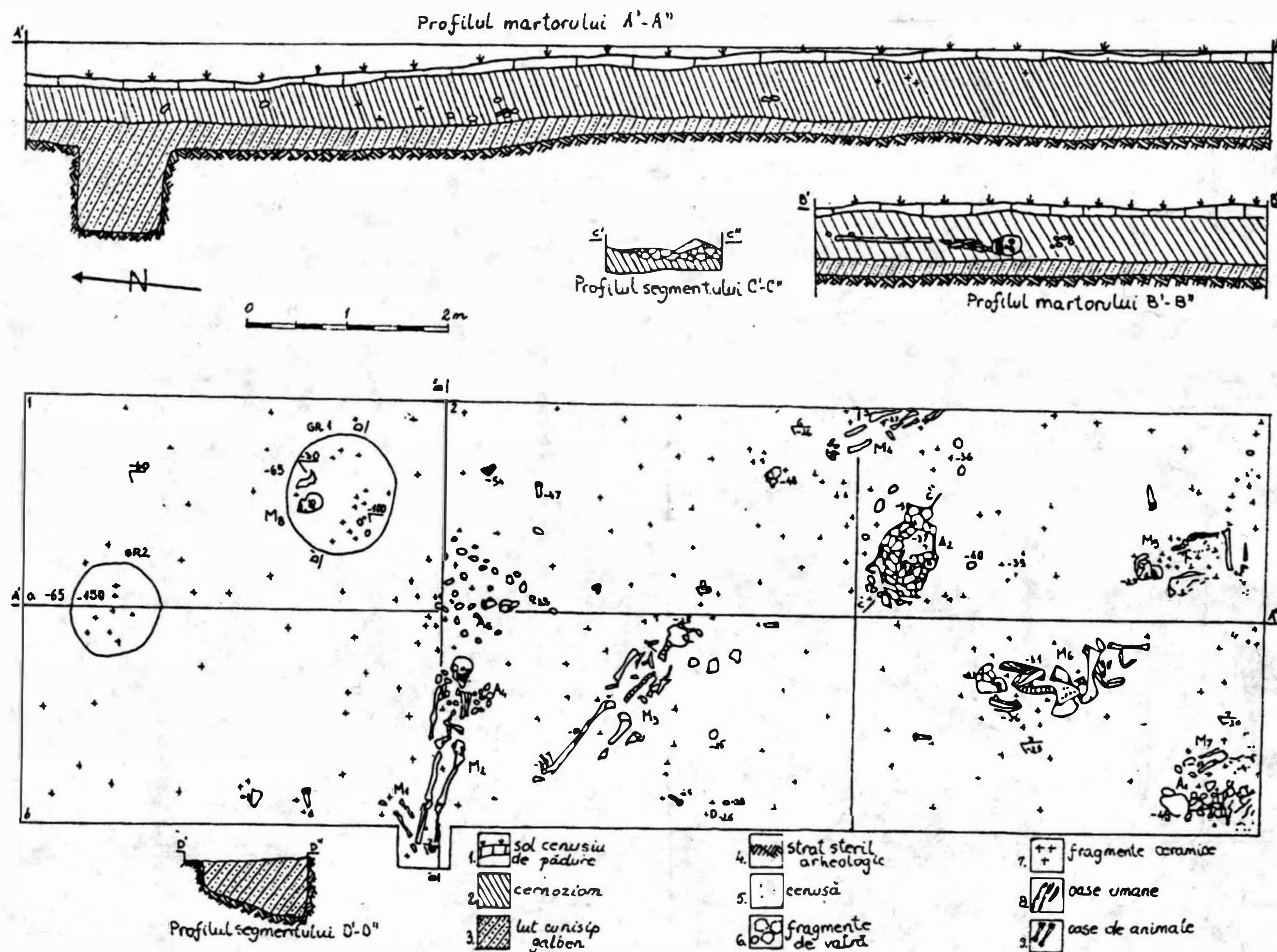

Fig. 3 Tumulul nr. 2. Suprafeţele S.1-S.2-S.3. Profile şi Gründiss. Mormintele M.1-M.8 şi Aglomerările de vetre A.1-A.4, Gropile nr. 1 şi nr. 2.
Legendă: 1 sol cenuşiu de pădure, 2 cernoziom, 3 lut cu nisip galben, 4 strat steril arheologic, 5 cenuşă, 6 fragmente de vatră, 7 fragmente ceramice, 8 oase umane, 9 oase de animale.

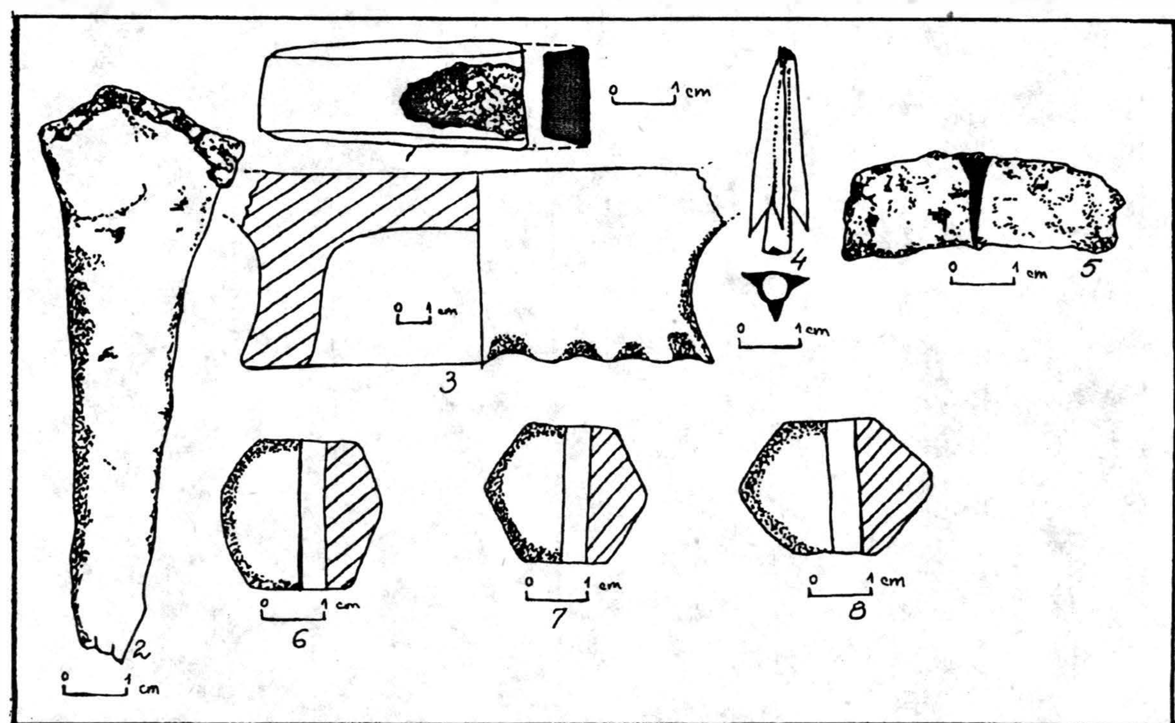

Fig. 4 Piese din Tumulul nr. 2: 1 cute, 2 fragment de corn de cerb, 3 picior de vas, 4 vârf de săgeată din bronz, 5 cuţit din fier, 6-8 "fusaiole".

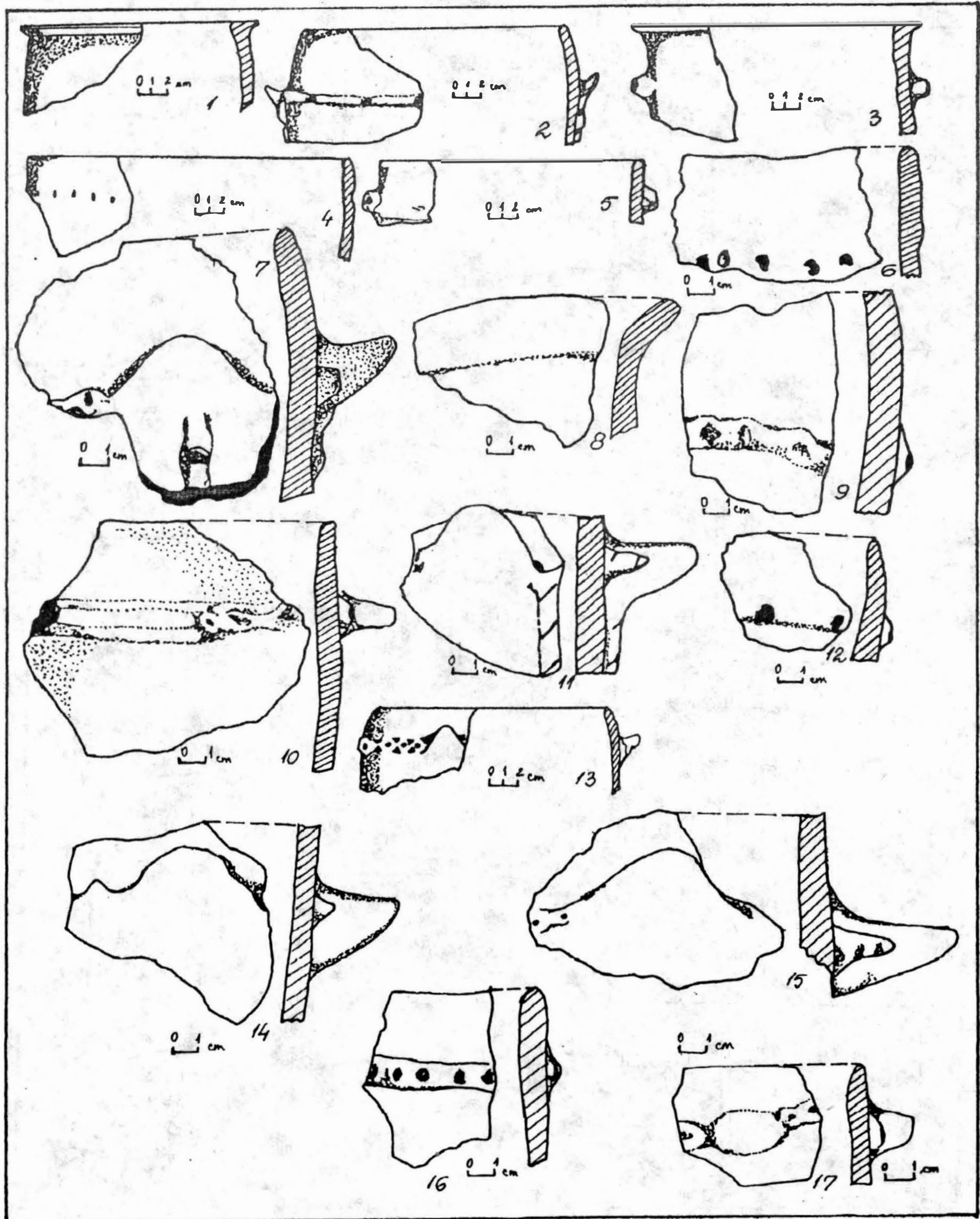

Fig. 5 Tumulul nr. 2. Fragmente de borcane modelate cu mâna.

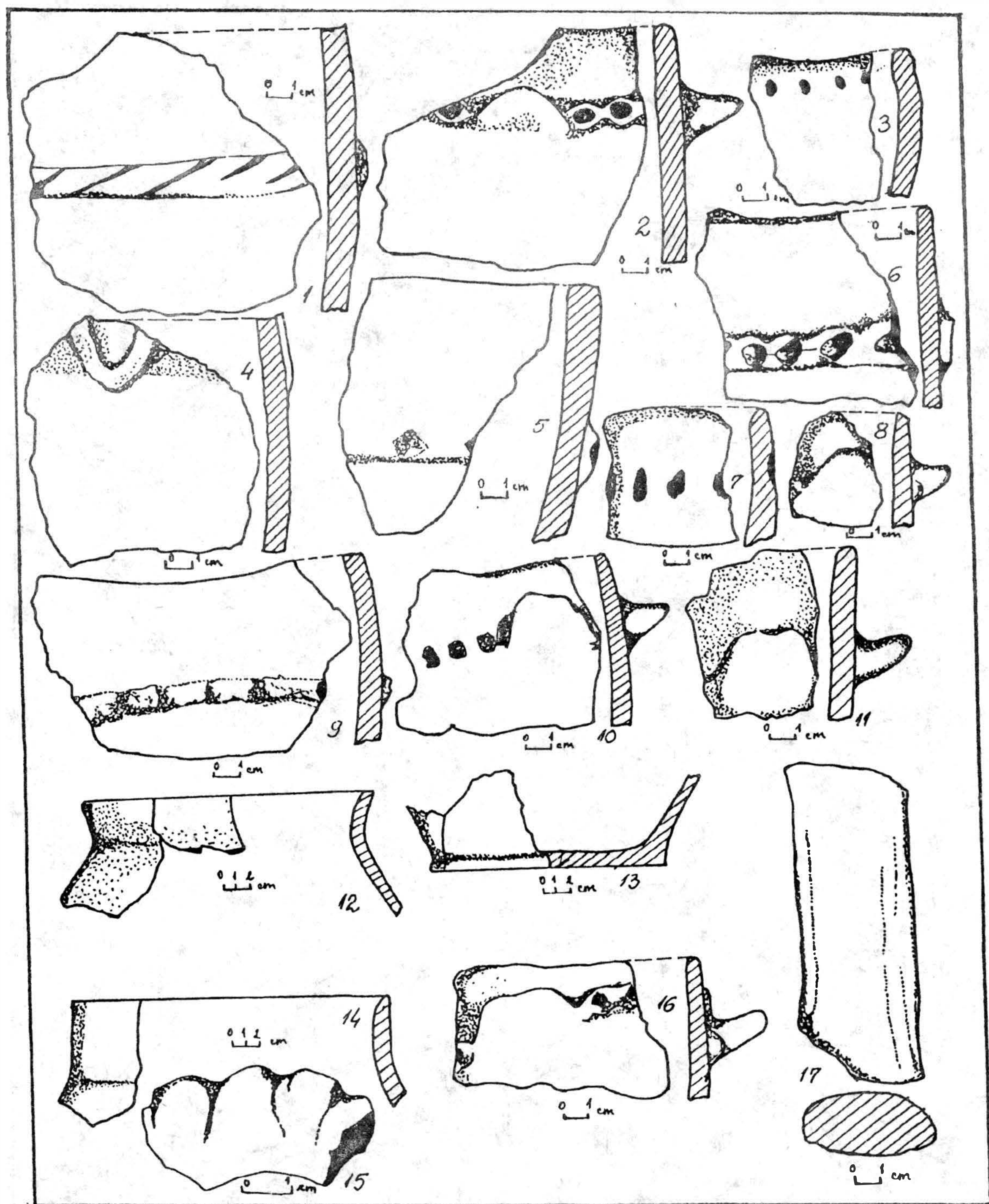

Fig. 6 Tumulul nr. 2. Fragmente de borcane, modelate cu mâna (1-14, 16) și toarte de vase (15, 17).

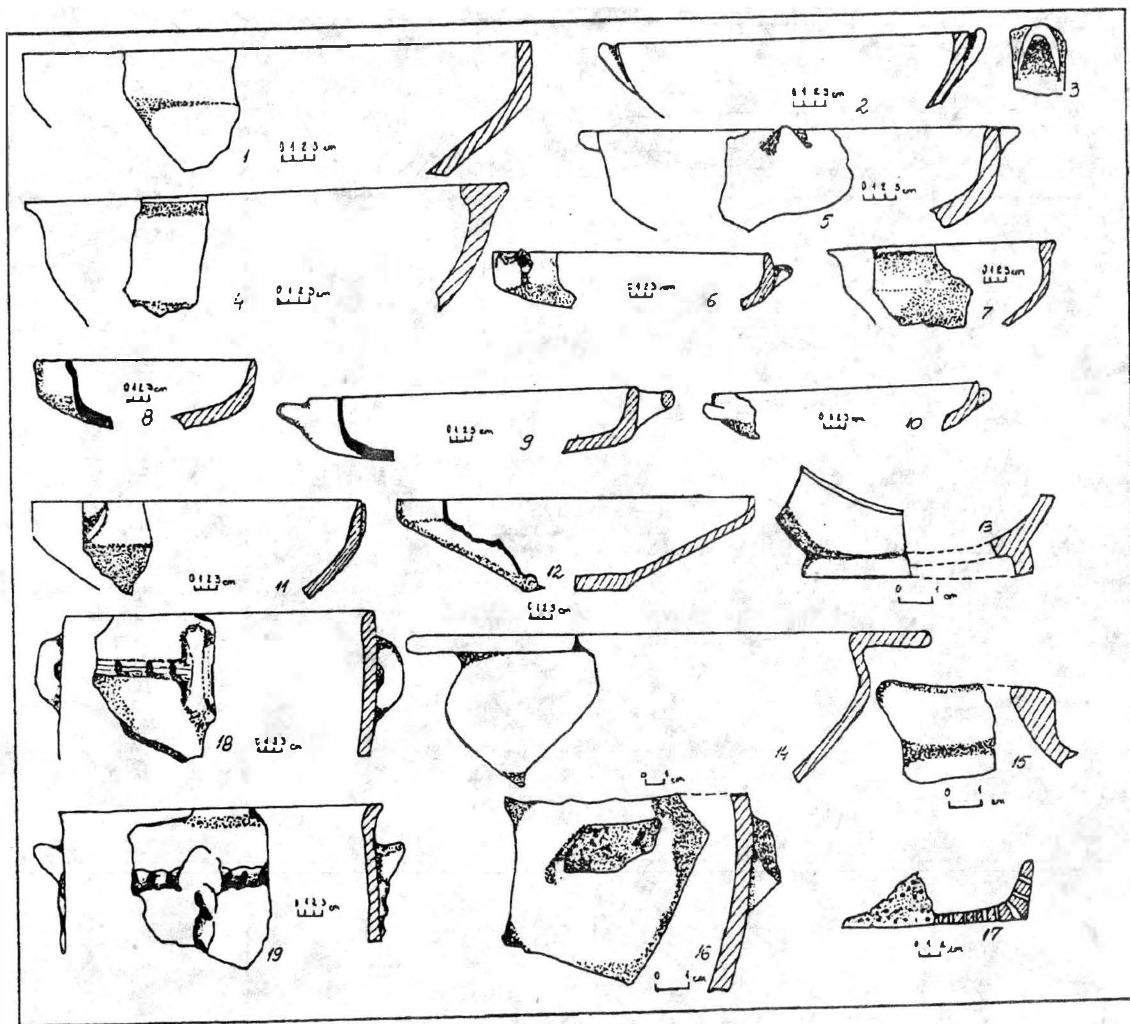

Fig. 7 Fragmente ceramice de la străchini, castroane, borcane, căni și strecurătoare din Tumulul nr. 2 (1-17) și Tumulul nr. 1 (18-19); 1-12 și 17-19 modelate cu mâna, iar 13-16 modelate cu roata.

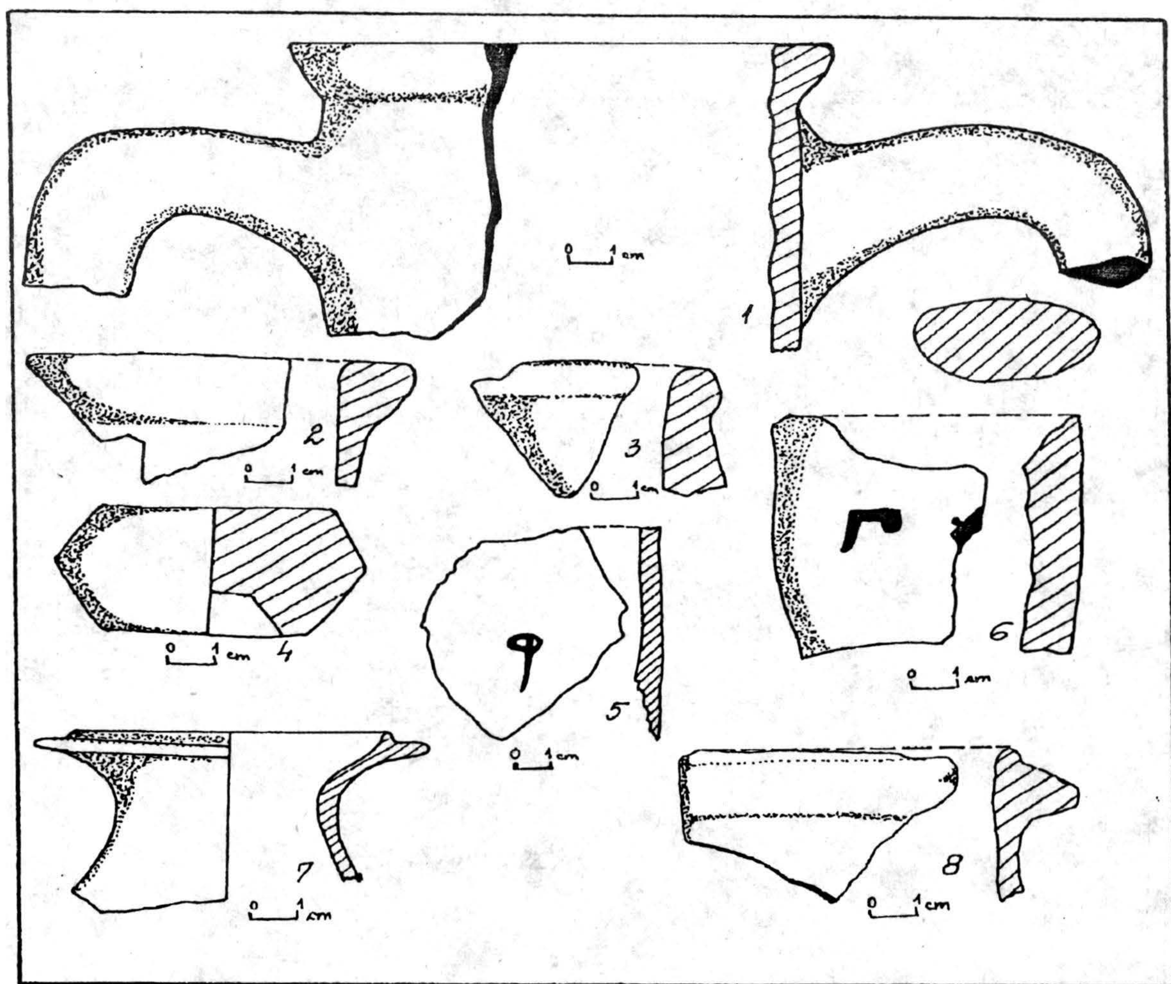

Fig. 8 Importuri grecești din Tumulul nr. 2. 1-6 amfore, 7 căniță, 8 kantharos.

Fig. 9 Sistemul de fortificație: 1 valurile și șanțul interior de pe latura de sud-est, 2 valurile și șanțul interior de pe latura de est.

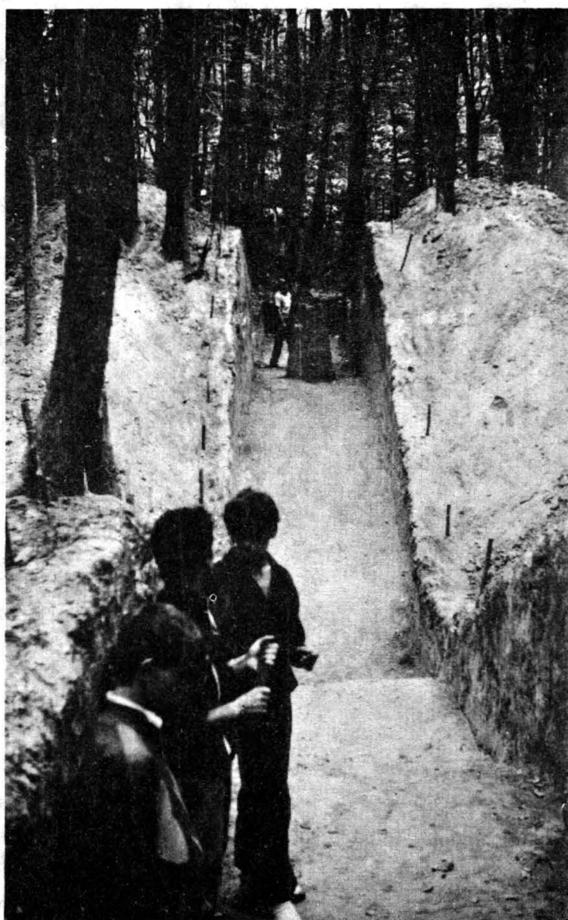

Fig. 10 Sistemul de fortificație de pe latura de est, văzut din incintă: 1 șanțul dintre valuri și valul exterior, 2 valurile și șanțul interior.

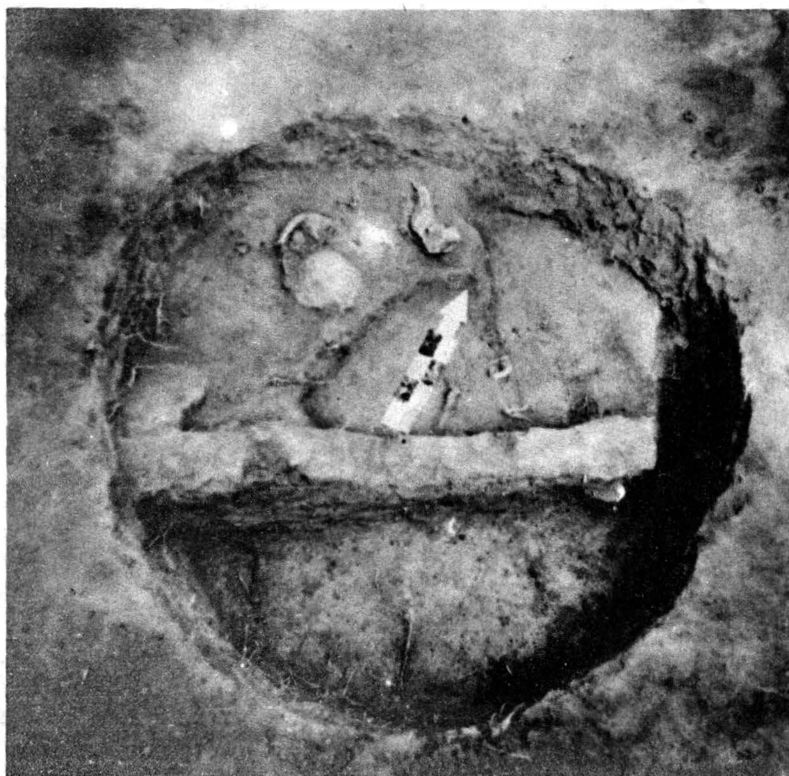

Fig. 11 1 Valurile și șanțul interior de pe latura de nord-est, 2 Tumulul nr. 2, Groapa nr. 1 (craniu și bazin uman).

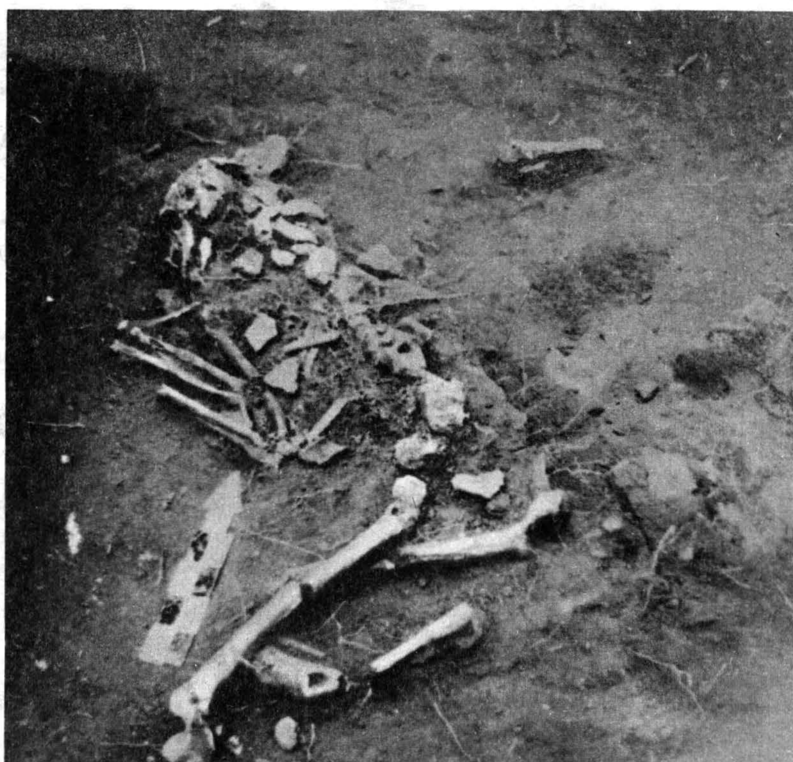

Fig. 12 Tumulul nr. 2. 1-2 Mormintele nr. 5-6.

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN CETATEA DACICĂ DE LA DIVICI ÎNTRE ANII 1988-1994. PRINCIPALELE REZULTATE.

Cercetările efectuate între 1988-1994 în complexul dacic de la Divici-Grad (com. Pojejena, jud. Caraş-Severin), pe malul Dunării, în sudul Banatului românesc, au reuşit să pună în evidenţă succesiunea elementelor de fortificaţie ale cetăţii de pe platoul promontoriului (inclusiv prin dezvelirea integrală a două turnuri şi a unor sectoare ale zidului de incintă din piatră). Prima etapă a fost datată la începutul sec. I î.Chr. (eventual şi în sec. II î.Chr.), cea de-a doua în sec. I a.Chr. (îndeosebi în a doua jumătate) - începutul sec. I d.Chr., iar cea de-a treia şi ultimă etapă în sec. I d.Chr. (mai ales către mijlocul şi a doua jumătate a acestuia). Au mai fost dezvelite complexe de locuire (locuinţe, gropi, vetre) şi alte amenajări edilitare (terase cu pereţi din piatră, cisternă etc.). Materialul arheologic (ceramică lucrată cu mâna şi la roată, ceramică pictată, obiecte din fier, bronz, argint, os, piatră etc.) este caracteristic îndeosebi secolelor I î.Chr.-I d.Chr., aceasta reprezentând deocamdată şi cea mai sigură perioadă de existenţă a cetăţii. Ea a fost distrusă prin cucerire romană la sfârşitul sec. I-începutul sec. II d.Chr. (nu mai devreme de Domiţian şi nu mai târziu de primul război dacic al lui Traian).

Începute în anul 1985, cercetările arheologice sistematice din impozantul complex dacic de la Divici-"Grad" (com. Pojejena, jud. Caraş-Severin) au fost continuate anual până în prezent[1], cu rezultatele dintre cele mai remarcabile. Desigur, având în vedere amploarea şi complexitatea acestui obiectiv, pentru lămurirea multiplelor probleme de natură istorico-arheologică pe care le implică vestigiile descoperite aici, va fi necesară încă o perioadă destul de îndelungată de cercetări. De aceea, până la o abordare monografică exhaustivă a acestuia, am considerat necesar să oferim tuturor celor interesaţi o serie de rapoarte preliminare de săpătură, care - fără a avea pretenţia de a prezenta în detaliu toate descoperirile efectuate şi a epuiza problematica acestora - să ilustreze stadiul atins în cercetarea sa şi să introducă în circuitul ştiinţific principalele rezultate ale acesteia.

Un prim raport de acest gen, conţinând rezultatele esenţiale ale campaniilor de săpături întreprinse între 1985-1987, a fost deja publicat în anul 1989[2]. Ca atare, în cele ce urmază, vom încerca să prezentăm câteva dintre cele mai importante descoperiri şi constatări rezultate în urma săpăturilor efectuate în perioada 1988-1994.

Cu riscul de a repeta - chiar numai parţial - unele date expuse deja în primul raport, pentru o mai uşoară şi corectă înţelegere a celor prezentate mai jos, considerăm necesar să începem prin a face câteva referiri de ansamblu asupra localizării şi caracteristicilor generale ale acestui sit arheologic.

El se află situat în sudul Banatului românesc, pe malul Dunării, între kilometrii fluviali 1065-1066, la aproximativ 3 km vest de satul Divici.

Elementul central al complexului dacic localizat în această zonă îl constituie un promotoriu masiv de formă triunghiulară, cu axa lungă orientată ESE-VNV şi vârful dinspre ESE orientat oblic spre Dunăre, desemnat de localnici prin sugestivul microtoponim "Grad" (pl. I). Acest promontoriu are în partea superioară un platou de cca 7000 mp, care prezintă o pantă relativ accentuată spre Dunăre, fragmentată prin câteva terase succesive. Platoul respectiv (cu o înălţime maximă absolută de 189,5 m şi o diferenţă de nivel de aproximativ 110 m faţă de malul Dunării) deţine o poziţie strategică deosebită, controlând malul românesc al Dunării între curba acestuia spre Baziaş şi zona Moldova Nouă - Pescari (pl. II), precum şi o însemnată regiune din teritoriul sârbesc de la sudul Dunării, pe o rază de aproape 20 km în jurul oraşului Veliko Gradište. Acest platou a constituit - de altfel - zona vizată cu predilecţie de săpăturile efectuate până în prezent, perimetrul său corespunzând practic centrului rezidenţial fortificat al complexului dacic din zona Divici-"Grad". Cele mai importante lucrări de fortificare a acestuia au putut fi sesizate - chiar dacă numai parţial până acum - îndeosebi la limita dinspre NV a platoului, în celelalte zone el fiind destul de bine protejat prin pantele abrupte pe care promontoriul le prezintă înspre NNE, E, S şi SSV.

Promontoriul în cauză este legat printr-o șa îngustă de un deal ceva mai înalt aflat în prelungirea nord-vestică a acestuia. În această șa de legătură, prezentând actualmente o cădere de nivel de aproape 10 m față de extremitatea nord-vestică a platoului fortificat, au fost practicate două șanțuri de apărare ce par să fi fost (cel puțin într-un anumit moment) în relație de contemporaneitate.

Pe pantele nord-estice, imediat dincolo de această șa de legătură, a putut fi observată cel puțin o terasă de locuire amenajată artificial (terasa A), existența altor amenajări de acest gen putând fi deocamdată doar presupusă din cauza masivei împăduriri a dealului în această zonă.

De asemenea, prin cercetări de suprafață, s-a mai constatat și existența unor alte lucrări de foritifcare (valuri de pământ) pe culmea dealului aflat la nord-vest de promontoriu, acestea constituind probabil un sistem defensiv de adâncime destinat să îngreuneze accesul spre principalele elemente ale fortificației aflate în șaua de legătură și pe extremitatea nord-vestică a platoului cetății.

Câteva sondaje de mică amploare efectuate la poalele promontoriului "Grad", pe malul Dunării, au pus în evidență existența unor urme destul de intense de locuire dacică și în această zonă, acestea aparținând așezării nefortificate ("așezarea civilă") care depindea de cetatea situată pe înălțimea (pl. I)[3].

Apare astfel, evident faptul că - atât prin amploarea și suprafața ocupată, cât și prin complexitate - vestigiile arheologice localizate pe dealul "Grad" și în zona din imediata vecinătate a acestuia conturează încă de la început existența în acest punct acelui mai important complex dacic cunoscut până acum în zona de sud a Banatului. Această realitate a fost, de altfel, confirmată și de cercetările arheologice efectuate până în prezent aici, cu deosebire pe platoul fortificat al promontoriului.

Pe suprafața acestuia, înclinată evident spre Dunăre, au fost delimitate trei zone mari, oarecum distincte, denumite convențional terasa superioară (respectiv zona cea mai înaltă de la extremitatea nord-vestică a platoului), terasa mijlocie (cu panta actuală cea mai accentuată, situată în prelungirea sud-estică a terasei superioare) și terasa inferioară (o zonă relativ plată aflată la extremitățile dinspre S-SV și, respectiv, SE ale platoului).

Cercetările efectuate între 1985-1987 au avut drept obiectiv esențial stabilirea stratigrafiei de bază a locuirii de pe platoul promontoriului "Grad", surprinderea principalelor elemente de fortificație și succesiunea lor, precum și dezvelirea (în cele mai multe cazuri parțială) a diverselor complexe de locuire și a altor amenajări edilitare existente în zona săpăturilor.

În acest scop a fost trasată inițial o secțiune magistrală, notată cu S1 (182 x 2 m) și orientată pe axa lungă (ESE-VNV) a platoului, care însă a depășit practic limitele acestuia, atât înspre SE (fiind prelungită pe o anumită distanță și pe pantele din această direcție ale promontoriului) cât și înspre NV (ea secționând și șaua de legătură cu masivul deluros aflat pe această direcție, până pe pantele situate deasupra terasei A).

În imediata vecinătate estică (nord-estică) a acesteia au mai fost practicate, de asemenea, câteva suprafețe de dezvelire notate C_1-C_4 (în zona terasei superioare) și, respectiv, C_5-C_9 (în zona terasei inferioare)[4].

Principalele relații de stratigrafie verticală au fost obținute, evident, în cadrul secțiunii S_1. Astfel, în acel moment, au putut fi diferențiate două nivele succesive de locuire dacică pe ansamblul platoului, respectiv nivelul inferior (I) și nivelul superior (II). De asemenea, fără a corespunde unui nivel de locuire cât de cât sesizabil, în zona terasei superioare au mai fost descoperite (în stratul vegetal de la suprafața solului) un număr de trei fragmente ceramice feudale, atribuite sec. XIV-XV, fapt ce ar putea să indice eventual doar o locuire extrem de sporadică sau, mai curând, prezența accidentală a unor păstori din această perioadă pe platoul promontoriului "Grad".

S-a putut constata, totodată, că ambele nivele de locuire dacică și complexele corespunzătoare acestora din zona teraselor superioară și mijlocie au fost așezate pe o serie de terasări succesive realizate din lut argilos și sprijinite cu pereți din piatră (în unele cazuri chiar sumar fasonată). O parte a acestui lut argilos - loess (steril din punct de vedere arheologic) reprezintă o depunere naturală peste stânca nativă a platoului. O altă parte a acestuia (având însă aceeași consistență) pare să fi fost adusă de la poalele promontoriului, așa cum o indică cele câteva fragmente ceramice neolitice (cultura Starčevo-Criș) și din epoca bronzului (cultura Žuto Brdo-Gârla Mare) aflate în poziție secundară în compoziția sa.

Această depunere de lut lipsește pe terasa inferioară, unde stânca nativă pare să fi fost nivelată intenționat (cel puțin la vremea ultimului nivel dacic de locuire) și unde nu s-a constatat până acum vreo depunere

culturală cât de cât consistentă sau complexe de locuire. Grupări izolate de ceramică fragmentară au fost surprinse doar în câteva alveolări ale patului de stâncă, peste acestea aflându-se numai stratul de humus vegetal. Toate acestea ar putea să indice faptul că zona respectivă nu a fost utilizată pentru locuire ci în cu totul alte scopuri (eventual ca "zonă sacră" ?).

În șaua de legătură au fost secționate cele două șanțuri de apărare amintite mai sus (cu deschidere la gură de aproximativ 6 m și, respectiv 10 m).

Deasupra acestora, la extremitatea nord-vestică a platoului, a fost surprins și dezvelit parțial un turn din piatră cu etaj de cărămidă (T_1), căruia îi fusese adosat (pornind de la latura sa nord-estică) un zid de incintă din piatră cu o grosime de cca 3,60 m. Atât turnul T_1 cât și porțiunea de zid aflată la NE de acesta aparțin ultimei faze de fortificare a platoului, corespunzătoare nivelului superior (II) de locuire dacică.

În imediata vecinătate sud-estică a turnului T_1, de data aceasta în cadrul nivelului inferior de locuire din secțiunea S_1, a mai fost sesizată încă o aglomerare de pietre plasate într-o alveolare săpată în terasarea de lut galben. Deși destinația acestora ne-a scăpat inițial, ele s-au dovedit ulterior (așa cum vom vedea și în cele ce urmează) că au făcut parte din latura estică a unui alt turn-locuință (T_2) aparținând nivelului inferior (I) de locuire dacică.

La sud-est și nord-est de acesta, au putut fi sesizate două aliniamente din piatră, destul de prost conservate, care conturau ductul unui fel de "zid" cu paramenți de piatră sumar fasonată între care se afla o umplutură de lut amestecat cu rare bucăți de stâncă. Pornind spre sud de la zidul de incintă aflat la nord-est de turnul T_1, acest "zid" făcea un unghi drept la extremitatea sud-estică a suprafeței C_2, îndreptându-se spre SSV. O porțiune din latura sa de sud-est a fost surprinsă și în secțiunea S_1. Ulterior s-a constatat că el este de fapt un parapet din piatră destinat să sprijine terasarea de lut existentă în această zonă a platoului.

La sud-est de acesta, în secțiunea S_1, au mai fost dezvelite total sau parțial un număr de trei locuințe (L_{1-3}) și șase gropi ($Gr._{1-6}$) aparținând ambelor nivele de locuire, fiind secționat și un mare val de pământ aplatizat care delimita terasa superioară de cea mijlocie.

Tot în secțiunea S_1, la limita dintre teresa mijlocie și cea inferioară, a fost surprins un aliniament format din două blocuri de piatră fasonată la exterior, care au făcut parte inițial dintr-un zid sau dintr-un parapet de terasă ce delimita zonele mai sus menționate. Oricum, terasarea de lut se oprea în dreptul acestora, ea nemaifiind constatată și în porțiunea din S_1 situată pe terasa inferioară. Acest zid sau parapet de terasă se termina probabil pe latura sud-estică a platoului, în zona limitei dintre terasa mijlocie și cea inferioară cu un alt turn din piatră, a cărui dărâmătură masivă a fost surprinsă în suprafețele C_{5-9}, fără a i se putea însă preciza îndeajuns de bine limitele. Sub nivelul acestuia au putut fi surprinse resturile unei cisterne cu bolta din piatră calcaroasă, puternic afectată și deranjamente moderne.

La nord-vest de aceasta, pe buza platoului, în perimetrul suprafeței C_7 a mai fost secționat un val de pământ dintr-o fază mai veche. Surprinderea unei locuințe dintr-un nivel ulterior, plasată pe coama acestuia, ne indică faptul că el a fost dezafectat la un moment dat, nemaifiind utilizat cu siguranță în ultima fază de locuire dacică de pe platoa.

În sfârșit, se cuvine să menționăm și faptul că la limita vârfului sud-estic al platoului, în porțiunea săpată din S_1, nu s-a putut constata existența vreunui element de fortificație cât de cât vizibil. Fără a avea o siguranță absolută în acest stadiu de cercetare, este plauzibil ca această zonă să nu fi fost fortificată datorită pantelor foarte accentuate pe care le prezintă aici promontoriul.

Alături de ceramică (lucrată cu mâna sau la roată, dar și pictată) și de numeroase alte obiecte din fier, bronz și argint, datarea celor două nivele dacice de locuire de pe platoul promontoriului "Grad" și a elementelor de fortificare corespunzătoare s-a bazat, inițial, cu deosebire pe cele câteva fibule descoperite și pe o monedă romană din bronz.

Astfel, o fibulă din bronz de schemă La Tène târzie și o cheutoare cu capăt piramidal de la o pafta din fier provenind din nivelul inferior (I), au constituit principalele argumente pentru plasarea acestuia în sec. I a.Chr. - începutul sec. I p.Chr.

Totodată, nivelul superior-II (ultimul nivel dacic de locuire) a fost plasat în cursul sec. I p.Chr. (îndeosebi către mijlocul și a doua jumătate a acestuia) în special prin două fibule din bronz cu corpul puternic profilat (Kräftig profilierte Fibeln: variante ale tipurilor Almgren 68 și 82) și printr-un as postum Germanicus, bătut de împăratul Caligula în anul 40 p.Chr.[5].

Drept urmare, se apreciază că sfârșitul violent al cetății s-a petrecut în timpul conflictelor militare daco-romane de la sfârșitul sec. I - începutul sec. II p.Chr. (așa cum o arată și piesele de echipament militar

roman aflate pe nivelul final de dărâmătură al fortificației), acest eveniment putând avea loc "cel mai devreme în vremea lui Domițian și cel mai târziu în cursul primei campanii de cucerire a Daciei de către Traian (101-102 p.Chr.)".

Dacă în privința stabilirii mai precise a momentului în care s-a petrecut distrugerea finală a cetății dacice de la Divici-"Grad" v-a mai trebui, probabil, să așteptăm până la finalizarea săpăturilor de pe platoul promontoriului, cercetările ulterioare anului 1987 au reușit să ne pună la dispoziție câteva elemente noi, capabile să îmbunătățească substanțial imaginea de ansamblu a acestui important sit arheologic și chiar să modifice întrucâtva ipotezele de lucru și concluziile preliminare formulate anterior.

Cercetările din 1988-1994 au fost concentrate exclusiv pe terasa superioară a platoului, în special la extremitatea nord-vestică a acestuia, în zona unde au fost constatate cele mai ample complexe lucrări de fortificare artificială. S-a urmărit, pe lângă dezvelirea unor porțiuni cât mai ample ale acestora, precizarea succesiunii lor stratigrafice și cronologice precum și relațiilor existente între ele și celelalte complexe de locuire sau diferitele amenajări edilitare existente în zona imediat învecinată.

În acest scop, a fost trasată în primul rând altă secțiune magistrală, notată S_2 (70 x 2 m), pe direcția SV-NE, aproximativ perpendiculară pe S_1 și pornind de pe latura sud-vestică a acestuia din urmă. De asemenea au mai fost practicate încă trei mari suprafețe de dezvelire: C_{10} (destinată dezvelirii integrale a turnului T_1 și a zonei sale imediat învecinate), pe latura dinspre sud-vest a S_1; C_{11} (pentru dezvelirea unei porțiuni a zidului de piatră aflat la sud-vest de turnul T_1), plasată în imediata vecinătate sud-vestică a C_{10}; C_{12} (prin care s-a urmărit dezvelirea întregii suprafețe cuprinse între C_{10}, C_{11}, S_1 și, respectiv S_2).

Ținând cont de faptul că cele mai importante relații stratigrafice au fost oferite de săpăturile efectuate în suprafețele C_{10} și C_{12}, parțial în C_{11} și extremitatea nord-estică a S_2 (pl. III), în raportul de față ne vom opri cu precădere asupra descoperirilor efectuate în această zonă, referirile la celelalte sectoare ale săpăturilor din zona terasei superioare a platoului de pe "Grad" fiing relativ sumare.

Unul dintre cele mai importante obiective arheologice investigate în această zonă a fost turnul-locuință T_1.

Surprins parțial în secțiunea S_1 și suprafața C_1, acesta a fost dezvelit în întregime prin intermediul suprafeței C_{10}.

S-a putut constata că el are o formă pătrată, fiecare dintre laturile sale măsurând cca 9,50 m pe exterior. Acest turn constituie unul dintre complexele arheologice cele mai mari și mai bine conservate din întreaga zonă. Pe unele segmente, pereții săi (cu o grosime de cca. 2,15-2,20 m) se mai păstrau în elevație până la 1,50-1,60 m de la nivelul de călcare. La aceasta se mai adaugă o fundație de 0,80 m adâncime, săpată în stratul de lut bine tasat al unei terasări. Ea a fost realizată din bucăți relativ mari de stâncă locală nefasonată, legate cu lut. Spre deosebire de fundație, pereții turnului au o structură mai complexă (pl. IV). Atât în interior, cât și la exterior, aceștia prezintă paramenți realizați din blocuri mari de stâncă de diverse dimensiuni, fasonate la exterior și îmbinate în sistemul "opus incertum". Între acești paramenți se află un emplectom realizat din bucăți mai mici de stâncă legate cu lut. Această structura a fost consolidată inițial prin mai multe rânduri de bârne transversale (babe), cu capetele în formă de coadă de rândunică, așa cum o arată lăcașurile păstrate pe unele din blocurile de piatră ale paramenților. Pe laturile dinspre SV, NV și NE ale turnului (mai bine păstrate) au putut fi observate două șiruri de lăcașuri destinate acestor bârne transversale, situate la cca 1 m distanță unul de altul. Primul dintre aceste șiruri se află imediat deasupra nivelului de călcare al turnului. Este de presupus că în porțiunea care nu se mai păstrează din elevația pereților a mai existat cel puțin încă un aliniament de asemenea bârne transversale. Aceste babe nu au fost însă plasate și pe colțurile turnului, fapt ce a provocat - se pare - și cedarea mai accentuată a pereților tocmai în aceste zone.

Plasată într-o poziție aproximativ centrală, în interiorul turnului se afla o vatră din lut de formă rotundă. În jurul său, ca și pe întreaga suprafață a nivelului de călcare din camera interioară a acestuia s-au descoperit mai multe fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată (unele chiar pictate), îndeosebi numeroase bucăți provenind de la chiupuri de mari dimensiuni de tipul dolium. Tot aici a mai fost găsită "in situ" o mică nicovală de bijutier, realizată din bronz (pl. XII/1).

Toate acestea erau acoperite de un nivel destul de compact de arsură, cenușă, bârne carbonizate și pietre, în amestec cu scoabe, cuie și piroane din fier de mari dimensiuni. Deasupra acestuia se afla un nivel

masiv de dărâmătură din piatră în amestec cu o masă importantă de cărămizi întregi și fragmentare destul de slab arse, constatat mai ales în interiorul turnului dar și în afara acestuia. În ciuda faptului că toate aveau aceeași grosime (7-8 cm), după formă au putut fi diferențiate trei feluri de cărămizi: două de formă dreptunghiulară (cu dimensiunile de 30x20 cm și, respectiv, 22x13 cm) și unul de formă aproximativ pătrată (19x18 cm). Câteva din cărămizile de formă dreptunghiulară mai păstrau încă una din suprafețe (probabil cea de pe peretele interior) o tencuială de culoare albicioasă de circa 1 cm.

Aceste observații ne arată că turnul T_1 a fost practic un turn-locuință cu parter și etaj de cărămidă. Construit într-o tehnică bine reprezentată în arhitectura dacică de acest gen[6], el a funcționat în ultima fază de existență a cetății, fiind parțial distrus în momentul cuceririi acesteia de către romani. Prin poziția sa, el a fost totodată și un turn de curtină, deținând un rol defensiv însemnat prin integrarea sa în traseul incintei de piatră de la extremitatea nord-vestică a platoului.

Așa cum am menționat și mai înainte, din latura nord-estică a acestui turn pleacă un zid din piatră cu o grosime de 3,60 m, lucrat într-o tehnică asemănătoare cu cea a turnului T_1. Astfel, el avea parameți realizați din blocuri de piatră fasonate la exterior, legate cu lut și îmbinate în sistemul "opus incertum". Între acești parameți se afla un emplecton realizat din bucăți de stâncă nefasonată în amestec cu lut bine tasat. Parțial prăbușit din vechime și afectat în partea superioară de lucrări agricole moderne, el s-a mai păstrat în elevație (doar pe anumite zone) până la 0,50-1 m înălțime, având de asemenea o fundație din bucăți de stâncă nefasonate săpată în terasarea de lut. Spre deosebire de turnul T_1, în structura acestui sector de zid nu a putut fi observată existența urmelor de la eventuali stâlpi de lemn transversali (babe). În schimb, el a fost întărit la exterior (pe partea pantei ce coboară spre șaua de legătură barată prin cele două șanțuri de apărare) cu o serie de bârne masive verticale, ale căror gropi și urme carbonizate au fost evidențiate în săpătură, la o distanță de cca 2 m una de cealaltă. Urmele puternice și continue de arsură a solului, constatate pe nivelul de călcare dintre aceste gropi, ar putea să ne indice faptul că spațiul existent între bârne era întărit cu grinzi sau scânduri transversale[7]. Este cert că acest sector de zid a funcționat concomitent cu turnul T_1 în ultima fază de existență a cetății. Faptul că el a fost adosat laturii de nord-est a turnului ne arată - pe de o parte - că turnul a fost construit ceva mai devreme și - pe de altă parte - că respectivul sector al zidului de incintă constituie (cel puțin în actualul stadiu de cercetare) elementul cel mai nou al fortificației de piatră de la extremitatea nord-vestică a platoului. Constatarea că el are și cea mai mare grosime (3,60 m) dintre toate sectoarele de zid dezvelite până în prezent, ne îndeamnă să credem că reprezintă începutul unei încercări de a face față iminentului pericol roman care a și provocat în cele din urmă distrugerea difinitivă a cetății. Eventualele faze anterioare ale fortificației de piatră din această zonă n-au mai putut fi urmărite, deoarece pentru aceasta ar fi trebuit secționată porțiunea de zid respectivă, și așa destul de prost conservată.

Extremitatea nord-vestică a platoului a fost fortificată printr-un zid de piatră și la sud-vest de turnul T_1. Acest zid, al cărui duct este dispus oblic față de latura sud-vestică a turnului T_1, a fost dezvelit parțial în suprafețele C_{10} și C_{11}. El a avut două faze de funcționare. În conformitate cu datele oferite de săpătură, o primă fază a acestuia a fost edificată și a funcționat înainte de construirea turnului T_1, suferind apoi o distrugere violentă, după care a fost refăcut pe aceeași bază. În această a doua fază a sa, el a funcționat în același timp cu turnul T_1 și - parțial - cu sectorul de zid adosat laturii nord-estice a acestuia, fiind în uz până la distrugerea finală a cetății. Cel puțin la nivelul fazei a doua, structura sa este asemănătoare cu cea a turnului T_1 și a sectorului mai lat de zid adosat acestuia. Mica porțiune dezvelită în C_{10}, care a fost și cea mai bine păstrată, ne arată că și acest zid (cu o grosime de cca. 2,20 m) era alcătuit din parameți de piatră fasonată legată cu lut, între care se afla un emplecton alcătuit din bucăți de stâncă nefasonată în amestec cu lut. Nu s-a putut observa, totuși, dacă paramentul său exterior era sprijinit cu bârne, căci din porțiunea mai mare dezvelită în suprafața C_{11} nu s-a păstrat bine decât paramentul dinspre interior, cel dinspre exterior fiind prăbușit - împreună cu o parte din emplecton - pe panta promontoriului. Se cuvine să menționăm însă că acest zid de incintă ne se leagă de latura sud vestică a turnului T_1, el terminându-se brusc și intenționat (capătul său fiind realizat dintr-un parament de piatră fasonată) la 3-4 m de turn. Cel puțin la nivelul ultimei faze de fortificare (corespunzătoare refacerii zidului și construirii turnului T_1) aici a existat o zonă deschisă a cărei semnificație ne scapă deocamdată, dacă nu cumva este vorba de spațiul destinat unei porți.

Prin corelație cu nivelele de locuire deja stabilite, prima fază a zidului de piatră aflat la sud-vest de turnul T_1 corespunde nivelului inferior (I), în timp ce faza a doua a acestuia, turnul T_1 și sectorul de zid aflat

la nord est de acesta corespund nivelului superior (II), ultimul nivel de locuire dacică de pe platoul promontoriului "Grad".

Deosebit de important este însă faptul că în aceeaşi zonă a mai putut fi surprinsă, pentru prima dată, încă o fază de fortificare, anterioară celor menţionate mai sus. Aceasta a fost constituită dintr-un val de pământ prevăzut cu palisadă, al cărui traseu se afla la sud-est de acela al incintei de piatră, fiind bine evidenţiat atât sub fundaţia laturii de sud-vest a turnului T_1 cât şi în suprafeţele C_{10-11}.

Pantele acestui val de pământ au fost ulterior nivelate prin adăugare de pământ argilos cu aceeaşi consistenţă ca acela din val, realizând-se astfel o terasare în care au fost săpate atât fundaţiile turnului T_1 cât şi a zidului aflat la sud-vest de acesta (încă din prima sa fază).

O mare valoare pentru încercarea de preciziare a relaţiei cronologice dintre prima fază a fortificaţiei (valul de pământ cu palisadă) şi cea de-a doua fază a acesteia (respectiv prima fază a zidului de piatră aflat la sud-vest de turnul T_1) o deţine un complex de locuire (notat provizoriu B_1/1990) descoperit în suprafaţa C_{10}, între zidul de piatră şi aliniamentul stâlpilor de palisadă de pe coama valului de pământ, în imediata vecinătate sud-vestică a turnului T_1 (pl. III). Acest complex, care a conţinut doar bucăţi de chirpici ars şi ceramică lucrată atât cu mâna cât şi la roată (pl. V), a fost săpat în terasarea de lut prin care s-a nivelat panta exterioară a valului de pământ cu palisadă, fiind căpăcuit de o dărâmătură de piatră provenită de la distrugerea primei faze a zidului plasat pe extremitatea nord-vestică a platoului. Este evident, deci, că acest complex de locuire - ca şi prima fază a zidului de piatră, care a funcţionat în aceeaşi vreme cu B_1/1990 - reprezintă o etapă de fortificare şi locuire ulterioară celei a valului de pământ cu palisadă.

Etapei de locuire şi fortificare reprezentată prin bordeiul B_1/1990 şi prima fază a zidului de piatră (care corespunde practic nivelului inferior - I surprins în săpăturile anterioare de pe platou) îi aparţine însă şi un alt important complex arheologic, respectiv ruinele (destul de slab conservate) ale unui alt turn din piatră, notat T_2 şi situat în imediata vecinătate sud-vestică a turnului T_1. Surprins parţial în secţiunile S_1 şi S_2, ca şi în suprafaţa C_{10}, el a fost dezvelit în întregime în cadrul suprafeţei C_{12}. S-a putut constata astfel că el a avut tot o formă pătrată cu latura exterioară de cca 8 m şi o grosime a zidurilor de aproximativ 2 m, Distrus violent odată cu prima fază a zidului de piatră de pe extremitatea nord-vestică a platoului, turnul T_2 nu s-a mai păstrat decât la nivelul fundaţiei el fiind dezafectat ulterior (în vremea funcţionării turnului T_1 şi a cele de-a doua faze a zidului din piatră). În aceste condiţii, este aproape imposibil să ne facem o imagine despre structura sa în elevaţie. Este foarte probabil însă că a fost un turn-locuinţă, el aflându-se în interiorul primei faze a incintei de piatră. Ţinând cont de fragmentele de chirpici ars şi de cărămidă prezente constant peste şi printre micile porţiuni de dărâmătură din piatră care s-au mai păstrat încă pe nivelul acestuia, se pare că şi în acest caz a fost vorba de un turn-locuinţă cu parter din piatră şi etaj din cărămidă.

Fundaţia sa a fost săpată în terasarea de lut care a nivelat pantele valului de pământ cu palisadă, fapt care indică - fără nici un dubiu - posterioritatea sa faţă de cea mai veche fază a fortificaţiei de pe "Grad".

Pe de altă parte, există suficiente argumente care arată că turnul T_2 a fost utilizat într-o perioadă anterioară ultimului nivel de locuire dacică de pe platou, respectiv înainte de ultima etapă a fortificaţiei (reprezentată de turnul T_1 şi de faza a doua a zidului de piatră). În acest sens, poate fi menţionat în primul rând faptul că unul dintre colţurile sale este uşor suprapus de fundaţia laturii sud-estice a turnului T_1. Totodată, în perimetrul turnului T_2 au fost surprinse două gropi (notate provizoriu $Gr._1$/1993 şi $Gr._1$/1991) care străpung nivelul acestuia, aceste gropi aparţinând ultimului nivel de locuire. O poziţie similară faţă de turnul T_2 o deţine şi locuinţa L_1/1994 (cca. 3x2 m), atât din punct de vedere stratigrafic cât şi după inventarul pe care-l conţinea (pl. VIII; XII/5,15).

În aceste condiţii, este clar că turnul-locuinţa T_2 (alături de prima fază a zidului de piatră, de bordeiul B_1/1990 şi de celelalte complexe de locuire contemporane) corespunde nivelului inferior (I), definit ca atare prin săpăturile anterioare.

Aşa cum am mai menţionat deja, excepţie făcând valul de pământ cu palisadă, toate elementele de fortificare şi complexele de locuire amintite mai sus au avut ca suport o terasare masivă de lut. Constituind zona cea mai înaltă a platoului şi - probabil - centrul rezidenţial al cetăţii (cel puţin în ultimile două etape de existenţă ale acesteia), respectiva terasare a fost delimitată şi consolidată printr-un zid-parapet din piatră, păstrat mai bine doar pe anumite porţiuni şi al cărui duct de formă rectangulară a fost surprins atât în secţiunile S_1 şi S_2, cât şi în suprafeţele C_{1-4} şi C_{11-12} (pl. III). Asemenea parapete din piatră, destinate sprijinirii teraselor succesive de pe platou au mai fost surprinse şi în alte zone ale săpăturilor efectuate până în prezent. Evident, însă, că pentru a dispune de o imagine mai amplă asupra traseului acestora este necesar un stadiu mai avansat

de cercetare a platoului. Un asemenea parapet (având aspectul unui zid compact din piatră, cu o grosime de peste 1 m) a fost surprins şi în secţiunea S_2, la sud-vest de sprijinul terasei pe care se aflau turnurile, el suprapunând parţial o locuinţă dacică. Fără îndoială că aceste amenajări au suferit o serie de refaceri parţiale, succesiunea acestora fiind încă greu de precizat în stadiul actual de cercetare.

În consecinţă, ca urmare a săpăturilor efectuate între 1988-1994, situaţia constatată în zona de la extremitatea nord-vestică de la Divici-"Grad" se prezintă astfel:

Cea mai veche etapă (I) a fortificaţiei de pe platoul cetăţii este reprezentată printr-un val de pământ cu palisadă. Deşi acesteia ar trebui să-i corepundă şi un nivel de locuire (pe care-l vom nota acum cu I), acesta nu a putut fi surprins până acum în sectoarele cercetate. Dincolo de aranjamentele masive provocate de diversele complexe arheologice aparţinând etapelor ulterioare, este foarte probabil că această situaţie se datorează mai ales faptului că săpătura nu a depăşit în nici un sector (cu excepţia terasei inferioare) nivelul masivelor terasării de lut peste care se află celelalte două nivele de locuire dacică şi complexele aferente acestora. De aceea, poziţia cronologică a acestei prime etape de fortificare (şi, probabil, de locuire) a cetăţii rămâne încă incertă, ea putând fi - deocamdată - doar supoziţionată în funcţie de datarea celorlalte nivele de locuire şi de fortificare.

Într-o fază ulterioară (II), pantele valului de pământ sunt nivelate prin adăugarea unei mari cantităţi de lut bine tasat (având acelaşi aspect şi consistenţă cu acela din componenţa valului), realizându-se astfel o terasare pe care este amenajată prima fază a zidului de piatră. Aceleiaşi etape îi aparţin turnul locuinţa T_2 şi bordeiul B_1/1990, ca şi celelalte complexe cercetate anterior care au fost atribuite nivelului inferior (I) de locuire. În funcţie de situaţia constatată în noile cercetări, acesta va fi desemnat de aici înainte ca nivelul mijlociu (II) de locuire. În conformitate cu datele rezultate din săpătură, această etapă de locuire şi fortificare a cetăţii a suferit o distrugere violentă, probabil "manu militari".

Cea de-a treia şi ultimă etapă (III) de fortificare din nord-vestul platoului este reprezentată de refacerea zidului de piatră, construirea turnului T_1 şi, mai apoi, adosarea de latura sa nord-estică a porţiunii de zid mai late. Acestei etape îi aparţin cele mai multe dintre complexele arheologice cercetate până acum pe platoul cetăţii, ea corespunzând celui mai nou nivel de locuire (nivelul superior, notat iniţial II). Acesta va fi desemnat de aici înainte ca nivel final (III) de locuire. El a suferit, de asemenea, o distrugere violentă în momentul cuceririi acestei cetăţi de către armatele romane, după care - în conformitate cu datele de care dispunem până acum - locuirea dacică de pe platoul promontoriului "Grad" încetează definitiv.

MATERIALUL ARHEOLOGIC

În urma cercetărilor arheologice efectuate în perimetrul cetăţii dacice de la Divici-"Grad" a rezultat o impresionantă cantitate de material arheologic de diverse categorii: ceramică lucrată cu mâna şi la roată (inclusiv ceramică pictată), unelte, arme, material de construcţie (în special cuie, scoabe şi piroane) precum şi alte obiecte din fier, fragmente de vase şi alte obiecte din bronz cu diferite destinaţii, podoabe din bronz şi argint (în special fibule şi brăţări), monede, alte obiecte de uz casnic realizate din lut ars, os, corn sau piatră (fusaiole, "lustruitoare", spatule, râşniţe etc.).

Întrucât o descriere amănunţită a tuturor acestor descoperiri depăşeşte evident posibilităţile oferite de spaţiul destinat prezentului raport de săpătură, în cele ce urmează ne vom limita să facem doar o prezentare sintetică şi selectivă a acestora, cu accent asupra acelora mai deosebite sau care deţin o valoare mai mare ca repere cronologice.

Deoarece nu au fost înregistrate încă obiecte care să poată fi atribuite cu certitudine celei mai vechi etape de locuire şi fortificare (notată acum cu I), materialul arheologic la care ne vom referi în continuare aparţine în totalitate etapelor ulterioare, respectiv nivelului mijlociu (notat acum cu II) şi nivelului final (notat acum cu III). Principalele categorii mari de descoperiri (ceramica şi piesele de metal) vor fi prezentate diferenţiat pe cele două nivele de locuire menţionate.

Ceramica ocupă, desigur, cea mai mare pondere cantitativă în ansamblul materialului arheologic descoperit.

În cadrul mijlociu (II) şi în comoplexele de locuire carespunzătoare acestuia este bine reprezentată atât ceramica lucrată cu mâna (pl. V/1-2. 7-18: VI), cât şi cea lucrată la roată (pl. V/3-6; VII).

Categoria ceramicii lucrate cu mâna este realizată în general dintr-o pastă mai grosieră, de culoare brună sau brun-cărămizie, mai rar neagră sau neagră-cenuşie, având în compoziţie multe pietricele şi - uneori

- chiar cioburi pisate. Excepție fac unele tipuri de vase (în special castroane sau fructiere cu buza lățită), lucrate cu mâna dintr-o pastă mai fină de culoare brun-gălbuie (pl. V/7). Dintre formele tipice ale acestei categorii ceramice, specifice pentru nivelul mijlociu (II) de locuire, se remarcă îndeosebi diversele variante ale vasului-borcan (cu pereții mai mult sau mai puțin bombați și buza curbată spre exterior). O frecvență destul de mare o au și vasele în formă de sac cu buza aproape dreaptă, ca și oalele cu corpul alungit, ușor bombat, având buza puțin profilată (așa-numitul "vas-pepene"). Alături de acestea, mai poate fi menționată prezența în același nivel a ceștilor-opaiț (câțui) lucrate cu mâna dintr-o pastă relativ grosieră, precum și a unor tipuri de străchini, castroane sau fructiere cu buza lățită și răsfrântă la exterior, realizate dintr-o pastă mai fină. Un alt tip de vas aparținând aceleiași categorii ceramice, destul de bine reprezentat încă din scest nivel, îl constituie vasul în formă de "situlă" (fără grafit în pastă) care imită formele similare grafitate din lumea celtică (pl. VI/7, 9-10). Cele mai frecvente ornamente care apar pe diversele tipuri de vase lucrate cu mâna aparținând acestui nivel sunt crestăturile oblice pe buză, șirurile de alveole imprimate sub buză, brâurile orizontale în relief (crestate oblic sau alveolate), butonii aplicați (cu mai multe alveole) și inciziile mai înguste (grupate adeseori în fascicule curbe sau drepte).

Ceramica lucrată la roată, descoperită în același nivel, este realizată de regulă dintr-o pastă fină și bine arsă, având pereții de culoare predominant cenușie, mai rar cenușie-roșietică sau chiar roșie. Tipologic predomină diversele variante de străchini, castroane sau fructiere cu buza răsfrântă la exterior, unele exemplare prezentând chiar urme de reparații. Pe lângă acestea, mai pot fi remarcate micile străchini cu buza invazată, diferite tipuri de cești cu profil accentuat bitronconic și toarte supraînălțate, alături de marile vase de provizii (chiupuri). O prezență notabilă (mai slab reprezentată în descoperirile de până acum, dar simptomică pentru acest nivel) o constituie chiupul cu buza în trepte. Majoritatea vaselor din această categorie nu sunt ornamentate. Acolo unde există, decorul a fost realizat exclusiv prin motive lustruite și prin incizii drepte sau în formă de val.

Deși nu acoperă întregul său reperetoriu tipologic, combinațiile de vase lucrate cu mâna și la roată descoperite în bordeiul B_1/1990 pot fi considerate ilustrative pentru nivelul mijlociu (II) de locuire de pe platou (pl. V).

Cu totul sporadic până acum, în același nivel au apărut și câteva fragmente ceramice pictate.

Prin caracteristicile sale de ansamblu, cu excepția vaselor de tip situlă, ceramica aparținând acestui nivel de locuire al cetății dacice de la Divici-"Grad" își găsește cele mai bune și apropiate corespondențe în ultimul nivel (II) al așezării dacice fortificate de pe "Stânca" Liubovcei, nivel care a fost plasat în sec. I a.Chr.- începutul sec. I p.Chr.[8]

Nivelul final (III) de locuire al cetății de la Divici-"Grad" se caracterizează printr-o ceramică (pl. VIII-XI) care continuă în mare măsură tipurile existente încă din nivelul precedent, dar care ilustrează - pe de o parte - o altă etapă evolutivă a unora dintre ele și - pe de altă parte - presupune apariția unor tipuri noi caee nu au fost atestate mai înainte (cu deosebire în repertoriul tipologic al ceramicii lucrate la roată).

Astfel, ceramica lucrată cu mâna (pl. VIII/5-13; IX) continuă să fie realizată dintr-o pastă mai grosieră în amestec cu multe pietricele și paiete de mică, pereții vaselor din această categorie fiind cel mai adesea de culoare brună, brun-cărămizie sau brun-neagră. Tipologic, continuă să predomine diversele variante ale vaselor borcan (cu corpul mai mult sau mai puțin bombat, dar cu o profilare oarecum mai accentuată a buzei, comparativ cu etapa precedentă) și vasele-sac (cu buza aproape dreaptă). Se înmulțesc diversele variante ale vasului de tip "situlă" negrafitat și se constată o frecvență mare a ceștilor-opaiț (câțui) cu una sau două toarte. Dintr-o pastă ceva mai fină sunt lucrate tot cu mâna și o serie de străchini tronconice sau fructiere cu buza răsfrântă la exterior (unele reparate). Deși exemplarele lipsite de decor sunt destul de frecvente, vasele aparținâns acestei categorii ceramice din nivelul final (III) prezintă adesea o ornamentație bogată și destul de variată realizată în special prin brâuri în relief alveolate, butoni-apucătoare și butoni aplicați (cu mai multe alveole), precum și prin incizii adânci dispuse vertical, oblic sai în val.

Ceramica lucrată la roată (pl. VII/1-4; X; XI) este realizată dintr-o pastă fină și bine arsă. Pereții vaselor au cel mai adesea o culoare gri (inclusiv diverse nuanțe ale acesteia, mergând de la gri-gălbui la gri-roșcat) și roșie, mai rar neagră sau gălbuie. Din punct de vedere tipologic, ea prezintă o diversitate mai accentuată comparativ cu nivelul anterior, fiind reprezentată în special de: străchini, castroane și fructiere cu buza mai mult sau mai puțin lățită și îngroșată, curbată spre exterior; străchini (de dimensiuni relativ mici) cu buza invazată; cești și căni cu corp bitronconic și toarte supraînălțate; capace; boluri; vase-borcan; numeroase vase mari de provizii (chiupuri) cu umărul foarte proeminent.

Alături de absenţa chiupurilor cu buza în trepte, în cadrul acestui nivel trebuie remarcată în primul rând prezenţa marilor chiupuri de culoare roşie-cărămizie, cu buza orizontală şi mult îngroşată, decorată prin şănţuire (dol ia). De asemenea, capacele tronconice cu buza uşor profilată şi prag interior constituie un tip ceramic a cărui apariţie a fost constatată exclusiv tot în ultimul nivel.

Un tip mai aparte îl constituie şi cana bitronconică, cu o şănţuire mediană pe corp şi un ornament realizat printr-o reţea de linii lustruite pe gât, descoperită pe fundul gropii ($Gr._1$/1993; pl. XI). Ea îşi găseşte o analogie aproape perfectă într-un exemplar similar descoperit în aşezarea celtică (scordiscă) de la Gomolava, într-o groapă ce conţinea un număr de trei schelete (un bărbat, o femeie şi un copil) şi care aparţinea nivelului VI b al acestei aşezări, nivel datat la mijlocul şi sfârşitul sec. I s.Chr.[9] La Divici, însă, respectivul tip de vase are o poziţie cronologică sensibil mai târzie, căci groapa din care acesta provine (şi care străpungea nivelul turnului T_2) aparţinea indubitabil ultimului nivel de locuire al cetăţii dacice, datarea sa exclusivă în cursul sec. I p. Chr. neputând fi pusă la îndoială.

Ornamentarea vaselor lucrate la roată, descoperite în ultimul nivel de locuire şi în complexele arheologice corespunzătoare acestuia, a fost realizată îndeosebi prin motive lustruite (benzi orizontale sau în reţea) şi incizate (benzi orizontale sau în val), dispuse - de regulă - pe zona superioară a acestora.

O menţiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu ceramica pictată, aceasta constituind o prezenţă destul de numeroasă în cadrul ultimului nivel, cu deosebire în zona turnului T_1 şi a complexelor de locuire din imediata sa vecinătate. Vasele aparţinând acestei specii, realizate dintr-o pastă extrem de fină şi lucrate exclusiv la roată, au fost pictate la exterior cu benzi distanţate (mai late sau mai înguste) de culoare roşie sau brun-roşietică, alternând uneori cu benzi de culoare alb-gălbuie.

Piesele de metal (pl. XII), realizate în special din fier, bronz şi argint având diverse utilităţi (materiale de construcţie, unelte arme podoabe, piese de echipament militar, monede) constituie de asemenea o prezenţă notabilă în cadrul materialului arheologic descoperit în perimetrul cetăţii dacice de la Divici-"Grad", unele dintre ele constituind repere cronologice esenţiale pentru nivelele sau complexele din care provin.

Evident că, în circumstanţele menţionate mai înainte, nu dispunem deocamdată de nici un obiect din metal care să poată fi atribuit cu siguranţă celui mai vechi nivel de locuire şi fortificare (I) al acestei cetăţi.

Chiar şi în cel de-al doilea nivel (II), piesele de metal descoperite nu sunt foarte numeroase. Alături de obiectele deja publicate (printre care se numără îndeosebi o fibulă de schemă La Tène târzie, lucrată din bronz, şi fragmentul unei paftale de fier)[10], mai pot fi amintite o verigă de bronz (pl. XII/6), acul şi o parte din resortul unei fibule de bronz (pl.XII/2) şi un vârf de săgeată din fier cu opritor pe tijă (pl.XII/12), ultimile două fiind descoperite pe nivelul de distrugere al turnului-locuinţă T_2.

Cu o oarecare doză de nesiguranţă (deoarece a fost recuperat din pământul aruncat din săpătură), aceluiaşi nivel îi poate fi atribuit şi fragmentul unei brăţări din argint de bună calitate, decorată prin şiruri paralele de incizii fine de formă oval-alungită, dispuse transversal pe suprafaţa sa exterioară (pl.XII/7). Ea îşi găseşte o bună analogie într-un exemplar similar din bronz descoperit în cetatea dacică de la Tilişca[11] .

S-ar mai putea aminti, tot aici, şi o serie de alte piese fragmentare din fier, puternic oxidate, despre a căror utilitate este greu să ne pronunţăm din cauza stării lor proaste de conservare.

În schimb, în nivelul final (III) de locuire şi fortificare al cetăţii, piesele de metal sunt mai mult sau mai puţin numeroase şi diversificate.

O parte dintre obiectele de metal descoperite n cursul săpăturilor din 1985-1987 au fost deja publicate în primul raport preliminar de săpături[12]. Dintre acestea, se remarcă în primul rând cele din fier, reprezentate prin materiale de construcţie (cuie, scoabe şi piroane, masate îndeosebi în zona turnului T_1), unelte (cuţite, seceri, dălţi de tâmplărie), arme (vârfuri de lance şi de săgeată), pinteni şi alte obiecte fragmentare de utilitate nisigură.

Dintre obiectele din bronz se detaşează o piesă masivă în formă de scoică (cu greutate de 225 gr), două fibule din bronz cu corpul puternic profilat, o monedă romană (as) şi câteva piese de echipament roman (câţiva solzi de "lorica squamata" şi un buton discoidal din bronz argintat) descoperite pe nivelul final de dărâmături al cetăţii.

Piesa în formă de scoică, descoperită în groapa $Gr._6$ în asociere cu asul postum Germanicus bătut de Caligula în anul 40 p.Chr., a avut o utilitate greu de precizat cu exactitate în acest moment. Ea a fost considerată iniţial ca reprezentând o ştanţă pe care erau bătute diverse obiecte din bronz. Nu este cu totul exclus ca aceasta să fi fost şi un suport de vas roman din bronz.

Alături de moneda amintită, deosebit de importante mai ales pentru datarea acestui nivel sunt şi cele două fibule cu corpul puternic profilat (variante ale tipurilor almgren 68 şi 82), plasarea acestora îndeosebi la mijlocul şi a doua jumătate a sec.I p.Chr. fiind asigurată (chiar dacă multe exemplare similare apar frecvent pe teritoriul Daciei şi în cursul sec. II p.Chr.[13]).

Dintre podoabele de argint descoperite cu aceeaşi ocazie se remarcă şi un fragment de brăţară cu secţiune rotundă, realizată dintr-un argint de mai proastă calitate.

Şi în cursul cercetărilor efectuate între 1988-1994 au fost descoperite numeroase piese de metal aparţinând aceluiaşi nivel (pl.XII).

Cele mai multe au fost realizate din fier. Dintre acestea amintim numeroasele cuie, scoabe şi piroane aflate mai ales în zona turnului T_1 (pl.XII/9,14), un belciug din fier descoperit în interiorul aceluiaşi turn (pl.XII/11), un fragment de cuţitaş din L1/1994, câteva vârfuri de săgeată (pl.XII/13,17), o daltă de tâmplărie puternic deteriorată (pl.XII/18) şi un alt obiect neidentificat (pl.XII/10).

Dintre obiectele din bronz amintim aici o mică piesă de formă tubulară, realizată din foaie de bronz (pl.XII/3), o garnitură din zona turnului T_1 (pl.XII/4) şi mai multe fragmente de la o garnitură (probabil de scut) descoperite în L_1/1994 (pl.XII/5).

O menţiune specială se cuvine a fi făcută aici referitor la mica nicovală de bijutier, realizată tot din bronz, descoperită pe nivelul de călcare din interiorul turnului T_1 (pl.XII/1). Ea reprezintă, după cunoştinţele noastre, cea de-a patra piesă de acest gen descoperită pe teritoriul Daciei preromane, alte două exemplare fiind semnalate la Sarmizegetusa Regia (Grădiştea Muncelului)[14] şi altul la Ardeu[15]. O piesă similară a fost descoperită şi în necropola scordiscă de la Belgrad-Karaburma, în mormântul 113 (probabil un mormânt de artizan)[16]. Respectivul mormânt a fost atribuit fazei târzii din cea de-a treia perioadă a cimitirului, datată iniţial de J.Todorović în sec. II - începutul sec I a.Chr.[17].

Dea semenea, tot aici trebuie să subliniem şi descrierea unei monede romane din bronz, un as emis de împăratul Claudius în anii 42-44, care confirmă datarea ultimului nivel (III) al cetăţii dacice de la Divici-"Grad" în sec. I p.Chr. (cu deosebire către mijlocul şi în a doua jumătate a acestuia. Piesa a fost deja publicată de către D. Bălănescu[18]. Din nefericire, printr-o regretabilă eroare de tipar, descrierea acestei monede a fost atribuită unai alte monede romane (Octavianus-Agrippa). Pentru a evita perpetuarea acestei confuzii vom relua prezentarea datelor esenţiale ale monedei descoperite la Divici (după descrierea şi trimiterile colegei susmenţionate):

CLAUDIUS
AE (as); 29; 10,93;7;M
bmc, 202-205; RIC, 69; anii 42-44, Roma
(inv. Nt 2464)

În sfârşit, poate fi amintită aici şi descoperirea - în acelaşi nivel - a unui alt fragment de la brăţara din argint cu secţiune ovală, fără ornamente (pl.XII/8). Referitor la acesta, ne mulţumim să menţionăm deocamdată doar câteva analogii provenind din cetatea de la Tilişca[19].

PROBLEME DE CRONOLOGIE

Descoperirile efectuate între anii 1988-1994 în perimetrul cetăţii de la Divici-"Grad" au reuşit să aducă noi precizări referitoare la poziţia cronologică a diverselor nivele de locuire şi faze de fortificare ale acesteia, fără a putea epuiza însă toate incertitudinile care mai persistă încă în acest domeniu.

În actualul stadiu de cercetare, cele mai numeroase şi precise repere cronologice de care dispunem provin din ultima etapă (III) de locuire şi fortificare a cetăţii. Plasarea acesteia în cursul sec.I p.Chr. (cu deosebire către mijlocul şi în a doua jumătate a acestuia) este în afară de orice îndoială, fiind susţinută în primul rând de cele două monede romane (asul postum Germanicus bătut de Caligula şi asul emis de Claudius) ca şi de fibulele cu corpul puternic profilat. Cu titlu informativ, putem menţiona aici încă două fibule din bronz (deocamdată inedite), descoperite recent (1995) în acelaşi nivel al cetăţii daxcice de la Divici-"Grad", respectiv o fibulă cu balama de tip Aucissa şi o fibulă "soldăţească" (**Soldatenfibel**), a căror perioadă de maximă utilizare coincide tot cu sec. I p.Chr. O datare similară este indicată, de altfel, şi de prezenţa masivă în acest nivel a marilor chiupuri cărămizii de tip "dolia"[20], precum şi a capacelor tronconice cu buza uşor profilată şi prag interior.

Alături de prezența (chiar sporadică) a chiupurilor cu buza în trepte (databile cu precădere între sfârșitul sec. I a.Chr. - prima jumătate a sec. I p.Chr)[21], fosilele directoare ale celei de-a doua etape (II) de locuire și fortificare a cetății de pe "Grad" continuă să rămână fibula din bronz de schemă LaTène târzie (cu o analogie aproape perfectă în ultimul nivel al așezării dacice de pe "Stânca" Liubcovei, unde apare alături de fibule-linguriţa din bronz) și fragmentul de pafta din fier (aparținând unui orizont relativ unitar din piese de acest gen, plasat în lumea dacică în cursul sec. I a.Chr.[22]). De altfel, datarea acestei etape a cetății de la Divici în sec. I a.Chr. (mai sigur a doua jumătate a acestuia) - începutul sec. I p.Chr., este întărită și de similitudinile evidente ce pot fi stabilite între ansamblul manifestărilor ceramice aparținând acestui nivel de la Divici (cu excepția vaselor de tip "situla") și acelea caracteristice ultimei faze a așezării dacice de pe "Stenca" Liubcovei (plasată tot în sec. I a.Chr. -începutul sec. I a.Chr.).

În funcție de aceste constatări, deși pentru cea mai veche etapă de locuire și fortificare (I) a cetății de pe "Grad" nu dispunem încă de nici un fel de repere cronologice cât de cât sigure, se poate aprecia că ea nu poate fi mai nouă de prima jumătate a sec. I a.Chr. (putând să dateze eventual chiar din cursul sec. II a.Chr.). Precizări în acest sens nu vor fi aduse, însă, decât prin cercetările viitoare.

CONCLUZII PRELIMINARE

În stadiul actual de cercetare se poate afirma cu destulă certitudine că cetatea dacică de la Divici-"Grad" a funcționat cel puțin pe parcursul secolelor I a.Chr. - I p.Chr. Eventuala plasare a începuturilor sale încă din sec. II a.Chr. (deloc exclusă) poate fi deocamdată doar prezumată.

Ea comportă trei etape mari de locuire și fortificare.

Cea mai veche dintre acestea (faza I) este reprezentată deocamdată doar de valul de pământ cu palisadă surprins la extremitatea nord-vestică a platoului și, eventual, de valul de pământ (ulterior dezafectat prin suprapunerea sa de către un complex de locuire mai nou) surprins parțial pe extremitatea nord-vestică a platoului, în suprafața C_7. Datarea sa prezumtivă nu mai târzie de începutul sec. I a.Chr. (eventual chiar și în sec. II a.Chr.) rămâne deocamdată doar ipotetică, ea fiind implicată de poziția cronologică a etapelor ulterioare.

Celei de-a doua etape (faza II), la începutul căreia o mare parte a platoului este amenajat (sau reamenajat prin terasări masive de lut sprijinite cu parapeți din piatră, îi pot fi atribuite cu destulă siguranță în acest moment prima fază a zidului de incintă din piatră de pe extremitatea nord-vestică a platoului, turnul - locuință T_2 și mai multe complexe arheologice (de exemplu B_1/1994, L_3 și $Gr._4$ din S_1) aparținând nivelului corespunzător (II) de locuire. Această etapă a cetății de pe "Grad", plasată cronologic în sec. I a.Chr. (mai sigur în a doua jumătate a acestuia) - începutul sec. I p.Chr., s-a încheiat printr-o distrugere violentă. Pare destul de plauzibil să punem acest eveniment pe seama unui atac roman din prima jumătate a sec. I p.Chr., efectuat în contextul eforturilor de asigurare a limes-ului dunărean din vremea împăraților Augustus sau Tiberius.

Ultimei etape (III) de locuire și fortificare a cetății îi pot fi atribuite până în acest moment cea de-a doua fază a zidului de incintă (inclusiv turnul T_1 și cea mai recentă porțiune a zidului de piatră situat la nord-est de acesta) precum și majoritatea celorlalte complexe arheologice cercetate deja pe platou. Momentul distrugerii sale de către armatele romane, reprezintă și încetarea definitivă a locuirii dacice de pe platoul promontoriului de la Divici-"Grad". Întrucât nici cercetările din 1988-1994 nu au reușit să aducă precizări suplimentare în acest sens, rămâne ca acest eveniment să fie plasat deocamdată destul de larg la sfârșitul sec. I-începutul sec II p.Chr. (nu mai devreme însă de campaniile dacice din vremea lui Domițian și nici mai țârziu de primul război dacic din vremea lui Traian).

Dincolo de multiplele probleme care mai rămân de rezolvat, complexul de la Divici-"Grad", dominat de cetatea de pe promontoriu, se impune deja ca cel mai impozant monument dacic din sudul Banatului românesc. Alături de celelalte așezări fortificate constatate aici (Liubcova-"Stenca", Pescari-"Culă" și Socol-"Palančki Breg"), el pare să fie integrat într-un șir întreg de fortificații care supravegheau și controlau cursul Dunării, constituind (cel puțin în secolele I a.Chr. - I p.Chr.) un fel de "limes" dacic pa malul nordic al fluviului, în sudul Banatului românesc.

Marian GUMĂ (Timișoara),
Aurel RUSTOIU (Cluj-Napoca),
Caius SĂCĂRIN (Reșița)

NOTE

1.Colectivul de cercetare a funcţionat, succesiv, în următoarea componenţă: M. Gumă, A.S. Luca şi C. Săcărin (toţi de la Muzeul Reşiţa), între 1985-1987; M. Gumă şi C. Săcărin (ambii de la Muzeul Reşiţa), între 1988-1990; M. Gumă (Institutul Român de Tracologie) şi C. Săcărin (Muzeul Reşiţa), între 1991-1992; M. Gumă şi A Rustoiu (Institutul Român de Tracologie); C. Săcărin (Muzeul Reşiţa), între 1993-1994.

În perioada 1985-1990, Săpăturile au fost finanţate exclusiv de către Muzeul de Istorie al judeţului Caraş-Severin din Reşiţa. Între 1991-1992, acestea au fost realizate printr-o finanţare comună din partea Institutului Român de Tracologie şi Muzeul de Istorie al judeţului Caraş-Severin din Reşiţa. Cercetările efectuate în punctul "Grad" între 1993-1994 au fost finanţate exclusiv de Institutul Român de Tracologie, Muzeul reşiţean finanţând doar săpăturile din aşezarea şi metropola Gârla Mare de la Divici-"Ribiş" (C. Săcărin).

2.M. Gumă, A.S. Luca, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985-1987.* (Die wichtigsten Ergebisse der 1985-1987 durchführten archäologischen Erforschung der Dakerfestung von Divici), Banatica IX, 1987, Reşiţa, 1989, p. 199-238.

3.*Ibidem,* p. 201, pl. XIV.

4.*Ibidem,* p. 201-202, pl. I.

5.*Ibidem,* p. 215-216; D. Bălănescu, *Descoperiri numismatice în sudul Banatului - V,* Banatica, 10, Reşiţa, 1990, p. 188, pct. II/I (sub voce Divici).

6.I. Glodariu, *Arhitectura dacilor,* Cluj-Napoca, 1983, p. 26-29.

7.O situaţie similară a fost constatată şi în cazul zidului din cea de-a doua fază a fortificaţiei dacice de pe "Stenca" Liubcovei (comuna Berzasca, judeţul Caraş-Severin), situată tot pe malul Dunării, la circa 50 km est de Divici. Cf. M. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei (judeţul Caraş-Severin),* Banatica IV, Reşiţa, 1977, p. 76 şi pl. VI.

8.*Ibidem,* p. 90-101. Alături de particularităţile ceramicii, datarea acestui nivel al aşezării dacice fortificate de pe "Stenca" Liubcovei în sec. I a.Chr. - începutul sec. I p.Chr. mai este susţinută prin câteva monede romane databile în acest interval ca şi prin asocierea dintre fibulele de schemă La Tène târzie şi fibulele-linguriţă în nivelul menţionat (aceste fibule rămânând, din păcate, încă inedite până în prezent).

9.B. Jovanović, M. Jovanović, Ks. Borojević, P. Popović, Vl. Stančic, Zs. K. Zoffmann, *Gomolava (2). Naselje mladjeg gvozdenog doba* (Gomolova 2 - Late La Tène Settlement), Novi Sad-Beograd, 1988, p. 198, T. XLIII/4 a-b.

10.M. Gumă, A.S. Luca, C. Săcărin, *op.cit.,* Banatica IX, 1987 (1989), pl. XV.

11.N. Lupu, *Tilişca. Aşezările arheologice de pe Căţănaş,* Bucureşti, 1989, p. 99, pl. 28/5. Referitor la această brăţara, autorul citat mai menţionează şi faptul că ea "Prezintă asemănări formale cu piesa de la Arad-Gai, pe care I.M. Crişan o fixează în jurul anului 300 î.e.n. respectiv în La Tène B2" (p. 99).

12.M. Gumă, A.S. Luca, C. Săcărin, *op.cit.,* Banatica IX, 1987 (1989), pl. XVI-XIX; XXI-XXII.

13.*Ibidem,* p. 216, notele 29-33.

14.I. Glodariu, E. Iaroslavschi, A. Rusu, *Cetăţi şi aşezări dacice în Munţii Orăştiei,* Bucureşti, 1988, fig. XXII (cele două piese din dreapta sus).

15.Inedită. Informaţie I. Andriţoiu, căruia îi mulţumim şi cu acest prilej.

16.J. Todorović, *Praistorijska Karaburma I - necropola mladjeg gvozdenog doba,* Beograd, 1972, T. XXXIV (Grob 113, nr.4).

17.*Ibidem,* p. 82, 86 şi urm.

18.D. Bălănescu, *Descoperiri monetare în sudul Banatului (VI),* Banatica 12/I, Reşiţa, 1993, p. 332, pct. I a (cu datele trecute greşit s.v. Octavianus-Agrippa).

19.N. Lupu, *op.cit.,* p. 77, pl. 27/38 a-f.

20.I. Glodariu, *Contribuţii la cronologia ceramicii dacice în epoca La Tène târzie,* Studii dacice, Cluj-Napoca, 1981, p. 156-157; 160-161, idem, *Aşezări dacice şi daco-romane la Slimnic,* Bucureşti, 1981, p. 76.

21.*Ibidem.*

22.Babeş, *Paftale La Tène târzii din sud-estul Europei,* SCIVA 34, 1983, 3, p. 196-221 (în special p. 214).

VORLÄUFIGER BERICHT BEZÜGLICH DEN ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN IN DER DAKISCHEN FESTUNG BEI DIVICI IN DEN JAHREN 1988-1994 (DIE WICHTIGSTEN ERGEBNISSE)

(Zusammenfassung)

Das dakische Komplex bei Divici (Gemeinde Pojojena, Bezirk Caraş-Severin, im Süden des rumänischen Banats) liegt am Donau-Ufer, am Ort "Grad", etwa 3 km westlich des erwähnten Dorfes, zwischen den Flußkilometern 1065-1066 (Taf. I-II).

Das Hauptelement dieses eindrucksvollen archäologischen Komplexes ist das in mehreren Etappen befestigten Plateau, eine dreieckige Hügelspitze, deren Langachse in Richtung Westnordwest-Ostsüdost sich befindet und irgendwie schräg gegenüber der Donau liegt. Diese Zone war Ziel unserer bis jetzt durchgeführten Forschungen.

In der ersten Forschungetappe (1985-1987) konzentrierten sich die Grabungen auf eine stratigraphische Kontrollmagistrale (S_1; 182x2 m), die der Langachse des Hügelspitze folgte, und den Bereich des befestigten Plateaus überschritt. Nordöstlich der Magistrale wurden auch andere Flächen aufgedeckt, sowohl an der höchsten Zone der nord-westlichen Grenze des Plateaus (C_2 -C_4), als auch an dem unsteren Teil dessen (C_5-C_9). Bei dieser Gelegenheit konnten zwei nacheinanderfolgende Bewohnniveaus (I und II) und zwei Befestigungsstufen des Plateaus bestimmt werden. Das untere Niveau (I) und die älteste Befestgungsetappe gehören (das auch anhand einiger La Tène-Fiblen) der Zeitspanne I. Jh. V. Chr.- Anfang des I. N. Chr. an. Das obere Niveau (II) und die letzte Befestigungsetappe des Plateaus muß (unter anderen, anhand der kräftig profilierten Fiblen und einem As postum Germanicus, geprägt von Caligula im Jahre 40 n. Chr.) in das I Jh. n. Chr. (in die Mitte und in die zweite Hälfte dessen) gesetzt werden. Außer mehreren Häuser und Gruben, die beiden Niveaus angehören, wurde eine Zisterne und Schutt eines Steinturms in der niedrigsten Zone des Plateaus entdeckt. Weiter wurden ans Tageslicht ein Teil der Innenmauer und ein Teil eines Steinturms (T_1), der der letzten Befestigungsstufe an der Nordwestgrenze angehörte, gefördert. Es wurde desgleichen festgestellt, daß sich in der Aue zwichen dem besprochenen Hügel und einem zweiten, der nördlich liegt, zwei Wehrgraben befinden. Die wichtigsten Ergebnisse dieser Forschungen wurden schon in einem vorläufigen Bericht 1989 veröffentlicht[2].

Die in den Jahren 1988-1994 durchgeführten Forschungen, deren Ergbnisse im vorhandenen Bericht größenteils vorgelegt werden, setzten sich als Ziel das Erforschen der archäologischen Spuren im Nordwestbereich des Plateaus. Es wurde eine zweite Magistrale (S_2), die in Südwestrichtung, irgendwie Senkrecht auf die Magistrale S_1 angelegt wurde, und mehrere Flächen (C_{10}-C_{12}) geöffnet. Damit wollten wir erstens den Turm T_1 gänzlich und weitere Teile der Innenmauer freilegen. Auch das klare Bestimmen der Verbindungen dieser Bauelemente mit den Komplexen, die in der banachbarten Zone entdeckt wurden, erweckte unser Interesse. Wichtig war auch die senkrechte Stratigraphie oder das Aufeinanderfolgen der verschiedenen Befestigungsphasen. Aufschlußreich diesbezüglich war der Raum in der Nähe des Turms T_1 (Taf II). Unsere Erkenntnisse wurde mit mehr Daten bezüglich der ältesten Befestigungsstufe bereichert.

Heute wissen wir, daß die Befestigung und gleichzeitig die Bewohnung folgendermaßen erfolgt ist:

Das älteste Befestigungselement ist durch ein Erdwall mit Pfahlwerk dargestellt. Normalerweise, gehört dieser Zeit auch das älteste Wohnniveau (I) an, das aber in der erforschten Fläche nicht entdeckt wurde (möglich das daran die vielen Störungen späteren Bewohnungsniveaus schuld sind). Anhand der Chronologie der weiteren Wohnschichten könnte diese erste Etappe, wenigstens theoretisch, in die erste Hälfte des I. Jh. n. Chr., wenn nicht sogar ins II. Jh. n. Chr. gesetzt werden.

Es folgt die zweite Bewohnungsstufe (II), welche ursprünglich als älteste angesehen wurde (I). Sie ist durch Wohnkomplexe, durch ein abgesondertes Niveau, erkenntlich in der senkrechten Stratigraphie, und durch eine eigene Typologie des archäologischen Materials vertreten (Taf. V-VII). Dazu gehört auch die erste Phase der Innensteinmauer, die sich an der Nordwestseite des Plateaus befindet, als auch die Turm-Wohnung T_2 (quadratish, 8x8 m an der Außenseite). Dieses letztere Befestigungselement wurde später abgerießen, nur der Grundriß blieb übrig. Diese Stufe der Festung Divici-"Grad" kann der zweiten Hälfte des I. Jh. v. Chr. - Anfang des I. Jh. n. Chr. zugeschrieben werden. Die dritte Bewohnungs- und Befestigungsetappe (III) (gewesene Stufe II) ist am besten vertreten und erhalten.

Die archäologische Schicht und die zahlreichen Wohnkomplexe, die dieser Etappe angehören, enthalten ein charakteristisches Material (Taf. VII-XI). Ihr entspricht die letzte Stufe der Festung. Jetzt wurden die Innenmauer teilweise erneuert und gleichzeitig wurde ihr die massive Turm-Wohnung T_1, mit steinernem Erdgeschoß und einem Stockwerk aus Ziegeln (9,5x9,5 m an der Außenseite und einer Dicke der Mauern von 2,20 m; Taf. III-IV), zugefügt. Die Turm-Wohnung wurde mit mehreren Reihen von Querbalkan befestigt. Unter den im Inneren des Turms gefundenen Metallgegenstände, ist ein Juwelieramboß hervorzuheben (Taf. XII/1). Das diese Stufe ausschließlich dem I. Jh. n. Chr. (inbesondere gegen die Mitte und in die zweite Hälfte des Jahnhunderts) zuzuschreiben ist, ist unanfochtbar. Neben mehreren Beweisstücken ist auch eine neulich entdeckte römische Münze (ein As aus Claudius Zeit-42-44 n. Chr.) zu nennen.

Alle Indizien sprechen dafür, daß die dakische Festung bei Divici-"Grad" endgültig ihr Ende an der Neige des I. Jh. n. Chr., möglich am Anfang des II. Jh. n. Ghr., frühestens unter Domitianus - spätestens im ersten Eroberungskrieg (101-102 n.Chr.), durch die römische Armee fand.

Vielleicht bringen die zukünftigen Forschungen mehr Klarheit diesbezüglich.

Zusammen mit den anderen dakischen Festungen an dem rumänischen banater Donau-Ufer (Liubcova-"Stenca", Pescari-"Culă" und Socolă"Palanacki Breg"), zeugt die Burg bei Divici-"Grad", daß in dieser Gegend, insbesondere im I. Jh. V. Chr. - I. Jh. n. Chr., ein regelrechter dakischer Limes existierte.

(Übersetzung C.S.)

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Taf. I Topographischer Plan des Gebiets in welchem sich die dakische Burg bei Divici-"Grad" befindet.

Taf. II Divici-"Grad" und andere dakische Festungen im Süden des Banats, am rumänischen Donau-Ufer.

Taf. III Plan der Häuser und der Befestigunselemente in dem Raum der zwei Türme (T_1 und T_2), die an der Plateaunordwestseite des "Grads" entdeckt wurden.

Taf. IV Kreuzschnitt des urprünglichen Wandteils des Turms T_1- der dem letzten Wohn- und Befestigungsniveau (III) der dakischen Festung bei "Grad" angehörte.

Taf. V Handgearbeitete dakische Keramik (1-2; 7-17); an der Drehscheibe gearbeitete dakische Keramik (3-6) beide Keramikarten aus B1/1990.

Taf. VI Handgearbeitete dakische Keramik des II. Niveau.

Taf. VII Dakische, an der Drehscheibe gearbeitete Keramik des II. Niveau.

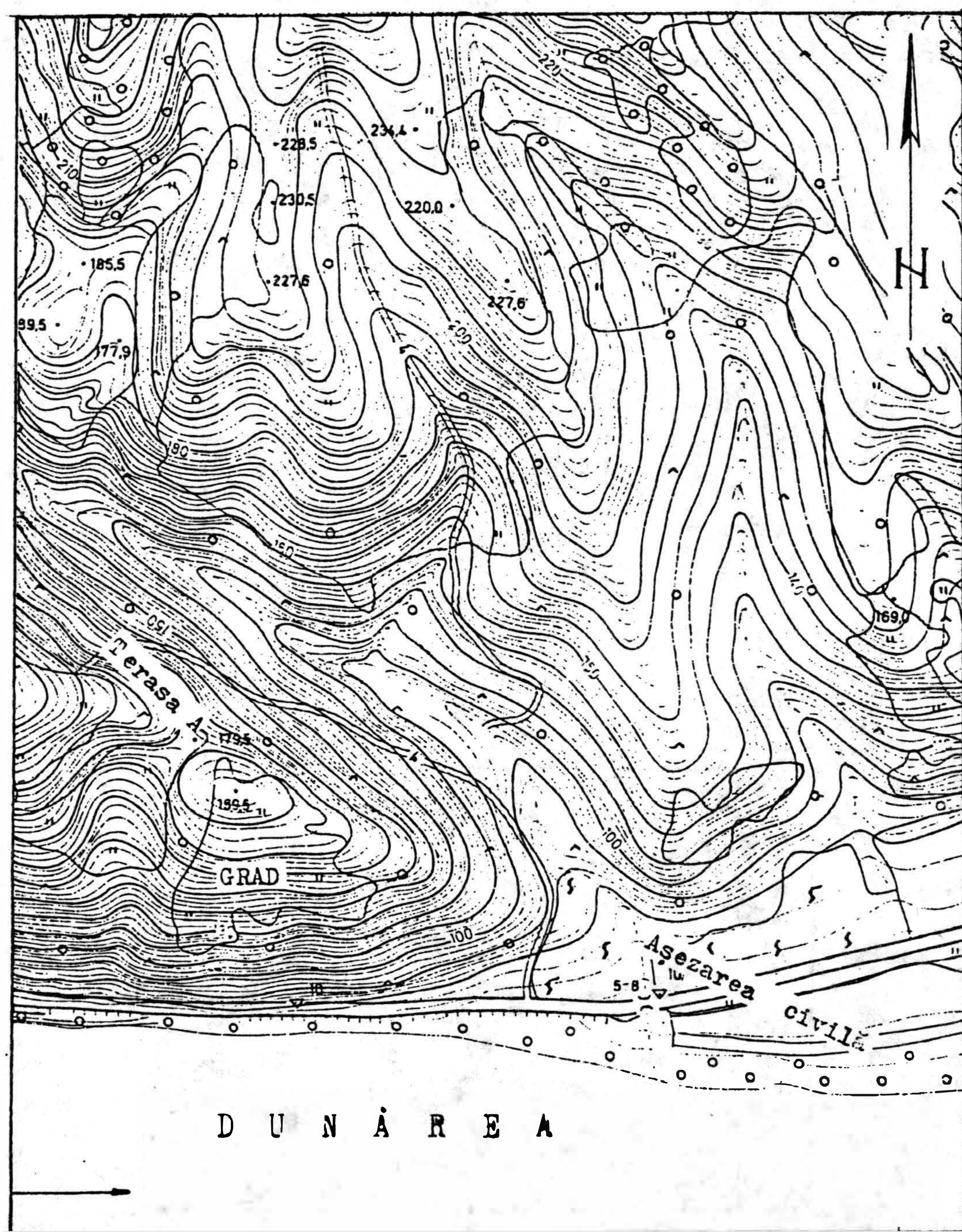
Taf. VIII Dakische handgearbeitete (5-13) und an der Drehscheibe gearbeitete (1-4) Keramik aus L_1/1994.

Taf. IX Dakische handgearbeitete Keramik des letzen Niveau (III).

Taf. X Dakische, an der Drehscheibe gearbeitete Keramik des letzten Niveau (III).

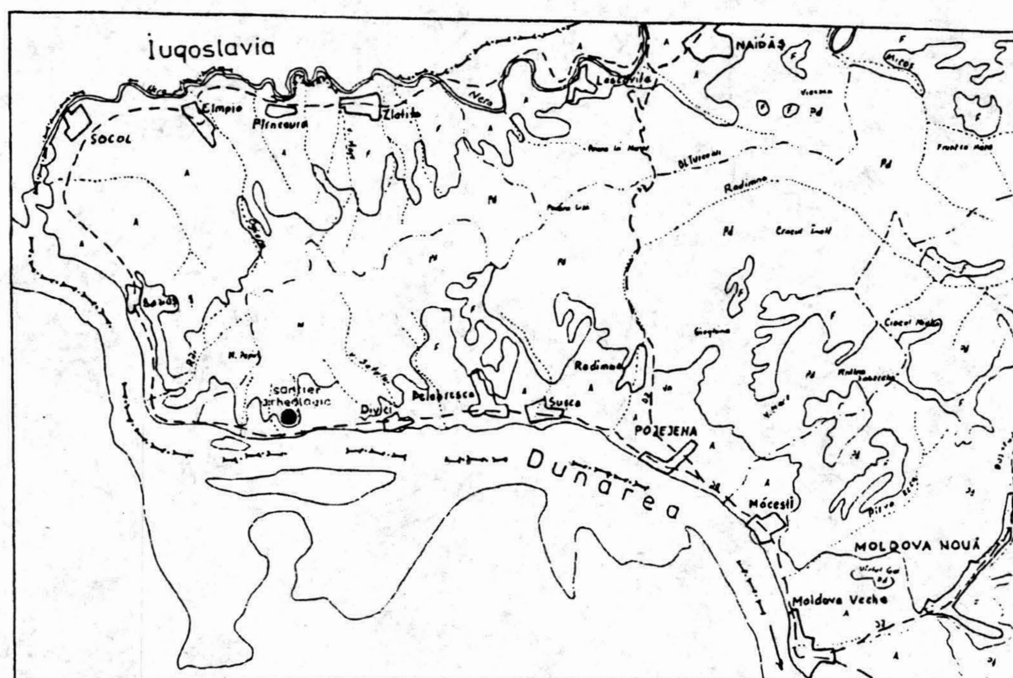
Taf. XI Dakische Kanne, an der Drehscheibe gearbeitet, die in der Grube $Gr._1$/1993 gefunden wurde, und die dem letzten Niveau (III) angehört.

Taf. XII Bronze (1-6)-, Silber (7-8)- und Eisengegenstände (9-18), die an der Plateaunorwestseite des "Grads" gefunden wurden: 1 Amboß eines Juweliers aus dem Turn T_1; 2 Fibelbruchstück aus der Turmzone T_2; 3 rohrartiger Gegenstand (?) des letzten Niveau (III); 4 Schnallenbeschlag (?) aus dem Schutt des Turms T_1; 5 Schildbeschlag (?) aus dem Haus L_1/1994; 6 Kettenring des II. Niveau; 7 Armringbruchstück des letzten Niveau (III); 9 Stift aus dem Schutt des Turms T_1; 10 Eisengegenstant (?) des letzten Niveau (III); 11 Ringnagel (?) aus dem Inneren des Turms T1; 12 Pfeilspitze aus dem Schutt des Turms T_2; 13 Pfeilspitze aus der Grube Gr. 1/1994; 14 Nagel aus dem Schutt des Turms T_1; 15 Messerbruchstück aus dem Haus L_1/1994; 16 Nagelbruchstück oder von der Terrasse A; 17 Bruchstück einer Pfeilspitze des letzten Niveau (III); 18 Eisengegenstand (?) des II, Niveau.

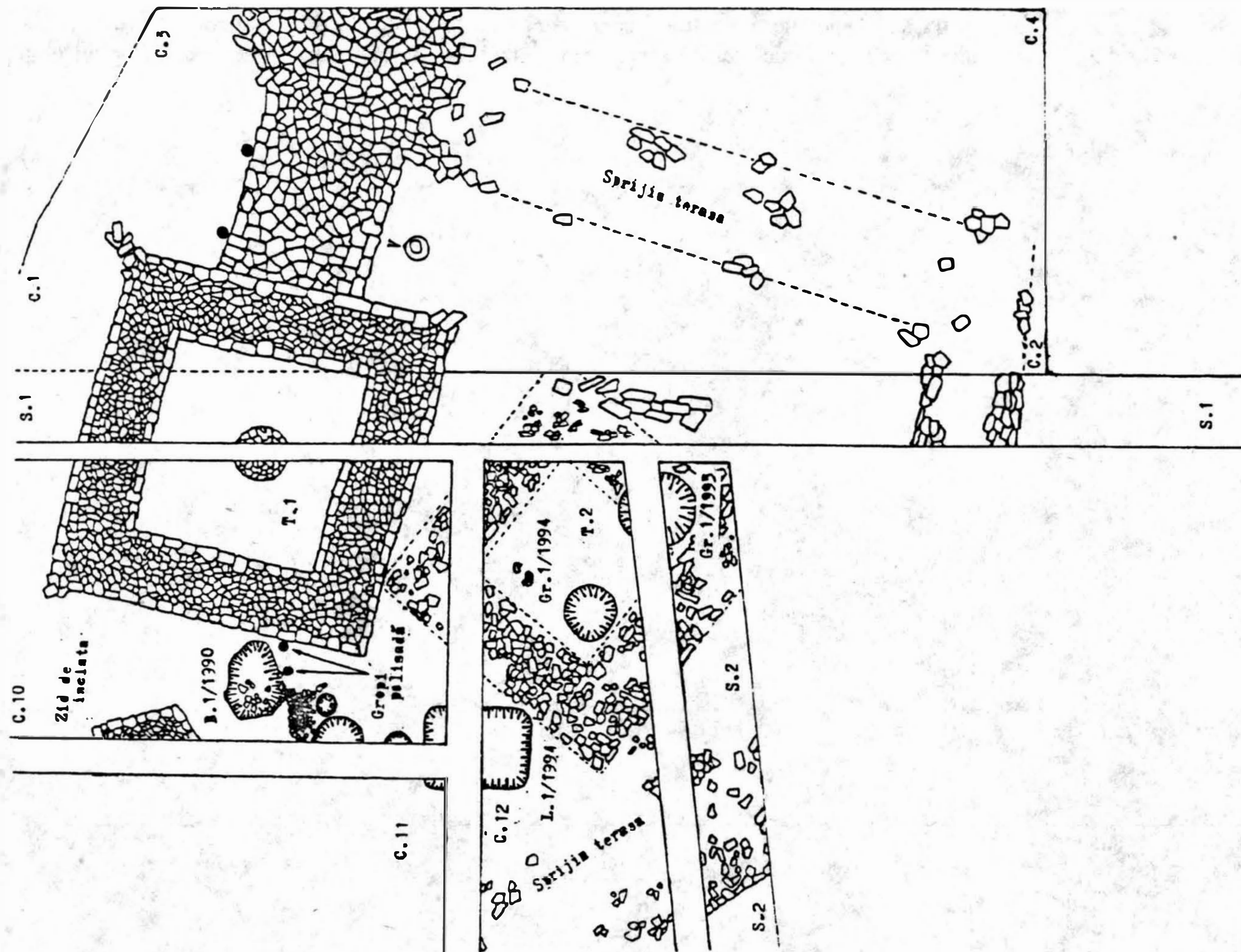
Planşa I Planul topografic al zonei în care se află situat complexul dacic de la Divici-"Grad".

Plan de încadrare în zonă

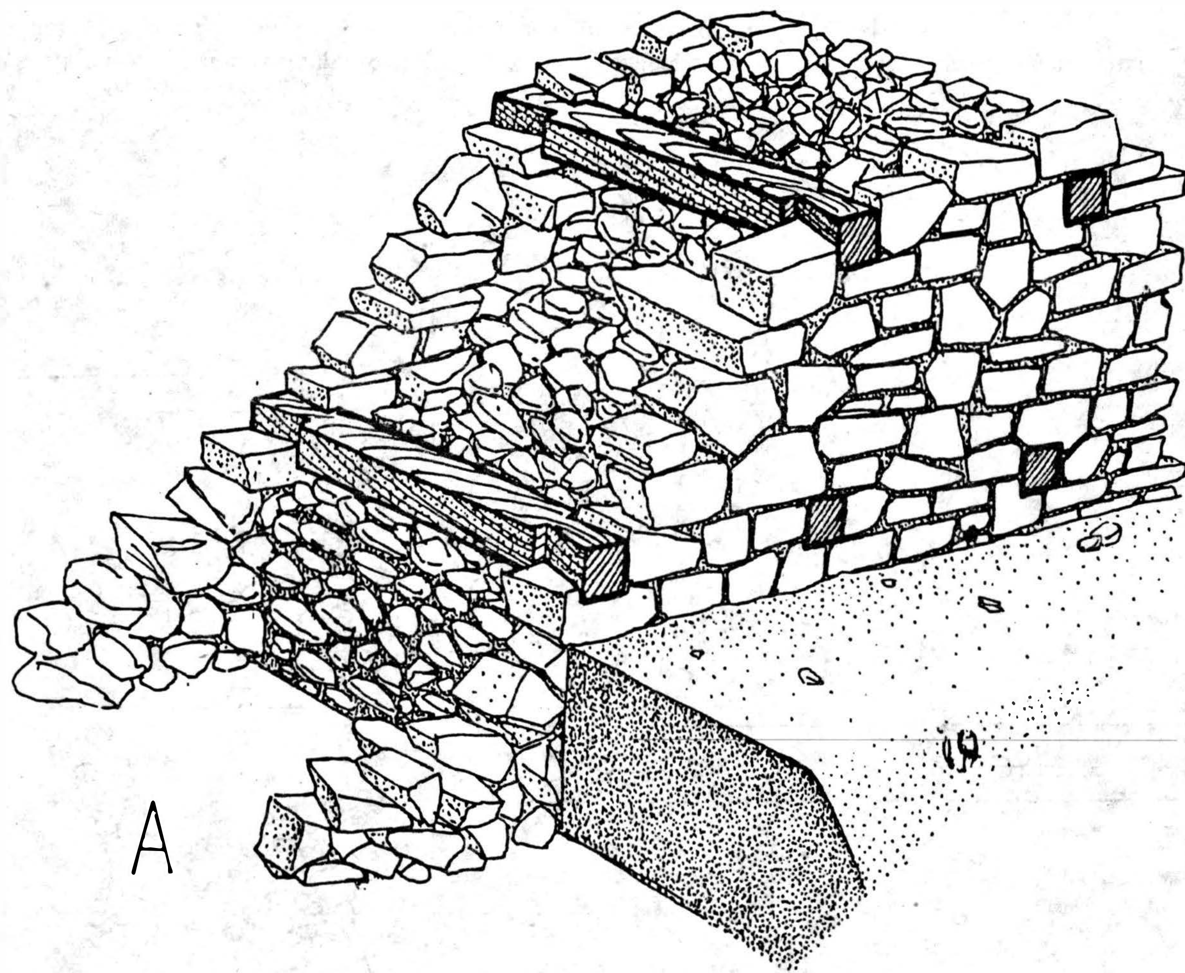

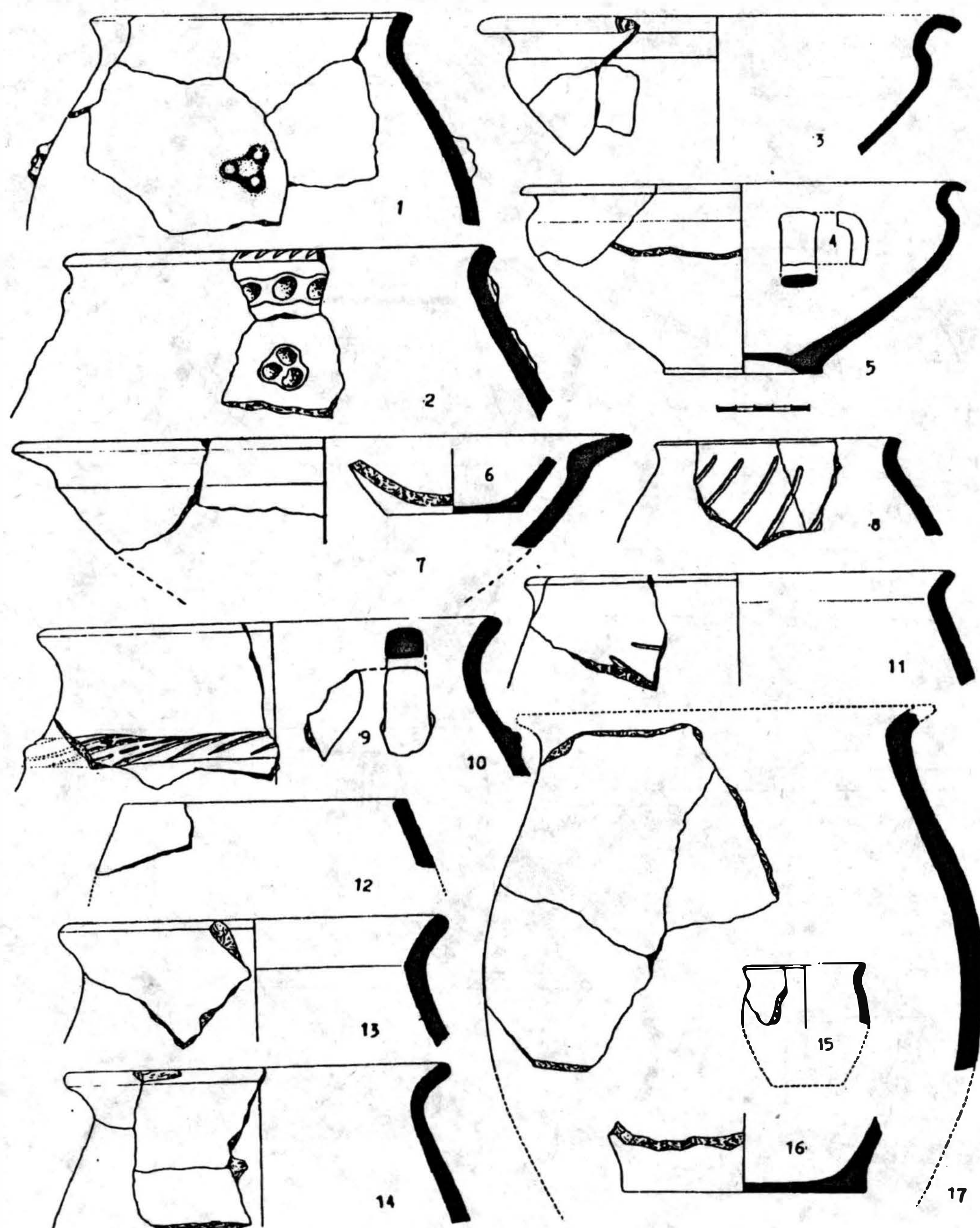
Planşa II Plan de încadrare în zonă a complexului dacic de la Divici-"Grad" şi localizarea celorlalte fortificaţii dacice de pe malul românesc al Dunării, în sudul Banatului.

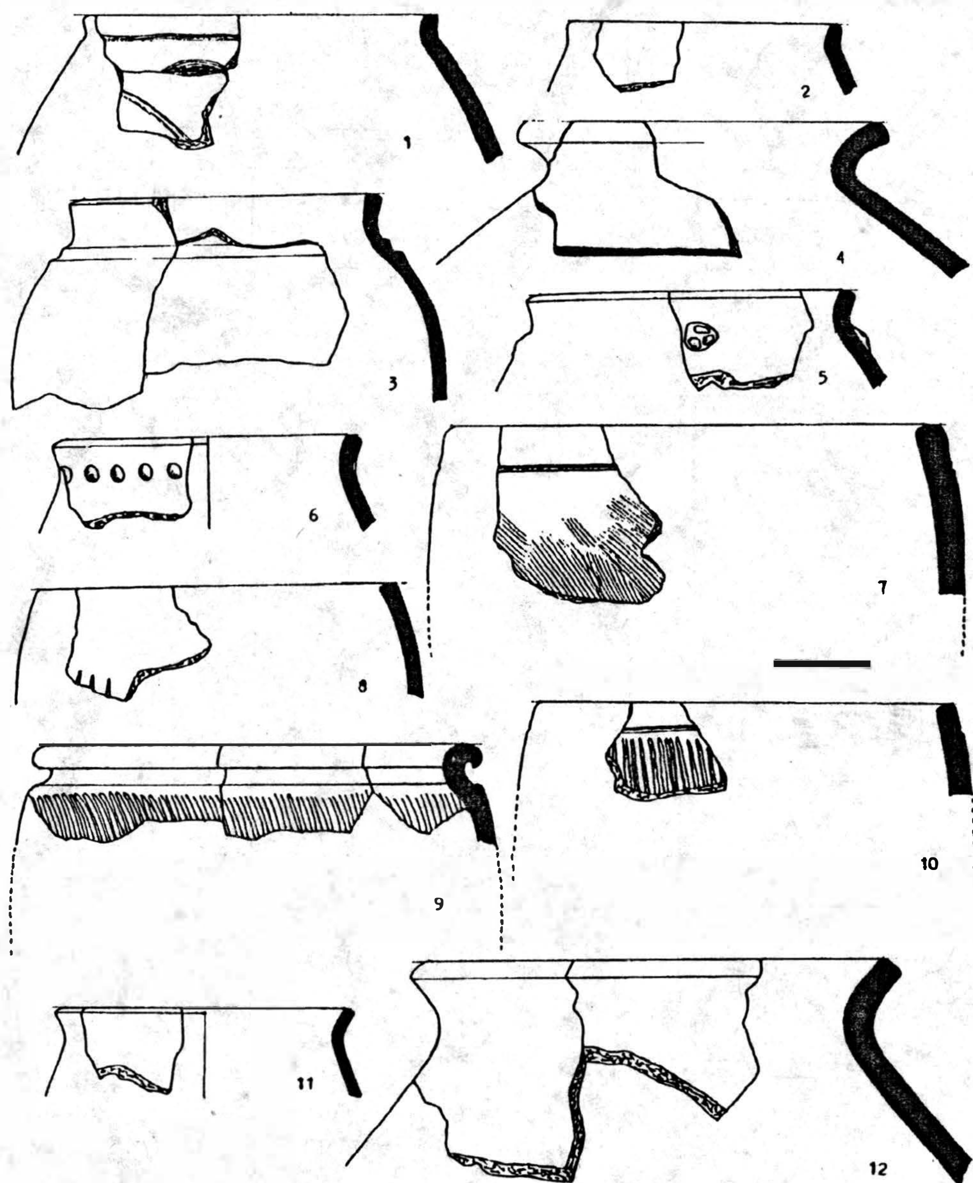
Planșa III Plan de situație al complexelor de locuire și al elementelor de fortificație din zona celor două turnuri (T1 și T2) dezvelite la limita nord-vestică a platoului de pe promontoriul "Grad".

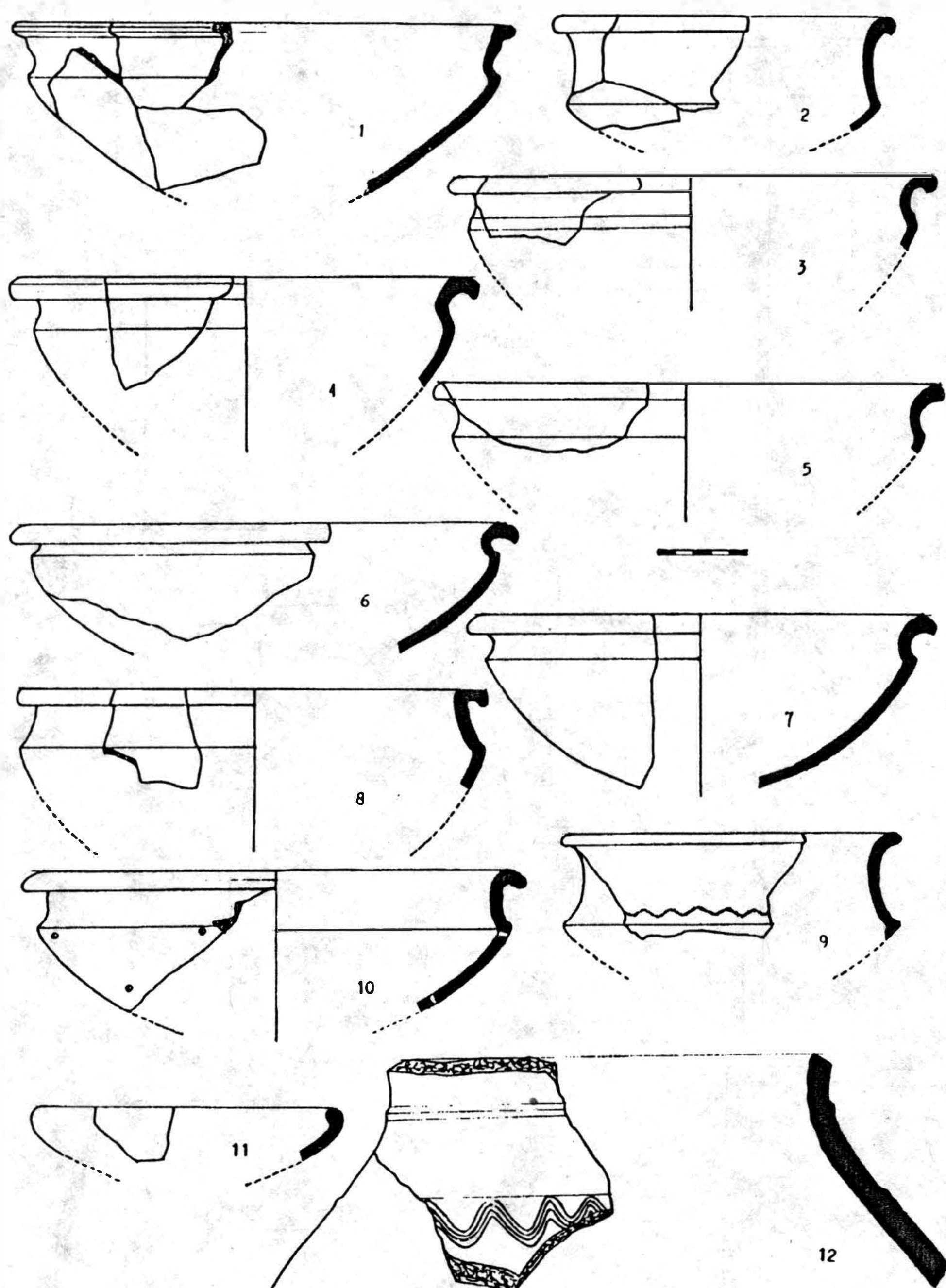
Planşa IV Secţiune transversală cu sistemul iniţial de construcţie al unei porţiuni de zid din turnul T1, aparţinând ultimului nivel (III) de locuire şi fortificare al cetăţii dacice de pe platoul promontoriului "Grad".

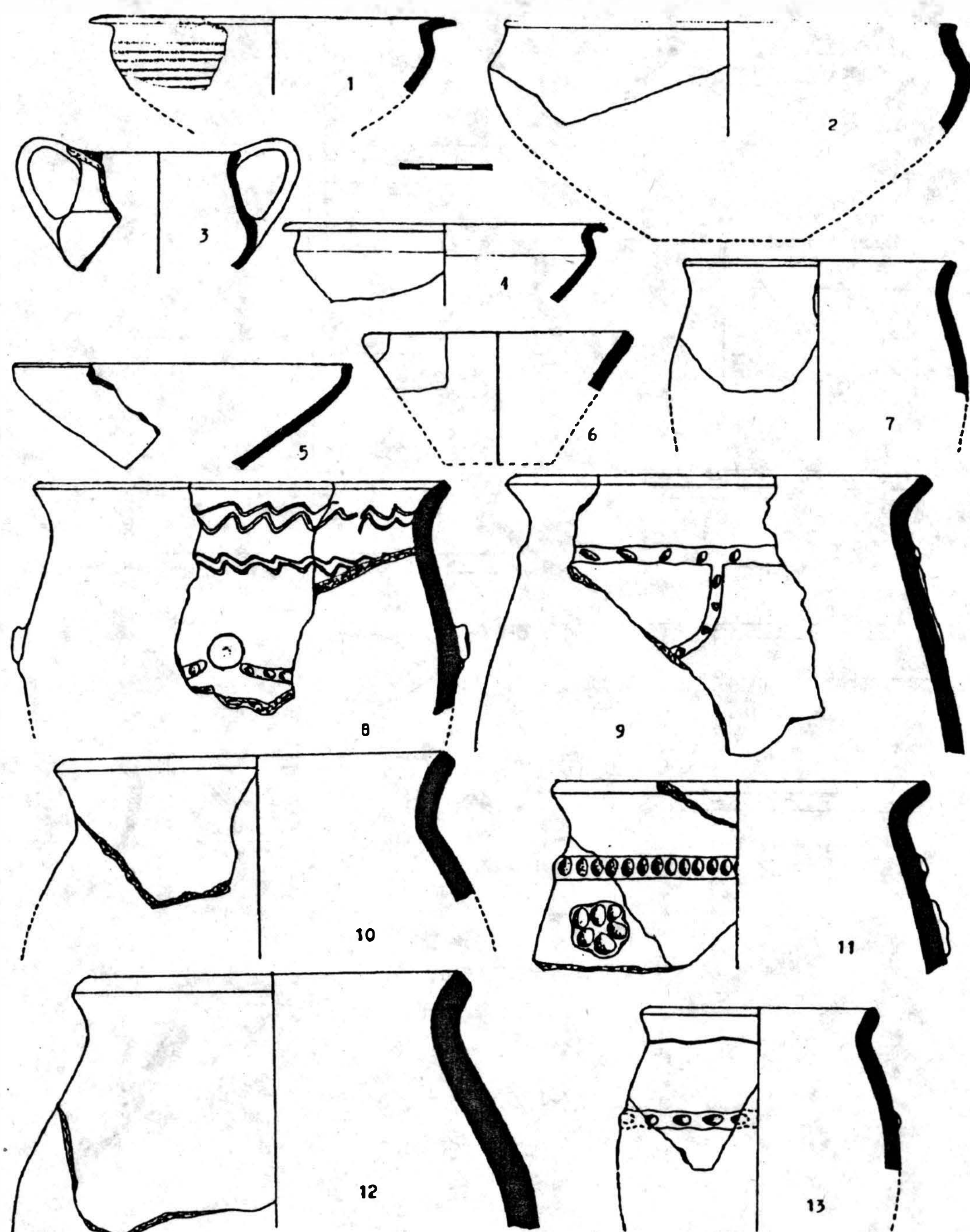
Planşa V Ceramică dacică lucrată cu mâna (1-3, 7-17) şi la roată (3-6) din B 1/1990.

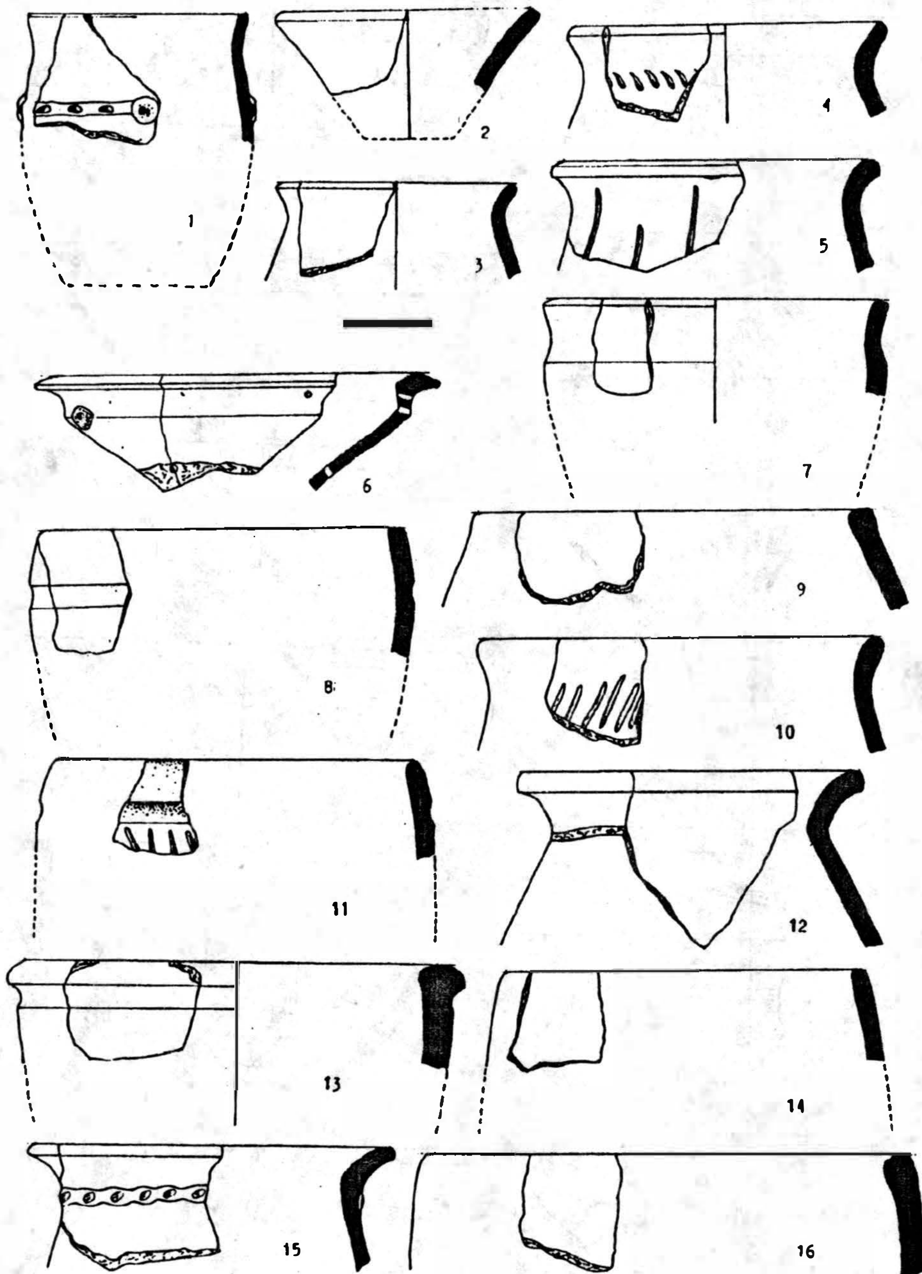
Planşa VI Ceramică dacică lucrată cu mâna, aparţinând nivelului II de locuire şi fortificare al cetăţii de pe "Grad".

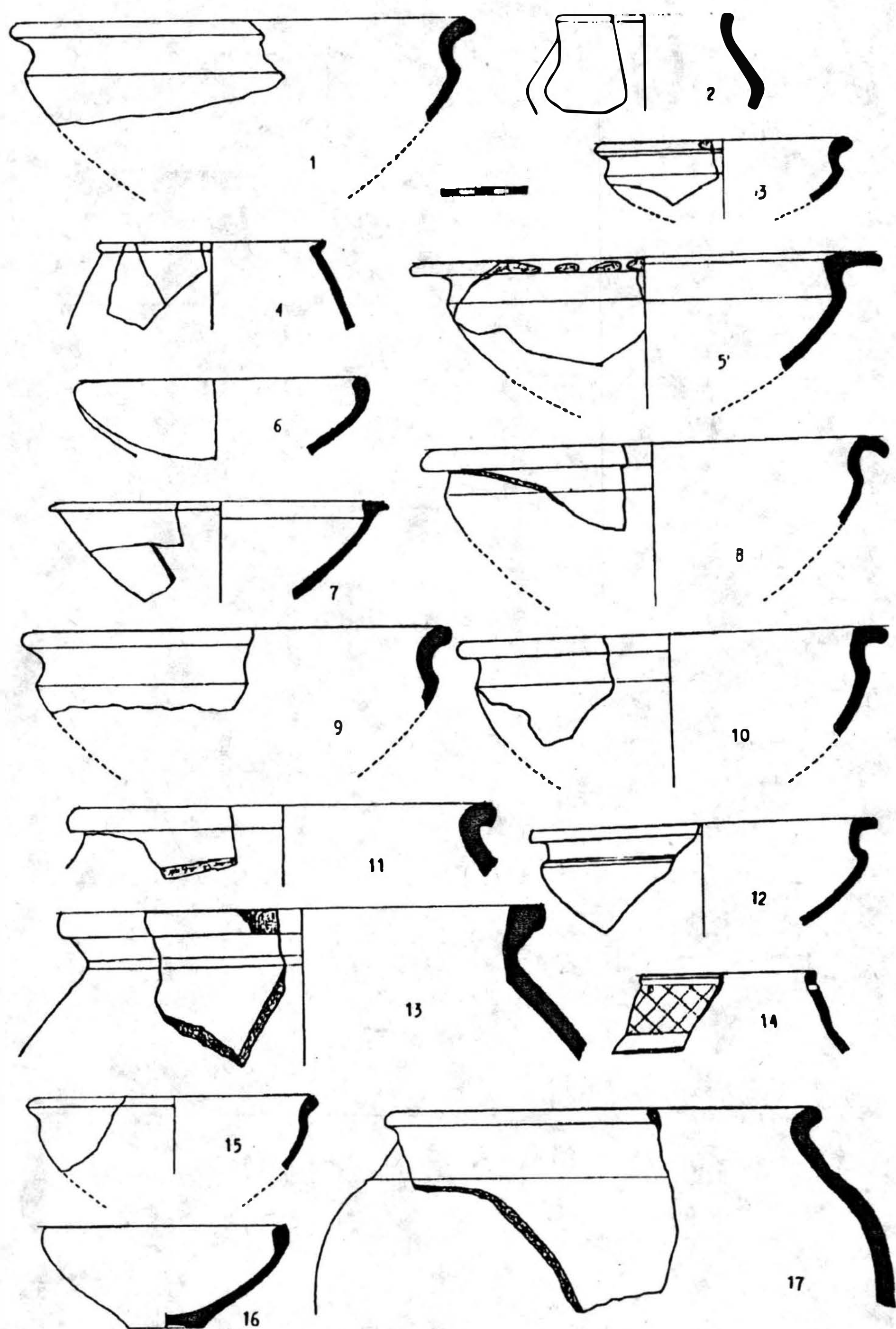
Planşa VII Ceramică dacică lucrată la roată, aparţinând nivelului II de locuire şi fortificare al cetăţii de pe "Grad"

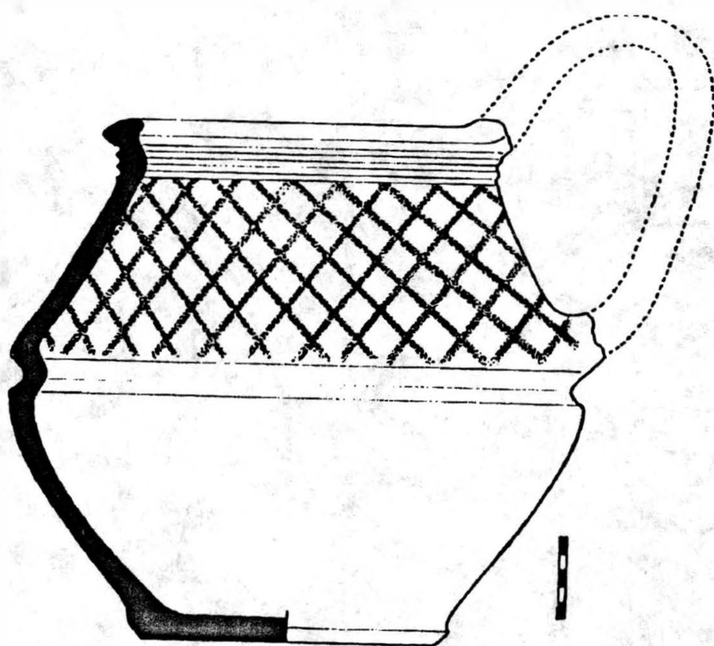
Planşa VIII Ceramică dacică lucrată cu mâna (5-13) şi la roată (1-4) din complexul de locuire L1/1994 (parţial).

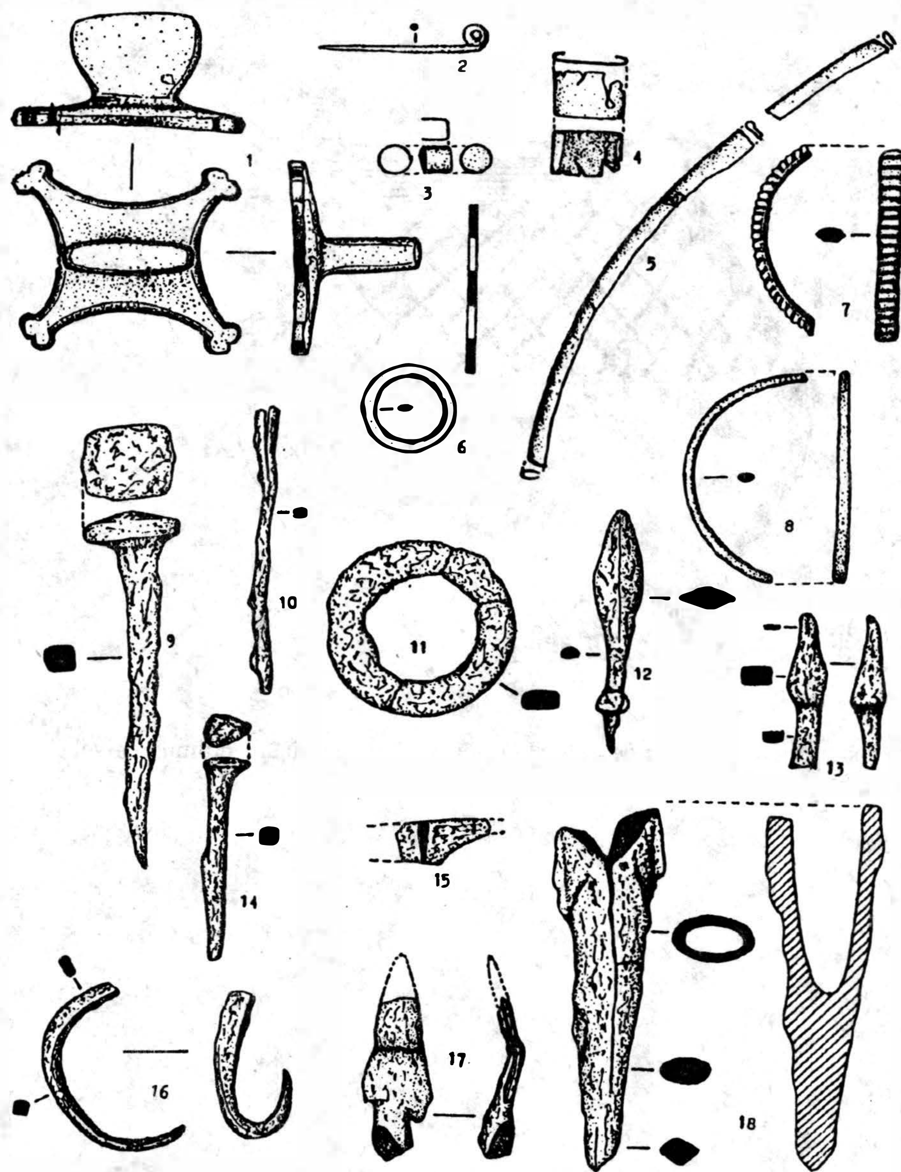
Planşa IX Ceramică dacică lucrată cu mâna din nivelul de locuire (III) al cetăţii de pe "Grad".

PLanșa X Ceramică dacică lucrată la roată din ultimul nivel de locuire (III) al cetății de pe "Grad".

Planşa XI Cană dacică lucrată la roată descoperită în Gr. 1/1993, aparţinând ultimului nivel (III) de locuire al cetăţii de pe "Grad".

Planşa XII Obiecte din bronz (1-6, argint (7-8) şi fier (9-18) descoperite în zona nord-vestică a platoului cetăţii de pe "Grad": 1 nicovală de bijutier din turnul T1; 2 fragment de fibulă din zona turnului T2; 3 piesă (?) tubulară din ultimul nivel de locuire (III); 4 garnitură de centură (?) din dărâmătura turnului T1; 5 garnitură (?) de scut (?) din L1/1994; 6 verigă din nivelul II de locuire; 8 fragment de brăţară din ultimul nivel de locuire (III); 9 piron din dărâmătura turnului T1; 10 piesă (?) din fier din ultimul nivel de locuire (III); 11 belciug (?) din interiorul turnului T1; 12 vârf de săgeată din dărâmătura turnului T2; 13 vârf de săgeată din Gr. 1/1994; 14 cui din dărâmătura turnului T1; fragment de cuţit din L1/1994; 16 fragment de cui sau scoabă torsionată de pe terasa A; 17 vârf fragmentar de săgeată din ultimul nivel de locuire (III); 18 piesă (?) din fier din nivelul II de locuire.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA SIGHIŞOARA-DEALUL TURCULUI (WIETENBERG). CERCETĂRILE DIN ANII 1991-1994

Şantierul arheologic de pe dealul Wietenberg a permis scoaterea la iveală a unui nivel aparţinând epocii bronzului (mai puţin semnificativ) suprapus de unul dacic deosebit de interesant.

I. ISTORICUL CERCETĂRILOR

Dealul Turcului (Wietenberg) este situat pe malul drept al Târnavei Mari, la aproximativ 1 km de limita vestică a oraşului Sighişoara. Este înconjurat pe trei laturi de râul menţionat, iar a patra latură, accesibilă, este legată cu o coamă prelungă de dealurile aflate spre nord. Cota maximă este de 390 m, iar înălţimea faţă de lunca Târnavei Mari este de cca. 30 m.

Dealul prezintă în partea superioară un platou prelung orientat nord-est - sud-vest, având lungimea de cca 160 m şi înălţimea de cca 25 m în partea de nord-est (unde platoul este mai îngust) şi de cca 45 m în zona de sud-est (unde platoul se lărgeşte). La nord-est de platoul superior se află o terasă, uşor înclinată spre nord.

Primele săpături pe Wietenberg au fost efectuate pe platoul superior al dealului în anii 1902-1904, autorul lor fiind arheologul amator C. Seraphin, profesor la Gimnaziul săsesc din Sighişoara. Aceste cercetări au permis identificarea unui strat de cultură în care materialele arheologice din epoca bronzului şi dacice erau amestecate. De asemenea, au fost dezvelite cca 100 de gropi, unele dintre ele conţinând schelete sau părţi de schelete umane. K. Horedt a reluat săpăturuile în 1938, realizând câteva secţiuni de verificare, rezultatele acestei prime etape a investigaţiilor fiind publicate în 1971[1].

În 1967-1970 Gh. Moldovan a efectuat noi cercetări. Ele au vizat atât aşezarea propriu-zisă, cât şi zona exterioară aflată spre nord-est pe coama care leagă Dealul Turcului de restul masivului. În ultimul sector menţionat au fost descoperite mai multe gropi, unele conţinând schelete umane, altele doar cenuşă, cărbune şi materiale arheologice. Rezultatele acestor săpături nu au fost publicate până astăzi, fapt care explică unele confuzii manifestate în literatura de specialitate în legătură cu complexele respective.

Săpăturile de pe Wietenberg au fost reluate în 1991 prin finanţarea Institutului Român de Tracologie şi au continuat în anii următori[2]. Obiectivul acestor investigaţii îl constituie precizarea caracterului staţiunilor din epoca bronzului şi La Tène, precum şi completarea informaţiilor furnizate de cercetările anterioare.

În cele patru campanii desfăşurate cercetările s-au concentrat pe platoul superior al dealului. Acesta a fost secţionat perpendicular de S I (1x15 m) în zona nord-vestică şi de S II (1x82 m) în zona centrală, ea fiind prelungită până pe terasa inferioară a dealului şi intersectează şi fortificaţia de pe latura de vest, situată între platoul superior şi terasa inferioară. Tot în zona centrală a platoului, perpendicular pe acesta, a fost săpat un şir de 4 casete având 4x4 m şi câte un "martor" de 0,5 m între ele, iar în extremitatea sud-vestică a platoului a fost realizată S V (1,5x18,5 m) care a secţionat fortificaţia de pe latura de vest.

Valul de pământ şi şanţul care barează accesul pe platoul superior în extremitatea nord-estică a fost secţionat prin S III (1,5x21 m). În continuarea acestei secţiuni, longitudinal pe platou, a fost executat un şir de 27 de casete de 4x4 m (cu martori de 0,5 m între ele), care se încheie cu o secţiune (S IV de 2x11,5 m) în extremitatea sud-estică.

II. STRATIGRAFIA

Pe platoul superior, sub humusul vegetal (având o grosime de 0,10-0,15 m), a fost constatat un singur strat de cultură aparţinând celei de-a doua vârste a fierului. Are o grosime medie de 0,50 m, fiind mai consistent în zona centrală şi subţiindu-se spre extremitatea sud-vestică a platoului. Sub acest strat a fost surprins un lut de culoare galbenă, steril din punct de vedere arheologic. Materialul ceramic din epoca bronzului se află în poziţie secundară în nivelul dacic. Sporadic, au fost sesizate mici porţiuni păstrate din nivelul aparţinând bronzului.

Pe terasa inferioară a dealului au fost surprinse două nivele de locuire dacice. Primul nivel are grosimea de 0,75 m în partea superioară a terasei şi 0,10-0,15 m în partea inferioară. Al doilea nivel dacic are o grosime cuprinsă între 0,25-0,55 m. Materialele ceramice din epoca bronzului (cultura Coţofeni - 2-3 cioburi şi Wietenberg) au fost găsite şi în acest sector în poziţie secundară.

III. AŞEZAREA DACICĂ

III.1. *Fortificaţia.* În legătură cu valul şi şanţul care barează accesul în partea de nord-vest a dealului, sondat în 1938, K. Horedt arăta că aparţin epocii bronzului deoarece pe Wietenberg nu ar fi existat o aşezare dacică propriu-zisă[3]. În ceea ce preiveşte fortificaţia de pe latura de vest, K. Horedt presupunea că aparţine, de asemenea, epocii bronzului, dar că mai sunt necesare cercetări pentru lămurirea problemei[4]. Această fortificaţie a fost secţionată şi de Gh Moldovan (secţiunea vizibilă încă pe teren), rezultatele săpăturii rămânând însă necunoscute.

Tot în legătură cu amenajările defensive de pe Wietenberg, reamintim zidul din bolovani legaţi cu pământ, surprins de C. Seraphin pe o lungime de 27 m[5]. K. Horedt[6], urmat apoi de alţi cercetători[7], presupune datarea acestui zid în epoca La Tène. Săpăturile actuale nu au dus încă la identificarea zidului respectiv.

În sfârşit, mai precizăm faptul că pe marginea vestică a terasei inferioare este posibil să fi existat o altă fortificaţie. Acest lucru nu mai poate fi verificat astăzi pe teren deoarece după inundaţiile din 1970 din această margine a dealului a fost excavat pământ pentru ridicarea digurilor actuale[8].

Valul de pământ şi şanţul din extremitatea nord-vestică a dealului au fost secţionate de S III. Din punct de vedere stratigrafic (fig. 4), între m 13,5 şi 3 se constată aceeaşi situaţie întâlnită pe întregul platou superior al dealului. Sub humusul vegetal, se află un singur strat de locuire aparţinând aşezării dacice şi având în general, o grosime de 0,50-0,70 m. În porţiunea m 2 şi 1 a fost sesizată panta inferioară a valului reprezentată de o lentilă de lut galben. Aceasta suprapune un pământ de culoare neagră conţinând pietriş şi piatră sfărâmată.

În porţiunea m 1-3 a fost surprinsă o locuinţă cu două faze, care a tăiat valul de pământ. Cele două faze sunt delimitate de un strat de lut rezultat din refacerea podinei locuinţei în ultima fază.

Între m 3 şi 13 se află umplutura valului de pământ. Într-o primă fază el a fost ridicat prin depunerea a trei straturi de pământ şi lut de consistenţă diferită, dispuse oblic spre pantă. În faza a doua, valul a fost reînălţat prin aplicarea unui nou strat de lut brun cu pietriş fin şi a unei mari cantităţi de pământ cu pietriş rezultat din excavarea şanţului. Toate acestea au fost suprapuse de un strat de pământ brun.

În partea inferioară a şanţului de apărare se află un strat de pământ brun-negricios, cu o grosime maximă de 0,55 m, care constituie umplerea din timpul funcţionării valului. Adâncimea maximă a şanţului este de 3,10 m, iar diferenţa de nivel dintre vârful actual al valului şi fundul şanţului este de 8,50 m.

Rezumând cele consemnate până aici, se poate presupune o primă fază de fortificare a marginii platoului superior, moment în care a fost realizat probabil şi şanţul din faţa valului, astfel încât nivelul şanţului din prima fază nu a mai putut fi sesizat. Ulterior, valul a fost dezafectat pierzându-şi rolul defensiv, fapt demonstrat de locuinţa construită pe culmea fortificaţiei. Asupra datării diferitelor faze ale fortificaţiei, ca şi asupra momentului dezafectării sale, vom reveni ceva mai jos. Până atunci trebuie precizat faptul că din umplutura valului au fost recoltate extrem de puţine fragmente ceramice din epoca bronzului şi dacice. Din umplutura şanţului de apărare provin de la diferite adâncimi fragmente ceramice dacice lucrate cu mâna şi la roata olarului.

Ceramica lucrată cu mâna este reprezentată de fragmente de vase-borcan, un perete de vas decorat cu barbotină şi o buză de fructieră din pastă grosieră, de culoare brun-cărămizie (fig. 6/6).

Ceramica lucrată la roată este constituită de un fragment de cană (fig. 6/1), o strachină de mici dimensiuni (fig. 6/3), ambele din pastă fină de culoare cenuşie, fragmente de fructiere de culoare cărămizie-gălbuie (fig. 6/2, 5) sau gălbuie (fig. 6/4).

Toate aceste fragmente de vase au fost descoperite în umplutura şanţului, unde au ajuns într-un moment când acesta nu mai funcţiona ca element de fortificaţie.

Fortificaţia de pe latura de vest a fost tăiată de S II. Valul de pământ a fost surprins în porţiunea m 38-44. Din punct de vedere stratigrafic, sub humusul vegetal se constată un strat de pământ negru conţinând materiale arheologice şi aparţinând ultimului nivel de locuire din aşezare. Sub acest strat se află umplutura propriu-zisă a valului, constituită de un strat de pământ negru-gălbui (conţinând mult material ceramic dacic şi din epoca bronzului). Acest strat suprapune, în porţiunea m 40-42, o depunere de pământ negru-gălbui cu

urme de pietriş în care s-au descoperit, de asemenea, fragmente ceramice. La baza inferioară a valului, ca şi în zona superioară a acestuia, au fost constatate două lentile de lut bătut. În porţiunea m 40 a fost surprinsă groapa unui stâlp al palisadei de pe culmea valului. Groapa are un diametru al gurii de 0,35 m şi se adânceşte 0,70 m în umplutura valului. În porţiunea m 35 a fost constatată o altă groapă de stâlp care aparţine unei construcţii din spatele valului sau adosată fortificaţiei. În sfârşit, în porţiunea m 45-46, a fost surprinsă existenţa unui mic şanţ (care a tăiat primul nivel dacic) practicat probabil, pentru a drena apa scursă de pe panta valului.

Având în vedere toate acestea se poate presupune amenajarea pantei naturale a dealului prin depunerea unor straturi succesive de pământ rezultat din nivelarea platoului superior. Cu ocazia acestei nivelări, elementele de habitat din epoca bronzului şi din primul nivel dacic au fost distruse, astfel încât pe platoul superior al dealului nu mai pot fi surprinse decât urmele de locuire din ultimul nivel de locuire al aşezării dacice. Aşa se explică prezenţa numeroaselor fragmente ceramice descoperite în mantaua valului de pământ de pa această latură.

Ceramica dacică descoperită în stratul inferior de pământ negru-gălbui (m 40-42), depus la baza valului, este reprezentată de vase-borcan realizate cu mâna, din pastă grosieră, ornamentate cu brâu alveolar (fig. 7/5), brâu alveolar şi crestături pe buză (fig. 7/8), striuri (fig. 7/4). Au fost găsite, de asemenea, fragmente de vase cu buza mai mult sau mai puţin îngroşată (fig. 7/1-2, 6). Ceramica lucrată la roată este constituită de un fragment de cană din pastă fină, cenuşie (fig. 7/3) şi de un fragment de vas cu buza îngroşată, de culoare brun-cafenie (fig. 7/7).

Următorul strat de pământ din umplutura valului conţine cele mai numeroase fragmente ceramice. Vasele lucrate cu mâna sunt realizate din pastă grosieră. Se remarcă prezenţa a numeroase fragmente de vase-borcan ornamentate cu butoni, brâuri alveolare, striuri şi barbotină (fig. 9/2-4; 10/1-6). Au mai fost descoperite vase cu buza tăiată drept (fig. 8/3), îngroşată (fig. 8/4; 9/7) sau evazată (fig. 8/5-6). Printre vasele lucrate cu mâna mai sunt de menţionat un fragment de ceaşcă (fig. 9/1) şi un picior de fructieră lustruit la exterior (fig. 9/6).

Ceramica lucrată la roată, realizată din pastă fină, cenuşie, este reprezentată de o fructieră (fig. 8/7), numeroase străchini (fig. 8/1-2; 9/3, 5), un vas ornamentat cu incizii (fig. 10/7) şi altul cu linii lustruite (fig. 10/8).

Ceramica provenind din ultimul strat de pământ negru, scurs peste val, corespunzător ultimului nivel al aşezării dacice, este reprezentată de vase lucrate cu mâna (fig. 11/1, 6-7) şi la roata olarului (fig. 11/3-5). De remarcat prezenţa unui fragment de chiup cu buza în trepte, din pastă de culoare cărămizie, descoperit la baza pantei valului (fig. 11/2).

III. 2 *Elemente de habitat.* Au fost descoperite 20 de locuinţe (din care 5 de suprafaţă şi 15 adâncite) şi cca 50 de gropi de provizii.

Locuinţele adâncite au o formă circulară, ovală sau rectangulară cu colţurile rotunjite, prezentând, în unele cazuri, trepte de intrare realizate în lut cruţat (L 2A/1991, L 4/1992, etc.). Ele se adâncesc cca 0,50-1,00 m în steril. Lungimea locuinţelor variază între 2-5 m, iar lăţimea între 2-2,5 m. L 3/1992 (fig. 12), cu lungimea totală de 5 m şi lăţimea de 2,5 m, a avut probabil două încăperi. În una din ele a fost descoperit un mic cuptor menajer.

Mai multe locuinţe (L 4/1992, L 2/1993 şi locuinţa de pe valul mare de pământ) au fost refăcute în timpul funcţionării. Refacerea a fost sesizată datorită aplicării unui strat de lut galben pe toată suprafaţa locuinţelor. În cazul locuinţei 4/1992 (fig. 12) această refacere a survenit în urma unui incendiu violent care a mistuit construcţia din prima fază. Pereţii exteriori s-au prăbuşit în interiorul locuinţei. Sub dărâmături au fost găsite o fructieră, două vase-borcan şi o ceaşcă. Toate aceste resturi au fost acoperite cu un strat de lut constituind podina celei de-a doua faze a locuinţei.

Locuinţele de suprafaţa au fost identificate în stratul de cultură, la adâncimea de 0,30-0,40 m. Dimensiunile şi forma lor nu au fost surprinse cu exactitate. Ele aveau probabil o formă rectangulară pereţii fiind realizaţi din lemn şi lut bătut.

Gropile de provizii au o formă tronconică cu diametrul la gură cuprins între 0,60-1,50 m şi la bază între 1,00-2,00 m. adâncindu-se până la 2,00 m de la suprafaţa solului.

Vetrele, puţine la număr, au fost identificate, în general, în afara locuinţelor. Există însă şi cazuri în care au fost descoperite resturi de vetre (L 1/1991) sau de cuptoare menajere (L 3/1992) în interiorul unor locuinţe. Vetrele au fost amenajate pe straturi superficiale de pietriş şi fragmente ceramice.

III. 3 *Gropi de cult.* Cu ocazia săpăturilor din 1991 şi 1992 au fost descoperite şi două gropi având probabil caracter de cult[9]. Ele nu constituie descoperiri singulare, astfel de complexe fiind sesizate şi cu prilejul săpăturilor anterioare. Astfel, Gh. Moldovan a descoperit în afara aşezării o serie de gropi conţinând schelete umane, precum şi gropi cu cenuşă, cărbune, ceramică etc.[10], acestea din urmă fiind interpretate de unii cercetători drept morminte de incineraţie[11]. De asemenea, gropi cu schelete sau părţi de schelete umane au fost găsite şi în interiorul aşezării cu ocazia săpăturilor din 1902-1904[12].

Gr. 15/1991 avea o formă tronconică adâncindu-se până la 1,80 m (fig. 2/8). Pe fundul gropii se afla o lespede semicirculară de piatră în jurul căreia au fost aşezate mai multe vase-borcan (în parte fragmentare) şi resturile unei fructiere de mari dimensiuni. Lângă lespede s-au găsit două verigi de coasă din fier, iar sub ea resturile unui şirag de mărgele de coral, sticlă şi resorturile de bronz a trei fibule (fig. 3). Atât sub lespede, cât şi în jurul ei sau în umplutura gropii, s-au descoperit numeroase fragmente de oase calcinate şi o mare cantitate de oase de animale, cărbune, cenuşă.

La prima vedere, aspectul gropii sugerează faptul că este vorba de un mormânt de incineraţie. Analiza paleo-faunistică a precizat însă că absolut toate oasele din groapă aparţin unor specii de animale[13]. Acest lucru pune sub semnul întrebării interpretarea gropilor conţinând cenuşă, cărbune şi oase calcinate, drept morminte de incineraţie. Este vorba, mai degrabă, de gropi rituale, complexe similare fiind documentate şi în alte aşezări din Dacia preromană[14] şi având antecedente şi în epocile anterioare[15].

Gr. 11/1992 conţinea un schelet uman. Groapa, de forma tronconică (fig. 2/7; 15) avea diametrul gurii de 1,57 m, diametrul maxim de 1,80 m şi se adâncea 1,60 m de la suprafaţa solului. Pe fundul gropii s-a constatat un strat de cenuşă amestecat cu cioburi şi oase de animale. Peste acest strat se afla pământ, ceramică şi pietre. În centrul gropii, la acest nivel, a fost dezvelit un schelet de copil (de 3-6 luni) aşezat pe un "pat" de pietre şi cioburi, amenajat special în acest scop. Scheletul era orientat cu capul spre sud şi picioarele spre nord, fiind aşezat pe spate în poziţie întinsă. Mâna stângă era îndoită cu antebraţul spre stânga, iar mâna dreaptă era aşezată pe pântec. Capul era întors spre stânga, în faţa maxilarelor fiind pusă o ofrandă de carne (sesizabilă printr-un os de bovideu). Sub cap se afla un corn de căprior.

În marginea nord-estică a gropii a fost găsită jumătatea superioară a unui vas-borcan aşezat culcat cu gura spre exterior (fig. 16/1). În marginea estică a gropii a fost găsit un vas miniatural (fig. 18/2). Urmele de ardere secundară de pe pereţii interiori şi de pe buza vasului sugerează folosirea lui ca opaiţ. În partea dreaptă a scheletului, în zona picioarelor, s-au constatat bucăţi de lipitură arsă şi oase de animale. În partea stângă a scheletului se aflau pietre şi partea inferioară a unui vas-borcan (fig. 16/2). La acesta din urmă, fundul a fost perforat încă din vechime.

Peste toate acestea a fost depus un strat de lut (gros de 15-20 cm.), căpăcuind întreaga groapă. Deasupra acestui strat de lut s-au constatat urme de cenuşă având o grosime de 10 cm.

Inventarul arheologic al gropii constă din ceramică lucrată cu mâna. Vasele-borcan sunt realizate din pastă grosieră (fig. 16/1-3; 17/2; 18/3, 5) de culoare brun-cărămizie, brun-negricioasă sau brun-cenuşie. Există şi un exemplar realizat din pastă fină de culoare neagră, lustruit (fig. 17/3). Ornamentele constau din butoni cilindrici şi aplatizaţi, fascicule de striuri, brâu simplu aplicat pe peretele vasului.

Au fost descoperite fragmentele unei singure fructiere din pastă semifină de culoare neagră, lustruită (fig. 18/1). Un fragment de cupă cu picior (?) sau strachină este realizat în acelaşi mod (fig. 17/1).

Vasul miniatural prezintă o pastă grosieră de culoare brună şi a fost utilizat probabil ca opaiţ. Aceeaşi funcţionalitate a avut-o şi ceaşca din care a fost recuperată doar toarta executată din pastă grosieră de culoare cărămizie şi circulară în secţiune (fig. 18/4).

Semnificaţia gropii descrise, ca şi a celorlalte inhumări umane din aşezarea de la Sighişoara-Dealul Turcului, au fost discutate pe larg într-un studiu recent[16] şi de aceea nu vom mai reveni asupra acestei probleme. De asemenea, fenomenul respectiv a fost analizat în ansamblu la scara întregii Dacii[17].

III. 4. *Materialele arheologice.*

III. 4.1. *Ceramica lucrată cu mâna.* Majoritatea fragmentelor ceramice descoperite (cca 70%) aparţin unor vase-borcan ori unor oale de bucătărie. Sunt realizate, în general, din pastă grosieră, folosind ca degresant pietricele, nisip, cioburi pisate. Culoarea pastei acestor vase este cărămizie, brun-negricioasă sau neagră. Buzele sunt mai mult sau mai puţin evazate sau îngroşate, iar pereţii sunt drepţi sau curbaţi. Fundul este tăiat drept. Ornamentele constau din butoni cilindrici sau aplatizaţi (uneori ornamentaţi cu alveole), brâuri alveolare, striuri oblice sau verticale (în unele cazuri imitând vasele de tip situla cu grafit în pastă - fig. 25/3), incizii orizontale sau "în val", barbotină etc. (fig. 19/1; 21/2; 23/2, 4-5; 24/3-4; 25/1-5; 26/4-6; 27/1, 3-7). Aceste

tipuri de vase sunt nelipsite din aşezările şi cetăţile dacice, încât nu este necesară menţionarea unor analogii concrete.

Tot în activităţi de bucătărie, ori pentru depozitat provizii, a fost utilizat şi un vas bitronconic (descoperit în Gr. 1/1993) de dimensiuni mari, având fundul prevăzut cu "omphalos" (fig. 20). A fost realizat cu mâna, din pastă grosieră de culoare brun-cenuşie. Dimensiuni: înălţime - 40 cm; diametrul gurii - 21,5 cm; d. max. - 38,5 cm; diametrul fundului - 16 cm. Astfel de vase apar încă de la sfârşitul Hallstatt-ului. Există însă analogii şi în sec. I î.e.n.[18], cum - potrivit contextului - este datat şi exemplarul de la Sighişoara.

Fructierele sunt reprezentate de exemplare lucrate din pastă fină sau semi-fină, mai rar grosieră, folosind ca degresant nisip, culoarea pastei fiind neagră sau brun-cărămizie. În general, fructierele sunt lustruite (fig. 3/6; 26/7). Acest tip de vas a intrat în componenţa aşa-numitei "veselă pentru mâncat"[19]. Unele exemplare (ca cel din Gr. 15/1991) au dimensiuni foarte mari, fapt care sugerează utilizarea lor de mai multe persoane concomitent.

Străchinile sunt lucrate din pastă semifină şi fină; au buza evazată şi fundul tăiat drept. Sunt mai puţin numeroase în comparaţie cu fructierele.

Cănile lucrate cu mâna sunt de asemenea puţine la număr. Minţionăm un exemplar descoperit în L 9/1991, realizat din pastă fină de culoare vineţie (fig. 26/3). Are o formă bitronconică, buza evazată şi o toartă de prindere de mici dimensiuni. Astfel de vase au fost descoperite şi cu ocazia săpăturilor din 1902-1904[20]. Ele au fost utilizate încă din La Tène-ul mijlociu (după cum sugerează descoperirile de la Moreşti[21]), fiind folosite şi în sec. I î.e.n., dacă nu cumva şi mai târziu.

Ceştile (fig. 18/4; 21/1; 26/1), utilizate probabil ca opaiţe, sunt realizate din pastă grosieră de culoare cărămizie, brun-cărămizie sau brun-negricioasă, uneori prezentând urme de ardere secundară pe pereţii interiori.

III. 4.2. *Ceramica lucrată la roată.* Vasele de acest fel sunt reprezentate de forme ceramice variate. Au fost descoperite chiupuri cu buza în trepte (fig. 8/2; 22/2; 24/2; 26/2) realizate din pastă fină, de culoare cărămizie. Ele sunt datate de obicei în sec I e.n. sau numai în a doua jumătate a veacului respectiv.

"Serviciul de mâncat" este constituit de fructiere şi străchini. Fructierele sunt lucrate din pastă fină, de culoare cenuşie sau gălbuie (fig. 24/1). Străchinile sunt realizate tot din pastă de bună calitate şi au în cele mai multe cazuri o culoare cenuşie (fig. 6/3; 8/2; 9/3,5; 11/3; 22/3). Buza este răsfrântă spre exterior şi rotunjită, iar fundul este inelar.

Cănile sunt de formă bitronconică, au buza evazată, fundul inelar şi toarta supraînălţată. Sunt ornamentate cu linii incizate dispuse orizontal în zona diametrului maxim sau oblic pe pereţii vaselor. Uneori sunt ornamentate cu linii lustruite sau nervuri în relief (fig. 6/1; 10/7-8; 19/2).

Cupele cu două torţi (fig. 23/1) sunt ornamentate cu linii lustruite. Cu prilejul săpăturilor din 1902-1904 au fost descoperite şi exemplare pictate[22]. Astfel de vase sunt frecvente în special în aşezările de pe Siret[23], nelipsind însă nici din alte zone[24].

Un tip de vas mai puţin frecvent este strecurătoarea. Vasele de acest tip sunt realizate din pastă fină de culoare cenuşie (fig. 22/4).

Ceramica de lux este reprezentată de boluri cu decor în relief. În cursul săpăturilor actuale au fost descoperite trei exemplare fragmentare care se adaugă celor găsite la începutul secolului. Numărul total al pieselor din aşezarea de la Sighişoara-Dealul Turcului se ridică la 20 de exemplare. Ele reprezintă probabil importuri din zona sud- sau est-carpatică, unde astfel de vase sunt mult mai numeroase. Tot importuri trebuie considerate şi alte exemplare descoperite izolat în unele aşezări şi cetăţi dacice din Transilvania[25].

Ceramica pictată este constituită din fructiere şi alte vase al căror tip nu a putu fi determinat. Pictura este dispusă sub forma unor benzi sau linii în val pe pereţii şi buza vaselor (mai ales la fructiere), fiind de culoare brună sau roşie. Este realizată pe fond alb-gălbui. Alte fragmente pictate de fructiere, străchini, cupe cu două torţi, căni, provin din săpăturile realizate de C. Seraphin[26].

În categoria ceramicii fine lucrată la roată trebuie menţionate şi fragmente de vase romane de import. Un astfel de fragment (fig. 23/3), descoperit în L 3/1992, a aparţinut unui vas de tip "afumătoare". Vase asemănătoare sunt frecvente în provincia Dacia (sec. II-III e.n.)[27], dar se întâlnesc şi în unele aşezări dacice anterioare cuceririi romane[28], fiind datate în sec. I e.n.

Printre fragmentele ceramice lucrate la roată se numără şi piese provenind de la două vase de tip situla cu grafit în pastă (fig. 31/3). Unul din cele două fragmente descoperite a fost reutilizat ca lustruitor sau unealtă de ascuţit, după cum sugerează una dintre marginile ciobului care trădează o frecare îndelungată. Vasele cu grafit în pastă au fost folosite pe teritoriul Transilvaniei încă din La Tène-ul timpuriu. În sec. I î.e.n.

- I e.n. recipientele de acest tip continuă să fie utilizate într-o serie de cetăţi şi aşezări dacice. Ele au fost realizate probabil în atelierele locale, fiind importat doar grafitul care intra în compoziţia pastei[29].

III. 4.3. *Alte produse ceramice.* În aşezarea de la Sighişoara-Dealul Turcului au fost descoperite şi o serie de vase miniaturale a căror funcţionalitate este greu de precizat. Ele sunt lucrate cu mâna din pastă grosieră sau semi-fină. Imită vase-borcan, vase simple cu pereţii arcuiţi (fig. 31/1), ceşti (fig. 31/2), strecurători şi chiar un opaiţ roman (piesă descoperită în L 2/1993).

Tot din ceramică sunt confecţionate fusaiolele, precum şi "rondele", uneori perforate pe mijloc şi de aceea confundate cu fusaiolele. Perforaţia centrală este însă atât de mică, încât o astfel de funcţionalitate este exclusă. "Rondelele" sunt executate din pereţi de vase de uz casnic.

În sfârşit, menţionăm o mărgică de lut cu incizii verticale, care imită piesele similare din sticlă (fig. 30/5)

III. 4. 4. *Obiecte din fier.* Uneltele sunt reprezentate de piese utilizate în agricultură şi prelucrarea lemnului. În L 2/1993 au fost descoperite o seceră fragmentară, o sapă şi o bardă. Secera (fig. 28/2), având cârlig pentru fixarea mânerului, aparţine unui tip frecvent în Dacia preromană [30]. Sapa (fig. 28/3), cu o lungime de 21,3 cm, este masivă, de formă trapezoidală şi cu corpul îngroşat în jurul orificiului pentru coadă. Este terminat printr-o muchie masivă, de formă pătrată. Aparţine tipului IIa, potrivit tipologiei realizate de I. Glodariu şi E. Iaroslavschi[31].

Barda este o unealtă folosită la cioplirea lemnului în vederea obţinerii unor suprafeţe plane. Exemplarul de la Sighişoara-Dealul Turcului se încadrează în tipul II al acestor unelte[32] (fig. 28/1). Piese asemănătoare au fost descoperite în număr mare în Munţii Orăştiei, fapt care i-a determinat pe I. Glodariu şi E. Iaroslavschi să afirme că "nu dispunem de nici un indiciu cronologic pentru datarea apariţiei tipului II înainte de a doua jumătate a sec. I e.n."[33]. Barda de la Sighişoara a fost descoperită împreună cu un bol cu decor în relief, ceea ce permite "coborârea" cronologiei acestor unelte în sec. I î.e.n. Tot în acelaşi veac este datat şi un exemplar descoperit la sudul Dunării, în staţiunea de la Bagačina (Bulgaria)[34]. Piese asemănătoare au mai fost descoperite pe Wietenberg şi cu ocazia săpăturilor din 1902-1904[35].

Foarfeca de tuns oi este reprezentată printr-un exemplar având o lungime de 17 cm. Astfel de unelte sunt deosebit de frecvente atât în Dacia, cât şi în alte spaţii europene[36].

În rândul uneltelor menţionăm şi un fragment de daltă (descoperit în L 1/1993) cu toc longitudinal pentru coadă, încadrabil în tipul III al dălţilor utilizate în prelucrarea lemnului[37] (fig. 29/6). Se datează - în funcţie de context - la sfârşitul sec. II î.e.n. şi în prima jumătate a sec. I î.e.n., astfel de dălţi fiind frecvente şi mai târziu. Este posibil ca o piesă tubulară din fier (fig. 29/5) să fi aparţinut unei dălţi de acelaşi tip.

Armamentul este reprezentat de un vârf de lance şi altul de săgeată, precum şi de o teacă de pumnal. Vârful de lance (fig. 29/10) a fost descoperit în L 1/1993 şi este fragmentar. Se păstrează tubul de înmănuşare şi o parte din lamă care prezintă o nervură mediană rotunjită. Exemplarele de acest fel au fost realizate din bronz încă din Hallstatt-ul timpuriu. Analogii contemporane cu piese de la Sighişoara se întâlnesc la Cucuiş şi Grădiştea de Munte[38]. Ele au fost încadrate de I. Glodariu şi E. Iaroslavschi în tipul Ia al lăncilor dacice [39]. Vârful de săgeată (fig. 29/4) are o lungime de 9 cm. Se apropie ca formă de exemplarele încadrate în tipul Ia[40], fără a fi însă perfect identic cu acelea.

Teaca de pumnal (fig. 30/8) este fragmentară. Ea a fost utilizată probabil la un pumnal curb.

Piesele de uz casnic şi materialele de construcţie sunt reprezentate de cuţitaşe curbe (fig. 30/9), scoabe, cuie şi piroane, etc.

Menţionăm şi o piesă tubulară de fier prevăzută cu nervuri perpendiculare pe axul ei (fig. 29/9). Obiecte asemănătoare din bronz au fost descoperite la Tilişca[41] şi Bucureşti[42]. Ele imită unele mânere din os răspândite în lumea romană[43] şi au avut - foarte probabil - aceeaşi funcţionalitate.

În L 7/1991 a fost descoperit un obiect de fier având un capăt îndoit şi modelat sub forma unui cap de pasăre (?) foarte stilizat, iar celălalt capăt executat sub forma a două braţe care se uneau formând o verigă, astăzi ruptă (fig. 30/10). Astfel de piese au mai fost descoperite la Moigrad[44], Tăşad[45], Bâzdâna[46] şi Căpâlna[47]. La Craiva au fost găsite două asemenea exemplare unite între ele printr-o verigă, de una din piese fiind fixat un capăt de lanţ[48]. Iniţial, obiectele în discuţie au fost interpretate, cu probabilitate, drept ivăre pentru închiderea uşilor [49]. Ulterior, luându-se în consideraţie exemplarele de la Craiva, s-a presupus că este vorba de cârlige de cremalieră[50].

Nu cunoaştem încă utilitatea unui obiect tubular de dimensiuni mici (lungimea - 4,5 cm), terminat la un capăt cu un buton (fig. 29/3).

În sfârșit, menționăm o fibulă fragmentară din fier de tip La Tène târziu, cu resort bilateral din care se mai păstrează două spire (fig. 30/1). Fiind vorba de o piesă fragmentară și având o funcționalitate practică, ea nu poate fi încadrată între limite cronologice mai restrânse.

III. 4. 5. *Obiecte de bronz.* Piesele de bronz nu sunt numeroase. Menționăm un fragment de brățară de bronz (fig. 30/6) și un ac de bronz cu urechiușă (fig. 30/7).

În Gr. 1/1993 au fost descoperite elementele de bronz ale unei centuri (fig. 31/5). Nu cunoaștem încă piese de bronz asemănătoare în mediul dacic. Un exemplar similar provine dintr-un mormânt din necropola scordiscă de la Belgrad-Karaburma datat - pa baza vaselor romane de bronz din inventar - în sec. I î.e.n.[51], încadrare valabilă și pentru piesele de la Sighișoara.

În sfârșit, menționăm resorturile a trei fibule de bronz (fig. 3/2-4) descoperite în Gr. 15/1991, care au fost tăiate de corpul pieselor propriu-zise și au fost reutilizate într-un șirag de mărgele de sticlă și coral. Dimensiunile resorturilor, ca și datarea complexului în care au fost descoperite, indică faptul că ele au aparținut unor fibule încadrabile în varianta orientală a fibulelor de tip puternic profilat, databile în a doua jumătate a sec. I e.n. și la începutul veacului următor, tipul respectiv evoluând apoi de-a lungul sec. II e.n.[52].

III. 4. 6. *Obiecte de argint.* În L 2/1993 a fost găsit un resort fragmentar al unei fibule de argint, indeterminabilă tipologic (fig. 29/1).

În campania anului 1994 a fost descoperit un cercel de argint având un capăt ascuțit, iar celălalt terminat cu un buton conic (fig. 30/2). Cercei de acest tip, realizați din argint sau bronz, au fost descoperiți în marile așezări de pe Siret (Poiana[53], Răcătău[54], Brad[55]), în Transilvania (Merești[56], Zetea[57]) și la sud de Carpați (atât în așezări[58], cât și în tezaure[59]). Din punct de vedere cronologic, cerceii ornamentați cu butoni conici apar în grupa mijlocie și în cea târzie a tezaurelor de argint dacice. De asemenea, descoperirile din așezări și cetăți indică o datare în a doua jumătate a sec. I î.e.n. și pe parcursul sec. I e.n.

III. 4. 7. *Alte materiale arheologice.* Printre obiectele de os descoperite în așezare se numără și un ac, ușor îndoit, având lungimea de 8 cm. Un capăt este ascuțit, iar celălalt ornamentat (fig. 29/2). Constituie un import din lumea romană.

Mărgelele de sticlă au o culoare neagră-albăstruie (fig. 30/4), neagră (fig. 3/1 A), albastră cu "ochi" de culoare galbenă (fig. 3/1 B-C). Ultimile trei exemplare menționate provin din Gr. 15/1991 și au făcut parte din șiragul de mărgele de coral (fig. 3/1)[60].

Coralul nu este frecvent în lumea daco-getică. Bucăți de ramuri de coral au mai fost decoperite tot în așezarea de pe Wietenberg în 1902-1904[61], la Cândești-Averești[63], acestea din urmă fiind mai timpurii (sec. III-II î.e.n.). Coralul a fost folosit pe scară largă în lumea sarmatică de unde a fost importat și în Dacia preromană. Originea în spațiul celtic este exclusă pentru că în perioada respectivă nu mai era utilizat de aceștia. Piesele de la Sighișoara-Wietenberg se încadrează cronologic în sec. I e.n., dacă nu cumva numai în a doua jumătate a veacului respectiv. Ele au fost importate fie direct din mediul sarmatic, fie prin intermediul dacilor est-carpatici[64].

III. 4. 8. *Monede.* În cursul săpăturilor din 1991-1994 a fost descoperită a singură monedă. Este vorba de un denar republican roman de argint datat în anul 85 î.e.n.[65] A fost găsit în stratul dacic, în S II, m. 20, 18, la 0,20 m adâncime.

III. 5. *Cronologia așezării dacice.*

Având în vedere stratigrafia așezării, precum și fazele de fortificare, se poate stabili, în linii generale, succesiunea amenajărilor dacice de pe Wietenberg.

Inițial a existat o așezare care se întindea pe coama dealului și pe terasa inferioară. Acestui orizont îi corespunde și prima fortificare a "pintenului" în partea de nord-est (faza I-a a valului din acea porțiune).

La un moment dat, a avut loc o amenajare a platoului, prilej cu care a fost nivelată întreaga parte superioară a dealului. În urma acestui fapt au fost distruse atât urmele așezării din epoca bronzului, cât și cele din primul nivel dacic. Singura zonă neafectată de lucrări este constatată pe terasa inferioară a dealului, unde cele două nivele se succed. În această etapă a fost reînălțat valul de pământ din extremitatea nord-estică a platoului superior (faza a II-a a valului respectiv) și a fost executat un nou val în partea de vest a dealului, între platou și terasa inferioară.

În sfârșit, pe parcursul celei de-a doua faze a așezării, fortificația a fost dezafectată. Acest lucru este dovedit de locuința ridicată pe culmea valului din zona de nord-est, precum și de acumulările de pământ din ultimul nivel dacic peste valul de pa latura de vest.

Cronologia absolută a fiecărei etape este mai greu de precizat. Întregul material arheologic aparţine La Tène-ului târziu. Ceramica din primul nivel dacic de pa terasa inferioară este identică, din punct de vedere al formelor şi tehnologiei de realizare, cu cea din ultimul nivel. Începutul primului nivel dacic trebuie plasat la un orizont cronologic post-celtic, pentru că materialele ceramice specifice acestora lipsesc. Oricum, data de început a acestui nivel nu poate fi prea îndepărtată de momentul dispariţiei civilizaţiei celtice din Transilvania. În sprijinul acestei idei pledează o zăbală de tip celtic descoperită cu prilejul săpăturilor executate de C. Seraphin[66]. În date absolute, acest moment ar corespunde cu a doua jumătate a sec. II î.e.n.

Începutul celui de-al doilea nivel al aşezării poate fi plasat cândva în sec. I î.e.n. (poate pe la mijlocul veacului respectiv). Argumentele acestei datări sunt constituite de materialele arheologice descoperite în locuinţa şi groapa de provizii (L 2/1992 şi Gr. 1/1993) de pe terasa inferioară. Amintim, printre altele, un bol cu ornamente în relief provenind din locuinţă şi piesele de bronz aparţinând unei centuri descoperite în groapă, ambele databile în sec. I î.e.n.

Aşezarea îşi sfârşeşte existenţa la cucerirea Daciei de către romani, dar - aşa cum s-a putut observa - fortificaţia nu a mai fost folosită până la data respectivă. Ea şi-a pierdut rolul defensiv cândva pe parcursul ultimei faze a aşezării. Dezafectarea fortificaţiei a avut loc probabil în sec. I e.n. (poate la începutul sau în prima jumătate a veacului), după cum sugerează fragmentele ceramice descoperite în şanţul de apărare şi, mai ales, fragmentul de chiup cu buza în trepte găsit la baza pantei valului din partea de vest[67].

Dezafectarea elementelor defensive ale aşezării de la Sighişoara-Wietenberg îşi găseşte analogii şi în alte staţiuni. Amintim în acest sens, situaţiile constatate la Brad şi Răcătău, unde fortificaţiile au fost ridicate la jumătatea sec. I î.e.n., pentru a fi apoi abandonate la sfârşitul sec. I î.e.n. sau începutul sec. I e.n.[68].

Cauzele care au generat această stare de fapt sunt multiple. În primul rând, pe parcursul sec. I e.n., mai ales în prima jumătate şi în al treilea sfert al veacului, nu au existat stări conflictuale cu alte populaţii. Spre est, relaţiile cu sarmaţii trebuie să fi fost de bună înţelegere, dovada constituind-o alianţele daco-sarmatice din timpul războaielor cu romanii de la începutul sec. II e.n. În ceea ce priveşte relaţiile cu lumea romană, constatăm - din punct de vedere militar - că pe parcursul sec. I e.n. conflictele daco-romane s-au derulat pe linia Dunării ori la sud de fluviu. Interesul roman pentru zona intra-carpatică s-a manifestat numai începând cu domnia lui Domiţian. Pe de altă parte, în aceeaşi perioadă, importurile romane în Dacia au sporit cantitativ, ilustrând raporturi economice strânse cu Imperiul[69].

În al doilea rând, dezafectarea unor fortificaţii este constatată, deocamdată, numai în cazul unor aşezări. Este posibil ca rosturile strategico-militare să fi fost preluate de numeroasele cetăţi dacice din vremea respectivă, aşezarilor revenindu-le în special sarcini economice.

Unii cercetători au presupus continuarea locuirii pe Wietenberg şi în epoca romană (sec. II-III e.n.)[70]. Opiniile respective au fost generate de menţionarea unor monede romane din perioada provinciei ca fiind descoperite în 1902-1904 şi a altor materiale găsite cu prilejul săpăturilor efectuate de Gh. Moldovan[71]. Săpăturile actuale nu au dus la identificarea unor astfel de materiale sau complexe databile în sec. II-III e.n., ceea ce pune sub semnul întrebării autenticitatea informaţiilor anterioare. Nu trebuie totuşi exclusă posibilitatea ca unele monede găsite de C. Seraphin să provină de pe Wietenberg şi să fi fost pierdute de ocupanţii castrului ori de locuitorii aşezării civile aflate la cca. 500 m vest, pe Dealul Podmoale. Oricum, din literatura de specialitate trebuie exclusă ideea unei aşezări daco-romane în sec. II-III care cu siguranţă nu a existat pe Wietenberg.

III. 6. *Concluzii.*

Aşezarea dacică de la Sighişoara-Wietenberg se afla situată pe un important drum comercial care urca pe cursul Mureşului până la confluenţa cu Târnava, de unde pe Târnava Mare se ajungea, prin trecătoarile din Carpaţii Orientali, la răsărit de munţi. O ramură a acestui drum urma cursul Târnavei Mici, traversarea munţilor realizându-se prin aceleaşi trecători. Drumurile menţionate au fost jalonate de o serie de cetăţi şi aşezări fortificate, în timp ce pe cursul Mureşului superior (la nord de confluenţa cu Târnava) astfel de descoperiri lipsesc, fapt care demonstrează că ruta respectivă nu era utilizată la fel de intens. Pe Târnava Mare, de la vest spre est, sunt de menţionat fortificaţiile de la Şeica Mică[72], Sighişoara-Wietenberg, Porumbeni Mari[73], Odorheiul Secuiesc[74] şi Zetea[75], iar pe Târnava Mică cele de la Şona[76], Bernadea[77] şi Ghindar[78]. Importanţa drumului de pe Târnava Mare este ilustrată prin prezenţa în aşezarea de la Sighişoara-Wietenberg a unor importuri est-carpatice. Menţionăm în acest sens podoaba de coral, sticlă şi bronz din Gr. 15/1991, numeroasele boluri cu

decor în relief, cupele cu două torţi pictate sau lustruite, şi ceramica pictată care din punct de vedere al formelor şi al particularităţilor tehnologice îşi găsesc numeroase analogii în aşezările dacice de pe Siret. Participarea comunităţii dacice de la Sighişoara la schimburile comerciale cu zona est-carpatică, precum şi activităţile productive - în special agricole - desfăşurate, au imprimat şi o prosperitate deosebită a aşezării, fapt detectabil în bogatul inventar arheologic descoperit atât cu prilejul vechilor săpături cât şi cu ocazia cercetărilor actuale.

După cucerirea Daciei, aşezarea de la Sighişoara-Dealul Turcului a fost părăsită, în imediata apropiere (la cca. 500 m vest) fiind ridicat un castru roman de pământ. Începutul acestui castru a fost datat în vremea lui Hadrian[79], dar nu ar fi exclus ca el să fi fost construit imediat după cucerire. De altfel, colecţiile vechi ale Muzeului sighişorean păstrează şi materiale arheologice provenind de pe Dealul Podmoale (unde este situat castrul) care sunt anterioare domniei lui Hadrian[80]. În castru au fost cantonate detaşamente ale Legiunii a XIII-a Gemina, participantă la războaiele daco-romane şi prezentă în provincie încă de la constituirea ei[81]. Nu ar fi, de asemenea, exclus ca acţiunile detaşamentelor acestei legiuni să fi provocat întreruperea locuirii dacice de pe Wietenberg. Misiunea soldaţilor romani din castrul de pe Podmoale trebuie să fi constat, printre altele, în controlarea drumului de pe Târnava Mare. În a doua jumătate a sec. II e.n. drumul respectiv şi-a pierdut importanţa pe care o avusese în secolele anterioare, dovada acestui fapt fiind dezafectarea castrului şi înfiinţarea pe locul respectiv a unei aşezări civile.

Aşezarea dacică de pe Wietenberg a constituit probabil un "centru" în jurul căruia au gravitat o serie de aşezări mai mici din zonă. Menţionăm în acest sens că sub castrul roman de pe Dealul Podmoale au fost descoperite complexe ale unei aşezări dacice contemporane cu staţiunea învecinată de pe Wietenberg[82]. O altă aşezare dacică a fost cercetată la Albeşti (cca. 5 km est de Sighişoara[83]), iar la Hetiur (cca. 3 km nord de Wietenberg) a fost descoperit un tezaur dacic de podoabe de argint[84].

Aspectele cronologice şi de habitat vor fi precizate cu mai mare exactitate odată cu cercetarea terasei inferioare a dealului, acolo unde au fost surprinse două nivele de locuire dacice. Săpăturile în acel sector vor fi efectuate în campaniile viitoare. Materialele arheologice din epoca bronzului vor fi prezentate pe larg odată cu publicarea monografiei.

Ion ANDRIŢOIU,
Aurel RUSTOIU (Cluj Napoca)

NOTE

1.K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighişoara-Schässburg,* Bonn, 1971.

2.Colectivul a fost format din I. Andriţoiu şi A. Rustoiu. La săpături au mai participat M. Rotea (Muzeul Cluj) în 1991, I. Pascu (Muzeul Sighişoara) în 1993 şi G. Rustoiu (student) în 1993-1994. De-a lungul celor patru campanii ne-am bucurat şi de sprijinul d-lor Gh. Baltag şi M. Alexandru (Muzeul Sighişoara). Materialele arheologice din epoca bronzului vor fi prelucrate de I. Andriţoiu, iar vestigiile aşezării dacice de A. Rustoiu.

3.K. Horedt, în K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* p. 6-7.

4.*Ibidem.*

5.C. Seraphin, în K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* p. 37.

6.K. Horedt, *loc.cit.*

7.I.H. Crişan, *Burebista şi epoca sa,* Bucureşti, 1977, p. 314-315, nr. 48; I. Glodariu, *Arhitectura dacilor. Civilă şi militară,* Cluj-Napoca, 1983, p. 57, nr. 8; A. Rustoiu, AMN, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 771, nr. 13.

8.Informaţie furnizată de cetăţeanul I. Constantin care locuieşte la cca. 100 m vest de Wietenberg.

9.A. Rustoiu, A. Comşa, C. Lisovschi-Cheleşanu, Ephemeris Napocensis, III, 1993, p. 81-94.

10.Apud M. Babeş, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 387, nr. 159/a. Vezi şi K. Horedt, în K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* p. 18.

11.D. Protase, *Riturile funerare la daci şi daco-romani,* Bucureşti, 1971, p. 175; I.H. Crişan, AIIA, XVII, 1974, p. 318; D. Nicolaescu-Plopşor, W. Wolski, *Elemente de demografie şi ritual funerar la populaţiile vechi din România,* Bucureşti, 1975, p. 143. Unii cercetători au exprimat rezerve privind această interpretare: V. Sîrbu, Istros IV, 1985, p. 124-125; M. Babeş, SCIVA, 34, 1983, 3, p. 197.

12.C. Seraphin, în K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* p. 93-95; A. Rustoiu, A. Comşa, C. Lisovschi-Cheleşanu, *op.cit.,* p. 84.

13.A. Rustoiu, A. Comşa, C. Lisovschi-Cheleşanu, *op.cit.,* p. 91-92.

14.O listă a gropilor rituale din spaţiul dacic la C. Beldiman, J. Szöcs, Istros, VI, 1992, p. 259-266, notele 19-20.

15.I.H. Crişan, *Spiritualitatea geto-dacilor,* Bucureşti, 1986, p. 219-227; V. Vasiliev, AMN, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 79-90.

16.A. Rustoiu, A. Comşa, C. Lisovschi-Cheleşanu, *op.cit.,* p. 85-91.

17.V. Sîrbu, *Credinţe şi practici funerare, religioase şi magice în lumea geto-dacilor,* Galaţi, 1993, p. 21-45.

18.M. Munteanu, Istros, VII, 1994, p. 162, pl. I/1 (cu bibliografia).

19.M. Macrea, I. Glodariu, *Aşezarea dacică de la Arpaşu de Sus,* Bucureşti, 1976, p. 87; I. Glodariu, *Aşezări dacice şi daco-romane la Slimnic,* Bucureşti, 1981, p. 57, 75-76; A. Rustoiu, Revista Bistriţei, VII, 1993, p. 65, nota 13.

20.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 14/10-19; 15/4-6.

21.K. Horedt, *Moreşti. Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen,* Bucureşti, 1979, pl 21/6.

22.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 48/6.

23.V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 181, fig. 55/8; V. Căpitanu, Carpica, XVIII-XIX, 1986-1987, p. 130, fig. 45-46; I.H. Crişan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania,* Bucureşti, 1969, fig. 103.

24.V. Crişan, St. Ferenczi, AMN, 31, 1994, I, p. 386, pl. XXXVI; D. Berciu, *Buridava dacică,* Bucureşti, 1981, pl. 14/6; 53/8; 55/1; 60/1-2; 61/7; I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană,* Cluj, 1974, p. 143-144.

25.I. Glodariu, *op.cit.,* p. 144; F. Costea, în *Studii dacice,* Cluj-Napoca, 1981, p. 131.

26.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 48/4-24; 49/1-10.

27.Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia,* Craiova, 1976, p. 116-117.

28.V. Ursachi, MemAnt, XII-XIV, 1980-1982, p. 118-119.

29.A. Rustoiu, Thraco-Dacica, XIV, 1993, p. 131-142.

30.I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizaţia fierului la daci,* Cluj-Napoca, 1979, p. 71-73.

31.Idem, *op.cit.,* p. 68.

32.Idem, *op.cit.,* p. 82.

33.*Ibidem.*

34.G. Bonev, G. Aleksandrov, *Arheologija-Sofia,* XXVII, 1986, 3, p. 52, fig. 5.

35.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 67/2-3.

36.I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op.cit.,* p. 75.

37.Idem, *op.cit.,* p. 90-91.

38.Idem, *op.cit.,* fig. 70/7, 9.

39.Idem, *op.cit.,* p. 132-133.

40.Idem, *op.cit.,* p. 135-136.

41.N. Lupu, *Tilişca. Aşezările arheologice de pe Căţănaş,* Bucureşti, 1989, pl. 23/6.

42.M. Turcu, *Geto-dacii din Câmpia Munteniei,* Bucureşti, 1979, pl. VIII/4.

43.S. Cociş, D. Alicu, AMP, XVII, 1993, p. 122, pl. XVIII/3.

44.I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op.cit.,* fig. 57/8.

45.Idem, *op.cit.,* fig. 57/9.

46.C. Mărgărit Tătulea, *Oltenia. Studii şi comunicări.* VII-VIII, Craiova, 1988-1989, p. 26, fig. 8/5.

47.I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna,* Bucureşti, 1989, p. 101, fig. 83/12-13.

48.I. Berciu, Al. Popa, H. Daicoviciu, *Celticum,* XII, Rennes, 1965, fig. 32A/2.

49.I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op.cit.,* p. 116.

50.I. Glodariu, V. Moga, *op.cit.,* p.101.

51.J. Todorović, *Praistorijska Karaburma,* I, Beograd, 1972, pl. XXIX/20 - M. 92.

52.A. Rustoiu, Ephemeris Napocensis, IV, 1994, p. 27-29 (cu bibliografia).

53.R. Vulpe şi colab., SCIV, II, 1951, I, p. 205, fig. 25/4.

54.V. Căpitanu, Carpica, XX, 1989, p. 102, pl. III/7, fig. 3.

55.V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 178, fig. 53/5.

56.V. Crişan, St. Ferenczi, *op.cit.,* pl. V/11.

57.Z. Székely, *Zetevára,* Sf. Gheorghe, 1949, p. 21, pl. IV/40.

58.D. Berciu, *Buridava dacică,* I, Bucureşti, 1981, p. 51, pl. 37/9.

59.L. Mărghitan, *Tezaure de argint dacice. Catalog.* Bucureşti, 1976, pl. XV/3-4.

60.A. Rustoiu, Ephemeris Napocensis, IV, 1994, p. 25-27.

61.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 49/30.

62.Gh. Bichir, SCIVA, 44, 1993, 2, p. 143-145, fig. 6; A. Rustoiu, *op.cit.,* fig. 5A.

63.V. Sîrbu, *Credinţe şi practici funerare, religioase şi magice în lumea geto-dacilor,* Galaţi, 1993, p. 111, nr. 14b.

64.A. Rustoiu, *op.cit.,* p. 23-31.

65.R. Ardevan, AMP, XVII, 1993, p. 107, nr. 2.

66.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* fig. 65/19.

67.Aceste chiupuri au fost datate în a doua jumătate a sec. I e.n.; I. Glodariu, *Studii dacice,* Cluj-Napoca, 1981, p. 161.

68.V. Ursachi, Carpica, XVIII-XIX, 1986-1987, p. 40, 44.

69.I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană,* Cluj, 1974, *passim.*

70.V. Lazăr, Revista Bistriţei, VII, 1993, p. 83, (cu bibliografia mai veche).

71.K. Horedt, C. Seraphin, *op.cit.,* p. 18, 89.

72.I. Glodariu, *Arhitectura dacilor. Civilă şi militară,* Cluj-Napoca, 1983, p. 106, nr. 28.

73.Ibidem, p. 103-104, nr. 24.

74.Ibidem, p. 103, nr. 23.

75.Ibidem, p. 107-108, nr. 31.

76.Săpături inedite efectuate de V. Vasiliev, căruia îi mulţumim şi pe această cale pentru informaţii.

77.I. Glodariu, *op.cit.,* p. 55-56, nr. 2.

78.Ibidem, p. 97, nr. 16.

79.I. Mitrofan, Gh. Moldovan, AMN, V, 1968, p. 99-109.

80.E. Chirilă, N. Gudea, Gh. Moldovan, *Tezaure şi descoperiri monetare din Muzeul Municipal Sighişoara,* Sighişoara, 1972, p. 13-23.

81. *Inscripțiile Daciei Romane,* III/4, București, 1988, p. 143, 147-148, nr. 194-194, 2. În legătură cu staționarea Legiunii a XIII-a Gemina în Dacia, vezi V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina,* Cluj-Napoca, 1985, ***passim.***

82. I. Mitrofan, Gh. Moldovan, *loc.cit.*

83. Informații Gh. Baltag.

84. K. Horedt, Dacia, N.S., XVII, 1973, cat. 29.

DIE ARCHÄOLOGISCHEN GRABUNGEN IN SIGHIȘOARA WIETENBERG IN DEN JAHREN 1991-1994 (Zusammenfassung)

Auf dem Wietenberg wurden Ausgrabungen in den Jahren 1902-1904, 1938 und 1967-1970 durchgeführt. Um die von diesen Grabungen gelieferten Informationen zu vervollständigen, wurden die Forschungen 1991-1994 wiederaufgenommen. Sie konzentrientren sich auf das obere Plateau des Hügels, wo ein einziges Siedlungsniveau entdeckt wurde, das einer dakischen Niederlassung vom Ende der Eisenzeit angehört. Auf der niederen Terrasse des Hügels wurden zwei dakische Schichten entdeckt. Das archäologische Material der Bronzezeit befindet sich in Sekundärlage in den dakischen Schichten.

Der Erdwall und der Graben in der nord-östlichten Extremität des Hügels haben zwei Phasen und gehören der dakischen Zeit an, nicht der Bronzezeit, wie bisher geglaubt wurde. Der Erdwall an der Ostseite des Hügels hat eine einzige Phase und gehört ebenfalls der Dakerzeit an.

Die Chronologie der dakischen Anlagen auf dem Wietenberg ist wie folgt:

- in der zweiten Hälfte des II. Jh.v.Chr. bildet sich die dakische Siedlung heraus; sie ist nach Nordwestern durch einen Graben und einen Erdwall befestigt.

- um die Mitte des I.Jh.v.Chr. findet der Wiederaufbau der Siedlung statt. Mit dieser Gelegenheit wird das obere Plateau nivelliert, wobei die Bronzezeitschichten sowie jene des ersten dakischen Niveaus zerstört werden. Die einzige von diesen Arbeiten nicht betroffene Gegend ist die untere Terrasse, wo die beiden Niveaus aufeinanderfolgen. Mit derselben Gelegenheit wurde die Befestigung im Nordosten wiederaufgebaut und wurde ein neuer Erdwall auf der Westseite des Hügels errichtet.

- zu Beginn des I.Jh.n.Chr. wird die Festung abgeschafft; die Siedlung existiert weiter bis zur Eroberung Dakiens durch die Römer.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 - 1-2 Dealul Turcului (Wietenberg); 3 die Schnitte am oberen Teil; 4 dakiches Haus; 5-6 Vorratsgruben.

Abb. 2 - 1 Schnitt IV; 2 Schnitt V; 3 Schnitt II; 4-5 dakische Häuser (L 9/1991 und L 2/1993); 6 Vorratsgrunde; 7 Grube mit einem Menschenskelett (gr. 11/1992); 8 Ritualgrube (Gr. 15/1991).

Abb. 3 - 1 Choral- und Glasperlen (A-C); 2-4 Bronzefibelsprungfedern vor (3-2) und nach (4) der Restaurierung.

Abb. 4 - Profil der Ostwand des Schnittes III: 1 Humus; 2 letztes dakisches Niveau; 3 erste Phase des Hauses aus dem Wall; 4 Braunerde aus dem Wallmantel; 5 gelb-brauner Ton von dem inneren Abhang des Wall; 6 schwarze Erde mit Schotter und zermahlten Steinen; 7 Ton der in der Wohung aufgelegt wurde; 8 hellgelber Ton; 9 braun-gelber Ton; 10 Ton mit Schotter und Sand; 11 Erde mit viel Schotter; 12 schwarze Erde (Wallfüllung); 13 braun-schwarze Erde (Wallfüllung währen seiner Benützungsperiode); 14 gelbsandige Erde; 15 gelber Ton (Steril); 16 Schotter (Steril); 17 Steine.

Abb. 5 - Profil der Südwand des Schnittes II: 1 Humus; 2 letztes dakisches Niveau; 3 erstes dakisches Niveau; 4 schwarz-gelbe Erde; 5 schwarz-gelbe Erde mit Schotter; 6 gelbe Tonlinsen; 7 Phalgruben; 8 Steine; 9 moderne Grube; 10 gelber Ton (Steril); 11 Schotter (Steril).

Abb. 6 - Keramik aus dem Wehrgraben: 6 mit der Hand gearbeitet; 1-5 an der Drehscheibe gearbeitet.

Abb. 7 - Keramik aus der ersten Niederlage des Walls, von seiner Westseite: 1-2, 4-6, 8 mit der Hand gearbeitet; 3, 7 an der Drehscheibe gearbeitet.

Abb. 8 - Keramik aus der zweiten Niederlage des Walls, von seiner Westseite: 3-6 mit der Hand gearbeitet; 1-2, 7 an der Drehscheibe gearbeitet.

Abb. 9 - Keramik aus der zweiten Niederlage des Walls, von seiner Westseite: 1-2, 4, 6-7 mit der Hand gearbeitet; 3, 5 an der Drehscheibe gearbeitet.

Abb. 10 - Keramik aus der zweiten Niederlage des Walls, von seiner Westseite: 1-6 mit der Hand gearbeitet; 7-8 an der Drehscheibe gearbeit.

Abb. 11 - Keramik aus der zweiten Niederlage des Walls, von seiner Westseite: 1,6-7 mit der Hand gearbeitet; 2-5 an der Drehscheibe gearbeit.

Abb. 12 - Plan und Teilprofil der erforschten Flächen auf dem oberen Plateau: 1 Humus; 2 dakisches Niveau; 3 gelber Ton (Steril); 4 gelbe Tonlinse; 5 Holz-und Tonwände (Schutt); 6 Backofen; 7 Keramik; 8 Steine.

Abb. 13 - Plan und Teilprofil der erforschten Flächen auf dem oberen Plateau: 1 Humus; 2 gelber Ton (Steril); 3 dakisches Niveau; 4 aschige Erde; 5 braun-gelbe Erde mit Aschespuren; 6 gelbe Tonlinsen; 7 schwarze Erde; 8 Phalgrube; 9 Steine; 10 Keramik; 11 Teil des bronzezeitlichen Niveaus.

Abb. 14 - L 1/1993 (aus dem ersten dakischen Niveau) und Gr. 1/1993 (aus dem letzten dakischen Niveau), die auf der oberen Terrasse gefunden wurden: 1 Humus; 2 letztes dakisches Niveau; 3 erstes dakisches Niveau; 4 gelber Ton (Steril); 5 umgefallene Wände; 6 Keramik; 7 Steine; 8 Hausumriß.

Abb. 15 - Gr. 11/1992: 1 Humus; 2 dakisches Niveau; 3 gelber Ton (Steril); 4 Asche; 5 Tondeckel; 6 Füllerde; 7 Steine; 8 Keramik; 9 Tierknochen.

Abb. 16 - Keramik der Gr. 11/1992.

Abb. 17 - Keramik der Gr. 11/1992.

Abb. 18 - Keramik der Gr. 11/1992.

Abb. 19 - Keramik der Gr. 11/1993: 1 mit der Hand gearbeitet; 2 an der Drehscheibe gearbeitet.

Abb. 20 - Mit der Hand gearbeitetes Gefäß aus der Gr. 1/1993.

Abb. 21 - 1 Handgearbeitete Keramik aus der Gr. 1/1993 und 2 aus L 1/1993.

Abb. 22 - 1 Handgearbeitete Keramik und 2-4 an der Drehscheibe gearbeitete Keramik aus Gr. 1/1993 (4) und L 2/1992 (1-3).

Abb. 23 - Dakische handgearbeitete Keramik (4-5), an der Drehscheibe gearbeitete dakische Keramik (1-2) und römische Importkeramik (3) aus L 1/1991 (2,5) und L 3/1992 (1, 3-4).

Abb. 24 - Handgearbeitete Keramik (3-4) und an der Drehscheibe gearbeitete Keramik (1-2) aus L 2B/1991.

Abb. 25 - Handgearbeitete Keramik aus L 1/1991 (3-4) und L 3/1992 (1-2, 5).

Abb. 26 - Handgearbeitete Keramik (1, 3-7) und an der Drehscheibe gearbeitete Keramik (2) aus L 9/1991.

Abb. 27 - Handgearbeitete Keramik (1, 3-7) und ein Schleifstein aus der Gr. 13/1992.

Abb. 28 - Eisengegenstände aus L 2/1993.

Abb. 29 - Silber- (1), Kochen- (2) und Eisengegenstände (3-10) aus L 1/1993 (6-7, 9-10), L 2/1993 (1), Gr. 1/1993 (3), in der Westseite des Erdwalls (2) und in der Schicht (4-5, 8).

Abb. 30 - Silber- (2), Bronze- (6-7), Eisen- (1,3, 8-10), Glas- (4) und Tongegenstände (5) aus L 7/1991 (8, 10), Gr. 9/1994 (5), Gr. 23/1994 (9) und der Schicht (1-4, 6-7).

Abb. 31 - Handgearbeitete Keramik (1-2), an der Drehscheibe gearbeitete Keramik (3-4), Bronze- (5) und Eisengegenstände (6) aus Gr. 1/1993 (5-6), L 2/1994 (1) und der Schicht (2-4).

ERATĂ

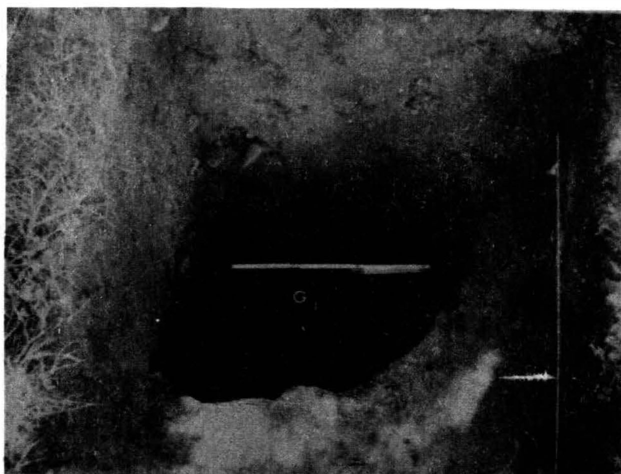
Pag.	rândul	în loc de	se va citi
439, 441, 443	1 (colontitlu)	INCINTA FORTIFICATĂ DE LA STOLNICENI	SĂPĂTURI ARHEOLOGICE LA WIETENBERG
440, 442, 444	1 (colontitlu)	V. SÎRBU, T. ARNĂUT	I. ANDRIŢOIU, A. RUSTOIU

1

3

5

Fig. 1 1 DealulTurcului (Wietenberg): vedere de ansamblu; 3 Casetele de pe platoul superior; 5 Gropi de provizii.

2

4

6

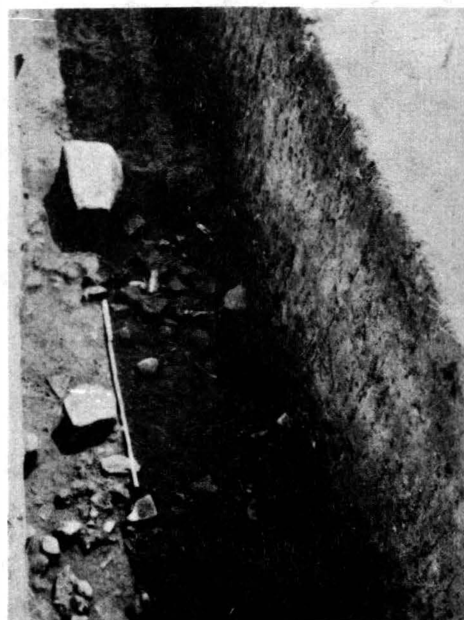
Fig. 1 2 DealulTurcului (Wietenberg): vedere de ansamblu; 4 locuință dacică; 6 groapă de provizii.

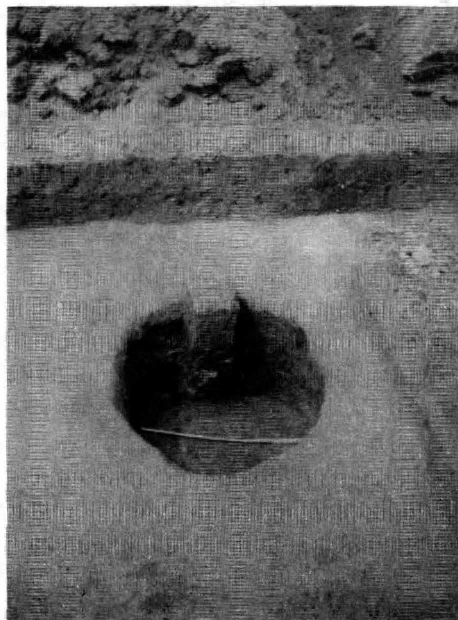
1

2

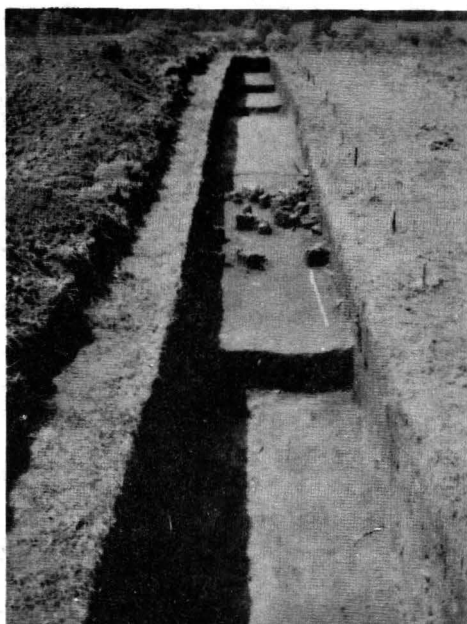

5

6

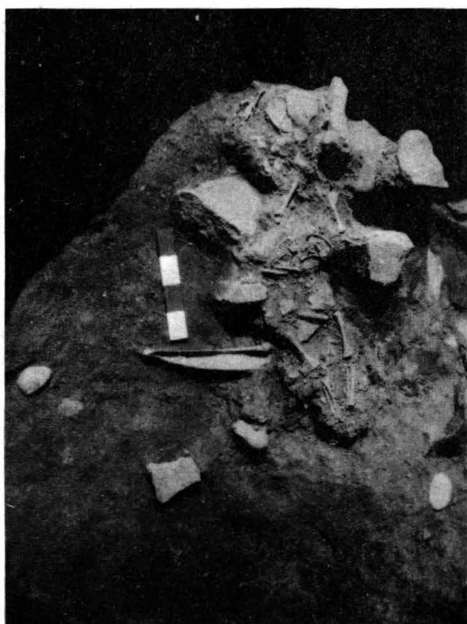
Fig. 2 1 Secţiunea IV; 2 secţiunea V; 5 locuinţă dacică (L 2/1993); 6 groapă de provizii;

3

4

7

8

Fig. 2 3 Secţiunea II; 4 locuinţă dacică (L 9/1991); 7 groapă cu schelet uman (Gr. 11/1992); 8 groapă rituală (Gr. 15/1991).

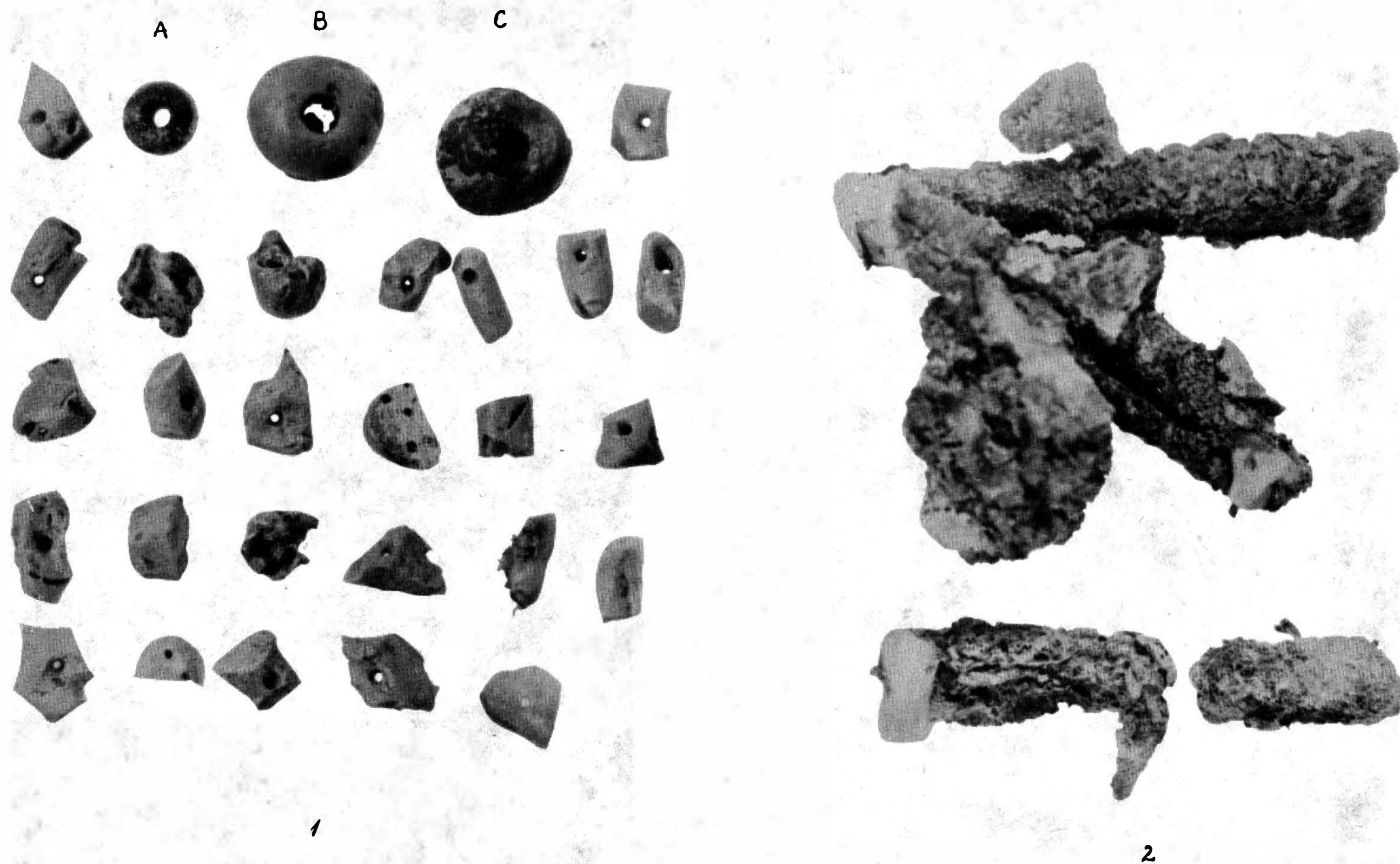
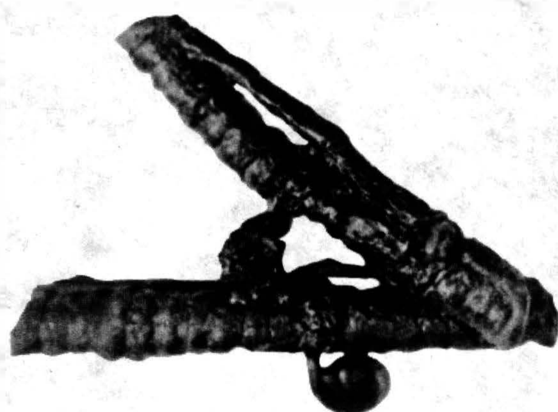
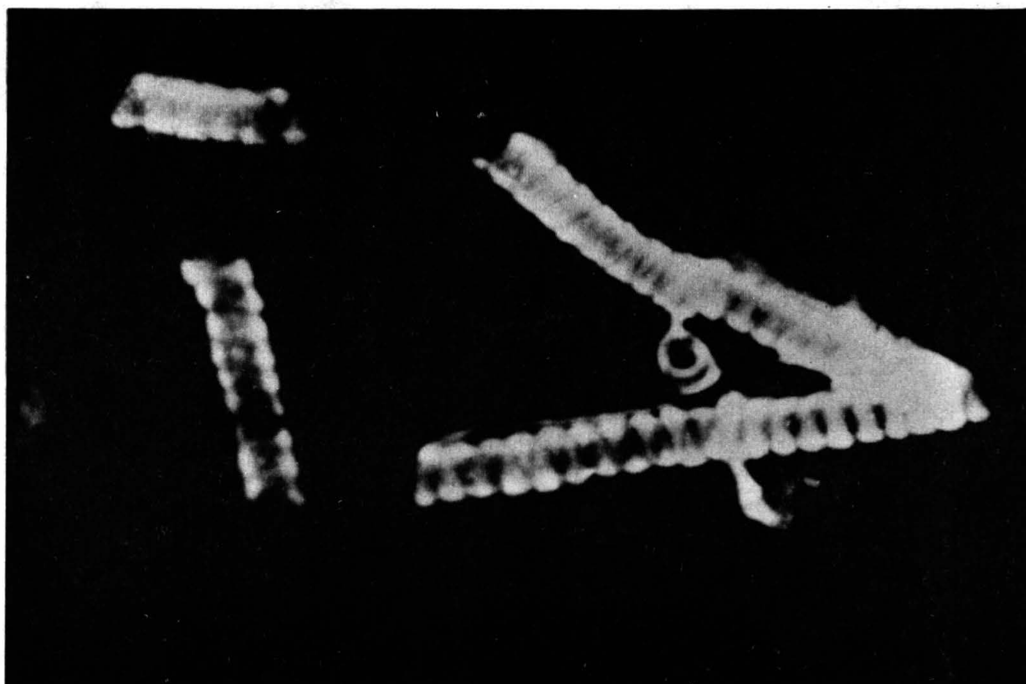

Fig. 3 1 Mărgele de coral și sticlă (A-C); 2 resorturi de fibule de bronz, înainte de restaurare.

4

3

Fig. 3 3 Resort de fibulă de bronz, înainte de restaurare şi 4 după restaurare.

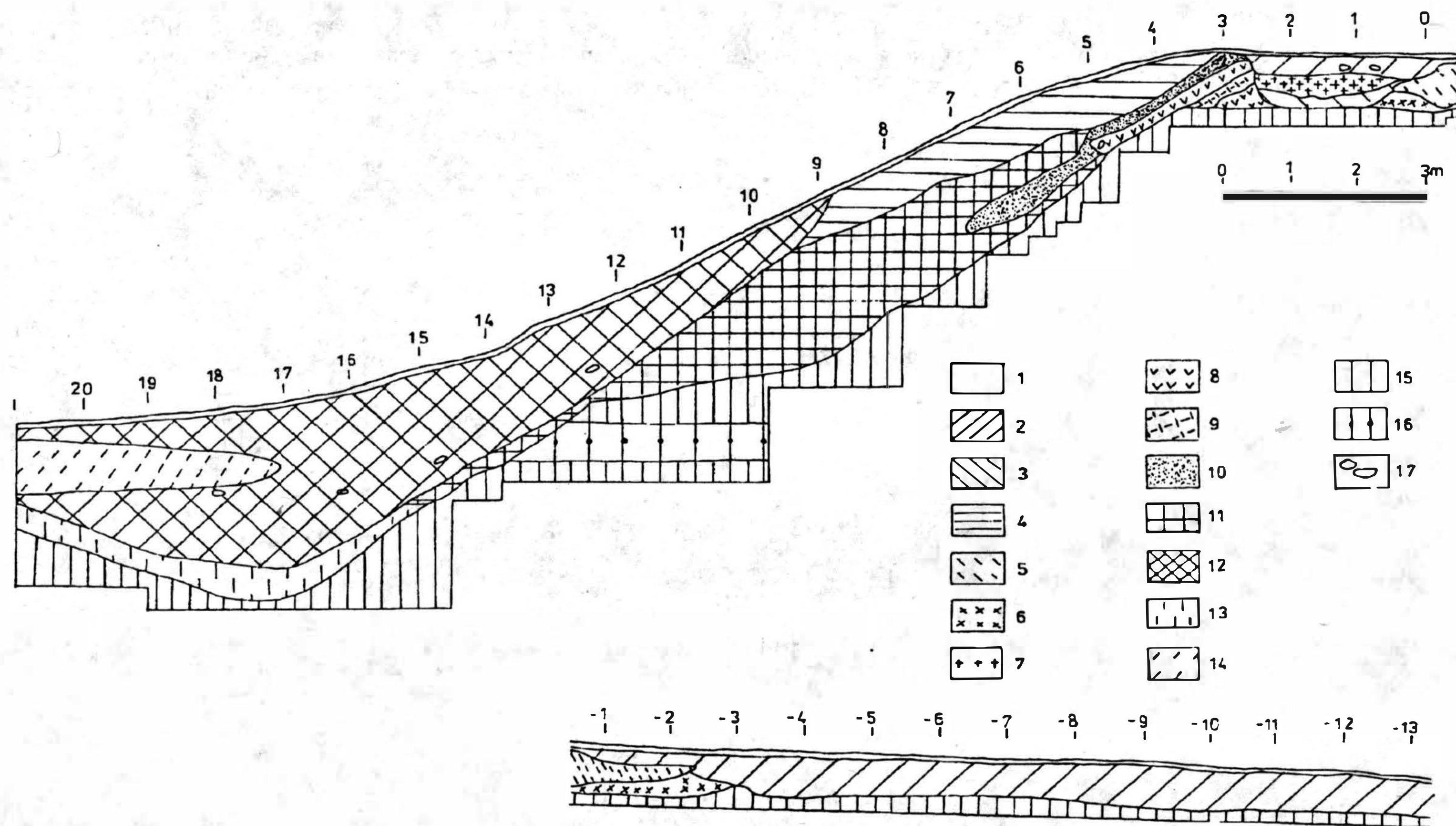

Fig.4 - Profilul estic al S III: 1 humus vegetal; 2 ultimul nivel dacic; 3 prima fază a locuinței din val; 4 pământ brun din mantaua valului; 5 lut galben-maroniu din panta interioară a valului; 6 pământ negru cu pietriș și piatră sfărâmată; 7 lut depus în locuință; 8 lut galben deschis; 9 lut brun-gălbui; 10 lut cu pietriș și nisip; 11 pământ cu mult pietriș; 12 pământ negru (umplutura șanțului); 13 pământ brun negricios (umplutura din timpul funcționării șanțului); 14 pământ galben-nisipos; 15 lut galben (steril); 16 pietriș (steril); 17 pietre.

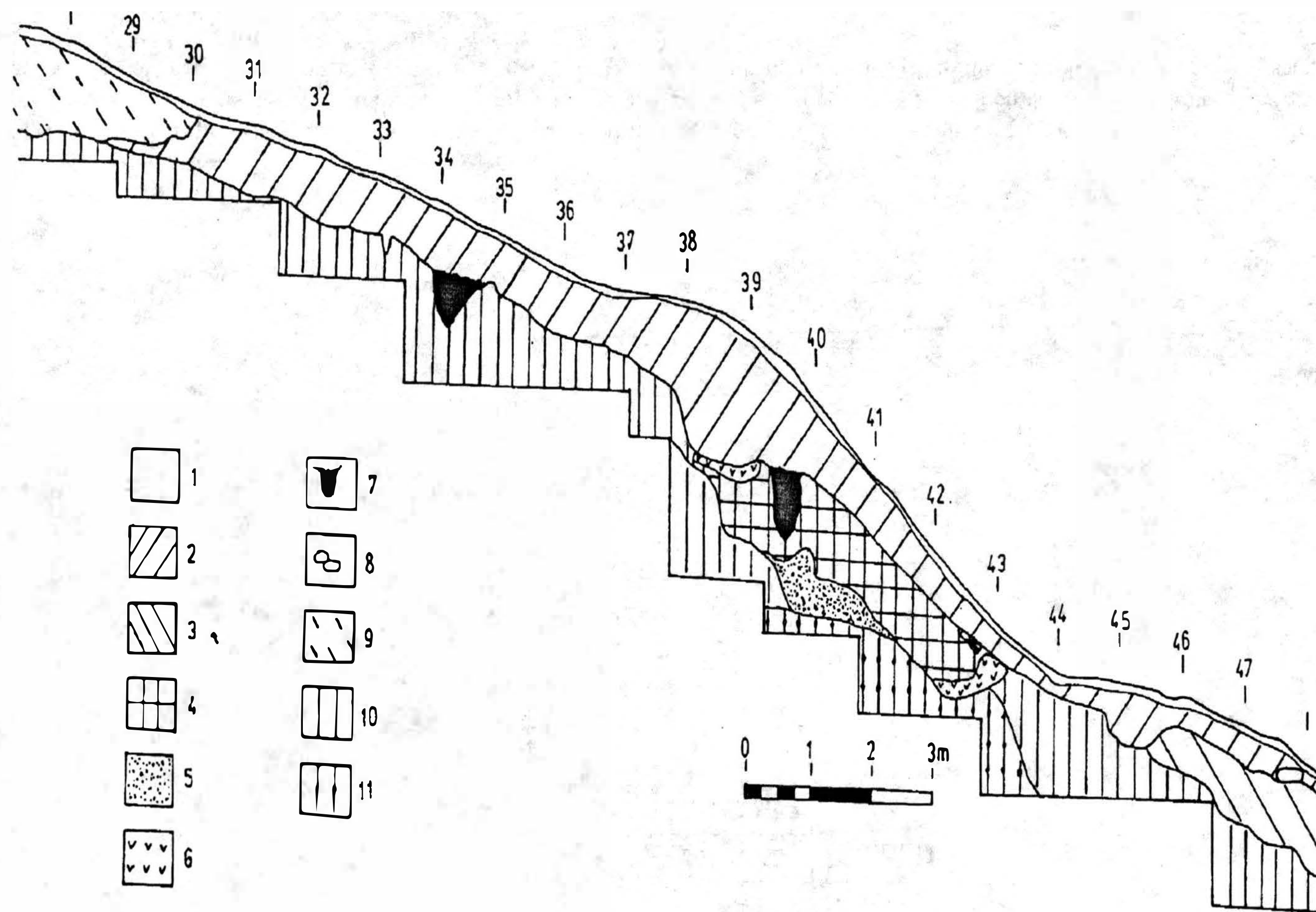

Fig.5 - Profilul sudic al S II: 1 humus vegetal; 2 ultimul nivel dacic; 3 primul nivel dacic; 4 pământ negru-gălbui; 5 pământ negru-gălbui cu pietriş; 6 lentile de lut galben; 7 gropi de stâlpi; 8 pietre; 9 groapă modernă; 10 lut galben (steril); 11 pietriş (steril).

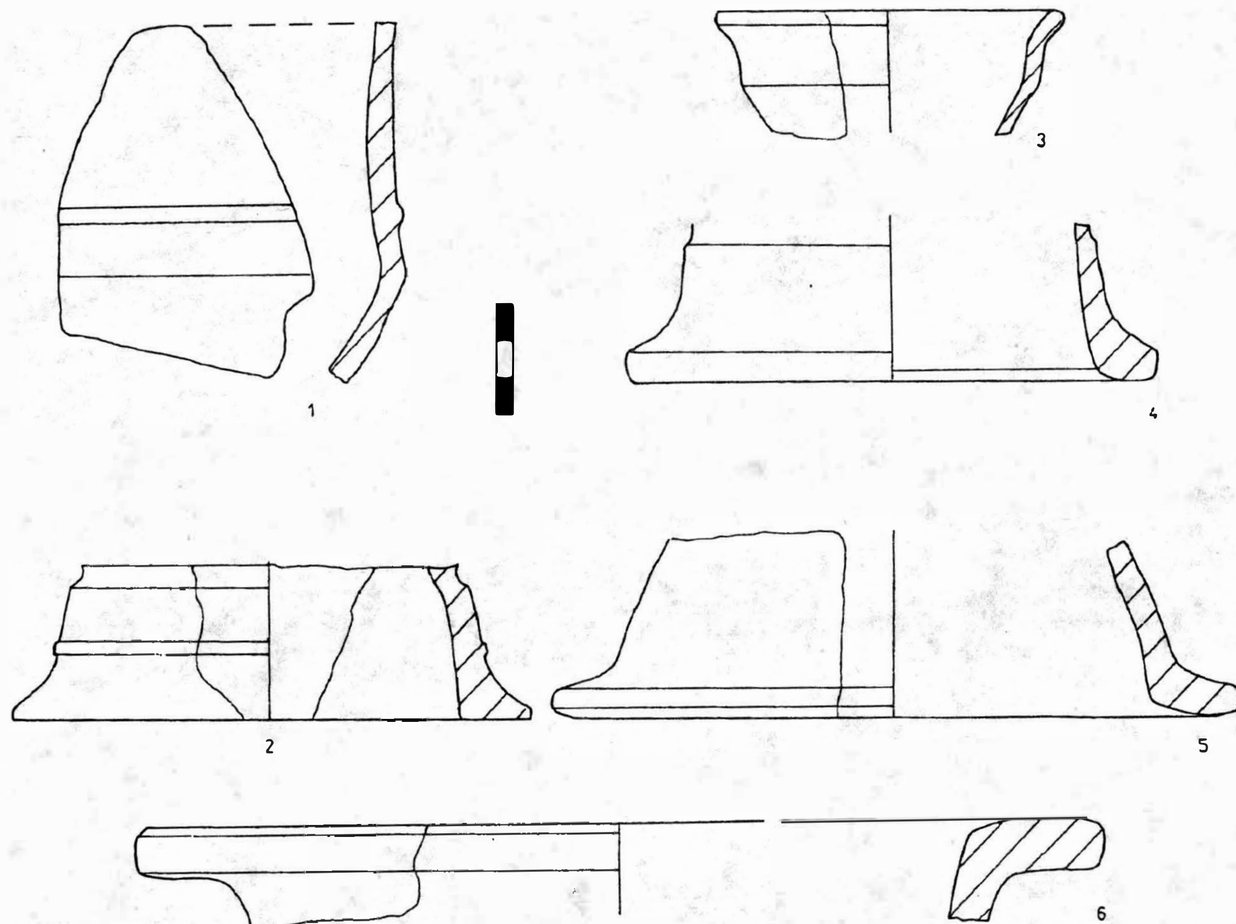

Fig. 6 - Ceramică din șanțul de apărare, lucrată cu mâna (6) și la roată (1-5).

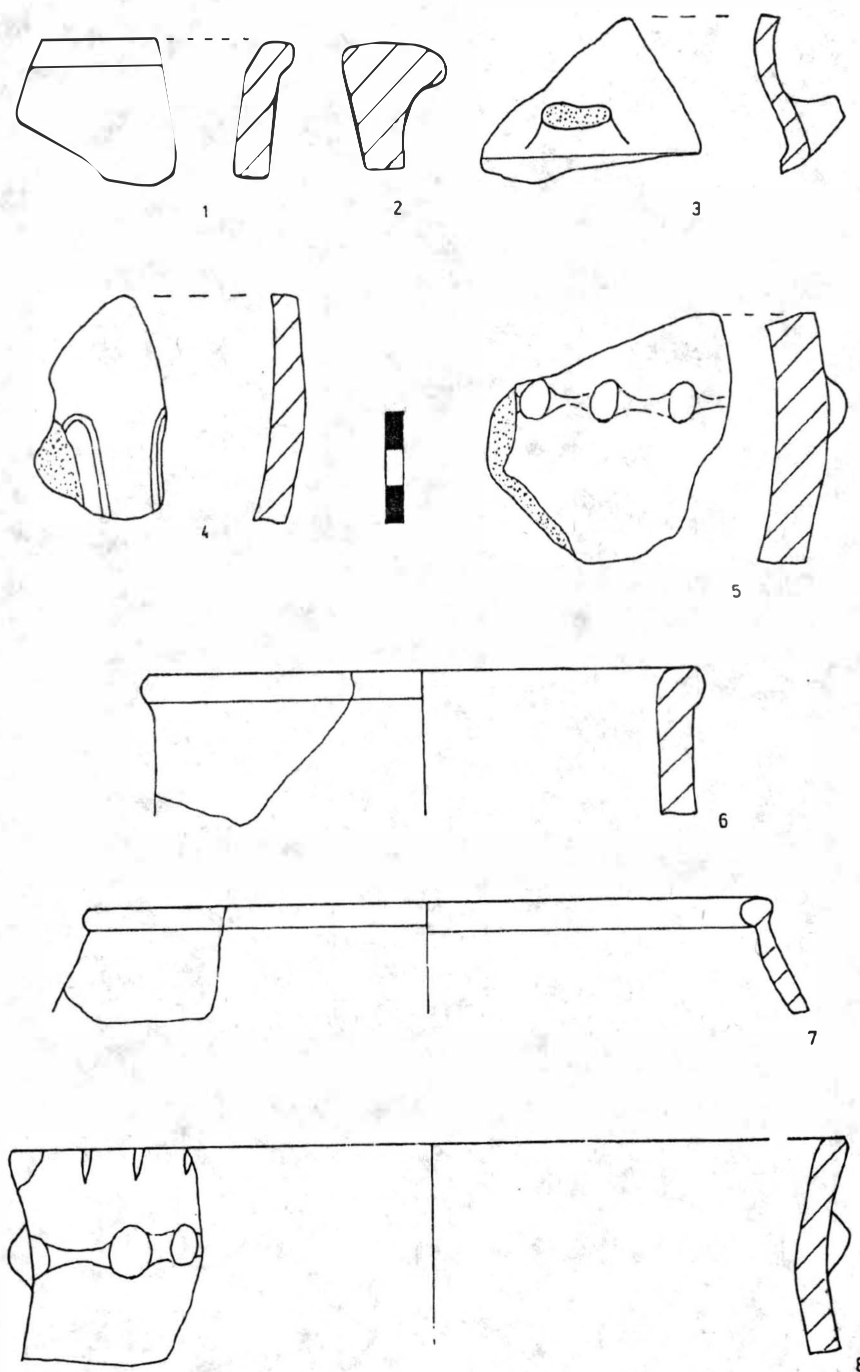

Fig. 7 - Ceramică din prima depunere a valului de pe latura de vest, lucrată cu mâna (1-2, 4-6, 8) şi la roată (3, 7).

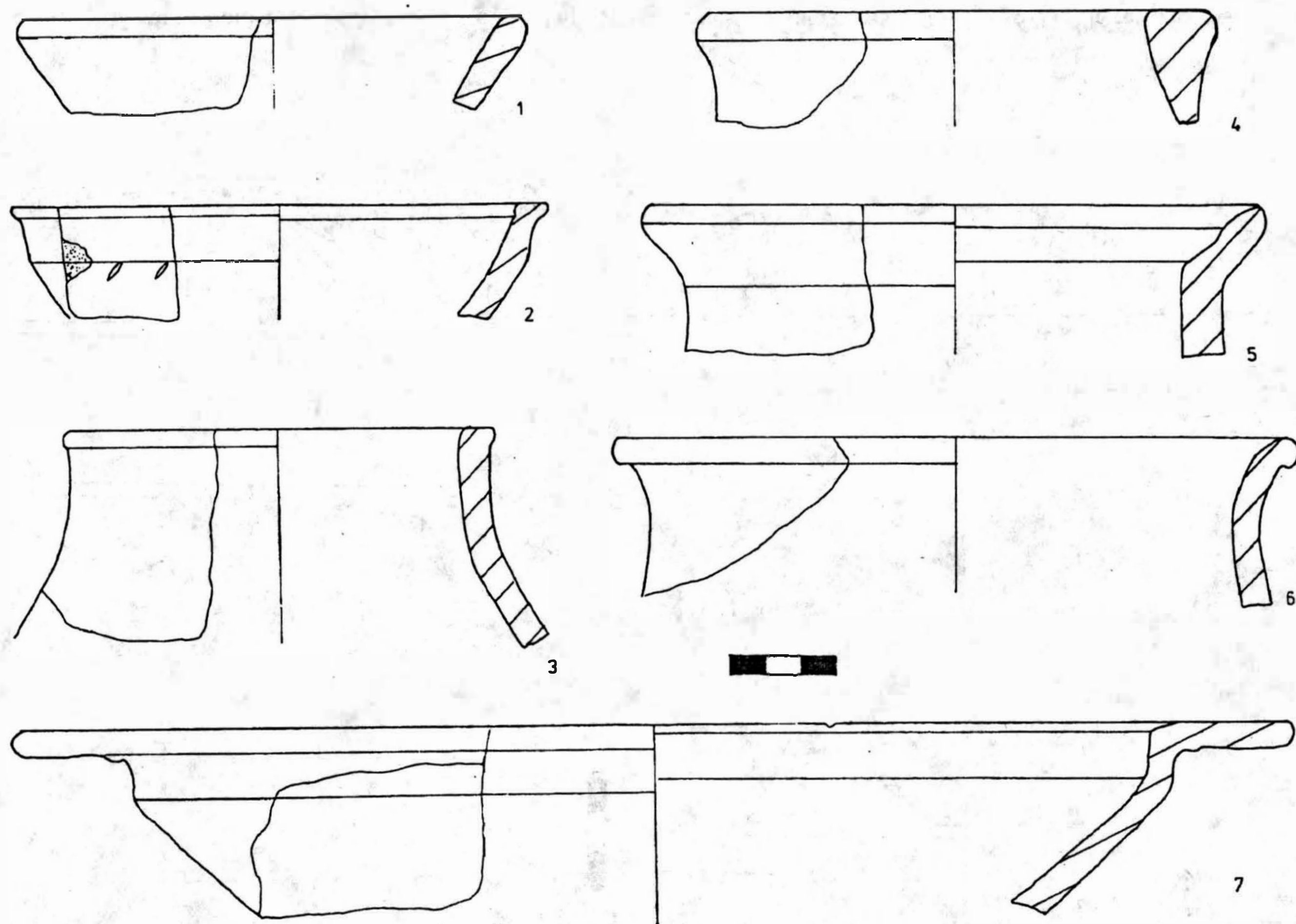

Fig.8 - Ceramică din a doua depunere a valului de pe latura de vest, lucrată cu mâna (3-6) şi la roată (1-2, 7).

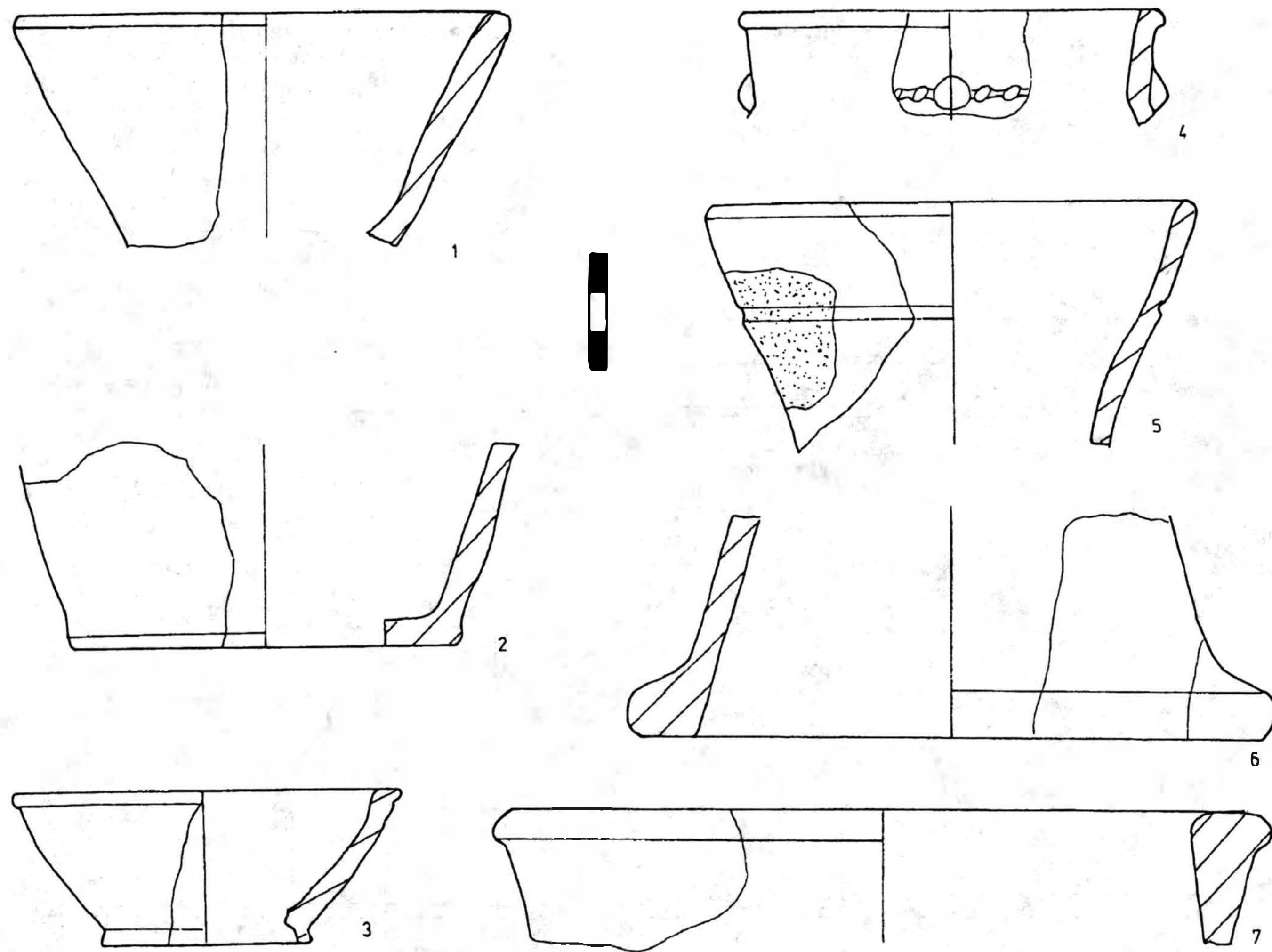

Fig.9 - Ceramică din a doua depunere a valului de pe latura de vest, lucrată cu mâna (1-2, 4, 6-7) și la roată (3,5).

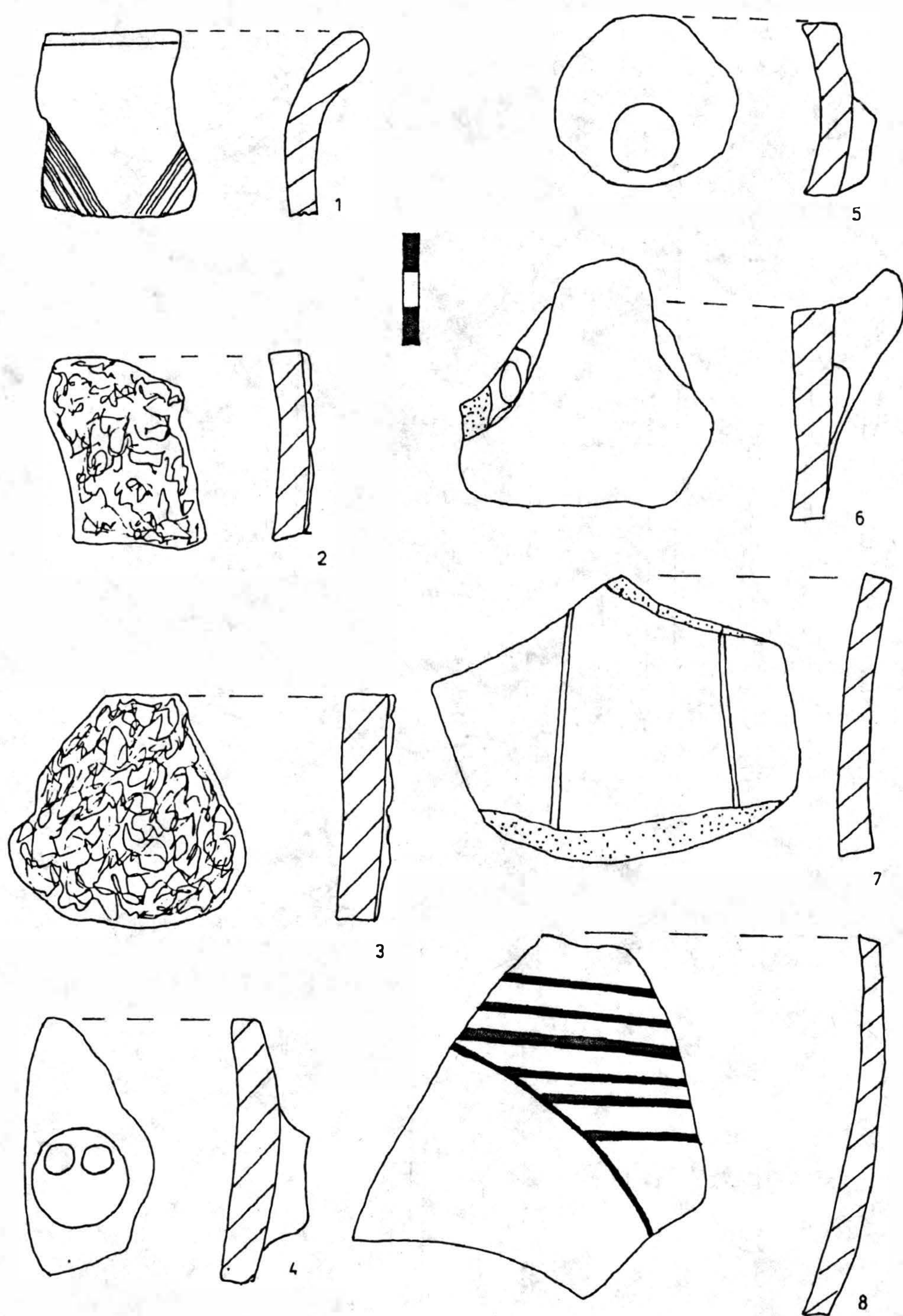

Fig. 10 - Ceramică din a doua depunere a valului de pe latura de vest, lucrată cu mâna (1-6) și la roată (7-8).

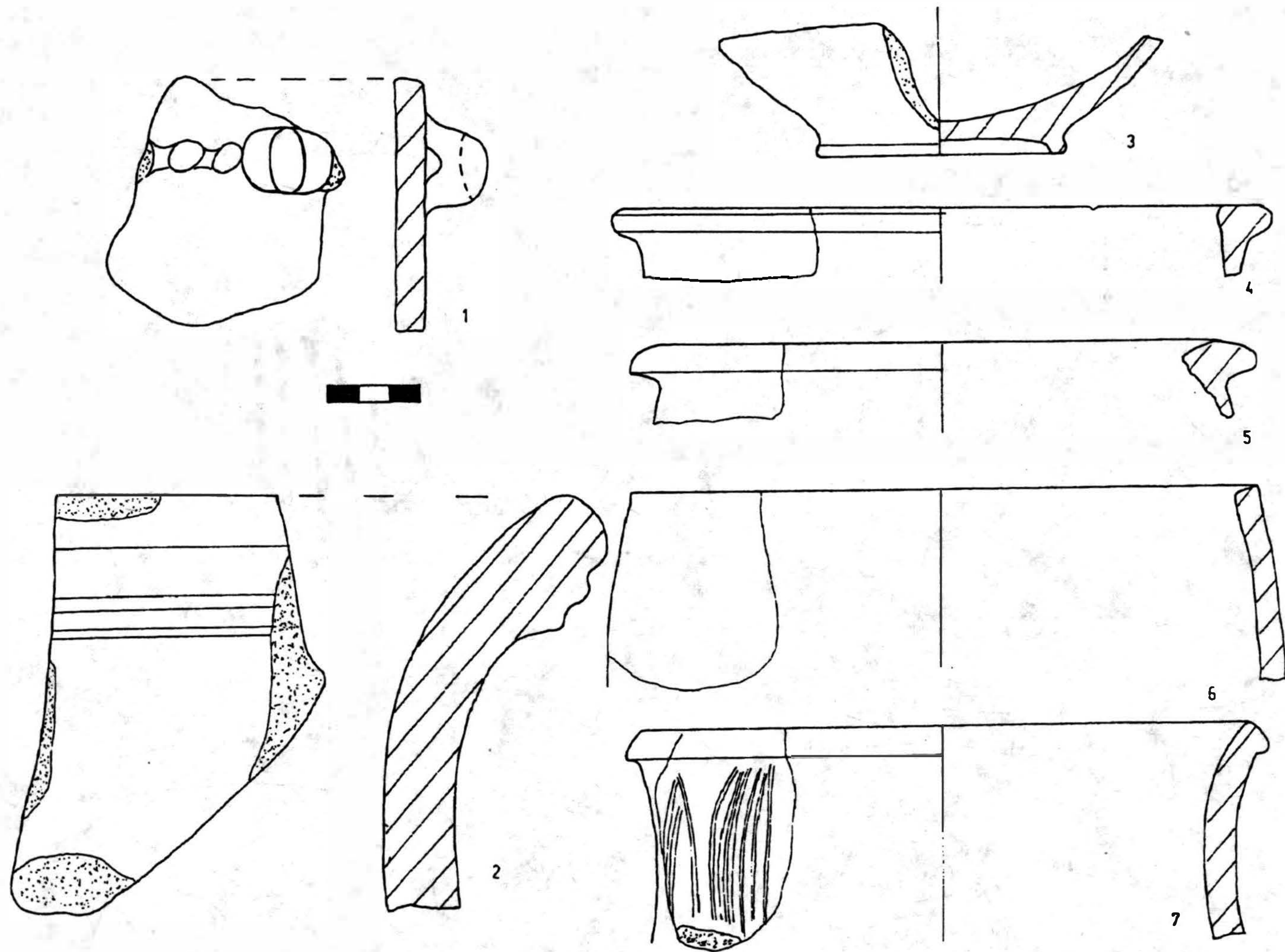

Fig.11 - Ceramică din nivelul care suprapune valul de pe latura de vest, lucrată cu mâna (1, 6-7) și la roată (2-5).

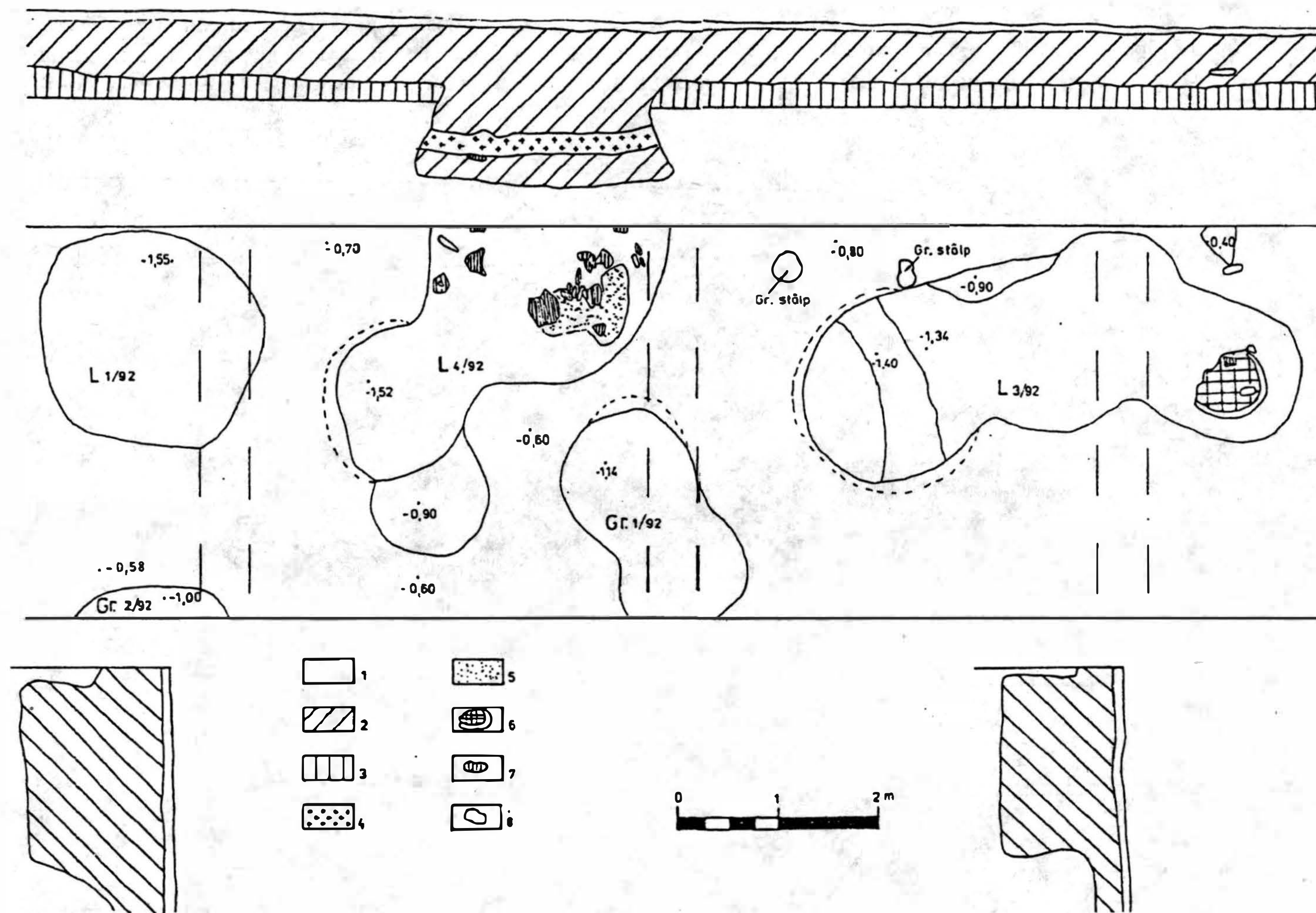

Fig.12 - Plan și profil parțial al suprafețelor săpate pe platoul superior: 1 humus vegetal; 2 nivel dacic; 3 lut galben (steril); cuptor menajer; 7 ceramică; 8 pietre.

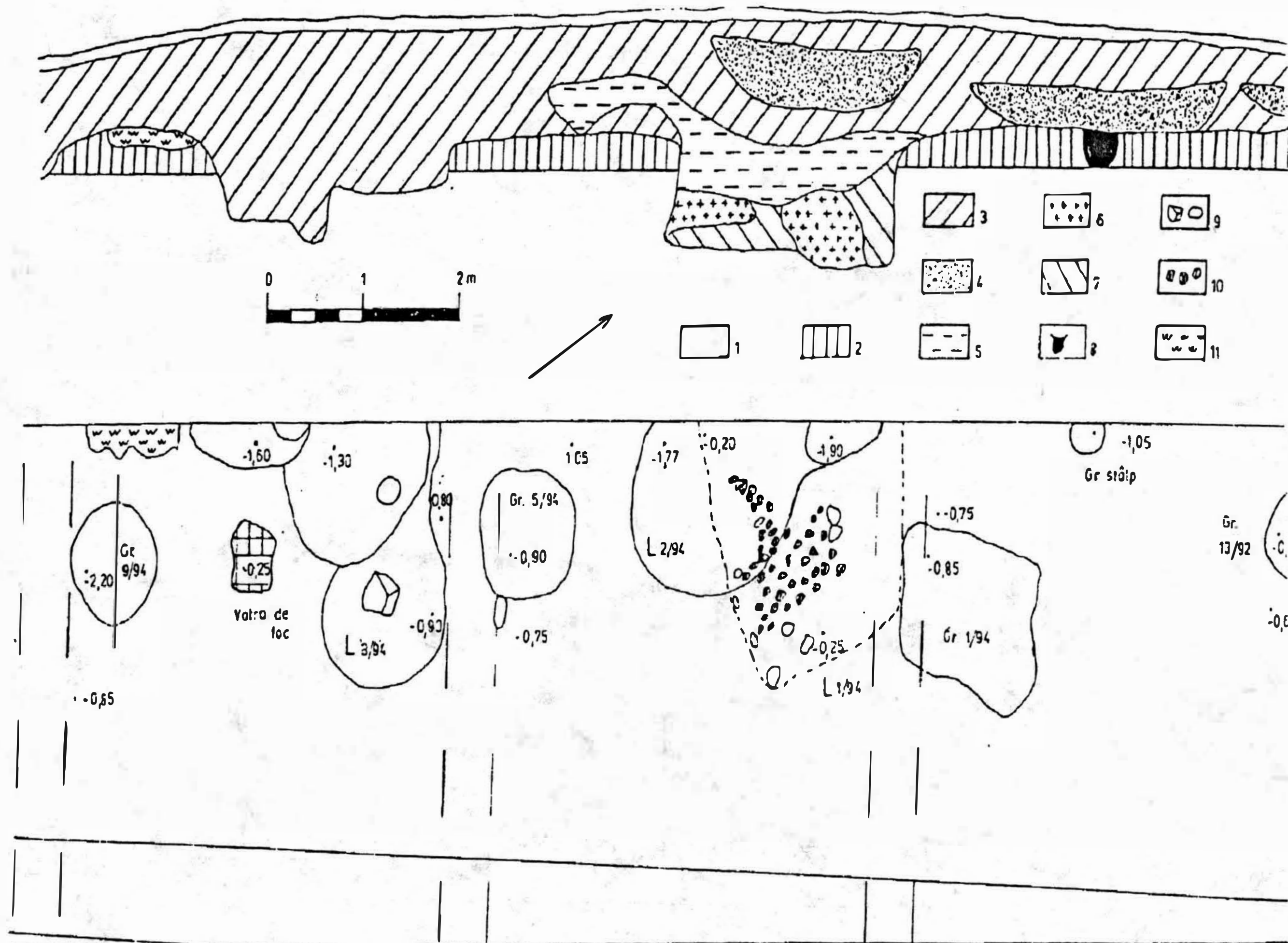

Fig.13 - Plan și profil parțial al suprafețelor săpate pe platoul superior: 1 humus vegetal; 2 lut galben (steril); 3 nivel dacic; 4 pământ cenușos; 5 pământ brun-gălbui cu urme de cenușă; 6 lentilă de lut galben; 7 pământ negru; 8 groapă de stâlp; 9 pietre; 10 ceramică; 11 porțiune din nivelul de epoca bronzului.

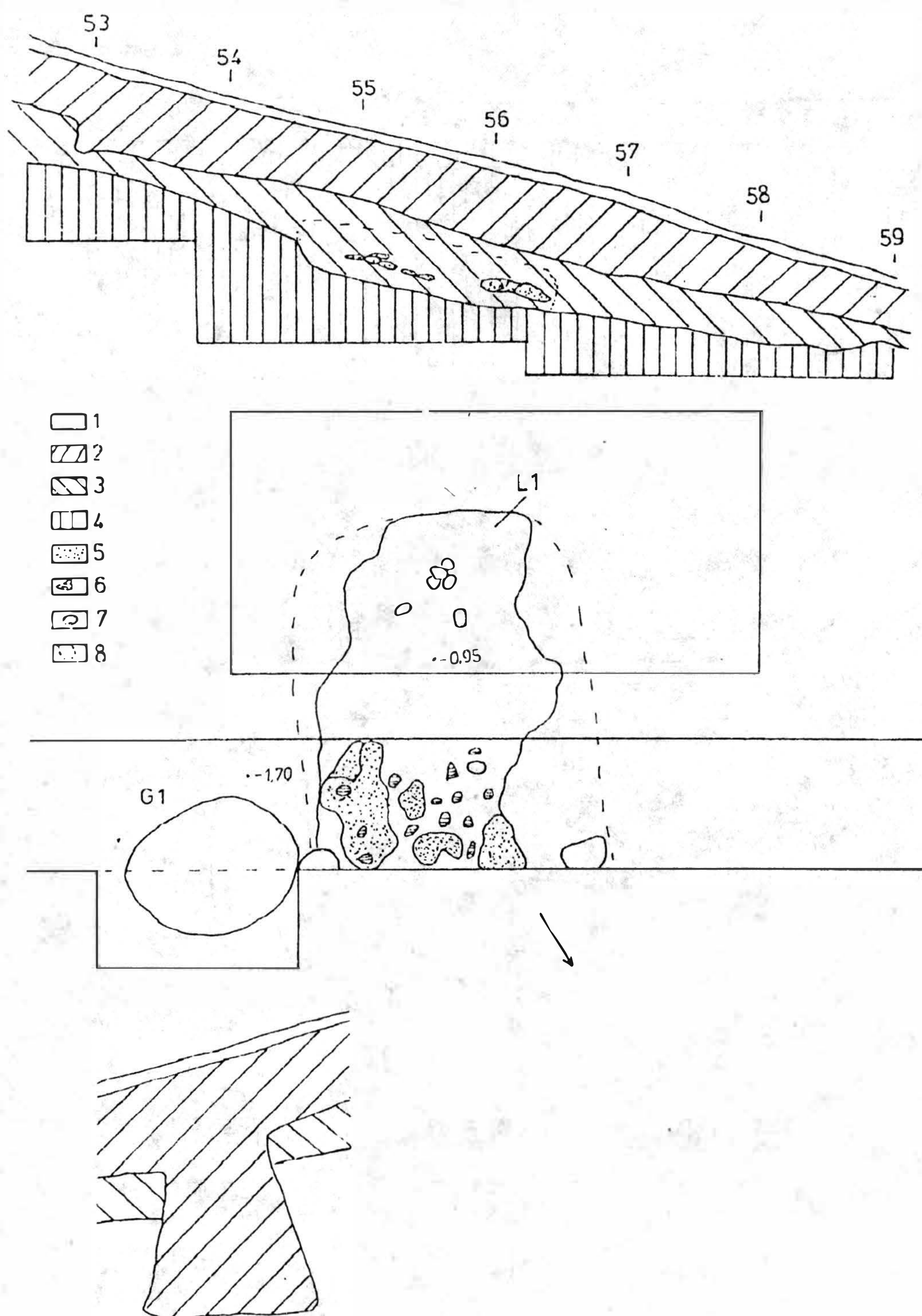

Fig. 14 - L 1/1993 (din primul nivel dacic) și Gr. 1/1993 (din ultimul nivel dacic), descoperite pe terasa inferioară: 1 humus vegetal; 2 ultimul nivel dacic; 3 primul nivel dacic; 4 lut galben (steril); 5 pereți dărâmați; 6 fragmente ceramice; 7 pietre; 8 limita locuinței.

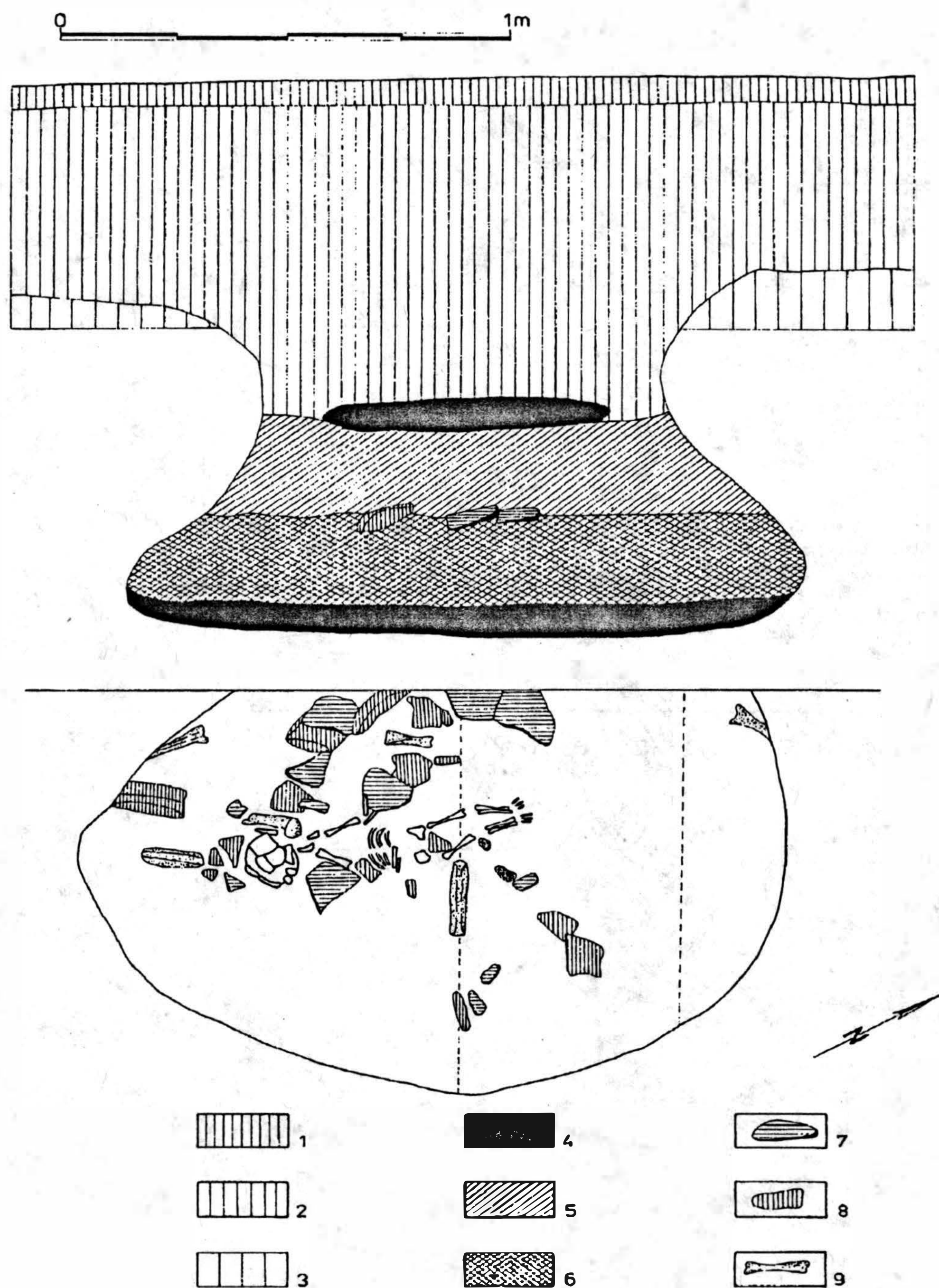

Fig. 15 - Gr. 11/1992: 1 humus vegetal; 2 nivel dacic; 3 lut galben (steril); 4 cenuşă; 5 "capac" de lut; 6 pământ de umplutură; 7 pietre; 8 ceramică; 9 oase de animale.

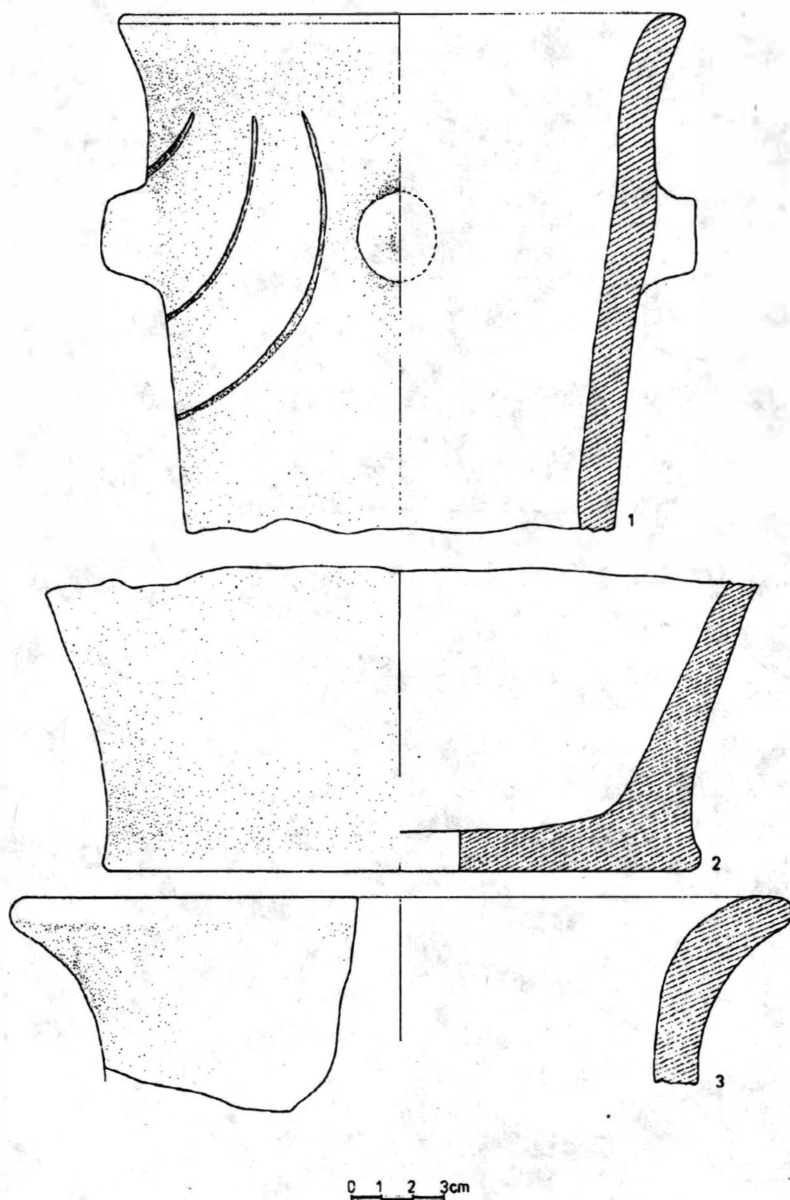

Fig. 16 - Ceramică din Gr. 11/1992.

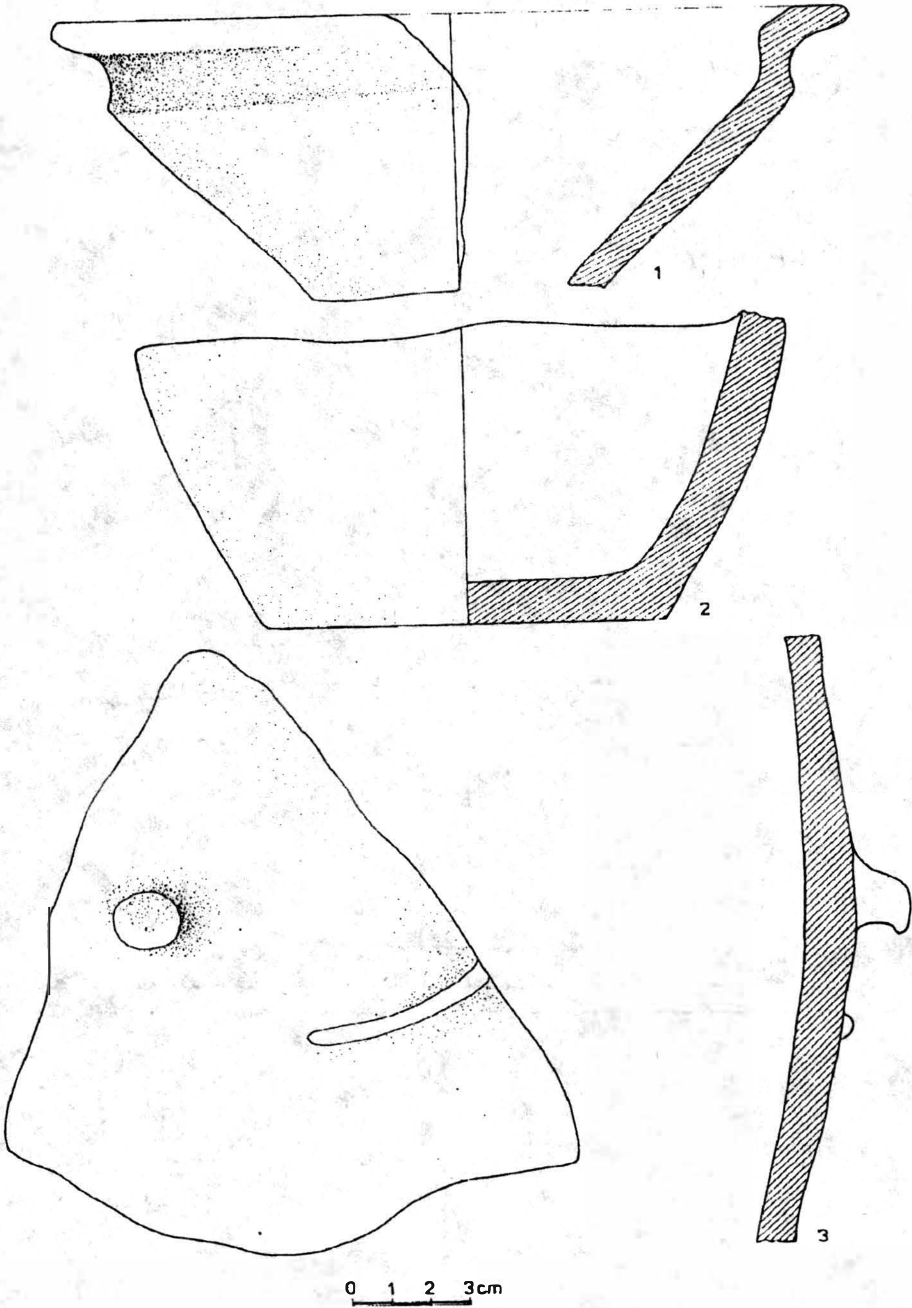

Fig. 17 - Ceramică din Gr. 11/1992.

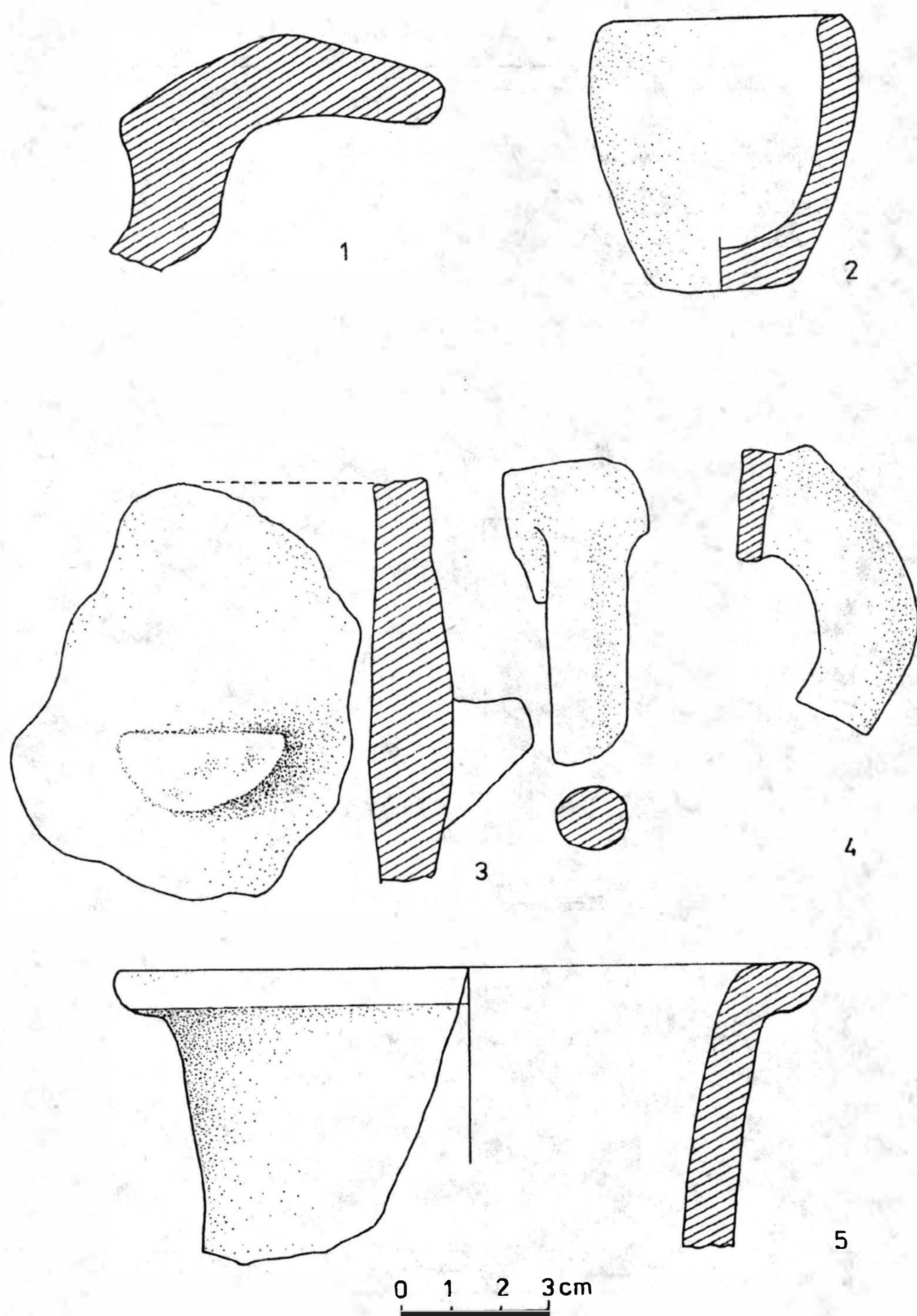

Fig. 18 - Ceramică din Gr. 11/1992.

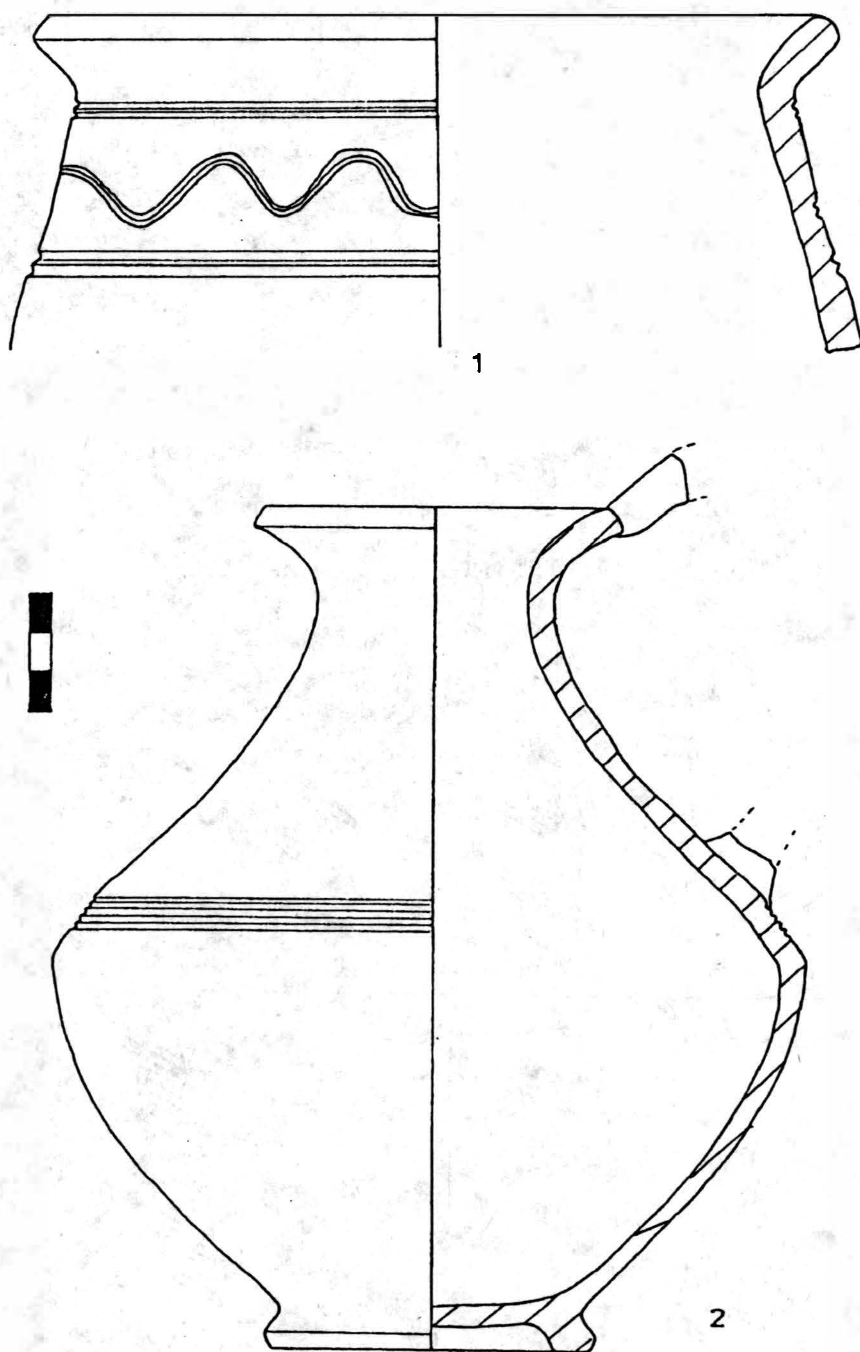

Fig. 19 - Ceramică din Gr. 1/1992, lucrată cu mâna (1) şi la roată (2).

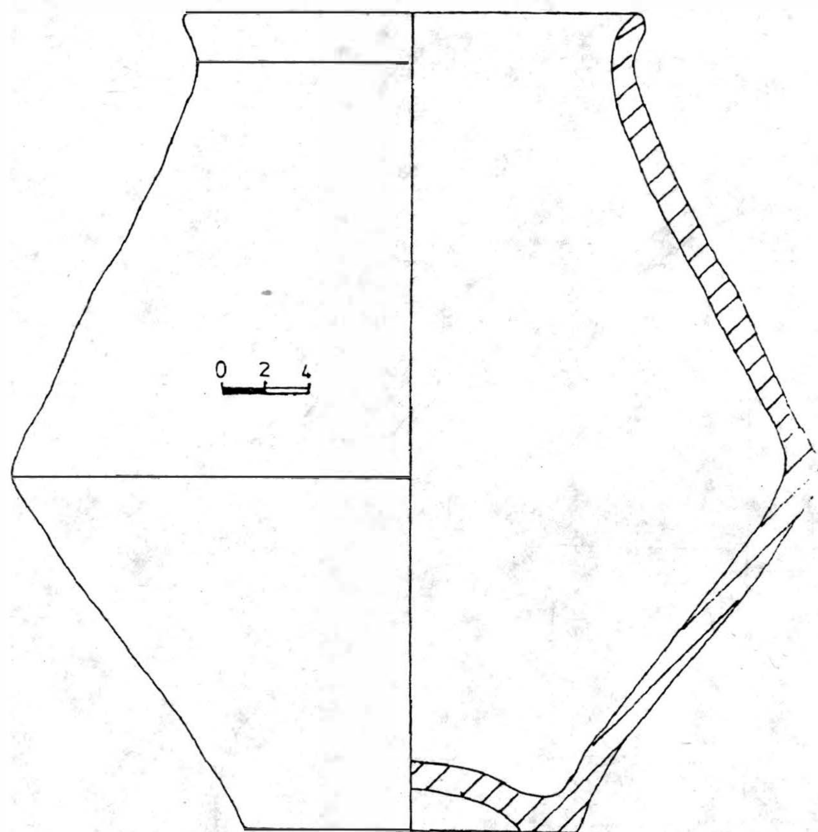

Fig.20 - Vas lucrat cu mâna din Gr. 1/1993.

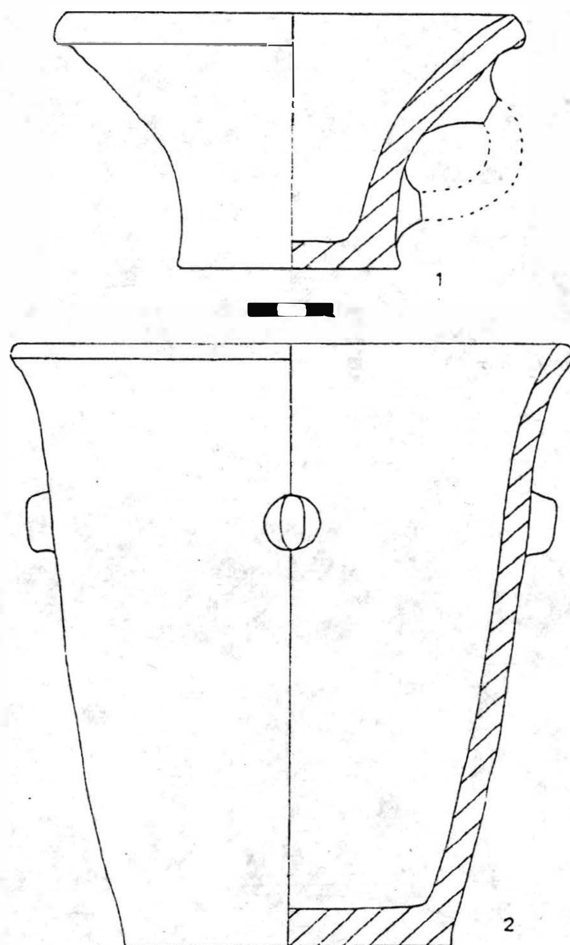

Fig.21 - Ceramică lucrată cu mâna. 1 din Gr. 1/1993 și 2 din L_1 /1993

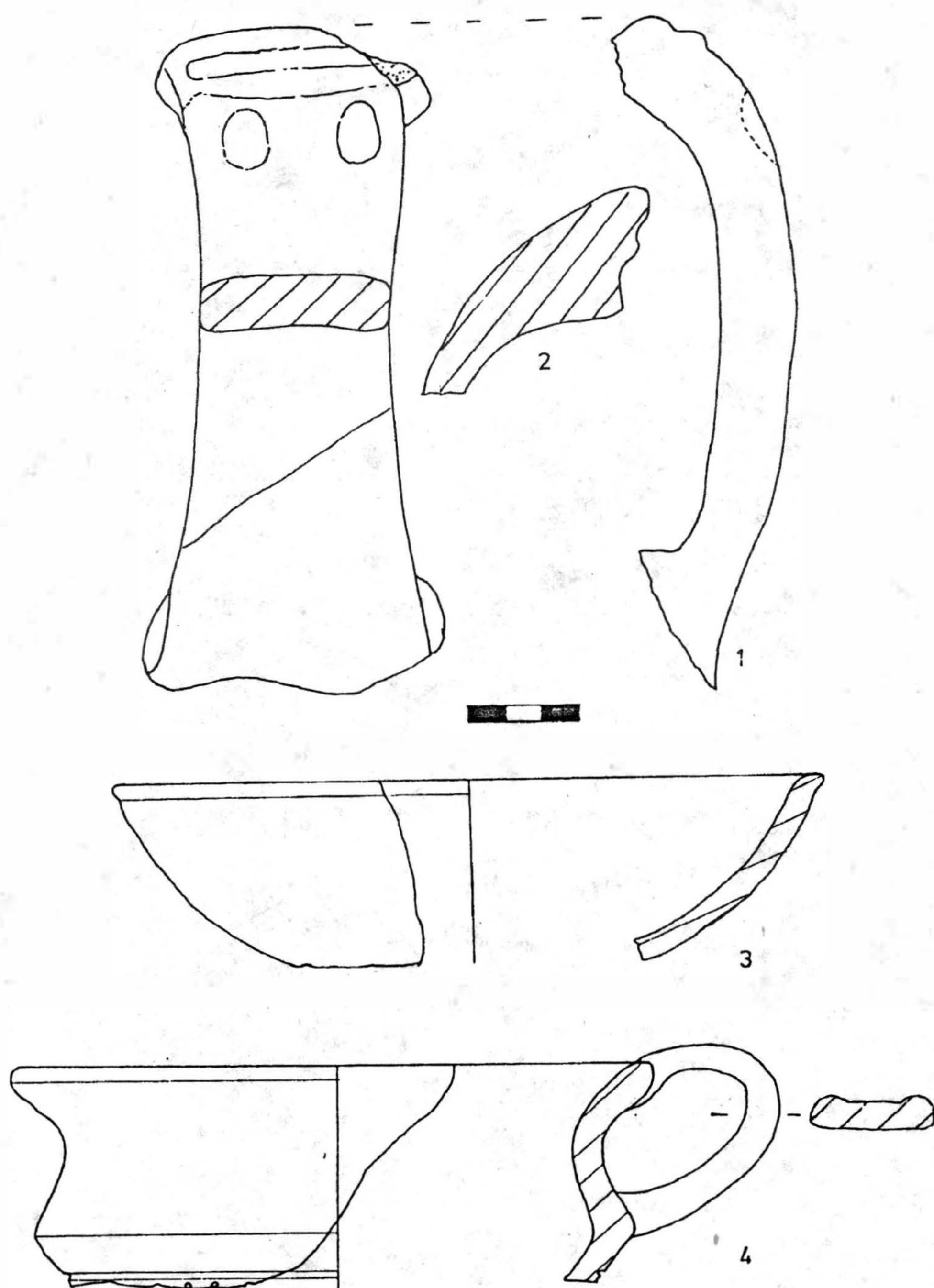

Fig. 22 - Ceramică lucrată cu mâna (1) şi la roată (2-4) din Gr. 1/1993 (4) şi L 2/1993 (1-3).

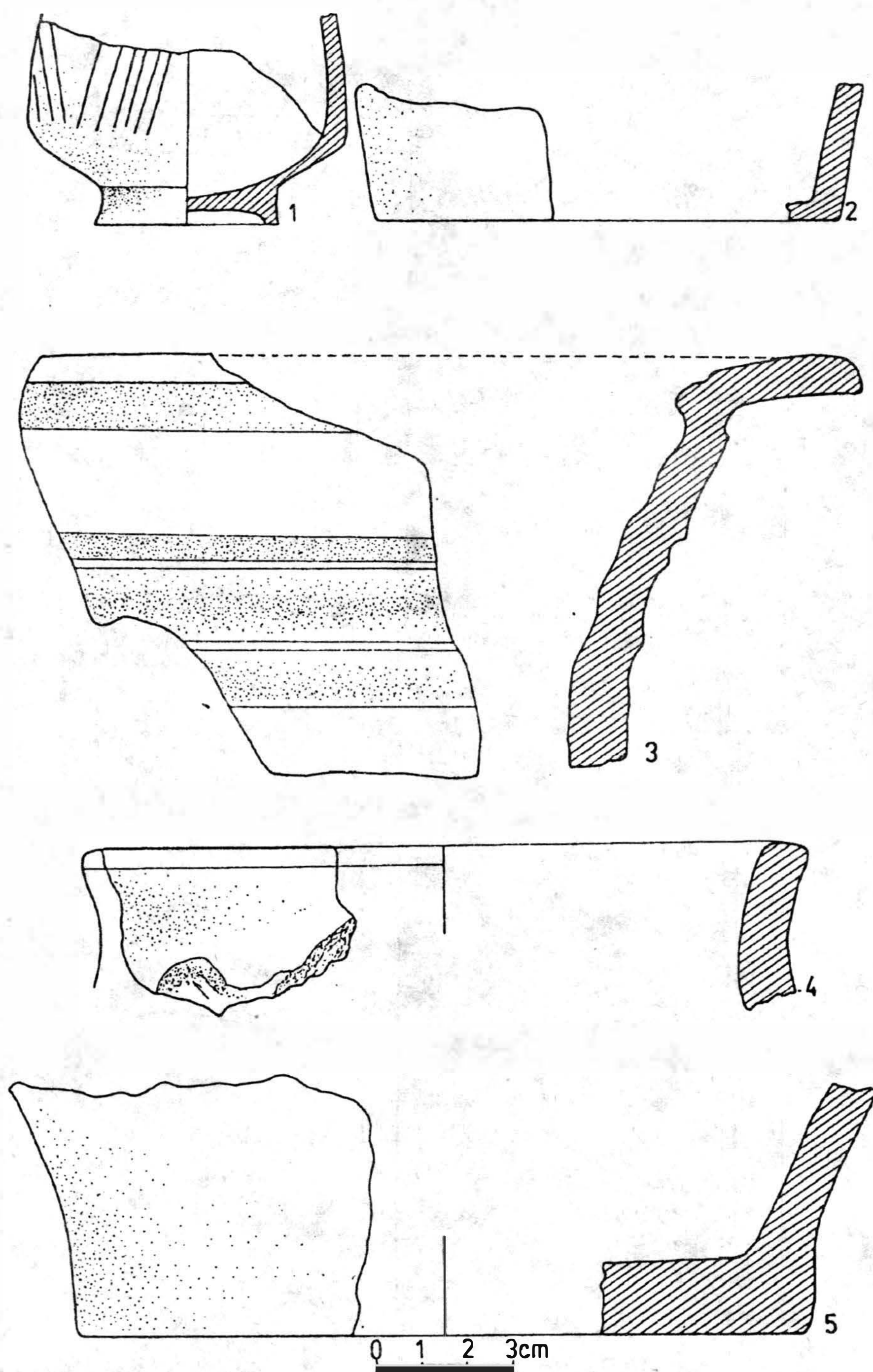

Fig. 23 - Ceramică dacică lucrată cu mâna (4-5), la roată (1-2) și import roman (3) din L 1/1991 (2,5) și L 3/1992 (1, 3, 4).

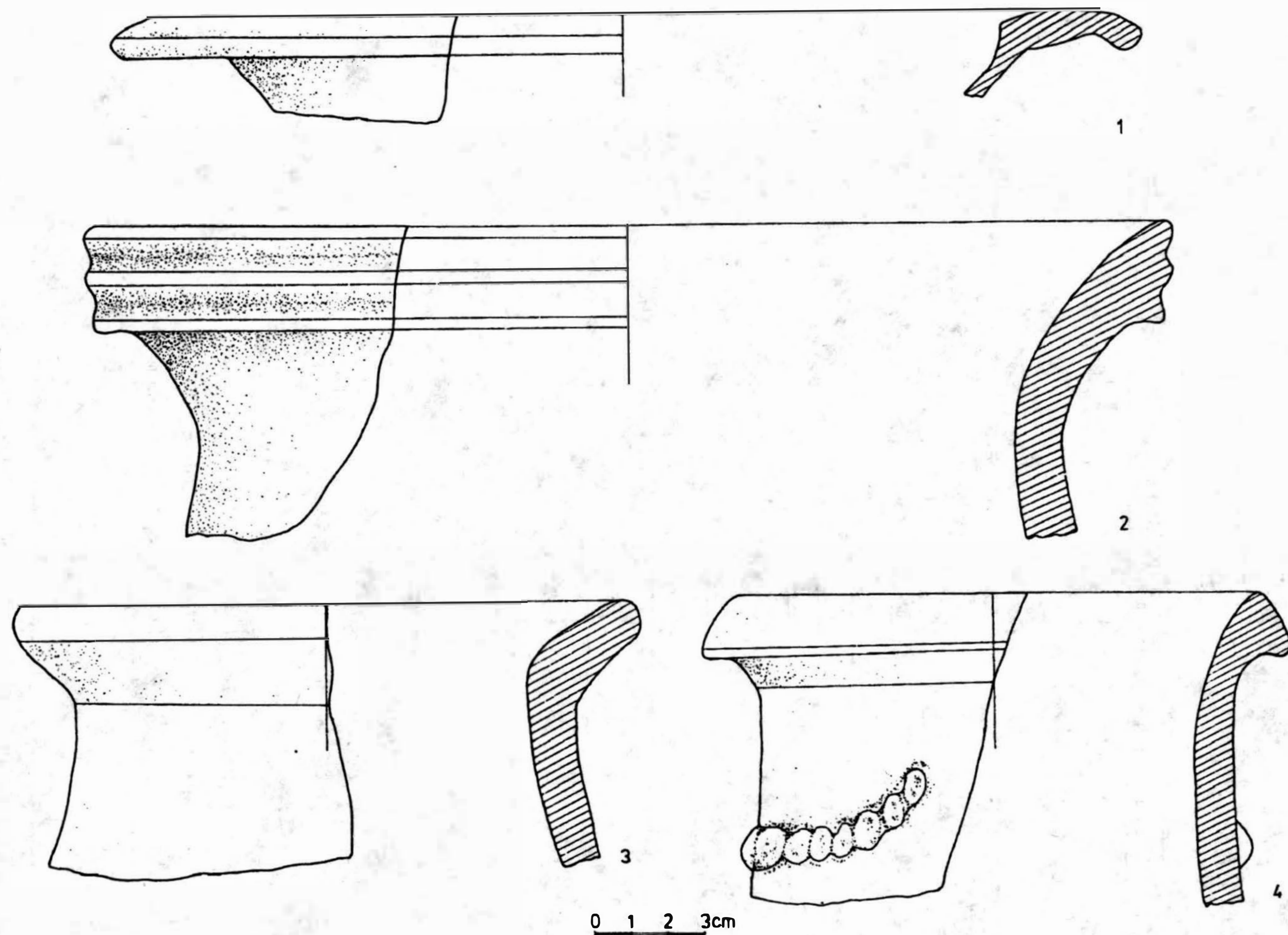

Fig.24 - Ceramică lucrată cu mâna (3-4) și la roată (1-2), din L 2B/1991.

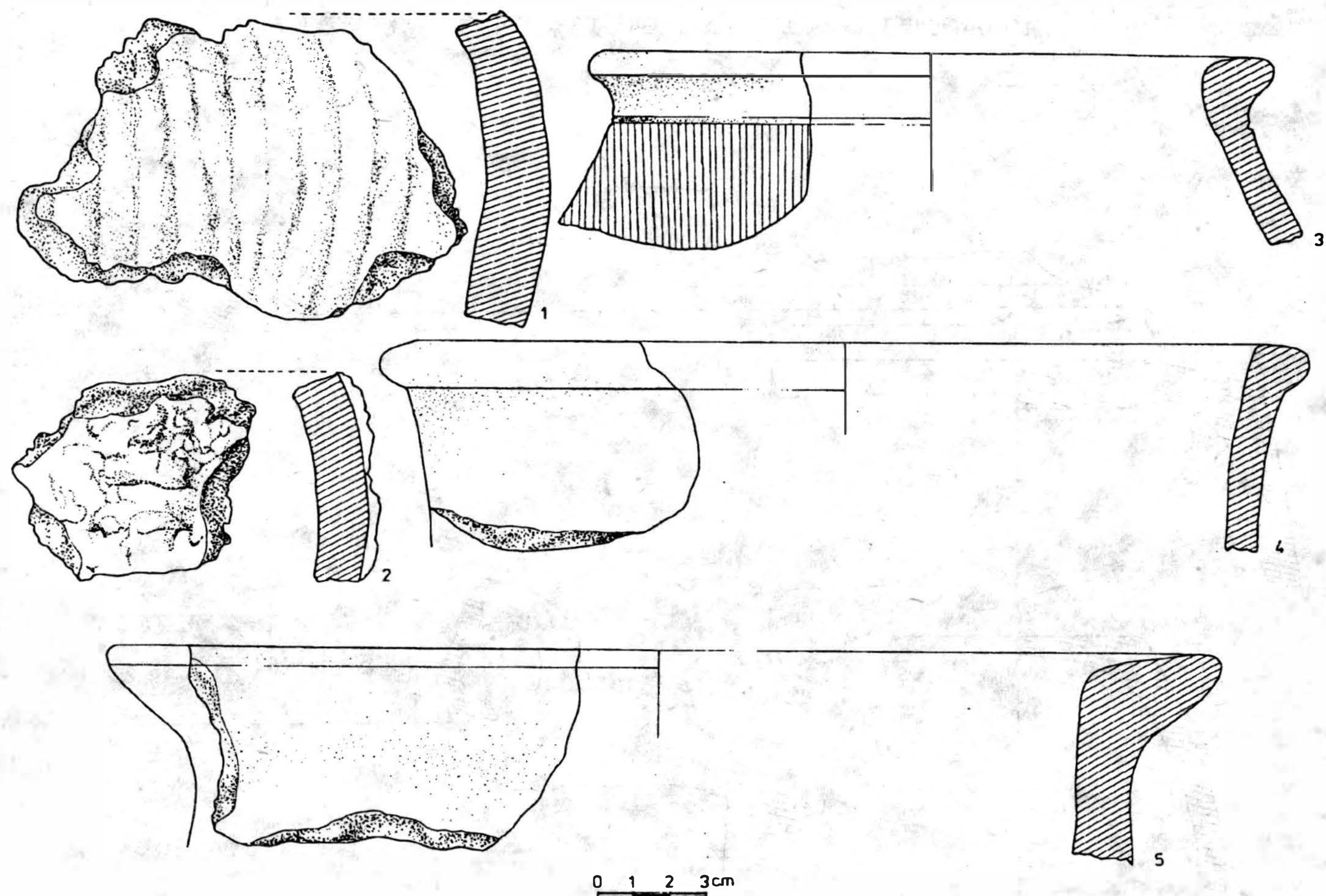

Fig.25 - Ceramică lucrată cu mâna, din L 1/1991 (3-4) și L 3/1992 (1-2, 5).

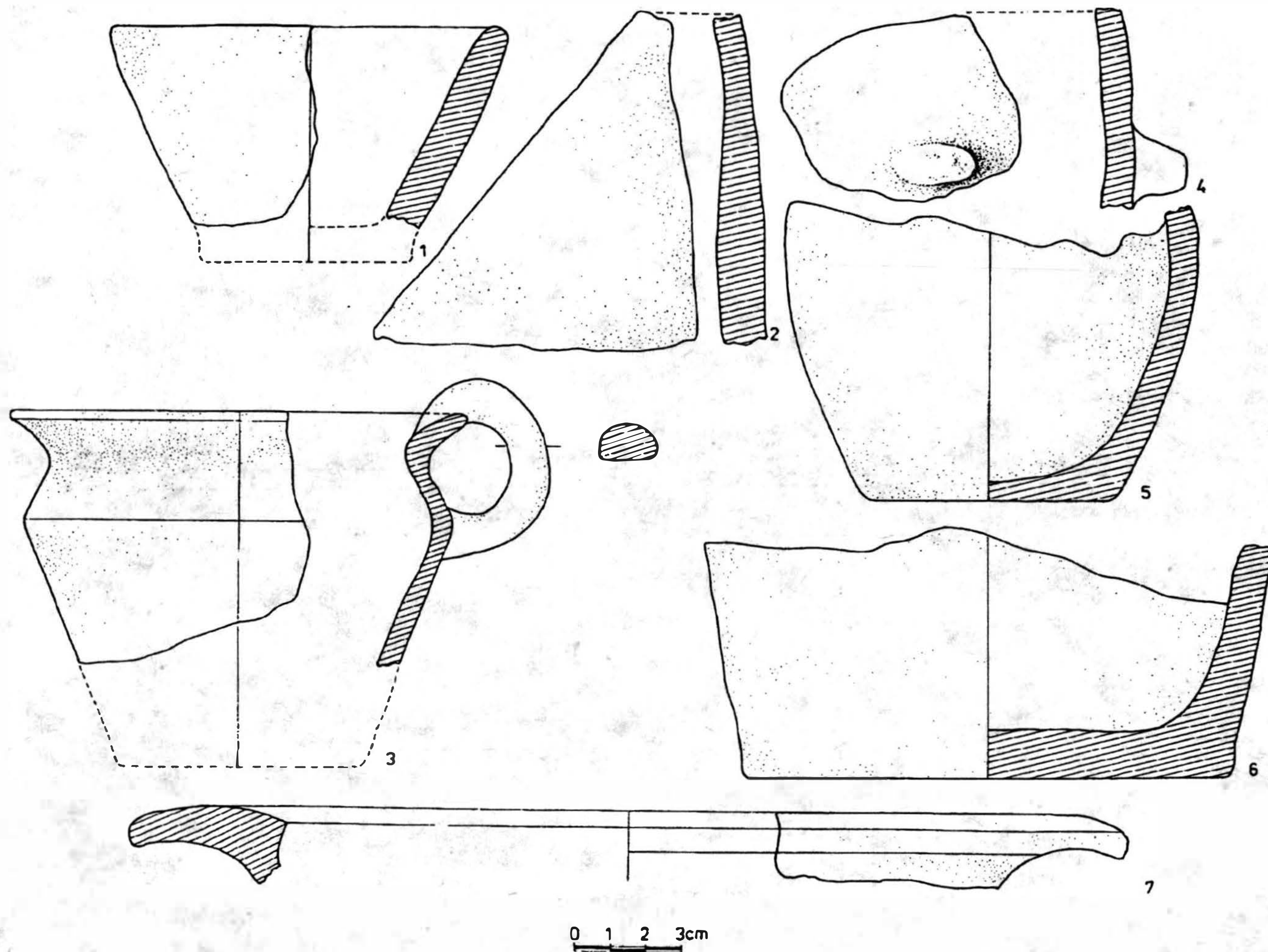

Fig.26 - Ceramică lucrată cu mâna (1, 3-7) și la roată (2), din L 9/1991.

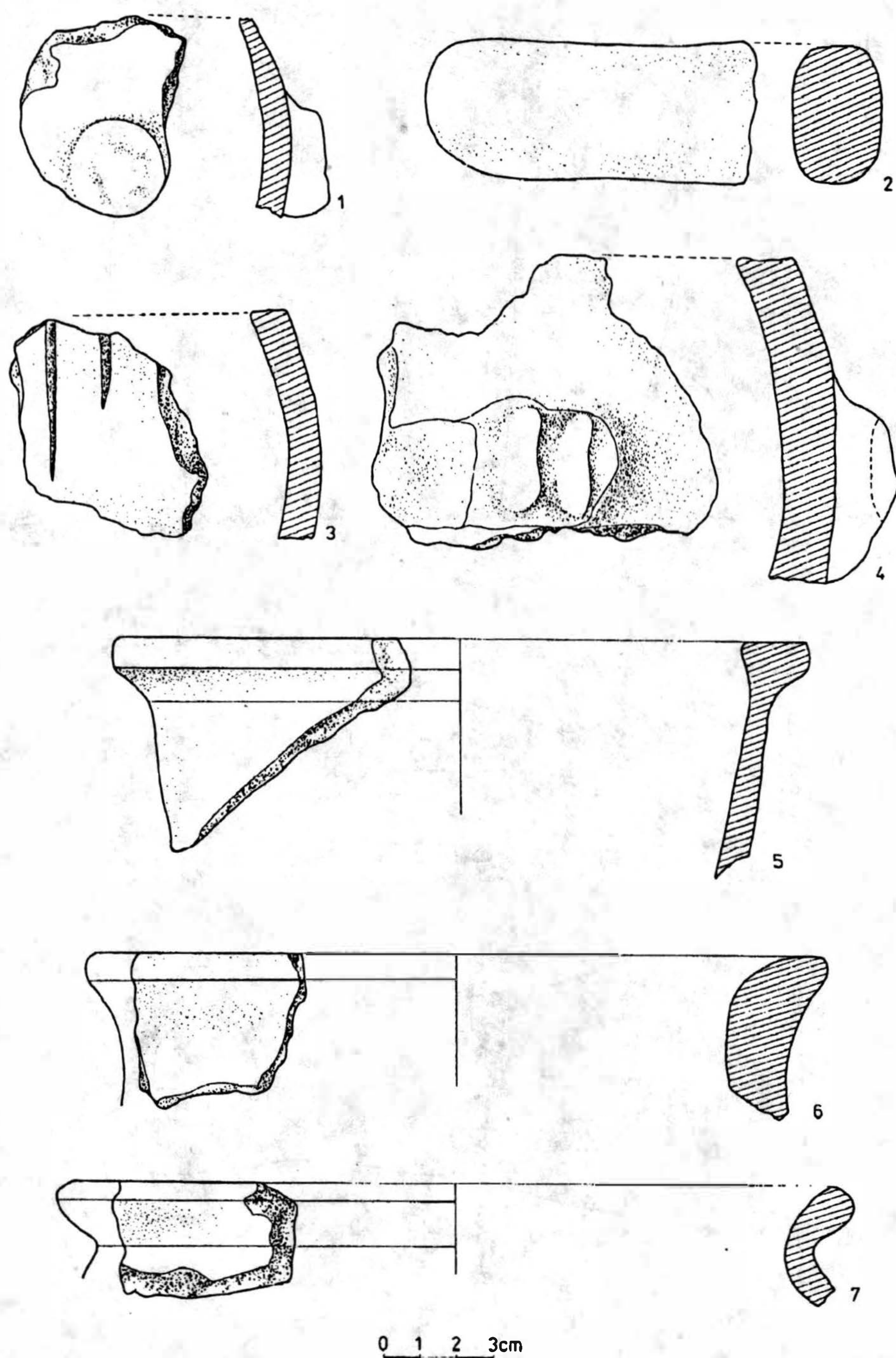

Fig. 27 - Ceramică lucrată cu mâna (1, 3-7) și piatră de ascuțit din Gr. 13/1992.

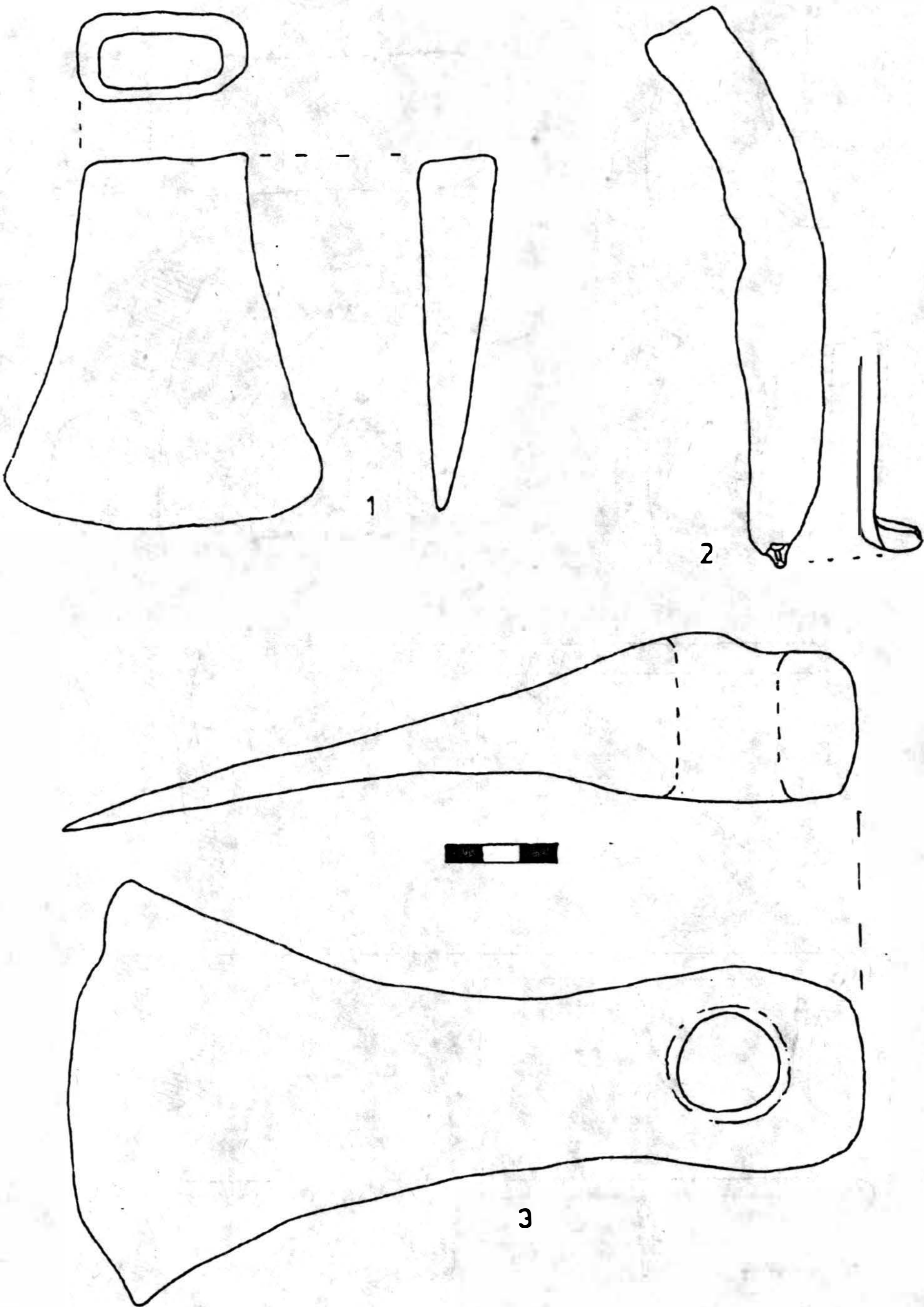

Fig. 28 - Unelte de fier descoperite în L 2/1993.

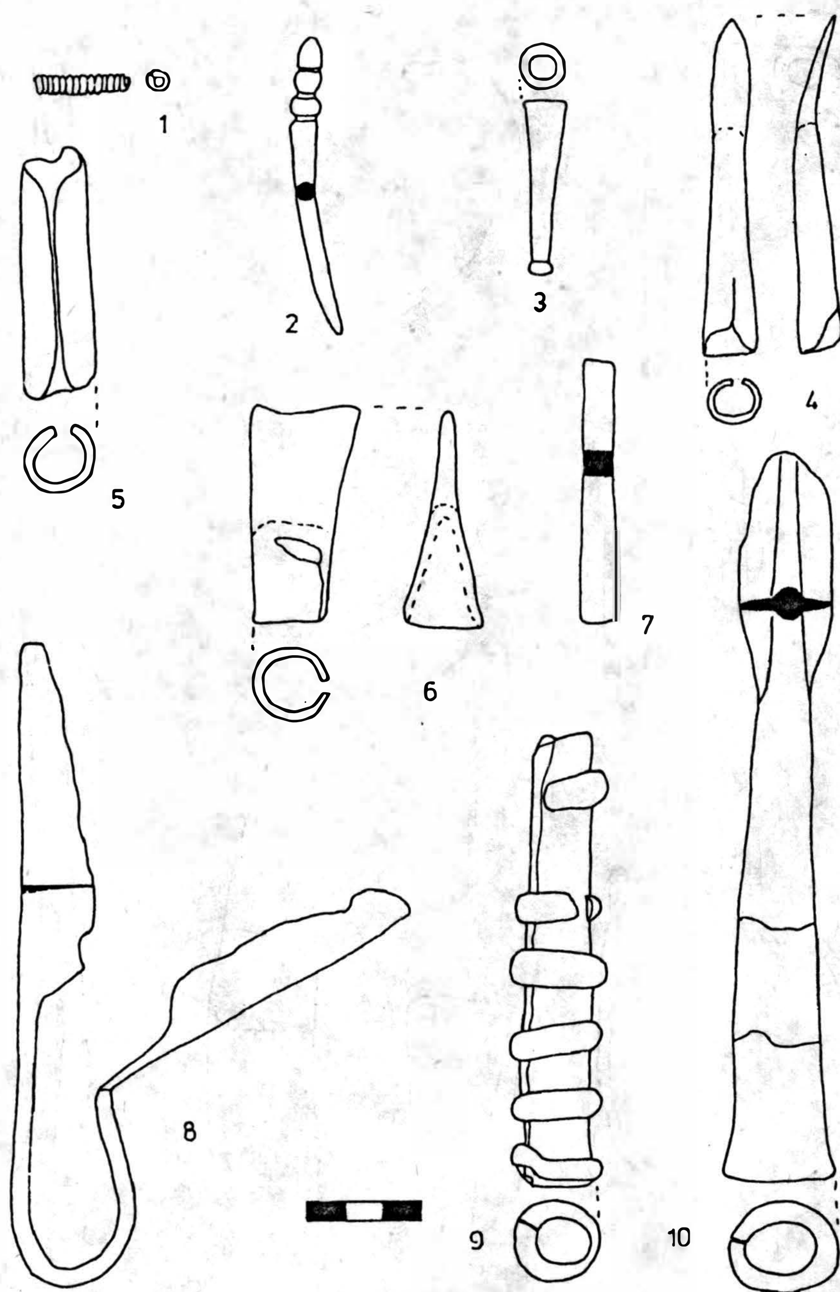

Fig. 29 - Obiecte de argint 1, os 2 și fier (3-10), descoperite în L 1/1993 (6-7, 9-10), L 2/1993 (1), Gr. 1/1993 (3), în valul de pământ de pa latura de vest (2) și în strat (4-5, 8).

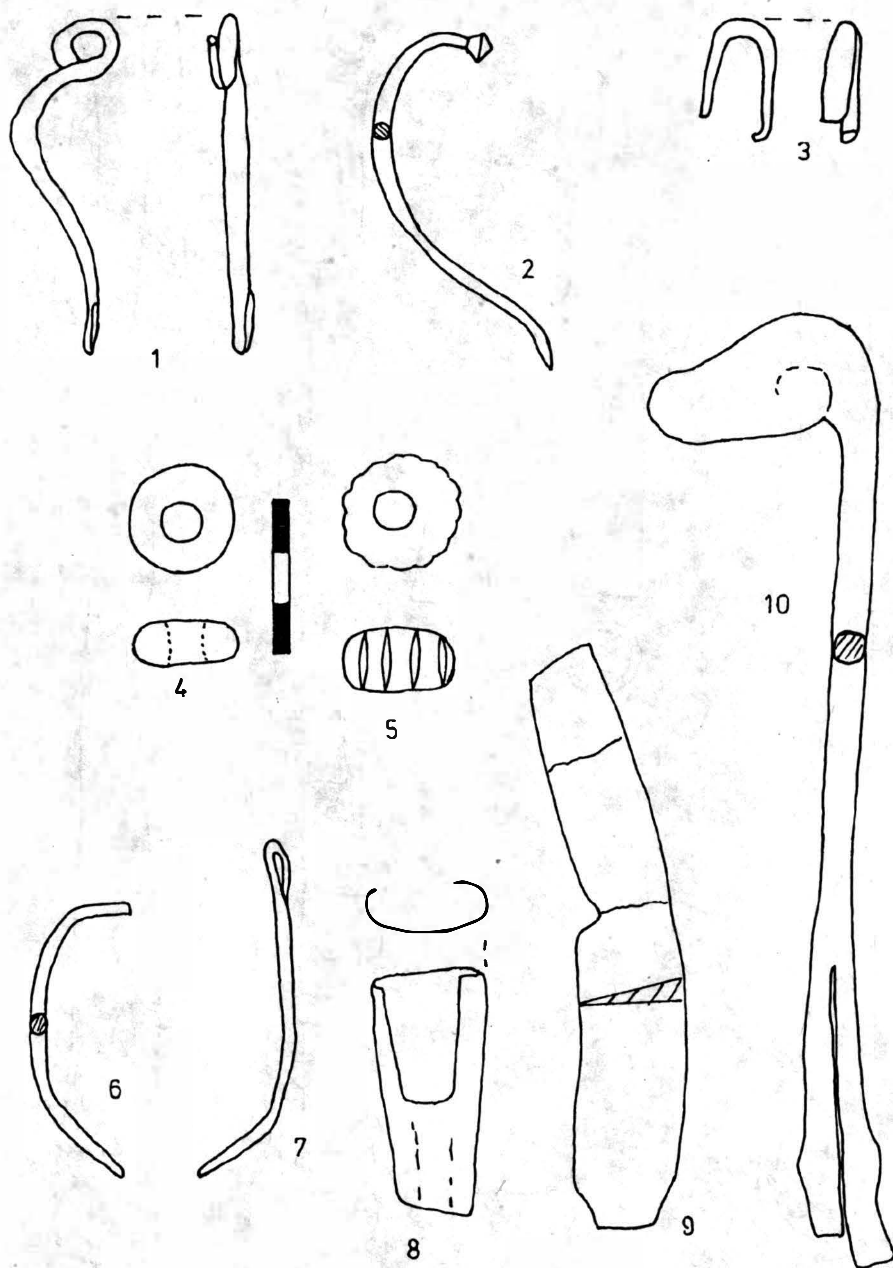

Fig. 30 - Obiecte de argint (2), bronz (6-7), fier (1, 3, 8-10), sticlă (4) şi lut (5), descoperite în L 7/1991 (8-10), Gr. 9/1994 (5), Gr. 23/1994 (9) şi în strat (1-4, 6-7).

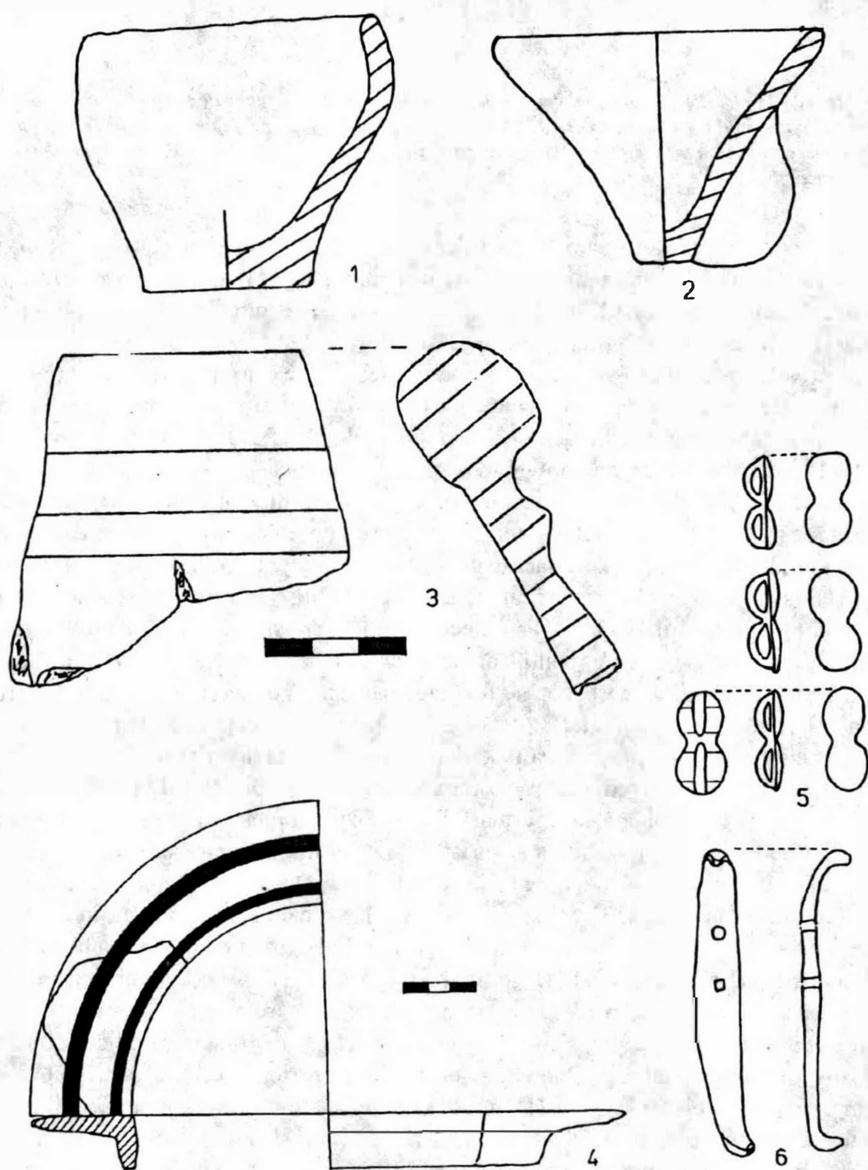

Fig. 31 - Ceramică lucrată cu mâna (1-2), la roată (3-4) şi obiecte de bronz (5) şi fier (6), din Gr. 1/1993 (5-6), L 2/1994 (1) şi strat (2-4).

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA BUTUCENI, RAIONUL ORHEI (1993-1994).

În perioada 1993-1994 au continuat cercetările arheologice în cetatea getică de la Butuceni. Au fost practicate mai multe secțiuni (3B, 19-23), care au permis identificarea a șapte valuri de apărare și recuperarea unui bogat material arheologic ce a oferit date certe pentru stabilirea cronologiei monumentului.

Pentru o mai bună cunoaștere, sub toate aspectele sale, a civilizației geto-dacice, s-au întreprins numeroase cercetări arheologice, de mai mare sau mai mică amploare, în numeroase obiective din spațiul est-carpatic, atât în așezări civile sau fortificate, cât și în necropole iar rezultatele acestora au intrat în circuitul științific, provocând un interes deosebit în rândul specialiștilor.

Printre obiectivele care au atras atenția în mod deosebit este și așezarea fortificată de la Butuceni, raionul Orhei, prima care a stat în atenția cercetătorilor începând cu mulți ani în urmă. Ea este amplasată pe un promotoriu stâncos mărginit în părțile de nord, vest și sud de râul Răut iar în est, de mai multe șiruri de ziduri, șanțuri și valuri de pământ, care-i confereau o apărare eficientă (fig. 1).

În perioada anilor 1940-1952 s-au efectuat, în acest obiectiv, primele săpături sistematice[1] dar rezultatele lor au rămas inedite, astfel că despre cetatea de la Butuceni se cunoșteau foarte puține date care au circulat mai mult oral. Din anul 1983, săpăturile la acest important monument au fost reluate de către catedra de arheologie a Universității din Chișinău iar rezultatele au fost incluse în rapoarte și studii de specialitate[2]. Aceste săpături au continuat în anii 1993-1994 sub aceeași conducere și în colaborare cu Institutul Român de Tracologie, având drept scop studierea în continuare a sistemului de fortificare și a modului de amplasare a unor complexe în incinta cetății. În acest scop au fost efectuate șase noi secțiuni (3B, 19-23) (fig. 2).

Secțiunea 3B (fig. 3), cu o suprafață totală de 120 m², a avut drept scop studierea părții centrale a promotoriului, unde în campaniile anterioare a fost identificat șanțul de apărare nr. 3. În urma cercetărilor s-a constatat că acest șanț începe la aproximativ 0,60 m adâncime, sub un strat de pământ ce era alcătuit în partea superioară din cernoziom iar în cea inferioară de cernoziom amestecat cu pietriș. Din acest strat s-a recoltat un material arheologic destul de bogat și variat, în special fragmente ceramice, care, după tehnica de confecționare, poate fi împărțită în două categorii: ceramică lucrată cu mâna și ceramică lucrată la roata olarului. Au fost recuperate în total 1135 fragmente de vase lucrate cu mâna, care au în compoziție cioburi pisate și microprundișuri, vasele fiind arse slab și neuniform, având o mare varietate de culori atât la suprafață cât și în miezul pereților. Din marea cantitate de fragmente descoperite se pot identifica trei forme de vas: oala, strachina și ceașca. În ceea ce privește sistemul de ornamentare a acestei categorii se pot remarca anumite preferințe pentru decorul plastic: brâul alveolat sau neted, proeminențe conice sau rotunde, în cele mai frecvente cazuri, apucători aplatizate. Toate fragmentele fac parte din vase, care, după toate caracteristicile, pot fi încadrate în perioada secolelor IV-III î. H. (fig. 10), având analogii în ceramica lucrată cu mâna din mai multe așezări geto-dacice printre care și cele de la Hansca[4], Bunești[5] și altele[6]. Ceramica lucrată la roată este reprezentată de 322 fragmente de amfore grecești (fig. 15/9; 16/1-2, 5, 8), ce au o pondere considerabilă în cetatea de la Butuceni (circa 25% din numărul total de vase). În afară de ceramică, în stratul de cultură au fost descoperite diferite obiecte din lut ars, piatră și metal. Dintre obiectele de lut fac parte trei fusaiole, două bitronconice (fig. 17/5-6) și una sferică (fig. 17/3). Ele sunt modelate din lut cu impurități cu ardere slabă, neuniformă, având culoare cenușie. Dintre obiectele de metal menționăm un inel, probabil detaliu de zăbală (fig. 17/11) turnat din fier și prevăzut cu o nodozitate în formă de ciupercă. În acest strat se află și o râșniță din piatră de calcar (fig. 18/1), de formă ovală, cu grosimea de 6 cm și diametrul de circa 0,30 m.

Șanțul de apărare delimitat în această secțiune este orientat de la nord-est spre sud-vest și întretăia transversal promotoriul pe care era situată cetatea. El avea pereții oblici cu lățimea în partea suparioară de 6,40 m iar la fund de 2,40 m. Adâncimea maximă a șanțului pe porțiunea cercetată era de 3 m. Pereții formau

împreună cu fundul un unghi drept. Datorită faptului că porţiunea de teren unde se afla şanţul, era în pantă, fundul şanţului a fost săpat în cinci trepte ce coboară de la nord-est spre sud-vest.

Umplutura şanţului de apărare era alcătuită din mai multe straturi care conţineau cernoziom în amestec cu pietriş, piatră şi cenuşă precum şi un bogat material arheologic. Ca şi în stratul care suprapune şanţul, ceramica descoperită în el cuprinde ceramică getică şi amfore greceşti (fig. 15/9; 16/1-2, 5, 8).

În categoria ceramicei lucrată cu mâna remarcăm şi unele fragmente decorate cu ornamente ştanţate cu linii paralele sau cu cercuri imprimate adânc şi linii tangente, decor bine cunoscut în staţiunile din prima jumătate a mileniului I î. H. în spaţiul Bugo-Balcanic aparţinând culturii Saharna-Solonceni[7] (fig. 9/8-9).

În umplutura şanţului se afla o piatră de râşniţă cu aspect calcaros, de formă ovală, cu grosimea de 6 cm (fig. 18/3). Tot aici a mai fost descoperită şi o cute din piatră în formă de paralelipiped, prevăzută în partea superioară cu un orificiu.

Pe marginea şanţului, la aproximativ 2,4 m de latura de vest a acestuia, au fost descoperite cinci gropi, dispuse pe o linie orientată paralel cu şanţul. Ele aveau forme rotunde sau rectangulare şi adâncimi cuprinse între 16 şi 28 cm, fiind la circa 1,50 m una de alta. Asemenea gropi au mai fost descoperite şi la cercetările anterioare, la şanţul de apărare nr. 3[8], ele fiind, după cum s-a presupus, locurile unde au fost îngropate bârnele ce făceau parte din construcţia valului demolat încă în antichitate. Acest fapt este confirmat şi de componenţa umpluturii, care nu este altceva decât valul întors invers. Descoperirea unui material arheologic bogat, în straturile superioare ale secţiunii, dovedeşte faptul că după astuparea şanţului, pe acest loc s—a locuit intensiv.

Secţiunea 19 (fig. 4) are suprafaţa de 36 mp şi a fost trasată cu scopul de a studia straturile de cultură materială din partea centrală a cetăţii. Stratul de cultură, pe porţiunea studiată, atinge o grosime de circa 70 cm având în conţinutul său un material arheologic destul de variat. Cele mai frecvente sunt fragmentele ceramice care provin de la vase lucrate cu mâna, getice, şi de amfore greceşti. În cadrul ceramicii lucrată cu mâna se află, ca şi în secţiunea precedentă, câteva fragmente aparţinând unei aşezări de tip Saharna-Solonceni (fig. 9/1, 3-7), care a fost dezafectată de locuirile ulterioare. Aceste fragmente sunt decorate cu linii şi cercuri imprimate, triunghiuri haşurate umplute uneori cu o pastă de culoare albă, toate având ardere completă şi culoare cenuşie. Din categoria altor obiecte remarcăm o fusaiolă bitronconică (fig. 17/7), o lamă de cuţit din fier (fig. 17/9) şi o piatră de râşniţă împreună cu frecătorul său (fig. 18/2, 4-5).

Secţiunea 20, (fig. 5) cu suprafaţa de 100 mp, a fost trasată în valul de apărare nr. 5, cu scopul de a studia modul de construcţie a acestuia şi a şanţului adiacent. S-a putut observa că valul are la bază lăţimea de 28 m, înălţimea de la nivelul antic de 2 m, având la bază un strat de cernoziom cu grosime între 1 şi 4 cm. Peste acest strat s-a depus o fâşie de pietriş de circa 2 cm peste care, din nou, se afla cernoziom şi pietriş. În miezul valului se aflau pietre de dimensiuni mari aşezate relativ compact. Partea superioară a valului era acoperită în întregime cu un strat de pietriş. Şanţul se află la 3 m nord de val şi are lăţimea de 6 m la suprafaţă şi 3 m în partea inferioară. Pereţii erau oblici iar fundul plat. Din toate punctele de vedere acest sistem defensiv se aseamănă cu celelalte cercetate anterior.

Secţiunea 21 (fig. 6). Pentru a se stabili dacă în sectorul vest-central al promontoriului nu apare secvenţa de vest a palisadei, în faţa bisericii Sfânta Maria, în locul unde s-au mai păstrat urmele unor secţiuni din anul 1950, s-a trasat o casetă de forma unui patrulater neregulat cu suprafaţa de 140 mp, la circa 45 m de gardul bisericii. Deşi grosimea între nivelul de călcare şi roca naturală a platoului este destul de mică, în această secţiune s-au putut delimita trei straturi, puţin deosebite unul de altul în ceea ce priveşte conţinutul. Stratul 1 a fost scos de pe întreaga suprafaţă săpată. În afară de cernoziom amestecat cu pietriş, în el se mai aflau fragmente ceramice getice (fig. 12/1-8, 10-11, 13) şi greceşti, precum şi mai multe fragmente de lut ars provenite de la o construcţie superioară şi oase de animale[9].

Dat fiind faptul că pe suprafaţa promontoriului grosimea stratului vegetal este neomogenă, în carourile 22-35 s-a ajuns la roca naturală. După eliminarea cernoziomului şi pietrişului de pe întreaga secţiune, pe roca naturală s-au conturat două şiruri paralele de mici şănţuleţe şi gropi, care erau orientate de la sud-vest spre nord-est, întretăind de-a curmezişul promontoriul. Distanţa între ele variază între 1,30 şi 1,50 m. Au fost dezvelite 13 gropi rotunde şi ovale şi şase gropi alungite cu adâncimi asemănătoare, între 20 şi 50 cm. În aceste gropi au fost fixate bârnele pe care se construiau, din lut, cele două laturi ale palisadei, între ele fiind realizată o umplutură din bârne împletite, combinate cu lut şi pietriş. Faptul că într-o anume vreme această palisadă a ars se explică prin existenţa acelor fragmente de lut ars cu urme de bârne care se găsesc în toată zona cercetată. Această palisadă, relevată prin secţiunea 21, cu lungimea de 22m, apăra aşezarea din partea

de vest, ea continuând fragmentele de palisadă asemănătoare descoperite în campaniile de săpături din anii 1987-1989[10].

Paralel cu gropile de care s-a vorbit mai sus, s-a săpat în stâncă un şanţ, nr. 6, orientat sud-vest-nord-est care, ca şi palisada, traversa perpendicular promontoriul. Umplutura acestui şanţ constă din două straturi distincte, în ambele aflându-se o mare cantitate de pietriş şi fragmente ceramice geto-dacice şi de la amfore greceşti (fig. 12/1-8, 10-11, 13). Lăţimea şanţului în partea superioară este de 4 m iar la fund de 0,80 m, adâncimea maximă fiind de 1,90 m.

Secţiunea 22 (fig. 7) a fost deschisă în curtea bisericii Sfânta Maria, ce se află în partea centrală a promontoriului de la Butuceni. Această secţiune are o suprafaţă totală de 56 mp cu ea putându-se cerceta aproximativ întreaga porţiune din cetate, care a fost dezafectată de lucrările moderne. Ca şi în celelalte secţiuni, din primul strat s-au adunat fragmente ceramice getice şi greceşti (fig. 11) şi trei fusaiole de culoare brun-cenuşie (fig. 11/11-13). La adâncimea de 0,40 m s-a conturat partea superioară a unui şanţ, numit în continuare cu nr, 7, orientat nord-est-sud-vest care traversa, asemeni şanţului 6, întreg promontoriul. Lăţimea la partea superioară era de 5,6 m şi de 1,2 m la fund, iar adâncimea de 2,2 m de la nivelul de călcare antic. În umplutura acestui şanţ se afla o mare cantitate de ceramică lucrată cu mâna din care s-a întregit parţial un vas de dimensiuni mari (fig. 14/1)[11] şi amfore greceşti, una din ele, întregită parţial, având pe o toartă un rest de ştampilă cu literele omega şi N (fig. 14/2). După aceste caracteristici se poate estima că amfora provine din Chersones[12].

Secţiunea 23 (fig. 8) a fost trasată la 28 m sud faţă de secţiunea 22, cu scopul de a cerceta capătul sud-vestic al şanţului de apărare nr. 7. Gura şanţului a fost depistată la 1,2 m adâncime de la nivelul actual de călcare, sub un strat de cernoziom în care se afla un bogat material ceramic. Au fost descoperite astfel 502 fragmente de vase lucrate cu mâna şi 83 fragmente de amforă. Vasele getice sunt lucrate din pastă grosieră cu ardere incompletă de culoare cenuşie şi cărămizie (fig. 12/9,12; 12), unele ornamentate.

Ceramica din a doua categorie constă din fragmente de amfore greceşti cu aceleaşi caracteristici ca în secţiunile anterioare (fig. 15/1-8; 16/3-4, 6-7, 9-11).

Au mai fost descoperite o fusaiolă şi un fragment de brăţară. Fusaiola este confecţionată din lut cu impurităţi, este arsă slab şi neuniform cu formă bitronconică, relativ înaltă (fig. 17/2, 10). Fragmentul de brăţară este din bronz, cu secţiune rotundă într-un capăt, unde este şi decorat cu linii incizate şi în zig-zag, iar în celălalt are secţiune pătrată.

În şanţul nr. 7, descoperit prin secţiunea 23, s-au găsit aceleaşi categorii ceramice lucrate cu mâna din pastă grosieră cu decor din proeminenţe şi brâe şi fragmente de amfore greceşti.

La nivelul superior al şanţului, au fost cercetate trei gropi rotunde şi şase alungite, ca nişte şănţuleţe, care au fost săpate în roca promontoriului pentru a susţine palisada din acest sector. Ele sunt dispuse pe două şiruri paralele şi sunt orientate de la vest spre est, distanţa între şiruri fiind de 1-1,28 m. Adâncimea gropilor rotunde cât şi a celor alungite variază între 10 şi 60 cm. După modul în care sunt dispuse straturile în această secţiune, în raport cu resturile de palisadă, ilustrată prin acele gropi dispuse în şiruri paralele, se observă destul de clar că acest şanţ de apărare a fost săpat după ce s-a distrus palisada, el intersectând resturile de fundaţie ale acesteia. Corelaţia mai exactă dintre aceste două sisteme defensive va putea fi studiată şi în alte secţiuni ce vor putea fi amplasate pe traseul palisadei.

În concluzie, putem aprecia că săpăturile efectuate la Butuceni în anii 1993 şi 1994 au adus contribuţii importante referitoare la amplasarea sistemului de apărare al cetăţii şi la modul în care acestea au fost concepute şi construite.

Prin secţiunea 3B s-a golit sistematic un şanţ de apărare care străbătea promontoriul într-o zonă apropiată de centrul religios al aşezării, acel sanctuar săpat cu mai mulţi ani în urmă.

Prin secţiunea 22, care a avut drept scop cunoaşterea unor detalii referitoare la modul de amplasare a complexelor de locuire din zona centrală, s-a relevat existenţa unui şanţ, nr. 7, a cărui amplasare în acea zonă este greu de explicat în stadiul actual al cercetărilor. Construcţia sa este asemănătoare acelora din partea de est a aşezării cu observaţia că nu s-a păstrat şi valul de pământ adiacent, acesta fiind distrus prin lucrările de nivelare din curtea bisericii. Aceleaşi caracteristici s-au observat şi la fragmentul aceluiaşi şanţ nr. 7, descoperit prin secţiunea 23, de pe latura de sud a cetăţii unde, după cum am amintit, a tăiat şi o veche palisadă.

Materialul arheologic recoltat din aceste secţiuni este asemănător şi ilustrează o perioadă bine distinctă în istoria obiectivului getic şi anume etapa când suprafaţa destinată a fi apărată, acolo fiind amplasate obiective

religioase şi administrative, era delimitată de şanţurile 3 şi 7 (fig 2). Întreg materialul arheologic adunat din aceste cercetări se datează în perioada cuprinsă între sfârşitul secolului V şi începutul secolului III î. H.

Deosebit de importantă pentru etapa imediat anterioară este descoperirea de noi urme ale sistemului de apărare şi anume fundaţiile palisadei care traversează promontoriul între cele două pante dinspre sud-vest şi nord-est, delimitând o incintă mult mai mare, în cadrul căreia, prin săpăturile mai vechi, au fost descoperite numeroase vestigii şi complexe de locuire din secolele V-IV î. de H., datate cu ajutorul importurilor greceşti. Urmele palisadei documentată prin secţiunile 21 şi 23 constau din existenţa acelor gropi de formă rotundă sau ovală, de dimensiuni mici, dar şi unele destul de alungite, săpate destul de adânc în stâncă şi care trebuiau, prin bârnele ce se fixau în ele, să susţină o construcţie puternică în care se folosea lemnul şi lutul, resturi din acestea, sub formă de lipitură arsă sau de cărbuni, aflându-se în cantitate apreciabilă în secţiunile cercetate.

Prin modul în care s-a construit sistemul de apărare la cetatea de la Butuceni, aceasta se deosebeşte de celelalte obiective contemporane cunoscute până acum şi care, prin materialele descoperite, sunt datate în aceeaşi perioadă. Putem enumera dintre acestea, cetăţile datate în secolele V-III î. de H. cercetate la vest de Prut dintre care amintim pe acelea de la Stânceşti, jud. Botoşani, Cotnari şi Moşna, jud. Iaşi, Fedeşti, Buneşti şi Arsura din judeţul Vaslui, Brăhăşeşti în jud. Galaţi şi altele, unde materialele recoltate au aceleaşi caracteristici, atât în ceea ce priveşte ceramica locală cât şi importurile greceşti. În toate aceste cetăţi, unele amplasate pe podiş cu straturi groase de piatră, ca la Cotnari - Iaşi, valul de apărare a fost consolidat cu un puternic emplecton din zid de piatră supraînălţat cu o palisadă de lemn, pe când la Moşna şi Buneşti, valul a fost întărit cu mai multe straturi din lut bătut iar la Stânceşti s-au intercalat şi pietre de râu. De asemenea, la Arsura s-au folosit pietre de râu din care s-a construit un mic zid peste care s-a înălţat o palisadă din cărămizi din lut ars, tehnică folosită şi la unele cetăţi de la sud de Carpaţi, precum Albeşti, Coţofeni şi altele. La Butuceni şi probabil la Măşcăuţi şi alte aşezări fortificate de pe valea Răutului, masivul de piatră aflat foarte aproape de suprafaţa solului a obligat la săparea în piatră a şanţurilor şi în zonele vulnerabile, amplasarea direct în piatră a palisadelor. Tot aici a fost posibilă construirea unui zid puternic la suprafaţa solului dar numai la intrarea principală, unde a existat şi un turn.

Valul al V-lea de apărare de la Butuceni, aflat la o mare distanţă faţă de centrul locuit intens al aşezării, a fost construit numai din pământ şi pietriş iar dacă a existat şi o palisadă se va putea observa prin săpăturile viitoare.

Putem considera că săpăturile din anii 1993 şi 1994 au fost necesare şi şi-au atins scopul, deoarece prin cercetarea celor cinci mari secţiuni s-au adus contribuţii importante la cronologia aşezării putându-se delimita cu mai multă claritate ultimele două faze de folosire a fortificaţiei.

Prin continuarea cercetărilor în această aşezare getică fortificată se mai pot aduce noi completări şi precizări privind extinderea aşezării şi în spaţiul cuprins între zidul de la intrarea principală în cetate şi valul al V-lea şi, mai ales, raportul cronologic cât mai exact între diferitele elemente de apărare şi respectiv de extindere sau micşorare a spaţiului fortificat, în diferite etape de locuire a acestui promontoriu.

Ion T. NICULIŢĂ (Chişinău),
Silvia TEODOR (Iaşi),
Aurel ZANOCI (Chişinău)

NOTE

1.G.D. Smirnov, *Arheologhičeskie issledovania starogo Orheia*, KSIA, Kiev (Moskva), Vîpusk 54, Moscova 1954, p. 24-25.

2.I.T. Niculiţă, *Otceot o rezul'tatah polevyh arheologhičeskih issledovaniah v zone muzeinogo complexa "Starîi Orhei", v 1983, 1984, 1985 i 1987*; idem, *Raport preliminar al rezultatelor investigaţiilor arheologice din rezervaţia "Orheiul Vechi" din anul 1988 şi 1989*; idem, *Severnje frakiity v VI-I vv. do n. e.* Chişinău, 1987, p. 88-103.

3.I.T. Niculiţă, *Otceot o rezul'tatah polevyh arheologičeskih issledovanijah v zone muzeinogo complexa Starîi Orhei, v 1983,* Chişinău, 1984, p. 13-15.

4.I.T. Niculiţă, *Ghety IV-III vv do n. e. v Dnestrovsko-Carpatskih zemleah*, Chişinău, 1984, p. 30.

5.V.V. Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Buneşti-Dealul Bobului jud. Vaslui*, MCA, XIV, Tulcea, 1980, p. 167-168; idem, AMM, 2, 1980, p. 61-80; idem, SCIVA, 1, 32, 1981, p. 563-570; idem, SCIVA, 3, 34, 1983, p. 251-252.

6.A.C. Florescu, Cerc. st., 2, Iaşi, 1971, p. 110-116; A.C. Florescu, Simion Raţă, StudMat, Suceava, I, 1969, p. 9-21; A.C. Florescu, Gh. Melinte, SCIV, 19, 1968, 1, p. 129-134; idem, Carpica, 4, 1971, p. 130-132; Silvia Teodor, Materiale X, 1973, p. 53-60; idem, SympThrac 7, 1989, p. 115-122.

7.A.I. Meliukova, MIA, 4, 1958; idem, MIA, 96, 1961; idem, SA I, 1972.

8.I.T. Niculiţă, *op. cit.* 1984, p. 16.

9.Întreg materialul faunistic recoltat din săpăturile din anii 1993 şi 1994 se cercetează în cadrul Institutului Român de Tracologie.

10.I.T. Niculiţă, *op. cit.*, 1988, p. 11-18; idem, p. 14-17; idem, *Raport preliminar asupra rezultatelor cercetărilor arheologice din cetatea getică de la Butuceni din anul 1989*, Chişinău 1990, p. 7-11.

11.Ceramica din cetatea de la Butuceni a fost descrisă de I.T. Niculiţă *op. cit.* 1987, p. 103 şi următoarele.

12.E.M. Pridik, *Die Astynomennamen auf Amphoren und Ziegelstempel aus Südrussland*, Berlin, 1928; I.V. Zeest, *Keramičeskaja tara Bospora, MIA*, 1960; idem, *O tipah geraklejskih amfor*, KS. XXII (1949), p. 47-48; R.V. Ahmerov, *Amforj drevnegrečeskogo Hersonesa*, în VDI, I, 1947, p. 160-176; idem, *O kleimah keramičeskih masterov ellenističeskogo Hersonesa*, VDI, 3, 1951, p. 77-84; J. Vinogradov, *Die historische Entwicklung der Poleis des nördischen Schwarzmeer*, Chiron, 10, 1980, p. 63-100; S. Monahov, *Proizvodstvo amfor v ellenističeskom Hersonese*, VDI, I, 1984, p. 116.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE BUTUCENI, DÉP. DE ORHEI (1993-1994)
(Résumé)

Les fouilles archéologiques effectuées dans l'années 1993 et 1994 par des spécialistes de la Faculté d'Histoire de l'Université de Chişinău et l'Institut Roumain de Thracologie ont eu comme but la recherche du système défensif de l'établissement et tout d'abord le trajet de la palissade sur les cotés du sud et d'ouest.

Par la section 21 on a entièrement décapé la partie de l'ouest de la palissade qui entoure une enceinte où, par les fouilles plus anciennes ont été découvertes de nombreux vestiges et complexes d'habitat, des siècles V-IV av. J. Ch., datées à partir des amphores greques.

Par les sections 22 et 23 on a recherché une surface plus grande du coté sudique de la palissade, de même qu'une fossé de défence (n. 7) qui se trouvé à l'intérieur de l'enceinte et qui, comme la fossé de défence n. 3, recherché par la section 3B, coupe ce coté de la palissade. Toutes les deux ont été faites problement dans la dèrniere phase d'habitat de l'établissement, donc dans les siècles IV-III av. J. Ch., comme on peut apprécier sur la base des matériels découverts.

L'inventaire archéologique recolté de sections fouillées consiste en céramique à main, des fragments d'amphores greques et quelques objets en terre cuite, pierre et fer.

Par ses caractéristiques, l'établissement fortifiée de Butuceni appartient au grand système défensif mis en fonction à partir du siècle V av. J. Ch. au long des rivières Prut et Dniestr.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig.1 Butuceni. Plan général des fouilles.

Fig.2 L'établissement fortifié de Butuceni, raion Orhei.

Fig.3 Plan et profil de section 3B; 1, sol végétal; 2, cérnosium; 3, cérnosium et pierres; 4, terre gris et pierraille; 5, pierraille; 6, pierres; 7-10, terre mélangé avec pierraille; 11, sol vierge.

Fig.4 Plan et profil de section n. 19: 1, sol végétal; 2-4, cérnosium mélangé avec pierraille; 5, pierraille; 6, pierres; 7, sol vierge.

Fig.5 Plan et profil de section n. 20: 1, sol végétal; 2, cérnosium; 3, pierraille; 4, sol cendré; 5, pierre; 6, bois carbonisé; 7, terre noire; 8, pierraille mélangé avec cendre; 9, terre glaise avec pierraille; 10, terre et pierres; 11, sol vierge.

Fig.6 Plan et profil de section n.21: 1, sol végétal; 2, cérnosium mélangé avec pierraille; 3, cérnosium; 4, sol cendré granuleux mélangé avec pieraille; 5, pierraille; 6, sol stéril; 7, pierre.

Fig.7 Plan et profil de section 22: 1, sol végétal; 2, cérnosium; 3, pierres; 4-6, terre cendré et pierraille; 7, pierres; 8, sol stéril; 9, fragments céramiques.

Fig.8 Plan et profil de section n. 23: 1, sol végétal; 2, cérnosium et pierrailles; 3, cérnosium; 4, sol cendré; 5, pierraille; 6, pierre; 7, sol cendré; 8, sol avec réstes de brûlure et pierraille; 9, bois carbonisé; 10, sol stérile.

Fig.9 Fragments céramiques de tip Saharna-Solonceni.

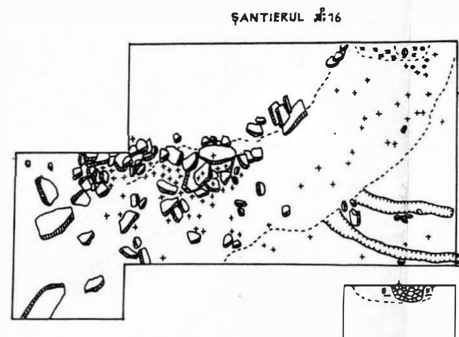
amică a depresiunii Orheiul Vechi. În prim plan fortificaţia de la Butuceni.

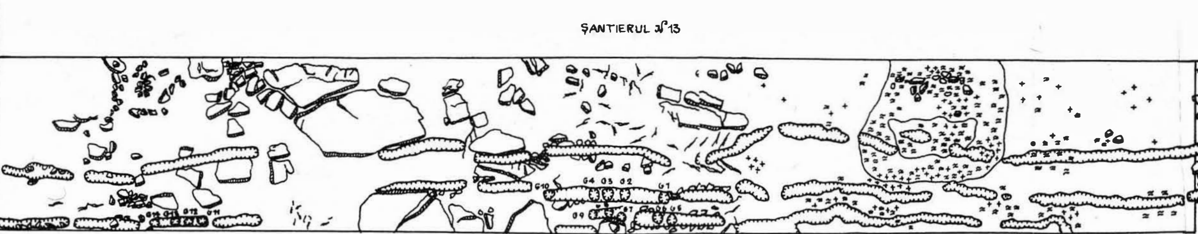
Fortificaţia dacică de la Butuceni (Detaliu).

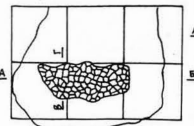
Vedere panoramică a depresiunii Orheiul Vechi. În prim plan fortificația de la Butuceni.

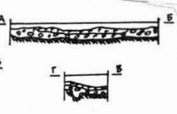

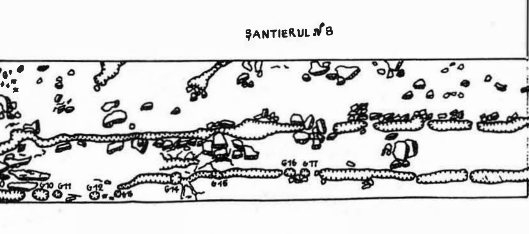
Fortificația dacică de la Butuceni (Detaliu).

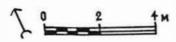

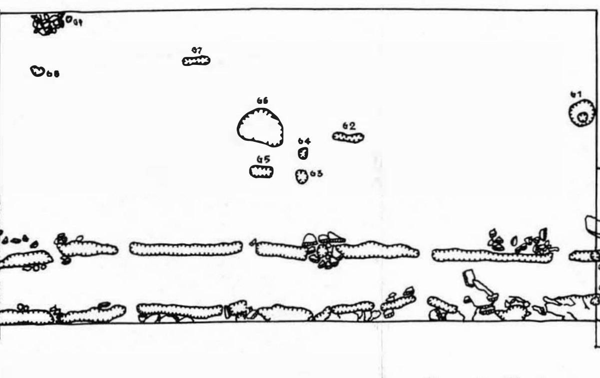

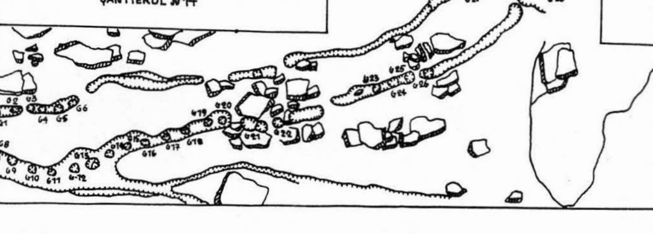

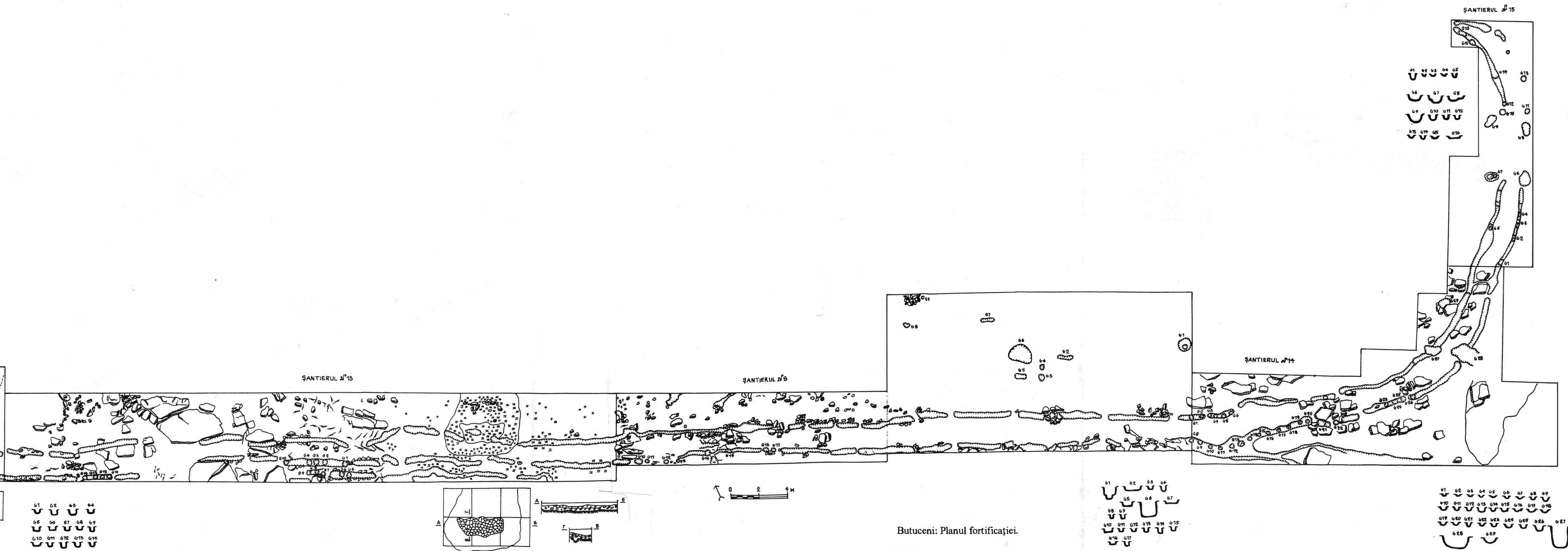

Butuceni: Planul fortificației.

Butuceni: Planul fortificației.

Fig.10 Fragments céramiques de la section 3B.
Fig.11 Fragments céramiques et fusaïole de section 22.
Fig.12 Fragments céramiques de section 21 (1-8, 10-11, 13) et 23 (9, 12).
Fig.13 Fragments céramiques de section 23.
Fig.14 Vase travaillé à la main et des amphore de la section 22.
Fig.15 Fragments d'amphores grecs de la section 3B (9) et 23 (1-8).
Fig.16 Fragments d'amphores grecs de la section 3B (1-2, 5, 8); 19 (12-14) et 23 (3-4, 6-7, 9-11).
Fig.17 Objets en terre cuite, pierre et en fer de la section 3B (3-6, 8, 11); 19 (7, 9) et (1-2, 10).
Fig.18 Pierres de moulin de la section 3B (1, 3) et 19.

Vedere panoramică a depresiunii Orheiul Vechi. În prim plan fortificația de la Butuceni.
Fortificația dacică de la Butuceni (Detaliu).
Butuceni: Planul fortificației.

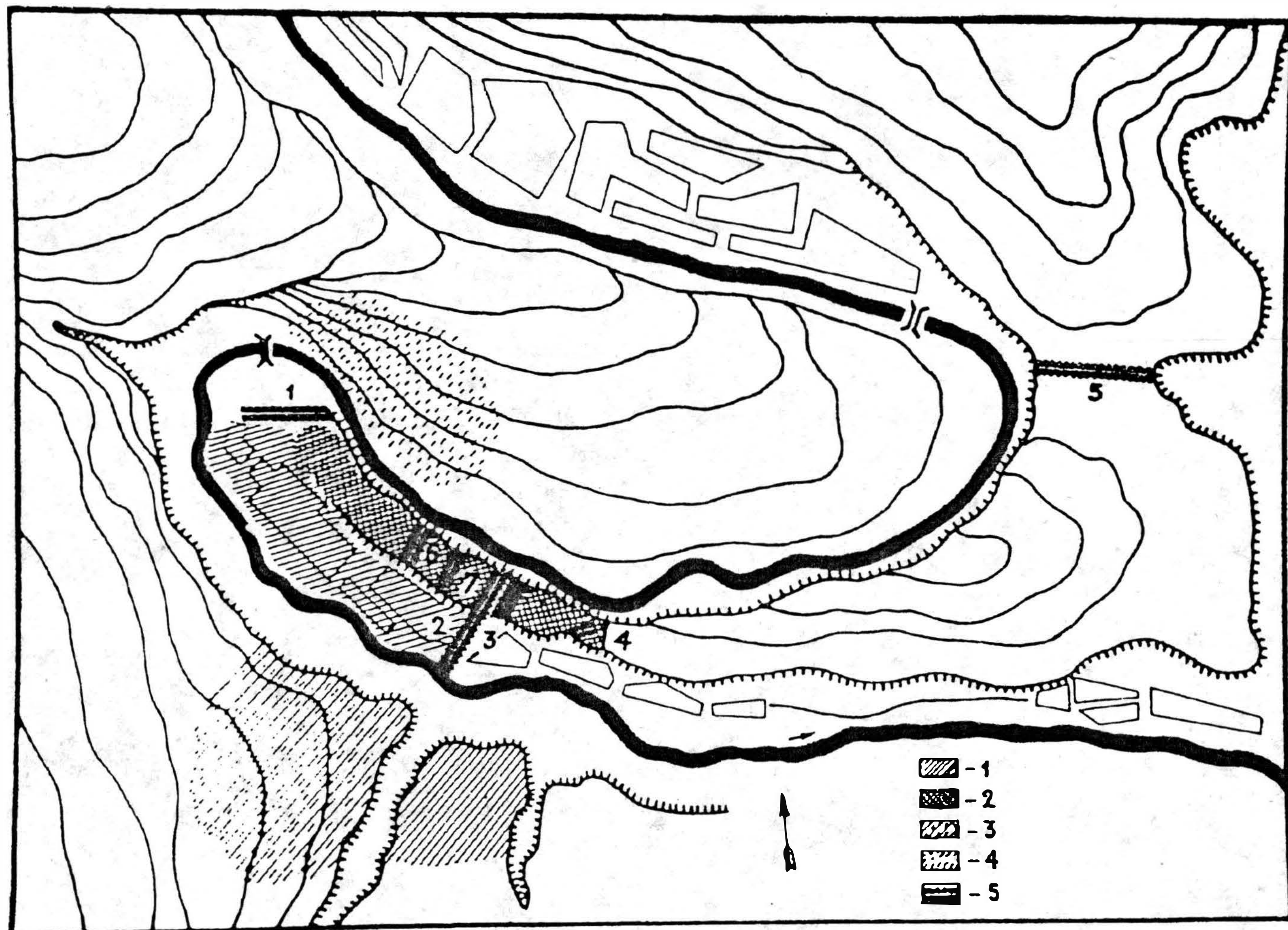

Fig.1 Butuceni: Planul general al cetăţii getice, cu cele şapte sisteme defensive.

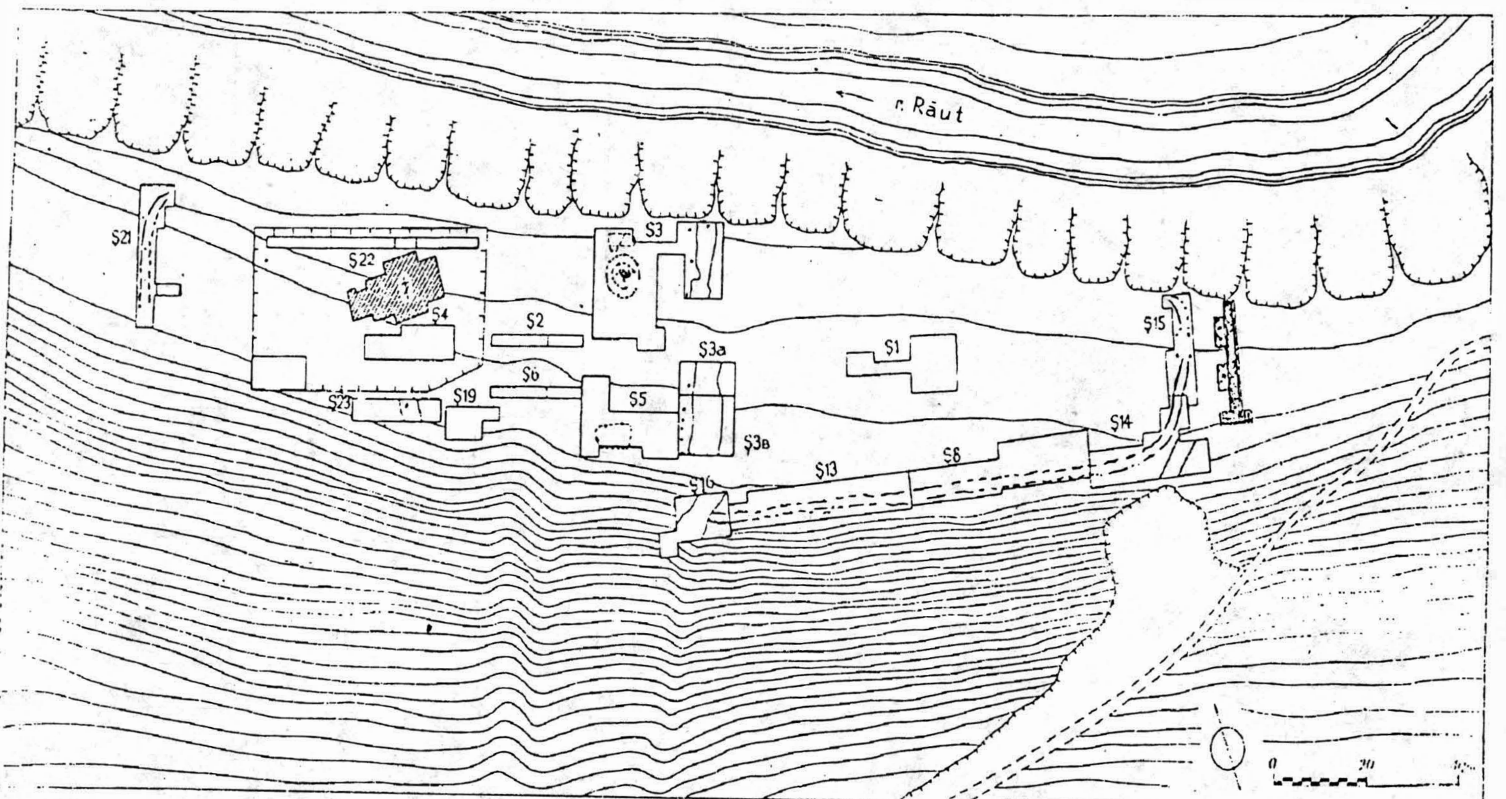

Fig.2 Butuceni: Planul general al săpăturilor.

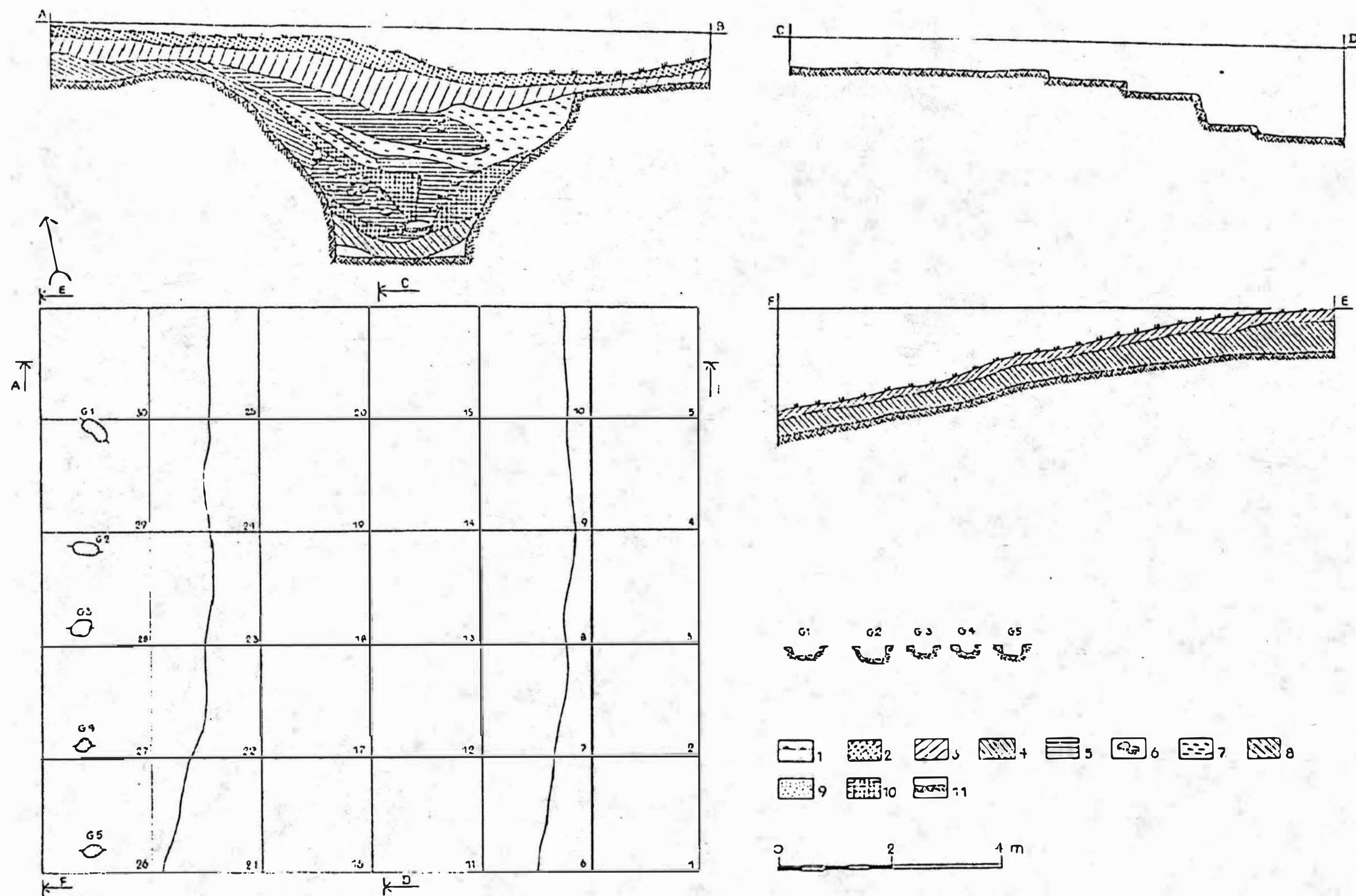

Fig.3 Butuceni: Planul şi profilul secţiunii nr. 3: 1 vegetaţie; 2 cernoziom; 3 cernoziom în amestec cu pietriş; 4 sol cenuşiu în amestec cu pietriş; 5 pietriş; 6 piatră; 7 sol în amestec cu cenuşă; 8 sol în amestec cu moloz; 9 moloz; 10 pământ în amestec cu pietriş şi moloz; 11 strat steril.

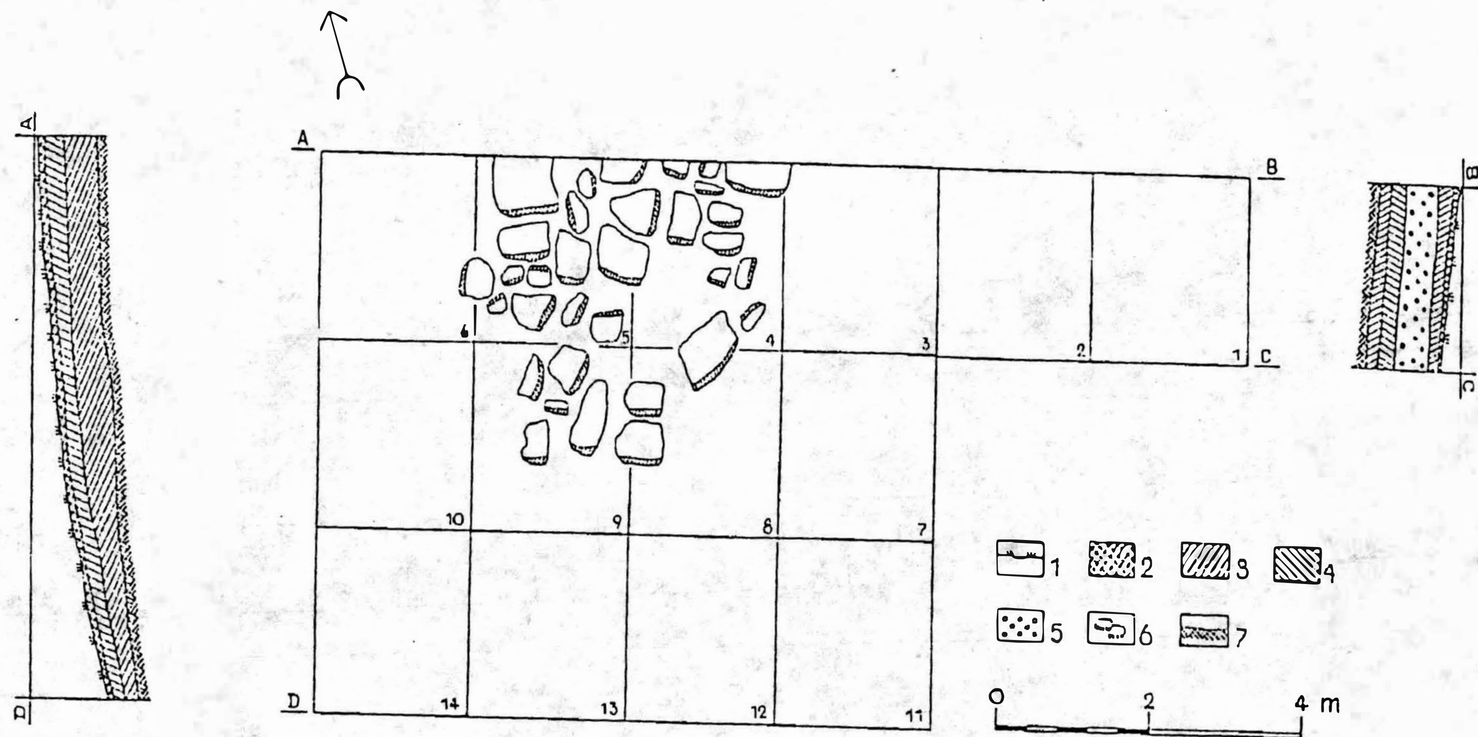

Fig.4 Butuceni: Planul și profilul secțiunii nr. 19: 1 vegetație; 2 cernoziom; 3 cernoziom în amestec cu pietriș; 4 sol cenușiu în amestec cu pietriș; 5 pietriș; 6 piatră; 7 strat steril.

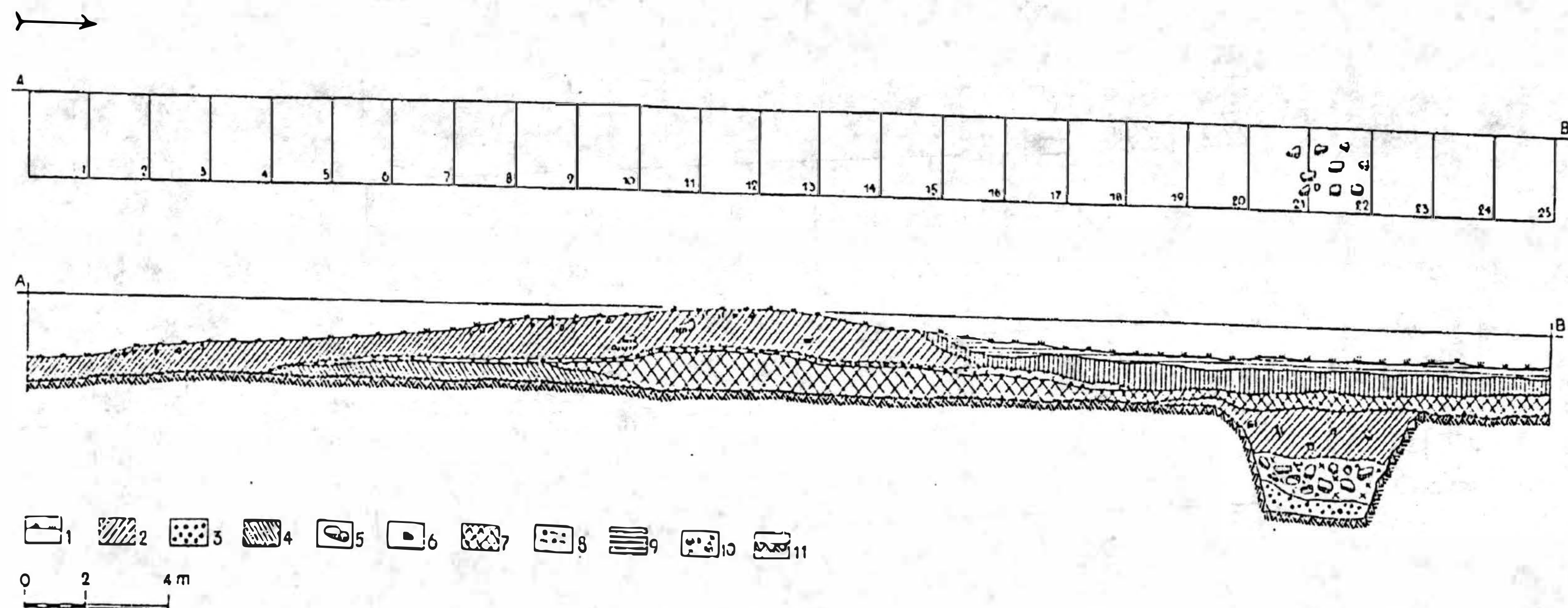

Fig.5 Butuceni: Planul şi profilul secţiunii nr. 20: 1 vegetaţie; 2 cernoziom în amestec cu pietriş; 3 pietriş; 4 sol cenuşiu; 5 piatră; 6 bârnă carbonizată; 7 cernoziom; 8 pietriş în amestec cu cenuşă; 9 lut în amestec cu pietriş; 10 cernoziom în amestec cu pietre; 11 strat steril.

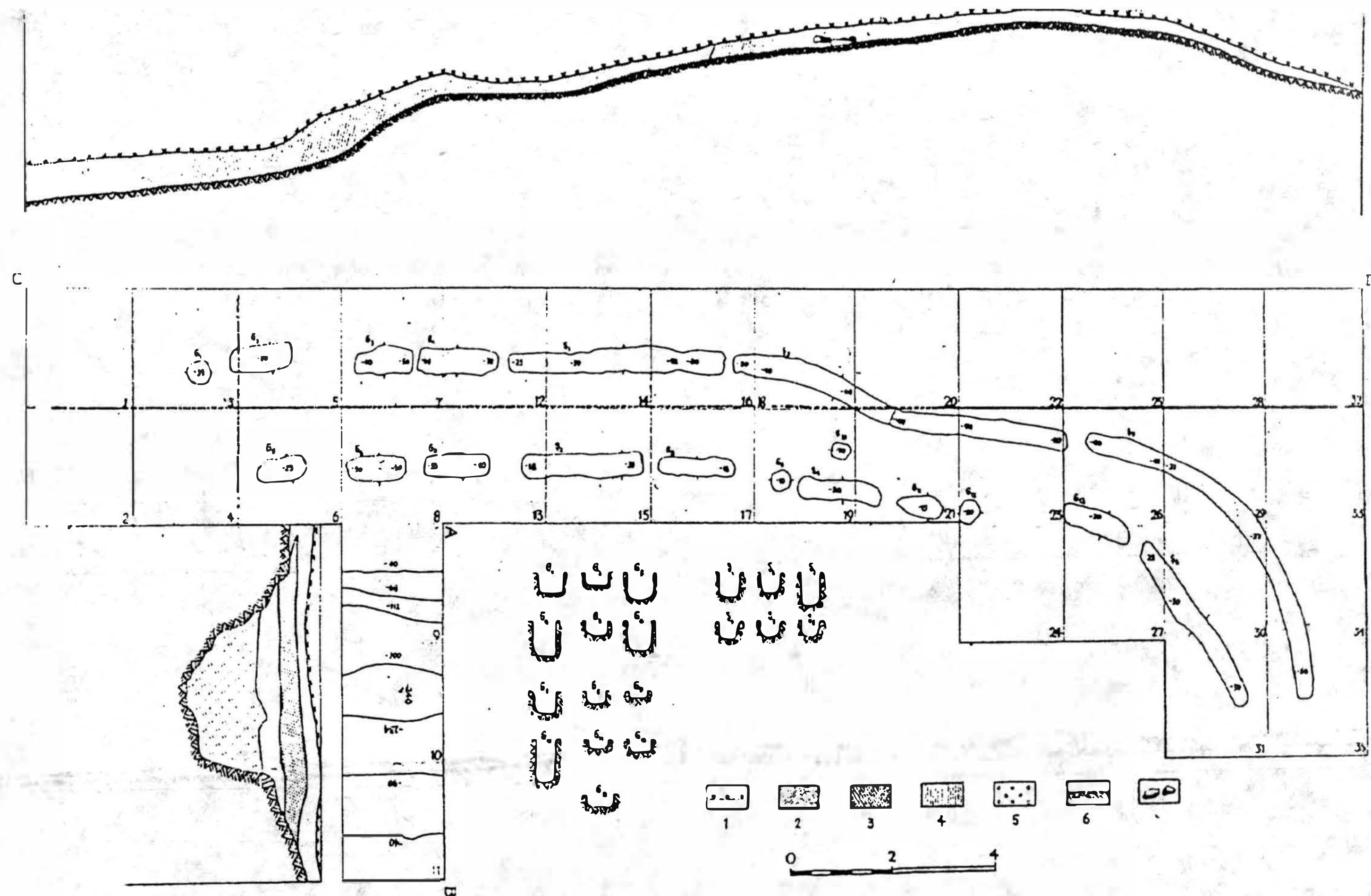

Fig.6 Butuceni: Planul şi profilul secţiunii nr. 21: 1 vegetaţie; 2 cernoziom în amestec cu pietriş; 3 cernoziom; 4 sol cenuşiu granulat în amestec cu pietriş; 5 pietriş; 6 strat steril; 7 piatră.

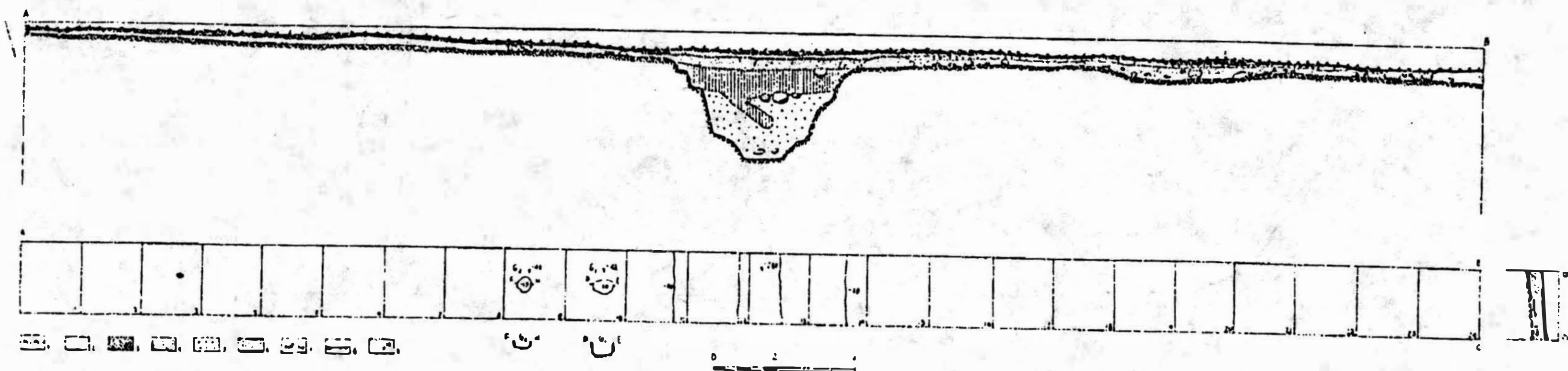

Fig.7 Butuceni: Planul şi profilul secţiunii nr. 22: 1 vegetaţie; 2 cernoziom;3 pietriş; 4-6 sol cenuşiu şi pietriş; 7 piatră; 8 strat steril; 9 fragmente ceramice.

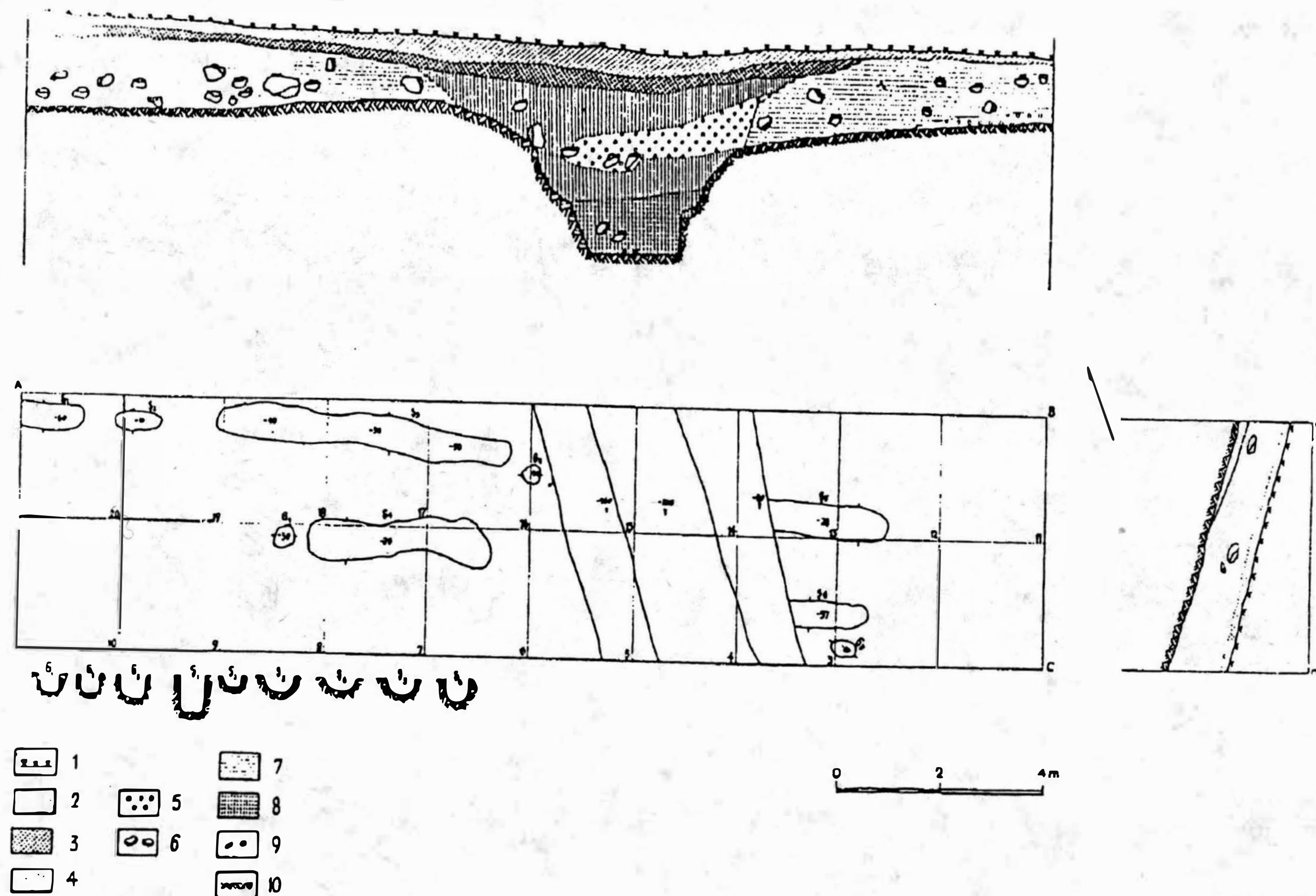

Fig.8 Butuceni: Planul şi profilul secţiunii nr. 23: 1 sol vegetal; 2 cernoziom în amestec cu pietriş; 3 cernoziom; 4 sol cenuşiu; 5 pietriş; 6 piatră; 7 sol cenuşiu; 8 sol cu urme de arsură în amestec cu pietriş; 9 bârnă carbonizată; 10 strat steril.

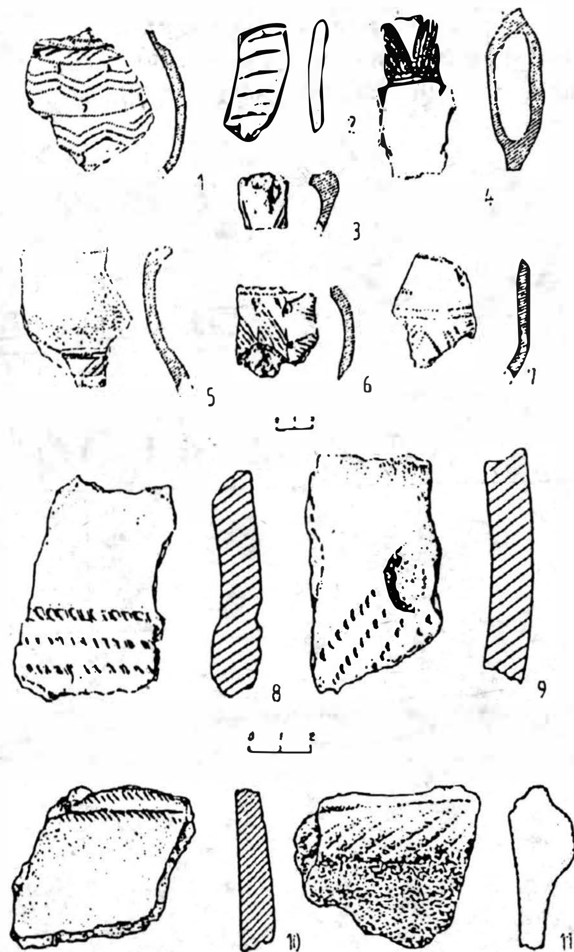

Fig.9 Butuceni: Ceramică de tip Saharna-Solonceni din secţiunile 3B (8-9); 19 (1,3-7); 21 (2); 23 (10-11).

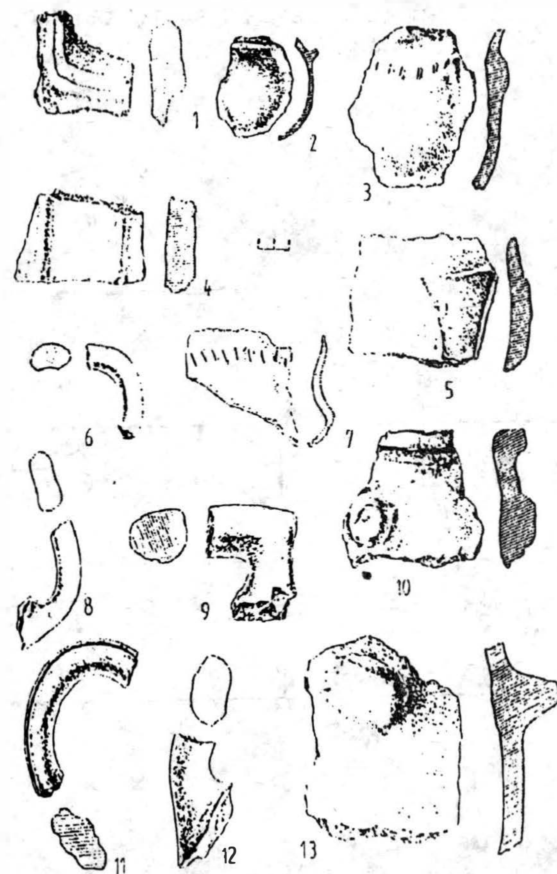

Fig.10 Butuceni: Fragmente ceramice din secţiunea 3B.

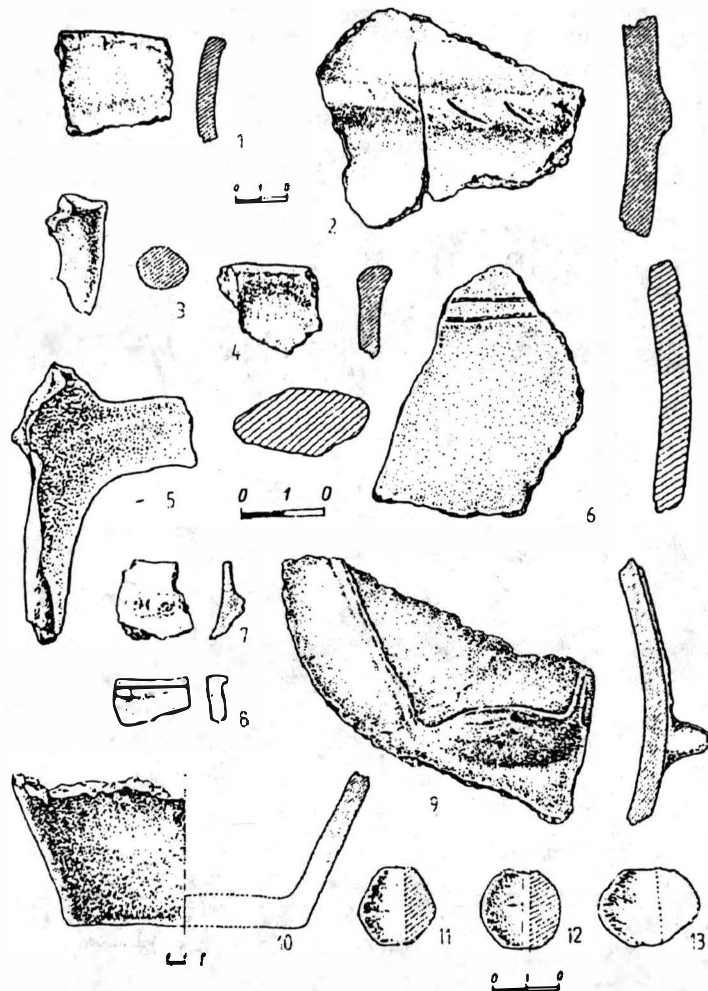

Fig.11 Butuceni: Fragmente ceramice și fusaiole din secțiunea 22.

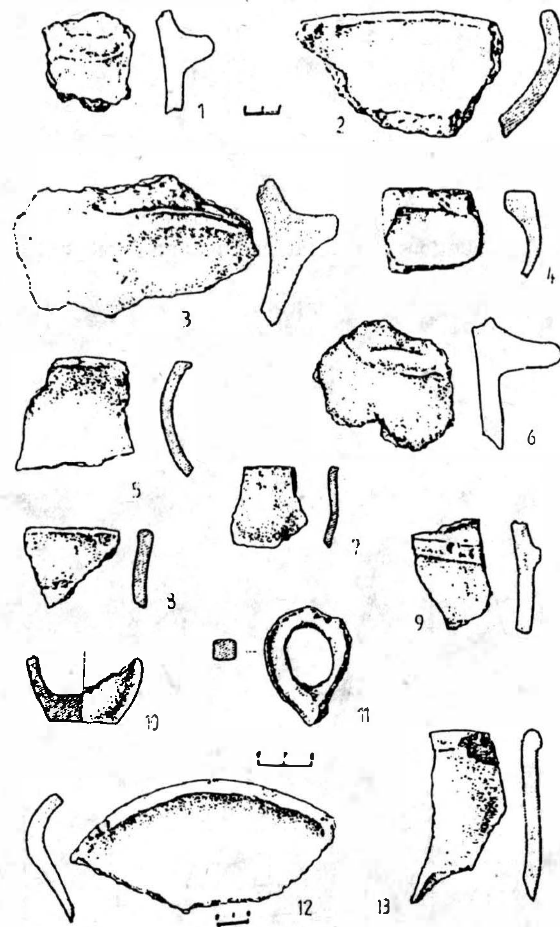

Fig.12 Butuceni: Fragmente ceramice din secțiunile 21 (1-8, 10-11, 13) și 23 (9, 12).

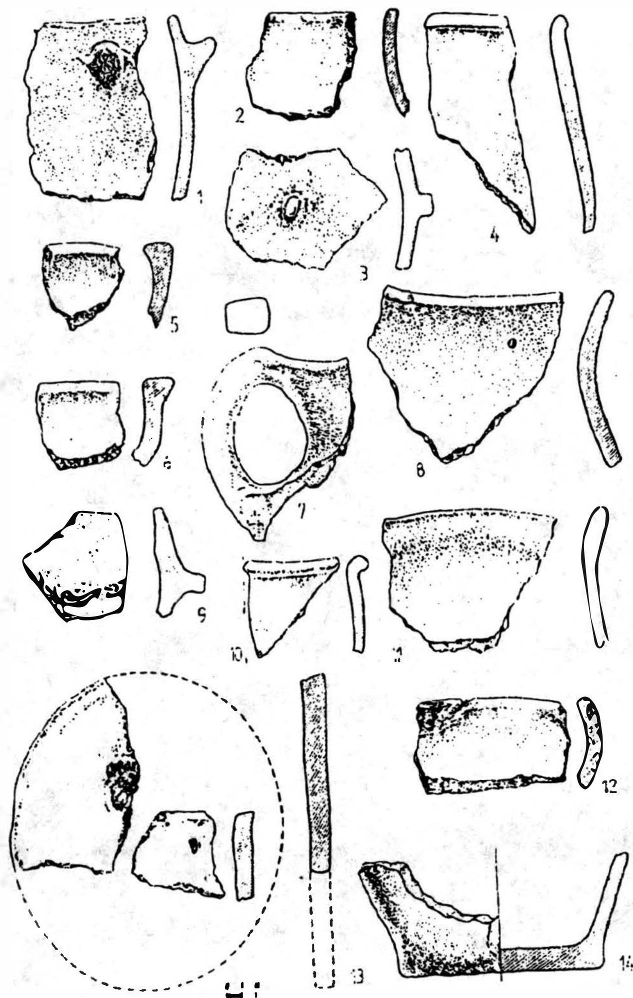

Fig.13 Butuceni: Fragmente ceramice din secțiunea 23.

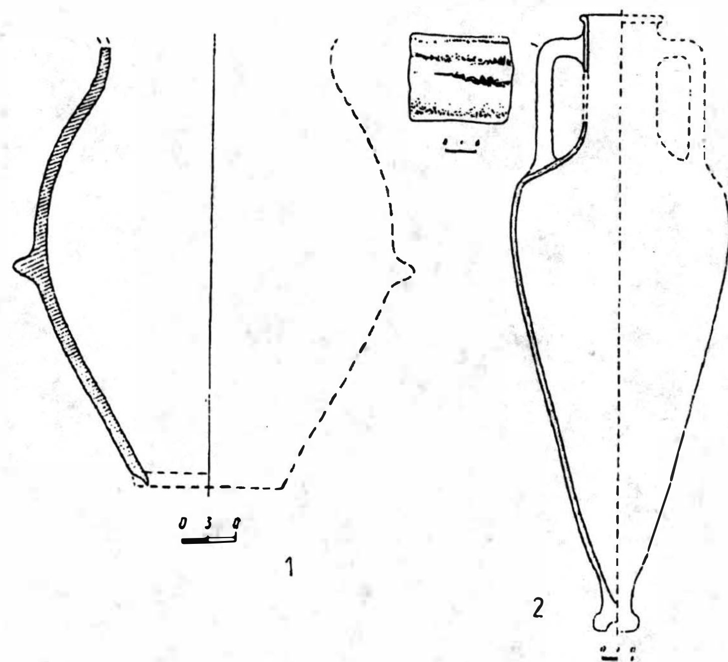

Fig.14 Butuceni: Vas lucrat cu mâna și amforă din secțiunea 22.

Fig.15 Butuceni: Fragmente de amfore grecești din secțiunile 3B(9) și 23 (1-8).

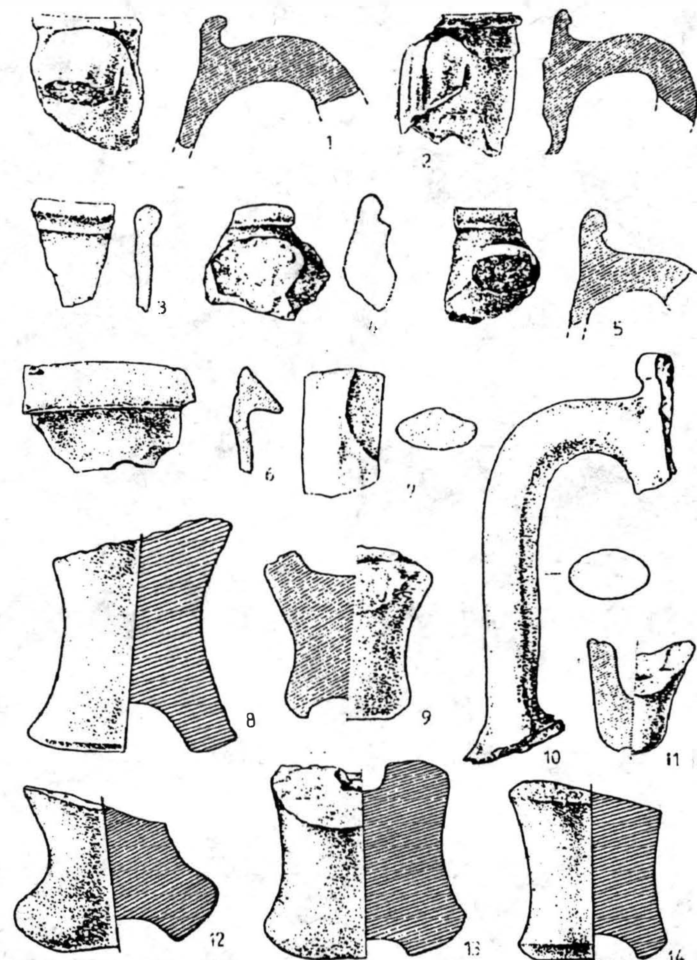

Fig.16 Butuceni: Fragmente de amfore grecești din secțiunile 3B (1-2,5,8), 19 (12-14) și 23 (3-4,6-7,9-11).

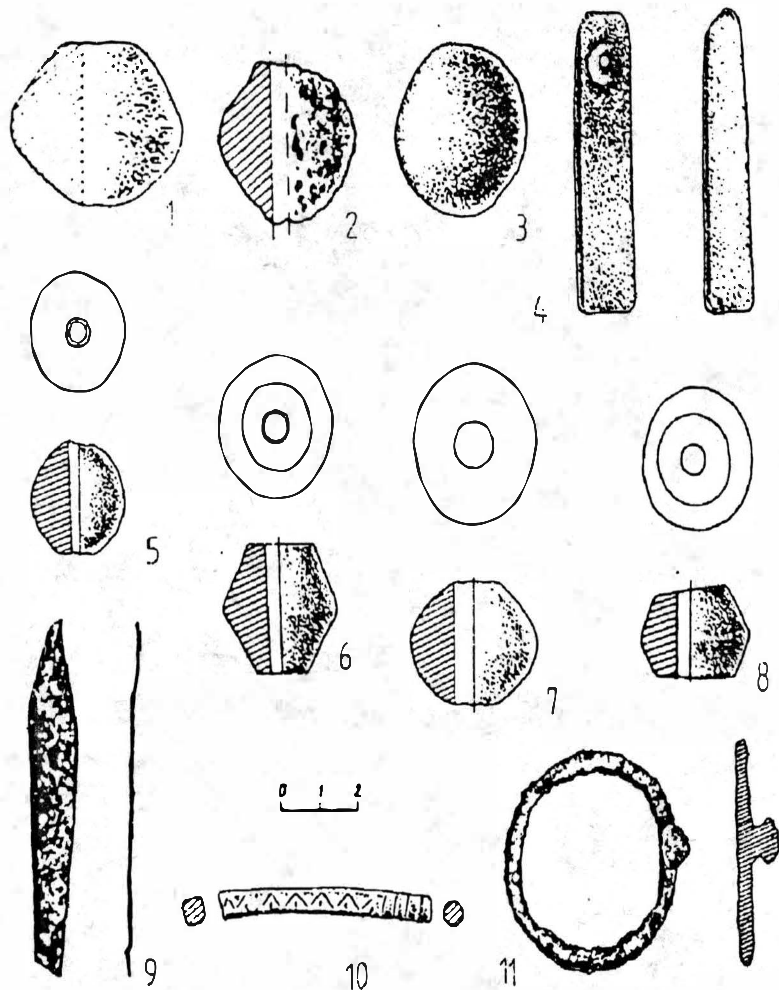

Fig.17 Butuceni: Obiecte de lut ars, piatră şi metal din secţiunile 3B (3-6,8,11), 19 (7,9) şi 23 (1-2, 10).

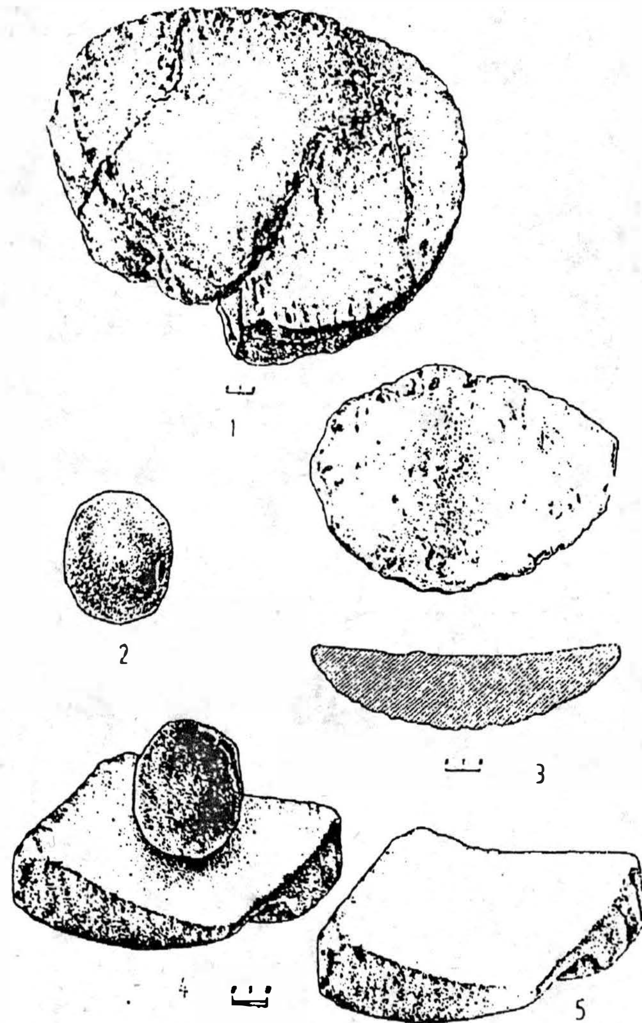

Fig.18 Butuceni: Râşniţe din piatră din secţiunile 3B (1,3) şi 19 (2,4-5).

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC BUTUCENI (RAIONUL ORHEI) ANALIZA ARHEOZOOLOGICĂ

În urma săpăturilor întreprinse în vara anului 1994, a fost prelevat un lot faunistic mai puţin numeros, comparativ cu cel din anul precedent (1067 resturi). Acesta însumează 420 oase de mamifere dintre care 315 determinabile. Fragmentele nedeterminabile aparţin tot clasei mamiferelor, fiind în special resturi de vertebre, coaste şi aşchii din diafizele oaselor lungi. Vom prezenta succint speciile determinate, în ordinea reprezentării lor ca număr de resturi:

Taurine: NR (număr de resturi) = 208 (66,04%); NMI (număr minim de indivizi) = 10 (34,48%).

Materialul osteologic provenit de la această specie este fragmentar. Astfel, nu am dispus de nici o piesă întreagă pentru a putea calcula înălţimea la greabăn. Cele trei fragmente de coarne identificate sunt scurte şi gracile, linia intercornuală apare convexă pe o porţiune de craniu, ceea ce încadrează taurinele la tipul "brachyceros". La nivelul falangei I se observă o mare variabilitate dimensională. În ceea ce priveşte vârsta de sacrificare, aceasta oscilează în jurul valorii de 3,5-4 ani, după gradul de epifizare la nivelul oaselor lungi şi de 5-7 ani după gradul de uzură la nivelul ultimului molar. Un singur individ, de la care s-a păstrat un fragment de humerus neepifizat distal, avea vârsta la sacrificare de circa 12-18 luni. Nu am avut la dispoziţie piese cu ajutorul cărora să putem aprecia raportul dintre sexe.

Cal: NR = 44 (13,96%); NMI = 5 (17,25%).

Un metacarp întreg cu lungimea laterală de 209 cm oferă o valoare a înălţimii la greabăn de 133,9 cm. Un fragment de radius neepifizat distal provine de la un individ de circa 3,5 ani. De asemenea, un fragment de femur cu epifiza proximală desprinsă, aparţinea unui individ de sub 3-3,5 ani.

Ovicaprine: NR = 38 (12,06%); NMI = 6 (20,68%).

Deşi numărul de resturi este mic, au fost evidenţiate ambele genuri: *Ovis* şi *Capra*. Genul *Capra* este reprezentat printr-un fragment de corn provenit de la un individ mascul. Pentru genul *Ovis* am identificat un fragment de humerus distal. Se pare că această specie era intens exploatată, intervalul de sacrificare fiind lax. Se întâlnesc astfel indivizi sacrificaţi între 1-2 ani, 3-4 ani, 4-5 ani, 5-7 ani şi chiar sub un an, dar nu mai tineri de 9 luni.

Porcine: NR = 17 (5,39%); NMI = 4 (13,79%).

Pe fragmentele prezentate se observă că sacrificarea se făcea între 1 şi 2 ani. Apare şi un individ de circa 6-12 luni. De asemenea, am identificat şi un individ matur de circa 4-6 ani.

Câine: NR = 3 (0,95%); NMI = 2 (6,90%).

De la această specie provin două fragmente de mandibulă şi un fragment de omoplat.

Mistreţ: NR = 4 (1,27%); NMI = 1 (3,45%).

După gradul de uzură la nivelul M3, individul avea circa 4-6 ani.

Cerb: NR = 1 (0,32%); NMI = 1 (3,45%).

Specia este reprezentată printr-un fragment de maxilar superior stâng, provenit de la un individ tânăr.

Frecvenţele stabilite pentru fiecare specie au un caracter aleatoriu, eşantionul fiind prea redus pentru evidenţierea unor consideraţii plauzibile.

Carmen TARCAN-HRIŞCU (Iaşi)

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS FROM BUTUCENI (ORHEI COUNTY). ARCHAEOZOOLOGICAL ANALYSIS (Abstract)

The fauna sample resulted from the excavations in 1994 consisted of 420 animal bones, out of which 315 could be identified. The remanants belonged to domestic as well as to wild species, lik: cattle, horse, sheep, goat, pig, dog, wild boar, deer.

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN STAŢIUNEA DE EPOCĂ ROMANĂ DE LA SOBARI DIN ANUL 1994

Colectivul de cercetare de la Sobari şi-a concentrat atenţia asupra unei construcţii din piatră şi a semnificaţiei acesteia în contextul obiectivului arheologic din punctul Cetăţuie.

În anul 1994, colaboratorii catedrei de Arheologie şi Istorie antică şi ai laboratorului de Tracologie ale Universităţii de Stat din Moldova[1] şi-au concentrat eforturile pentru studierea edificiului din piatră de la obiectivul arheologic de pe locul numit "*Cetăţuie*" de lângă comuna Sobari, satul Crimenciug, raionul Soroca (fig. 1), care a fost parţial săpat în anii precedenţi[2]. Scopul lucrărilor din anul 1994 a fost de a evidenţia ansamblul construcţiei din piatră şi de a stabili caracterul şi intensitatea stratului cultural din preajma ei. Pentru aceasta au fost continuate săpăturile din partea de sud a anexei "a" din anul 1993, de la care au rămas nesăpate carourile a1-a3. Noua casetă prezintă o tranşee lungă de 20 m şi lată de 2 m, orientată cu latura mare vest-est. Caseta a fost împărţită în 10 carouri cu dimensiunile 2 x 2 m. Numerotaţia pătratelor s-a făcut de la vest spre est, de la a11 până la a20 (fig. 2). Metoda de lucru a rămas aceeaşi. Solul s-a săpat pe straturi cu grosimea de 20 cm. Construcţiile din piatră sau din alt material s-au evidenţiat cu ajutorul şpaclului, cuţitului şi pensulei.

Toate măsurările au fost luate de la suprafaţa actuală de călcare. Pentru elementele mai importante ale construcţiei ca: zidul (în secvenţele unde s-a păstrat) sau bazele de coloană s-au făcut măsurări cu ajutorul nivelarului triped, punctul "0" (zero) fiind fixat pe martorul orientat vest-est, la intersecţia carourilor 46 şi 53. Unitatea de măsură a fost centimetrul, în cazuri excepţionale a fost acceptat metrul.

În timpul lucrărilor au fost scoşi martorii, care s-au păstrat pe parcursul studierii edificiului din piatră. Materialul de construcţie, obiectele de inventar special şi ceramica din martori se adaugă la materialul respectiv recuperat în urma demontării ruinelor construcţiei din piatră.

STRATUL I

Stratul I, scos din carourile a11-a20, prezintă cernoziom de culoare neagră, amestecat cu rădăcini de plante şi iarbă. Dat fiind faptul că suprafaţa unde e obiectivul arheologic nu a fost lucrată agricol timp îndelungat, solul e destul de dens şi se sapă relativ uşor.

În decursul săpării stratului I din anexa a11-a20 au fost depistate următoarele obiecte de inventar special:

109. Cui de fier, a fost descoperit în caroul a11 la adâncimea de 20 cm, la 20 cm distanţă de la latura de est, pe latura de sud a pătratului. Cuiul e confecţionat dintr-o bară de fier cu lungimea de 15 cm. Gămălia lui are formă pătrată, cu dimensiunile de 2 x 2 cm. Cuiul are formă rectangulară cu patru muchii în secţiune. Vârful este frânt (fig. 4/1).

110. Mărgea din sticlă, a fost găsită în caroul a11 la adâncimea 20 cm, la depărtare de 90 cm de latura de vest şi 70 cm de latura de sud. Mărgica a fost confecţionată din pastă de sticlă străvezie. Forma e bitronconică. Diametrul - 1 cm, înălţimea - 0,5 cm, diametrul orificiului - 0,05 cm (fig. 6/2).

111. Monedă de argint, a fost descoperită în pătratul a11, la adâncimea de 20 cm şi 20 cm distanţă de latura de vest, respectiv 60 cm de cea de nord a caroului. Moneda a fost bătută din argint, având pe avers un cap uman înconjurat în dreapta de inscripţia de la care se descifrează doar numele "IVSTYN..." Pe revers apare un pătrat tăiat pe diagonale, înconjurat de o inscripţie deteriorată, pe alocuri ştearsă devenind indescifrabilă. Exemplarul constituie o emisiune monetară romană în onoarea Faustinei Augusta Junior, probabil soţia lui Marcus Aurelius, care a decedat în anul 175 p. Chr.

112. Cui de fier, a fost descoperit în caroul 39, în momentul demontării martorului, la adâncimaea de 30 cm, la 80 cm distanţă de latura de nord şi 50 cm de cea de vest. Cuiul a fost confecţionat dintr-o bară de fier

cu lungimea de 20 cm. Gămălia cuiului e ovală cu diametrele 1,5 x 2 cm. În secţiune are formă rectangulară. Cuiul este puternic corodat (fig. 4/2).

113. Cui de fier, depistat în caroul 67, la adâncimea de 25 cm în timpul demontării martorului. Cuiul se afla la depărtare de 60 cm de la latura de nord şi 40 cm de latura de vest a caroului. El a fost realizat, de asemenea dintr-o bară de fier lungă de 5,4 cm, care avea în secţiune forma pătrată. Gămălia avea formă ovală cu diametrele 1,6 x 1,8 cm. Conservarea sa este satisfăcătoare (fig. 4/3).

114. Fragment de sticlă, a fost descoperit în caroul 16 la adâncimea de 15 cm, la depărtarea de 90 cm de latura de est şi 30 cm de latura de nord a caroului. Fragmentul e acoperit cu patină şi prezintă o bucată de sticlă de pe geam.

115. Fragment de sticlă, a fost depistat în caroul 67, la adâncimea de 30 cm, în timpul demontării martorului, în care s-au păstrat rămăşiţe ale construcţiei de piatră.

116. Două fragmente de sticlă plană acoperită cu patină au fost găsite în caroul 17, la adâncimea de 10 cm, la distanţa 50 cm de latura de vest şi 10 cm de cea de sud a caroului.

În stratul I, în casetă a fost descoperit un şir de materiale de construcţie, rămăşiţe de la ruinele edificiului de piatră, între care predomină piatra şi cărămida.

Cărămida a fost descoperită într-un număr de 158 bucăţi, dintre care două întregi. Cărămida a fost confecţionată dintr-o pastă de lut cu impurităţi de nisip granular, folosindu-se şi alte ingrediente. Arderea completă şi uniformă, culoarea roşie sau roză închisă, foarte dură. Forma e paralelipipedică, cu lungimea 26/27 cm, lăţimea de 13/13,5 cm, grosimea 4/4,5 cm[3].

Mai consistent, fragmentele de cărămidă erau amplasate în carourile a1, a3, a8, a11, a12; într-un număr mai mic au fost descoperite în pătratul a8 şi a15, lipsind complet în a18.

Ţigla a fost recuperată într-un număr de 163 fragmente. Ea a fost confecţionată din pastă de lut, nisip şi calcar. Arderea e completă şi uniformă, culoarea roşie închis, având duritatea cărămizii. Mai consistent, fragmentele de ţiglă au fost amplasate în pătratele a1, a3, a11, a13. Într-o cantitate mai redusă au fost sesizate în pătratele a8 şi a15, lipsind complet în carourile a16 şi a18.

Calipterele au fost găsite în număr de 74 fragmente; acestea au fost confecţionate din pastă bine prelucrată de lut şi nisip. Arderea completă şi uniformă, culoarea roşie sau maro, duritatea cărămizii. Mai frecvent, fragmentele de caliptere au fost răspândite în carourile a1-a3, a11-a13, lipsind cu desăvârşire în pătratele a14, a16, a18.

Piatră. În total în stratul I au fost recuperate 291 bucăţi de piatră de calcar rupt. Dimensiunile bucăţilor variau de la 25 x 15 / 17 x 10; 20 x 10 x 5 la 15 x 10 x 5 cm (vezi tabelul I). Bucăţi de piatră au fost găsite aproape în toate carourile, mai consistente în pătratele a1-a3; a11-a13, aproximativ în aceleaşi locuri, unde au fost concentrate şi celelalte materiale de construcţie.

STRATUL II

Stratul II a fost scos din toate carourile anexei A2, cât şi din pătratele a1-a3 şi a8-a20 ale anexei A1, nesăpate în anul 1993. Solul prezintă cernoziom granular de culoare gri-neagră, şi consistenţă slabă.

În procesul săpăturilor au fost depistate o serie de obiecte de inventar speciale:

117. Fragment de sticlă, a fost găsit în caroul a11, la adâncimea de 40 cm, 60 cm de latura de est şi 20 cm de la latura de sud a pătratului. Fragmentul e acoperit cu un strat de patină şi este probabil o bucată de sticlă de la geam.

118. Cinci fragmente de sticlă descoperite în caroul a12,* la adâncimea de 35 cm, 35 cm distanţă de latura de vest şi 70 de latura de sud a pătratului. Fragmentul cel mai mare, din cele cinci, având lungimea 7,8 cm, cu o latură rotunjită prezenta marginea sticlei care intra în rama geamului.

119. Cui de fier. A fost evidenţiat în caroul a2, la adâncimea de 40 cm, 30 cm depărtare de latura de vest şi 70 cm de latura de sud a pătratului. Cuiul a fost confecţionat dintr-o bară de fier de formă pătrată. Lungimea lui e de 18 cm, gămălia are o formă rectangulară cu dimensiunile 2,2 x 1,8 cm. Suprafaţa cuiului este puternic oxidată (fig. 4/4).

120. Trei fragmente de sticlă, au fost recuperate în caroul a2. Ele au fost depistate la adâncimea de 30 cm, la distanţa 85 cm de latura de vest şi la 10 cm de latura de sud a pătratului. Fragmentele erau acoperite cu un strat subţire de patină.

Cărămidă. În strat au fost recuperate 771 fragmente de cărămidă, dintre care 23 întregibile. După tehnica de confecţionare şi ardere, cărămida este similară celei din stratul I. Deşi, după formă, predomină aceleaşi tipuri de cărămidă, se întâlnesc unele exemplare, a căror grosime este cu 1 cm mai mică. Dacă majoritatea covârşitoare are o grosime ce variază de la 4 până la 5,5 cm, exemplarele în cauză au numai 3 cm grosime.

Ţigla. În stratul II au fost descoperite 244 fragmente, dintre care unul întregibil. Ţigla este similară celei din stratul I. Exemplarul întregibil are lungimea de 53 cm, lăţimea de 31 cm şi grosimea de 3 cm.

Caliptere. Au fost recuperate 254 fragmente. Calipterele au fost confecţionate dintr-o pastă de lut amestecată cu nisip. După tehnica de ardere, formă, culoare şi duritate sunt similare celor din stratul I.

Piatră. A fost descoperită în stratul II în număr de 1672 bucăţi, dintre care, de dimensiuni mari: 30 x 25 x 7 cm - 75; de dimensiuni medii: 20 x 10 x 5 cm - 249; de dimensiuni mici: 10 x 5 x 3 cm - 1248 (vezi tabelul 2).

Ceramica. În tot stratul au fost descoperite doar 3 fragmente de ceramică: unul în caroul a1, celelalte două în caroul a2. Toate trei sunt de la vase diferite, dar confecţionate după aceeaşi tehnologie: dintr-o pastă bine prelucrată cu impurităţi de nisip. Arderea completă şi uniformă. Culoarea gri, grosimea pereţilor variază de la 0,5 la 1 cm. Vasele au fost confecţionate la roata olarului. După toate particularităţile, vasele sunt similare sortimentului ceramic Sântana de Mureş-Cerneahov.

STRATUL III

Stratul prezintă cernoziom granular de consistenţă medie. Se sapă relativ uşor. Numai în carourile a11-a13 solul e alcătuit din cernoziom amestecat cu pietriş.

În procesul studierii stratului III au fost depistate următoarele obiecte:

121. Cui de fier. A fost descoperit în caroul a14, la adâncimea de 45 cm, la 40 cm distanţă de latura de est şi 60 cm de latura de sud a pătratului. Cuiul a fost prelucrat dintr-o bară de fier cu lungimea de 10,5 cm. Gămălia e rotundă, cu proeminenţă semiconică de 0,3 cm. Diametrul: 1,3 x 1,1 cm. Vârful puţin încovoiat. În secţiune, cuiul are formă rotundă. În întregime, acesta este foarte oxidat (fig. 4/5).

122. Fragment de sticlă, evidenţiat în caroul a16, la adâncimea de 60 cm, la depărtarea de 80 cm de latura de sud şi 30 cm de latura de vest a pătratului. Fragmentul era parţial acoperit cu patină. Ca şi celelalte fragmente e de la geam.

123. Fragment de sticlă descoperit în caroul a12, la adâncimea de 35 cm, la o depărtare de 55 cm de latura de sud şi 30 cm de latura de est a pătratului.

124. Fragment de sticlă, descoperit la adâncimea de 55 cm, în caroul a12, la depărtarea de 100 cm de latura de vest şi 80 cm de latura de sud a pătratului.

125. Fragment de sticlă, recuperat în caroul a11, la adâncimea de 55 cm, 85 cm distanţă faţă de latura de sud şi 40 cm faţă de cea de est. Fragmentul era acoperit cu un strat de patină.

126. Opt fragmente de sticlă descoperite în caroul a12, la adâncimea de 55 cm, la 50 cm distanţă de latura de nord şi 60 cm de latura de vest a pătratului. Toate fragmentele erau de la sticlă de geam.

127. Picior de amforă, evidenţiat în caroul a8 la adâncimea de 60 cm, la 20 cm depărtare de latura de nord şi 30 cm de latura de vest a pătratului. Amfora a fost confecţionată din pastă de lut cu impurităţi de nisip. Arderea completă şi uniformă. Culoarea roşie-cărămizie. Piciorul e scurt de 3 cm, având forma unui cilindru, diametrul său în partea de jos fiind de 2,5 cm.

128. Cui de fier. A fost găsit în caroul a3 la adâncimea de 50 cm, la 80 cm distanţă de latura de sud, pe latura de vest a pătratului. Cuiul a fost pregătit dintr-o bară de fier în patru muchii cu lungimea de 6,5 cm. Gămălia cuiului are o formă rotundă-ovală cu diametrele 1,5 x 1,7 cm. În secţiune, cuiul are forma pătrată; peste tot s-au păstrat urme însemnate de oxidare (fig. 4/6).

129. Trei fragmente de sticlă au fost recuperate în caroul a12, la adâncimea de 55 cm, 40 cm depărtare de latura de nord şi 30 cm de latura de vest a caroului. Toate fragmentele sunt de la sticlă de geam.

130. Fragment de sticlă descoperit în caroul a12, la adâncimea de 60 cm, 80 cm distanţă de latura de nord şi 40 cm de latura de vest a pătratului. Fragmentul era pe alocuri acoperit cu patină.

131. Cui de fier. A fost descoperit în caroul a21, la adâncimea de 55 cm pe latura de nord a pătratului şi la 100 cm depărtare de latura lui de est. Cuiul a fost prelucrat dintr-o bară de fier în patru muchii. Gămălia

are forma ovală, cu diametrele 1,4 x 1,2 cm. Lungimea cuiului - 7,8 cm. În secţiune are forma pătrată (fig. 4/7). Are urme de oxidare.

Ca şi în straturile precedente în stratul III a fost depistat un număr considerabil de materiale de construcţie de diferite categorii.

Cărămida este prezentă prin 357 fragmente şi 4 exemplare întregi (vezi tabelul 3), care - după tehnologia de confecţionare, ardere, culoare, forme şi dimensiuni - sunt similare celor din straturile precedente.

Ţigla a fost depistată într-un număr de 865 fragmente. Toate sunt din aceeaşi categorie ca şi cele din stratul precedent (tabelul 3).

Caliptere. În stratul III au fost descoperite 267 fragmente de caliptere. După modul de confecţionare, ardere, culoare, duritate şi forme ele sunt identice calipterelor din straturile precedente.

Piatra. În stratul III au fost depistate 406 bucăţi de piatră de calcar. Din care: de dimensiuni mari 30x25x17 - 12 bucăţi; medii 20x10x15 cm - 57 bucăţi; mici: 10x5x3 cm - 337 bucăţi (tabelul 3). Ca şi cărămida, ţigla sau calipterele, bucăţile de piatră erau aranjate mai frecvent în carourile: a8, a11-a18 (vezi tabelul 3).

Ceramica. În stratul III au fost descoperite două fragmente de buze de amforă şi patru fragmente de ceramică de tipul Sântana de Mureş-Cerneahov.

Fragmentele de amforă de la buză sunt confecţionate dintr-o pastă bine frământată, cu impurităţi de nisip. Arderea completă, uniformă, culoarea roşie-cărămizie. Ceramica autohtonă prezintă două fragmente de pereţi de vas, unul păstrând şi un fragment de toartă. Ambele sunt confecţionate la roata olarului dintr-o pastă fină, la care e folosit în calitate de ingredient şamota pisată. Arderea completă şi uniformă, culoarea gri netedă. După toate particularităţile se încadrează fără rezerve în sortimentul ceramic Sântana de Mureş-Cerneahov.

În caroul a8 a fost depistat un fragment de perete de vas confecţionat cu mâna, dintr-o pastă prost prelucrată cu impurităţi de nisip granular şi şamotă. Arderea incompletă. Culoarea în exterior roză-cărămizie, în interior - cenuşie.

În procesul de săpare a casetei a1-a22, la adâncime diferită, au fost evidenţiate bazele de coloane, care erau aranjate paralele cu peretele de sud al edificiului de piatră (fig. 2; 3; 5).

BAZELE DE COLOANE[4]

Baza de coloană N9. La intersecţia carourilor a17 şi a18, pe latura de sud a lor, la adâncimea de 35 cm de la suprafaţa actuală de călcare au fost sesizate rămăşiţe de mortar. Curăţirea aglomeraţiei din bulgări de mortar a scos în evidenţă "cuibul" de mortar, care fixase la vremea sa baza de coloană. Baza lipsea, fiind scoasă poate în aceeaşi vreme cu pereţii de nord şi de est ai edificiului[5] (fig. 2; 3). "Cuibul" prezintă o gardină de mortar, care înconjura baza de coloană (fig. 5). Mortarul a fost pregătit din nisip amestecat cu var şi alte ingrediente greu de identificat. Forma "cuibului" este ovală cu diametrele 105x100 cm, orientat cu diametrul maxim pe direcţia NV-SE. "Cuibul" se găseşte la 12 cm distanţă de intersecţia carourilor a17 şi a18. În caroul a18 ocupă o suprafaţă cu lungimea de 50 cm, în caroul a17 de 55 cm. Gardina "cuibului" avea grosimea neuniformă. În partea de nord grosimea mortarului ajungea la 25 cm, în partea de vest la 12 cm. În timpul curăţirii "cuibului", din interiorul lui au fost scoase 4 fragmente de ţiglă şi 4 fragmente de ceramică, care au căzut în momentul când a fost scoasă baza de coloană. După modul de confecţionare trei fragmente se încadrează în categoria de ceramică cenuşie, lustruită, făcută la roata olarului, a culturii Sântana de Mureş-Cerneahov. Un interes deosebit prezintă un fragment de ceramică rudimentară, confecţionat cu mâna dintr-o pastă de lut grosieră, prost prelucrată cu impurităţi de şamotă. Peretele are o grosime de 0,7 cm, ornamentat cu brâu al;veolat, decor tradiţional cunoscut din perioada geto-dacică.

Baza de coloană N10 a fost evidenţiată în caroul a16, la adâncimea de 28 cm de la nivelul actual de călcare, la 75 cm de latura de sud şi 35 cm de latura de est a pătratului. Baza are în plan o formă aproape rotundă, cu diametrul de 72x74 cm (fig. 2; 3; 5).

Spre deosebire de celelalte baze de coloane descoperite la acest edificiu, baza N10 a fost cioplită dintr-o specie de piatră de calcar foarte dură. Probabil că din această cauză în partea de sus a bazei, unde de regulă la exemplarele studiate până acum se găsea un cilindru în relief pentru fixarea fusului coloanei de lemn, a fost tăiat un cerc în care se punea fusul coloanei pentru fixare. Cercul avea o formă ovală cu diametrele de 58x69 cm. Baza coloanei se găsea într-un "cuib" de mortar care s-a păstrat intact doar în partea de nord-vest, nord şi

est, lipsind la sud și sud-vest (fig. 5). Grosimea mortarului pus în jurul bazei, pentru fixarea ei, variază de la 5-7 cm la 20 cm. Mortarul a fost pregătit din aceleași componente ca și mortarul din jurul celorlalte baze de coloană. Baza coloanei a fost fixată pe suprafața solului antic de calcare.

Baza de coloană N11 a fost descoperită la intersecția caroului a5 și a15, la adâncimea de 32 cm de la suprafața actuală de calcare. Evidențierea completă a bazei a demonstrat că centrul ei se găsește la 100 cm de latura de est a caroului, intrând la 5-8 cm în partea de sud a caroului a5.

Baza prezenta un cilindru din piatră, care are în plan forma aproape rotundă cu diametrul de 47-48 cm. Cilindrul se înalță deasupra bazei cu 5-6 cm. De la talpa bazei există doar o parte, cu dimensiunile de 19x30 cm (fig. 5). Prin urmare, talpa bazei, de la care s-a păstrat numai un fragment lipsea, chiar din perioada inițială de construcție, fiind astfel fixată pe pământul steril, care a apărut după nivelarea terenului. Talpa bazei a fost cioplită în două trepte: cea superioară, lată de 5 cm și înaltă de 6 cm, cea inferioară, având lățimea de 12 cm și înălțimea de 10 cm. Înălțimea totală a bazei - 20 cm (fig. 5). Baza de coloană a fost fixată cu mortar pe un strat de cernoziom, care prezenta suprafața antică de călcare. Actualmente, mortarul s-a păstrat doar pe o secvență a părții de vest a bazei. Grosimea mortarului din jurul bazei variază între 5-10 cm (fig. 5).

Baza de coloană N12[6] a fost evidențiată în caroul a4, la adâncimea de 115 cm față de punctul "0". Mortarul, care fixa baza coloanei intra cu 8 cm în secțiunea nordică a caroului a14 și cu 5 cm în partea de est a pătratului a13. Baza a fost cioplită dintr-o bucată de piatră de calcar. Talpa bazei are formă aproape triunghiulară cu laturile de 64x58x60 cm (fig. 5). În centrul talpei bazei se afla cilindrul pentru fixarea fusului de lemn al coloanei, care avea o formă rotundă în plan, cu diametrul 35 cm. Cilindrul se ridica deasupra tălpii bazei în partea de vest cu 10 cm, în cea de est cu 5-7 cm. Înălțimea bazei de coloană - 20 cm. Baza a fost aranjată pe suprafața antică de călcare, care prezenta un strat de cernoziom, ea fiind fixată de jur-împrejur cu mortar. Grosimea mortarului variază actualmente de la 10 la 20 cm (fig. 5).

Baza de coloană N13 a fost atestată la intersecția carourilor a2 și a3, la depărtarea de 50 cm de laturile lor de sud și la 140 cm față de latura de est a pătratului a3, la adâncimea de 30 cm față de suprafața actuală de călcare. Baza coloanei a fost cioplită dintr-o bucată de piatră de calcar. Talpa bazei are o formă geometrică nedeterminată care - cu unele rezerve poate fi comparată cu un oval cu diametrele: 105 x 75 cm. Grosimea tălpii variază de la 8 la 10 cm, împreună cu cilindrul atingând 15 cm (fig. 5). Aproximativ în centrul bazei a fost cioplit un cilindru, care avea o formă rotundă în plan, cu diametrul de 52 cm și se înălța deasupra tălpii bazei la 5-10 cm. Pe suprafața tălpii bazei în partea de est și vest a ei au fost cioplite câte trei cilindre de dimensiuni mult mai mici. Dacă în partea de est cilindrele sunt aranjate pe marginea ei, apoi în partea de vest - opusă - ele sunt grupate, cel din extrema de vest fiind puțin știrbit. Numerotația cilindrelor s-a făcut de la nord-est la sud-vest, după acele ceasornicului.

Cilindrul 1 are formă rotundă în plan, cu diametrul de aproximativ 12 cm și înălțimea - 3 cm. El se găsește la 9 cm spre nord-est de cilindrul mare al bazei.

Cilindrul 2 s-a păstrat mai puțin. El are formă ovală în plan, cu diametrele 7 x 8 cm și înălțimea - 1 cm, găsindu-se la 16 cm spre est față de cilindrul mare al bazei.

Cilindrul 3 are formă ovală neregulată cu diametrele de 11 x 12 cm și înălțimea de 4 cm față de talpă. El se găsește la 17 cm spre sud-est față de cilindrul mare al bazei.

Cilindrul 4 are formă ovală în plan, cu diametrul de 13 x 11 cm și înălțimea 3 cm. Se află la 4 cm spre vest față de cilindrul bazei.

Cilindrul 5 a fost cioplit la depărtarea de 5 cm față de cilindrul central al bazei, are formă ovală în plan cu diametrele 12 x 13 cm, înălțându-se deasupra tălpii la 3 cm.

Cilindrul 6 are formă rotundă, cu diametrul de 12 cm și înălțimea de 3 cm. El a fost cioplit la o depărtare de 9 cm spre vest față de cilindrul central al bazei.

Probabil că aceste axe majore ale bazei prezentau unele semne simbolice din reprezentările religioase sau magice ale populației. Baza coloanei a fost pusă pe suprafața nivelată a terenului care în acest loc este cernoziom. De la mortarul folosit la fixarea bazei s-au păstrat unele bucăți numai în partea de nord și est. Grosimea lui nu depășea 10-25 cm și înălțimea de 5 cm.

Astfel, în urma investigațiilor din afara edificiului, au fost scoase și studiate 13 baze de coloane. Dacă adăugăm și o altă bază descoperită întâmplător încă înainte de evidențierea edificiului în regiunea colțului de sud-vest al lui, atunci se poate conchide fără echivoc, că edificiul de piatră avea 14 coloane.

După evidențierea deplină a bazelor s-a procedat la scoaterea ultimului martor est-vest.

MARTORUL EST-VEST

După cum s-a menţionat[7] pentru studierea stratigrafiei construcţiei din piatră au fost lăsaţi doi martori, care o întretaie sub un unghi de 90°. Descrierea straturilor culturale a fost redată în raportul preliminar al rezultatelor săpăturilor din anul 1993[8]. În actuala campanie de săpături se încearcă punerea lor sintetică în evidenţă.

Stratul I prezintă cernoziom amestecat cu rădăcini de iarbă, pietricele, bucăţi de ţiglă, mortar. Din cauză că solul n-a fost lucrat ani îndelungaţi, este foarte consistent, păstrând suficient vestigiile arheologice. În strat au fost descoperite două cuie de fier şi un fragment de sticlă de geam, descrise mai sus. După scoaterea primului strat, la adâncimea de 15-25 cm au apărut ruinele construcţiei de piatră. În decursul demontării construcţiei, în caroul 46, la adâncimea de 35 cm de la punctul "0" au fost descoperite 3 bucăţi de cărbune de lemn, rămăşiţe de la un laţ de lemn, prăbuşit probabil de la acoperiş. Din martor au fost recuperate următoarele categorii de materiale (tabelul 4):

Cărămida a fost confecţionată din lut, cu impurităţi de nisip granular. Arderea completă şi uniformă. Culoarea variază de la roşie la galbenă. Duritatea foarte mare predomină la cele contemporane. În total, au fost recuperate 632 fragmente de cărămidă, dintre care 14 întregi. Sunt cunoscute două tipuri de cărămizi: pătrate în plan şi dreptunghiulare. Cărămida pătrată are grosimea 4-4,5 cm, lungimea şi lăţimea 25/26 cm. Cea rectangulară are lungimea 25/26 cm, lăţimea 11,5-12,5, grosimea - 3-4,5 cm. Exemplare similare întregi şi fragmente au fost depistate într-o cantitate considerabilă în timpul demontării ruinelor edificiului în anul 1993[9].

Ţigla a fost găsită în martor în număr de 866 fragmente, dintre care unul întregibil. Lungimea exemplarului este de 55 cm, grosimea de 2,5 cm. Ţigla a fost confecţionată dintr-o pastă de lut bine prelucrată, cu impurităţi de mică şi nisip. Arderea completă şi uniformă, culoarea roză-închis, având duritatea cărămizii. Pe capătul unui fragment a fost atestată imprimarea unui semicerc, decor frecvent şi la exemplarele descoperite în anii precedenţi. Marginile ţiglelor sunt puţin ridicate, formând o gardină, necesară pentru înlesnirea unirii cu exemplarul ulterior sau cu calipterele.

Calipterele. Din ruinele martorului au fost recuperate 491 fragmente de diferite dimensiuni de calíptere. Calipterele au fost confecţionate dintr-o pastă de lut bine prelucrată, ca ingredient fiind folosit nisipul fin şi granular. Arderea e completă şi uniformă, culoarea roşie-închisă, având duritatea cărămizii. Studierea unor fragmente a dat posibilitatea de a stabili diametrul arcului calipterelor la un capăt (aşa-zisul inferior) care era de 12 cm, la cel opus fiind mai mare (13 cm şi chiar mai mult). Diametrul interior era de 8 şi respectiv 9 cm.

Piatra a fost găsită într-o cantitate mai mare. Un număr de 1990 bucăţi reprezintă calcar rupt. Dimensiunile bucăţilor de piatră variază de la 30 x 25 x 7 cm până la 20 x 10 x 5 cm sau 10 x 5 x 3 cm.

Ceramica. În momentul demontării martorului, ceramica a fost descoperită numai în fragmente şi aceea nu destul de numeroase. Au fost depistate două fragmente de funduri şi un fragment de la peretele unei amfore. Ambele fragmente de la funduri de vase au fost confecţionate dintr-o pastă prost prelucrată, cu impurităţi de şamotă granulară, din care cauză suprafaţa lor e zgrunţuroasă. Arderea suficientă, culoarea gri închisă. Unul dintre fragmente are fundul inelar, care pe alocuri e slab evidenţiat. Astfel de ceramică este caracteristică categoriei de vase din cultura Sântana de Mureş-Cerneahov. Fragmente din diverse forme de vase ceramice specifice acestei culturi au fost sesizate şi prin săpăturile efectuate anterior în obiectiv arheologic.

Fragmentul de amforă provine din corpul acesteia şi e acoperit cu o fâşie de striuri. Astfel de fragmente au fost ridicate din ruinele edificiului în momentul demontării lui. În caroul 60 a fost descoperit un fragment din partea de jos a corpului unei amfore. În caroul 38 a fost evidenţiată o aglomeraţie din 80 fragmente de la un singur vas. Vasul a fost lucrat la roata olarului, dintr-o pastă fină, bine frământată, cu impurităţi de nisip şi mică. Arderea uniformă, culoarea cărămizie. S-a păstrat o parte a gâtului scurt, cu buza în formă de inel lipită de gura vasului. Diametrul gâtului - 3,5 cm, grosimea buzei - 0,5 cm. Reieşind din asamblarea fragmentelor, trunchiul vasului era acoperit cu striuri rare.

Lângă grămada de ceramică, într-o parte, doar la 20 cm de ea, au fost descoperite două cioburi: unul confecţionat la roata olarului, altul cu mâna. Cel confecţionat la roata olarului a fost realizat dintr-o pastă fină, având ca ingredient şamotă. Arderea uniformă, culoarea cenuşie-închisă. Fragmentul confecţionat cu mâna este dintr-o pastă grosieră cu impurităţi de şamotă granulară. Arderea incompletă, emplectonul peretelui vasului fiind din două straturi: exterior - de culoare cărămizie-închisă, interior - de culoare gri-închisă. Grosimea pereţilor - 1,2 cm.

CASETA "B"

Pentru a verifica caracterul şi conţinutul straturilor culturale ale locului din incinta "cetăţii" unde au fost studiate construcţiile de piatră, perpendicular pe latura de sud a caroului a16 a suprafeţei II, spre sud, a fost trasată o casetă. Aceasta a fost împărţită în carouri cu dimensiunile 2 x 2 m şi a primit numirea de caseta "B".

Caseta a fost alcătuită din 35 pătrate, numerotate de la nord la sud B1-B35 (fig. 6). Scoaterea solului s-a făcut după aceeaşi metodă: paralel suprafeţei pământului, pe straturi cu grosimea de 20 cm, folosind aceleaşi unelte de lucru. Măsurătorile s-au făcut de la suprafaţa actuală de călcare, stratigrafia fiind precizată cu ajutorul nivelei.

Stratul I - prezintă humus amestecat cu rădăcini de plante. Grosimea acestui strat - 15-20 cm. Dat fiind faptul că solul din incinta cetăţii n-a fost lucrat, el este granulat foarte consistent, săpându-se greu. În tot stratul, afară de caroul b1, care se găseşte în vecinătate cu caroul a 16, n-a fost descoperit nimic. În caroul b1 au fost scoase la iveală 6 fragmente de cărămidă, 4 de ţiglă, 7 de caliptere şi 21 bucăţi de pietre de dimensiuni mici.

Stratul II prezintă cernoziom granular, care trece în partea de jos într-un sol gri foarte consistent, lipsit de impurităţi. Grosimea stratului lutos ajunge pe alocuri la 25 cm. În caroul b1 au fost descoperite 2 fragmente de ţiglă şi 4 bucăţi de pietre mici. În carou, la adâncimea de 45 cm, a fost descoperit un fund de vas, confecţionat dintr-o pastă de lut bine prelucrată cu impurităţi de nisip. Arderea completă şi uniformă, lucrat la roata olarului, culoarea gri-lustruită caracteristică pentru ceramica Sântana de Mureş-Cerneahov.

Stratul III prezintă cernoziom amestecat cu lut de o consistenţă maximă. În caroul b1 au fost descoperite 14 bucăţi de piatră de dimensiuni mici. În toată caseta n-au fost găsite nici un fel de artefacte.

Stratul IV prezintă lut consistent amestecat cu cernoziom, trecând în partea de jos într-un strat steril veritabil. În caroul b6, la adâncimea de 80 cm, pe latura de est, la 100 cm de latura de sud, a fost descoperit un ac de bronz (fig. 6/2). Lungimea acului - 6,8 cm. Acul a fost confecţionat dintr-o sârmă de bronz care are formă rectangulară în secţiune, cu dimensiunile 0,1x0,2 cm.

Curăţirea fundului anexei "B" a demonstrat apariţia stratului steril în toate carourile.

Secţiunea pereţilor de est şi sud (fig. 6) demonstrează existenţa în toate carourile a trei straturi de sol: humus gros de 5-25 cm, cernoziom (a cărui grosime în diverse carouri era diferită, variind între 5-20 cm) şi ultimul strat - cernoziom amestecat cu lut (grosimea acestuia fiind, de asemenea, diferită).

Studierea straturilor de pământ din anexa "B" a demonstrat cu certitudine lipsa stratului cultural, deşi în imediata apropiere, încă în anul 1962, subsemnatul a studiat ruinele a două locuinţe din cultura Sântana de Mureş-Cerneahov.

Prin urmare lipsa stratului cultural demonstrează că incinta cetăţii rămăsese intactă, ceea ce înseamnă că ea exista în această vreme concomitent cu staţiunea rurală.

Ion NICULIŢĂ,
Valeriu BÂNARU (Chişinău)

NOTE

1. Echipa de lucru pe şantier au format-o: Ion Niculiţă-responsabil; Valeriu Bânaru, Aurel Zanoci, Al Perjaru-colaboratori; Marina Munteanu, A. Avdeev, S. Matei-studenţi din anii III-V-custozi, cât şi studenţi din anul I, Facultatea de istorie. Fondurile pentru săpături au fost alocate parţial de Institutul Român de Tracologie.

2. Ion Niculiţă, Al Popa. *Raport preliminar despre rezultatele săpăturilor arheologice la staţiunea de epocă romană Sobari din anul 1993*, Chişinău, 1994, p. 1-26, fig. 3; 5.

3. Descrierea detaliată cu desene şi foto vezi Ion Niculiţă, Al. Popa, *Raport preliminar...*, fig. 13;14.

4. Numerotarea bazelor de coloane este o prelungire a celei din anul trecut.

5. Ion Niculiţă, al. Popa, op. cit. p. 26.

6. Descrisă în raportul despre rezultatele săpăturilor din anul 1993 sub "piesa IX", vezi Ion Niculiţă, Al. Popa, op. cit. p. 23-24.

7. Ion Niculiţă, *Raport preliminar al rezultatelor investigaţiilor arheologice de la staţiunea Sobari din anul 1991*, Chişinău, 1992, p. 1-21, fig. 3.

8. Ion Niculiţă, Al. Popa, *Raport preliminar...*, p. 24-26.

9. Descrierea desenelor şi foto a cărămizilor, materialului tegular şi pietrelor a fost prezentată detaliat în: Ion Niculiţă, *Raport preliminar...*, fig. 8;9; Ion Niculiţă, Al. Popa, *Raport preliminar...*, fig. 13; 14.

BERICHT
BEZÜGLICH DEN ARCHÄLOGISCHEN GRABUNGEN IN DER RÖMISCHZEITLICHEN SIEDLUNG BEI SOBARI IM JAHRE 1994
(Zusammenfassung)

Im Jahr 1994 wurde dem Steinhaus und seiner Bedeutung im Rahmen der römischzeitlichen Siedlung im Punkt *Cetăţuie* die Aufmerksamkeit gewidmet. Es wurden Gegenstände aus Eisen, Bronze und Glas und Keramik gefunden.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 Plan des Ortes Cetăţuia, der Grabungsstätte aus der römischzeitlichen Periode und der Fläche II.

Abb. 2 Steinhaus: 1 Mörtel; 2 Stein; 3 Tiefe der Funde.

Abb. 3 Steinhaus, besondere Inventargegenstände und Baustoffe.

Abb. 4 Eisennägel.

Abb. 5 Säulenfundamente IX-XIII.

Abb. 6: 1 Glasperle; 2 Bronzenadel.

Abb. 7 Profil des Schnittes B.

TABELUL Nr. 1

Materialele de construcție recuperate din stratul I

Nr. crt	Denumirea materialului		Cantitatea materialelor pe carouri																
			a1	a2	a3	a8	a11	a12	a13	a14	a15	a16	a17	a18	a19	a20	a21	a22	TOTAL
1	cărămidă	Fragmente	22	16	16	26	22	36	16	4					1	2			161
		Întregi												2					2
2	țiglă	Fragmente	28	25	36	5	19	17	18	8	5			2	1	2			166
		Întregi																	
3	caliptere	Fragmente	21	5	9	5	9	11	11		3								74
		Întregi																	
		mari 30x25x17 cm		3	2		3	2					1		1				12
4	piatră	medii 20x10x15 cm	11	9	2		10	6			2					1			41
		mici 10x5x3 cm	53	30	26	62	17	36	29	20			20	6	9	6			314
	Total material de construcție		135	88	91	98	80	108	74	32	10		21	10	12	11			770

TABELUL Nr. 2

Materialele de construcţie recuperate din stratul II

Nr. crt	Denumirea materialului		Cantitatea materialelor pe carouri																
			a1	a2	a3	a8	a11	a12	a13	a14	a15	a16	a17	a18	a19	a20	a21	a22	TOTAL
1	cărămidă	Fragmente	68	69	166	77	39	64	71	130	31	11	4	2	6		1	2	741
		Întregi	3	2	14					4									23
2	ţiglă	Fragmente	147	171	149	17	42	98	129	82	27	85	1	6			1	7	962
		Întregi																	
3	caliptere	Fragmente	57	53	43	26	8	22	28	40	6	7	3	5					298
		Întregi																	
4	piatră	mari 30x25x17 cm	8	13	20	4	4	2	4	1	6	6	7					2	77
		medii 20x10x15 cm	15	47	97	7	9	5	13	18	19	12	12	3					257
		mici 10x5x3 cm	119	251	169	26	119	138	152	139	46	26	53	13	6	7	1	9	1274
	Total material de construcţie		417	606	658	157	221	329	397	414	135	147	80	29	12	7	3	20	3632

TABELUL Nr. 3

Materialele de construcție recuperate din stratul III

Nr. crt	Denumirea materialului		Cantitatea materialelor pe carouri																
			a1	a2	a3	a8	a11	a12	a13	a14	a15	a16	a17	a18	a19	a20	a21	a22	TOTAL
1	cărămidă	Fragmente				42	6	21	47	62	64	15	29	43	19		4	5	357
		Întregi							2		2								4
2	țiglă	Fragmente	7			56	36	55	73	92	132	78	162	104	23		5	42	865
		Întregi																	
3	caliptere	Fragmente	5		1	5	15	17	32	26	60	15	33	40	12		3	3	267
		Întregi																	
4	piatră	mari 30x25x17 cm						2	2		4	1	1	2					12
		medii 20x10x15 cm				2	3	6	19	3	13	6		3	2				57
		mici 10x5x3 cm				21	22	41	71	22	25	50	28	20	10		13	14	337
	Total material de construcție		12		1	126	82	142	246	205	300	165	253	212	66		25	64	1899

TABELUL Nr. 4

Materialele de construcţie recuperate din martor

Nr. crt	Denumirea materialului		Cantitatea materialelor pe carouri TOTAL
1	cărămidă	Fragmente	586
		Întregi	13
2	ţiglă	Fragmente	794
		Întregi	
3	caliptere	Fragmente	454
		Întregi	
4	piatră	mari 30x25x 17 cm	94
		medii 20x10x15 cm	525
		mici 10x5x3 cm	1216
	Total material de construcţie		3682

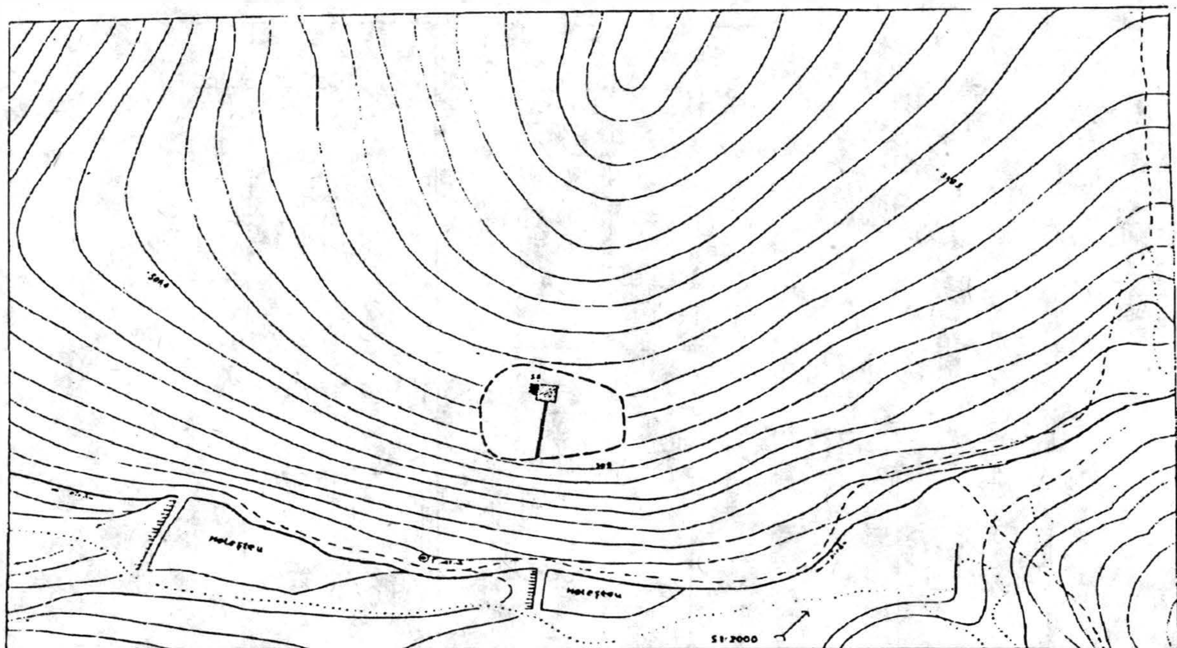

Fig. 1 Planul locului numit *Cetăţuia*, a sitului de epocă romană şi a suprafeţei II.

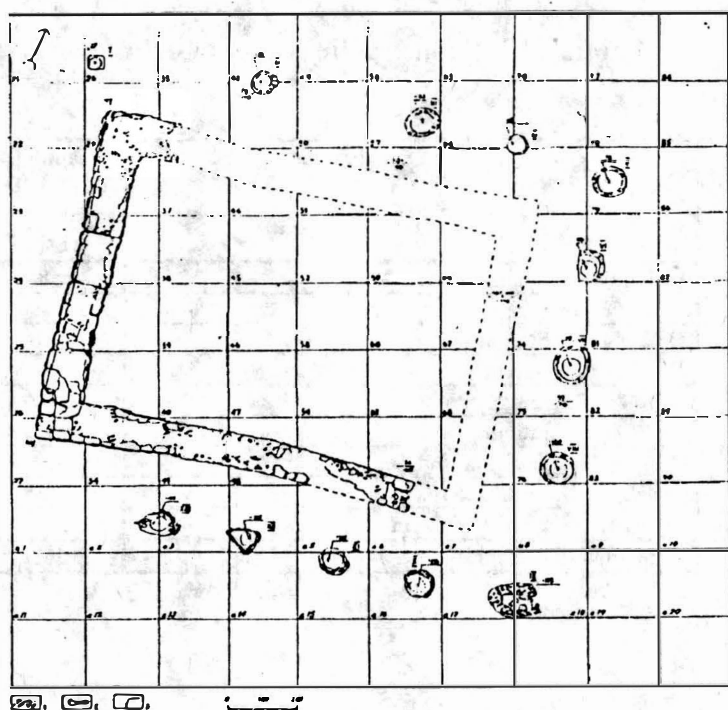

Fig. 2 Edificiul de piatră: 1 mortar; 2 piatră; 3 adâncimea la care au fost descoperite bazele de coloane.

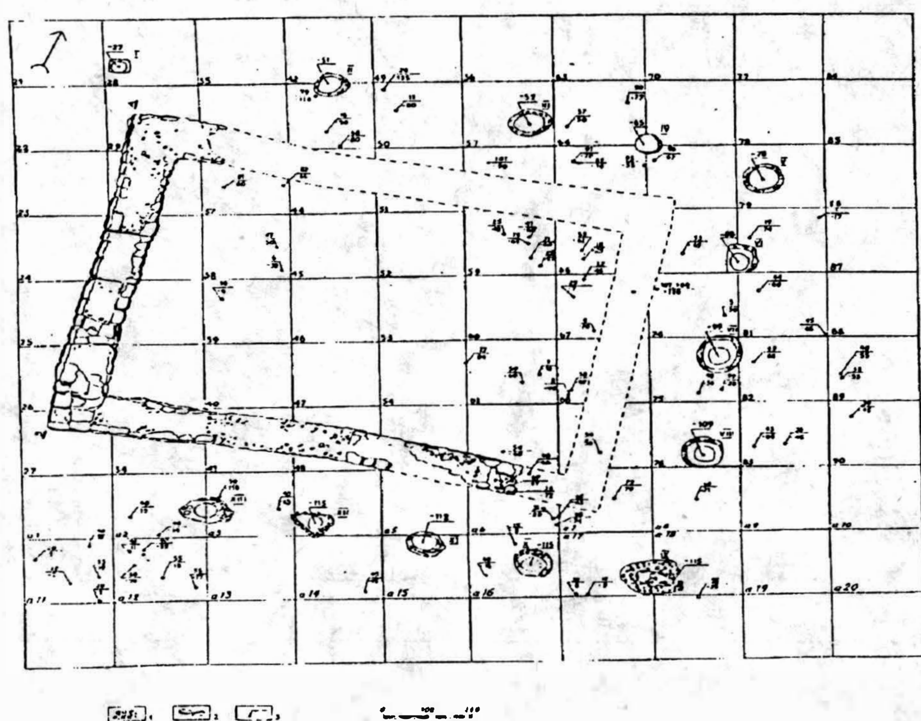

Fig. 3 Edificiul de piatră, obiecte de inventar speciale și materiale de construcție.

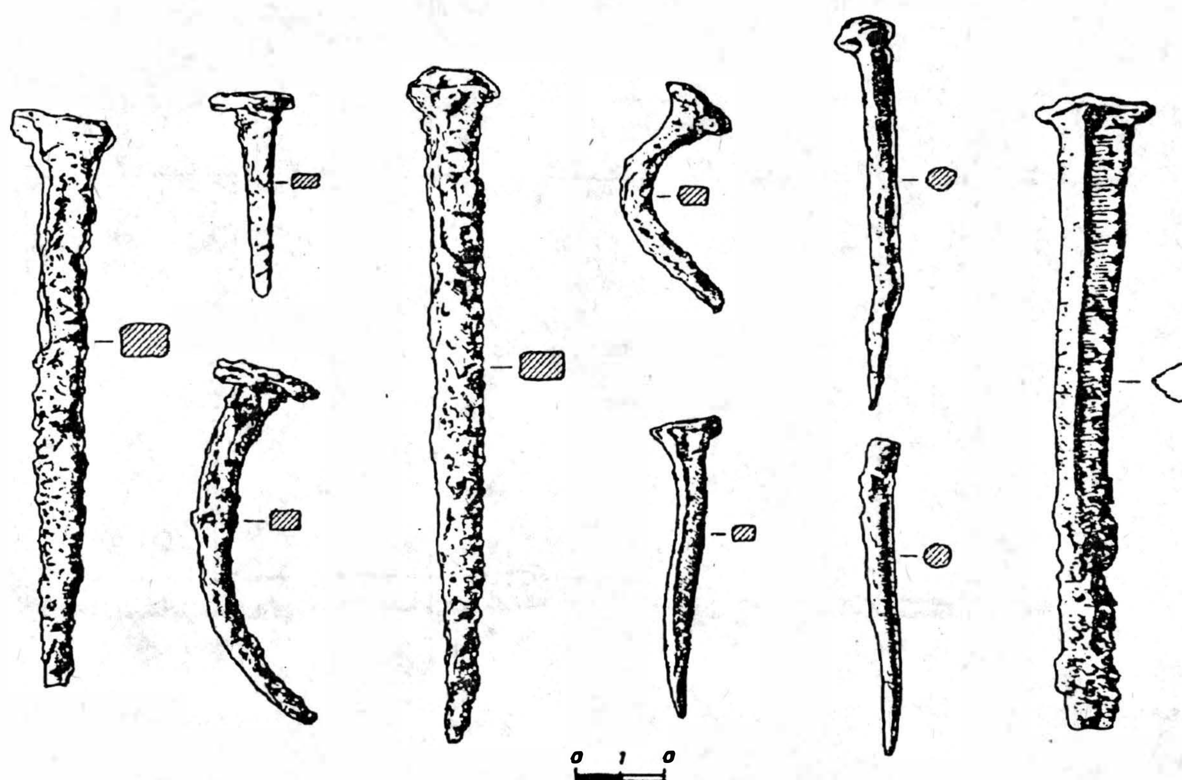

Fig. 4 Cuie de fier.

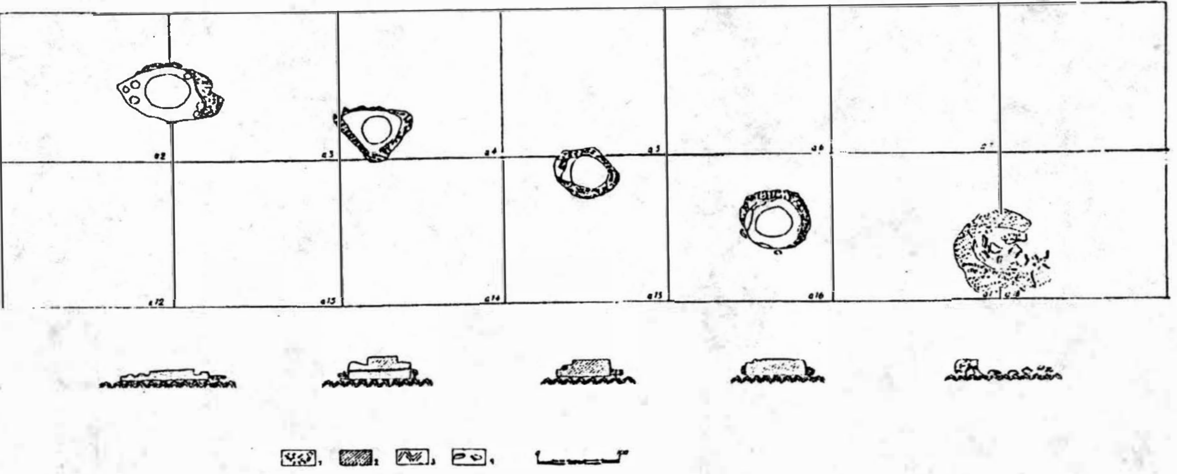

Fig. 5 Bazele de coloane IX-XIII.

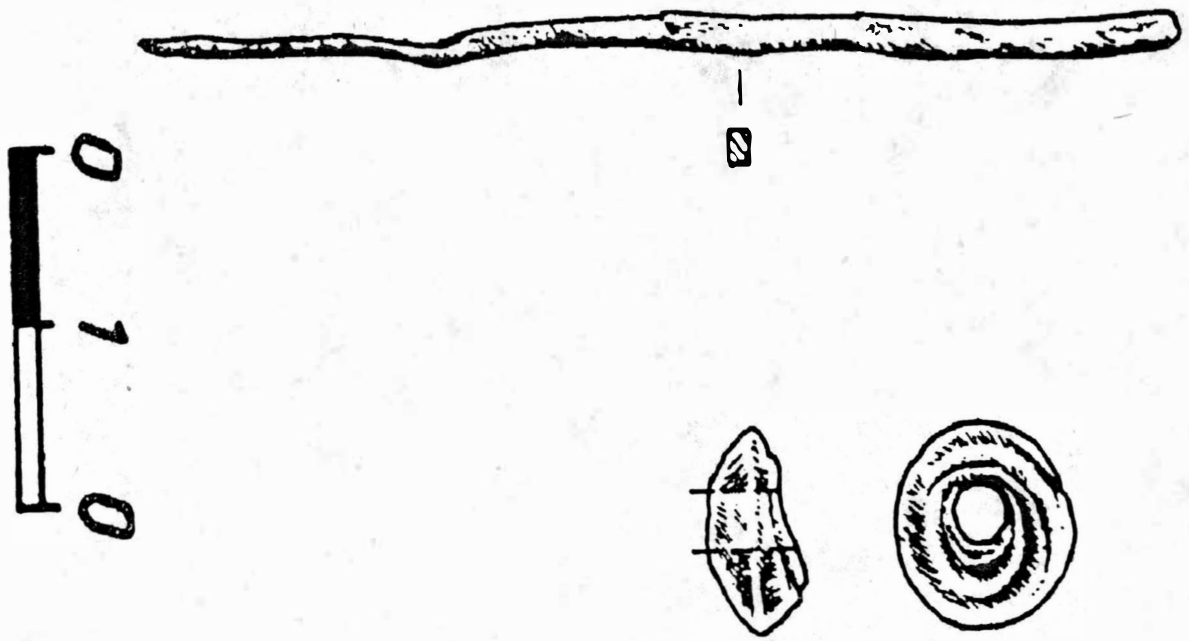

Fig. 6: 1 mărgea de sticlă; 2 ac de bronz.

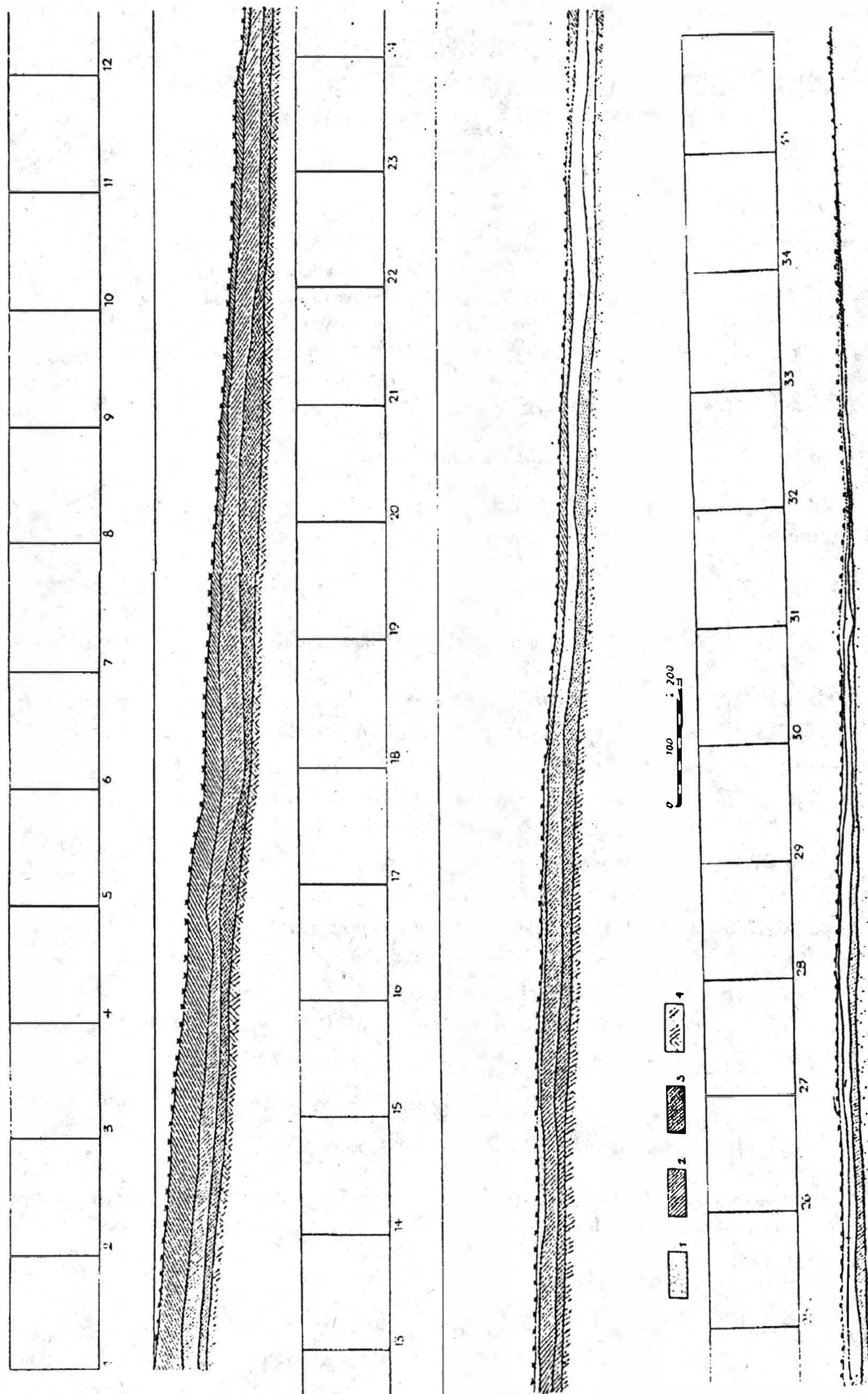

Fig. 7 Profilul casetei B.

REVISTE ŞI LUCRĂRI ALE INSTITUTULUI ROMÂN DE TRACOLOGIE APĂRUTE ÎNCEPÂND CU ANUL 1990

REVISTE

Thraco-Dacica:	XI/1990 -	Editura Academiei Române
	XII/1991 -	Editura Academiei Române
	XIII/1992 -	Editura Academiei Române
	XIV/1993 -	Editura Academiei Române
	XV/1994 -	Editura Academiei Române
	XVI/1995 -	Editura Academiei Române
Symposia Thracologica	8, Satu Mare, 1990	
	9, Bucureşti, 1992	
Bulletin de Thracologie:	I, Mangalia, 1993	
	II, Mangalia, 1995	
Relations thraco-illyro-helléniques,	Bucureşti, 1994	
Istorie şi tradiţie în spaţiul românesc,	1, Sibiu, 1995.	

LUCRĂRI

Monografii - Seria Bibliotheca Thracologica

I Adrian FLORESCU, *Repertoriul culturii Noua*, Călăraşi 1991.

II Ioan ANDRIŢOIU, *Civilizaţia tracă în sud-vestul Transilvaniei*, Bucureşti 1992.

III Eugen COMŞA, *Bibliografia celei de-a doua epoci a fierului*, Bucureşti 1993.

IV Marian GUMĂ, *Prima epocă a fierului în SV României*, Bucureşti 1993.

V Mihai SÂMPETRU, *Oraşe şi cetăţi romane târzii*, Bucureşti 1994.

VI Attila LÁSZLÓ, *Începuturile epocii fierului la est de Carpaţi*, Bucureşti 1994.

VII Oleg LEVIŢKI (Chişinău), *Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpaţi*, Bucureşti 1994.

VIII Grigore BRÂNCUŞ, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, Bucureşti 1995.

IX Adrian PORUCIUC, *Archaeolinguistica*, Bucureşti 1995.

X Vasile URSACHI, *Zargidava - Cetatea Dacică de la Brad*, Bucureşti 1995.

XI Viačeslav KOTIGOROŠKO, *Zona Tisei Superioare în perioadele La Tène şi romană*, Bucureşti 1995.

XII Valentin VASILIEV, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, Bucureşti 1995.

Monografii - Seria Balkankommission

Vol. III/1992 - Petre ROMAN, *Ann Dodd-Opriţescu, János Pál, Beiträge zur Problematik der schnurverzierten Keramik Südost-Europas*, Mainz, 1992.

Monografii - Seria Musicalia Danubiana

Vol. XIV a-b1-2 - *Codex Caioni*, vol. XIV a - Bucureşti 1993, vol. XIV b1 - XIV b2 - Budapesta; ediţie îngrijită de Saviana DIAMANDI; transcrieri şi studii - Saviana Diamandi, Ágnes Papp.

ABREVIERI
(ABRÉVIATIONS)

AAA - Acta antiqua et archaeologica, Szeged.
AB S.N. - Analele Banatului, Serie Nouă, Timişoara.
AÉ - Archaeologiei Értesitö, Budapest.
AIIA - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie, Cluj-Napoca.
AIM - Archeologhičeskaja issledovanija v Moldavii, Kišinev.
AKM - Archeologhičeskaja karta Moldavskoj SSR, Kišinev.
AMN (ActaMN) - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
AMP - Acta Musei Porolissensis, Zalău.
AnuarulMNIM - Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, Chişinău.
AO - Archeologhičeskaja otkrytja, Moskva.
Apulum - Apulum, Acta Musei Apulensis, Alba-Iulia.
Arheologija - Arheologija, Sofija.
ArhivaMAIAşiIV - Arhiva Muzeului de Arheologie al Institutului de Arheologie şi Istorie veche, Chişinău.
Arhivele Basarabiei - Arhivele Basarabiei, Chişinău.
ASGE - Arheologhičeskij Sbornik Gosudarstvennogo Ermitaža, Leningrad.
ASUI - Analele ştiinţifice ale Universităţii "Alexandru Ioan-Cuza", Iaşi
Athenian Agora - The Athenian Agora. Results of excavations conducted by American School of Classical Studies, Athena.
AU Alba-Iulia - Analele Universităţii "1 Decembrie", Alba-Iulia.

Banatica - Banatica. Muzeul de Istorie al Judeţului Caraş-Severin, Reşiţa.
Bibliotheca Thracologica - Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie, Bucureşti.
BMK - A Békés Múzeumok Közlemenyei, Szeged.

Carpica - Carpica. Muzeul "Iulian Antonescu", Bacău.
CCDJ - Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos, (Culture et civilisation au Bas Danube), Călăraşi.

Celticum - Ogam. Tradition celtique. Histoire-Langue-Archéologie-Religion, Rennes.
CertIst - Cercetări istorice, Iaşi.
Chiron - Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des DAI, München.

Dacia N.S. - Dacia. Nouvelle série. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Bucharest.

Ephemeris Napocensis - Ephemeris Napocensis. Institutul de arheologie, Cluj-Napoca.

Istros - Istros. Revue Roumaine d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Brăila (Bucureşti).

KSIA	- Kratkie soobščenija Instituta Arheologhij, Moskva, Kiev.
Marisia	- Marisia. Muzeul județean Mureș, Târgu-Mureș.
MASP	- Materialy po arheologhij Sevrnogo Pričernomorija, Kiev, Odesa.
Materiale(MCA)	- Materiale și cercetări arheologice, Institutul de arheologie, București.
MemAnt	- Memoria antiquitis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra-Neamț.
MIA	- Materialy i issledovanija po arheologhij, Moskva-Leningrad.
PBF	- Praehistorische Bronzefunde, München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări. Muzeul "Delta Dunării", Tulcea.
Praehistorica	- Praehistorica. Acta Instituti Praehistorici, Universitatis Carolinae, Praha.
PZ	- Praehistorische Zeitschrift, Berlin.
RA	- Rosijskaja Arheologija, Moskva.
Revista Bistriței	- Revista Bistriței. Muzeul Județean Bistrița-Năsăud.
RGF	- Römisch-Germanische Forschungen, Berlin.
SA	- Sovetskaja Arhcologija, Moskva.
SAI	- Svod Archeologhičeskih Istočinikov, Moskva-Leningrad.
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului Județean Hunedoara-Deva.
SCIV/SCIVA	- Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.
SlovArh	- Slovenska Archaeologia, Bratislava.
StCom Satu Mare	- Studii și comunicări, Satu Mare.
StCom Sibiu	- Studii și comunicări, Sibiu.
StudMat	- Studii și materiale, Suceava.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie, București.
TGICMM	- Trudy Gosudarstvennogo Istorico-Kraevedčeskogo Muzeja Moldavij, Kišinev.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie, București.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorische Archäologie, Bonn.
VDI	- Vestnik Drevnei Istorii, Moskva.
Ziridava	- Ziridava. Studii și cercetări. Muzeul Regional, Arad.

ISBN: 973-95349-20-6